

Ayuntamiento de Madrid

A
4071

10 - 10

Ayuntamiento de Madrid

DIONYSII HA
LICARNASSEI AN-

TIOVITATVM, SI-

LIBRO Originum Ro-

DEL DR. manarum, Li-

L. MARCO bri x.

A
1077

SIGISMUNDO GELENIO
INTERPRETE.

*Adieciimus Vndecimion ex uersione La-
pi: ac Indicem rerum notatu digna-
rum locupletissimum.*

VIRTYBVCHE

COMITE FORTUNA

APVD SEB. GRY-
PHIVM LV-
GDYNI.

R. n. 4679

f. C. B. A.

DIONYSII HA
LICARNASSEI AN-

TIOVITATVM, S I-
LIBRO Originum Ro-
DEL DR. manarum, Li-
L. MARCO bri x.

A
1707

SIGISMUNDO GELENIO
INTERPRETE.

*Adiectum Undecimum ex uersione La-
pi: ac Indicem rerum notatu digna-
rum locupletissimum.*

VIRTVTIBVCE.

COMITE FORTYNAS.

APVD SEB. GRYPHIVM LV-
GDVNI.

N. 4679

f C B A

REVERENDISSIMO

AC ILLVSTRISSIMO PRIN-

cipi & domino, domino Io. Rodolpho

Murbacensi Lutrensiq; Ab-

bati Sigismundus Ge-

lenius S.

PN PROMISSVS Dionysius illu-
strissime princeps uenit ad tuã am-
plitudinẽ pignus nostra gratitudi-
nis, scriptor cui paucos in hoc gene-
re conferas, præferas iure neminẽ. Fuit huic uiro
patria Halicarnassus, Asiæ littoralis urbs ex
aduerso Rhodi sita, quæ iam antè Herodotũ illis
suauiloquentem dederat. ipse eximius inter sui
seculi rhetoras, antiq; existimationis criticus
erat, ut omnes libenter sequerentur eius de quo-
cumq; siue antiquo siue recente scriptore senten-
tiam. eam gloriam doñi nactus Romam nauigauit
ad orbis totius theatrum, quo tempore
Casar Augustus nuper deuictus & sublato
Antonio solus rebus Romanis præerat: commo-
ratusq; inibi per annos uiginti, & cum proce-
ribus uersatus, adeptusq; lingue Latine scien-
tiam, quo hospitij gratiam reserret, instituit
urbem nondum Græcis celebratam literis, apud
Græcos suos illustriorem reddere, id in primis
studens, ut eam contra uulgi opinionem uindi-
caret à barbaria, quòd tum propter sermonem

LIBRO 2

a 2

des

D. L. D. R.

L. M. G.

detortum à prisca origine, & opitarum gen-
 tium consuetudine mixtum ac uiciatum, habe-
 retur pro barbara: simul hoc agens, ut Greci
 equiore animo cum alijs imperata, facerent eo-
 rum quos scirent non alienos à suo sanguine.
 Eadem ratione superioribus seculis adoptati
 fuerant Macedones, quo minus puderet serui-
 zij, cum tamen eorum lingua, licet finitima, non
 intelligeretur à Græco homine, sicut liquet uel
 ex mensium nominibus. Inualuit certe hæc opi-
 nio, ut Latini homines Latinaq; litera non cen-
 serentur in barbaris, præsertim postquam disci-
 plina omnes his quoq; tractari coepta sunt: &
 quemadmodum Oriens non solum multis in pro-
 uincijs populariter Græcam linguam recepit,
 uerum iura sacraq; sua non alia complecti di-
 gnatus est, itidem Occidens eundem honorẽ La-
 tinis literis habuit. Nec quæstionem de causis hoc
 potissimum argumentum delegit DIONY-
 SIVS: sed cum sciret historiam esse morum &
 actionum omnium tam priuatarum quam pu-
 blicarum ceu exemplar, & uitæ speculum, plu-
 rimūq; referre unde petatur exēpla, sumpsit sibi
 scribēdas res Romani populi, prisca in quā illius
 in omni genere uirtutum pace ac bello exerciti,
 necdum corrupti exoticis uel opibus uel uitijs:
 qui tulit primum reges fortissimos ac sanctissi-
 mos, quamuis ipsos nō natos ex regibus: deinde
 regni in tyrannidem degenerantis impatiens, li-
 bert

bertatem afferuit tutatusq; est per incorruptis-
 simos Junios, Valerios, Lucretios, Horatios, Mu-
 tios, Menemos, Largios, Marcios, Quintios, Fa-
 bios, cæterosq; his similes. Narrat enim primum
 exordia Romani generis, repetita ab antiquis-
 simis Græciæ gentibus, Ocnotris expulsoribus
 Sicularum ex Italia, Pelasgis, Arcadibus,
 Epeis, Troianis, quæ prima omnium Græcarum
 colonia trans Hellespontum in Asiâ auspici-
 cius dardani deducta est. Deinde quomodo alte-
 rum Latij caput Romanam urbem Marte pro-
 gnatus Quirinus condidit, eiq; finitimis populis
 perdomitis securitatem peperit. Numa religio-
 nibus additis militares animos ad uitã mitio-
 rem & iustiora traduxit studia. Tullus sublata
 de principatu controversia, primò præposuit eã,
 mox consilio tutiore uniuic suæ metropoli. An-
 cus mare usq; protulit eius imperium. Priscus
 Tarquinius finitimarum gētiū fecit principẽ.
 Seruius censu instituto effecit ut nires suas no-
 sceret. Sub ultimo Tarquinio accesserunt Sibyl-
 lina oracula, unicum in rebus dubijs refugium:
 cuius regis non ferenda superbia libertatis ex-
 ciuit desiderium, eiusq; afferendæ occasionẽ pro-
 cerib. præbuit. Rulsis Tarquinijs per XIII
 annos bellatum est cum tentantibus reditum,
 fretis Hetruscorum atq; Latinorum auxilio: &
 hinc quoq; crescendi ansa arrepta est uiris for-
 tibus. Exincto deinde cum uniuersa familia

Superbo effloruit ciuitas sub consulibus: quorum potestas iam inde ab initio sic temperata fuit ut nec decemviri quicumvis legum latores, nec numerosi tribuni militum, nec dictatores amplissima potestate moderate usi ac leniter, æque profuerint aut placuerint. Constituta communi libertate laboratum est nonnihil seditionibus: sed his confestim prudentium uirorum autoritas remedium attulit. Videre licet obiter triplicem formam reipublicæ, primò regiã, relicto tamen penes populũ belli pacis ac legum sancendarum & magistratum creãdorum arbitrio: mox administrationem rerum per optimates patricos, donec plebs quoq; in partem curarum & honorum assumpta est, postquã per suos tribunos uicis ut admitteretur ad magistratus & sacerdotia. Licet imperij quoq; uidere fundamẽta tantæ olim moli succeltura, legibus, religionibus, magistratibus, reliq; militaris ac rusticæ subnixæ studijs. Sed nihil æquè profuit ad profcrenda urbis & imperij pomæria, quàm quòd uictis parcebatur: & aut inopes eò mittebantur in colonias, aut inde traducebantur in urbem ascribendi tribulibus, & aucturi ciuium Romanorũ numerũ. unde etiam lingue mixtura, matureq; secuta deprauatio, Sabinis, Etruscis, Hernicis, Volscis, Aequisq; ascitis, ut mirum sit potuisse præminere in Romano sermone dialecton Pelasgicam. Fuit tamen initio principatus penes Romanos

mag

magis quàm dominium, & à finitimis populis non sine contentione impetratum est ut pro socijs haberentur uerius quàm pro subditis, cedebaturq; uirtutibus Romanorũ potius quàm uiribus. His-
 ius populi res memorie proditurus D I O N Y -
 S I V S, duo precipua quædam domo ad hoc ne-
 gotium attulit, singularem prudentiam coniun-
 ctam cum pari eloquentia, atq; ita susceptum
 onus sustinere facile potuit. Et quia primæ ori-
 gines repetēda serant, si non à Chao & Iano Ia-
 petoq; certe ab antiquissimis seculis, quorũ soli
 pœtæ meminere: necubi seducerentur ab au-
 toribus dubie fidei, sequitur concertum plu-
 rimum, & uerisimiliora peruestigat sagaciter,
 certis modo argumentis assentiens: ut sunt lo-
 corum nomina, sanaq; passim à priscis heroibus
 condita. Verùm in his tradendis ueniam &
 postulante & merentur, qui transeunt tam re-
 mota ab ætatis sue memoria. Quæ urbem con-
 ditam sequuntur hausit ex antiquissimis pro-
 batissimisq; Romanorum scriptoribus, Fabio
 Pictore atq; Cincio, Catoneq; & Valerio An-
 tiate, ac cæteris quos etiam Liuium sequi non
 piguit. at ne hic quidem sine delectu acerrimoq;
 illo suo iudicio: imò plerunq; coarguit quorun-
 dam negligentiam, uel ex supputatione tempo-
 rum, uel alijs bonis rationibus: cuius generis est
 censura de ætate Superbi Turquinij, a Lauren-
 tio Valla usurpata. Si quid illi produnt quod

aut hyperbolice sapiat, aut alioqui parum quaderet Romanis moribus, id silentio præcrit: quale est ferinum illud, quod *Liuius* scribit de *Scauola* manum torrente in foculo: quem noster *Mutium Cordum* nominat, longeque uerisimilius atque etiam decentius denarrat hominis facinus. nam *Scauola* cognomen alijs de causis in *Mutiam* gentem recipi potuit: nec enim solo igni clades inferitur artibus: & uidetur alicuius studio cognomini gentilicio afficta honesta fabula. Ordinem temporum sequitur, quæ præluce perpetua successio regum atque magistratum. Res præclare gestas sic narrat & laudat. ne accedat ad maiorum amulationem posteros, quæ præcipua lectionis utilitas: et est hic mira exemplorum uarietas ac copia. nec euentus tantum describit, sed & consilia, tum si quid inopinatum accidit. nec tantum bellicæ facinora memorat, uerum non minore cura pacis artes, quibus uel ordinum concordie, uel ciuitatis libertati ac tranquillitati consulitur, mutilam censens historiã ubi nihil præter prælia legitur & expugnationes urbium. Quantumuis magnis rebus narrandis sufficit, nihil culpa sua detereus, omnia contexens aptissime, ubique sui similis, nusquam prope abundus, sic temperans narrationem, ut nec supersit quicquã, & nihil desideres amplius. Interdum exspatiatur digressionibus, ne his quidem infrugiferis: aliàs delectat descriptionibus,

bus, rem ceu ob oculos ingerens. Quae omnia stilo prosequitur luculentissimo, non tam ad luxum ornato quàm ad mundiciem, in affectato, graui, dilucido, diuersis uirtutibus Herodotum ciuem suum. & Atticos Thucydide Xenophontemq; referens, coniungēs quae illis erant singula. ubiq; rhetorem agnoscas, non raro philosophum. Itaq; impensa in hoc opus iusta opera, non rude commentarium nobis reliquit, sed absolutissimam historiam. Quo factum est ut cum Theopompi, Ephori, Philisti, Hecataei, Anaxilai, Timaei plurimorumq; aliorū scripta interciderint, Polybii Diodoriq; maiori ex parte perierint: & in nostris literis desideretur integer Trogus, Sallustijq; historia, minimum supersit de Liuiio, non multum de Tacito, dimidiatus exstet Ammianus (quos si haberemus, absolutam teneremus Romanarum rerum memoriam ab Vrbe cōdita usq; Gratiani Augusti tempora, & labem imperij uastantibus transfrancis transdunbianisq; hostibus editam) huius monumenta ad nostrā .etatem ob eximiam eorum utilitatē seruata sint. Et merito: erat enim uir omni genere disciplinarū expolitissimus, dogmatum philosophicorū peritus, ita tamē ut in Platonē sit propensior, alienus ab adulatione & affectibus, licet mouēdis illis mirus artifex, uirtutū magnus amator & inter has frugalitatis ac temperantiae comitū innocentia, reprehensor uitiorum sui

seculi: de rebus diuinis, ut ea tempora ferebant, non male sentiens. nam de providentia per occasionē reuerenter ac pie loquitur, sic uirtutem Romanorū predicans, ut tamen eorū fortunam pendere faueatur à fauore numinis. aliquando reuerendie istorū impudentiā, qui negant superos curare terrestria. Et quia res populi Ro. mādat liceris, grauitate cū Romanis historicis certat, in concionibus Liuianam prae se ferens uehementiam, & uerba personis aptissima tribuens. Historiam suam pollicetur se producturum usq; ad initiū primi belli Punici, sed uidetur morte immatura praeventus non absoluisse quod instituerat. id quo magis suspicer, faciunt quae habentur sub titulo libri undecimi, Luseciae non edita, & proinde nec à nobis uersa, sarrago quaedam indigesta carens ordine, Plinēq; uice commentarij parata, nec habens quicquam simile prioribus uoluminibus: quā uel in hoc reliquimus suo loco immotam, ut autorem appareat operi cepto immortuum. Eandem causam opinor cur nō reperiantur libri, quos in fine primi Antiquitatum promittit se scripturum de Romanorum repub. Praeter praesens uolumen supersunt eius rhetorici aliquot commentarij: ut, De compositione, seu orationis partium apta inter se collatione, ad Rufum. Artis rhetoricae capita quaedam ad Echecratem. De Thucydidis idiomatibus ad Ammæum. Suidas meminit

meminit & libri *De antiquorum oratorum* characteribus. Haecenus de DIONYSIO. non enim scribimus, ac ne possumus quidem pro dignitate, eius encomium. *Huius Antiquitates* ante annos quinquaginta opinor, uertit *Lapus* nescio quis, sed sic, ut ex dilucidis, & aliorum quoq; libris lucem inferentibus, fecerit obscurissimas: quòd ipse in oculis afferret caliginē, quē admodum ille *Senecæ* canillo notatus spinas circumferebat in pedibus. infelici interpreti nihilo felicior typographus cōrigit, dignum (ut aiunt) patella operculum. tanta erat eius seculi & superiorum barbaries. itaq; non magno fructu legebatur, sed non sine magno tædio. Proxima editione HENRICVS *Glareanus* pœta, nunc in *Friburgēsi* academia liberalium disciplinarū professor publicus, homo cū aliis polyhistorum in mathematicis absolutissimus, & quæ peculiaris ipsius laus est, in formanda iuuentute indefessus idq; prospero successu auditorij conatus opem ferre scriptori miseris modis tractata, expertus est malū esse immedicabile absq; subsidio *Græci* codicis, nisi quòd quadam ex aliorū librorū collatione cōiectando affectus est. nam ea phrasis est interpretis, ut sæpe dubites *Græcus* an *Latinus* loquatur, certo tamen scias te non intelligere, præsertim si idiomatis *Græci* sis rudis. Itaq; miserat me tanti uiri, digni quī melius cognosceretur à Romanis, quorum uirtutes

eutes tantopere celebrat. tandem ex insperato
 porrectum est remedium. nam cum Christianissi-
 mo Francorum regi FRANCISCO sua Mi-
 nerua, hoc est eruditi uiri quos amplectebatur
 & fouebat excitans eorum ingenia, in mentem
 misisset ut regiam officinam typographicā in-
 stitueret conuenientem dignitati tanti nominis,
 inter multos præclaros scriptores prodijt &
 DIONYSIVS. ô animum planè regium, gna-
 rum quibus uita iuuetur artibus: quem utinam
 libeat emulari cæteris Christianis principibus.
 Et spes est ita fore, quando non defuit qui recēs
 etiam tum exemplum imitaretur serenissimus
 Lusitania & Gymnæa rex IOANNES eius
 nominis tertius, & non contentus in regno suo
 nouam Conimbrica fundasse academiā, addi-
 dit ei typographos regios. hic uerò non dissimul-
 andus est mihi tuus quoq; illustrissime princeps
 animus, dum per occasionem libenter soles typo-
 graphos iuuare exēplaribus simul ac pecunijs,
 non mediocri sanè tua laude, reiq; literaria ed-
 modo. sed ut cœpi dicere, oblata Græci codicis
 copia, paruo molimine sum impulsus ut totum
 opus melioribus auib; uerterem. auctores porro
 eius audacia fuerunt mihi cōpatres mei cariss.
 Hieronymus Frobenius & Nicolaus Episco-
 pius honestæ memoriæ Ioannis Frobenij lauda-
 tissimi uiri alter gener, alter filius, qui heredi-
 tarias curas ad iuuandam rem literariam con-
 ferunt

ferunt communi cōsilio, incredibiliq; industria. Quid enim unquam ex eorum officina exiit nō melius & expolitius? quot eximij scriptores in omni disciplinarum genere his triginta annis inde emissi sunt, partim restituti nitore pristino, partim è latebris, in quibus tot seculis uel sepulti iacuerant, cruti? quorum uel nudam nomenclaturam non caperet una pagina, ne quid dicā de fœtura huius eruditi seculi. Quid quòd prima omnium in Germania ceteras ad emulationem accendit? ἀγαθὴ δ' ἔστι ἡδε βροτοῖσι. Satis enim apparet non alio telo profligatam barbariem. Hæ laudes ut uera ita confesse sunt omnibus studiosis bonarum literarum et artiū, candide beneficium agnoscentibus. unde fit ut doctissimus quisq; haud grauatum ijs uiris comodat suam operam, quemadmodum nuper ille ætatis suæ phoenix BRASMV S Roterodamus, Beatus Renanus, Simon Gryneus, Hieronymus Gemusæus: ut taceam de superstitibus, non solum in hac urbe, sed & in longinquis terris degentibus, qui uicissim illustrant hanc officinam & illustrantur ab ea. me quoq; multis iam annis usi tenent grata compede uinctū & benignis officijs, ut equo animo feram parua desiderium. Siquid igitur interim de literis sum meritis, ut quidam meritū putant, & hoc illorum est beneficium: in quorum gratiam ausus sum postremis his annis in Iosepho atque
 Dionysio

*Dionysia ignotas tentare vias, quam consultè
 viderint oī evyvw̄mouis. De fide non sum sollici-
 tus, ne eam cuius utriusq; lingua perito non ap-
 probē, elegantias viri eloquentissimi magistriq;
 eloquētia quī poteram exprimere? ceterū quod
 ad perspicuitatem attinet, dedi operam, ut hac
 quoq; parte proxime archetypū accederē. Pro-
 dit igitur Dionysius tui nominis illustriss. prin-
 cept IO. RODOLPHE auspicijs iam com-
 mendatior, qui ex nobilissima familia natus ha-
 bent in stemmate non te unum principem, orna-
 mentum & ipsi, & huic quod geris muneri, es
 egregium, locumq; obtimes inter non postremos
 Germanie principes. nec mirum cum ad hanc
 dignitatē. attuleris uirtutes quātumuis eximijs
 dignas honoribus, pietatem, integritatem, sincer-
 ritatem, prudentiam, gravitatē, eruditionē: ma-
 gnificentiā uero ac benignitatē eo magis nūc
 colas quo celsiore fortuna cmines: quæ omnia in
 te sunt non uulgaria, sed religioso digna prin-
 cipe: mihi sanē cognita partim ex uno collo-
 quio, partim ex eruditissimis simul ac huma-
 nissimis tuis epistolis. ceteras dotes norūt ac ue-
 nerātur familiares T. A. & inter hos insigni
 literatūra præditi D. Matthias Vlianus A.
 T. cācellarius & Christophorus Stilzius, quiq;
 tue ualeitudinis tuendæ curā commissam habet
 Ioānes Huberus. Hæc igitur tot ornāmēta diui-
 nitus in unū heroem cōgesta merito adhibenda
 crant*

erant mangonizande (ut ita dicam) editioni no-
ua, etiã si non essem. *A. T.* deuinctissimus: nunc
non poterã effugere notã ingratitude, nisi ut-
cunq; restatã relinquerẽ tuã ultroneã erga me
beneficentiam, dedicato hoc partu mediocri no-
stri ingenij. Et alioqui me mirifice delectat hæc
animi tui erga doctos uiros propẽsio, quãuis in-
cum chorũ me nõ ingerã: non potest tamen ista
A. T. de me opinio non addere mihi magnum
calcar ad alacrius decurrendum in hoc stadio,
ut ei saltẽ aliqua ex parte respondeam. Qua-
propter cũ ea quæ quotidiano splendori & beni-
gnitati supersunt libenter impendas tuæ ditioni
ornande non unis magnificis edificijs, eaq; ipsa
exornes una atq; altera bibliotheca locupletis-
sima, qui præcipuus hominum religioni dedito-
rum thesaurus est, dignare oro etiã has nostras
uigilias aliquo inter ceteros bonos autores, quo-
rum lectioe præsertim theologorũ & histori-
corum oblectaris, loco ponere, et mihi quẽ simul
in tuorũ numerũ recepisti fauere perge domine
reuerẽdis. Opto ut te diu nobis et reip. incolumẽ
serues seruator ille Opt. Max. Basilee sub Cal.
Ian. anni à natiuitate Iesu Christi M. D. X L I X.

AUTORVM QUI HIS IN LIBRIS
à Dionysio citantur, nomenclatura.

GRÆCI.

Aristoteles.

Anaxilaus

Anig

Antigonus. Antiochus Syracusanus.
Aeschylus. Arichus.
Aexhyllus. Arctinus.
Callistratus. Cephalon Gergitius.
Callias qui res Agathoclis scripsit.
Damaſtes Sigaeus. Demagoras.
Dionysius Chalcidensis. Eratoſthenes.
Hegesippus. Hieronymus Cardianus.
Homerus. Herodorus.
Hellanicus Lesbicus. Myrsilus Lesbicus.
Mencercates Xanthius.
Polybius Megalopolitanus.
Pherecydes. Philiscus Syracusanus.
Phanodemus. Silenus.
Sophocles. Satyrus.
Theopompus. Thucydides.
Timaeus Siculus. Xanthus Lydius.
Xenagoras. Zenodosus Troezenius.

R O M A N I.

Q. Fabius Pictor. L. Cincius.
M. Portius Cato. Valerius Antias.
Licinius Macer. Q. Aelius Tubero.
Cn. Gellius. L. Calpurnius Piso.
C. Sempronius. M. Terentius Varro.
Q. Ennius. Tabula pontificum.
C. Aquilius.

D I O N

17

DIONYSII A-

LEXANDRI F. HA-

LICARNASSEN. AN-

*tiquitatum siue Origi-
num Romanarum.*

LIBER I.

SIGISMUNDO GLENIO

interprete.

NTSI non libet hac praefatione ratione scribendi reddere: necesse tamen habeo primum de meipso dicere, non proprijs laudibus immortalurus, quas scio molestus uideri audientibus: nec quod uelim calumniari scriptores alios, sicut Anaxilaus & Theopompus fecerunt in historiarum suarum proemij: sed indicaturus quid me ad haec tractanda permouerit, & qua occasione assensus sim cognitionem eorum qua decreui hoc scripto prodere. Equidem habeo persuasum, eos quibus propositum est ingenij sui monumenta post obitum superfutura posteritati relinquere, praesertim historias in quibus ueritatem ac prudentiae sapientiaeq; principia recondita omnes credimus, debere primo argumentum eligere pulchrum ac magnificum, quodq; eximiam aliquam utilitatem

b

tem

rem polliceatur lectoribus: deinde curare ut instructus sit ad id tractandum quàm diligentissimè. Qui enim de obscuris rebus, aut mali exempli, ac cogniti indignis texunt historiam, siue innotescendi cupidine & qualiscunq; nominis, siue ostentanda eloquentiæ gratia, nec posteris noscuntur feliciter, nec laudem assequuntur eloquentiæ, dum quisq; qualia uidet scripta corû, uitam quoq; talè fuisse existimat. Merito enim omnes putant orationē suam cuiusq; animi esse imaginem. At illi qui eximia quidem argumenta sibi seligunt, sed negligenter ea tractant quibus suis rumoribus creduli, nullam inde laudē referunt. Indignum enim fuerit de claris ciuitatibus & uiris ampla potentiâ præditis temere & ex tempore commentarios scribere. Hæc ego ratus maxime cōsideranda scriptoribus, quippe qui hac cura non tangar leuiter, nec præterire silentio uolui, nec alio loco aptius quadrare dixi quàm proœmio. Cæterum argumētum me delegeisse elegans & magnificū multisq; utile, facile opinor persuadebitur, dumtaxat his qui non omnino imperiti sunt uulgaris istius historia. Si quis enim mentem adhibeat ad prisca tam ciuitatum quàm gentium imperia maiorū monumentis prodita, ac singillarim quodq; consideret, inter se uel collata diligenter examinet quænam earum sibi dominiū amplissimū parauerit, aut res gesserit bello pace uel clarissimas, uidebit

debit Romanum imperium longo interuallo post se reliquisse ceteras quarū hactenus extat memoria, non solum si spectes amplitudinē domini, pulchritudinemq; rerum gestarum quas nemo hactenus pro dignitate prodidit, uerum etiā quod ad diuurnitatem eius attinet extensum usq; ad nostrum hoc seculum.

DE PRISCIS IMPERIIS.

NAM antiquum illud Assyriorum imperium retro ad fabulosa usq; pertingens tempora, modicā quandam Asia partem obtinuit. Hoc in Medos translatum, & auctū etiam opibus, non longo durauit tempore, in quartam etatem desinēs. Persæ porro Medis deuictis Asia quidem penē tota tandem potiti sunt: ceterū Europæas gentes bello tentare ausi non multū profecerunt, nec ultra ducentos annos permanserūt in rerum fastigio. At Macedonum potentia post oppressus opes Persicis imperij quidē amplitudine superauit omnes quotquot antè fuerant. tēpore uero nec ipsa longo floruit, sed mox ab Alexandri obitu cœpit fieri deterior. distrahta enim in multos principes statim ab eius successoribus, & post illos ad alteram tertiam uel etatem progressa, per se ipsa facta est debilis, ac postremo Romanis armis sublata est è medio, nec ipsa tamen totam terram ac mare cœgit imperata facere. nam nec Africam late

b 2 patenciam

patientem subegit, nisi qua *Aegypto* est coni-
 gna: nec *Europã* totã perdomuit: sed ad septen-
 triones in ea non processit ultra terram *Thra-*
ciam, ad occidentem finita est mari *Adriatico*.
 Atq; hæc sunt celebratissima ad nostram usq;
 ætatem imperia, & hæc eorum diuturnitas atq;
 potentia. nam *Græcorũ* imperia his nequaquã
 conferenda sunt, nec ditioris magnitudine, nec
 diuturnitate temporis. *Athenienses* enim ma-
 ritimum tantũ tractum tenuerunt annis duode-
 septuaginta, ac ne hunc quidẽ totum, sed intra
Euxinum pontum & *Pamphylum pelagus*,
 idq; cũ maxime pollerent rebus naualibus. *Lac-*
cedæmonij uero *Pelopõnesum* ac reliquam *Gre-*
ciam tenentes usq; *Macedoniã* extenderunt im-
 periũ: in quo uix triginta annis exactis, à *The-*
banis uicti eo priuati sum. At *Romanorũ* ciui-
 ritus imperat per totam terram, duntaxat qua
 accessibilis est & habitatur ab hominibus: to-
 to etiam mari dominatur, non solum intra co-
 lumnas *Herculis*, uerũ & *Occano* quacunq; est
 nauigabilis: primaq; & sola in omni hominum
 memoria ortũ & occasum terminos imperij sui
 posuit. tempus quoq; eius potentie nõ breue, sed
 diuturnius quã ulli uel regno uel reipublicæ.
 Statim enim ex quo primũ est condita propin-
 quas gẽtes multas & bellicosas sibi adiunxit,
 atq; ita procedebat subiugãs aduersarios. Quod
 tempus iam annorum est septingentorum qua-
 dragin

dragintaquinque; usque ad claudium Neronem iterum,
 & Calpurnium Pisonem, COS S. qui magistratum
 hunc iniuerunt olympiade CXCIII, ex quo
 autem totius Italiae facta domina causa est or-
 bis imperium sibi sumere, exturbatis à mari Car-
 thaginiensibus, quorum nauales opes fuerant ma-
 xima, subiugataque Macedonia que ad id tem-
 poris terrestribus copijs plurimum pollere uisa est,
 nulla amplius non barbara gente non Græca
 contendente de principatu, septimam iam ætatē
 me hæc prodente dominium omnibus in terris con-
 stanter obtinet: nec est ulla gens (ut ita loquar)
 que non agnoscat uniuersorum dominam, aut
 detrectet eius imperium. Sed enim quod neque fri-
 uolum argumentum delegi, ut dictum est, neque uiles
 & obscuras res tractandas suscepi, uerum de ci-
 uitate scribo illustrissima, rebusque gestis quibus
 splendidiores nemo posset ostendere, opinor me sa-
 tis approbasse omnibus. quod uero non incogi-
 tanter nec improvide ad prisca res eius narra-
 das aduerterim animum, sed bonis ad id addu-
 ctus sim rationibus, libet paucis præfari, & oc-
 currere hominum morosiorum criminationibus:
 qui reprehendent me, quod ciuitatis nostro æuo
 celeberrime obscura admodum & humilia ini-
 tia scribenda susceperim, indigna sanè que man-
 dentur historiæ: quãdo ante pauca secula urbs
 hæc illustre nomen & gloriã consecuta sit, post
 subacta demum regna Macedonia et res cõtra

Pœnos gestas feliciter: cumq; mihi integrum es-
 set celebre aliquod argumentũ in manus sumere,
 in antiquitates quasdam non admodum illustres
 procliuior fuerim. adhuc enim ignota est Græcis
 penè omnibus uetus illa Romanorũ historia: &
 opiniones minimè ueræ, ut ex temerarijs rumo-
 ribus nata, eorum plerosq; decipiunt: errone-
 quosdam sine lare barbaros, ac ne liberos qui-
 dem, eius urbis conditores fuisse. hos procedente
 tempore non pietate & iustitia ceterisq; virtu-
 tibus prouectos ad tantum imperium: sed iniusto
 quodam fortune fauore effundētis in immeritos
 sua munera. nec desunt homines parum candidi,
 palam incisare fortunam soliti, quòd in barba-
 rorum deterrimos bona Græcorum transtulerit.
 Et quid hic alios memorem? quando etiam scri-
 ptores nonnulli in gratiam barbarorum regum,
 ausi sunt hæc historijs prodere, quibus studium
 fuit osores imperij demereri adulatorijs obse-
 quijs, nulla æquitatis & ueritatis ratione ha-
 bita. His certè falsas sicut dixi opiniones ani-
 mis ciuium meorum ut eximam, pro eisq; ueras
 reponam, de conditoribus urbis quinam fuerint,
 & quo singuli tempore conuenerunt, & quibus
 casibus acti antiquas patrias reliquerunt, his
 narrabo commentarijs: in quibus polliceor me
 declaraturum Græcam eius gentis originem de-
 ductam ex non pudendis nec aspernandis sui ge-
 neris autoribus. Post hæc narrabo res eius mox
 ab

ab urbe condita, quibusq; studijs partum sit tantum imperium, quantum potero, nihil omisurus memorabile, ut nostri homines tandem ueritate cognita, dignam tali ciuitate existimationem concipiant, ni sint in eam iniquo penitus animo: nec moleste ferant se subditos, quandoquidem uniuersali ac sempiterna lege natura est receptum inferiores parere praestantioribus: desinantiq; incusare fortunã, quasi indigne ciuitati huic tantum concesserit imperium, edocti ex nostra historia, quã innumeras uirorum uirtute, tulit mox ex quo est condita: quibus nec pietate nec iustitia, nec perpetua per omnem uitam temperantia, ac ne bellica quidem fortitudine praestantiores ulla unquam ciuitas tulit, non Graeca, non barbara, absit modo uerbis inuidia. solet enim hæc comitari pollicitationes rerum mirandarum & fidem penè superantium. qui simul omnes post auctam à se in tãtam amplitudinem Remp. ignorantur à Grecis hominibus, eo quòd nullum sortiti sint se dignum historicum. nullum enim accuratum scriptum apud Græcos hætenus extat in hoc genere, exceptis summarijs compendijs per quã breuibus. Et primus (quod equidem sciam) scriptorum Hieronymus Cardianus antiquitates Romanas cursim attigit in opere de successione Heroicorum principum: dein Timæus Siculus res prisca complexus uniuersali historia, Pyrrhi Epirota bellis priuatim

dicato uolumine : cumq; his Antigonus, Polybius, Silenus, & innumeri alij res easdem non eodem modo aggressi, quorum unusquisq; parum aliquid, ac ne id quidem debita cura & diligentia, sed ut ex fortuitis rumoribus collegerat, scripto prodidit. Nec absimiles historici ediderunt quotquot Romani homines urbis suae res antiquas Graeco sermone scripserunt, quorum uetustissimi, Q. Fabius, L. Cincius, ambo aequales bellis punicis. horum uterq; ea quibus ipse interfuit, ut probe sibi cognita diligenter mandauit literis : quae uero olim post urbem cõditam deinceps secuta sunt, contentus fuit summatim percurrere. Etas sanè ob causas uisum est mihi non praeterire silentio pulcherrimam historiam intactam superioribus, facturo non simplex operae precium : quando & uiris fortibus fato suo defunctis sempiterna coninget gloria, lausq; apud posteros, quod proxime ad immortalitatem accedit, superstite rerum gestarum memoria : & diuinorum illorum hominum praesens ac futura progenies praeponeat generosam & honoratam uitam incunde & facili, dum reputat honestissimam occasionem sibi oblatam a maioribus, erectoq; animo dat operam ne ullo pacto ab illis degeneret. Ipse quoq; qui non adulationis causa ad hoc opus uersus sum, sed ueritatis & aequitatis studio, quod praecipuum debet esse historiae propositum : primam declarabo meam

mentem

mentem quam sim propensus ad gratificandum bonis omnibus & magnarum rerum cognoscendarum cupidus: deinde pro mea uirili gratias ciuitati referam, memor educationis liberalis ceterorumq; beneficiorum quibus in ea degenis mihi frui contigit. Nunc reddita ratione cur hoc opus aggrediar, dicendum quo fretus id faciam. Fortasse enim qui prius legerunt Hieronymum, aut Timum, aut Polybium, aut unum aliquē ex paulo supra memoratis scriptoribus, multa ab illis prætermiſſa inuenientes in meis scriptis, suspicabuntur me fingere, & cupient cognoscere unde rerum earum cognitionem nactus sim. Ne igitur talem opinionem de me quisquam habeat, satius est indicare quibus commentarijs sim adiutus. Ego appulsus in Italiam post finem bellis ciuilibus impositum ab Augusto Cesare circa mediam olympiadem centesimam octuagesimam septimam, ex illo tempore in hanc diem exactis Romæ annis uiginti duobus, affecius Romanum sermonem eiusq; regionis literas, toto eo tempore paraui mihi qua putarem ad hoc opus accommoda: partim ex doctissimorum hominum colloquijs, partim ex laudatorum ab his uirorum Commentarijs quos superiora tulerunt secula, quod genus sunt, Porcius Cato, Fabius Maximus, Valerius Anziás, Licinius Macer, Aclijq; & Gellij ac Calpurnij, ceteriq; scriptores non ignobiles, quorum

b s *anna*

annales Græcanicis chronographijs persimiles
 materiam mihi præbuerunt uberrimam. Et de
 meipso quidem hætenus: reliquum est ut & de
 argumento præmoncam, quæ tempora & quas
 res narraturus sim. & quæ forma sit futura hu-
 ius operis. Ab antiquissimis fabulis ordiar
 hanc historiam, quas ante me nemo attigit, pro-
 pter difficultatem eius negotij: deducam autem
 narrationem usq; ad initia primi belli punici,
 quod incidit in annū tertium octuagesima octa-
 vae supra centesimam Olympiadis. dicam conti-
 nua bella quibus se pop. Ro. per illa tēpora exer-
 cuit, & interim exortas aliquoties seditiones
 domesticas, & quonam pacto hæ sint cōpositæ.
 Reipubl. quoq; species omnes edisseram quibus
 usa est ea ciuitas, primo sub regibus, demde post
 hos exactos quis rerū status fuerit: mores etiam
 eius optimos & leges præcipuas narrabo, & in
 summa totam uiuendi rationem ueterem. For-
 mam autem addam operi, nec talem qualis pla-
 cuit bellorū scriptoribus, nec qualem secuti sunt
 qui descripserunt tantum Respublicas, aut qui
 Archidas inscripserunt sua opera: simplices
 enim hæ sunt, & cito auditorem satiant: sed erit
 quiddam ex rebus gestis earumq; cōtemplatione
 mixtum: ut satisfiat & ciuiles res tractantibus,
 & oblectantibus se speculatione philosophica,
 & his qui libet uacare cognitioni historica.
 Atq; hoc erit argumentum, & talis species
 operis:

operis: autor uerò eius sum Dionysius Alexandri Halicarnassens, & hinc iam ordiar.

Initium huius historię.

VR B E M terra marisq; totius principem, quã nunc Romani habitant, primi in omni memoria tenuisse dicuntur barbari Siculi, gens indigena, superiore uero tempore aliòsne colonos habuerit, an in culea fuerit, nemo potest cerò dicere. Aliquanto post pulsus longo bello antiquis dominis, Aborigines eam occupant, qui primum in montibus passim sine mœnibus uicatim habitauerunt. Sed postquam Pelasgi alijs Gracis mixti, finitimos bello infestare cœperunt, in relictis à Sicula gēte sedibus oppida aliquot muniuerunt: subegeruntq; sibi totum id terrarũ spatium, quod amnes duo Liris & Tiberis terminant: qui orti ex imis Apenninis mōtib; Italianam quã longã est secantibus mediam, erumpunt in Tyrrhenum pelagus, D C C C. ferme stadiorũ inter ueriusq; ostia interstitio. horũ Tiberis uersus septentriones prope Ostiam urbem se exonerat: à meridiano tractu Liris Minturnã aluit, ambas Romanorũ colonias. eas sedes deinde perpetuo tenuit idem genus hominũ mutatis tantum appellationibus, seruantes uetus Aboriginum nomen usq; Troiani belli tēpora, quando à Latino rege denominati sunt. post id bellum sextadecima etate cum Romulus sibi cognomen

minem urbem condidisset, assumpto inde quod hodieq; retinent nomine, gens ex minima temporis processu euasit in maximam, & in illustrissimam ex obscurissima, dum larium egenos ad se comiter recipit, & ciuitatem impartit denictis bello uiris fortibus, & libertis suis dat ius ciuium, nullius conditionis homines aspernata, quorum modo opera uti possit Respublica: nulla re tamen magis adiuta quam instituit pulcherrima, dum in uarijs temporum difficultatibus undecunque excerpit aliquid utile. Ceterum Aborigines autores Romani generis, Italia indigenas alij, suiq; corporis gentem asserunt. Italiam uoco totum hoc litus inter Ionium sinum & Tyrrenicum, tertiumq; a continente Alpinum terminum. nomen quoq; eis inde aiunt impositum, quod non aliunde trahant originem, quasi nos Greci genarchas dicamus siue primogenios. Alij malunt erroneos quosdam incertis uagantes sedibus, & è multis regionibus conuenas, forte fortuna in eis locis iunxisse inter se copias: occupatisq; locis munitis uitam transgisse latrocinio ac re pecuaria. hi torquent uocabulum ad conditionem eorum hominum, quasi ob errorem uocantes Aberrigines. quod si uerum est ne sic quidem à re abluet prisca gentis appellatio, ut qua miscellaneo generi hominum, nullamq; certam habenti patriam conueniat. Alij rursum Ligurum colonos eos fuisse fabulantur

lantur *Vmbris confinium*. *Ligures enim & Italia* quasdam partes habitant, & *Gallia*, incertum ab utra profecti patria. nam haectenus incomperta origo eius gentis est. Sed scriptorū Romanorum doctissimi, & in his *Porcius Cato*, qui diligentissime scripsit de cōditoribus *Italicarum urbium*, *Caiusq; Sempronius & aliquot alij*, *Græcos* eos esse affirmant, profectos ex *Achaia* multis ante bellum *Troianū* etatibus. nec tamen discrete tradunt ex qua *Græca* natione quāue urbe migraverint. ac ne tempus quidem aut duccm colonie, aut quo casu antiquam patriam reliquerint, tantū fabulam secuti *Græcanicam*, nullius *Græci* auctoris eam confirmāt testimonio. Itaq; rei ueritas quomodo se habeat incertū est. quod si istorum sermo sanus est, non possunt esse coloni alterius generis quā *Arcadici*. Nam hi primi *Græcorum* habitauerūt *Italiam* trans sinum *Ionium*, deducti ab *Ocnostro* *Zycaonis* filio. is quintus fuit ab *Aeæa & Phoroneo* primis in *Peloponneso* principibus. nam è *Phoroneo* genita est *Niobe*, ex qua & *Ioue* fertur natus *Pelasgus*. *Aeæa* uerò *Zycaon* fuit filius, & huius filia *Deianira*. ex *Deianira & Pelasgo* prognatus est alter *Zycaon*, cuius *Ocnotrus* fuit filius, x v i. etatibus prius quā apud *Troiam* bellatum est. Et tempus quidem hoc est misse à *Græcis* in *Italiam* colonie: migravit autem *Ocnotrus* è *Græcia* non contentus portione sui

sui patrimonij. Cum enim essent *Zycaoni* x x i i filij, opus erat in totidem sortis. diuidi *Arca-*
diam. hęc ob causam *Oenotrus* relicta *Pelopon-*
neso, classeq; parata traiecit mare *Ioniu*, unaq;
Peucetius unus e fratrum numero, comitate eos
 bona parte popularium. aiunt enim hęc gentem
 olim fuisse frequentissimam. adiunxerunt se his
 & alij *Graci*, quibus non sufficiebat ager pro-
 prius. Itaque *Peucetius* quò. primùm appulit in
Italiam, super *Lapygie* promontorium suis expo-
 sitis sedem sibi optauit, & ab eo horum locorum
 incole appellati sunt *Peucetij*. *Oenotrus* uerò
 cum maiore parte exercitus in alium sinum per-
 uenit, qui alluit occidentale latus *Italiae*. is tum
 propter accolentes *Auson*. is dicebatur *Auso-*
nius: deinde *Tyrrhenis* positus maris imperio,
 mutauit nomen quod nunc obtinet. Hic nactus
 multos agros pascuus, multos arationi aptissi-
 mos, sed incultos plerosq; ac ne eos quidem qui
 colerentur frequentatos hominibus, cum repur-
 gasset eos ex parte quadam à barbaris, condidit
 oppida parua contigua montibus, ut tum erat
 mos ueterum. Id totum quantum agri obtinuit,
Oenotria uocata est, *Oenotriq;* dittonie eius ho-
 mines, hoc iam tertio nomine. *Aexa* enim re-
 gnante *Aexi* dicti sunt, & sub successore eius
Zycaone rursus ab illo denominati *Zycaones*.
 transportati deinde per *Oenotrum* in *Italiam*.
Oenotri aliquandiu uocati sunt: idq; mihi te-
 statur

statum Sophocles tragicus in Triptolemo. Inducitur ibi Ceres docens Triptolemum quantum terrarum necesse habeat peragraré seminādis à se concessis frugibus. nam post mentionem factam orientalis Italiae, quæ à Iapygia promontorio ad Siculum fretum tenditur, aduersæq; huic Siciliae, sermonem deflectit ad occidentalem Italiam, & possibiles eius ora gentes enumerans ab Oenotris incipit: unde satis erit excerpisse hos iambicos.

Ad tergo ad dextrum est sita terra Oenotria, Tyrrhenicusq; sinus ac Liguria. Antiochus autem Syracusanus antiquus scriptor habitatores Italiae priscos percensens, & quæ loca singulis occupata sint, ait Oenotros primos omnium quorum exstat memoria terram eam habitasse. verba ipsius sunt hæc: Antiochus Xenophanis hæc diserte scripsit de Italia bona fide secutus sermones veterum. Terram hanc quæ nunc Italia dicitur, olim tenuerunt Oenotri. Deinde commemoratis eorum moribus ac forma Reip. & quod regnum tandem Italico delatum sit, à quo mutato nomine dicti sint Itali: Morgetemq; huic successisse, unde Morgetum eis appellatio: & quod Sículus à Morgete exceptus hospitio proprium principatum in ea gente constituerit: hæc verba subiicit. Sic facti sunt Siculi & Morgetes & Itali, cum essent Oenotri. Nunc genus quoque Oenotrarum declarabimus alterius antiqui scriptoris testimonio: is est Pherecydes Atheniensis nulli secundus in texendis

geneal

genealogijs , qui de regibus *Arcadiae* sic loquitur: *Pelasgo* ex *Deianira* *Lycaon* natus est. huic nupsit *Cyllene Nais* *nympha*, à qua mons *Cyllene* dicitur. Deinde recensitis horū filijs, locisq; quos eorum quisq; habitandos acceperit, *Oenotri* & *Peucetij* sic meminit: Et *Oenotrus* à quo *Oenotri* nominantur in *sinu Ionio*. Atq; haec sunt ab antiquis poetis ac fabularum scriptoribus de sedibus & genere *Oenotrorū* prodita: quos ego secutus, si modo *Cato* & *Sempronius* multiq; alij uere opinati sunt à *Gracis* oriundam nationem *Aboriginum*, credo eam *Oenotrorum* fuisse progeniem. *Pelasgos* enim & *Cretenses*, & id genus alios quotquot in *Italiam* deducti sunt, inuenio posterioribus eò uenisse temporibus: antiquiorem autem hac migrationem à *Gracia* in partes *Europa* occidentales reperire nequeo. Ceterum *Oenotros* praeter alios agros uel desertos uel male cultos à se occupatos, reor etiam *Umbris* partem aliquam admississe: dictos uerò *Gracis* *Aboriginas* à montanis sedibus: *Arcadicum* enim est delectari habitatione montium: qua ratione *Atheniensium* quidam *Hyperacry* uocati sunt & *Paraly*. Quod si qui de rebus tam de priscis non facile assentiuntur absq; attentiore examine, ne sint faciliores ad credendū aut *Zigures* eos fuisse, aut *Umbras*, aut alios quoscūq; barbaros: sed suspendentes sententiā donec cognoscant reliqua, tum demum decernāt quid sit uerissim

uerisimillimum. Oppida autē in quibus primum
 habitarunt *Aborigines*, parca aetate mea su-
 pererāt, plurima bellis alijsq; pestiferis calami-
 tatib. oppressa dissoluta sunt. erant autē in Rea-
 tino agro nō longe ab *Apenninis montibus*, ut
 auctor est *Terentius Varro* in *Antiquitatibus*:
 aberantq; à *Roma*, quae minimū, iter unius diei.
 cum ego secutus dicā harum praecipuas. *Palatiū*
 uiginti quinque stadijs distitum à *Reate*, urbe ha-
 bitata *Romanis* nunc quoq; prope uia *Quintia*.
 ab eadem urbe *L. X.* fermē stadijs distat *Trebu-*
la, sita in modico tumulo. ab ea tantundem abest
Visuola, propinqua *Ceraunij montibus*. inde
 quadragesimo stadio est non ignobilis urbs *Su-*
na, in eaq; uetustum *Martis templum*. à *Suna*
X. X. X. fermē stadijs abest *Mesula*, cuius ruinae
 monstrantur & mœnium uestigia. inde stadio
 quadragesimo est *Oruinium* urbs si qua alia in
 eo tractu ampla ac nobilis. apparent enim fun-
 damenta eius mœniū, & sepulcra quaedā anti-
 qui operis, & septa sepulcrotorum extensorum
 per celsos ageres. in arce eius uetus *Minerva*
 templum est. Octuagesimo autem à *Reate* stadio
 euntibus uia *Salaria* praeter montem *Coritum*,
 est *Cursula* nuper diruta. monstratur & insula
 quadam *Issa* nomine, cincta stagnis undiq; hac
 absq; alio munimento habitasse ferūtur, freti pa-
 lustribus aquis non minus quam mœnibus. *Issa*
 proximum est *Marunium*, situm in eiusdē sta-
 gni

gni recessu intimo, distans à Septem aquis (ut uocant) quadragesimo stadio. Rursum à Reate uersus Latinam uiam euntibus occurrit ad trigessimum stadiū *Vatia*, ad quadragesimum *Tiora* que & *Materia*. in hac aiunt fuisse oraculum *Martis* antiquissimum, nō absimile illi *Dodoneo* celebrato in fabulis, nisi quòd illic in sacra quercu sedentē columbam dicunt uaticinari solitam: apud *Aborigines* auis diuinitus missa, quam ipsi *picum*, *Græci* *Δουονοδάπιον* nominant, idem faciebat in colūna lignea. ab hoc oppido x x i i i i stadijs distabat *Listra* metropolis *Aboriginū*, quam antiquis temporibus *Sabini* noctu ex *Amiterna* urbe scelerati ex improviso ceperūt. qui uerò post eam de sacris superstites, recepti à *Reatinis*, saepe frustra conati recuperare patriā, agrum eius tanquam adhuc suus esset dūs sacrum fecerunt, diris deuouentes qui in posterum fructus ex eo caperent. Septuagesimo à *Reate* stadio abest clara urbs *Cutilia* monti apposita, & ab ea non longe lacus quatuor iugerū amplitudine, natiuis plenus fluentis semper demanantibus, immense profunditatis ut perhibent. huic numen quoddam presens, ipsumq; *V. Etorie* sacrum indigenæ autumant: & circumquaq; coronis cincto neminem propinquare sinunt, inaccessosq; seruant eius latices, nisi cum *stata sacra* post biennium recurrentia suo ritu faciūt, ijs quibus *sus* est in paruam eius

insul

insulam conscenduntibus. ea diametrum habet
fermè quinquaginta pedum, nec plus quàm pe-
dem ex aquis eminet, instabilis & huc illuc
plerunq; fluitās, aliàs aliò uentis eam impellen-
tibus. in ea gramen quoddam prouenit carici si-
mile, & dum quidam non magni: res supra ca-
ptum eorum qui naturæ contemplationum im-
periti sunt, & nullo miraculo inferior.

Secundæ sedes Aboriginum.

AS primas sedes, pulsas inde um-
bris, habuisse dicuntur Aborigines.
inde excurrendo tum alios barba-
tum præcipue confines Siculos infe-
stabant, bellum cum eis gerentes de agrorū pos-
sessionibus. Primum sinibus egressa est sacra
quædam iuuentus exigua numero, ad quarendū
uictum à suis emissa parentibus, more antiquo,
quem receptum scimus à multis tam Græcis
quàm barbaris. quoties enim uulgi multitudo in
aliqua ciuitate nimium excreset, nec alimenta
domi omnibus sufficerent, aut æris intemperie
lesa terra fruges proferret pauciores solito, aut
alia talis ciuitatem occuparet calamitas, siue
bonum siue malum cogeret minui multitudinem,
deo cuiusdam sacantes quantum hominum an-
nus pareret, emittabant armis instructos è suis
sinibus: si pro iuuentutis felici prouentu aut ui-
ctoria gratias dys agerent, peractis sollemnibus
sacris, fausta ominatione prosequentes abitu-

ros in coloniam: *sin irata numina placarent, finemq; presentium malorum poscerent, eodem modo sacris operati, mœsti ueniamq; petentes à suis quos ablegari necessitas cogeret. illi uerò post-hac carituri patria, nisi aliam pararent quæ se recipiat, quicquid terrarum armis acquisissent aut gratia, habebat uice patriæ: creditumq; est eis adesse deum cui dicabatur, & supra humanam spem prosperare huiusmodi colonias. Ex eo more tum quoq; Aboriginum quidam, regione sua uiris florente (natorum enim quenquam necare nolbant, rati facinus id cum primis execrabile) numini cuidam sacratis unius anni partibus, hos quæ primum uirilem ætatem attingissent, colonos miserunt alios, qui Siculorum res agere ac ferre non destiterunt, donec illi malis fessi agros suos desererent. ut uerò hi semel partem aliquam agrorum ex hostico adepti sunt tutius iam & reliqui Aborigines agrorum inopes aggrediebantur suos quisq; conterminos: & præter alias ciuitates condiderunt quæ existant nunc quoque, Antennates, Tellenenses, Ficulenses prope montes Corniculos, ac Tiburtinos apud quos hodieq; Siculetum pars urbis dicitur: nec ullam aliam finitimam gentem magis infestabant quam Siculos. his controuersis tandem gentes integra ad arma sunt excite, bellumq; ortum quale ad eam diem aliud nullum in terra Italia, duraturum longo tempore. Interim Pelasgorum quidam*

Thess

Thessaliam patriã linq̄ere coacti, recepti sunt ab *A*boriginibus, communibusq; opibus bellũ geribant contra *S*iculos. hanc manum *A*borigines in sedium suarum partem admiserunt spe fortassis auxiliũ, ego tamen id propter cognationem potius factum crediderim. quando & *P*elasgorũ fuit *G*raeca natio, oriunda ex *P*eloponneso, agitata uarijs casibus, sed erroribus maxime, nusquam ualens certum domicilium figere. Nam primum habitauerunt apud *A*rgos ut nũc uocant *A*chaicũ, eius loci iuxta multorũ opinionem indigens, à rege *P*elasgo sortiti antiquũ hoc uocabulum. hunc serunt *I*ouis è *N*iobe *P*horooneo nata fuisse filium, quam primam mortaliũ foeminarum complexus est *I*upiter, ut habetur in fabulis. post hunc sexta etate relinquẽtes *P*eloponnesum migrauerunt in *H*amoniã, nunc mutato nomine dictam *T*hessaliam. duces autẽ huius colonia fuerunt, *A*cheus, *P*hithius, & *P*elasgus, *L*arissa & *N*eptuni filij. *V*i uerò in *H*amoniã uentum est, pulsus inde cultoribus barbaris regionem in tres partes diuidunt, appellatas ex suis ducibus, *P*hthiotidẽ, *A*chaiã, *P*elasgioidem. Ibi etates quinq; cum exegissent, fortunis amplis aucti, fruentesq; *T*hessalia campis uberrimis, circiter sextam etatem expulerunt eos inde *C*uretes & *L*eleges, qui nunc *A*etoli & *L*ocri uocantur, cumq; his aliĩ multi *P*arnassi accola, ductu *D*eucalionis pro-

gnati

gnati è Promethco & Clymene Oceani filia. At profugorum alij Cretam petierunt, alij Cycladum insularum occuparunt aliquot. pars Olympo atq; Offe contiguam regionem nomine Hestiotidem fecerunt sibi domicilium: pars in Baotiam migravit & Eubœam atq; Phocidem alij traïcientes in Asiam circa Hellepontū occuparunt multa loca maritima, uicinasq; insulas cū alias aliquot, tum eam que nūc Lesbos uocatur, mixti Grecis qui iam antè ductu Macaris Criasij filij coloniam eò deduxerant. sed maxima eorum pars per loca mediterranea se contulit ad cognatos suos Dodoneos, quos ne sacros nemo sus putabat bello aggredi: ibiq; māserunt sat longo tēpore. deinde postquam sēserunt à se grauari ceteros, quòd terra omnibus alendis non sufficeret, reliquerunt eam regionē, oraculo moniti nauigare in Italiam, que tunc dicebatur Saturnia. tum parata classe mare Ionium traïciunt, cupientes orā Italie sibi proximam contingere: sed flante austro, & locorum ignari, prouecti longius tenuerunt unum è Padi ostijs nomine Spincicū, ibiq; naues reliquerunt & turbam laboribus ferendis imparim, non sine presidio, ne refugiū haberent si res sibi non succederent ex sententia. hi loco manentes castra cinxerūt mœnibus, importantes mari necessaria uictui: & cum eis ex uoto cederēt omnia, condiderunt urbem cognominem ostio fluminis: fueruntq;

vuntq; fortunati pre cūctis eum sinū accolentibus, diu potiti maris imperio, mittebantq; Delphos deo decimas ex maritimis prouentibus, si qua alia ciuitas, magnificas. postea tamen magnis copijs uicinorū barbarorum aduentātibus deseruerunt urbem, barbari uerò tandem à Romanis deleti sunt. atq; ita Spina relictorum Pelasgorum genus interijt. At illi qui mediterranea petierunt, superatis Italia montibus perueniunt in Umbriam finitimā Aboriginibus habitabāt tunc Umbri & alios multos agros Italiae, eratq; ea gens cum primis antiqua & ampla. Igitur initio Pelasgi occuparunt agros in quibus primum sedes fixerāt, potiti quibusdam Umbrorum oppidulis: sed cum contra eos conuenisset ingens exercitus, territi hostium multitudine contulerunt se in regionem Aboriginum. illi decreuerunt eos ut hostes bello persequi, ac mox è proximis locis confluxerunt celeriter delendi eos animo. Pelasgi uerò qui tum forte fortuna circa Cutiliam Aboriginum urbem prope sacrum lacū diueterant, postquam contemplui sunt iactatā in eo insulam, & ex captiuis quos in agris interceperant audiuerunt appellationem eius regionis hominum, crediderunt finem iam habere suum oraculum. nam apud Dodonam redditum eis responsum, quod L. Mamius uir non obscurus ait se uidisse in templo Iouis antiquis literis insculptum euidam sacr.

to tripodis, sic habebat: Pergite quærentes Siculorum Saturniam terram, atq; Aboriginum Cotylam, ubi insula uehitur. quibus permixti decimus Phæbo mittite: & capita Ioui: et eius patri mittite uirum. Aduentantibus autem cū magno exercitu Aboriginibus occurrit Pelasgi cum oleæ ramis inermes ac supplices: expositisq; suis casibus, orant ut recipiantur in amicitiam & partem sedium, nequaquã graues ipsis futuri: et interpretati oraculū, aiunt se ad ea loca delatos deorū monitu. His auditis assenserūt Aborigines, quòd fessis bello Siculo placeret Græca societas contra insensos sibi barbaros. itaq; cum Pelasgis fœdus ferunt, & partem agrorum suorum eis assignant circa sacrum lacum, quorum pleraq; erant palustria, dicta nunc iuxta proprietatem antiqua lingua Velia. solebant enim prisca illi Græci nominibus à uoculi incipientibus præponere ou scriptū uno characteris: is erat similis Γ duplici, ad rectam lineã duabus obliquis additis sic, Φελέων, Φάναξ, Φοίν, & Φαυρί, & multa similia. horū deinde bona pars, cum accepti agri omnibus non sufficerent, Aboriginibus in eam expeditionē ascitis, bell. Umbros aggreditur, & urbem eorum florinē ac magnam Crotonē repentino incurſu capiunt: qua mox pro arce bell. contra hostem usi sunt, quòd & munera esset, & agrū circumquaq; haberet aptum pascuis. alia quoq; loca
multa

multa in potestatem suam redegerunt, & Aborigines contra Siculos promptam ac fidelem praestiterunt opera, donec eos eiecerunt suis sedibus. in his multa oppida partim antea habitata ab hostibus, partim recens a se condita, tenuerunt indiuisa gentes socias: ex quibus sunt Care dictum Agylla eo seculo, Pisa, Saturnia, Alsium, & quaedam alia, quae post a Tyrrhenis occupata sunt. Phalerium uero & Phascenium etiam nostro tempore a Romanis habitata paruas quasdam scintillas seruant Pelasgici generis, cum ipsa quoque olim Siculorum fuerint. in his multa antiqui moris Graecanici perdurant longissimo tempore, ut armorum ornatu, hasta & argolici clypei: quoties illaturi bellum, aut excepturi, ultra fines exercitum emitterent, faciales sacri uiri absque armis praecedentes alios: sacrorum quoque apparatus & aedes deorum immortalium, expiationes & sacrificia, & multa alia similia. sed omnium clarissimum monumentum hos qui Siculos eiecerunt apud Argos olim habitasse, templum est Phaliscum Iunonis argiuo illi simile: ubi & sacrorum ritus erant iidem, & cultrices templi sacrificule, & puella innupta quam uocant Cane-phoron, sacrificium auspicari solita, ad haec chori uirginum patrios hymnos in laudem deae canentium. Tenuerunt hi & campanorum quos uocant camporum partem quandam non exiguam, aspectu amoenissimorum & aptissimorum pascuis,

pulsis inde *Auruncis* gente barbara: ubi inter ceteras urbes condidere *Larissam* Pelopōnesiaca illius cognominem, quæ quondam metropolis ipsorū fuerat. ex his quædam steterunt usq; ad nostra tempora, mutatis sæpe habitatoribus, *Larissa* uerò iam dudum deserta est, nullo nunc manente pristinae habitationis uestigio: ac ne nomen quidem eius multis est cognitū. aberat autem non longe à foro *Popilio*. alia quoq; multa loca tum maritima tum mediterranea tenuerūt capta de *Siculis*. At *Siculi* *Pelasgis* simul & *Aboriginibus* bello impares, liberis ac coniugibus cum auro & argento sublati totam regionem suam eis cesserunt: uersi q; per montana ad meridiem, & peragrata tota inferiore *Italia*, cum undiq; pellerentur, tandem paratis ad fretum ratibus, & obseruato secundo æstu traiecerunt in insulam proximam. *Sicani* tum eam tenebant genus *Hispanicū*, quod fugatū à *Liguribus* paulo ante ibi habitare cœperat: *Sicani* q; de suo nomine uocauerant, quæ prius *Trinacria* dicebatur à forma triangula: horū numerus nō magnus erat pro amplitudine insule, multis agris incultis iacentibus. Huc igitur deuecti *Siculi* primum partes ad occidentē uersas coluere, deinde & plerasq; alias: mutatoq; nomine insula uocari cœpit *Sicilia*. atq; ita *Siculum* genus reliquit *Italiā*, ut *Hellanicus* *Lesbius* auctor est, ante bellum *Troianum* state tertia.

Atc

*Alcyones apud Argos sacerdotij anno sexto
 & uigesimo. tradit enim duas profectiões in
 Sicilia ex Italia: priorem Elymorũ quos ait se-
 dibus suis eicctos ab Oenotris: sequenti uerò an-
 no post quinto Ausonum fugientiũ Iatygus. ho-
 rum regẽ dicit Siculum, à quo nomen sit inditum
 tam genti quàm insule. Philistus autẽ Syracu-
 sanus scribit traicisse illos anno octuagesimo
 ante bellum Troianum, gentem uerò transuetã
 ex Italia nec Siculos, nec Ausones fuisse, nec
 Elymos, uerũ Ligures duce Siculo. hunc Itali
 filium imposuisse nomen suũ subditis. Ligures è
 suis agris pulsos esse Pelasgorũ & Ubrorum
 iniurijs. Antiochus Syracusanus quando mi-
 gratũ sit nõ indicat, tantũ dicit Siculos optas-
 se sibi principem deducenda colonie, ui exactos
 ab Oenotrorum & Opicorum copijs. Thucydi-
 des eos qui migrarunt uocat Siculos: eos qui
 expulcrũt, Opicos: sed multis annis post res Ili-
 cas. Hec sunt que præcipui scriptores tradunt
 de nouis habitatoribus profectis in Siciliam ex
 Italia. At Pelasgi multos bonos agros bello
 sibi parauerunt, urbibus quoq; positi, insuper
 alias ipsi edificauerunt: & intra paucos annos
 opibus, uiribus, fortunis aucti sunt egregie,
 que tamen felicitas eis diuturna non fuit: sed
 cum maxime rebus omnibus florere uiderentur,
 offenso numine diris alijs calamitatibus, alijs
 barbarorũ uicinorum armis deleti sunt. maxi-
 ma*

ma tamē eorum pars per Gracorum ac barbarorum terras denuo dispersi sunt, de quibus longum esset accuratius scribere. pauci in Italia manserunt Aboriginum beneficio. Horum maiorum prima urbes inuasit sterilitas, quando fructus arborū decidebant priusquā maturiscerēt, nec statis temporum vicibus ad frugem pervenirent segetes, nec pecoribus proveniret satis pabuli: fontes quoq; a se contraherant vitium, aut maligne aquam per astatē præbebant, aut deficiebant penitus. nec feliciores erant fœtura mulierum ac pecorum. nam aut abortivi fœtus eyciebatur, aut in partu interebant, nonnunquā cum fœtarum & puerperarum pernicie. aut si evadebant difficultatē partuum, vitiosi & imperfecti nascibatur, aut alioquin inutiles. deinde matura quoq; ætas laboravit morbis ac peste præter solitum. Consulentibus autem oraculū quo deo quo'ue demone læso paterentur talia, & quomodo querendum his malis remediū: respondit Deus, eos voti compotes non reddidisse quæ vouerant, & multum debere insuper. Laborantes enim sterilitate Pelasgi omnium rerū Ioui, Apollini & Cabis decimas vouerant, & eorū quæ ipsis nascerentur in posterū, potitiq; voto frugum omnium & pecorum portionē sortiti obrulerāt dijs, quasi vouissent hæc sola. Tradit autē hæc Myrsilus Lesbicus penè rotidē verbis quibus ego nūc, nisi quod nō Pelasgos uocat
qui

qui hoc fecerunt, sed Tyrrhenos, ob causam qua dicitur postea. post relatum domum oraculum non poterāt quid sibi uellet conijcere. quibus haesitantibus senior quidam id interpretatus est. errare eos qui putent deos immerito de ipsis conqueri. rerum enim omnium primitias rite redditas. humane uerò proles sortem etiamnum deberi, rem dijs longe carissimam: qua iuste persoluta satisfaciendum oraculo. Placebat quibusdam consilium, alijs tamen dolus aliquis subesse uidebatur. tandem cēscnte quodam oportere scitari an Deus cuperet reddi sibi hominū decimas, mittunt ad eum deuo. ille iussit hoc facere. inde nata est seditio, cum non conueniret inter eos quomodo reddende essent decimae. ac primū magistratus urbium turbauit ea res. deinde reliqua plibs optimates suspectos habuit. itaq; sine omni ordine tumultuabatur, uelut aestro ac furijs perciti: multiq; lares omnino deserti sunt, cū ablegata esset certa pars: quod cognati eorum iniquum putarent distrahi à carissimis. & manere inter inimicissimos. atq; hi primi relictā Italia magnam Graeciae barbararumq; regionum partem peruagati sunt. hos mox secuti sunt alijs, idq; quotannis perseuerauerunt facere. non enim destiterūt ciuitatū principes ex adulta iuuentute primitias delgere, tū ut dijs quod iure debebatur redderent, tum quod uererētur nequi ex eo numero clam remanentes

no. 16

nouas seditiones eierent. multi etiam inimico animo sub honesto prætoreu pellebantur ab aduerse factionis hominibus: itaq; multæ migrationes fiebāt, & late per terras dispersum est genus Pelasgicum. erant autem propter exactam inter bellicosas gentes uitam in re militari excellentissimi, nauticarū quoq; rerum periti propter Tyrrenorum cōmercium: id quod uictum quasituros satis acuebat ad fortitudinem, docēs eos pericula contēnere: quamobrē quocunq; delati facile potiebantur uictoria. hos ceteri homines de nomine regionis à qua olim profecti sunt, & in memoriā antiqui generis, eosdē Pelasgos uocabant & Tyrrenos: quod eò dixi, nequis audiens à poëtis ac historicis Pelasgos etiam Tyrrenos nominari, miretur quomodo ydē homines utrunq; nomen habeant. nam horum & Thucydides meminit recēfens urbes in ora Thracia habitatas à bilinguibus, in quarū mentione de Pelasgico genere sic loquitur: Sunt ibi & Chalcidenses, sed plurimi Pelasgi ex illis Tyrrenis qui olim & Lemnum & Athenas habitauerunt. Sophocles autem in Inacho dat cho-ro anapaesticum carmen tale. Inache pater, fili fontium patris Oceani: quem colunt Argina cōpita & agri Iunonij, et Tyrreni Pelasgi. Erat Tyrreniæ nomen illo tempore celebre per Græciam, & tota Italia quæ occidentē spectat nullo gentium discrimine appellationem illam habebat

bebant: sicut nunc in *Gracia* fit, cū alijs locis, tum
 in *Peloponneso*. ab una enim inhabitantiū gen-
 tium *Achaica*, tota ea peninsula in qua sunt
Arcanes, Iones, cum aliquot gentibus alijs, no-
 minatur *Achaia*, Tempus autem quo res *Pe-
 lasgorum* cœperunt deficere, incidit in alteram
 aetatem ante bellum *Troicum*. durauerunt tamē
 penē ultra eius belli tempora, donec contracta
 sunt in gentem minimam. nam præter *Crotonem*
Umbriae ciuitatē memorabilē, & si quid aliud
 tenuerunt *Aborigines*, perierunt reliqua *Pe-
 lasgorum* oppida. *Croton* uerò cum diu retinuis-
 set formam ueterem, nō multo ante nostrā aetate
 & ciues mutauit cum nomine, *Cortona* uocata
 & facta *Romanorum* colonia. Derelictas au-
 tem à *Pelasgis* urbes occupauerunt cū alijs mul-
 ti ut quiq; erant finitimi, tum maxime *Tyrrhe-
 ni* plurimas ac optimas. hos quidam aiunt in-
 digenas esse *Italiae*, quidam aduenas, & qui ne-
 gant eos externi generis dicunt nominatos à do-
 micilijs minutis, quae primi in his regionibus
 struxerunt *Turres* enim *Tyrrheni*, ut *Graci* *tyr-
 ses*, aedificia firma & modica nominant. Volunt
 igitur ex re nomē eos inuenisse, sicut *Mesyne-*
cos in *Asia*. nam & illi habitant ligncas qua-
 si turres cōpactas celsis trabibus: ipsi uocāt *Mo-
 synas*. at qui aliunde immigrasse eos fabulatur,
Tyrrhenum aiunt fuisse ducem colonia, ab eoq;
 genti nomē imposuū. Hunc *Lydū* genere anti-
 quis ad

quis admodum temporibus migrasse è regione
 eum dicta *Mæonia*, quartam Iouis progeniem.
 nam ex Ioue & terra genitū *Masnem* primum
 in illis locis regnasse. ex hoc & *Calliroë* Oceani
 filia prodatum *Cotym*. *Coty* nuptam filia *Tul-*
li terrigena *Halië* duos peperisse filios, *Adiem*
 & *Arym*: ex *Ary* & *Callithea* *Choras* filia
 natos *Lydum* & *Tyrrenum*. *Lydum* domi ma-
 nentem successisse in paternum imperiū, ab eoq;
 denominatam terram *Lydiam*: *Tyrrenum* co-
 lonia deducende auctorē occupasse bonam partē
Italiae, socijsq; profectiois suam imposuisse no-
 cabulū. *Herodotus* autē narrat ab *Ary* *Mas-*
na filio *Tyrrenos* oriundos, & *Mæonas* non
 sponte migrasse in *Italiam*. ait enim *Ary* re-
 gnante sterilitatem incubuisse terris *Mæonum*:
 incolas uerò quòd tenerentur amore patrie, mul-
 ta excogitasse eius calamitatis solamina, al-
 ternis diebus ieiunantes, reliquis utentes cibo mo-
 dico. sed cū id malum mora nihilo remissius fie-
 ret, diuiso bisariam toto populo sorti cōmisisse
 utris abeundum aut manendum sit, sub quam
 sortem ueniebant & *Aryis* filij. & *Lydi* parti
 feliciter sortē obuennisse: alteram uerò cū suis
 facultatibus peruenisse in regionē *Italiae*, qua ad
 occidentē uergit, tunc *Umbrorum* cultam popu-
 lis: ibiq; urbs condidisse, quas tenerent usq; ad
 sua tēpora. Eadem multos alios de *Tyrrenoriō*
 genere scio scribere, quorum alij de auctore colo-
 niæ,

niæ, de tempore alij uariant. Quidam enim dixerunt Tyrrenum Herculis filium, natum ex Lyda Omphale. hunc delatum in Italiam expulisse Pelasgos è suis urbibus, non omnibus, sed transiberinis ad septentriones spectantibus. alij Tyrrenum Telephi malunt filium, uenissiq; post Troiam captam in Italiam. Sed Xanthus Lydus antiquitatũ peritus si quis alius, patrie uerò historie autor nemine inferior habitus, neq; Tyrrenum nominat usquam in suis scriptis Lydorum principem, neq; ullam scit Meonum in Italiam deductã coloniam, aut Tyrrenia quasi Lydorũ colonie meminit, leuiora quedã memorare solitus. Atys autẽ filios fuisse dicit Lydum & Torybum. hos post diuisum paternum imperiũ ambos mansisse in Asia: ab eisq; gentibus quibus præfuerunt denominationes impositas indicat uerbis his: *A Lydo descendũ Lydi, à Torybo Torybi.* horum lingua ab altera parum curiat, & hodieq; alteri alterorũ usurpant non pauca uocabula, quemadmodum Dorientes & Iones. Hellanicus Lesbicus ait Tyrrenos Pelasgos primũ uocatos, postquã Italiam habitare cœperunt assumpsisse quam nũc habent appellationem. eius uerba in opere quod inscripsit Phoronida sunt hæc. Pelasgi regis eorum & Menippes filie Pencis Phrastor fuit filius: huius uerò Amyntor, huius deinceps Teutamides, & huius Nanas. hoc regnãte Pelasgi
d puls

pulsi sunt è Gracia : relictisq; ad Spineticum flumen in sinu Ionio nauibus, Crotonem ceperunt urbem mediterraneam: eaq; belli sede usi constituerunt quam nunc uacant Tyrreniam. Myrsilus contra dissentiens ab Hellenico, Tyrrenos ait post relictam patriam passim uagabundos mutato nomine dictos Pelargos, quadã alitum pelargorum, hoc est ciconiarum, similitudine, quòd agminatim oberrarent per Gracas regiones atq; barbaras: & murum quo Atheniensium arx cincta est cognomine Pelasgicũ opus esse horum hominũ. mihi tamen uidentur omnes errare, qui credunt unam & eandem gentẽ esse Tyrrenicã & Pelasgicã. nam hos pro illis inuicem nominatos mirum non est, quandoquidem & alijs gentibus tam Gracis quàm barbaris idem accidit, ut Troianis & Phrygibus propinquis inuicẽ: quãuis multi unũ genus utrisq; audent, & non in re, sed in nomine hanc esse differentiam: que quidẽ nominum cõfusio non minus quã alibi in Italicis fuit gentibus. fuit enim tempus quo Latini, Umbri, Ausones, & alijs Tyrreni à Gracis dicebantur, quòd propter longinquitatem earũ gentium difficile esset hæc diligẽter discernere: adeò ut Romã ipsam Tyrrenicã urbem multi scriptores opinati sint. nomen t. imẽ mutationẽ, sicut & uite, credo factã in his gentibus: sed cõmune ambarum genus nõ credo, cũ alijs multis argumentis inductus, tum

linguar

linguarum diuersitate, nihil simile habitentium. Et enim neque Crotoniatis (ut inquit Herodotus) cum circūvicinis cōmunem linguam habent neque Placiani, ipsis tamen inter se conuenit: satisque apparet quòd quam secum in ea loca intrerunt lingua speciem, eam retinet. at qui miretur aliquis Placianis quidem circa Eilessponsum habitantibus sermonē fuisse Crotoniatarū sermoni similem, quandoquidem utriusque Pelasgis oriundi sunt: Tyrrenos autem tam uicinos habuisse prorsus dissimilem. si enim cōmune genus & cognatio credēda est causa huiusmodi similitudinis, cōtrarium erit causa dissimilitudinis. neque enim utriusque eandem causam putare possumus. nam alterum quidem rationē quandam habet, eiusdem gentis homines, qui longe à se inuicem habitent, non amplius retinere eandem sermonis formā, propter finitimorum cōmercia: sed absurdissimum est eorūdem locorum incolis non cōuenire lingua si sint eiusdem generis. Et Tyrrenos quidem diuersos esse à Pelasgis hoc argumentum est: nec tamē Lydorum eos colonos arbitror. nec enim cōmunis illis lingua est: nec possumus dicere, quòd licet sermone differant, alia tamen seruent indicia ueteris patrie. nec enim eadem quae Lydi colunt numina, nec similibus legibus utuntur aut studijs, uerūm hac parte à Lydis plusquā à Pelasgis differunt. quare uereor ne uerissimilior sit eorum oratio, qui non

d 2 aduen

aduenam esse hanc gentem sed indigenā assue-
 rant: quandoquidem & peructusta est, nec cum
 ulla alia moribus aut lingua eam cōuenire cō-
 pertum est. hoc autē nomine à Græcis appella-
 tos esse nihil uetat, uel propter domicilia turri-
 ra, uel ab aliquo præpotente principe. Romani
 certè alijs eos uocant nominibus. etenim ab He-
 truria quā aliquādō habitauerunt ipsos Hetruf-
 cos appellant: & ob excellentem sacrorum ac
 diuini cultus peritiā, nunc quidem obscurius,
 olim uerò integra uoce quemadmodum Græci
 Δουρούς uocabant. Ipsi uerò se à duce quodam
 Rufsena superiore illa ratione nominant. Vrbes
 autē à Turrhenis habitatas, & modos admini-
 strantæ reipublicæ, uniuersamq; eius gentis po-
 tentiam & res gestas digniores cognitu, ad hæc
 fortunæ uarijs uices dicemus aliās. Ergo Pelas-
 gica natio, quæcum eius cladibus superfuit, nec
 in colonijs distractum est, id quod ex magno ad
 modicum redactum est numerum. inter Abori-
 gines d. gens in his resedit locis ubi postea Romā
 illorum hosteri cōdidere cum alijs. atq; hæc sunt
 quæ de Pelasgis produnt fabulæ. Nō multo post
 alia clāsis Græcorum in eam Italiæ partē ap-
 pulis, L. X. firmè annis ante bellum Troianum,
 ut ipsi Romani auctores sunt, profecta à Palan-
 tio urbe Arcadica eam coloniā deduxit Euan-
 der Mercurij filius & nymphe cuiusdam Ar-
 cadica quā Græci Themis dicunt plenā numi-
 ne: Roma

ne: Romanarum antiquitatum scriptores Carmentā patria lingua nomināt: quod nymphæ nomen fatidicam significat, deductum à carmine iuxta Romana etymologiā. hanc mulierē affirmantæ demonis spiritu correptā futura populo præcinere solitā. ea multitudo non cōsensu civitatis emissa est: sed orta seditione inferior factio sua sponte secessit. Forte tum apud Aborigines regnum à maioribus acceptū tenebat Faunus, à Marte ut ferunt oriundus, uir fortis ac prudēs, à Romanis post tanquā unus indigetū sacris honoratus et carminib⁹. Is paucos illos Arcadas comiter exceptos donavit agris ipsorū arbitrio. elegerunt autē, sicut eos Themis post rem diuinā peractā præmonuerat, tumulum nō longe distantem à Tiberi, qui nunc ferme in medietullo Romanæ urbis situs est. apud eum construxerunt paruum uicum, capacem hominum quot potuerunt due naues aduhere è Græcia, cui erat insatis ut in tantā urbē euaderet, quata alia nulla uel Græca uel barbara, siue amplitudo ædiū, siue maiestatis imperij spectetur, siue alia quæuis felicitatis, duraturā quantum potest mortalitatis, ac præ ceteris cunctis memoratiu dignissimā. huic oppidulo à ueteri patria nomē imponunt Palatium: nunc tamen palatium à Romanis dicitur, corrupta uoce iniuria temporū: unde multis absurdarum etymologiarū occasio. Sunt qui ita dant, & in his Polybius Megalopolitanus

d 3 denomin

denominatum ab adolescente quodam Palante
 ibi mortuo. cum fuisse filium *Herculis* & *Dynæ*
Euandri filia: cui maternum auū extruxisse in
 eo tumulo sepulcrum, & locum nominasse ab
 adolescente *Palantium*. ego tamen *Romæ* neq;
 sepulchrum uidi *Palantis*, neq; inscrias audiui
 ei fieri, nec aliud quicquā eiusmodi cognoscere
 potui: quāuis hæc domus nō sit obliuioni tradi-
 ta, nec sit expers honorū quibus diuinum genus
 ab hominibus colitur. nam & *Euādros* & *Car-*
menta Romanos sacrificare quotannis comperi,
 quemadmodū reliquis heroibus ac demonibus:
 aras etiā eis dicatas cōtemplatus sum, *Carmen-*
te apud *Carmentalē* portā sub *capitolio*, *Euan-*
dro apud *Auentinum* collem prope portam tri-
 geminā. *Palanti* uerò nihil tale uidi ab eis ex-
 hibitum. Cæterū *Arcades* acceptis sub colle se-
 dibus, ex edificatis more patrio domicilijs, tem-
 pli quoq; cōstruunt, primū *Zycæo* *Pani* iubente
Themide, (*Arcadibus* enim deorū antiquissi-
 mus & honoratissimus est *Pan*) in loco quē *Ro-*
mani *lupercal* nomināt, nos *Zycæū* dicere pos-
 sumus. & nunc quidē edificijs fanū circum oc-
 cupantibus omnia, difficilis cōiectura est qualis
 olim loci natura fuerit: sed ut fertur, erat tum
 spelunca sub tumulo magna, denso querceto cō-
 recta, & sub perris profundi fonticuli, solūq; ru-
 pibus cōiguū nemorosum, et frequētib; ac pro-
 ceris opaciū arboribus. ibi ara dicata deo more
 patrio

patrio sacra fecerunt, quæ nostro quoq; tempore faciunt Romani mense Februario post brumam, nihil mutant ex ritu pristino. modus autē sacrorum dicitur postea. In uertice uerò tumuli Victoria sano exstructo, rem diuinā ei alienis annis fieri instituerunt : quod & nostra etate Romani faciunt. hanc Arcades fabulatur filiam Palantis prognati Lycæone : & honores quos nunc habet apud homines consecutam Minerva iubente, quòd cum hac dea simul educata sit. à Ioue enim recens natà Minervam cõmendatam esse Palanti, & apud illum educatā dum adulesceret. Cereris quoq; tēplum exstruxerūt, & per fœminas sacerdotes sacra ei fecerūt abstemia, more Græco, quorū nihil mutatū est nostro tempore. Quin & Neptuno Hippio sistum instituerunt, Hippocratia dictū Arcadibus, Romanis uerò cõsualia, per quod apud Romanos ex more immunes sunt ab opere equi & muli, coronanturq; floribus. Alia quoq; multa sana & aras & simulacra deorū dedicauerūt, expiationesq; instituerunt & patria sacrificia, quæ etiā, etate mea sunt eodem modo: nec mirarer si quædã per tot secula obliuioni fuissent tradita. sufficiūt tamen uel ea quæ adhuc supersunt in argumētum prischorum Arcadicorū rituum: de quibus aliàs dicitur amplius. Dicuntur etiam literarū Græcarum usum primi inuexisse in Italiã, nuper uisitarum Arcadibus: instrumenta quoq; musica,

d 4 lyram.

lyram, trigonā & lydos: cum ad id temporis non nisi pastoralibus fistulis usi fuissent, nec ullo præter has inuēto musico. leges etiā tulisse, & uitam antea serinā maiore ex parte mitē ac mansuetam reddidisse. Sed & artes ac studia, multiq; alia cōtulisse in publicū: & propter hæc gratiosi fuisse apud suos hospites. Hæc secūda gens Græca post Pelasgos delata in Italiam cōmunes cum Aboriginibus sedes habuit, easq; in loco q nunc est in tota urbe Romana præcipuus. Post Arcadum aduentū paucis aliquot annis elapsis aliam manus Græcorū in Italiā uenit ductu Herculis, qui tum Hispaniā, & quicquid terrarū usq; ad occidentē solem protēditur, domuerat. horū quidam missione ab Hercule impetrata circa hæc loca hæserūt: & nacti opportunū tumultum tribus fermè stadijs distantē à Palatio, redegerūt eum in formam oppidi. is nūc capitolinus nominatur, ab illius seculi hominibus dicebatur Saturnius: Græci nostri Cronium dicerēt. Qui autem relictī sunt, pleriq; erāt Peloponnesij, uidelicet Pheneata, & Elidēsēs Epei, quos nullū amplius tāg. bat reuertēdi desiderium, delecta patriæ bello quod gesserāt contra Herculem. admixtum his erat & Troiani generis nonnihil, captiuus Laomedonte regnante abductis ex Ilio, quando Hercules eam urbē ui ceperat. & ut mihi uidetur, etiam ex reliquo exercitu quicquid erat fessum laboribus, aut errorum peresum, missione impetr

impetrata in hoc loco remansit. Tumuli nomen quidam, ut dixi, antiquū existant, eoq; Epicos maxime delictatos ob memoriam tumuli apud Elidē Cronij: qui est in Pisino agro prope amnē Alpheum. eum Elidensis Saturno sacrum, rati sacrificijs alijsq; honoribus uenerantur, conuenientes illò statis tēporibus. Euxenus autē uetus poëta: & alij quidam fabularū scriptores Italici, putant ab ipsis Pisanis propter similitudinem sui Cronij loco nomen impositum: & aram Saturno Epicos dicasse cū Hercule, que etiānum durat ad radices tumuli, iuxta uiam qua à foro in Capitolium ascenditur: & sacrificium quod etiam atate mea faciunt Romani ritu Gracnico, ab illis institutū fuisse. Sed quantum ego ex coniecturis colligo, etiam ante aduentū Herculis in Italiam sacer erat Saturno is locus, dictus ab incolis Saturnius. quin & uniuersa ora qua nunc uocatur Italia, dicata erat huic deo, uocata à suis hominibus Saturnia, ut licet uidere in Sibyllinis carminibus, & alijs oraculis à dijs redditis: suntq; passim per eam regionem multa templa dicata huic deo, & multa ciuitates eodem quo uniuersa ora dicta nomine: agri quoq; multi cognomines eius numinis, precipue scopuli ac summitates montium. Italia uerò post nominata est à uiro prepotente Italo, hunc Antiochus Syracusanus ait bonum & sapientē fuisse: & propin quarum regionum hominibus partim

d : s orat

oratione persuasis, partim vi coactis, totam eam terram sub iugum suum redegit, quanta patet *Napetinum* sinum inter & *Scyletinum*: eamq; primam *Italiam* uocatam *Itali* temporibus. ca ditione potitum, cum iam haberet multos subditos, appetisse finitimos, ciuitatesq; multas in unum coëgisse imperium: ipsum uerò fuisse *Oenotrum* genere. *Hellanicus* autē ait *Herculem* *Gerionis* boues abigentem in *Argos* per *Italiam*, cum *iuuencus* quidam ab armento resiliens peragrata uniuersa ora tranauisset trans fretū in *Siciliam*, rogitantē semper obuios eius regionis homines quā persequebatur *iuuencum*, nunc ubi eum uidissent, illis *Græcam* linguā parum intelligentibus, sed patria uoce uitulum indicāribus, quæ etiam nunc id animal significat, appellasse totam regionē quam *iuuencus* pertransiuit, *Vitaliam*. temporis autē processu mutatum id uocabulum in præsentē formam mirum uideri non debet, quādo simile quiddā accidit multis etiam *Græcis* nominibus. Verumtamen siue, ut *Anstochus* ait, à duce, quod fortasse uerisimilius est: siue, ut *Hellanicus* opinatur, à tauro nomen hoc accepit: illud certe ex amborū autoritate liquet, quòd *Herculis* etate, aut paulò antiè, sic nominata est: superiori uerò tēpore *Græci* *Hesperiam* & *Ausoniam* eam uocabant, indigenæ *Saturniam*, ut iam dictum est. Est etiam alia fabula uulgata inter indigenas, quòd ante *Iouis* regnum

SATVR

Saturnus in his terris imperium habuerit : & decantata illa uita regnate illo abundans omnibus copijs quas annus fert , nusquã alibi magis quàm apud ipsos fuerit. Quod si quis remota ex horum uerbis fabula bonitatem regionis uelit disquirere, ex qua humanum genus plurima ad hilaritatẽ uita facientia decerpserit mox à suis inuitijs : siue ex terra, ut antiquorũ habet opinio, siue aliunde ea fuere : non facile aliam inueniat magis ad hoc idoneam. Si enim eam ad unã aliquam magnitudine parem terram conferas, non solum in Europa , uerũ etiam in toto orbe optima meo iudicio est Italia : quãuis non me lateat quòd multis incredibilia uidebor dicere, cogitantibus Ægyptũ & Africam ac Babyloniam, & si quarum aliarũ celebrata est felicitas. At ego terre opes nõ æstimo ex una aliqua frugum specie, nec me subit desiderium habitandi ubi arua tantũ sint pinguis, aliarũ uerò rerum ad uitam uilium aut nulla aut admodũ parua copia : sed que sibĩ ipsa maxime sufficit, aduecticijsq; bonis minime indiget, eam puto optimam. hanc uerò omnigenam fertilitatẽ & copiam, credo supra quamuis aliam terrã concessam Italie. nõ enim arua modo bona habet, caret autẽ arboribus, ut aliqua frumẽtiferã : neq; plãtis modo oĩm generum alẽdis est idonea, sed inutilis segetib⁹, ut arbusci agri : neq; habet quidẽ hæc utraq; , sed parũ apta est pascuis, neq; dixerit quis eam abundare quidem.

quidem frugibus ac pascuis, sed ad degendam uitam esse ingrætam hominibus: sed est reserta omnibus, ut ita loquar, uoluptatibus & cōmodis. cui enim frumentifera cedit campus campanus, non fluuijs, sed aquis rigatus cœlestibus: in quo ego uidi arua uel trisera, æstiuam post hibernam, & autumnalem post æstiuam semētē enutrientia. cui oliuifera, Messapiorum, Dauniorum, Sabinorum. aliorumq; multorum culiura? cui uicifera Etruria, & Albanus ac Falernus ager mirum in modum amici uitibus, & modico labori plurimos reddentes fructus atq; optimos? præter eam autē quæ colitur, multum terræ inuenis patere ouium, multum caprarum gregibus: plus etiam & præstantius armentis equorum & boum. palustris enim & pratensis herba copiosa illa, cultiuæq; terræ irrigua & roscida, immensum quantum æstate compascua, omni tempore præbet gregum copiam. Sed salius imprimis admiratione digni sunt, circa prærupta loca & nemorosa, tumulosq; cultura parum idoneos: ex quibus habent multam ac pulchram naualem materiem, multā etiam aptam alijs operibus. atq; horum nihil est uel paratum difficile, uel remotum ab humanis usibus, sed operi facilia & in promptu sita propter fluuiorum frequētiā qui uniuersam oram perfluunt, & magnam cōmoditatem importandis ac permutandis quas terra fert rebus afferunt. eadem

terra

terra habet aquarum calidarum multis in locis
 scaturigines, iucundissima exhibentes balnea,
 morbis inueteratis sanandis utilissima, metalla
 omnis generis, uenationes ferarum, prouentusq;
 maritimos uarios: & innumera alia uel utili-
 tati seruientia, uel delectantia miraculo. sed
 omnium pulcherrima est aëris moderata, ut anni
 tempus fert, temperies, qualis nec nimio gelu, nec
 immenso æstu, fruges ledat aut animantia. Nil
 mirū igitur si antiqui Saturno sacram putauerunt
 hanc terram numen hoc rati beneficum, &
 auctorē felicitatis hominum: siue is Chronus est,
 ut Greci uolūt: siue Saturnus, ut Romani: totam
 mundi naturam cōplexus, utcunq; eum nomines.
 eadem huius regionis admiratione factū est, ut
 ob eximiam eius opulentiam ac gratiam, cuius
 studiosum est humanū genus, cōsentes quod cuiq;
 accommodum est maxime conuenire uel dīs uel
 hominibus, montes & nemora Pani in tutelam
 dicauerint, nymphis prata & loca uirentia, li-
 tora & insulas marinis numinibus, & in cete-
 ris itē quicquid alicui familiare est uel Deo uel
 demoni. Fertur etiam ueteres Saturnū placare
 solitos humanis uictimis, sicut Carthaginienses
 dum stetit eorum urbs: & apud Gallos idem fit
 nunc quoq; , aliasq; penes occidenti proximas.
 Herculem uerò, ut aboleret hūc morem sacrorum
 & aram fundasse in colle Saturnio, et auctorē
 fuisse ut sanctæ hostiæ puris adolerētur ignibus.
 & neq

& nequam poenam timerent quasi ob neglecta
 sacra patria, docuisse incolas ad mitigandam
 iram Dei, pro hominibus quos manibus uinctis
 iaciebant in Tiberim, oscilla facta in eorū simi-
 litudinē pari modo mittere in fluiuium, ut quic-
 quid religionis in animis omnium supererat tol-
 leretur: qui mos iam inde ad nostra demanauit
 tempora: & nunc quoq; Romani idē faciunt
 paulo post uernum æquinoctium Idibus Maijs,
 quo die lunam uolunt esse dimidiam. tunc enim
 peractis sacris pontifices (id summum est sacer-
 dotium) & cum his custodes immortalis ignis
 uirgines, prætoresq; & alij ciues quos fas est in-
 tereffe illi sacrificio, simulacra hominum x x x.
 numero de sacro ponte mittunt in Tiberim flu-
 uium, quæ argeos nominant. Verum de sacrifi-
 cijs & alijs Romanorum ceremonijs, in quibus
 seruans Græcicum morem & domesticum,
 alias significabimus. nunc tēpus uidetur poscere
 ut de aduentu Herculis in Italiam tradamus
 aliquid compertius, & non omittamus si quid
 ibi gessit memorabile. de hoc demone quæ nar-
 rantur, quedam fabulis, quadam ueritati, pro-
 piora sunt. Fabula de aduen:u eius sic habet.
 Eurystheus inter cætera certamina iussit Her-
 culem boues Gerionis ex Erythea in Argiuam
 urbem agere. is ubi fecit quod iussus est, domum
 reuertens adije tum alia multa loca Italia, tum
 agrum Palatinum in terris Aboiginum. ibi
 boui

boni pabuli nactus copiam armenta dimisit per
 pascua: ipse labore fessus, procubuit somnoq; se
 dedit. Interim quidã eius loci latro Cacus no-
 mine, repertis bubus sine custode pascentibus, cu-
 pidine earum captus est: cumq; animaduertisset
 sopitum Herculem, totum quidem armentum
 abigere non ausus est, ratus nec latere furtum
 posse, & alioquin id fore difficile. paucis tamen
 aliquot in propinquam speluncam ubi digebat
 abdidit, quas auersus unam post aliam caudis eò
 traxerat: ut quarentem indicium falleret uesti-
 gij in contrariam partem ducentibus. Hercules
 paulo post somno excitus cum recessisset name-
 rum, & aliquot boues sensisset deesse, primum
 incertus quò deuenerint, & ratus aberrasse à
 pascuis, querebat eis per agros: ut uerò nusquã
 reperit, ad speluncam pergit licet reclamantibus
 uestigij, nihilominus perscrutadum cum locum
 ratus. Caco autem stãte pro foribus, & cum ro-
 garietur negante se uidisse, nec tamen inquisitio-
 nem permittente, imò fidem inuocante eorum qui
 aderant, quasi uim pateretur ab hospite: confuso
 Herculi & inopi consilij tandem in mentẽ uenit
 reliquas boues ad speluncam agere: quarum uo-
 cem consuetumq; odorem ubi senserunt incluse,
 mugitu reddito furtum prodiderunt. at Cacus
 in maleficio deprehensus decreuit uti uiribus, si-
 mulq; pastores socios conuocat. tum Hercules
 nociferantem claua prostermit: eductisq; bubus
 quon

quoniam uidebat locum aptum latronum receptaculo, spicula baculo suo diruit: cumq; eadem expiasset aqua fluminis, in proximo aram Ioui Inuentori posuit, quæ est Romæ prope portam trigeminam, & ob inuentas boues Deo iuuenicum unum sacrificat. hæc sacra etiam ætate mea Romani Græco ritu faciunt, quæadmodum ab illo instituta sunt. Caterum Aborigines & Palantini Arcades, ut uiderunt Herculem, & Caci mortem cognouerunt, hunc propter rapinas perosi, illius stupentes speciem, diuinum quiddam se uidere putabant: & pro magna felicitate habebant exemptos se latronis iniurijs: & ut inopes ramis lauri, cuius in his locis magna erat copia, tam se quam illum coronabant: reges ipsi inuitauerunt eum ad hospitium. ut uero nomen & genus ac gesta ipso narrate cognouerunt, cum tota regione se commiserunt in tanti uiri fidem ac amicitiam. Euander uero qui iam antè audierat è matre Carmenta, esse in fatis ut natus Ioue & Alcmena Hercules immortalis ex mortali uirtutis ergò fieret, mox ubi hunc ipsum esse didicit, occupare uolens eam gratiã, primus omnium Herculem diuinis dignatus est honoribus: extruxitq; ara ætèporali præ nimio studio, mactauit ei iuuenicũ indomitum, oraculo prius communicato cũ hospite precatus ut delibaret uictimam. qui letus hospitalitate gentis populum excepit epulo, bubus aliquot mactatis, quos ex reliqua

prada

præda decimas seligerat. Reges uerò, id quod eos
 uehementer cupere sciebat, donauit agris. Ligu-
 rum & quorundam aliorum è finitimis, prius ex-
 pulsus inde uiris quibusdam immanibus. Ferunt
 præterea incolæ regionis ab eo rogatos, ut quã-
 do se ultro inter deos recepissent, seruari hono-
 res ipsius perpetuos, quotannis iuuenum indo-
 mitum mactantes, & ritu Græco peragentes id
 sacrificium. Et ut semper libens adesset suis sa-
 cris, præfecit illis edoctas prius ritum duas nobi-
 les familias. hi fuerunt Potitij atq; Pinarij, penes
 quas gentes multis seculis durauit cura sacro-
 rum, ita ut ille iuxta Græcorum disciplinã in-
 stituerat: Potitij solis extorij dapem uescantibus,
 à quibus arcebantur Pinarij, in cõmuni officio
 semper potiorem partem cedentes collegis sacer-
 dotij Potitij. ea fuit tarditatis macta & ne-
 gligentia, quod iussi mane præsto esse, adessis de-
 mum extis ad ceteram dapem uenerint. nunc ta-
 men illorum posteritas non habet curam horum
 sacrorum, sed operantur eis serui empti are pu-
 blico. quæ autem causa mutati moris fuerit, &
 quam manifesta ob id indignatio numinis, suo
 loco dicitur aptius. Ara uerò in qua Hercules
 decimas obtulit, à Romanis uocatur maxima,
 prope forum boarium, nulla inferior quod ad ci-
 uium uenerationem attinet. nam & iusurandij
 apud eam ac conuenta quæ uolunt esse firma
 peragunt, & decimas facultatum ex uoto sæpe
c illuc

illuc offerunt. apparatus tamē eius parū respon-
det opinioni hominum. Passim etiā aliās per
Italiā templa huic deo dicata sunt, araq; oppi-
datim & per uias: nec facile reperias in Italia
locum ubi nō colatur hic deus. Et fabulis quidē
hæc de illo sunt prodita. Veriora uidentur quæ
de eo narrant historici qui res gestas eius man-
darunt literis, uidelicet quòd cū esset ætatis suæ
ducum præstantissimus, magnasq; ductaret co-
pias, quicquid terrarum oceano cingitur pera-
grauit, tollens tyrannos quoquoque essent graues
& subiectis intolerabiles: aut si qua ciuitas præ-
ferocia molestarer finitimos, hospitiumue nefarijs
gauderet credibus. pro quibus legitima regna
moderatasq; respublicas constituit, & in uitam
mores induxit humanos ac sociabiles. ad hæc
cum Grecis iuxta uersatus est ac barbaris, cum
maritimis atq; mediterraneis, quibus antea ma-
le conueniebat per infida commercia: & in de-
sertis terris urbes condidit, fluminaq; auerit
campos inundantia, uias muniebat in difficilibus
accessu montibus; nihil non molitus ut mare ac
terra quàm latissime pateret usibus cunctorum
mortalium. Ceterum in Italiam uenit non absq;
comitatu, nec agens præ se armenta pecudum:
nec enim trita est per has regiones uia perenni-
bus Argos ex Hispanijs, neq; propter uisa obi-
er ea loca tantis potius fuisset honoribus: sed
perdomita Hispania cū exercitu uenit ad sub-
ing

iugādos eorum locorū homines. coactus est enim
 ibi multum tēporis terere propter classis absen-
 tiam, quæ distinebatur hibernis tempestatibus:
 tum quia non omnes Italica gentes uliro impe-
 rata facerent. nam præter alios Zigurum gens
 magna & bellicosa in transitu Alpiū sita co-
 nata est eū arceere ab ingressu Italiae: ubi Grae-
 cis fuit certamen difficillimū, adeo ut tela eos in
 hac pugna defecerint. meminit autē huius belli
 ex antiquis Poëtis Aeschylus in soluto Prome-
 theo. Inducit ibi Prometheum Herculi prædicē-
 tem inter cetera de euentu certaminum expedi-
 tionis contra Gerionem, & quā difficile obiter
 gesturus sit bellum Zigusticū. carmen autem sic
 habet. *Vises Zigurū copias imperterritas: quo-
 rum pugnaces, sat scio, ferox licet probabis ma-
 nus, & tela te deficient. sed postquam his pro-
 fligatis patescit sibi transitum, quidam sponte
 deditiōne oppidorum faciebant, maximè quot-
 quot crant Graecanici generis, aut non satis fi-
 debant suis uiribus: plerosq; tamen armis expu-
 gnare necesse habuit. Inter eos qui bello subacti
 sunt fuisse aiunt & Cacum illum Romanis fa-
 bulis celebrem, qui princeps immanium quorū-
 dam barbarorum heroi restitit, fretus loci na-
 tura munitis, unde excursabat in finitimos, is cū
 animaduertisset Herculem castrametatum in
 propinqua planicie, cum prædatorio globo in
 eum irruit: & dormiente etiam tum exercitiū,*

quicquid præde incustoditum nactus est, retro abegit in sua. deinde obsessus à Grecis & expugnatus, fortiter resistendo in pugna cecidit. cuius castellis dirutis agros occuparunt milites Hercules, & cum his Arcades Euandro subditi, ac Faunus rex Aboriginū. ceterū Greci qui ibi māsere, fuerūt (ut conytere licet) Epei, Pheneata Arcades, & Troiani, relictī eius regionis præsidio. nam inter imperatorias Hercules artes hæc quoq; fuit mirifica, quòd abstractos à civitatis urbibus ducebat secum in militiā: quorū prompta & fideli opera usus in bellis, collocabāt eos in agris adēptis hosti, de alieno eis satisfaciens. quamobrē duras eius nomen & gloria per Italiā, non ob transitum, in quo nihil veneratione dignū inerat. Sunt qui dicant eum etiā filios in locis quæ nunc Romani habitant reliquisse, susceptos è duabus sœminis: Palantem ex Euandri filia quā Lauinam nominant, Latinum ex quadam hyperboræ puella, quam obsidē à patre acceptā secum circumducebat. eam aliquantisper innuptam servarat: sed cū appulisset in Italiā captus amore gravidā reddidit, & abiturus Argos nuptū dedit Fauno regi Aboriginum: quo factū est ut multi Latini huius putarent filium, non Hercules. horū Palantem aiunt ante pubertatē mortuum. Latinum postquam virilem ætatem attingit factū esse regem Aboriginū: quo sine maribus liberis

des

defuncto in conflictu cum finitimis Rutulis, regnum deuolutū esse ad Aeneā Anchisæ filiū, ipsius Latini generum, sed hæc alijs facta sunt temporibus. Hercules autem cōpositis ex animi sententia rebus Italicis, & recepto incolumi exercitu Hispanico, & decimis præde impensis in deorum sacrificia, oppidū sibi cognomine condidit ubi classis eius naualia fuerant, quod nūc quoq; à Romanis habitatur inter Pompeios & Neapolim habens portus tutos omni tempore: atq; ita gloriam exemplo futuram posteris honoresq; diuinos consecutus apud omnes Italos traiecit in Siciliam. Illi uerò quos colonos reliquit & presidium Italia, locati circa collem Saturnium, aliquandiu propriam habuerunt rempublicam: sed clapso non longo tempore uiuendi rationē, leges, sacra habuerunt cū Aboriginibus cōmunia: sicut Arcades & ante hos Pelasgi in eandem ciuitatem cum illis coaliti, pro una gente habitati sunt. Atq; hæc de expeditione Herculis, & relictis in Italia Peloponnesijs dicta sint, post cuius digressum etate altera, circiter annum quintum supra quinquagesimū, ut ipsi Romani perhibent, rex Aboriginū erat Latinus Fauni, sed semen Herculis, annū agens regni sui quintum & trigessimū. per id tempus Troiani cum Aenea post captum Ilium profugii appulerunt Laurentum, in litus Aboriginum quod Tyrrheno mari alluitur, non longe ab

ostio Tiberis: acceptoq; ab hospitibus ad habitandum agro, & quicquid petierunt, oppidum condunt non longe à mari in quodam colle, nomine *Lavinium*. nec ita multo post veteri appellatione mutata unà cum *Aboriginibus* à loci rege *Latini* nuncupati sunt: & profecti è *Lavinio* unà cum indigenis maiore urbem munierunt dictam *Albā*: unde alia quoq; multa oppida deduxerunt quæ *priscorum Latinorum* vocantur, & maxima pars eorum habitatur etiã nostro tempore. deinde sextadecima aetate post captum *Ilium* miserunt coloniam in *Palantium* & *Saturniam* habitatas primum à *Peloponnesijs* & *Arcadibus*, & retinentes etiam tum *scintillas* quasdam *prisci generis*: cinxeruntq; muris *Palantium*, ut formam urbis tum primò acciperet. Condita urbi *Romæ* nomen imposuerunt, quòd ductu *Romuli* missa sit colonia, qui *septimifdecimus* ab *Aenea* descendebat. Dicam & aduentum in *Italiam Aenea*, scriptoribus partim ignoratum, partim dissimulatum invidia, diligenter super ea re scrutatus fide digniores tum *Romanas* tum *Græcas* historias, in quibus inuenio proditum sic. Capto ab *Achaïs* *Ilio*, siue commento equi *Durij*, sicut canit *Homerus*, siue proditione *Antenoridum*, siue alio modo, cetera quidem multitudo tam sociorum quàm civium in cubilibus deprehensa caditur. noctu enim ex inopinato & sine custodijs oppressi

pressi sunt. *Aeneas* autē cum suis socijs qui ex
Ophrynio & *Dardano* Iliensibus auxilio uene-
 rant, & si qui alij mature sentientes inferiorem
 urbem captam in munitionem *Pergami* consu-
 gerunt, arcem proprio muro tutam occupāt: ubi
 reposita erant *Troianorum* sacra patria, ma-
 gnasq; uis pecunia, utpote in loco firmo: ineratq;
 militū quisq; fortissimus. inde propulsabant co-
 nantes in arcem ascendere, & eos qui ex capta
 urbe effugerent angiporsorum peritiam succurrē-
 tes excipiebant, ita ut pauciores intersciperētur
 quam euaderent. atq; hoc consilio *Aeneas* fru-
 stratus est hostium impetum uolentiū omnes ci-
 ues ferro perdere, effecitq; ne tota urbs in eorum
 potestatem redacta sit. sed cum etiam in futu-
 rum prospiceret, cogitanti impossibile esse urbem
 seruare iam captam parte sui maxima, in men-
 tem uenit arcem hostibus cedere, subductis prius
 corporibus & sacris patrijs, & siquid secū ex-
 portare possent praeterea. quod ubi placuit, pue-
 ros, mulieres, senes, & quicquid hominum erat
 ad fugam tardius, praemisit iussos *Idam* petere,
 dum *Achai* arcis oppugnationi intenti de per-
 sequendis eis nihil cogitant. militum autem
 partem ex euntibus addidit presidio, quo tutior
 ac expeditior eis fuga fieret, cum mandatis ut
 occuparent montis loca natura munitissima. re-
 liquam militum manum, in qua erat plurimum
 uirium, retinuit intra muros, circa eos hostem

d. Stinens, dum præmissa turba facilius effugeret. sed postquam Ncoptolemus cum socijs euasit in partem arcis mœnium, uniuersis Achais cò concurrentibus, excessit arce per portam qua fugientes miserat, atq; ita seruatim ordinibus abiit. Acctissimis bigis uehens secum patrem, decos penates, uxorem, liberos, & res cariores atque corpora. interim expugnata urbe Achæi dirptione occupati elapsis tutum dederunt effugiũ: quos Aeneas asscutus in itinere, uno agmine facto contulit se in Ida munitissima. eadem nocte uenerunt illò Dardanenses deserto oppido, quia flammam emicantem ex Ilio maiorem solito uiderat: absq; his qui cum Elymo & Aegesto mature egressi correptis nauibus commiserunt se pelago. Venit & ex Ophrynio totus populus, aliarumq; Troianarum urbium incolæ quotquot erant libertatis cupidi, ut breui tẽpore gentis eius copia maxime illò cõfluxerint. atq; ita Aenea socij captæ urbi superstites ibi morabantur, sperantes se nõ multo post profecto hoste redituros ad sua. Achæi uerò oppidanis atq; agrestibus in captiuitatem abductis, uastatisq; castellis, parabant se ad expugnationẽ montiũ. Sed cum ad eos uenissent caduceatores acturi de pace, rogãtes ne se ad necessitatẽ belli adigerent, pro concione decretum est fœdus his conditionibus: ut Aeneas ac socij, cũ suis rebus quis in fuga exportauerant, intra certũ tempus

agro

agro Troiano excederent, castellis in potestatem
Achaorū traditis. *Achæi* uerò ex pacto præ-
 berent eis terra mariq; tutā discedendi copiam.
 Accepit conditionē *Aeneas*, quippe qui nihil
 in præsens uidebat satius: ac mox *Ascanium*
 filiorum natu maximum, cum parte sociorum
 quæ serè constabat ex *Phrygibus*, in *Dascyliti-*
cum agrum mittit ad lacum *Ascanium*, in re-
 gnum accitum ab eius regionis incolis, mansu-
 rum ibi non longo tempore. nam cum ad eum ue-
 nissent *Scamandride* cū alijs è familia *Hecto-*
ris dimissi è *Grecia* per *Neoptolemum*, redu-
 cens eos in paternum principatum ad *Troiam*
 redijt. Et de *Ascanio* tātum comperimus. cum
 reliquis autem filijs & patre ac delubris numi-
 num *Aeneas* parata prius classe traiecit *Hel-*
lespontum, in proximam peninsulam nauigans.
 quæ ab *Europa* in mare procurrēs *Pallene* di-
 citur, eam tenebat socia gens *Thracum* *Crusæ*
 nomine, quorū strenua opera in bello usi fuerant.
 Sic habet uero proxima narratio de fuga *Ae-*
neæ, reperiturq; apud ueterē scriptorē *Hellanicū*
 in rebus *Troicis*: quāuis alia quorundā feratur
 ab hac euarians, quæ mihi sanè uidetur parum
 credibilis. iudiciū sit suū cuiq; liberū. *Sophocles*
 tragicus in *Laocoonte* fabula facit *Aeneam*
 instante urbis excidio secedentē in *Idam* patris
Anchisæ monitu, cui *Venus* eam cladem præ-
 dixerat, atque etiam ex recenti prodigio quod

circa Laocoonidas acciderat, coniectabat ur-
 bis interitum. apud cum tales exstant ex aliena
 persona iambici. Nūc in porta est Aeneas de-
 filius, humeris baiulans patrem, siderata terga
 amictū fluxa ueste byssina. hūc stipat tota tur-
 ba familiarium. sequiturq; plebes non quantis
 tibi placet, sed quotquot Phrygū de mutadis se-
 dibus cogitant. Menecrates autem Xanthius
 prodidisse eum Achaeis urbem affirmat, ob si-
 multatē, qua illi cum Alexādro intercedebat,
 & in gratiam eius beneficij Gracos abstinuisset
 ab eius domo omnem iniuriam. is ab Achillis
 funere auspicatus suam historiā scribit in hunc
 modum. Achaeos autē tenebat mœstitia: uide-
 banturq; sibi amisisse caput totius exercitus.
 attamen iustis ei persolutis infestabant uniuersam
 hostilem regionē, donec Aeneas proditione
 captum est Ilium. is enim egre ferens in nullo se
 apud Alexandrū esse precio, arceriq; à sacer-
 dotijs, prodidit Priamum. quibus perpetratis ci-
 uis Achaorū factus est. Alij dicunt eum tunc
 commoratum apud stationem Troianarum na-
 uium: alij missum cū copijs à Priamo in Phry-
 giam propter quoddam negotium ad id bellum
 pertinens. nec desunt qui fabulis propiora nar-
 rent de eius exitu ab Ilio. integrū su cuiq; quod
 libet credere. Quae deinde sequuntur incertiora
 multi faciunt. Alij Thracia tenus perductum
 illic uitam fuisse affirmant: quorum è numero
 sunt

sunt *Cephalon Gergithius*, & *Hegeſippus* qui de *Pallene* scripsit, uiri graues & ſcriptores ueteres. alij rurfum è *Thracia* deducunt eum in *Arcadiam*: dicuntq; illum habitaffe in *Orchomeno Arcadico*, ea quam inſulam uocant, quamuis ſit mediterranea, cincta paludibus & flumine. quin & *Capyas* ab *Aenea* cæterisq; *Troianis* conditas, & deducto à *Troiano* *Capy* uocatas nomine: quod inter alios tradit *Ariſthus* ſcriptor rerum *Arcadiæ*. Sunt qui fabulentur ueniſſe quidem eum ad hæc loca, non tamen ibi deſunctum ſed in *Italia*: quod cum alijs multis reſtatur etiam poëta *Agathyllus* genere *Arcas* huiusmodi elegiaco.

Arcadiã tenuit, geminamq; in *Nefide* prole
Nata[m] *Codone* liquit & *Anthemone*.

Italiã petiit poſt hæc, ubi naſcitur illi *Romulus*.
Aduentus autem *Troianorum* in *Italiã* fidem faciunt et *Romani* omnes eorumq; ſacra feſtiq; dies, & *Sibyllini* libri cum *Pythicis* atq; alijs oraculis, quæ nemo tanquã ad gratiã ficta contempſerit. quin & apud *Græcos* multa manifeſta in hanc uſq; diem eius rei exſtant indicia, in quos portus appulerint, & apud quos tẽpeſtibus aduerſis detenti ſint: quorũ pauca è multis referam quàm breuiſſime potero. Primum aduecti ſunt in *Pallenen* *Thracia* peninſulam, habitata ut dixi à *Crufæis* barbaris, tuto ibi excepti hoſpicio. in his hibernis *Veneri* templum
extrux

exstruxerunt in uno è promontorijs, & oppidiũ
 Aeneam cõdiderunt, in quo navigationis per-
 rasos reliquerunt, & si qui succe manendi cupi-
 di, habituros posthac eum locum pro patria. id
 duravit usq; ad imperium successorum Ale-
 xandri Macedonum, Cassandro demum regnan-
 te desertis pristinis sedibus Aeneas in Thes-
 salonicam recessit tum cõditam inter alios mul-
 tos migrare iussi sunt. A Pallene Troiani
 Delum ueniunt, in ea regnate Anio: ubi floren-
 tibus eius insule rebus uiscbatur aduētus Ae-
 neas multa indicia. inde in aliam insulã Cythera
 uentum est, obiacente Peloponneso, & Veneri
 templum ibi conditum. à Cytheris nauigantes
 præter orã Peloponnesi quendã ex Aeneas so-
 cijs Cinethũ in uno promontoriorũ sepeliũt, quod
 nunc ab eo uocatur Cinethium: renouat aq; cũ
 Arcadibus cognatis (ut post dicemus) amici-
 tia, aliquãtulum in his locis morati, relictis hic
 quoq; aliquot è suis, Zacynthum inde uenerũt,
 recepti à Zacynthijs iure cognationis & ami-
 citia. Dardanus enim Iouis et Electra Atlan-
 tidis filius è Batea duos suscepit filios, Zacyn-
 thum & Erichthoniũ: hic fuit autor Aeneas
 generis, aliter Zacynthus insule conditor. eius
 cognationis memoria benigne ab insulanis ac-
 cepti comriuerunt ibi aliquantũ temporis quòd
 tum mare nauigationẽ non admitteret: interim
 Veneri in nouo templo à se cõstructo sacra fa-
 ciunt,

ciunt, quemadmodum etiam nunc publice face-
 re solent Zacynthij: & certamina iuuentuti
 proposita sunt, tam cursus, quā alia uaria. præ-
 mium accipit qui primus in templum peruenit.
 uocaturq; *Aeneæ cursus* & *Veneris*, & am-
 bobus statuae sunt posita. inde per altum nauig-
 antes appulerunt ad *Leucada*, tenentibus eum
 locum *Acarnanibus*. hic rursum *Veneri* tem-
 plum construunt, quod nunc est in parua insula
 inter isthmū eius peninsulae perfossum, & ipsum
 oppidum: uocatur id *Veneris Aeneadis*. hinc
 delati ad *Actium*, stationem habuerunt in
 situ *Ambracio* iuxta promōtorium. inde per-
 uenerunt *Ambraciā*, ubi *Ambrax* nepos *Her-
 culis* regnabat, *Dexameni* filius. in utroq; loco
 manent eius aduentus uestigia: apud *Actium*
 templum *Veneris Aeneadis*, & prope id aliud
Magnorū deorū, durātq; nunc quoq;. *Ambrac-
 iae* uerò eiusdem deae templū, & sacellum *Ae-
 neæ* prope paruum theatrū, in quo est & statua
 parua operis antiqui huic heroi sacra. eam so-
 lebāt uictimis colere sacerdotes quas ipsi appel-
 lāt *amphipolos*. Ex *Ambracia* nauibus *An-
 chises* orā legendo *Butrotū Epiri* portum petiit:
Aeneas cū militū fortissimo quoq; duorū dierū
 itinere *Dodonam* peruenit oraculi causa, ubi
Troianos inuenit *Heleni* socios: acceptoq; respō-
 so de querēdis sedibus, & inter cetera oblati
 deo crateribus aereis, quorū aliquot exstant &
 hodie

hodie literis antiquissimis testātes muneris au-
 tores Troianos, ad classem redeunt emēso qua-
 tuor fermē dierū itinere. *A* Butroto deuecti in
 portū. *Anchisa* tunc dictū, nunc deprauato no-
 mine, cū & iam ibi templum *Veneri* dedica-
 sset, Ionium sinū traiciunt, ductoribus naviga-
 tionis aliquot qui ultero se comites addiderāt, et
 cum his *Patron Thurius*. horū pleriq; postquā
 incolumis exercitus peruenit in *Italiam*, retro
 unde uenerunt reuersi sunt : *Patron* ab *Aeneas*
 persuasus ut secū uelit ire in coloniā, & quidā
 ex eius socijs, manserunt in classe : quos nonnulli
 aiunt sedes fixisse in *Aluntio Sicilia*. *Huius* be-
 neficij memores postea *Romani* *Leucada* &
Anactorium Corinthijs ademptum donauerūt
Acarnanibus, & permiserunt eis restituere
Oeniadas, cōcesseruntq; cōmune cū *Aetolis* ius
 fructus colligēdi ex insulis *Echinadibus*. Cete-
 rum *Troiani* non uno loco facta exscensione in
Italiā, quod maior pars nauū appulisset ad *Ia-*
pygie promōtorium, (tum *Salentinum* erat) re-
 liqua ad *Minerua* templum, ubi etiā *Aeneas*
 nauim egressus est, (id promōtorium est cū aesti-
 uo portu qui ex illo tēpore dicitur *Veneris*) pra-
 ternauigarunt totā eam orā usq; ad frctum, per
 illa quoq; loca relictis passim aduentus sui ue-
 stigijs : inter qua est in *Iunonis* tēplo *area phia-*
la, donum *Aeneae*, nomē eius habēs inscriptum
 antiquis literis. *Ut uentum est ad mare quod*
Siciliam

Siciliam alluit, siue animi decreto, siue rēpesta-
 ribus aēti, quæ in hoc maris tractu non rara
 sunt, appulerunt ad eam insula partē ubi sunt
 Drepana. Hic forte fortuna inciderunt in Ely-
 mi & Aegesti socios: qui priores à Troia pro-
 fecti. & aspirāte cū uētis fortuna, expeditis ad
 cursum nauibus aliquāto ante appulsi in Sici-
 liam, habitabāt circa Crimisum fluuium, à Si-
 canis in partē agrorum admissi propter Aegē-
 sti cognationē & amicitia, qui casu quodā in
 ea insula natus & educatus fuerat. Nam re-
 gnante Laomedonte quidā ex ipsius maioribus
 uir domi nobilis offenso rege per occasionē que-
 sitam cum omnibus melioris sexus liberis ab eo
 necatus est, nequis ultor iniuriæ tandem existe-
 ret. filias uerò etiā tum uirgines occidere indi-
 gnum ratus, nec tamē tutum eas elocare Troia-
 nis ciuibus, dedit negotiatoribus, cum mādatis
 ut asportarentur in terras longinquissimas. cum
 his in eadem nauī quidā bene natus adolescens
 nauigauit. is amore captus alterius, puellā ad-
 uectam in Siciliam duxit cōiugem. ex his pa-
 rentibus in eadem insula Aegestus est genitus:
 qui linguā & mores eius regionis edoctus, post
 obitū eorum à Priamo rege impetrauit reditum
 in ueterem patriam: & cum tolerasset cum suis
 ciuibus bellum Achaicū, quo tēpore hostes ur-
 be potiti sunt nauigauit rursus in Sicilia, unā
 cū Elymo fugiēs tribus nauibus: quas Achilles
 dum

dum oppida Troiana popularetur, saxis lateribus haerentes amiserat. In hos viros postquam Aeneas incidit, cōplexus est eos comiter: conditisq; in eorum gratiam *Agesta* & *Elyma*, exercitus sui partē quādam reliquit in his oppidis: quātum ego cōiectura possum colligere, sua sponte, ut iactationibus maritimis & labore fessi loco tuto quiescerent: quāvis quidā scribant detrimentū classis ibi acceptū, nauibus aliquot opera foeminarum incensis errorum tadio: atq; ita coactum relinquere turbā, quā post amissas suas reliquae capere nō poterant. Sunt praeterea multa alia Troianorum Aeneaq; ad Siculos aduentus argumenta, sed clarissimum ara *Veneris Aeneadis*, supra caput *Elymi* fundata, & apud *Agestanos* tēplum *Aeneae* dicatū: illa matri sacrata ab ipso *Aenea*, hoc in beneficij memoriam seruatori suo dicatum ab his quos classis reliquerat. Haec fuerunt sedes profugorum cū *Agesto* & *Elymo*, appellatiq; sunt in uniuersum *Elymi*, quod huius propter genus regiū maior esset dignitas. *Aeneas* uerò è Sicilia per *Tyrrhenum* mare nauigās primum in Italia appulit ad portum *Palinurū*, qui ab uno gubernatorum *Aeneae* defuncto ibi nomē id sortitus est. deinde insulā tenuerunt, cui nomē indiderunt *Zeucasia*, ab *Aenea* nepte circa haec loca mortua. Illinc deuecti ad portum bonum ac profundum in *Opicis*, extincto ibi quoq; *Miseno*

uira

uiro nobili, ab illo portum denominauerūt. inde ad insulā Prochyta & eius promōtorium Epi ryches deuecti, locis hęc nomina fecerunt in mulierum ibi defunctarum memoriā: quarum altera nutrix *Aeneae*, cognata altera fuisse dicitur. Tandē ad Italiae Laurentū perueniunt, ubi errorum sine inuento castrametati sunt: ideo castrorū locus Troia uocatur, distās à mari circiter quatuor stadia. In hęc autē navigationē describendā necessariō digressus sum, quādoquidē scriptores partim negāt *Aeneā* cum Troianis uenisse in Italiā, partim aliū quendā uenisse dicūt, nō *Anchise* ac *Veneris* filiū: quidā *Ascaniū* *Aeneae* filiū, alij quosdā alios. Sūt qui *Veneris* *Aeneā* dicunt deducta manu suorum in Italiā, ipsū domū reuersū apud Troiā regnasse, et post obitū reliquisse regni successorē *Ascaniū*, eiusq; progeniē tenuisse id regnū lōgo tēpore: ut opinor, decepti nō recte intellectis uersibus *Homericis*. nā is poēta in *Iliade* sua facit *Neptunū* *Aeneadū* fata predicentē in hęc sententiā:

Imperitabit enim Teucris Aeneia uirtus,

Et nati natorum, & qui nascentur ab illis.

Intelligentes igitur Homerū sciuisse horum uirorum imperium in Phrygia, quasi uerò nō possent in Italia regnū Troianorū tenere, reditum Aeneae commenti sunt. Sed quid uetabat ne Aeneas rempublicam sociorum administraret uel apud exteros? nec desunt huius falsae opinionis caus

nis cause alie. Quod si quæ perplexū facit quòd
Aeneæ sepulcra monstrētur multis in locis, nec
 possit nisi uno esse cōditus: cogitet hanc dubita-
 tionem esse uulgarem, præsertim de ijs qui in il-
 lustrī fortuna uitā egerunt uagā & instabilē:
 & inelligat quòd quamuis unicus locus capie
 corpora talīū, apud multos tamē monumēta eis
 facta sunt, in gratiā acceptæ utilitatis cuiuspiā,
 præcipue si superessent reliquie generis, aut op-
 pidum aliquod cōditum. aut sicubi longiore usi
 sint hospitio, qualia de hoc etiā heroe ferūt fabu-
 la. Qui enim effecit ut captū nō funditus dele-
 retur *Ilium*, & ut ad *Bebryciam* salua rediret
 auxilia, in *Phrygia* regē reliquit *Ascaniū* fi-
 lium, in itinere cōdidit ciuitatē sui nominis, in
Arcadia collocauit filias, in *Sicilia* reliquit
 partē exercitus, in multis alijs locis hospitaliter
 est habitus, cōciliauit sibi hominū corū beneuo-
 lentiam: qua factū est ut postquā inter mortā-
 les esse desyt, multis in locis monumētis & sepu-
 cris honoratus sit. alioquin non facile attuleris
 causam cur tot exstent per *Italiam*. sed de his
 aliās dicetur quādo postulabit occasio. Quo mi-
 nus autem remotiores *Europæ* partes *Troiana*
 classis petere in causa fuerunt oracula, finē sor-
 dita in his regionibus. & numinis uoluntas ua-
 rīs modis sese proferens. Postquā enim in *Lau-*
rentino portu tentoria fixerunt per littora, cum
 siti laborarent ob aquarū inopiam (dicā quod
 ab in

ab incolis loci didici) fontes spontanei laticis suavissimi è terra uisi sunt prorūpere, qui aquationem præbuerunt toti exercitui : & locus factus est irriguus, fontanis aquis usq; ad mare decurrentibus. nūc tamē nō adeo redundant ut quicquam inde profluat, sed in concauo loco restagnat aqua modica, sacra soli ut credunt accolle. mōstrantur apud eam ara duæ, quarū altera orientē solem spectat, occidentem altera, utrūq; Troianorum opus : in his *Aeneam* fabulantur deo mactasse primā uictimam, in gratiam acceptorum fontium. Deinde prandium eis humi sumentibus, multi uice mēse cibis substraerunt apium, uel sicut alij dicunt crusta triticea, quo uescerentur mundius. absumptis autē cibis appositis, cū unus atq; mox aliter nō temperarent ab apys siue crustulis suppositis, quidā ex *Aenea* filijs, ut fertur, siue is fuit alius quispiā è cōmitionibus, exclamat: *Etiā mēsas cōsumpsimus.* quo audito omnes turbati sunt, ut qui eum demum oraculi enūctum cernerent. acceperāt enim quoddam respōsum apud *Dodonā*, ut nonnulli scribunt : ut alij malunt, in *Erythris Ida* uiculo, ubi habitabat *Sibylla* eius loci nympha fatidica. hac iusserat eos nauigare occidentē uersus, donec eò locorū peruenirēt, ubi mēsas comederent. quod quā primū factū animaduertirint, quadrupedis ductu, ubicūq; fessa procubuerit, condendum esse oppidum. Huius oraculi cum

f 2

admonē

admoniti, alij penates è nauì transferunt quò
Aenea placuit: alij subsellia sibi adornant &
altaria: mulieres sacra cum ululatu & choreis
adferunt. Aeneas uerò & socij, paratis omni-
bus ad sacrificium, coronati consistunt circum
altaria. Interea dum hi uota faciunt, porca de-
stinata ad uictimã, grauida tũ & uicina par-
ui, parantibus eam mactare sacrificis, prorip-
pit se excussis uinculis petès mediterranea. Sen-
sit Aeneas hãc profecto quadrupedẽ designas-
se oraculũ. eamq; cũ paucis mox subsequitur à
tergo paulo remotior, ueritus ne strepitu territã
à uia fatali auerteret. illa fermè uiginti et qua-
tuor stadys à mari digressa in collem quendam
procurrit, ibiq; fessa quieuit. At Aeneas qui
animaduertebat finẽ oraculi, uidens cum agrũ
& terrã habere nõ bonã, & procul abesse à ma-
ri, eoq; importuoso, incertus erat animi, utrũ de-
beret parere uatũ monitis, & male per omnem
uitã habitare in bonarũ rerum inopia, an lon-
gius meliorẽ terrã querere. Hac agitãti, & in-
cusanti numina, repente uox quedam è nemore
accidisse dicitur, incerto autore edita, iubẽs ma-
nerce ibi & cel. riter oppidũ cõderet, neue præ-
senti hesitationi indulgẽs, quasi agrũ habiturus
ad degendã uitã parũ commodi, breui post uen-
turam felicitatẽ pateretur clabi è manibus. esse
enim in fatis ut ex hoc inopi et modico profecti
domicilio, tandẽ multos ac bonos agros acqui-
rant:

rant: eorum uerò liberi & posteri sibi parent imperium longe amplissimum, & plurimis duraturum seculis. in præsentiariū Troianos debere contentos esse his sedibus. post totidem annos quot sus porcellos pepererit, fore ut illius posteri condant aliam urbem magnam & florentē opibus. Tum uerò *Aeneam*, ratum diuinā esse uocem, imperata fecisse. *Atij* narrant heroi sollicito & languenti præ mœstitia, & neq; ad exercitum descendenti, neq; cibum admittenti, sed illic ita ut erat cubanti noctem illum, astutiss. in somnis miram quandam deorum penatium speciem, & præmonuisse quæ modo dicta sunt. Deus nouit utrū sit uerius. Postera die sus triginta porcellos peperisse dicitur, & post totidem annos à Troianis aliam urbem esse conditam iuxta uocem fatidicā, de qua suo loco memorabimus. *Aeneas* foetum suis unā cum matre dijs penatibus sacrificat in eò loco ubi nūc est septum lignum: quem *Latinienses* sacrum existimantes ab eius aditu arceni exteros: iussisq; Troianis mouere castra, deorum suorum effigies transfert in sacellum constructum collis loco opportunissimo: continuoq; oppidum edificare magna omnium alacritate aggreditur, excurrēs in circumuicina, & rapto quarens quicquid opus erat ad numianda instruendaq; noua ædificia, & non sine agrestium iniuria, ferrum, materiem, instrumentumq; rusticum diripiens. Interea *Latinus*, cuius cum

f 3 erat

erat regnum, aduersus finitimos Rutulos bellum gerens aliquoties parum feliciter pugnauerat: ei mox terribilis nuntius aduolat, uastari totã oram maritimam ab externo exercitu: cui nisi occurratur celeriter, fore bellum cum uicinis difficilium. His auditis metus uirum subijt, confestimq; intermisso presenti bello, in Troianos ducit magnum exercitum. Videns autem eos armatos more Græco, & seruatim ordinibus impauide expectantes instantem martis aleam, frustratus spe qua putarat se debellaturum eos primo impetu, deflexit non nihil: castrisq; in quodam colle positus, decreuit primùm suos de uia fessos reficere. ubi cū per noctem quiesceret paratus sub auroram cum hoste confligere, quidam indigetum demonum in somnis illi astitit, monens ut Græcos in agri partem recipiat: aduentum enim eorum esse in rem Latini maxime, bonoq; futurum uniuersa gēti Aboriginū. Tandem Æneam dii penates eadem nocte per uisionem oblatis hortantur, suadeat Latino ut sponte sibi sedes concedat ubi uoluerint, malitq; Græcis amicis uti quam hostibus. Itaq; ambos somnium uetabat incipere praliū. Ut uerò exorto die constiterunt acies, utrinq; ad duces missi caduceatores postulantes eorum colloquium, id quod impetratum est. Ac prior Latinus questus peti se bello repentino & non denunciato, rogabat Æneã quisnã esset, quãme ob causam ageres

ageret ferretq; res suas, nulla unquam læcēditus iniuria, nec ignorans quòd inferēti bellum fas sit armis resistere : offerbatq; ei quicquid cuperet modeste atq; amice à uolensibus ac lubentibus suis ciuibus accipere, quātumuis ille uiolato iure gentium, sine ullo honestatis respectu maluisse per uim usurpare nō sua. Ad hæc Æneas respondit : Nos Troiani sumus genere, profecti ab urbe apud Græcos non incelebri: qua post decennale bellum ab Achæis capta, errabundi urbem aliam & agros ubi habitemus in posterum quarimus: dijsq; ita iubentibus huc peruenimus, qui pollicentur hanc solam terram fœdalem portum fore nostris erroribus. ex agris autem his ad uictum necessaria quarimus miseria nostra magis quàm honesti memores, quod quidem in hac rerum nostrarum nouitate factum uolumus. sed hanc iniuriam pensabimus multis beneficijs & officijs, offerentes uobis & corpora & animos duris iam rebus exercitos, quibus uestro arbitrato utamini: à uestris agris omnem iniuriam abstinebimus, hostiles uerò unà uobiscum fortiter occupabimus. uos supplices oramus anteaكتورum ueniam, quam non grauatim concedetis, si reputetis necessitatis non superbia fuisse hoc facinus : quandoquidem omne peccatum inuoluntarium mereatur ueniam. quare æquum fuerit uos nihil durius consulere in supplices. alioquin deos & demonas huius terræ

f 4

præsi

præfides cum pace ipsorum existamus, quòd inuiti
 arma inferentibus repugnabimus. nec enim pri-
 mum hoc bellum gesturi sumus nec maximum.
 Ad hæc Latinus: Equidem & Græcorum omne
 genus diligo, & fatalibus hominum casibus con-
 doleo: essetq; mihi curæ uestra incolumitas, si
 comperit haberem uenisse egenos certarum se-
 dium, & fore contentos agris concessis per ami-
 citiam, neq; conatueros meam ditionem uis mihi
 eripere. quod si uera sunt quæ dicitis fidem date
 & accipite, quæ nostræ sine dolo malo confirmet
 fœdera. Aenea uerò probante regis sententiâ,
 fœdus inter utrosq; ictum est his conditionibus:
 ut Aborigines darent Troianis agri quantum
 peteret, à colle quoquoersus stadia circiter qua-
 draginta: Troiani Aboriginibus essent in præ-
 senti bello socij, eorumq; auspicijs ubicunq; usus
 postulauerit militarẽ: utriq; alteros pro uiribus
 iuuarent mutuum tam manu quàm cõsilio. Hæc
 pactitatis utroq; obsidibus communem
 expeditionem in Ruulos faciunt: breuiq; captis
 uniuersis illorum oppidis reuertuntur ad semi-
 perfectum Troianorum adificium, & pari omnes
 alacritate id muniunt. ei nomẽ Aeneas indidit
 Lauinium, ut ipsi Romani dicunt à Lauina La-
 tini filia: ut Græci quidam fabulatores, ab
 Anj filia regis Deliorum, eodem uocata no-
 mine: in cuius morbo per id tẽpus extincte ibiq;
 sepulta memoriam oppido uocabulum aiunt im-
 positum.

positum. hanc *Aenea* precibus impetratam à patre navigationis comitem, quòd sapiens esset ac fatidica. Fertur dum *Launium* conditur oblata *Troianis* quaedam prodigia: in nemore orio sua sponte incendio, lupum ore aggressisse fomitem aridum, aquilam uerò alarum uentilatione flammam excitasse: uulpem contra cauda in flumen intincta ignem conatà extinguere: & nunc accendentibus, nunc extinguente, praevalentibus, tandem uicisse duos, illam uerò abuisse conatu irritò. Quo uiso *Aeneam* dixisse, illustrem quidem & mirandam futuram eam coloniam, sed suis incrementis inuidiosam & molestam exteris: fore tamen ut tandem uincat aduersarios, humana inuidia praeualente fauore numium. tam insigne futurae urbis fortuna praesagium tunc accidisse dicitur: extantq; rei monumenta in foro *Launienfium* effigies aere horum animalium, asseruatae longissimo tempore. Absoluto *Troianorum* oppido, animos omnium cupido incesbit demerendi socios mutuis officijs: & initium huius rei factum est à regibus, qui per connubium aquauerunt dignitatem exterorum atq; ciuium, *Aenea* *Latino* in uxorem dante *Launiam* filiam. Dein exemplo regum ceteris quoq; animo suo morem gerentibus, breui admodum tempore collatis in unum moribus, legibus, & deorum caremonijs, communicato per connuba genere ac iure ciuium, comixta ex

f s utriq;

utrisq; Respub. & appellatione diſumpta à rege
Aboriginum, Latini uocati adeò coaluerunt
 firmiter ſtātes pactis, ut nullo unquam tempore
 ab inuicem diſcedere aut ſeparari potuerint.
 Atq; hæ ſunt gentes quibus in unum conuenien-
 tibus Romanum genus concreuit, ante urbem
 quam nunc habent conditam: primū *Abori-*
gines qui ex his locis eiecerūt *Siculos*, ipſi *Græci*
 oriundi à *Peloponneſijs* cum *Oenotro* ab *Ar-*
cadia profectis quantum ego comperio. deinde
Pelaſgi qui demigrarunt ab *Hamonia*, ut tunc
 uocabatur: ea nunc eſt *Theſſalia*. tertij *comites*
Euandri delati ad *Italiam* ex urbe *Palantio*.
 poſt hos è *Peloponneſijs* *Herculi* militantibus
Epei atq; *Pheneata*, quibus & *Troiani* generis
 nonnihil permixtū fuerat. poſtremo *Aenea* ſo-
 cij elapſi ex *Ilio*, *Dardanoq;*, & cæteris *Troia-*
nis oppidis. Quòd autem etiam *Troiani* cum pri-
 mis *Græcanica* natio fuerint profecta olim à *Pe-*
loponneſo, dictum eſt quidem iam pridem & ab
 alijs, dicetur tamen à me quoq; breuibus. Nar-
 ratur autem de illis hoc modo. Primus in ea quæ
 nunc uocatur *Arcadia* regnauit *Atlas*, ha-
 bitans circa montem *Caucaſum*. huic filia fuce
ſeptem, nunc relata inter ſidera nomine *Pleia-*
dum. unam ex his *Electram* duxit *Iupiter*, ex
 qua ſuſcepit filios *Iafum* & *Dardanum*. *Iafus*
 manſit cæleſtis, *Dardanus* uxorē habuit *Chryſen*
Palantis filiam, & ex ea filios *Ideum* & *Di-*
mantem.

mantem, qui Atlanti mox successerunt in regnum Arcadiae. deinde cū ingens diluuium accidisset per Arcadiam, aquis in planicie camporū stagnantibus, homines ad montana se conferre coacti parco uictu sustentabant uitā: cuius peritias & animaduertentes quòd reliquus ager alendis omnibus nō sufficeret, totum populum in partes duas diuidunt. altera in Arcadia māsit Dardani filio Dimanti regno credito. reliqui magna classe demigrarūt è Peloponneso. hi præter Europam nauigātes in Melanem sinum deueniunt, in portum cuiusdam insule Thracia, de qua non possum affirmare desertāne an prius quoq; habitata fuerit: ei Samothracia nomen fecerunt ex loco & uiro compositum. ipsa enim ad Thraciam pertinet: habitator autē eius fuit Samon Mercurij filius & nymphæ Cylleuicæ Athenes nomine. ibi non diu cōmorati, quòd molestam uitam agerent pugnantes simul cum sterilis terræ & maris asperi difficultatibus, paucis aliquot in insula relictis migrarunt denuo, maior pars in Asiam, deducente coloniam ipso Dardano. nā Iasus in insula fulmine ictus perijt, attentata Cereris pudicitia. exscensione autem facta in Hellesponto, eam que nunc est Phrygia terram habitauerūt: Idæus Dardani filius cum parte exercitus montes qui nunc Idei ab illo uocantur: ubi condito Matri deūm templo mysteria & sacra instituit, que ad hæc usq; tempora durant

durant per totam Phrygiam. Inſe autē Dardanus in ea que nunc Troas eſt, ſui nominis oppidum cōdidit, acceptis agris à rege Teucro. à quo Teucris tunc dicebatur ea regio. Hunc & alij multi, & Phanodemus qui ſcripſit de antiquitatibus Athenienſium, aiunt ex Attica ſedes tranſtuliffe in Aſiam, cum eſſet princeps pagi Aexonenſis, multisq; argumētis fidem ſuo ſermoni adſtruunt: & q̄ occuparet terrā magnam & bonā, nec multos habentē indigenas, libenter uidiffe Dardanum cum Græcorū copijs, tum ut ſocijs uteretur cōtra hoſtes barbaros, eū nō terra careret cultoribus. Nunc ut etiam de maioribus Aeneæ dicamus locus poſtulat, id quod paucis indicabitur. Dardanus poſt Chryſes Palantis filia, que primos filios ei peperit, obitum Batēam duxit Teucris filiam. ex his filius proſignatus eſt Erichthonius, qui fertur fuiſſe omnium hominum fortunatiſſimus, quōd ſimul in patris & materni auiditiones hereditario iure ſucceſſerit. is eſt Calliroë Scamandri filia Troem genuit, à quo genti nomen impoſitū. Trois & Acalidis Eumedis filia fuit Aſſuræcus: huius porrō & Clytodoreæ Laomedōnis filia Capys, Capyis & nymphæ Nuidis Anchifeſ, Anchifeſe & Veneris Aeneas. Itaq; Troianū genus oriundū à Græcoſatis declarauimus. Ceterum de tēpore quo Lavinium eſt conditum autores uariant: mihi propiores uero uidentur, qui ſecūdo anno poſt diſceſſum

sum à Troia id factū auerumant. Ilium enim captum est uergente iam aestate, x v i i. dieb. ante solstitium, octaua deficientis Thargelionis iuxta supputationē temporū Atticam supererant ex eo anno post solstitium dies uiginti. in his triginta septem diebus qui captam urbem secuti sunt, existimo Achaeos res eius cōposuisse, & per legatos egisse cum his qui defecerant, istaq; tunc cum eis foedera. Sequenti autē anno, qui ab urbe capta fuit primus, circa equinoctiū autumnale Troiani soluentes à terra Hellepontum traūciant: delatiq; in Thraciā exegerūt ibi hiemem, colligentes profugos, & future navigationi sese apparantes. ex Thracia uerò primo uere profecti, emensi sunt medium spatium usq; Siciliam. in eius portu māserunt usq; ad eius anni exitum: ubi etiā altera hiems exacta est, dum Elymis oppida cōdunt in ea insula. mox ut mare uisum est navigationem admittere, soluentes à Sicilia traūciant mare Tyrrhēnicū, tandemq; Laurentum ad Aboriginum litora perueniunt, aestatis eius medio: acceptoq; agro condiderūt in eo Lauinium, expleto anno secūdo post captum Ilium. Et de his quidem rebus opinionē nostram indicauimus. Ceterum Aeneas postquam templis ceterisq; ornamentis abunde instruxit id oppidum, quorum pleraq; durauerūt ad nostra tempora, sequenti quidem anno, hoc est post discessum suum tertio, Troianorū tantum rex fuit. quarto uerò

uerò succedens defuncto Latino, etiam illius re-
 gno positus est, tum affinitatis iure quò id esse
 Lauina patrimonium, tum quò ducem haberent
 ardente bello ut cum maxime. Rutuli enim de-
 nuo defecerant ductu cuiusdam transfuga. is
 erat Turnus, nepos Amata Latini coniugis:
 qui propter Lauinae nuptias incusans socerum,
 quasi cognatus ipse posthabitus sit exteris,
 Amata quoq; instigante, & alijs quibusdam
 fauentibus, cum militum manu cui praeerat ad
 Rutulos transierat. Ex his causis redintegrato
 bello, & commisso acri praelio, Latinus cecidit
 atq; Turnus, cum multis alijs. Aeneas tamen
 & uictoriam consecutus est, & accessionem re-
 gni soceri: in quo tribus annis exactis post La-
 tini obitum, quarto bellum gerens inscrij. nam
 & Rutuli arma contra eum sumpserunt popu-
 lariter, & rex Tyrrhenorum Mezentius, timens
 sua ditionis oppidis, quòd suspectam haberet
 crescentem magis ac magis Graecorum poten-
 tiam. Itaque pugnatum est acriter non longe à
 Lauinio, & multis utrinq; desideratis nox di-
 remit praelium. corpus Aeneae cum quaesitum
 nusquam compareret, alijs conieclabant eum
 discessisse ad deos, alijs necatum in flumine apud
 quod pugnauerant. Latini sacellum heroi dica-
 uerunt cum inscriptione hac. PATRI DEO
 INDIGETI, QUI NVMICI AMNIS
 VNDAS TEMPERAT. Sunt qui dicant
 id

id. Aeneam dicasse Anchisæ, defuncto ante hoc bellum anno proximo. est autem tumultus non magnus, & circum digna spectatu in ordinem digesta arbores. Acnea translato ad superos septimo fermè anno post captum Ilium, Euryleon regno Latinorum positus est, mutato nomine in fuga dictus Ascanius. Obsidebantur cum Troiani crescentibus hostium copijs, nec Latini poterant Lauinio succurrere. ac primum ad æquas pacis condiciones hostem provocabat Ascanius: quæ cum fastidirentur, coactus est illi permittere arbitrium, modo pax fieret. sed cum Thuscus rex superbe quasi captis leges imponeret, ut quantum vini Latinus ager ferret quotannis deportarent in Etruriam, rem indignam rati, uinetorum fructum Ioui sacrum esse publico decreto sanciunt ex Ascanij sententia: ipsi cohortati se inuicem ad rem gerendam fortiter, inuocataq; ope numinum, erumpunt obseruato lune silentio: moxq; aggressi propinquum uallum, quod sibi hostes in loco murrito obiecerant, presidiumq; iuuentutis Etruscorum lectissimæ duce Mezentiij filio Lauso imposuerant, improviso incursu id capiunt. Interea ceteri qui tendebant per planiciem, ut uidere lumen intempesta nocte exortum subito, & uoces audire morientium, in montana ex campestribus refugiunt: erantq; omnia plena trepidatione atq; tumultu, ut solet fieri turbato per

per noctem exercitu, dum metu imminentium hostium non potest miles contineri in ordinibus. Latini autem expugnato repentina vi presidio turbatum reliquum exercitum animaduēcentes instabant fugientium tergo sternentes trepidos: qui adeo uirtutis erant immemores, ut uix satis intelligerent in quanto essent periculo: sed pre nimio tumultu inopes animi atq; consilij, pars iactantes se per prærupta loca exhalabant animam, alij dilati in ualles imperuias, ueniebant in potestatem hostium. maxima pars sublato per tenebras discrimine, conficiebant se inuicem pro hostibus: pluresq; suis quam hostilibus armis interfecti sunt. Mezentius cum paucis occupato quodam tumulo, postquam audiuit mortem filij, tantamq; stragem exercitus, & reliquum quam in angustum coactum sit cogitans, ut in rebus dubijs misit caduceatores Lauinium acturos de fœdere: & quia Latini suadente Ascanio moderate fortuna usi sunt, impetrata pace reductisq; ut poterat copijs, posthac constanter mansit in amicitia. Trigesimo autē anno post conditū Lauinium, ascitis etiam alijs Latinis quos commodius habitandi cupido ceperat, Ascanius nouam deduxit coloniam. Alba dicta est: Græci sua lingua Leucam dicerent. additum est cognomē Longæ, à situs forma, ut discerneretur ab altera eiusdem nominis, iunctimq; Alba longæ uocaretur. nunc tamen deserta est.

nam

nam regnante Rome Tullo Hostilio, quoniã uidebatur cū sua colonia de principatu cōtendere, solo equata est à Romanis, & ciues Romanam adducti populariter. Sed hæc euenerunt postea. olim cū habitabatur, mediū inter montē & lacum obtinebat spaciū, natura loci munitissima. nam & mons cū primis altus est ac arduus, & lacus profundus ac magnus: ex quo reductis claustris in subiectos cāpos dispēsatur aqua collicibus arbitratu agrestium. prospēctat autē in agrū amœnissimū & omnis generis frugum ferilissimū, nec cedentem ulli agro Italiae, præcipue bonitate uini suauissimi, præcellentis omnibus reliquis, si falernū excipias. Dum autem concederetur accidisse ferunt mirum prodigium. nam cū penatibus, quos Aeneas à Troia deuectos Lauiniij collocauerat, templū extructum esset cum adyto, & delubra Lauinio translata in intimū templum recondita, sequenti nocte claustris ut cū maxime foribus, & inuiolatis tecto simul atq; parietibus, sponte sua simulachra in pristinas bases transisse reperta sunt: denuoq; Lauinio transportata cum uotis et sacrificiorū placamentibus, in eundē locum rursus reuersa sunt. Dubitatum est diu quidnam facto opus esset, cum neq; sine dijs patrijs habitandum censerent, neq; in semel relictus sedes remigrandum. tandē placuit sententia qua & religioni deorum & utilitati hominū satisfaceret. uisum enim est simu-

g.

LIXA

lacrâ suo loco sinere, & viros qui sacrorum curam gerant ex Alba ad Lauinium habitandū reducere. fuerunt hi sexcenti numero, cōmigrantq; illo citioris familijs duce Augusto. Hos deos Romani penates uocant, Græci uario modo conati significationem reddere, nunc πατρώας, nunc γενεθλίους, alij κτησίους aut μυχίους, aut ἐρκίους. harum appellationum singule iuxta aliquam proprietatē eis cōgruunt: fieriq; potest, ut licet diuersis modis, omnes tamen eis cōueniant. corū effigiem atq; habitū Timæus describit: in hunc modū sacra. apud Lauinium reposita esse caducea partim serrea partim ærea, Troianūq; uas fictile: idq; se cognouisse ait ex ipsis ciuibus. Ego uerò quæ uidere non est fas omnibus, neque audiēda ab his qui uiderunt, neq; scripto prodēda censeo: neq; illos probō qui curiose inquirunt plura quàm concessum est legibus. Quæ autem mihi ipsi sunt cognita, nec ulla religio uetat scribere, sunt hæc. Templum Romæ non procul foro ostenditur, secundum uiam quæ ad Carinas fere compēdit, situm in loco obscuro propter circūiecta ædificia, qui Romano uulgo sub oliuis dicitur. in eo posite sunt Troianorum deorū imagines, quas cuius fas est inspicere, cum inscriptione Denates, quæ penates significat. uidentur enim mihi prisca ante inuentum P usurpasse pro ea D litteram. sunt autem hastati duo iuuenes habitu sedentium, admodum antiqui operis. alia quoq;

quoq; multa in antiquis templis horū deorum
 idola conspeximus, & in omnibus duos iuvenes
 militari habitu. Hæc igitur uidere f. us est, audi-
 re autem de illis & scribere duntaxat ea quæ
 exstant in Callistrati historia quam edidit de
 rebus Samoethraciæ, & apud antiquarum fa-
 bularum collectorem Satyrum, & Aratinum
 poetam omnium quos scimus antiquissimum,
 apud quod ita legitur. Chrysen Palantis filiam
 nuptam Dardano attulisse dotem Minerva
 munera, uidelicet effigies ipsius deæ, simulq; sa-
 cra Magnorum deū, quorum mysteria didice-
 rat. Sed postquam diluuium fugientes Arca-
 des relicta Peloponneso fixerunt sedes in insula
 Thracia, Dardanum ibi templum exstruxisse
 his dijs, nemini communicato eorum nomine:
 mysteriaq; illis instituisse, quibus & hodie mos
 est initiari in Samoethracia. deinde dum maiorē
 populi partem transportaret in Asiam, sacra
 quidē ac mysteria penes eos reliquisse qui man-
 serunt in insula, palladia uerò secum abstulisse
 & deorum imagines. cumq; oraculum de sedi-
 bus consuleret, inter cætera de asseruandis sacris
 sic esse admonitum.

*Fata dabunt urbē, poteris qua condere sacra,
 Cœlicolusq; illic festis colere atq; choreis.*

*Munera namq; deæ seruabis arce reposita
 Palladis: hæc quondā cepit tua regia cōiux,
 Seruatura tuā duris procul omnibus urbem.*

§ 2 Atq;

Atq; ita Dardanū in cōdita urbe noua & à se denominata deposuisse hæc simulacra. postea cum Iliū habitari cepisset, reges illò transtulisse hæc sacra gentilitia: dicaturq; his ab Illicibus in arce templū cum adyto: ibiq; asseruata quàm possent diligentissime, omnibus missa diuinitus existimātibus, & penes illa esse incolumitatem publicā. Aeneam autem capta inferiore urbe, potitū arce, sacra Magnorum deūm abstulisse cum alitero quod supererat palladio: nam alterū nocturno furto surreptum Ulyxis ac Diomedis insidijs, cū his fugisse ex urbe, & secū ea deportasse in Italiam. Aratinus autem dicit à Ioue donatum Dardano unū Palladium, & hoc in illo usq; ad eam urbem captā absconditū in loco inaccessibili. ad eius exemplar effictā imaginem indiscreta similitudine propositā in propatulo, ad fallēdas insidias, eāq; furto Aethios subduxisse. Itaq; secutus autores idoneos aio sacra per Aeneā translata in Italiam esse Magnorū deūm imagines, quibus inter Græcos Samothracæ initiantur præcipue: fabulosumq; illud palladium, quod dicunt in templo Vestæ custodiri à sacratis uirginibus, ubi etiā asseruatur ignis perpetuus: de quibus dicitur aliās. potest autem fieri ut nos profani homines ignoremus cetera. Et de sacris Troianis hæc dicta sufficiant. Ascānio autē defuncto regni sui uigesimo octauo. anno, Siluius assumpsit imperiū fra-

ter *Ascanij*, post mortem *Aenea* sui patris ex
Lauina genitus *Latini* filia, quem ferunt inter
 pastores educatum in montibus. cum enim regno
 positus esset *Ascanius*, gruida tum *Lauina*
 metu nouercali comisit se fidei *Tyrri* cuiusdam
 subulci regij, quem *Latino* cum primis familia-
 rem fuisse nouerat. is abducta in deserta siluarum
 quasi uulgarem quampiam mulierem procul arbi-
 tris albus constructo in nemore iugurio: natumque
 infantem nutriuit & educauit nominatum a sil-
 ua *Siluium*: *Graci* *Hyleum* dicerent. Tempore au-
 tem procedente ut cognouit *Latinos* diligenter
 querere puellam & suspectum esse de eius nece
Ascanium, indicauit rem totam populo, & ipsam
 unam cum puero produxit e nemore. Ita *Siluius*
 ex casu nomen inuenit, quod deinceps mansit in
 progenie. regnum autem adeptus est post fratris
 mortem non sine controuersia, quod *Iulus* maior
Ascanij filius postularet in paternum regnum
 succedere. sed eam litem populus diremit iusto
 suffragio, praeter alias rationes hac motus pra-
 cipua, quod *Siluius* matre herede regni esset
 progenitus. *Iulo* uero pro regno honor sacerdotij
 repositus est, securior ac quietior, quo ad nostram
 usque aetatem fruitur gens *Iulia*, auctoris appella-
 tionem referens, & omnium quas ego sciam fa-
 miliarum maxima atque illustrissima. tulit enim
 uiros ducum praestantissimos, uirtute facile ap-
 probantes nobilitatem sui generis, de quibus alias

diceretur conuenientius. Porrò *Siluius* cum undec-
 triginta annis tenuisset imperiũ, *Acneã* filium
 heredem reliquit potentia, quem regno & uita
 exemit annus alter à trigesimo. post hunc quin-
 quaginta & unũ annos regnauit *Latinus*, post
 quẽ *Alba* minus uno quadraginta annos. post
Albam *Capetus* uiginti sex annis regnum te-
 nuit, *Capys* deinde annis duodeciginta. *Calpe-*
tus post hunc in regno annum explcuit tredecim-
 um, octauum uerò successor eius *Tiberinus*.
 hunc perũsse dicunt in commisso iuxta fluium
 praelio, abreptumq; eius rapidis gurgitibus fe-
 cisse ut mutato pristino nomine *Tiberinus* uo-
 caretur pro *Albuba*. *Agrippa* huic successit,
 regnauitq; anno uno & quadraginta: post
Agrippam undeciginti *Alladius*, uir impius
 & tyrannicus. is deorũ contẽptor commẽtus est
 quomodo imitaretur tonitrua strepitus ac fra-
 gores edens fulmincos, ut ciuibus attonitis ha-
 beretur pro deo. sed imbribus & ueris fulmini-
 bus in eius aedes irruẽtib; stagnoq; iuxta quod
 habitabat exundante præter solitum, diluuiò cũ
 ipsis adibus absumptus est: & nunc quoq; defi-
 ciente stagno & aquis decedentibus per tran-
 quillitatem spectantur diruta coenacula, & ha-
 bitationis alia uestigia. *Auentinus* post eũ suc-
 cessit, à quo nomen uni è septem urbis collibus,
 tenuitq; regnum annis XXXVII. & post hũc
Proca XXXIII. hũc proxime secutus est *Amu-*
lius,

lius, qui maiore fratre Numitore pulso quæsiu
 iniuria regnum per annos quadragintaduos te-
 nuit. post hunc casum à Romulo & Remo natis
 Vestali uirgine, ut mox dicitur, legitimū regnū
 ad Numitorem redijt maternum auum iuuenū.
 Sequēti autē anno, quo Numitor suū regnū au-
 spicatus est, post illū captum C C C C X X X I I,
 Albani Romuli & Remi ductu coloniā mise-
 runt Romā anno primo septima Olympiadis, qua
 stadium uicit Daicles Mescnius, archōre A-
 thenis Charopo, decennis eius principatus anno
 primo. Quoniam autem auctores multum uariāte
 tam de tēpore quo urbs est condita, quā de ipsis
 cōditoribus, nec mihi uidetur rem quasi confis-
 sam esse prætercurrendam & attingenda obi-
 ter. Nā Cephilon Gergithius scriptor antiquis-
 simus secunda ætate post bellum Troianum ait
 conditam ab Aeneæ socijs ex Illo profugis. Ro-
 mo autore deducendæ coloniæ fuisseq; hanc unū
 ex Aeneæ filijs. nam quatuor cum habuisse tra-
 dit, Ascanium, Euryleontem, Romum, Romulū.
 cum hoc de tēpore consentiunt Demagoras &
 Agathyllus multiq; alij, quemadmodum &
 de duce coloniæ. Sed is qui mulieres recenset po-
 sitas apud Argos sacerdotio, & quid gestum
 sit cuiusq; tempore, Aeneā dicit cū Vluxe de-
 latum è Trolois in Italiam urbis conditorem
 fuisse, nomenq; indidisse illi Romæ à quadam
 diensi femina: quam narrat ceteras Troianas

hortatam effecisse ut facto simul impetu naues exurerent, navigationis & errorum tedio. huic astipulatur Damastes Sigeensis & quidã alijs. Aristoteles philosophus scribit Achaorum partem à Troiano bello redeuntem circum Maleam cursum flexisse, correptosq; uentorũ ui ultero citroq; diu iactatos per altum, eadẽ appulisse ad oram Opicorum terra qua uocatur Latium, Tyrrhenõq; mari alluitur. cumq; optati littoris desiderio naues illò subduxissent, exegisse ibi totam hiemem, dilata navigatione in uerna tẽpora. sed cum naues eis conflagrassent nocturno incendio, profectiois facultate adempta necessitatem in uoluntatem uertisse, fixisseq; sedes in agris ad quos appulerãt. cum casum obueniisse illis captiuarum Iliensium opera, quòd meuentes ne se domum in seruitutẽ abducerent, ignem in naues coniecerint. Callias autem Agathoclis rerum gestarum scriptor, Romam quandam Troianam foeminam cum ceteris Troianis delatã in Italiam nupsisse Latino Aboriginum regi, peperisseq; ei filios duos Remum & Romulum, à quibus condita urbi nomen matris impositum. Xenagoras historicus Ulyxis & Circes tres fuisse filios, Romum, Antiam, Ardeã. eosq; conditis tribus oppidis, à se indidisse illis nomina. Dionysius Chalcidensis consentit quidem de autore urbis Romo, sed eum iuxta quosdam Aescanij filiu fuisse dicit, Emathionis iu-

xta alios. nec desunt qui dicant Romam condi-
 tam ab Itali filio Romo, nato ex Electra Lati-
 ni filia. Possem & alios multos Græcorum scri-
 ptores adducere uariantes de urbis cōditoribus,
 sed ne uerbosior uidear, præstat transire ad Ro-
 manos, apud quos nemo antiquus exstat nec fa-
 bularū autor nec historia: unusquisq; tamē ali-
 quid desumpsit ex antiquis tabulis, quæ in tem-
 plis seruantur dicata numinibus. Horum quidā
 uolunt Aeneæ filios fuisse conditores urbis, Re-
 mum & Romulū: alij nepotes ex filia, tacito pa-
 tris nomine. hos Aeneam Latino Aboriginū
 regi dedisse obsides ex fœdere iēto inter indige-
 nas & aduenas: puerosq; benigne apud regē ha-
 bitos non solum educatos liberaliter, uerum etiā
 cū is absq; uirili stirpe decederet, relictos ex par-
 te quadam hæredes imperij. Alij dicunt Ae-
 nea defuncto Ascanium ex asse hæredē regni
 relictuū assumpto principatu agros & opes La-
 tinorum tripartito diuisisse cum Romulo & Re-
 mo fratribus. ipsum deinde Albam condidisse
 & alia quadam oppida: Romulum uerò Capuā
 dictā à Capy proauo, Anchisam de Anchisa
 auī sui nomine, de patris autem Aeneam quæ
 post fuit Ianiculum, Romam quoq; de suo. hanc
 aliquāto post desolatam, rursus Albanis aliā
 coloniam eò Romuli & Remi ductu mittētibus
 accepisse habitatores: ut iam eadē urbs intelli-
 gatur bis condita, semel non multo post belli

Troiani tempora, iterum etate exinde quinta & decima. Quod si quis uelit rem alius etiam repetere, tertiam quandam Romam his antiquiorum inueniet, ut que ante *Aeneae Troianorūq;* in Italiam aduētum fuerit. Hoc autem nec uulgari aliquis nec recens scriptor prodidit, sed *Antiochus Syracusanus*, cuius iam supra meminimus. Is ait *Morges* in Italia regnante (Italia tum erat ora quam longa à Tarento *Pestum* usque protenditur) uenisse ad eum quendam Romanum exulem. uerba ipsius sunt hæc. Postquam autem *Italus* consenuit, *Morges* pro illo regnauit. huius tempore uenit à Roma uir quidam profugus, nomine *Siculus*. Atque ita ex auctoritate *Syracusani* huius scriptoris inuenitur quedam antiqua *Roma* *Troianis* temporibus superior. utrum autem eodem loco sita fuerit ubi nunc habitatur ea urbs, an alius locus idem nomen habuerit, quemadmodum ipse incertum reliquit, ita nec ego conijcere ualeo. Et de priscis quidem eius conditoribus hæc dixisse sufficiat. Extremam autem *Romæ* conditionem, siue ea deductio habitatorum potius dicenda est, siue quidcumque aliud, *Timæus Siculus* nescio quam regulam secutus, ait congruere in tempus quo *Carthago* est condita, trigesimo octauo anno ante primam *Olympiadem*: *Lucius* autem *Cincius*, in quartum annum *Olympiadis duodecime*. *Porcius*

Cato

Cato Gracam temporum rationem nõ indicat, alioquin cū esset diligens collector antiquæ historiæ, dicit quadringentis triginta duobus annis posteriore bello Iliaco : quod tempus dimensum iuxta Eratosthenis Chronographias incidit in annū primū Olympiadis septimæ. Esse autem incorruptus regulus quibus Eratosthenes usus est, & quomodo ad eas dirigenda sit Romana temporū ratio, alio tractatu declaravimus. Noli enim, sicut Polybius Megalopolitæanus fecit, hoc tantū dicere, quòd circiter secundum annū septimæ Olympiadis Romam conditam cõperi: neq; uni & soli Anchisenisum tabule fidem inexploratā habere : sed malui supputationes in mediū propositas iudicio cuiusvis lectoris relinquere. Et exacta quidem ratio illic indicata est: hic necessaria tantū dicentur in hunc modum. Gallorū expeditio qua Roma capta est, fuit ut omnes ferè auctores consentiunt, Athenis summū magistratum gerente Pyrgione, circiter primū annum nonagesimæ octavæ Olympiadis, quod si retrorsum tempora supputes usq; ad L. Junium Brutū, L. Tarquinium Collatinū, primos Romanorū post expulsam regem consules, cõpl. Etentur annos cētum & viginti: sicut apparet cum ex alijs multis, tum è censorijs commentarijs quos à patribus filij per manus accipiunt, & ipsi posteris pari cura tradunt haud secus quàm sacra paterna & gentilitia

tilitia. hi per uiros illustres seruantur in fami-
 lijs censorijs. in eis inuenio altero ante captam
 urbem anno censum populi Romani habitū. cui
 quemadmodum & alijs tempus adscriptum est
 hoc: L. Valerio Potito, T. Manlio Capitolino
 COS S. post expulsos reges anno cētesimo unde-
 uigesimo: ut colligatur sequentē annū quo irru-
 ptio Gallorum accidit, explese C X X. annorū
 numerum. iam si hoc temporis interuallum tri-
 ginta Olympiadas facere compertum est, neces-
 sario sequitur primos consules magistratū inis-
 se archontis Athenarū Isagri tēpore, circa pri-
 mum annum octauae & sexagesimae Olympia-
 dis. Constat autē inter expulsos reges & inisiū
 regni Romuli annos intercessisse C C X L I I I I.
 quod patet ex regum successione & annorū
 numero quo quisq; regnum tenuit. Nam Romu-
 lus Urbis conditor septem supra triginta annis
 administrationi rerum praefuisse dicitur: post cu-
 ius obitum interregnum fuisse per annum inte-
 grum. deinde Numam Pompilium electum sus-
 fragijs populi regnasse annis X L. et tribus. post
 hunc X X X I I. Tullum Hostilium. huius dein-
 cept successorē Ancum Marcium X X I I I I.
 post quem Tarquinium Priscum X X X V I I I.
 deinde Seruium Tullium X L I I I I. huic à se oc-
 ciso successit L. Tarquinius uir tyrannicus, &
 propter iuris cōtemptum cognominatus Super-
 bus, regnauitq; ad annum usq; quintum supra
 nigesim

nigesimum. supputatis autē regum annis CC-
 XLIII, Olymp. uerò LX. & una, necesse est.
 ut primus Romanorum rex Romulus regnū au-
 spicatus sit anno primo septime Olympiadis, pri-
 mo. itē Charopis decēnalis magistratus Athe-
 niensium. hoc enim annorū ratio postulat. quod
 autē tot annis regū quisq; regnauerit, in illo li-
 bro declarauimus. Hæc mihi cōperta sunt apud
 autores de tēpore, quo urbs nūc rerū domina est
 condita. Caterū de conditoribus eius quā fuc-
 rint, aut in qua fortuna coloniam deduxerint,
 & quicquid ad hanc historiam attinet, dictum
 est quidē à multis, quibusdā etiā multū euarian-
 tibus: dicā tamē & ipsæ quæ mihi uidētur uero-
 proxima. ea sic habent. Amulius postquā frau-
 dato maiore fratre Numitore occupauit Al-
 banum imperium, præter alia multa superbe &
 iniuste facta, decreuit totā germani stirpē tolle-
 re, uel uindictæ metu, uel continuandī principa-
 tus cupidine. quod consilium cum diu multumq;
 agitaſſet animo, primū filium eius Aegestū
 pubescentē tum maxime, in loco uenationis as-
 ſucto. peremit positus quā latentissimis insidijs:
 et post facinus perpetratū sparsit riuores, ne-
 carum à latronibus adolescentulum. nec tamen
 opinio mendax tacite ueritati preualuit, sed
 multi eijam suo periculo scelus id ausi sunt clo-
 qui. Si Numitor quāuis rem sciret, rationi ta-
 men magis quā dolori seruiens dissimulabat, in-

scopus

tempus minus periculosum iram cōsulco differens. Amulius autē credens occultū prius facinus, addidit & alterum: filiam fratris Iliam nomine, siue Ream ut alij malunt, sed cognomine Iliam, nuptijs iam maturā. Vesta sacerdotem optavit, ueritus ne uirū nacta pareret ultioem auita iniuria. has puellas sacratas oportebat nō minus quinquēnio puras manere à nuptijs, æternūq; ignem custodire, & obire alias solēnes uirginibus cæremonias. Id honesto pretextu fecit Amulius, quasi ornaturus cognatā, cū nec ipse inuexisset morem hunc, & iam recepto non primum inter illustres germanū ad hoc cōgisset. nam honorificum habebatur apud Albanos nobilissimam quāq; deæ famulari allectam in sacrum ordinem. Sensit Numitor nō bono animo hæc à fratre fieri, indignationē tamen dissimulans ne populum offenderet, hanc quoq; iniuriam celabat silentio. Quarto autē post anno Iliæ, sacrorum causa purā aquā in Martis lucum petenti, stuprum in fano nescio quis obtulit. quidam dicunt unum è procis eius fuisse, amore capteum uirginis: alij uerò ipsū Amulium, insidiatorē potius quā seruientē libidini: septimq; armis quo magis terrorē puellæ incuteret, nec facile agnosceretur ob insolitam cultus speciem. At plurimi fabulantur, numen ipsū cuius id fanū erat se obtulisse puellæ hac specie: simulq; accidisse præter alia prodigia deliquium solis

& re

Et repentinam caliginem. spectrumq; id forma
 fuisse augustiore ac statura quã ut uideri pos-
 set humani sanguinis. quin Et bono animo ius-
 sam esse uirginẽ, ut qua diuinis dignata sit cõ-
 plexibus, copula nuptiali cõiuncta cum eius lo-
 ci genio, paritura è uiolento cõcubitu geminos
 longe præstantissimos uirtute bellica. his dictis
 nube susceptũ, Et sublimẽ ablatum per aërem.
 Et de his quidem quid opinandum sit: utrum
 cõtemnenda tanquã de dijs figmẽta hominum,
 nulla ministeria parum digna immortalibus
 beata illa natura sustinentibus: an etiam tales
 admittende historie, quòd permixta sit uniuersa
 mundi essentia, Et medea quedam deos inter
 mortalesq; natura que demonum generi attri-
 buitur, unde mixta origo heroici generis, nõ est
 presentis temporis disputatio. Et satis de hac
 re dissertum est à philosophis. ceterum post uim
 illatam sibi puella infirmitatẽ prætexens ma-
 tris monitu, quo Et ipsa esset tutior, Et sacro-
 rum lateret iniuria, re diuina abstinuit, ceteris
 eius collegij uirginibus uicem ipsius obeuntibus.
 At Amulius siue facti cõscientia, siue suspi-
 cione uerissimi motus, perscrutatus est causam
 intermissi diutius officij: missisq; in hoc medi-
 corum fidißimis, cum mulieres secretũ morbum
 Et haudquaquam proferendum esse causaren-
 tur, uxore suam puellæ custodem apposuit. que
 postquam rem muliebribus coniecturis depre-
 hensam

hensam ad maritum detulit, adhibitis armatis
 asseruari eam iussit, ne clam eniteretur iam par
 sui proxima: ipse uerò aduocato fratre in cōci-
 lium, stupri fecit indicium dissimulati hactenus,
 incusans eius parentes ut culpæ cōscios, & iu-
 bens rem totam eos proferre in medium. ibi Nu-
 mitor ait se præter omnem expectationem hac
 audire, effi q; ab hac culpa alienissimū: simulq;
 temporis spatium postulat, quo possit de his cer-
 tius inquirere. Quod ubi egre impetratum est,
 cognitis ex uxore quæ puella à principio nar-
 rauerat, à deo se uim perpeffam, & quid ille de
 gemina prole prædixit, postulabat ut fides pe-
 nes euctum esset, si forte partus respōderet ora-
 culo. iam enim parturitionem instare, nec fore
 fallacijs locum ulcrius. simulas quoq; asserua-
 trices filie offerebat ad questionem, nulla recu-
 sans indicia. Hæc eius postulata probante con-
 cilio, solus Amulius nihil sani aiebat inesse
 fratris causationibus, modis omnibus cupiens
 uirginē perdere. Interea superueniunt custodes.
 puerperij, nūtiantes editos geminos infantes ma-
 sculos. Tum uerò Numitor uehemētius asseuc-
 rare deum autore eius facinoris, & abstinendā
 ab in fonte puella omnem iniuriam. Amulium
 uero incesbit suspitio, humana fraude nō caruis-
 se negotium, mulieribus paratum in hoc habentibus
 infantem alterum, & deceptis aut etiam
 corruptis custodibus: multa q; in hanc sententiā
 uerba

uerba protulit. Tum iudices postquam intellexerunt mentem regis implacabilem, eandem & ipsi dixerunt sententiam, ut iuxta legem mater ob uiolatã pudicitiam uirgis ad necem cadere-
 tur. proles uerò abijceretur in fluuiũ. Nunc autẽ niua defodi tales iubentur sacratis legibus. Ha-
 Etenua pleriq; scriptorum cõsentiunt, aut nõ mul-
 sum uariant, alij ad fabulas, alij ad ueritatem
 accedentes propius: procedente autẽ narratio-
 ne discrepant. Sunt enim qui cõfestim necatam
 puellam tradant: nec desunt qui malint conie-
 Etam in occultum carcerem eumq; perpetuum,
 unde necatã esse uulgo creditum. Deditse autẽ
 hoc Amulium filie precibus, postulantis in suã
 gratiam remitti cõsobrinae supplicium. equales
 enim fuerunt eisdemq; use nutricibus, & soro-
 ris appellatione mutuũ se salutare solita. Huic
 utpote unicæ filie donasse regem Iliam reuoca-
 ta capitali sententia, sic tamẽ ut clam tenere-
 tur in carcere, unde post Amulij mortem libe-
 rata sit. Atq; hæc sunt in quibus de Iliã uete-
 rum cõmentarij uariant, utraq; opinione uerifi-
 mili: quapropter utriusq; meminisse libuit, quo
 liberũ sit lectori alterutrã eligere. De natis au-
 tem ex ea Q. Fabius Pictor, L. Cincius, Porcius
 Cato, & Calpurnius Piso alijq; scriptores com-
 plures sic tradunt: infantes Amulij iussu in al-
 ueo delatos à ministris quibusdam, proyiciendos
 in fluuium distantem ab urbe sermẽ C X X. sta-
 h dijs.

dijs. Eos cum accessissent, animaduertissentq; exundantē in campos & restagnantē præ cōtinuis imbribus Tiberim, degressos à Palantiq; uertice ad aquam proximā, quod non darctur ulterius procedere: ibiq; quā subiectā colli planiciem unda texerat, in alluie relictū alueū: qui aliquantisper fluitans, tandem paulatim recipientibus se aquis impactus saxo & subuersus effudit pueros, hi uagientes dum uoluantur in cœno, lupa forte superueniens distentis à recēti partu uberibus, mām̄as eis præbuit, lingua simul abstergens lutum quo se inquinauerāt. Interea pastoribus armenta propellentibus (iam enim aque discesserant) quidam ex his uisa lupa fouente infantulos aliquādiu hæsit miraculo uix satis credens suis oculis: deinde cōuocatis quotquot poterat è proximo socijs, nec fidem uerbis suis impetrans, adducit ipsos ad spectaculū. Illi profecti cōperiunt hanc uelut ex se natos cōplexam, hos pendentes uelut à maternis uberibus: moxq; rati hæc nō sine aliquo numine fieri undiq; cōfluunt: seramq; absterrent clamoribus. at lupa nihil exasperata incurfu hominū, ceu māsua sensim abstulit, quasi cōtemnens pastorum strepitum. Non longe inde aberat lucus opacus densitate arborū, & rupes cana manans fontibus. is ferebatur Pani saccr cum ara inibi posita. huc se fera condidit. Et lucus quidem non superest, sed antrū ex quo aqua promanat, uisitur

sicut palatinis coniunctum edificijs, secundum
 uiam que in circū fert: & in propinquo est sa-
 cellum, seruās expressum hunc casum ere anti-
 qui operis, lupam uidelicet submissentē māmas
 duobus puerulis. Cōsecratus autē dicitur is locus
 olim ab Arcadibus Ewādri socijs. Post feræ di-
 scessum pastores tollunt infantulos, rati dignos
 alimentis qui seruari diuinitus fuerint. In his
 erat quidam regis subulcorū magister, uir pro-
 bus, nomine Faustulus, qui ob quoddam nego-
 tium in urbe fuerat, quo tempore de Ilie uitio
 paruq; compertum est: & postea dum infan-
 tes deportarentur ad fluum, & deo sic uolen-
 te idem cum ministris iter fecit in Palantium.
 Hic ceu ignarus omnium impetrauit pueros cō-
 muni cōsensu sociorū sibi traditos, eosq; domum
 ad uxorem pertulit, mæstam eum ob infantem
 quem mortuum ediderat: simulq; solatus mulie-
 rem persuasit ut allatos pro suo supponeret, de-
 narratis prius eorum casibus. his erescente æta-
 te imposta sunt nomina, alteri Remus, alteri Ro-
 mulus. ubi uerò ad uirile robur peruenierunt, non
 illi subulcis bubulcis'ue similes, sed animi ac for-
 mæ indole referebant genus regium, ut decebat
 dijs genitos, quemadmodum celebratur etiam
 nunc in patrijs Romanorum carminibus. uitam
 tamen debebant pastoriciam, uictum sibi pa-
 rantes manibus, in montibus plerumq; è lignis
 & arundine compingentes humiles absq; ulla

contignatione casulus: quarum una usq; ad nostram etatem duravit ad latus uic ducentis in circum è palatio, cognominata Romuli: quã ue sacram seruant quibus id mandatum est, nihil addentes ornatus gratia. quod si quid temporum aut tempestatum iniuria deficiat, sarcitur quantum fieri potest ad formã pristinam. Annum porrò ingressi octauum supra decimũ conuentionẽ habuerunt de pascuis cum Numitoris pastoribus in Quẽtino è regione palatini montis stabulantibus, utrisq; mutuum conquerentibus alienam terrã depasci, aut cõmunem usurpari, atq; id genus alia. hinc ad manus & ad arma demum uentum est. Numitoris pars multis affecta uulneribus, desideratis etiã aliquot è suis, pulsaq; in regionum iuuenum è cõtrouersis pascuis, ad dolum uertitur. positis enim in angusta quadam & obscura ualle insidijs, ad prestitutum tẽpus magna manu inuadunt noctu stabula iuuenum. aberat tum Romulus, sacrorum causa cum uicanorum precipuis Caninum profectus. Remus uerò maturè cum paucis ad opẽ ferendam accurrit: nec ramen impetum eius tulerunt aduersarij, sed receperunt se ad iam structas insidias. at Remus ignarus doli diu fugientes persecutus impetu ultra in fessum locum euectus est: moxq; alijs à tergo insurgentibus, alijs eodem tempore à fronte in pugnam reuertentibus, undiq; saxis impetitus intercipitur & c a
ptius

ptius abducitur. sic enim mandatum fuerat à dominis, ut iuuenes uiuos in potestatem suã redigerent. atq; hoc modo Remus captus est. Aelius Tubero grauis autor & scriptor diligens tradit Numitoris pastores insidijs elegisse tempus, quo iuuenes solenne Arcadicum olim ab Euandro in honorem Lycei Panis institutum erant celebraturi, quando mos erat incolas palatini montis peracto sacro nudos circum uicũ discurrere, succinctos tantum pudenda recens macularum pecudum exuijs. id erat lustrationis genus quoddam, uicanijs receptum usu patrio, quod nunc quoq; solet fieri. Hac occasione collocatis circa angustum quendam callem insidijs ad intercipiendos ludicrum agentes iuuenes, in primum agmen in quo Remus erat, factus est impetus, longe relicto cũ alijs Romulo: nam per interualla agmina tria fuerant: & priusquam ceteri possent succurrere, insidiatores uniuersi coorti circumuentos petebãt saxis, iaculis, alijsq; telis ut quodq; in manus uenerat. illi nec opinato casu attoniti, & incerti quid faciant inermes armatis expositi, facile in potestatem redacti sunt. Et Remus quidem siue hoc modo, siue ut Fabius scribit, captus Albam uinctus perductus est. Romulus uerò ut fratris cognouit infortunium, cum selecta manu pastorũ abeuntes insequi uoluit, ratus Remũ ex itinere se posse retrahere. sed ab hoc consilio ut insano Faustuli

auctoritate cohibitus est. Hactenus enim existimatus pater iuuenibus secretū nunquā prodiderat, ne ante tēpus adirent periculū, priusquā factis esset iurium. tūc uerò necessitate cōpulsus senioris arbitris Romulo rem totā aperit. At iuuenem edoctū de omnib. iam inde à principio suis casibus, tum matris miseratione, tum Numitoris cura subijt: & post longam consultationē cum Faustulo habitu à presenti conatu destitit, malens maiore apparatu paternā domū uindicare ab iniurijs Amulij, & de maximis premijs aleam iacere, de materni etiā ani cōsilio. His ita decretis uicanos omnes cōuocat, rogatq; ut Albam properent, nō tamen cadē porta neq; simul introgrediantur, nequa oppidinis oriatur suspicio, ibiq; circa forū ad imperata faciēda praesto sint: deinde ipse primus in urbē proficiscitur. Interea qui Remum abduxerant ad tribunal regis eum sistunt, obijcientes iniurias acceptas à iuuenibus, ostentantesq; sua uulnēra, & ni dedantur sibi ad supplicium, minitantes relicturos se pecunaria. Tum Amulius uolens agrestibus cateruatiim cōcurrentibus rem gratā facere, & Numitori quoq; qui forte aderat indigne ferens Lesam clientelā, cupiensq; pacē inter rusticos componere, cum etiā suspecta esset iuuenis intrepida oratio, cōdemnauit hominē, poenae modū permitrens fratris arbitrio, quòd equū uideretur penes eum esse ius supplicij, ad quē pertineret iniuria.

Itaq;

Itaq; reuinctis à tergo manibus Remus ducceba-
 tur à Numitoris pastoribus illudentibus obiter
 & cōiucia iactantibus, proficquēte interim auo
 & demirāte corporis decus plane regiū, simulq;
 generosum ac constantē in rebus duris animum,
 præter cōmunem damnatorū morem nullis pre-
 cibus sollicitantis spectatorū misericordiam, sed
 cum modesto silētio euntis ad supplicium. Vt ue-
 rò domum perueniū est, secedere iussis alijs solum
 relicto interrogat, quis nā & quibus parentibus
 ortus esset neq; enim sibi uideri natū è uulgari-
 ad hæc cum ille hoc se tantū scire ex fide altoris
 retulisset, infantē se recens natum cum fratre co-
 dem partu edito in syluā expositum, collectumq;
 & educatū à pastoribus: tacitus aliquantisper
 Numitor, siue rationē uerisimilem reputās, siue
 secretū prodente aliquo numine, sic iuuenem al-
 loquitur. Esse te in mea potestate Æme, meamq;
 expectare sententiam, & omnibus modis eos qui
 te ob acceptas iniurias adduxerūt necem tuam
 expetere, cum ipse noris non est quod te doceam.
 Quod si te absolutū immunē ab omni pœna pro-
 nuntiaucro, referēsne mihi gratiam, & operam
 uauabis in re utriq; nostrum commoda? Hic cum
 respondisset iuuenis quæ solent responderi salutis
 arbitris in re deplorata quoties noua spes se ob-
 tulit, auus solutis prius uinculis & abl. gatis
 qui aderant, suam fortunam ei dinarrat: frau-
 datum se regno à fratre Amulio, orbatumq; li-
 b 4 beris,

beris, altero in uenatu oppresso per insidias, altera cōclusa in perpetuū carcerem: ceteris quoq; in rebus eum haud aliter se uti quā̄m mancipio. hęc effatus cum multis lacrymis, orabat ut uellet ulcisci domesticas iniurias. Illo uerò facile annuent: & iam iam gestiente ad exhibendā operam, Numitor collaudata promptitudine, Tempus, inquit, rei gerendę ego dispensaturus sum: interim ad fratrem nuntium oculuū mittito, saluum te esse, & iubere ut ille quā̄m primū̄ ueniat. moxq; reperiens quidā̄ ad hoc ministerium idoneus, aduētanti nō̄ procul urbe occurrens Romulo mandata renuntiat. Is lætus ad Numitorem properat: & primò̄ cum ipsum tum fratrem complexus, narrat deinde quā̄dammodum expositi & nutriti fuerint, & quicquid alior ipsius ex sacelle didicerat. accipiebā̄tur hęc libenter, & ut grata credebantur perfacile, uel absq; alijs probationibus. Et uerò̄ agniti sunt inuicem, cōtinuo consultabatur de modo & opportunitate aggrediendi negotij. Interea Faustulus ad Amulium adducitur. Veritus enim ne non inueniret fidem apud Numitorem absq; manifestis signis in re iam magna indicio, quo certius agnosceretur, cum aluco in quo infantes expositi fuerāt, paulo post Romulū̄ ad urbem cōtendit. eum trepide portas transeuntē, & quod ferebat diligēter occultantem, unus custodū̄ cum animaduertisset (erat enim belli suspicio, & porta seruabā̄tur per regi

fidiß

fidissimos) apprehendit, & quidnam celaret cog-
 noscere cupiens, amictum ei per vim detraxit:
 conspectoq; alueo uidens hesitare hominem, per-
 contabatur quid ita trepidaret, quoue cōsilio ce-
 laret uas quod liceret deferri propalam. interim
 plures custodes confluebant, quorū unus agnouit
 alueum. quippe qui pueros in eo ad flumē depor-
 tauerat: & rem indicauit his qui tum aderant:
 moxq; cōprehensus Faustus ad regē adductus
 est. Amulius uerò incēitatis homini tormentis ni-
 uera sponte diceret, primū rogauit num uiuerent
 pueri. quo cōperto amplius sciscitatus est quonā
 modo incolumes euasissent. Edoctusq; omnia ita
 ut gesta sunt, Age, inquit, quandoquidē haete-
 nus uera fassus es, dic ubinā nunc inueniri pos-
 sent. nō enim æquum est eos inter pastores inglo-
 riam uitā degere, cum sint mihi cognati, & in-
 super seruari deorū prouidentia. ibi Faustus
 suspectā habens nouam regis clemētiā, ne forte
 uerba à mēte essent dissona, in hunc modū respon-
 dit. Iuuenes sunt in montibus pascentes armenta
 ut mos illis est: me uerò miserūt ad matrē, renun-
 tiaturum quo in statu res eorum sint. nunc igitur
 quando uisum est tibi eos accersere, gaudeo: pro-
 inde mitte mecū quoscunq; uis. equidē indicabo
 illis iuuenes: ipsi mandata tua ad eos perferant.
 Hac ille uolens differre necem iuuenum, simulq;
 sperans eos qui se ducebāt facile se effugere posse
 in mōtibus. Tum Amulius satellitum fidissimos

mittit cum mandatis occultis, ut à subulco indicatos quantoocyus ad se pertrahant. Quo facto mox decrevit accitū fratrem habere in libera custodia, donec arbitrato suo rem presentē componeret: confestimq; alio pretextu eum euocat. et nuntius, ut qui periclitati bene uellet ac miseraretur fortunā illius, ad Numitorē mentē Amulij detulit. qui indicato iuuenibus presentī periculo, iussisq; forti esse animo, correptis armis cum clientū, amicorū, famulorumq; fidiſsimorū manu ualida impetū facit in regiam: & à foro alia cohors agrestiū non cōtemnenda uenit auxilio, qui sub ueste gladios secū attulerant: oppressisq; in aditu paucis custodibus Amulium nullo negotio iugulāt, atq; ita arcem occupant. Sic narrāt qui sequuntur autoritatē Fabij. Alij semouētes fabulas ut indignas historia, negant sibi uerisimile fieri à ministris infantes secus q̄ iussum sit expositos: & mitem lupam mammis præbentē pueris cauillatur non mulium abesse à figmētis poëticis: mutatq; in diuersum narratione, aiunt Numitorē posteaquā deprehendisset pregnantē Iliā, alios modo natos infantes præparatos habuisse, quos subiiceret in puerperio. hos per custodes parturientis ablatos, siue illi fidem uenalem habuerint, siue mulibri astu circumuenti sint: ipsosq; arbitrato Amulij fuisse necatos. natos uerò ex Iliā seruatos cura materni aui cōmissos Faustulo. hunc genus duxisse ab

Ære ad

Arcadibus Euādri comitibus, palatini montis incolā & magistrū pecoris regij: gratificatumq; esse Numitori in educandis pueris suāsu fratris sui Faustuli, armētis ipsius in Auēfino prepositi. ceterum nutricem puerorū qua mammas eis praeuit, non lupā fuisse aiunt, sed (ut credere par est) mulierē. Faustuli coniugem nomine Laurentiam, cui ob prostratā quondam pudicitia incola palatini montis cognomen lupa indiderant. ea Graecis prisca est appellatio uenale uoluptatem ueneream prostituentiū, quas nūc honestiore uocabulo ἐταίρας quasi amicas uocare solēt. Hinc factum ignorātib; data est occasio fingendi de lupa fabulā, quoniā hac fera Latina uoce lupa dicitur. Amotos autē à nutricis uberibus uoluntate aliorū ferunt missos in urbē Gabios, nō longe à Palantio disitā, ut Graecas artes edicerēt: ibiq; apud Faustuli hospites educatos, literis, musica, tractādīsq; more Graeco armis institutos donec pubertatis annos attingerēt. Post reditum autē ad eos qui tum existimabātur parētes incidisse licet cum Numitoris pastorib; de cōmunibus pascuis, illosq; uulneribus abactos cum suis gregibus. id factū de Numitoris ipsius sententia, ut esset criminādi initiū, & pastoribus daretur ad urbē ueniendi occasio. quo facto Numitorē nociferatū apud Amulium, armenta sua per uim ac nefas diripi ab illius pastoribus: quod si hac citra ipsius culpā fierent, depoposcisse pastorem

unā

unà cum filijs ad supplicium. Amulium uerò ut se à culpa alienū ostenderet, tum eos qui petebantur, tum alios qui in eodē hærebant crimine, iussisse ad dicendam causam uenire. Cumq; præter reos multi ad agendā causam cōuenissent, auum iuuenū denarratis cunctis corū casibus, adhortatū ut uindictæ occasionē qualis nulla ad eam diem oblata sit arriperet, moxq; rem aggressum pastorū multitudinis auxilio. Hæc de ortu atq; educatione conditorū urbis sunt prodita: superest ut dicamus quomodo sit cōdita. Postquā Amulio defuncto principatū recepit Numitor, quam primum turbatū diutina tyrānide statum Reip. composuit, mox cogitauit de parāda propria diuisione iuuenibus, nouaq; urbe in hoc cōdenda: simulq; urbanā multitudinem uehemēter auctam numero minuendā censebat, semotis potissimum aduersæ factionis hominib⁹, ut liber à suspitione degeret. itaq; cōmunicato cum iuuenibus cōsilio, postquā id & illis probatū est, dat eis agros ubi educati fuerant in pueritia. populi quoq; suspectam partē nequando rebus nouis studeret, & si quibus sponse migrare libebat, eis attribuit. in his erat magna plibis pars, ut fieri solet in migrationibus, nō pauci etiam ex optimatibus nobiles, Troiani quoq; generis quisq; optimus, unde aliquot gētes ad nostram ætatē supersunt, quinquaginta fermè familie. acceperunt autē iuuenes pecuniā, arma, frumentiū, mancipia, iumenta
depor

deportandis sarcinis, & siquid aliud ad apparatus urbis erat accommodum. Albana deinde multitudini miscuerunt indigenas, quotquot circa Palantium & Saturniam erant reliqui, diuiso in duas partes populo. id uisum est ad emulationem conducere, ut operantibus certatim absoluerentur opera citius: sed res in maximum malum seditionem euasit. nam suum quaeque pars ducem colendo, ut idoneum uniuersorum imperio attollebat: ipsi quoque non iam concordēs neque fraternā mentē praediti, sibi quisque principatum affectabant, & aequalitate contempta tēdebant ad praecellentiam. Ea principatus usurpatio latens aliquandiu, tandem erupit occasione hac. Locus cōdendae urbis non idem utriusque placebat. Romulo uisum est munire Palantium, praeter alios causas ob loci fortunam, quae eis incolumitatē & educationem praebuerat. Remus maluit Remuriam cōdere, quae nunc quoque eius seruat uocabulum. Sitā est ad Tiberim, trigesimo ferme ab urbe stadio. ex ea cōtentione satis apparebat principatus cupiditas. Veruis enim tūcessisset, eum semper alteri cedere opus erat in posterum. Elapso deinde aliquanto tēporis spatio, manenteque dissidio cōuenit inter eos ut rē totam auro cōmitterent: amboque ea de causa Albam profecti sunt. is monuit ut deorum iudicio permitterent, utrius coloniā dici oporteat. Itaque praestituta die iussit seorsum quemque ubi cunq; libuisset considerare, peractisque legitimis sacris obseruare alites,

alites, & utri felicius contigerit auspiciū, eum haberi auctore colonie. cōprobato cōsilio digressi iuvenes, ad statutā diem ex pacto affuerūt. Romulus tēplum obseruandis alitibus operauit Palantium, ubi animus erat coloniam condere: Remus uerò Auentinū contiguū, aut ut alijs placeat, Remuriam. adhibiti sunt utrinq; custodes, qui nō sinerent pronūtiari aliud auspiciū quā obseruatū apparuerit. ut uerò suā quisq; sedem cepit, paulo post Romulus præ nimia festinatione & inuidia (fortasse deus quoq; huc illū impellebat) priusquā ullum uidisset signum, nūtiat fratri ut celeriter ueniat, iam se priorē uidisse addicentes alites. dum nūtijs quos doli pudebat, non admodū properant, interim Remo sex uultures à dextris uolātes oblatis sunt: quibus cōspectis gavisus, breui post à fratris nūtijs abductus est Palantium. mox ubi illum cōuenit, rogabat ecquod prior uidisset auspiciū. quo herēte nec habēte quod respondeat, interim ei duodecim uultures uolantes addixerunt. quibus uisis confirmatus, ostendens Remo: Quid, inquit, queris præteritā? en ipse uides has alites. ille indignabundus negauit se deceptū cessurum ei colonia. Hinc seditio priorē maior exoritur, utroq; potiorem se esse clam cupiēte, quo uerò minus cederet, propalam defendente ius suum. prædixerat enim auus eius fore coloniam, cui priori meliores oblatæ fuissent alites. Cæterum cum idem genus ambobus cōspectum

spectum esset, tempore alter præcepto, aliter ma-
 iore numero animi, regnū ad se traherat. accen-
 dit eorum contentione vulgus, exorsum pugnam
 non expectato ducum imperio. ita certatum est
 acriter multis utrinque cadentibus. In hoc pralio
 quidam aiunt Faustulum alterē iuuenem, dum
 frustra conatur litem dirimere, incremem se cōie-
 cisse in medios moris desiderio, uo: ique sui factum
 compotem. nec desunt qui effigiem lapideā leo-
 nis, dedicati pro rostris in loco Romani fori præ-
 cipuo, dicant impositā corpori eius, inuento et
 sepulto ubi occubuerat. Cæso autē in hac pugna
 Remo, uictoriam miserabilē Romulus de fratre
 ac civili cæde referēs, defunctum in Remuria se-
 pelit, ubi etiam uiuus uoluerat urbē condere: ipse
 uerò præ mœrore ac facti poenitētia cœpit cogi-
 tare de infrēdis sibi metipsi manibus. Tum Lan-
 rentia quæ recens natos nacta educauerat, et
 haud secus quàm mater amabat, precibus atque
 consolando mouit eum ab hoc proposito. collectis
 deinde Latinis qui pugne superfuerunt, ex pri-
 stino colonorū numero redactis ad paulo plures
 tribus milibus, Palatio speciem urbis addidit.
 Hæc mihi uerissimillima de Remi morte uideretur
 narratio, dicitur tamen etiā siquid diuersum su-
 per hac est proditū. Aiunt quidā eum cæssisse de
 principatū Romulo: indignatū deinde quod dolo cir-
 cumuentus sit, post mœnia cōlita, illudentē operi
 dixisse: hæc facile quibus hostis superaueris, sicut
 nunc

nunc ego : simulq; transilisse è uestigio. Celerem autē quendam fabricæ murorū præpositū subiecisse: sed eum hostē facile nostrū aliquis arcuerit: moxq; inflicto in caput ruito exanimasse hominem. Hic fuit exitus fraterni disidiij. Ceterū cum iam nullo impediēte fabrica procederet , Romulus indicta die qua placatis dijs auspicaretur administrationē Reip. preparatisq; omnibus ad sacrificium & epulū necessarijs, ubi ea dies illuxit, ipse primum sacris operatus, deinde cæteris iussis idē pro uirili facere , aquilarū ante omnes usus est auspicio : mox piaculi causa iussit per flammam salire populum. Satis deinde propitiatus numina, cōuocatis in destinatū locū omnibus, circumscripsit collem figura quadrangula, continentem sulcum aratro ducētibz sub idem iugum iunctis bubus mare atq; fœmina , in quo fundanda erant mœnia : unde Romanis hic mos circumarandi loca durat in condendis urbibus. Hoc peracto , & bubus mactatis ambobus unā cum multis alijs uictimis , operi populum adhibuit: quē diem, si ullū alium, Romana ciuitas nostro quoq; tēpore singulis annis festum celebrat, uocatq; Parilia , cum ineunte uere pro partu quadrupedum agricolæ grati pastoresq; sacra faciunt. Virum uerò hunc diem iam antè festum auspiciatum condenda urbi duxerint, an propter urbis initia consecrauerint, deosq; pastorales in eo honorandos sanxerint , affirmare certò non possum.

possūm. *Hæc sunt quæ quantū potui de Romanorū genere summa cura peruestigavi, collecta ex Græcorum simul & Romanorum uoluminibus. Quapropter ualeāt qui Romā barbarorū, fugitiuorū, & lare carcerium refugii faciunt, quādo satis iam constat Græcā hanc esse urbē communem omnibus & humanissimā, cogitando quòd Aboriginum natio Oenotrica fuerit, hæc uerò Arcadica: præterea Pelasgos habitasse cū eis relicta Thessalia, qui Argis oriundi uenerunt in Italiā: Euandriū item cū alia manu Arcadum eò uenisse, Palantiumq; condidisse accepto agro ab Aboriginibus: alios rursus è Peloponneso uenisse ductu Herculis, & habitasse in Saturnia: postremo Troianos profugos cōmixtos prioribus eorū locorum incolis: quibus gentibus nulla inueniri potest antiquior aut magis Græcanica. quod uerò barbari admixti sunt, per quos urbs multa uetera instituta deditit, id multo post accidit: in qua reputatione merito mirari possis eā non esse omnino barbarā redditā post receptos Opicos, Marsos, Sānites, Hetruscos, Brutios, Umbros, Ligures, & Hispanorū Gallorumq; multa milia, aliasq; insuper gentes innumerā, uel ex Italia uel alijs ex locis conuenas, lingua & moribus dissonas: quos in tanta sermonis ac ritū uarietate, plerofq; ui contractos in unū, par est multa de prisca illa & decora ciuitatis constitutione in nouasse in deterius.*

siquid

siquidē alij nō pauci sedibus fixis inter barbaros, breui omnē Gracitatē exuerunt, nec uocem nec instituta Graca retinentes, nec deos colentes eosdem, nec ius seruantes patrium quo maxime Gracorum natura differt à barbaris, nullū deniq; originis suę uestigium. Id uerum esse satis declarāt Achai ponti accolę à gente cum primis Graca oriundi, nunc uerò omnium barbarorum efferatissimi. Romani autem sermone nec prorsus barbaro nec absolute Graco utuntur, sed ex utroq; mixto, accedēte plerunq; ad proprietatem linguae Aitolice, ex commercio tot admixtorum non omnia recte efferentes uocabula. cetero quacunq; sunt Graci generis indicia, magis quàm ulli alij Gracorum coloni retinent, ut qui non nunc primum uitę rationem ad amicitiam appositam aggressi sunt, ex quo bona fortuna affluens honestos mores eos docuit: neq; dum animum adiecerunt ad trāsmarinum imperium deuictis Macedonibus & Carthaginiensibus: sed ex quo primum in unam ciuitatem contracti sunt more Graco uixerunt, nihilo studiosiores uirtutis nunc quàm priscis temporibus. Id cum innumeris argumentis probare possim uirorumq; gr. uium testimonijs, differre malo in librum quem scripturus sum de eorum republica. nunc ad narrationis seriem reuertor, à summaria libri presentis repetitione factururus sequentis initium.

DIONYSII ALEXAN-
DRI F. HALICARNASSEN.
antiquitatum siue Originum
Romanarum, Liber
secundus.

Continet res Romuli & Numæ, tem-
pus autem à septima Olympi. qua uicit
Daicles Messenius, príncipe Athenarum
Charopo.

R B S Roma sita est in occiden-
tali tractu Italia secundū flu-
men Tiberim, qui circa medium
firmè littus habet ostiū abestq;
ab inféro mari C X X stadys. eā
tenuerūt primi post hominū memoriā barbari
quidā indigene dicti Siculi, multorū etiā aliorū
Italia locorū incole, quorū non pauca nec ob-
scura monumēta manēt usq; ad nostra tēpora,
et in his aliquot locorū appellatio Siculicū, pri-
sca habitationis uestigiū. His pulsīs Aborigi-
nes cū locū occupauere posteri Oenotrorum, qui
oram Tarentū inter & Pestum protensam ha-
buerunt. hi fuerunt quēdā dijs sacrata iuuetus.
patrio more missa à parentibus ad querendas
sedes quas cūq; fortuna ostēderit. Oenotris porrò
fuit genus Arcadicū, ex ea quæ tūc Lyaonia
nunc Arcadia est, sponte ad parādos meliores
agros profectum, colonia duce filio Lyaonis

Oenoetro, à quo genti nomen inditum. Post occupata loca hæc Aboriginibus primis cū eis cohabitauerunt Pelasgi profugi ex Hæmonia ut tunc uocabatur, nunc est Thessalia, in qua sedē aliquandiu habuerāt. post hos uerò Arcades, digressum ab oppido Palantiō Euandriū Mercurij & Themidis nymphæ filium ducē colonia secuti: qui domiciliū fixerunt circa unū è V I I collibus urbis fermè totius mediū, ab Arcadica patria denominatum Palantiū. Non multo deinde post appulso in Italiam Hercule, quando exercitiū ex Erythra domum reducebat, relicta copiarū Græcarum pars quedā prope Palantiū substitit, habitatura aliterū collem ex his quos nunc urbs complectitur, qui tunc Saturnius ab indigenis, nunc uerò Capitolinus à Romanis dictus est. horū bona pars Epei fuerūt profecti ab Elide post deuastatā Herculis armis patriam. Decimasexta autē ætate post bellum Troianū Albani utrūq; locū mœnibus & fossa cōplexi habitare cœperūt: ubi ad id tēporis bubulcorū, opilionum, cæterorumq; pastorū stabula fuerāt, solo abunde suppeditate copiā tum hiberni tum æstiuī pabuli, propter rigantes & refrigerātes id fluuios. porrò Albanorum genus mixtum erat è Pelasgis & Arcadibus, Epeisq; Elidensibus, ac postremo post Iliū captum Troianis Acneā Veneris & Anchisæ filium comitatis in Italiā. Horū omnium cōmune nomen fuit Latini.

tini, deductum à Latino eius regionis principe
 oblitteratis singularum gentium prisca appella-
 tionibus. Ab his gentibus urbs est condita post
 Ilium captū anno C C C C X X X I I, Olympi-
 de septima. deductores colonie fuere gemini
 fratres regū generis, Remus & Romulus, mater-
 no sanguine oriūdi ab Aenea Dardanide: pa-
 terna pro pago incerta est, Romanis Marte sa-
 tos esse persuasum est non tamen ambo permā-
 serūt autores colonie, exorta de principatu cō-
 trouersia: sed extincto in pugna altero superstes
 Romulus fuit urbis conditor, eiq; nomen à se im-
 posuit. ceterum numerus colonorum missorum
 magnus à principio ad parū redactus est, tria
 milia peditum. C C C. equites. Mœnibus igitur
 absolutis, perfectisq; ad presentem necessitatē
 adibus, cum iam tempus moneret de futura for-
 ma reipublice dispicere, Romulus de materni aui
 sententia sic pro concione locutus est. Urbem à
 se cum publicis tum priuatis edificijs, ut recens
 conditam, satis ornatam esse, cogitandum tamē
 non in hoc sitam summam reipublice. neq; enim
 ample profundaq; fossa munimentum certam
 incolumitatis spem polliceri inclusis intus secu-
 ris ciuibus: sed ad hoc tantum conducere, ne op-
 pressis repentino incursu hostis cladem aliquā
 inferat: neq; si intestinus tumultus inuadat rem-
 publicam, priuatas ades prebere intum cuiquā
 refugium. hac enim ad uitam quiete ac tran-
 quille

quille degēdam inuenta esse subsidia, quæ nihil uetent quominus uel uicinis insidiamur per iniuriam, uel ipsi expositi simus aliorum insidijs: nec ullam urbem huiusmodi ornamentiis quesisse sibi diuturnam felicitatem & amplitudinem, aut contrà sine his non potuisse amplam & fortunatam euadere. Aliud esse quod seruet ciuitates, & è paruis magnas faciat: nimirum in externis bellis armorum potentiam, quæ fortitudine paretur & assiduo studio: in ciuilibus uerò perturbationibus concordiam ciuium. eam iustitia temperantiâq; foueri in republica. cæterum eos qui in re militari exercitati sint, suisq; cupiditatibus temperent, egregie ornare suas patrias, esseq; ciuitati pro mœnibus inexpugnabilibus, uitaq; suæ tutissima parare domicilia. bellicosos certe ac iustos uiros præbere uiuendi formam prudenter eam sequentibus: cōtrà molles. auaros, & addictos fœdis cupiditatibus, malis quoq; occupari studijs. Se quidem à maioribus rerum peritis accepisse, multas magnas colonias & in loca delatas fortunata uel statim seditionibus perditas, uel post nō longam moram imperio uicinorum subditas, & pro occupato meliore agro conditionem deteriore[m] accepisse, seruas ex liberis redditas. rursum alias non magno numero & in agros non admodum bonos profectas, liberās primum, deinde aliarum etiam dominas permansisse. & neq; paucis felicis

licitatis, neq; multis infortunij causam aliam fuisse, quam formam reipublicæ. Quod si una quæpiam esset apud omnes homines vitæ ratio, quæ civitates felices faceret, eam facile potuisse eligi, nunc varias reperiri eius species tum apud Græcos tum apud barbaros: sed ab expertis laudari tres potissimum, nullã tamen ab omni parte sinceram, quod cuiq; fatale quoddam malum agnatum adhareat, quo difficilior sit electio. Hæc locutus iussit eos re per otium considerata dicere, num uni rectori, an paucis, parere malint. Equidem, inquit, quancũq; reipublicæ formam institueritis, ad eam recipiendam paratus sum, nec principatu dignum me existimans, nec detrectans imperata facere. honorum quibus me dignati estis, primùm declarato me duce colonia. deinde urbi nomine nostro imposito, satis habeo. hos enim neq; externum bellum, neq; seditio domestica, neq; tempus omnia præclara ab olis, neq; casus ullus auferre mihi poterit, sed tum vivus tum defunctus in perpetuum his perfruar. Hæc tum Romulus à materno avo, ut iam dixi, accepta memoravit apud populum. Illi communicato inter se consilio responderunt in hunc modum. Nobis nova reipublicæ forma non opus est, nec à maioribus probatam & per manus traditam mutabimus, non discessuri à priscorũ sententia, quibus non sine insigni prudentia statuere ita placuisse credimus: nec nos eius formæ ha-

Et nus poenitet, cur enim hanc incusamus, cum
 sub regibus cõigerint nobis bona, quæ apud ho-
 mines habentur præcipua, libertas & imperiũ
 in alios. hæc est nostra de republica sententia.
 ceteram honorem eum non alij magis quàm tibi
 conuenire persuasum nobis est, tum ob genus re-
 gium ac virtutẽ, tum uerò præcipue quòd te au-
 tore deducti sumus in hanc coloniam, multamq;
 in te grauitatem atq; sapientiam animaduer-
 timus, non tam urbis quàm operibus. His au-
 ditis Romulus delectari se quidem ait hominũ
 iudicio, quo dignus regno sit habitus, non tamen
 assumpturum eum honorem ante, quàm deus
 auspicio certo comprobauerit. Quod quoniam
 & illis placuit, præstituta die qua de regno
 alites consuleret, ubi ea illuxit, sub diuum pro-
 gressus est. ibi stans in loco puro, & rite macla-
 tis uictimis, uota fecit Ioui regi et dijs alijs quos
 colonie duces fecerat, ut si ipsorum uoluntate
 rex urbis futurus sit, signum de cœlo felix osten-
 derent. Peractis precibus fulgur à sinistris ad
 dextra emicuit. habent autem Romani talia
 pro addictorijs, siue ex disciplina Hetrusca, siue
 ita edocti à maioribus, hac ratione ut equidem
 arbitror, quòd sedes sit optima captandis auspi-
 cijs quæ orientem spectet, unde sol & luna sur-
 gunt. stelleq; tam fixæ quàm erraticæ, & unde
 mundi motus sumit exordiũ, cuius circulari uer-
 tiginè cuncta quæ in eo sunt modo super terram
 exist

existunt, modo sub terra latitant. porrò qui orientem spectant, septentriones à sinistris habent, à dextris meridiem. honoratius autem est prius quàm posterius. sublimis enim ab aquilonari tractu polus attollitur, circa quem mundus uoluitur. & è quinque sphaerae circulis qui uocatur arcticus, hac parte semper est conspicuus. at ab australi tractu is qui uocatur antarcticus semper in ea parte delitescit. uerisimile est autem inter signa quae de caelo seruatur ea praecellere, quae sunt in parte optima. & quoniam ad orientem uergentia potiore partem obtinent quàm occidentalia, tum in his ipsis celsiora sunt australibus aquilonaria, merito habentur optima. Ut uerò quidam tradunt, iam tum priscis temporibus ante receptam Etruscam disciplinam Romanorum maiores sinistra fulgura indicabant felicia. Fertur enim Ascanium Aeneae filium, quo tempore obsidione premebatur à Tuscorum rege Mezentio, iam desperatis rebus erupturum postremo cum lamentis inuocasse Iouem deosq; ceteros ut felix erumpendi signum darent calitus, moxq; sereno caelo micuisse à sinistris fulgura. quod praelium quoniam feliciter cessit, posthac id signum felix apud posteros habitum. At Romulus confirmatus in regno diuinitus, aduocata cōcione & indicatis auspicijs, rex declaratur consensu omnium, & morem instituit in posterum, ne quis nisi auspicaso regnum assumeret

i s mag

magistratumue iniret: obseruatumq; est id apud Romanos longo tempore, non solum sub regibus, uerum etiam sublata monarchia in consulum, praetorum, caeterorumq; magistratum comitijs. nostra uerò tempestate imago tantum quedam huius iuris remanet religionis gratia. Candidati enim procedentes dilucido quasdam preces sub diuo peragunt: tum aliquis ex augurum collegio fulguris signum à sinistris pronuntiat, etiamsi nullum sit, at illi uocis omine contenti ad sumendum magistratum abeunt, quidam hoc ipsum rati sufficere quòd nullum auspicium intercesserit prohibitorium, quidam etiam aduersis auspicijs: interdum non tam assumunt magistratus quàm per uim rapiunt, quamobrè multi terrestres Romanorum exercitus interneccione deleti sunt, multa classes in mari perierunt unà cum ipsis militibus, aliaq; clades ciuitati acciderunt grauissima tum in externis bellis tum in ciuilibus, sed maxime insignes nostro tempore, quando Licinius Crassus uir etate sua nemini imperatorum secundus expeditionem fecit contra Parthos aduersis fati & contemptis quaecunq; se reuocabant ominibus innumeris. Verum de religionis neglectu qui nostrum inuasit seculum, longum esset dicere. Caeterum Romulus dijs hominibusq; fauentibus rex declaratus, & bello dicitur fuisse magnus periculorumq; contemptor, & administranda republica prudentissimus.

mus. eius nunc domi ac militia gesta profse-
quar, quæcunque memoratu digniora sunt. ac
primùm de dispositione reipublica, quam equi-
dem omnibus reliquis præstulerim, ut paci æque
ac bello idoneam. ea sic se habuit. in tres partes
diuisa uniuersa multitudine, singulis præcla-
rum aliquem uirum ducem proposuit. deinde
unamquaq; rursus in decem partitus, totidem
fortissimos uiros eis præfecit. has curias, illas
tribus, uocari uoluit, sicut uocantur & hodie.
Græci has φράτριες siue λόχαις, illas φύλας si-
ue τρίτους dicent: sicut præfectos alteros phy-
larchos & trittyarchos, quos Romani tribu-
nos: alteros curiis præpositos phratriarchos &
lochagos, quos illi curiones nominant. curiæ
rursus in decurias distributæ sunt, & cuique
suis præerat decurio, ut ipsi nominant. Ita di-
gesto per tribus atque curias populo, agro quoq;
in triginta sortes æquales diuiso, singulas curias
sortiri iussit, exempto prius quantum in mini-
sterium sacrorum ac templorum sufficeret, &
quadam parte quæ esset iuris publici. atq; hæc
fuit una diuisio tam uirorum quam agrorum,
in qua rex summam æqualitatem obseruasse ui-
sus est. nunc alteram dilecturus sum uirorum dun-
taxat, quæ ad subditorum curam, honores, at-
que dignitates pertinet. Illustres genere & uir-
tute celebres opibusq; ut tum ferebant tempo-
ra abundantes, quibus essent liberi, secreuit ab
obscuro

oobscuris, egenis, & humilibus. Inferioris fortunæ homines plebeios uocauit. hi Grecis sunt *ἀμωσῖνοι*: potiores uerò patres, siue quòd ætate antecirent alios, siue quòd haberent liberos, siue propter nobilitatem generis, siue propter hæc omnia, exemplo ut uidetur ab Atheniensium rep. sumptio, quæ florebat illo tempore. hi enim bifariam distributa multitudine, patricios appellabant ex illustribus familijs & pollentes opibus, penes quos fuit ciuitatis regimen: ceteros ciues rusticos, quibus nullum erat in Repub. suffragium, licet tandem hi quoq; ad magistratus gerendos admissi sunt. Sanè qui proxime ueritatem de rebus Romanis scribunt, hanc causam afferunt cur illi uiri patres nominati sint, & progenies eorum patricij. Qui autem inuidiose loquuntur de hoc negotio, & urbi generis obscuri calumniam impingunt, non ideo dictos patricios aiunt, sed quòd hi soli possent patrem ostendere: quasi cætera turba fugitiuorũ fuerit, non ualentium proferre patres ingenuos: & argumento utuntur hoc, quòd quoties patricij conuocarentur à regibus, præco quæq; suo ac paterno appellabat nomine: plebeios uerò ministri quidam cornibus bubulis cõcinentes in concionẽ contrahabant. sed neq; per præconem euocatio nobilitatis patriciorum argumentũ est, neq; bucina sonus obscuritatis plebeiorũ indicatiũ. nam illud honoris, hoc celeritatis est. neq; enim possibile

sibile erat nominatim plebem excire breui tempore. Romulus porro postquam discreuit potiores ab inferioribus, mox legibus latis prescripsit quid utrisq; faciendū. ut patricij sacra curarent, magistratus gererent, ius redderent, secū remp. administrarent, res urbanas obirent: plebeij uerò ab his negotijs immunes, quippe qui tallium imperiti essent, nec uacaret eis propter inopiam, agros colerent, pecora alerent, exercerent quæstuosæ opificia, ne seditiones orirentur sicut in alijs ciuitatibus, dum humiliores protruduntur cubito à potentioribus, aut egeni ac uiles excellentioribus inuident. Cōmendauit autē patricijs plebeios, optione cuiq; è uulgo data ut quem uellet patronum sibi legret: mos sanè Græcus & antiquus, quo diu Thessali usi sunt, & Athenienses prisca, sed tum receptus in melius. illi enim superbe utebantur clientibus, opera eis iniungentes parum decora liberis, & si quando iussa non fecissent intentantes uerbera, & abutentes tanquā empiricjs. hos Athenienses Thetas uocabant ob ministeria, Thessali uerò penestras. exprobrantes eis fortunam ipso uocabulo. Romulus contr. i & appellatione decora cohonestauit hoc negotium patronatū nominās tutelam pauperum & humilium, & commoda utrisq; addidit officia, excogitata ciuili & perhumana copula. constabat autē ius patronatus officijs huiusmodi, jam inde apud Romanos

manas

manos durantibus. Patronos oportebat clientibus respondere de iure, cuius illi rudes essent, & absentium æque ac presentium curam gerere, facientes quicquid pro filijs parentes solent facere, quod ad pecunias & contractus attinet, & lites pro affectis iniuria clientibus suscipere, si quis præter pacta detrimentum acciperet, & sustinere accusatoris impetum: & ut cõpendio dicam, quietem eis, qua maxime opus haberent, parare à privatis publicisue negotijs. vicissim clientum erat patronos iuare elocantes filios si his parum esset pecunie, & ab hoste captiuos redimere, uel ipsos uel eorũ filios: privatarũ quoq; litium perditarum æstimationes & multas publicas pecuniarias pro eis soluere idq; sumptu proprio, non quasi sœnoris loco, sed ob referendam gratiam: publicorum quoq; impendiorum que magistratuum honorũue causa sunt esse participes non secus quàm coniunctos genere. Commune autem utrisq; erat, ne fas esset alteris accusare alteros, aut aduersum dicere testimonium ferreue suffragium, aut censeri inter inimicos. quod si quis deprehensus esset aliquid horum facere, tenebatur lege de proditoribus quã sanxit Romulus: conuictumq; eius criminis cuius licebat, ut Diti sacrum, interficere. mos enim erat Romanis, quos uellēt impune occidi, eorũ corpora deuouere deo cuiuspiam, præcipue dijs inferis: quod fecit Romulus quæ propter
 per mul

per multas atates permanserunt mutua patro-
 norum ac clientum officia, haud secus quã, co-
 gnata necessitudines posteris per manus tradi-
 ta: & maxima laus erat nobilium habere clien-
 tes quã plurimos, tam hereditariarum clien-
 telarum quã partarũ uirtute propria: ingensq̃;
 certamen erat utrisq̃; ne uincerentur mutua gra-
 tia & beniuolentia, dum clientes nullum patro-
 nis negant ministerium, uicissim patroni nullo
 corrumpi possunt pretio ut clientes molestari
 sincere. Tanta illis erat in omni uita temperan-
 tia, & felicitatẽ uirtute nõ fortuna metiebantur.
 Nec tantũ in ipsa urbe plebs tua erat pa-
 triciorum patrociniis, sed & coloniarum, & so-
 ciarum ac amicarum ciuitatum, & bello suba-
 ctarum quaq̃; suos habebat patronos quoscũq̃;
 uellet è Romanis ciuibus: & sæpenumero sena-
 tus cõtrouersias ciuitatũ ac gentium ad earum
 patronos remisit, eorumq̃; iudicia rata habuit. ✓
 adeoq̃; ab his initijs ex autoritate Romuli fir-
 ma Romanis coaluit cõcordia, ut per D C X X X.
 annos nunquam uentum sit ad eadem & san-
 guinẽ, multis licet ac magnis inter plebẽ & ho-
 noratos exortis cõtrouersijs de republica, ut so-
 let fieri in omnibus tam paruis quã magnis ci-
 uitatibus: sed parẽtes & monẽtes mutuum, &
 partim cõcedentes, partim impetrãtes à uolen-
 tibus, per expositulationes ciuiles componebant
 negotia. ex quo autem C. Graccus tribunatum
 plebis

plebis adeptus perturbauit ciuitatis concordiam, sine fine occidunt se mutuū & ex urbe eijciunt, nullum nefas non patrantis propter uictoriam. Verum de his alias fiet magis opportuna mentio. Ceterum Romulus postquam hac disposuit, confestim decreuit senatū legere, ut essent quibuscū administraret rempublicā, ceterumq; uiros secreuit ex ordine patricio, ratione hac. Ex omnibus unum precipuum ipse declarauit, cui rerū urbanarū regimē cōmitteret, quoties ipse foras duceret exercitiū. præterea tribū unāquāq; iussit tres uiros seligere, qui per etatē maxime saperent, & genere præcellerēt. post hos nouē, mandauit singulis curijs ut è patricijs ternos eligerent maxime idoneos: adiectisq; ad illos nouem quos tribus legerant, his x c. promotis curiarū suffragijs, & omnibus præfecto duce quē ipse secreuerat, centenarium expleuit senatorū numerum. hoc cōsistorium Græco more senatū appellare licet, sicq; usq; in præsens tempus Romani uocitant: utrum autē propter etatē in id allectorum, an propter uirtutem, non possum certò dicere. prisca enim uiros etate ac uirtute præstantes senum appellatione honorabant. qui uerò censerentur in hoc concilio, Patres cōscripti nominati sunt, & sic uocantur nūc quoq;: quod & ipsum moris est Græcanici. certè reges qui hereditarium principatum sumerent, quos uel populus sibijpse præficeret, consilium habebant

ex opa

ex optimatibus, ut *Homerus* & antiquissimi
 quiq; poetarum restantur: neq; ut sit nostro se-
 culo, ueteres illi reges ex animi sui tantum sen-
 tentia potestatem exercebāt. Senatu deinde ex
 centum senioribus cōstituto, uidens quòd iuue-
 num quoq; sibi opus esset aliqua manu ad tu-
 telam corporis, & quorum in rebus urgentibus
 ueretur ministerijs, C C C. robustissimos ex no-
 bilissimis familijs delectos circa se habuit, com-
 mendatos curiarū suffragijs quemadmodū se-
 natores antea, denos per singulas curias. His in
 uniuersum fuit nomen, sic ut & nunc, celeres: ue-
 pleriq; tradunt à celeritate ministerij iuxta ra-
 tionē Romani uocabuli. ut uerò *Valerius An-
 tius* auctor est à duce suo, cui nomen id fuerit. in-
 signem enim habebant præfectū, cui tres censu-
 riones suberāt, & illis rursus alij minores præ-
 fecturas obinētes: qui per urbem hastati ipsum
 affectabantur, & iussi exequabantur ministe-
 ria. in militia uerò antesignani erant & prote-
 ctiores, egregiaq; horum opera existebat in præ-
 lijs, quòd primi inirent pugnam, & postremi se
 reciperent: equites quidem ubi campus esset ad
 equestre certamen accommodus, pedites uerò in
 aspero solo & equis inuio. hunc morē mihi ui-
 detur accepisse à *Lacedæmonijs*, comperto quòd
 & apud illos generosissimi quiq; iuuenū erant
 in regia custodia, quibus in prælio reges urban-
 tur protectoribus, equestri atq; pedestri pugna
 k idoneis.

idoneis. His cōstitutis honores & potestates in singulos distribuit. Regi quidem eximia munia fuerunt hæc. primùm ut sacra curaret atq; sacrificia, per eumq; gereretur quicquid ad placãdos deos attinet. deinde ut legum ac morum patriorum haberet custodiam, & iuris siue naturalis, siue quod scripta & pacta continet. utq; de iniurijs grauissimas causas ipse decerneret, leniores permitteret senatoribus, providendo interim nequid peccetur in iudicijs. utq; senatum cogeret, populum in cōcionem cōuocaret, primus sententiam diceret, quod pluribus placuisset ratum haberet, Hæc regi attribuit munia, & præterea summum in bello imperium. Senatui uerò dignitatē ac potestatem eam addidit, ut is de quibus à rege ad ipsum referatur, de his decernat & ferat calculum, ita ut semper obtineat plurium sententia: & id quoq; à Lacedæmoniorū reges non erant sui arbitrij ut quicquid uellent facerent, sed senatus erat potestus in negotijs ad remp. pertinentibus. Plebi autem tria hæc commisit, magistratus creare, leges sancire, de bello referente rege decernere, ita tamen ut senatus quoq; in his accedat autoritas. Ferebat autem suffragia nō uniuersus populus, sed per curias, & quicquid uisum fuisset pluribus curijs, id ad senatum referebatur: qui mos nostræ ætate mutatus est. nō enim senatus plebis scita, sed plebs senatus

*fenatus consula suo assensu comprobat. utra
 uerò consuetudo sit potior, alijs considerandum
 relinquimus. Distributis in hunc modum mu-
 nijs nõ solum ciuiles res moderate ac prudenter
 administrabantur, uerum etiam bellicæ obse-
 quenter ac celeriter. Quoties enim ei uisum fuis-
 set expeditionem facere, neq; tribunos opus erat
 eligere per tribus, neq; centuriones per curias,
 neq; magistrōs equitum, neq; censum & dele-
 ctum haberi, & in suum quenq; ordinem redi-
 gi: sed rex tribunis mandata dabat, illi cēturio-
 nibus, hi porrò decurionibus, at hi singulis sibi
 subditis, ita ad unum edictũ uel uniuersus exer-
 citus, uel pars eius aliqua, cū armis instructa in
 praefinito loco aderat. His institutis Romulus ci-
 uitatẽ bello æque ac paci habilem reddidit: ma-
 gnitudini uerò eius ac frequentia hoc modo con-
 suluit. Primũ necessitatem colonis imposuit edu-
 candi quicquid esset masculũ, & è filiabus pri-
 mogenitas: nullam autẽ prolem necari permisit
 minorẽ triennio, nisi siquid mutilum aut alioqui
 prodigiosum in ipso partu esset editũ. tales enim
 foetus exponi à parẽtibus nõ uctuit, sed indica-
 tos prius quinq; uiris uicinis proximis, si illis
 quoq; exponẽdos esse uisum fuerit. contra hanc
 legem cõmittentium, præter alias multas, etiam
 dimidium bonorum addixit arario. deinde co-
 gnito quòd multa per Italiam urbes uel tyran-
 nide premerentur uel paucorum potentia, mul-
 k 2 eosq;*

eosq; ea de causa solum uertere, hos modo essent
 ingenui, nihil amplius in fortunas eorū inquirens,
 aut quo casu excidissent patria, decreuit exci-
 pere & ad se traducere, aucturus simul Roma-
 norum uires, & detrimento affecturus finitima
 oppida. id quo decentius fieret, religionem nego-
 tio pretextuit. Locum enim capitolium inter &
 arcem situm, qui nunc Romana lingua inter
 duos lucos dicitur, tunc uerò ex re habebat uo-
 cabulum, ab utroq; cliuo condensis sepius arbo-
 ribus, fano in hoc incertum cui deo sacratio asy-
 lum aperuit supplicibus, pollicitus eò confugien-
 tibus impunitatem in honorem numinis, & ad
 manendum apud se inuitans oblato iure ciui-
 tatis, parteq; agri adempti hostibus. Tum uerò
 undiq; confluebatur eò domesticorum malorum
 radio: nec libebat demigrare aliò, retinente quo-
 tidiana principis comitate ac gratia. His ac-
 cessit tertium institutum Romuli, quod maxime
 Græci generis hominibus exerceri decuit, ut o-
 mnium longè præstantissimum, & (ut mea fere
 opinio) libertatis Romanæ fundamentū firmissi-
 mum, atq; ad futurum imperium momentum nõ
 minimum, quo uidelicet puberes omnes in bello
 captis urbibus necari uetuit, aut sub hastâ ue-
 nundari, sicut nec agros earum relinqui uoluit
 compascuos: sed in partem agri sorte diuidendi
 colonos Romanos mitti, nonnullus uerò admitti
 in ius ciuitatis etiam. His ille atq; huiusmodi
 alij

alijs institutis urbem ex parua magnam red-
 didit, id quod res ipsa indicat. Qui enim unà
 cum illo urbem habitare cœperunt, non multo
 plures erant bis mille peditibus, & pauciores
 trecentis equites: quando autem ex mortalium
 numero sublatus est, peditum reliquit XLVI.
 millia, & mille firmè equites. Atq; hæc ipsius
 instituta cum regni successores seruauerunt, tum
 post illos magistratus annui, addentes & alia
 quedam, ita ut Romanorum ciuitas nulli genti
 uel populosissimæ numero hominū cederet. Qui-
 bus si Græcorum mores conferam, non possum
 laudare Thebanos & Lacedæmonios, Athe-
 nienses'ue opinione sapientiæ cœlibres: qui ob re-
 tinendam nobilitatem generis uel nullos uel ra-
 ros in ius ciuitatis admittebant: ut interim ta-
 ceam morem pellendi hospites, nec ipsorum ia-
 ctantiæ conuenientem, & damnosum etiam in
 rebus plerisq;. Spartani certe post acceptam ad
 Leuctra cladem, amissosq; MDC. uiros, nun-
 quam postea potuerunt ciuitatem suam in in-
 tegrum restituere, sed turpiter amisserunt im-
 perium. itidem Thebani atq; Athenienses uni-
 co prælio uicti ad Cheroneam à Macedonibus,
 multati sunt libertate simul & principatu
 Græciæ. At Romani Hispanicis atq; Italicis
 bellis impliciti, & Siciliam cum Sardinia sub
 suam ditionem retrahentes, nec immunes in-
 terim à bellis Græcorum ac Macedonum, Car-

thagine rursum affectante imperium. Italia nõ
 solum deficiente ad hostem, sed accersente bel-
 lum quod Annibalis ductu gestum est, uno eo-
 demq; tempore tot periculis expositi adeo non
 succubuerunt aduersis in eo bello casibus, ut vi-
 res illorum aucte sint etiam, militum numero
 sufficiente ad excipiendos impetus omnium, non
 ut quidam opinantur fortune indulgentia. nam
 quod ad hanc quidem attinet, uel una Cannen-
 sis clades ciuitatem eorum opprimere poterat,
 quando è sex milibus equitum CCC L X X. tan-
 tum supersuerunt reliqui, & ex L X X X. mi-
 lium copijs paulo plures quã ter mille manserunt
 incolumes. Hæc sunt quæ in hoc uiro suspitio,
 atq; insuper quæ mox dicturus sum: quòd cum
 animaduertisset felicitatis rerumplicarũ esse
 causus de quibus uulgo conuenit, sed easdem as-
 sequi paucis datum est: primũ fauorem numinũ
 quo presente mortalibus omnia cedunt prospere:
 deinde temperantiam unã cum iustitia, per
 quis fit ut minus se ledant mutuum, magis con-
 sentiant, felicitatemq; non turpi uoluptate sed
 honestate metiantur: postremo fortitudinem
 militarem cuius ope cetera quoq; uirtutes sub-
 sistunt: non sponte obuenire horũ bonorũ quodq;
 ratus est: sed intellexit rectis legibus honesto-
 rumq; studiorum emulatione, piam temperan-
 tiam, iustam, belloq; fortem ciuitatem fieri. his
 itaq; rebus plurimum curæ impendit, a deorum
 cultu

cultu auspiciatus ante omnia. proinde templa
 & fana arasq; ac delubra, tum statuas effi-
 giesq; eorum & insignia, præterea uires & do-
 na quibus de nostro genere bene sunt meriti, se-
 sta item qua cuiq; deorum demonumue cele-
 brari conuenit, & sacrificia quibus apud homi-
 nes coli expetunt, ad hæc rationes induciarum,
 celebratum, intermictendorum laborum, cate-
 raq; huiusmodi omnia, iuxta optimos quosq;
 Græcorum ritus disposuit. cæterum fabulas à
 maioribus de ipsis traditas, probra eorum con-
 tinentes ac crimina, turpes censuit & inutiles,
 ac ne probis quidem uiris dignas necdum dijs su-
 peris: repudiatissq; his omnibus, ad bene ac præ-
 clare de immortalibus sentiendum loquendumq;
 ciuus suos induxit, nihil his affingi passus beatæ
 illi nature parum cõsentaneum. Neq; enim Cæ-
 lius exscëlus à suis liberis apud Romanos tra-
 ditur, neq; Saturnus proprios natos deuorans,
 metuens ne appetatur ipsorum insidijs: non
 Iupiter Saturnum patrem regno deiectum inclu-
 dens carcere Tartari: ac ne bella quidem &
 uulnera aut uincula deorum seruitutis apud
 heros homines. Nullum eorum festum atratum
 aut lugubre agitur, non planctus habet ob ra-
 ptos deos, ac lamenta mulierum: qualia sacra
 Græci faciunt raptam Proserpinã casusq; Bac-
 chi referentia, & id genus alia. ac ne corruptis
 quidem his temporibus uideas apud eos arreptos

numine aut furorem corybanticum, non bacchanalia cœtusue clancularios aut occulta mysteria non uirorum promiscue cum fœminis peruigilia, non his similia prodigia: sed omnia religiose fiunt ac dicuntur quæ ad deos attinent, præter morem Græcarum atq; barbararum gentium. Et quod maxime miratus sum, quamuis innumera nationes in eam urbem conuenerint, quibus necessitas incumbat patrios deos domestico ritu colere, nulla tamẽ peregrina sacra sunt recepta publice, ut fit in multis urbibus: sed etiam si qua oraculorum iussu aliunde introducta sunt, suo more coluntur à ciuibus, abdicatis fabularum miraculis, sicut in matris Idææ sacris fit. Prætores enim quotannis Romano ritu uictimas ei cadunt & ludos faciunt: sacerdotio uerò eius funguntur Phryges uir & mulier, eamq; uicatim circumferunt more suo circulatorio, pectora plangentes ad cantum tibiarum tympanorumq; sonitum: ingenuus autem Romanus nemo est Mitriacus, nec oberrat ad Phrygios modulos indutus synthesim, neq; ex decreto senatus initiatur magnæ matris orgijs. Tanta religio est erga ritus exteros, & omnis fastus carens decreto suspectus est. Nemo tamen credat me ignorare fabulas quasdam Græcas esse peruiles hominibus, quæ uel opera nature per allegoriam indicant, uel ad consolationem humanorum casuum excogitate sunt, uel perturbationes

tioncs

tiones ac terrores insanasq; opiniones ex animis
 eximunt, uel ad aliam quampiam utilitatem
 sunt conficta. equidem noui ista a que ac quiuis
 alius, teneor tamen quadam religione, & Ro-
 manam magis probo theologiam, reputas quod
 in Græcorum fabulis pauca bona insunt, nec
 multis profunt nisi qui scopum earū intelligunt,
 qua quidem sapientia paucis contigit. Ceterum
 vulgaris turba & rudis philosophiæ tales ser-
 mones in deteriorem partem accipit, & duplex
 hinc capit incommodum, aut deus contemnens
 tanquam multis inuolutos infortunijs, aut à nul-
 la iniquitate turpitudinēue abstincns, cum ui-
 deat deos quoq; his obnoxios. uerum hæc specu-
 latiuam philosophiam ex professo tractantibus
 consideranda relinquimus: de constituta uerò
 per Romulum Repub. etiam illa memoratu digna
 sunt: primum quod multos addixit diuino cul-
 tui. in nulla certe alia urbe recens condita osten-
 dere posses tot sacerdotes ac sacrificos. nam præ-
 ter gentilia sacerdotia, qui publice pro ciuitate
 sacra tributim & curiatim facerent, L. X. illo
 regnante designati sunt, ut Terentius Varro in
 Antiquitatibus auctor est, uir ætate sua doctis-
 simus. deinde quod cum alij temere plerunq; ac
 inconsiderate sacerdotes eligant, quidam licita-
 toribus proponentes hunc honorem, quidam com-
 mittentes sortibus, ipse neq; uenalia uoluit esse
 sacerdotia, neq; sorti subdita: sed lege sanxit.

k s ut è

ut è singulis curijs legrentur bini annum egressi
 quinquagesimum, qui uirtute ac genere prae-
 celerent ceteros, censumq; sufficientem haberent,
 & integro essent corpore. his nõ ad certum tem-
 pus, sed in omnem uitam cum honorem concessit,
 immunibus propter aetate à militia, & propter
 priuilegium exemptis ab urbanis negotijs. Quo-
 niam autem quaedam sacra per mulieres fieri oportebat,
 quaedam per pueros patrimos matrimosq;
 ut his quoq; quantum posset consulere, noluit
 uxores cum suis maritis fungi sacerdotio, &
 si qua sacra uiros obire uetaret mos patrius, ea
 relinqui foeminis, in eiusq; ministerij parte de-
 bitam uenire illorum etiam liberos. quod si qui
 prole carerent, eis licere optare ex quaq; tribu
 puerum puellamq; elegantissimos, alterum mini-
 straturum sacris donec pubesceret, alteram tan-
 tisper dum pura esset à nuptijs, hoc quoq; credo,
 mutuatus à Graecorum legibus. nam haec sacris us-
 dem operantur, quibus apud Graecos quas illi
 uocant Canephoros: idq; faciunt ornatae capita
 corollis, qualibus Ephesiae Dianae delubra in
 Graecia. Quae autem apud Haeruscos, & supe-
 riore etiam tempore apud Pelasgos in mysterijs cu-
 recum & magnorum decorum ministeria fuerant
 penes Cadolos quos uocant, eadem apud Roma-
 nos sacerdotes penes Camillos fuerunt. Praeterea
 uatem unum ex quaq; tribu sacris interesse sta-
 nuit, quem nos ἱεροσκόπου, ipsi minimum quid-
 dam

dam ex appellatione prisca seruantes nominant aruspices. De sacerdotibus autē eorumq; ministris legē tulit, eligi eos à suis curijs, quam electionem ita demum ratam haberi, si cōprobata fuisset ab auguribus. Deorum cultu sic constituto, rursum sacra, ut iam dixi, sua cuiq; curia partitus est, assignatis in singulas dijs & demonibus quos perpetuo colerent: sumptusq; in hac attribuit ex arario publico. quæ quoties celebrarentur aderant curia suis vicibus: epulumq; diebus festis præbatur curialibus in aula cuiq; curia propria: & præter has sacratum est commune quoddā omnibus curijs cœnaculum, qualia Græcis pryteana sunt. aule quoq; ipsæ nominabantur curiæ, quod nomen etiam hodie retinent. Hoc institutum mihi uideatur desumpsisse à Lacedæmonijs phiditia sua tum ex more frequentatibus, quem Lycurgus à Cretensibus mutuatus uideatur magno suæ ciuitatis commodo. nam hoc pacto ciues pacis tēpore ad frugalem uitam & moderatū uictum instituit: in militia uerò pudorem eis ingessit, ne quis manipularum suum desereret, eorundem sacrorū ac libaminum participem. Nec in his solū rebus laudāda est Romuli sapientia, uerum etiam quòd lege sanxit sacrificia deorum debere esse frugalia, quorum pleraq; ad nostram ætatem permanent, tamen si non omnia prisca ritum obtinent. ipse certe spectauit in sacris adibus cœnas dijs appostas

in men

in mensis ligneis antiqui operis, pulicemq; in canistris & quadrulis fistilibus, far item & liba fructuumq; quorundam primitias, & huiusmodi cætera exilia paratuq; facilia, omni morosa curiositate carentia: iidem libari uidi non argenteis aureis uel poculis, sed culignis & ampullis testaceis, multum delectatus hominum in ritu patrio constantia, nihil ex antiquis sacris in hunc nostrum luxum demutatum. Sunt præterea quæ Numa Pompilius Romuli successor memoratu digna instituit, interpret rerum diuinarum excellentissimus. de quibus dicetur postea, sicut & Tullus Hostilius rex tertius, ac deinceps alij: sed seminaria & inisia religionum probatissima debentur Romulo. Quin & alia præclara instituta, per quæ Romani felicitatem suam retinuerunt tot seculis, ad illum referenda uidentur, ut autorem legum honestarum & utilium, sine scripto plerarumq;, quarundam etiam scriptarum, quas omnes percensere non opus est: præcipuas tantum & admiratione dignissimas, ex quibus aperte conyere licet de eius uiri in ferendis legibus prudentia, quam seuerus fuerit, & insensus uitij, heroicarumq; uirtutum emulus, paucis indicabimus, illud præfati: omnes eos qui Reipublice formis construerunt uel Græcis uel barbaris, uideri animaduertiisse recte in genere: quæ in hac ciuitate in qua constat ex multis domibus, tanquam frui tranquillitate, dum privati

homi

homines uiuendi rationem exactam teneant: ediuerso conflictari cum uarijs tempeſtatibus, ſi ciues ſinguli non bene ſe habeant. proinde oportere eum qui mente ſit pꝛeditus ad res adminiſtrandas idonea, ſiue is legiſlator ſit ſiue rex, leges ferre quæ iuſtas ac temperatas reddant uitas ciuium. quibus autem ſtudijs legibus tales euadere poſſint, non æque omnes intellexiſſe uideri: ſed nonnullos multum, immo in totum ut ita dicam aberraffe in his quæ in primis ad legiſlatoris curam pertinent. mox enim de nuptijs agentes & conuictu cum fœminis, unde incipiendum eſt, quemadmodum & natura uitas noſtras auſpicatur à coniunctione ſexuum: alij ſumpto exemplo à beſtijs, uagos & promiſcuos permiſerunt concubitus, quaſi hoc pacto uitam liberaturi à furoribus amatorijs, cadibusq; mutuis è zelotypia prouenientibus, alijsq; malis plurimis, quæ uel priuatas familias uel ciuitates totas propter mulieres ſolent inuadere: alij beluinam hanc & agreſtem uenerem proſtigantes è ciuitate, uirũ copulauerunt mulieri unica: de conſeruando uerò coniugio, & de uxorũ pudicitia neq; magnum quid neq; paruum præſcripſerunt legibus, libenter abſtinentes à negotio diffiſſimo. alij neq; licentiam indulſerunt rebus uenericis, ut quidam barbari, neq; uxores incuſtoditas reliquerunt, ut Lacedamonijs: ſed multas leges impoſuerunt conſeruatrices earum

modèſt

modestie: nec desuerunt qui magistratus constituerent, penes quos esset cura honestatis mulierum: non tamen per eos satis prospectum est huic negotio, sed leuius quam ut cohiberi possit natura pronior ad nequitiam. At Romulus neque marito contra uxorem actione concessa stupratam aut domo profugam, neque nuptia contra uirum male tractationis aut destitutionis iniusta, neque de dote reddenda recipiendaue ullis latis legibus, aut alijs id genus negotijs, unica tantum efficaci ad hec omnia, ut res ipsa ostendit, constitutione redegit uxores ad decentem modestiam. ea fuit talis: mulierem nuptam, qua iuxta sacras leges conuenisset cum uiro, ei participem esse possessionum & sacrorum omnium. nominabant autem prisca Romani sacras nuptias uocabulo suo farracia: quia coniuges uescerentur eodem farre, quod nos Greci ζεαν dicimus. & quemadmodum nostri homines antiquissimam hordeaceam frugem rati, hordeo quod molam salsam uocant, hostias iniiciant: ita Romani quoduis sacrificium igne adolendum respurgunt farre, quippe qui hoc genus antiquissimum existimant & honoratissimum. manet enim is mos hodieque, nec quicquam est additum ad frugalitatem pristinam. Hac sane inter uirum & uxorem communio primi & sacri quondam habitus tibi, atque fortunae quamuis opimae, à communi farre nomen inuenit, uinculum efficiens insolubile:

bile : nec ulla res tale coniugium dirimere poterat. Ita lex hæc mulieres nuptas , non habentes quò se uertant aliò , cogebat unius mariti se attemperare moribus : uiros item sic habere mulieres , ut rem necessariam , nulloq; diuellendam tempore. Uxor enim pudica & marito semper obsequens æque ac ille domus erat domina , & in eius defuncti bona succedebat hæres sicut parentis filia : ex asse quidem si is liberis carens ac intestatus decederet : quod si prolẽ haberet , ex æquo cum liberis . Si autem aliquid peccasset poenam luebat ex mariti lesi arbitrio . de huiusmodi criminibus cognati cum ipso cognoscebant , in quibus erat uiolata pudicitia , & quod apud Græcos uideretur leuissimum , si deprehensa esset uinum bibisse mulier . nam utrunq; damnauit Romulus , ut erratorum muliebrium maximum , ratus è stupro nasci insolentiam , stuprum è uinolentia : longoq; tempore crimen utrunq; apud Romanos iram merebatur implacabilem , comprobantibus legis æquitatem tot sæculis . Constat enim per D X X . annos Romæ nullum accidisse diuortium . Septima demum supra centesimam & trigesimalam Olympiade , M. Pomponio , C. Papyrio COS S . primus dicitur uxorem repudiasse Sp. Caruilium , uir non obscurus , coactus à censoribus iurare , liberorum causa se coniugem dimittere : erat enim sterilis : qui tamen ob hoc factum , quamuis necessarium , in perpetuum

exosus

exosus fuit populo. Atq; hæ sunt leges in quibus ferendis Romulus honestatis mulierum rationem habuit. quæ autem ad reuerentiam & æquitatem liberorū attinent, ut colant parentes perficiendo iussa illorū omnia, plus habent grauitatis, & noſtrorum hominum leges longe ſuperant. Nam qui formas uiuendi Græcis conſiderit ciuitatibus, certum quoddam tempus admodum breue præſcripſerunt quo liberi patribus eſſent ſubditi, quidam ad annum pubertatis tertium, quidam tantisper dum illi cæles manſerint, nonnulli donec publice inter uiros aſcripti fuerint, quemadmodum è Solonis, Pittaci, Charondaq; legibus acceperant, quorum magna celebratur ſapientia: pœnas etiam in contumaces filios ſtatuerunt non graues, permittentes patribus eos exheredare domūque pellere, præterea nihil: quæ non ſufficiunt ad compeſcendam iuuentutis uerſaniam moresq; præſtractos, neq; conſemptores honestatis leui brachio poſſunt ad modeſtiam redigi. quapropter apud Græcos ſæpe indecora multa in parentes committunt liberi. Romanorum autem legiſlator omnem ut ita dicam poteſtatem patri dedit in filium, idq; toto uite tempore, ſiue in carcerem eum mittere, ſiue flagris cadere, ſiue uinctum ablegare ad ruſtica opera, ſiue necare libeat, etiamſi filius tractet Rempub. etiamſi magiſtratus gerat maximos, etiamſi liberalitatis laudem publice ſi promer

promeritus. certe iuxta hanc legem uiri illustres pro rostris fauente plebe concionātes in senatus inuidiam, fruētesq; auris popularibus, detra-
 Eti è suggesto per parentes abducti sunt, poenas daturi ex ipsorum sententia: quos dum per fo-
 rum ducerentur, nemo adstantium eripere po-
 terat, non consul, non tribunus, non ipsa turba
 cui tum adulabantur, licet omnem potestatem
 sua minore existimans. taceo nunc quot uiri
 fortes necati sint à patribus, nimio uirtutis ar-
 dore prouecti ad patrāndum aliquid præter
 ipsorum mandatum: sicut de Manlio Torquato
 alijsq; multis traditur, de quibus suo dicemus
 tempore. Nec contentus hanc potestatem pa-
 rentibus dedisse legislator Romanus, permisit
 etiam uendere filium, nil deterritus crudelitatis
 specie, quòd res grauior uideri posset quàm pro
 affectu domestico. quodq; maxime quis miretur
 in hac dissoluta disciplina Græcorum educatus,
 quasi durum & tyrannicū, hoc quoq; patri con-
 cessit, licere illi terna filij uenditione pecuniam
 querere, maiorem largitus potestatem patri in
 filium, quàm hero in mancipium. seruus enim se-
 mel uenditus, deinde libertatem adeptus, in po-
 sterum sui iuris est. filius uerò à patre uenditus, si
 liber fieret, rursus sub patris potestatem redige-
 batur. iterū quoq; uenundatus & liberatus, ser-
 uus ut antè patris reddebatur. post tertiam de-
 mum uenditionē eximebatur è patris potestate.

l hanc

hanc legem primi illi reges obseruabant, incertum scriptamne an sine scripto proditã, habentes pro omnium firmissima. post sublatam uerò monarchiam, cū primùm uisum est Romanis patrios mores legesq; omnes unã cū Asciticis in foro proponere uniuersis ciuibus, ne ius publicum mutaretur cum potestate magistratum, decemuiri qui à populo acceperant potestatiẽ colligendarum legũ & conscribendarũ, hanc quoq; reculerunt inter ceteras: exstatq; in quarta ex his quas uocant duodecim tabulas, in foro publicatas illo tempore. quòd autem nõ decemuiri, trecentesimo post anno scribendis legibus creati, primi Romanis hanc legem introduxerint, sed iamdudum receptam non ausi sint tollere, præter alias multas coniecturas maxima est è legibus Numa Pompiliũ successoris Romuli, ubi scriptũ habetur sic: Si pater filio concesserit uxorem ducere, futuram sacrorum ac honorũ iuxta leges participem, patri posthac nullum ius uelocendi filium, quod ille non scripsisset, nisi antè ius fuisset patri uendendi filios. sed de his habetenus. nunc libet aliam eius ordinationem summatim percurrere, qua plebeiorum honestati consuluit. Considerans enim ciuiles coetus ad uisæ sobrietatem, & maiorem æquitatis quàm lucri habendam rationem, perdurandurq; in laboribus, & uirtutem rebus omnibus preferendam, non tam facile uerborum doctrina duci;

quòd

quòd pleriq; sint intractabiles, quàm operum consuetudine ad uirtutem cōferentiū, cogiq; hos quàm persuaderi citius, ni cohibeantur facile relapsuros ad ingenium, sellularias quidem ac sordidas & turpibus cupiditatibus subseruientes artes, ut corporibus atq; animis tractantiū noxiis, seruis & exteris exercendas tradidit: longoq; tempore pudori fuerunt Romanis opera talia, omnibus ingenuis pertinaciter abstinentibus. duo uero cātum illis reliquit studia, rei militaris ac rustica, quippe qui uideret hæc uitæ genera uentri & illicita ueneri minus obnoxia, lucraq; sectari non ex iniurijs mutuis, sed ex hostium manubijs. rarus autem utrunq; absq; altero imperfectum esse ac querulum, non alijs colendas terras attribuit, alijs diripiendas abigendasq; res hostium, ut mos fuit apud Lacedæmonios: sed iisdem tam bellica quàm rustica iniunxit munia: in pace omnes assuefaciens ruri degentes incumbere operi, nisi siquando mercatus opus haberent: tum uerò in urbem conuenientes uersari in foro, nona quaq; die assignata nundinis: tempore autē belli militare docens, & certatim lucris simul instare ac laboribus. uictoribus enim equaliter diuidebat agrum ademptū hostibus, pariterq; mancipia & pecunias, quo libentius expeditiones susciperēt. De iniurijs autem quibus inter se alij alios afficerent, sine dilatione decernebat, partim per se ipse, partim

l 2 per

per alios : pœnasq; infligebat pro modo criminum. cumq; cerneret homines timore maxime cohiberi à maleficijs , multa in eum usum parauit , tribunal in loco fori conspicuo , satellitiũ CCC militum terribilem faciem, uirgas ac secures prælatas à duodecim lictoribus , qui flagra meritos uerberabant in foro, grauium uerò criminum damnatos capite plectebant in conspectu omniũ. Hac fuit ratio institutæ Romulo reipublicæ: ex his enim de reliquis coniecturam licet sumere. Res porro uiri bello contra diuersos populos gestæ, hæ fermè traduntur à scriptoribus. cum multe ac ualidæ gentes Romanis essent finitima, amica nulla, uolens eas conciliare sibi per connubia , qui mos contrahendæ societatis antiquis habebatur firmiſſimus: cogitansq; alias ciuitates aspernaturas nouos cõuenas, nec opibus potentes, nec rebus gestis nobiles, nullam tamen ex aduerso contentionem fore, si uim excusaret necessitas : ex consensu Numitoris aui sui cepit consilium, raptis non paucis simul uirginibus connubium querere. quæ sententia postquam placuit , primum Conso deo consiliorum occultorum præſidi uouit, si conatus succederet, solenne festum ac sacrificium: deinde re cum seruatu communicata, illis quoq; comprobantibus, iudixit celebritatem festumq; Neptuno diem, dimissis circum finitimas urbes qui inuitarent ad conuentum & certamina, quæ tunc instarent

CXXX

cum uirorum tum equorum uaria. Facto deinde ad eam celebritatem confluxu plurimorum hospitem cum uxoribus simul & liberis, peractisq; sacris Neptuni & certaminibus, extrema ludorum die cum iam soluenda esset celebritas mandat iuuenibus, dato signo raptant uirgines quæ spectatum uenerant, quam cuiq; fors obtulerit, seruentq; castas illam noctem, postriedie uerò ad se adducant. tum iuuenes cateruam diuisi, ubi quod conuenerat signum elatum uiderunt, discurrunt ad rapiendas uirgines, magno tumultu ac uociferatione hospitem, maius aliquod malum suspicantium. Sequenti uerò luce adductarum uirginum mœstitia deiectos animos Romulus consolatus est, rapinam eam non ad iniuriam spectare sed ad coniugiũ dictitans, docensq; morem hunc Græcorum esse antiquissimum, & qui maximum decus afferat expetitis ad nuptias mulieribus. proinde darent animos maritis, quibus fors dedisset corpora. Post hac comperto puellarum sexcentarum octuaginta trium numero delegit totidem uiros calibes, quibus eas in matrimonium dedit ritu cuiusq; patrio, ignis & aque societatem inter coniuges pactus, qui mos durat usq; nostra tempora. Hac facta quidam scribunt anno primo regni Romuli, Cn. Gellius quartum fuisse eum auctor est, quod est uerisimilius. Noua enim colonia deductorem nondum constituta republica

tantum facinus esse aggressum, non videtur rationi consentaneum. rapine quoq; causam alij mulierum inopiam fuisse tradunt: sunt qui belli occasionem sic quæsitam existiment, qui autem maxime probabilia scribunt, ad quorū ipse accedo sententiam, aiunt hac necessitudine quæsitam societatem finitimarum urbium. Cæterum festum quod cum consecrauit Romulus, etiam nostra ætate Romani agitant nomine Consualii, in quo ara subterranea, sua prope circum maximum, resossa terra sacrificijs honoratur & libaminibus, & equorum ac quadrigarum committantur certamina. Deus autem in cuius honorem ista fiunt, Consus à Romanis uocatur, quem quidam nostra lingua interpretatur Neptunum $\sigma\epsilon\iota\chi\lambda\omicron\nu\alpha$, ideoq; aram ei sacratam subterraneam, quod hic deus terram habeat. Ego uerò & aliam rationē festi Neptuno dicati audire memini, sicut & cursus equorum: aram uerò subterraneam postea positam genio cuidam cuius nomen proferrī nefus sit, occultorum consiliorum seruatori ac præsidi. Neptuno enim occultam aram nusquam terrarum sacratam esse, nec apud Græcos nec apud barbaros. quid autem sit uerius pronuntiare non est facile. Et uerò de raptu ac nuptijs uirginum fama per finitimas urbes diuulgata est, alias indignatio, alias non malo animo id esse factum reputatio subijt. res tandem erupit in bellum multiplex,

præg

pragrauante Sabino inter alia: quorum omnium
 felix fuit finis sicut iam antè uates prædixerat,
 laboris quidem ac pericalorum fore plurimum,
 sed lato exitu. Prime autem ei bellum intulerunt
 Cenina, Antenna, & Crustumium, præ excen-
 tes ultionem raptarum uirginum, sed re uera mo-
 leste ferentes crescentem paulatim rem Romanam
 in immensum, nec conuiuendum rate dum acco-
 larum omnium malo uires colligeret. itaq; con-
 uenerunt harum legationes ad Sabinos, postu-
 lantes geri bellum ductu illorum & auspicijs,
 eo quod gens esset opulenta & preualida, prin-
 cipatumq; inter uicinos obtinens, nec minus alijs
 affecta iniuria. nam illorum plurime uirgines
 raptae fuerant. Sed cum nihil proficerent, resi-
 stentibus legatis Romuli, & gentis fauorem uer-
 bis factisq; ambientibus, Sabinisq; consilia belli
 procrastinantibus continue, pericula morarum
 decreuerunt suis opibus bellum cum Romanis ge-
 rere, satis uirium sibi rate in unum collatis trium
 ciuitatum copijs ad unam non magnam urbem
 expugnadam. Sed quominus in unis castris uise
 sint ut decreuerant, Ceninensium fecit festinatio,
 qui autores infrendi belli fuere precipui. his
 irruptione facta Romanum agrum populanti-
 bus occurrens cum exercitu Romulus, ex impro-
 uiso hostem aggreditur imparatum, castris uix
 dum permunitis ui potitur: refugientiumq; tergo
 hærens, priusquam oppidani cladem suorum ca-

cognoscerēt nactus incustodita moenia portasq;
 patentes, urbem primo capite impetu: regē ipsum
 cum ualido globo iuuenum obuium manu sua
 conficit ac spoliat. Cenina hoc modo capta ar-
 mis ademptis, imperatisq; obsidibus, in An-
 tennates mouit: & horum quoq; copias palan-
 tes ac pradis etiam tum intentas, nec opinantes
 adortus, sicut priores fudit fugauitq; & eodem
 modo usus uictoria domum reduxit exercitum.
 spolia hostibus in pralio detraeta praferens, uo-
 tivasq; manubiarum primitias, & dijs destina-
 tas uictimas. ipse pompam extremus clauderat
 indutus purpuram, & coronatus laurea qua-
 drigisq; inuectus quo augustiorem se faceret.
 reliquæ peditum equitumq; copia ornata ac in-
 structa incedebant canentes deos patrios, & du-
 cem uenerantes incondito carmine, effusa obuia
 ciuitate gratulabunda cum uxoribus & liberis
 utroq; uia latere, summaq; comitate excipiente
 uictorem exercitum. ut uerò in urbem uertum est,
 praesto erāt cratera uino plena, & mensæ instru-
 ctæ cibus uarijs ante illustrium uirorum aedes
 propositæ ad fruendum quibuslibet. atque hæc
 fuit uictorialis ac sacra pompa quam Romani
 triumphum nominant, tunc primùm instituta
 Romulo: nostra uerò hac tempestate magno
 luxu agitur & fastu quodam tragico, non tam
 ad uirtutis opinionem quàm ad ostentationem
 diuitiarum, repudiata omni frugalitate pristina.

na. Traducta pompa & re diuina perfecta, Romulus in Capitolino uertice Ioui Feretrio templi spacium designauit non magnum: adhuc enim seruatur uetus eius uestigium uix quindecim pedum longitudine: quò inferret opima de Caninensium rege spolia. Feretrium autem Iouem siue quis nostrum $\tau\rho\omega\alpha\iota\chi\omicron\rho$ aut $\sigma\upsilon\nu\lambda\sigma\phi\omicron\rho\rho$ ut quibusdam placet uocauerit, siue quòd complexus uniuersam naturam ac motum superior feratur $\upsilon\pi\omicron\rho\phi\omicron\rho\rho\epsilon\tau\upsilon\rho$, nequaquam à uero aberrauerit. Post redditas dijs uotiuas uictimas spoliõrumq; ac pradae primitias, rex ante omnia retulit ad senatum de captis urbibus quid statuendum censeant, ipseq; primus qua tum optima uidebatur sententiam protulit: cumq; qui aderant probarent principis consilium, ut tutum simul & magnificum, nec in praesens modo, sed in posterum quoq; utile, perpetuam inde sibi parauit opinionem prudentia. Nam contractis in unum quotquot raptae fuerant Antemnatium & Caninensium generis, ut uidit prouolutas sibi ad genua, lamentantes deslentesq; fortunam patriam, desinere ac silere iussas sic affatus est. Quãuis patres uestri & fratres totaq; ciuitates extrema mereantur omnia, ut qui amicitiam nostram aspernati bellum maluerunt nec honestum nec necessarium, nos tamen multa mouene ad consulendum de illis moderatius, respectus indignationis deorum quibus inuisa est omnia

l s sup

superbia, & metus hominum inuidiæ, & quòd misericordiam credamus non parum conferre miseris mortalium, quam & ipsi uellemus in nostra necessitate impetratam ab alijs: uobis quoq; de quibus hactenus nulla maritorum querela exstitit, hunc honorem habendum censemus & gratiam. Itaq; hoc erratum eos impune ferre sinimus, non libertate non agris alijs'ue bonis uestros ciues mulctamus. qui uolent, his manere illic permittimus: qui malent huc transferre penates, tuto id poterunt, pollicemurq; fore ut nunquam eos poeniteat mutati domicilij. Ne autem posthac in idem relabantur peccatum, amicitiamq; nostram ulli de causa deserant, remedium erit opinor efficacissimum, si fecerimus eas Romanas colonias, & eò colonos hinc miserimus quantum sat erit. Itē igitur bono animo, & maritos iam duplici honore ac caritate complectimini, per quos tam parentibus uestris quam fratribus & patrijs libertas manet ac incolumitas. His auditis lætæ mulieres manantibus præ gaudio lacrymis è foro abeunt. Romulus utroq; trecenos misit colonos, quibus agrorum tertia pars sorte obligeat: ipsos Ceninenses atq; Antemnates, quotquot uoluerunt, ad habitandum Romanam unà cum familijs transtulit, nec agris mulctatos nec pecunijs: eosq; mox in tribus & curias adscripsit, non pauciores tribus milibus, ita ut tum primum peditum Romanorum censerentur in

unus

uniuersum sex milia. Erant Canina & Antemna urbes à Grecis oriunde non ignobiles. eas enim Siculis ademptas tenebant Aborigines, Ocnosorum pars profectorum ex Arcadia, ut antiè dictum est. post hoc autem bellum colonie Romanae factae sunt. His confectis rex contra Crustuminos paratior hostes educit exercitum. eos acie uictos, expugnatisq; moenibus, quamuis repugnassent fortiter, nihilo tractauit durius: sed hanc quoque urbem, sicut priores, Romanorum fecit coloniam. erat Crustumium ab Albanis multis seculis antiè quam Roma conditum. Volitante per urbes fama bellicae Romuli fortitudinis, ac erga uictos clementiae, & multi uiri fortes cum ualida manu domesticorum commigrarunt ad regem, à quorum uno Calio nomine mons quidam intra urbem Calius hodieq; dicitur: & populi integri committebant se eius fidei, exemplo à Medullinis orto, Romaq; colonias assumpserunt. hos successus agre ferebant Sabini, reiicientes culpam alius in alium, quòd imperij Romani non obstitissent principijs, iamq; cum egregijs uiribus aucto habituri essent negotium. quapropter uisum est priorem negligentiam ualida exercitu immisso corrigere: moxq; indicto Cures, id gentis caput erat, concilio, communi suffragio bellum decernunt, ductu & auspicijs regis T. Tatij: atque ita soluto conuentu suam

quis

quisq; domū reuerſi, oppidatim bellum parabāt, uere ineunte magnis copijs Romam p̄citurū. Interea Romulus contra hoſtem bellicoſum quam diligentiffime ſe pr̄municens, palatinos muros altiores faciens providebat tutela ciuium, Capitolinum quoq; ac Auentinum (ut nunc uocant) colles ſoſſa & uallo firmo complexus, nocturnum paſtoribus & agricolis receptaculū, utriq; imposito idoneo praſidio, quod tum alijs quoq; locis opportunis factum eſt. auxiliū etiā ualidum adduxit è Solonio Heruſca urbe Lucumo uir ſtrenuus et bello clarus, nuper receptus in amicitiam: & ab Albanis aui iuſſu uenerunt multi tam milites quā operarij machinarumq; opifices. nec deerat frumenti, armorū, & huiuſmodi rerum copia. Ita paratis ad certamen utriſq;, primo uere Sabinis priuſquam exercitum educerent. placuit legatos ad hoſtem ante omnia mittere qui raptas ſc̄minas rep̄erant, raptoreſq; depoſcant ad ſupplicium, ut equū poſtulantes & repulſam paſſi uiderentur neceſſarium bellum ſuſcipere: caduceatoresq; in hoc miſſi ſunt. Romulus contra cenſebat ſinēdas mulieres. quādoquidem id non inuita facerent, cū maritis degere. quod ſi qua alia re opus habeant, acciperent tanquam ab amicis, nec bello ſe laceſſerent. hoſtes uerò hiſ cōditionibus contemptis eduxerunt copias, uiginti quinque millia peditum, equites penē mille. Romanis non multo
 minor

minor fuit exercitus, uiginti millia peditum, octingenti equites: castraq; duobus locis ante urbem munierat, altera in Esquilino colle, ubi erat ipse Romulus, altera in Quirinali nondum id nomen sortito, quibus praerat Hetruscus Lucumo.

At Sabinorum rex Tatius postquam cognouit apparatus hostium, noctu excitas copias dicebat sine damno agrestium, & ante solis ortum medio Quirinalem inter & Capitolium campo castra posuit: cumq; uideret omnia teneri firmis hostium praesidijs, sibi uero nullum tutum locum reliquum, habebat inops consilij, ratus fore ut frustra tempus ibi tereret. sed animi perplexo fortuna inopinata uiam expediit, munitione optima in eius potestatem redacta in hunc modum.

Oberrantes pedem Capitolij Sabinos speculabundo si qua is collis ui furto'ue occupari posset, è sublimi contemplabatur uirgo quaedam, uiri nobilis praesidio praefecti filia, Tarpeia nomine. hanc, ut Fabius & Cincius produnt, cupido cepit anulorum & armillarum quas illi gestabant in sinistris brachijs: gaudebant enim tunc Sabini, non minus quam Hetrusci, molli uictu ac cultu, & ornamentis aureis: uel, ut L. Piso uir censorius scribit, uolebat praclaro facinore nudatos scutis hostes ciuibus suis obijcere.

Utrius autem uerior sit opinio, ex procedente narratione licet coniecturam sumere. Ergo ancilla per occultum posticum emissam, petit à

rege.

rege Sabinorum ut sine arbitris in colloquium suum ueniat auditurus de serijs negotijs & necessarijs. cumq; Tatius spe prodicionis arripuisse oblatam occasionem, uirgo quam potuit latenter occurrens in condictum locum progresso, ait patrem suum noctu ex arce propter necessitatem quandam profectum penes se claus portarum asseruandas reliquisse: paratamq; se munimentum noctu uenientibus tradere, mercede prodicionis accepta quicquid Sabini gestarent sinistris brachijs. quod ubi probatum est Tatio, pactorum fide cum sacramento data uicissim & accepta, locoq; Sabinis presmito munitissimo, & nocturna ueniendi hora, qua putabat remissiores excubias, clam in arccem reuertitur. Hactenus inter scriptores Romanos conuenit, in sequentibus discrepant. Piso censorius, cuius supra memini, nuntium narrat à Tarpeia noctu ex arce missum, Romulo indicaturum quid puella cum Sabinis pacta sit, & quòd à deceptis conditionum ambiguo petitura sit arma quibus se protegerent. proinde mitteret noctu in arcem manũ aliam, hostes. ex armatos cũ suo duce oppressuram facile. eum nuntium transfugisse ad regẽ Sabinorũ, & detulisse Tarpeie cõsilia. Fabius autẽ & Cincius nihil tale, sed aiunt seruasse puellam quod de prodicione pacta est. ac rursus quæ sequuntur uno cõsensu traduntur ab autoribus. aiunt enim adueniente rege Sabinorum

norum cū exercitus robore iuxta promissa Tar-
 peia apertam hosti praeſinitā portulam, simulq;
 ab ea loci custodes excitos, ut quantocyus se per
 auersam portam proriperent ignotam hostibus,
 qui iam arcem occupatam teneant. quibus ela-
 psis Sabinos per apertam portam ingressos arcē
 desertam occupasse: ac mox Tarpeia, ut qua fi-
 dem pacti pro parte sua soluisset, mercedem ob-
 eulisse sacramento debita: Hic rursus Piso qui-
 dam ait, Sabinis paratis aureas armillas puel-
 le tradere, Tarpeiam non ornamenta sed scuta
 postulasse ab eis. Tatio uero simul doli causa in-
 dignationem, simul non uiolande religionis co-
 gitationē obortam. tandem ei uisum, tradenda
 quidem arma puella ut postulauerat, sed ita ne
 acceptis uti posset. ac mox totis uiribus iecisse
 scutum in uirginem, ceterosq; iussos idem face-
 re. ita petitam undiq; Tarpeiam ui & multi-
 tudine inflictorum sibi scutorum confectam esse
 ac obrutam. Fabius autem dolum uiolati pacti
 ad Sabinos retulit. pro auro enim quod Tarpeia
 debebant ex pacto, indignatos mercedis magni-
 tudinem scuta in eam cōiecisse, quasi hac se da-
 turos iurauerint. sed quod necem eius secutū est,
 Pisonis sententię ueritatē astruit. nam & sepul-
 cri honore dignata est ubi cecidit in colle urbis
 sacratissimo, & solennes ei Romani reddūt in-
 scrius, ut Piso in literas retulit: quorum neutrum
 consecuturam fuisse credimus uel à proditis uel
 ab in

ab interfectoꝝ, si occubuisse patriæ prodire:
 immo si quæ superfuissent ossium eius reli-
 quie, refossæ tandem ac dissectæ fuissent, ut hoc
 exemplum alios à tali facinore deterreret in po-
 sterum. Sed de his quisq; ut uolet iudicet. Cæ-
 terum Tatius & Sabini arce munitissima &
 Romanorum apparatus bona parte sine labore
 potiti iam in tuto bellum trahebant. itaq; col-
 latis castris multæ per occasionem alterutius
 partis uelitationes fiebant, magis uirtutis expe-
 rimento quàm quod in totius belli euentum af-
 ferrent momenti aliquid. bis deinde in acie cruen-
 to sed æquo Marte certatum est, quando perte-
 ssi morarum utrisq; placuit totis uiribus decer-
 nere: productiq; à peritissimis ducibus in mediâ
 castrorû planiciem exercitatissimi milites mira-
 edebant facinora, alternis facientes & exci-
 pientes impetum. interimstantes in munitioni-
 bus sublimes spectatores ancipitis certaminis
 & nunc huc nunc illuc inclinantis uictoriæ, rem
 fortiter gerentibus suis militari acclamatione
 accendebant animos: fessos uerò & cedentes ge-
 mitu ac precibus reuocantes in prælium, non si-
 nebant uirtutem prorsus abijcere: atq; ita utriq;
 supra uires durabant in periculis. tandem ex-
 acto die per pugnam dubiam, superuenientibusq;
 tenebris, utriq; in sua castra non inuiti se rece-
 perunt. Postero die sepultis cadaueribus, cura-
 tis saucijs, integrarum copijs suppletis, quo-
 niam

*niam libuit instaurare praelium, eodem quo pri-
 die loco congressi usq; ad noctem pugnaverunt,
 Romanis in utroq; cornu egregie uincensibus.
 praerat autem in dextro ipse Romulus, in sini-
 stro Hetruscus Lucumo. mediam Sabinorum
 aciem unus sustentabat Metius Curtius, qui so-
 lus in causa fuit ne uincensibus cederent, robu-
 stus uir. manuq; promptus, & ob periculorum
 contempum laudatissimus. hic mediam aciem
 curare iussus reiecit sibi oppositos. cumq; uelles
 etiam cornua Sabinorum laborantia iam pe-
 demq; referentia restitueret in integrum, cohor-
 tatus suos instabat hosti fugienti & petenti por-
 tas turbatis ordinibus, ita ut Romulum coactio
 semiperfectam uictoriam relinquere, contra ui-
 etricem hostium partem auerteret. sic Sabinis
 hac parte leuatis tanto aduersario, rursus pu-
 gna aequata est, & in Curtianos auersus totus
 impetus. quem Sabini excipientes acriter resti-
 terunt aliquandiu: dein ex aduerso confluenti-
 bus impares, sensim pedem referebant in castra,
 extremum agmen tutante Metio, ne fuga or-
 dines confunderet. is enim resistebat inuehenti se
 Romulo. unde inter ipsos duces egregium certam-
 en commissum est. sed cum iam ex anguis te-
 lisq; confixus Curtius paulatim retrocederet, in
 paludem caenosam delatus est: quam cum nec
 deuitare cinctus hostibus posset, nec traicere
 pra aqua in limo stagnante, armatus in eam
 m sese*

sese coniecit. Romulus superuacuum ratus per
 paludem persequi periturum in uoragine, in
 alios Sabinos uertit impetum. ille uerò agre tan
 dem è palude cum armis eluctatus est & intra
 uallum reductus. Locus is iam terra congesta
 repletus est, adhuc tamen ex illo casu uocatur
 Lacus Curtius, Romani fori medius illium firè
 occupans. Romulus uerò ceteros persequens usq;
 Capitolium, & sperans se iam posse arcem ca
 pere, præter alia uulnera saxo è superiore loco
 in caput grauiter ictus semimortuus à proxi
 mis relatus est intra mœnia. ibi Romani nõ com
 parente duce territi in dextro cornu terga uer
 tunt. sinistrum aliquandiu restitit, Lucumone
 clarissimo duce pugnam ciente tam uoce quàm
 manu, donec & ipse inuectus in medios Sabi
 nos per latus eraiectus cecidit. cum uerò uniuersis
 fugientibus. Sabinos audacius persequentes
 usq; mœnia, iamq; portis proximos, repressit
 erumpens cum Romulo globus iuuenum, quos
 rex ad custodiam Urbis reliquerat. iam enim
 se recollegerat ex uulnere. quo succurrente quan
 tum poterat, confestim mutata est fortuna par
 tium. qui enim modo fugiebant, ut ducem suum
 ex insperato uiderunt, receptis è recenti metu
 animis, ordinibusq; instauratis, sine mora ma
 nus conseruerunt cum instantibus: & qui in
 clusi mœnibus nullum remedium putabant
 quin si capta urbe nonirent in potestatem ho
 stium.

stium, ad tam repentinam & inopinatam mu-
 tationem de salute sua cogitare cœperunt. erat
 autem hosti procliuus receptus in castra, è su-
 periore loco per uiam cauam refugienti, multiq;
 in ea fuga desiderati sunt. Hunc habuit ille dies
 euentum dubij certaminis, quod post inopinatos
 partium casus uergente demum sole diremptū
 est. sequentibus uerò diebus Sabini consulta-
 bant, uerum uastato quantum possent hostili
 agro reducenda essent domum copia: an perse-
 uerandum in bello accitis recētilus, donec præ-
 clarum ei finem imponerent. Durum enim erat
 uel abire infecto negotio, uel manere non succe-
 dente ut sperauerant. Quodsi descenderetur in
 colloquium, qui solus restare uidebatur hone-
 stus belli exitus, id uerò sibi æque ac Romanis
 existimabant conducibile. Romani quoq; non
 minus, immo magis etiam quā Sabini, consilio-
 rum erant inopes, incerti quid facerent. nam
 neq; retinere mulieres placebat neque reddere:
 quòd alterum uideretur nihil aliud quā confes-
 sio uictos se esse & ad quaslibet condiciones
 accipiendas obnoxios: alterum multas miseras
 eos inspectare cogret, agrorum uastationem &
 inuēntis fortissimè quotidianos interitus. quod
 si priores mentionem fecissent amicitie, nihil
 æquum à Sabinis sperabant, ea maxime de cau-
 sa, quòd qui se potiores existimant, non tam mo-
 deratis conditionibus aduersarios demereri stu-
 diant.

deant. quàm iniquis premere. Inter has cogitationes partium, dum neutris uel pugnae initium uel pacis mentionem facere audentibus tempus scribitur, Romanorum uxores Sabini generis propter quas bellum exortum fuerat, cœtu facto absq; uiris arbitris inter se collocata, decreuerunt utrosq; inuitare ad fœdera, suasu Hersilia non obscuro inter Sabinos loco natae foeminae. hunc quidam aiunt iam nuptam inter ceteras puellus raptam pro uirgine: grauiiores autores iradunt eam sua sponte māsisse in urbe cum filia raptâ, ut quæ unica illi fuerit. quod consilium postquam uniuersarum communi sententiâ comprobatū est, regium senatū adeunt: & post acceptâ dicendi copiâ oratione proluxa cū patribus conscriptis agunt, ut sibi bona ipsorum uenia cognatos suos adire liceat, affirmantes se certam spem concepisse cōciliandæ inter duas gentes amicitiae. His auditis in concilio rex & ceteri uehementer gauisi sunt, censentes solum hunc superesse perplexis rebus exitū: factumq; est senatusconsultum, ut quotquot Sabinae haberent prolem, his domi penes maritos relictis pueris liceat legationem ad suos populares suscipere. quod si quæ matres sint plurium, hæc partem eorum aliquam secum ducant, & dente operan ut duo populi cōeant in amicitiam. post hæc exeunt lugubri habitu, quædam etiam ducentes secū infantulos. ut uerò in castra Sabinorū uentum

uentum est, cum lamentis accidētes omnibus ad genua, magnam miserationem mouerunt inspectantibus, nemine sibi temperante à lachrymis. moxq; admissus in concilium iubente rege causam aduentus dicere, autor huius consilij legationisq; princeps *Hersilia longa* & ad mouendos affectus composita deprecatione ad pacem uiris sui respectu impetrandam usa est, quandoquidē ipse belli suscipiendi causa fuissent: cuius conditiones, quod utrisq; bonum sit & commodum, ex communi ducum statuerentur arbitrio. oratione finita prociderunt uniuersæ cum pueris ad regis genua, nec surrexerunt nisi subleuata à suis, equa omnia quantum in se esset pollicentibus. ac mox cum iussissent eas excedere, consultatione inter se habita, decreuerunt de reconciliatione agere: interpositisq; primùm inducys, paulò post fœdus inter reges ictum est, & iureiurando firmatum, his pacis legibus: ut in urbe regnarent pari potestate honoreq; *Romulus* ac *Tatius*, & ut ea deductum à conditore seruaret uocabulum, ciues uerò in uniuersum à *Tatij* patria *Quirites* denominarentur. *Sabinis* ius ciuitatis *Romane* ut daretur quicumq; id cuperent, utq; hi communicatis utrinq; sacris reciperentur in tribus & curias. Sic ante aras icto fœdere circa mediam sacram uiam permixti se inuicem consalutauerunt. Dimissis deinde cum suis copijs ducibus cæteris, *Tatius* rex cum

m s tribus

eribus illustrissimis uiris Rome habitaturus substitit: hi posteritatem honoratam post se reliquerunt, *Volesus Valerius, Tallus* cognomine *Tyrannus*, & *Metius Curtius* qui paludē armatus euaserat, cum quibus cognati & clientes manserunt non pauciores indigenis. iamq; ordinatis rebus usum est regibus, quando plebeia multitudo non parum creuisset, duplicare patriciorum numerum, allectis in eum ordinem è nouorum incolarum numero illustrissimis familijs, & ex his quoq; patricijs centum selecti suffragio curiarum ascripti sunt ad ueterem senatorum numerum. id quod uno consensu omnes Romanae historiae conditores produnt, pauci tantū de numero ascriptorum uariant, uon C. sed L. in senatum fuisse allectos. De honoribus item, quos mulieribus reges concesserunt ob nauatam in eis reconciliandis operam, non inter omnes Romanos scriptores conuenit. Sunt enim qui scribant eas et donis multis magnisq; remuneratas à regibus, & triginta quas diximus curias accepisse illarum nomina, quòd totidem in legatione fuerint. Sed *Trentius Varro* hac parte dissentit à reliquis, asserens, iampridem curijs nomina imposuisse Romulum, cum primū distribueret multitudinē, partim à ducibus, partim à ueteribus patrijs: nec in legationē profectas triginta, sed deptis tribus x x x. supra quingētas: nec putat uerisimile, reges nulla ratione tot mulierum

tierum habita, paucis earum uoluisse hunc hono-
 rē concedere. uerūm hæc nec silentio præterire,
 nec prolixius memorare, libuit. De Curibus au-
 tem, ex qua urbe Tatius cum suis uenerat, quan-
 do huc nos deduxit narrationis series, sic acce-
 pimus. In Reatino agro, quo tempore Aborigi-
 nes eum tenebant, uirgo quadam indigena claro
 genere progenera choros ducebat in tēplo Enya-
 lij. hunc Sabini. sicut eos securi Romani, Quiri-
 num nominant, nondum satis certi Marsne is
 sit an quis alius honore Marti similis. nam qui-
 dam uni deo bellorum præfidi nomē utrunq; tri-
 buunt, alij duorum hæc putant esse numinum.
 In huius dei templo saltans puella repente diui-
 no furore correpta choream deseruit, & in sa-
 crarium se cursu proripuit. deinde à loci genio
 compressa, ut uulgo uisum est, filium edidit no-
 mine Medium, Fidium cognomine. is uirilem
 ætatem ingressus & forma supra hominem fuit,
 & in re militari longe præcellentissimus est ha-
 bitus. cumq; captus esset condende urbis cupi-
 dine, collecta magna manu ex agris finitimis,
 breui Cures repleuit habitatoribus, uocatas ut
 quidam putant à genio cuius dicebatur filius:
 aut à hasta, sicut malunt alij. cures enim Sabi-
 ni hastas nominant. Ita Terentius Varro scri-
 ptum reliquit. Zenodorus Trægenius historia-
 rum scriptor narrat indigenas Umbros primūm
 in Reatino habitasse, & inde Pelasgorū armis

exactos uenisse in terram quam nunc habitant:
 mutatoq; cum sedibus gentis nomine Sabinos
 pro Vmbrijs appellatos. at Porcius Cato nomen
 Sabinis impositum ait à Sabino filio Sabi eius
 quem colunt illius regionis homines. & cum Sa-
 bum à quibusdam uocari dium Fidium. primam
 autem eorum sedem fuisse uicium quendam Te-
 strinam nomine, unde expeditione facta Sabinos
 Reatinum agrum adortos tunc habitauit. Abo-
 riginibus, urbem nobilissimam ex eis cepisse Cu-
 silias: ac mox sparsis latius colonijs, inter alias
 multas, sed immunitas, etiam urbem Cures ab
 eis conditam. regionem autem illos occupasse à
 supero mari distantem circiter CCLXXX. sta-
 dijs, ab infero uerò CC. & XL. insuper: in lon-
 giudine patere paulo minus mille stadijs. Quia
 & aliam opinionem in Sabinorum historijs do-
 mesticis comperimus, Lacedamonios eò dedu-
 xisse coloniam, quo tempore Zycurgus tutor sui
 nepotis Eunomi Spartanis leges condidit: qua-
 rum seueritatem pertesos quosdam, secessione à
 ceteris facta, urbem deseruisse in perpetuum.
 deinde enauigato longo maris tractu, qualif-
 cunq; terræ desiderio fecisse uotum, quocunq; ter-
 rarum primum appellerent, id posthac fore sibi
 domicilium. cumq; delati essent ad Pometinos
 campos Italiae, agrum quò primum uenerunt ap-
 pellassee Feroniam, memores quòd eos huc illuc
 per mare ferri contigerat: templum quoq; con-
 strux

struxisse diuæ Feroniæ cui uota fecerunt ; quam nunc una litera mutata uocāt Faroniam. ex his quosdam habitasse inter Sabinos, & ideo morum eorum accedere ad disciplinā Laconicam, præcipue quantum ad belli studia, frugalitatem, & uictus duritiam attinet. Hæc de Sabinorum origine. Cæterum Romulus atq; Tatius cum suis & urbem confestim auxerunt additis alijs duobus collibus, Quirinali Calioq; : & diuisis habitationibus seorsum debebant proprijs & separatis in regionibus, Romulo tenēte Palatium eiq; contiguum montem Calium, Tatius uerò Capitolium quod primum occupauerat, & Quirinalem collem. ijdem planiciem Capitolio subiectā, excisa sylua, & stagno quod propter loci cavitatē erat aquarū è uicinis montibus manantium receptaculum, terra cōgesta repleto, in huius quod nunc est fori usum uerterunt : ubi magna hominū frequentia negotiabatur circa Vulcani templum paulum supra forum eminens. exstructis quoq; templis aras consecrauerūt dijs quibus in pugna uouerant, Romulus Ioui Statori, apud portam Mugoniam ducentem è uia sacra in palatium. quòd exercitū ipsius fugientem deus post preces stare fecisset & uiri uiribus, Tatius uero Soli & Luna, Saturno & Rheæ, præterea Viste et Vulcanano, Dianæ & Quirino, alijsq; dijs quos nominare Græcis non est facile. in omnibus etiam curijs mensas Iunoni Curitidi posuit, quæ ibi sitæ

m s sunt

*fuit nostro quoq; tēpore. Ita per quinquennium
 concordēs regnauerunt, in quod spatium incidit
 contra Camerinos expeditio gēsta communibus
 auspicijs. nam cum agrum eorū infestarent, &
 sapius res repetentibus cōiūmāciter pernegarent
 ius suum, ausos congregi fusosq; ac fugatos, op-
 pido etiam vi capto armis ademptis multauē-
 runt & agri parte tertia. quem illi cum iterum
 incurserēt, egressi obuiam die tertia deuictorum.
 acie bona omnia concesserūt suis militibus. ipsos
 quotquot uellent Romae habitare permiserunt,
 erant autē ferme quatuor milia, quos in curias
 distribuerūt, & urbem eorū fecerunt Romanam
 coloniam. hanc olim Albani multo antè quàm
 Romam condiderant: temporibus autem priscis
 Aboriginū fuit domicilium cum primis nobile.
 Sexto demum anno ad solum Romulum urbis
 principatus rediit, Tatius per insidias extincto,
 que illi ab optimatibus Lauinensium tali de
 causa structa sunt. Tatij amicorū quidam cum
 manu latronum excursionē in agrum Lauinien-
 sem facta, res eorum depopulati, pecorum quoq;
 greges abegerant: ipsos dominos propugnare co-
 natos partim occiderant, partim sauciauerant.
 eumq; ad quos haec iniuria pertinebat missis in
 hoc legatis iure agerēt, Romulus censuit eius au-
 tores dedendos his ad supplicium. Tatius uerò pro
 amicis contendens, indignum aiebat ab inimicis
 ad pœnam duci aliquos, idq; ciues ab exteris
 postu*

postulans ut ipsi querelas suas Roma apud iudices deponerent. sic legati indignabundi re infecta dimissi sum. eos Sabinorum quidam subsecuti, repositos in uia ubi nox & sapor oppreserat, stratos in ipsis cubilibus aliquot seuum in modum confodiunt, diraptis etiam sarcinis, reliqui maturius exciti suam in urbem refugiunt. Post hac frequentes legationes tam è Lauinio quam ex alijs urbibus accusabant uiolatores iuris gentium, bellum denuntiantes si abiret impune tantum facinus. Tum Romulus eam legatorum iniuriam grauem, ut erat, & expiatione celeri habere opus existimans, ut proculcata lege sanctissima, uidensq; rem non esse cura Tatius, nihil cunctatus comprehensos noxios & uinctos legatis abducendos tradidit. Tatium uerò simul ira, quasi hac deditione laesum à regni socio, simul abducendorum misratio subiit, quod etiam cognatorum eius unus obnoxius esset ei piaculo: moxq; milite stipatus accurrens fontes eripuit. nec ita multo post, uel sicut quidam produnt, cum Romulo profectus Lauinium sacrorum causa, que reges oportebat dijs patrijs pro salute urbis facere, coortis in eum caesorum legatorum amicis ac cognatis, ante aram secessit arum & ueruum ictibus confectus est: uel si Licinio credimus, neq; cum Romulo neq; sacrorum causa cum uenisset, sed solus suaseruo laesis ut iras remitterent, indignatione plebis

ob

ob non deditos ex sententia Romuli ac senatus noxios, & necatos cognatorū impetu, non amplius ualens instantem uindictam effugere, lapidibus est obrutus. Hic finis Tatij fuit, post triennē bellum exacto quinto anno cōmunis cum Romulo imperij. Sepultus est Romæ honorato funere, quotannisq; manibus eius publicè instaurantur inferiæ. Romulus autem denuo solus principatum adeptus, primò ut se purum sceleris in legatos cōmissi ostenderet, igni & aqua interdixit omnibus noxijs, qui post Tatij cadem Roma profugerant: deinde cōiuratos Lauinensibus ad suum tribunal sistentibus absoluit, quòd uiderentur factum id iure tueri, uim esse pro ui redditam. His peractis exercitum contra Fidenas duxit, urbem x l. stadijs à Roma distitam, magnam tunc & populosam. Cum enim à Crustumini Romam fame laborantē commeatus deueheretur nauigijs fluuiialibus, ea Fidenates aggressi diripuerūt, casis etiam uectoribus qui repugnare ausi fuerāt, resq; repetentibus iure contempto negauerant. quibus iniurijs cōmōtus Romulus in agrū eorū cum ualido irrupit exercitu, ingētīq; prada potitus parabat suos domum reducere: sed Fidenatibus obuiam progressis manus cum eis conseruit: cōmissoq; acri pralio, multis utrinq; desideratis uictoria penes Romanos fuit. rex tergo hærrens fugientium, uelut agmine uno penetravit intra mœnia. Captam primo im-

petu

pteu urbem, supplicio de paucis sumpto, imposi-
 toq; CCC. uirorum prasidio, parte agri mul-
 ctauit: quo suis militibus diuiso, hanc quoq; Ro-
 manorū fecit coloniam. eam Albani olim con-
 diderant quo Nomentum simul & Crustumium
 tempore, tribus fratribus colonias deducētibus,
 quorum natu maximus Fidenarum fuit condi-
 tor. Post hac Camerinos bello repetijt, qui colo-
 nos Romanos secum habitantes per insidias op-
 presserant, grauante urbē pestilentia. freti enim
 difficili Romanorū tempore, & putantes ea lue
 funditus eorum genus interituum, alios occide-
 runt, alios eiecerunt ex oppido. Id scelus ulturus
 Romulus moenibus eorū iterum expugnatis du-
 ctos defectionis affecit supplicio: pradaq; con-
 cessa militi, agri dimidio prater iam antè di-
 stributam partem mulctatis prasidium sat ua-
 lidum imposuit ad tollendum rerum nouarū stu-
 dium, atq; ita reduxit copias. De hoc hoste se-
 cundum triumphū egit, & ex manubijs Vulca-
 no dedicauit quadrigas areas, simulq; suam effi-
 giem cum Greco rerū à se gestarum elogio. Ter-
 tium bellum gessit cum Vicijs Fetruscorum tunc
 urbe potentissima, distante centesimo stadio. est
 autem Athenis non minor, fundata in undiq;
 prarupto scopulo. Belli pretextus Veientibus fuit
 clades Fidenarium: missusq; legatis postulabant
 ut Romani prasidium inde abducerēt, & agrum
 ademptū restituerent uetribus dominis. quo non
 impetr

impetrato ualidum educunt exercitū, & castra prope Fidenas occulto locū muniant. non lauis tamen eorum aduentus Romulum, sed assumpta copiarum parte fortissima Fidenis hostem expectabat: expeditoq; utrinq; ad certamen milite in equum locum signa cōtulcrunt: & commisso acri praelio nox diremit incertos uictoria. Ac tunc quidem sic pugnatū est. non multo post Romanam aciem instaurant, in qua cōsilio ducis adiui superiores facti sunt. qui equites & pedites recens ab urbe submissos in propinquo hostium castris monte noctu in insidijs collocauerat. nam hi cum aliquandiu spectassent equatā in plano pugnam, mox ut signum quod conuenerat acceperunt à Romulo, cum magno clamore procurrentes inuasunt terga Vrientium, & integritatem fessos in fugam uerterunt facile. pauci tamen eorum ceciderunt in praelio: maior pars in fluum Tiberim Fidenis praelibentem precipitati, frustrata spe natatus necati sunt: quippe qui labore pugne dissipati armis insuper impedirentur & uulneribus. quidam etiam imperiti nandi, nec prae metu cōsiderantes periculū, gurgitibus absorpti sunt. quod si mature post tentatam belli fortunā resipuissent Vrientes, nequaquam sibi maiorem cladem accersuissent. nunc sperantes renouato certamine aboliuros se acceptā ignominiam, si maiore paratu hostem inuaderent, imparem futurum simul domesticis copijs

p̄ys, simul auxilijs ex Heiruria sociarū urbium,
 iterū bellum Romanis intulerunt: rursusq; apud
 Fidens magno p̄elio uicti multos amiserūt in-
 acie, plures uini deuenērūt in potestatē hostium.
 castra etiam expugnata sunt plena pecunijs ar-
 misq; & mancipijs: naues quoq; flumiales cum
 com meatu intercepte, quibus captiuorum turba
 secundo flumine Romam deuecta est. Hic tertius
 triūphus actus est à Romulo, longe quàm priores
 magnificentior. Non multo post legatis Veien-
 sium ueniam petētibus has pacis leges Romulus
 prescripsit multa nomine. ut agrum Tiberi con-
 tiguum, qui uocatur septem pagi, Romanis tra-
 derent, utq; salinis abstinerent que sunt circa
 fluminis hostia: & ad tollendam renouandū
 belli suspicionem quinquaginta obsides adduce-
 rent. quis cum illi æquo animo accepissent, in
 columnam inscripsit condiciones icti cum eis fœ-
 deris. captiuos qui reuerti ad suos uoluerunt, di-
 misit absq; pretio: malēses in urbe manere, qua
 maior pars fuit, iure ciuitatis donatos distri-
 buit per curias, assignato eis agro sorte diuiden-
 do eis Tiberim. Hæc Romulo regnante bella ge-
 sta sunt memorabilia. quod autē nullam propin-
 quarum gentium subegerit, in causa fuisse uide-
 tur immaturus ipsius ducis obitus de quo multa
 & uaria prodia sunt scriptoribus. Qui fabulo-
 sus res eius narrant, aiunt apud milites concio-
 nantem repente serenitate in atram tēpestatem
 mutata

mutata, emanuisse ex illorum oculis: creduntq; à patre suo *Marte* raptū esse hominē. alij, quibus libentius crediderim, dicunt interfectū à suis ciuibus. cuius facinoris causam afferūt, quòd præter consuetum inconsulto populo dimisisset obseques acceptos à *Vicentibus*, quodq; non amplius pari comitate dignaretur ueteres ciues atq; adscriptitios, sed illos maiore haberet in pretio, posteriores uerò despiceret. inuisa erat & crudelitas eius in delinquentium supplicijs. Romanorum enim quosdam latrocinij conuictos à finitimis, nec obscuros uiros nec paucos sua unius sententia damnatos iussit de rupe dari precipites. sed maxime offendeat arrogantia, quòd legitimum regnum in tyrannidis speciem uerteret. his de causis aiunt patritios conspirasse in eius perniciem. necatum autem in curia: & ne cadauer compareret, frustatim corpus disceptum à senatoribus, elatumq; sub togis, & clam terra obrutum. Alij cum concionem haberet, extintum dicunt à nouis ciuibus: ausos autem eam eadem oborto subitaneo nimbo & caligine, quando turba diffugiente à satellitio quoq; destitutus sit: & diem huius casus propter fugam illam populi, hodieq; fugam turba nocari. ceriè qui animas illustrium hominū opinantur celum conscendere, de hoc uiro ut id credant faciunt prodigia caelestia quæ circa ortum eius pariter uisa sunt atq; obitum. nam & cum matris eius

in ser

inferretur uis incertū ab homine an deo, deliquitū solis factum, terrisq; interdū tenebras nocturnis similes incubuisse aiunt: quod etiam necis ipsius tempore accidit. Hic finis Romuli, qui primus in urbe à se cōdita regnū tenuit, decessitq; sine liberis post exactum annum regni trigessimūseptimum, ætatis uerò quintum supra quinquagesimum. iuuenis enim admodum rex factus est, natus annos octoddecim, ut cōsentiunt qui res eius prodiderunt memoriæ. Sequenti anno nemo Romæ regnauit, ad nouum interregum magistratum delata administratione reipublicæ, in modum hunc. Duccenti patres conscripsi ex quibus senatum rege Romulo constitutum diximus, distributi in decurias. decem uiris sorte committebant urbis imperium. hi non simul, sed unus post alium quinis diebus lictores habebant cæteraq; insignia regia, quæ ceu per manus tradebantur à primo deinceps usq; ad ultimum. tum quinqueduanus ille magistratus migrabat ad sequentem decuriam, & inde rursus ad aliam. Visum est deinde populo abrogare decemuirale imperium, offenso crebris mutationibus potestatum, quod & dispar ingenium, nec uolūtas esset eadem in omnibus. Tum patres aduocata concione iusserunt tribus & curias de ordinanda republica dispicere, siue regibus siue magistratibus annuis mallent eius curam credere. Non tamen plebs optionē sibi uindicauit. sed reiecit

n.

eam.

eam in senatum, libenter admissura utracumque probaretur illius præiudicio. patres uno omnes consensu regem petebant, sed de regnatura convenire inter eos haud poterat, alijs unum aliquem è veteri patrum numero regnare debere cõsentibus, alijs regnum deserendum potius ad quẽpiam ex adscriptis postea, quos novos appellabant. Tandem post longam contentionem partiũ conventum est utrinque in has conditiones, ut vel veteres senatores regẽ designarent, modo non è suo corpore, sed alium quem putarent maxime idoneum, uel novi idem facerẽt. acceperunt electionem veteres, & habita inter se longa deliberatione decreverunt in hanc sententiam: quandoquidem ipsi iuxta conditiones excluderẽtur regno, non esse id committendum ulli ex insidiatoribus: sed quarendum externum aliquem neutri factioni obnoxium, quo maxime modo tolleretur omnis materia seditionis è comitijs regijs. Id cõsiliium ubi placuit elegerunt Numam Pompilium Pomponis uiri apud Sabinos illustris filium, ferme quadragenarium, quæ ætas est prudentissima, & dignitate formæ planè regia præditum: cuius tum sapientiæ fama erat inchoata non solũ apud Quirites, uerum etiam apud gentes finitimas. In hunc ubi consenserunt, concione aduocata interrex ait decreuisse patres regi ut antè committendam rempublicam: si quæ de communi sententia regem eligere Numam Pompilium:

lium: moxq; legatos è patriciorum ordine misit, qui hominem ad regnum incandum adducerent, anno tertio sextædecimæ Olympiadis, qua stadiū uicit Pythagoras Lacedæmonius. Fiac tenus nihil possum cōtrad. cere his qua de hoc uiro produnt historici: sed in his qua subiungūt ambiguus hæreo. nam multi scribunt eum fuisse Pythagoræ discipulum, & quo tempore ad regnū Romanum uocatus est, apud Crotonem egisse philosophiæ dantem operam, id quod ratio temporum non patitur: quando non paucis annis, sed totis quatuor ætatibus Pythagorus fuit Numa posterior, sicut constat ex monumentis ueterum. nam hic circa medium sextædecimæ Olympiadis Romæ regno potitus est: Pythagoras uerò post quinquagesimam d. mum Olympiadem docuit in Italia. Quin & ualidius argumentum habeo, non conuenire cum supputatione temporum qua de huius disciplina tradunt scriptores: quia nondum erat Crotoniensium urbs quando Numa Romam ad regnum accitus est. integro enim quadriennio post assumptū à Numa principatum Myscelus eam condidit, xvi. Olympiadis anno tertio. unde satis apparet eum nec potuisse affectari Pythagoram qui quatuor post ætatibus exactis floruit: neque Crotone digere eum ad regnum uocaretur, que nondum condita fuerat. Sed si licet meam opinionem profiteri, uidentur mihi qui hoc scripserunt, occasio-

nem sumpsisse duabus ex rebus cōfessis, Pythagore habitatione in terra Italia, & sapientia Numæ celebrata uno ore omnium: atque ita contexuisse hæc, & eum fecisse Pythagore discipulum, non considerantes ut ego nunc, an eodem illi uixerint tempore: nisi forte quis antiquiorem hoc S. imio proferat alium Pythagoram doctorem sapientiæ, à quo suam Numæ mutuatus sit: quod nescio quomodo demonstrari possit, cum in nulla quod equidem sciam uel Romana uel Græca reperiatur historia. Sed de his hæctenus. Ceterum Numæ legatis ad regnū se uocantibus non statim assensus recusauit aliquandiu: tandem fratribus unā cum patre deprecantibus ne tantum honorem ultero oblatum reijceret, suscepit potestatem regiam. quo Romam renuntiato mirum in ciuitate excitum est hominis nondum uisi desiderium, omnibus certo argumento sapientiam eius colligentibus, quando regnum in quo ceteri summam felicitatis ponerent, ut rem uilem & aspernam contempserit, quapropter populariter itum est uenienti obuiam, deductusq; est in urbem cum honorificentissimis acclamationibus gratulantium. comitijs deinde curiatis declaratus rex, accedente quoque patrum suffragio, denique auspicijs diuinitus missis inauguratus, regnum adeptus est. Hunc uirum negant Romani ullam expeditionem fecisse, sed pietati ac iustitiæ

uac

uacantem pacato uniuerso regni tempore ciuitatem ornasse institutis optimis: & mira quedam de illo predicant, ad deum monita referentes eius sapientiam. fabulantur enim congressum sepius cum Egeria nympha, cuius e preceptis hauserit regiam prudentiam. alij non nympham, sed unam Musarum palam ad eum uenitasse perhibent. cum enim prisca illi Quirites parum creduli pro figmentis haberent quae audirent de dijs, uoluisse eis manifesto signo sacre fidem suae cum numinibus consuetudinis, ipsaq; iubente uocasse domum praecipuos ciuium: ostensaq; uili suppellectile atq; apparatu qui non caperet frequens conuiuium, tunc dimissos inuittasse ad coenam sub uesperam. quibus ad condictam horam reuersis ostendisse lectisternia splendida, mensasq; refertas multis egregijs poculis: ac mox discumbere iussis epulū praebuisse instructum omnigenis ferculis, qualia nemo facile pararet quantumuis longo tempore. Romanos uerò attonitos tam uario spectaculo, constanter posthac opinatos deam quampiam cum illo familiariter degere. At qui fabulis locum non relinquunt in historia, Numam hac de Egeria dicunt finxisse, ut hac religione deuincti, leges ab ipso uelut ex autoritate deorum latas libentius admitterent: idq; exemplo Graecorū factum, Minois Cretēsis & Lycurgi Lacedaemonij: quorum alter Iouis colloquia simulauit in

Dicta monit, ubi cum à Curetibus educatū in-
sulani predicāt, ex cuius antro leges ille retulit
quasi à Ioue acceptas: alter, uidelicet Lycurgus,
profectus Delphos, ex Apollinis prescriptio se
leges tulisse uideri uoluit. uerū ista fabulosa, ma-
xime quæ ad deos pertinent. quoniam longo ser-
mone habent opus, nunc missi faciam, dicturus
potius quanta bona Romanos ex huius regis
principatus percepisse in ipsorum monumentis
reperio, si prius pramonuero quàm perturbatam
republicam administrandam suscepit. Post
Romuli obitum cum per integrum annum penes
senatum esset potestas publica, ipsi inter se pa-
tres dissidere cœperunt & contendere: dum ue-
teres coloni Alba profecti deducente ipso Ro-
mulo, tam in sententijs auctoritatem, quàm in ge-
rendis honoribus prerogatiuam sibi usurpant,
& obsequium à nouellis postulant: nihil conce-
dendis qui posterius in patrum ordinem ad-
scripti sunt, & par honorum ius uindicantibus,
precipue uerò Sabinis, qui ex foedere isto cum
Tatio communicatam ex æquo ciuitatem cum
antiquis urbis habitatoribus iactabant. Senatu
dissidente clientelas quoq; mali huius contagiū
corripuit: ad hæc non parua plebis pars nuper
in ciuitatem recepta, quia nulli etiam tum bel-
lum Romuli ductu gesserat, ideo neglecta neque
agros habebat neq; ulla cōmoda. hæc egena &
sine lare iniquo animo ditiores ferebat, ad res
NON

nouandas procliuior. His procellis iactatã rem-
 publicã Numa excipiẽs, primũ genam illam
 turbam refouit diuisis agris quos Romulus ex
 hostico quæsiuerat, atq; etiã bona parte agri pu-
 blici. deinde patricium ordinem pacauit relictis
 penes urbis conditores suis honoribus, nouellis
 colonis alios pro his attribuens. Instaurata or-
 dinum concordia, ut de cõmuni consilio provide-
 retur reipublica, & Quirinalẽ collem comple-
 xus ampliatis mœnibus, tum demum alijs insti-
 tutis animum adiecit, duarum rerum in primis
 ratione habita, quas existimare magnopere
 pertinere ad felicitatem ciuium. Pietatem ante
 omnia docuit homines, quòd omnia bona dij da-
 rent, dataq; conseruarent mortalibus: deinde ius-
 titiã, per quam concessis diuinitus cõmodis frui
 liceat. quorum utrunq; quibus legibus ac insti-
 tutis fundauerit & auxerit, prolixum opinor
 esset scribere, & parum necessarium, præsertim
 in Græca historia: attingam tamen quedam ca-
 pita, unde satis apparebit illius uiri propositum,
 & à diuini cultus forma faciam initium. Ergo
 quicquid legum atq; rituum à Romulo traditũ
 accepit, in honorem auctoris immotum reliquit
 ut optimum: quòd si quid animaduertit ab illo
 prætermisum, id de suo addidit, conditis multis
 sacellis nequem deum inhonoratũ sineret. multis
 etiam templis & aris, attributoq; suo cuiq; nu-
 mini festo, & assignatis qui sacra curarent sa-

cerdotibus, latisq; legibus de deorum cultu, purificationibus, expiationibus. cæterisq; sacris ac cerimonijs, adò ut hac parte longe à tergo relinqueret quamuis civitatem siue Græcã siue barbaram quantumvis pictatis nomine celebrem. Ipsum quoq; Romulum ut augustiorem homine, templo honoravit & sacrificio, quod æternis annis in Quirinali colle instauratur. nam cum adhuc non satis cõstaret, à dijs ne raptus esset, an interceptus insidijs hominum, prodijt in forũ Julius oriundus ab Ascanio, bonus colonus & inculpate vitæ uir, & in quem nulla corruptele suspicio caderet: dixitq; sibi rure domum redeunti uenientem ab urbe obuium factũ Romulum, seq; his uerbis affatum: nuntia meo nomine Romanis Iuli, in deorum cætum me duci à meo genio qui nascenti contigit. iam enim mortale æuum expleuimus. Quirinus sum qui te alloquor. Porro Numa omnia quæ ad religiones ac cerimonias pertinent octo libris iuxta totidem sacerdotum genera complexus est. primus sacra triginta curionum continebat, quorum erat publice pro suis curialibus rem diuinam facere. secundus spectabat ad stephanophoros ut nos Græci uocamus, ut ipsi Romani, flamines, dictos à capitis gestamine. quo hardieq; utuntur: id enim coronæ speciem referens flama nominant. Tertia sacra peragebant tribuni celerum, quos equites ac pedites regum stipat

patores fuisse diximus. nam & hi solēnia quaedam habebant sacrificia. Quartus ordo erat de caelo signa obseruantium, eaq; publica à priuatis discernentium. hi ab una suae artis specie Romanis dicuntur augures, nostris hominibus οἰνωπόλοι, totius diuinatoriae peritissimi, siue quid è caelestibus signis, siue terrestribus conijciendū sit. Quinto loco erant uirgines ignis sacri custodes, quas illi à sua dea Vestales nominant, cui rex hic primus templum sacrauit & cultrices uirgines. de his ut aliquid dicamus praesens argumentū postulat. multis enim Romanae historiae scriptoribus uisa est hic disquirenda rei ueritas. quidā enim Romulum huius templi conditorem existimāt, absurdū rati si uir rerū diuinarū peritus non ante omnia publicū urbis larē sacra-
ret, praesertim educatus Albae, ubi uetus eius dea sacrariū fuerat, & penes ipsius matrē sacerdotiū. cumq; duo sint sacrorū genera. publica & gētilitia, necesse aiunt utroq; nomine illa nō neglecta esse Romulo. Nihil enim publico lare magis necessarium, & ipse nulla sacra habuit magis familiaria, quippe oriūdus à maioribus per quos illa transportata fuerant ab Ilio, atq; etiā natus ex huius diuae sacrificia. Sed isti qui hoc templū malunt Romuli esse quā Numa adificium, quod ad rempublicā attinet recte existimant oportuisse priuam aliquem focū esse communem omnium ciuium, nec hoc ignorasse con-

ditorem urbis pro sua sapientia : ceterum quod priuatim ad huius templi apparatus spectat & ad sacratas deæ uirgines, uidentur mihi parum intelligere. Neq; enim locum in quo sacer ignis asseruatur, huic deæ dicauit Romulus argumento certissimo, quãdo quidẽ situs est extra quadratã Romam quã ille munijt : publici autẽ laris focũ omnes solent in præcipua parte urbis locare, nemo extra moenia. neq; uirgines deæ sacerdotes instituit, memor fortasse materni decore, quæ inter illius ministeria uirginitatem amiserat: haudquaquam idoneus futurus ulior iuxta leges patrias si quam uiolasse pudorem deprehendisset, ne sibi mes refricaret probrũ domesticũ. quapropter nullũ fecit publicum restã templũ, nec uirgines sacerdotes optauit ut illam colerent: sed per singulas curias focũ dicauit ubi curiales rem diuinã facerent: eisq; sacris curiones ipsos preposuit, iuxta morẽ qui adhuc seruatur in antiquissimis Græcorũ urbibus. in his enim pryteana quæ uocantur sacrata sunt, & ad summum magistratum cura eorum pertinet. at Numa regno positus relictis suo loco focus curiatim positus, unum insuper omnibus communem esse uoluit medio capitolium inter & palatium spacio, cum iam hos colles idem murorum ambitus cingeret, quã inter utrunque situm erat forum templi sedes, cuius custodiam Latino more assignauit uirginibus. nec satis constat

constat quid sit quod intra sacram eadem ser-
uatur, cur'ue commissum sit curæ uirginū. qui-
dam enim negant quicquam inesse nisi ignem
illum omnibus conspicuum: uirginibus autem
merito potius quā uiris creditum, quod quem-
admodum uirgo incorrupta, ita ignis inconta-
minatus sit: atq; ita castissimo numini gratam
esse rem apud mortales itidem purissimam. ce-
terum ignem dicatum *Vesta*, quod ea sit terra
sita in mundi medietate, unde sublimes illi ignes
desumant fomitem. alij tradunt præter ignem oc-
cultam quædam sacra in deæ fano esse deposita,
solis editus cognita & uirginibus: adduntq;
argumentum nõ leue ex eius incendio quod ac-
cidit quando primus Romani cum Pœnis bello
conflictabatur propter Siciliam. tunc enim uir-
ginibus metu diffugientibus, edituorum unus L.
Cæcilius Metellus uir consularis, is qui deuictis
in Sicilia Carthaginensibus in celebri illo
triumpho cxxx. elephantos traduxerat, post-
habito publicæ utilitati priuato periculo irru-
pit in ardens penetrare, sacraq; à uirginibus
deserta è flammis eripuit: quamobrem honores
maximos à ciuitate grata est promeritus, sicut
ex elogio patet, quod ascriptum est eius statua
in Capitolio. ex hac confessa re nectunt conie-
cturas proprias. quidam dicunt hic seruari par-
tem sacrorum S. mothræ, quæ quondam ex
hac insula Dardanus in urbem à se conditam
deport

deportauerat: eaq; capta *Aeneas* Troia profugus secum attulit in *Italiam*. alij *Minerva* *Illicensis* effigiem esse ueram & notam *Aeneas* peritio rerum talium, cum alteram ad huius similitudinem formatam *Achini* furto sustulerint: cuius facti crebra mentio reperitur apud poetas & aequae ac historicos. ego sane à multis accepi custodiri à uirginibus non solum igne sed & sacra quaedam uulgo incognita: ea tamen nec ipse scrutari ausim curiosius, nec alijs fas puto. *Virgines* autem quae dea sacris operabantur, quatuor erant ab initio, & ius optandi eas penes reges esse *Numa* uoluit: postea tamē propter sacrificiorum multitudinē ad senarium numerum auctae in eo hodieq; permanent degentes in dea sano, à cuius aditu nemo arceatur interdium, sed pernoctare intus fas est uiro nemini. has necesse est per xxx. annos manere puras à nuptijs, sacrario seruiētes & legitimis cerimoniais. ac primo decēnio rationem sacrorum eas oportebat discere, sequenti exerceere, postremo docere alias. post exactum uerò annum trigessimū nihil uetabat eas positae coronis reliquisq; insignijs sacerdotij cui uellet nubere: feceruntq; id paucae aliquot, sed parum leto uite exitu & ominoso apud ceteras, ita ut libenter posthac uirgines auum exigent in dea contubernio. ac tum demum in defunctae locum alia sublegebatur à pontificibus. honores autē eis exhibentur à ciuitate

multi

*multi & eximij, propter quos nec liberorum nec
 nuptiarū tangitur desiderio. poenæ quoq; si qua
 delinquat graues sunt propositæ, quas pontifi-
 ces ab illis exigunt flagris cadentes deprehens.
 in leuiore crimine, stuprat. uerò miserabili lon-
 geq; foedissimo tradentes supplicio. uiuæ enim fu-
 nebri pompa efferruntur. amicis ac cognatis cum
 lacrymis læticiam prosequentibus: delatæq; ad
 collinam portam extra muros in subterranea
 cella sepeliuntur, nec monumento dignatæ nec
 parentatione alijs' ue solennibus defunctorū ho-
 noribus. admissum autē circa sacra piaculum
 tum alijs prodigijs deprehenditur, tum maxime
 si ignis extinguatur, quod formidolosissimū Ro-
 manis habetur, ut perniciem ciuitati minitans,
 quacunq; tandem causa acciderit: & post mul-
 tam procuracionem alium ignē in templum in-
 ferunt, sicut suo loco dicitur apertius. illud cū pri-
 mis est memorabile, quemadmodum deæ peri-
 clitantibus falso crimine uirginibus opem at-
 tulerit: proditum enim est & creditum à Roma-
 nis, tametsi uideatur incredibile. certè qui se de-
 diderunt tollenti diuinam providentiam philo-
 sophiæ, si tamen ea philosophia dicenda est, irri-
 dentes quicquid de presentia deorum uel Græci
 narrant uel barbari, has quoq; historias naso
 suspendent ut cōmenta arrogantium hominū,
 non putantes deorum ulli curæ esse res mortalium.
 ac qui deos non liberant respectu hominum, sed
 existā*

existimant tam malis infensos quã bonis propi-
 cios. propter magnam rerum cognitionẽ nõ gra-
 uabuntur credere uisa sepe negotijs hominum
 adesse numina. Ergo cum olim defecisset ignis
 negligentius asseruante *Aemilia*, qua alteri è
 uirginibus nouicijs & adhuc rudimenta cultus
 discuntibus eam curam commiserat, serunt ad-
 modum ciuitatem turbatã, inquisitionemq; ha-
 bitam à pontificibus ne forte parum caste sa-
 crum focum sacerdos tractauerit. Tum uerò
Aemiliam infontem quidem sed inopem in ta-
 li casu consilij, sacerdotibus ceterisq; uirgini-
 bus inspectantibus ad aram manus tendentem
 dixisse: *Vesta* Romane urbis custos, si tua sacra
 sancte ac pure per x x x. sermè annos obij, ca-
 sto animo & illibato corpore, ades mihi nunc
 & ser opẽ, neue despicias tuam sacerdotẽ mi-
 serrimo perituram exitio, quòd si quid incestum
 admisimus, meo supplicio tollatur ciuitatis pia-
 culum. his dictis abscisam carbasina stole quã
 erat induta laciniã iniecisse foculo: ad eius pre-
 ces è frigido cinere ac ne scintillam quidem re-
 tinente flammã emicantẽ corripuisse carbasum,
 ita ut nec procuratione ulla nec instaurato
 aliàs igne ciuitati opus fuerit. sed mirabilius
 etiã est quòd dicam & similis fabule. *Aiunt*
 unum sacrarum uirginum nomine *Tuciam* ac-
 cusatam à quodam, non quòd ignem extingui
 passa sit, sed quòd probabilibus argumentis sus-
 specta

specta esset uiolata pudicitia, testimonijs etiam
 licet falsis codē accedētibus. itaq; iussam pro se
 dicere, promississe re non uerbis cuasuram se cam
 calumniam: simulq; inuocata dea ut sibi digna-
 retur esse dux uia, petiisse Tiberim sacerdotum
 permissu & prosequente uniuerso populo. cumq;
 accessisset flumē, cōtra uulgatū illud adagium
 ausam haurire aquā cribro uacuo, eamq; usq;
 in forū perlatā effudisse ad pedes pontificū. ad-
 dunt accusatorē eius posthac multū diuq; per-
 quisitū nec uiuū usquā cōparuisse nec mortuū.
 Hac de auxilio deae pauca è multis dixisse suffi-
 ciet. Ceterū sexta pars legū ad religionis perti-
 nentium tractabat iura corū quos Romani uo-
 cant salios ab ipso Numa institutos & selectos
 XII. precipuos ordinis patricij, qui sacra in pa-
 latio celebrant, palatinorū cognomine. nā ago-
 nales siue ut quidā appellare malunt collini Sa-
 lij habent in collino tumulo sacrarium, post Nu-
 mam instituti à rege Hostilio, sicut bello Sabi-
 no uouerat. totum id saliorum genus saltatores
 quidā sunt & laudatores decorū belli presidum.
 Festū autē corū incidit in panathenea nostra
 mēsemq; Martij, agiturq; publice ad dies ali-
 quot: per quos tota urbe choreas ducūt usq; in
 forū & Capitolū. al: aq; loca iam priuata quā
 publica, eris balticis cincti super pictas tunicas,
 & induci astrictis fibulis prætextis quas uocāt
 trabeas: quæ Romanorum uelut est propria &
 honor

honorata cū primis, gestant etiā capitibus quos
 uocant apices, fastigiatos in altum pileos: Græ-
 ci appellant cyrbasias. accinguntur autē singu-
 li gladio, dextra tenentes lanceam aut uirgam,
 aut tale quid aliud: sinistra uerò ancile Thra-
 ciaæ catra simile. id scutū est oblongū & angu-
 stius: qualia dicuntur esse apud Græcos gestami-
 na eorū qui sacris curetū initiati sunt. Et quan-
 tum ego intelligo salios in Græcū sermonē cure-
 tes licet uertere, quasi ~~lygus~~ etate appella-
 tos nostris hominibus, Romanis uerò à cōtinua-
 to tripudio: unde etiam saltatores in uniuersum
 nominant eos qui delectantur chorearū generi-
 bus. quā meam coniecturā tanti apud se quisq;
 ualere sinat quanti uult. gesticulatur enim mi-
 litariter ad tibis modulos. nunc simul, nunc per
 uices, interim canentes pæana quendam patriū.
 saltationem autem armatā quæ collisis ad scu-
 ta gladijs crebros ciet strepitus, siquid creden-
 dum est antiquis scriptoribus, primi curetes in-
 uentam tradiderunt posteris: de quibus uulga-
 tior est fabula quàm ut hic repetenda sit. Inter
 hæc scuta quæ uel salij gestant, uel ministri
 ipsorum contis suspensa circumferunt, cum sint
 ualde multa, unum dicunt delapsū cælitus. hoc
 repertum esse in Numæ regia illatum eò à ne-
 mine: ac ne uisam quidem ad id temporis ta-
 lem formam in Italia: quibus coniecturis à dijs
 demissum Romanis persuasum fuisse. quod cum

Numa

Numa vellet per urbem festis diebus transferri à præstantissimis iuuenum, & annuis honorari sacrificijs ueritum insidias inimicorum & surra. Arunt fabricasse multa illi similia, usum opera & consilio Mamurij, ut ignotum esset insidiatoribus propter indiscretam cœlestis similitudinem. Est autem uernacula & solennis Romanis saluatio curetica, ut licet intelligere cum ex alijs rebus multis, tum maximè è circensibus atq; theatralibus pompis ac spectaculis. in his enim omnibus pubescentes pueri prætextati galeatiq; & accincti gladijs parmasq; tenentes incedunt ordine: præceduntq; pōpam dicti ludiones à Lydis ut creditur inuētoribus huius ludicri, referētes mea sententia quandam saliorum imaginem. nam curetas non eque imitantur ut salij, nec cantu nec tripudijs, solebant autē ingenui ciues esse patrimi matrimiq;, nunc uerò admittuntur nullo cōditionis discrimine. de quibus quid opus est plura scribere? Septima legum sacrarū pars dicata erat collegio fecialiū, quos Græci ἐπιπροδίκας dicerent. hi sunt selecti è præstantissimis familijs, fungunturq; per omnē uitā eo sacerdotio, primo Numa huius sacri magistratus autore. Virum autē ab Equiculis exemplum mutuatus sit, ut quidam existimāt, an ab Ardeatibus, nihil compertum habeo. hoc tantum possum affirmare, quòd ante Numam regem collegium fecialium Romæ non fuit. Id ille

instituit cum imminere uideretur bellum cum
 Fidenatibus, nisi res ex agris Romanorum rap-
 tas sine bello mallet reddere, quod tandē eis
 facere necesse fuit. Sed quoniam Greci carens
 magistratu feccialium, de potestate illius dicen-
 dum est, ut quibus haectenus ignota fuit Roma-
 norum pietas, mirari desinant semper eis felices
 contigisse bellorum exitus: quippe qui nunquam
 arma nisi iustis de causis sumpserunt, quod illis
 praecipue deorum fauorem conciliauit in rebus
 dubijs. longum autem esset recensere omnia fe-
 ccialium officia, sed in summa sunt haec: dare
 operam ne Romani ulli foederata ciuitati iniu-
 stum bellum inferant. quod si qua prior contra
 foederis condiciones aliquid commiserit, legatos
 agere & uerbis primò suum ius repetere. quod
 si dedignetur facere postulata, tum uerò bellum
 indicere. Itidem si qui illatam sibi contra foedus
 querantur iniuriam, causam eorum cognosce-
 re, & comperto crimine fontes comprehensos
 laesis dedere. iudicare item de legatorum iniu-
 rijs, & dare operam ut seruentur condiciones
 foederum: pacem etiam confiscere, aut si parum
 legitime facta uideatur irritam reddere. praeterea
 si quid imperatores contra iusurandum
 peccauerint cognoscere atq; expiari, sicut dice-
 mus quoties incidet occasio. ceterum quando
 apud aliquam ciuitatem caduceatorum fungun-
 tur munere, hos ritus eorum à maioribus acce-
 pimus.

primus. unus quispiam illorum electus à collegio, ueste augustiore suisq; insignijs uerendus ad infestorum hominum agrum profectus, cum primum fines eorum attingit, Iouem ceterosq; deos innocans testatur à Romanis se uenire, iusq; suum petere. deinde iuratus ire se ad iniustam ciuitatem, & siquid mentiretur sicq; suosq; ciues execratus, intra fines ingreditur, & quem primum obuium naetus est cum testatur, siue is urbanus sit siue rusticus, & repetitis eisdem precibus atq; execrationibus, ad urbem pergit. quam prius quam ingrediatur, uel portæ custodem, uel primum quenq; in porta obuium similiter testatur ad forum procedit: ibiq; stans magistratibus aduentus sui causam indicat, semper iusiurandum & imprecationes adiiciens. tum si damnatos autores iniuriæ deditosq; accipit, abducens eos amicus ipse ab amicis discedit. quòd si tempus ad deliberandum peterent, post decem dies reuertebatur, idq; aliquando tercio. elapsis autem triginta diebus si non impetraret ius suum, obtestatus superos atq; inferos discedebat, hoc tantum profatus, super ea re per otium deliberaturũ Romanum populum. deinde assumptis cæteris fecialibus senatui renuntiabat omnia se rite exsecutum, & si uelint bellum decernere, licere id illis per deos. alioqui siquid horũ ommissum esset, neq; senatui fas erat decernere bellum neq; populo. Hæc sunt quæ

produnt

produntur de fecialibus. *Vltima Numa institutorum pars continebat sacra maximi apud Romanos sacerdotij, & cuius potestas est amplissima. hi ab uno suorum operum, uidelicet sartiendo ponte sublicio. uocantur pōtifices, summa auctoritate pradii. nam de omnibus causis ad sacra pertinentibus iudicant, tam inter magistratus sacrificos, quàm inter priuatos homines: nou. usq; leges de sacris arbitrati suo condunt, sicubi destituuntur scriptis legibus: & magistratus, penes quos cerimonis sunt ac sacrificia, sacerdotesq; omnes examinant: ministros quoq; sacrorum in officio continent, nequid præter solennes ritus faciant. à profano cri. im & imperito uulgo consuluntur de cultu deorum ac geniorum, alijsq; religionibus. quòd si quem animaduertant præscripta sua contemnere, eum mulctant pro delicti magnitudine. ipsi nullius potestati sunt obnoxij, nec tenentur ad reddendam rationem uel senatui uel populo. id genus sacerdotes siue sacri doctores siue sacrarum legum consulti, siue sacrorum custodes recte dicendi sunt, ego hierophantas nostris appellari dixerim. in defuncti locum alius solet subrogari, non populi suffragijs, sed qui collegio maxime uideatur idoneus ex omni ciuium numero: nec nisi inauguratus ad sacerdotium admittitur. Atq; ita Numa de rebus diuinis leges instituit distinctas iuxta sacrorum genera, ne alia minutor*

nutiora commemorem, quibus omnibus ciues ad pietatem longe quā antea prouiores sunt redditi. Quæ uerò ad frugalitatem ac sobrietatē uite faciunt, iustitiæ uel studium sine qua non est stabilis concordia ciuium, multa sanè & egregia, partim comprehendit scriptis legibus, partim in mores uerit longo usu & assuetudine. de quibus omnibus quia prolixum esset dicere, dum tantum præcipua commemorasse sat erit, ex quibus facilis cōiectura sit de cæteris. ut enim cōtenti proprijs aliena non concupiscerent cauit lege determinandis prædijs. cum enim unumquemq; iussisset agrum suum circumscribere, ac in finibus statuere lapides. hos sacros esse Ioui Terminali uoluit: iussitq; ut quot annis stato die res diuina eo loco in paganorum cœtu fieret, sacrato cum primis nobili festo in honorem dierum qui terminis tutelares præsidet. Id Romani uocant terminalia, sicut lapides ipsos terminos, quos nostri uariante una littera termonas. quos si quis transferre ausus fuisset aut tollere, lege terminali caput eius his dijs deuouit, interfectori ipsius tanquam sacrilegi impunitate promissa & puritate à scelere. nunc de priuatorum tantum agris hoc ius sanxit, uerum etiam de publicis, hos quoq; certis complexus finibus, ut Rom. inū agrum a uicinarum urbium agris terminales dii discernerent, & priuatū à publico: qui mos ex illo seculo reliquus Romanis religiose ser-

uatur etiam nostro tempore. nam deos putant
 terminos, eisq; sacra faciunt, non hostias ca-
 dentes, quod nefus sit cruentari hos lapides, sed
 liba cerealia frugumq; offerentes primitias.
 Debuerant autem etiam rem ipsam seruare ob
 quam consecrati sunt termini, & contenti pro-
 prijs possessionibus alienas nec ui nec dolo appe-
 tere. nunc non recte neq; more maiorum à suis
 aliena disternant, non lege sed cupiditate
 possessiones finiente, quod iniquum & indecor-
 rum est. Verum hæc alijs consideranda relinqui-
 mus. certe Numa his legibus ad frugalitatem
 ac temperantiam ciuitatem instituit. Ceterum
 quod ad ius pactorum attinet, excogitauit quid-
 dam non animaduersum ante à quoquam co-
 rum qui præsuerunt ordinandis potioribus Re-
 bus publicis. uidens enim contractus coram testi-
 bus factos manere inuiolatos consciorum uere-
 cundia, raroq; in his admitti iniuriam: qui ue-
 rò sine testibus fiant, quorum maior est nume-
 rus, eos constare sola fide contrahentium, quo
 magis eam commendaret omnium affectibus,
 diuinos illi honores detulit. Iustitiam enim &
 Themis & Nemesis atq; Erinnyes satis cul-
 tus consecutas putauit à maioribus. fidem au-
 tem qua nulla res apud mortales maior aut
 sanctior, nondum dignam uenerationem conse-
 cutam uel apud ciuitates uel apud priuatos ho-
 mines. hæc cogitans primus publice templum
 sacr

sacrauit fidei, assignatis ex arario uictimis quemadmodum dijs ceteris. recepta enim semel in ciuitatem firmitudo fidei, apud singulos etiam ciues erat ualitura plurimum. adeo ueneranda ea res habetur & inuiolabilis, ut sua cuiq; fides pro testimonio debeat esse proq; iurciurando sanctissimo. & quoties alter cum altero contractum fecisset sine testibus, si qua exorta esset controuersia, eam dirimebat fides alterius litigantium. quin & magistratus & iudices in dubijs causis plerunq; ex alterutrius partis fide ac sacramento suam interponbant sententiam. huiusmodi necessarijs ad temperantiam & iustitiam preceptis Numa pulchriorem in Republica induxit ordinem, quam in priuata domo posset aliquis optimus paterfamilias. quod autem nunc dicturus sum, curam ciuitatis in rebus commodis & necessarijs acuit. cum enim consideraret multum ad conseruandam frugalitatem & aequitatem facere necessariam rerum copiam, uniuersum agrum in pagos diuisit, & suum cuique magistrum, qui cum obiret atque curaret preposuit. hi crebro perustrantes omnia, tam bonorum quam ignauiorum colonorum adnotata ad regem describant nomina. ille industrios agricolis collaudatos summa comitate prosequeretur: contra segnes obiurgatione atque etiam multa castigatos accendebat ad colendos agros strenue. quo fa-

Etum est ut uacantes à forensibus simul & mi-
 litaribus negotijs, & ignauie otij'ue multam
 timentes, suis manibus operarentur, opes quas
 nullus praberet, ut iustissimas preferentes incer-
 tis ac periculosis militiae commodis. atq; hoc pa-
 cto nec subditi grauabantur iniquo imperio, &
 exemplum praebeatur tam finitimis quàm po-
 steris: & propter optime constitutam Rempub.
 nec foris bello nec domi seditione laboratum est.
 tantum enim aberat ut ullum bellum immineret
 à finitimis, ut etiamsi aliqua inter ipsos existe-
 ret contentio, non alium sibi quàm Numam &
 Romanos arbitrum quærerent: quem equidem
 inter celeberrimos felicitatis opinione uiros an-
 numerare non dubitauerim. aderat enim ei &
 genus regium & rege digna species, & non in-
 utilium disciplinarum studium, sed ad pietatem
 ceterasq; uirtutes conferentium. ad hæc regnum
 Romanorum iuuenis adeptus est, accitus ab
 ipsis ob celebre nomen in omni uirtutum genere,
 habuitq; subditos toto uitæ suæ tempore obse-
 quentissimos: integris sensibus extremam æta-
 tem attingit, facillima morte absumptus, nimi-
 rum confectus senio, & eodem propitia fortuna
 tenore usus donec rebus humanis exemptus est.
 Excessit annum uitæ octogesimum, regnauit
 quadraginta & tres insuper. liberos supersti-
 tes reliquit mares quatuor, ut pleriq; sunt au-
 tores, unam foeminam: uel ut Cn. Gellius narrat,

Solam

*solam filiam : ex qua natus est Ancus Mar-
cius, qui tertio post illum loco Romæ regnum te-
nuit. defunctum luctu publico & insigni monu-
mento honoravit populus, quod situm est trans
Tiberim in Ianiculo. Hæc sunt quæ de hoc rege
accepimus à maioribus.*

**DIONYSII ALEXAN-
DRI F. HALICARNASSEN.**
*antiquitatum siue Originum
Romanarum, Liber
Tertius.*

Continet res Tullii Hostilii, Anci Mar-
cii, L. Tarquini Prisci, tempus autem
annorum X C I I I I.

DE FVNCTO Numa Pompili-
o, reuersaq; ad patres admini-
stratione reipublicæ, post aliquot
interreges suffragio populi crea-
tos, regnum uniuersæ ciuitatis
consensu delatū suscepit Tullus Hostilius, ortus
ut fertur oppido Medullia : quod ab Albanis
olim conditum, Romulus deditione captum fece-
rat Romanorum coloniam. nam inde auus eius
Hostilius in urbem migrauerat, ubi uxorem Sa-
binam duxit Hersilia filiam, quæ auctor fuit po-
pularibus suis scæminis, ut bello Sabino ad pa-
tres pro maritis legatione fungerentur: quo facto

o s præc

*præcipuam laudem tulit conciliata inter partes
amicitiæ. Is uir multis Romuli ductu editis egre-
gijs facinoribus, à Sabinis in prælio casus est, re-
lictò unico filiolo superstite: sepultusq; est non
longe à regia in maxime conspicua fori parte,
cum inscriptione elogij testaturus ipsius uirtutem
apud posteros. ex hoc unico filio iam adulto, &
nobili matrona, prognatus est Tullus Hostilius,
uir industrius, qui tum rex legitimo populi suf-
fragio declaratus est, dijs etiam approbantibus
per secunda auspicia. Annus quo regnum inijsse
fuit alter septimæ supra uigesimam Olympi-
adis, qua stadium uicit Eurybates Atheniensis,
principe Leostrato. hic rex à facto longe ma-
gnificentissimo principatum auspicatus, deuin-
xit sibi uniuersam operariam & egenam ple-
beculam. Superiores reges agrum habuerunt ma-
gnum & uberem, ex cuius redditibus sacra dijs
faciebant, & domi uictitabant splendide, pri-
mam Romulus qui eum iure belli parauerat, de-
inde Numa Pompilius qui per successionem fruen-
dum acceperat: habebaturq; non publicus, sed
propria regum fors & possessio. Eam Tullus per-
misit diuidi uiritim inter Romanos inopes, pro-
fessus patrimonium sibi sufficere in sacrificia sum-
ptusq; domesticos. Hac liberalitate reforti egeni
ciues imposterum non opus habuerunt alijs lo-
care operam. necui autem deesset domicilium,
promotis mœnibus calium collem urbi adiunxit:
ubi*

ubi quotquot Romanorum lare caruerāt, adepti
iam agros edificabant, rege quoq; eodem in loco
habitante. hæc sunt illius uiri memorabilia ad
pacatum Reipub. statum pertinentia. In militia
uerò plurima gessisse proditur, quæ nunc percen-
sebo à bello Albano exorsus. eius autem inter
cognatas ciuitates disidiij causa fuit Cluilius
Albanorum dictator: qui agre screns Roma-
norum successus & impotens inuidia, malignoq;
& arroganti præditus ingenio, decreuit bellum
excitare inter duos populos. cumq; nullam ra-
tionem uideret qua suis persuadere posset ut co-
pias contra Romanos duci sinerent, quippe qui
nullam causam haberet uel iustam uel necessa-
riam, tale quiddam comminiscitur. Albanos
quosdam inopes & feroces permisit è Romano
agro prædas agere impunitatē pollicitus: osten-
tatoq; certo lucro sine restitutionis periculo, re-
pleuit finitimam regionem latrocinijs. nec sefellie
eum opinio, ut res ipsa docuit. Sciebat enim Ro-
manos impatientes armis repulsuros raptorum
iniuriam: sibiq; occasionem fore criminandi eos
apud populum quasi bellū priores inferrent: &
cum pleriq; inuiderent felicitati suorum colono-
rum, libenter admissuros calumniam, bellumq;
decreturos: id quod consigit. Nam cum alteri
alterorum bona diriperent prædasq; abigerent,
& tādē Romanus exercitus Albanū agrum
ingressus multos latronum partim occidisset,
partim

partim captiuos abduxisset, aduocata in concionem plebe Cluilius acriter uerbis in Romanos inuectus, & ostentatis saucijs, productisq; captiuorum atq; casorum necessarijs, multa etiam re atrociora de suo admentitus, effecit ut legatio decerneretur, que autores iniuriæ deposceret ad supplicium: quod si æquitatem Romani spernerent, bellū eis indiceret. Ut uerò legati in urbem peruenerūt, suspicatus Tullus eos res raptas pœnasq; raptorum repetitum uenisse, maluit eos in hoc præuenire, in ipsosq; retorquere causam belli & uiolati quod cum colonis suis habebant fœderis. eius leges præscriptæ fuerant regnante Romulo, & inter ceteras, neutri populo fas esse bellum inferre alteri. quod si alteruter crimen aliquod actionémue habuerit, lesos debere in eam ciuitatem ius petere, à qua profecta sit iniuria: id si non impetrauerint, tum uerò bellum inferendum ut necessarium, soluto iam fœdere. quapropter ueritus ne Romani prius repetentibus res Albanis negarent, seq; ita obnoxios eis facerent, mandauit præcipuis amicis ut legatos comiter in hospitium receptos apud se detinerent conuiujs: ipse occupatum se arduis quibusdam negotijs simul ins admittere hos distulit. insequenti nocte nobilissimum quenq;, instructum quid facto sit opus, Albanis res repetitum misit cum fecialibus: qui peracto ante solis ortum itinere, mane pl. no iam foro Cluiliū inueniunt:

& que

Et quæsti de illatis sibi per Albanos iniurijs, conditionibus fœderis stari postulant. ille quòd priores Albani Romam legationem ad res repetendas misissent, Et ne responso quidem digni essent habiti, abire iubet Romanos ut uiolatores fœderis, simulq; bellum indicit. tum legationis princeps discessurus hoc unum interrogauit, fatereturne eos uiolare fœdus, qui primi legatis res repetentibus nihil æquum piùmue cõcesserint. id fatente Cluilio, Ergo, inquit, testor illos ipsos deos quibus olim inter nos fœdus ictum est testibus, priores Romanos ius petentes repulsos pio bello nos persequi posse, per uosq; stare quominus iure agatur, ut res ipsa indicat. priores enim res negastis repetentibus Et priores nobis bellum indixistis. quare breui nos armis iniuriam ulturos expectabitis. His ex legatorũ relatione cognitis Tullus tum demum legatos accitos iubet causam aduentus exponere. Quibus Cluiliũ mandata renuntiantibus, bellumq; minantibus si non possent ius suum cõsequi. Equidem prior, inquit, id quod uos nunc feci: Et quoniam per uos non statur fœderis conditionibus, liquet à uobis prius id uiolatum ac cõtemptui habitum. quamobrem iustum Albanis denuntio bellum Et necessarium, non solum domesticis copijs id gesturus, uerum etiam accersitis subditorũ auxilijs. His de causis post factos utrinq; apparatus maximos, Et coactas tam proprias quàm

socio

sociales copias, castra collata sunt quadragesimo ferme ab urbe stadio. ca metati sunt Albani ad fossam Cluiliam, quae nunc quoque nomen auctoris retinet: Romani oportuno loco urbem inter & castra hostium. ut uero mutua consideratione factus apparuit neutram partem uel numero uel armis uel apparatu caetero alteri cedere, primus ille impetus aliquantum refrixit quo utriusque ad certamen ferebantur, quasi mox profligandis ac ne conspectum quidem suum laturis hostibus: intentiusque municendis castris de propulsanda uim magis quam de inferenda cogitabant. iamque prudentiores subpoenitebat temerarius ducum consilij, fremente multitudine duci frustra bellum, nec ultimum committi praelium memorabile: mutuis tantum uelitationibus scri tepus & concursionibus surmalium. At incensor belli Cluilius aegre ferens ignauum otium, uolebat producto in aciem exercitu hostem ad pugnam prouocare: quam si detrectaret, castra ipsa oppugnare totis uiribus. Omnibus igitur necessarijs preparatis uel ad decernendum acie, uel si opus esset ad oppugnandum uallum & aggerem, cum noctu in praetorio cubasset seruante se consueto satellitio, mane reperitus est mortuus, nullis in corpore existantibus cadis aut ueneni strangulationis uel, aut cuiuscumque tandem uolentia necis uestigijs. Qui casu cum omnibus admirandus, ut erat, uidetur: & non coparente causa, quod ne morbo quidem

sentia

tentatus fuisset : quidam ad diuinam providen-
 tiam referre soliti fortunas hominum , superum
 indignatione extinctum iactabant: ut qui uete-
 rem patriam contra suos colonos incitasset ad
 bellum iniustum ac impium. alij qui belli iura
 metuebantur proprijs commodis , putantes sibi
 egregiam prædam exemptam è manibus, huma-
 nis dolis & inuidiæ imputabant totum nego-
 tium , causantes aliquem ex ipsius amulis com-
 parasse uenenum deprehensu difficile, eoq; usum
 in hominis perniciem. alij rursus aiebant eum
 præ mærore & inopia consilij sibi necem consci-
 uisse, quando omnes conatus difficiles uideret ac
 irritos, nihilq; succedere ex sententia, contra
 quam principio belli putauerat. qui uerò ab
 odio æque ac gratia ducis liberi integrum habe-
 bant iudicium, his nec deorū ira, nec amulorum
 dolus, nec ipsius desperatio ridebatur extinxisse
 hominem, sed fatum & nature necessitas, uelut
 expleta portione debita, quam cuiq; nascenti
 sua fors destinat. Ita Cluilius priusquam ali-
 quid strenue gessisset, tali fine absumptus est. In
 eius locum dictator ab exercitu creatus est Me-
 tius Sufetius, uir nec in pace fidus, nec bello ad-
 ministrando idoneus, & siquis Albanorum
 alius turbande duarum ciuitatum quietis iam
 dudum cupidus, eaq; præcipue de causa succes-
 sor datus Cluilio. Is imperio positus perspecta
 præsentis negotij difficultate mutauit consilium.

bellum

bellumq; cunctando traheret, quòd uideret suorum remissiores animos, & exta sacrificanti parum felicem exitum praelij portenderent. tandem uisum est misso caduceatore hostem prouocare ad redintegranda secum foedera, maxime quòd utrisq; nisi mature conciliarentur, graue immineret periculum. id erat huiusmodi. Veientium atque Fidenarium ualidae ciuitates temporibus Romuli cum Romanis bello de principatu & potentia contenderant, uictiq; multis suorum desideratis, & parte agri mulctati, coacti fuerant imperata facere, sicut supra diligenter docuimus. Numa Pompilio deinde regnante secura in pace degentes uiris simul & fortunis aucti sunt: quam ob felicitatem elatiores ad libertatem aspirabant detrectantes Romanorum imperium. Sed eius defectionis propositum haectenus dissimulatum Albano demum bello se prodidit. ut enim cognouerunt Romanos totis copijs profectos ad decernendum cum Albanis praelio, rati se nactos egregiam rei gerenda occasionem, potentissimi quiq; coniurauerunt, ut quorquot arma tractare possent occultis itineribus Fidenas conuenirent, ita tamen ne plures simul intrarent, quo magis laterent insidiae: ibi obseruarent tempus dum Romanorum simul & Albanorum exercitus relictis castris prodirent in aciem: quod cognituri erant è speculatoribus per montes dispositis. ab his signo
dato

dato ut uniuersi armati propere contenderēt ad castra, duarū aut ad summū trium horarū itinere inde disita. tum uerò supervenientes praelio iam peracto ut credi par erat, omnes haberent pro hostibus, & uictores siue hos siue illos aggressi ferro cōficerent. in hac tum coniuratū fuit à civitatū principibus. quod si ferocius Albani Romanos pra se cōtemptos inuasissent decreturū de summa rerum uno praelio, nihil uetabat quin succedentibus insidijs uterq; deleteretur exercitus. nunc uerò insperata belli mora, & tempus apparatus longius, irritum fecit hoc cōsiliū. quidam enim è coniuratis, siue proprijs prospicientes cōmodis, siue principum suorū invidentes conatibus, seu ueriti ne index alius existeret, ut fit in multorū capitum & lentis coniurationibus, siue quòd nolent exsequi tam impie conceptum facinus, dolum prodiderūt hostibus. quo cognito Sufetius maiore studio adnixus est negotiū componere inter partes, quando ne integrū quidem sibi esset aliter facere. per idem tempus etiā Romanus rex de coniuratione ab amicis Fidensibus factus certior, nec ipse hortanti ad pacem Sufetio se difficilem praeiuit. itaq; congressi ad colloquium medio inter castra campo uterq; cū suis consiliarijs uiris prudētibus, primū ex more se salutauerunt non aliter quàm cognati & socij. deinde pacis est facta mentio: de qua prior Albanus sic orsus est uerba facere. *Necessariū*

p mihi

mihi uidetur ante omnia causam proferre ; cur
 poscendæ pacis à me factum sit initium, cum nec
 armis à uobis sim superatus , nec exclusus com-
 meatibus : ne fortè putetis me proprijs diffisum
 uiribus, uestræ ut inuictæ potentie formidine ho-
 nestum belli finem querere. quod quidem si cre-
 deretis, grauiores essetis aduersarij, nec ullæ con-
 ditiones æqua ac tolerabiles nobis sperandæ es-
 sent quasi à iam uictoribus. ne igitur falsam
 quampiam causam meæ prioris ad pacem uo-
 luntatis suspicemini, uerã accipite. Ego quam-
 primum dictator à meis ciuibus creatus cum
 magistratum inij, cogitare cœpi quidnam con-
 cordiam nostrorum populorum conturbauerit.
 cùmque animaduertissem leues quasdam & fri-
 uolis occasiones nec ad dirimendã tam cognã-
 torum amicitiam satis idoneas, non probabatur
 mihi nec Albanorum nec uestrum consilium.
 sed multo magis displicuit utrorumque insania,
 postquam negotium aggressus deprehendi non
 esse unam omnium sententiam. uidi enim nec in
 priuatis nec in publicis cœtibus Albanos uno
 consensu bellum expetere. Cumq; ut in difficili
 negotio non satisfacerent humana consilia,
 ad deorum signa recurrens dum in uictima-
 rum exitis scrutor eorum mentem de futuro
 pralio, nihil letum inueniens mœstus hærebam
 & animi dubius. quapropter inhibita pu-
 gnandi libidine, procrastinando bellum duxi.

exp

expectans à uobis mentionem faciendæ ami-
 citiæ: quod utique uos Tulle priores decebat
 facere colonos nostros, & hac parte nobis ce-
 dere, uestris maioribus. quem enim honorem pa-
 rentibus liberi, eundem & coloni debent suis
 conditoribus. Sed interim dum contendimus
 utrius partis sit prouocare ad amicitiam, ex-
 terna nos necessitas cui uix humano consilio
 resisti potest conciliat: quam quia nondum forte
 intelligitis, uel sine respectu decori studendum
 reconciliationi arbitror. Graues enim contra
 nostrum utrosq; machinationes struuntur &
 dolus ineuitabilis, oppressurus nos haud aliter
 quam incendium aut diluuium, eius impij con-
 silij sunt autores coniurati potentiores ciues
 Trecentium, & Fidenatum. rationem autem in-
 sidiarum, & quomodo mihi comperta sint oc-
 culta illorū consilia, iam audietis. His dictis li-
 teras ab hospitibus suis Fidenis allatas legēdas
 protulit, simulq; hominem qui eas attulerat ex-
 hibuit. cuius post lectas literas ampliore cōiura-
 tionis indicio ex ipsius ore cognito, attonitis tāto
 tamq; inopinato periculo omnibus, corū fremitu
 cohibito Sufetius rursus pergit dicere: Audi-
 stis Quirites cur hæcenus cunctatus sim uobiscū
 manus conferere, curue prior uos ad amicitiam
 prouocare uoluerim. nunc uestrum est dispicere,
 utrum putetis satius ob raptas buculas & ou-
 culas conflictari perpetuo bello cum uestris con-
 ditis

ditioribus & patribus, in quo uobis siue uictis
 pereundum sit siue uictoribus: an posito cum co-
 gnatis hominibus dissidio, nobiscum contra cõ-
 munes inimicos arma sumere: qui non contenti
 defecisse in uestram perniciem etiam conspira-
 uerunt, neq; laesi à uobis, neque in posterum ali-
 quam timemes iniuriam: idq; non aperte, sicut
 publicum belli ius postulat, sed etiam ne prau-
 deri & proinde caucri possint insidia. Sed quo-
 niam positis inimicitijs persecuendos esse totis
 uiribus impios homines nemo nisi insanus dubi-
 tauerit, non libet uos pluribus hortari ad id,
 quod faciendum ultro cernitis. quo autem pa-
 cto ex utriusque ciuitatis commodo finire bel-
 lum hoc possit, quia id fortasse iam dudum co-
 gnoscere auctis, conabor ostendere. Ego censeo
 reconciliationem inter cognatos & amicos, fieri
 optimam & honestissimam, quando extincta
 ira obliuioni bona fide traduntur uniuersæ tam
 illata utrinque quam accepta iniuria. aliquan-
 to autem minus honestam, quando liberatis à
 culpa populis, hi soli iure agere inter se cogun-
 tur, ad quos iniuria pertinet. Harum rationum
 alteram mihi uidetur eligendam nobis esse que
 sit decentior & magnanimis uiris dignior, com-
 muniq; decreto abolendam omnem præterito-
 rum malorum memoriam. Quod si tibi Tullio
 non placet, sed mauius iure finire utrinque laeso-
 rum querimonias, parati sunt Albani hoc
 quoq;

quoq; facere, tantum ut prius publica in statum
 pristinum restitatur amicitia. quòd si quem
 alium præter hos habes honestiorem iustio-
 rémve reconciliationis modum, quanto ocyus
 eum protuleris, tanto maior tibi habebitur gra-
 tia. Post hunc dicendi uices Romanus excipit:
 Nobis quoq; suscepi nihil molestius possit acci-
 dere quàm eade ac sanguine cum cognatis de-
 cernendi necessitas, dijs etiam præsidibus bello-
 rum quoties per exta consuleretur prælium non
 addicentibus nisi lacefferemur. nec nos lateat oc-
 culta Veientium atq; Fidenatium in utrosque
 nostrum coniuratio, nunc nuper hospitum indi-
 cio quos illic habemus prodita: ac proinde tum
 nobis caueamus nequid ab illis detrimenti acci-
 piamus, tum illorum parati sumus ulcisci insi-
 dias: nec minus quàm tu bellum hoc sine pugna
 finire cupimus. priores autem nos pacem petere
 non decet, quandoquidem à nobis non est ortum
 belli initium, sed instantibus restitimus. quod
 si arma deposueritis libenter uestram adhorta-
 tionem accipiemus, neq; circa pacis condiciones
 morosi erimus: sed ut magnanimos uiros decet,
 omnem Albanis publicam iniuriam condona-
 bimus, si publica dicenda est cuius auctor fuit im-
 perator uester Cluilius, qui iam dijs meritis
 pœnas dedit illatae utrisq; nostrum iniuria. Tol-
 lantur igitur omnes criminationes tam priua-
 te quàm publicæ, aboleaturq; omnis earum me-

moria, quādo tibi quoq; Susfeti sic uisum est. Sed non tam considerādum est de sartienda in praesens amicitia, quāni ne relinquatur in posterum ulla renouandi belli materia. nam pacis causa non induciarum conuenimus. Quae quomodo firma futura sit, & quid utrisq; faciendum ut ea perpetuo fruamur, quoniam à te Susfeti praetermissum est, conabor ipse apponere: nimirum si Albani designant Romanorum inuidere successibus, qui sibi contigissent pro magnis laboribus ac periculis. si quidem ne minimo quidem à nobis affecti incōmodo, ideo solum exosos habetis, quia fortunae uti uidemur uobis magis prospera, itē si Romani desinant Albanos tanquam insidiatores habere suspectos, & cauere sibi tanquam ab hostibus. nemo enim exosus firmus esse potest in amicitia. Quomodo igitur utrunq; posset fieri? non si id inscribatur foederi, non sacramento utriusq; partis interposito: infirma sunt enim haec uincula: sed si alteri alterorum fortunas habeamus pro communibus. unicum enim est Susfeti humani doloris ex alienis commodis remedium, si non amplius aliena bona putent quibus inuidet. Quod ut fiat, auctor sum Romanis ut Albanos omnium bonorum quae nunc habent habituriue sunt posthac participes faciant: Albani uerò grate quae datur accipiant, & aut populariter commigrent in nostram urbem, aut saltem maior pars ac potior.

tior. neq; enim decet Sabinos quidē Hetruscōsq; proprijs sedibus relictis apud nos degere: uos uerò genere coniunctissimos aspernari idem facere: quod si eandem nobiscum urbem incolere, magnam licet breuiq; maiorem futuram, grauius tenente uos amore laris patrij, saltem illud facite: senatum unum designate qui utriq; ciuitati consulat, & principatum alterutri praestantiori reddite quo magis possit benemereri de altera. hæc est mea sententia de constabiliendo inter nos fœdere: alioquin si duas urbes pariter excellentes incolamus ut nunc, nulla speranda est concordia. His auditis Sufetius tempus ad deliberandum postulauit: & cum paulisper cum suis secessisset, consultauit an esset accipienda conditio: cognitaq; uoluntate omnium uersus ad consistoriū sic locutus est: Nobis Tulle non placet patriam relinquere, neq; patria sacra maiorumq; lares deserere, locumq; quē per quingētos fermē annos maiores nostri tenuerūt, præsertim cum nullum bellum cō cogat, aliāue fatalis calamitas. unum autem senatum cōstitui, & uni ciuitati deferri principatum non displicet. ascribatur & hoc, si ita uidetur, fœderis cōditionibus, tollaturq; omnis belli materia. ciuiam cōueniret hæctenus, reliquum erat certamē utrisq; principatum suæ ciuitati cōsibus asserere, multa q; uerba ultro citroq; super ea re sunt habita, neutra concedente alteri. Albanus sic

vindicabat ius suum. Nobis Tulle debetur prin-
 cipatus Italiæ: qui à Græcis oriundi nulli in hac
 terra gēti secūdi sumus magnitudine. quod si nō
 aliarum gētium, certe Latinorum penes nos erit
 imperium iure optimo, nimirum quod natura
 apud omnes ex æquo gētes ualere uoluit, ut ge-
 neris autores præsent sue soboli. præ omnibus
 autem colonijs, de quibus nō est quod queramur
 hæctenus, uestræ principatus ad nos attinet, ut
 quæ non multo ante deducta sit ætate ab hinc
 tertia, nec dum longo temporis tractu euanesce-
 re genere. quod si natura patitur ut rerum uici-
 bus uersis posthabeantur nouis uetera, aut stirps
 suis progenitoribus, tum ferendum erit ut cōdi-
 tores subijciamur colonorum nostrorū imperio,
 sed non antea. atq; hoc unum est principatus
 ius, quod uobis non libenter cessuri prætedimus:
 nunc alterum accipite. dicetur enim non in ue-
 strum opprobrium, sed quia necessitas postulat.
 Albanorum genus quale fuit olim urbe recens
 condita, nunc quoque tale permanet, nec ulla
 hominum natio præter Græcos & Latinos ius
 ciuitatis apud nos adeptæ conspicitur. uos uerò
 uiciastis rempublicam Hetruscis atque Sabinis
 in eam receptis, alijsq; multis erroribus bar-
 baris, ut iam parua pars supersit germani no-
 stri generis, multipliciter superantibus exteris
 & adsciticijs. itaque si uobis principatum ces-
 scrimus, germanis præerunt suppositicij, Græ-
 can

canicis barbari, indigenis aduenticij. non enim potestis dicere, quòd aduenarum turba exclusa ab administratione reipublica, ipsi indigena retinueritis ciuitatis gubernacula, imò etiam reges creastis peregrinos, & senatus maior pars constat ex aduenis: quarum rerum nihil dicetis contigisse uobis uolentibus. quis enim potior sponte ferat deterioris imperium? Stultum igitur fuerit, quæ non potestis negare uos pati coactos, & postulare à nobis uolentibus. Postremo *Albana* respublica eodem in statu permansit atatibus iam octodecim ex quo primum est instituta, nec quiquam interim est turbatum circa ritus patrios. uestra cõtra nondum satis ordinata est, utpote nõ pridem condita & confusa ex multis nationibus, opus habēs longo tempore uariaq; fortuna ad componendam & sedandam tumultuariam istam multitudinem. nemo autem negauerit quin bene composita perturbatis, quæ periculum sui fecerunt contrarijs, sana languidis præponēda sint: quod uos inuerrere conantes non recte facitis. Ad hæc *Tullus* ita respondit. Quod ad natura ius maiorumq; uirtutem attinet, *Susci* uosq; uiri *Albani*, nihil inter nos & uos interest: nam eisdem utriq; gloriamur generis principibus, nec est cur hæc in re alteri præferamur alteris. quod uerò colonias suis conditoribus iure nature subijci contenditis, nec uerum nec æquum nobis uiderur.

p s mulas

*multa enim gentes sunt, in quibus ueteres patriæ
 colonis suis subijciuntur, adeò non imperant:
 cuius rei magnum & illustre exemplum est
 Spartana ciuitas, non solum cæteris Grecis, ue-
 rum etiam Doricis imperans, unde ducit
 originem. & quid opus est de alijs dicere? nos ipsi
 qui nostram urbem condidistis, coloni estis La-
 uiniensium. quod si natura lege imperium est in
 colonias suis conditoribus, an nõ hac parte La-
 uiniensium quàm utrorunq; nostrum erit causa
 potior? Hæc ad primam rationem uestram. quã-
 tumuis honesta uideatur, respondisse sufficiat.
 quia uero etiam uitarum utriusq; ciuitatis col-
 lationem facere conaris Sufesi, asserens Alba-
 nis eundem perpetuo manere tenorem probi ge-
 neris, nos cõtra uitiatos admixtu externi san-
 guinis, coq; indignum adulterinos imperare ger-
 manis & inquilinos indigenis, disce quantum hic
 quoq; tua te fallat opinio. nos enim adeò non pu-
 det communicasse ciuitatem quibuslibet, ut cum
 primis gloriosum id existimemus facinus. nec
 nostrum id exemplum est, sed Athenienses imi-
 tamur Græcorum hac quoq; de causa clarissi-
 mos. nec est cur nos rei tam utilis uel pigeat uel
 pœniteat. apud nos enim magistratus ac hono-
 res deferuntur non ditissimis, non his qui longio-
 rem maiorum indigenarum possunt ostendere
 seriem, sed dignissimis. nulla enim alia re quàm
 uirtute hominis nobilitatem constare ducimus.*

reliq

*reliqua turba ciuitati robur ac uires adijcis
 ad exequenda potiorum consilia. hac humani-
 tas ciuitatem nostram magnam ex parua red-
 didit, & finitimis uerendam ex contemptibili:
 huic instituto quod tu Susfeti accusas debemus,
 quòd cæterorum Latinorum nemo de principatu
 nobiscum cõtendit. in armorum enim ui sita est
 urbium potentia, quæ nulla est absq; numero-
 sis copijs. quæ uerò parua sunt & infrequentes
 atq; ideo debiles, nec alias nec seipsas possunt
 regere. in summa ci demum licebit reprehen-
 dere aliena instituta, suaq; extollere, cui facile
 sit ostendere quòd his sua respublica facta sit
 auctior & felicior: alias contra quæ represen-
 duntur his neglectis prolapsus in deterius. nostra
 autem diuersa est conditio, quando uestra ciui-
 tas à sublimiore fastigio & amplioribus opibus
 ad minorem modum redacta est: nos ab exiguis
 orsi principijs non longo tempore maximam in-
 ter finitimas Romam tali administratione feci-
 mus, qualem tu improbas. seditiones uerò quas
 nobis Susfeti obijcis, ad salutem reipublicæ con-
 ducunt non perniciem. contenditur enim utri-
 plus ci profint, maiores an iuniores, dome-
 stici an aduene. Et ut rem in pauca uerba
 conferam, imperaturis duo quedam adesse de-
 bent, in bello uires, in consilijs prudẽtia, quorum
 neutro destituimur: idq; non uane dictum testis
 est experientia. certe tantum roboris ac ampli-
 tud*

rudinis intra tertiam ab urbe condita aetatem non potuisset nobis accrescere absq; eximia prudentia & fortitudine. argumento sunt multae Latini nominis ciuitates, uestra colonia, quae a uobis ad nos deficientes maluerunt Romanorum quam Albanorum imperata facere; quippe qui utrunq; ualeamus, & amicos beneficijs. & hostes incommodis afficere, cum uobis ad neutrum satis sit uirium. Possem Suseti & alia multa pro nobis afferre, sed desinam uerba perdere apud aduersarios eoq; minus aequos iudices. Unum opinor modum optimum qui solus nostram litem dirimat, quo antehac multi usi sunt tam Graeci quam barbari post longam contentionem de principatu aut de finibus. hoc indicato finem dicendi faciam. equidem censo certamē id belliq; fortunam committendam utrinq; parti exercitus minime contractae in exiguum uirorum numerum, quo utriuscunq; urbis ciues superiores fuerint, ei tradatur imperium in alteram. quae enim uerbis componi non possunt, optimum fuerit armis decernere. His uliro citroq; dictis pro causa partium, tandem itum est in Romani sententiam. cum enim tam Albani quam Romani proceres celerem belli finem cuperent, placuit eam contentionem armorum! arbitrio dirimi. restabat inter duces disceptatio de numero eorum qui pugnam capefferent. Tullus ut numero parceretur, unum cum uno committi uolebas

lebat Albanorum præstantissimum cum Romanorum fortissimo, patria suam in hoc operâ offerens, Albanumq; ducem ad emulationem prouocans: quòd pulchrum esset imperatoribus pugnare pro principatu ac potentia, nec uincere tantum, sed etiam uiro forti herbam porrigere: recensibatq; multa regum atq; ducum exempla, qui caput pro republica periculis obiecerint, indignû rati si his uirtute inferiores uiderentur, quos antecellerent honoribus. Albanus assentiebatur decernendum quàm paucissimorum corporum periculo, nec tamen singulari certamine, dicens reges si sibi met querant potentiam honeste ac necessario tale certamen suscipere: quoties uerò ciuitates ipse de principatu contendant periculosam esse huiusmodi aleam, nec satis decoram uel uictis uel uictoribus. prestare ut terni utrinq; lectissimi uiri depugnent in conspectu exercituum. hunc enim numerum ad controuersias finiendas idoneum maxime, ut qui principium, medium, & finem in se contineat. in hanc conditionem posteaquam conuentum est, soluto concilio in sua quisq; castra digressi sunt. Uterq; deinde dux aduocatis in concionem suis copijs exposuit quid actum sit in colloquio, & quæ ratio finiendi belli placuerit. cumq; id probaretur magno consensu utriusq; exercitus principum, mirifice ambiebat hęc opera à centurionibus ac militibus certatim se offerentibus, &

bus, & ad hanc palmam non uerbis modo uerum factis etiam aspirantibus, ita ut difficilem ducibus delectum facerent. ut enim quisq; erat aut maiorum claritate illustris, aut corporis robore conspicuus. aut manu promptus, aut aliquo facinore audaci notabilis, primum se postulabat accenseri trium selectorum numero. Tandem ambitiosa ista iuuentutis in utrisq; castris studia dux Albanus compescuit, animaduertens diuinitus iam dudum prospectum harum ciuitatum futuro certamini, datosq; illis propugnatores non obscuris ortos sanilijs & bellatores egregios, ad haec praeter eximiam formae speciem non uulgari & rara natiuitate admirabilis. Sequinius enim Albanus uno tempore gemellas filias, alteram cuius Curatio Romano alteram elocauerat Horatio. haec simul amba grauidae factae primo partu prolem masculam ediderunt trigeminam: quam parentes ut felicem tam domui quam patrie totam educauerunt donec adollescere. deus autem his formam ut iam ante dixi & robur animosq; haudquaquam a maiorum uirtute degeneres addidit. His uiris Sufetius committendum de patriae principatu certamen ratus, Romanum regem in colloquium accitum sic alloquitur. Videtur mihi Tulle deus aliquis cum ceteris in rebus multis curam nostrarum ciuitatum agere, eum uero quod ad praesens certamen attinet manifestum fauorem

*fauorem ostendere. inuictos enim qui pro rei sum-
 ma decernant, egregios bello iuuenes, genere ne-
 mini secundos, insignes specie, quodq; precipuum
 est uno patre eademq; matre genitos, & quod
 miraculum auget eadem die in lucem editos,
 uestris Horatios, nostris Curiatios, praeclarum
 nimirum est deorum beneficium. Quin igitur
 amplectimur hanc tantam numinis providen-
 tiam, & inuitamus ad depugnandum de prin-
 cipatu suos quisq; trigeminos? quos pugnantes
 praeter alia, hac quoq; sequetur haud cõtemnen-
 da cõmoditas, quod deficienti propugnator ger-
 manus non deerit magis quàm quibus Romanus
 Albanus'ue alius, sedabiturq; hac prerogati-
 ua iuuentutis nostrae alioqui repulsam nõ latu-
 re contentio. Coniunctio enim ut apud nos ita apud
 uos esse qui uirtutẽ ostentare cupiant: eos doce-
 bimus diuina quadam fortuna esse praesentos,
 quae dimicatuos pro suis ciuitatibus compara-
 uerit: atq; ita quietem illis persuadebimus. pu-
 tabunt enim sibi non uirtute prelatos trigemi-
 nos, sed quadam sorte naturae certamen tempe-
 rantis ad equilibrium. collaudata ab utriusq;
 partis optimatibus Sufetij sententia, paulum cum
 Etatus Tullus, cetera, inquit, Sufeti recte mihi
 uideris animaduertisse. mirifica enim est haec &
 nulla memoria hominum uisa similitudo gene-
 ris, quã nostro seculo fortuna in ambabus ciui-
 tatibus protulit. unum te latere uidetur, quod
 minus*

minus alacres ad pugnam reddet iuuenes, si il-
 lus credatur hoc negotium. Horatiorū nostrorum
 mater Curiatorū est matertera, & in ambarū
 enutriti sunt iuuenes sinibus, interceditq; inter
 ipsos mutua quedam tanquam fraterna pietas.
 uidendū igitur ne iniquum sit hos armatos inter
 se cōmittere, & irritare in eadem mutua, cum
 cognati sint & sub eisdem aliti nutricibus, ne
 fortè domesticum scelus in nos redundet qui eos
 huc cōpulerimus. Ad hæc Susepius. Nec me la-
 tet Tulle hæc cognatio, nec inuitos cogendos cen-
 seo ad certandū cū cōsobrinis iuuenibus. itaq; cū
 primū mihi in mentem uenit hoc cōsiliū, acci-
 sis Curiatīs nostris pertentauī illorum animos
 num abhorrerent à certamine. cumq; uiderem
 eos meam orationem mira quadam & incredi-
 bili alacritate admittere, tum demum ausus
 sum proferre tecumq; cōmunicare meam senten-
 tiam. idem ut & ipse facias suadeo, & accer-
 sitis uestris trigeminis explores quæ sit uoluntas
 iuuenum. qui si ultero subire pro patria periculū
 consenserint, accipiendum est grato animo. alio-
 qui tergiuersantes nō cogendos arbitror: quāuis
 eadem de illis quæ de nostris auguror, quando-
 quidem audio cū paucis generosos esse & bello
 strenuos. nam & ad nos eorū uirtutis fama per-
 uenit. quo fit ut credam pro patria libentur se
 obiecturos periculis. nō aspernatus hanc admo-
 nitionem Tullus, inducēs factis in dccē dies, per
 quos

quos uoluntate trigeminorum cognita certius respondere posset, in urbem reuertitur. sequentibus diebus cōsultatione cū optimatibus suis habita, cum plerisq; uideretur accipienda monita Sufetij, euocatos trigeminos fratres sic alloquitur. Scire uos uelim Horatij, in proximo colloquio me à Sufetio monitum, diuina providentia factum ut ciuitas utraq; ternos propugnatores habeat, uiros quibus nec fortiores nec magis idoneos inuenire liceat, uos Romæ, Alba Curiatios. quapropter primum se perscrutari, uellent ne consobrini uestri corpora sua cōmodare patriæ. cumq; illi non recusassent de summa rerum decernere, ausum se super hoc mihi uerba facere, postulando ut perentarem uestros animos ecquid uelitis pro republica patriæ congregari cum Curiatijs, an malitis hoc decus alijs eo aspirantibus cedere. respondi benigne, me qui sciam uos forti pectore præditos manuq; strenuos, nullis libentius commissurū discrimen reipublicæ. sed quia uererer ne uos remoraretur cognatio qua iuncti estis Albanis trigeminis, deliberandi spatium petij factis decem dierū inducjs. mos huc reuersus senatu coæcto retuli super hoc negotio plurimum sententia fuit, si sponte susciperetis certamen uobis tam conueniens tamq; honorificum, quod ego paratus eram solus pro omnibus decernere, laudandos uos habendamq; gratiam. quod si qua uos cognationis

q religio

religio teneat, non esse urgendos amplius. cum
 igitur hoc sit S.C. qui neq; moleste feret si hoc
 facere grauemini, & magnam gratiam habi-
 turus est si cognationi prætuleritis patriam, ue-
 strum est del. berare quid factu censetis optimū.
 His auditis iuuenes secesserunt, & post breuem
 colloctionem reuersis unus pro omnibus ita lo-
 cutus est. Si liberi & in nostra potestate esse-
 mus Tulle, sine mora certiore te faceremus,
 quid existimemus de ineundo cum consobrinis
 certamine. n'ic quoniam superest pater, sine quo
 nihil nobis dicere facere ue permittimus, roga-
 mus ut paulisper expectes responsum de patris
 consilio. annuente rege & laudante pietatem
 iuuenum, ad patrem abeunt. qui postquam co-
 gnouit quid proposuisset Sufetius, quid Tullo
 perconsanti respondissent iuuenes, rogatus sen-
 tentiam, Pie, inquit, facitis filij, quod patris ar-
 bitratu uiuentes, nihil absq; mea uoluntate
 agitis: sed iam tempus est ut uosmetipsi decla-
 retis, uestram in tali negotio prudentiam. Fin-
 gite igitur iam me defunctum futo, & dicite
 quid statueretis destituti meo cōsilio. Tum unus
 eorum: Susciperemus ni pater certamen pro
 principatu patrie, parati ferre quicquid fortu-
 na uisum fuerit. mori enim mallems quam ui-
 uere degeneres à te ceterisq; nostris maioribus.
 cognationis autem respectum non tam ipsi abij-
 cimus, quam à consobrinis neglectam ferimus
 equo

a quo animo. Si Curiatij honestus est cognatione
 potior, nec Horatij uirtutem possidebant pro-
 pinquitate generis. Ibi pater cognita coram men-
 te gaudens sublatis ad cælum manibus gratias
 agebat dijs immortalibus. quòd tam egregios
 sibi dedissent liberos. complexus deinde & exo-
 sculatus singulos, audire, inquit, meam quoque
 sententiam optimi filij. ite, & tam pulchrum
 hoc piumq; responsum Tullo referte. illi læti pa-
 rentis hortatu regem adeunt, certamenq; susci-
 piunt. Rex in senatu collaudatis iuuenibus per
 legatos Albanis denuntiat, accipere conditio-
 nem Romanos, & prodituros Horatios qui li-
 tem de principatu armis dirimant. Nunc quia
 presens argumentum descriptionem eius pugne
 postulat, narrationemq; casuum qui subsequi
 sunt tragicis similium, diligenter quantum po-
 tero conabor percensere singula. Vbi tempus
 exsequendi pacta aduenit, uniuersus Romano-
 rum exercitus prodijt: prodierunt & depugna-
 turi iuuenes, comprecati prius deos patrios, de-
 ducente rege & toto populo prosequente faustis
 ominibus, ac floribus conspergente eorum capi-
 ta. iamq; & Albanorum copie prodierant.
 tum positis castris non longe ab inuicem, me-
 dius campus in Romanorum & Albanorum.
 agri finibus destinatus pugnae est, ubi etiam
 antea castra metati fuerant. ac primum ma-
 ctatis uictimis super ardentis focos iuratum est

utrinq; , quanq; ciuitatem eam fortunam boni
 consulueram, quam trigeminorum pugna attu-
 lerit, foedusq; seruatoram sine dolo malo tam
 ipsam quam omnes ipsius posteros. post rem di-
 uinam peractam positis armis processerunt ex-
 tra uallum utrinq; spectatores futuri certami-
 nis, relicto ad id trium firmè stadiorum spatio
 medio. paulo post Albanus imperator produ-
 xit Curiatios, Romanus rex Horatios, præter
 egregiam armaturam ornatos sicut qui morti
 destinati sunt. ut uerò cōgressi sunt propius gla-
 dios tradiderunt armigeris, ipsi ruebant in com-
 plexus mutuos flentes suauissimisq; se salutantes
 appellationibus, ut nemini non cicerent lacry-
 mas, uulgo tam suam quam ducum immanita-
 tem incusantibus, quòd cum potuissent per alia
 corpora pugnam eam decernere, impio duello
 commisissent inter se consanguincos. postquam
 satis indulcum est salutationibus, sumptis gla-
 dijs retro se receperunt: moxq; infestis mucroni-
 bus cōcurrerunt uelut duæ acies. hætenus quies
 & silentium fuerat in utroq; exercitu. tum ue-
 rò frequentes acclamations exortæ sunt, nunc
 his nunc illis suos adhortantibus, & per repe-
 ritos gemitus in uota deos uocantibus: quæq;
 alia uociferationes inter certamina solent fie-
 ri, dum non ea solum quæ in conspectu geriban-
 tur obuersarentur animo, sed magis crediti pen-
 derent intentiq; in pugna exitum. nam & lon-
 gior

gior prospectus fallebat oculos spectantium, & crebri dimicantium assultus ac recessus mutui dubiam faciebant spem uictoriae. Sic aequo Marte diu certatum est: quòd robore animisq; pares, armatura quoq; muniti essent eximia, nec ulla corporis pars non satis tegretur, quae icta celerare posset exitium. quo factum est ut multos ex utroque exercitu oblitos qui se deccrent affectuum paulatim pugnae libido incesset, mallentq; pro spectatoribus certatores fieri. tandem Albanorum maximus cum aduersario confectis manibus diu conflictatus, non irritò ictu per inguen cum traiecit: qui iam ante grauatus alijs uulneribus, letali hoc postremo ictus deficientibus membris procubuit. exclamant utrinq; spectatores, Romani ut uicti, Albani ut uictoriae composites: quòd impares tribus uiderentur duo superstites. interim succenturiatus prolapsò Romanus Albanum re bene gesta exultantem aggressus, multis, ultero citroq; illarum ictibus, non fallente dextera iugulo insigie gladium: mutatoq; breui cum fortuna pugna affectu spectantium, Romanis ex pristino mœrore se recolligentibus, Albanis iam minus gaudentibus, alius rursus aduersus casus illos terruit, his animum reddidit. Cæso enim Albano, germanus qui proximam illi stationem tenuerat uictorem adortus est: acciditq; ut continuatis ictibus eodem tempore uterq; alierum

grauitcr uulnerauerit, Albanus Romanum
 in capite, & punctim in prae cordijs : ille depul-
 so aduersarij scuto, poplitem ei succiderit. is le-
 tali plaga confectus in uestigio cecidit : alter
 poplite debilis utcunque se sustentabat clypeo,
 unà cum suo fratre excepturus Romanum qui
 sapererat reliquis. imminebat alter eius tergo,
 alter pectori. ille ueritus ne à duobus circumuen-
 tus succumberet, integer consilij pugnam se-
 gregat, simulatione fugae facilius deuieturus
 singulos, quòd alter fratrum insequi haud ua-
 leret pra uulnere; fugiensq; quantum poterat,
 uoti compos factus est. herbat enim tergo
 Albanorum alter nullo impeditus graui uul-
 nere, relicto longe imbecilli altero. ibi Alba-
 nis clamore suos accendentibus, iubilantibusq;
 & tantum non coronas ut re bene gesta po-
 scentibus: Romanis contra suum obiurganti-
 bus & praesentem statum deplorantibus, Ro-
 manus obseruato tempore uertit se celeriter, &
 priusquam ille caueret Albanum ferro occu-
 pat, absciso cubito tenus brachio: cumq; humili
 iaceret eius unà cum manu gladius, repetitum
 ictu letali iuuenem conficit: postremo reliquum
 unum adortus, seminecem iam & langui-
 dum iugulat. lectis deinde spolijs in urbem
 properat, prius patri nuntiaturus suam ipsius
 uictoriam. Fortuna, nemini perpetuo blan-
 da, inuidit homini, & quem momento tem-
 poris

poris ad summam felicitatem extulerat, eadem die parcidam factum in fœdam calamitatem coniecit. iam enim portæ propinquus inter effusam gratulantium turbam vidit sororem occurrere : turbatusq; primo aspectu quædã deserta matre uirgo nubilis dedisset se in turbam ignobilem, tandem discussis suspicionibus sinistris, in meliorem partem factum interpretatus est : desiderio fratrum uoluisse amplecti incolumem, ex ipsoq; discere quàm fortiter occubissent ceteri, ideoq; decori aliquantum oblitam muliebriter. at illam non fratrum desiderium insuetam uiam ingredi compulerat, sed amor ex consobrinis unius, cui à patre desponsa fuerat, amoremq; hætenus occultum habuerat. ut uerò quodam milite renuntiante audiuit pugnae euentum, non amplius sui compos relictis adibus bacchabunda firebatur ad portam, nutricem frustra insequentem ac reuocantem nil respiciens. egressi urbem ubi uidit fratrem gaudentem coronis uictoricibus, quibus eum rex honorauerat, sodalesq; præferentes cesorum spolia. & in his tunicam pictam sed tum cruore fœdatam, quam suis ac matris manibus confectam sponso more gentis donum nuptiale futurum miserat : scissa uisite, pectusq; ambabus plangens manibus, flebiliter nomine inuocabat mortuum, ætonitis rei miraculo omnibus qui eo loci aderant. defleto deinde sponsi facti fratrem

torue inuens exclamat : Sceleratissime mortali-
 um, gaudes infelix consobrinis caesis, & orba-
 ta coniugio me sorore misera ? neq; te extincto-
 rum cognatorum miseret, quos appellare fra-
 trum uocabulo es solitus ? sed quasi re bene gesta
 insanis præ letitia, & coronatus incedis in tan-
 tis calamitatibus ? cuiusnam feræ animus tuum
 pectus occupat ? Ad hæc ille : Immo uerò ciuis
 amanti patriam, nec impune abire passuri
 quisquis ei male uult, siue is externus sit siue do-
 mesticus, in quo numero pono te quoq; : quæ eo-
 dem tempore accepto altero letissimo Recip. al-
 tero priuatim tristissimo nuntio, de uictoria pa-
 tris, quam ego tuus frater partam affero, deq;
 caesis duobus fratribus, scelerata neque publico
 frueris gaudio, neq; luctu moueris domestico. sed
 contemptis germanis sponsi deploras obitum : neq;
 in malam rem te abdis, sed facis id inspectante
 populo : mihiq; uirtutem & coronas obijcis uir-
 go non uirgo, iniqua fratribus & indigna no-
 stris maioribus. quando igitur consobrinas lugere
 mauis quam fratres, & corpore inter uiuos ob-
 errans animum habes apud mortuum, abi hinc
 ad illum quem inuocas, & tam patri quam ger-
 manis dedecori esse desine. His dictis indignatio-
 nis modum supergressus, ut erat ira concitus en-
 sem per latus eius adigit : atq; ita sorore inter-
 emptâ pergit ad patrem. adeò autem scueri ac
 rigidi sum erant Romanorum mores animiq; &
 si quis

*si quis ad nostram hanc uitam nostraq; facta
 conferat, duri ac crudeles, & ad ferinam quan-
 dam immanitatem accedentes propius, ut pater
 audito tam graui facinore, non solum nõ iniquo
 animo id tulerit, uerum etiam recte & conue-
 nienter factum pronunciauerit: quippe qui nec
 domum filia cadauer referri, nec maiorum mo-
 numentis inferri permisit, nec funebri ornatu
 exequijs uel dignatus est solennibus: sed proie-
 ctam ubi confossa est prætereuntes lapidibus gle-
 bisq; obruerunt destitutam cura domestica. qua
 quidem insignem eius uiri duritiam indicant,
 atq; etiam magis id quod iam dicturus sum. ea
 ipsa die quasi ob rem feliciter gestam maectauit
 dijs patrijs quas uouerat uictimas, epulumq; co-
 gnatis ut in maximo festo exhibuit splendidum,
 minore ratione habita propria calamitatis
 quam felicitatis publicæ. id quod non solus Ho-
 ratius, sed & alij multi uiri illustres fecisse di-
 cuntur postea, uidelicet recens tum orbati liberis
 sacrificasse coronati atq; triumphasse, quoties
 ipsorum opera felicitas quapiam contigisset rei-
 publicæ: de quibus suo dicetur tempore. Cete-
 rum post trigeminorum pugnam Romani qui in
 castris aderat magnifice sepultis suis quo quisq;
 loco ceciderat, cæsisq; uictimis epulabantur ge-
 nialiter. Albani contra hac clade mæsti, &
 incusantes imperatoris sui consilium, pleriq; no-
 luerunt corpora curare eo uespere. Postera die*

q s

Roman

Romanus rex uocatos eos in concionem solatus est: nihil se illis moleſtum aut præter iura cognationis imperaturum, ſed pariter conſulturum utriuſq; ciuitatis cōmodis: Suſcitum quoq; ſe in eodem magiſtratu relinquere, nec quidquam mutare in præſenti ſtatu Reipublicæ: atq; ita dimiſſa concione reduxit domum copias. cumq; ex ſenatusconſulto triumphaſſet, iamq; ad ciuiles cauſas cognoscendas ſe uertiſſet, quidam non mediocriſ auctoritatis uiri cœperunt reum agere Horatium paricidij cædiſq; domeſtica: hi longa oratione proſerebant leges quæ nemini quenquam indemnatum occidere permittunt: recenſebantq; exempla duorum iræ in ciuitates quæ inulta fuiſſent ſcelera. Pater contra patrocinaſatur filio, accuſans filiam, negans eam dicendam eadem, ſed pœnam uerius: poſtulabatq; ad ſe deſerri domeſticum iudicium, qui tum caſam tum occiſorem genuerit. cumq; multa pro reo, multa contra dicta fuiſſent, hærebat rex incertus quonam modo finienda eſſet ca liſ. neque enim conſeſſum indemnatae ſororiſ paricidam contra leges abſolucere ſibi licere putabat, ne diras ſcleris ultrices à facinoriſ patratoris in propriam famuliam auerteret. neque ut homicidam necandum cenſebat, qui pro patria uitæ periculum adierit, eiq; tantam acceſſionem imperij pepererit, præſertim patre ipſum abſoluciente, quem potiſſimum ul-

torum

torum filia ius & natura fecerat. tandem post longam deliberationem visum est factu optimum eam cognitionem referre ad populum. Populus autem Romanus tum primum capitalis cause iudicium adeptus, comprobavit patris sententiam, iuuenemq; absoluit à cædis crimine. Rex tamen non contentus hominum calculis, & de religione sollicitus, accitis pontificibus iussit placari deos atque genios, & à cæde iuuenem expiari legitime. illi positis duabus aris, altera Iunoni ad quam sorores curare attinet, altera Iano patrio numini, cuius nomen consobrini à iuvene perempti retulcrant, sacrisq; quibusdam super eas factis, inter cætera piamina quibus tum usi sunt, postremo sub iugum miserunt Horatium. Est autem Romanis mos quoties hostes traditis armis deditioem faciunt, duo signa recta humi desigere, hisq; tertium transversum superimponere, & sub eo captiuos transmittere, moxq; dimittere liberos. Hoc ipsi iugum uocant: quod tum expiatores inter piamina postremum adhibuerunt iuueni. locum uero ubi id factum est, omnes Romani sacrum existimant. est autem in angiporto qui à Carinis ducit ad uicum Cyprium, ubi & ara manente tunc posita, & lignum super eas transversum infixu duobus inter se aduersis parietibus. quod capiti exeuntium imminet, uocaturq; à Romanis sigillum sororium. eo loco huius casus monu-

mentum

mentum asseruatum populus Romanus annuis honorat sacrificijs. extat & alterum uirtutis quam in pugna declarauit testimonium, angularis columella à qua altera fori basilica incipit, cui affixa fuerant trigeminorum spolia. sed illa uetustate consumpta sunt, columella tamen priscam appellationem retinens pila uocatur Horatia. quin & lex tum primum lata durat hodieq; ad perpetuam illorū iuuenum gloriam, iubens ut quoties nascantur trigemini, alimenta ex publico usq; pubertatem accipiant. Tam uaria tamq; mirifica fuit fortuna Horatia familia. At Romanus rex per integrum annum apparatus facto bellum Fidenatibus inferre statuit: quòd citati ad dicendam causam de insidijs quas Romanis simul & Albanis struxerant, comparere noluerint, sed sumptis mox armis, portisq; clausis, & ascitis Vcientiū auxilijs aperte defecerint. Legatis quoq; Romanorum causam defectionis sciscitantibus responderant, nihil sibi esse cum Romanis negotij iam inde ex quo Romulus factus functus est, cum quo sibi foedus & amicitia intercesserat. ea de causa rex & suas armabat copias, & auxiliares corrogabat à socijs: inter quas plures ceteris & fortiores ab Alba ducebat Sufetius. hunc Tullus ut fidum & promptum ad res gerendas socium laudauit, omniumq; consiliorum fecit conscium. ille uerò cum male apud suos cines audiret, quasi
 proximi

proximum bellum non bene administrans prodidisset Rempublicam, iamq; tertium annum Tullo ita uolente retineret dictaturam, per eius precariam potestatem, & præesse quam subesse malens, rem commentus est nefariam. Legatis enim clam missis ad Romanorum hostes, dubitantes adhuc ad defectionem impulit, pollicitus se quoq; inuasurum illos in medio prælio: easq; machinationes tam occultas habuit, ut deprehenderetur à nemine. Tullus interim suis simul & auxiliariis copijs instructus contra hostem profectus est: hisq; ultra Anienem traductis, castra non longe à Fidenis posuit: cumq; inuenisset ualidum Fidenatum & sociorum exercitum instructum ante mœnia, ea die nihil molitus est. postera uerò Sufetio cum ceteris primarijs amicis accito, considerabat cum illis quid opus facto sit: & omnibus consentibus non differendum prælium, cum in sequentem diem paratos esse iussisset, datis cuiq; mandatis dimisit concilium. At Sufetius qui amicis etiam multis prodicionem nondum aperierat, Albanorum præcipuum quenq; tribunum centurionemue conuocatos sic alloquitur. Est uiri quod de rebus magnis & insperatis uobiscum consilium meum communicem, quas hæctenus occultas habui: eas oro silentio regite, si me uultis incolumem. que si uobis quoq; uidebuntur utiles, cœptis meis adiutores non deeritis. temporis angustia

gustia non sinunt me multa uerba facere, ideo
 rem in pauca duntaxat necessaria conferam.
 Ego toto illo tempore, ex quo sub Romanorum
 imperium uenimus, turpem & iristam uitam
 exegi, tamen si ab eorum rege honoratus dicta-
 turam tertium iam annum teneo, teneboq; per-
 petuo si uolero. Sed quia summam infelicitate-
 tem duco solus esse felix in calamitate publica,
 reputans mecum illos nobis contra omne ius ac
 fas ademisse imperium, cœpi cogitare quomodo
 id sine graui periculo possemus recipere: multaq;
 in animo uersanti nulla ratio uisa est. uel inuicior
 uel expeditior, quàm si aliquod bellum exorire-
 tur finitimum. tunc enim illis opus fore sociorum
 & nostra in primis opera. qua occasione facile
 nos ipsos. intellecturos, tum honestius esse tum
 iustius pro libertate propria certare quàm pro
 Romanorum imperio. quapropter effeci clancu-
 larijs artibus ut ipsorum subditi Veientes &
 Fidenates arma sumerent, belli socium illis me
 fore pollicitus. Et hucusq; conatus mei latue-
 runt Romanos, dum opportunitas temporis que-
 ritur ad insidias: quare considerate quam non
 negligenda se nunc offerat. primum non aperte
 agitur defectio, anceps alioqui habitura peri-
 culum: ne uel nimia festinatione imparati do-
 mesticisq; tantum freti uiribus de summa rei
 iaceremus aleam: uel inter apparandum au-
 xiliaq; sollicitanda præoccuparemur à paratis
 iam

iam antea. nunc utramq; commoditatem habemus nullo periculo. deinde aduersarios bello fortunatos, & penè inuictos si uiribus contendendum sit, nunc non ui superabimus, sed dolo & artibus multo efficacioribus: nec id primi faciemus aut soli. ad hæc propria potentia nostra impares Romanorum atq; sociorum copijs, aucti sumus Fidenatium atq; Veientium quantas uideatis uiribus: quibus ut possimus tuto fidere iam ante à me prouisum est. non enim in nostra agro, sed pro suo Fidenates pugnaturi sunt: interim defendetur noster quoq;. Et quod incunctissimum est, sed rare in omni æuo felicitatis, beneficium accipiendo conferre in illos uidebimur: & si nobis, sicut fore credimus, successerit, Fidenatium atq; Veientium ope liberati graui dominio, ac si ipsos liberassemus gratos & deuictos habebimus. Hæc sunt quæ mea cura prouisa satis digna mihi uidentur quæ defectiōnem uestram accelerent. nunc audite quomoda negotium id aggredi cogito. Locum in acie Tullus mihi ad radicem montis, & alterum cornu tuendum attribuit. eum locum ego instante conflictu paulatim deserens subducam me in montem uosq; seruatis ordinibus me sequemini. cunq; in summū euasero, iam tutus audite quid deinceps factururus sum. Siquidem uidero mihi ex sententia rem succedere, & hostes audaciores fretos nostris pollicitis, Romanos contra pauere

RCS quasi

DEL DR.

L. MARCO

*quasi à nobis proditos, atq; ut speramus de fuga
 magis quàm pugna cogitare, aggressus eos re-
 plebo campum cadaueribus, utpote ex superiore
 loco in eos delatus per procliuia, & turbatos
 integris atque instructis inuadens copijs. plu-
 rimum autem in bello ualet uel uana proditio-
 nis aut nouorum hostium aduentus opinio,
 multiq; iam exercitus nulla alia de causa ma-
 gis quàm inani metu incernccione deleti sunt.
 hic uerò non terriculamentum erit, sed hor-
 rendum tam specie quàm re periculum. Sin au-
 tem contrà quàm cogito ceciderit: dicam enim
 id quoque quandoquidem hominibus multa se-
 pe prater opinionem eueniunt: tum etiam ipse
 mutabo propositum. ducam enim & uos con-
 tra hostes, Romanis futurus uictorie socius:
 simulaboq; me ideo superiora loca occupasse, ne
 circumuentos à tergo caderem. quod eo faci-
 lius creditur, quia uerbis facta congruent. ita
 fiet ut cladis neutris, felicitis uerò euentus utris-
 libet simus participes. Equidem hæc ut decreui,
 ita dijs fauentibus conficiam. uestrum est ante
 omnia seruare silentium, deinde compositis re-
 bus omnibus mandata celeriter exequi, & tum
 uosmetipsos fortes uiros præstare, tum alio-
 rum animos ad idem accendere, cogitando quòd
 aliter nos pro libertate certare decet quàm ce-
 teros homines iam assuetos seruitio, quando-
 quidem talem Rempublicam à maioribus acce-
 pimus.*

pimus. nati enim sumus liberi ex liberis, et patres
 tradiderunt nobis imperium in finitimos, quod
 qui. gentorum annorum tempore constabili-
 tum posteris etiam nostris relinquendum est.
 Nec quenquam uestrum ab hoc consilio deter-
 reat religio iurisiurandi & fœderis, sed cogitete
 fœdus iam antè per Romanos uiolatum nunc in
 integrum restitui: idq; non exigui momenti, sed
 sacrosanctũ natura iure omniumq; tam Gre-
 carum quàm barbararum gentium, quod iubet
 patres natis imperare ac iura reddere, itidemq;
 conditores suis colonijs. hoc fœdus nunquam è
 rerum humanarum natura tollendum non nos
 uiolamus cupientes id manere perpetuo, neq; ut
 impij timeamus indignationem numinum, quòd
 seruire nostræ stirpi nõ ferimus: sed illis ira deũm
 imminet, qui ausu nefario coegerunt diuinas
 leges humanis cedere: & illis aduersaturos par
 est credere, nõ nobis: humano quoq; iudicio ipsis
 culpa non nobis imputabitur. Si igitur hac uo-
 bis probantur omnibus, faciamus ita inuocato
 fauore deorum simul & demonum. quod si ue-
 strum aliquis dissentit, & aut nunquam nostræ
 ciuitati aspirandum censes ad dignitatem pri-
 stinam, aut differendum id in tempus opportu-
 nius, eum sententiam suam in medium. proferre
 ne pigeat. Sequemur enim consilium, quod uobis
 uniuersis uidebitur optimum. toto deinde cœtu
 laudante uiri sententiam, singulos operam pol-
 lie

licentes, iureiurando prius obstrictos dimisit.
 Postera die Fidenatium atq; sociorum exerci-
 tus sub ortum solis extra uallum progressus est
 in aciem: Romanis quoq; instructis ex aduerso
 prodeuntibus. Sinistrum cornu Tullus cum Ro-
 manis tenebat Vicentibus oppositus, qui erant
 in dextro hostium. in Romanorum dextro Me-
 zius Sufetius Albanis suis præerat, ex aduerso
 habens Fidenates herentes montis lateri. iamq;
 sibi inuicem propinquantibus, priusquam intra
 æli iactū ueniretur, Albani à reliquo exercitu
 diuisi montem peruebant integris ordinibus. quo
 uiso Fidenates confirmati in opinione proditio-
 nis ab Albano promissæ, in Romanos inuehū-
 tur acrius. ita dextrum Romanorū latus discessu
 sociorū nudatum turbabatur & laborabat gra-
 uiter. interim sinistrum egregie pugnabat, præ-
 cipue Tullus cum selectis equitum. Et ecce tibi
 eques præcipiti cursu aduectus, Laborat, inquit.
 dextrum nostrum cornu Tulle. Albani deserta
 acie festināt ad loca edita. Fidenates illis prius
 oppositi, nudatos eorū discessu iam iam circum-
 uenturi sunt. Ad hunc nuntium, conspectumq;
 Albanorum in montem properantium Roma-
 nos quasi circumueniendos ab hostibus timor oc-
 cupat, ut neq; pugnare, neq; loco ualere con-
 sistere. Ibi prudens consiliū Tullo in mentem ue-
 nisse dicitur, qui nil turbatus inopinato pericu-
 lo, non solum seruauit ex præsentī pernicie Ro-
 man

manum exercitum, uerum etiam hostium res subuertit & redegit in nihilum. audito enim nuntio uocem attollens ut exaudiretur & ab hostibus, exclamat: Vicinus milites. Albani meo iussu proximum montem occuparunt ut cernitis, inde impetum facturi in terga hostium. nacti igitur oportuno loco inimicissimos homines, à fronte pariter & à tergo telis uestris expositos, ut nec progredi nec retro ferre pedem ualeant, à lateribus quoque hinc monte clausos inde flumine, inuadite illos intrepide. has uoces omnibus in gerebat obequitans ordines: statimque Fidenates metus subijt in se uertentis prodicionis, quasi stratagemate deceptos à Sufetio, quando nec pro se stantem uidebant, nec Romanos, inuadentem ut pollicitus fuerat. Romani contra iam audaciores sublato clamore conferti hostem impetunt sequitur fuga Fidenatum nullo ordine urbem suam perentium. Rex inmissis in turbatos equitatu aliquandiu persecutus pauidos, ubi uidit sic dissipatos ut non possent instaurare ordines, omisis fugientibus reliquam hostium partem etiam tum resistantem adoritur. acriter enim pugnabat pedites, acrius etiam equites. tuebatur enim suum locum. Venientes nihil Romano equitatu territi, dum uique nolabant cedere. Tandem cognito profligatos esse in sinistro suo cornu socios, & Fidenates effuse fugere, ueriti ne circumscirentur conuersis in se qui illos profligauerant, terga dederunt soluta

r 2 acie,

acie, conati per flumen euadere. horum qui corporibus & uiribus integris natate ualebant, armorum iactura salutem redimebāt committentes se fluuio. reliqui uulneribus pregrauati rapiebātur gurgitibus. concitatus enim et uoricosus circa Fidenas fluit Tiberis. Cæterū Tullus immissa parte equitum qui trucidarent cōpulsos ad fluuium, ipse ad oppugnanda Veientium castra profectus cepit ea primo impetu. atq; ita Romanis insperata salus cōtigit. Tum demum Albanus conspicatus egregiam Tulli uictoriā, suis in campum deductis fugientes Fidenates persecutus est, ut Romanis uideretur socialem prestare operam: multosq; oppressit dispersos in fuga. Tullus autem offensus intellecta eius proditione non simplici, tamen ad tempus dissimulandum ratus donec hominem in suā potestatem redegisset, palàm approbauit secessum illum ad loca edita ut uehementē utilem: & attributa ei parte equitum iussit supremā uictorie manum imponere intercipiendis cadendisq; Fidenatibus quo minus possent intra mœnia refugere. Lætus ille affectum se alterum corū quæ sperauerat, nimirum quòd Tullū sefellisset, diu per campos obequitans interficiebat quotquot uenirent in manus: occidente demum sole à persecutione reuertens in castra Romana. reduxit equites. & ibi cum cæteris noctem eam exegit in hilaritatibus quæ celebrari solent ob uictoriam.

viam. Tullus intra Veientium vallum mansit
 usq; ad primam uigiliam : habitaq; inquisitio-
 ne in captiuorum nobilissimos de defectionis au-
 toribus , ut inter coniuratos nominari audiuit
 & Albanum Metium Sufetium, cum uideretur
 factum eius non discrepare à captiuorum
 indicio , conscenso equo assumptisq; amicorum
 fidissimis in urbem properat: & ante mediã no-
 ctem euocatis domo senatoribus proditionem
 Albanorum denarrat captiuis attestantibus:
 utq; ipse stratagemate Fidenates ceterosq; ho-
 stes eluserit: postremo referebat ad eos quid bello
 feliciter finito faciendum censirent, quòue modo
 sumendum de proditoribus supplicium, & Al-
 banorum ciuitas modestior reddenda in posterũ.
 Omnibus uisum est æquissimum in autores tam
 impij facinoris animaduercere : sed quomodo id
 facile ac tuto fieri posset aliquandiu dubitatum
 est. occulte præcipuos Albanorum tollere uide-
 batur impossibile. quòd si palàm fontes ad pœ-
 nam conarentur corripere, non passuros id Al-
 banos, sed rebellaturos potius. neq; placebat eo-
 dem tempore cum Fidenatibus Hetruscisq; &
 Albanis eorum fautoribus bellum gerere. tan-
 dem reliquis nihil explicantibus in Tulli sen-
 tentiam itum est ab omnibus , quam referemus
 paulo post. ac mox admissò equo quadraginta
 stadia emensus ad Fidenas in castra reuertitur:
 ibi accitum M. Horatium unum è trigeminis

superstitem cum equitum peditumq; lectissimis
 mittit *Albam*, iussum quam primum amice
 receptus esset intra mœnia, ciuibus in potestatem
 redactis solo equare omnia tam priuata
 quam publica ædificia fanis exceptis, abstinere
 autem à cæde omniq; iniuria hominum, & res
 suas cuiq; sinere. quo dimisso tribunos ac centu-
 riones conuocat: expositoq; senatusconsulto, eo-
 rum se stipat satellitio. Paulopost adfuit *Al-*
banus gratulaturus illi uictoriam *Tullus* non-
 dum secreta mentis proferens laudabat eum, do-
 nis amplissimis dignum pronuntians: rogabatq;
 daret sibi *Albanorum* scripta nomina, quo-
 rum eo prælio eminentior extitisset opera, ut &
 ipsi pro parte sua meritum uictoriæ fructum
 perciperent. ille libens amicorum fidiſsimos &
 totius secreti conscios atq; socios in tabella no-
 tatos obrulit. tum rex edixit omnes milites in
 concionem uenire armis positis. quo factò, ducẽ
Albanum cum tribunis & centurionibus pro-
 xime tribunal iussit consistere, post hos *Alba-*
norum & cæterorum sociorum uulgus. in exti-
 mo circulo Romanos statuit, quorum fortissimus
 quisq; sub amictu tegebat breuem gladiũ. cumq;
 iam inimicos haberet obnoxios, assurgens sic
 exorsus est. *Gratia* dis milites, uosq; amici &
 socij, quòd de *Fidenatibus* eorũq; auxilijs aper-
 to bellis nos infestantibus pœnas sumpsimus: &
 aut desinẽti molesti esse in posterum, aut plecten-

tur etiam grauius. nunc tēpus postulat, ut quando primus conatus cessit prospere, alios hostes pergamus persequi rectorum amicorum nomine: qui hoc bello contra communes inimicos pro societate à nobis assumpti in militiam, fracta fide, & occulto cum hostibus inito foedere, moliti sunt nobis omnibus perniciem. multo enim hi peiores sunt, apertis hostibus, & grauiore digni supplicio. nam illorum & insidias cauere est facile, & congressos repellere hostiliter. amicorum uerò facta hostilia nec cauere facile, nec astu prauentis repellere. Hi sunt ab Albanis ad nos malo dolo nisi socij, nulla à nobis accepta iniuria, immo multis magnisq; beneficijs. coloni enim eorum nihil detraximus ipsorum dominio, sed nostro Marte propriam nobis parauimus potentiam. deinde contra magnas ac bellicosas gentes urbe nostra munita & opposita, tutos eos ab Hetruscis & Sabinis bellis reddidimus: cuius felicitate maxime gaudere debuerant, & periculo angere non minus quam proprio. ac illi semper inuidentes bonam fortunam non solis nobis, sed sibippsis etiam, ut qui eius erant participes, postremo non ualentes occultum lioris premere, bellum nobis indixerunt. cognito autem satis nos ad id esse paratos, cum non possent nocere, inuitarunt ad reconciliationem & amicitiam, censentes de principatu decernendū ternorum utriusq; uirorum periculo. accepimus

conditionem, & uictores ea pugna potiti sumus eius ciuitatis dominio. agendum quid fecimus postea: cum liceret nobis obsides accipere, praesidium in dedita urbe relinquere, praecipuos concordiae duarum ciuitatum turbatores partim securi percutere, partim domo pellere, ciuitatem ipsam mutato reipublicae statu uel agris muldare uel pecunijs, & quod omnium erat facillimum arma adimere, quo firmiore dominatione habremus: horum nihil facere sustinuumus, maiore pietatis quam securi principatus ratione habita: sed *Mucio Sufetio*, quem ipsi ut *Albanorum* praestantissimum magistratu honorarunt maximo, administrationem reipublicae usque hanc diem permisimus. pro quibus beneficijs audite quam nobis, cum maxime opus esset sociorum & amicorum beneuolentia, retulerint gratiam. *paeti* cum communibus hostibus, eodem quo illi tempore in praelio nos aggredi, cum utrinque mouerentur acies, deserio loco quem tuendum acceperant, proripuerunt se ad montes proximos, occupaturi loca tutissima. quod si tum eis successisset ex sententia, nihil uetabat omnes nostras copias delcri circumuentas hinc ab amicis, inde ab hostibus: & tam multos labores quos pro repub. & principatu exanilauius, perire die unico. Sed quoniam illorum conatus frustra fuit, primum dijs fauentibus, ad quos autores ego omnia praclare facta refero: partim etiam meis artibus

artibus, quæ non parum fecerunt ad pauorem
 hostium & nostrorum audaciam: (nam quod
 in ipso discrimine dixi, iussos à me Albanos
 occupare montes quo facilius hostem circumue-
 niant, id ex tempore confictum est:) nobis contra
 pro uoto successerunt omnia, non essemus uiri
 quales nos esse conuenit, si non sumeremus pœ-
 nas de proditoribus: qui præter non uiolandam
 cognationis necessitudinem recenti etiam nobis
 deuincti iureiurando & fœdere, neq; deos timē-
 tes quos pactorum testes fecerant, neq; iura &
 hominum existimationem reueriti, neq; pericu-
 lum curantes, quod instabat si detegeretur pro-
 ditio, miseris modis perdere conati sunt nos co-
 lonos & benefactores suos insensissimis hostibus
 proditos. Hæc illo dicente Albani cum gemitu
 ad deprecationes uersi sunt, uulgo negante se
 Aetii machinationum conscium, præfectis non
 ante se cognouisse occulta eius consilia fugen-
 tibus quàm ipso prælii tempore, cum neq; uetare
 neq; imperata facere sibi esset integrum, nec de-
 fuere qui propter affinitatem cognationemue
 coactos se fuisse diceret. his rex silere iussis, Neq;
 me, inquit, ista latent Albani. uulgo incognitã
 fuisse prodicionem uel hinc conijcio, quia quæ
 multi sciunt non diuturno teguntur silentio. tri-
 bunorum quoq; & centurionum perpaucos opi-
 nor fuisse insidiarum socios, plerisq; deceptis &
 inuitis necessitatem hanc impositam. immo
 r s etiam si

etiā si fallerer, conspiratumq; esset tam à præ-
 sentibus quàm à relictis Albæ in nostram per-
 niciem, idq; nō nunc primum sed iamdudum de-
 cretum fuisset: tamen cognationis causa necesse
 est Romanos uobis dare ueniam. Ne autē in po-
 sticum quicquam contra nos iniuste moliamini,
 siue cōpulsī à uestris magistratibus siue decēpri,
 unica est cautio & prouisio. si unius urbis ciues
 facti uniuersi eādē habeamus patriam, cuius
 sum aduersæ tū prosperæ fortunæ pro sua quisq;
 portione sit particeps. donec autem per cōtentio-
 nem, ut nunc, utriq; potiores haberi uoluerimus,
 non erit firma inter nos amicitia: præsertim si
 illos qui priores alteris insidiati fuerint, uel re-
 bene gestā principatus, uel spē frustratos uenia
 propter cognationem maneat. rursus eorū qui-
 bus insidiæ structæ sint ea sit cōditio, ut aut op-
 pressi in durissimam seruitutem redigantur: aut
 si euaserint obliuiscantur iniuria, quemadmodū
 nunc nos facimus. quare scire uos uelim, proxi-
 ma nocte senatum me præsidente decreuisse, ur-
 bem uestram dirui, nec ullum, exceptis fanis, re-
 linqui uel priuatum uel publicum ædificium. ci-
 ues uerò uniuersos saluis bonis suis, mancipijs,
 pecudibus, alijsq; possessionibus Romæ posthac
 habere domicilium. & qui eorū prædijs rusti-
 cis careant, his agros ex publico diuidi, duntaxat
 his agris exceptis, ex quorum redditibus
 sunt sacrificia publica. domus autē qua parte
 urbis

urbis ædificentur ad habitationem commigrantium, meæ curæ commisit, egenosque adiuari à me sumptibus ad absolunda opera voluit. plebem munijs civilibus fungi distributam in tribus nostras & curias. in senatum uerò & ad magistratus gerendos admitti familias has: Iulios, Seruilios, Geganos, Mætilios, Curiatios, Quintilios, Clælios, Mætium & proditoris socios lucre pœnas, quas post cuiusque causam cognitam mihi iudici uisum fuerit. nemini enim non permitteatur pro se dicendi copia. His dictis quotquot Albanorum erant pauperes, contenti erant Romæ habitare, agrisq; portionem accipere, & orationem regis approbabant magnis acclamationibus. alijs dignitate ac fortuna præminentibus molestum erat relicta patria maiorum quoq; lares deserere, externumq; solum incolere, nec tamen mutire audebant contra necessitatem ultimam. Tullus postquam intellexit mentem plurimum, Mæcium iussit causam suam, si uellet, agere. qui cum nihil posset respondere ad obiectum crimen & testimoniis, ait sibi cum potestate ad bellum profecturo id occulte à senatu Albano mandatum: opem Albanorum inuocàs, ne se qui conatus sit ipsis imperium resistere, in periculo destituant, nèue patiantur patriam suam dirui, & nobilissimum quenque ciuem rapi ad supplicium. itaq; cumultu in concione

cione orto, & nonnullis ad arma recurrere uolentibus, hi qui uulgum in modum coronæ cinxerāt, dato signo gladios exerunt: & perterritis omnibus rursus assurgens Tullus, Nihil est, inquit, quod denuo peccare possitis Albani. si enim aliquid eorum quæ dixi irritare ausi fueritis omnes ab istis interficiemini. simulq; ostendit strictos gladios. accipite igitur quæ offeruntur, & Romani estote in posterum. alterutrum enim necesse est uos facere, aut Romam habitare, aut nullam aliam habere patriam. iam enim summo mane profectus est M. Horatius, à me missus ut urbem uestram à fundamentis diruat, & Romam traducat quantum illic est hominū. quod cum iam iam futurum sciatis, desinite in mortem rucere, & imperata facite. Metius uero Sufetius, qui occulte nobis struxit insidias, ac ne nunc quidem turbulentos homines concitare ad arma est ueritus, supplicium dabit quo dignus est homo malus & perfidus. Ad hæc uerba conterrita est cōcionis pars turbidior, cohibente necessitate ineuitabili. Sufetius præ indignatione uociferans, & inclamitans foedus quod ipse uiolasse conuictus fuit, flagris foede laceratus est. quibus ubi satis in eum seuitū est, bigis admotis ad alteras ex brachijs, ad alteras ex pedibus loris longis reuinctus est. deinde aurigis in diuersa cas agentibus, humi raptatus, moxq; à nitensibus in contraria discerptus est. Hic fuit
Metij

Metij Susctij exitus turpis simul & miserabilis. in socios proditionis & conscios rex pro tribunali causa eorum cognita animaduertit lege de proditoribus & desertoribus. Interea premissus cum delectis ad diruendam Albam M. Horatius properato itinere portas patentes occupat & incustodita moenia, facileq; urbe potitur. aduocata inde concione quicquid gestum in praelio fuerat denarrat. & S. C. recitat. petentibus illis dilationem ut legatos Romam liceret mittere, sine mora domos & moenia, et tam priuata quam publica adificia diruit: ac mox Romam traducit agentē bona sua ferentemq; multitudinem. eam Tullus è castris in urbem reuersus per tribus & curias distribuit, assignato ad edificandum qua parte urbis uellent spacio: agriq; publici quatum sat essent diuisi inter eos qui ante opera mercenaria uictitauerant, alijs quoq; liberalitatibus nouellos ciues refouens. Sic Alba olim ab Ascanio ex Aenea Anchise filio & Creusa filia Priami prognato condita, & per quingentos. minus. tredecim annos habitata, quo tempore multum populi frequentia opibusq; & alia felicitate creuerat, triginta oppidorum Latinorum mater, & generis eius semper princeps, à nouissima sua colonia solo equata, hodieq; deserta permanet. Ceterum Tullus rex intermisso bello per eam hiemem, ineunte uere iterum contra Fidenates ducit exercit

exercitum. His auxilia publice à nulla ciuitate summissa fuerant, sed mercede cōducti quidam ex multis locis eò confluxerant, quibus freti urbem egredi ausi sunt. collatisq; signis & multis suorū amissis in praelio, cōpulsī sunt intra mœnia. Itē uerò à Tullo fossa & uallo cincti ad extremam redacti sunt inopiam, necesse habuerunt ei se dedere quibus ipse uellet cōditionibus. is ad hunc modum urbe potitus, affectis supplicio def. Etionis autoribus, reliquis dedit ueniam: & permittens eos bonis suis frui, ne statim quidē reipublicæ mutatio dimisit exercitum: iterumq; triumphans urbem inuictus uotiuas dīs mactauit uictimas. eo bello cōfecto aliud à Sabinis exortum est, cuius causa fertur hæc. Fanum est quod Sabinis æque ac Latinis summa religione colitur sacrum deæ Feroniæ, quam Greci in suâ linguam modo ἀνθηφόρον uertunt, modo φιλοσέφανον, modo Proserpinā. eò statis diebus conueniebant è circumuicinis urbibus, alij uotiuas deæ reddituri sacrificia, alij negotiaturi propter celebritatē, mercatores opificesq; & agricolæ, quòd forum ibi sit totius Italiæ nobilissimū. ad eam celebritatem profectos aliquando Romanos honestos uiros Sabini quidam correptos & pecunijs spoliatos in uincula coniecerant: legatisq; eò missis nihil equi impetrari poterat, sed tam uiros retinebant quàm pecunias, obijcientes uicissim Romanis, quòd aperto asilo fugitiuos Sabinor

Sabinorum excepissent, sicut superius dictū est. ex his mutuis criminationibus bello nato, eductisq; copijs, ad arma uentū est. praliū fuit dubium, donec noctis interuentu diremptū est neutro inclinante uictoria. Sequentibus diebus considerata utrinq; desideratorum & sauciorum multitudinc, non libuit armis experiri denuo, sed relictis castris discessum est: nec amplius quicquam eo anno moliti, postero bellum instaurauerunt maioribus copijs. pugnatum est ad Heretum centesimo septimo ab urbe stadio, multis utrinq; cadentibus. cumq; tum quoq; diu equo Marte certaretur, Tullus protensis ad cœlū manibus uotū dijs fecit, si eo die Sabinos uinceret, Saturno & Opi solennes se instituturum ferias, quas Romani post comportatas terræ fruges celebrare solent publice: duplicaturumq; Saliorum numerum. hi sunt genere nobiles, certis temporibus armati saltantes ad tibie modulos, & patrios quosdam hymnos concinentes, ut iam ante diximus. peracto uoto audacia quadam Romanos subiit, & quasi redintegratis uiribus in fessos facto impetu, uergente iam die turbauerunt eorum ordines, & coactos terga uertere usq; ad castra persecuti sunt: oppressusq; circa uallum plurimis non contenti hac uictoria castra nocte eadem expugnauerunt. quo facto agrum Sabinum nemine defendente depopulati pro libito, onusti prada domum reuersi sunt:

tertio

tertioq; tum à rege triumphuum est. nec ita mul-
 to post Sabinis per legatos petentibus pax da-
 ta, receptis trās fugis & captiuis qui inter pre-
 dandum intercepti fuerant, & pro abactis iu-
 mentis ac pecoribus aliaq; præda quam agre-
 stibus ademerant, multa pecuniaria ex senatus
 arbitrio imposta his conditiones pacis Sabini
 in templorum columnas inciderunt, eo facilius
 impetrata, quòd Romanis graue ac diuturnum
 bellum instare uideretur à coniuratis ciuitati-
 bus Latini nominis, ex causis que dicuntur pau-
 lo post. sed quàm libenter conditiones accepe-
 runt, tam facile iurciurandi obliui sunt, quasi
 ne iurassent quidem: ratiq; se nactos opportu-
 nitatem pecunie, quam persoluerant, recipien-
 da multo cum scœnore, pauci primum & clam
 prædatum ibant ultra ditionis sue terminos:
 deinde successu addente audaciam multi &
 propalam: cumq; uiderent ad arcendas iniurias
 agrestibus succurrere neminem, contempto ho-
 ste decreuerunt ipsam Romam petere, contractis
 oppidatim copijs, atq; etiam Latinis ad eius bel-
 li societatem sed frustra sollicitatis. nam Tul-
 lus eorum uoluntate cognita, cum Latinis fecit
 inducias: & imminente hosti decreuit totas ui-
 res opponere, accessione Albanorū iam dupli-
 catas, corrogatis etiam undecunq; poterat so-
 ciorum auxilijs. Tam & Sabini in unum conue-
 nerant: ambo exercitus ad syluam Malitiosam
 castra

castra metati sunt, modico inter utraq; relicto spatio. postera die collatis signis pugnatum est diu neutrò inclinante uictoria. sub uesperam tandem cesserunt Sabini equitatu Romano impares: magnaq; fugientium strages est edita. Romani spoliatis cadaueribus, direptis castris, agri quoq; partem optimam depopulati domum reuerterunt. hoc euentu regnante Tullo cum Sabinis bellatum est. Tum primum inter Latinos & Romanos similtas exorta fuit, quòd hi post dirutam Albam detractarent Romanorum imperium. anno enim post illius excidium quindecimo rex Romanus dimissis per triginta eius colonias legatis postulabat ut imperata facerent: quòd ad uictores cum alijs Albanorum rebus transfisset etiam Latine gentis imperium. Homines enim aut sponte aut coactos solere alteri possessionem cuiuscunq; rei cedere: Vtroq; modo Romanis Albanorum obtigisse imperiũ. nam & belli tempore armis deuictos esse, & post amissam urbem suam à Romanis in ciuitatem admisso. itaq; par esse ut uel sponte uel iniuri cedant illis imperium. Legatis à nulla ciuitate priuatim responsum est, sed indicto. Erentinum gentis concilio, decernunt imperium Romanis non concedere: moxq; duos imperatores eligunt, penes quos sit belli pacis'ue arbitrium, Ancum Publicium Coranum, & Sp. Veciliũ Laniniensem. Hæc causa Romanos exciuit ad

s bellum

bellum contra cognatos populos, quod per integros quinque annos gestum est more quodam antiquo & civiliter. nam neque usquam totis exercitibus confligentibus magna clades secuta est: neque ulla captarum urbium direpta est aut diruta, aliaue ulla grauiore calamitate affecta: sed alteri alterorum agros inuadentes maturis frugibus, cum praeda domum reducebant exercitus, & captiuorum fiebat permutatio. Vnam Latini nominis oppidum Medulliam, quò iam dudum regnante Romulo coloniam à Romanis deductam supra diximus, expugnatum quia defecerat ad suos, rex à nouandis in posterum rebus absterruit. aliud hostile utrinque nihil accidit toto eius belli tempore: quo facilius ad pacem inclinauerunt non admodum exasperati animi. Hac sunt quae gessit regno potitus Tullus Hostilius, uir eximiam laudem meritis militari fortitudine promptoque in periculis consilio, maiorem etiam quòd neque temere bellum susciperes, & semel suscepto fortiter ac constantè perenderet ad uictoriam. Perijt autem incendio triginta duobus annis in regno exactis, absumptus flammis una cum uxore & uniuerso familiaritio. Quidam aiunt domum eius de caelo tactam conflagrasse, irato deo propter curam sacrorum neglectam. De fecisse enim eo regnante patria quaedam sacrificia, & pro his alia peregrina introducta. plures humana fraude eximium existunt

existimant, & facinus hoc ad Marcium, qui
 mox successit, autorem referunt. Hunc Numæ
 Pompiliæ nepotem ex filia tulisse iniquo animo
 priuatam uitam in regio genere, maxime cum
 uideret prolem subnatam Tullo successuram in
 regnum siquid ipsi accidisset humanitus. hac de
 causa iam dudum ei decretum regem per insi-
 dias tollere, quòd multi Romanorum conarentur
 illi regnum adstruere, & ipse inter intimos ac
 fidissimos amicos Tulli ascitus haberet cum in-
 sidijs obnoxium. itaq; regem parantem domesti-
 cum quoddam sacrificium adhibuisse solos fa-
 miliarissimos: cumq; in eundem diem incidisset tem-
 pestas procellosa & turbida eximente lucem
 ui imbrium, nemine ante regiam obuersante in-
 sidiatorem nactum solitudinis opportunitatem
 insinuasse se per patentem ianuam cum socijs
 gladios sub amictu gestantibus: occisoq; rege
 cum liberis alijsq; quotquot aderant, ignem ali-
 quot locis subiecisse adibus, atq; hoc facto spar-
 sisse rumorem de fulmine: quod equidem non cre-
 do, nec fit mihi uerisimile. malim priorem opi-
 nionem sequi, sublatum esse casu fortuito. neque
 enim secretum in numerosa conspiratione ser-
 uatum fuisse est credibile: neq; auctori eius certò
 constare poterat defuncto Tullo Hostilio Ro-
 manos ad se delaturos urbis imperium: & si for-
 tè fretus hinc fuisset hominum iudicijs, certè deo-
 rum sperandum non erat suffragium. siquidem

post curiata comitia oportebat deos quoque auspitijs ei regnum addicere. hominem autem sceleratum & tot iniustis contaminatum cædibus quis deorū demonum'ue admisisset ad suas aras immolandusq; uictimas & cetera sacraministeria? quamobrem ego hoc decorum indignationi libentius quàm hominum insidijs ascripsero, suum tamen cuiq; relinquens iudicium.

Post Tulli Hostilij obitum re ad interregnum reuoluta more patrio, electus est rex ab interrege & senatu Ancus Marcius: qui mox plebis etiam auctoritate comprobatus & decorum uoluntate per auspicia cognita, omnibus rite peractis que ad incundum principatum pertinent, regnum assumpsit anno secundo trigesimæ quintæ Olympiadis, qua uicit Sphærus Lacedæmonius, quo tempore Athenis annum principatum gerebat Damasius. Hic rex cum animaduertisset negligi multa sacrificia ex his que auus suus maternus Numa Pōpilius instituisset, Romanorum plerosq; iniqui lucri cupidine bellatores factos pro terra cultoribus, aduocato in concionem populo, ad intermissum decorum cultum eos reuocabat, pergerent sicut sub Numæ cœperant: docens à contemptis numinibus morbos, pestilentius, aliasq; calamitates innumeris urbi immisissis, quibus magna populi pars absumpta sit, & ipse Hostilius ob neglectas religiones diu multūq; cū uarijs morbis conflictatus, post

eus , postremo ne mente quidem satis sanus , sed
 utraq; sui parte laborans , miserabili exitio cum
 tota familia perierit . laudatis deinde Numæ
 institutis ut honestis & sobrijs , quibus ex in-
 stissimo quæstu victus pararetur quotidie , hor-
 tabatur reuenterentur ad ea , studerentq; agri-
 cultura ac pecuaria , cæterisq; iustis operibus
 alienis à rapina & uolentia , posthabitis mili-
 tæ commodis . Hæc & his similia concionando
 magnam omnibus iniecit requieci ab armis cupi-
 dinem : deinde accitis pontificibus , sumptos ab eis
 commentarios quos Numæ de sacris conscriptos
 reliquerat , transcripsit in tabulas , & in foro pro-
 posuit legendas quibuslibet , quæ tandem uetu-
 state absumptæ sunt . nondum enim in usu erant
 columnæ æræ : sed in quernis tabulis incideban-
 tur tam leges , quàm sacra literæ : quæ tabule
 post exactos reges rursus in publicum usum re-
 uocatae sunt per summum pontificem C. Papirium .
 ubi sacrorum curæ satis prouisum est , & otio-
 sum uulgus ablegatum ad suas operas , lauda-
 bat bonos colonos , obiurgabat male curantes
 sua prædia , ceu cives nequaquam stabiles . Ità or-
 dinata Republica , sperans se quemadmodum
 antè maternus auus perpetuas habiturum à bel-
 lo & molestijs ferias , fortunam expertus est ad-
 uersam suo proposito bellator esse coactus præter
 animi sententiam , & nunquam sine periculis
 ac tumultu uiuere . Vix enim regnare cœperat

Et quietam rempublicam institucere, cum Latini contemntes cum ut ignauum Et administrando bello parum idoneum, latronum manus dimittere per agros conteminos, multosq; Romanorum ledere. ad quos legatis à rege missis qui res ex fœdere repeterent, fugabant se neque latrones ullos scire de quibus fieret querimonia, neq; consensu quicquã factum publico, neq; Romanis se ulla in re obnoxios. cum Tullo enim se non cum illis fœdus fecisse: post quem defunctum nullo se amplius teneri pacis fœdere. ob huiusmodi responsionem coactus est Marcius exercitum contra eos ducere: obsessumq; Politorium prius quàm ab alijs Latinorum oppidis auxilia succurreret, cepit, oppidanis se dedentibus: à quibus omnem iniuriam abstincens populariter Romanam traductos distribuit per curias. Oppidum ipsum desertum cum anno sequenti noui Latinorum coloni occupassent, iam ad colendum agrum se accingentibus superuenit cum exercitu Marcius: ausosq; in aciem prodire uicit praelio, iterumq; cepit oppidum. incensis deinde domibus etiam mœnia diruit, ne esset hosti aut agrum colere uolentibus receptaculum. Sequenti anno Latini exercitum admouerunt ad Medulliam Romanam coloniam, quam corona cinctam undiq; simul facto impetu expugnaucrunt. eodem tempore Marcius Tellenas nobile Latinorum oppidum ui cepit, acie primum, mox oppugnatione

zione uictor : oppidanos cum bonis suis integris
 Romam transtulit , & locum assignauit eorum
 domicilij. Medulliam quoq; per triennium à
 Latinis decientam quarto demum anno recepit
 post aliquot praelia. nec multo post Ficanam ex-
 pugnauit , ex qua ante triennium dedita popu-
 lum Romam traduxerat, in ipsum oppidum mi-
 tius quam prudenter consuluerat. integrũ enim
 relictum noui Latinorum coloni occuparunt, &
 prædijs proprijs & locatis, ipsi è Ficanensi agro se
 alibant : quamobrem Marcius coactus illam
 bello repetere, magno negotio in potestate suam
 redegit, ædes incendi, mœnia diruit. Secuta sunt
 duo praelia. priore cum æquo Marte diu pugnas-
 sent, neutro inclinante uictoria receptui signo
 dato in castra digressi sunt. posteriore Latinos
 Romani uicerunt egregie, & usq; castra sunt
 persecuti. post has pugnas nusquam acie certa-
 tum est : excursions tantum ultero citroq; factæ
 per agros finitimos, & agrestium uelitationes
 admixtis etiam equitibus, plerunq; superante
 Romano quod opportunis locis disposita habere
 præsidia, quibus Tarquinius genere Heruscus
 præerat. Eodem tempore Fidencates à Romanis
 disceperunt, non aperte, sed agrum eorum in-
 festantes occultis excursionibus. contra quos
 Marcius cum expeditis profectus, illato bello
 castra prope urbem eorum posuit. illi primum
 nescire se simulantes, quarebant ob quam suam

iniuriam uenisset Romanus exercitus. rege re-
spondente: ut damni dati rapinarumq; pœnas
de ipsis sumeret, afferebant pro se, nihil horum
factum consilio publico, tempus poscentes ad co-
gnoscendam eam causam & perquirendos no-
xios. quo impetrato multos dies consumpserunt,
non in hoc negotio, sed in armorum apparatu,
& clam inuocandis auxilijs. tum Marcius co-
gnito eorum animo cuniculos fodere à castris
usq; ad mœnia hostium. quo opere perfecto com-
paratisq; scalis & machinis cum reliquo in-
strumento ad oppugnationem necessario, exci-
tum militem admonuit ad auersam partem mœ-
nium, non qua cuniculus actus fuerat. quò Fi-
denatibus uniuersis concurrentibus, & assultus
hostium strenue reijcientibus: Romani quibus id
commissum fuit, aperto cuniculi ore insinuauerunt
se intra mœnia, & obuium quemq; ster-
nentes per effractam portam suos intromiserunt:
multisq; primo impetu cæsis, reliquos Fidenates
arma tradere iussos edicto per præconem in cer-
tum urbis locum euocauit, & aliquot ex eis de-
fectionis autores uirgis cæsos affecit supplicio:
direptaq; urbe, & relicto in arce quantum satis
erat presidij, contra Sabinos duxit exercitum.
nam ne hi quidem stabant foederis conditionibus
icti sub rege Hostilio, sed finitimos uexabant
latrocinijs. Marcius per speculatores & trans-
fugas temporis opportunitate cognita, palan-
tibus

tibus per agros Sabinis & in prædam intentis, ipse cum peditatu castra eorum modico præsidio munita primo impetu occupat : Tarquinius interim cum equitibus, ut erat iussus, prædatores aggreditur. Sabini ut uiderunt Romanum equitatum contra se tendere, missa præda & quas agebant ac ferebant sarcinis, in castra cœperunt refugere. quæ ut cognouerunt teneri à peditibus, incerti quò se uerterent, contendebant in syluis & montes se recipere. sed persequente eos leui armatura cū equitibus pauci euasunt incolumes, cæteri passim cæsi sunt. post quam cladem legatione Romam missa pacem impetrauerunt æquis conditionibus. nam Latini bellum metu necesse erat uel pacem uel inducias habere cum cæteris aduersarijs. Quarto deinde post hoc bellum anno Marcius rex præter urbanas legiones excito à socijs ingenti auxiliorum numero Veientes aggressus agrum eorum longe lateq; populatus est. ipsi enim superiore anno irruptione in Romanum agrum facta magnas prædas abegerant, multasq; cades perpetrauerant. Veientibus deinde cum ualido exercitu profectis obuiam, & trans Tiberim castra prope Fidenas habentibus, Marcius quanta potuit celeritate primum uias eis interclusit quòd esset equitatu superior, deinde in aciem prodire coactos uicit egregie, ita ut castris etiam eorum positus sit : peractoque hoc quoque bello ex animi sententiâ,

triumphali pompa per urbem ad deorum tem-
 pla inuictus est. Altero deinde post anno Vicien-
 tibus rursum uiolantibus inducias, & repeten-
 tibus castella quibus foedere cum Romulo icto
 excesserant, maiore quam ante pralio cum eis
 ad Allas pugnatum est: sed faciliore uictoria:
 castellorum penes regem possessio mansit indu-
 bia. in ea pugna Tarquinij precipua fuit uirtus
 & opera: ob quam honoratus à Marcio sena-
 torum adscriptus est & patritiorum ordini. Nec
 à Volscis pacata fuerunt omnia, praedonibus
 etiam inde Romanum agrum infestantibus. Rex
 hac etiam expeditione suscepta exercitum ex
 prada ditauit: obsessusq; Viteris & uallo cir-
 cundatis, toto agro positus urbem ipsam para-
 bat inuadere. Sed cum grandaeu oppidanorum
 supplices progressi pollicerentur se iuxta regis
 aestimationem illata damna persoluturos, &
 fontes dedituros ad supplicium, rebus per indu-
 cias restitutis, in foedus eos recepit & amici-
 tiam. Nouum inde bellum exortū est ab his Sa-
 binorum populis, qui nondum Romanorum uir-
 tutem experiri, quāquam nullis iniurijs lacepsiti,
 non ferentes tamen pra inuidia successus eorum
 nix credibiles, uiri alioqui bellicosi, pauci pri-
 miam excursions faciebant è latronum recepta-
 culis: lucris deinde illicti, fines cum exercitu
 egressi aperto bello magnam agri partē praeda-
 tionibus exhaustam deuastauerūt. quod factum
 non

non impune fuit , nec omnes abierunt incolumes. occurres enim Romanus collatis castris pugnandi necessitatem eis expressit. habitoq; conflictu ualido, & multis utrinq; cadentibus, superiores tamen fuere Romani adiuti locorum peritia : Sabini contra in sua castra fugientes turbatis ordinibus, tergo haerere hoste magna clade affecti sunt. castra quoq; capta plena uarijs opibus, & captiui recepti quos praedones interceptant : atq; ita uictores domum reuerterunt. Haec sunt regis huius res gestae , à Romanis scriptoribus memoriae proditae : nunc quid in pace domi actum, sis referam. primum urbem non mediocriter auxit. Auentinum complexus eisdem moenibus, hic collis est altus x v i i i . ferme stadiorum ambitu, syluis tum obsitus uarij generis, praecipue lauro, unde lauretum pars eius dicitur , nunc totus refertus est aedificijs : ubi inter alia pulchra & Dianae templum uisitur. dirimebatur is à reliqua urbe, Palatinoq; colle ubi primi habitatores locauerunt sibi domicilium, profunda quadam & angusta ualle, quae procedente tempore terra aggesta complanata est. Tunc uero Ancus ueris uane forte ut imminens urbi ob loci opportunitatem occupatus aliquando muniretur ab hostibus, muro eum & fossa circumdedit : traductosq; è Tullina & Politorio ceterisq; deuictis oppidis habitare iussit in eo. Hoc unum eius factum ad Rempublicam pertinens narratur egregium &

admo

admodum utile, urbe aucta, & quasi altera priori addita, & siquando hostis ingrueret, minus expugnabili reddita. Est & alicrum priore etiam præstantius, tum ad uitam mitiorem ac lautiolem, tum ad res ampliores gerendas percommodum. cum enim Tiberis amnis ex Apennino præter ipsam urbem defluens, & in mare inferum per planū & importuosum litus uicinum se exonerans, non magnopere urbanis prodesset, quòd nullum haberet circa ostia castrum, quod negotiatorias naues uliro citroq; commeantes reciperet, alioqui fontes usq; fluminalibus scaphis mediocribus peruius. usq; ad urbem uerò & magnis marinis oncrarijs: decreuit nauale ad eius ostia condere, pro portu usus ore ipso fluuij. panditur enim in latū qua mari est contiguus, & sinus amplos complectitur, non secus ac optimi marinorum portuum. & quod maxime mireris, nō clauditur ore obturato arenarum aggeribus, ut nullis etiam magnis fluuijs accideret: neq; per paludes ac uoragines uagabundus absumitur penè prius quàm ad mare perueniat: sed nauibus semper est incabilis, erumpens unico natiuo aluco, & dorsa sub alio assurgentia diuerberans, quamuis uehementis ibi uentus ab occidente spirare soleat. itaq; longa naues quantumuis magna, & ex oncrarijs uel termillenariae intrans per eius os, & urbem usq; pertrahuntur funibus aut remigio: maiores autem

ant

ante os in salo firmantur ancoris, exoneranturq; lembis fluuiialibus. qua autem flumen inter & mare prominens litus curuatur in cubiti speciem, oppidum Ancus munijt, ex re appellatum Ostiam: quo factum est ut Roma non tantum mediterranea copia frueresur, uerum maritima quoq; bona degustaret, immo trāsmarina etiam. Aturo cinxit & Ianiculum montem in aduersa ripa imminentem Tiberi, collocauitq; in eo praesidium, ut ab Etruscis tutior esset fluminis nauigatio, qui totam eam ripam tenentes infestabant negotiatoribus. sublicium quoq; pontem mere ligneum, cui compingendo nefus est quicquam ferri eris'ue addere, ille imposuisse Tiberi dicitur: qui hodieq; superest, & sacer habetur ab omnibus. quod si qua pars eius sarienda est, id pontifices curant non sine solenni sacrificio. ad hunc modum gesto principatu rex omni posteritatis memoria dignus, traditurus successori urbem non paulo meliorem quam acceperat, post exactum in regno annum X X I I I I. obiit superstitibus duobus filijs, altero infante, pubescēte altero. post cuius mortem senatus accepto à populo arbitrio constituendi Rempublicam, praesenti statu contentus creauit interreges: qui curiatis comitijs regem elegerunt L. Tarquinium. is aspiciatus est regnum anno circiter secundo quadragesimae primae Olympiadis, qua in stadio uicit Thebanus Cleonidas, principatū Athenis obtin

obtinente *Eniochide*. huius *Tarquinij* parentes,
 patriam, & quibus de causis h. ac relictâ Ro-
 mam uenerit, quib; sue artibus ad regnum per-
 uenerit, dicam ita ut in Romanis annalibus re-
 peri. *Demaratus Corinthius* ex *Bacchiadarum*
 genere negotiationis gratia nauigauit in Ita-
 liam, privato sumptu instructa naue & onera-
 ta mercibus. quas cum distraxisset in *Hetruscis*
 urbibus totius tunc *Italiae* florentissimis, noluit
 posthac alios portus petere, sed per eadẽ semper
 maria uliro citroq; commens *Græcanicas* mer-
 ces mutabat *Tuscanicis*: unde magnis opibus
 auctus est. orta diinde seditione inter *Corin-*
thios, oppressis *Cypseli* tyrannide *Bacchiadis*,
 homo prædiues & alioqui principe familia na-
 tus, parum tutum se ratus in patria, sublatis
 quantum potuit rebus & in naues impositis *Co-*
rintho abiit. cumq; ob commercia continua mul-
 tos bonos amicos haberet in *Hetruria*, præser-
 tim *Tarquinijs* in urbe olim florentissima, donu-
 cilium in ea sibi eligit, ducta uxore nobili: ex
 qua duobus susceptis filijs *Hetrusca* nomina in-
 didit, alteri *Aruntis*, *Lucumonis* alteri. utrunq;
 liberaliter instituit *Græcis* atq; *Hetruscis* lite-
 ris. & postquam uirilem aetate attigerunt, uxo-
 res eis summo loco natas cõiunxit. nec ita multo
 post alter filiorũ n. tu maior moritur, nullis quod-
 rum sciretur relictis liberis, & paulò post hunc
 sequitur *Demaratus* præ luctu mortuus, ex asse
hærcde

*herede Lucumone relicto : qui tam luculentum
 patrimonium adeptus cogitabat inter precipuos
 ciues tractare Kemp. & cum undiq; protrusus
 ne inter mediocres quidem locum obtinere posset,
 nedum inter primarios , moliste ferebat eam
 contumeliam. auditoq; quòd Roma omnes exte-
 ros libenter exceptos ciuitate donaret ac hono-
 ribus pro cuiusq; merito , migrare illò decreuit
 cum re familiari, uxore, & quosquos sequi uel-
 lent amicis atq; domesticis , quorum magnus
 fuit numerus. ut uerò ad Ianiculum peruenere,
 quo loco uenientibus ab Etruria urbs in pro-
 spectu est , aquila repente demissa pileum ei ab-
 stulit : superq; carpentum circumuolitans ad cò
 sublimis ut penè uisum effugeret , rursus capiti
 apte reposuit. ibi omnibus prodigiij miraculo stu-
 pentibus , uxor ipsius Tanaquil , à maioribus
 Etruscum auspiciorum disciplinam docta mu-
 lier, seorsum abductum uirum còplexa bene spe-
 rare iussit, euasurum à priuata fortuna ad pote-
 statem regiam. monuit tamen , daret operam ue-
 nolentibus Romanis principatum assumeret, di-
 gnumq; se præbere honore tam eximio. Ille ca-
 lèsti prodigio letus , iamq; portæ propinquus,
 uocatis in uota dijs precatus est ratum auspi-
 cium facerent , aduentumq; suum fore uarente:
 atq; ita urbem inuictus est. post hæc admissus
 ad Marcij regis collocatum , primum quis esset
 indicans ; deinde habitatum in urbem se uenisse
 cum*

cum toto patrimonio, quod ut maius quam propriati hominis facultatibus, libenter se depositurum in usum regis & Republicæ. Gratus fuit regi eius aduentus: receptoq; cum Tuscorum comitatu in tribum & curiam in urbe tantum loci assignauit quantum sat esset extruendis adibus, simulq; agri certum modum attribuit. his ita dispositis iam ciuis factus, quia sciebat Romanorum cuiq; præter gentilitium nomen esse aliud frequentatum in familia, pro Lucumone appellari Lucius uoluit, & gentili nomine Tarquinius, ut in hoc quoq; cæteris fieret similis. Regis etiam amicitiam breui sibi parauit opportuna munificentia, & in belli sumptus pecunijs eum subinde adiuuans, in expeditionibus uirtute nulli secundus uel equitum uel peditum, & ubi opus esset consilio facile inter prudentissimos habitus. his artibus regi acceptus ne populi quidem beneuolentia caruit, deuinctis sibi plerisq; patritijs, tum plebeie multitudinis fauore conciliato, salutando appellandoq; comiter, & cæteris officijs atq; liberalitatibus. Talis fuit Tarquinius uiuente etiam cum Marcio gratiosus & omnibus spectabilis: quapropter illo di functo dignus principatu iudicatus est cõsensu omnium. inito regno belli primum cum Apiolis gessit, ciuitate Latina non ignobili. nam hæc, sicut cæteræ Latini nominis post Anci obitum rata non teneri se fœdere amplius, latrocinijs &

excursionibus Romanū agrum infestabat, quam iniuriā ulcisci uolens Tarquinius magno exercitu educto deuastauit agri eorū partem optimā. quò cum è propinquis Latinorum oppidis cōfluxissent auxilia, duplici praelio cū eis congressus, utroq; uictor, ad muros admouit exercitū, oppugnatoribus alijs post alios succedentibus. oppidani contrā pauci resistentes pluribus, nullo ad interquiescendū relicto tempore, mature expugnati sunt. oppido uero capto maior pars in pugna cōfossa est: pauci traditis armis sub hasta cū reliqua praeda sunt uenditi, pueri & mulieres Romā in seruitutē abducti, oppidū ipsum direptū prius mox cōcrematū est. His gestis, mœnibusq; funditus dirutis, rex domū reduxit exercitū. Secunda expeditio cōtra Crustuminos fuit. hæc Latina quondam colonia in Romanorū ditionem uenit regnante Romulo. Tarquinio uerò principatum adepto rursus Latinis fauce cœperat. nō tamen oppugnatione alioue magno negotio retrahenda fuit ad officium. Crustumini enim cognito quā ingens aduentaret exercitus, cōsiderantes quā parum sibi esset uiriū, destituti Latinorū auxilio portas aperuerūt: progressiq; seniores & quisq; honoratissimus deditionē regi fecerunt, deprecantes moderaretur iram, & uteretur clementia, quod impetratū est. in progressu enim mœnia neminem Crustuminoꝝ necauit, per paucos tantum defectionis autores

s damn

damnavit exilio pulsos patria. ceteris sua bona reliquit, & ius Romane civitatis, ut antè habuerat: & nequid novaret amplius, Romanorū partem ad habitandū ibi manere iussit. horum cōsiliū secuti Nomentani fortunā quoq; eandem experti sunt. aperte enim à Latinis stantes quibus fidebant, in Romanū agrum manum latronum prædatum miserant. quam ob rem bello petiti à Tarquinio, cessantibus Latinorum auxilijs, impares tanto exercitui cum ramis oliuae obuiam egressi dederunt se ac sua. At Colatini repugnare conati eduxerunt militem extra moenia: sed aliquoties profligati multis vulneribus acceptis compulsi sunt intra oppidum refugere: moxq; dimissis nuntijs sollicitabant Latinorum auxilia. quibus cunctantibus Romanis verò non uno loco muros inuadentibus, tandem coacti sunt sese dedere. Sed non aequè clementer ac Nomentani Crustuminiæ tractati sunt, post arma adimplia multatæ pecunijs imposito etiã presidio. quin & dominum Aruntem Tarquinium ex fratre nepotem illis præfecit quoad is uiuere: qui duo Demarato & patre Arunte defunctis natus posthumus, nec patrimonium ullum nec auitorum bonorum hereditariã partem cōsecutus est, ob id cognominatus Egerius, quòd pauperes & inopes ita Romani nominent. ex quo autem eius oppidi præfecturam adeptus est, cum ipse Colatini appellationem inuenit, cum

eius

eius posteritas. post deditam Colatiam rex Corniculum petijt, id quoq; Latini nominis oppidū. quorum agrum impune peruagatus depopulatusq; propius inclusis admouit copias prouocans eos ad amicitiam. illis uerò eam aspernantibus munitionum fiducia & spe affuturi ut putabāt auxiliij, corona cinctos ab omni parte adortus est. Corniculani post diuinam propugnationem hosti multis illatis uulneribus fessi labore cōtinuato, ac ne cōcordes quidem satis, quando aliij deditiōem, aliij constanter resistendum suadebant, ob eam ipsam dissensionem facilius expugnati sunt. maxima pars ab irruentibus repugnantes concisi sunt. quibusdam ignauis uenia cum salute cōcessa est, qui captiui sub hastā uenerunt sicut sexus & ætas infirmior. oppidum post direptionem à uictore incensum est. qua clade Latini exacerbati decreuerunt collatis in unum uiribus Romanos aggredi: ac mox ualido exercitu inuaserūt præcipuam eorum agri partem: unde captiuis multis abductis, præda quoq; magna potiti sunt. contra hos Tarquinius cum expeditis qui cum ad manum erant profectus, non inuentis hostibus qui commodum abierant, in agrum ipsorum irrumpens rationem eis reddidit. hoc modo mutuis excursionibus nunc accipiebant damna, nunc inserebāt. Semel tantum ad Fidenas in acie certatum est totis uiribus. ubi multis utrinq; desideratis penes Romanos fuit uictoria

Etoria: Latini desertis noctu castris discesserunt in sua oppida. post hoc praelium Tarquinius cū exercitu regionem eorum obeundo iam hoc iam illud oppidum sollicitabat ad amicitiam. illi quòd nec communes totius Latini nominis haberent copias, nec proprijs uiribus satis fiderent, inuitanti obsequebantur, & nonnull. deditio- nem faciebant, dirui uidentes oppida ui capta & diripi: certis uero condkionibus dedica imperium tantum uictoris recipere, aliud nihil pati durius. Fidencates primi omnium in foedus & amicitiam recepti sunt, Camerini post eos: hos sicut a sunt aliquot castella & oppidula. Terruit hoc Latinos, uerentes ne uniuersi co- gerentur imperata facere. ergo in oppidum Fe- rentinum cōuentu indicto decretum est delectus oppidatim habendos esse, cicudas ad arma fortissimus propin quarum gentium: mox' que legati ad Hetruscos & Sabinos impetranda societatis causa missi sunt. Sabini polliciti sunt quàm primū audissent ipsos in Romanū agrum irrupisse, se quoque sumptis armis inuasuros agrum eorum finitimum: Hetrusci summissuros se auxiliorum quantum opus fuerit: non tamen responsum est hoc de communi omnium senten- tia, sed à quinque tantum ciuitatibus. hi fuere Clusini, Arretini, Volaterrani, Rusellani, Veiu- lonienses. hac spe Latini erecti parabant domi- magnum exercitum, & assumptis quos He- truscis

trusci miserant in Romanum agrum inuas-
runt : qui eodem tempore à Sabinis ex compo-
sito uastabatur parte illis contigua. Tum Ro-
manus rex iam ante instructus exercitu oc-
currit hosti celeriter : ratus que periculosum
utrosque simul arcere diuisis copijs , maluit o-
mnes uires in Latinos uertere & castra metari
castris illorum proxima. ac primùm neutris li-
buit rem totam alca committere , quòd utrin-
que non ignotus esset aliorum apparatus al-
teris: agebaturq; tantum uelitationibus, in qui-
bis neutra pars multum cedebat alteri. tan-
dem crescente cõtentione per crebra certamina,
dum alij succurrunt alijs , pauci primum , mox
uniuersi coacti sunt è castris procurrere : coor-
roque pralio inter milites bello exercitatissi-
mos , & propemodum pares tam pedestribus
quàm equestribus copijs, ad hæc pariter animo-
fos ut in extremo discrimine, utrinq; pugnatum
est ut dignum erat uiris fortibus. cõtinentes ex
aquo uix nocte superueniente dirempsi sunt.
postera demum luce apparuit ex utriusq; partis
animo , utri potiores fuerint pridiano pralio.
Latinis enim intra uallum se continentibus, Ro-
manus rex suos in apertum campum produxit,
paratus iterum conflagere, diuque continuit eos
in acie: deinde non prodeuntibus ex aduerso ho-
stibus , spoliatis eorum cadaucibus , suorumq;
sublatis, gloriabundus in castra reduxit exerci-

tum. *Sequenti die Latini aucti nouis Hetrusco-
 rum auxilijs depugnarunt multo quam antiè
 acrius, uicit tamen Tarquinius egregie, omnium
 confessione autor eius uictorie: qui laborante
 iam Romana acie, sinistro cornu non satis ser-
 uante ordines, intellecto suorum periculo dum
 ipse in dextro pugnans uersatur, assumptas for-
 tissimas equitum alius & uigentiissimã partẽ pe-
 ditum duxit præter suorũ terga: euectusq; ultra
 sinistrũ cornu, infestis hastis & citatis equis ex
 transuerso Hetruscos cohortes impetijt: nam hæ
 dextrum hostium cornu tenentes urgebãt opposi-
 tos. his tum ex improuiso inuectus metũ ac tre-
 pidationem intulit. interea pedites quoq; recol-
 lecto animo in aduersos impressionẽ faciunt. Fit
 strages Hetruscorũ, ac mox dextri cornus pro-
 fligatio. Taquinius iussis tribunis cõ peditibus
 militari gradu & inconfusis ordinibus subse-
 qui, ipse cum equitatu pleno cursu contendit ad
 castra hostium: interclusoq; aditu refugiẽtibus,
 primo impetu eis potitur. nam relictĩ prasidio
 necdum cladem acceptam rescuerant: & quia
 irruentem tanto impetu equitatum non satis
 dignoscebant, admiserunt pro suo. captis hostiũ
 impedimentis, qui se cõ recipere conabantur, ab
 equitibus intercepti cæsi sunt: & qui è castris
 in campum cupiebant euadere, in Romanas le-
 giones incidebant certa sui cum pernicie. bona
 pars compressione mutua cõculcationeq; periijt:*

ant

aut circa uallum & fossis deprehensa ignauo
 & miserando exitio ab herentibus tergo con-
 trucidata est. reliqui quando aliter incolumes
 esse non poterant, coacti sunt sese dedere uicto-
 ribus. Tarquinius opulentis castris positus &
 magno captiuorum numero, hos sub hasta uen-
 didit, caetra concessit in predam suis militibus.
 His gestis ad oppida Latina admouebat exer-
 citum, expugnaturus si qua se nollent ultero de-
 dere. omnes uersi ad preces legatos mittebat de-
 ditionem facientes suppliciter, accepturi pacem
 quibuscunq; conditionibus. Rex dominium tot
 ciuitatum consecutus ex foederis conditionibus,
 omnes clementer ac modeste habuit. neminẽ La-
 tinum nec occidit, nec in exilium egit, nec mul-
 tauit pecunia. agros etiam suos ipsis fruendos
 reliquit, & ciuitates suo quamq; iure uti per-
 misit. transfugas Romanis reddi iussit, & ca-
 ptiuos absq; precio: m̄cipia quoq; restitui pro-
 prijs dominis quotquot à predatoribus interce-
 pta fuerant, & rerum creptarum agrestibus
 persolui precium, rependiq; quicquid damni eo
 bello his datũ sit. atq; his conditionibus in ami-
 citiam ac societatem Romanorum recepti sunt,
 facturi eorum imperata in posterum. Hic finis
 Latini belli fuit, Tarquinius triumphans in
 urbem redijt. Sequenti anno in Sabinos duxit
 exercitum, qui iam ante uoluntatem eius &
 apparatus cognouerant. quamobrem ne bellum

intra suos fines reciperent, comparato satis magno exercitu processerunt obuiã. congressi q; cum eis circa confinia usq; ad noctem pugna uenunt acriter, neutro inclinante uictoria. per aliquot deinde dies neq; Sabinorum imperator è castris eduxit copias, neq; Romanorum rex: sed motis retro castris, intacto hostico domum utiq; reuersi sunt, eo proposito, ut ineunte uere utriq; bellum redintegrarent maioribus copijs, interim apparerent necessaria. priores Sabini se mouerunt, cū non contemnendis Hetruscorum auxilijs, castra metati prope Fidenas sub confluentibus Anienis & Tiberis. ea duplici uallo munita ripam utranque tenebant iam uno alueo fluentium amnium, iuncta ponte ligneo scaphis imposito & ratibus, quo expeditior esset transitus, & castra uiderentur una & eadem. quo cognito Tarquinius & ipse legionibus eductis locum castris cepit sicus Anienē paulū supra castra hostiū, occupato colle quodā natura munitissimo. cūq; utriq; essent pugnandi auidi, nullum tamen secutum est uel magnum uel paruū pralium. Tarquinius enim Sabinos praucntos stratagemate utrisq; castris eorum deletis graui clade affecit: quod quidem commentum ita se habuit. scaphas fluuiales & rates aridis lignis fermen-tisq; refertas, sulphure quoq; ac pice additis preparauit in altero amne ubi castra habebat: obseruato deinde secundo uento circa quartam

uig

uigiliam igne in eam materiam immisso, scaphas et rates fuit deferri prono flumine. hæc breui tempore per medium delapsæ spaciū hæserunt in ponte, eumq; pluribus locis incenderunt. quò Sabinis ad emicantem flammam concurrentibus, & modis omnibus conantibus restinguere, Tarquinius sub diluculum cum instructo ueniens exercitu altera castra inuasit, maxima ex parte deserta à custodijs, quæ ad incendium se proripuerat: reliquos ad arma & uim uersos profligauit haud magno negotio. interea altera quoq; Sabinorum castra sita trans amnem alia Romanorum manus aggressa occupat: quæ in tempesta nocte præmissa Tiberim scaphis & ratibus clam hoste traiecerat, & castra tandem petere cœpit, cum portem ardentem uideret, ita ut conuentum fuerat. in his etiam relictis præsidio, pars pugnantes ceciderunt, pars in amnem precipitati, dum eius uortices eluctari nequeunt, reliqua eminus confecti sunt. bona pars dum ponti succurrit absorpta est incendio. ita utrisq; castris potitus Tarquinius reliquam prædam concessit diuidendam militibus, captiuos tam Sabini quàm Etrusci generis Romam abductos in arcta custodia habuit, quorum magnus fuit numerus. Hac demum clade fractos Sabinos facti cepit pœnitentia: missisq; legatis inducias impetrauerunt in sexennium. Etrusci iniquo animo ferètes uictos se à Romanis toties,

ac cum irati quòd Tarquinius repetentibus captiuos pernegauerit, malens eos habere loco obfidum, decreuerunt ut omnes Hetrufci nominis populi Romanis bellum inferrent communibus auspicijs, non habituri pro Hetrufca ciuitatem qua grauarctur esse eius expeditionis socia. quod ubi placuit, traiecto Tiberi prope Fidenas castra sunt posita: & disidentibus Fidenatibus oppido per prodicionem positi, cum multis captiuis & praeda è Romano agro abacta domum se receperunt, relicto Fidenis quantum sat esset presidio. hæc enim sedes belli Romani placuit. At rex Tarquinius armatis in sequentem annum legionarijs omnibus & sociorum quantis potuit auxilijs, ineunte uere in hostes mouit, priusquam illi uenirent ex omnibus suis ut antè collecti ciuitatibus: diuisisq; copijs ipse Romanos ducebat: socijs quorum maxima pars Latini erant, prescicit cognatum suum Egerium, iussu Fidenas petere. hic socialis exercitus cum non longe ab eo oppido castra loco parum tuto posuisset propter contemptum hostium, penè totus deletus est. qui enim in presidio erant, clam accitis nouis auxilijs ex Hetruria, obseruatoq; suo tempore, oppido egressi primo impetu ceperunt male custodita castra hostium: & eorum qui praedaũ exierant, palantium passim magna cædes est edita. Romani uerò Tarquinij ductu uastato & populato agro Veienti magni

gnis prædis ditati, quã primũ Veijs ab omnibus
 Hetruscorum populis multum auxiliorum sub-
 missum est. ausos congregari uicerunt egregie: ac
 deinde opulentos Hetruscorũ agros impune po-
 pulati, & ingenti præda positi, captiuorumq;
 abducto magno numero, æstatis exitu domum
 reuersi sunt. Veientes tanta clade accepta non
 audentes urbem egredi, patiebantur in conspe-
 ctu suo uineta sua cædi & arbores frugiferas,
 Tarquinius tribus irruptionibus effecit ut toto
 triennio nihil fructuum Veientes ex agris suis
 perciperet, desertis iam ex parte maxima. qui-
 bus cum nullum damnũ dare posset amplius, ad
 Cere duxit exercitum, quæ olim dum à Pelasgis
 teneretur Agylla dicta est, Hetrusci tum nomẽ
 ei mutauerant: urbs erat uiris ac opibus florens
 si quæ alia Hetrusci nominis, unde magna mul-
 tudo procurrit ad arcendam ab agro uim ho-
 stium: multisq; occisis, sed pluribus suorum amis-
 sis coacta est in urbem refugere. Romani agro in
 potestatem suam redacto. multis diebus ibi mo-
 rati sunt propter uberem rerum copiã: & post-
 quam abscondi tempus uisum est, cum præda
 quantam auferre poterãt domum reuersi sunt.
 Tarquinius Veintano bello defunctus ex ani-
 mi sententia, contra hostem Fidencis hærentem
 eduxit copias, ut præsidium inde eijceret, & de
 proditoribus oppidi sumeret supplicium. prima
 contra hostem progressum pugnatũ est acriter.

secunda

secuta deinde æque acris oppugnatio mœnium. Tandem ui captis Fidenis, præsidium cum alijs Etruscis captiuus asseruatū est in custodia. defectionis autores, pars casti uirgis publice securi percussi sunt, pars missi in perpetuum exilium. bona eorū Romanis concessa inibi habitantibus, qui ne relictī sunt præsidio. ulimus cum Etruscis conflictus in agro Sabino ad Herceum fuit. illac enim uenicbant quorundam suasu, qui Romanis infensi, spem societatis Sabinorum eis fecerant. aderat enim finis induciarum sexennalium, & adulta iam iuuentute multos tenebat abolende ignominie desiderium. nec tamē is conatus successum habuit. nam priusquā ab ulla ciuitate Etruscis auxilia submitterentur publice, superuenit Romanus exercitus: pauci tantum magna mercede conducti in castra eorum uoluntarij se contulerāt. Hoc ut postremum ita maximum fuit prælium ex pulcherrima uictoria mirum in modū aucti opibus Romani triumphum decreuerunt Tarquinio consentientibus senatus populiq; suffragijs. Etruscis contra in totum collapsi sunt animi, ut qui ex tanto in eam expeditionem missorū numero per singulas ciuitates paucos receperant incolumes. nam alij ceciderant in acie, alij deprehensi in locorum difficultatibus deditiōnem fecerant. itaq; tanta sua clade Romanam uirtutem experti populorum principes, fecerunt quod uiros prudentes decuit.

deciuit. parate enim nouam expeditionem in eos Tarquinio, in communi gentis concilio decreuerunt de pace cum eo agere: ac mox singularum ciuitatum legationes cum libera potestate conditionum uenerunt, & in his honoratissimus quisque & natu maximus. Hi cum multis regem hortarentur ad iustitiam atque temperantiam, memorantes etiam cognationem que ei cum sua gente intercederet, ait se unum hoc ex ipsis scitari: utrum ex aequo cum ipso disceptare uellent, an pacis condiciones accipere, scique uictos agnoscere, & uictoris subire imperium. quibus respondentibus, se & ciuitates suas in illius potestate permittere, & pacem accipere quibuscunque conditionibus, iam exhilaratus, Audite nunc, inquit, condiciones, & quam uobis pro ista uestra uoluntate repono gratiam. Ego neminem Heruscum occisurus sum, aut exilio pecuniarum multaturus: ciuitates ipsas sine praesidijs, sine exactionibus, permitto suis legibus uiuere, nihil mutato statu reipublice. pro his omnibus que uobis conceduntur unum postulo, ut me uestrarum ciuitatum principem agnoscatis, quod etiam inuitis uobis futurus sum quandiu ero armis superior: malo tamen id consequi a uolentibus. hac referre uestris ciuitatibus: ego interim dum huc reuertimini uobis inducias polliceor. Cum hoc responso legati dimissi post paucos dies redeunt, non nuda uerba tantum afferentes, sed & principat

cipatus insignia quibus suos reges ornare sunt
 soliti, coronā auream, & sellam eburneam sce-
 ptrumq; in summitate habens aquilam, & tu-
 nicam auro distinctam ac purpura, togamq;
 pictam purpuream, qualia fuere Tydorum atq;
 Persarum regum gestamina, nisi quòd non qua-
 drata ut illa, sed figura semicirculi. hoc genus
 Romani togam, Greci τήβεννον appellāt, nescio
 unde sumpto uocabulo. non enim uidetur Gra-
 eae originis. Sunt qui prodant allatas etiam se-
 cures x i i. singulas missas à singulis populis.
 Etruscorum enim mos fuit quāq; ciuitatē suo
 regi lictorem unū addere, qui cū fasce securim
 illi praeferat: quoties uerò cōmunis x i i. populo-
 rum erat expeditio, xij securis ei tradebantur,
 cuius erat imperium in exercitiū. nō tamē omnes
 scriptores hic consentiunt, quandoquidē nōnulli
 aiunt ante etatē Tarquinij securis regibus prae-
 ferri solitas: fuisseq; hoc institutum Romuli mox
 ex quo principatum adeptus sit. N: hil tamen
 uetat Etruscorum id esse inuentū, primumq; ab
 illis mutuatiū Romulū: attamē Tarquinio quoq;
 allatas inter cetera insignia regia securis x i i.
 quemadmodum nunc Romani sceptrum & dia-
 demata dono mittunt regib; quando eis cōfir-
 mant potestatem in regiam: quibus utuntur etiāsi
 ab illis nō accipiant. Hos honores nō statim ad-
 misit Tarquinius, si plerisq; scriptoribus Rō-
 manis credimus: sed cum ad S. P. Q. R. uenisset
 iuberent

iuberent ne ut cos reciperet , uolentibus illis & consentientibus tum demum illis usus est: totoq; uite tempore amictus toga picta purpurea gestabat coronam auream & sceptrū eburneum, sella item sedere solitus eburnea, lictoribus iura reddenti astantibus, & per uias eum praecedentibus. idem ornatus mansit & ipsius successoribus, & post pulsos reges annuis consulibus. excepta corona togaq; picta : nam haec sola his adempta sunt, quòd inuidiosa uiderentur & libertati graua. post uictoriā tantū ex s. c. triumphantes ornantur auro, & amictuntur togis pictis purpureis. Ad hunc modū post bellum Fetruscū per nouem annos ductu & auspicijs Tarquinij gestū pax redintegrata est. Sabini soli supererant qui cum Romanis de principatu cōenderent, uiri pugnaces , regionem colentes amplā & fertilem, nec longe à Roma disceit am. hos etiā subigere cupiens Tarquinius bellum eis indixit, incusans quòd deposcēti sibi ad supplicium nolissent dedere suos populares qui Fetruscos ad bellum exciuerant, polliciti si cum exercitu uenirent perstraturos se in eius belli societate suas patrias. Gratum id fuit Sabinis iniquū existimantibus si tot praepotentes ciues sibi adimerentur: & non expectato Romanorum aduentu ipsi in eorum agrum irruerunt. quos ubi Tarquinius cognouit superato Aniene populari uicina castris omnia, assumptis Romanae iuuen-

tutis

tutis expeditissimis, quantum potuit properauit
 ut palantes prædatores opprimeret: caesisq; plu-
 rimis & recepta præda, prope hostẽ castra po-
 suit: ibi paucis aliquot diebus expectato reli-
 quarum copiarum & à socijs auxiliorum ad-
 uentui, postquam his auctus est, in campũ pro-
 gressus pugnandi fecit copiam. quo uiso Sabini
 ex aduerso pari alacritate prodierunt, nec uirtu-
 te cedentes nec numero: pugnaueruntq; ingenti
 animo tantisper dum res erat cum solis à fron-
 te oppositis. deinde ut animaduicerunt aliam
 hostium manum instructam à tergo in se ten-
 dere, desertis signis in fugam uersi sunt. Tar-
 quinius enim noctis delectos equites simul et pe-
 dites oportunis locis in insidijs collocauerat, qui
 eum à tergo in Sabinos coorti sunt: ad quorum
 nec opinatum conspectum attoniti nihil am-
 plius fecerunt fortiter, sed uelut arte circumuen-
 si & malo ineluctabili, diffugiẽtes alij aliò sa-
 lutem querebant pedibus. tum uerò ingens coru-
 strages est edita persequente equite & obstante
 undiq; ita ut admodum pauci euaserint in pro-
 pinqua oppida: maior pars aut capti sunt, aut
 cæsi in fuga & in prælio. neq; enim ad repu-
 gnandum animus adsuit, sed oppressi ex inspe-
 rato & se & castra sua dederunt. Populi au-
 tem Sabini astu se non uirtute superatos dicti-
 tantes maiorem rursus parabant exercitiũ sub
 imperatore ueterano & artium belli peritissi-
 mo.

mo: quorum uoluntate cognita rex celeriter cōparatis & in unum collectis copijs , priusquam illi conuenirent Anienem transijt. id ubi Sabinorum imperator audiit , cum ijs qui ex recenti delectu ad manum erant profectus , castra non longe à Romanis metatus est in præsupto quodam tumulo: & abstinēdum à praelio ratus donec ad se uenirent cetera Sabinorum copia, tantum emissis subinde equitibus , & insidijs per nemora & syluas dispositis defendebat agrum à populationibus. dumq; ita bellum ducitur crebro pugnatum est procursantibus uclitibus simul et equitibus exercitus in aciem educti sunt nunquam. tandem Tarquinius morarum ac iræ impatiens oppugnationem aggressus aliquoties impetum fecit in castra hostium: deinde sentiens ni nihil se proficere , quòd locus munitior esset quã ut expugnari posset facile, decreuit inopia cōmectus eos premere. itaq; custodijs per omnes uias còsuetas dispositis, lignatione ac pabulatione prohibitos breui ad tantam redegit rerum omnium inopiam, ut coacti sint obseruata nocte imbribus & procellis turbida turpiter castra deserere, relictis per trepidationem iumentis & ientorijis, simulq; saucijs & apparatu bellico. Postero die Romani discessu eorum cognito sine pugna castris potiti, direptis his captiuisq; abductis in urbē se receperūt. durauit id bellū nō intermissum integro quinquēnio: in quo

u

agri

agri utrinq; vastati sunt mutuis excursionibus, & multa cōmissa maiora minorāue praelia, in quibus raro Sabina res fuit superior: sed ultimō manū supremā bello imposuit. Sabini enim non ut ante per uices, uerū populariter quantū militaris etatis fuit in expeditionem profecti sunt: Romane quoq; legiones omnes, accitis etiā Etruscorum ac Latinorum aliorumq; sociorum auxilijs obuiam iuerunt hostibus. Sabinus imperator in bina castra partitus est suas copias, Romanus rex tres exercitus in ternis castris habuit non longe à se inuicē distitis. ipse legionarijs preerat, Aruntē fratris filium prefecit Etruscis auxilijs. Latinis preposuit uirum strenuum & rei militaris peritissimum, licet peregrinum necdū ciuitate donatū, Seruiū Tullium: cui Romanus populus post obitū Tarquinij, nulla superstitie prole mascula, regnū detulit admiratus uirtutem hominis uel pacate ciuitati regende uel bello administrando idoneam. huius genus, educatio, fortuna & quod circa eum apparuit prodigiū, suo loco dicitur apertius. Ergo utrinq; parati ad decernēdum signa confecerunt. leuū cornu Romani, dextrū Etrusci, mediam acie Latini occupant. toto die pugatum est acriter, tandē Romani uicerūt egregie, stratisq; in pugna multis uiris fortibus, in fuga maiore ceperunt numerū: & uirisq; castris positis, ingentiq; preda ditati, sine metu iam agris quā
lase

late patebant ferro flammāq; peruasit, sub
 initium autē in domū dimissi sunt. Tarquinius
 tertium triumphans in urbē redijt. Sequēti anno
 rege rursus expeditionem parante ad expugnā-
 da Sabinorum oppida, nullum expectare belli
 fortunā sustinuit: sed uno cōsensu priusquā adi-
 rent extremū periculum cor.ū que in expugna-
 tis solent accidere: de pace agere decreuerunt.
 itaq; uenerunt singularū ciuitatum optimates
 ad Tarquinium aduēt antem iam cum exerci-
 tu: dederuntq; tam se quā sua oppida, oran-
 tes ut equas pacis conditiones impetrare liceat.
 Lætus ille sine periculo sibi oblatum genis im-
 perium, pace data in societatem & amicitiam
 eos recipit eisdem legibus quibus Etruscos ali-
 quāto ante receperat: captiuosq; sine pretio re-
 stituit. Hac sunt que bello gessit Tarquinius,
 nunc dicemus pacis opera, quādo nec ipsi libet
 præterire silentio. Mox ut principatū accepit,
 ad conciliandum sibi plebis fauorē, sic ut à prio-
 ribus regibus factū est, hac benignitate usus di-
 citur. selectos ex omni plebciorum numero uiros
 centum spectata uel fortitudinis uel prudentia,
 in patriciorum primo allectos ordinem, patrum
 etiam ascripsit numero: actum primum Romæ
 trecentos habuit, qui ducenti ante fuerant. Ve-
 stalium quoq; collegiū auxit, ad quatuor dua-
 bus additis. cum enim creuissent numero publi-
 ca sacrificia, quibus opus erat interesse hæc
 uirgines

uirgines, non uidebantur quatuor sola sufficere. hoc institutum secuti sunt reges alij, & usq; ad nostram ætatem mansit is numerus. quin & supplicium quo in eas stupri conuictas animaduertunt pontifices, ad hunc autorem refertur: siue id alia ratione, siue (ut quidam opinantur) in somnis monitus instituit: quod post illius obitum inter Sibyllina oracula repertum aiunt ipsi pontifices. deprehensa enim est eo regnante sacerdos quedam Pinaria Marci filia corpore non casto rem diuinam accedere. modus autem supplicij quo tales puniuntur, superius à nobis indicatus est. Forum etiam ubi ius redditur, conciones sunt, aliaq; ciuilia negotia peraguntur, ab illo rege ornatum est, officinis circumdatum alijsq; ornamentis publicis. Urbis mœnia que antè properato ac rudi opere condita fuerunt, extruxit quadratis lapidibus, quorum singuli iustum plaustrum onus conficerent. cœpit & cloacas fodere, quibus in Tiberim corriuatur quicquid aquarum est per uias, dici uix potest quàm admiranda opera. Mihi sane iria magnificentissima uidentur, ex quibus maxime apparet amplitudo Romani imperij, aqueductus, uia strata, & hæ cloacæ, reputanti non solum utilitatem operum de qua suo dicetur tempore, uerum etiam impensarum magnitudinem: quam uel hinc licet conijcere, quòd, ut affirmat C. Aquilius, neglectas aliquando cloacas, &

non

non transmittentes aquam, censores mille talentis purgandas locauerint. idem in circo maximo inter Palatinum & Auentinum montes sito primus circumquaq; operata tecto fecit sedilia. nam antea stantes spectare solabant, surcis tabulata sustentibus. Locos spectaculorū in triginta curias distribuit, ut curialiū quisq; suo loco spectaturus siceret: quod opus et ipsum procedente tempore annumerandum erat inter totius urbis pulcherrima. longitudo enim eius est trium stadiorum cum dimidio, latitudo quatuor iugerum. à duobus maioribus lateribus, et uno minore, cingitur curipo qui aquas recipiat, decempedali profunditate simul & latitudine. post curipum extructæ sunt triporticus. ima habent lapidea paulum scandentia (sicut in theatris) sedilia, super duplici contignatione sunt lignea. duas maiores porticus tertia minor coniungit, transuersim lunata specie apposita, ut ex tribus una conficiatur amphitheatralis octo stadiorum amplitudine, capax centum quinquaginta milium hominum. reliquum è minoribus latus, quod subdiuiale est, habet fornicatos carceres unde equi emittuntur, omnes uno clausos repagulo. externe ambit circum simplex contecta porticus, habens officinas & superne cellas per quas spectatores intrant & ascendunt per officinas singulis, ut nulla confusio exoriatur inter tot milia tum uenientia

eum discedentia. Templum etiam edificare ag-
 gressus est, quod cum Sabinis confligens ultimo
 praelio, Ioui, Iunoni, & Minerva uouerat. Huic
 sedem cum designasset in tumulo qui multa &
 laboriosa egeret opera, quippe qui difficili aditu
 erat, nec in summo planus, sed prærumpus &
 fastigiatus, multis ex partibus amplexus est
 eum aliis substructionibus: inter quas & uer-
 ticem congesto aggere planam effecit aream ad
 excipiendam sacram adem apertissimam. funda-
 menta tamen iacere fato præuentus non potuit,
 cum quadriennio tantum post eius belli finem
 superuixerit. Post multos deinde annos tertius
 ab hoc rex Tarquinius, is qui regno pulsus est,
 fundamenta iecit, & bonam partem confecit
 eius edificij. ac ne is quidem absoluit hoc opus,
 sed à tertijs consulibus dedicatum est. Memora-
 bile est & quod ante templi eius adificationem
 accidit, constanter proditum ab omnibus Ro-
 manis scriptoribus. edificaturus Tarquinius ac-
 cersitis auguribus iussit primum deos consuli de
 loco, quisnam esset in tota urbe ad id apertissi-
 mus, dysq; ipsis gratissimus. cumq; indicassent
 imminentem foro tumulum, qui tum Tarpeius
 dictus nunc Capitolinus uocatur, iterum quasi-
 uit qua tumuli parte deberet fundamenta iace-
 re. nam id erat non admodum facile, multis deo-
 rum geniorumq; sacellis penè inter se contiguis
 locum occupantibus, quæ oportebat transmoueri
 aliò.

aliò, & arcam liberam futuro templo relinquere. placuit auguribus de singulis aris ibi suis aues consulere, & si numina ipsa uellent cedere, transferre eas in locum alium. omnes sacerdotum exaugurationes admisirunt aues: Terminus tantum & Iuuentus nullis augurum precibus flecti potuerunt ut sustinerent locis suis cedere. quo factum est ut eorum aræ contineantur templi ambitu, altera sita in uestibulo Minervæ, altera in ipsa æde prope delubrum. hinc conijcibant augures, nec mouendos unquam urbis terminos, nec iuuenilem uigorem ei desore. utrunq; nunime uanum fuit usq; nostra tempora per ætates iam x x I I I I. illustrissimus autem augurum, qui aras dicauit, sanumq; designauit, & multa populo prædixit diuinitus, Nauius Actius dictus est, qui dijs fuisse ferretur omnium eius artis professorum charissimus, clarum nomen consecutus ob uix credenda eius experimenta edita. quorum unum præcipuum dicitur, qua fortuna quâue occasione à dijs oblata ad tantam nominis cclibritatem peruenerit, ut ceteri eius seculi augures collati ad illum in nullo penè honore fuerint. paupere hic patre natus exigui colono rusculi, puer etiam tum inuabat eum & alijs operis quas ætas ea ferri, & partum agendis suis. accidit aliquando ut experrectus à somno desideraret suos aliquot, nec inueniens fletu paterne seruitutis. pro-

factus deinde ad ligneum quoddam sacellum in
 eo rure sacratum heroibus, eorum opem in per-
 uestigandis suis implorabat: uoto facto, si
 preces sue non fuerint irritae, oblaturum se illis
 uuam eius ruris maximam. paulo post inuentis
 porcis cum uellet uotum heroibus persolvere,
 non uidebat uiam qua uuam eam inuenire pos-
 set. quamobrem anxius animi deos comprecas-
 tus est ut quod querebat indicarent sibi auspi-
 cio. cumq; diuinitus in mentem ei uenisset ui-
 uicam in duas partes diuidere, dextram & si-
 niſtram, obseruabat utriusq; partis auspicia:
 conspicatusq; aues in alicui, ad indicatam ui-
 cem accedens inuenit uuam mirae magnitudinis,
 quam ad sacellum deferens à patre uisus est. cui
 admiranti botrionis molem, & unde nactus es-
 set scitanti, rem omnem denarrauit ordine. pa-
 ter suspicatus id quod erat, inesse ingenio pueri
 natura quaedam artis diuinatoriae semina, ad-
 ductum in urbem commendauit literatoribus.
 deinde ubi triuiales istius disciplinas perdidit,
 tradidit eum Etruscorum doctissimo, ut auspi-
 candi artem disceret. ita Nauius ad innata
 principia præceptis artis additis omnes diuinos,
 ut dixi longo post se reliquit spatio. & quam-
 uis non esset unus è collegio, tamen ab urbanis
 auguribus in omni publico negotio adhibebatur
 propter prædictionum eius certitudinem, nec
 prædicabant quicquam nisi ex illius sententia.

idem

idem *Navius*, cum aliquando *Tarquinius* ad ueteres equitum centurias ex recenti dilectu tres à se atq; amicis denominatas uellet addere, solus fortiter contradixit, non sinens hic quicquam mutari ex instituto *Romuli*. ea de causa iratus rex *Nauio*, conatus est uanitatem artis & hominis arrogantiam coarguere. itaq; pleno foro sedens altiore solio, pramonitis circumstantibus quid pararet facere, accersit augurum. uenienti & comiter salutato, *Nunc*, inquit, tempus est *Nauis*, quam artis tue peritus sis ostendere. concepi mente negotium arduum, id fieri ne possit scire cupio. I consuleisq; auibus responsum refer celeriter: ego hic prestolabor interim. fecit quod iussus est, ac mox reuersus ait addicere aues futurum esse omnino. Risit *Tarquinius*, simulq; promens è sinu cotem & nouaculam, *Deprehensus es*, inquit, pretextu numinis nobis imponere, quando polliceri audes impossibilia. ego certe cogitavi possemne cotem nouacula discindere. tum risu exorto circumstantium. *Nauius* nil turbatus strepitu & ludibrio exclamat, *Feri Tarquini cotem strenuè*. profecto enim diuides. miratus rex uatis confidentiam, nouaculam in cotem adigit: ferrum dissecta cote adusq; manum tenentis eam penetrat. ad tam incredibilem euentum conclamatum est à corona spectantium miraculo attonita. Rex confusus artis experimento, & uolens

indecoram opprobriationem corrigere, primum à duplicandis centurijs abstieit: deinde ut *Nauio* debitum honorem referret ut dijs omnium mortalium charissimo, præter magnam comitatem exhibitam, etiam ærea statua hominem dignatus est qua memoriam eius sempiternam prorogaret ad posteros: spectataq; est in foro usq; ad nostræ ætate tempora, ante curiam prope ruminalem ficum posita mediocri statura & operoso capite. eorum quoq; ac nouaculam non longe inde sub ara quadam sitas fuisse memorant: qui locus Romanis puteal dicitur. atq; hæc de augure dixisse sufficit. porrò *Tarquinius* rex iam annis grauis & octogenarius, ob idq; à bello feriatius, per insidias ab *Anci Marcij* filijs oppressus interijt: qui iam antea de principatu eum deturbare non semel cogitauerant, spe successionis ob paternam memoriam gratam etiam eum uiris bellatoribus. Verùm ea spe frustrati insidias illi struxerunt incuitabiles: quod facinus non impunitum siuece numina. Libet & insidiarum modum narrare. *Nauius* ille quem regi centurias equitum augere uolenti intercessisse diximus, cum maxime commendatione artis & autoritate floureret in urbe, sine amulatione sui ordinis, siue inimicorum dolo, siue alio quocunq; repentino casu sublatus nusquam comparuit: & neq; mortem eius coniectare potuerunt ipsius necessarij, neq; cadauer usquam reperiunt est. quem

quem casum cum populus multa de multis suspicans ferret iniquissime, Anci liberi uidentes commotam multitudinem, per calumniam impingebant id scelus regi Tarquinio, nulla alia coniectura, nisi quòd dicerent eum uoluisse multa mutare in Republica, ideoq; sustulisse hunc ne aduersaretur ipsi ut antea: deinde quòd in tam graui casu non inquisiisset autores facinoris, sed totum dissimulasset, non facturum sceleris esse conscius. ita comparata factiosorum manu è plebeijs simul & patritijs, quos adiutabant de suis facultatibus, magnam regi faciebant inuidiam: hortabanturq; populum, ne paterentur uirum manus impuras admouentem sacrificijs, & polluentem potestatem regiam, præsertim qui ne ciuis quidem esset, sed peregrini generis. ita concionabundi homines disertis commouebant bonam partem popularium, uenientem in forum conati ut impurum pellere: non tamen ueritati præualere potuerunt, nec persuadere populo reliquo ut eum regno pellerent. ut uerò & ipse causam pro se dicere exorsus calumnijs omnes egregie diluit, & gener eius Tullius, cui aliam filiarum nuptum dederat, multum apud populum pollens, Romanos flexit ad misericordiam, improborum calumniatorum opinionem lucrati è foro coacti sunt discedere. is conatus ubi parum successit, reconciliationem per amicos quærentes regem

inuen

inuenerunt facilem adueniam, qui ob paternorum beneficiorum memoriam contentus fuit temere coëptorum pœnitentia: atq; ita integro triennio manserunt in ficta amicitia. deinde occasionem naçti tali dolo eum aggressi sunt. iuvenes duos coniuratorum audacissimos pastoralis habitu & falcibus lignatorijs instructos meridie miserunt in regiam, pramonitos quid eos dicere oporteat, quoue modo rem gerere. qui ut in uestibulum peruenerunt, magno tumultu se inuicem conuictijs laceffentes, ne manibus quidem temperabant, amboq; magna uoce regem appellabant, presentibus multis coniuratis æque rusticano habitu, utrinq; paratis huic illi uel adesse ac restari de iniurijs. uocati intro ad regem, iustiç; licem proponere, aiebant se contendere de caprarum gregibus, uociferando, obstrependoq; sibi inuicem, & nihil ad rem dicendo, sic ut risum mouerent omnibus. ita inter ludibria regem incautum aggrediuntur falcibus, & grauiter sauciato per ianuam se proripiunt. sed conclamatione facta multis accurrentibus à fuga retracti, tormentisq; admoti, coacti sunt autorem insidiarum prodere, ac mox meritum dederunt supplicium. ita rex Tarquinius suo concessit, cum per triginta octo annos, quibus regnauit, multa & magna in Rempublicam contulisset beneficia.

DION

DIONYSII ALEXAN-
DRI F. HALICARNASSEN.

*antiquitatum siue Originum
Romanarum, Liber*

Quartus.

Continet res Seruii Tullii & L. Tarqui-
nii Superbi regum Rom. ultimi, tempus
autem annorum L X I X.

ARQUINIO defuncto in principatū successit gener eius Tullius, anno quarto quinquagesimæ Olympiæ, qua in stadij cursu uicit Epitclides Lacon, principe Athenis Archestratide: de qua iam prosequenda est narratio quam supra distulimus, de parentibus eius, quid ue priuatus ante acceptam regiam potestatem gesserit. ac primum de genere ipsius dicam que mihi uidentur maxime uerisimilia. Corniculanus quidam in Latio uir regij sanguinis nomine Tullius uxorem habuit Ocrisiam præstanti forma & pudicitia fœminâ. hæc marito in Corniculi expugnatione occiso prægnans inter captiuos abducta, in præde partem Tarquinio extra sortem honoris causa concessa est, quam ille dono dedit coniugi. Tanquil omni eius fortuna cognita paulò post manumisit mulierem, eiq; maximam semper benuolentiam & honorem exhibuit. ex hac Ocrisia etiam

etiam tum ancilla natus est puer, cui mater supra gentile nomen Tullij, prænomen addidit Seruio, de presenti conditione sumptum, quòd in seruitute eum peperisset. Seruius enim Græce dici posset $\Delta\delta\lambda\iota\Theta$. Latini tamē aliter & penè fabulose natales eius narrant, quemadmodū apud multos eius gentis scriptores inuenio, si tale quid de dijs fas est credere. è foco regie, ubi cum alia sacra domestica solent fieri, tum cœnarum libari primitiæ, extitisse uirilis membri speciem. id primam conspicatam Ocrisiam, quæ ex more liba eò tulerat, indicasse regibus. uiso prodigio miranti marito Tunaquilem mulierem & aliqui prudentē & Thuscarū cum primis perit amarium dixisse solam soli, fatale esse in regia maiore homine prolem nasci ex ea scemina quæ cum spectro illo concumberet. id cum confirmassent alij quoq; prodigiorum interpretes, placuisse regi ipsam cum eo coire, cui primæ apparuerit: ac mox mulierem nuptiali ornatu exculeam inclusam esse in id cubiculum. congressamq; cum quopiam deo uel genio, siue is Vulcanus fuit, ut uulgaris est opinio, siue familiaris Lar, postquam is disparuit gravidam factam legitimis mensibus exactis peperisse hunc Tullium. id ne fabulosum uideretur, fides rei prodigio nouo confirmata est. puero enim in regina cubiculo meridiantis flamma emicuit è capite, matre ipsaq; regina inspectante cum mulieribus & alijs

alijs qui eum forte aderant : nec prius ardere caput desijt, quàm excitato à matre flamma simul cum somno cuanuit. atq; hæc sunt quæ feruntur de eius origine. merita uerò, quibus adhuc priuatus regis simul & populi Romani consecutus gratiam secundus à rege est habitus, fuerunt huiusmodi. Penè puer primo bello Hetrusco, quod auspicijs Tarquinij gestum est, in equestribus pugnis tam insignem prauit operam, ut uulgo celebraretur militaribus donis decoratus ante alios. altera deinde in eam gentem expeditione cum acere prælium commissum esset ad Heretum, fortissimus omnium iudicatus rursus à rege coronas accepit aliquot. anno autem ætatis ad summum uigesimo præfectus auxilijs quæ socij Latini nominis miserat, in subigendis Hetruscis multum adiuuit Tarquinium. Primo bello Sabino magister equitum profligauit equitatum hostium, & usq; Antemnam urbem prouectus, tum quoq; ob rem sua potissimum opera bene gestam accepit premia. in alijs etiam multis cum hac gente conflictibus, nunc equitum nunc peditum dux, semper declarauit eximiam generositatem animi, & præ alijs coronas affectus est. ac demum perdomito hoc hoste, deditisq; Sabinorum oppidis, uisus Tarquinio fuisse causa uictoriæ, nouis coronis ab eo honoratus est. nec minor seipso pacis artibus, prudentissimus fuit singulariq; eloquentia præditus, &

cuius

cuius fortunæ ferendæ idoneus, ut qui sciret se accommodare moribus omnium. ob has uirtutes suffragijs populi Romani è plebeio ascitus est in patritiorum ordinem, sicut ante Tarquinius, atq; ante hunc ipsum Numa Pompilius. Rex ipse generum sibi ascium, iuncta ei filiarum aliera: & si quid per se morbo senectutis impeditus obire non poterat, huius opera utebatur, non in domesticis tantum, uerum etiam in publicis negotijs: in quibus omnibus æquum se ac fidum præstitit, nec referre putabant ciues Tarquinius ne Rempub. curaret an Tullius, ad id deuincti erant eius beneficij. Ergo cum & regali esset ingenio, & à fortuna multis gradibus prouectus, post Tarquinium interemptum ab Anci Marcij filijs paternum principatum recipere conantibus, uisus est sibi uocari ad regnum ab ipsa Repub. & ut uir industrius non emisit hanc occasionem è manibus. Multum hic ualuerunt & reginæ uiduæ consilia. quæ genero fauebat, non ignara in satis esse ut is uir ad regnum Romanum perueniat. erat autem iam dudum orbata filio iuene, qui duos infantulos superstites reliquerat. quare destituta se cogitans, & uerita ne Marcij regno potiti pueros tollerent, omnemq; cognationem regis extinguerent, primiam regia clausa custodes adhibuit necui uel aditus pateret uel exitus. deinde iussis omnibus excedere cubiculo in quo Tarquinium semi
necem

necem deposuerant, Ocrisia tantum cum Tullio coniugeq; ipsius sua filia retentis, & accitis cū nutricibus pueris, sic eos affata est. Vidis Tulli regem nostrum Tarquinium, qui te alumnū suū præ omnibus amicis & cognatis in honore habuit, impiorū manibus adductū ad fatalem terminum, prius quā uel domesticas res disponere, uel prospicere publicis, uel nostrū cuiquā extremum uale dicere potuerit. supersunt hi miselli & iterum iam orbatī parente pueri, quorū incolumitas in maximo nūc uersatur discrimine. nam si ad Marcios aui eorum interfectores peruenierint gubernacula reip. miseris modis eis percundum est: ac ne uobis quidem uita in tuto erit, quibus Tarquinius maluit quā illis locare filias, si paricidas regno potiri patiemini, omnesq; cognatos & amicos idem inuoluet periculū: ne nobis quidem parceat miseris mulieribus, sed omnes nos clamue palamue conabuntur illi perdere. Hæc igitur cum ita se habeant, non conuiuendū est nobis dum nefarij paricide nobis insensissimi grassantur ad imperium, sed ob- sistendum & uetandum astu primū, quando præsens rerum status ita postulat: deinde postquam primus conatus nobis successerit, aperte iam aduersabimur, & armis eos arcebitur: si tamen his opus erit, modo ne pigeat nunc quæ facienda sunt facere. Quenam hæc? Ante omnia regis mortem occultemus spargendo fa-

x *man*

mam nullum acceptum esse vulnus letale: medici quoq; promittant intra paucos dies restituendum sanitati pristina: quo facto ego progressa ad populum quasi regis nomine mandata referam: committere eum curam & custodiam tam proprie domus quam reipublica, interim dum ipse conualiscat, alteri generorum Servio Tullio. id populus libenter accipiet, iam ante assuetus tua Tulli imperata facere. ita presenti discusso periculo (collabentur enim vires inimicorum audito regē uiuere) tu accepta cum fascibus & armis potestate, uoca insidiatores Tarquinij uite in populi iudicium, primosq; omnium Marcij filios, & ius postula. si comparuerint, plectito eos capite. sin, quod est uerisimilius, causam deseruerint, bonis multato ex:lioq; perpetuo. ac tum deniq; ad res componendas uersus officijs & comitate conciliabis tibi fauorē multitudinis, precipuē uerò innocentia cura, & in egenos ciues liberalitatis ac beneficentia. post hæc ubi uisum fuerit tempestiuum, dicemus regem defunctum, & funerabimus eum magnifice. postremum ist quod mihi abs te licet meo iure petere, ut quando à nobis enutritus & institutus es, indulgenterq; habitus non secus quàm filij solent à parentibus, & de regis uitam cum nostra filia, si ad regnū quoq; me prouehente peruenire tibi dabitur, pueris istis paternā exhibeas beneuolentiā: & cū ad eam etatē uenerint quæ sit

sit par administrande reipublice, maiorem natu Romanis proficias. His dictis, puerisq; altero post alterum in generi ac filie ulnas miserabiliter impositis, mature cubiculo egressa, domesticos iussit parare curationi necessaria, simulq; conuocare medicos: cūq; per noctē superuenientem interquieuisset, mane concurrentem ad regiã populum per fenestras in nouam uiam uersas allocuta est, autores capitalium insidiarum indicās, productis ut erant uincti ministris eius facinoris. cuius indignitate cōmota multitudo, & irritata contra noxios, tandem ait cos nihil scelerstis consilijs proficere, quādo eadem animo destinatam perpetrare nequuerint. ad hæc uerba exhilaritatis, cōmendat eis Tulliam, quasi declaratum à rege priuatorum ipsius negotiorum simulq; publicorum curatorem omnium, tantisper dum haberet melius. itaque populus lætus abijt, ratus regis saluti nihil esse periculi, in quo errore diu perstitit. Tum uerò Tullius ualida manu stipatus cum lictoribus in comitium progressus, Marcios per præconem citauit in iudicium, & absentes damnauit exilio perpetuo, bonis etiam eorum in fiscum relatis, atque ita iam tuæ regnabat pro Tarquinio. Nunc priusquã ad ulteriora narratio transeat mihi causa reddenda est cur à Fabio alijsq; qui hos à Tarquinio superstites pueros filios eius fuisse tradidit dissentiam, nequis lætis illorū monumentis cre-

dat me data opera fingere, qui non filios sed nepotes fuisse dixerim. Omnino enim inconsiderate ac negligenter hac parte quidam scripserunt, non excusis absurditatibus quæ fidem ipsorum eliciunt, quas ego paucis conabor ostendere. Tarquinius ex Hetruria cum familia migravit etate iam matura prudentia, ut qui solum uertisse feratur, quia non admitteretur ad honores & curam reipublicæ. alius igitur eum diceret eum fuisse ut minimum trigenarium, quòd hanc ætatem leges censeant magistratibus idoneam & negotijs publicis: ego quinquennium integrum detrahens, X X V annorum eum faciam. Venisse autem eum cum Hetrusca uxore, quam uiuo suo patre duxerat, omnes Romani scriptores consentiunt: quorum Gellius aduentum eius refert in annum Anci Marcij regni primum, in octauum Licinius. Sit ita ut scribit Licinius. nam si non prius, certe posterius non uenit: quandoquidem nono Anci anno ad bellum Sabinum magister equitum ab ipso rege missus est, si utriq; scriptori credimus. quòd si X X V. annos natus Romam uenit & circiter octauum regni eius annum in Anci amicitiam receptus, X V I I reliquos exegit cū eo, qui in totum regnavit annos X X I I I, ipse uerò successor X X X V I I, ut omnes consentiunt, sequitur ut octogenarius sit mortuus. is enim numerus ex hac supputatione colligitur. habuisse autem eum uxorem quinquennio se iunioram

niozem probabile est, hoc est cum ipse moreretur
 natam annos L X X V. quæ nouissimum filiorum
 pepererit anno ætatis suæ quinquagesimo. Ul-
 terius enim non fert uterum fœmina, sed hic est
 partuum terminus, ut scribunt quibus cura fuit
 perscrutari talia. eū filiū oportet uiginti quinque
 annorū fuisse quando patre orbatus est: Lucium
 uerò non minus X X V I I. qui natus erat gran-
 dior. Ergo Tarquinius nullos infantes supersti-
 tes reliquit filios susceptos ex hac muliere. Ad
 hæc si uirilem ætatem habuissent filij, nec pater
 fuisset occisus, nec mater adeò misera et dijs in-
 uisa fuisset fœmina, ut liberos suos spoliaret prin-
 cipatu hæreditario, eumq; serua nato & nil ad
 suam cognationē attinenti traderet. ne filij qui-
 dem fraudari se paterno regno per ignauiā si-
 uissent in ipso ætatis flore, uel ad execranda elo-
 quentiā, uel ad rem manu gerendam apertissimo.
 quos Tullius nec generis nobilitate præcellebat,
 nec ætatis prærogatiua, triennio tantū eorū al-
 terum superans. quæ propter nunquā regnū usur-
 panti uliro cessissent de iure suo. Quin & alia
 quedam insunt in hac opinione incōuenientia,
 quæ omnes historiæ Romanæ conditores parum
 animaduertisse uidentur, uno excepto quem pau-
 lo post non uocabimus. in confesso enim est Tul-
 lium in occupato post Tarquinij mortem regno
 expleffe annū X L. igitur si quando successione
 fraudatus est grandior Tarquinius X X V I I.

annorum fuit, septuagenario maior erat quādo interfecit Tulliū. at scriptores tradunt eum tunc fuisse etate uigētiſſima: adduntq; arreptum ab eo regem medium, elatūq; è curia per gradus datum precipitē: poſt quod facinus uigeſimoquinto demum anno pulſus eſt, quādo cum Rutulis bellum gerens omnia per ſe obibat imperatoria munia, quod incredibile eſt de eo qui non a genario ſex annis ſit grandior. exactus etiam regno bellum cum populo Romano geſſit annis quatuordecim, ipſe interim ab armis non temperās: id quod in monumenta relatum fidem de tam grandæuo non inuenit, quem oportebat tunc decimum ſupra centum annum excedere: tam longam autem uitam non eſt reperire in noſtris regionibus. Haſ abſurditates quidam Romani hiſtorici alijs abſurditatibus diluere conati ſunt, pro Tanaquile matrem liberorum ſubſtituentes quandam Geganiam, nuſquam nominatam in hiſtorijs. Certe hoc coniugium Tarquinio non conuenit penè octogenario, nec ea etate liberorum procreatio eſt credibilis. neq; enim omnino carebat prole, ut eius deſiderio teneretur, quippe duarum filiarum pater, idq; nuptiarum. quare tot ſimul impoſſibilia reputāti mihi placuit ſequi potius autoritatem L. Piſonis Frugi, qui ſolus non filios fuiſſe, ſed nepotes, ſcribit in ſuis Annalibus: niſi forte natura nepotes, adoptione filij regis facti ſunt, quod fallere potuit rerū

Rom

Romanarum scriptores ceteros. Nunc à diuerticulo repetamus institutum narrationis ordinem. Adeptus vicariam reip. administrationē Tullius, pulsa factione Marcia iam securus, regem Tarquinium quasi recens tum ex vulnere mortuum magnifico funere extulit, monumentoq; insigni cōdidit, alijsq; ornavit honoribus: ac deinceps regionum puerorum tutor habitus, simul patrimonium eorum curabat, simul negotia republice. id molestū fuit patricijs indignantibus quòd ipse sibi maliciosis artibus asservisset potestatem regiam, non à senatu decretam, nec acceptam ritu legitimo. quamobrem sepe potentiores eius ordinis occultis cœtibus agitauerunt de abrogando illi principatu ut illegitimo: placuitq; ut quàm primum Tullius senatum indiceret, cogere eum fasces & reliqua insignia deponere, ac mox creatis interregibus per illos legitimum regem eligerent. quo cognito Tullius ad promerendum plebis favorē & sublevandos inopes adiecit animum, usurus ad dignitatem suam tuendam illorum opera: & productis in concionem pueris ex altiore loco sic populum allocutus est. Magna mihi necessitas incumbit, Quirites, curandi pueros hos teneros. Nam avus eorum Tarquinius orbem me larisq; egenum exceptum educavit pariter cum suis liberis, & matrimonio iunxit mihi filiarum alteram, totoq; vita sue tempore paternum, ut

scitis, affectum erga me obtinuit nullis ornans honoribus. tandem post infelicem illum casum, si quid humanum sibi accideret, mihi curam nepotum credidit. quis igitur me diuini humaniue iuris oblitum non diceret, si desererem aut proderem pupillos quibus tam ingentem debeo gratiam? uerum nec meæ fidei decro, nec horum deseram solitudinem, quantum equidem potero. Aequum autem est uos quoq; meminisse beneficiorum ab horum auo collatorum in rempublicam: qui tot Latinorum urbes antehac æmulas uestro subiecit imperio, sicut Hetruscos quoque uniuersos uicinarum gentium potentissimos, Sabinos etiam imperata coëgit facere: atque hæc omnia confecit nullis laboribus parcens aut periculis. quapropter quandiu ipse uixit, illi uos decuit pro beneficijs habere gratiam: nunc uerò postquam fato functus est, posteris eius referenda est, ne uideamini cum corporibus simul desodere beneficiorum memoriam. Sic igitur cogitate, quasi uniuersi curatores relictis sitis his pueris, & confirmate eis auitum imperium. non enim æque illis prodesse potest mea unius tutela, atq; commune ciuitatis auxilium. hæc dicere coactus sum, quia sensi conspirasse quosdam ut regnum alijs traderent. Licebit autem Quirites & meos labores reuocare uobis in memoriam, quos nec paruos nec paucos impendi reipublicæ, quos apud scientes uos recensere necesse non habeo:

beo : pro his gratiam si qua mihi debetur , istis
 reponi cupio . non enim mihi regnum astruo , quo
 et amen indignus nõ uideor : sed Tarquinij poste-
 ris opem ferens accepi rerum gubernacula . quã-
 obrem supplex oro ne destituatis pupillos nunc
 de principatu periclitantes : quod si primus co-
 natus inimicis successerit , exulatueros etiam in
 perpetuum . Verum de his quæ & scitis ipsi , &
 facietis ita ut facere conuenit , nihil addam am-
 plius . superest ut audiat quid excogitauerim
 in uestrum commodum , cuius'ue rei causa
 uos in concionem aduocauerim . Quotquot ue-
 strum ære alieno grauati non sunt soluendo
 propter inopiam , his ego succurrere paratus ,
 quoniam ciues sunt & multos labores exãtla-
 runt pro patria , ne libertatis publicæ propu-
 gnatores amittant propriam , de meo pecuniam
 dabo qua satis fiat creditoribus . Si qui autem
 in posterum à fœneratoribus mutuum accepe-
 rint , eos ob æs in neruum duci non sinam : caue-
 boq; lege ne fœneratoribus ius sit in libera cor-
 pora , sed contenti sint debitoris facultatibus . Et
 ut tributorum collationem , propter quæ pau-
 peres ære alieno grauantur , feratis leuius , uolo
 censeri bona omnium , & pro suo quenq; censu
 conferre , sicut in magnis & bene institutis ci-
 uitatibus fieri audio . Iustum enim existimo &
 ricipub. utile , ut qui multum possident multum
 conferant , parum uero qui sunt in re tenui . Pla-

cet etiam mihi agrum publicum armis uestris
 quaesitum non ab impudentissimo quoq; ut nunc
 fit, occupari, nec gratis acceptum, nec compa-
 ratum precio: sed eorum esse qui adhuc exorces
 sunt, ne mercede seruiatis cum sitis liberi, ut que
 non alienos fundos colatis sed proprios. nihil
 enim generosum potest sapere qui quotidiani
 uictus penuria premitur. postremo decreui
 equare ius ciuium, ut a quo iure assuescant
 uiuere. quosdam enim tantum sibi arrogare au-
 dio, ut non uereantur plebeios contumelijs affi-
 cere, & pauperes pro seruis habeant. itaq; ut mi-
 noribus quoq; contra potentiores iure agere li-
 ceat, leges ferā qua pariter omnibus conueniāt
 prohibentes uolentiam & custodes iustitiæ: &
 ipse nūquam hanc equalitatem tueri desinam.
 Hac oratio uehementer concioni placuit, alijs
 fidem eius erga bene meritos laudantibus, alijs
 benignitatem in pauperes, alijs moderationē &
 humiliorū patrociniū, omnibus uerò iusticiam
 & equitatem uiri complectentibus atq; admi-
 rantibus. Dimissa concione, sequentibus diebus
 obaratos iussit dare nomina, qui fidem suam li-
 berare nequirent, simulq; ascribi quantum quisq;
 debeat: quibus recognitis mensus in foro posuit,
 & in omnium cōspectu debitam pecuniam an-
 numerauit creditoribus. His peractis edictum
 regium proposuit, ut omnes qui publicū agrum
 priuatim usurpassent, intra certam diem eo de-
 ced

cederent, & eorum qui nulla prædia rustica haberent, deferrentur ad se nomina: legesq; Romuli & Numa Pompilij ueritate neglectas in usum reuocauit, & nouas ipse tulit alias. Hanc eius administrationem moleste ferbant patricij, uidentes diminui senatus potentiam, statimq; mutauerunt consilium. qui enim prius principatum ut illegitimum abrogare illi uoluerant, creatisq; interregibus per illos declarare alium regem legitimum, iam cõtenti præseni statu nil facendũ putabant amplius. subibat enim eos cogitatio, si senatus aliquẽ à se electum admo- ueret regni gubernaculis, fore ut plebs refraga- retur continuo. si uerò plebi permitteretur libera regis electio, Tullium habiturum omnium suf- fragia, iamq; futurum regem legitimum. Visum est igitur consultius sinere cum in principatu surrepticio, quem obtineret deceptis magis quã persuasis ciuibus. Sed nihil profecerunt huius- modi rationibus: adeo callidis artibus occur- rit eis Tullius, ut uel inuitis eis regnare perge- ret. Sparsis enim iam ante rumoribus de patri- ciorum insidijs, mœstus & sordidatus in fo- rum prodijt, comitantibus matre Ocrisia & socru Tanauile totaq; cognatione regia. ad quod inopinatum spectaculum multis confluen- tibus, conscenso tribunali sic concionatus est. Non de Tarquiniorũ puerorum securitate modo agitur Quirites, sed iam mihi ipsi timere cogor.

ne

ne triste aliquod iustitia ferā premium. Appetor enim patriciorū insidijs, & indicatum est mihi coniurasse aliquot eorū in meam perniciē, nulla uel magna uel parua lasso iniuria, sed quia in plebem sui & esse porrò uolo beneficus, id uerò eos male habet quasi indignum facinus: sceneratores, quia pauperibus libertatem seruari incolumē: alios qui coacti sunt occupato per se publico agro cedere, quia terram uestro sanguine partam tam iniquo animo relinquūt quā proprium patrimonium. sunt qui censum agre ferant, quod in impensas bellorum posthac contribuendum sit illis pro suis cuiq; facultatibus. cōmunis autem omniū dolor est quòd iuxta leges scriptas assuescent a quo iure uobiscum uiuere, nec tanquam empticijs abutentur pauperibus, ut nūc faciunt. His de causis cōmunicato cōsilio coniurauerunt reductis prius exulibus, mox ad Marcij filios regnū deferre: quibus uos ob necatum regem uestrum Tarquinium, uirum bonū & amatorem reipublice, ut qui conscientia sceleris deserta causa ultronco sese damnarint exilio, aqua & igni interdixistis. reduxissentq; in tempesta nocte stipatos cateruis externorū militum, nisi mature fuissent indicio proditi. cetera ipsi uel me silente intelligitis, quòd Marcij si patriciorum auxilio tam facile rerum potiti fuissent, primum me tutorem regionū puerorum arripuissent, deinde hosce pueros & ceteros cognatos

gnatos atq; amicos Tarquinij cunctos interfecissent: uxores autē & matres ac filias nostras, reliquasq; sceminus, habuissent in mancipiorum numero, homines immanes & tyrannico spiritu. Igitur si etiam uobis Quirites placet homicidas illos reductos regno præfici, benefactorum uerò uestrorum posteros auito principatu fraudatos eijci, seremus fortunam quamlibet. oramus tamen per quicquid usquam est deorum atq; geniorum quibus curæ sunt res mortalium, supplices uobis unà cū uxoribus & liberis, ut pro plurimis Tarquinij puerorum istorum aui officijs quibus uos demereri perpetuo conatus est, proq; non paucis quibus ego ipse quantum mihi fuit uirium prodesse laboraui uestris commodis, reponatis nobis unicam hanc gratiam, uidelicet indicetis uestram sententiã. Si enim alios quospiam digniores quibus hic honor deferatur quã nos ducitis, pueri quidem isti & reliqua Tarquiniorum cognatio relicta patria proficiscentur in exilium, ceterum ego mihi ipse aliter consulam. iam enim satis & ad uirtutem & ad gloriam uiximus: neq; sustinuerim frustratus uestra beneuolentia, qua nihil habeo carius, turpiter apud alios quoscumq; uiuere. accipite hos fasces, & si ita uideretur, date patricijs, ego uobis amplius molestus non ero mea presentia. Hæc dicentē & de tribunali descendere parantem clamor undiq; ingens excipit, mixtaq; lacrymis

crymis preces, maneret, rerumq; habenas retine-
 ret timore posito. deinde subornati quidam pas-
 sim turba inserti uociferabatur creandum cum
 regem, postulantes uocari ad suffragia curias.
 à quibus initio facto mox plebs uniuersa in eã
 inclinauit sententiam. Id animaduertens Tul-
 lius occasionem oblatam cupide arripuit, se ue-
 rò gratias illis maximas habere professus quòd
 beneficiorum essent memores, maiora insuper
 pollicendo si rex ab eis declararetur: simulq; di-
 indicit comitijs, quibus agrestium quoq; multi-
 tudinem uniuersam intercesse uoluit. Fiunt cu-
 riata comitia, & distribuuntur calculi. Itaque
 omnium curiarum consensu dignus regno iudi-
 catus, ualere iussis patribus conscriptis, qui no-
 lebant ratam habere plebis uoluntatem ut eis
 mos erat, principatum obtinuit. Ad hunc mo-
 dum regno potitus, præter alia multa que domi
 præclare instituit, bellum etiam cum Hæruscis
 gessit maximũ. Sed prius acta eius dicuntur que
 ad reip. ordinationem attinent. Mox ut regnum
 adeptus est, agrum publicum ciuibus ob exstã-
 rem mercenarijs diuisit. deinde curiatis comitijs
 leges tulit de cõtractibus & iniurijs. erant au-
 tem L. quas nunc non est necesse ut enumerem.
 urbi duos colles Triminalem & Esquilinũ ad-
 didit, singulos iusta oppidi magnitudine: atq;
 ibi loca ciuibus lare carentibus ad edificãdum
 distribuit. ipse quoq; Esquilijs habitauit loco
 regionis

regionis eius commodissimo. Hic regum ultimus urbis pomeria protulit, duobus ad quinque colles additis, auspiciato & re diuina rite peracta ut mos fuit. Ultra non processit eius ambitus, religionibus ut fertur non permissis. Suburbia quàm late patent immunita sunt & hostium incurfibus obnoxia: quæ adeo urbi coniuncta sunt, ut magnitudinem eorum considerantes fallantur, nec certò discernere queant ubinam ea uel incipiat uel desinat. ita urbanis ædificia suburbana perpetuo nexu coherent, in infinitam longitudinem porrectæ urbis existimationem spectantibus præsentia. quod si quis mœnia, inuentu difficilia propter undique coniunctas ædes, uestigijs ueteris structura perlustrata conferre Athenarum amplitudini uoluerit, non multo capacior apparebit Romæ ambitus. Verum describende eius magnitudini ac pulchritudini, quæ nunc est, alius locus erit commodior. Cæterum Tullius postquam septem colles uno muro complexus est, urbem in quatuor partes diuisit à collibus cognominatas, Palatinam, Suburrinam, Collinam, Esquilinam, & quatuor tribus esse fecit quæ ad id temporis tres fuerant, suosque cuique tribus ascripsit diuisa habituros munia nec mutatuos domiciliū: ita ut in quaque scorsum delectus militum & collationes tributorum fierent: nec iam iuxta tres illas generales tribus, ut antea, sed iuxta has quatuor per locos à se di

se digestas ordinabat militiam tribunis in singulas praepositis, quos iussit scire quam civium quisq; domū incoleret. deinde per omnia compita mandavit ut vicinia sacella lignea dedicarent laribus, & quotannis eis sacra facerēt, conferentibus liba singulis domibus. Sacrificis cōpititalia sacra facientibus non ingenuos sed servos ministrare voluit, quasi hoc gratius esset laribus: quod festū nostra quoq; aetate Romani agitant paucis diebus post Saturnalia cum primis celebre & sumptuosum, compitalium appellatione: duratq; mos ille priscus in sacris placandi genios per servorum ministeria, qui temporaria libertate fruuntur per eos dies, ut hac honorifica humanitate mansuetiores redditi dominos cariores habeant, & levius serant suae fortunae inclemētiā. Divisit & uniuersum agrū, ut Fabius auctor est, in partes XXVI. quas ipse tribus nominat, ita ut triginta fiant urbanis quatuor ad has additis. Cato certe tot eius fuisse dicit iam tū regnante Tullio. Ego libentius accesserim Venonio, qui triginta & unam tribus numerat. tacito agri partium numero. Ceterum quocunq; fuerunt, Tullius in montanis & natura munitis tumulis tuta agrestibus paravit refugia, pagosq; dixit Graeco uocabulo. eò se omnes recipiebant sub aduentum hostium, & ibi pernoctabāt sapius. his quoq; sui magistratus praerant, ad quorum curam pertinebat scire

*Scire paganorum nomina, & ex quibus se alerent prædijs: tum quoties opus esset rusticos ad arma uocare, aut tributa uiritim exigere, hi delectus habebant & recipiebant pecunias. Ne autem etiam rusticane multitudinis facilius iniri posset numerus, per singulos pagos aras iussit dedicari dijs tutelaribus, quot annisq; ibi conuentum fieri & sacrificium, festũ hoc cum primis religiosum constituens uocatum paganalia, simulq; eorum sacrorum ritus, qui nunc quoq; seruantur, conscripsit. ad id sacrificium eumq; conuentum omnes paganos iussit in singula capita cõferre certum numismatis genus, sed aliud uiros, aliud mulieres, aliud impuberes. quibus cõm. meratis per sacrorum præsidēs apparebat hominum numerus per sexus ac ætates distinctus. Tradit L. Piso in primo Annaliũ, uoluisse eum & urbanae multitudinis sciũ-
 merum, tum nascentium, tum inorientium, tum corũ qui uirilem togã sumerẽt: statuisseq; quãti pretij nummos pro singulis inferre deberent cognati in arariũ Ilithyie (Romani Iunonem Lucinam uocant) pro nascẽtibus: in Veneris quæ in luco sita est (ipsi Libitinam appellant) pro defunctis: in Iuuentutis pro togam uirilem sumentibus: unde poterat nosse annis singulis quantus esset in uniuersum numerus ciuium, tũ quã multi ex his essent per ætatẽ idonei militia. His ita institutis iussit censeri bona omniũ ciuium cum*

y

iureiur

iurciurando bonæ fidei, adscriptis ætatis annis
 & parentum nominibus, atq; adco liberorum
 etiam atq; cōiugum: ad hæc quã quisq; regionē
 urbis quem'ue pagū incoleret: ei qui non cense-
 retur pœna proposita, ut bonis in fiscum red-
 dētis, cæsus uirgis, sub hastâ ueneat: diuq; lex eò
 Romanis seruata est. Peractō censu cū ex scri-
 pto & ipsorum numerū & opes. corū cognouis-
 set, cōmentus est instituiū longe prudentissimū,
 & reipublica saluberrimū ut res docuit. id fuit
 tale. unam selectam ex omni numero partē, cui-
 us maximus cēsus erat, nec minor centū minis,
 in octuaginta centurias digestam, arma habere
 imperauit, clypeum argiuu, lorica ex are ga-
 leamq; & ocreas, tela hastam & gladium. ex
 his quadraginta centurias fecit iuniorū qui fo-
 ris bella gererent: totidem seniorum qui mancrēt
 ad urbis custodiam. hæc prima classis fuit. eius
 inuentus primū semper locum tenebat in acie.
 Secunda classis census erat intra decem milia
 drachmarū usq; ad minas septuaginta. ex his
 conscripte uiginti centurie: arma gestare iussi
 eadem, nisi quòd lorice ademptæ, & scuta data
 pro clypeis. hic quoq; nati super quadragesimū
 quintum annū à militari ætate diuisi, centuriæ
 decem iuniorū qui ad bella emitterentur, totidē
 seniorum ad seruanda mœnia. huic classi secun-
 dus locus dabatur in acie. Tertiæ census ut ad
 sepsies mille & quingentas drachmas non per-
 ueniba

ueniebat, ita L. minas excedebat. his non solum lorica adempta sicut proximis, sed et ocrea, eundem numerum centuriarum explentibus, diuisarum aequae in denas aetatis discrimine. locum in acie tuebantur post secundam classem proximum. ex reliquis rursus cum detraxisset qui minus quinque milibus drachmarum in bonis possiderent, usque ad uiginti minas, quartam classem fecit, aequae uiginti constantem centurijs, decem uigentium cum maxime, totidem maturitatem iam egressorum, quemadmodum et priores distinxerat. arma his imperata, scuta, hastae, et gladij, locus assignatus in postrema acie. in quintam classem reiecti sunt quorum facultates conferrentur inter uiginti quinque minas et duodecim cum dimidia. triginta erant centuriae pro aetatis ratione diuise pariter, X V. seniorum, iuuenum totidem. his imperatum ut cum fundis et iaculis militarent extra ordines. iussu etiam armatos sequi quatuor inermes centuriae, duae ad armorum et machinarum fabricam, totidem cornicinum, tubicinum, quique alijs instrumentis signa canerent. opifices in secunda classe conferbantur, a scripta senioribus una eiusdem aetatis centuria: altera iuniorum stipendia faciebat cum iuuenibus. tubicines et cornicines quarta classis pars erant, pari aetatis discrimine. centuriones deinde praefecti, ut quisque erat uirtutis spectatissimus, qui centurias imperatis peragendis

y 2 assuesca

*assuesaccrunt. Hi ordines fuere tam legionario-
rum quàm leuis armaturæ peditum. ceterum
equitum delectum habuit ex opulentissimis no-
bilium. horum octodecim centurias primis illis
legionariorum L X X X. centurijs attribuit cum
suis præfectis uiris illustrissimis. Reliquos ciues
quorum census minor fuit duodecim minis cum
dimidia, sed numero non cedebant quinque clas-
sibus aut superabant etiam, in unum ordinẽ con-
gestos immunes fecit à tributis simul & mili-
tia. Sex classes Romani uocant, quas ἑλκίσεις
Græci dicerent, unde illi detorserunt uocabulũ:
sicut quod uerbũ nos imperatiua forma ἑλκεῖ,
ipsi cala profirunt. quin & prisci Græci pro
ἑλκίσεις dicebant ἑλκίσεις. Hæ classes conti-
nebant C X C I I I. centurias. prima X C V I I I.
annumeratis equitibus. secunda X X I I. cum o-
pificibus. tertia X X. quarta X X I I. cum cor-
nicibus & tubicinibus. quinta X X X. ultima
pro una censebatur egenorum centuria. His ita
ordinatis delectus militum faciebat per centu-
rias, tributa imperabat pro pecuniarum habi-
tu. quoties enim opus haberet decem aut uigin-
ti milibus militum, ita ut populus erat diuisus
in centũ nonaginta tres centurias, carũ quamq̃
sibi competentem numerum præbere iubebat. pe-
cuniam uerò quanta opus esset in cõmeatus &
alia bello necessaria, parabat eodem modo per
centum nonaginta tres centurias pro ratione
census*

census & facultatum à singulis exigens. quo factum est ut ditissimi cū pauciores essent, sed in plures diuisi centurias, nūquam uacarent à militia, & plus pecunie contributorent quā ceteri: qui uerò mediocres aut paruas facultates possiderent, cum uiginti centurijs superarentur ab illis, per uices militarent, & parum tributorum conferrent: ceterum quibus non satis facultatū esset, immunes haberentur ab omnibus oncribus. Nec sine causa hæc ita digessit, sed quia sciebat omnibus hominibus bellorum præmium esse pecuniæ, & pro his conseruandis omnes fatigari, æquum putauit ut quibus maius esset uictorie præmium, hi plus laborum & pecuniarū impenderent: contra quibus minus esset operæpretium, in utroq; minus grauentur. Ceterum quibus nullū immineret iacturæ periculū, prorsus immunes essent, ut qui à tributis liberarentur ob inopiam. neq; tunc stipendia Romani accipiebant ex erario, sed suo sumptu militabant. itaq; nec tributi nomine aliquid extorquendum putabat ab his quibus ægre quotidianus uictus suppeteret: neq; militandum eis quum nihil contributorent, ne tanquā mercenarij alieno sumptu in castris uiuerent. Atq; ita toto periculorum simul & impendiorum onere diuitibus imposito, ut uidit eos ægre ferre, alio modo tristitiam eorum solatus est & iram leniit, prærogatiua quædam totius reipublicæ potestate illis tra-

dita, summotisq; à rerum administratione pau-
 peribus, quod tamen tum à plebe intellectum nõ
 fuit. ea res sita erat in comicijs, ubi de maximis
 negotijs decernit populus. Diximus autem an-
 tea quòd iam olim penes populum trium horum
 erat arbitrium, creandi magistratus tam domi
 quàm militie, leges abrogandi uel confirmandi,
 bellum pacem'ue decernēdi. de his rebus quoties
 disceptabatur, curiatim colligebātur suffragia,
 & tantundem ualebat pauperrimi quantum
 ditissimi calculus: cumq; pauci essent diuites
 præ pauperum multitudine, uincebantur suffra-
 gijs. hoc intelligens Tullius ad diuites uim suf-
 fragiorum transtulit. quando enim magistratus
 creare, aut de lege cognoscere, aut bellum infer-
 re uolibat, pro curiatis cēturiata indicebat co-
 mitia. primæ ad suffragia uocabantur maximi
 census centuria X V I I I. equitum L X X X. pe-
 ditum. hæc quia tribus cēturijs plures erant quàm
 reliquæ, si consentirent uincebant, & definieba-
 tur sententia. sin minus, X X I I. centuriæ secun-
 dæ classis inibant suffragia. quod si ne tum qui-
 dem conuenirent calculi, tertia classis uocaba-
 tur, ac deinceps quarta: idq; tamdiu subat do-
 nec nonaginta septem centuriarum consentirent
 suffragia. id si ne post quintam quidem uocatio-
 nem contingeret, centum nonaginta duabus centu-
 rijs pari utrinq; numero diuisis in duas senten-
 tijs, tum demum uocabatur ultima inopū cēturia
 immunis

immunis à tributis atq; militia : & utricunq;
 parti accederet, eam reddebat potiore alicra:
 quod perrarium erat & penè impossibile. ple-
 runq; enim prima uocatione absoluebantur co-
 mitia, raro ad quartam perueniebatur : quinta
 & sexta erant superuacaneæ. hoc institutum
 tanto potiores diuitum partes efficiens seculit
 plebem ut diximus, deceptamq; amouit à tra-
 ctatione Reip. omnes enim putabant se equari,
 dum uiritim suffragia ferunt in sua quisq; cen-
 suria. sed in hoc decipiebantur quòd non ani-
 maduertirent unum esse totius centuriæ suffra-
 gium, siue ea paucos ciues contineret siue plu-
 rimos : & quòd primæ suffragia ferrent quæ es-
 sent census maximi, plures quidem cæteris, sed
 minorem habentes hominum numerum : maxi-
 me uerò quòd pauperes unicum haberent suffra-
 gium, qui cum multi essent uocabantur ultimi.
 Hoc pacto diuites multa insumentes & in con-
 tinuis uersantes bellorum periculis æquiore ani-
 mo id seruibant auctoritatem adepti maximam,
 translata in se potestate adempta immunibus.
 pauperes tantillum reliquum habentes admini-
 strationis publicæ, non grauatim hac parte ce-
 debant, contenti uacationibus & immunita-
 ribus. quin & Reip. satis prospectum est, cum pe-
 nes eosdẽ essent & consilia publicæ, & consilio-
 rum sua potissimum opera atq; periculo execu-
 tio. Is ordo ciuitatis multis seruatus est aetatibus.

nostra uerò tempestate per quorundam uolentiam redactus est in magis plebeiam speciem, non quòd centurie non maneant, sed quòd à prisca illa sinceritate nonnihil discesserint, quod mihi sepe comitia spectati est cognitum, uerum de his rebus differere non est presentis temporis. Perfecto censu omnes ciues iussi sunt armati adesse in campo Martio. ibi instructos in sua quemq; centuria equites pedites uelites lustrauit rex solitaurilibus. Hostie taurus aries & hircus ter circumducta circum exercitum Marti mactatae sunt. Hoc modo etiam nostra aetate post censum Romani lustrantur à magistratu sanctissimo, quod lustrū sua uoce nominant. Sed illo lustro minus trecentis ciuibus L X X X V. milia censa reperiuntur in censorijs tabulis. Quin & augendo ciuium numero nō mediocriter prospexit, commentus rem à nullo regum animaduersam antea. illi enim quosuis exteros sine natalium cōditionis'ue discrimine in ius ciuitatis recipientes augebant populi frequentiam: Tullius etiam seruis manumissis, nisi mallent redire in patriam, communicauit ius ciuium. iussos enim cum ingenuis bona in cēsū referre, in quatuor urbanis tribus distribuit, in quas & nostro tempore mos est referri hoc genus ciuium. Libertinos admisit ad omnia plebciorum munia. Id suum factum cum uideret improbari patritijs, aduocata concione mirari se dixit, primum sē
nati

natura nō fortuna putarent seruos differre à liberis : deinde si dignitatem eorum metirentur conditione potius quàm moribus, præserim cum uiderent quàm instabilis & uersatilis res sit felicitas : adeo ut nemo quantumuis beatus certo scire ualeat quàm diu talis futurus sit , exemplis deinde propositis considerare eos iussit quàm multa Græcæ barbaræ uel ciuitates è seruitute in libertatem uindictæ ac rursum è libertate in seruitutem redactæ sint. addebat stultū esse quibus libertatem cōcessissent, eis inuidere ciuitatis ius. aut enim non manumittēdos si mali uideantur: aut si sint boni, non habendos pro exteris. Absurde uerò & imperite facere eos cum quoslibet externos admittant ad ius ciuium nil inquirendo in eorum fortunam, nec curiose scrutando sint'ne è seruis facti liberi , si eos qui apud se seruissent non eadem dignentur gratia , aut putent mente deteriores cæteris , ac ne id quidem quod uulgo fit considerent uel hebeti perspicuum : fore ut hoc pacto nec heri manumittant temere , ne facilitate uilescat maximū inter homines beneficium : & serui esse frugi herisq; placere magis studeāt, si sciant se ipsorum iudicio libertatem meritos asciscendos in ius ciuitatis longe florentissimæ debituros dominis conduplicatam gratiam. postremo aiebat id ciuitati ipsi uile , scientes admonens, ignaros docens, urbi ad imperium & res magnas gerendas aspiranti nulla re æque opus esse

esse ac civium numerosa multitudine, quo possit ad omnia bella domesticis armis sufficere, & non impensis in mercedes conductitorum militum exhaurire ararium: & hanc esse causam cur priores reges extero nemini civitatis ius negaverint. quod si hanc legem receperint, fore ut in tribus ascribantur multi manumissi iuvenes. nec unquam civitati domestica arma desore. sed habituram sufficientes copias etiamsi bellum suscipere cogeretur cum uniuerso genere hominum. nec publice tantum id utile futurum, uerum etiam priuatim opulentis ciuibus, si liberti admittantur ad comitia. reportaturos enim ab illis cum in alijs civilibus negotijs, tum in ferendis suffragijs qua maxime opus habeant gratiam, & relicturos clientelas etiam posteris. Talia disse-
renti regi permiserunt patritij ut is mos reciperetur in Rempublicam, seruatusq; est usq; ad nostram etatem aequae ac ulla è sacrosanctis legibus. Et quia in seruorum mentionem incidimus, necessarium mihi uidetur hoc loco dicere de Romanorum institutis circa seruitia, ne uel rex ipse qui primus aggressus est è libertis ciues facere, uel qui hanc legem receperunt, reprehensionem cuiuspiam incurrant, quasi male collocantes beneficia. Parabantur serui modis iustissimis, aut sub hasta empti è præda publica, aut ab ipsis domibus bello capti & imperatoris permissu decenti cum ceteris militia commodis, aut empti
ab

ab his qui talibus modis cos sibi comparauerāt. Nec inhonestū aut inutile ciuitati putauit Tullius eiusq; institutum secuti, si priuati libertate ac patria, uel à militibus capti, uel de præda empti, ab ipsis heris utrunq; reciperent. assequerentur autem libertatem gratis plurimi, honestatis ac probitatis merito: atq; hæc erat manumissionis causa optima: pauci uero mercede persoluta, ex iustis & pijs quasita laboribus. At non ita nostro tempore, sed talis est rerum confusio, & sic ad sordes & ignominiam degenerauit Romanorum probitas, ut nonnulli è latrocinijs, parietum perfoſsionibus, prostitutionibus, omnibusq; alijs sceleribus pecunia collecta libertatem redimant: alij conscij dominis & socij ueneficiorum, homicidiorū, facinorumq; tum contra deos perpetratorum, tum contra Rempublicam, eam gratiam recipiant: quidam ideo manumittuntur, ut acceptum è publico frumentum menstruum, & si que aliæ liberalitates in egenos ciues conferuntur à principibus, dent his à quibus facti sunt liberi: alij per herorum lenitatem, gloriam inde captantium. scio qui tota seruitia testamento libera esse iusserūt, ut benignitatis laudem ferrent post obitum: & funus suum deduceretur magna pilatorum frequentia: in qua pompa quidam erant, ut à scientibus audiui, recens demissi è carcere malefici mille supplicia commeriti. istos impuros pilcos multi opprobrant

urbi

urbi cum stomacho, indignum facinus clami-
 tantes, populum rerū dominum, & usurpantem
 sibi orbis imperium, talibus cōtaminari ciuibus.
 Sunt & alia multa reprehensione digna, quibus
 licet recte instituta sint à maioribus, nūc vulgus
 abutitur, ego tamen hanc legem non tollendam
 censeo, ne quod grauius malum Reip. inde proue-
 niat, corrigendam tamen quantum fieri potest
 non negauerim, & non dissimulandum tantum
 dedecorum & macularum incluibilium in ciui-
 tatem inuehi: quæ cura maxime ad censores at-
 tinet, aut certe ad consules. opus enim est magi-
 stratu magna potestate pradito, ut eos qui sin-
 gulis annis manumittuntur examinet, qui sint,
 qua de causa & quomodo libertatem assequuti
 sint: quemadmodum in equitum & senatorum
 mores inquiritur. deinde qui digni ciuitate com-
 perti fuerint, in tribus adscriptos sinant urbem
 incolere, scelestam uerò & impuratam multi-
 tudinem honesta specie ablegent aliquò in colo-
 niam. Hæc sunt quæ non iniqua nec ab hoc ar-
 gumento aliena necesse habui admonere eos qui-
 bus morum censura Romæ commissa est. Cete-
 rum Tullius in constituenda Republica non eo
 tantum ad plebem fouendam uisus est procli-
 uior, quòd senatus atq; patritiorum potentiam
 moderatus est, uerum etiam quòd de regia po-
 testate detraxit dimidium. cum enim priores
 reges ad se reuocarent iudicia omnium litium,
 & cog

Et cognitionem criminum tam ad priuatas iniurias quàm ad rem publicam pertinentium, ille separauit hæc, læsæ Reipub. criminum sc̄ faciens iudicem, priuatarum personarum querelas ad alios relegauit iudices, legesq; ac regulas ipse præscripsit quas sequerentur in iudicijs. Ordinato statu Reipub. cupido cum cepit illustri quopiam opere sempiternam sui memoriam transmittere ad posteros. Hæc animo agitans, et considerans priscorum regum monumenta ciuilia, nec Assyriam illam mulierem maectam putauit muris Babylonjs, nec Aegyptios reges pyramidibus Memphiticis, aut si qua alia principis alicuius extabat diuitiarum et operarum multitudinis ostentatio, parua hæc omnia, temporaria, nullaq; admiratione digna existimans, non ad uitæ utilitates inuenta, sed tantum ad conditorum felicitatis prædicationem, et oculorum illecebras. Ille uerò laude ac amulatione digna credens mentis opera, quorum utilitas ad plurimos manat et longissimo tempore, præ huiusmodi cæteris Græci Amphictyonis inuento delectatus est: qui animaduertens infirmam et finitimorum barbarorum iniurijs obnoxiam gentem Græcorum, conuentum eis instituit de se denominatum Amphictyonicum, legesq; tulit, quæ præter illis cuiq; ciuitati proprias cõmunes essent omnibus, quas uocant Amphictyonicas, quarum uinculo contineretur

neretur amicitia mutua, cognationemq; colentes non tam uerbis quàm operibus, barbaris essent graues & formidabiles. quorũ exemplum imitati & Iones, qui ex Europa in oram Caria demigrauerant, & Dorientes his contigui, templa construxerunt impensis communibus, illi Diana Ephesia, hi Apollinis in Epitropio. quò conuenientes cum coniugibus & liberis statis temporibus unà sacris dabāt operam & mercimonijs: ubi publico certamine cum equis pernicibus, tum uiris uiribus artēue musica præcellentibus proponebantur præmia uictoriæ, & dijs ciuitates dedicabant donaria. peractis spectaculis ac negotiationibus, alijsq; festis & publicis hilaritatibus, sicuti ciuitati si multas intercedebat cum altera præsto erant iudices qui litem componerent: tum de bello contra barbaros gerendo, deq; mutua gentis concordia cōsulebatur in medium. Horum & his similium exempla secutus, animum adiecit ad constituendum uelut unum corpus ex Latinorum populis, ne intestinis bellis & dissidijs debilitati subiugarentur à finitimis barbaris. Id postquam apud se statuit, optimates conuocauit è singulis urbibus, denunciāns se consuleaturũ cum eis de magnis rebus & ad communem utilitatem pertinentibus. quibus in senatũ introductis uerba fecit de concordia, docens quantopere ciuitates consensus deceat, quamq; fœdum uisu sit cognatorum inter se dissidium:

ostend

ostendens infirmas res concordia potentes fieri, ceterum uel potētissimas pessum ire ubi laboratur inuidia nulla. atq; ita docebat eos, oportere Latinos summis imperare iuraq; reddere, nimirum Græcos barbaris: Romanorum autem principatū esse in reliquo Latio, ut qui habeant urbem magnitudine ac rebus gestis præcipuam, & à dijs magis propitijs ad quantum claritatis prouecti sint. in hanc sententiam longa oratione suase eis ut templum cum inuiolabili refugio communi sumptu Romæ construerent, quò conuenientes ciuitates quotannis priuatim simul & publice sacra facerent, exercerentq; forum rerum uenaliū certis temporibus: & si qua offensa populis incidere, inter sacra deorum conciliarentur ex aliorum populorum arbitrio. Hæc & alia multa commoda proponens quæ consequerentur ex communi concilio, omnibus persuasit qui tū aderant. collatis deinde oppidatim pecunijs Dianæ templum ædificauit in Auentino eminentissimo urbis tumulo, & fœderis leges conscripsit ciuitatibus, ritusq; celebrandi festi atq; fori constituit. Et ne ulla iniuria temporum abolerentur, in area columna incidit decreta concilij, & ciuitates eius conuentus participes. ea columna permansit usq; nostram ætatem in Diane templo dedicata, inscripta litterarū characteribus Græcanicis, qualibus olim utebatur Græcia: quod & ipsum non leue argu-

mentum

mentum est, Romanis se conditam à barbaris. nunquam enim essent præcis lucris si fuissent barbari. memoratur quæ hic n. . . .
 Bello
 est, de quo nunc
 Defuncto Tarquinio ciuitates se illius imperio submisserant, nolbans
 plus state fœderis conditionibus, dedignas
 Tullio homini obscuris ortu natalibus, & sublatis
 spes patriciorum cum rege dissidio. Initium defectionis à
 Veientibus ortum est. hi legatis à Tullio missis responderunt, nihil sibi esse cum illius imperio, nihil cum societate & amicitia. hos Cæretani & Tarquinienses secuti sunt; postremo in armis fuit uniuersa Etruria. Hoc bellum continuatum est annis x x. utriq; nō semel alterorum agrum inuasit cum exercitu, sæpenumero collatis signis pugnatum est. Tullius in omnibus prælijs superior quotiescūq; uel cum singulis ciuitatibus, uel cum tota gēte dimicatu est, tribus clarissimis triūphis honoratus, tandē coëgit eos uel inuitos imperij frenū accipere. uigesimo demum anno in gentis cōcilio x i i. ciuitates consumptis bello tum uiris tum pecunijs decreuerunt Romanis se dedere eisdem quibus antea cōditionibus: moxq; ab omnibus populis legati uenerūt supplices, committētes se & sua in fidem Tullij, deprecātesq; ne in se scruis consulere. Respondit
 rex,

Rex, illos quidem ob uesaniam & contemptum
 deorum, quos testes nil uirum uiolassent fœderis,
 multas & magnas pœnas cōmeritos: uerū ob Ro-
 manorum æquitatem ac clementiam, quando-
 quidem agnito errore eorum supplicium insignijs
 iram deprecaturi ueniss. ut nihil passuros gra-
 uius. Hic dictis pacem eis datur, alijs quide impu-
 ne ut oblitus iniuriarū omniū, permissis suo iure
 uiuere & suis agris frui, saluiq; Tarquinij con-
 ditionibus: tribus uerò populis qui primi disce-
 rant, ceterosq; ad bellū Romanū concitauerant,
 parte agri multatatis, quem his diuisit qui recens
 tum ciuitatem adepti fuerant. His pace belloq;
 gestis. & duobus templis conditis, altero Bonæ
 fortunæ, ob perpetuū eius fauorē, in foro boario,
 altero Fortunæ uirilis, sicuti hoduq; cognonu-
 natur, in ripa Tiberis, pronectus iam at. ut pro-
 pinquusq; nature termino, insidijs Tarquinij ge-
 neri filiaq; sue perijt: quas narr. uturus, rem pau-
 lo altius repetam. Erant Tullio duæ fil. & ex
 uxore Tarquinia, quam ei rex ipse in matrimo-
 nium collocauerat. Huius puellæ tam nuptijs ma-
 turus iunxit cōsobrinis carū, Tarquinij nepoti-
 bus, maiorē maiori, iuniore iuniori, bene ita cō-
 paratos existimans: sed forte fortunæ uterq; ge-
 ner. moribus suis dissimulē nactus est. Lucio enim
 natu maiori, audaci, arrogati, naturaq; tyran-
 nica proba, modesta, et erga patrē pia uxor cō-
 tigit: cōtra Arunti iuniori, muti & bono inge-

nio prædito, scelſta, inſenſa patri, nihil non au-
 ſura fœmina. utrunq; maritum ab innatis mo-
 ribus uxor traducebat in contrarios. alter ferox
 ſocerum regno pellere cupiens, & nihil non con-
 tra cum moliens, ſelectebatur uxoris precibus &
 lacrymis. alter mitis, nũquam laſurus ſocerum,
 ſed expectaturus eius è uita exitũ, fratris quoq;
 ſcelſtos impetus cohibens, à nefaria muliere in
 contraria ſolicitabatur, hortante ut uir eſſet,
 quotidianoq; iurgio exprobrãte ignauitiã. cumq;
 nec modeſtæ illius preces quicquam proficerent
 ad honeſta conſilia reuocantis iniuſtum mariti
 animum: nec alterius ſcelſtæ hortatus, ad ſce-
 leratum facinus uirum natura nõ malum hor-
 rantis: ſed uterq; obſequeretur ſuo genio, mole-
 ſtq; ferret diſſentientem coniugem, illa quidem
 dolenter ferebat ſuum infortunium. cæterum al-
 tera ferox indignabatur, & quærebat quomo-
 do ſe liberaret à moleſto coniuge. tandem furijſ
 & nature peruerſitate in deſperationem acta
 & putans ſororis uirum maxime conuenire
 ſuis moribus, accerſit cum in colloquium quaſi
 de rebus neceſſarijs. qui ubi uenit, ſemotis arbi-
 tris ut ſola cum ſolo colloqueretur: Ecquid, in-
 quit, Terquini libere mihi licet tuncq; prolo-
 qui omnia que ſentio de communibus noſtris
 commodis? Continebis ne audita, an tacere præ-
 ſtat, nec proferre ſilenda conſilia? illo iubente
 quicquid uellet eloqui, & in ipſius uerba iurato
 de fide

de fide silentij, mulier ad eum posito iam pudore, quousq; Tarquini fraudatum te regno ferre cogitas? an quia humilibus & obscuris natus es parentibus. ideo non uis de teipso sentire magnifice? atqui omnibus notũ est, maiores uestros Græci generis & à florentissimo illo Hercule oriundi dominatos Corinthijs aliquot ut audio seculis. auus uerò tuus Tarquinius translato ex Etruscis in hanc urbem domicilio regnum uirtute quasit, cuius non bonorum tantum uerum etiam regni tibi debetur hereditas, cum sis nepotum alter natu grandior. an forte deformem te & inualidum corpus parum felix destituit obeundis regijs munijs? atqui & robur tibi eximium superest, & forma regijs digna natalibus. an forte horũ neutrum, sed inuentas immatura cõsilijs te retrahit ab administratione reipublicæ? cum sis quadragenario maior, quæ ætas in hominibus est optima. At forte iste qui nunc regno potitur homo nobilis & apud proceres gratiosus à nouandis rebus te absterret utroque nomine. atqui utrunq; deest ei, quod ne ipse quidem nõ intelligit. sed & audacia periculorũq; contẽptus inest tuis moribus, regnaturo cũ primis necessarius. adest diuitiarũ & amicorũ satis. aliæq; occasiones multa ac magna, quæ te inuitent ad aggrediendũ negotiũ. Quid igitur cum Etari, & tempus expectas quod tibi otioso regnum in manus afferat? post obitum Tulij sci-

licet. quasi uero fortuna expectare soli at pro-
 crastinationes hominum, aut obitus contingant
 nature ac etatis ordine, & non in incerto sint
 omnemq; coniecturã effugiant cunctæ res mor-
 taliũ. dicã libere, etiã si temeritatis nota incur-
 renda sit, quid mihi uideatur omnẽ tibi ambi-
 tionẽ & gloriæ cupiditatẽ eximere. uxor tecum
 degit prorsus moribus tuis dissimilis, quæ te
 emolluit suis incantamẽtis & illecebris: ita fiet
 ut te imprudentẽ ex uiro reddat hominẽ nihili:
 quemadmodũ mihi quoq; uir est nihil: uirile ha-
 bens & timidus, qui me deprimat ampla fortu-
 na dignissimam, & florentem corpore, nisi quod
 tabescit ipsius tedio. quod si tibi liceret me uxo-
 rem ducere, mihiq; te habere maritum, non tam
 diu uixissemus uitam priuatorũ hominum. quin
 igitur nosmetipsi erratũ fortune corrigimus per-
 mutato coniugio. & uã uitam uxori adimis? ego
 uerò mox pari modo maritum meum tractaue-
 ro. quibus extinctis coniuncti, secure cõficiemus
 quod superest, è medio sublatis tam molestis ob-
 staculis. etenim etiamsi in alijs rebus iustitiam
 colere libeat, certe regni causa audenda sunt o-
 mnia. His auditis libenter conditionem accepit
 Tarquinius, dataq; uirinq; fide, & delibato
 incestarum nuptiarũ fructu, abiit. nec ita multo
 post eodem fato maior Tullia minorq; Tarqui-
 nius absumpti sunt. Hic rursus reprehenden-
 dus mihi uenit Fabius, non satis diligens sup-
 pue

putator temporum. deductus enim narrationis ordine ad *Aruntis* interitum, non in uno tantū lapsus est, de quo antè monui, prodens *Aruntē* *Tarquiniū* fuisse filiū: sed & aliterum erratū addidit, sepultum à matre *Tanaquile*, quam consentaneum non est superfuisse illo tempore. ostendimus enim à principio exactum ei annum septuagesimum quintum, quādo fato concessit rex *Tarquinius*. quod si ad L X X V. addas X L. alios, quandoquidē in annalibus inuenimus quadragesimo *Tullij* regni anno defunctum *Aruntem*, erit *Tanaquil* annorū C X V. adeo parū laboris hic scriptor impendit perquirenda ueritati historicae. *Tarquinius* d. inde sine mora duxit *Tulliam*, ipsius tantum uoluntate, nec patre nec matre probantibus. ut uero coniuncta sunt ingenia duo nefaria nataq; paricidijs, regno pellere *Tullium*, si sponte cedere noller, machinati sunt, factionem asciscentes patriciorum quos administratio popularis à rege alienauerat. & è plebe quenq; egenissimum, nullo respectu iuris redimentes talium operam, & hæc facientes pro palam. *Horū* *Tullius* non nescius moliste quidē ferebat etiam sibi timens ne imparatū opprimerent: ceterū uehementer indignū uidebatur cum genere & filia belli suscipere, & poenas quasi de inimicis sumere. Itaque sæpe coram amicis accitum in colloquium *Tarquinium* incusando, monendo, dehortando ab iniuria, cum nihil proficeret,

fieret, illo dicente uelle se in senatu causam suã
 agere: conuocato senatu, Patres, inquit, conscri-
 pti Tarquinius cū sua factione deprehensus est
 uelle me regno pellere. uolo igitur omnibus uobis
 presentibus ex ipso cognoscere, ob quam meam
 iniuriam, uel in se priuatim admissam, uel in
 rempublicam, moliatur in me talia. Responde
 Tarquini iam nihil dissimulans, quid habes
 quod me incuses? quãdoquidem ab his te audiri
 postulas. Ad hæc Tarquinius: Paucã Tulli &
 iusta dicturus, ideo coram his eloqui uolui. Tar-
 quinius meus auus Romæ regnum adeptus est
 multis & magnis laboribus exhaustis pro repu-
 blica, eius defuncti ego successor sum iure com-
 muni omnium tam Græcarum quã barbararum
 gētiũ. & sicut reliquorum bonorum hæ-
 reditatem adij omnium, ita non modo pecunia-
 rum, uerum etiam regni me heredem esse conue-
 nit. Tu uerò bonis mihi quæ ab illo relicta sunt
 redditus, regno me fraudas, idq; iniuste occupa-
 tum tam longo iam tempore detines. nam neque
 interreges te regem declarauerunt, neq; senatus
 suffragijs creatus es: neq; legitimis comitijs po-
 testatem hanc cõsecutus es, sicut auus meus, &
 omnes reges qui cum præcesserunt tempore. Sed
 mercede conducta, modisq; omnibus corrupta.
 inopum, uagorum, operariorum bonisue multita-
 rorum multitudine, nihil rempublicam curan-
 sium, ac ne professus quidem tibi ipsi te potesta-
 tem

rem querere, sed nobis seruaturum fingens papillis & paruulis, ad gubernationem rerum Romanarum admissus es, prius omnibus audientibus pollicitus, quamprimum uirilem etatem attingerimus, traditurum te principatū mihi et ceteris merito, ut qui fratre essem natu grandior. Debueras igitur si uoluisses iusti uiri fungi officio, cum auitis facultatibus etiam regnum mihi reddere, honestorum tutorum exemplo, qui regis papillis sibi à patribus commendatis mox etate adulta recte ac iuste principatus tradiderunt, successuris in parentum & progenitorū suorum potentiam. quod si tum nondum maturus uidebar curis publicis, & ob iuuenilem etatem impar rerum tantarum regimini, saltem quando perueni ad corporis robur & uim animi, iam trigenario cum filia nupta oportebat te urbis administrationem committere. ea certe etate ipse procuracionem domus nostræ suscepisti, simulq; curas regias. quod si fecisses, primum piū iustiq; uiri laudem tulisses: deinde omnium consiliorum & honorum mihi particeps, benefactoris, parētis, seruatoris, aliasq; honestissimus, que pro egregijs meritis retribui solent, appellationes audisses, non fraudatoris qui me iam quadrage simumquarium annum à mea hereditate arceat, nec mente uitiosum nec corpore. Et postea rogare audes, cur te accusem, quæ ue tua culpa pro inimico habeam? Immo tu mihi responde

*Tulli, cur indignum tibi uidetur me in auitos honores heredem succedere? aut quam decentem fraudationis causam potes uel fingere? an me germanam illius prolem non putas, sed adulterinam & suppositiciam? cur igitur procurabas res alieni à familia, & adulio facultates non dubitasti reddere? an tibi etiam nunc pupillus & puer reipublicæ curanda parum idoneus uideor iam pene quinquagenarius? Mitte istas interrogationes impudētes ac ludicras, & iam tandem improbus esse desine: & si quod ius habes contra hæc quæ diximus, paratus sum rem committere horū iudicio, quibus non potes alios meliores uiros in hac urbe ostendere. alioqui si hos fugiens, ut tibi mos est, ad obnoxiam tibi urbem uoles confugere, non patiar. paratus sum enim uel iure causam meam agere, uel si hoc persuadere non dabitur, quod iustum erit facere. Eius orationē sic excepit Tullius, Apparet P. C. omnia expectāda esse homini quantumuis incredibilia, nihilq; absurdum putandum, quando Tarquinius iste regno me percellere: quem ego paruulum in tutelam receptum, & insidijs inimicorum appetitum seruauit, & alui, educatumq; à me postquam etas maturuit affinitate dignatus optauit generum, & siquid humanitus accideret mihi successorē destinaueram. nunc quoniam opinione falsus sum, & iniuriarum postulo, aliàs irmpus
erit*

erit deplorandi meum infortunium: nunc de iure conuendendum est. Ego tutelam uestrum Tarquini etate pupillari patre orbatorum suscepi, non sponte, sed necessitate coactus. auum enim uestrum affectatores regni propalam occiderant: uobis uerò & alijs eius cognatis dicebatur clam insidias struere: confessumq; erat apud omnes uestros amicos, si illi rerum potirentur ne scintillam quidē relinquendam Tarquiniorū generis. qui uos curaret ac seruaret nemo alius erat nisi una mulier paterna auia uestra, quæ propter seniū ipsa potius opus habebat curatoribus. Supereram ego solus deſtitutorū custos, quem nunc alienum uocas nulla uobis coniuñctum necessitudine: qui tamen rerum administrationi adh bitus de aui uestri interfectoribus sumpsi suppliciū, uos ad uirilem etatē eduxi, & carens prole mascula, rerum mearum dominos facere decreueram. Habes tutela rationē Tarquini, nec dices me hic quicquā fingere. ceterum de regno, quādo id criminaris, audi quomodo eo potitus sim, cū ue nec uobis nec cuiquā uolo cedere. Quo tēpore suscepi curam reipublicæ, cum sensissem parari mihi insidias, uolebam administrationem populo reddere, & pro concione deponere principatum, inuidiosa hac & plus molestiæ quā uoluptatis habente potestate si curam quietem permutaturus. Non uulerunt id Romani, nec uoluerunt alium reipublicæ

blicæ creare principē, sed me retinuerunt, suisq;
 suffragijs dederunt mihi regnum, in quod ipso-
 rum ius est, non uestrum Tarquini: quemadmo-
 dum & auo uestro commiserant rerum habe-
 nas, extero & prorsus alieno à cognatione re-
 gis cui successor ipse datus est quamuis liberos
 mares Ancus Marcius rex reliquerit atate
 florentes, nō nepotes & paruulos, sicut uos Tar-
 quinius. quod si communis omnium lex esset, eos
 qui succedunt in defunctorum regum bona &
 familiam, simul etiam regnū accipere, non acce-
 pisset id Turquinius uester auus post Ancus obi-
 tum, sed alter filiorum natu grandior. uerum po-
 pulus Romanus non patris heredem, sed uirum
 principatu dignum reipublicæ moderande præ-
 posuit sic existimans, pecuniam deberi pro-
 prijs dominis, regnum uerò non nisi probatis
 suo iudicio: & illas ubi quid earum dominis
 humanitus acciderit, testamento migrare ad
 heredem familia, regni uerò ius ad eos redire
 qui regnum olim dederant nisi fortè huiusmodi
 rationem afferre potes, auum uestrum acce-
 pisse regnū certis conditionibus, ut & ipse nun-
 quam eo priuari posset, & integrum ei esset uo-
 bis posteris id relinquere, nec populo liberum
 fuisse ablatum uobis id mihi tradere. quod si
 tale quid habes, quin profers eas condiciones in
 medium? Sed non facies. Quod si non bono
 modo id affectus sum, nec à senatu electus nec
 ab

ab interregibus, nec alioqui legitime, his fit iniuria non tibi, & horum est a me principatum repossere, non tuum. Sed nec his, nec alijs fit iniuria. quòd uerò iuste & tunc acceperim hanc potestatem, & nunc habeam, testantur anni quadraginta: quo temporis spacio nemo Romanus de me quæstus est: nec unquã uel plebs uel senatus cogitauit me regno pellere. Verum ut his omisis ad tua uerba respondeã, si te auito deposito fraudauit, & præter omne humanum ius regnum tuum occupauit, debueras adire eos qui mihi hanc potestatem dederũt, & indignabundus accusare, tum me qui aliena occupem, tum largitores ipsos, qui non de suo liberales fuerint. facile enim eis persuasisses, si quid iuris pro te potuisses afferre. quod si in tali ratione non habebas fiduciã, attamen existimabas me nõ regnare legitime, teq; administrandæ reip. magis idoneũ, debueras potius propositis & examinatis meis erratis, enumeratisq; tuis præclaris facinoribus, iudicio mecum contendere: quorũ neutrum fecisti, sed tanto post tẽpore, quasi è diuturna crapula experrectus, nunc demũ accusatum me uenis, ac ne nunc quidẽ ubi oportuit. non enim tuũ est hoc loco talia uerba facere. quod dico P. C. boni consulite. non uobis cognitionem hanc adimo, sed huius refello calumniam, cui pollicitus sum accusandi mei pro concione copiam: uerum quoniam tu tergiversaris, ipse populum

cog

cognitorem nostræ causæ iudicemq; faciam, uter
 nostrum hoc regno sit dignior: & quod omnes
 hi de nobis statuerint, id facturus sum. atq; hæc
 dixisse sufficiat. quoties enim res est cum iniquis
 aduersarijs, perinde est uel multa uel pauca di-
 cere, quandoquidem non patiuntur se corrigi.
 Vstrum autem P. C. de miror si qui sunt, qui me
 priuatum quã regem malentes cū isto consen-
 tiant. libenter enim scirem qua in re lesi insensi
 mihi sint quid uel in me displiceat. Sunt ne con-
 scij multos me regnante indemnos perditos,
 aut multatos iniquo iudicio? an nihil tam ty-
 rannicum possunt obicere, sed illusam matro-
 narum pudicitiam & constupratas filias uir-
 gines, alia uel flagitia non toleranda ingenuis?
 Siquid tale admissum est, nõ deprecor uitam cū
 regno perdere. At superbus sum & morosus
 neminiq; ferendus ob insignẽ arrogantiam. immo
 quis regum ante me tam moderate usus est po-
 tentia? quis tam comiter uersatus est in populo?
 non secus quàm pater inter filios. quippe qui ne
 potestatem quidem à superiorum temporum re-
 gibus per successionem ad me deuolutam inte-
 gram retinere uolui: sed legibus latis quas ipsi
 ratas fecistis. ex earum præscripto reddi iura
 institui, quibus me primum subiecti & hactenus
 parui quasi unus è priuatorum ciuium numero.
 criminum quoq; non omnium usurpauit iudiciũ
 sed priuatas causas ad uestram cognitionem
 releg

relegavi, quod nemo regū ante me. Fortasse nihil horum quosdam male habet, sed erga plebem beneficentia, licet immerito, cuius rei nō semel est reddita ratio. Sed quid opus est nunc verbis pluribus? Si Tarquinius uideatur melius prospecturus reipublicæ, non inuideo populo Romano potiozem principem. Honore à quibus accepto reddito, in priuatorum ordinem redactus declarabo scire me & bene regere, & modeste ferre imperium. Hæc locutus incussa patribus magna sui reuerentia senatum dimisit. deinde per præcones iussit tota urbe uocari in concionem populum. cumq; in comitium factus esset concursus multitudinis, progressus in tribunal longa oratione mouebat affectus populo, enumerans egregia sua facinora que uel uiuo Tarquinio uel mortuo diuersis bellis ediderat, simulq; iniuria sua singula quibus plurimum reipublicam adiuuerat. cumq; ad singula ferme plauderetur affatim, omnibus scire cupientibus quorsum ea tenderent, tandem ait à Tarquinio se accusari, quod regnum iniuste occuparet illi magis debitum. auum enim morientem ei reliquisse principatum unà cum priuatis opibus, nec populo ius esse aliena donare alteri. exclamante autem præ indignatione populo, postquam silentiū eis imperauit, postulabat ne emuluerentur: sed si quod ius pro se haberet Tarquinius, uocata eo causaq; cognita, siue affectus iniuria, siue principæ

principatu dignior uideretur, regimen urbis illi
 traderent. Se enim regnum deponere, ipsisq; red-
 dere à quibus acceperit. Post hæc uerba descen-
 dere à tribunali paranti acclamatũ est undiq;
 cum precibus & lacrymis necui cederet : nec
 decrant qui clamarent , feri Tarquinium. ille
 metuens ne res ad manus ueniret , domũ refugit
 cum socijs. Tullium plebs uniuersa gaudens ac
 plaudens domum deduxit cum faustis acclama-
 tionibus. Postquam hic quoq; conatus parum
 successit Tarquinio, anxius destitutum se à se-
 natu in quo plurimum habuerat fiducia , ali-
 quantisper domũ se continuit , amicos tantum
 admittens: deinde consulente uxore non esse mol-
 liter ac frigide agendum amplius , sed omiſſis
 uerbis aggrediendum ad opera, conciliato prius
 per amicos Tullio , quo minus ut amicum iam
 caueret, probauit eius monita : simulansq; pœ-
 nitentiam, multis precibus per amicos petebat
 peccati ueniam. Itaq; reconciliatus uiro natura
 facili, & abhorrenti ub inimicijs exercendis
 cum filia & genero, obseruato suo tempore, cum
 plebs passim per agros intenta esset colligendis
 frugibus, prodijt cum amicis tela sub ueste oc-
 cultantibus, precedentibus cum fascibus famu-
 lis, ipse ornatus amictu regio , cæterisq; princi-
 patus insignijs. ut uentum est in comitium ante
 curiam, iussit patres in senatum uocari à præco-
 nibus. & iam ante preparati aderant in foro
 conscij

conscijs patranda facinoris nonnullisq; e patricijs
adhortates ad rem gerendam intrepide. interim
senatores conueniebant in curia. Tullio uero
domi tum agenti quispian renūm, Tarquin-
nium progressum cum ueste regia senatum co-
gere. ille admiratus eius audaciam procurrat
celerius quam prudentius, comitatus paucis a-
liquot. in curia deinde uidens Tarquinium in so-
lio sedentem ornatu regio, magna uoce, Quis,
inquit, scelestissime hominum hunc ornatum te
permisit sumere? Ille contra, tua Tulli audacia
& impudentia, qui cum ne ingenuus quidem
sis, sed seruus seruaq; natus, quam meus auus
emit captiuam, ausus es teipse Romanorum re-
gem facere. His uerbis Tullius exacerbatu plus
aquo. impetum in eum fecit deturbaturus solio,
Tarquinius occasione laetus prosilit, senq; cor-
ripit uociferantem & frustra opem famulorum
inuocantem: ac mox e curia protractum multo
etate uiribusq; ualidior mediū arripit, & per
gradus in comitium ferentes deiecit. senex cum
egre surrexisset semi animis, ut uidit circum-
quaq; plena omnia Tarquinij fautoribus, circa
se magnam amicorum solitudinem, abiit gemēs,
deducentibus paucis & cruetatum ac toto cor-
pore misere afflictum sustentantibus. Post hæc
grauē auditu impie filie facinus traditur. ca-
gnito enim patrem iuisse in curiam, de euentu
solicita, carpento in forum inuecta est. ibi rem

tot am

Totam resciscit, conspicataq; stantem in summis curia gradibus Tarquinium, prima regem saluatum, ut in casa ui regnum eius fastu ac felix uelle esse respublica. consulatum deinde à ceteris quorum opem in assenda regia dignum. Tullia est seorsim abducens, Primus, inquit, Tarquini conatus successit sicut debuit: caeterum non prius firmum habebis principatum quam sublato Tullio. concitabit enim denuo suis concionibus in te populum, si hodie quocumq; modo euasit: & scis quam apud totam plebem gratiosus sit. At tu prius quam domum se recipiat tolli ipsum immixtis percussoribus. His dictis rursus conscenso carpento abiit. Tarquinus ratus hoc quoq; recte monere sceleratam coniugem mittit sicarios: qui magna celeritate praeventum in uia non procul regia iugulant. recenti cadaveri & adhuc palpitati superuenit filia: & quod uicus angustus erat qua transuehenda fuit, mulis territis auriga quoq; ad eam miserabile spectaculum resistens oculos reflexit in dominam: illiq; sciscitante quin pergeret: non uides, inquit, Tullia patrem tuum iacentem mortuum, nec alium nisi per cadaver patere transitum? mulier irata scabellum pedum arrepto petit aurigam inclamans, Non ages scelerate iumentum uel per mortuum? ille iussa facit, grauius quicquid affectus eo spectaculo. is uicus Cyprius sum dictus ex ea dira casu sceleratus. est uocatus.

mutatio

mutato nomine. Hic finis Tullij post exactum in regno annum quartum supra quadragesimum. Romani hunc primum regnum præter mores publicos quæsisse dicunt, nisi ex consensu senatus populiq; ut ante illum reges cæteri, sed favore solius plebis corruptæ illectæq; munificentiâ & cæteris ambitiosis artibus, quibus facile capiuntur inopes. nec falsum id crimen est. nam superiore tempore mos erat defuncto rege senatum à populo accipere potestatem constituendæ ad quam plerique formam reipublicæ. senatus interreges creabat. illi uirum cligebant optimum nullo ciuium, sociorum'ue, exterorum'ue discrimine, quem regem constituerent. in quem si senatus populiq; consentirent suffragia, & addicerent auspiciâ, assumebat imperium. quod si horum trium aliquid deesset, alter nominabatur, & post hunc tertius, nisi secundus ille probaretur deorum hominumq; iudicijs. Tullius uerò primum regij tutoris assumpta persona, ut iam antè diximus, deinde favore plebis redempto liberalitatibus, per illam rex creatus est. factus deinde uir æquus atq; modestus pristinam partum seruatorum legum inuidiam aboleuit actis posterioribus, adeò ut opinionem post se relinqueret, ni præuentus fuisset intestino scelere, uoluisse deposito regno libertatem populo & reipublicæ curam reddere: & hac de causa præcipue aduersatos ei quosdam patricios: qui cum

A alioq

alioqui essent impares, assumpsisse in consiliorū
 societatem Tarquiniū, eiq; principatum pa-
 rasse, ut premeretur plebs cuius vires sub Tullio
 non mediocriter creuerat, ipsiq; dignitatem pri-
 stinam reciperent. Interempto rege cum magnus
 tumultus urbem haberet omnibus ferè mortem
 eius lamentatibus, ueritus Tarquinius ne si per
 forum funus duceretur, ut mos Romanis est, re-
 gia pompa solennibusq; ceremonijs, plebs forte
 impetum in se faceret nondum satis confirmata
 potensia, consuetos sepultura ritus adhiberi non
 passus est. Noctu paucis amicis prosequentibus
 uxor eum extulit Tarquinij Prisci filia, &
 cum multis lamentis dirisq; in generum atq; fi-
 liam imprecationibus sepelijt. à monumento do-
 mum reuersa, unam non amplius diem superstes
 funeri, sequenti nocte obiit, incertum quo lethi
 genere, quibusdam dicentibus illam sedio uitae
 manus sibi intulisse, alijs extinctam à genetro
 & filia, quòd immoderatus ferret mariti obi-
 tum. atq; his de causis monumento fraudatus
 Tullius, operibus tamen suis sempiternam con-
 secutus est memoriam. quin et prodigio charum
 superis fuisse apparuit, quod etiam natalium
 eius fabulam quam diximus, credibiliorem red-
 didit. In templo Fortune ab ipso condito dedi-
 cata eius effigies inaurata lignea sola incen-
 dio superfuit integra absumptis intus reliquis
 omnibus: & hodieq; templum & quicquid
 inest

inest instauratum post incendium apparet esse
 noui artificij, statua qualis prius antiqui est o-
 peris. durat enim adhuc & à Romanis colitur.
 Atq; hæc de Tullio produntur ab autoribus.
 Ad L. Tarquinium deinde regnum peruenit
 per uim non legitime anno quarto sexagesime-
 prime Olympiadis, qua in stadio uicit Aga-
 tharchus, principe Athenis Heraclio. Hic con-
 tempta plebe simul & patricijs per quos ad re-
 gnum proeectus fuit, confusisq; legibus ac mo-
 ribus patrijs & omni decoro corrupto quo ci-
 uitas sub prioribus regibus floruerat, principa-
 tum in manifestam uertit tyrannidem. ac pri-
 mum satellitio se stipauit audacissimorum ho-
 minum, gladios & lanceas gestantium, extero-
 rum & ciuium. qui noctu excubantes circa re-
 giam, interdum comitantes eum per uias, tutum
 reddebant ab insidijs. deinde progrediebatur non
 sæpe nec statis temporibus, sed ex improviso &
 raro: tum negotia publica domi plerunq; tra-
 ctabat cum amicis intimis, pauca uero in foro:
 nec admittitur quisquam nisi uocatus ab
 ipso. ac ne his quidem comem ac mitem se præ-
 buit, sed tyrannico more iracundum & gra-
 uem, uultu ad terrorem magis quàm hilarita-
 tem composito: controuersias quoq; litium non
 ex iure dirimibat, sed ex suis moribus, unde
 Superbus uulgo cognominatus est. Greci ὑπε-
 ρίφρων dicebant. auus uero eius Priscus uoca-
 tus est.

tus est, nostratibus diceretur *ἠγορευέτης* &.
 alioquin utrunq; nomen cum iuniore commune
 habuit in principatu deinde confirmatus nequis-
 simo quoq; sodalium subornato, eorum opera
 multos illustres viros inuoluit criminibus capi-
 talibus, primùm inimicos & agre ferentes ca-
 sum Tullij, post etiam alios quibus putabat mo-
 lestam mutationem status publici, præcipue di-
 uites. ac delatores arripiendo alium post alium
 falsis criminibus, maxime insidiarum in caput
 regium, accusabant eos apud ipsum iudicem. il-
 le alios morte damnabat alios exilio, tam occi-
 sorum quàm pulsorum bona occupās, unde par-
 uam quandam portionem decidebat accusato-
 ribus, maiorem sibi retinens. quapropter multi
 potentiores priusquam calumnijs opprimeren-
 tur, non ignari cur appeterentur insidijs, sponte
 urbem tyranno relinquebant, quorum maior
 quàm reliquorum fuit numerus. Fuerunt &
 qui ab eo clam interficerentur, arrepti in uillis
 & domibus uiri non contemnendi, quorum ne
 cadauera quidem usquam reperta sunt. ita
 sublata per mortes exiliaq; parte senatus ma-
 xima, senatum alium ipse constituit, amicis
 suis in uacua loca suppositis. ac ne his quidem
 permisit quicquam in iussu suo uel facere uel di-
 cere. Ergo quotquot supererant ex allectis in
 senatum sub Tullio, cum prius similitatem exer-
 cuissent cum plebe, sperantes mutationem rei-
 publice

publice futuram suo commodo (sic eos Tarquinius suis pollicitationibus lactauerat) tum demum sentientes se amotos à republica, & unum cum plebeijs libertate exutos, dolabant quidem & grauiora etiam suspicabantur in posterum, cogebantur tamen presentem statum boni consulere, quòd vires ad uetandum non suppetere-
 rent. Id uidentes plebeij existimabant hæc eos pati merito, & stulte gaudebant alieno infortunio, quasi illis solus tyrannide pressis ipsi futuri extra periculum. superuenerunt tamen & his paulopost mala grauiora etiam. nam leges à Tullio scriptas, quæ ius æquum faciebant utriq; ordini, nec sinebant à patricijs (ut ante) plebeios circumueniri in contractibus, omnes sustulit: ac ne tabulis quidem quibus erant inscriptæ reliquit, sed & has foro summotas aboleuit, deinde antiquatis iuxta censum tributis, ueterem eorum morem restituit: & quoties opus esset ei pecunijs, tantundem conserebant diues & pauperrimus. id institutum uehementer afflixit plebeiam multitudinem, prima statim exactione coactis denas drachmas in singula capita pendere. præterea cæterus omnes, paganorum, curialium, uicinorum, uel in agris uel in urbe antea sacrorum causa furi solitos uno edicto in posterum ueruit, ne multis in unum locum conuenientibus occultæ conspirationes contra tyrannidem fierent. habebat autem

passim speculatores & inquisitores tam dictorum quàm factorum occultos plerosq; , qui mixti confabulantibus , & interdum tyranno male loquentes , pertentabant animos singulorum civium : deinde quos sensissent presentem rerum statum molestè ferre, deferbant ad principem. conuicti autem pœnas dabant acerbas et ineuitabiles. Nec his contentus plebem uexare, selectis ex tota multitudine fidis & idoneis militiæ, reliquos cogebat ad opera publica , ratus nihil esse monarcharum potentia periculosius quàm si uilis & egena civium turba sinatur in otio uiuere: cupiens etiam opera, semiperfecta à suo auro relicta , in principatu suo absoluerè, cloacasq; ab eo inchoatas usq; ad fluium perducere: circum uero maximum, qui nihil præter gradus habebat, circumdare rectis porticibus. Hæc omnia peragebantur labore pauperum, modico frumento ab ipso adiutorum: quorum pars cedebat matricem, pars onera subuehebant humeris , pars subterraneos fodiebant cuniculos, ædificando in eis fornices , & alibi excitando porticus , opificibusq; in opere uersantibus subministrando. nam ferrarij, materiarij, cæmentarij, abstracti à priuatis officinis detinebantur in opere publico. his laboribus attrito uulgo nulla concedebatur requies, ita ut patricij suas & alienas calamitates inuenientes , uel gauderent non nihil, uel propriorum malorum obliuiscerentur.

sur

eur interim: neutri tamen conabantur resistere,
 iniuriasq; repellere. Ceterum Tarquinius cogi-
 tans ut non iure partam potentiam opus habere
 non solum domestico, uerum etiam externo præ-
 sidio, illustrissimum Latinorum & potentissi-
 mum sibi iunxit amicitia, filia data in matrimo-
 nium. is uocabatur Octavius Mamilius, oriun-
 dus à Telegono Ulyxis & Circes filio, Tusculum
 incolens, & peritissimus rei militaris imperator
 habitus. per hunc conciliatis oppidatim proce-
 rum res publicas tractantium animis, eorum so-
 cietate fructus, tum demum copias in Sabinos au-
 sus est educere, detrectantes imperium, & Tullij
 morie liberatos se putantes ab iclo cum eo sæ-
 dere. prius tamen per nuntios in diem certam
 Latinis ad forum Ferentinum indixit cõcilium,
 quasi de communibus & arduis tractaturus ne-
 goijs. Conuenere ceteri, solus Tarquinius non
 adfuit in tempore: cumq; diu expectatus esset,
 plerisq; factum hoc in suam contumeliam inter-
 pretantibus, Turnus Herdonius à Coriola, opi-
 bus pollens & amicitijs, uir militaris, civili ta-
 men sacundia præditus, Mamilio per ambitio-
 nem semper amulus, eoq; insensus Tarquinio,
 quòd in affinitate alteri esset posthabitus, feroci-
 ter in absentẽ inuictus est, enumeratis cum alijs
 eius factis plenis superbia, tum quòd conuocator
 eius concilij ceteris presentibus solus non com-
 pareat. Ceterum excusante Mamilio, & moras

imputante necessarijs quibusdam causis, postulanteq; in crastinum d. em differri concilium, persuaderi sibi passi sunt Latinorum præsides. Postera die Tarquinius affuit, paucaq; de sua tardatione profatus, cœpit principatum uerbis sibi asserere, iure quo Tarquinius ipsius auus cum bello uictor acquisi. rit: cumq; multa differuisse de suo iure d. q; fœderibus, quorum etiam singulatim proferbat formulas, ut cum quaq; ciuitate icta fuerant: postremo ingentia pollicendo si manserint in officio, in belli contra Sabinos gerendi societatem eos pertrahere conatus est. Eius orationem Turnus excipiens, multisq; serum eius aduentum calamitatus, non sinebat præsides principatum illi concedere, qui nullo ei iure competeret, nec esset in rem Latinorum publicam, utrunq; confirmans multis rationibus. nam fœdus post traditum principatum cum auo eius ietum iam cessare irritum post illius obitum, quandoquidem non adscriptum sit cōditionibus, eandem gratiam deberi etiam Tarquinij posteris. quod si auitas gratias postularet esse hereditarius, id uerò & iniquissimum aiebat & impudentissimum. Artes deinde recensendo quibus Rome regnum asscuius sit, multisq; ac grauitus in eum congestis criminibus, docuit ne regnum quidem legitime accepisse à uolentibus, sicut reges ante eum ceteri, sed extortum armis & uolentia: idq; mox uersum in dominationem

tyran

tyrannicam, ciues partim interfici, partim pelli patria, partim exui facultatibus, omnibus ita libertatem ademptam, ut ne mutire quidem audeant. neminem nisi fatuum, mētēq; mulctatum à superis, sperare posse quicquam benignitatis aut beneficentiæ ab ingenio seuo & impio, nec expectaturum ut sibi parcat, qui ne coniunctissimis quidem necessitudinibus pepercit. monebatq; ut priusquam seruitutis frenum receptum sit, repugnanti ne recipiant, quid ipsis immineas conijciantes ex aliorū calamitatibus. Ad hanc inuentionem Turni uehementer commotis multorum animis, Tarquinius impetrata in sequentem diem respondendi copia, post dimissum consistorium accitis amicorum intimis unā consultabat quid opus factū sit. illi rationes quibus se contra criminationem defenderet suppeditabāt, & modos excogitabant quibus conciliaret sibi Latinorum beneuolentiam. ipse uerò nihil istis opus esse aiebat, suam præferens sententiam, non diluenda crimina, sed accusatorem tollendum potius. omnibus consilium probantibus & operas offerentibus, ita ex compositio rem aggressus est, ut nulla humana præcaueri posset providentia. exquisitos enim seruos nequissimos ex his penes quos cura erat iumentorum Herdonij corrupit auro, ut noctu acceptorum à se gladiatorum magnam uim inferrent in eius diuersorium, & inter impedimentorū sarcinas abderent. sequenti

deinde luce in concilium progressus, ait sibi breuem defensionem sat fore, nec se uel ipsum accusatorem refugere iudicem. Quamuis, inquit, non potest uos latere proceres, iam tum me absolutum istius Turni iudicio, cum filiam meam ambiebat coniugem. qua spe frustratus: quis enim sanus Mamilio potentissimo Latinorum nobilissimoq; repulso istum asciret generum, qui ne trita uum quidem nominare potest: nunc pra indignatione accusatum me aduenit. Atqui si talem me sciebat, qualem nunc haberi uult, debuerat meam affinitatem non expetere. quod si sum ei uir probus uisus sum, ne nunc quidem accusari debco. atq; hac pro me dicta sint. Vobis uerò proceres in summo uestro discrimine non de me considerandum est, bonus an malus sim: id enim etiam postea licebit facere: sed de uestra incolumitate, deq; libertate patria. nam egregius iste concionator molitur insidias principibus ciuitatum & rectoribus, paratus occiso nobilissimo quoq; inuadere Latinorum imperium: & in hoc aduenit. Nec coniectura est quod dico, sed exactè rem teneo, hac nocte compertam indicio coniuratorum unius argumentum ueritatis representabo uobis indubium, modo sequi uelitis ad eius diuersoriū, occulta inde arma proferens. Territi omnes conclamāt poscentes iudicium, nec uerbis credituri amplius. Turnus ignarus doli, se uero libèter inquisitionem ait admittere, ultro
proc

proceres provocans ad perscrutandum diuerso-
 rium, & è duobus alierum postulans, ut aut
 ipse necaretur si inuenirentur apud eum arma
 præter viatoria, aut in falsorum delatoris ca-
 put ea pœna uerteret. Placuit hoc omnibus:
 confestimq; missi ad diuersorium deprehendunt
 inter sarcinas abditos à seruis illis gladios: ac
 mox Turnus non permissus amplius pro se di-
 cere, in uoraginem quandam proiectus uiuus
 terra est obrutus. Tarquinium collaudatum in
 concilio, quasi seruatis tot optimatibus de cun-
 ctis populis bene meritum, Latinorum princi-
 pem faciunt, cum ea potestate qua quondam
 auium ipsius Tarquinium fecerant ac deinde
 Tullium: incisoq; in columnas scedere, & iureiu-
 rando addito, solutum est concilium. Tarquinius
 gentis imperio potitus legatos misit ad Volscos
 & Hernicos, eorum quoq; amicitiam & socie-
 tatem expetens. Volscorum duo tantum populi
 assenserunt, Etrurani & Antiates: Hernici
 uniuersi societatem decreuerunt. Et ut sempiter-
 num maneret id scdus, Tarquinius proposuit
 designare commune sanum Romanorū, Latino-
 rum, Hernicorum, Volscorum duntaxat in socie-
 tatem receptorū, quò ad mercatum convenientes
 quotannis unà epularentur, frucrenturq; sacris
 communibus. gratum id fuit omnibus: locus con-
 uentui præstitutus est in meditullio ferme ha-
 rum gentium, mons alius Albanis imminens,

ubi

ubi singulis annis feriæ celebrarentur, & eo temporis spatio propter loci religionem legemq; de hoc latam ab omni ui temperarent omnes: sacraq; communiter Ioui Latiali facerent & uacarent epulis, constituto prius quantum quisq; populus in ea sacra præbere, quantumue portionem recipere debeat. earum feriarum atq; sacrificij participes fuerunt tribus minus L. populi quas nostra quoq; ætate Romani agitant Latinas uocatas: confurumq; in eas populi sacerorum participes, quidam agnos, quidam cæcios, quidam lactis certum modum, quidam liba lactaria. Victimæ est taurus unus communis omnium, de cuius uisceribus cuiq; populo sua certa portio tribuitur. Sacrificatur autē pro omnibus, & Romani præsumunt sacrificio. Post cōstabilitum regnum etiam his societatibus, rex in Sabinos decreuit exercitum ducere, habito Romanorum ciuium dilectu quibus iusto possit arma committere non admodum libertatis appetentibus. his longe maiores sociales copias cum adiunxisset peruastato hostico & profligatis qui ausi sunt acie congregari, contra Pompeinos duxit qui successam incolbant tunc omnium uicinorum populorum florētissimi, atq; molesti cæteris belli causa fuit, quod legatis res repetentibus superbe responderant: & iram parati hostem armis excipere. Los circa fines agrum uictos acie, magnaq; clade affectos & compulsos intra urbem cum uideret non

non amplius prodire, obsessos fossa & uallo cingebat, crebris interim assultibus tenans mœnia, oppidanis aliquandiu fortiter oppugnationem sustinentibus. sed comœatu deficiente uiribus quoq; destituti, & nemine succurrente fessi ne noctu quidem intermissis laboribus uicexpugnati sunt. Potius urbe armatos occidit, uxores eorum cum liberis, & eos qui maluerunt se dedere, mancipiorumq; ingentem numerum in prædam permisit militi: cætera quoque bona quantum cuiq; obtingeret uel ex urbe uel ex agris ferre & agere: argentum etiam aurumq; quod inueniri potuit unum in locum collatum, decimis in templi fabricam sepositis, reliquum diuisit uictoribus. Tantum autem argenti auriq; repperitum est, ut quinae argenti minæ obuenirent singulis: sacratæ uerò decimæ explerent quadringentorum argenti talentorum numerum. Nondum Sussa discisserat cum ei nuntiatum est Sabinorum licetam iuuentutem fines egressam duobus agminibus late populato Romano agro prædas agere, & alteram manum ad Heretum castra metatam, ad Fidenas alteram: actum esse de illa regione ni mature eatur obuiam. His auditis reliquit Sussa modicam partem exercitus ad prædæ impedimentorumq; custodiam. cæteras copias expeditas raptim duxit ad hostes tendentes prope Heretum, & non longè inde castra loco edito munijt. Cumq; Sabinis ducibus

uisum

uisum esse accitis suis à Fidenis sequenti mane decernere prælio, Tarquinius hoc cognito ex interceptis literis quibus illi accersiebantur, ex re nata cōsiliū sumpsit huiusmodi. Bisariam diuiso exercitū, alteram partem sub noctem clam hoste misit in eam uiam quæ Fidenis fert: alteram diluculo instructam è castris produxit in aciem. Sabini audenter processerunt obuiam contempta paucitate hostium, expectantes suos iamiam à Fidenis adfore. collatis signis æquo Marte diu pugnatum est, donec noctu à Tarquinio præmissi, conuerso itinere Sabinis à tergo se ostenderent. quibus uisis & ex armorum habitu signisq; agnitis amentes metu abiectis scutis conabantur fugam salutem querere: sed nullum ab hoste circumuentis patebat effugium: nam Romanus equitatus eis imminere undiq; quo factum est ut perpauci incolumes ex tanta clade euaserint, aut deditioe sibi consuluerint. ac ne castra quidem retineri potuerunt: sed primo impetu uallum expugnatum est: ubi præter Sabinorum bona, captiui etiam Romani cum cætera præda recepti sunt adhuc integri. hoc primo successu Tarquinius abicris militem ducit in eam Sabinorum manum quæ ad Fidenas castra habebat, etiam tum cladis suorum inscios. & forte fortuna illi quoq; iam progressi erant in itinere. ut uero ex propinquo uiderunt hastis præfixa ducum suorum capita,

quæ

qua Romani præferebant ad terrorem hostium,
 cognita internecone alterius exercitus, ne ipsi
 quidem armis experiri ausi, ad supplices potius
 deprecationes uersi deditioem fecerunt. Itaq;
 ignominiose amisso utroq; exercitu Sabini ad
 res angustas redacti, & timentes expugnatio-
 nem urbium, legatos de pace miserunt, qui se
 ac sua Tarquinio dederent, tributumq; in poste-
 rum pendenda promitterent. Pace his data, re-
 ceptisq; in fidem qua dixi conditione populis,
 Suesam reuersus est: inde assumpto presidio
 quod reliquerat, prædãq; cum impedimentis
 alijs, Romam ditatum exercitum reduxit. Fecit
 & alias post in Volscos expeditiones, tunc con-
 sentius magnam prædam abegisse immissa in eo-
 rum agrum parte exercitus. Ita magnis succes-
 sibus aucto bellum natum est finitimam. quod se-
 prem continuis annis gestum est: cuius initij cau-
 sas, & quomodo uasamento militariq; ducis
 arte confectum sit, dicemus breuiter. Urbs erat
 Latini nominis, Albanorũ colonia Gabij, uia
 Prænestina ad centesimũ à Roma stadium. nunc
 tantum ea parte habitatur que ad publicam
 uiam obuersa frequentatur diuersorij, tunc po-
 pulosa & nulli secunda magnitudine, sicut con-
 iecturam sumere licet è ruinis adium passim
 extantibus & mœnium ambitu, que hodieq;
 supersunt parte sui maxima. eò confluxerant
 quidam è Suesia Pompina profugi, quo tẽpore

Tarq

Tarquinius eam uastauerat, præterq̄; hos multi Romani exules. Hi Gabinos orando obiectandoq̄; ut ulciscerentur suas iniurias, multaq̄; pollicitando si ope ipsorū restituerēt in patriam, facileq̄; opprimi Tyrannum posse ostēdentes urbanis quoq; libenter consociaturis secū operam, tandem persuaserunt ut arma sumerent, promptis ad id etiam Volscorum animis, qui & ipsi per legatos inuitauerant eos ad societatem. bellumq̄; infrendum Tarquinio. Post hæc factæ sunt multe utrinq; incursiones in solū hosticum, nunc prædatoria manu, nunc totis exercitiibus, fortuna sæpe uariante, dū modo Gabini Romanos fugatos usq; ad portus persequuntur, multisq; captis agros populantur intrepide: modo uice uersa Gabini profligati & in urbem suam compulsi, captiuos & prædas ex agris suis abactas spectare coguntur è mœnibus. quod cum sine intermissione fieret, necesse habuerunt utriq; locis opportunis communitis per agros præsidia disponere ad agrestium refugia: unde si quos prædones obseruassent, aut milites à reliquo exercitu auulsos palantesq; secure ut fit in populationibus, inuasos repente contrucidabant. idem metus utrosque coëgit si qua parte mœnia uiderentur hostibus esse obnoxia facile per scallus ad summum euasuris, alius attollere, fossamq; circumducere. occupatio rament in hoc negotio fuit Tarquinius, & partem urbis ad
 Gabios

Gabios uergentem contracta operarum multitudine muniē fossa latiore reddita murisq; altioribus, additis per interstitia modica propugnaculis: quòd ea pars uideretur infirmior, reliquis satis tutis & inaccessibilibus. itaq; quod in diuturnis bellis solet tū quoq; accidit, ut dum continuis uastationibus ager incultus describitur, ambo populi laborarent annonæ penuria, nec in futurum spes esset melior. maior tamen caritas Romæ fuit quàm Gabijs, & pauperes ea maxime pressi clamitabant, opus esse pacem cū Gabinis componere, & bellum finire quibuscunq; cōditionibus quamobrē cū anxius Tarquinius, & neq; ignominiosam pacem neq; belli moras sustinens, multa commenta tētaret, dolosq; uersaret uarios, Sextus natorū eius maximus communicato cum solo patre consilio, quamuis uideretur conatus periculosus & audax, sed qui posset succedere, impetrato tamen eius consensu, fingit se offendisse patrem quòd ipse belli finendum contēderet: casusq; uirgis publice, & alijs affectus consumelijs, quo latius se fama spargeret, primum fidissimos amicorum ad Gabinos mittit, qui clam indicarent uelle eum contra patrem bellum gerere, si fidem ab illis acciperet sicut ceteri Romani exules, eos nūquam in Tarquinij potestate ipsum tradituros, respectu pacis & utilitatis propriæ. Pergratū id Gabinis fuit: ac mox certior factus eos paratos seruare

iura que debentur hospiti & supplici, uenit ma-
 gnum amicorum & clientū transfugarū post se
 trahens numerum, quo facilius crederetur uere à
 patre defecisse, & insuper multum argenti au-
 riq; afferens: confluebantq; etiam postea multi
 ex urbe, simulantes se fugere tyrannidem, ita ut
 breui circa se haberet manum ualidā. Tum uero
 Gabini crediderunt magnam accessionem suis
 rebus contigisse tam multis ad se cōuenientibus,
 breuiq; Romā in potestate fore sperabant, tam
 spem a uente patris desertore, qui quotidianarū
 excursionum magna referebat precia. nam pa-
 ter ex composito loca que ille petiturus erat, nu-
 dabat presidijs, & obiecit ei trucidandos
 sceleros è ciuibus, ut quisq; fuit suspectissimus.
 atq; ita ab omnibus amicus fidus & dux egre-
 gius habitus, redemptis etiam nonnullorum fa-
 uoribus, imperator Gabinorum eligitur. Ea po-
 testate per dolos & prestigias potitus unum è
 famulis occulte ad patrē mittit, sciscitaturū quid
 se facere uellet, quandoquidem ipse quod uellet
 posset. Hunc famulū quia rex nolbat sua iussa
 scire, eo comite in hortum adiuu erat, sūt ibi in-
 ambulans inter matura papauera, eminentio-
 ra ceteris capita decutiebat baculo. quo fa-
 cto quamuis sepius interrogatus sine responso
 remisit nuntium, Thrasibulum Milesium ut
 mihi uidetur imitatus. nam & ille olim à Pe-
 riandro Corinthiorum tyranno per nuntium ro-
 gatus,

gatus, quomodo firmissimum tenere posset imperium, nihil uoce respondit, tantum hominem quæ ab eo uenerat sequi se iussit per maturas segetes, & eminentiores spicas decerpere. ex simili Tarquinij factò Sextus mente patris tum intellecta, iuberi se præminentiores Gabi-
 norum tollere, concionem aduocat. ibi præfatus receptum se in fidem unâ cum amicis in periculo esse ne à quibusdam comprehensus patri dedatur, ait se paratum deponere imperium, & abire priusquam patiatur aliquid grauius: simulq; lacrymabatur sortem suam miserans, nõ aliter quã qui uere in extremo capitis uersantur discrimine. ita concitata multitudine sciscitantibus quinã essent illi proditores, illustrissimũ Gabinorũ Antistium Petronem nominat, uirum bello paceq; notæ in rep. industria. inficiente illò, & ut erat libera conscientia ad omnẽ inquisitionẽ sese præbẽte, ait se uelle ad eam perscrutari per quosdam, atq; interim manere cũ illo in concione, donec perscrutatores reuerterentur. & iam subornauerat pecunia corruptos quosdam eius seruos, qui obsignatas à patre suo literas domi deponerent, quibus Petroni parabatur pernicies, missi ad eam quibus id consensiente earum domino mandatum fuit, reperiã ubi repositæ erant in concionem protulerunt. literæ erant autem obsignatæ epistole multæ, & in his una inscripta Antistio. hanc Sextus aperuit,

B 2 dicens

dicens se patris sigillum agnoscere, & scriba
 publico recitandus tradidit. continebantur in ea
 mandata, ut uiuum, si posset, filium in potestatem
 suam redigeret: sin minus, certe caput eius
 abscisum mitteret. id si perfectum sibi redderet,
 tum uero daturum se ipsi eiusq; adiutoribus
 præter alias mercedes iam ante promissus, ciuitatem
 Romanam, a scripturumq; omnes ordini
 patricio, additurum domos, agros, aliâq; multa
 & magna munera. His lectis irritati Gabini
 Antistium inopinato casu attonitum ac ne uerbum
 quidem ualentem dicere coniectis in eum
 lapidibus obruunt: in consilij socios inquisitione
 & animaduersionem Sexto committunt. ille
 amicis tradita portarum custodia, ne qui reorum
 possent effugere, missis ad illustriorum domos
 satellitibus multos bonos uiros de medio sustulit.
 Interim tumultu, ut par erat, exorto Gabijs,
 Tarquinius per literas monitus iter ingressus
 est cum exercitu, & cum intempesta nocte
 peruenisset ad moenia, paratos inuenit qui aper-
 tis portis se admitterent, atque ita sine labore
 urbe potitus est. Id ubi cognitum est, deploranti-
 bus suam uicem omnibus, cedésque & captiui-
 tates atque reliqua mala ut in capta à tyranno
 urbe expectantibus, uel si optime res caderet
 seruitutem, bonorum direptionem, similiaque
 animo præcipientibus, Tarquinius nihil horum
 que metuebant fecit, senus alioqui & in pu-
 niend.

niendis inimicis implacabilis. neminē enim Ga-
binum interfecit aut expulit patria, neminē pe-
cunijs multauit aut honoribus: sed uocato in
concionē populo regem nō tyrannum agens, ait
se & ciuitatē eis reddere, & omnia bona ha-
benda permittere, ut posthac in sua dignitate ac
potestate tuenda uteretur ipsorū opera, quos ar-
bitraretur donata saluis, receptorūq; facultatū
beneficio deuinctos, fidos sui custodes fore su. q; ;
familie. Et ne solliciti essent beneficium id for-
tasse non fore proprium ac perpetuum, ad tol-
lendā omnem dubitationem ex eorum animis,
scriptis legibus quibus in fidem reciperentur &
amicitiam, fœdas id inibi pro concione iureiu-
rando super ardentes in aris uictimas sancyē.
estq; huius fœderis monumentum Romæ dedica-
tum in templo Iouis fidei praesidis (Sanguis ipsi
nominant) clypeus ligneus inductus eius bouis
corio qui tum mactatus est, in eoq; antiquis
formis inscriptæ literæ continentes leges fœde-
ris. His ita gestis, Sextoq; rege Gabinis imposi-
to, reduxit exercitum. Sic bellum Gabinum fi-
tum est. Post hæc Tarquinius à bellis unā cum
populo quiescens uertit se ad templorum fabri-
cam, ut aui sui uota persolueret. nam ille ulci-
mo bello cum Sabinis dimicans, si uinceret, Io-
ui, Iunoni, Mineruæq; templa uouerat: & ru-
pem quidem destinatam sacro edificio ingenti
sumptu aggeribus in arce formam complana-
uerat.

uerat, ut superiore uolumine dictum est, ceterum
 structuram templorum praeuentus morte non po-
 tuit absolere. Hoc opus Tarquinius ex decimis
 Suesane praeae perficere cogitans, omnis gene-
 ris artifices ad operandum adhibuit: quo tem-
 pore fertur mirū quoddam extitisse prodigium:
 fundamentis opera fossorum ad magnam pro-
 funditatē perductis inuentum caput modo occisi
 hominis, facie integra uiuo persimile, & calido
 etiam tum recentiq; manans sanguine. Hoc uiso
 Tarquinius operas iussit fositionem intermitte-
 re, accitisq; regionis eius uatibus, sciscitabatur
 quid sibi uellet hoc prodigium. quibus nihil ex-
 plicantiibus, & ad Etruscos eius scientiae pro-
 fessores regem relegantibus, percontatus ex eis
 quisnam apud Etruscos uates esset praecipui
 nominis, ubi id didicit, legatos ad eum misit
 ciuium lectissimos. his ad eius domum uenienti-
 bus sorte fortuna pro soribus adolescens quidam
 se obuiam: qui rogantibus ut se Romanos le-
 gatos uatem conuenire cupientes ad ipsum de-
 duceret: Pater, inquit, meus est quem queritis,
 nunc occupatus nonnihil: licebit uobis post mo-
 dicam dilationem eum accedere. interim mihi
 qua de causa uenitis dicite. ita fiet ut à me pra-
 moniti cauatis, ne quid in rogando peccetis
 per imperitiam. est enim non minima pars no-
 stra artis recta interrogatio. Placuit id legatis
 & indicauerunt prodigium. ille interposito bre-
 uisil.

ni silentio, *Audite, inquit, Romani. Prodigium hoc pater uobis interpretabitur nihil mentiens. id enim uati uisus est. ceterum quomodo ad interrogata recte absq; mendacio respondendum sit (id enim uestra interest) ex me discite. Post denarratum prodigium dicens se non satis percipere quid dicatis, circumscribet certum terrae spacium baculo, deinde dicit: hic est Tarpeius tumulus, hæc orientalis eius pars, hæc occidentalis, hæc septentrionalis, hæc opposita, singulas ostēdens baculo. sciscitabitur deinde ex uobis, in quam harum partium caput inuentum sit. Quid igitur uos respondere moneo? In nullo eorum locorum, quos ille interrogans indicauit baculo, inuentum caput, sed Romæ uisum apud uos in Tarpeio tumulo. hanc responsionem si seruaueritis, nec ab illo seducti fueritis, intelligens quod fata transferre non licet, quid sibi uelit prodigium interpretabitur uobis nihil dissimulans. hæc edicti legati, postquam ad iam otiosum accersiti sunt, introgressi exposuerunt uati quale uisum sit prodigium. illo uero describente in terra circulares lineas, ac rursus rectus alius, & per singulas regiones astute de inuentione rogante, nihil perturbati legati eodem modo respondebant, ut erant à uatis filio præmoniti, semper nominantes Romam & Tarpeium tumulum, & postulantes ne interpretes sibi usurpet id signum, sed bene ac iuste dicat*

dicat omnia. Tum uates non ualens signum
interuertere, & sibi usurpare augurium, sic eis
locutus est. Reserte Romani uestris ciuibus, esse
in satis ut locus in quo id caput inuentum est,
fuit caput totius Italiae. ex illo tempore uocatur
Capitolium ab inuento ibi capite, caput enim
est Romanis quæ Græcis νεφέλη. His ex lega-
tis cognitis Tarquinius structura adhibuit opi-
fices, magnamq; templi partem perfecit, sed to-
tum opus absolueri non potuit præuentus exi-
lio. tertio demum consulatu libera iam ciuitas
operi supremam manum imposuit. Situm est &
fundatum in alta crepidine octo iugerum ambi-
tu, ducentis fermè pedibus patens per latera sin-
gula, pari propemodū longitudine atq; latitudi-
ne, uix quindecim pedū differentia: nunc in eisdē
fundamentis ætate patrum instauratum est post
incendium, nisi quod maiore luxu quàm fuerat
conditū. frons eius meridiem spectans porticum
habet cum triplici columnarū ordine: in lateri-
bus ordo duplex est: tres adcs pares cōmunibus
continentur lateribus, media Iouis, hinc & inde
Iunonis & Minervæ, sub eodē tecto & pinna-
culo. Quin & alia Tarquinio regnāte miran-
da felicitas urbi contigit, siue decorū alicuius si-
ue demonū munere, non temporario, sed in omne
æuum seruatura eam è grauiſſimis periculis.
Venit ad tyrannum externa quadam mulier, no-
uem libros Sibyllinorum oraculorum uenales
offer

offerēs: cumq; Tarquinius nollet eos tanti emere quanti illa indicauerat, abiit & tres exussit ex eo numero: nec multo post reliquos relatos tantidem obtulit: derisaq; pro delira, quòd tantum pro paucioribus peteret, quantum pro pluribus obtinere non poterat, rursus discedēs reliquorum cremauit dimidium: relatisq; tribus auri quantum antea petijt. Tum rex miratus mulieris consilium accersit augures: req; denarrata quid faciendum eos consuluit. illi augurij quibusdam edocti, aspernatum eum rem missam diuinitus, & piaculum graue admissum quòd non omnes libros emerit, iusserunt numerari mulieri auri quatum peteret, & reliquum oraculorum redimi. mulier datis libris diligenter eos seruari monuit, nec posthac usquam uisa est inter homines. Tarquinius duumuiros creauit ex numero nobilissim, hisq; addidit duos ministros publicos, & per hos custodiri libros uoluit. Duumuiorum alterum *M. Arilium*, uisum non bona fide rem gerere, & ab uno ministrorum delatum paroidij, in culeum insutum proiecit in mare. Expulsis postea regibus *Sibyllinorum* cura deuenit ad populum: is nobilissimos uiros custodes eorum creauit, qui per totum uita tempus fungantur eo munere, liberi alioqui ab omnibus militaribus atq; ciuilibus munij: hosq; libros publice accipiunt, nec sine his cuiquam licet eos inspicere. & ut compendio dicam, nullam rem,

ne sacram quidem Romani tam diligēter quā
 Sibyllina oracula custodiunt. Vtuntur autē eis
 ex senatusconsulto, siquādo seditionibus turba-
 tur status reip. aut in bello insignis aliqua cla-
 des accepta est, aut prodigia quæpiā dubia ma-
 gnumq; aliquid portendentia nuntiata sunt, ut
 plerunq; fit. Hi libri manserunt incolumes usque
 ad bellum Marsicum, in templi Capitolini cella
 subterranea, inclusi arca lapidea, asseruari à
 decēviris. post ex actam uerò tertiam supra cente-
 simam & quinquagesimā Olympiadē cremato
 capitolio, siue de industria, ut quidā autumant,
 siue fortuito incēdio, cum alijs donarijs Iouis hi
 quoq; igne absumpti sunt. nam qui nunc extant
 ē multis locis comportati sunt, partim allati ex
 Italicis urbibus, partim ex Erythris Asiae, ex
 s. c. legatis illuc ad transcribendum missis,
 partim ex alijs urbibus etiam à priuatis homi-
 nibus descripti, in quibus inueniuntur quadam
 supposititia, cæterum deprehenduntur acrosti-
 chidum quas uocant discrimine. sequor autem
 hic Terentijs Varronis opinionem quæ habetur
 in eius commentarijs theologicis. Hac sunt quæ
 bello paccq; gessit Turquinius, præterq; deduxit
 duas colonias. Signiam casu fortuito, cum in eo
 campo milites hibernantes castra in modum
 oppidi communiffint: Circcios uerò data opera
 quod in Pomptino campo totius Latij maximo
 locus is opportunè ad mare suus sit. est autem
 secretum

terrenus tumulus infero mari imminens, ubi Cir-
 ce habitasse fertur solis filia. Has ambas cum
 duobus filijs ut conditoribus dicasset, Circcios
 Arunti. Tito Signiam, securus iam de regno,
 ob uiolatam à Sexto natorum maximo matro-
 nae pudicitiam urbe simul & regno pulsus est,
 diuinitus de domestico infortunio praeamonitus.
 cum alijs prodigijs, tum ultimo hoc. par aquila-
 rum non longe à regia uerno tempore nidum cō-
 struxerant in procera palma cacumine. hunc
 nultures magno agmine aduolantes disturbaue-
 runt, pullosq; etiam cum implumes encauerūt:
 ipsas aquilas à pastu redeuntes à palma abe-
 gerunt rostris & crebro alarum uerbere. Hoc
 auspicio animaduerso Tarquinius tametsi ma-
 gnopere sibi caueret, fatum tamen fuit poten-
 tius, ut conspiratione patriciorum, adiuuante
 eos & plebe, regno tyrannus excideret. qui au-
 tem fuerint eius tumultus autores, & quomodo
 ad summum magistratum euaserint, dicetur
 quantum potero breuiter. cum Rutulis Ardeā
 incolētibus bellum gerebat Tarquinius, causam
 praetextens, quòd Romanos exules exceptos co-
 narentur reducere in patriā: sed re uera inhiabat
 eorum diuitijs, quòd essent omnium Italorum
 fortunatissimi. cumq; hostis fortiter resisteret,
 inter obsidionis moras pariter & in castris
 militi laborū tedium, & urbanis subuehendorū
 cōmeatū subijt: spectabatq; res ad defectionē,
 si mod

si modo quis præberet initium. Interea Sex. Tarquinius à patre missus Collatiam ob eius belli usum aliquem, diuertit ad cognatum suum L. Tarquinium Collatinum. Hunc Fabius prodit Egerij filiū, eius qui supra nobis dictus est Tarquinij Prisci fratris fuisse filius, & ab eo Collatia præfectus Collatini cognomen accepit à domicilio, quod mox demanauit & ad posteros. Ego hunc quoq; nepotem Egerij crediderim, quando equalis fuit Tarquinij liberis, uel ipsius Fabij testimonio, uel multorum aliorum quibus cura fuit res Romanas mandare memorie: & hanc meam coniecturam confirmat ratio temporum. Aberat tum domo Collatinus agens in castris ad Ardeam. Uxor eius, Lucretij nobilis Romani filia, hominem ut uiri cognatum excepit benignissime. huius mulieris eximia forma spectataq; pudicitia prædita per uim uiciande mala libido Sextum iam ante ceperat apud cognatū diuersari solitū, sed tum uidebatur oblata occasio. post cœnam deductus cubitum transisser se lecto continuit dum sopitos omnes pulsaret: deinde nemine sentiente obrepfit ad Lucretie cubile in manu habens gladium. cumq; mulier ad strepitū experrēta scitaretur quisnā esset, Tace, inquit. Sex. Tarquinius sum. moriere si uocē miseris, aut fugere uolueris. Sic perterrita fœminæ optionem proposuit, utrum mallet iurpiter mori, an feliciter uiuere. nam si sustineris

ueris, inquit, tui corporis copiam mihi facere,
 in legitimum thalamū recepta mecum regna-
 bis. nunc enim cuius pater iussit urbis sum do-
 minus: post eius uerò obitum, Romanorum simul
 & Latinorum atq; Hetruscorū ceterorumq; ut
 ille habebō imperium. Scio me in paternū regnū
 successurum etatis priuilegio. quanta autē sit
 regum felicitas, qua tibi mecum cōmunis erit, quid
 opus est apud non ignaram dicere? quod si amo-
 re castitatis reluctari uolueris, interficiam te,
 iugulatoq; uno è famulis cōponam uestra corpo-
 ra, & fungam in stupro deprehensos poenas de-
 disse non ferenti gentilis iniuriam, ut post exitiū
 infame sepulture quoq; & funebrium iacturā
 facias. ita precibus ac minis iureiurando addi-
 to, omnia se loqui serio, effecit ut Lucretia metu
 ignominiose mortis territa coacta sit cedere
 perferreq; que illi patrare libuit. iuuenis. exsa-
 tiata perniciofa cupidine mane ad exercitum
 abiit. At Lucretia casum hunc moleste ferens,
 confestim carpento conscenso Romam propera-
 bat amictu atro & sub ueste culirum habens
 abditum, obiter nec alloquens appellantes, nec
 respondens quicquā causam trepidationis sci-
 scitātibus, mœsta interim & uultu demisso la-
 crymis suffusa oculos. ut uerò in paternas. edes
 uentum est (& forte aderant cognati aliquot)
 genua patris comp' exa diu fleuit tacita: tan-
 dem ab ipso subleuata querente quid acciderit:

Supplex.

Supplex, inquit, uenio pater, indignis modis tra-
ctata, ut ulciscaris illatam mihi iniuriam, neq;
despicias morte grauiora passam filiam. miran-
tibus omnibus, et quodnā iniuria genus, quis ue-
autor, percontantibus: Audies, inquit, meas ca-
lamitates; pater in tempore. sed primum mi pa-
ter concede mihi hanc gratiam, conuoca quot-
quot potes amicos & cognatos, ut ex me ipsa
quid perpeffa sim audiant, non ex alijs. ubi uerò
didicris ad quā indignam necessitatem ada-
cta sim, deliberabis cum eis quonam modo uin-
dicanda sit mea tuaq; iniuria. postquam uocati
conuenerunt propere uiri nobilissimi ita ut po-
stulauerat, atrocitatem rei denarrat ordine:
deinde cōplexa prius patrē, multisq; tum ipsum
obtestata tum ceteros, comprecataq; deos &
dæmonas ut se cito è uita eximant, stricto cultro
præcordia uno ictu traiecit. coorto deinde cla-
more ac eiulatu planctuq; muliebri rotis ad-
ibus, pater moribundam complexus uocabat
nomine, medicamina poscens quasi recollectur, e
se ex uulnere. illa uerò in ulnis eius palpitans lu-
ctantem emisit animam. id uero omnibus qui
aderant tam graue ac miserandum uisum est,
ut uno ore uociferarētur, satius esse pro libertate
uel milies emori, quā tales à tyrannis dissimu-
lanter perferre iniurias. in his erat P. Valerius,
ab uno Sabinorum qui cum Tatio Romam ue-
nerant oriundus, uir prudens & industrius. Is
adexer

ad exercitum ab eis mittitur, indicaturus viro casum Lucretiae, & cum illo ad defectionem à tyranno sollicitaturus militarem multitudinem. huic portā exeunti casu quodam Collatinus fit obuiam à castris urbem repetens domestica calamitatis inscius, cum eoq; L. Iunius cognomine Brutus, quod in Græcam linguā uersum sonat ἔλθω: de quo paucis, priusquam reliquū narrationis atrox amus, dicendū est, quādo ad hunc potissimum autorem Romani libertatem suam referunt, quis fuerit quo ue genere, & quomodo appellationem à moribus suis tam alienam natus sit. Pater ei fuit M. Iunius ab uno Aeneae sociorum oriundus, inter nobilissimos Romanorū ob uirtutem habitus: mater uerò Tarquinia Prisci filia. ipse eleganter institutus, omnibus urbanis disciplinis excultus erat, ingenio ad nullas non artes honestas facili. Verum postquā occiso Tullio Tarquinio inter alios multos & bonos ciues patrem quoq; illius occulte de medio sustulit, non ob delictum ullum, sed diuitiarum cupidine, quis antiquæ ac opulentiæ familie heres à maioribus congestas sibiq; relictas acceperat: cū eoq; filiorū natu grandiorē, quod iuuenis generosus non inultū laturus uideretur patris interitum. Brutus etiam tum adolescens, destitutusq; cognatorū auxilio, rem aggressus est prudentissimam, fatui speciem fictitiam assumere, eamq; ex illo tempore cōstanter retinuit, expectans op

Etans opportunitatem temporis, fatuum interim agens, suoq; respondens cognomini. idq; unicum remedium fuit contra tyranni seuitiam debacchantis in multos ciues optimos. Tarquinius enim uere non fecte stultū existimans cōtempfit hominē, spoliatumq; patrimonio, ut parentibus orbatū & curatore egentē apud se sustētabat exiguū quiddam in alimenta quotidiana suppeditiās, uersariq; inter liberos suos patiebatur, nō honoris causa ut uideri uoluit, quasi cognatum: sed ut ridiculus dictis factisq; oblectamento esset adolescentibus, quemadmodū solent uerifatuī. Eo quoq; tempore quando ignotū pestilentie genus per ditionē eius grassabatur, quod in pueros maxime seuebat et uirgines, sed pregnantibus perniciosissimū, matres unā cum ipso foetu passim sternēs per uias, profecturis ad Delphicū oraculum Aruni & Tito filijs qui deū de mali fine cōsulerent, comitem illum addidit, gratificatus adolescentibus ut haberēt cui iuueniliter uerbis & rebus illuderent, qui accepto responso deum uenerati donarijs, multū riserunt Brutū, quod baculum lignēū obtulisset Apollini, at ille excuato in modum fistule aurū indiderat conscio nemine, priuatim deinde rogauerunt deum, quemnam fata destinaret Romanis futurum principē, responsum est, eum qui primus matrem osculatus fuerit. adolescentes non percipientes sensum oraculi, pacti sunt inter se ut simul.

ut simul matrem oscularentur, cōmunibus auspicijs regnum administraturi. at Brutus intelligēs quid deus uellet significare, quanprimū Italiam contigit, prolapsus terram osculatus est, quod hæc sit cōmunis mater omnium. Et ad id quidē temporis talis fuerat. Tunc uero ut ex Valerio cognouit casum & necem Lucretia, protensis ad cœlum manibus: Iupiter, exclamat, dij q; omnes quibus cordi sunt res mortalium, hoc cœne tempus illud nunc aduenit, expectatū mihi sub hoc ficticio habitu? hoc cœne fatale est Romā meis auspicijs mea q; opera liberari ab infanda tyrannide? His dictis cum Collatino simul & Valerio properat. ut intra ædes peruentum est, Collatinus conspicatus Lucretiam iacentem in medio, patrem q; complexum ex animam, ingenti gemitu edito in cadauer irruit, complexus q; osculabatur nomine ciens mortuam, nec aliter quā niam alloquens, mentis impos præ dolore nimio. qui dum ita cum patre tota q; familia fletu ac lamentis occupatus est, Brutus: Alias, inquit, Lucreti, tu q; Collatine, uos q; cateri mulieris necessarij satis temporis ad deflendum habebitis, nunc de uindicta cogitandum est. nam id præsens tempus postulat. Visus est recte monere, ac mox soli confidentes, scmot a turba seruorum & familiarium, consultabant quid agendum sit. Ibi primus Brutus præfatus de seipso quā non uerā præ se tulisset stultitiam, qui: us q;

C.

causis

causis ad simulandum adaectus sit, postquã apparuit hominẽ esse longe prudentissimum, prosequens orationem hortatus est ut unanimes consociata opera Tarquinium & filios urbe pellerent, multa locutus in eam sententiam ad persuadendũ efficacia: animaduertens deinde neminem non promptum: Non uerbis, inquit, nec pollicitis, sed factis hic opus est, siquid uolumus proficere: seq; dixit facturũ initium, ac mox accedens ad cadauer, quod etiamnum propalam iacebat spectaculum miserabile, cruento culro imposito desuper, iurauit Martem deosq; ceteros, se quacunq; uĩ possit Tarquinium exacturum: & neq; tyrãnos Romæ regnare, neq; quemquam ciuium id permittere, passurũ: sed amicos eorum pro hostibus habiturum: & usq; ad mortem cum tyrannis eorumq; factione bellum gesturum, quod si iusiurandum uiolaret, ealem sibi suisq; liberis exitũ uitæ imprecatus est, quãtis misera illi contigisset: idem deinde iusiurandum exegit à cæteris, illi incunctanter surrexerunt, & cultrum per manus tradentes iurabãt alius post alium: moxq; iurati iam querebant modum aggrediendi negotium. Bruti hæc fuit sententia. Ante omnia custodius portis adhibeamus, nequid eorum que in urbe dicuntur aguntur, ue contra tyrannidem Tarquinius scitiat priusquam res nostræ paratæ sint. deinde prolato in forũ errore sedato sic ut est mulieris corpore

corpore, Lucretius atq; Collatinus progressi in
 medium deplorant suum infortunium, & rem ex-
 ponant ordine. reliqui deinde alius post alium ac-
 cedens accusent tyrannidem, populumq; ad li-
 bertatem prouocent. erit hoc ciuibus exoptatis-
 simum, uideri à nobis patricijs initium liberta-
 tis fieri. multa enim à Tarquinio passi sunt &
 graua, & satis illis erit uel modica occasio. ubi
 uero multitudinem aduersus tyrannos concitata
 habuerimus, abrogato regno Tarquinio, plebi-
 scitum super hoc quantocyus transmittamus
 ad exercitum. etenim si armati cognouerint ur-
 bem à tyrannis alienata, studebunt libertati pa-
 trie, ne largitionibus quidem deuincti. Tum Val-
 rius interloquens. Reliqua, inquit, recte monere
 uideris Iuni, ceterum de comitijs scire uelim, quis
 indicet ea legitime, suffragiaq; curiarum colliget?
 magistratus enim est hoc officium, & nostrum ne-
 mo ullum magistratum obtinet, ad hoc ille, Ego
 Valeri. Sum enim sacrificorum princeps: licetq;
 mihi per leges quandoeumq; in comitium uocare
 populum. hunc enim honorum omnium maximum
 Tarquinius mihi dedit ut fatuo, & neq; intel-
 ligenti eius potestatem, neq; usuro ea si intelli-
 gerem, quin & contra tyrannum primus pero-
 rare paratus sum. Id ab omnibus collaudatum est
 ut honestum ac legitimum. Brutus iussus pergere:
 Quando, inquit, hæc ita uidentur, dispiciamus
 uicem quis magistratus resp. post expulsos reges

curaturus est. & à quo creatus: imò prius etiã
 qualis erit status reipublicæ quem inducere pa-
 ramus in locum tyrãnidis. Præstat enim omnia
 consulta habere priusquam aggrediamur tantũ
 facinus, & præconsideratis omnibus nihil inex-
 cussum relinquere. dicat super his uestrũ quisq;
 suam sententiam. Variatum est deinde nonnihil.
 quibusdam placebat regem denuo creare, enu-
 merantibus quanta in rempublicam beneficia
 superiores reges contulerint. alij negabant unius
 potestati amplius concedendam rem Romanã,
 permoti iniurijs, quibus & alij reges mulei, &
 postremo Tarquinius, ciues suos affecerant: ma-
 lebantq; penes senatum summam potestatem
 esse sic ut in plerisq; Græcis ciuitatibus. Alijs
 neutrum horum placebat, popularem guberna-
 tionem qualis Atheniensium præferentibus, et
 commemorantibus quo pacto paucorum poten-
 tia premi humiliores soleant, motisq; seditioni-
 bus contra illos uicissim insurgere: predicanti-
 busq; nihil esse libertate & æquato iure ciuium
 uel cuius uel honestius. cumq; difficilis electio
 uideretur omnibus, quòd nullus ex his status ca-
 reret suis uicijs, ubi uentum est ad Brutum sic lo-
 cutus est. At ego Lucreti tuq; Collatine & ca-
 teri quotquot adestis boni uiri bonisq; proge-
 niti, nihil nunc de reip. forma statuendum cen-
 seo. nam & tempus hoc angustum est præ
 negotijs, nec ad corrigendum rerum ordinem
 suffic

sufficiens: & ut optimam excogitemus mutationis rationem, non carere tamen periculo. ceterum postquã à tyrannide liberati fuerimus, maiorem facultatẽ & plus otij habebimus de communi consilio reformandi Remp. in melius, si quid tamen melius est co statu, quem Romulus, Pompilius, alijq; post reges nobis tradiderunt, sub quorum administratione continuata felicitate magna lateq; populis imperitans nostra fuit ciuitas. Incommoda autẽ propter quã regnum facile in scitiam tyrannicam degenerat, & quã regiam potestatem inuisam omnibus faciunt, ea & nunc corrigenda, & in posterum cauenda moneo. eque nam illa? primum quoniam multi spectant rerum nomina, & ex his æstimatione facta res ipsas aliquando uel noxiis expetunt, uel utiles fugiunt, inter quas est & regnum, nomen in Republica ei mutandum arbitror: ut quorum cura posthac committeretur ciuitatis incolumitas, non reges neq; monarche uocentur, sed alio quopiam modestiore magisq; populari uocabulo. deinde non constituendam unam potestatem penes quam sint omnia, sed duobus uiris permittendum regium imperium, sicut Lacedæmonios audio facere iam multis æt. uibus, ideoq; hanc formam Reip. inter omnes Græcos maxime florere legibus & opibus. minus enim iniuriosi erunt & molesti diuisa potestate bisariam, ambobus eandem uim obtinentibus: & aliter

alterum reuertitur ac uicissim reuocabit à licentia: emulatio quoq; ad uirtutis opinionem ex potestate aequata maxime nascitur. Præterea è tam multis regijs insignijs siqua sunt inuidiosa & molestæ populo, uel moderari opus est, uel in totum tolli: scepera ista dico & coronas aureas, & purpureas auro intertextas trabecas, nisi statis festis & in pompis triumphalibus, assumantur honoris decorum gratia. rarus enim horum usus inuidiosus non erit. cæterum sella eburnea in qua sedentes ius reddant populo, relinquenda est unâ cum prætexta candida & licetoribus duodecim securis præsertibus per uias. Superest unum ad retinendos in officio summos magistratus omnium quæ hætenus memorari utilissimum, ut perpetuum non sit & cum uita demum finicndum imperium. prægrauis enim est omnibus magistratus cui nullum certum tempus præfinitum est, coq; rationem reposcitur à nemine, unde tyrannis nascitur. contrahenda igitur potestas exemplo Atheniensium intra tempus annum. imperandi enim parendiq; uicissitudo, & potestas antequam corrumpat animum relinquenda, reprimit ingenia fastuosa, nec sine incibriari licentia nimia. In hunc modum cõstitutis rebus fruemini bonis gubernationis regie, absq; agnatis illi incõmodis. Et ut nomen regium auspiciato in hæc ciuitatẽ receptum seruetur religionis causa ut sacrum, creetur semper rex cui honor

honor hic sit perpetuus, & immunitas à militia, nec aliud negotium habeat quàm curam sacerdotũ qua per reges factitabantur antea. Nunc audite quomodo conficiemus singula. Ego indicam comitia, quando ut ostendi concessum hoc est mihi legibus: rogaboq; populum iubeant ne exulare Tarquinium cum uxore atq; liberis: arceriq; urbe ac ditione Romana in perpetuũ cum omni posterorum progenie. qua rogatio ubi approbata fuerit suffragijs civium, indicata prius ratione Reip. quam cogitamus institucere, inter regem creabo qui designet magistratus populi, & ipse deponam honorem quem à rege acceptum nunc gero. tum interrex centuriatis comitijs nominet magistratus, designandos in locum regium, expectaturus suffragia civium. quod si pluribus centurijs placuerit ratam esse electionem, simulq; aures addixerint, tum assumptis fascibus cum reliquis regie potestatis insignijs, dent operam ut liberã habeamus hanc patriam, neque unquã reditus in eam Tarquinijs pateat. Tentabunt enim vel persuaso populo, vel vi, vel dolo, vel quavis arte alia dominationem recipere, nisi ab eis nobis cauerimus. Hæc sunt præcipua qua in rem presentem admonendos vos diximus. Reliqua nec pauca nec disquisitioni nostre propter temporis angustias facilia, præstat committere futuris magistratibus. Sed hos oportet omnia ex senatus consulto decernere, qui mi-

admodum mos erat regibus, & nihil sine nobis agere, & senatus placita referre ad populum, sicut maiores nostri solabant, nec in re ulla eius pristinam auctoritatem diminuerent. nam hoc pacto honestissime se habebit magistratus summus, eritq; tutissimus. Omnes laudarunt Iunij Bruti sententiam: ac post modicam de magistratibus futuris consultationem decreuerunt interregem dicere Sp. Lucretium patrem eius que se interfecerat, & ab eo designari magistratus cum potestate regia L. Iunium Brutum, L. Turquinium Collatinum. eos magistratus placuit nominari ipsorum lingua consules, quos Græca uoce interpretari licet *συμβῆλῆς* siue *πρωβῆλῆς*. nam consilia Romani uocant, quas nostrates *συμβῆλῆς*. Græci tamen procedente tempore ὑπάτης appellare maluerunt à potestatis præcellentia, quòd rerum imperium, summumq; inter reliquos Reipublicæ Romanæ magistratus locum obtineant. nam quod præcellens & summum est, prisca Græci uocabant ὑπάτης. His ita statutis, dijsq; in uota uocatis ut iusta piq; cæpta secundarent, in comitium procedunt, sequentibus famulis in atrata lectica ferentibus incuratū cruentatumq; cadauer Lucre. i. e. : qua ante curiam in loco sublimi & conspicuo posita conuocabatur populus. cumq; non solum forensis turba, sed excitus tota urbe per præcones populus confluxissent. Brutus consensu loco unde
conc

concionari mos erat, astantibus patricijs, in
 hunc modum locutus est. De necessarijs & præ-
 claris rebus uerba factururus apud uos Quirites,
 de meipso primum paucis præloquar. Fortassis
 enim quibusdam, imò dubio procul multis insa-
 nire uidebor, quòd uir mentis non integre, de
 maximis rebus dicere aggrediar, cui curatore
 opus sit. Volo igitur uos scire falsam fuisse opi-
 nionem de me publicam, cuius tamen auctor ne-
 mo fuit præter me. ut autem neq; pro ingenio
 meo neq; pro decoro uiuerem, sed prout Tarqui-
 nio libuit, & mihi uisum est utile, in causa fui
 meius & uitæ periculum. Regem enim qui prin-
 cipatus initio patrem meum occiderat, ut opes
 eius luculentas inuaderet: & maiorem fratrem
 ultorem paternæ necis futurum si licuisset, cade
 clancularia de medio sustulerat: satis appare-
 bat non parciturum nec mihi destituro carissi-
 mis necessitudinibus, nisi egissem morionem ficti-
 tium. hoc me figmentum creditum à tyranno &
 è familiari clade eripuit, & huic incolumem
 seruauit tempori: quòd postquam exoptatum
 mihi aduenit, nunc deniq; per uiginti quinque an-
 nos gestatam personam libet deponere. Et hæc
 quidem de me dixisse sufficiat. Caterum de Re-
 publica cuius causa cõuocati frequentes adcelsis,
 hoc aio, Tarquiniũ neq; legitime patriõue more
 assumpsisse principatum: neq; posteaquam eum
 quibuscunq; artibus adeptus est, honeste gessisse

aut regie, sed per maiorem uniuersi iuris &
 aequi contemptum quàm ullus unquam tyrannus
 in omni memoria. Eum de communi sententiâ
 nos patrii regno priuare decreuimus, quod uti-
 nam dudum factum esset: nunc uero opportuni-
 tatem nacti uos Quirites conuocauimus, ut in-
 dicata uoluntate nostra, uestram opem precibus
 expetamus in asserenda libertate patriâ, cuius
 nec antè nobis occasio contigit ex quo principa-
 tum occupauit Tarquinius, nec posthac, nisi
 nunc fortes uiri fuerimus, unquam dabitur.
 Quod si temporis quantum opus esset haberem,
 aut cum nescijs agerem, omnia tyranni enume-
 rarem scelera, quibus non unum supplicium
 commeruit. Verum quoniam temporis angustia
 id non patitur, quod pauca dicta, multa facta
 postulat, & ad non ignaros uerba facio, pauca
 tantum commemorabo, sed precipua eius faci-
 norâ, adeo manifestaria, ut nullâ excusationem
 admittant, nullius quâcumuis discreti sceleratus
 ille subleuari possit patrocinio. Hic est ille Tur-
 quinius Quirites, qui nondum princeps fratrem
 germanum, quia malus esse uolebat, ueneno su-
 stulit, assumpta ipsius uxore in societatem eius
 sceleris, suâ coniugis germana, quam dijs inui-
 sus adulterio iam antè corruerat. Hic uxorem
 pudicam matronam & communium liberorum
 parentem eodem ueneno eodem tempore necauit,
 ac ne paululum quidem lugubri specie dissimu-
 lauit

lauit utrunq; ueneficium. sed confestim post per-
 petrata egregia hæc facinora, sumantibus etiam
 tum rogis qui misera illi corpora exceperant,
 ipse amicos excipiebat nuptiali epulo, ducens
 uiricidam sponsam in sororis thalamum ex pa-
 cto nefario, primus ac solus inducens in hæc ur-
 bem morem impium & apud omnes Græcas si-
 mul atque barbaras nationes abominabilem.
 Quale porro fuit illud facinus Quirites, quàm
 durum & infame, quod perpetravit in soceros?
 iugulatio enim propalam Seruio Tullio regum
 omniũ equissimo, optimeq; de uobis merito, cuius
 ne corpus quidem sepultura dignatus est: Tar-
 quiniã eius coniugem, quam ipsius merito de-
 buerat matris loco ut materteram colere, ante
 persoluta marito luctus & inferiarum extrema
 officia necauit laqueo miseram: atq; ita tracta-
 uit eos à quibus ipse seruatus & educatus fue-
 rat, hæres etiã atq; successor futurus si paulum
 expectasset naturalem eorũ obitum. sed quid his
 obiurgandis immoror, cum præter domestica in-
 cognatos & soceros facinora tot iniquitates ac-
 cusandas habeam, admissas in nos omnes cõmu-
 nemq; patriam? si tamen iniquitates dicenda
 sunt, ac non potius piacula & abominaciones
 omnium nationum & gentium. primò regnum,
 ut hinc incipiam, quomodo adeptus est? num
 ita ut antè reges alij? minime. immo plurimum
 interest. nam illi omnes à nobis ad principatum
 proiecti

prouecti sunt ritu moreq; patrio, primùm ex senatus consulto, cuius primæ partes sunt in omnibus publicis consilijs: deinde per electos à senatu interreges, penes quos est iudicium quis regno sit idoneus: postremo suffragante in comitijs populo, cui confirmandi ius est in rebus maximis. accedunt huc auspicia, litationes, ceteraq; diuinitus signa felicia, sine quibus nihil humana consilia proficiunt. agedum quis uestrum scit obseruatum horum aliquid quando Tarquinius assumpsit imperium? quod senatus consultum? quod interregum iudicium? quæ populi suffragia? quæ auspicia addictoria? non dico hæc omnia, tamen si in recta creatione nihil prætermitti debuisset legitimum: sed si quis unum quoduis horum tunc obseruatum potest ostendere, non recuso notam calumnie. Quomodo igitur principatum affectus est? armis & ui, malorumq; hominum conspirationibus, ut tyrannus mos est, nobis inuitis & indigne ferentibus. sed forte regnum quomodocunq; quæsitum administrauit regie, ad superiorum regum exemplum, qui nihil non dixerunt atq; fecerunt quo fortunatiorem & maiorem hanc ciuitatem successoribus traderent, quàm ipsi accepissent à suis maioribus. Ecquis sanus hoc diceret? qui modo uideret quàm miseris modis omnes accepti simus ab eo. taceo iniurias nostri ordinis patritij, quas ne hostis quidem audiret absq; lacrymis, quando

pauci

pauci è multis supersumus , è magnis facti humiles, ad paupertatem atq; adeo egestatem re-
ducti ereptis ingentibus opibus. at illi præclari
uiri, graues & magnifici, per quos olim inclyta
fuit hæc nostra ciuitas , partim perierunt , par-
tim exulant.. Quid res uestra plebeij, quomodo
se habent? an non leges uobis abstulit? an non
interdixit omni conuentu sacrorum gratia?
an non comitia, suffragia, concionesq; sustulit?
quin & corporibus uestris haud secus quàm
mancipiorum emptitorum ad uarios labores
abuitur, cogens matericm cadere, onera hu-
meris subuehere, in profundis & uoraginosis
fossis conteri sine intermissione, ne minima qui-
dem concessa requie. quis igitur erit harum ca-
lamitatum finis? quousq; hæc pati sustinebimus?
usq; ad obitum Tarquinij. Ita per Iouem. Ec-
quid cum nobis erit melius? immo quid non de-
terius? tres enim ex uno prognatos habebimus
Tarquinius patre ipso sceleratior. nam quan-
do iste ex priuato factus tyrannus, & sero ma-
litiã exercere aggressus, in omnibus tyranni-
cis uitijis est absolutissimus, qualem oportet exi-
stimare euasuram eius sobolem, malo genere
natam, maleq; educatam, quibus nunquam ali-
quod eius moderatum aut ciuile factum uidere
uel audire licuit? & ne diuinare opus sit uobis
de execrando ipsorum ingenio, utq; pernoscatis
quales catuli suboliscant in Tarquinij, tyran-
nide,

nide, en factum unius eorum natu maximi. Hæc est Sp. Lucretij filia, quem tyrannus discedens urbi profectum reliquit, uxor Tarquinij Collatini tyrannorum gentilis, multis laboribus preclare de ipsis meriti: quæ pudica amansq; mariti mulier, cum ex officio bonæ matronæ propter cognationem Sextum domi excepisset hospitio, præterita nocte absente Collatino & in castris agente, indomitam tyranni libidinem effugere non potuit, sed quasi bello capta perentit quo nefas est offerre liberæ fœminæ. quam iniuriam indigne ferens ut intolerabilem, postquam patri ceterisque cognatis suū denarravit infortunium, multum precatâ obtestatâq; ut uliores eius calamitatis fierent stricto cultro quem sub ueste celauerat, patre inspectante Quirites, ferrum demersit in viscera. ô admirandam maestamq; nobilis popositi fœminam. Abijisti, perijisti, non ferens tyrannicam libidinem, cõtemptis omnibus vitæ uoluptatibus, nequid posses posthac pati simile. Et postea cum tu Lucretia nata mulier generosi uiri mentem habueris, nos quos natura uiros esse uoluit, uirtute uincemur à fœminis? Et tu quidem unius noctis tyrannide spoliata per uim impolluta pudicitia, mortem uitæ existimasti beatiorẽ: nos uerò non idem credimus? quibus Tarquinius non una die, sed per continuos iam uiginti quinque annos oppressis, adempta libertate simul spes omnes abstulit. non est

uita

uitalis Quirites hæc uita tot miserijs inuoluta nobis illorum uirorum posteris, qui digni etiam exteris iura reddere, tam periculosa pro imperio gloriaq; subiucrunt certamina: alterutrum eligendum est, aut mors gloriosa, aut uita libera. Venit tempus quod optauimus, abest Tarquinius, duces ad audendum sunt patrij: nihil nobis decrit si rem alacriter aggrediamur, non uiri, non pecunie, non arma, non duces, non aliud quicquam quod ad apparandum bellum attinet. reserta est urbs his rebus omnibus: & turpe est in Volscos ac Sabinos, multosq; præter hos imperium affectantibus, ipsos domi seruire alijs: gestisq; tot bellis pro ambitione Tarquinij, nullum pro libertate propria suscipere. At quibus facultatibus fretos, quibusue auxilijs? hoc enim dicendum superest. In primis deorum immortalium, quorum sacra, fana, arasq; Tarquinius manibus cruentis ciuiliq; cæde confceteratis polluit, dum sacrificijs præest ac libaminibus. deinde nostram et ipsorum ope, nec paucorum nec imbellium imperitorumue artium militarium: sociorum quoq; qui à nobis non uocati nihil amplius erunt solliciti: sin uiderint uirtutis memores, libenter in huius belli societatem uenient. tyrannis enim res inuisa est omnibus libertatem amantiibus. Quod si aliqui uestrum ciues timent qui cum Tarquinio militant. ne forse pro illo stent contra nos, earum timor

uadit

uanus est. nec enim leuiore illi premuntur tyrannide, & innatum est omnibus mortalibus libertatis desiderium, & inuitis labores perferentibus uel leuis occasio ad res nouandas uidebitur idonea: quos si uestro decreto ad opem patriae ferendam uocaueritis, non metu, non gratia retineri apud tyrannos poterunt, nec quacunq; suasio aut uiolentia, quibus à recto deduci solent homines. & ut sine aliquo qui uel peruersitate ingenij uel mala educatione trahantur in factionem tyrannicam, eos quoq; licet non multi sint medijs fidijs, uel inuitos cogemus adherere bonorum uirorum partibus. obsides enim habemus in urbe coniuges eorum & liberos atq; parentes, uita ipsa cariora pignora. Haec recepturos simulq; ueniam erratorum polliciti, facile à tyrannis eos alienabimus. Ergo in tam ampla spe fortiter Quirites bellum suscipite, omnium ad hanc aetatem honestissimum. Dii patrij terrae huius boni praesides, nosq; genij quorum cultus maioribus nostris obligit, uestra sacra teq; patria dijs carissima, in qua nati sumus & educati, tuebimur tota mente, dictis factisq;, etiam animas impedere si opus sit parati, pati q; quicquid fors fatumq; tulerit. auguror tamē bene cepta felicē habitura exitū. Dii faxint ut pari fortitudine unanimes omnes seruemus, seruemurq; inuicem. Concionanti Bruto frequēter acclamatum est ad singula, magna significatione alacri-

tatis omnium, ulro etiam ad audendum accendentium: nō paucis ad tam mirificam & inexpectatam orationem lacrymantibus pre gaudio, affectis uariè multitudinis animis. mixtum enim erit mœrori gaudium consideratione præteritorum malorum, futurorumq; bonorum spe: & audacia metūq; alternantibus, nunc tedio malorum contemnebatur securitas, nunc difficultatis in tollenda tyrannide reputatio retardabat impetus. ut uero dicere desijt, uelut uno ore omnes exclamauerunt, arma sibi traderet.

Tum Brutus latus, Ita, inquit, si prius cognita senatus uoluntate, uestris eam suffragijs ratam feceritis. Placet enim nobis exulare Tarquinius urbe Romana, totiusq; imperij finibus cum tota progenie: nec cuiquā ullo modo licere pro eorum reditu uel dicere aliquid uel facere: esseq; capitalem si quis contra fecerit, hanc sententiā si ratam esse uultis, curiatim ferte suffragia. id esto uestre libertatis initiū. Factū est ita, omniumq; curiarum calculis decretum tyrannorum exiliū.

Tum Brutus: Quoniā quod erat primum omnium ratū fecistis ita ut debuistis, audite reliqua quæ in remp. consulimus. Nobis considerantibus quenam rerum gubernatio sit potior, nō placet regiam in posterum constitui, sed duobus uiris magistratum committi annuum cum potestate regia, quoscunq; uos centuriatis comitijs designaueritis. Id si nobis quoq; ita uideatur, ferte

D suff

*suffragia. Et hæc sententia cōprobata est omni-
 bus ad unum calculis, quo facto Brutus more pa-
 tris dixit interregem comitiorum causa Sp. Lu-
 cretium. Ille concione dimissa iussit omnes cū ar-
 mis adesse in campū Martiū, ubi mos est legiti-
 mis comitijs magistratus eligi. cō postquā uentiū
 est, duos uiros nominauit habituros potestatem
 regiam, Brutum & Collatinū. his populus cum
 honorē ratum fecit collectis centuriatim suffra-
 gijs. Dum hæc in urbe geruntur, Tarquinius
 rex ubi ex primis nuntijs, qui per urbis portas
 priusquam clauderentur euasiant, hoc solum
 cognouit, Brutum concionantem uocare ad li-
 bertatem populum, re nemini communicata, fi-
 lijs tantum & amicorum fidissimo quoq; comi-
 tatus admissis equis properat, inmatutam de-
 fectionem præuenire cupiēs. cumq; portas clau-
 sis reperisset, refertaq; armatis mœnia, quanto-
 cyus repetebat castra gemens sicq; afflictans
 obiter. Sed illic quoq; superuenit rebus iam per-
 ditis. Consules enim præuidentes animo aduen-
 tum eius celerem, diuersis itineribus literas ad
 milites in castra miserant, hortantes eos ut à
 Tyranno deficerent, & certiores facientes de
 decretis populi. Has receptas præfecti castro-
 rum à tyranno relictī, T. Herminius & M.
 Horatius pro concione legerunt: perquisitaq;
 per singulas centurias sententia militum, quid
 opus factō sit, cum uniuersi censerent appro-
 banda*

banda decreta urbanorum ciuium, noluerunt amplius Tarquinium uenientem admittere. atque ita hac quoq; spe frustratus rex fugit cum paucis Gabios, ubi regem filiorum maximum Sextum ab eo relictum diximus, iam canus ipse, uigintiinq; annis exactis in imperio. *Herminius & Horatius* in quindecim annos inducias cum hoste pacti abduxerunt exercitum ab *Ardea*. Regnatum est Romæ à condita urbe ad liberatam annos ducentos quadraginta quatuor.

DIONYSII ALEXAN-

DRI F. HALICARNASSEN.

*antiquitatum siue Originum**Romanarum, Liber**Quintus.*

Continet regibus eiectis mutationem reip. & res deinceps sub eos s. gestas ab Olympiade sexagesima octaua usq; ad septuagesimam primam, tempus duodecim omnino annorū.

REGNANTE Romæ ultimo rege cum iustū ac legitimum regnum uersum esset in tyrannidem, per quos diximus uiros liberata est patria, initio sexagesime octauæ Olympiadis, qua in stadio uicit *Ischomachus Crotoniensis*, gerente *Athenis*

D 2 anni

annuum principatum Isigro. Quadrimestres consules L. Junius Brutus, L. Tarquinius Collatinus, quem magistratum lingua ipsorum à consulendo appellatum diximus, assumptis in societate multis post induciis & exercitiis ab Ardea reditū, paulo post quàm pulsus est Tarquinius uocatum in concionem populum multis uerbis ad concordiam, hortati, effecerunt ut nouo plebiscito prius illud decretum confirmaretur de perpetuo Tarquiniorum exilio. Post hæc lustrata urbe, caesisq; uictimis, primi ipsi super eis stantes iurarunt nunquam se reducturos ab exilio regem Tarquinium, neq; eius filios, neq; ex illis progenitos: regem Romæ posthac creaturos neminē neq; creati passuros. atq; hæc pro se proq; suis liberis ac posteris iurauerunt. Sed quoniam multa magna beneficia collata uidebantur in rep. à regibus, uolentes hoc nomen in urbe seruari perpetuo, iusserunt ut pontifices & augures designarent unum aliquem è senioribus ad hoc idoneum, qui sacris tantum processet, immunis à militia, uocareturq; rex sacrificulus, primusq; hunc honorem Romæ accepit Manius Papirius uir patricius, quietis amantiſſimus. His ita constitutis, ueriti opinor falsam uulgi opinionem de innoata rep. quasi pro uno duobus factis regibus, utrunq; consulem præeuntibus duodecim. scenribus, sicut antè mos regum fuerat, decreuerunt ciuium terrorem tollere, &

pot

potestatis inuidiam minuere, instituto ut alterum consulū duodecim secures pracederent, alterum duodecim liētores cum solis fascibus, atq; etiam cum furcis, ut à quibusdam est proditum: secures singulis mensibus collega sibi vicissim traderent. hoc institutū humilem plebem obsequentem in officio retinuit, sicut & alia quaedā similia non pauca. Leges enim Tullij de cōtractibus humanas admodū & populares, quas in uniuersum Tarquinius sustulerat, reuocauerūt in usum: & cōtus sacrorum causa tam in urbe quā in agris fieri solitos, per paganos & tribules diligenter celebrari iusserunt quemadmodum Tullij tēporibus. reducta sunt & comitia suffragiaq; de rebus maximis, ceteraq; instituta ueterū, gaudente populo post diuturnā seruitutē ex insperato restitūtū se libertati pristinae. Non defuerunt tamen stulti quidā quos licentia desiderū teneret cui sub dominatione tyrannica assueuerant, uiri non ignobiles: qui cōiuratione facta polliciti sunt urbe prodita Tarquinos ab exilio reducere, consulesq; interficere. Horū quoniam duces fuerint, & quā insperato casu indicati sint, cum se putarent fallere omnium conscientiam. dicam nunc rem paulo alius repetēs. Pulsus regno Tarquinius aliquātulum Gabijs substitit, cōuenientes ex urbe colligens quoque libertati proferebant tyrannidem, speransq; reducēdum se in patriam opibus Latini nominis.

*Sed cum preces eius negligere hi populi, nec
 uellēt ipsius causa Romanos bello impetere, de-
 sperato auxilio in Etruscam urbem se recepit,
 unde materno genere ducebat originem. ibi con-
 ciliatis sibi per magnificentiam animis Tarquini-
 sium, in concionē ab eis productus renouauit co-
 gnationē que sibi intercedebat cum eo populo:
 enumeratisq; beneficijs que auus ipsius in uni-
 uersam Etruriam contulerat, fœderis etiam men-
 tionē facit, quod inter eos & illi iictum fuerat.
 postremo questus est de suo infortunio, qui una
 die magnis euersus opibus, erro et inops cū trib-
 filijs coactus sit ad suos olim subditos confuge-
 re. orationi per se miserabili additis etiā lacry-
 mis cōmotus est populus ad eō ut legatos Romam
 mitteret qui conditiones pacis offerrent. & spes
 erat nō disfore proceres aliquot Romanos qui fa-
 uerēt regis reditui. His legatis ipsius electis ar-
 bitrio, præter mandata quid dicere facere ne de-
 beant, literas etiam dedit scriptas ab exilijs so-
 cijs ad amicos & domesticos, addidit & auri
 non nihil. qui postquam Romam peruenerūt ad-
 missi à patribus aiebāt postulare Tarquinium
 ut ipsi uenire senatumq; ita ut æquum est acce-
 dere liceat: & si patres permisserint, tum etiam
 pro concione plebi rationē reddere omnium quæ
 gessisset toto regni tempore, subireq; iudiciū ro-
 manus Romani populi. ubi uero causam suam pro-
 bauerit immerito se eiectum ex patria, siquidem
 cecis*

ceteris conditionibus regnum sibi ciues restitue-
 rint, regnaturum ut antea: sin maluerint muta-
 ro recip. statu carere regibus, mansurū in patria
 contentum domesticis facultatibus, usurūq; iure
 equato cū ceteris ciuibus exiliū tantū depre-
 cari uitāq; uagam diuersis errorib. His māda-
 tis expositis orabant senatum primū per cōmu-
 neius omniū gentium, quod neminem uetat cau-
 sam suam dicere, ut nec illi hoc pernegetur, cu-
 ius ipsi futuri sint iudices. quod si ipsam indignū
 existimēt hac gratia, saltem ciuitati pro eo de-
 precanti gratificentur, & missa obstinatione
 tantum honoris habeant, quantum habere possint
 nullo suo incōmodo: utq; homines cum sint, non
 supra humanam conditionem sapiant, nec im-
 mortales iras gerant in corporibus mortalibus:
 sed uel præter animi sententiam ad æquitatem
 se demittant in deprecatorum gratiam, cogitā-
 tes prudētium uirorum esse officium amicorum
 causa inimicis offensis remittere, cōtra barba-
 rorum & insipientium nullum inter amicos &
 inimicos discrimē facere. Ad hæc Brutus assur-
 gens ita respōdit. Quod ad Tarquiniorū in hanc
 urbē reditū attinet, desinit Hercusci uerba fa-
 cere. Iam enim decretū est. perpetuū eorū exiliū,
 & per omnia sacra iurauimus, nec reducturos
 nos tyrānos, nec reduci passuros ab alijs, quod si
 quid aliud non iniquum petitis, quod nec iusur-
 randum nec leges uerent nos facere, dicite. Tum

legati. Præter omnem expectationem nobis hoc contigit. Agentes enim pro supplice parato rationem vobis reddere ius commune omnium gentium ad privatam gratiam impetrare non uolumus. sed quoniam ita uobis uidetur, de reditu Tarquiniorum amplius molesti non erimus. Aliud quiddam non iniustum petimus ex mandato patriæ, quod lex nulla ullum iusiurandum nos uetat facere: ut restituatis regi bona, quorum absque uoluntate nemine uestro defraudato olim ipsius auus fuit dominus, hereditate ad se deuolutorum post patris obitum, cum quibus migrans in urbem uestram receptus est. Satis enim erit ei suis rebus receptis alibi beate uiuere, nullo uestræ quietis periculo. His dictis legati curiam egressi sunt. Consulum alter Brutus bona retinenda censuit multa nomine, quod tyranni rempublicam grauius affecissent iniurijs: tum utilitatis publicæ gratia, ne habeant belli materiam, docens non fore contentos receptis bonis Tarquinius non assuetos privatam uitam uiuere, sed conducto externo milite bello tentaturos in regnum reditum. Collatinus suadebat contrarium, dicens à tyrannis lesam rempublicam non ab ipsorum facultatibus, cauendaque duo crimina, ne incurrant infamiam publicam, quasi propter diuitias expulsis Tarquinij, ne uideantur iustam belli causam eis præbuisse, nimirum spoliatis proprijs facultatibus. Incertum enim

enim esse an receptis bonis bello tentaturi sine reditum: manifestum uerò non quieturos spoliatos rebus omnibus. cumq; in utranq; sententiam multi patrum irent, ambiguus consilij senatus, post aliquot dierum deliberationem, Brutum utiliora, Collatinum iustiora suadere existimans, postremo rem totam commisit iudicio populi. utroq; deinde consule multis uerbis conato pro concione suam persuadere sententiam, ubi ad triginta tribuum suffragia uentum est, adeò leui momento preponderauit altera, ut hi qui retinenda bona censabant, ab alteris qui reddi iubebant, uno tantum calculo uicti sint. Hetrusci post acceptum à consulibus responsum, multum laudata ciuitate quòd maiorem iustitiæ quàm utilitatis respectum habuisset, Tarquinium per literas certiores fecerunt, recepturum esse bona: ipsi in urbe restiterunt, simulantes se intentos comparandis uehiculis quibus asportarent res, uenditurosq; quicquid agi ferriq; non poterat: sed re uera pertinentes omnia ex mandato Tarquinij. nam & literas ab exulibus reddiderunt eorum necessarijs, & alias ab eis acceperunt remittendas ad exules: uarijsq; colloquijs nunc horum nunc illorum explorabāt animos: & quotquot inueniebāt faciles corrumpi ob inconstantiam animi, uictusue inopiam, aut licentiæ desiderium, partim spe ostentata, partim presentis pecunia conabantur in partes suas pertrahere.

D 5 nec

nec mirum erat in urbe ampla & populosa reperiri quibus magis placeret status reipublice deterior, non solum inter obscuros, uerumetiam inter nobiles, in quibus erant duo Iunij, Titus Tiberiusq; filij Bruti consulis uix tum puberes; & duo Gellij, Marcus Maniusq; fratres uxoris Bruti, iam maturi tractande reipublice, & Collatini alterius consulis sororis duo filij, Lucius Marcusq; Aquilij, aequales Bruti filijs, apud quos plerumque conueniebatur, patre tum non superstite, consultabaturq; de tyrannorum reditu. Itaque cum alijs multis argumentis colligere licet res Romanas diuina providentia prouectas ad tantam felicitatem, tum hoc presentis non minimo. Tam dirus enim stupor inuasit illos miseros, ut sustinuerint literas proprijs manibus ad tyrannum scribere, continentis coniuuratorum multitudinem, & tempus destinatum opprimendis per insidias consulibus: persuasi tyranni epistola ad se missa, uelle cum presciscere, quibus Romanorum restitutus in regnum gratiam pro meritis referre debeat. hæc literæ tali casu peruenerunt ad consules. Ad Aquilios Collatini sororis filios conuenerant coniuuratorum capita, inuitati ad epulas. Post cœnam iussis ministris è conuiuio in atrium secedere, conferebant inter se de reducendis tyrannis: repperoq; idoneo ut ipsis uidebatur consilio, auctor eius id rescriptis in literas conscriptas manu propria, quæ

Aquil

*Aquilij unà cum alijs epistolis ligatis Hetruscis darent transmittendus porro ad Tarquinium. Interea Cœninenſis quidam nomine Vin-
 dex, qui bello captus & seruus pincernam cum agebat, ex ablegatione illa suspicatus eos aliquid mali tractare, solus foris ad ianuam restitit, ubi & uerba eorum audiuit, & uidit scribi literas, ad quamdam ualue commissuram perspicuam admoto oculo. is intempeſta nocte egressus, quasi ob aliquod negotium missus à dominiſ, ad consules quidem ire non ausus est, metu ne rem celare uolentes propter affectum erga cognatos, indicem coniurationis tollerent. ceterum adito P. Valerio, qui unus erat è quatuor primis libertatis publicæ assertoribus, fidemq; cū iururando accepta ab eo, fraudi sibi id non fore, indicauit que uidit & audiit. ille confestim cum magna clientum & amicorum manu ad ades Aquiliorum aduolat appetente iam die: et intromissus quasi aliud quippiam acturus, nondum digressis adoleſcentibus nemine prohibente positus est literis, ipsosq; comprehensos apud consules statuit. Que uerò iam hinc dicturus sum facta alterius cōsulum Brusi mirifica, que maxime à Romanis iactantur, uereor ne apud alios Grecos ut nimis dura fidem non inueniant: quandoquidē omnes ex domesticis coniecturam facientes aliena credenda uel non credenda existimant. dicetur tamen nihilo minus. Simul atq; dies*

dies illuxit, sedens pro tribunali cū epistolas con-
 iuratorum recognosceret, ubi utriusq; filij sigilla
 agnouit, ac mox resignatis manus quoq; ipsorū
 apparuit, primū utranq; recitari iussit per scri-
 bam ut exaudiretur ab omnibus: deinde filijs di-
 cendi si uellent dedit copiam. cumq; neuter aude-
 ret impudenter negare, actū de se putantes am-
 bo flebant affatim. ille paulum cunctatus sur-
 rexit, indictoq; per preconem silentio, omnibus
 exitum rei expectantibus, capitalem sententiā
 in filios protulit. ad quam auditam conclamatū
 est, omnibus indignum facinus ducentibus talem
 uirum mulctari filijs, & uitam adolescentulorū
 donare patri uolentibus. sed neq; clamore motus
 neq; gemitibus duci eos iussit supplicantes &
 blandissimis se appellātes uocibus. id quoq; mi-
 rum uisum est, nihil cum flecti nec miseratione
 filiorum nec ciuium precibus: multoq; magis, ni-
 hil remissum de supplicio. nam neq; è conspectu
 populi abduci nec ados permisit, neq; ipse prius-
 quam in eos animaduersum esset è foro abiit
 quo uitaret id spectaculum, neq; absq; flagris
 passus est dare supplicium: sed exegit quacunq;
 leges infligunt maleficis, ut ipso inspectante to-
 toq; populo uirgis lacerati postremo securibus
 ferirentur. sed nihil æque miraculo fuit atque
 uultus immotus nullisq; mutatus affectibus: cū
 ceteris omnibus præ miseratione flentibus, ipse
 adeo non fletet xui ne gemitum quidem ullum
 ederet

edcret aliámue doloris significationem uel leuissimam, non filiorum facti, non orbitatis suæ desolataq; domus reputatione, sed constanti rigore mentis alieno à gemitu simul & lacrymis. tam firmi animi robur uiro ad exequenda decreta supererat, tantaq; aduersus affectus constantia. Necatis filijs mox collega sororis filius uocauit Aquilios, ad quos coniurari conuenire soliti, iussuq; scriba & horum publice recitare literas, ait se illis causæ dicende potestatem facere. illi producti ad tribunal, siue monitu amici cuiuspiam, siue ipsis hoc in mentem uenerat, acciderunt ad auunculi genua, quasi seruandi huius beneficio. cumq; Brutus lictores iuberet, abstractos eos ducere ad supplicium, nisi mallet causam suam agere, Collatinus inuicis ministris ut abstinerent paulisper dum cum collega colloqueretur, seductum cum multis uerbis orauit excusans etatis imperitiam, & malorum sodalium consuetudine dicens in eam pertractos amentiam: petebatq; unam sibi hanc concedi gratiam, salutem cognatorum, nihil oburbaturo postea. addebat periculum esse ne totus populus concitaretur si omnes suspectos quasi studeant exulibus uel in capite plerere: quòd magnus sit eorum numerus, & in his nonnulli nobiles. quod cum non impetraret, postrema postulabat non capitalem sed mitiorem in eos proferri sententiam, absurdum dicens, tyrannos exilio.

lio mulctari, tyrannorum amicos dare pœnas capiis. reuente collega, ac ne differri quidem iudicium reorum sinente, quod ultimum Collatini postulatum fuerat, imò eadem die se omnes interfectorum iurante, egre ferens alter nihil se impetrare: Ergo, inquit, quando tu durus & austerus es, ego adolscentes absoluo pro potestate qua sum tibi par. Tum Brutus iratus: Certe me uiuo Collatine nunquam patrie proditores cripere supplicio poteris, imò tu quoq; breui pœnas persolues debitas. His dictis & custodia reis addita, conuocauit in concionem populum: plenoq; foro (iam enim rumor casum filiorum per totam urbem uulgauerat) progressus in medium cum senatorum honoratissimis, ita populum affatus est. Vallem equidem Quirites Collatinum hunc collegam mihi additum consensire mecum per omnia, & non uerbis solis, uerù & factis declarare insensum se ac hostem tyrannidi, nunc quoniã satis liquet eum mihi aduersari, coniunctum non tantum cognatione sed & uoluntate Tarquinijs, agentemq; de illis recõciliandis, propria magis quàm publica curare cõmoda, & ipse iniquos eius conatus cohibere paro & uobis idem faciendi auctor ac hortator sum. Ac primum in quanto periculo respùblica fuerit audite, deinde dicam quomodo in eo nostrũ uterq; se gesserit. Aliquot ciues clam congressi in Aquiliorum adibus Collatini sororis fil

roris filiorum, inter quos & ambo mei filij, &
 uxoris mee fratres, & alij quidam non ignobi-
 les fuerunt, coniurauerunt me interfecto Tarqui-
 nium in regnum reducere, atq; etiam epistolas
 manu sua scriptas, suis sigillis obsignatas, mis-
 suri erant exulibus, quo certiores de toto negotio
 fierent. Ea consilia deus aliquis nobis propitius
 indicauit per hunc hominem seruum Aquiliorum,
 in quorum sedibus praterita nocte scri-
 ptæ sunt literæ quæ nunc in nostris sunt mani-
 bus. quamobrem de Tito & Tiberio meis filijs
 supplicium sumpsi, legum & iurisiurandi maio-
 rem rationem habens quam affectuum. ceterum
 Aquilios Collatinus mihi eripit, negans se pas-
 surum ut qui filijs meis fuerunt culpæ socij, fiant
 socij & supplicij. qui si impune abibunt, nec in
 uxoris mee fratres nec in alios patriæ prodito-
 res licebit mihi animaduercere. quo enim iure,
 si hos dimitto, cum illis agere poterō? Cuius hoc
 rei signum uobis uideatur? utrum amoris erga pa-
 triam, an tyranno reconciliati animi? utrum ad
 confirmationem iurisiurandi pertinens quod no-
 bis præcuntibus iurastis, an ad uiolationem &
 periurium? Qui si nos fefellerit, certe diris obno-
 xius pœnas dijs dedisset quos perierat: nunc à no-
 bis deprehensus ad nostram animaduersionem per-
 tinet. quippe qui nuper uobis persuasit bonæ ty-
 rannis reddere ut non reipublicæ contra inimi-
 cos, sed inimicis sint usui contra rempublicam. nunc

uero

uero conuictis in tyrannorum reditū dandam
 censet ueniam, mirū ni ut illos demereatur: ut si-
 ue prodicione siue per uim recipiatur, possit pro
 amico officio reposcere quamuis gratiam. Ergo
 ego qui meis non peperi liberis, tibi parca Col-
 latine, qui corpore nobiscum uersaris, apud ho-
 stes habes animū: & proditoris patrie seruis,
 me pro ea decertantē interficis. Quo pacto? nul-
 lum abest. Ne quid tale perpetres, magistra-
 tum tibi abrogo, & aliō te migrare iubeo. Vos
 Quirites uocari centuriarim ad suffragia, ueli-
 tis ne hoc ratum declarabitis. Scitote autem al-
 terum è duobus, uel Collatinū uos habituros con-
 sulcm uel Brutū. Hac loquenti Collatinus mole-
 ste reclamabat, insidiatorē proditorēq; ami-
 corum appellans; & nō pro se respondens, nunc
 pro cognatis deprecās, & suffragia de se popu-
 lo adimēs, ita ut plebs indignabunda ad tumul-
 tum uergeret. Itaq; iratis ciuibus & neq; de sen-
 sionē eius neq; preces admittētibus, sed calculos
 poscentibus, socer eius Sp. Lucretius graciosus
 apud populum, timens illi ne cum cōtumelia pel-
 leretur ex urbe, petijt ab utroq; consule dicendi
 ueniam: primusq; omnium hoc impetrauit, ut
 tradunt Romanae historie, cum eo tempore non
 esset mos pro cōcione loqui priuatum hominem.
 is utrunq; consulem orabat, Collatinum ne cum
 iratis contenderet, ne'ne magistratum resinceret
 inuitis ciuibus, quem accepisset à nolentibus, sed
 si ita

si ita illis uideretur, repositentibus sponte concederet, criminaq; re potius quam uerbis reselleret: tum domicilium sibi ubicunq; terrarū optaret deportatis etiam omnibus facultatibus, donec in tuto esset respublica, quando id postulare uideatur ciuitatis utilitas: cogitaretq; alia peccata cōmissa demum ad iram concitare homines, prodicionis uero uel solam suspicionem, dum malunt uano metu cauere periculum, quā per contemptum opprimi. Rursum Bruto suadebat ne turpiter & cum contumelia colligam urbe pelleret, à quo adiutus optime de patria sit meritus: sineret cum potius sponte discedere, & bona sua deportare per otium, atq; etiam solaretur eius infortunium munificentia publica. Hæc monita cum à populo etiam laudarentur, Collatinus multum conquestus quòd fraudi sibi esset suorum affectuum miscratio, propter quam cogeretur carere patria, magistratu se abdicat. Brutus laudata eius prudentia, quòd tum sibi tam reipub. consulisset optime, rogabat ne ea de causa uel sibi uel patriæ fieret infensor, uicq; etiam post mutatū domicilium contra ciues suos nullis inimicorum communicaret consilijs, & peregrinationem hanc uerius crederet quàm fugam aut exilium, & corpus aliò transferens animum apud dimittentes se relinqueret. His uerbis delimito consentiente populo dono dat uiginti talenta ex arario, additis

B

quinq;

quinq; de propria pecunia. Tarquinius fortuna
 ita ferente profectus est Latinum ueterem La-
 tinorum patriam, ubi senex admodum fato fun-
 ctus est. At Brutus nolens solus imperare, ne
 ciues suspicarentur regni cupidine collegam ab
 eo pulsum patria, conuocato populo in campum
 Martium, ubi mos erat reges & magistratus
 creari, collegam assumpsit P. Valerium à Sabinis
 oriundum ut diximus, uirum multis nomi-
 nibus laude admirationeq; dignum, sed fruga-
 litate precipua. Inerat enim huic innatū quod-
 dam sapientia studium, ut in multis eius factis
 apparuit, de quibus dicitur paulopost. cum hoc
 sanè per omnia consentiens continuo supplicium
 sumpsit de coniuratis omnibus. seruo cōiuratio-
 nis iudici premium fuit libertas & non medio-
 eris pecunia, honoris etiam gratia ius ciuitatis
 additum. Deinde consules tribus egregijs consti-
 tijs & reipublica utilissimis aluerunt concor-
 diam ciuium, & diminuerunt factionem re-
 giam. fuerūt autem hæc. Omnium primum pre-
 cipuos ex plebe allegerunt in patriciorum ordi-
 nem, & ex his senatum suppleuerunt ad trecent-
 orum numerum. deinde bona tyrannorum po-
 pulo diripienda dederunt: agrum quem illi pri-
 uatim possederant, inopibus ex plebe diuiserunt,
 uno tantum campo excepto, qui situs est urbem
 inter & fluum. is iam ante Marti sacer erat,
 pratium equis & iuuentuti in armis exercende
 accom

accommodum. id Tarquinius contempta religione suis oppleuerat segetibus, sicut satis apparet ex decreto cōsulum de eius frugibus. cū enim omnia tyrannorum bona agēda ferendaq; permisissent populo, quicquid frumenti erat in eius campi arcis uel in stipula uel tritum iam, non permisissent aucti religione uetante, iusseruntq; totum effundi in Tiberim : & nunc quoq; manet eius facti monumentum bene magna insula sacra Aesculapio ciucta flumine, concreta (ut fertur) ē frumenti accernis putrescētibus, & paulatim alijs quae feri temere flumen eodem inuectis facta auctior. postremo ciuibus cum tyranno profugis reditum in patriam cum impunitate praeteritarumq; offensarum omnium oblivione concesserunt, praestituto uiginti dierum spatio, intra quod si quis non redisset, exilio perpetuo mulctaretur & amissione bonorū omnium rescendorum in erarium publicum. Ita factum est ut regia praeda quomodocūq; potiti, metu ne rursus eam amitterent, alacres essent ad subcunda pericula : qui uerò conscij sibi alicuius facinoris sub tyrannis patrati metu iudicij spontaneo se damnauerant exilio, timore hoc liberati desertis tyrannis in patriae partes concederent. Post haec COS paratas ad bellum copias prope urbem in campis continebant sub signis & ducibus, uacantes interim militaribus exercitijs: quod nuntiaretur conatus exilium ex omni-

bus Hetruscorum populis exercitum contra se colligentium, duosq; ex professo illos adiutare, Veientes & Tarquinius, missa utrinq; non contemnenda manu militum: ex reliquis adesse eis uoluntarios, uel ab amicis missos uel conducticios. ubi uerò hostes iam ad bellum egressos est cognitum, obuiam profecti priores iraiecerunt fluium, nec procul ab Hetruscis castrametati sunt in pratis Iunijs ad syluam sacratam heroi Arsis: & forte acciderat ut pares essent illis uel numero uel pugnandi cupidine. ut in conspectum uentum est primi equites, peditibus etiam castra metantibus, congressi inter se uirtutis fecerunt periculum, & post breuē uelitationem utriq; se receperit ad suos, nullo insigni accepto uel illato incōmodo. deinde utrinq; in acie prodierunt pedites simul & equites eodem modo instructi, latera peditatus claudentibus alis equitum. In dextro cornu Romanorum Valerius consul praerat oppositus Veientibus: in sinistro Brutus ex aduerso Tarquiniensium, quos ducebant regij iuuenes Tarquinijs. prius quàm signa canerent prouectus ante Hetruscam aciem Aruns Tarquinius animi ac corporis robore fratrum praestantissimus, cum eò processisset unde agnosci & exaudiri à Romanis posset, incessabat Brutum conuiijs, bestiam immanem appellitans contaminatam filiorum sanguine, imbellem & timidam, postremo ad singulare certamen

tamen prouocans. Tum dux Romanus probrorū
 impatiens concitato equo procurrit & ipse ex-
 tra ordines, cōtempnis amicorum dihortationi-
 bus ad fatalem mortē fortiter properans. adcoq;
 infestis animis concurrerunt, neuter dum hostē
 uulneraret sui protegendi memor, ut per parmā
 atq; thoracem uterq; transfixus, alter per co-
 stas letale uulnus acceperit, alter per ilia. equi
 quoq; impetu nimio collisi & in posteriores pe-
 des erecti seffores excusserunt saucios. quibus ita
 iacentibus & luctantes animas effundentibus
 cum multo sanguine, reliquæ copiae ut duces
 prostratos uidere clamore sublato concurrunt,
 maxima contentione omnium tam equitū quā
 peditum, fortuna quoq; non dissimili. Dextrum
 cornu Romanum cui consulum alter Valerius
 praerat, profligatos Veientes usq; ad castra
 persecutum, medium campum repleuit cadaue-
 ribus. Dextrum item Etruscorum ductu Sexti
 & Titi uicit egregie Romanos in sinistro cor-
 nu sibi oppositos: quibus in castra compulsis
 etiam uallum oppugnare ausi, acceptis multis
 uulneribus reiecti sunt. praesidium enim consta-
 bat ex triarijs quos uocant, ueterano & spe-
 ctata uirtutis milite, cuius opera in extremis uti
 solent periculis. Sub solis occasum demum utriq;
 in castra reuersi sunt, non tam laeti uictoria,
 quā mœsti propter desideratorum multitudi-
 nem, quod nix suffecturi uiderētur instaurādo si

opus esset praelio: tam vulgi erant inter superstitioses faucij. sed maior apud Romanos luctus & desperatio fuit propter ducis interitum, adeò ut multi cogitarent noctu castra deserere. inter huiusmodi cogitationes & colloquia circa primam ferme uigiliam è sylua ad quam castra habebant uox quaedam ab omnibus utriusq; partis militibus exaudita est, siue ea fuit herois cuius ibi finum est, siue Fauni quem uocant. nam ad hunc auctore Romanis solent referre panicos terrores, spectraq; uarijs formis formidinem mortalibus incutientia: & ab hoc aiunt edì horrendas uoces demoniacas. ea uox bono animo Romanos esse iubebat, uictores dicens, & uno plus Etruscorum cecidisse in acie. Hac animatus Valerius fertur ante lucem aggressus Etruscorum uallè, multis caesis, reliquis fugatis, castra etiam diripuisse. atq; ita pugnandi sine facto, Romani spoliatis hostium cadaueribus, suis humatis, domum inde reuersi sunt. Bruti corpus multis laudibus ac lacrymis honestatum, coronatum etiam in urbem humeris fortissimorum equitum relictum est. aduentanti senatus obuiam factus, triumphali pompa ducem inferri iussit, populus crateris & mensis plenis excepit exercitum. Consul quoq; triumphans regio more urbem inuectus, re diuina facta & dedicatis spolijs, eius dici reliquum exegit inter Epulus cù nobilissimo quoque uiuam. postera die pullatus ipse Bruti corpus.

in

in foro proposuit in lectica ornatissima: aduocatoq; in concionem populo, pro tribunali funebrem orationem habuit: qui mos tumne primum institutus sit à Valerio, an à regibus Romanis traditus, certò affirmare non possum: sed quòd Romanorum non Græcorum, uetus inuentum sit laudari magnos uiros in funere, compertum habeo ex doctissimorum tam poëtarum quàm historicorum scriptis uetustissimis. ibi enim uirorum equorumq; certamina funebria in honorem heroicorum uirorum ab ipsorum amicis celebrata legimus, ut ab Achille in Patrocli funere, & antiè in Pelopis ab Hercule: laudatos publice nemo prodidit præter Athenicisum tragicos, qui assentantes in hoc urbi suæ, Theseo sepelienti argiuos affinxerunt id quoque. Sero enim Athenienses legitimis funerandi ritibus laudationem addiderunt, siue id in desideratis ad Artemisium & Salaminem primum factum est: siue in eis qui ad Plateas Marathónæ occubuerunt pugnantes pro patria. & ut demus morem hunc cœpisse à Marathónensi pugna, hæc quoque sedecim annis funere Bruti est posterior. Quod si quis sumota inuentionis questione usum ipsum funebrium laudationum examinet apud utros se melius habeat, uidebit hic tanto meliorem quàm illic, quòd Athenienses instituisse uidentur ut solorum in bello casorum sic honorarentur funera,

existimantes hominis alioqui forte nequam, uir-
 turem censendam tantummodo ex militari for-
 titudine. Romani uerò omnibus claris uiris, siue
 illi bello gerendo præfuisſent, siue Remp. in ma-
 gistratu prudentibus consilijs factis, uel adiuuiſ-
 ſent, eundem honorem habuerunt, non tantum in
 bello deſunctis fato, sed quemcunq; uite sortitis
 exitum: rati bonis laudem deberi ob totius uite
 uirtutes, non solum ob gloriosum obitum. Hic fi-
 nis Iunij Bruti, qui post expulsos reges primus
 consul creatus sero inclaruit: & quamuis exi-
 guo temporis spatio floruiſſet, habitus est nihi-
 lominus omnium Romanorum præſtantiſſimus.
 Liberos nullos reliquit superſtites, nec mares
 nec foeminas, sicut proditum est à Romanorum
 diligentissimis, præter alia multa uno insigni ar-
 gumento, cui non facile est contradicere, quòd
 ille patritij generis fuerit. Qui uerò se iactant
 eius familie poſteros, Iunij & Bruti, omnes
 fuere plebei, & magistratus gesserunt quos à
 plebeijs geri iura permittunt, adilitates & tri-
 bunatus uidelicet. Consulatus uerò solis daban-
 tur patritijs. Sero tandem & ad hos admiſſi
 sunt, communicatis cum plebe summis hono-
 ribus. Verum hæc alijs discutienda relinquimus,
 quorum id interest, uel qui curant talia. Super-
 stes Bruti collega Valerius, quasi regni affecta-
 tor in suspicionem uenit apud populum, primum
 quia neminem in locum Bruti subrogauerat,
 deinde

deinde quia in loco inuidioso edificabat. Is est
 tumulus foro imminens, alius satis & munitus:
 Romani *Vcliam* uocant. admonitus autem à fa-
 miliaribus, hæc moleste ferre populum, indicto
 die comitijs consulem creauit Sp. Lucretium. quo
 post paucos dies defuncto in eius locum subroga-
 uit M. Horatium. Domum è summo tumulo in
 imum cliuum transtulit, ut ciues possent (sicut
 ipse pro concione dixit) è superiore loco eum la-
 pidare, si in peccato deprehēderent. Et quo ma-
 iorem fidem impetraret, studiosum se esse liber-
 tatis populi, ademit secures fascibus: moremq;
 post se reliquit consulibus ut tantum extra ur-
 bem securibus utantur, intra mœnia contenti
 insignijs fascium. Leges quoque humanissimas
 tulit in fauorem plebis: unam in qua diserte
 cauit nequis Romæ gereret magistratum iniussu
 populi, mortis pœna proposita qui contrà fece-
 rit, & impunitate qui talem occiderit. alteram
 in qua statutum est siquis magistratus unum
 aliquem ciuem capite pleclere, aut flagris ca-
 dere, aut pecunijs mulctare uelit, licere priuato
 pronocare ad populum: nec interim magistra-
 tui licere in eum animaduertere, dum populus
 suffragijs suis de eo statuerit. ob hæc instituta
 gratiosus apud plebem inuenit cognomen *Pu-
 blicole*, quod Græcis δημολογῆς significat. atq;
 hæc sunt gesta illius anni consulum. Sequenti
 nero Coss. creantur is ipse *Valerius* iterum, &

cum eo Lucretius: nec aliud eo consulatu memorabile actum est præter censum & tributorum ordinationem ex instituto regis Tullij: quæ omnia Tarquinio regnante intermissa, ab his Coss. in usum reuocata sunt. censa sunt ciuium Rom. qui pubertatem attigissent C X X X M. & ad Siquirium milites missi eius loci præsidio, quòd opportune Latinorum Fænicorumq; oppidis imminere, unde bellum expectabatur eo tempore. P. Valerio Publicola tertium, M. Horatio iterum Coss. Lars Porsena Clusinarum rex in Etruria, qui Tarquinium ad se confugientem exceperat hospitio, pollicitus effecturam se duorum alterum, ut aut reconciliatus suis ciuibus restitueretur in patriam & imperium, aut saltem amissa bona reciperet: quoniam superiore anno missis Romam legatis mixtis minis preces afferentibus, neq; reconciliationem ei impetrauit & reditum, senatu deuotione & iusurandum causante, neq; bonorum restitutionem, his quibus ea rapto sortituè obtigerant restitutos se pernegantibus, sibi iniuriam hac repulsa illatam interpretans, qui neutrum è postulatis obtinere ualisset, homo arrogans & inflatus diuitijs amploq; ac opulento imperio, ratus se nactum bonam occasione subuertendi Romanorum imperij, quod iam antè in animo destinauerat, bellum eis indixit. in eius belli societatem ulero se obtulit regi Octauius Manilius
gratis

gratificatus Tarquinio Socero, à Tusculo Roma-
 nos infestaturus, à quibus Camerini Anticimnen-
 sesq; Latini nominis populi aperte iam defece-
 rant illiq; se adiunxerant: è reliquis Latinis no-
 lentibus cum fœderato & præpotente populo ex-
 professo bellum sine causa necessaria gerere, pel-
 lecti sunt non pauci sponte sequentes eius amici-
 tiam. His cognitis Coss. primum agræstium vul-
 gus res suas pecora & mancipia transferre in
 proximos montes iusserūt, castris per loca mu-
 nita dispositis ad refugia. deinde Ianiculi mon-
 tem in aduersa urbis ripa situm munierunt ad-
 dito etiam presidio, modis omnibus dantes ope-
 ram ne iam opportunus hosti locus in eius pote-
 statem ueniret, sedesq; belli fieret. intra moenia
 quoq; multis blandimentis plebem retinebant in
 officio, ne proprijs commodis à tyranno illecta
 proderet publica: immunitate concessa à portu-
 rijs quæ sub regibus pendebantur, simulq; à tri-
 butis & stipendijs, quòd satis uideretur si pau-
 peres corpora exhiberent Republicæ ad defen-
 dendam patriam: cumq; militem haberent iam
 ante preparatum & exercitatum, ante urbem
 castrametati sunt. At Porsena cum exercitu
 ueniens Ianiculum primo impetu capit, metus
 desertum à prædialijs, suumq; ibi presidium
 collocat. ad urbem deinde pergens quasi &
 hanc sine labore occupaturus, ubi propius pon-
 tem uenit, & Romanos animaduertit parasos

iter præcludere, expediebat se ad pugnam, quasi obriturus eos suorum multitudine, cõtempimq; admouebat copias. Sinistrum cornu ductabant Titus & Sextus Tarquinij, habentes circa se manum exulum & florem Gabina iuuentutis, præter externi ac mercenarij militis nõ exiguum numerum. Dextrum tenebat Tarquinij gener Mamilius, in quo Latini erant qui à Romanis defecerant. Porsena uersabatur in acie media. In Romanorũ dextro sp. Largius & T. Herminius Tarquinij erant oppositi. Sinistrũ tuebantur M. Valerius Publicola consulis frater, & T. Lucretius superioris anni consul, conflicturi cum Latinis & Mamilio. mediam aciem tenebant ambo Coss. ubi ad manus uentum, diu pugnatũ est utriq; acriter neutris cedẽtibus, quòd Romani Latinis Hetruscisq; uirtute præstarent rei; militaris peritia, hostes uerò longe superiores essent numero. tandem post multam utriq; eadem editam Romanos timor subijt, in sinistro cornu primum, quòd uidissent duces Valeriũ & Lucretium ex acie referri saucios: quibus fugientibus, dextrum quoq; cornu iam uincens Tarquinius, idem metus corripit. ita uno agmine in urbem refugientibus, & confertim per pontem irrupentibus, hostes à tergo impetum in eos faciunt: parumq; absuit quin urbs eo die uic capta sit, immunita quã flumine alluitur, & hosti obnoxia si irruisset unã cum fugientibus. tres tan-

tum

rum uiri sustinuerunt impetum & seruauerunt
 Remp. Sp. Largius & T. Herminius dextri cor-
 nus duces è senioribus, è iunioribus P. Horatius
 Cocles cognomine, quod illi ex oculi uitio in pu-
 gna amissi est inditum, uir egregia forma, &
 singulari animi uirtute praeclitus. hic consulum
 alterius M. Horatii fratris fuit filius, nobili ge-
 nere oriundus ab uno trigemini. M. Hora-
 tio, illo qui olim Albanos trigeminos uicerat,
 cum inter duas ciuitates certaretur de imperio
 quando parcendo totis exercitibus ternis utrinq;
 uiris pugna commissa armis decretum est, sicut
 supra diximus. Hi soli occupato primo pontis
 aditu hostem arcebant, nec de gradu ullis telis
 eminus cominusue deturbari poterant, donec
 transmitteretur in tutum exercitus. quo facto
 Herminius & Largius, armis iam pra multitu-
 dine ictuum inutilibus, paulatim se receperunt
 ad suos. Horatius solus frustra consulis alijsq;
 reuocantibus, & de tam egregij uiri salute solli-
 citis, eundem locum ingenti gradu obinet, prius
 denunciato socijs per Herminium, ut suo iussu
 quam primum pontem interrumperent: qui tem-
 pore illo erat unicus, totus ligneus absq; ferro è
 solis compactus subleuis, qualis hodieq; permance-
 utq; maiore parte diffracta parum quid relin-
 quentes ad transitum clamore sublato signu da-
 runt, tum sibi cura fore caetera. hostes congregati
 ausos & conantes se detrudere, hos umbone, hos
 glad

gladio, reijcit, omnesq; à ponte submonet: ita ut nemo amplius ut sursum emori certum impeteret. ac ne accessus quidem iam erat facilis; quod utrinq; satis iucum fluvius faceret, à fronte armorum & cadaucrum congeries: cœnitus tantum iaculis petebatur & saxis manualibus aut, si hæc decerant, cesorū clypeis atq; gladijs, illo ipsorum tela retorquente in eos, nec unquam frustrato ictu ut in confertis adversarijs. iamq; armis undiq; cōfixis & aliquot membris uulneratis, trauētoq; lancea summo femore grauius saucius ut præ doloris acerbitate uix subsisteret, audit a tergo clamantes minimū abesse quin pons interruptus sit: ac mox sic ut erat armatus in amnem se deijcit: & ægre quidem, quod concitatus ibi ferretur Tib: ris cribrisq; ingorū obicibus uorticofus, tamen ad suos saluis etiam armis omnibus enatauit, rem ausus immortalis dignam gloria. confestim enim coronatus & à militibus haud secus quàm unum Heroum se celebrantibus in urbem relatus, ab effusa urbanorum multitudine exceptus est, dum pro se quisq; ad extremam uiri cōspectum certatim properat, quem putabant propter uulnera non diu fore superstitem. ubi uero euasit mortis periculum, effugiem ex ære armatam populus in maxime conspicuo fori loco ei posuit: agriq; tantum dono dedit ex publico, quantum uno die uno boni iugo circumarauit. priuatim quoq; tam nullie-

res quàm uiri unusquisq; de suo uictu aliquid detrahens in summa inopia, tantum contulit quantum in unius diei alimenta sufficeret, cum essent supra CCCM. capitum. Ita Horatius egregie uirtutis exemplo edito nemini Romanorum secundus, sed impostèrum negotijs publicis propter claudicatam inutilis, ea de causa nec consulatum nec militares præfecturas affectus est. Unus hic eo bello præcipuam laudem tam mirando facinore meruit, & aliter præterea C. Mucius Cordus, honesto loco natus, & ipse magnum quiddam ausus, ut dicemus paulò post, exposuit prius difficultatibus in quibus tū erat Respub. Nam rex Etruscorū in proximo monte unde præsidium Rom. cicerat castris positus in potestate habebat quicquid agri erat ultra Tiberim. Tarquinij iuuenes cum affini suo Mamilio impositas ratibus & scaphis suas copias in ripam Romanam traiecerant, & loco munito castra communiabant: unde excurrendo agros uastabant, uillas diruebant, pecora pastum è castris progressa intercipientur per insidias. cumq; quicquid extra muros erat occuparetur ab hostibus, & è prædijs atq; per fluuiū nihil aut parum subueheretur, breui fuit ingens inopia tot milibus quæ ad uictum præparauerant absentibus. præterea dominos quotidie deserebant mancipia transfuga: & è plebe nequissimus quisq; ad tyrannos deficiebat. Hæc consideran-

tibus

ribus Coss. placuit ad eos Latinos, apud quos
 uideretur superesse aliqua cognationis reueren-
 tia & amicitiae respectus, legatos auxilia peti-
 turos celeriter mittere: & alios in Campaniam
 Cumas, & ad Pomptini campi oppida, qui fru-
 menti exportandi sibi dari copiam peterent.
 Latini negauerunt auxilia, quòd religione ue-
 rarentur tam contra Tarquinius quam contra
 Romanos bellum gerere, quandoquidem ex aequo
 utrisq; iuncti essent societatis foedere. In Pompti-
 no campo Largius & Herminius frumentatum
 missi multas scaphas uario comœatu oncratas
 à mari per fluum noctu silente luna subuex-
 runt elusis hostibus. Sed hoc quoq; intra pau-
 cos dies absumptio, postquam laborare fame ad
 eandem inopiam relapsos Porfena è transfugis
 didicit, per caduceatorem postulauit recipi Tar-
 quinium, si uelint bello simul atq; fame eripi. id
 cum Romani grauarentur facere malentes pati
 extrema omnia, Mutius uidens alterum euen-
 turum, ut aut inopia coacti tandem decedant de
 proposito, aut pertinaciter obstinati miserrimo
 genere mortis pereant, impetrata à Coss. aduen-
 di senatus potestate, quasi allaturo aliquid ne-
 cessarium, ita locutus est. Patres conscripti, au-
 dax facinus cogitans, quod finem imponat ma-
 lîs presentibus, successurum satis confido, imò
 etiam facile me cõf. Eturum quod uolo. ceterum
 superfuturum me post perpetratum facinus in
 uita

uita non magna spes, uel si uerum fatendum est,
 nulla potius. In tantum periculū me ipse cōiectu-
 rus, latere id uos omnes nolui: ut quoniā de ma-
 gnis rebus iacietur alea, si conatus frustratus
 fuerit, saltem laudē promerear, & pro mort ali
 corpore gloriā immortalē recipiam. apud popu-
 lum enim, quid facere cogitem, non est cuiū prae-
 dicere. nequis lucri cupidus spe premiū rem silen-
 dam ad hostes d. ferat. uobis uerò, quos arcana
 cōtineri posse credo, primis & solis ea proditu-
 rus sum, ut per uos suo tempore discant ceteri.
 Negotium autem sic aggrediar. Trās fuga spe-
 cie castra Hetruscorū accedam, ut si suspectum
 me occiderint. unus tantum ciuis decedat uestro
 numero. quòd si intromitti contigerit, regem ho-
 stium interficere uobis polliceor. Caso uero Por-
 senna uos bell. finem habebitis, ego quod fortu-
 na uisum fuerit. perferam. haec sunt quorum uos.
 uolo conscios, testes mihi futuros. apud populū.
 nunc ab eo. duce fortuna patria. Senatus collau-
 datum iuuenem ire iussit bonis auibus. ille trās-
 misso fluuio. castra Hetruscorum introgreditur.
 sub Tusco habitu deceptis portarum custodijs:
 quodeo fuit facilius, quia nec telum ullum ge-
 stabat propalam, & lingua utebatur Tuscani-
 ca, quam. puer à nutrice Hetrusca didicerat. ubi
 ad praetoriū uenit, conspiciit hominem praestanti
 corpore purpuratum pro. tribunali sedentem
 armatis circumstantibus: falsusq; opinione, ut

F

qui

qui nunquam *Etuscorum* regem uiderat, hunc esse *Porſenam* ſuſpicatus eſt. erat autem ſcriba regius, & tum recēſens milites reddibat eis ſtipendia. ad eum ſcribam per conſertam turbam acceſſit, & nemine ut inermem prohibente conſeſo tribunali, ferro quod ſub uſte texerat obruncat hominem: ac mox à circumſtantibus cōprehenſus, ad regem facti non ignarum perducitur. Tum rex: ſceliſte, inquit, & mox pœnas dature quas meritus, quis es? unde uenis? quo fretus auſus es talc facinus? ſolūmne ſcribam, an me quoque interficere decreueras? quos habes inſidiarum ſocios? caue quicquam mentiaris, niſi mauiſ per tormenta ueritatem exprimi. ad hec *Mutius* nec colore nec uulū mutato meum præſerens, nec ullo alio ſigno qualia ſolent in mortis periculo accidere: *Romanus* ſum inquit, nec leui de cauſa, ſed ut patriam ab hoc bello liberarem, in tua me caſtra contuli, ſub tranſfugæ ſpecie te uolēs interficere, ſit ſciens moriendum mihi ſiue ſuccederet conatus ſiue non, donaturus tamen uitam meam ei que me protulit, & pro mortali corpore immortalē recepturus gloriam. nunc ſpe fruſtratus pro te ſcribam ignotam occidi, deceptus purpura & ſilla cæterisq; potēſtatis inſignijs. Mortem igitur quam iuſe mihi aggreſſus hoc facinus deſtinavi, non detr cor: quod ſi tormenta cæterasq; uexationes mihi te remiſſurum fidem cum iureiurando

rādo dederis, pollicor me tibi rem magnam indicaturum quæ ad incolumitatem tuam pertineat. Hæc ille, parans uasamento militari circumuenire hominem. Rex non satis sui compos obuersantibus animo terriculis inanibus, fidem iurciurando confirmat. Ibi Mutius nouam doli rationem commentus, quam difficile esset deprehendere: Trecenti, inquit, Romani iuuenes, patricij omnes, in tuum rex caput coniurauimus, cūmque de modo insidiarum consularcimus, placuit nō omnes simul rem aggredi, sed alium post alium, nemini communicato consilio de tempore, loco, modoue aggrediēdi, quo facilius sit fallere. his ita decretis sorti commisimus quis nostrum primus faceret rei periculum, ea fors mihi obtigit. ergo premonitus tam multos fortes iuuenes eandem mentem habere eandēque gloria cupidinem, quorum aliquot esse me feliciores necesse est, considera quibus opus sit tibi contra omnes custodijs. His auditis rex iussit satellites abducere illum in uincula, asservandum magna diligentia. Ipse assumptis fidißimis amicis, cūmque his Arunte filio, dispiciebat quomodo præcauere posset coniuratorum insidias. ibi singulis sua consilia conscriptibus non multum ad securitatem conducibilia, uidebatur nemo illorum quid otus facto esset satis mi. Ugere præter unum filium. nam is postremus iussus dicere, prudentiorcm quam pro etate

sententiam protulit, censens non tam cogitandum qualibus custodijs uti debeat, quam quomodo efficiendum ne ullis opus sit custodijs. Admirantibus hoc dictum omnibus & percontante patre quonammodo id posset fieri: Si, inquit, tales viros amicos ex hostibus feceris, & tuam vitam exulum restitutione cariorum habueris. Rex probari sibi consilium dixit, unam tamen superesse deliberationem, quomodo honestis conditionibus pax fiat: quod turpe uideretur hostibus praelio uictis & intra moenia compulsis obsidionem relinquere, infectis rebus praeter expectationem Tarquinij, quasi a uictis uinceretur, & eos fugeret qui ne portis quidem prodire audeant. nec alium esse honestum pacis componendae modum, nisi ipse prius per legatos prouocetur ad amicitiam. hoc cum amicis & filio responsum est: post aliquot tamen dies coactus est prior pacis mentionem facere ob causam huiusmodi. dum hostis palibundus per agros operam quotidianam daret interceptis commensibus, Romani dispositis per oportunos locos insidijs interfecerunt multos, plures captos in urbem secum abduxerunt. quem casum moleste ferentes Etrusci regem incusabant in conuentibus ducesq; alios quod bellum tam diu traherent. rex uidens suos peresos militia, & pacem gratam fore omnibus, in legationem mittit amicorum intimos. his quidam

dam Mutium dicunt additum, data fide regi de reditu: alij de eorum in castris pro obside, donec conveniret inter partes de pace, quod est veri similis. Legatis mandatum erat sine mentione reditus Tarquiniorum bona tantum repetere, praesertim quae Priscus hereditus reliquerat, & bene parca alia. id si obtineri nequireret, saltem rusticorum urbanorumq; praediorum & pecorum atq; terrae frugum precia quantum fieri posset integra, siue mallent à possessoribus ea conferri, siue ex aëario persolvere. atq; hæc pro Tarquinijs. cæterum sibi pro pace reddi septem pagos quos uocant, quem agrum olim po. Ro. Hetruscis belli iure ademerat, dariq; obsides amicitiae nobilium uirorum liberos. hæc legatio postquam in urbem aduenit, Senatusconsultum factum est ex Publicolæ consulis sententia, omnia concedi quæ Hetruscus postulet, quod plebs egena non amplius latere uideretur inopiã, & pacem libentissime amplexura, quibuscumq; tandem conditionibus. populus excepta bonorum restitutione reliqua omnia rata habuit, non passus quicquam reddi uel ex aëario, uel à priuatis hominibus, legationemq; ad Porsenam decreuit, quæ agrum offerret cum obsidibus. cæterum quod ad restitutionem bonorum attineat, rem totam iudicio regis committeret, ut auditis partibus & causa bene cognita, quod iustum uideretur pronuntiaret, semotis

odio atq; gratia. cū hoc responso legati remissi,
 & cum his profecti legati populi, ducentes ex
 primarijs familijs pueros futuros obsides, & in
 primis C O S S. liberos, M. Horatij filium, P. Va
 leriij filiam iam nubilem. Hos rex letus excepit,
 laudatisq; Romanis inducias dedit ad certum
 dierum numerum, & in se recepit iudiciū. Tar
 quinij quamuis egre ferrent frustratos se à rege
 in quo totam spem reditus collocauerant, tamen
 quia sic erat necesse, presenti fortuna contenti
 & ipsi h. is conditiones admiserunt. cumq; ad
 præstitutam diem ex urbe uenissent ad dicen
 dam causam senatores natu maximi, rex pro
 tribunali cum amicis sedens, adhibito etiam ad
 id consistorium filio, fecit eis dicendi copiam.
 dum hæc causa agitur superuenit quidam num
 tians de fuga obsidum uirginum. nam hæ cum
 impetrassent à custodibus lauandi in amne fa
 culatē, iussis uiris tantisper secedere dum posi
 tis uestibus se abluerent, ne illi nudus conspice
 rent, cum hoc quoque fecissent custodis, hortat
 u atq; exemplo Clæliæ narata superato flumi
 ne in urbem se receperant. ibi Tarquinius uel he
 menter in Romanos inuictus perfidiam eis obij
 ciebat & peruenum, conuus exasperare Pot
 senam, ne dictis hominum fraudulentorum at
 tenderet. Verum consule id factum negante iussu
 parentum. sed uliro id assus uirginis, & asse
 uerante fidem se facturum non multo post, ^{ubi} hic

hic doli admissum publice, persuasus rex permisit eum ire ad reducendos ut pollicebatur uirgines. Sic Valerius id facturum abiit. Interea Tarquinius eiusq; gener calcato iure ausi rem impiam, ceteruam equitum in eam uiam summiserunt, ut cōprehensis quæ adducebantur uirginibus, & cum suo conuatu consule in castra eos ducerent, quæ corpora detinerentur pro pignore dum Tarquini bona sua reciprent, non expectato fine iudicij. Sed fortuna noluit has insidias succedere. prius enim quàm insidiatores è castris Latinis prodirent; iam consul maturato itinere puellus proxime portam Hetrusci ualli adduxerat: coactus tamen pugnare cum illis qui ex alteris castris procurrentes asscui eum fuerant: sed Hetrusci senserunt, statimq; regius filius induciarum foederis memor cum ala equitum adsuit auxilio, pedibus quoq; qui stationem pro castris habebant, succurrētibus. quamobrem indignatus Porfena Hetruscorum concione aduocata diffinit, quemadmodum delato ad se iudicio & cognitione criminum quæ Tarquinius Romanis obyceret, nondū definita causa, contemptaq; induciarum religione, corpora obsidum & legatorum sacra sancta uiolare conati sint, quos populus Romanus iure in exilium egerat. Sic Hetruscorum suffragijs absoluntur Romani: Tarquino & Atamilio renuntiatum est hospitium, usiq; eadem die castris

excedere. Itaque Tarquinij qui antea bonam
 spem habuerant Etruscorum auxilio receptu-
 ros se tyrannidem, aut certe amissa bona, utroq;
 frustrati discesserunt à castris cum odio & igno-
 minia. Rex obsidibus ad tribunal adduci iussis
 consuli eos restituit, dicens pluris se facere fidem
 populi Romani quam ullos obsides. unam deinde
 uirginem, quæ reliquis tranandi fluvium auctor
 fuerat, laudatam ob præstantiorem quam pro-
 sexu atq; ætate indolem, admiratus insuper fe-
 licitatem ciuitatis, quæ non solum fortes uiros,
 sed uirgines quoq; uiris similes produceret: do-
 nauit puellam equo bellatore ornato insignibus
 fuleris. post concionem icto cum legatis Roma-
 nis fœdere pacis & amicitia, ipsis quæ acceptis
 hospitaliter, dono per eos remisit ciuitati uni-
 uersos captiuos absque precio, quorum ma-
 gnus erat numerus. locum quoq; in quo meta-
 tus est, non ut castra in hostico temporaria, sed
 instar oppidi priuatim ac publice satis ornatum,
 quamuis non esset moris Etruscis finito bello do-
 mum repetentibus integra castra sinere, sed exu-
 rere, ita ut erat reliquit, haud mediocri erga
 populum Romanum munificentia: id quod ap-
 paruit ex auctione quam fecerunt questores post
 regis abitum. Hic finis belli quod cum Etra-
 scis Clusinarumq; rege Larte Porfena populus
 Romanus gessit adductus in magnum pericu-
 lum. porro senatus post discessum regi miserenda
 dam

dam decreuit sellam cburneam cum sceptro, coronamq; auream, & triumphalem uestem regiam. Mutio uerò ei qui paratus fuerat pro patria mortem oppetere, quia uisus est fuisse finiedi belli causa præcipua, donādum ex publico agrū trans Tyberim, quemadmodum antè Horatio pontis defensori, quantiū posset circummarare uno die: qui nostro quoq; tēpore uocatur præta Mutia. atque hæc uirorum fuere præmia. Clæliæ uirgini effigiem æream statuerunt in sacra uia que fert in comitium patres uirginum. eam nos non inuenimus iam olim absumptam incendio propinquarum ædium. Hoc demum anno templum Capitolini Iouis absolutum est, de quo suo loco in superiore uolumine diximus. eius dedicationem atque inscriptionem absente collega occupauit alter consul M. Horatius, cum ille profectus esset ad tuendum agrum cum exercitu. quam primum enim agrestes relictis castellis in uillas suas se cōtulere, mox Mamilius immensis prædatorij globis eos insistabat. Hæc tertio consulatu gesta sunt. Quartus annus quietus à bellis C O S S. habuit Sp. Largium, T. Herminium. Horum consulatu Aruns Porsena Etruscorum regis filius, secundo anno postquã cum Aricinis cœpit bellum gerere, fato suo functus est. mox enim post pacem Romanis datam dimidium exercitus à patre acceptum duxit ad Ariciam, uolēs sibi proprium principa-

rum acquirere: & cum parum abesset quin urbe potiretur, superuenientibus Aricinorū auxilijs ab Antio & Tusculo Cumisq; Campanie, acie congressus cum maiore ui hostium, ceteros quidē fugatos usq; ad mœnia persecutus est, ab Aristodemo autem cognomine Malaco uictus occubuit: exercitus duce amisso fusus & fugatus est. multi in fuga Cumanis persequentibus increpti: maior pars dispersi in propinquū Romanum agrum refugere sine armis & ad ulterius procedendū præ uulneribus inualidi, quos è uillis suis Romani comportatos in urbem planstris & carpentis iumentisq; nonnullos semineces, & illatos in domos proprias, cibis, medicamentis alijsq; humanitatis officijs magno cum affectu resouebant, adeò ut multi his beneficijs diuincti extincto patriæ desiderio mallent manere apud bene meritos. his senatus locum in urbe ad adificandum dedit, uallem palatinum inter & Capitolinum colles quatuor firmè stadijs protensam, qui usque ad nostram ætatem Tuscus uicus Romana lingua uocatur, quæ transitur à foro in circum maximum. eam benignitatem rex rependit munificentia longe gratissimâ populo, largitus transTyberinum agrum ademptum ex fœdere: & dijs sacrificium. It magno impendio, quæ uictimas uouerat si septe pagos reciperent. Anno deinde post electos reges quinto Olympius erat nona supra sexag

sexagesimam, qua uicit in stadio Ischomachus Crotoniensis, Athenis iterum annuo principe Acestoride, Romæ consulatum gerentibus M. Valerio fratre Publicole, & P. Posthumio Tuberto. Horum consulatu aliud bellum Romanis exortum est à finitimis per occasionem atrociorū, progressum ad multa magna prælia: quod tamen postremo honestum habuit exitum quartis post Consulibus, ad quorum tempora sine intermissione bellatum est. nam quidam Sabinorū populi animaduertentes debilitatam bello Hetrusco rempublicam, & nunquam pristinam dignitatem recepturam sperantes, reuersos agrestes è castellis in sua prædia grauitè infestabāt prædonum incursionibus. propter quas iniurias Romani prius quàm arma sumerent legationem ad illos miserunt res repetituram, & postulatūrā ut uim aëstinerent ab agricolis, qui cum superbe respondissent, bellum eis indictum est. Prima profectio contra prædones repentina fuit: Valerius C O S. cum equitatu & leuis armature lētissimis aggressus palantes magna clade affecit, ut qui nihil minus quàm pugnam expectauerant. Deinde ualido Sabinorū exercitu aduentū ductu imp. r. uitoris peritissimi, rursum Romani exiuerunt obuiam cum omnibus copijs, quibus præerant ambo C O S. Posthumius prope urbem in montanis locis castrametatus est, uertius ne exules interim molirentur aliquid:

quid: Valerius propius hostes ad Anienem: qui fluuius ad Tibur de alta rupe precipitatus per campos deinde labitur, Sabinos à Romanis determinans, amœnus aspectu & potu non ingratus donec Tiberim influat: trans fluuium castra Sabina erant, sita in quodam leuiter accliu nec admodum munito tumulo. ac primũ metu mutuo neutri audebant transmissio mulie pugnam incipere: postea non ratione consilioq; sed per contentionem iritati commiscrunt praelium. aquatores enim quidam & equos potum ducentes longe in alueum proiacti sunt, fluuio nondum aucto hybernis tempestatibus, ut uix superaret genua. ibi pauci cum paucis congressi effecerunt ut ex utrisq; castris procurreretur in suorum auxilium: ac rursus hos alij sicuti ut suos loco cedentes restituerent. ita uicissim alteri alteros repellabant à fluuio, nõ sine cade ac uulneribus: crescenteq; contentione, ut fieri solet in pugnis commissis temere, duces etiam cupido cepit transmittendi fluuium. prior C O S. Romanus transmisit, & Sabinos etiam tũ se armantes aggressus est prius quàm explicarent aciem. nec illi deirectauerunt pugnam, contempto hoste, quòd nec C O S. ambo, nec omnes eorũ adfessent copia: pugnaueruntq; acriter nihil sibi reliquum facientes ad summam alacritatem & audaciam. itaq; feruente praelio, & Romanorũ dextro cornu reijciente cedentes iam aduersarios

rios, quòd ea parte consul pugnam accenderet: sinistro contra non sustinente sibi oppositos, & referente pedem ad fluuiũ: consul qui alteris castris præerat, re cognita eductoq; exercitu, ipse peditatũ militari gradu ducebat, præmisso Spurio Lergio superioris anni consule. qui cum equitatu effusis habenis prouectus celeriter, nemine prohibente superato facile fluuio præteruectus dextrum cornu hostium, in transversum equitatus Sabini latus fecit impetũ: diuq; acriter certatum est cominus inter equites neutris loco cedentibus. Interea Posthumius cum legionibus superuenit, & illatus in pedites multis in pugna cassis fugauit reliquos: fuissentq; interneccione deletæ Sabinorum copie circumuenta à Romanis equitatu præpollentibus, nisi nox interueniens partem earum non magnam, amissis tamen armis, seruasset incolumem. castra consules sine certamine in potestatem suam redeperunt, deserta à præsidiarijs quàm primum suos senserunt terga uertere. his in prædam concessis militi, exercitus domum reductus est. ac tum primum pop. Rom. post cladem ab Etruscis acceptam recolligit uires simul & animos, ausus ut antè imperium sibi asserere in finitimos: decreuitq; ut simul triumpharent ambo consules: Valerio etiam aream ad edificandum dono dedit in præcipua parte palatii, sumptusq; præbuit ex arario huius domus, ad quam stat rana

UNA ARENA.

rus arcus, ualve sole præter morem omniū ur-
banarum tam publicarum quàm priuatarum
adium, dum aperitur ianua reuoluuntur in uia
publicam. Sequens annus in magistratu habuit
P. Valerium Publicolam quartum, T. Lucretiū
iterum, consules. horum consulatu Sabinorum
gens uniuersa de communi consilio bellum de-
creuit cum Romanis gerere, quasi soluta à fœde-
re post exilium Tarquiniū, cū quo id iētum fue-
rat: quod factum est sollicitante Sexto altero fi-
liorū Tarquiniū, qui priuatis officijs precibūq;
proceres uniuscuiusq; populi flectendo bellū con-
flauit omnibus, pellectis etiam ad defectionem
Fidenatibus & Camcrinis, & pertractis in
partes suas: pro qua opera imperator ab omni-
bis electus est, data facultate habendi delectus
ex omnibus populis, quasi proximo prælio cla-
des accepta esset ob defectū uirium & ducis stul-
titiæ. His ita in apparādo bello occupatis for-
tuna quedam uolens facere paria, pro deserto-
ribus socijs aliud insperatum Romanis auxiliū
ex ipsis hostibus desumptū addidit. Ap. Clau-
dus Regillum oppidum Sabinorum tunc habi-
tans uir opulentus & nobilis, transfugit ad eos
cum tota cognatione, comitatus insuper multis
amicorum & clientium familijs, in quibus erāt
circiter millia quinque militaris ætatis armis fe-
rendis idonei. causa migrationis fuisse dicitur
hæc. principes nobiliorum populorum iniqu;
ferentes

rentes eius ambitiosam potentiam, reum fecerunt obiecto prodicionis crimine, quòd ad bellum Romanum parum propensus, etiam in concilio solus contradiceret turbanda pacis auctoribus, & suos oppidanos non sineret approbare ceterorum placita. Ille in alieno foro iudicari metuens, cum rebus suis atq; amicis adiunxit se Romano populo, tantumq; momenti hæc accessio attulit, ut omnium opinione præcipua uictoriæ causa fuerit. Quamobrem S. P. Q. R. adscripsit eum in prætoriorum ordinem, cõcessa ad ædificandum urbis parte quantam petijt. comitatui ex publico datus ager Fidenas inter & Piculiam uiritim diuidendus: unde mox facta tribus Claudia usq; ad nostram ætatem nomen id retinens. Bello utrinq; satis parato Sabini priores eductis copijs bina castra metati sunt, altera non longe à Fidenis in campis patetibus, altera in ipsis Fidenis, ut essent oppidanis præsidio, et siquid foris tendentibus accideret, haberent paratum refugium. Consules cognito Sabinorum aduentu ipsi quoq; cum totis iuniorum copijs prof. Et gemina castra opposuerunt hostibus, Valerius prope castra Sabina in aperto sita. Lucretius non longe inde in quodam tumulo, unde colligere castra erant conspicua. Romani ut in manifestario bello cupiebant celeriter armis discernere, Sabinorum imperator metuens aperte signa cõferre cum hoste potente & audace contra omnia pericula,

cula, maluit cum noctu aggredi. & compara-
 tis omnibus rebus ad cōplendas fossas uallumq;
 transcendendum necessarijs, cum iam sibi pul-
 chre instructus uideretur, post primum somnum
 excito copiarum suarum robore iter ad Roma-
 norum munimenta instituit: simulq; intra Fide-
 nis castra habentibus denuntiavit, ubi suos
 egressos senserint, & ipsi oppidum exeant ar-
 mati leuiter: dispositisq; per opportuna loca in-
 sidijs, si qui Valerio ex alteris castris succurre-
 rent, eos à tergo inuadant cum magno clamo-
 re ac strepitu. Hoc consilium cum & centurio-
 nibus probaretur, expectabat opportunitatem
 temporis. interea transfuga quidam in castris
 Romanis consuli Sexti mentem indicat: nec mul-
 to post aderant equites adducentes captiuos Sa-
 binos, quos lignatum egressos interceperant. hi
 seorsim interrogati quid parerent ipsorum impera-
 tor facere, responderunt scalis & pontes fabri-
 care, incertum in quem usum. hoc cognito Va-
 lerius legatum suum Marcum fratrem mittit
 in castra altera, significaturum eorum presidij
 Lucretio quid hostes in animo habeant, &
 quomodo sit occurrendum illorum conatibus.
 ipse conuocatis tribunis & centurionibus ex-
 posuit quae ex transfuga & captiuis audierat,
 adhortans ut fortem sibi operam praebeant, ni-
 dentes aduenisse tempus operabile sumendi pec-
 nas de inimicis egregie: simulq; submonitas quid
 opus.

opus factó sit, & data tessera, dimisit ad suos ordines. Nondum medium noctis erat, cum Sabinorum dux excitis militibus contendebat ad castra cum exercitus robore, indicto omnibus silentio ne hostis ex armorum strepitu aduentum eorum praesentiat, ut uerò prope uallum uentum est, nec ignes uidendo, nec uoces uigilum audiendo damnantes Romanorum stultitiam qui intra castra incustodita steterent, multis locis complebant fossas materia, transcendebantq; prohibente nemine. inter fossam autem & uallum cohortes Romanae latebant in tenebris, quae trucidabant gladijs exceptos cominus, his qui sequebantur aliquandiu non sentientibus praecedentium perniciem. oriente deinde Iunna proximi fosse uidentes accumulata secus eam cadauera, & ex aduerso inuadentem se ualidum globum hostium, abiectis armis terga dant: Romani uerò sublato ingenti clamore, ita ut cum altero consule compositum fuerat, unà omnes è castris procurrunt in eos. Tum Lucretius ut clamorem audiuit, praemisissis equitibus qui explorent num qua lateant insidia, modico interuallo sequebatur cum lectissimis peditem. ita eodem tempore & equites progressos Fidenis insidiatores uerterunt in fugam: & peditem manus eos qui castra sua repetebant cadebat, insectabaturq; semiermes & fugientes nullo ordine. in his nocturnis pugnis perierunt

G

Sabinorum

*Sabinorum atq; sociorum circiter XIII. mil-
 lia, capta quatuor millia & ducenti insuper.
 castris quoq; eadem luce capta. Fidene uerò
 post paucorum dierum oppugnationem, quò ut
 minime expugnabiles minime custodiebantur,
 ea parte capte sunt, nec tamen in prædam ces-
 sere corpora, nec urbs ipsa est diruta, & pauci
 occisi postquam in potestatem redacta est. S. utis
 pœne uisum est consulibus ciuitatis gentilis pec-
 catum mulctari bonorum direptione mancipio-
 rumq; & amissis in pugna ciuibus: ad cauend-
 dam porro captorum rebellionem, sufficere ex
 more Romano auctorum disfectionis supplicium.
 itaq; conuocatis in forum Fidenatibus, multis
 uerbis inuecti in eorum amentiam, dignos esse
 qui omnes interneccione delerantur unà cum pue-
 ris, ut qui nec pro beneficijs gratiam habeant,
 nec corrigantur castigationibus, uirgis cæsos no-
 biliores in conspectu omnium securi percussere-
 runt. reliquos permiserunt habitare ut antea,
 nisi quòd senatus certum habitatorum numerum
 illuc misit presidio, & partem agri ademptam
 diuisit prædiarijs. his gestis milites de hostico
 reducti, COS S. ex S. C. triumphauerunt. hæc
 sunt huius consulatus memorabilia. COS S.
 deinde P. Posthumius Tubertus iterum. Agrippa
 Menenius Lanatus. quo anno Sabini in-
 staurato prius quàm Romani sentirent maiore
 quam antè exercitu, peruasere agrum eorum
 usq;*

usq; ad urbis mœnia. magna tum cades edita,
 non agrœstium modo quos ex improviso malum
 id occupauit priusquam in proxima castella
 refugerent, sed urbanorum etiam. Nam Posthu-
 mius alter consulum non ferendam ducens hanc
 iniuriam, cum repentinis copijs hosti occurrit
 alacrius quàm prudentius. quorum cateruas
 Sabini uidentes in se contēptim ferri nullo ordi-
 ne, quo magis eum contēptum auerent, simu-
 lata fuga retro abibant celeriter, donec ueni-
 rent ad syluam magnam, ubi reliquus ipsorum
 exercitus subsederat. deinde conuersi inuadunt
 persecutores suos, simulq; magno clamore subla-
 to è sylua in eos prorumpunt alij. qui cum in ho-
 mines perturbatos & ex cursu anhelos incide-
 rent ipsi instructi egregie, prostratis quotquot
 auderent congregari, reliquos in fugam uersos in-
 tercepto in urbem refugio concluderunt in quo-
 dam inculto montis dorso & aspero: & quia
 nox superuenit dispositis excubijs seruabant
 uias, ne clam ausurgerent. qua clade renuntiata
 in urbem magna trepidatio fuit discurrentium
 in mœnia, omnibus timentibus ne hostis claus
 uictoria noctu urbem inuaderet: miserebatq;
 casorum simul & superstium, qui & ipsi sub-
 sistere non possent propter uictus inopiam, ne
 succurreretur celeriter. illa igitur nocte deicctis
 animis peruigilatum est. postero die consulum
 alter Menenius omnes iuniores armatos &

*pulchre instructos duxit ad obsidionem montis
 solucndam. quos Sabini aduentantes non expe-
 ctauerunt sed confestim abduxerunt à monte
 copias presenti felicitate contenti: nec diu post
 morati receperunt se gloriose in sua, ditati ma-
 gna prada ex direptis iumentis & mancipijs
 rebusq; domesticis hostium. At Romani agre
 ferentes cladem & causam eius referentes in
 Posthamium, decreuerunt totis uiribus expedi-
 tionem in agrum Sabinum facere, non solum ad
 abolendam acceptam ignominiam, uerum etiam
 superba hostium legationis indignitate recenti
 offensi. nam quasi ui coacturi ni mallent impe-
 rata facere, iubebant ut reciperent Tarqui-
 nios & imperio sibi cederent, legesq; ac con-
 stitutionem reipublice tanquam à uictoribus
 acciperent. Responsum est legatis, irent & hæc
 Romanorum iussa domum referrent: Sabinos
 armis depositis oppida sua populo Romano de-
 dere, & imperium eius ut antè agnoscere, ac
 tum demum uenire ad petendam iniuriarum
 damnorumq; superioribus expeditionibus da-
 torum ueniam, si uelint pacem consequi & a-
 micitiam. que iussa ni fecerint, expectandum
 eis domi bellum primo quoque tempore. Talia
 sibijnuicem imperantes cum iam satis ad bellum
 instructi uiderentur eduxerunt copias: Sabi-
 ni delictis iuuentutis bene armis ornate op-
 pidatim habito: Romani contracto quicquid
 erat*

erat uirium uel in urbe uel in caſtellarum praſi-
 dÿs , rati eos qui militarem aetatem exceſſiſſent
 cum ſeruitiorum turba ſufficere ad tutelam ur-
 bis & arcium. caſtra collata ſunt ad Fleretum
 Sabinum oppidum propinquum , modico inter-
 uallo à ſe inuicem diſtancia. ut uero ex propin-
 quo utriq; cognouerunt res hoſtium, tam ex ca-
 ſtrorum ſpatio quàm ex relatione captiuorum,
 Sabinis audacia creuit ex contemptu paucitatis
 hoſtium, Romanis contra multitudo aduerſario-
 rum incuſſit formidinem. Receptũ tamen ani-
 mos & ſpei nonnihil ex quibusdam prodigijs,
 ſed maxime ex hoc ultimo, quod præceſſit diem
 præliÿ. Ex pilis defixis ante tentoria : tela ſunt
 hæc Romanorum quæ primo congreſſu iaculan-
 tur, oblonga hæſtilia craffamento quod manum
 compleat, tripedaneis ferreis utriq; præfixa ue-
 riculis , unà cum ferro longiudine paria medio-
 cribus iaculis : ex his inquam pilis circa ſum-
 ma uericula emicantes flammæ uisæ ſunt totis
 caſtris ſplendorem non aliter quàm facule ad
 multam noctem reddere. hoc oſtento interpretes
 coniectura facili cuius, aiebant numen ſigni-
 ficare breui affuturam illuſtrem uictoriam:
 quandoquidem igni cedunt omnia, & nihil eſt
 quod non abſumatur eius ui. Is poſtquam ex
 ipſorum telis effuſiſſe uisus eſt, alacres è caſtris
 progreſſi, collatis ſignis conflixerunt cum lon-
 ge maioribus Sabinorum copijs, freti audacia,

*militariumq; laborum assuetudine durati ad
 contemnendum quantumlibet periculum. Ac
 primum Posthumius in sinistro cornu abolen-
 de ignominia cupidus dextrum hostium cornu
 impulit, nullo uitæ respectu dum modo uinceret,
 uelut insanus certusq; mori conijciens se in ho-
 stes medios. quo factum est ut qui cum Menenio
 alterũ cornu tenebant, laborantes iam pedemq;
 referentes, ex uisa Posthumianorum uictoria
 receptis animis impressionem in aduersos face-
 rent. ita utroq; Sabinorum cornu cedente fuga
 fit omnium. neq; enim media acies utroq; latere
 nudata subsistere potuit, sed & ipsa equitibus
 Romanis incurrentibus loco suo tandem submo-
 ta est. tum uerò effuse fugientibus omnibus Ro-
 mani tergo hærentes & simul irruentes binis
 castris potiti sunt. ne autem internecio secuta sit
 hostium nox interuentũ suo uetuit, & locorum
 periticia faucens Sabinis in agro suo per nota di-
 uerticula fugientibus. sequenti die consules cre-
 matis suorum cadaueribus, collectisq; spolijs, in-
 ter que fuerunt & uiuorum scuta abiecta à fu-
 gientibus, captiuis quoq; multis potiti sunt &
 pecunijs rebusq; alijs, præter eas quæ in prædam
 cesserunt militibus. è manubijs tantum pecu-
 niæ confectum est, quantum insumptum fue-
 rat armando militum. atque ita uictores læti
 domum reuersi sunt. Senatus decreuit utrunq;
 consulem cum pompa urbem inuehi, sed hono-
 ratiore*

ratione & triumphali Menenium sedentem in sella curuli regia: Posthumium minore, & humiliore, quam deprauato uocabulo non inane ouationem quasi εὐαγήμ. Sic enim primum integra uoce dicebatur ut conijcio, atq; etiam scriptum reperio in multis Romanis historijs: quod genus tunc primum a senatu inuentum Licinius prodidit. differe autem ab alitero, quod in ouatione dux non curru sed pedibus in urbem præcedit pompam militum. deinde pro intertexta auro trabeca induitur toga prætexta, qui quouidianus culcus est prætorum atq; consulum. nec sceptrum gestat. ut triumphantes, sed tantum lauream, in cæteris nullo discrimine. ne autem honore Menenio æquaretur, quamuis in pugna præcipuam nauarit operam, in causa fuit clades paulo ante accepta cum ignominia, quando multis desideratis parū absuit quin ipse in fuga ueniret in potestatem hostium. His consulibus P. Valerius Publicola morbo perijt, uir suo seculo præstantissimus Romanorum habitus in omni uirtutum genere: de cuius egregijs omniq; memoria dignis facinoribus non opus habeo dicere, quando in huius libri principio pleraq; dicta sunt. una tantum restat eius laus admiratu dignissima: siquidem censo decere historicos non solum res bello gestas illustrium uirorum mandare posteritatis memoris, aut siquid in pace consilio profuerunt Reipublicæ, uerum etiam eorum uita

rationem, si temperantes, modesti, patrij; mo-
 ris obseruantes fucce, ostendere. Ergo tantus il-
 le uir qui cum tribus alijs precipuis patrijs re-
 ges expulit, eorumq; bona concessit populo, qua-
 ter consul & uictor duobus bellis maximis,
 utroq; triumphum meritus, primo de Etruscis,
 de Sabinis iterum, cum tot habuisset parando
 pecunie occasiones iustas & honestas omnium
 iudicio, non est captus à domitricæ omnium atq;
 corruptricæ auaritia: sed contentus paruo pa-
 trimonio, temperantem, frugalem, nullisq; obno-
 xiam cupiditatibus uitam exegit, & in tam
 exigua re familiari liberos educauit dignos tali
 genere: satisq; declarauit omnibus diuitem esse
 non qui possideat plurima, sed qui paucissimis
 opus habeat. cuius eximia perpetuaq; frugali-
 tatis certissimam fidem facit inopia que post
 eius obitum apparuit: quando ne tantum qui-
 dem reliquit, quantum talis uiri funeri & se-
 pulture sufficeret, à cognatis misere uelut unus
 è uulgo extra urbem ustulandus humanusq;
 nisi senatus re cognita miseratus eius egesta-
 tem, decreuisset in sepulturam impensas ex ara-
 rio, locumq; rogo & sepulcro intra urbem prope
 forum, qui honor huic soli ex illustribus uiris ad
 hanc diem contigit. id quasi sacrarium gentis
 patet ad sepulturam eius posteris, res omnibus
 opibus & regnis potior, si quis honestate felici-
 tatem metiatur non uoluptatibus. Ita Valerius
 Publ

Publicola qui nihil præter necessarium uictum possidere uoluit, non aliter quam aliquis opulentus rex, magnifice à populo funeratus est: matronæ quoq; uniuersæ ex composito cum sicut prius Iunium Brutum, deposito auro & purpura per integrum annum luxerunt, non aliter quam in lectu domestico. Sequenti anno consules facti sunt Sp. Cassius Virginius Tricostus, quorum consulatu Spurio duce cum Sabinis debellatum est, commisso ad Cures magno pralio, in quo caesa sunt hostium decem milia trecentiq; insuper, capta circiter quatuor milia. Hac ultima clade percussi Sabini legatos miserunt ad consulem, acturos de amicitia, qui relegati ad senatum ab eo, postquam in urbem uenerunt, multis precibus agre pristinam pacem impetrauerunt, frumento dato exercitui quantum postulauit Cassius, multatæ etiam in singula capita certo argenti pondere & ademptis agri culti mille iugeribus. Sp. Cassius triumphans rediit. alter consul Virginius contra Camerinos, qui defecerant à societate, duxit dimidiam partem exercitus: & nemine sciente quonam iter faceret, noctu emensus est uiam, ut imparatos offenderet, quod & factum est. prius enim quam sentiretur iam ad moenia erat diluculo, & nondum castris munitis, arietes scalasq; muris admouebat, modis omnibus oppugnans oppidum. Camerinis autem

G s repen

repentino eius aduentu attonitis, & alijs portas
 consuli aperendas censentibus, alijs omni ui re-
 pugnandum hostesq; arcendos, dum illi tumul-
 tuantes contendunt inter se, excisis portis &
 muris quâ humiliores erant superatis oppidum
 ui captum est. ea die sequentiq; res oppidano-
 rum in prædam concessæ militi. tertia uero ca-
 ptiuis in unum locum adduci iussis auctores defe-
 ctionis consul ad unum interfecit. reliquos sub
 hasta uendidit, oppidum ipsum diruit. Septua-
 gesima deinde Olympiade, qua in stadio uicit
 Nicæas Opuntinus è Locris, Myro Athenarum
 principe, consulatum inierunt, Posthumus
 Cominius, T. Largius. hoc anno Latini
 populi à societate Romanorum descuerunt,
 Octauio Mamilio Tarquinij genero uniuscu-
 iusq; oppidi proceres, partim pollicitationibus
 partim precibus impellente ad ferendam opem
 Romanis exulibus in patriam redire conanti-
 bus: indictumq; concilium ad Frentinum, quò
 soli Romani præter morem non uocati, ut bel-
 lum decerneretur ducesq; crearentur, & con-
 sultaretur de apparatu cætero. Forte fortuna
 tunc M. Valerius uir consularis legatus populi
 Rom. obibat finitimos populos rogans ne stude-
 rent nouitatibus. iam enim latrocinia quadam
 exercebantur, submissis à potentioribus qui in-
 festarent agrestes conterminos. is ubi cognouit
 decernendi belli causa conuentum celebrari,
 adijt

adijt confessum procerum : acceptaq; dicendi copia , missum se ait legatum ad eos populos unde latrones excurrerent , postulatum ut fontes perquisitos dedant sibi ad supplicium iuxta leges fœderis quibus in amicitiam recepti sint : utq; in posterum caueant à talibus iniurijs , quæ dirimere ualeant contractam iure cognationis amicitiam. Cumq; uideret omnes populos propter bellum Romanum conuenisse , quod præter alias coniecturas maxime inde colligebat , quia soli Romani ad eum conuentum uocati non essent , cum diserte ascriptum esset conditionibus , communibus concilijs omnes Latini generis ciuitates interesse debere euocatus à præsidiibus : ait se demirari quam re offensi , aut quo populi Romani crimine proceres conciliij solam eam ciuitatem non assumpsissent , quæ debuisset prima omnium adesse , & prima rogari sententiam , ut quæ gentis principatum Latinis uliro deferentibus pro multis magnis beneficijs accepisset. Tum Aricini impetrata dicendi uenia Romanos accusabant , bellum Hetruscum contra se neglecto cognationis iure induxisse , & quantum in ipsis fuerit , omnium Latino- rum libertatem Hetruscis prodidisse. Rex quoq; Tarquinius renouans cum populis omnibus ista societatis & amicitia fœdera , postulabat ut seruatio iureiurando se in regnum reducerent. Camerinorum item & Fidenatum exules , hæ-

capti

captam patriam suamq; exilium, illi ciuibus sub
 hasta uenditis dirutam querentes, ad bellum
 hortabantur. Postremus omnium Tarquinij ge-
 ner Mamilius, cuius præcipua tum apud Lati-
 nos erat autoritas, assurgens longa concione in-
 uectus est in pop. Rom. Verum ad omnia obiecta
 respondente Valerio, quod uideretur eius causa
 iustior, illa die per criminationes defensionesq;
 absumpta, finis consultationi non est impositus.
 Sequenti uero non amplius introductis Romanis
 legatis, audito tantum Tarquinio Mamilioq;
 & Aricinis ceterisq; qui uellent accusare pop.
 Rom. decreuerunt uiolata esse ab eo foedera: re-
 sponsumq; est Valerio, iura cognationis uiolata
 esse illorū iniurijs: & deliberaturos se per otium
 quomodo eas ulcisci oporteat. Interea dum hæc
 aguntur, coniuratum est à non paucis seruis de
 occupanda arce, & urbe incendenda locis ali-
 quot. quod cōsiliū ubi ex conscijs didicere con-
 sules, confestim portis clausis omnia munitiona
 loca inuenta sunt ab equitibus. fontes partim in
 priuatis adibus, partim in foro correpti, omnes
 ad unum in cruces acti sunt. Consulibus deinde
 Str. Sulpitio Camerino, Manio Tullio Longo
 aliqui Fidenates acceptis à Tarquinio mili-
 tibus, arceq; occupata, & aduersæ factionis ci-
 uibus partim caesis partim expulsis, effecerunt
 ut ciuitas ea deficeret à Rom. pop. cumq; legati
 Romani cōuenissent, agre temperatum est ab eis
 inter

interuentu seniorum : inauditūq; oppido eiekti sunt. His cognitīs senatus nolebat Latinos bello lacessere, quōd intelligeret non toti genti placere decretum conciliū, plebibus tergiversantibus, & maiore ex parte permanendum in fœdere consentibus. cæterum contra Fidenates missus Manius cum ualido exercitu, primo agrum eorum impune uastauit prohibente nemine : deinde castrametatus prope mœnia, interclusit aditum commeatibus armisq; & alijs auxilijs. Fidenates obsessi opem à Latinis implorabant, ut sibi quam celerrime succurrerent. Tum optimates in conuentu gentis publico rursus auditis Tarquinijs & obessorum oratoribus, rogabant sententias de bello gerendo, incipientes à natu maximis. cumq; diu disceptaretur, & primū an bellum decernendum, turbulentiores è consessoribus aiebant reducendum regem & succurrendum Fidenatibus, hoc agentes ut ipsi duces præsicerentur & res magnas gererent: præcipue qui patriarum suarum affectabant tyrannidem, persuasum habentes non desore sibi Tarquiniorum operam, si restituti essent in imperium. Diuites contra & æqui amantes censebant manendum in fœdere, nec arma temere sumenda, atq; horum autoritas plurimum ualebat apud uulgarem multitudinem. tandem nouarum rerum studiosi à pacis suasoribus repulsi, hoc tamen obtinuerunt ut legati Romam mitterentur.

rentur, qui rogarent simulq; consulerent, ut Tarquinij ceteriq; exules reciperentur in urbem conditionibus impunitatis & preteritorum obliuionis: quas ubi iurciurando confirmassent, administrarent ut antea Rempublicam, & Fidinarum obsidionem soluerent: alioqui se non passuros ut amici cognatiq; sui careant patria. quod si neutrum uellent facere, tum demum de bello consultaretur. Non ignorabant enim neutrum facturos, & belli honestos pretextus querebant, simul sperantes posse interim aduersarios suos deliniri officijs atq; beneficijs. His decretis, datoq; anno integro ad deliberandum Romanis, sibi uero ad bellum apparandum, & legatis ex arbitrio Tarquinij designatis, dimissum est concilium. Reuersis ad suos Latinorum praesidibus, Mamilius & Tarquinius uidentes multitudinem pronam ad pacem & seruanda saedera, spem ut dubiam nolabant collocare in exteris: mutataq; sententia conabantur civile & inexpectatum bellum in urbe cōicere, irritatis contra diuites pauperibus iam enim magna pars plibis, praesertim egenti & oppressi saenore, iniquo animo praesentem ciuitatis statum ferebant. impotentia enim se gerebant saeneratores. & in neruum abducebant obratorum corpora, quibus non aliter utebantur quam emptijs. His cognitis Tarquinius misit ad urbem in Latinorum legatorum comi-

tati

tatu quosdam deferentes secum aurum, de quibus non facilis esset suspicio. hi collocti cum egenorum audacissimis, largiendo nonnihil, sed plura pollicendo post regum reditum, ualde multos ciues corrupserunt: coniuratumq; est contra optimatum administrationem non solum ab ingenuis inopibus, sed etiam à seruis nequam spe libertatis inductis: qui propter conseruos supplicio traditos anno proximo male affecti erga dominos, & ipsi uicissim suspecti quasi per occasionem ausuri similia, facile ad seditiositatem pellecti sunt. coniuratorum consilium fuit tale. Capita coniurationis obseruata nocte per lunæ silentium obscura, arces & loca urbis munitionora occupare: seruos uerò quàm primum hæc occupata clamore ex composito edito senserint, necare oppressos somno dominos. quo facto direptisq; diuitum adibus, portas tyrannis aperire. Sed affuit urbi, que cum sæpe aliàs eam periculis eripuit, tum hodie quoque incolumem tuetur, diuina prouidentia, detectis insidijs apud alterum consulum Sulpicium indicio duorum fratrum Tarquiniorum Marci & Publij Laurentinorum, diuina quadam uoce expresso, cum essent coniuratorum precipui. In somnis enim obuersabantur eis horribiles quedam species, intentantes poenas atroces nisi cepto desisterent: uidebanturq; sibi exagitari à quibusdam furijs & uerberari, oculos etiam effodi sibi

tract

tractatis miserum in modum, ita ut horrore ac
 tremore excitarentur, ac ne somnum quidem
 præ huiusmodi terriculamentis possent capere.
 hi primum auerruncatorijs quibusdam & pia-
 cularibus sacris conabantur infestantes se da-
 monas auertere: cumq; nihil proficerent, uates
 consulbant, calantes arcanum propositum, &
 hoc tantum sciscitantes, adesset ne tempus perfi-
 ciendi que cuperent. uate uerò respondente ma-
 lam eos uiam insistere, ipsis perniciosam ni mu-
 sarent consilium, perituris modo fœdissimo:
 ueriti ne præuenirentur ab alijs, prodiderunt se-
 cretum ei consuli qui tum in urbe aderat. qui
 laudatis horum dictis, multaq; pollicitus si &
 facta præstarent similia, apud se domi eos re-
 tinuit. Latinorum uero legis, quibus hæctenus
 responsum dare distulerat, in curiam introdu-
 ctis ita ex senatus sententia respondit. Amici
 nostri & cognati renuntiate Latinis, Popu-
 lum Ro. neq; prius in Tarquiniensium gratiam
 concessisse tyrannis reditum, neq; post ab omni-
 bus Heruscis eadem postulantibus, & Por-
 sene ductu grauissimum bellum inferentibus fle-
 eti potuisse: maluisseq; post uastatos in conspe-
 ctu suo agros uilluq; incensus obsidionem ferre,
 quam imperata que non placerent facere. Vos
 quoque Latini miramur cum hæc sciatis nihilo-
 minus tyrannos recipere, & ut Fidenarum ob-
 sidionem solui iubeatis huc uenire, minariq;
 bellum

bellum nisi pareamus. Desinite frigidas istas & incredibiles inimicitiae causas praetexere: si haec pluris quam cognationem facientes bellum cogitatis, quid cunctamini? Cum hoc responso legatis dimissis & extra urbem deductis, tum deuium exponit senatui de occulte coniuratione quae ex indicibus didicerat: acceptaq; ab eo plenaria potestate inquirendi consiliorum socios & inueniendos plectendi, non arrogantem & tyrannicam uiam ingressus est, sicut alius quispiam in talem necessitatem deductus fecisset: sed rationabilem & iuram est secutus, conuenientemq; praesenti formae rei. neq; enim domi correptos & ab uxoribus ac liberis parentibusq; abstractos ciues ad supplicium duci uoluit, cogitans quam miserabile esset unūquenq; necessarijs suis afflictibus ultimum uale dicere, ueritusq; ne per desperationem ad arma recurrere inciperent, & ad ciuilem sanguinem iniuste profundendum se cogerent. neq; iudicij rem committendam duxit, considerans omnes inficiaturos: nec adfore iudicibus argumenta de quibus non possit ambigi, praeter iudicium, cui credendo capitis damnare ciues noxios opus sit. Sed nouum quendam modum inuenit quo rerum nouarum studiosos deciperet, quo primum ipsi coniurationis duces nemine cogente in unum locum contraherentur, deinde indubijs argumentis conuincerentur, ut nullam sibi defensionem reliquam facerent: de-

fin

stinato ad id loco nõ solitario ubi paucis deprehenderentur testibus, sed in foro, ubi in omnium conspectu detecti paterentur quicquid meriti, absq; ullo tumultu aut commotione aliorũ quales fieri solent quoties de nouitatum affectatoribus supplicium sumitur, præsertim periculosis temporibus. Hic alius fortasse satis putasset rei summam dicere, comprehensos à consule consurationis cõscios, affectosq; supplicio, credēs non esse opus narratione uerbosiore. ego uero etiã modum comprehendendi existimaui nõ prætereundum silentio, reputans ex lectione historiarum aliquam utilitatem captantibus non sufficere si cognoscant solos rerum exitus: requiri etiam narrationem causarum unde quidq; prouenerit, & modum quo peractum sit, mentemq; eorum qui negotium aggressi, tum quantum fortuna uel fauerit uel aduersata sit, ut narrationem affectetur per singulas rerum circumstantias: rem publicam uero tractantibus necessariam esse cognitionem talium, ut in similibus casibus exempla in promptu habeant. Modus autem comprehendendi excogitatus à consule fuit talis. delectis è senatorum numero qui etate & uiribus ualere maxime, infisit eos quàm primum signum à se datum acceperint, cum fidissimis amicorum & cognatorum occupare munita urbis loca domicilijs suis proxima. equites quoq; præmonuit ut in foro

foro circa ades opportunissimas praesto essent
 cum gladijs inssa facturi. Et ne dum fontes
 comprehenduntur, familiares eorum alij ne au-
 derent aliquid, necue rebus turbatis cades in-
 ter ciues pararentur: per litteras obsidenti Fi-
 denas collega significavit, ut initio noctis è ca-
 stris ad urbem profectus cū meliore parte exer-
 citus subsideret in montano loco moenibus pro-
 ximo. His ita preparatis indices inisit coniura-
 tionis ducibus edicere, ut circa medium noctis
 in forum uenirēt cum sociorum fidiſſimis, eo loco
 accepturi ordinem rei gerenda simulq; tesseram,
 Et audituri quid opus factu sit. Factum est ita:
 Et postquam socij cum suis omnibus in forum
 confluxerunt, signo illis ignoto moniti armati con-
 festim arces Et loca urbis editiora occupant in
 defensionem patriae: Et circa forum erant equi-
 rum custodia, nequis inde posset elabi: eodemq;
 tempore alter consul Manius à Fidenis aduen-
 tabat cum copijs, quamprimum autem illuxit
 consules cum armatis pro tribunali aderant: di-
 missisq; per omnes uias praconibus qui ad con-
 cionem uocarent populum, coacta mox uniuersa
 urbana multitudine, exposuerunt ei coniura-
 tionem de reducendo tyranno in uitam. Et indices
 statuerunt iuxta se. deinde facta potestate dicē-
 di si quis fidem indicum in dubium uellet addu-
 cere, nemine ad inficiationem refugiente, digressi
 è conatio in curiam, in senatu rogabāt senten-

eius: factoque senatusconsulto reuersi ad concio-
 nem id recitauerunt. fuit autem huiusmodi. Tar-
 quinij indicibus datum ius ciuitatis & in singu-
 los dena drachmarum milia, & agri ex publi-
 ca uicena iugera: socios autem coniurationis
 comprehendi placere, si idem uideatur populo,
 cumque collecta multitudo probaret senatus de-
 cretum, iussis primum è foro secedere qui ad con-
 cionem conuenerant: imperatum est ministris ut
 coniuratos gladijs conficerent: qui cum eos quo
 loco seorsum inclusi erant corona cinxissent,
 omnes ad unum contrucidauerunt. quo facto
 COS S. contra neminem amplius admiserunt
 indicium, sed omnes qui presentem poenam effu-
 gissent una sententia absoluerunt a crimine, ne
 qua in urbe tumultus materia resideret. atque
 ita in coniuratos animaduersum est. senatus-
 consultum deinde factum ut lustraretur ciuitas,
 quod populus necessitate coactus esset civilis ca-
 dis auctor fieri: quasi nefas esset sacris interesse
 & participare uictimis, nisi exemptos piaculo
 solennibus lustrationibus: quibus legitime per-
 actis ritu patrio, tum demum dijs gratias agen-
 tes sacris operati sunt, ludi que decreti in triduo
 qui cum celebrarentur Manio Tullio COS S.
 è sacro curru in ipsa circo prolapsos, tertioque post
 pompam die defuncto, reliquum anni spacium
 quia perparuum fuit, Salpicius solus mag. Stra-
 tum obtinuit. Sequenti anno consules facti
 P. V. R.

P. Veturius, P. Ebutius Helua. Horum Ebutio res urbane commissa, quòd diligenti opus habere uiderentur custodia, ne quis alius nouus tumulus exoriretur à pauperibus. Veturius cum dimidio copiarum Fidenatim agrum uastauit arcente nemine, & obsessum oppidum assiduis tentabat oppugnationibus: cumq; expugnare nõ possit, uallo ac fossa circũqua; cinxit, fame ad ditionẽ coacturus. Tamq; magna difficultate laborantibus commodũ uenit Latinorum auxilium, unà cum armis frumentoq; & alijs rebus bello necessarijs submissam à Sex. Tarquinio: quo freti ausi sunt in aperto castra metari non mediocribus aucti copijs. tũ Romani ommissa circumuallatione ut supernacanea parabant se ad praelium. pugnatum est prope muros aliquãdiu neutro inclinante uictoria. uicit postremo Romanorum duricia multis laboribus exercita. Fidenatibus coactis terga uertere. cades tamẽ nõ magna fuit ob propinquum refugium, cum insequentes telis peterẽtur è mœnibus. quo facto auxiliarij diuersi abierũt oppidanis nihil adiutis: & obsessi denuo laborabant inopia exclusi comitatibus. Eodem tempore Sex. Tarquinius duxit Latinorum exercitiũ ad Signiam Romanorum coloniam, sperans se primo impetu oppressurum presidarios. sed repulsus strenuè à propugnatoribus, multum ibi frustra contriuit temporis. coactusq; est infecta re discedere, submissis

nonnahrāsidio cum comitati cura cōsalum, &
 obsidione exemptum oppidū. Sequenti anno con-
 sules creati T. Largius Flavius, Q. Claelius Sici-
 lus. Claelius domi temp. curare à senatu iussus
 est cum dimidio exercitus relicto ad cauendus
 nouas res, uir mitis et populari ingenio. Largius
 ad oppugnandos Fidenates instructum duxit
 exercitum. quos diurnitate belli rerumq; o-
 mnium uictui necessariatū inopia fessos, infesta-
 bat insuper fodiendis subter mœnia cuniculis
 excitandisq; aggeribus, machinis etiam admo-
 uens & noctesq; diesq; oppugnationem conti-
 nuans, quod speraret breui se potiturum oppido.
 nam Latinorum populi quibus maxime freti
 Fidenates bellum tolerabunt, eos seruare non
 poterant, nullus enim per se ualebat obsidionem
 soluere: in commune uerò nondum contraxerant
 copias, sed aliquoties per legatos appellati pro-
 ceteris semper idem responsum dabant, auxilia
 breui affore. res autem non respondebat pollici-
 tis, sed uerbis tantum sonabat spes. nec tamen
 prorsus de Latinorum ope desperatum est à
 Fidenatibus, obstinata spe omnia mala perfe-
 rentibus, quamuis super alia fames dira preme-
 ret, multosq; mortales conficeret. tandem pre-
 grauati calamitatibus, legatione ad consules
 missa inducias petebant ad certum dierum nu-
 merum, deliberaturi interim de pacis legibus. re-
 uera tamen non consultationis causa quereba-
 tur

tur mora, sed comparandi auxilij, sicut comper-
tum est ex recentibus transfugis. proxima enim
nocte nobilissimos civiũ & gratiosissimos apud
Latinorum populos, ad totam gentem suppli-
catum legaucrant. Quo cognito L. Argilius peten-
tibus inducijs respondit, deponenda esse arma
portasq; aperiendas, atq; tum demum impetra-
turos colloquium: alioqui nec pacem nec indu-
cias, nec aliud quicquam humanum modera-
tumue sperandum eis à Ro. po. Ceterum legatos
ad Latinum nomen missos accurate obseruabat
ne redirent intra mœnia, interclusis omnibus
uijs ad oppidum ferentibus. quo factum est ut
obsessi desperatis externis auxilijs, coacti sint ue-
niam ab hoste precibus petere: decretumq; pro
concione ferre condiciones quascunque consul
uictor dederit. Et adeò civiles erant mores du-
cum eius seculi, abhorrentesq; ab omni arro-
gantia tyrannica, quam ætatis nostræ duces
pauci euadere potuerunt elati potestatis ma-
gnitudine: ut deditioe positus oppido nihil
egerit de sua sententia: sed ademptis armis,
& relicto in arce presidio ipse Romam abiit:
coactoque senatu dispiciendum patribus pro-
posuit quomodo tractandi sint dediti. Qui læti
tantum honoris à consule sibi habitum, pro-
nuntiauerunt nobilissimos Fidenatium à qui-
bus defectionis initium ortum fuerat, quoscunq;
consul pœna dignos indicauerit, uirgis prius

casos plectendos capite. de cæteris in ipsius potestate reliquerunt quidnam uellet statuere. Ille totius negotij factus arbiter, paucos aliquos Fidenatium accusatos ab aduersæ factionis ciuibus in omnium conspectu supplicio affecit, bonis eorum addictis arario, reliquos omnes permisit frui bonis suis & patria. agri dimidium ademptum, quem diuisit relictis in arce Romanis militibus præsidarijs. his rebus gestis domum reduxit exercitum. cæterum Latinos populos audita Fidenarum deditio terruit: passimq; male audiebant administratores rerum publicarum, quasi prodidissent socios: coactisq; rursum apud Fidentinum concilij præsidibus, belli suasores in pacis studiosos multis uerbis inuerti, præcipue Tarquinius & gener eius Mæmilius, Aricinorumq; proceres, effecerunt suis cõcionibus ut omnes Latini nominis populi cõmune bellum contra po. Rom. susciperent. & ne quis populus societate proderet, neue sine communi cõsensu pacem priuatim faceret, iureiurando inter sese deuincti sunt, additis diris execrationibus in eos qui à fœdere discederent, decretoq; ut pro hostibus haberentur à reliquis omnibus. In hoc fœdus nomina dederunt, Ardeate, Aricini, Bonillani, Bubetani, Corani, Cornetani, Gabini, Laurentini, Lanuuii, Laninienses, Labicani, Nometani, Norbani, Praenestini, Pedani, Querquetulani, Satricani, Scæpienses.

prentes. *Scitini, Tullini, Tiburtini, Tusculani, Tre-*
biani, Veliterni. Ex his omnibus populis delectu
 iuniorum habito tantum copiarum contractum,
 quantū Octauius Mamulio, & Sex. Tarquinio
 satis uisum est, penes quos erat imperium. Et ut
 honestam belli causam habere uiderentur, le-
 gatos Romā miserunt nobilissimos uiros ex uno
 quoq; populo. Qui introducti in curiam aiebant
 populum Romanum accusari à populo Arici-
 no nō solum iter tutum præbuisse Etruscis bel-
 lum inferentibus Aricia, uerū etiam adiuuisse
 eos rebus ad id necessarijs: deinde eos qui ex
 pralio effugissent excepisse inermes & saucios
 omnes seruasseq; cum non ignorarent eos cōmu-
 ne bellum intulisse uniuerso Latino nomini, si
 Aricia potiti fuissent, facile occupaturos ca-
 tera. Si igitur uelint iure cum Aricinis experiri
 in communi Latinorum iudicio, & stare illorū
 placitis, bello opus non fore. quod si solita super-
 bia nihil iustum æquūque cognatis concedant,
 minabantur gentem Latinorū cum eis bellū ge-
 sturam totis uiribus. Senatus nolens eosdem ha-
 bere & accusatores & iudices, ueritusq; ne illi
 hoc obicō grauiora imperarent postea, maluit
 bellum accipere: & securus quantum ad forti-
 tudinem rei; militaris peritiā attinet, non-
 nihil timebat tam numerosam hostium multi-
 tudinem: dimissisq; legatis circum finitimos po-
 pulos ambiebat eorum societatem atq; amicitiam,

eiam, Latinis ubiq; obnitentibus, & multa cri-
 mina in populum Romanum cōgerentibus. Her-
 nici nihil sani responderunt in suo cōcilio, parti
 utriq; suspecti. aiebant enim neutris se in præ-
 sens missuros auxilia, deliberaturos prius per
 otium utrorum postulatio sit iustior, & ad eam
 deliberationē opus sibi anno integro. Rutuli La-
 tinis auxilium discrete polliciti, Romanis tamen
 offerebant suam operam in impetrandis equio-
 ribus conditionibus, si bello pacem anteponerent,
 Volsci demirari se dicebant Romanorum impi-
 dentiam, qui & aliarum offensarum sibi con-
 scij, & nouissime ablata agri partis optima,
 nihilo minus audeant ab inimicis auxilia pete-
 re. irent & agrum prius restituerent, ac tum de-
 mum ab amicis quod equum est peterent. He-
 trusci utrosq; frustrabantur, cum Romanis di-
 centes recens fœdus sibi intercedere, cum Tar-
 quinij cognationem & amicitiam. Talibus re-
 sponis acceptis Romani nō abiecerunt animos,
 licet magno bello instante nulla spes auxiliij se
 ostenderet: sed freti solis domesticis uiribus multo
 audaciores reddebantur contra pericula, quasi
 necessario fortes uiri futuri in certaminibus: &
 si res prospere successerint propria uirtute pa-
 raturi uictoriam, nemini communicata gloria
 cæcærum in apparando bello. & militum de-
 lectibus difficultatis fuit nonnihil: non omnibus
 pari alacritate dantibus nomina. nam egenis
 præf

praesertim aere alieno pressi, quorum ingens erat
 numerus, citati non parebant, nihil sibi cum pa-
 tricij esse dictitantes, nisi senatusconsulto re-
 mitterentur debita, immo non decrant qui de-
 ferturos se urbem dicerent: seq; inuicem horta-
 bantur ad non immorandum in urbe in qua nul-
 lius bonae rei sint participes. hos aliquãdiu pa-
 tricij solari corabantur & ad meliorem mentẽ
 traducere: sed cum hac ratione nihilo modestio-
 res eos redderent, in senatu consultatũ est quo-
 nam honesto modo ciuitati tranquillitas possẽ
 contingere. Patrum aliquot mediocris census et
 aequioris ingenij suadebant remittenda inopi-
 bus debita, redimendamq; paruo dispendio be-
 neuolentiam ciuium, magnopere utilem tam pri-
 uatim quã publicè. huius sententiæ princeps
 erat M. Valerius Marci filius, fratris P. Vale-
 rij Publicolæ eius qui unus fuerat è Tyranno-
 rum expulsoribus. is docebat, quorum paria es-
 sent commodã, eos solere in certaminibus pa-
 rem exhibere operam: ceterum eis ad quos inde
 nihil fructus redeat, nunquam innasci genera-
 sos spiritus. addebat irritatos esse omnes inopes,
 obambulantesq; per forum dictitare: quid no-
 bis proderit uicisse foris hostem, si domi foene-
 ratoribus licet nos ob æs alienum in neruũ ab-
 ducere? & asserto urbi imperio, ipsi ne corporũ
 quidem libertatem retinebimus? nec id solum pe-
 riculum ostendebat, si plebs insensa fieret sena-
 tu, ne

tui, ne deserat rempublicam iniquis temporibus, quod omnibus metuendum sit studiosis saluis publicæ: sed aliud etiam hoc grauius, ne tyrannorum blandimentis decepta cum illis arma contra patricios confociet, ac mox Tarquiniū in regnum restituat. haecenus intra uerba. & minas eam constitisse, nec prorupisse ad opera: id uero cauendum in posterum, & demerendam hac ope plebeculam, non nouo exemplo nec omnino indecoro. multos enim se posse ostendere qui grauiora etiam periculerint, cum non daretur aliud remedium. Necessitati enim semper homines cedere, & securitatis rationem priorē quā decori habendam. Enumeratis deinde multis multorum populorum exemplis, postremum adduxit Atheniēsium ciuitatis omnium confessione sapientissimæ: quæ non ante multas ætates, sed patrū memoria, cegenis remissionem debitorum suāsu Solonis decreuerit: quod factum reprehensum à nemine, nec autorem consilij uocatum rei alienæ interuersorem aut maleficum, sed tam inuentoris sapientiam probari omnium testimonio, quā executricis prudētiā. Romanis uero qui nō de paruis quibusdam com modis periclitentur, sed ne rursus tradantur immani omniq; bestia ferociori tyrāno, quē sane mentis uitio daturum, si eadem benignitate ciues cegenos pro inimicis reddant sibi belli socios? mox ab externis exemplis transitu facto ad do

ad domestica, commemorauit necessitates superioris temporis: quando agro ab Heeruscis occupato inclusi mœnibus, extremaq; uictus inopia pressi, non sumpsere animos insanorum mortemq; appetentium: sed à necessitate mutati consilium, sustinuerunt obsides dare Porſenæ uirorum nobilissimorum liberos, & agro multatari cōcessis Heerusco septem pagis, & in tyrannorum causa hosti commisso de se iudicio, frumento insuper dato & armis positis, præbitoq; quicquid Heeruscis in mercede pacis postulauerant. His exemplis usus negabat corundem esse hostibus nihil quod poscerent non cōcedere, cum ciuibus uero de re parua contendere: idq; post multos honestissimos labores pro imperio ab eis exultatos, etiam sub regibus, post assertam alicriter à tyr. inuide patriam: paratis etiam in posterum ad nauandam operam strenuam, si habita ratione inopie, animi tantū & corpora que sola supersint, impendenda sint reip. aiebatq; etiam si illi pre pudore nihil tale auderent dicere aut poscere, patriciorum esse decenter eis prospicere, & quibuscunq; rebus opus habere sciret uel priuatim uel publice, eas prompte suggerere: reputando contumeliosum esse quorum utantur corporibus, eis non gratificari in re nummaria: & iactare apud omnes, belle se pro libertate gerere, qua suos adiutores spolient, nō quòd mali sint, sed quòd inopes, eoq; nomine miseratione dignior

digniores quàm odio. His dictis cum multi assentirent non sine laude Valerij, Appius Claudius Sabinus suo loco rogatus sententiam suasit contrarium, negans seditionem in urbe cessaturam remissis debitis, imò periculosius ad diuites migraturã ab inopibus. omnibus enim liquere laturos egre qui fraudabuntur pecunijs, cum sint ciues civilibusq; fungantur munijs, omnibusq; expeditionibus interfuerint: nec passuros bona relicta sibi à maioribus, auctaq; industria simul & parsimonia, publicari nequissimis & ignauissimis ciuium: & quosdam de alieno liberales adimere possessionem eorum iustis dominis. cogitandum præterea non ab inopibus in quibus nihil sit virium perdi-republicas, quando hi necessitate contineantur in officio: sed à diuitibus & tractantibus res populi, si à deterioribus afficiantur iniuria, & ius suũ obtinere nequeant. Atq; ut nulla sequatur pecunijs defraudatorũ indignatio, leniq; animo damna sua perferant, ne sic quidem honestum fore aut tutum patribus, ita gratificari inopibus, ut è vita tollantur contractus & commercia, pro quibus succedat inhumanitas & rerum sine quibus commode non uiuitur penuria, neq; in agro colonis scruentibus atq; plantantibus, neq; nautis maria exercentibus aut negotiatoribus commectus transmarinos subuehentibus, alijs'ue iustis laboribus egenis uacantibus. in omnia enim hæc, quoties
opus

opus fuerit, neminem diuitum impensurum suas pecunias. ita opes securam inuidiam, cessaturum operandi studium: potio-remq; fore conditionem perditorum quam frugi hominum, iniustorum quam iustorum, aliena usurpantium quam sua seruantium. eas uero esse ueras seditionum causas in urbibus, & mutuarū cadiū omniumq; malorum per quæ uel fortunatissima ciuitates libertate excidunt, quadam uero minus felices etiam funditus intercunt. Sed maxime considerandum his qui nouam reip. formam inducunt, nequis malus mos surrepat, quòd necessario. qualiacunq; sint publica studia, talis etiam fiat uita priuatorum hominum. non esse autẽ morem peiorem in urbibus domibus'ue, quam unum quẽq; pro libidine semper uiuere, & potiores omnia indulgere deterioribus, siue id sponte siue coacti faciant. nec enim expleri amẽtium cupidines si potiãtur quibus uclint, sed irritatas augeri in immensum, idq; maxime uulgi esse ingenium. quæ enim quisq; aut pudore proprio, aut ab alio præstantiore cohibitus ueretur facere, ea si more publico recipiantur audet facilius, in sua uoluntate confirmatus aliorum cõsuetudine. Inexplebiles porro & infinitas esse insensati uulgi cupidines, quarum priusquã inualiscant resistendum principijs, alioqui iam ad auctis sero medicinam fieri. nam omnes æquiore animo speratis frustrari, quã semel sibi concessa amittere.

ere. *Exempla* deinde aliquot *Græcarum* urbium cōmemorauit, quæ intempēstina lenitate admiffis malorum morū principijs, nō amplius eos potuerint tollere, eoq; in grauiffimis calamitates incidere. ciuitatem enim sinulem esse uni homini, in quo senatum animus, corpus plebem referat. itaq; si senatum plebi subicerint, perinde fore ac si corpus præficiat animo, nec ratione ducantur sed affectibus quod si plebem senatui parere assuescerint, sic facturos ut illi qui corpus animo subdunt. & in omni uita uirtutem non uoluptatē respiciūt. Post hæc atiebat urbē nihil opius habituram, si egi negata sibi debitorum remiffione detrectent militiā, dicēs omnino paucos esse quosdam qui præter corpus nihil sibi reliquerint: quorū neq; præsentia in expeditionibus magnam utilitatem afferat reip. neq; absentia multum incōmodet: quod cēsū minimū habentes ultimū in bellū locū teneant, & legionum additamentū sint ad pauorē incutiendum hostibus, ut qui præter fundus nihil telorū gestent, quarū minimus usus sit in prælijs. Eos uero qui ciuium nō ualentium es alieni dissoluere egestatem miseratione auxilioq; dignā existiment, cōsiderare iubebat unde nam illa egestas acciderit, cū agri portiones à maioribus relictas acceperint, & in militia multa lucrati sint, ac postremo direptis tyrannorum bonis rem familiarem pro sua parte auxerint: ut quos uentri turpibus

surpibusq; uoluptatibus impendisse patrimonium uideant, eos propudia & labe urbis existimēt, magnumq; reip. cōmodum si ultero in malā rem abeant : quos uero iniquitate fortunæ excidisse facultatibus, eis de proprijs bonis bene faciant. id enim facile discerni cū unā uixerint : & auxilium ferendum sponte non alijs cogentibus, ut pro pecunijs honestius debeat gratia. cōmunē autē opem ferre malis pariter ac probis, & de alieno benefacere, tum quibus adempta sit pecunia, eis ne gratiam quidem pro beneficio debitā relinquere: id uero alienum à Romanis uirtutibus. Postremo rem esse omnium longe grauissimam: nec ferendam affectatibus in alios imperium : si quæ maiores parte magno labore prognatis ex se reliquerint, ea non sponte, neq; persuasi, neq; suo tēpore quādo cōsulendum est recip. sed quasi capta urbe aut breui in hostis potestatem uentura, præter suā uoluntatē ita collocens, ut inde nihil aut parum cōmodi percipiant, & insuper graue sibi accersant periculum. Longe enim satius esse Latinorum imperata ut minus iniqua facere, ac ne bellum quidem admittere, quā nullius bonæ frugis hominibus cōcedendo quæ postulant, fidem à maioribus in templo consecratam & annuis honoratam sacrificijs, ex urbe tollere in funditorum gratiam, ne in bello desit eorum opera. Summa autem sententiæ hæc erat. Ciues qui æquo iure cum alijs experiri uelint

line belli fortunã, assumēdos ad res gerendas: eos
 uerò qui quomodocūq; paciscātur de armis su-
 mendis pro patria, ualere sinēdos, ut inutiles fu-
 turos etiã si quid impetrauerint. Si enim hãc se-
 natus uoluntatē esse didicerint, ultro uētuos ut
 operã suã bene reip. cōsulēribus offerāt, seq; pa-
 ratos proficātur. nã stultorū semper id esse inge-
 niū ut cōtra obsecūdātes insol. scāt, nec nisi ter-
 riti sapiāt. Ita codē tēpore due aduersissimæ sen-
 tētiæ dictæ sunt, & præter eas aliquot aliæ mo-
 derātes utrāq; nã quidã cēsebāt his tātū remit-
 tenda debita qui n̄hil possideāt, ut scēnatorib-
 us abducēdi ius esset in bona, nō etiã in corpo-
 ra. quidã ex arario persolucndū es alienū eorū
 qui soluēdo nō sint, ut per publicã gratiã priua-
 torã inopū fides fiat incolumis, & creditoribus
 caueatur ab iniuria. quidã nexos necēdōsue in
 libertatē restituēdos, & pro his reddēda scēna-
 toribus bello acquisita mancipia. has omnes
 una sententiã uicit, nihil in præsentiarū statuis-
 sed bello bene finito cōsules super ea re ad sena-
 tum referre debere, suspēsis interim omnibus de-
 bitarū pecuniarū exactionib. atq; etiã iudicijs,
 ut magistratus à reliquis negotijs uacui appa-
 rando bello tantūmodo studeant. Hoc s. c. ubi in
 populū exiit, turbationē manuit ciuiū, nec tamē
 in totū cessauit seditio. quidam enim ex opificiis
 uulgo nō multū spei ponētes in senatus auxilio,
 postulabāt duorū alterū: aut remissionē debito-

rum cōcederēt, si se uellent periculorū socios, aut per dilationes fucū sibi facere desinrent. aliam enim mentē esse indigēibus, aliam affecus ea quibus egerāt. In hoc rerū statu senatus curās nequa nasceretur à plebe nouatio, decreuit consulari potestate in præsens sublata, aliū magistratū creare belli pacisq; & omniū rerū potentem, à quo nō liceat cōsiliorū factorū ue rationē repositere. ei semestre tēpus præsstitutū, quo exacto consules gubernacula reip. reciperēt. ut autē ad depellendū tyrānorū belli spōte subirēt tyrannidem, inter alias præcipua causa fuit lex Valeria, quā antè diximus latā à Publicolā: quæ sententias cōsulū capitales irritas faciebat ni populus Rom. iudiciū accederet, permissa reis prouocatione ad plebis suffragia, ante quæ in iuro erāt ipsorū tam bona, quā corpora. cū uero qui cōtra hanc legē fecisset, impune licebat occidere, itaq; uidebatur manēte hac lege ad nulla munia per magistratus cogi posse inopes: nimirum sublato metu supplicij, quod representari nō poterat, sed expectāda erāt suffragia populi: cessāte uero lege necessario iussa facturos. & ne palām uiolāti legē aduersarētur, per tyrānicā potestā introducta est in reip. omnibus legibus superior. atq; ita hoc s. c. prodito inopibus astitū nō sentiētibus ablatū est Valeria legis auxiliū. fuit autē tale. **Zargiū & Clæliū c o s s.** & si quis alius magistratus sit in rep. potestātē deponere. **Nū autē**

virū à senatu electū, approbatūq; suffragijs po-
 puli, habere semestrē potestātē rerū omniū, am-
 pliorē quā sit cōsulū. Hoc quid sibi uellet nō sa-
 tis intelligētes plebeij, senatus cōsultū ratū fece-
 runt: quāuis potentior esset hic magistratus quā
 dominatio legitima: simulq; electio senatui per-
 missa est. ac mox agitatū in senatu de uiro ad
 hoc idoneo. Videbatur enim resp. opus habere a-
 liquo industrio rei; militaris peritissimo, ad hęc
 prudēte ac tēperato, qui sapiētē uteretur pote-
 statis amplitudine: artibus etiā imperatorijs in-
 structo, qui moderate regeret, scuerq; castigaret
 nō parētes imperio, quod iū querebatur maxi-
 me. Cūq; omnia hęc adesse uiderēt alicri cōsulū
 T. Largio (nā Clælius excellēs civil. bus artibus
 industria militari carebat, & mitior quā pro
 magistratu lētus erat ad supplicia) senatus pu-
 dore quodā retinebatur, ne abrogato alicri ma-
 gistratu legitimo, amborū potestātē alicri lar-
 giretur maiorē regia: simulq; subuerebatur ne
 Clælius prælātū sibi collegā egre ferēs, id factū
 interpretaretur in suā cōtumeliā: mutat aq; uo-
 luntate plebē amplexus patrociniō turbaret sta-
 tum reip. eas cogitatiōes omnibus in mediū pro-
 ferre cūctātibus, maximus natu cōsulariū hono-
 ratissimus sic tēperauit sentētiā, ut amborū pa-
 ri honore seruato, et ab illis ipsis magistratui ma-
 gis idoneū acciperēt. Sit enim sibi uideri, quā-
 doquidē S. P. Q. R. uni uiro summā potestātē cō-
 mitteren

mittendā decreuerit, & duo supersint curanda, cui nam dandus magistratus par tyrānidi, & à quonā legitime creādus: alterū cōsulū, siue cedēte collega, siue sortito, electorem factū ei mādare curā reipublica, quē iudicet ex omni numero ciuiū maxime ad eā idoneū. interregibus enim nūc opus nō esse, penes quos regē nominādi ius fuerit, quando respública legitimū magistratū habeat. Eā sentētiā laudātibus omnibus, assurgēs alius: *Mihi*, inquit, uidetur addēdū: quoniā hoc tēpore duo prāstātissimi uiri administrāt rēpūblicā, quibus meliores uix inueneritis, alteri dari nominādi potestātē, alterū à collega cligi, ubi inter ipsos cōparatū fuerit uter magis idoneus: ut honore equati pariter quoq; gaudeant, alter ob ornatū collegā suo testimonio, alter ob collegā de se iudiciū. nā utrūq; & iucūdū & honestum est. Equidē scio etiās hoc nō fuisse additū sentētiæ, ipsos facturos: rectius tamē fiet uobis etiā uolentibus. Placuit omnibus, et nihil amplius addendo senatuscōsultū factū est. Tū cōsules accepta potestate discernendi uter ipsorū aptior ad imperiū, mirādū quiddā fecerūt & uix ulli credibile. nā uterq; collegā se digniorē uideri uolebat: et totus ille dies cōsumptus est in deprecādo honore, ac enumerandis alterius uirtutibus, mirāte senatu suspēsoq; ad cōtentionē cōsulū. dimisso deinde senatu, cognati utriusq; et reliquorum senatorū honoratissimus quisq; *Largiu cō-*

uentum usq; ad noctem obtundebant precibus, docentes in illo sitam totam senatus spem, & istum honoris contemptum esse damnosum Reip. ille constanter eos precibus atq; obiectionibus pergebat repellere. Sequenti uero die coacto rursum senatu, tergiversantem tunc etiam & contra omnium uota non decedentem de proposito assurgens Clælius pronuntiat, quæadmodum per interreges solitum, ipseq; magistratum eiurat. Huic primo omnium Romæ summa & libera belli ac pacis omniumq; aliorum negotiorum potestas est credita, cum dictatoris nomine: siue à potestate imperandi & edicendi quidlibet, tum alijs præscribendi æqua & iusta suo arbitrio, que edicta Romani uocant: siue (ut quidam malunt) quod à collega dictus, hoc est nominatus sit: non enim à populo magistratum accepit more patrio, sed ab uno uiro designatus: simulq; cauebatur ne inuidiosum & molestum nomen imponeretur magistratum gubernaturo ciuitatem liberam: tum subditorum causa, ne offenderentur odiosis uocabulis: tum ipsorum qui id imperium assumunt respectu, ne imprudentes uel efferrantur plus æquo ab alijs, uel ipsi eos tractent insolentius, sicut in tanta potestate solet fieri. Nomen certe non præ se fert tantam potestatem tyrannicæ proximam. Videntur autem mihi Romani & hanc administrationis publicæ speciem mutuisti à Græcis. nam qui ἀπομνῆται apud præcos

Græcos

Græcos uocabantur, sicut in commentario De regno Theophrastus narrat, tyranni quidam erant electiij. eligebantur autem à ciuitatibus pro ratione temporum, non sine præfinito termino neq; perpetui: sed ad circum temporis spatium, quemadmodum & quantisper postulabat Reipub. utilitas: sicut Myrilenæ olim elegerunt Pittacum contra exules Aicæi poëtæ socios. primi autem inuētores rei. utilitatem experimento didicerunt. A principio enim omnes Græcæ ciuitates erant sub regibus, nisi quòd illi non barbarica licentia dominabantur, sed legitime iuxta patrios mores regnum exercabant: optimusq; rex habebatur qui esset iustissimus & legum seruantissimus, nusquam discedens ab institutis patrijs: id quod ex Homero liquet, appellante reges $\delta\iota\kappa\alpha\sigma\pi\acute{o}\lambda\alpha\varsigma$ siue $\delta\epsilon\mu\iota\sigma\tau\omicron\pi\acute{\epsilon}\lambda\alpha\varsigma$, hoc est iuris redditores siue iuridicos: diuq; regnatum est certis conditionibus, sicut apud Lacedæmonios. Sed postquam aliquot eorum inceperunt abusi potestate, & in rebus administrandis non tam leges sequi quàm suam libidinem, regni cedio magna pars Græciæ mutauit statum publicum, in leges ac magistratus. trāslatā potestate, qua cōseruarentur respublicæ. Quoties autē nec leges satis tuerentur iustitiam, nec magistratus ad legum tutelam sufficerent, & in temporum nouitatibus opus esset institutis non tam optimis quàm ad præsentem rerum statum accom-

modatissimis, non solum in improvisis casuum
 aduersitatibus, uerum nonnunquã & in immo-
 dicis prosperitatibus, quæ bonam cõstitutionem
 Reip. corrumpent, celeremq; ac liberam corre-
 ctionem postularent, necesse erat regias ac tyran-
 nicas potestates rursus in medium proferre, con-
 uelatas honestioribus uocabulis. Sic Thessali
 archos, sic Lacedæmonij harmostas eos appella-
 bant pro tyrannis uel regibus: quòd religio effec-
 restituere potestates, cum iureiurando & deuo-
 tione abrogatas deorum monitu. Ego igitur (ut
 dixi) à Grecis desumptũ hoc exemplum opinor,
 sed ab Albanis mutuatiũ manu Licinius, qui
 primi post Amulij Numitorisq; obitum defi-
 ciente stirpe regia magistratus annuos creau-
 erunt cum regia potestate, Dictatores uocatos.
 ego non tam de nomine inquirendũ putauit, unde
 profectum Romam peruenerit, quàm de exemplo
 ipsius potestatis quam in se continet hæc appel-
 latio. Verum de hoc plura scribere non uidetur
 presens operis. Quas autẽ res Largius primus
 dictator gesserit, quemue ornatũ addiderit huic
 magistratui, compendio conabor dicere, ratus le-
 ctari hæc utilissima, quæ magnam copiam præ-
 bebunt honestarũ ac conducibilium exemplorum
 legislatoribus & inuentutis eruditoribus, ceterisq;
 omnibus qui ad res publicas tractandas
 animum adijciunt. Non enim illaudata humi-
 lis uel ciuitatis instituta & uita rationes, neq;
 ignob.

ignobilium negligendorumue uirorum consilia
 resq; gestas narrabimus, ut uideri possim uerbo-
 sius parua etiam friuolaq; profecui: sed eius qua
 iuste honesteq; statuatur omnia: deq; uiris qui eam
 ad hoc dignitatis fastigium perduxerunt: quo-
 rum cognoscendorum studiosus facile sapiens &
 ciuilibus negotijs aptius euasit. Ergo mox ut
 magistratum inijt, equitum magistrum creauit
 sp. Cassium, qui consulatum gesserat Olymp. se-
 ptuagesima: qui mos usq; ad nostram aetate ser-
 uatur à Romanis, nec ullus unquam dictator fuit
 absq; magistro equitum. deinde potestatis uim
 ostendere uolens quanta sit, ad terrorem magis
 quam ad usum lictores iussit cum fascibus secu-
 res sibi per urbem praefere, patrio quidem more,
 sed post exactos reges intermissa à consulibus,
 dum Publicola primus Cos. noui magistratus in-
 uidiā uultu minuire, tunc uero renouato. his ca-
 terisq; regij principatus insignijs ubi turbulentos
 quosdam & nouarū rerum studiosos perterritis,
 ante omnia tributim censum egit ex optimo in-
 stituto seruij Tullij regum gratiosissimi apud po-
 pulum, ascriptis nominibus et aetibusq; & ipso-
 rum qui censabantur & liberorum: breuiq; tem-
 pore metu pœne, ne detrectantes ciuitate simul
 & bonis multarentur, censa sunt C L. milia eo-
 rum qui pubertatem attingissent, & septingenti
 insuper. deinde militari aetate separata à senio-
 ribus, digestaq; per centurias, tam pedites quam
 I 5 equi

equites quadrifariam distribuit, & è quatuor præcipuam partem circa se habuit, è reliquis Clælio in consulatu collegæ optionem fecit quam uellet accipere, tertiam Sp. Cassio magistro equitum attribuit, et quæ supererat fratrem præfecit Sp. Lergium. hæc urbi præsidio fuit, manens unâ cum senioribus intra mœnia. Bello satis apparato, productisq; copijs, terna castra metatus est, quâ maxime uenturos Latinos suspicabatur. Cogitans autem prudentis imperatoris esse, non tantum suis partes cõfirmare, uerum etiam hostiles debiliores reddere: & in primis sine pugna laboreq; hostem debellare, aut certe quàm minimo detrimento militaris multitudinis: eaq; pessima esse bella & molestissima quæ contra cognatos & amicos necessario suscipiuntur, existimabat ea magis ex æquo quàm ex iure finienda. quapropter certis hominibus, de quibus nulla erat suspicio, dimissis clam ad Latinorum nobilissimos, suadebat eis ut de pace agerent: palam quoq; legationibus tum singillatim populos, tum in commune totam gentem sollicitans, facile effecit ne omnes æque proclines essent ad eam militiam. sed maxime proceres demeruit, & ducibus parum morigeros reddidit. At Latinorum imperatores Sextus & Mamilius intra Tusculum continendo copias parabant se quasi Romam uersus moturi, diu tamen tempus terebant, siue quòd expectarent eos populos qui nond

nondum aderant, siue quòd non litarent in sacrificijs: interim pars quædam à reliquo exercitu diuisa Romanū agrum populabatur. Lægius re cognita immitit in eos Clœliū: qui nec opinis superueniens, paucos aliquot repugnātes interficit, uiuos capit reliquos. hos dictator curatos ex uulneribus, & cæteris humanitatis officijs deuinctos, uniuersos Tusculum remisit sine precio, & cum his legatos misit Romanorum nobilissimos: per quos impetratum est ut dimisso Lætinorum exercitu induciæ in annum fierent. His gestis domum reduxit exercitum. & nondum exacto imperij tempore, consulibus prius designatis dictaturam deposuit, nemine ciuium a se occiso, nec pulso in exilium, nec multato grauius. Id exemplum omnes postea dictatores secuti sunt usq; ad ætatem ab hac nostra tertiam. Nusquam enim in omni historia prodium reperimus aliquem in hoc magistratu se gessisse immodeste uel inciuiliter, quamuis sæpe Resp. solennibus magistratibus abrogatis omnia unius potestati permiserit: qui si in externis tantum bellis dictaturam adepti bene patriam defendissent nil corrupti magnitudine imperij, manus mirū esset: nunc inter multas magnas seditiones ciuium, uel regnum tyrannidē uic affictantibus quibusdam ciuibus, uel imminentibus innumeris alijs calamitatibus, ad prohibendas eas potestate acceptis omnes ad unum sine reprehensione usi primum illum

illum dictatorem emulati sunt : ut uulgo crederetur unicum id esse cuiusuis insanabilis mali remedium : & extremam hanc salutis spem reliquam ceteris deficientibus. Sed patrum aetate quadringentis annis elapsis à dictatura T. Larcij, odiosa res uisa est omnium mortalium iudicio, quando L. Cornelius Sylla primus & solus acerbe crudeliterq; usus est ea, ut tum primum sentirent Romani quod superioribus temporibus ignorauerant, dictaturam esse tyrannidem. nam & senatum ex qualibuscunq; constituit, & tribunitiam potestatem fecit quàm minimam, & urbes desolauit integras, & regna alijs dedit, alijs abstulit, aliaq; multa superbe gessit, de quibus longum esset dicere. ciuium quoq; præter eos qui præ alijs absumpti sunt, deditiorum interfecit non minus quatuor milia, & ex his excruciatos prius aliquot. An autem necessario è Repub. omnia illa fecerit, inquirere non est præsentis temporis: tantum indicare uolui cur graue & inuisum redditum sit dictatoris uocabulum: id quod non solis potestatibus, sed alijs etiam uulgo mirandis expectandisq; rebus interdum euenit. Omnia enim honesta & utilia uidentur tantisper dum usus eorum rectus est: quo per eos qui illis præsumunt deprauato, eadem uirpia habentur & inutilia. Sed ita fert rerum natura, ut uel optime fatales habeant terminos. Verùm hæc disputatio non est huius temporis.

D I O N

DIONYSII ALEXAN-

DRI F. HALICARNASSEN.

*antiquitatum siue Originum**Romanarum, Liber**Sextus.*

In quo hæc continentur. Bellum cum Latinis, & Regillësis pugna. Bella cum Volscis, Sabinis, Auruncis. Seditio propter nexos. consularium orationes grauissimæ. Secessio pl. in sacrū montem. legatio de concordia. Bruti oratio. Trib. ædiliūmq; pleb. creatio. Cn. Marcii Coriolani laus. fœdus cum Latinis. tēpus quinq; omnino annorum.

EQVNTVR Coss. *A. Sempronius Atratinus, M. Minucius, septuagesima prima Olympiade, qua uicit stadio Tisicrates Crotonien. Hipparcho Athenarum principe. horū consulu nec bello nec pace quicquam actum quod dignum sit memoria. nam & induciæ cum Latinis dabant ab externis bellis oriū, & suspensa ex S. C. exactio scenorum, donec futurum bellum finem securum inuenerit, cohibebat in urbe motus inopū remissionem debitorum flagitantium. eo anno aliud S. C. æquissimum plebs sancyit: siquæ mulieres Latina nuptæ essent Romanis uiris, aut Romana Latii*

Latinis, penes ipsius arbitrium esse, ut lint' ne manere apud coniuges, an patrias repetere. è liberis marces apud patres suos manere, sceminas innuptas proficisci cum suis matribus. erat autem frequens inter utrunq; populum connubium propter cognationem & amicitiam. hæc tum accepta ex hoc decreto licentia, satis indicarunt quanto tenerentur urbis desiderio. nam & Romane Latinis oppidis maritisq; relictis penè omnes ad parentes reuersæ sunt: & Latine in urbe nuptæ duabus exceptis maritos prætulcrūt patria, omine auspiciatissimo futuræ uictoriæ. his Coss. ferunt templum Saturno dedicatum in cliuo Capitolino qua è foro ascenditur, & ferias publicas decretas cum sacrificio anniuersario. Aram uero quæ ibi antea fuerat sacratam ab Hercule, ubi Græcorum ab illo tradito adolebantur uictimæ. id templum quidam scribunt locatum à T. Largio superioris anni Cos. quidam à Tarquinio Superbo. dedicatum uero ex S. C. à P. Posthumio Cominio. Horum igitur consulatu, ut diximus, alia pax fuit. Post eos facti sunt Coss. M. Posthumius T. Virginius, quando finita sunt cum Latinis induciæ, utrisq; denuo se ad bellum expedientibus. Romana multitudo tota erat ad decernendum alacris: Latini contra maxima ex parte inuisti cogebantur, proceribus populorum præter paucos corruptis Tarquinij Mamilijq; numeribus & pollicitis: plebeis uero quibus

quibus bellum non placeret. semotis à cura Reip. nec enim rationem belli poscere licebat: quam obrem multi moleste ferentes indignitatem rei, necesse habebant relictis suis ciuitatibus ad Romanos transfugere. non enim uetabantur à potentioribus, quibus pergratum erat dissentientes à se uliro profugere. hos Romani excipientes, quotquot cum uxoribus & liberis ueniebāt, domesticæ ascribebant militiæ, intermixtos urbanis cohortibus reliquos circa urbem per castella & colonias diuisos obseruabant nequid noui molirentur. cumq; uniuersorum uotis rursus expectetur unius uiri libera omnium rerum gubernatio, iunior Cos. A. Posthumius à collega Virgino dictator dictus magistrum eq. more iam recepto assumpsit T. Ebutium Heluam: properatoq; iuniorum dellectu, & diuisis quadrisariani copijs, unam partē sibi, alteram Virgino consularius collegæ attribuit, tertiā Ebutio magistro equitū, quartam A. Sempronio, cui cōmissa urbis custodia. iamq; omnibus rebus ad bellum instructo speculatores nūtiant Latinos iter ingressos cū toto exercitu: ac mox aliū, obiter ab eis occupatum munimentū quod Corbionē nominant, à paucis custoditū presidarijs, quos ad unū occiderūt, & eum locū fecerūt belli receptaculū. capitiuis tamē & pecoribus non multis potiti sunt: præter capta in Corbione, eo qd agrestes mature cū rebus suis quæ agi ferriq; possent in proxima

munimē

munimenta se contulerint. quapropter in uillas seuitum incēdio, terraq; uastata est. acceperant autem in ea expeditione ab *Ansio* *Volcorum* urbenobilissima & retētes copias, & arma, & frumentū aliaq; bello necessaria: qua accessione multum animati bonam spem habebant ceteros quoq; *Volscos* in societatem uenturos factō ab *Antiatibus* initio. His cognitis, *Posthumius* celeriter occurrit hostibus prius quā in unū conuenirent omnes eorum copie: properatoq; per noctem itinere cū exercitu uenit prope castra *Latinorū* ad lacum *Regillū* loco munito posita. ipse castra metatus est in tumulo alio & arduo imminente hostibus, loco multo q̄ illi opportuniore. At *Latinorū* duces, *Octanius Tusculenus* *Tarquiniū* regis gener, uel sic ut quidā scribunt generi filius, & *Sex. Tarquinius*, qui cum forte seorsum castra habebant, in unum locū ea contulerūt: & adhibitis in consiliū tribunis atq; centurionibus consultabāt quonam modo bellum gerere oporteat, uariatūmq; est sentētijs. quidam enim censebant impetum faciendū in occupatū à dictatore tumulum, donec ipsi essent terrori hostibus, sic interpretantes, timoris confessionē esse. locum tam munitū castris metandis quesitum. alij, circumuallandos eos & obsidendos parte exercitus: reliquum ad urbem ducēdum ut expugnatiū facilem absente iuuetutis robore. alij suadebant expectanda à *Volscis* ceterisq; socijs auxilia,
& pra

Et præferēda tutiora cōsilia fortioribus. Romanis enim moram nihil profore : sibi uero meliora expectāda processu tēporis. His ita deliberātibz superuenit T. Virginius, repente uia emensus nocte præterita una cum exercitu: seorsumq; à dictatore in alterius montis dorso aspero Et natura munito castra posuit, ut utrinque Latinis clauderetur in hosticum exitus, à dextris dictatore assidente, à sinistris cōsule. Ita magis etiam turbatis hostiū ducibus iura modo circūspectātibz, Et uerētibz ne ducēdo bellū cōmeatu destituerētur, Posthumius animaduersa eorū imperitia, mittit magistrū equitū T. Ebutiū cū equitū et leuis armatura lectissimis qui occupēt mōtē quēdā imminentē uia qua Latinis domo cōmeatus subuehebātur. is noctu cū suorum manu per syluas nullis callibus tritas euadens, prius quā hostis sentiret occupat eū tumulū. duces uero hostiū ut cognouere infessa à tergo. loca munita, ac ne cōmeatus quidē spem sibi relictā. q̄ non posset eisdē aduehi, deturbare inde Romanos decreuerūt, priusquā uallo tumulū muniāt. cum sextus ducum alter equitibus assumptis inuasit Romanū equitatū, ratus sustineri nō posse suum imperiū. sed fortiter exceptus, repulsusq; iterum atq; iterū, loci etiā natura aduersante, que è supernis pugnātes adiunās, irrita conatu subeūtibz in montē nihil afferebat præter uulnera, re infecta retro in castra abiit, territus insuper ad-

K

uenit.

uentu nouo militum, quos selectos è legionarijs Posthumius precedentium uestigia sequi iusserat. Romani iam secure locum tenentes, palam comunierunt ibi presidium. post hæc Latinorum ducibus uisum nõ amplius differre prælium, sed quã primũ armis decernere. Caterum dictator quãuis à principio animũ haberet debellare absq; prælio, idq; se effecturum speraret per hostium uictus inopiam, magna de causa mutauit propositum. Intercepti enim erant ab equitibus uias obseruationibus nũq; cum literis à Volscis ad Latinorum duces, significantes magnas sociorum copias adfore ad diem tertium, & alias item ab Eternicis. quo factum est ut necessario præter propositum acceleraretur prælium. cuius signum posteaquã datum est, in medium castrorum spatium utriq; progressi instructam acies in hunc modum. Sex. Tarquinius præerat sinistro Latinorum cornu, dextro Octavius Mamilius: mediã aciem tuebatur aliter filius Tarquinij Titus, & circa eum Romani trãsfuge atq; exules: equitatu quoq; trifariam diuiso in alas cornuum & mediã aciem. Romanorum uero dextrum cornu tenebat magister equitum T. Ebutius oppositus Sex. Tarquinio, sinistrum T. Virginius ex aduerso Octauij Mamilij, mediã aciem explebat dictator Posthumius, cõgressurus cum T. Tarquinio & exulibus. Stabant autem in utraq; acie in Romana x x i i i i. peditum milia, mille equites: in Latina quadraginta peditum, equitum tria milia.

milia. Sed prius quàm ad manus ueniretur, & Zatinorum duces multis uerbis adhortabantur suos ad fortitudinem non sine precibus: & dictator uidens milites territos aduersariorum tanto maiore multitudine, ad eximendum eum timorem progressus in cõcionem unà cum senatorum natu maximis, sic eos allocutus est. Dũ nobis adsunt, Milites, & tam extis, quàm auspicijs ceterisq; uaticinijs pollicentur ciuitati nostræ libertatem latamq; uictoriam, remunerantes nos pro perpetua pietate qua eos colimus: & inimicis nostris merito insens, quòd multis magnis beneficijs à nobis affecti, & tam cognatione uobis deuincti quàm amicitie fœdere, quo iuratum est communes utrisq; fore inimicos & amicos, omnibus his contemptis iniustum bellum nobis inferant, non de imperio potentiaq; contendentes, utris ea magis cõueniant: id enim utrunq; ferri poterat: sed de Tarquiniorum tyrannide, ut ex libera seruam nostram ciuitatem faciant. Opus est ergo ut uos centuriones atq; milites, cum sciatis præsto esse decorum opem fortiter certantibus, & quantum in se est ad uictoriam aspirantibus, non pericula & labores fugientibus, fortes nos uiros prabeatis, nec desitis fauori numinum qui semper hætenus seruauit reipublicam. Habetis enim fortunæ beneficio alia quoq; multa quæ pro uictoria uestra faciant, sed in primis tria manifestissi-

uentu nouo militum, quos selectos è legionarijs Posthumius precedentium uestigia sequi iusserat. Romani iam secure locum tenentes, palam communiuerunt ibi praesidium. post haec Latinorum ducibus uisum non amplius differre praelium, sed quam primum armis decernere. Ceterum dictator quamuis à principio animum haberet debellare absque praelio, idque se effecturum speraret per hostium uictus inopiam, magna de causa mutauit propositum. Intercepti enim erant ab equitibus uias obseruationibus nuntij cum literis à Volscis ad Latinorum duces, significantes magnas sociorum copias adfore ad diem tertium, & alias item ab Aernicis. quo factum est. ut necessario praeter propositum acceleraretur praelium. cuius signum posteaquam datum est, in medium castrorum spatium utriusque progressi instructam aciem in hunc modum. Sex. Tarquinius praerat sinistro Latinorum cornui, dextro Octavius Mamilius: media aciem tuebatur aliter filius Tarquinij Titus, & circa eum Romani transfugae atque exules: equitatu quoque trifariam diuiso in alio cornuum & media aciem. Romanorum uero dextrum cornu tenebat magister equitum T. Ebutius oppositus Sex. Tarquinio, sinistrum T. Virginius ex aduerso Octauij Mamilij, media aciem explebat dictator Posthumius, congressurus cum T. Tarquinio & exulibus. Stabant autem in utraque acie, in Romana $xxiii$ milia, mille equites: in Latina quadraginta peditum, equitum tria milia.

milia. Sed prius quàm ad manus ueniretur, & Latinorum duces multis uerbis adhortabantur suos ad fortitudinem non sine precibus: & dictator uidens milites territos aduersariorum tanto maiore multitudine, ad eximendum eum timorem progressus in cõcionem unà cum senatorum natu maximis, sic eos allocutus est. Dii nobis adsunt, Milites, & tam extis, quàm auspicijs ceterisq; uaticinijs pollicentur ciuitati nostræ libertatem latamq; uictoriam, remunerantes nos pro perpetua pietate qua eos colimus: & inimicis nostris merito insensi, quòd multis magnis beneficijs à nobis affecti, & tam cognatione nobis deuincti quàm amicitie fœdere, quo iuratum est communes utrisq; fore inimicos: & amicos, omnibus his contemptis iniustum bellum nobis inferant, non de imperio potentiaq; contendentes, utris ea magis cõueniant: id enim utrunq; ferri poterat: sed de Tarquiniorum tyrannide, ut ex libera seruam nostram ciuitatem faciant. Opus est ergo ut uos centuriones atq; milites, cum sciatis præsto esse decorum opem fortiter certantibus, & quantum in se est ad uictoriam aspirantibus, non pericula & labores fugientibus, fortes nos uiros prabeatis, nec desitis fauori numinum qui semper hætenus seruauit rempublicam. Habetis enim fortune beneficio alia quoq; multa quæ pro uictoria uestra faciant, sed in primis tria manifestissi-

ma. primum mutuam fidem, qua nihil contra hostes ualidius, non enim hodie coire coepit uestra societas & amicitia, sed communis patria iam dudum uobis hanc felicitatem peperit. simul estis educati eisdemq; instituti artibus, in eisdem sacra dijs fecistis altaribus, bonorum malorumq; longa iam tempore socij, quod ualidissimum amicitiae uinculum inter mortales natura esse uoluit, quoties certamen instat de rebus maximis. Deinde si hostes superiores fuerint, non alij quidem expertes erunt malorum omnium, alij contra patientur calamitates grauissimas: sed ex aequo omnes amittemus dignitatem, libertatem, atq; imperium: nec uxoribus, liberis, facultatibus, alienae bona re nulla quam nunc habetis frui dabitur. proceres autem ciuitatis & magistratus reipublicae miserrimis modis prius excruciatu tradentur exitio. Nam si nulla nostra noxa nec magna nec parua lesi, ipsi nullam a nobis omnibus abstinerunt iniuriam: quid expectandum est a uictoribus alta mente repositam habentibus distractionem a patria, bonorum suorum direptionem, nec unquam postea concessum per uos accessum soli natalis? Postremum est neutro iam dictorum leuius, si recte consideretis, nimirum non tales nobis occurrisse res hostium quales suspicabamur, sed multo opinione deteriores. nam praeter Antiatas neminem alium eis adesse uideris belli socium: nos uero puabamus.

mus uenturos omnes Volscos in eorū auxilium, multos etiam è Sabinis & Hernicis alijsq; populis, metu fingēte sibi uana terricula. At ista Latinorū erant somnia, irrita spe uanisq; subnixā pollicitationibus. alij enim deseruerunt eorum societatem, dedignati tam imperitorū ducū imperia. alij cunctantur magis quā opitulatur, spem frustrantes & tēpus terentes inaniter. qui uero nunc in apparatu sunt, post praliū sero ueniētes ad nihil erunt eis utiles. Quod si qui uestrum recte hæc à me dicta credentes, solam hostium multitudinem metunt, eos rem leuē metuere paucis docebo, uel potius reuocabo in memoriam: primum si cōsideretis maiorem illorum partem coactā contra nos arma sumpsisse, sicut ex multis ipsorum dictis factisq; nobis satis apparuit: reliquorum qui ultero & alacres pro tyrannis certaturi sunt paruum admodum esse numerum, quotam putatis portionem si conferantur ad nostras copias? Præterea in bello nō multitudine fretis uictoriam contingere solitam, sed fortitudine. longū esset cōmemorare Græcorum barbarorūq; exempla quoties ingētes exercitus superati sint à modicis, adeò ut quibusdam uideatur incredibile. Omitto cætera. uos ipsi quoties debellastis prospere, cū minores quā nūc haberetis copias, oppositi maioribus quā nunc sunt hostium? At forte alijs quidem fuistis terribiles assuesi eos uincere: à Latinis uero istis & Vol-

scis eorum socijs merito contemnimini, ut qui in
 preteritis conflictibus experti sint quales nam
 sitis. immo omnes uos scitis, multis praelijs gentes
 has uictas à nostris maioribus. quenam igitur
 ratio est, istorum post tot clades conditione ui-
 deri meliorem, nostram uero deteriore[m] qui eos
 toties uicimus? aut quis sanè mètis hoc diceres?
 ac demiror si quis uestrum horret hostium mul-
 titudinem, in qua pauci sunt strenui: nostrum ue-
 ro cõtemnit tam magnum & ualidum exerci-
 tum, quo nullum unquam uel numero uel uiri-
 bus præstantiorem habuimus in omnibus bellis
 qua hætenus gessimus. Unum etiam hoc ad au-
 dendum incitamentum est maximum, presentes
 adesse omnes senatus primates ut cernitis, com-
 munem nobiscum subituros belli alca[m], quamuis
 emeriti sint & immunitatem militie habeant
 ætatis priuilegio. Annon igitur turpe uos uiri-
 bus ualentes tergiversari: hos uero iam annis
 graues offerre se ad labores atq; pericula? &
 senibus audētibus si non hostem perdere, saltē
 perire pro patria: uestrum robur, quibus si bene
 cedat licet salua uita uincere: sin secus, & fa-
 cere & pati fortiter, nec fortunam experiri, nec
 uirtutis gloriam post se relinquere? Nonne ante
 uestrum seculum milites multa egregia facino-
 ra apud alios edita sunt decantari dignissima?
 multa item uestra celebrabuntur apud poste-
 ros, si huius belli bene gesti laudem ad alias pri-
 stinas

stinus adieceritis? Et ut iam fortibus premia, quam timidis supplicia propofita fciatis, audite quid utrofq; mane at. qui egregij alicuius facinoris in pugna editi testes habuerit, ci prater solennes istos honores agrum ex publico adijciã, efficiamq; ne in posterum necessarijs ad uitam indigeat. cui uero dijs iratis mala & turpis cupido fugæ incesserit, repræsentabo mortem frustra uitatam. talem enim ciuem mori tum ipsi tum patria uile fuerit: & sic peremptis nec sepultura nec parentatio dabitur, sed neglecti, indeplorati, à feris laniabuntur & alitibus. Hæc igitur cum præsciatis ite alacres omnes ad prælium, bona spe ducti ad rem gerendam fortiter, uno hoc periculo redempturi quicquid uotis expetendum est, exempturi libertatem uestram à metu tyrannidis, relicturi patriæ repositenti natalium & educationis gratiam, teneram liberorum ætatem & nuptas mulieres defensuri ab inimicorum libidine, senibus patribus præstituri ut quod superest uite cum uoluptate exigant. ô felices quibus læcbit huius belli triumphum deducere, excipientibus uos uxoribus, liberis, & patribus. ô mactos uirtute, qui corpora impendent patriæ. Ators certe fatalis est omnibus ignauis æquè atq; fortibus: sed gloriosa nunquam nisi bonis uiris contigit. Adhuc extremæ ad fortitudinem inhortantis uerba crant in auribus, cum diuinitus audacia quedã inua-

sit exercitum, & quasi uno ore conclamarunt,
 duceret se, & suis militibus fideret. Tum Post-
 humius laudata eorum alacritate, uoisq; fa-
 ctis, si felix pugnam sequatur exitus, sacra se
 dijs facturum magnifice, & anniuersarios lu-
 dos instituturum splendide, dimisit militem
 ad suos ordines. accepta deinde à ducibus res-
 fera, & tubis signa canentibus, cum clamo-
 re hostem inuadunt, leui armatura utrinque
 procurrente & equitibus, subsequens legio-
 narijs instructis & armatis pariter: ac
 mox ubique pugnabatur acriter, nusquam
 cessante milite. ut uero utrosque sua fefellit opi-
 nio: nam utrique animo praeceperant pugna
 sibi opus non fore, sed ne primum quidem im-
 pectum hostes laturos: Latini freti equitatus
 multitudine, percussura Romanos equites pri-
 mo ut putabant incursum: Romani rati se terri-
 turos hostem audacia contemptuq; periculi:
 hac inquam opinione utrique frustrati, nec iam
 in aduersariorum formidine, sed in sua forti-
 tudine collocantes fiduciam & spem uictoris,
 supra uires egregios pugnatorese prestiterunt.
 fuitq; uaria & reciproca fortuna certaminis.
 Antea omnes dictator in acie media selectissi-
 mos inter equites fortiter exemplo suo pugnam
 iciens impulit oppositos, cum Titus Tarquinij
 filiorum alter impacto in dextrum humerum
 pilo grauius saucius manu non posset uti am-
 plius:

plius: quamuis Licinius & Gellius non habita-
 ratione, temporum, ipsum regem Tarquinium
 faciunt ex equo pugnantem & saucium, uirum
 pene nonagenarium. prostrato autem Tito, eius
 milites post non longum certamen relato uiuo
 ducis corpore nihil postea gesserunt fortiter, sed
 pedem referentes cedebant dictatoris militibus.
 ac mox in fratris locum succurrente Sexto cum
 Romanis exulibus equitumq; lectissimis, nõ re-
 stiterunt modo sed impressionẽ in aduersos fece-
 runt. Ita ibi pugna equata, parte alia T. Ebu-
 tius & Octanius Mamilius inter se oppositi
 egregie pugnando quacunq; se uerterent, uel ho-
 stem profligabãt, uel suos titubãtes restituebant
 in gradũ: postremo ex prouocatione inter se con-
 currentes, grauiter non tamen letaliter alter al-
 terum uulnerant, eq. magister in pectus Mami-
 lium hasta per thoracẽ adacta, Mamilius con-
 trã illius trãsfixo dextro brachio: amboq; equis
 deturbati sunt. Utroq; ex acie relato, succedens
 in magistri equitum locũ legatus ipsius M. Va-
 lerius cum aliquantulum restitisset cum suis, re-
 iectus est extra aciem ab hostium equitibus,
 quibus exulum equitatus & leuis armatura
 subuenerat, ac postremo Mamilius iam ex uul-
 nere recollectus ualidã equitum uelitemq; manũ
 eò adduxerat. In eo conflictu legatus M. Vale-
 rius, qui primus de Sabinis triũphauit, & ani-
 mos po. Ro. post cladẽ ab Heruscis acceptã col-
 lapsos

lapsos erexit, hasta ictus cecidit, & circa eum honestorū ciuium magnus numerus. de cuius caduere magna contentio fuit, Publico & Marco Publicolæ filijs patruū protegentibus: qui in spoliatū & adhuc spirantē armigeris impositū cum in castra remisissent, ipsiq; in medios hostes præ dolore furentes ruerent, ab exulibus multitudine uulnecum confecti unā occubuerunt. post quorū casum acies Romana in sinistro cornu laborans usq; ad Posthumianos medium locum tenētes, agere seruabat ordines, cum dictator inclinatis iam ad fugā celeriter succurrit cum eis quos circa se habebat equitibus: iussuq; altero legato T. Herminio cum equitū alii legiones circumuehi, & à tergo suorum fugā sistere, nisiq; pareant, fugiētes occidere, ipse cū fortissimo quoq; equite in constipatum hostium globū facit impetū. iamq; propinquus primus equū in aduersos pleno cursu concitat. tantaq; fuit uis incurrentium, ut furentes & efferatos Latini non ferentes, in fugam uersi multi caderent. Interea legatus Herminius suos ex fuga receptos iamq; firmatos uertit in Mamiliū: congressusq; cum uiro statura ac robore omnium ætatis sue præstantissimo, & illū interfecit, & ipse dum cadauer spoliat, gladio in latus à quodā ictus interijt. At Sex. Tarquinius sinistrū Latinorū cornu regens resistebat constanter, tandēq; loco mouit Romanos oppositos. sed ut uidit tendentem in

se cum

se cum delictis equitibus Posthumiū desperata salute cōiecit se in medios: ubi circūuentus à Ro. equitib. simul & peditibus, telis und:q; serè in modum impetitus, non inultus tamen periit, interfectis aliquot qui cum ausi sunt cominus laesse. Ita casis ducib. reliqua Latinorū multitudo tota in fugā uersa est: castra quoq; à custodibus deserta Romani ceperūt, ubi Luculēta praeda inuenta cecit militi: maximāq; ca clades Latinorum fuit, qualis nunquam antea, cuius diuturnus sensus fuit reliquus. nam è quadraginta milibus peditū, tribus equitum, quæ diximus, superstites uix decies mille domum rediere incolumes. in eo pralio feruntur Posthuvianis equitibus apparuisse duo primæ lanuginis iuuenes præstantiore statura & forma quā quæ uideri posset mortalium, præcedentes Romanum equitatum, hostemq; hastis ferientes cominus, & in fugā cogentes. ac rursus post suos fugatosq; Latinos & castra eorum capta, serè iam fuit in pralio in Romano foro uisi esse adolescentes duo militari cultu procerissimi et pulcherrimi, uultu adhuc retinente quam in pugna habuerant speciem, & equis sudore madentibus. cumq; de equis descendissent ambo, lauissentq; fontana que ad eadem r. est & profluens paruum sed profundam facit lacunam, multis eos circūstantibus, rogantibusq; ecquid ab exercitu noui afferant, pugna indicasse atq; uictoria: digressosq; è foro

foro nusquã comparuisse postea, quãuis ualde à
 prefecto urbis quesitos. Postero die cùm sena-
 tus ex dictatoris literis inter cetera eius praliū
 memorabilia cognouisset de hac quoq; uisione,
 ratus utrobq; eorundem spectra obuersata ocn-
 lis, uerisimili coniectura credidit Castorum eas
 eas fuisse imagines. Eius mirificæ apparitionis
 numinū in urbe multa extant monumēta: in fo-
 ro templum Castorū publice constructū ubi ui-
 sae sunt eorum imagines, uicinusq; fons his sacer
 dictus & usq; ad nostra tempora creditus: tum
 sacrificium splendidum, quod quotānis populus
 Romanus per primarios equestris ordinis Idibus
 Quintilibus peragit, qua die uictoria hac illi
 cōtiguit. Præter omnia uero post sacrificiū trans-
 uectio eorū qui equos habent ex publico, qui per
 tribus & cēturias distincti, ordine in equis ue-
 huntur omnes quasi è pugna redeant, coronati
 frōde oleagina, & cogis palmatis amicti, quas
 uocant trabeas, initio pōpe facto ab ade Mar-
 eis que extra urbem sita est, & per transeuntes
 cū ceteras urbis partes, tum forū ademq; Casto-
 rum, nonnunquã quinq; uirorū millia, gerentes
 quicquid donorū militariū acceperūt à ducibus,
 egregiū sancè spectaculum, dignumq; imperij ma-
 gnitudine. Hac sunt que ob gemellorū Iouis fi-
 liorum apparitionem dicta factaq; à Romanis
 obseruauimus: unde facilis cōiectura est quã dijs
 cari tunc fuerint homines, præter multas &
 magnas

*magnas alias. At Posthumius illa nocte in castris acta, sequenti luce coronauit eos, qui præclaram in prælio nauassent operã: & captiuis custodia traditis, uotiuã sacra reddebat superis. Cui coronato etiam tum & exta aris imponenti, speculatores quidã ab editioribus locis cursu in castra delati, nuntiant aduentare hostiũ exercitũ. Erat autẽ Volscorũ selectũ robur, Latinis ante pugnã missum auxilio. quo cognito iussit omnes arma sumere, & intra castra ad sua quẽq; signa præsto esse, pulchreq; instructos imperata expectare. Volscorum uero duces ubi euentũ est unde prospectus patebat, ut uidere stragem totis capis editã, utrisq; castris stantibus, neminẽ uero è munimentis prodire nec amicũ nec hostẽ, aliquãdiu stupentes nõ poterant conytere. Quenam esset fortuna partiũ. deinde ubi ex quibusdam fuga seruatis cognouere de prælio, consultabãt inter se quid opus factõ sit. Audacissimus quisq; cõsebat optimũ esse ex itinere ualium Romanorum inuadere, donec multi laborarent ex uulneribus, omnes labore fessi essent, armis etiã maxima ex parte inutilibus, obtusis et fractis, necdũ ab urbe recẽs subuenisset auxiliũ. ipsis adesse magnũ ualidumq; & bene armatũ exercitũ. bellorũ peritũ, & tunc improuisa aduentu audacibus etiã terribilẽ. Prudentioribus autẽ nõ uidebatur iucũ absq; sociorum auxilijs laceßere uiros fortes ac bellicosos, elatasq; recẽti
 de Lat*

de Latinis uictoria, presertim in alieno territorio, in quo siquid secus quàm uellent accideret, nulli habituri essent refugium. prestare celeriter redire in patriam, et pro lucro reputare, quòd impune ferrēt. eam militiam. Alij neutrorum probabant, nimis iuuenilem dicentes eorum audaciam qui ex itinere uellent impetum dare, sicut turpe sine causa domum refugere: utrumuis horum fecerint, hosti gratiam rem facturos. Horum sententia erat, muniret tunc castra, et pararet se futuro prelio. interim per nuntios ab alijs Volscis peterent, aut mitti alias copias pares Romanorum uiribus, aut iam missas reuocari. Sed postrema maxime placuit honoratioribus: mittendos exploratores in Romanorum castra, protectos legatorum nomine: qui data duci dextra dicant se socios uenire à Volscorum gente: dolereque suam uicem quòd serius aduenerint, nullam aut exiguam relaturi propterea uoluntatis gratiam: ceterum ipsorum fortunam gratulari, qui tanto prelio absque auxilijs uictores euaserint. ita fore ut deceptis illis amicitie specie uerborumque; blanditijs exploraretur omnia, numerus eorum, armatura, paratus, quid uel animi habeant quibus cognitis se facile electuros consilium, utrum satius sit aggredi illos accitis alijs copijs, an domum se recipere. Ergo cum legati ad dictatorem uenissent, productique; in concione exposuissent mandata ad decipiendum composita, Posthumus paulo post ita respondit. Mala consilia Volsci bo

sci bonis uerbis tegitis, & cum faciatis hostilia,
 uultis reportare opinionem amicitiae. Vos missi
 estis cōtra nos in Latinorū auxilium. nūc quia
 post pugnā uenistis, & illos uictos uidetis, uultis
 nos decipere, fingentes eorum quae facturi eratis
 cōtraria: & neq; bencuolentia quā uerbis simu-
 latis, neq; aduētus uestri praetextus quicquā sa-
 ni habet, sed omnia fusata doloq; plena sunt. nō
 enim nostrae felicitati cōgratulatū missi estis,
 sed exploratum quantū nobis sit uirium: & cū
 re uera sitis speculatores, uerbis legatos agitatis.
 Tum illis inficiantibus ait se breui ueritatē de-
 claraturum: moxq; literas, quas Latinorū du-
 cibus scriptas & auxilium pollicētes ante praē-
 lium interceperat, protulit, simulq; latores earū
 produxit. quibus perlectis, & captiuis auditis
 quenam mandata accepissent à suis, militaris
 multitudo ad feriendum Volscos cōcitata est, ut
 deprehensos & confessos speculatores. Posthu-
 nius uero negabat bonis uiris imitandam alio-
 rum malitiam, satius dicens & Romana ma-
 gnanimitate dignius seruare iram in eos qui
 ipsos miserant, quā in missos effundere: & no-
 mini legationis quam pra se ferant donandum
 salutē hominum potius, quā seruicium propter
 rectum speculationis facinus: ne Volscis de sur-
 honesta belli occasio, simulaturis legatos esse ca-
 sos cōtra ius gentium, & alijs inimicis facultas
 mentiendi de se uerisimuliter. Ita cohibita uulgi
 ira,

ira; iussit homines retro unde uenerant abire, ac ne respicere quidem, nedum reuerſi amplius: simulq; equites addidit, qui eos usq; ad castra Volſcorū deducerent. moxq; ſpeculatoribus eiectis, militē curare corpora & in crastinū parere se iussit, producturus eos in acie. Sed nō opus fuit pralio. nam duces Volſcorū intempeſta nocte deſertis caſtris domū sese receperunt unā cū exercitu. Ita omnibus rebus ex uoto cedentibus, humanis suorum cadaueribus lustratoq; exercitu, triumphans in urbem redijt: in qua pompa tranſuecti sunt multis plaustis armorū cumuli & militaris supellex, captiuorum quinq; millia eradueta & D. insuper. De spoliis decimis ludos & sacra dijs. fecit X L. talentorum impendio, & ad eum locauit Cereris Liberi Liberiq; nam initio belli laboratum est uictus inopia, & magnus metus erat ne in totū deficeret. terra fructua negāte, & bello ne cōmeatus subueherentur uetate. quamobrē Sibyllini libri iussu dictatoris inspecti sunt à suis custodibus: & monentibus oraculis placāda esse hæc numina, notum fecit prius quā exercitū educeret, si imperij sui tempore felix prouētus fieret qualis antea, templa se illis cōſtructurum & instituturū in singulos annos sacrificia. exaudiuerunt dii dederuntq; magnum prouentiū frugum cum arborearum cum terrestrium: & Posthumius uoti damnatus templum eis promissum reddidit. Ita
Romani

Romani Latino bello depulso deorum beneuolentia, sacris uacabant & ferijs. Post aliquot dies legati totius Latini nominis, ex ea factione qua bello reclamauerat oppidatim delicti, uenerunt supplices. qui ad senatum adducti, culpã illati belli referebant in proceres: uulgus hoc tantum peccasse, quòd malis ductoribus propria lucra quarentibus obsecuti sint. Deceptos quidem se, sed necessario, ut ea facilitas ueniam magis quã accusationẽ mereatur, propter uim dolo additã: satisq; poenarum datum, ex unaquaq; ciuitate flore iuuentutis sublato, ut nõ temere domus inueniatur que luctu careat. petebãtq; ut se ultro deditionem facientes reciperẽt, nõ de imperio nec de a quo iure cõtendentes, sed posthac semper futuros socios subditosq;, et quicquid fortuna Latinis ademptum uoluit, addituros ad Romanorũ felicem fortitudinẽ. In fine orationis per cognitionẽ obtestabantur, & ferẽdis auxilijs promptam quondam societateẽ renocabant in memoriam, deplorantes suum infortunium longe maius quã pro merito, & lacrimis prosequẽtes calamitates singulas, procumbentesq; senatui ad genua, positis ad Posthumij pedes supplicum insignijs, ita ut totus patriũ cõfessus molliretur ad lacrymas eorum adiunctas precibus. ubi uero è senatu excesserunt, & dici cõptæ sententiæ, T. Largius qui primus omnium dictator paulo ante fuerat, moderate fortuna utẽdum censuit,

L

præcip

præcipuam laudem dicens ut singulorum ita ci-
 uitatium, non corrumpi felicitatibus, & bona
 sua ferre æquo mod. stoq; animo. omnes enim
 prosperitates inuidiosus esse, præsertim quæ à
 prostratis & obnoxys iniuriam nõ abstineant.
 nec fortune credendum, cuius uersatilem incon-
 stantiã suo malo bonoue toties experti sint. nec
 cogendos aduersarios ad extremum periculum,
 quod plerunq; inuitis ex desperatione addat a-
 nimos. Verendum etiam ne publicum odium sibi
 contrahant omnium in quos affectent imperiũ,
 si peccantibus acerbos se præstent & implaca-
 biles, obliti quibus artibus ad tantam clarita-
 tem euaserint, & imperium quod ante princi-
 patus & præcellentia fuerit, uertentes in tyrannidem.
 nec enim indignandum si assueti libertati
 atq; imperio populi ueterem dignitatem retine-
 re cupiant. quod si rerũ bonarum cupidos, dein-
 de spe sua frustratos, malum immedicabile ma-
 neat, breui omnes homines interituros mutuis
 cladibus. omnibus enim innatum libertatis de-
 siderium. Addebat optimum & firmissimum
 esse imperiũ, quod subditos beneficio magis quã
 pœna in officio contineat. illius enim beneuolen-
 tiam, huius timorem esse comitem. quicquid au-
 tem timeatur, id necessitate naturali exosum
 esse omnibus postremo ad egregia maiorũ exem-
 pla eos hortatus est, laude immortalis dignissi-
 ma, recensens urbes ui captas, quas illi non di-
 ruerint.

ruerint, non caesis pubcribus desolauerint, nõ oppidanos in potestatem redactos sub hasta uendiderint, sed colonias populi Romani fecerint, et uictis quotquot ad se migrare uellent ciuitate data urbem ex parua magnã reddiderint. Summa sentencie fuit renouari pristinum foedus cum Latino nomine, abolita omni præteritarũ offensarum memoria. Post eum rogatus Sc. Sulpitius, de pace renouandoq; foedere nihil contradixit. Sed quoniam Latini non tum primũ uolissent foedera, ut deceptos se & coactos excusantes mercantur ueniam, sed antea quoq; sæpius, ut castigatione opus habeant, satius esse concessa omnibus uenia & libertate ob cognationis respectum, dimidio agrum eos multari, eumq; cinibus Romanis diuidi, qui fruuntur illo appositi genti pro custodibus, nequis posthac res nouas moliri audeat. Sp. Cassius deinde diruenda eorum oppida consuluit, mirari se dicẽs simplicitatem eorum qui peccata impunita sinenda suadeant, quòd non intelligãt eos propter innatam sibi & nunquã eximendam inuidiam qua persequantur crescentem Romanum populum alia post alia bella serere, nec unquam sponte quieturos ab insidiandi proposito, donec miserũ hunc affectum gerant in præcordijs, quãdoquidem postremo non ueriti sint immanissimæ omnium bestie tyrannidem in cognatam ciuitatem asserere, calcatis omnibus foederibus, con-

remptisq; dijs eorum testibus, non alia spe freti
 quã nostræ clementiæ, cui nullas pœnas daturi
 essent aut leuissimas, Adducibatq; & ipse ma
 iorum exempla, qui Albam unde ipsi omnesq;
 Latini populi deducti, quia uideretur inuidere
 ipsorum felicitati, et prima uenia ad nouas in
 sidias abuti, una die delendam decreuerint, exi
 stimantes perinde esse, nullum mediocre peccatũ
 dignari uenia, & in nullum enorme atq; incor
 rigibile animaduertere. id enim esse stultæ cuius
 dam indolentiæ, non humanitatis & modestiæ,
 in autoribus sui generis coloniæq; immodicam
 ac intolerabilem inuidiam non pati, & eandem
 ferre in cognatis, & post multatos patria de
 prehensos in leuioribus criminibus, ob irreconci
 liabile odium præ se ferentibus nullam pœnam
 exigere. His dictis enumeratisq; omnibus Lati
 norum defectionibus, & reducta in memoriam
 multitudine eorum ciuium qui superioribus bel
 lis Latinis ceciderant, aiebat quam Albani
 dederat pœnam meritos, ut dirutis oppidis ager
 ciuibus Romanis diuideretur. Latinorum uero
 quotquot beneuolentiam declarassint erga Ro
 pulum, incoluibus facultatibus ciuitate do
 nari debere, defectionis uero autores & factis
 uiolatores securi ut proditores percuti, reliquum
 uulgus egenorum otiosum & inutile in manci
 piorum haberi numero. Hæ fieri primariorũ se
 natorum sententiæ, è quibus Largij maxime di
 ctatori

Etatori placuit: & nemine pōst cōtradicente le-
 gati in senatum reuocati sunt, ut respōsum acci-
 perēt. Tum Posthumius exprobrata eis inemē-
 dabili malitia, Vos quidē, inquit: digni estis ex-
 tremis calamitatibus, ut qui si successisset quod
 toties tēraſtis, nos nihilo tractaffis mitius: sed
 non est Romanum iuri æquitatē postponere, co-
 gnationis respectu, & quod confugiſtis ad offen-
 sorum misericordiam: ideo hoc quoq; peccatum
 impune uobis erit, in gratiam deorum quibus co-
 gnationis iura cura sunt, & fortunæ incertæ pe-
 nes quā opes sunt. Nūc igitur ite absoluti omni-
 no & liberi. ubi uero captiuos dimiseritis, per-
 fugas dedideritis, exules eieceritis, tum de ami-
 citia societateq; legatos ad nos mittite, impe-
 traturos quicquid æquum est. Cum hoc responſo
 dimiſſi legati poſt paucos dies reuerſi ſunt ca-
 ptiuis remiſſis, adducentes quotquot potuerunt
 transfugas, exulibus etiā pulſis cum Tarquinio:
 pro quibus meritis à ſenatu in priſtinā ſocietate
 amicitiamq; recepti ſunt, renouato per ſocietes
 fœdere. Hic finis fuit belli quod cum tyrānis poſt
 eorum eiectionē per quatuordecim annos geſtū
 eſt. Tarquinius rex ſolus ſuo generi ſuperſtes, no-
 nageſimo fermē ætatis anno liberis orbatuſ &
 genero, ſeneſtamq; uel inimicis miſerabilem to-
 lerans, neq; Latinis intra oppida eum recipien-
 tibus neq; Hæruſcis, neq; Sabinis, neq; ullo alio
 propinquo & libero populo, in Cāpaniā Cumas

se contulit ad *Aristodemum* cognomine *Malacum Cumanorum tyrānum*, apud quē paucis postquā uenerat diebus uixit, & mortuus ab ipso sepultus est. eius comitum exulum pars *Cumis* māsit, pars per alios populos dispersi in exilio uitā finierūt. At Romanis ab externo bello quietis domi seditio nata est, restitutis per senatum iudicijs, & cōtrouersijs quæ propter bellum dilatae fuerāt, ad iudices reuocatis ut dirimerentur legibus. nā perplexæ de ære alieno lites multas graues tēpestates excitabant, dum plebeij se non esse soluēdo impudenter fingunt, causantes agros ob bellorum diuturnitatē tot annis incultos, abacta pecora, mancipiorū captiuitates & trāsugia, rem familiarē exhaustā impēsibus militiis: sēneratores cōtrā referunt cōmunes omnium fuisse has calamitates, nō solis incubuisse debitoribus, negantes se ferre posse, si rebus suis per bellum spoliati ab hostibus, insuper ea quoq; cogantur perdere, quæ tempore pacis ciuibus egenis mutuum dederint. itaq; dum hi nihil de iure suo remittunt, illi iura nihili faciunt, his etiam usuris reposcētibus, illi ne caput quidem debiti persoluebant. inde iam cœtus & circuli fiebant eorū quos similitudo querelarum cōtraheret. & in foro cōglobati ex aduerso stabant, incredum nō temperantes manibus, cōturbato omni ciuili ordine. Hæc uidens *Posthumius*, cui etiam tum honor habebatur ex equo ab omnibus, externo bello

bello ciuiles tempeſtates ſedandas cenſuit: & priuſquam imperij ſui tempus exiret eiurata ditatura, & indicto comitorum die, unà cum collega conſule magiſtratus conſtituit. ita de nouo conſules annum legitimumq; magiſtratum aſſumunt, *Sp. Claudius Sabinus, P. Seruilius Priſcus.* qui ſcientes nihil eſſe magis à Republ. quàm turbulenciam plebem ab urbe in externa bella abſtrahere, expeditionem in *Vulſcos*, cuius alter ipſorum dux ſit apparant, ut uiri quòd contra ſe *Latinis* auxilia miſiſſent, & nondum ſiſis paratos præoccupaturi. nuntiabatur enim & illos exercitum magna cura conſcribere, & propinquas gentes ad belli ſocietate per legatos ſolicitare, cognito quòd plebs diſſideat à patriijs, & ſpe concepta facile excindi poſſe urbem laborantem ſeditione domeſtica. Ergo poſtquam ex ſenatus quoq; ſententia uifum eſt conſulibus expeditionem facere, edixerunt ut omnes militaris ætatis ad certum tēpus præſto eſſent daturi nomina. cumq; delectu cœpto plebeij citati non parerent, & ſacramentū recuſarent, non conueniebat inter cōſules, & iam inde toto magiſtratus tempore diſcordes fuere. Nam *Seruilio* placebat mitiore uiam ingredi, iuxta *M. Valerij* populariſſimi ciuis ſententiam: qui cenſebat medendum ſeditionis principijs, decreta remiſſione aut diminutione debitorū, ſi fieri poſſit, ſi minus, non permiſſendo tunc in neruum duci eos qui non

soluissent ad præstitutum terminum: & persuadendos potius quàm necessitate adigendos ad sacramentum inopes: pœnas quoq; iussa detrectantibus non graues & immites infligendos, quasi in ciuitate unanima, sed moderatas & aequitati conuenientes. Periculum enim esse ne cœtu factò ad insolens aliquid se uertant homines quotidiani uictus indigi, si cogātur militare sumptu proprio. Appy uero qui præcipuus erat factionis optimatum, sententia fuit austerà & rigida: nihil indulgendum plebi, sed permittendam debitorū quocunq; iure exactiōē fœneratoribus, & consistoria iudicium ordinanda more patrio per urbanum consulem: pœnas quoq; delictorum iuxta leges exigendas: nihilq; nisi iustum plebeijs concedendum, nec atendam eorum malam potentiam. Nunc enim, inquit, immodica libertate lasciuiunt, sublati tributis quæ antea pendebant regibus, & pœnis quas illis luebant corpore, nisi iussa celeriter facerent. quod si quid de præsentì rerum statu mouere aut nouare conabuntur, coërceamus eos per sanam populi partem & sobriam, quam uitiosa longe potiore uidebitis. nec parum uirium habemus in iuuentute patritia iussis nostris obsequentiissima. sed ualidissimum reum ad conficiendam plebeiorum insolentiam est senatus potentia, quam pro legibus stantem ubi uiderint, non terri non poterunt. quod si nos postulatis eorum
subm

submiserimus, primò dedecus incurremus permissa plebi Repub. cum eam ab optimatibus regi liceat: deinde periculum est ne si quis ingenij tyrannici uir eius fauorem oblunditus legibus superiorum potentiam sibi comparauerit, rursus libertas nobis pereat. Ad hunc modum discerptantibus inter se consulibus non solum in priuatis colloquijs sed etiam in senatu, & utriq; multis adherentibus, cum per altercationes & inconditum uerborum strepitum nihil salutare decerni posset, patres re infecta dimissi sunt. In has contentiones insampto multo tempore alter consulum Seruilius, cui sorte exercitus obtigerat, multis precibus & obsequijs demerita plebe ut uellet esse belli particeps, contractisq; pro tempore copijs uoluntariorum magis quam ex necessarijs delectibus, ad bellum exiit Volscis etiam tum in apparatu occupatis, opinantibus Romanos nec cum exercitu uenturos, ut quorum res ne domi quidem satis pacatæ essent propter mutuas inimicitias, nec si quis ultero laceffat ausuros congregi, sibi uero integrum esse bellum eis inferre quando libet. cum uero contra quos bellum parabatur, ipsos id inferre uiderent, territi hac celeritate, seniores honoratissimi ex oppidijs progressi obuiam supplices, factiq; peccatum, committebant se in fidem & arbitrium Seruiliij. qui accepto in usum exercitus frumento ac uestibus, trecentisq; obsidibus delectis ex nobilissimis

fima quaq; familia, retro abiit, finem belli credens quæ fuit dilatio uerius, donec qui tum celeritate præueniunt sunt, ad id instaurandum per otium se instruerent. quamprimum enim Romanus exercitus abiit, denuo cœperunt munire oppida, & locis opportunis præsidia disponere, ascitis in societatem Sabinis & Hernicis propalam, clam uero nonnullis alijs. ceterum Latini legatos eorum societatis petenda causa ad se missos uinxerunt Romanq; perduxerunt: quibus senatus ut fidelibus & studiosis Rom. populi (ultero enim offerebant ad id bellum suam operam) cōcessit quod eos putabat maxime cupere, sed præ uerecundia non audere petere, captorum proximo bello fermè sex milia, idq; sine pretio: & quod maxime ornabat debitã cognatis munificentiam, omnes uestitos & cuiuslibet liberaliter. ceterum auxilio Latinorũ negauit se opus habere. Satis sibi uirium esse ad sumendas pœnas de imperij desertoribus. cum hoc responso dimissis Latinis, bellum contra Volscos decreuit. Interim patribus in curia consultantibus quantis contra eum hostem opus esset copijs, magno natu quidam se in forum proiecit, pannosus promissaq; barba & capillitio squalidus, implorans Quiritium fidem. factoque concursu ex proximo, stans conspicuo loco, ait se ingenuum ciuem & emeritum militem, post duodeciginta prælia, donaq; militaria sæpe reportata, difficili

Reip

*Reipublice iniquo suo tempore et alicui fecisse
 ut tributum imperatum conferret: deinde agello
 ab hostibus populato, domi re familiari per an-
 nona caritatem absumpta, cum solucendo non es-
 set ductum se à sceneratore unà cum duobus filijs
 in seruitium: & quia domino quiddam durius
 imperanti responsasset, casum flagris affatim.
 His dictis, pannusq; abiectis, ostentabat honestas
 cicatrices aduerso pectore, scrogumq; scædum re-
 centibus uestigijs uerberum. Ad quam indigni-
 tatem clamore cum lamentatione coorto, sena-
 tus solutus est: totaq; urbe discurrebant inopes,
 quiritantes & deplorantes suum infortunium.
 simulq; è priuatis adibus nexi ob et alicuium
 proripiebant se in publicum squalidi, nemine re-
 tinere audente: quos si quis uel attingeret, sta-
 tim res agebatur manibus: tanta rabies plebem
 id temporis corripuit: moxq; forum erat plenum
 profugis à creditoribus. Ibi Appius uertus ne
 in se, ut horum malorum autorem, multitudo im-
 petum faceret, trepide fugit è comitio. At Ser-
 uilius abiecta prætexta procumbens cum lacry-
 mis ante singulos plebciorum gratiosos apud
 suum ordinem, egre persuasit eis ut illo die se
 continerent, & redirent postero, promittens rem-
 curæ fore senatui. His dictis præconem iussit pro-
 clamare, nemini creditorum licere ciuium cor-
 pora in priuatum usum abducere, donec senatus
 super ea re statuatur: & presentes posse abire
 secure*

secure quocunq; libeat : atq; ita tumultus sedatus est, discedente è foro populo. Sequenti die summo mane non tantum urbana plebs aderat, sed etiam vulgus vicinorum agrèstium: coactòq; senatu ad consulendum quid in negotio tali opus factò sit, Appius collegam popularem uocabat & ducem insolentia inopum : contra Seruilius illum austerum & arrogantem, causamq; malorum presentium. nec finem faciebant altercandi, donec Latini equites aduolarent in forum nuntiantes Volscos infesto exercitu uenire, iamq; transisse Latij terminos. Ad quem nuntium ordo patriciorum equitumq;, & quantum erat diuitium uel nobilium, ut in summo periculo arma capiebant celeriter. egeni uero presertim oberari, nec arma curabant, nec ullam Reipub. nauabant operam, gaudentes insuper & grate bellum externum accipientes, quasi per id inuenturi finem malorum presentium : & si quis eos hortaretur ad defendendam patriam, catenas ostentantes ac compedes cum iurgio rogabant, ecquid horum bonorum causa pugnare æquum sit. nec deerant qui auderent dicere, satius esse apud Volscos seruire, quàm perferre patriciorum iniurias. interea tota urbs strepebat, resera ciuilatu & lamentis mulierum. Id uidentes Patres alterum consulum Seruilium, cuius in eo rerum statu grauior uidebatur autoritas, obsecrabant ut patrie succurreret. Is aduocata cõcione ostendebat

debat presentem necessitatem, in qua non esset locus civilibus contentionibus, orans ut nunc in hostem eant unanimes, nec patiantur everti patriam, in qua deos à maioribus cultos, ipsorumque maiorum monumenta singuli habeant, quae hominibus sunt carissima: certè parentes reuerentur qui se per aetatem non possint defendere: miserenturque mulierum quibus iamiam ferenda sint infanda libidines, sed maxime aetatis tenera non in has educta iniurias & contumelias. ceterum postquam à presenti periculo omnibus contentibus liberati fuerint, de liberandũ quonam modo aequabiliter & salubriter constituta Republ. nec diuitibus insidia struantur per pauperes, nec illi insultent fortunis humilium. Hac enim non esse ferenda in ciuitatibus: sed fore ut & pauperibus civile nõ desit auxilium, & creditorum conueniens habeatur ratio. Nam optimum in uita contra omnes iniurias remedium, quo constet concordia ciuium, non omnino nec in perpetuum tollendum è Romana Republ. præter morem ceterarum omnium. Hac & alia quae tempus postulabat differens, postremo adicit nonnihil de sua erga plebem constanti beneuolentia, unam reposcens gratiam, ut secum expeditionem susciperent, quando penes collegam urbis cura sit, penes se uero exercitus imperium, sortibus ita uolentibus. aiebatque pollicitos sibi patres, ratum fore quicquid ipse plebi promitteret:

scq;

seq; illis uicissim, persuasurum plebeijs ne patriam prodant hostibus. His dictis iussit praecentem proclamare: quotquot Romanorum contra Volscos ductu consulis profecti fuerint, horum domos nemini licere neq; retinere, neq; uendere, neq; oppignerare, neq; familias eorum ullo pacto abducere, neq; prohibere uolentes dare nomina. quotquot uero deseruerint militiam, contra hos actionem esse creditoribus. Haec audita flexerunt inopes, moxq; omnes magna alacritate ad bellum se parabant. pars spe lucri exciti, pars imperatoris gratia, sed plurimi ut Appium & urbanorum insultationes effugerent. At Seruilius cum exercitu properat continuo itinere, ut hosti extra fines Romanos obuiam fiat: quae cum in Pompiino campo tendentem offendisset, uastantemq; agros Latinorum, quod notuissent esse belli socij, sub uesperam circa quendam tumulum uiginti ferme stadijs à Volscis distantem & ipse castra metatus est: qui noctem consulem aggressi sunt, rati paucos secum habere, eosq; fessos de longo itinere, nec promptos ad nauandam operam propter seditiones inopum quae uigere uidebantur ut cum maxime. At Seruilius quam diu nox fuit uallo defenso, ubi prima luce animaduertit ab hostibus nullos seruari ordines, ad unum signum simul omnibus portis immisit in eos militem. qui repentino nec opinato casu territi, pauci resistere conati ante uallum pugnantem

contr

contrucidati sunt, reliqui effusissime fugientes,
 multis suorum amisissis, pleriq; sauci & incermes
 intra suum uallum se receperunt. sed à Romanis
 è uestigio sequentibus circumdati, post non lon-
 gam defensionem castra dediderunt mancipijs &
 pecoribus armisq; ac cetero apparatu bellico
 refertissima. captus est etiam liberorum corpo-
 rum magnus numerus partim Volscorũ, partim
 sociarum gentium, & pecuniarũ, auri, argenti,
 uestium plurimũ, haud secus quàm expugnata
 opulenta urbe aliqua: quæ omnia cõcessa militi
 à Seruilio, ut unusquisq; lucraretur in publicum.
 ita præda diuisa & castris incensis exercitus
 ad successam Pometiam ductus est. nam hæc urbs
 amplitudine habitatorumq; frequẽtia, præterq;
 diuitijs & gloria præcellerat, uelut gentis ca-
 put. hanc obsessam noctesq; diesq; sine intermis-
 sione oppugnauit, nequid otij hosti daretur ad
 interquiescendum somnũmue capiendum aut cu-
 randa corpora: qua contentione effecit. ut fame
 consilijsq; ac propugnatorum defectu pressi ex-
 pugnatii sint intra non longum temporis spa-
 tium, omnesq; interfecti qui pubertatis annos
 attingissent. concessaq; hac quoq; præda militi,
 exercitus ad alias urbes ductus est, Volscis de-
 fendere non ualentibus. ita domitis Volscis, al-
 ter Cos. Appius productos in forum C C C. co-
 rum obsides, nequis post fidem datis obsidibus
 confirmatam uiolarci temere, uirgis casos in
 consp

conspectu omnium securi percussit Reuerso dein-
 de post paucos dies colligere & ex more trium-
 phum à senatu ob rem bene gestam petenti obsti-
 tit, seditiosum appellans & corruptorem disci-
 plinae publicae. sed maxime incusabat nihil ex
 eius belli praeda relatum in publicum ararium,
 absumptaq; omnia priuatis largitionibus: per-
 suasitq; senatui ne triumphum decerneret. Tum
 Seruilius iniuriam sibi à senatu factam existi-
 mans, praeter Romanum morem se gessit arro-
 gantius. aduocata enim in campum Martium
 concione, denarratisq; rebus à se eo bello gestis
 & colligere inuidia, repulsaq; quã ipse à senatu
 passus sit, ait se ex suis factis & exercitus labo-
 rum socij uoluntate habere potestatem triumphi
 rei feliciter gestae debiti. simulq; laureatis fasci-
 bus assumptis, ipse laureatus triumphali habitu
 procedebat in urbem, prosequente toto populo
 usq; in Capitolium, ubi uotis redditis dedicauit
 spolia. quo facto plebis fauorem sibi conciliauit,
 patritiorum uero maiorem incurrit inuidiam. In
 tam exacerbatis rebus fuerunt tamen aliquan-
 diu tacitae quaedam induciae, quiescente seditione
 dum ciuitas patrijs sacris operatur & magnifi-
 ce festiuitates concelebrat: cum Sabini occasio-
 nem adesse rati ex improviso eos aggrediuntur,
 initio noctis iter ingressi, ut adessent priusquam
 sentiretur in urbe: fuissentq; uoti compositi, nisi
 melites aliquot à reliquo peditatu diuisi praeda
 cupid

cupidine, adortiſq; nullis tumultum exciuiſſent; moxq; cum clamore agreſtiũ concuſſus ad mœnia factus eſt prius, quam hoſtes ad portas accederent. quorum aduentum ut cognouit populus coronatus & ſpectaculis intentus interim, relictis ludis ad arma diſcuſſum eſt: priorq; Seruilius uolũtariorum manu præſto habuit, qua inſtructa hoſtem inuaſit ſeſſum nocturno itinere & uigilia, nec expectantem Romanorum impetum. ut uero intra teli iactum uentum eſt, cõcurrerunt utriq; nullo ordine præ feſtinatione nimia: ſed ut ſors tulit legioni legio, centuria centuriæ, uiro uir occurrit, pugnantq; promiſcue pedites & equites: & ſubueniebant utriſq; è propinquo qui laborantes in integrum reſtituerent, ut in longum tempus certamen id protractum ſit. tandem Romani equitate ſibi affluente ſabmos fundunt denuo: multisq; caſis reuertuntur in urbem ducentes magnum captiuorum numerum: conquiſiſiſq; intra mœnia ſabinis, qui ſpectandi prætextu uenerãt, occupaturi in ſuorum aduentum arces & loca munita cætera ut compoſitum fuerat, omnes truferunt in carcerem. ſacra uero per tumultum interrupta duplo maiori quàm antè ſumptu ex ſenatuſconſulto inſtaurata ſunt, atq; ita ruruſum populus erat in epulis & hilaritatibus. nondum finito feſto legati ab Turuncorum gente ueniunt, que campi campani regionem tenebat præcipuam.

*hi in senatum introducti reposcebāt Volscorum
 Ecebranorum agrum, quem populus Romanus
 de Ecebranis captum diuiserat eius loci præ-
 sidiarijs, deduciq; inde præsidium postulabant.
 quod ni fieret denuntiabant Auruncos breui
 uenturos in Romanum agrum, & sumptuosos pœ-
 nas pro illatis in finitimos iniurijs. quibus ita
 responsum est: Renuntiate legati Auruncis, po-
 pulum Romanum iusto bello & uirtute quæsitæ
 tanquam res proprias solere prognatis ex se re-
 linquere: neq; timere bellum ab Auruncis, ut
 nec primum nec grauissimum, nimirum assuetos
 cum quibusuis creare de uirtute imperioq;, &
 si ad manus uentum fuerit, excepturos hostem
 intrepide. Post hæc Auruncis cum ualido
 exercitu uenientibus Romani cum domesticis
 copijs Seruilio duce occurrerunt ad Ariciam,
 qua ab urbe distat centesimo & uigesimo sta-
 dio. utriq; castra posuerunt in natura munitis
 montibus non multum inter se distantia, ualloq;
 circumdato processerunt in aciem: collatusq; si-
 gnis à mane usq; meridiem tam acriter prælia-
 bantur, ut multi utrinque caderent. bellicosæ
 enim Auruncorum gens erat, statura & robo-
 re truciq; oris aspectu præ se ferens ferum quid-
 dam & terribile. in hoc prælio laudatur equi-
 tum Romanorum opera, & in primis ducis eo-
 rum A. Posthumij Albi qui dictator superiore
 anno fuerat. locus enim in quo pugnabatur
 non*

non capiebat equites, confragosus saxeis tumulis et interruptus profundis angustiisq; uallibus, ut neutri parti equitatus qualiscunq; posset esse usui. Ibi Posthumius equitibus iussis descendere, & facto sexcentorum globo, qua maxime parte legiones laborabant, ea hostes inuasit, confestimq; repressit illorum impetū. tum reiecit semel barbaris Romanos audacia subiit, accensis equitū emulatione peditibus: factoq; ex utrisq; cunco dextrum hostium cornu impulsum est usq; ad tumulum. quo factum est ut pars in castra refugiens caderetur ab insequentibus, altera constanter pugnans à tergo circumueniretur. Sed his quoq; auersis & laboriose per accliuia fugientibus instabant neruos pedum & poplites succidentes obliquis ictibus donec intra uallum compulsi sunt. cuius propugnatoribus per uim submoris facile, neque enim multi erant, castra quoq; capta & direpta sunt, non magno lucro militum. nihil præter arma equosq; & instrumenta belli repertum est. Hæc sunt qua gessere in suo consulatu Claudius & Seruilius. post hos creati sunt C O S S. A. Virginius Cœlimonitanus, T. Peturius Geninius, principe Athenis Themistocle, anno ab V. C. ducentesimo, sexagesimo, quorum consulatus præcessit initium septuagesimæ secunde Olympiadis, qua Tisicrates Crotonicēsis nicit iterum. his C O S S. Sabini rursus contra po. Ro. maiorem quam antè parabāt

exercitum, & Medullini defecerunt iſto cum
 eis ſocietatis ſcedere. quorum mente cognita pa-
 tricij uolebant conſeſtim eos totis adoriri uiri-
 bus, plebe imperium decreſtante. que meminerat
 ſe toties falſam eorum pollicitationibus de ſub-
 leuanda inopia. decretis omnibus irritis. itaque
 coetus paulatim facientes coniurabant non
 amplius armis iuuare patricios, & unicuique
 inopum adeſſe contra cuiuſcunq; uolentiam:
 apparuitq; ſtatim ea conſpiratio cum in alijs
 contentionibus & rixis, tum maxime COSS.
 delectum habentibus. cum enim citati ad dan-
 da nomina uenire nollent, iuſſus eſt licetor unum
 quendā arripere. ac mox conglobati inopes eri-
 puerunt hominē, repulſis & male mulctatis li-
 ctoribus. quod ſi quis eques aut patricius ſe in-
 terponeret, ne ab his quidem manus abſtinebāt:
 paulatimq; tota ciuitas conſuſione ac tumultu
 repleta eſt: & interim dum intus gliſcit ſeditio.
 foris bellū magno conatu parabatur ab hoſti-
 bus, Volſcis ad defectionem ſpectantibus, qui-
 bus Aequi ſe adiunxerant, & crebris ſociorū
 legationibus ſenatum ſolicitantibus ne ſe deſe-
 rat obiectos in uia hoſtibus urbi bellū inferēti-
 bus. Latini enim aiebant agros ſuos uāſtari
 Aequorum populationibus, iamq; direpta ali-
 quot oppida. Cruſtumeriq; quoq; preſidiarij ſi-
 gnificabāt ſabinos prope eſſe, cupidos oppugnā-
 di preſidij: alij aliud malū nuntiabāt iam factū
 aut

aut imminens, postcetes opem celerem. Iamq; & Volscorum legati aderant, à senatu postulantes ut agro suo decedatur, bellum minantes nisi fiat. Ergo consultantibus patribus, primus sententiam rogatus T. Largius, dignitate tunc præcellens & prudentia, sic locutus est. Mihi P. C. quæ alij timenda existimant & celeri habere opus remedio, nec timēda uidentur nec admodum urgentia, quæ ad opem socijs ferendam & arcendos hostes attinent. quæ autem illi nec maxima mala putant, nec curā necessariā nunc postulare, negligentes tanquàm nihil damni datura, ea uero mihi horrenda apparent, & nisi reprimātur celeriter extremam confusionem & subuersionē reip. allatura, uidelicet plebciorum inobedientia detrectantiū iussa consuli, & nostra ipsorū erga refractarios & liberius se gerentes morositas. ego certe nunc nihil aliud magis prospiciendum censeo, quā quomodo sublatis ex urbe his uitijs, unanimes maiore publicæ rei quā priuatæ respectu ciuitatē gubernemus: quæ concors erit satis idonea tuendis amicis terrendisq; hostibus: seditionibus uero iactata, ut nūc, neutrum horū prestare poterit: mirum ni seipsam confectura, & hostibus sine labore traditura uictoriam: quod per Iouē deosq; omnes breui fore opinor, si ita pergamus ut cœpimus. diducti enim sumus ut uideris in duas ciuitates, quarū alterā paupertas & necessitas regunt, alteram

superbia & satietas. pudor autē & decorū & ius, in quibus consistit omnis civilis societas, ab utraq; exulant. Itaq; manu iam iura reddimus, & summū ius ponimus in summa uiolētia, sicut bestia, malētes aduersarios nostro malo perdere, quam nostrę securitati cōsulendo unā cum illis manere incolumes. Itūc ego rei prospiciendū, & super ea consulendū censeo quā primum legatos absolueritis: quibus ita nunc responderi placeat. Volscis repeuntibus à nobis quę uictores armis quęsiuimus, & ni reddamus bellum minantibus, dicemus Romanis honestissime acquisita uideri quę iusto bello parca sint, nec tam stultos esse ut uirentem fraudēt suo premio, sed daturos operā ut huiusmodi possessiones ad nepotes transcant. alioqui si ipsi nobis eas adimeremus, nos ipsos tractaremus hostiliter. Latinis uero laudata prius eorum beneuolentia timorē eximamus iudentes bono esse animo. nunquam enim opem desore, donec in fide po. Rom. manserint: nec passuros quidquam propter nos, sed mature affuturus eis copiis quante ad defensioē sufficiant. Hęc responsa puto fore optima & iustissima: post discessum autem legatorum aīo primum senatum dandum urbanis tumultibus, idq; die crastino. hac sententia collaudata à patribus, legati cum iam dictis r. sponis profecti sunt. sequenti uero die consulēs coacto senatu de corrigēdis rebus urbanis ad eum reuulerunt.

ac primus sententiam rogatus. P. Virginius vir popularis, mediā uiam ingressus dixit: quoniam superiore anno plebs egregiam operam nauauit reip. Volscorum & Auruncorū ualidis exercitibus nos inuadentibus opposita, mihi uideatur eis quorum ope in bello adiuti sumus concedenda remissio, ut creditoribus nec in corpora eorum ius sit nec in bona. & idem ius esse parentibus eorum usq; ad uos, natis quoq; ad nepotes, in ceteros ius esse creditoribus iuxta obligationes contractuum. Post hunc T. Larginus dixit. Mihi P. C. uidetur optimum, non hos solos qui in bello fortes fuerunt, uerum etiā totam plebem à contractibus liberam facere. nec enim aliter poterimus totam ciuitatem in cōcordiam redigere. Tertius deinde Sp. Claudius superioris anni C O S. dixit. Quoties P. C. de hoc negotio consultandum est, semper eandem obinco sententiam, plebi permittēdum nihil eorum que postulat, nisi iustum & honestum, neq; summittendos ei generosos ciuitatis animos. neq; me hactenus huius cōsiliij pœuicet, alioquin essem mortalium stultissimus. si cum præterito anno collega dissentienti & plebē in me concitanti resisterim cōstanter in proposito perseverans, nec terrore flexus, nec precibus, nec gratia: nunc prius me ipsum decerē, & libertatē loquēdi proderē. ut cuiq; uestrum appellare libet hanc animi mei libertatem, siue generositatem siue

arrogantiam, nunquam eum inducam ut malis
 uiris as alienum largiar, immo etiã autores eius
 sententię oppugnabo alacriter, reputans quòd
 omnia uitia & dissensiones, & ut cõpendio di-
 cam, subuersio ciuitatis ex interuerso are mu-
 tuaticio nascitur. & siue quis prudẽter, siue in-
 sane quasi priuata magis quàm publica spectẽ
 commoda, siue quomodocunq; hac à me dicta
 opinabitur, fruatur sua ista opinione per me li-
 cet, modo mihi uicissim liceat semper aduersari
 noua instituta præter patrię morem inducenti-
 bus. quoniam autem non de are alieno ut agatur
 tempus postulat, sed de presentaneo quopiam
 contra seditionem remedio, dictatorẽ quàm pri-
 mum dicendũ censeo, qui pro imperio & senatũ
 & plebem cogat ad consilia reipub. utilissima.
 aliàs nullus erit horum malorũ finis. Finẽ Ap-
 piũ uerborum iunioribus fremitu approbantibus
 Seruilius contradicturus assurrexit & aliquot
 alij seniores qui parati ad hoc uenerãt: quibus
 tamen frustra obnitentibus uicit eãdem Appij
 sententia. deinde consules de communi consilio,
 præter plurimorum opinionem qui Appio di-
 ctaturam destinabant ut soli ad hoc idoneo, re-
 pulso illo M. Valerium fratrem Publij primũ
 consulis, ualde popularem ut apparibat, iam se-
 nẽm creauerunt dictatorem, rati ad terrorem po-
 testatem ipsam sufficere, ceterum mihi uiro esse
 opus in tali negotio, ne rebus exasperatis exi-
 ster

staret aliqua nouitas. is inito magistratu, & electo magistro eq. Q. Seruilio, fratre collegæ Appij, in concionem uocauit populum, qui cum frequens adesset, tunc primum ex quo Seruilius magistratū deposuerat, & plebs dum ad militiam cogeretur ad manifestariā insolentiam se uerterat, pro tribunali sic locutus est: Sat scio Quirites, nunquam uos pœnitere magistratum gentis Valeriæ, per quam à grauissima tyrannide liberati estis, & consecuti aqua omnia, permittentes uos arbitrio uirorum plebis amantissimorum. quare non opus est ut uos doceã conseruatuos populo libertatem qui eius auctores fuerunt, sed ut paucis admoneã, posse uos nobis eutò fidere quicquid polliciti fuerimus. ea enim ætate sumus in quam non cadit doli suspicio, ea dignitate quã minime decet temeritas: et quod uita superest non alibi agetur quàm inter uos, ut decepti possitis pœnas de me sumere. uerum hæc (ut dixi) apud uos totius rei non ignaros tacebo, ut quæ multis uerbis non egeãt. Caterũ quoniam merito suspectos habetis omnes, toties frustrati ab alijs, qui ad arma in hostem sumenda uos cohortando, quicquid opus haberetis imperaturos se à senatu polliciti nihil hæctenus præstiterunt: idem & de me suspicari uos iure non posse. duobus modis fidem faciam: uel quòd senatus me plebis amantissimo non abuteretur ad tale ministerium. cum non desint alijs magis

idonei: uel quòd nō in aliud me ornarit hoc summo imperio, quàm ut quæ priuato uisa sint optima, & nunc ad opem uobis ferendam exequar. certe non est cur putetis me prudentem & doli conscium uelle uobis inferre iniuriam. quod si me putatis adeò hominum omnium nocentissimum, facite de me quod libet, tantùm suspicionem istã ex animis uestris eximite: iras porrò ab amicis transferte in hostes, qui patria uos & libertate spoliare cogitant, alijsq; grauissimis cladibus afficere, & nuntiantur iam non longe abesse à nostris finibus. expedit igitur uos alacriter, & ostendite eis quòd etiã inter se dissidentiũ Romanorum uirtus potentior est quàm aliorum cōcordia. aut enim non expectabũt nos si contra eamus unanimes, aut meritas pœnas dabunt audacia. Sic enim putate, Volscos esse Sabinosq; qui bellum nobis inferunt, multis à uobis uictos prælijs, & neq; maiora corpora afferre, neq; fortiores animos, fretos. tãtum uestra discordia. ubi uero de hostibus uindictã sumpseritis, ego spondeo uobis senatum non solum quod nunc de arte alieno contenditis ex æquo & bono concessurũ, sed etiam alia uirtutis præmia. interim libera sũto omnia corpora, omnia bona Ro. ciuium, abesto ab eis omnis omnium sceneratorum uexatio cuiuscunq; obligationis nomine. qui uero fortiter certauerint, ijs pro honestissima corona erit incolumitas patrie, nec minus honeste

conse

cōtinget laus à socijs. nos quoq; talibus eum honestabimus præmijs, quæ & rem familiarẽ possint restituere, & clariorẽ reddere ipsam familiam. Exemplum audendi à me sumite, pro uobis enim periculis me obijciam, non secus quã si essem uestrum ualidissimus. Hæc dicentem tota plebs & libenter audiit loquentem sine suoco ac seruo, & mox pollicita est ad id bellum suam operam. decem legiones conscriptæ sunt quatuor uernorum milium. ex his ternæ cõsulibus attributæ sunt & equitum quãtum sat erat; reliqui dictatoris auspicia sequebantur cum quatuor legionibus: confestimq; maturauerunt iter, in Æquos T. Titurius, in Volscos A. Virginius, ipse dictator Valerius in Sabinos. ad urbis custodiam cum senioribus & paucis iuniorum. T. Largius est relictus. cum Volscis cito debellatũ est. fidentes enim maioribus copijs, & obliti superiorum cladum, ut primum Romanos uidere, castra contulerunt cum eis: progressiq; in aciem, post acrem pugnam maiore clade accepta quã reddita, in fugã uersi sunt: simulq; castra uicæpta, & Velitræ expugnatae nobile gentis eius oppidum, pari modo & Sabinorũ superbia intra breue temporis spatiũ est domita, decretũq; uno pralio: deinde ager uastatus & expugnata aliquot oppidula, unde magna præda tum rerum tum corporum miles potitus est. Æqui autem diffisi suis uiribus, postquam audiuerunt

deb

debellatum cum socijs, cōtinebant se locis muni-
 rioribus non ausi in aciem procedere, & qua po-
 terant recedebant per saltus aut iuga mōriū,
 clusis aliquandiu hostibus. nō potuerunt tamen
 incolumē exercitum reducere, castris ui captis,
 milite Romano audētē euadente per ardua ru-
 pium. quo factō fuga se proripuerunt ex agro
 Latinorum, ac mox secuta crebra deditiones
 oppidorum quae primo impetu ceperāt, aut expu-
 gnationes etiā, si qui obstinate arces retinere con-
 tenderent. Valerius re feliciter gesta ex more
 triumphans urbem inuectus dimisit milites non
 admodum uolente senatu, ne tam cito inopes
 promissa repeterent. agrum Volscis ademptum
 diuisit selectis ex inopibus qui contra hostem
 essent praesidio, & seditiosam in urbe turbā mi-
 nuerēt. His ita ordinatis petijt à senatu, ut pro
 nauata in bello opera quod promiserat, redde-
 ret. quo negligente rem & ut antea reclamante
 ipsius sententia, non pauci iuniores audaces con-
 spiratione facta aduersabantur uiro in curia,
 etiam, in foro totam eius familiam insamantes
 ut adulatricem plebis & malarum legum au-
 torem. quod ubi dictatori nuntiatum est, esse qui
 apud populum uociferētur eius consilijs aboleri
 totam patriciorum potentiam, multum questus
 de iniustis eorum calumnijs cum deploratione
 infelicis talium consiliorum exitus: & ut fieri
 solce in talibus aduersitatibus, uel pra dolore,
 uel ut

nel ut erat præcellenti prudentia multa uaticina-
 tus, è curia se proripuit: aduocata deinde con-
 cione sic populum allocutus est. Cum magnam
 gratiam uobis Quirites haberem ob promptos
 ad militiam animos, maiorem etiam ob specta-
 tam uestram uirtutem in bellicis certaminibus,
 ualde mihi cura fuit eam uobis referre præstan-
 do que senatus nomine sum pollicitus, & recon-
 ciliando exasperatos seditionibus animos. si mo-
 nitor & arbiter utriusque partis fierem. Sed huic
 mee uoluntati obstat quorundam non bene rei-
 publicæ consulentium & priuatis tantum com-
 modis studentium obstinatio: qui numero ac ui-
 ribus ceteros superant, ipsi pro iuuenili ætate
 feruidiores quam præsens rerum status postulat.
 Ego contra senex, ut uidetis, similis habeo so-
 cios, consilio pollentes, sed ad ea exequenda de-
 stitutos uiribus: nec aliud nobis est reliquum,
 quam ut hæc, quam habere uidemur, utilis reipub-
 licæ prouidentia, trāsuersa abripiatur simul-
 tatibus & disidijs partium, quas ambas offen-
 dimus. nam senatus me criminatur ut plus sa-
 tis studiosum uestræ multitudinis: apud uos tra-
 ducimur quasi patres conscriptos maiore prose-
 quamur beneuolentia. Si igitur plebs prior affe-
 cta beneficio non stetisset promissis senatui, me-
 rito pro me respondissem, uestrum id menda-
 cium esse, me uero alienum à culpa. nunc quo-
 niam senatus pollicita sunt irrita, necesse ha-
 bea ap

beo apud plebem causam meam agere, non factum id consensu meo, sed factum ambo-
 bus, imò mihi magis quàm uobis: cui non solum
 ut cum alijs omnibus decepto fit iniuria, sed pri-
 uatim etiam male audio, quasi prædam de ho-
 ste captam egenis plebeijs non ex senatus senten-
 tia dederim captans propria commoda, & nunc
 ciuium uelint nolint bona publicare cupiam: in-
 uitoq; senatus uos absoluerim à militia præter
 discipline rationem, quos debuerim in hostico
 castrensibus laboribus durare crebrisq; itincri-
 bus. Obijcitur mihi & colonorum in Volscos
 deductio, quòd agrum magnum & bonum non
 patricijs aut equitibus largitus sim, sed egenis
 ex uestro numero diuisum, & quod eos pesti-
 me habet, quadringenti uiri aut amplius censu
 aucti in equestrem ordinem allati sint. Hæc si
 mihi corpore ualenti accidissent, declarassem
 inimicis quali uiro contumelia facta sit. nunc
 quia sum maior septuagenario, nec possum me
 ipse ulcisci aut defendere, nec uestras seditiones
 compefcere, magistratum depono, & si qui se à
 me deceptos putant, eis mei corporis potestatem
 facio, tractent me ut libet. His auditis tota plebs
 ad miserationem mota è foro discedentem domum
 deduxit, id quod magis etiam senatum exaspe-
 rauit ac mox uarij motus secuti sunt. inopes nõ
 amplius clam neq; noctis ut antea, sed propalã
 cœtus facientes, cõsultabant de secedendo à pa-
 tricijs.

tricij. scnatuſ uerò uctare uolens iuſſit conſules
 nondum exercitus dimittere. habebat enim le-
 giones in poteſtate quod ſacramento tenerentur,
 nec poſſent ſigna deſerere. tāta erat in unoquoq;
 iuriſiurandi religio. pratexebatur autē cauſa,
 quaſi Sabini & Aequi contra pop. Rom. con-
 ſpirauerint. eduētis deinde legionibus cum conſu-
 les uicina inter ſe caſtra haberent, milites cum
 armis in unam omnes congreſſi autore quodam
 Sicinio Belluſto, raptis ſignis defeccrunt à conſu-
 libus. nihil enim in Romanis caſtris habetur ue-
 nerabilius, haud ſecus quā deorum ſimulacra:
 creatiſq; nouis tribunis et rei ſumma delata ad
 Sicinium, montem quendam occupant ſitum ad
 Anienem non longe ab urbe, qui nunc inde uo-
 catur Sacer mons. cumq; à conſulibus & tribu-
 nis reuocarentur cū precibus & lacrymis, mul-
 ta interim pollicentibus, reſpondit Sicinius: quid
 uobis uultis patricij, nunc eos reuocantes, quos
 ipſi expuliſtis patria, redactos è libertate in ſer-
 uitiū? aut qua fide promiſſa ueſtra firmabitis,
 toties deprehenſi in mēdacio? ſi ita placet, ut ſo-
 li urbem habeatis, abite, non erunt uobis moleſti
 humiles & inopes. nos contenti erimus quacūq;
 terra ubi libertatem tueri licebit, eamq; pa-
 triam nobis putabimus. His in urbem renuntia-
 tis magnus tumultus fuit & cōploratio diſcur-
 ſusq; per uias, plebeijs urbem deſerere paranti-
 bus, patricijs eam à propoſito diuertere conan-
 tibus

ribus, aut per vim retinere inuitos etiam: eratq; clamor circa portas & trepidatio, nec dictis factisq; temperabatur hostilibus, nulla etatis, amicitia, dignitatis, uirtutis reuerentia. reiectis deinde custodibus exituum, quod pauci non ualerent subsistere contra impetum multitudinis: tum uero magna pars plebis se effundebat, ut capta urbe plorantibus qui relinquebantur, non sine incussatione mutua desolari urbem uidentiu. secuta sunt consultationes multae, & accusationes eorum qui causam secessionis praebuerant. per idem tempus & hostes praedabundi excurrerant usq; ad moenia. sed qui defecerant milites contenti frumentum in propinquos agros petere, caetera temperabant a malificijs, sub diuo manentes & receptantes confluentem ad se tam urbanam plebem quam agrestium e castelliis finitimis, crescente in horis numero. refugiebant enim eò non hi soli qui iudicia misericordisq; inde secuturas uitabant, uerum & alia turba otiosorum ac segnium, nec habetium unde satis facerent suis cupiditatibus: tum eorum qui malis artibus studebant, aut inuidebant felicioribus, uel quacunq; de causa iniquo animo ferebant praesentem statum reipublice. At patricij tanto malo attoniti metuebant ne illi prima quaq; occasione cum externo hoste coniuncti facerent in urbem impetum: ac uelut signa dato armati una cum familiaribus & clientelis, pars uitas

serua

seruabant quâ timerent aduentû hostium, pars castella proxima occupabant praesidijs: alij castrametati sunt pro mœnibus. qui uero propter senium nihil horum facere poterât, in mœnibus sunt dispositi. postquam autem urbani cognouere, secessores nec hosti se adiungere, nec agros uastare, nec quidquâ dâni dare quod alicuius momenti esset, desierunt metuere: & mutata sententia deliberabant quibus recôciliari possent conditionibus: uariatumq; est in senatu inter cõsulares, maximis natu modeste differentibus & pro ratione presentis tēporis: non malitia secessisse plebē, sed partim compulsam calamitatibus, partim inductam à malis consiliarijs, & iræ magis obsecratam quàm sano iudicio, ut sit in imperita multitudine. præterea ipsos patres sibi conscios, quod pleriq; male consuluerint recipere, & correctionē erratorum iam requirere, modo detur honesta occasio. cum igitur præ se serant pœnitentiã, si bona spe in futurum concepta impunitatem eis decernant, & honestas condiciones præscribant, fore ut illi quoq; contenti sint in proprias sedes se recipere. orabant deinde ne præcillentes cætero, deteriores essent quantum ad iracundiam, nèue expectarent donec tempus partes conciliet, dementibus necessitate coactis sapere, aut minore malo maiori mederi traditis armis, deditisq; in seruitutem liberis hætenus corporibus, id quod uideatur

N

penc

penè impossibile. Quod si modeſte ſe gerant patres, initium ab eis fore conſiliorum utilium, ipſosq; priores reconciliationem tentaturos, reputantes quòd ad patricios magis reipublice cura pertineat, & bonos viros deceat pacis & amicitiae principium querere. Maiestatem porò ſenatus non eo detrimentũ accepturam, quòd neceſſarios caſus ferens fortiter, tuta ſequatur conſilia, ſed ſi per iracundiam cladem reipub. afferat. Inſanorum autẽ eſſe, magis decoro quàm ſaluti conſulere. Optãdum enim utrunq; ſi poſſint ſimul contingere. quòd ſi aliterutro cadendũ ſit, honeſtati præferendam incolumitatem ut magis neceſſariam. Huc deniq; tendebat horum admonitio, ut legati mitterentur acturi cum ſeſſoribus de amicitia, quando erratum eorum non ſit immedicabile. Placuit id ſenatui: moxq; electi ad eam legationem maxime idonei miſſi ſunt in caſtra cum mandatis, ut quærent ab eis, quanam re opus habeant, & quibus legibus in urbem redire poſtulent. Si enim æqua petant & poſſibilia, nõ habituros ſenatum difficilem. nunc ſi poſitis armis in urbem reuertantur, cum impunitate obliuionem offenſarum in poſterum eis concedere: quòd ſi ſtrẽnuam operam reip. præſtiterint, & pro patria periculis ſe fortiter obicerint, non de futura honeſta & commoda præmia. His mandatis expoſitis apud exercitum legati orationem adiecerunt convenientem

eicem

ei tempore. Respuerunt eam inuitationem secessores grauius inuecti in patriciorum morositate ac superbiam: quasi uero ignoraret quibus rebus plebs opus habeat, aut quanta necessitate coacta sit secedere. largiri eos sibi secessionis impunitatem, quasi ea pence illos adhuc sit, cum egeant ciuium auxilio contra externum hostem iam iam affuturum cum totis uiribus, contra quos ne uultum quidem possint attollere, qui nunc ipsorum salutem putent non tam sibi fore bono, quam ferentibus opem commodo. postremo sic orationem clausurunt: scire ipsos in qua necessitate constituta sit ciuitas, & breui intellecturos quales habituri sint aduersarios: multa minati insuper. ita legati infecta re ad patricos reuersi exposuerunt quid responsum sit. Tum uero in urbe multo magis tumultuatum & trepidatum quam prius: & neque senatus expediebat malorum remedium aut dilationem aliquam, principibus patrum nihil aliud quam inter se altercatibus: neque plebs urbana que adhuc detinebatur patriciorum fauore aut desiderio patrie, sui perstabat similis: sed hi quoque clamue palamue magna ex parte diffugiebant, & nihil firmi uidebatur reliquum. Interea consules, quorum magistratus pauci menses supererant, indixerunt comitia. quorum tempus ubi aduenit, cum iam deberent in campo ferri suffragia, nemine illum honorem ambiente, ac ne ulero quidem

oblatum admittente, ipse designauit cōsules qui
 cum magistratum iam antiè gesserant, uiri ex
 aequo gratiosi apud optimates ac plebē, Posthu-
 mius Cominius & Sp. Cassius, quorum auspi-
 cijs Sabinus debellari fuerant. Horum consulatus
 incidit in septuagesimam secundam Olympiada,
 qua uicit stadio Tisicrates Crotoniensis, princi-
 pe Athenis Diogneto. Hi cum maturius solito
 consulatum inissent Calend. Septembribus, ante
 omnia retulerunt ad senatum de plebis reuitu:
 primumq; rogauerunt Agrippam Menenium,
 uirum stata aetate insigniq; prudentia, sed ma-
 xime laudatum quòd honeste se gereret in cura
 reip. medijs inter partes, neq; superbiam fouens
 optimatum, neq; plebi permittens licentiam:
 qui ad pacem hortans sic locutus est. Si omnes
 quotquot hic adestis P. C. eandem mentem ha-
 beretis, nec esset qui obstaret paci cum ple-
 be quibuscunque componende conditionibus,
 & de his tantum consultandum esset, pau-
 cis exponerem quid ego censeam. nunc quo-
 niam quidam de hoc ipso ambigunt, utrum sa-
 rius sit reconciliari plebi, an bellum cum ea
 gerere, non uidetur mihi facile in pauca uer-
 ba conferre meam sententiam: sed necesse ha-
 beo prolixiore uti oratione, ut intelligatis eos
 qui inter nos à pace abhorrent, parum reip.
 prospicere, & inaniter nos terrere obiectis
 leuibus incommodis facileq; medicinam ad-
 mittenti

mittentibus, maxima uero & incurabilia mala negligere : quod non aliam ob causam faciunt, nisi quia magis iram quam rationē in consilium adhibēt. Quis enim diceret istos prouidere quid utile aut possibile, qui putant ciuitatem hanc cuius tam late patet imperium, ut inuidiosa & grauis sit finitimis, posse in officio continere aut incolumes seruare gentes subditas absq; ope plebeie multitudinis : aut pro hac quæ secessit, aliam meliorem introducere, quæ foris pugnet pro imperio, domi quiete degat, neutrobi discedens à modestia. quid enim aliud possunt dicere, quo freti à pace nos dehorentur? quàm autem utrunq; hoc stultum sit, uobisipsis considerandum relinquo, reputantibus post discessum infimæ plebecule non ferentis quosdam inciuiliter abutentes suis calamitatibus, quæ tamen nihil uobis mali nec facit nec cogitat, tantum honestam pacem expectans, multos esse uobis male uolentes qui cupide arrepta occasione inflantur, iactantes hoc esse illud tempus optatissimum, quando imperium uestrum euertere dabitur. Nam Aequi, Volsci, Sabini, Hernici, hostes nostri perpetui, & nunc recentibus exasperati cladibus, agros nostros sibi diuidendos spe precipiunt. Campania uero Etruriamq; quicquid dubia fide reliquimus, aut aperte desciiscunt aut occulte defectionem cogitant. Quin & Latinorum cognata gens uidesur parum costans in

officio, & fide amicitie, uerum eius quoq; magna pars nuntiatur laborare nouarum rerum cupidine, quarum pleriq; omnes natura sunt auidi. Nos qui nuper alijs arma inferebamus, nunc ipsi obsidemur, aruis sine semente relictis: prosperi amusq; uillas diripi, preda abigi, seruitia transfugere, nec possumus his malis occurrere. & hæc patimur adhuc sperantes cum plebe concordiam, scientes in nobis situm uno senatusconsulto seditionem componere. nec melior est rerum nostrarum status domi quam foris. nam neq; sociorum auxilijs instructi sumus contra externam uim, neq; ipsi propter urbanorum infrequentiam ad arcendam sufficimus, insensis nobis tot gentibus. atq; in hoc ipso modico & imbelli numero maior pars plebeia est, quotidianis operarum mercedibus se sustentantes clientes nostri & opifices, non admodum firmi custodes periclitantis optimatum regiminis. ad hæc crebri ad secessores transfugæ & reliquos omnes suspectos faciunt. sed super omnia commeatibus per hostes interclusus fame nos iam terreat: quod si accesserit inopia, magis etiã terreat. præter ea bellum nunquam sinit animos nostros conquiescere: & quod molestissimum est. muliercule secessorum paruulq; pueri & parentes senio cõfecti, habitu squalido ac miserabili oberrant per fora & cõpita, plorantes, supplicantes, tangentes dextram uniuscuiusq; atq; genua.

lamen

lamentantes suam presentem, & magis etiam futuram desolationē, miseranda & non ferenda specie. nemo enim tam immanis est ut ad horum aspectum non turbetur animo & afficiatur hominum infortunio. quapropter si plebeijs fidere nolumus, tollenda sunt è medio & hæc corpora, partim obsidioni ferendæ inutilia, partim dubie fidei quibus expulsis quid virium reliquum erit ad urbis custodiā? aut quibus auxilijs freti audebimus aduersus tot simul ingruentia mala resistere? nam proprium nostrū refugium & unica firma spes, robur patritiorum paruum est ut uidetis, nec dignum ob quod de nobis sentiamus magnifice. quid igitur belli ferendi autores uel ipsi delirant, uel nos decipiunt, ac non potius aperite suadent, sine sanguine ac labore urbem inimicis iam nunc dedere? At fortasse ipse uaniloquus non timenda timco: cæterum urbi nihil aliud accidere potest quam mutatio, res non magni negotij, quod facile sit ex quibusuis gentibus & locis mercenarios colonos & clientularum uulgus recipere. hoc enim est quod pleriq; iactant plibis aduersarij, per Iouem non omnino ut ipsis uideatur stolidè. nam eò stultitiæ iam uentum est, ut pro salutaribus sententijs afferantur uota inania. Quos ego libenter rogauerim, quantum temporis nobis ad ista exequenda concedatur, hoste imminente urbi è proximo. aut quam ueniam mereatur cunctatio in expectandis auxilijs,

aduersitatibus nostris nil cunctantibus? aut quis mortalium immortaliumue interim nos tucbitur, dum per otium undecunq; contrahuntur & huc adducuntur auxilia. Isti uero qui relicta sua quisq; patria commigrabūt ad nos, qui tandem erunt? Vtrum domi diuites & honorati uel maiorum suorum nobilitate uel uirtute propria? Et quis sustineat relictis domesticis bonis alienorum malorū turpiter fieri particeps? Non enim ut pace ac delitijs unā nobiscum fruantur huc ueniunt, sed ad bellum & pericula, quorum incertus exitus. An plebeiam & lare carentem introducemus multitudinem, expulsā hinc similem, uidelicet & alienum & multationes ac huiusmodi mala libenter quocunq; secum translaturam: quam ut demus alioqui frugi & modestam fore, cericē uel hoc ipso plebe nostra longe deterior erit, quod aliena à nostra consuetudine, uita ratione, moribus, legibus, institutione, omniū harum rerum imperita, male nobis conueniet. Et indigenarum liberi, uxores, parentes, alijsue affectus hic sunt obsides, atq; adco natalis soli desiderium, quod omnibus inest necessariō, nec potest eximi. At accersitum istud & inquietum uulgus si nobiscū cohabitet, cum nihil tale hic queat ostēdere, nihil boni habebit pro quo se exponat periculis: nisi quis eis promittit agros & partem urbis ad domicilia, spoliatis horum possessoribus: quæ etiam ciuibus agre cōcedimus
post

post multa pro *Repub.* certamina, ac fortasse ne his quidem solis contenti fuerint, aff. Etaturi etiam honores & magistratus, aliarumq; benarum rerum communionem ex æquo cum paritibus. Ita fiet ut si non concesserimus quicquid postulauerint, inimicos eos habeamus: si uero permiserimus, pereat *Respublica*, à nobisipsis pessundata. taceo quòd corporibus bello idoneis nunc opus habemus, non agricolis, nec operarijs, nec negotiatoribus, nec opificibus sellularijs, qui bellando discant bella gerere. durum enim est non assuetò periculum facere: quales utiq; erunt isti collectanei ex omnibus nationibus. at militare auxilium neq; usquam uideo, neq; si se ex improviso offerret, suaderem recipiendum intra moenia, cum constet multas urbes oppressas à suis presidjs. Hæc sanè atq; alia iam dicta considerantes, simulq; inuitantium nos ad concordiam memores, quodq; non nouo exemplo pauperes dissideant à diuitibus, humiles à nobilibus, sed in omnibus ut ita dicam paruisq; magnisq; ciuitatibus male inter plus & minus cõueniat, in quibus *Reip.* presidēs moderatione seruauerunt patrias, superbia uero & sua bona & sese perdidērunt: & quòd quicquid ex multis partibus constat, aliqua uitiosum sit necesse est: præterea neq; in humano corpore semper refecandũ membrum uitiatum, ne sœdetur reliqui species, & natura breui deficiat: neq; à civili societate

N S malo

malo aliquo infectam partem excludendam con-
 tinuo : quòd alioquin partibus paulatim de-
 pereuntibus uniuersitas ipsa consistere salua
 haudquaquam ualeat : postremo cogitantes ne-
 cessitatis uim , cui soli coguntur uel dij cedere,
 ferte equo animo fortuna uicissitudines , neque
 quasi semper futuri compotes uotorum tumete
 arrogantia & inscitia , sed flectimini & ce-
 dite , exemplo felicium consiliorum non aliunde
 sumpto quam à nobismetipsis. Oportet enim tum
 ciuitates , tum singulos uiros cum seipsis contem-
 dere , operamq; dare ut posteriores eorum actio-
 nes à prioribus non degenerent. Ergo uos ipsi
 multos infensissimos hostes sub iugum redactos
 neq; occidistis neq; expulistis è sua patria : sed
 domibus & agris redditis sinistis eos retinere
 sedes pristinas , nonnullis etiam ciuitatem lar-
 giti & ius suffragij : quodq; magis mirandum
 est , uestrorum ciuium multis , post grauia pec-
 cata in uos admissa , pœnam remisistis contem-
 ni auctores iram effudisse , ut nißis colonis An-
 temias , Crustumeriam , Medulliam , Fid. n. is.
 multisq; alijs. quorsum enim attinet omnes enu-
 merare , quos uicinos captos moderate castigastis
 & ciuilitate? nec ullum unquam ciuitati aut
 periculum aut dedecus inde accidit : sed lauda-
 tur uestra clementia , in tuto est hac parte ciui-
 tas. Et qui hostibus pepercistis , cum amicis
 pugnabitis? qui perdomitis multam remisistis,
 propug

propugnatores imperij ueſtri male multabitis? qui urbem ueſtram prabetis omnibus eò reſugientibus tutum receptaculum, ſuſtinebitis indigenas ex ea pellere, cum quibus diuturnam habuiſtis conſuetudinem, pariter educati, communium aduerſitatum & felicitatum bello paceq; participes? Non, ſi quod iuſtum eſt & uos decee uolueritis facere, & ſine ira quid utile ſit iudicaueritis. *Dixerit aliquis: Nobis quoq; placee ſedari diſſidium, & uehementer id cupimus. ſed quonam modo id faciendum oſtende ſi poteſ. Vides quanta ſit in plebe arrogantia: qua cum prior nos leſerit, tamen non dignatur legatos de pacere mittere, ac ne noſtris quidem reſpondeat humane & ciuilitate, ſed tumens faſtu minatur, nec quid ſibi uelit coniectura eſt facilis. Audite igitur meum conſilium. Ego neq; plebem tam inſenſam nobis exiſtimo ut reconciliari non cupiat, neq; facturam qua minatur, hoc inde conijciens, quòd dictis facta non reſpondere uideam: immo puto eam pacis magis quam nos cupidam. nos enim habitamus cariſſimam patriam, rem familiarem, domos, parentes, omnia qua magni faciunt homines, in poteſtate noſtra habemus. illa exul aris focusq; caret, orbata propinquis neceſſitudinibus, ne quotidiano quidem uictu ſuppente. Quòd ſi quis roget, cur igitur miſera neq; noſtras inuitationes admittit, neq; per legatos nobiſcum agit? ei hoc tantum reſer*

referam: quia per Iouem cum semper eadem uerba à nobis audiat, nihil postea uel humanitatis uel equitatis uidet quod re illis respondeat: & proinde uerbis solis se lactari existimat, nobis semper prouisionem aliquam pollicentibus, nunquam pollicita præstantibus. nec potest animum inducere ut legatos mittat, uerita ne propter istos accusatores suos quotidianos repulsam patiatur. Aut forte insana contentionis id uitium est. Nec mirum, quando hoc peruicax contentionũ studium aliquot nostris ordinis occupauit, & uulgato uirio nolunt aduersæ parti cedere, sed quocumq; modo uincere, nec prius largiri beneficiũ, quam accepturos obnoxios sibi fecerint. Hæc sanè reputans censeo legatos ad plebẽ mittendos ex his quibus facillime fidẽ habitura sit, dandumq; eis potestatem res componendi conditionibus quibuscumq; ipsis æquum uisum fuerit, nihil ad senatum referendo amplius. Ipsi enim se præbunt faciles, qui nunc uidentur nos uelut è sublimi despicere, ubi senserint serio uos studere concordie, & ad equiores condescendent conditiones: nihilq; inhonestum postulabunt nec impossibile. Sic enim natura cõparatum est, ut uel modestissima ingenia exasperentur irritata contumelijs, sed eadem facile mitescant officijs. Hæc Menenij dicta murmur excepit, patribus per partes capita conferentibus: & qui plebi equiores erant sese inuicem cohortantibus ad omnem oper

operam nauandam quo plebs reducat in patriam, quandoquidē ducem ad id se prabeat nobilissimus factionis optimatum: diuersae autem sententiae hominibus, qui nihil omnino uolebant mutari de pristino statu Reip. cum nullum expedirent praesentaneum cōsiliū, non libenter discedentibus a proposito, nec tamen uolentibus in eo persistere: integris porro & neutri factioni deditis, pacem cupientibus, & id unum spectantibus quomodo praecaueri posset obsidio. postquam autem omnes conticuerunt, maior consul laudata ingenuitate Mancinij, ceteros etiam hortatus ad capeffendam curam Reip. libereq; promendum quicquid sentiant, & exequendum quae comprobata fuerint, sequentem nominatim rogauit M. Valerium, fratrem unius ex patria liberatoribus, uirum optimatum nemini secundū populari gratia. Qui cum assurrexisset, primū commemorauit patribus acta sua ciuilia & saepe se praedixisse his calamitates, alijs uerba sua nihil facientibus. Deinde suadebat paci reclamantibus, non ut aequitatis rationem haberent, sed quandoquidem seditionē non passi sint eximi ex urbe priusquam glisceret, nunc salcē dispicerent quomodo tolli queat quātocyus, priusquam iam aduultior fortasse insanabilis fiat, aut certe curatu perdifficilis, magnam aliquam calamitatem ipsis afferat. Plebis enim postulat a nūc alia fore, nec uideri staturam intra eosdem quos antē

serm

terminos, & aris alieni remissionem tantumpe-
 rituram: sed fortasse aliquid etiam auxiliij, quo
 iura permanceat in posterū. Dictatura enim in-
 troduc̃ta in Remp. antiquatam legem per quam
 libertas eius antea facta recta fuerat: quæ nō s̃-
 nebat ciuem indemnatum à quoquam interfici, aut
 plebeios in neruum adiudicari patritijs, sed pro-
 uocationem eis cōcedebat ad populum, absoluen-
 dis d̃mmandis'ue ex eius suffragijs. Aliã quoq;
 potestatem plebi penè in totum ademptam, quã
 penes eam fuerat superioribus seculis: quãdo nec
 triumphū à senatu impetrare potuerit uiro ne-
 mini uirtute secundo & hoc honore dignissimo
 P. Scruilio. quapropter uulgus offensum merito
 male sperare de securitate sua, quando nec con-
 sulis nec dictatoris fauor sibi profuerit, adeò ut
 magistratus ipsi ob id studium incurrerint con-
 tumeliam. Quæ omnia clam effecta non à gra-
 uosissimo quoq; ordinis patritij, sed à contume-
 liosis quibusdam & iniustorum lucrorum au-
 distimis: qui ciuibus mutuari pecuniam magno
 f̃nore oppressos abduxerint in seruitium, &
 erud̃ iter eis ac superbe dominãdo alienauerint
 uniuersam plebem ab optimatibus: & factione
 constata duce Ap. Claudio, uiro paucorū poten-
 tiæ studioso & insenso plebeijs hominibus, illius
 opera subuertant Remp. & nisi sanior senatus
 pars id genus impedimenta repulerit, periculum
 esse urbi ne diripiatur & diruatur ab hostibus.

Post

Postremo probari sibi dixit sententiã Menenij,
 & ut proptere mittatur legatio. Legatos uero
 retinere an possint arbitrari suo seditionẽ com-
 primere: quòd si plebs ablatas condiciones dedi-
 gnata fuerit, ipsos quascũq; illa dederit accipere.
 Post hunc rogatus est *Sp. Claudius*, aduerse
 plebi factionis uir multum sibĩpsẽ tribuens, nec
 omnino immerito. nam & quotidiana eius uita
 sobria fuit ac uenerabilis, & generosus in admi-
 nistrandis rebus animus, dignitatis optimatum
 conseruandẽ studiosissimus. Is occasione arrepta
 ex concione *Valerij*, uerba fecit in hunc modum.
 Rectius existimationi sue consulisset *Valerius*,
 si contentus suo loco sententiã dicere, temperas-
 set ab incusandis diuersum sententiis. Sic enim
 poterat nihil audire de suis ipsius uitis. nunc
 quoniam ei non fuit satis id cõsulere, quod nos in
 terribiorũ ciuium seruitutem coniiciat, uerum
 etiam in sibi aduersantes inuectus, in me quoq;
 uelitatus est; ualde mihi necesse est ad hæc re-
 spondere, & primum ad ea quibus me calūnia-
 tus est. Exprobrauit enim mihi nec ciuile nec li-
 berale studium, quòd lucra cõsecler modis omni-
 bus, multosq; pauperes libertate spoliauerim,
 quodq; non minima causa secessionis plebis sim.
 quorum nihil uerum esse neq; sanum facile uo-
 bis ostendero. Dic mihi *Valeri*, scin aliquem à
 me nexum ob alienum es? quos unquam ciues in
 ueruo habui, aut nunc habeo? quis è secessoribus
 prope

propter meam crudelitatem aut auaritiam caret
 patria? certe proferes neminem. Tantum enim
 abest ut alicuius ciuis libertatem ob res alicuius
 oppresserim, ut multos etiam de meis bonis suble-
 uauerim, remisso debito, nec unquam quenquam
 qui soluendo non esset in seruitutem uindicaue-
 rim: sed omnes per me sunt liberi, omnes gratiam
 habent ut clientes & amici de uincti summa ne-
 cessitudine. Nec hoc dico in accusationem eorum
 qui non idem faciunt, sed quod legibus permit-
 tuntur facere: uerum calumniatori ad meum cri-
 men respondeo. Quod autem morosum me appel-
 lauit & antesignanum malorum hominum, in-
 fensumq; plebi & paucorū potentia studiosum,
 insimulans quod optimatibus faueam, cōmunia
 hæc mihi uobiscum sunt crimina, quotquot cum
 suis ipsi meliores detrectatis deteriorum impe-
 rium, & quā à maioribus accepistis Remp. non
 fertis degenerare in uilissimam omnium speciem
 popularis regiminis. nō potest enim iste optima-
 rum administrationē significare paucorū poten-
 tia nomine, ut res per se bona nouato uocabulo
 adducta in inuidiam percat: nos iustius & ue-
 rius exprobraremus ipsi ambitionē & affecta-
 tionem tyrānidis. constat enim sermē omnes tyrā-
 nos ex plebis adulatoribus fieri: & expedita
 uia est ad opprimendam ciuitatis libertatē, que
 per fauorem pessimorum ciuium ducit ad poten-
 tiam: quos iste semper coluit, ac ne nunc quidem
 de sin

desinit, scitis uos ipsi nunquã hæc ausuros fuisse uiles & abiectos homines, nisi ab hoc magnifico amatore patrie concitatos spe non impunitatis solum, uerum etiam potioris conditionis quã antea. & hæc uere dici ex ipsius uerbis potestis colligere, si meministis dũ uos bello terret, & reconciliationẽ esse necessariam uellet ostendere, negasse contentos fore pauperes aris alieni remissione, sed postulaturos aliquod auxilium, nec imperium nostrum ut antea laturos. postremo suasisse ut boni consuleremus & permitteremus plebi quas cunq; leges reditus, nullo honestarum inhonestarũmque, iustarum iniustarũmque discrimine. Tanta arrogãtia repleuit insanum uulgus uir senex & nostro fauore omnibus defunctus honoribus. Id uero te dignũ crat Valeri, alijs falsa probra obycere, cũ ipse talibus sis obnoxius criminibus? Sed hæc cõtra istius calumniã suffecerint. Quod uero ad presentem consultationem attinet, mihi uidetur iustum & po. Ro. dignum nobisq; utile, si quem a modum à principio dixi, & nunc quoq; cõstanter eadem assero, non confundamus bene constitutum reip. statum, nec moueamus non mouẽdos mores acceptos à maioribus, nec tollamus è uita fidẽ, rem sacram, per quam ciuitatibus contingit securitas: tum ingrata plebi non cedamus, concupisceni res iniustas ac nefarias. Tãtumq; abest ut ab aduersarijs perterrear, qui ideo uulgus in

o hac

hac urbe in me concitant, ut duplo magis quàm
 antè indignè plebi postulanti talia. *Vestram*
 quoq; P. C. absurdam mentè demiror, qui quod
 ei negastis prius quàm ex professo hostis fieret,
 aris alicui & iudiciorum remissionem petenti,
 nunc armata & hostiliter agenti concedere
 vultis, & quicquid illi præterea collibuerit: li-
 bebile autem antè omnia postulare ius æquum
 gerendorum honorum, & ut earundem rerum
 quarum & nos sint participes. Ergo ad plebis
 administrationem patiemini res recidere, quæ
 forma reip. ut dixi est crassissima, & vobis mi-
 nime digna qui aspiratis ad imperium. Non, si
 sapueritis, aliàs essetis omnium stultissimi, si de-
 dignati unius viri tyrannicum dominium, nunc
 plebis beluæ multorum capitū uos ipsi subijcia-
 ris tyrannidi, idq; non gratijs inducti, sed neces-
 sitate adacti, quasi uero nihil supersit aliud, nisi
 præter animi sententiam illi cedere. Quod si se-
 mel insensata multitudini pro debita peccato
 pœna insuper honorari contigerit, quàm arro-
 gantem & superbam putatis fore? non est enim
 quod speretis his impetratis modestiorem futu-
 ram postea, si ab omnibus uobis ea sibi decreta
 cognouerit. multū hic opinione sua fallitur *Me-*
nenius, uir integer, & alios ex suis morib. æsti-
 mans. perget enim molista esse per arrogātiā,
 quæ uictoriā comitari solet, & per insipiētiā,
 cui maxima vulgi pars est obnoxia: quod si non
 statim

statim, certe aliquāto post ob unāquanq; repul-
sam armis arreptis eodem modo uos terrere co-
nabitur: Itaq; si prima postulat a concesseritis ei
pro tempore, mox accersitis uolis aliquid dete-
rius, ac mox rursus aliud illo ipso molestius,
quasi & prima illa terrore uobis expresserit, do-
nec postremo urbe pellamini, sicut in alijs multis
ciuitatibus accidit, & nouissime Syracusis, ubi
agrorum domini à colonis suis clientibus pulsi
sunt. Sin autē pertesi tandem eius improbitatem
concessuros uos negabitis, quid uetat iam nunc
uti ea libertate incipere? præstat enim minore
periculo & nondum accepto detrimento, inge-
nuè mētem proferre, quàm post admissi damna
indignari errori præterito, & nihil tale cōmit-
tere amplius, seroq; tādē sapere. Nec est quod
aut desertorum motu, aut externo bello terrea-
mini, aut desperetis de domesticis uiribus quasi
ad urbis tutelam non sufficiant. nam profugo-
rum istorum uis non diuturna est, nec sicut nunc
æstate, ita per hiemem durare sub dino poterunt
in iugurijs. aut rapto uiuere consumptis cōmca-
tibus. ac ne aliunde quidem cōparata aduehere
propter inopiam, ut qui nec priuatā ullam pecu-
niam habeāt, nec publicam. nam bella plerunq;
sustentantur pecuniarum copia. at istis nec pe-
cunia est nec imperium: unde credibile est secu-
tura dissidia, & ex his confusa irritaq; cōsilia.
neq; enim dignabuntur Sabinis aut Hetruscis
alijs

alijs ue exteris in seruitutem sese dedere, quibus ipsi prius nobiscū libertatem ademerunt: imò ne fides quidē eis habebitur, quòd post desertā turpiter patriam, nō idem facturi sint his à quibus recepti fuerint. Reguntur autem & finitima gentes ab optimatibus, nec apud ullam earum plebs equo iure degit cū proceribus. haud patiētur illi, cū in unaquaq; ciuitate plebē contineāt in officio, externam istā & seditiosam turbam in suas patrias recipi, ne ab admissis in equā partem hac ipsa priuentur postea. quod si me fallat opinio, & excipiantur ab aliquo populo, tum pro hostibus habiti patiētur hostilia. Habemus obsides eorum parētes & coniuges ceteramq; cognationem, quo quid optabilius dii concederēt? hos in conspectu cognatorum trucidabimus si nos aggredi ausi fuerint, quo nihil eis facere possemus cruciabilius. Qui si audirent nos hoc uelle facere, credite mihi mox uenirent supplices, & cum lacrymis inermes se uobis dederent quantumuis duris conditionibus. Vehementes enim sunt necessitates huiusmodi, & ad frangendam quamlibet contumaciam ualide, redigēdamq; in nihilum. Iam satis dictum puto cur istos profugos timendos non putem. Externos uero terrores saepe sensimus intra minas consistere, aut si quid ulterius hostis audeat, res uerbis non respondere. Quod autem aliqui uerentur ne nobis domestica uires non sufficiant, & ideo bellum

bellum timent, sciant se nō satis quanta sint intelligere. certe quos desertoribus opponamus habebimus, si uoluerimus delectu ex seruitijs habito libertate donare quenque robustissimum: quod satius fuerit, quā ab illis imperio exiit sunt satis periti rei militaris, ut qui toties intersuere nostris expeditionibus. ceterum externo hosti obuiam ipsi alacriter ibimus, assumptis omnibus clientelis, & reliqua plūbe quæ manet in officio. quam ut alacriorem reddamus ad subeunda pericula, æris alieni remissionem eis largiemur, non in commune sed uiritim. Nam si moderatione opus est pro ratione temporis, non erga inimicos ciues utendum est ea, sed erga amicos, quibus persuasi non coacti gratificari uidebimur. quod si his copijs nō sufficientibus aliunde indigebimus auxilio, è castris præsidarios euocabimus, & in colonias dimissos reuocabimus: quorum quāta multitudo sit, è proximo cēsu licet cognoscere. C X X X M. sunt Romanorum ciuium qui pubertatem attingerint, quorū ne septimā quidē partem numero æquarint profugi. Quid dicam Latinorū X X X populos, quibus propter cognationē nihil optabilius posset contingere quā ut pugnent pro nobis, si modo decernatur eis æquum ciuitatis ius, quod petere non desinunt. Finem faciam si unum etiam addidero, quod quamuis in bello momenti sit maximi, nec uos animaduertitis.

nec consuletorum quisquam monuit. Nulla re ad victoriam equè opus est ac bonis ducibus, his nos abundamus, apud aduersarios rari aut nulli sunt. Numerosa porrò turba si imperitos duces habeat, nihil agit ut decet, sed sua se impedit multitudine, tantoq; magis conflictatur quanto maior est. boni uero imperatores etiamsi paruas acceperint copias, augent eas celeriter. proinde quantisper bonos ductores habuerimus, non decrunt qui eorum ductu libenter militent. Hac igitur cogitantes & gestorum populi Romani memores, nihil humile & uobis ipsis indignum decreueritis. Rogare posset uestrum aliquis: quid igitur nobis faciendum censes? hoc enim forte inuidulum audire cupitis. Nullam ad desertores legationem mittendam, nec res alienum remittendum, nec faciendum aliud quicquam quod ullam timoris ac trepidationis spicciem præ se ferat. Quodsi possitis armis in urbem reuersi uobis potestatem de se per otium de liberandi fecerint, moderate statuendum de eis: quoniam scitis omnes stultos, præsertim uulgus, in humiles superbire, ergi superbos se demisse gerere. Vbi Claudius desit, uociferationes & ingens strepitus in sinatu diu fuit. nam qui optimatum factionis uidebantur, & de iure suo nolebant decedere, prohibebant nouissimam hanc sententiam, hortabanturq; ambos consules ut meliori parti accederet.

deret, memores regiam se potestatem habere non plebeiam. sin minus, saltem equos se praberent utriq; , donec dinumeratis sententijs appareat maior numerus. quod si neutrum horum facere uolentes ad se arbitrium rerum traxerint, negabant se id permissuros, sed reclamaturos uerbis donec licuerit, atq; etiam armis repugnaturos si opus sit. erat autem is globus ualidus, & penè tota patriciorum iuuentus adhaerebat huic proposito. pacis studiosis sententia Menenij Valerijq; magis placebat, praecipue senioribus, reputantibus quanta calamitates solcant ciuilia bella consequi. Sed superante clamore ac petulantia iuuenū, contentionem eorū ueriti & contumaciam erga consules, ne forte nisi eis cederetur res ad manus deueniret, uersi in preces & lacrymas obtestabātur aduersarios. Sed dato tumultu, agrēq; reddito silentio, C O S S. prius inter se collocuti, hanc tandē suam pronuntiauerunt sententiam. Nos P. C. imprimis uellemus ut omnes consentiretis, cum alias, tum maxime quoties de publica salute incidit cōsiliatio: sin minus, saltem senioribus uestrū cedere iuniores, & non contendere, cogitantes sibi quoq; ubi ad id aetatis uentum fuerit eundē honorem habendum à natu minoribus. sed quoniam uidemus uos ad rixam prolapsos omniū malorum nocentissimā, & arrogantiæ uulsum in uobis iuuenibus, nunc quia parum diei superest, nec potest quicquam

statui tam cito, abire redituri sinatu proximo,
 sed cum melioribus mētibus. quòd si à cōtentio-
 nibus nō destiteritis, nobis iuuenibus posthac nec
 iudicibus utemur nec cōsultoribus, sed imposterū
 hanc confusionē lege arcebitur, pr. scripto an-
 norum numero, quē senatores habere oporteat.
 Seniores uero denuo rogati si disscerint, cōten-
 tionem eorum dirimemus ratione compendia-
 ria, quam audire nunc uos operaprecium duci-
 mus. Scitis sanè legem nobis esse iam inde ab V.
 C. quæ omnia in senatus potestate facit, præter
 magistratum creationem, legum lationem, &
 belli infrendi finicdiue arbitrium. horum trium
 potestatem esse penes suffragia populi. nunc non
 de alio consultatur, quā de bello & pace: quare
 necesse est nostras sententias confirmari populi
 calculis. Itaq; indictis ex hac lege comitijs, sen-
 tenti. is à uobis dictas commitemus suffragijs,
 ut sic optime tollatur uestra contentio: & quod
 plurimum calculis probatum fuerit, id ratum ha-
 bebimus. digni sanè sunt hoc honore qui per-
 manserunt in fide reip. nobiscum bonorum ma-
 torumq; participes. His dictis senatum dimise-
 runt. Deinde cum per nuntios iussissent omnem
 agrestium & castellanorum multitudinem si-
 bi præsto esse, senatumq; in diem certam in-
 dixissent, postquam cognouere plenam esse ur-
 bem turbis aduenticijs, patriciosq; uictos lacry-
 mis, precibus, & querelis quibus à parentibus
 secess

secessorum & paruulis liberis fatigabantur, ad præstitutam diem summo mane in forum progressi sunt; refertum uulgo omnis generis: & pro æde Vulcani, ubi concionari mos erat, primum laudauerunt plebem quòd frequens adesset ac alacris, deinde rogauerunt ut quieti expectarent donec senatusconsultum fieret. domesticos autem secessorum bono animo esse iusserunt, recepturos breui affectus suos carissimos. tum ingressi curiam & ipsi leniter ac modeste locuti sunt, & alios orabant ut mites & humanas proferrent sententias: primumq; rogauerunt Menenium. Is cum assurrexisset eadem dixit quæ antea, hortando senatum ad reconciliationem: eandem quoq; sententiam, proptere mittendos ad profugam plebem legatos cum potestate, qui agant de reconciliandis partibus. Post hunc alij consulares secundum ætatis ordinem rogati omnes accedebant Menenij sententia, donec ueniretur ad Appium. Qui surgens, Video, inquit, P. C. & consulibus & uobis ferme omnibus placere, plebem reduci quibus ipsi libet conditionibus: meq; ex omnibus qui ante reclamabant solum superesse, & illis exosus, nec uobis utilem. non tamen desistam à pristino proposito, nec mea sponte fraudabo rēpub. iunius senatoris sententia, quo magis nunc ab alijs destitutor, eo maiore in precio ero aliquando apud nos: & iunius laudem merebor, defunctus memoriam

riam apud posteros. Faxis Capitoline Iupiter
 & dñ urbis huius presides, Simoncsq; & ge-
 nij, ut bono commodoq; reip. profugi redeant,
 & ego fallar opinione quam concepi de futuro
 tempore. quòd si quid mali propter ista con-
 silia ciuitati acciderit, id quod breui appare-
 bit, nos celerem opem & salutem rebus liban-
 tibus attuleritis: mihi uero qui nec aliàs unquã
 incunãdã malui quàm uilia dicere, nec nunc pro-
 do rempub. meã securitati consulēs, benigni eri-
 tis ac propi:ij. Hęc sunt uerba mea: uerbis enim
 non opus est amplius. ceterum in sententia
 permanceo, & ijs qui urbem non reliquerunt re-
 mittendum es alienum censeo, cum desertori-
 bus uero bellum gerendum modis omnibus,
 quandiu in armis perstiterint. His dictis obi-
 cuit. Approbata senioribus Menenij senten-
 tia, ubi ad iuniores secundum ordinem rogandi
 uentum est, omnibus patribus expectatione ar-
 rectis surrexit Sp. Nautius familia natus ho-
 nestissima. Nam autor eius generis unus ex
 Aenea socijs fuerat, qui sacerdos Minervæ in
 arce ilienſi consecratæ, palladium secũ tranſtu-
 lerat, cuius custodia mansit penes successionem
 gentis Nautia is etiam. suis uiribus, conspi-
 cuus, uidebatur breui consulatum assecutu-
 rus. Hic tum exorsus à communi defensione iu-
 uenum, negans eos per contendendi studium
 aut arrogantiam dissensisse à maioribus nati-
 cum

cum diuersam tueretur sententiam, sed culpam, si quid culpe esset, in feruorem et aetatis ad lapsum facilem transferens: tandem ait se fidem suis uerbis facturum mutatione sententiae. Itaque permittere se eis, ut prudentioribus, decernerent quicquid uideatur e republica. se nihil contradicturos, sed obsecuturos senioribus. Similia deinde ceteris iuuenibus pollicentibus, praeter paucos propinqua cognatione iunctos Appio, consules laudata horum modestia, iussuque ut semper in publicis consilijs ita se gererent, decem legatos elegerunt nobilissimos seniorum, omnes uno excepto consulares. fuerunt autem hi. T. Largius Flauus, Agrippa Menenius C F, M. Valerius M F, P. Scruilius P F, P. Posthumius Q F. Tubertus, T. Ebutius T F Flauus. Ser. Sulpitius P F Camerinus, A. Posthumus P F Albus, A. Virginius A F Calimontanus, G. Sp. Nautius. Dimisso deinde senatu C O S S. in comitium progressi S C legerunt G. legatos produxerunt. Omnibus uero cupientibus mandata eis data cognoscere, aperte responderunt: ut plebem quocumque modo patricijs reconciliant sine dolo malo, reducantque secessores in sua primo quoque tempore. Cum his mandatis legati eadem die profecti sunt, praenuntiat tamen eorum aduentum rumor eorumque in urbe acta fuerant: moxque totis castris plebs effusa est eis obuiam. orat inter eos qui secesserat uir quidam admod

admodum seditiosus, acri ad providendum ingenio expeditaq; facundia, nomine L. Junius, quod illi commune erat cum regum expulsore: cognomen Bruti usurpauit ipse, ut expleret appellationis similitudinem. hac affectatio multis fuit ridiculo, ut per iocum Brutus uocitaretur. Hic cum praefectum castrorum docuisset, consultius esse plebi si se difficilem faciat, ne iniquioribus legibus consequatur reditum, siq; aliquantisper aduersetur per commentum quodpiam tragicum: pollicitus se acturum causam plebis, commostratoq; quid dicendum faciendum ue, persuasit homini. Ac mox plebe ad cōtionem excita, legatis dicendi copia data est, quam de causa uenerint. Tum M. Valerius legatorum maximus natu & popularis maxime, faustis acclamationibus & saluationibus multitudinis gratitudinem restantibus exceptus, postquam haec consiluerunt, uerba fecit in hunc modum. Nihil amplius uctat uos Quirites reuerti ad uestra domicilia, & in gratiam redire cum patribus. Decreuit enim uobis senatus honestum atq; utilem reditū, cum omnium praeteritarum offensarum obliuione. nosq; quos nouit uestri amantiſsimos, & à uobis uicissim merito honoratos, legatos misit cum libera potestate componendi huius negotij: ne uobis opus sit coniecturis uti de uestris uoluntatibus, sed audita ex uobis postulatione, quibus legibus cupiatis

cupiatis finire discordiam, si uestra postulata aqua sint & possibilis. & salua S. P. Q. R. dignitate concedi queant, impetretis à nobis non expectata senatus deliberatione amplius, non procrastinando nec alendo ulterius inuidiam hostium. Hanc igitur senatus gratiam libentes & alacres accipite Quirites pro magna felicitate: dijsq; gratias agite, quòd pop. Romanus cuius tam late patet imperium, & senatus penes quem sunt reip. gubernacula, non soliti aduersarijs cedere, in uestrum honorem se submittant, non habita diligenti ratione quid utrosq; deceat, quòdne sit superiorum aut inferiorum officium: prioresq; ipsi uos inuitent ad amicitiam, ne superbo quidem responso quod iam legationi proxime dedistis offensi, condonantes uobis puerilem istum fastum & petulantiam, non aliter quàm indulgentes parentes pueris nondum per etatem recte sapientibus: decretaq; noua legatione parati nonnihil de iure suo decedere. Tantam ergo felicitatem nacti ne cunctemini indicare quam re opus habeatis ciues charissimi, & nolite nobis illudere. Missam facite seditionem, ite leti in Urbem que uos genuit & aluit, cui malam educationis gratiam redditis, desolato quantum ad uos attinet, & relicte pecorum pascuis. Quod si hanc occasionem amiseritis, frustra optaueritis similẽ. Eius uerba sic excepit Sicinius. Non ex una oratione
 astimari

estimandum est bonum consilium, sed oportet etiam contrariam expendere. Simulq; iubebat ut loqueretur qui uellet, pudore atq; timore posito. cum enim esse rerum statũ, qui pudorem & cunctationem non ferat. Silentio deinde facto cũ alius in alium oculos iactantes, requirerẽt aliquem qui pro uniuersis diceret, nemo existerat. Sicinio sepius repetente uerba eadem. Tandem ut erat pollicitus, prodijt L. Iunius ille qui Brutus uocari uolebat, & magno assensu. totius multitudinis talem concionem exorsus est. Nicæus patriciorum uos Quirites, quo tabescitis, attonitos habere uidetur nunc quoq; eoq; pressi non audetis in medium proferre quæ iactatis quotidianis sermonibus. forte quisq; uestrum putat proximum aliquem locuturum pro omnibus suo periculo, ipse malens per tuta incedere, secure pro parte sua fruiturus aliena audacia, iniquo sane consilio. Si enim idem omnibus esset animus, singulorum timiditas unã omneis lederet: & dum unus quisq; sibi priuatim prospicit, periret respublica. Ergo si antea nesciebatis finem adesse uestro timori, & libertatem confirmatam ex quo arripuimus arma, nunc saltem discite his uos docentibus. Superbi enim & imperiosi homines non iam ut antea cum iussis & minis ad nos ueniunt, sed rogant & inuitant ut redeamus ad propria, incipiuntq; ut liberos alloqui. Cur igitur etiam nunc metu attoniti silens?

quis?

tis? quin mentem liberam sumitis, & frenis ab-
 ruptis, quantis iniurijs ab eis affecti sitis, profer-
 ris coram omnibus? o miseri, quid timeris me au-
 tore loquendi Libere? Loquar enim ipse cum eis
 insrepede nullo respectu periculi, nilq; dissimu-
 lans: & quoniam Valerius negat quicquam
 uerare quin redeamus ad propria, postquam se-
 natus concessit reditum, decretumq; addidit de
 abolenda omnium offensarum memoria: respon-
 dibo quod ueritas dicitur & necessitas postulat.
 Nos Valeri cum alia multe cause uentant positis
 armis uestra fidei nos ipsos committere, tum aper-
 tissime tres. Primum quia nos accusatis quasi
 peccauerimus, & pro beneficio impuatis con-
 cessionem reditus. deinde quia inuitatis ad pa-
 cem, nec indicatis quibusnam legibus. postre-
 mo quia toties decepti & elusi, nihil certi puta-
 mus inesse uestris pollicitis. Dicam seorsim de
 singulis, & à iure incipiam, cuius in omnibus
 uel priuatis uel publicis disceptationibus pri-
 ma debet esse ratio. Ergo si uobis iniuriam feci-
 mus, non opus habemus nec obliuione ulla nec
 uenia: ac ne ciuitatem quidem desideramus,
 habituri sedes quas fata dederint, quasi ueri eas
 Fortuna dijsq; ducibus. Quòd si uestris iniurijs
 exagitari compulsi sumus hanc fortunam ex-
 periri, quin culpam agnoscitis ingenue, uobisq;
 magis opus esse ista obliuione ac uenia? Nunc
 uero quam petitis, eam uos dare fingitis: &
 iram

iram quam uobis remitti cupitis, remisisse iactatis, confundentes ueritatis naturam & iuris rationem inuertentes. Quòd autem afficiatis iniuria non afficiamini, multis magnis plebis beneficijs uel in tuenda libertate uel in parando imperio deuincti, audite. loquar quae ipsi scitis: & siquid mentiar, sine mora me arguite obsecro. Nostra resp. olim sub regibus fuit, durauitq; is status septem et atibus: totoq; illo tempore nihil detrimenti plebs accepit à regibus, praesertim nouissimis: ut interim taceam multas magnas felicitates quas ex illorum principatu percepit. nam praeter alia blandimenta, quibus eam sibi obnoxiam, uobis insensam studbant reddere, qui mos est omnium legitimam potestatem in tyrannicam uertere cupientium: cum Suessam urbem florentem longo bello expugnassent, potuissentq; praedam uenime in partem eius admissa retinere sibi, & regum fieri ditissimi, noluerunt, malentes eam cedere uulgo militum, ut nobis praeter mancipia & pecora resq; alias magni pretij, uiritim quinq; minae argenti cederent. Quibus nos neglectis quòd potestatem tyrannice exercerent, non in plebem, sed in uos, facta eorum indigne scientes, à beneuolis regibus disciuimus, uestras partes secuti: & unà uobiscum in eos tam in urbe quam in castris coorti, illis expulsis uobis principatum eorum detulimus. cumq; saepius licuisset nobis transire

*ad exules magnis largitionibus nos sollicitantes, non sustinuumus id facere ne uestram fidem desereremus. sed continuata bella periculosissima propter nos periculimus, quibus iam decimumseptimum annum atterimur, pro communi libertate pugnantes cum omnibus hominibus. uix dum enim cōstituta repub. ut fieri solet post repentinas mutationes, duobus nobilissimis Hetruscorum populis cum magno exercitu reges reducentibus obuiam profecti, pauci cum multis decreuimus ferro. & alacritate maxima deuictis pulsisque; hostibus superstiti consuli principatum conseruauimus. nec ita multo post Porfena Hetruscorum rege uolente exules reducere, & cum totius Hetruria uiribus ueniente, cum pares non effimas longo tempore comparatis regijs copijs, conclusi obsidione, consiliorumq; simul & rerum inopia, perdurando coëgimus regem ex hoste amicum factum discidere. Tertio dein & ultimo regibus reditum tentantibus, cum praesto illis essent triginta Latini nominis populorum auxilia, nos supplices nostram opem implorantes; & ut in quenq; incideretis sodalitates communisque; uel educationem uel militiam commemorantes descrere non sustinuumus: ratiq; nihil honestius aut magnificenti-
 us quam pro uobis pugnare, iecimus periculosam aleam: & cum hoste congressi multis acceptis uulneribus, desideratis multis cognatis
 P amicisque;*

amicisq; ac cōtubernalibus uicimus, cāsisq; dicitibus extinximus totū genus regium. Hæc sunt quæ uobis pro libertate pugnantibus præstitimus, penè plura quàm pro uiribus, utpote magis necessitate coacti quàm uirtutis ostentanda gratia. nunc quàm egregiam operam nauauerimus imperium afferentibus, & maiorem existimationem atq; potentiam quarentibus, audite: & si quid à ueritate discessero, quemadmodum à principio dixi, reclamate. Postquam in tuto uisa est libertas, non hæc contenti ausi estis res nouas moliri, habentes pro hostibus quicumq; liberi esse cuperent, & bellum penè omnibus hominibus intentantes: rati ad hæc pericula & cupiditatum uestrarum propugnationem abutendum nostris corporibus. ex eo tempore quorū singulis binasue ciuitates pro libertate pugnantes, partim acie uictas, partim expugnatas, sub imperium coëgerimus tacco. quorsum enim attinet minutatim recensere gesta, quæ tantam uerborum præbent materiam? malo uti compendio. Vniuersam Hæteruriam in duodecim diuisam ducatus, terra mariq; potentem, quis perdomitam coëgit imperium agnoscere? Sabini isti gens tam ualida, & imperij amula, ne amplius de æquo iure uobiscum contendat, quorūnam ope factum est? Quid? triginta Latini nominis populos, non potētes solum, uerum etiam potiora iura iactantes, quis perdomuit, efficitq; ut de

ut deditioe facta deprecarentur dirptiones &
 dirutiones suarum urbium? Omitto alia que
 nondum à uobis disidentes, & ipsi quoq; non-
 nihil commodorum ex imperio sperantes, unà
 uobiscum in militia gessimus. Cæterum postea-
 quam aperte iam tyrannicam dominationem
 usurpantes, deprehensi estis nostra quoq; uelut
 mancipiorum abutentes opera, & nostros ani-
 mos à uobis alienastis, desciscenibus interim
 subditis penè omnibus, initio defectionis à Vol-
 scis orto, ac mox eorum exemplum secuis. Se-
 quis, Eternicis, Sabinis, multisq; alijs: cum po-
 tuissent, si per nos licuisset, alterutrum facere,
 aut excutere uestrum imperium, aut in poste-
 rum moderatiores dominos reddere: memini-
 stis'ne in quantam desperationem de imperio ue-
 neritis? & quàm solliciti fueritis ne uel uos de-
 sereremus, uel indignatione moti ad hostes tran-
 siremus, tum quàm multas preces ac pollicita-
 tiones effuderitis? Quid igitur nos humiles & à
 uobis oppressi fecimus, uicti precibus & inducti
 pollicitis que hic Seruilius uir optimus tunc
 C O S. plibi obtulit? obliti præteritarū iniuria-
 rum, in futurum sperātes melius, nos uobis pre-
 buimus: & quicquid usquam erat hostium de-
 bellatis breui tempore, cum multis captiuis re-
 didimus prædaq; egregia. pro ea opera quam no-
 bis reddidistis gratiam? iustā scilicet dignamq;
 talibus periculis. immo nihil minus. frustrati
 P 2 estis

estis nos omnibus que consulem iusseratis reip.
 numine promittere. ipsum hunc uirum optimū,
 quo fueratis abusi ad imposturam faciendam,
 priuastis triumpho, quem magis quàm ullus ho-
 minum meruerat: hacq; ignominia nō ob aliud
 eum multastis, nisi quia suo iure postulabat ut
 prestaretis pollicita, & egre ferebat fucum fa-
 ctum suo nomine. Nuper autem (unum etiam
 hoc addam, moxq; desinam de iure differere) cū
 in uos Aequi, Sabini, Volsci, de communi sen-
 tentia consurrexissent, cōcitarantq; alios, nōne
 ad nos coacti estis refugere, uentrandi uiri &
 graues ad uile uulgus & humile, nihil nō pol-
 licentes presentis salutis gratia. & ne nos rur-
 sum, ut sepe antè, decipere uelle uideremini, præ-
 texistis fraudi hunc M. Valerium uirum plebi
 gratissimum: cuius fide inducti, quasi nullo mo-
 do à dictatore, præsertim erga nos benigno deci-
 piendi, socij uobis et huius belli fuimus, hostemq;
 multis magnis prælijs uicimus. cumq; spe citius
 debellatum fuisset egregie, tantum abfuitis à
 reddenda plebi gratia, ut nos inuitos in armis
 & sub signis retinere uolueritis, ut possetis pro-
 missa irritare, sicut decreueratis à principio.
 Dictatore uero egre ferente tum uestram inu-
 stitiam, tum suum dedecus, relatisq; signis di-
 mittente militem, nos arrepta occasione fallen-
 di & ipsum affecistis iniuria, nec nobis quicquā
 ex pactis est redditum: unoq; hoc facto uiola-
 tis

*stis ius triplici nomine, maiestate senatus dimi-
 nuta, fide huius uiri fracta, benefactoribus nul-
 la pro labore gratia reddita. Hac aliaq; huius-
 modi multa cum possemus uobis patricijs obyce-
 re, non dignabimur fieri supplices, nec uelut post
 graue aliquid admissum, impunitatis & obli-
 uionis iniuriarum conditionibus reditum impe-
 trare. Non tamen hęc diligentius excutienda
 nunc arbitror, quando acturi de concordia con-
 uenimus, sed obliuioni tradenda potius. Quin
 igitur aperte dicitis, quę nam afferatis manda-
 ta, quidue ipsi petatis. quanam spe uultis nos ur-
 bem repetere? quam fortunam sequi? quo gau-
 dio, quibus excipiendos gratulationibus? nihil
 humanitatis aut benignitatis nobis offerri ha-
 tēnus audiuius, non honores, non magistra-
 tus, non leuamen inopie, non quicquam aliud.
 Quanquam non opus est quid facturi sitis di-
 cere, sed quid feceritis, ut percepto aliquo bene-
 ficio, possimus ex eo coniecturam de ceteris fu-
 turis sumere. Respondēbunt opinor, uenire se cum
 libera potestate agendi de rebus quibuslibet:
 & ratum fore quicquid inter nos conuenit.
 Sit ita, fiat nunc quod sequi debet, nihil con-
 tradico. Sed cupio ex ipsis discere, ubi nos con-
 ditiones proposuerimus, quibus recipi uelimus
 in urbem, easq; impetrauerimus, quis erit spon-
 sor pacta non fore irrita? quis erit fideiussor,
 positis armis eadē nos posse in horū potestatem*

concedere? uerum credemus futuro senatuscon-
 sulto? nam nondum ullum super hoc negotio fa-
 ctum est. & quid uetat id antiquari posteriori-
 bus, quando Appio & eius factioni uisum fue-
 rit? an dignitati legatorum suam fidem interp-
 nentium? atqui per hos deceperunt nos & antea.
 an dijs testibus, iurciurādo firmata fide? at hæc
 mihi magis quam humana suspecta est, quando
 eam à potestatibus contemni uideo. Et societa-
 tes que inter imperandi auidos & libertatis te-
 naces non sponte cōcunt, sæpe iam didici tan-
 tisper durare, quandiu eas coniungit necessitas.
 quanam igitur hic potest intercedere amicitia,
 ubi non ex animo colimus alteri alteros, fa-
 ctionibus obseruātib; suas opportunitates tem-
 porum? Certe suspiciones & mutua calumniæ
 non aberunt, & odium ac inuidia, cæteraq; ui-
 tiorum genera, utrisq; alteros dolo præuenire
 contendentibus, & in mora periculum intelli-
 gentibus. Nihil autem est ciuili bello peius con-
 fessione omnium, in quo uictos sequitur miseria,
 uictores impietas, & alteri à carissimis peri-
 muntur, alteri perdunt carissimos. ad tales for-
 tunas nec uos uocate patritij, nec uos plebeij
 obsequimini uocantibus, & quando nos fortu-
 na diuisit, contenti simus eius beneficio. ha-
 beant sibi urbem totam & sine nobis ea fruant-
 ur eiusq; commoditatibus, quando nos humi-
 lem & ingloriam plebem è patria libuit eijcere.
 eamus

eamus & nos quocunque fortuna duxerit , existimantes alicnam urbem non nostram deseriri : quando nostrum nemo hic relinquit agellum aut larem aut sacra communia aut dignitatem uelut in patria , ut inuiti retineamur eorum desiderio : immo ne libertas quidem superest armis parata & laboribus. omnia uel bellum absumpsit uel quotidiana inopia , & si quid relictum est cessit his superbis sceneratoribus. ad ultimum eò miseria uentum est , ut nostros agros illis cogamur colere. fodiendo , plantando , arando , pecora pascendo , nostrorum mancipiorum conserui , pars catenis nexi , pars pedicis , nonnulli uelut truculentissimæ bestiae compedibus ligneis , uel millis ferris. tacco tormenta & contumelias , flagraq; & labores continuatos à summo mane ad noctem usq; , reliquaq; iniuriarum necessitates & intolerabilem superbiam. tot tantis malis bono quodam euentu liberati fugiamus læti quisq; pro uiribus, deo duce fortunaq; , qui nobis ad salutem uiam muniunt, habituri libertatem pro patria, uirtutem pro domesticis facultatibus. queuis enim terra nos excipiet, conuicturos innocenter & ueiliter. exemplo nobis sunt multi Græci , plurimi barbari , præcipue uero horum simul & nostri auctores generis : quorum pars Aeneæ ductu in Europam profecti ex Asia condiderunt urbem in Latia , pars aliquanto post ex Alba

*secuti Romulum, coloniam deduxerunt in loca
 que nunc relinquimus. nobis uero triplo maiores
 quam illis uires sunt, & causa migrandi ius-
 tior. Ilenses enim migrauerunt pulsati ab hosti-
 bus, nos uero hinc à ciuibus. minus autem mise-
 rabile ab alienis pelli quam à domesticis. Tum
 qui secuti sunt auspicia Romuli, meliorem ter-
 ram prætulcrunt patriæ. nos autem qui hæcte-
 nus urbe patriâq; caruimus, nec dijs inuisam,
 nec hominibus molestam, nec terra cuiquam
 grauem deducimus coloniam: non cruenta cede
 conflictati cum expulsoribus, nec igni ferroq;
 uastata terra quam deserimus, nec alio monu-
 mento relicto sempiternæ inimicitie, sicut mos
 est contra pacis fœdera uiolatis & in necessita-
 tes huiusmodi reductis nationibus: sed deos ge-
 niosq; testati qui iuste moderantur res moria-
 lium, illisq; committentes uindictam. Illud unum
 postulamus qui habemus in urbe paruos liberos
 & parentes, aut etiam uxores si que uolunt
 esse nostræ fortunæ comites, ut earum corpora
 nobis recipere liceat. hoc nobis sufficit, nec aliud
 quicquam petimus è patriâ: sed ualete felices
 & uiuite ut libet, quando tam inciuiliter &
 auare uos erga humiliores geritis. Sic Brutus
 dixit: uisusq; est tum de iure suo tum de senatus
 superbia uera dixisse, præsertim quod ad du-
 biam conditionum fidem & fraudulentiam at-
 tinet. ad ultimam autem iniuriarum commemo-
 rationem*

rationem quis à sceneratoribus pertulerant, renouata singulis miseriarum suarum memoria, nemo erat adeo rigidus ut contineret lacrymas aut abstineret à lamentationibus, id quod etiam his qui à senatu uenerant accidit. nam nec legati temperabant à lacrymis, cogitantes secessionis miseras: diuq; mœstum silentium eos tenuit, lacrymantes & quidnam ad hæc dicendum dubios. ut uero lamentis cessantibus concioni quies reddita, prodijt ad respondendum is qui ceteros ciues uidebatur ætate ac dignitate antecedere T. Largius bis consul, qui dictatura summa cum laude gestæ plurimum sacræ eiusdem maiestatis addiderat, cum ea potestas aliàs inuidiosa sit. aggressusq; de iure differere, & nunc scenatores ut immanes criminans, nunc inopes taxans, quòd male faciant, malentes ut extorquere æris alieni remissionem quam impetrare gratia, & irasci senatui qui nihil æquum concedat, potius quam his qui in culpa sunt: ostendere conatus minimam plebis partem non data opera peccare, coactamq; longa inopia remissionem petere, plurimos uero que in luxum & intemperantiam profundant rapinis uelle quarere: discernendosq; censens sceleratos à miserabilibus, & à benignitate opus habentibus dignos odio: aliq; in hanc sententiam locutus uera quidem, ceterum non perinde grata audientibus, nihil proficiebat, obmurmurante

rante ad singula multitudine, alijs indignan-
sibus refricari dolorem, alijs aperte uera eum
dicere fatentibus. sed hi pauciores erant alteris,
ut obscurarentur in turba, præpollente clamore
indignantium. cumq; præterea Lægius adiecif-
set pauca in temeritatem eorum & rebellatio-
nem: excipiens eius uerba dux plebeiorum Sici-
nus magis etiam exasperabat eorum animos,
dicens eos uel ex his posse discere, qui honores,
quæ gratis reuersos in patriam maneat. qui-
bis enim nunc in ipso grauissimorum periculo-
rum articulo plebis opem inuocantibus nulla
uerba humanitatis ac modestiæ in mentem ue-
niant, quales putandos si res ex uoto successê-
rint, & quos nunc contumeliosis uerbis lace-
rant, potestati suæ habuerint obnoxios. à quibus
iniurijs temperaturos, quibus tormentis, quibus
inimicis tyrannicis. Si uobis, inquit, pla-
ceat seruitutem seruire toto uita tempore, & uin-
culorum, uerberum, ignis, ferri, famis, cæterisq;
iniurijs atteri, quid cunctamini proiectis armis
& manibus post terga reflexis in urbem eos se-
qui? quod si libertatis amore tenemini, nolite
eos ferre amplius. Et uos legati aut reditus le-
ges dicite, aut si hoc non uultis, relicta concione
discedite. non enim audiemus uos postea. Hæc
ducis uerba secutus est multitudinis approbantis
fremitus. qui ubi consiluit, eum Agrippa Me-
uenius plebis apud senatum patronus & eius
legat

legationis autor, significauit se quoq; uelle ali-
 quid dicere. Id uero pergratum fuit plebi, tum
 demum speranti audituram se conditiones ueras
 & saluares parti utriq; ac primum ore uno
 acclamatum est ut diceret: mox tantum silen-
 tium tota concio praeiuit, ut nemo se moueret
 uestigio. Ille post alia quadam ad eorum inge-
 nium & uoluntatem dicta quam potuit appo-
 sitisime, postremo sermonem clausit fabula ad
 Aesopearum formulam confecta: qua quo-
 niam ut ad rem praesentem accommodatissima
 uisa est maxime flexisse plebe, celebratur omni-
 bus priscis historijs. Locutus est autem in hanc
 sententiam. Nos à senatu missi sumus ad uos
 Quirites, nec pro illo responsuri, nec accusaturi
 uos: non enim hac status ciuitatis praesens aut
 fortuna postulat: sed modis omnibus daturi
 operam ut compositis dissidijs in pristinum or-
 dinem restituatur Respublica cumq; in hoc po-
 testatem acceperimus liberam, non opus ui-
 detur de iure differere, quod proluxa oratione
 fecit Iunius. quod uero ad equas pacis condi-
 tiones & confirmationem ac fidem earum atti-
 net, quid ipsi censeamus audite. Nos animad-
 uerentes quamlibet seditionem in quauis ciui-
 tate recte curari, si tollantur eius cause, neces-
 sarium duximus praecipuas huius dissidij causas
 cognoscere atq; eximere. compertoq; quod in-
 clementes artis alieni exactiones praesentium
 malor

malorum causa fuerint, sic eas corrigimus. Qui solvendo non sunt, ijs omnibus et alienum remitti æquum videtur. Et si quorum corpora elapso iam legitimo termino creditoribus sunt obnoxia, hæc quoq; placet esse libera. Et si qui per iudices addicti sunt creditoribus, et hos liberos esse volumus, eorumq; multas irritas facimus. Et de præteritis quidem contractibus, propter quos hæc secessio videtur facta, ita statuimus. de futuris uero quicquid ex uestra et senatus populiq; sententia communi st. ratum fuerit, id pro lege habeatur. Nonne hæc sunt que nos plebeios alienauerunt à patribus, et his imperatis contentos nos fore putabatis, nec desideraturos quicquam præterea? dantur nunc uobis. Itæ nunc lati in patriam. Fides autem et certa conuentorum confirmatio erit ea que sollemnis est omnibus in gratiam redeuntibus. Senatusconsulto hæc sancientur, et inter leges incisa referentur in ararium. uel potius nos hic scribamus quod uidebitur, et senatus assentiet. Et autem hæc que conceduntur rata fore certum sit, nec senatum quicquam contra moliturum, primum nos legati uobis corpora et animas et familias nostras oppignerabimus, deinde alij sententores idem facient, quorum in S. C. ascribentur nomina. non enim nobis inuitis quicquam scribetur quod plebi officiat. nos enim sumus senatorum proceres, et primi sententias dicimus. *Alima*

ma fides est communis omnium Græcarum ac barbararum gentium, quam ex earum usu nullum tempus eximet, uidelicet iusiurandum & iuncta dijs testibus fœdera: quæ multas priuatorum similitates, multa populorum bella finiit. hæc quoq; dabitur, siue paucos principes pro toto senatu iusiurandum interponere permittitis, siue manulis omnes senatores, quorum nomina S. C. ascribentur, iurare per omnia sacra, utiq; seruaturos se conditiones fœderis. huiusmodi autem fidem dexterasq; dijs testibus acceptas & datas calumniari Brute desine, nec è uita tolle rem pulcherrimam: neq; uos ceteri auscultate memoranti hominum impiorum & tyrannicorum scelera, à quibus Romana uirtus abest plurimum. unam etiam dicam nemini uel ignotam uel dubiam, nec addam amplius. Quam tandem? Communem utilitatem, quæ alteros seruat per alteros. hæc nos prima & sola contraxit in unum, nec unquam sinet separari ab inuicem. eget enim semperq; egetbit imperita multitudo prudentibus ducibus: itidem qui præesse possunt & rebus consulere, opus habent aliquibus qui parere uelint: idq; non rationibus tantum, uerum etiam quotidianis experimentis discimus. Quid igitur terremus & terremur inuicem? quid malis dictis utemur, cum bona facta sint præ manibus? Quin notius obuijs brachijs complexi nos inuicem abimus in patriam, frui-

uri

turi pristina carorum consuetudine iucundissima, & suauissimum expleturi desiderium? At nos requirimus securitates parum securas, & fides infidus, quasi hostes insensissimè suspicantes omnia in deterius. Nobis quidem senatoribus una fides sufficit, nos plebeios post reditum bonos fore erga nos, uidelicet non ignota uestra bona disciplina, studia legitima, & uirtus domi militiæq; spectata sepius. Quòd si uideatur fides ad componendæ res & confirmandam meliorum spem necessaria, nos certe uobis bene fidimus, nec moramur iusurandam aut obsides & id genus alia: uobis tamen nihil æquum negabimus. atque hæc de fide suffecerint, quam Brutus conatus est conuellere. Quòd si qua in uobis residet mala de senatu cogitatio, libet nonnihil hac quoq; de re dicere, quod uos Quiritæ per deos oro ut attenti audiatis per silentium. Uideatur ciuitas humano corpori similis. Virumq; enim constat è multis partibus, quarum singule nec eandem uim habent, nec usus pares exhibent. Iam si per se quæq; humani corporis pars proprium sensum itemq; uocem accipiat, deinde seditione inter eas orta reliquæ omnes contra unum uentrem conspirent, dicantq; pedes totum sibi corpus incumbere, tum manus, opificia se exercere, uictum comparare, cum hostibus pugnare, aliasq; utilitates in commune conferre, item humeri onera se baiulare omnia: capite

put, uidere se & audire: os, loqui se, alimentorumq; saporos discernere: deinde uentri dicant: tu uero bone quid horum facis? ad quid prodes? quam nobis refers gratiam? immo tantum abest ut aliquid in commune conferas, ut officias etiam & interturbes, nec ferendus sis nobis, congens ministrare tibi & undecunq; conquirere qua tuas cupiditates explcant. age asseramus nos in libertatem, & exentiamus tot occupationes quas sustinemus huius gratia. si hac eis placeant, & nulla posthac faciat suum officium, fieri ne ullo modo poterit ut corpus duret diutius, ac non intra paucos dies fame consumatur genere moris pessimo? nemo negare potest. Eodẽ sanè modo & de ciuitate cogitare. nam & hanc conficiunt multa hominum genera inter se dissimilia, quorum quodq; proprium aliquem usum in commune conferre sicut membra suo corpori. quidam agros colunt, pro his pugnant alij contra hostes, alij mercaturam exercentes per mare important multa commoda, sunt qui necessaria tractant opificia. quod si omnes hi contra senatum ex optimatibus constantem insurgendo dicerent: tu uero quid nobis boni facis? cur alijs imperare postulas? non enim ullam causam asserre potes. nunquam ne nos uindicabimus ab hac tua tyrannide? nunquam ne sine principe degemus? hec inquam si sibi proponerent, & à consuetis studijs discederent, quid

quid uerabit hanc ciuitatem malam male perire, fame, bello, alijs omnibus calamitatibus ingruentibus? Discite igitur Quirites, sicut in nostris corporibus uenter iste à mulis male audiens, alit corpus dum alitur, & seruat dum seruatur, estq; uelut commune penuarium, suum cuiq; attribuens conseruansq; pacem omnium: ita in ciuitatibus dispensantem publica senatum & cuiq; conuenienter providentem, omnia seruare, custodire, corrigere: & desinite inuidiosas in eum uoces iactare, expulsos uos patria per eum ut errones & mendicos uagari. nihil enim mali uobis fecit, nec faciet: sed reuocat & orat obujsq; manibus & portis patensibus uos excipit. Dum hæc loqueretur Menenius, multa uariaq; uoces existebant per totam concionem, ut quidq; dicebat. postremo cum in fine orationis uersus ad lamenta proponeret calamitates utrisq; imminentes tam relictis quam expulsis, deploraretq; horum miserias, effusi in lacrymas una uoce conclamauerunt, duceret se in urbem nec tempus tereret. Nec multum aberat quin celeriter è concione abirent re tota legis commissa, nihil amplius de securitæe curantes, ni Brutus cohibuisset eum impetum, dicans recte habere cætera quæ senatus plebi offerat, habendamq; pro his magnam gratiam. Vercri se tamen futurum tempus & quorundam animos tyrannicos ne iras seruent

seruent, quas per occasionem in plebem effundant. Vnam porro securitatem esse omnibus qui se potentiores timent: si certum sit, etiamsi uelint ledere illi, nocendi potestatem eis defore. quandiu enim malis relinquatur potestas malefaciendi, adfore & uoluntatem procul dubio. hanc igitur securitatem si plebs assequatur, nihil opus fore praterea. Cum'que Menenius inberet eum dicere, quam sit illa securitas qua putes indigere plebem amplius. Concedite, inquit, nobis creare annuos magistratus aliquot nostri ordinis, qui nullam aliam potestatem habeant, nisi ut oppressis iniuria plebcys & uim patientibus succurrant, nec patiantur quenquam fraudari iure suo, hoc à nobis precibus contendimus pratex illa qua uero dedistis, si non uerbis, sed re uera de pace agitur. His auditis plebs uirum laudauit magnis acclamationibus, rogabatque legatos ut sibi hoc concederent. tum legati è concione sedentes post breue colloquium redeunt: factoque silentio Menenius ita locutus est. Hæc res Quirites magna est, & multis plena suspicionibus absurdis: timor etiam & cura quædam nos subit, ne forte duas ciuitates faciamus in una: tamen quantum in nobis est ne hæc quidem preces uestras repellimus. hoc tamen nobis concedite, quod & in rem uestram est, permittite legatos in urbem reuersi & senatui hæc proponere.

quædam

quamuis enim potestatem habeamus ab eo pacem nostro arbitratu componere; & quicquid placuerit promittere, ipsi tamen non equum censemus tantum nobis sumere: sed quia prater opinionem occurrit nobis res noua, potestatem hanc deponentes, ad senatum rem totam referimus: confidimus tamen ei quoque probatum iri eadem que nobis probantur. Ego igitur hic manebo & mecum legatorum pars. Valerius ibit cum reliquis. Placuit hoc: properéque conscensis equis aduolarunt in urbem qui significarent senatui quid agatur. & C O S S. ad senatum referentibus, Valerius censibat concedendam plebi hanc gratiam. Appius uero qui ab initio paci contra dixerat, tunc quoque se opponebat, uociferans, deos obrestans, predicénsque quantarum reipublice calamitatum semen iacerent. sed nihil proficiebat, quod maxima pars (ut dixi) ad pacem esset procliuior. factumque est S. C. quod & cetera legatorum pollicita plebi confirmabat, & hanc securitatem quam petere permittit. His ordinatis legati sequenti die in castra reuersi senatus placita indicauerunt. deinde plebs monitu Arnenij misit ad senatum qui ab eo fidem acciperent, L. Iunium Brutum, de quo iam dixi, cum eoq; M. Decium & Sp. Zecilium. ex senatus autem legatis media pars cum Bruto in urbem profecta est: Agrippa cum reliquis mansit in castris, rogatus a plebe ut

ut legem prescriberet qua magistratus crearent. Sequenti die Brutus unà cum collegis aderat, pace cum senatu per feciales quos uocant composita. Plebs curiatis comitijs annuos magistratus creauit L. Iunium Brutum, C. Sicinium Bellutum, quos & antea duces habuerat, cum his' que C. & P. Licinios, & Sp. Icilium Rugam. hi quinque primi tribunitiam potestatem acceperunt, ad quartum Iduum Decembrium, quemadmodum fit & nostro tempore. post peracta comitia legis senatus uidebantur bene se habere omnia quorum causa missi fuerant. Brutus uero concione aduocata suasisit plebi ut eum magistratum sacrosanctum & inuiolabilem esse decerneret, lege in hoc lata & iureiurando addito quo confirmaretur hac securitas. placuit hoc omnibus, lexque à tribunis scripta est. eius uerba sunt: Tribunum inuitum nemo, ut unum è uulgo, quicquam facere cogito, nec uerberato, nec alium uerberare iubeto: nec occidito, nec occidere iubeto. Si quis contra fecerit, sacer esto: & bona eius Cereri dicata sunt. & qui eum occiderit, purus à cade esto. Et ne in posterum plebi potestas esset abrogare hanc legem, sed perpetuo maneret immobilis, adacti sunt omnes ciues iurare per sacra omnia, utique usuros se hac lege in sempiternum & ipsos & posteros, additæque imprecatio: ita ciues confirmatores superos ac inferos habeant propicios,

picios, transgressores uero iratos utrosque, ut
 obligati grauissimo scelere. Indéque mos apud
 Romanos obtinuit, ut Tribunorum corpora sa-
 cro sancta sint, qui manet usque ad nostrum se-
 culum. his ita decretis aram posuerunt in uer-
 tice montis eius in quo castra habebant, sacra-
 rúntque Ioui Fauno, cognomine iuxta ipsorum
 linguam ducto à panicis quibus tum infestati
 fuerant terroribus. quo sacrificijs placato, con-
 secratíoque loco, redierunt in urbem legatis de-
 ducenribus: & hic quoque persolutis pro gra-
 tiarum actione uictimis, impetratáque sui ma-
 gistratus confirmatione à patricijs, petierunt
 à senatu permitti sibi ut quotannis duos è ple-
 be crearent subministraturos tribunis quicquid
 opus sit, & licet nonnullis eorum permissu di-
 dicaturos, adiúmque sacrarum, locorum pu-
 blicorum, atque annonæ curam habituros.
 Hoc quoque per senatum concesso creauerunt
 quos tum ministros & socios Tribunorum ac
 iudices appellabant: nunc uero ab officiorum
 uno Aediles uocant, potestatem habentes ali-
 terius magistratus ministrum ut antea. cu-
 rant autem multas magnas res, sunt que ma-
 xima ex parte Græcorum agoranomis similes.
 Pace domi parca & restituta in pristinum or-
 dinem republica, externorum bellorum causa
 delectus sunt habiti magna plibis alacritate
 ita ut intra breue temporis spatium ad bellum
 par.

parata fuerint omnia: ac mox consulibus ex more sortitis munia, Spurio Cassio cura rerum urbanarum obtigit, relictumq; militum quantum ad praesidium urbis uideretur sufficere. ceteras copias eduxit Posthumius Cominius, nec tantum legiones, sed & Latinorum non contemnenda auxilia: primosque Volscos aggressus ut cepit oppidum eorum Longulam, ausis oppidanis prodire obuiam, & uenientem arceret, sed turpiter compulsis intra mœnia, & ne hæc quidem fortiter defendentibus. uno igitur die cum agor eorum sine puluere (ut uulgus loquitur) in potestatem reductus est, cum oppidum ipsum expugnatum non magno negotio. Consul prada militibus concessa, & relicto ibi praesidio duxit Polustiam non procul à Longula disitam: nemineque obuiio facile agrum emensus admonuit exercitum ad mœnia. ibi milites pars ualuis portarum excisis, pars per scallus superato muro, primo die oppugnationis oppido potiti sunt. quo capto in paucos defectionis autores animaduertit, reliquos pecunijs & armis mulctatos populi Romani iussa facere cœgit in posterum. Hic quoque relicta modica manu militum, sequenti die cum exercitu Coriolos petiit urbem nobilem & quasi caput Volschorum, in quam bene munitam ualidus exercitus se receperat, & apparatus bellicus iam antè ibi inerat. hanc cum usque ad uesperam oppugnasset.

set, amissis suorum compluribus repulsus est. postero die, comparatis arctibus, uincis, & scalis instauraturus erat oppugnationem totis uiribus: sed cognito aduentu Antiatium Coriolanis propter cognationē magna manu succurrentium, diuiso exercitu dimidium ad oppugnationem reliquit cum legato Tito Largio, reliquo hostem arcere proposuit. eodem die res utrobique gesta est feliciter, omnium egregia opera, sed unius uiri uirtute incredibili uix referenda ostentantis facinorosis genere patricius erat, non obscuris natus parentibus, nomine Cn. Marcius, homo frugi & perliberali ac generoso animo. pugnatum est autem utrobique in hunc modum. Largius prima luce admoto exercitu ad Coriolana mœnia, multis locis tentabat adieum. oppidani uero crecti Antiatium auxilio, quod credebant iam iam asfore, omnibus portis apertis simul in hostem fecerunt impetum. Romani primam impressionem exceperunt fortiter, irruentibus inferentes multa uulnera: deinde pluribus eodem procurrentibus impulsis per decliua, cedentes in castra fugiebant reliqui: solus Marcius de quo dixi, hoc uiso cum paucis restitit, excipiens aduersum eum. prostratisque aliquot, reliquos in urbem se recipientes persequabatur, cadens interim quotquot assequetur, & suos ex fuga ad se reuocans: effecitq;

ut. præ pudore in hostem conuersi, breui mortatis uicibus eum ad mœnia repellerent. & Marcius iam audacius urgebat, ita ut tergo h.rens fugientium per portam unâ cum suis irrumperet. ac mox aliquot locis intra urbem pugnabatur, multis utrinque cadentibus, tum per uias, tum in expugnationibus ædium. nec otiose erant mulieres, è lectis pesentes hostem regulis. & pro se quisque quantum poterat opem ferebat patriæ. non tamen diu restiterunt; coacti dedere se uictoribus. capta in hunc modum urbe milites ad prædam uersi diripiebant boni & mancipia. At Marcius qui primus impetum hostium retulerat, insignemque præ alijs operam in expugnatione nauauerat, in secunda pugna. Anitates maiorem etiam uirutem præstitit: nec enim æquum putabat uel huic deesse prælio, sed mox post deditionem cum paucis qui consequi poterant accurrere: cumque offendisset instructus iam acies mox congressurus. & urbem captam primus suis nuntiavit, fumum ostendens erumpentem ex incensis domibus, & locum à COS. impetrauit aduersum hostium robori. signis deinde canentibus primus oppositos aggressus, multis casis in medietatem perrupit aciem. nam Anitates non sustinentes eum. cominus, quâ se inferret loco cedebant, & corona circumdatum eminens telis impetebant. ibi Posthumius ueri-

tus ne desolato grauius aliquid accideret, auxili-
 o submisit globum validissimorum iuue-
 num, ut hostes disiceret: qui aperta ferro uia,
 fuscisq; aduersarijs, impetu elati ulterius, inue-
 nerunt Marcium consauciatum undique, &
 circa cum stratos multos occisos aut semineces.
 huic adiuncti ductu eius reliquos inuaserrunt
 qui etiam tum seruabant ordines, cadentes quot-
 quot resisterent haud aliter quam mancipia ui-
 lissima. memorabilem operam ediderunt in ea
 pugna Romani milites, cum alij, tum praecipue
 qui Marcium protexerant: sed omnes supera-
 uit ipse Marcius, cui citra controuersiam im-
 putabatur uictoria. crepusculo tandem mili-
 tes reuulerunt se in castra, lati eo successu, mul-
 tis Antiatium caesis, multos etiam captiuos se-
 cum ducentes. sequenti uero die Posthumius
 aduocato in concionem exercitu prolixè lauda-
 uit Marcium, coronis honoratum uirtutis ergo,
 alijsq; donis militaribus: inter qua fuit equus
 faleratus, & decem captiua corpora ex optio-
 ne ipsius, argentiq; quantum ipse ferre posset,
 & ex reliqua prada honesta primitia. militi-
 bus uero acclamatione crebra gratulantibus
 Marcius ad consulem accedens ait se pro ho-
 nore habere gratias ei ceterisq; omnibus: nō ta-
 men se usurum eius liberalitate, cōtentum equo
 propter falerarum pulchritudinem, & uno ca-
 ptiuo qui hospes sibi sit. cum milites qui prius
 uener

venerabantur viri fortitudinem, magis etiam diuitiarum contempsum admirati sunt, & in tanta felicitate tantam modestiam: ex quo facinore Coriolanus cognominatus est, omnium aetatis sua nobilissimus. Post eam pugnam reliqui Volscorū populi pacati sunt, & si qui alij bellum cogitabant, Antiatium clade territi arma posuerunt, aut ne sumere quidē ausi sunt. quibus omnibus elementer habitis Posthumius domum reduxit exercitiū. alter consul Cassius in urbe relictus interim adē Cereris & Liberi Liberaq; dedicauit, quae est in fine circi maximè super ipsos carceres sita, bello Latino ab A. Posthumio dictatore uota pro salute reipublicae, & post uictoriā ex s. c. locata, absoluta ex manubijs his consulibus. quorum consulatu etiam cum Latinorū populis omnibus foedus renouatum est, & instaurata amicitia: quoniam seditionis tēpore nihil contra populum Romanū mouerant, & publice gratulari plebis reditum, fidelem operā nauauerant contra populos qui à Romanis defecerant. continebantur autē hae in eo foedere. Romanis & Latinorū populis omnibus mutua pax esto dum caelū & terra stationem eandē obtinent: & neutri alteris bellū inferant, aut aliunde hostes inducant, nec bellū inferētib; iter tutū praebeāt: & bello infestatis opē ferāt totis uiribus, praedamq; ac spolia ex aequo diuidant. de priuatis contractibus lites iudi-

cio dirimantur intra decem dies in foro eius po-
 puli ubi contractus is factus sit. conditionibus
 foederis nihil addatur aut dematur nisi ex con-
 sensu Romanorum & Latinorum populorum
 omnium. in h. is conditiones foedus inter utrosq;
 ictum est, iuratumq; per sacra omnia. Suppli-
 cationes etiam senatus decreuit ob plebis in gra-
 tiam reditum, & ferijs Latinis diem tertium
 addidit, cum prius duo tantum fuerint, primus
 consecratus à rege Tarquinio quo tempore de-
 uicit Etruriam, alter à populo additus, quando
 regibus pulsus libertatem adeptus est. tunc uerb
 tertius accessit post reconciliatam plebem pa-
 eribus. Earum feriarum & sacrificiorum scri-
 taminumq; curam senatus commisit adilibus,
 ornatis prius praetexta & sella aburnea, regijs
 insignibus, nec ita multo post consularium unius
 Agrippa Menenius diem suum obiit, is qui de
 Sabinis triumphauerat: cuius etiam suasu se-
 natus profugis concesserat reditum, & cuius fo-
 dem secuta plebs ab armis discesserat: elatusq;
 est impensis publicis, & sepultus magnificentis-
 sime. nam privatae facultates hominis non suf-
 ficiebant ad honestum funus & sepulcrum:
 quamobrem tutores liberorum decreuerant ne
 unum è uulgo efferre & humo condere. At non
 permisit hoc plebs: & tribuni aduocata con-
 cione multis laudibus prosecuti eius memoriam
 commemoratisq; gestis eius tam bellicis quam
 civili

ciuilibus, temperantia quoq; ac frugalitate, ma-
 ximeq; pecuniarum abstinentia, indecorum aie-
 bant tantum uirum ignobiliter & humiliter
 sepeliri ob inopiam: autoresq; plebi fuerunt ut
 in funcriis sumptum conferrent quantum ipsis li-
 beat: quibus libenter obtemperatum est, conse-
 ctaq; mox ex collatitia stipe magna uis pecu-
 niae. ceterum senatum pudor cepit hoc cognito,
 rem indignam, nobilissimum Romanorum sepe-
 liri collatis à plebe uiritim assibus: decreuitq;
 sumptum ex arario, comissa hac cura questori-
 bus, qui multo aere funus locauerunt libitinarijs,
 corpusq; ornatum magnificētissime pari appa-
 ratu cetero sepelierunt pro dignitate ac uirtute
 hominis. nec tamen plebs patribus cessit in ho-
 noranda defuncti memoria, noluitq; collecti-
 tium illud aë à questoribus recipere: sed largi-
 ta est ipsius liberis, miserata inopiam, ne exer-
 cerent aliquid indignum paternis uirtu-
 tibus. Eodem tempore & census a-
 ctus est, censa q; capitum cen-
 sum & decem millia,
 eoq; amplius. atq;
 haec sunt gesta
 his consu-
 libus.

1880

Madrid, a 20 de Agosto de 1880.

M. I. Sr. D. Juan de Dios de la Cruz,
Presidente de la Diputación Provincial de Madrid.
Yo, Sr. D. Juan de Dios de la Cruz,
Presidente de la Diputación Provincial de Madrid,
hago presente a V. S. que en virtud de lo dispuesto en el artículo 2.º de la Ley de 13 de Mayo de 1856, y en el artículo 1.º de la Ley de 19 de Julio de 1861, y en el artículo 1.º de la Ley de 27 de Julio de 1861, he acordado que se publique en el Boletín de la Diputación Provincial de Madrid, el texto de las leyes mencionadas, para que sean conocidas y cumplan su efecto legal. En consecuencia, he acordado que se publique en el Boletín de la Diputación Provincial de Madrid, el texto de las leyes mencionadas, para que sean conocidas y cumplan su efecto legal.

Dado en Madrid, a 20 de Agosto de 1880.

Juan de Dios de la Cruz,
Presidente de la Diputación Provincial de Madrid.

Por el Secretario: D. Juan de Dios de la Cruz.
D. Juan de Dios de la Cruz.

Este Libro se ha
de tener como su autor
el Rey publico aquien
solo alhori que nudo,
vuelo a traer si que
se sabe el nombre de
San Manuel Cabada
Montequey le dona
quatro reales de
catorce y de
San Manuel Cabada
Montequey
e cetera

[Extremely dense and illegible handwritten text in black ink on a white background. The script is highly stylized and overlapping, making the words impossible to decipher.]

ALTER TO.

MVS ANTIQVITA-

TVM ROMANA-

RVM.

*

*In quo posteriores quinq; Dionysij Hali-
carnassæi libri habentur: quos ob operis
ipsius molcm ab alijs separauimus.*

V
I
R
T
U
S
D
V
C
E

C
O
M
I
T
E
F
O
R
T
U
N
A

APVD SEB. GRY-

PHIVM LV-

GDVNI.

1555.

AYUNTAMIENTO DE MADRID

AYUNTAMIENTO DE MADRID

AYUNTAMIENTO DE MADRID

AYUNTAMIENTO DE MADRID

*

AYUNTAMIENTO DE MADRID

AYUNTAMIENTO DE MADRID

AYUNTAMIENTO DE MADRID

AYUNTAMIENTO DE MADRID

AYUNTAMIENTO DE MADRID

AYUNTAMIENTO DE MADRID

AYUNTAMIENTO DE MADRID

DIONYSII ALEXAN-
DRI F. HALICARNASSEN.
antiquitatum siue Originum
Romanarum, Liber
Septimus.

In quo annonæ difficultas eiusq; reme-
dia. digressio de Aristodemo. Volscorum
motus. Tribunorum plebis con-
ciones in senatum. Lex de concioni-
bus. Cn. Marcij. Coriolani in Volscos
expeditio. eiusdem conciones in pleb.
Tribunorum pleb. in eum impetus.
Conciones Bruti, Appij, M. Valerij.
Coriolani exiliũ. De ludis digressio.
tempus trium omnino annorum.

IT O Geganio Macerino, P.
Minucio C O S S. annonæ ca-
ritas urbẽ inuasit ex secessione
orta. plebs enim à patricijs se-
cesserat post æquinoctium au-
tumnale, sub ipsum sementis initium: agerq; per
hos motus à colonis desertus est, dum ditiores se-
natum & patricios, inops autem ac mercena-
rium vulgus plebis partes sequitur. manseruntq;
ita separatim donec rursus in unum coiret ci-
uitas, quod paulo ante brumam contigit. me-
dio temporis spatio, quod maxime sementi fa-
cienda est appositum, rura colonis erant uacua:

aa 2

atq;

atq; etiam post agricolarum reditum aliquan-
 diu cultura agre poterat reparari propter ser-
 uitorum fugam & perniciem iumentorum qui-
 bus opus erat, nec multum parati fuit in sequen-
 tem annum uel alimentorum uel seminum. Quo
 cognito senatus legationes dimisit in Hetrur-
 riam & Campanos atq; Pomptinos campos ad
 coëmenda frumenta pro uiribus. In Siciliam
 missi sunt P. Valerius et L. Geganius, alter fi-
 lius Publicolæ, alter Geganij COS. frater: in
 qua tum oppidatim tyranni regnabant, & in-
 ter hos eminentissimus Gelo Dinomenis filius,
 qui recens tum in Hippocratis fratris sui domi-
 nationem successerat, non Dionysius Syracusa-
 nus, ut Licinius scripsit & Gellius aliq; ali-
 quot Romani historici, non habita ratione tem-
 porum ut res ipsa indicat, sed temere narrantes
 quicquid in mentem uenerit. nam hæc legatio
 secundo anno septuagesimæ secundæ Olymp. na-
 uigauit in Siciliam principe Athenarum Hy-
 bilide, x v i i. annis clapsis post pulsos reges, ut
 constat inter hos & alios sermè omnes autores:
 Dionysius senior anno ab hinc quinto et octua-
 gesimo Syracusis inuasit tyrannidem anno ter-
 tio Olimp. nonagesimæ tertie principe Athenis
 Callia qui successit Antigeni. Ferendum erat
 si quis paucis annis falleretur in supputatione
 temporum, præsertim in prisca & multorū an-
 norum historia, sed totis duabus aut tribus
 ætati

atatibus à uero recedere non permittitur. mihi
 uidentur posteriores secuti errorem primi alicu-
 ius, qui hoc tantum in priscis commentarijs in-
 uenerat, his C O S S. legatos missos in Siciliam
 frumenti comparandi gratia, & aduexisse in-
 de à tyranno donatum: nec amplius scrutatus
 Græcorum historias quis tum fuerit tyrannus
 Sicilia, temere & inconsiderate Dionysij nomē
 posuit. Illi igitur Siciliam petentes aduersus tem-
 pestates habuerunt, & circumnavigare insu-
 lam coacti sero ad tyrannum peruenerunt, exa-
 ctāq; ibi hyeme, in Italiam æstate demum reuer-
 si aduexerunt multum cōmeatum. Qui uero in
 Pōmpinum campum missi sunt, parum absuit
 quin à Volscis interficerentur pro exploratori-
 bus, falsò delati ab exulibus Romanis: agrēq;
 seruati à suis hospitibus amissa pecunia req;
 infecta in urbem reuersi sunt. Idem accidit his
 qui Cumas uenēre. cum enim in hac urbe multi
 Romani degerent, qui cum Tarquinio rege eua-
 serant ex ultimo prælio, primò à tyrāno ad mor-
 tem deposcebant hos uiros. quo nō impetrato po-
 stulabant ut sibi liceat eos detinere, donec ipsi bo-
 na sua recipiant, quæ aciebant iniuste publica-
 ta à Romano populo, & eius litis tyrannum fa-
 ciebat iudicē. Dominabatur tunc Cumis Ari-
 stodemus Aristocratis filius, uir non obscuri
 generis, cognominatus Malacus, qua appella-
 tione post magis innotuit: siue quòd puer passus

esset muliebria, ut quidam produnt: siue ut alij
 malunt, quòd mollis esset minimèq; iracundo in-
 genio. qui cuiusmodi occasione ad tyrannidem
 peruenerit, & quomodo se in ea gesserit, què ue-
 habuerit uitæ exitum, non intempestinum uide-
 tur intermissa paulisper Romanarum rerū nar-
 ratione compendio dicere. Olympiade sexagesi-
 ma quarta principe Athenis Miltiade, Cumæ
 Græcam urbem in Opicis ab Eretriensibus &
 Chalcidensibus conditam. Etrusci, superi ma-
 ris accolæ suis sedibus à Gallis pulsî, cumq; his
 Umbri & Daunij aliq; nonnulli barbari co-
 nati sunt excindere, non ob aliud quàm felici-
 tatem inuidiosam & nimiam. crant enim eo
 tempore Cumæ per totam Italiam opinione di-
 uitiarum ac potentie celebres, quòd agrum ha-
 beret Campani campi fertilissimum, & portus
 circa Misenum opportunissimos. his felicitati-
 bus insidias struentes barbari expeditionem con-
 tra urbem eam fecerunt, peditum quingenta mil-
 lia non minus, equitum duodeuiginti millia. his
 non procul ab urbe castra habentibus prodigi-
 um accidit, quale nullum extat in omni homi-
 num memoria, nec apud Græcos nec apud bar-
 baros. qui præter eorum castra fluebant amnes,
 Vulturnus & Glanis, omisso naturali meatu
 uerterunt cursus, aliquandiu ab ostijs retroce-
 dentes ad fontes suos. quod ubi Cumani audiue-
 runt, ausi sunt cum hoste congregari, interpretati
 deum

dcum depressurum clatas res hostium, elaturum
 suas humiles: diuisa q̄; trifariam iuuentute, par
 te una ad urbis praesidium, altera ad nauium
 custodiam relicta, tertiam in aciem produxerūt
 excepturi impetum hostium. erant autē sexcenti
 equites, peditum quatuor millia, & quingenti
 insuper. tam paruo numero sustinuerunt tam
 multa millia. quos ut pugnare paratos animad-
 uerterūt barbari, clamore ut illis mos est subla-
 to inuasērunt eos nullo ordine permixti pediti-
 bus equites, quasi omnes deleturi. erat autē an-
 te urbem ubi pugnabatur uallis angusta mon-
 tibus & paludibus clausa, pro uirtute Cuma-
 norum faciens, iniqua barbarorum multitudini.
 protrudentes enim & proculcantes se inuicem,
 cum alibi, tum circa cœnosam paludem, prius-
 quam ad manus cum Graecis uenirent obtere-
 bantur à suis pleriq̄; ita ingēs ille pedestris exer-
 citus mutua collisione afflictus, nullo facinore
 memorabili edito fuga dispersus est. equites au-
 tem strenue pugnantes exhibebant Graecis mul-
 tum negotij: sed quia propter loci angustias cir-
 cumuenire hostem non poterant, superne etiam
 fulminibus & imbribus Graecos adiuantibus,
 terga uerterunt territi. In hac pugna eximia
 fuit equitum Cumanorum opera, ut qui causa
 uictoriae fuerint confessione omnium: sed inter
 omnes Aristodemus Malacus enituit. eum im-
 ducem hostium prostrauit congressus cum eo.

*singulari certamine, multosq; fortes viros alios. Pace reddita, & sacro dijs peracto pro victoria, sepultisq; honorifice qui in pugna ceciderat civibus, magna contentione certatū est cui nam deberetur prima corona ob rem gestam fortiter. nam sinceri iudices Aristodemum hoc honore dignabantur plebe quoq; fauente: potentes ciues & senatus propensiores erant in Hippomedontem magistrum equitum. erat autem tunc penes optimates Cumana resp. plebs uero non multum poterat. ex hoc ambitu orta seditione, uerisi nati maiores ne in arma & caedes exiret contentio, persuaserunt utriq; factioni, ut ambo uiri ex aequo honorarentur. quo factum est ut Aristodemus Malacus haberetur plebis patronus in posterum: qui quod esset facundus concionibus eam ductabat, concilians sibi actionibus popularibus, & proceres peculatus arguens, pecuniaq; priuata multos ciuium adiuuans. quapropter optimatibus reipub. molestus timebatur etiam. uigesimo deinde anno post pugnam illam barbaricam uenerunt ad Cumanos Aricinorum legati supplices, opem orantes contra Heruscos. nanq; post pacem Romanis datā rex eorum Porsena filium suum Aricem cum dimidio copiarū misit, ut propriam ditionē sibi quaereret, sicut supra dictum est. is cum Aricinos oppugnabat cōpulsos intra mœnia, sperans se breuiter eos fame in suam potestatem redacturū. hac
*legatione**

legatione admissa proccres optimatiū Aristodemum infensi, & timentes ne ille in aliquam calamitatem conijciat Remp. uidebantur sibi egregiam occasionē nacti tollendi hominis sub praetextu honestissimo: persuasoq; populo ut Aricinis duo milia uirorum auxilio submitteret ductu Aristodemi, quòd esset rei militaris perissimus: postea parabant insidias homini, per quas uel ab Hieruscis interimeretur uel internauigandum periret. cum enim delectus habēdi potestatem à senatu accepissent, ex nobilibus aut alicuius pretij hominibus nullius nomen reculerunt in matriculā: sed conscriptis ex plebe pauperimis ac nequissimis, quos semper ut nouandarum rerum cupidos habuerant suspectos, in classem eos imposuerunt, deductis decem uetustis & navigationi parum idoneis triremibus, quarum praefecti erant Cumanorum egentissimus quisq; & proposita poena capitali signa non sequentibus. Aristodemus hoc tantum praefatus, non nescire se inimicorum mentem, qui auxiliorum ferēdorum specie se in manifestam mittant perniciem, suscepit earum copiarum imperium: emensusq; cum Aricinorum legatis mare quod est inter Cumas & litus Aricia proximum, exscensione ibi facta, & relictis nauibus praesidio, eadem nocte confecto itinere terrestri, quod non longum est, diluculo in Aricinorum conspectum peruenit. cumq; prope urbem posuisset ca-

stra, persuasit obseſſis ut in campum prodirent,
 confestimq; hoſti pugna fecit copiam. ac mox
 collatis ſignis commiſſum eſt acre pralium: non
 tamen Aricini diu locum ſuum tenuerunt, ſed
 ſemel impulſi reſugerunt iterum intra moenia.
 Ariſtodemus ſtipatus lectiſſimo quoq; totam
 eius pugna molem ſuſtinuit: & ſua manu caſo
 duce hoſtium fugatisq; barbaris, pulcherrimam
 acquiſiuit uictoriam. His geſtis honoratus ab
 Aricinis perquam munifice, ab nauigauit quan
 tocyus, ut ipſe Cumanis nuntiaret ſuam uicto
 riam. eum ſequabantur multæ Aricinorum one
 rariæ, uehentes captiuos Heruſcos & ſpolia.
 Jamq; propinquus Cumis nauis ad litus appu
 lit: & aduocata concione militum, multis uer
 bis inuectus in ciuitatis proceres, laudatis quo
 rum opera in pralio fuerat clarior, diuiſoq; ui
 ritim argēto & muneribus Aricinorum in me
 dium propoſitis, rogabat ut beneficiorum memo
 res, poſt quam in patriam reſtituti fuerint, ſi
 quod ſibi periculum ab optimatibus immineret,
 opem ferrent pro uiribus. Omnibus autē gratias
 agentibus pro inſperata ſalute quam ipſi debe
 rent, & quòd non redirent uacuis manibus, &
 ſuis citius animas quàm illius ſalutem inimicis
 ſe prodituros pollicentibus, laudata eorum uo
 luntate concionem dimiſit. ac mox uocatum in
 ſuum tentorium ſceleſtiſſimum quenq; & ma
 nu promptiſſimum, largitionibus, communitate,
 deniq;

deniq; spe neminem non illicere solita corrupit, ut paratos haberet ad mutandum presentem statum Reip. His assumptis opera ac periculi socijs, monitis prius quid agendum cuiq; , & captivis quos secum portabat , sine pretio libertate concessa, ut eorum quoq; uteretur benevolentia, ornatis nauibus in portus Cumanos delatus est, effusis ad litus cognationibus militum, & parentibus, liberis, coniugibus suos lacrymis, osculis, amplexu excipientibus, suavissimisque appellationibus consalutantibus. necnon & alia multitudi urbana cum gratulatione plausuq; ducem deducebat ad ipsius domicilium. Quam rem moleste ferentes, praesertim qui copiarum imperium ei dederant, & alia in perniciem ipsius machinari fuerant, male de futuris cogitare coeperunt. Ille post paucos dies quos votivis sacrificijs exsoluendis insumpsit, & recipiendis tardioribus onerarijs, ratus iam adesse tempus ait se velle apud senatum de rebus a se gestis discernere, & praedam eo bello partam ostendere. Cumq; frequens senatus coactus esset, affuit & ipse, omniaq; concionabundus denarrabat ordine. Interim parati iam ante facinoris socij sicas habentes sub veste, per confertam turbam pro curia stantem insinuati in senatum, interemerunt omnes optimatum proceres. ac mox omnes e foro diffugere, domum quidam, extra urbem alij, exceptis consocijs. hi arcem & navalia, locaq; urbis munitiona occup

occupant. Sequenti uerò nocte solutis uinctis & damnatis capitibus quorū magnus erat numerus, armatisq; unā cum amicis alijs in quibus erant Etrusci captiui iuuenes, satellitium ex his circa se constituit: & postquam illuxit dies, conuocato in concionem populo, multum in occisos à se ciues inuectus, pronuntiauit illos poenas luisse meritas toties sibi appetito insidijs: ceteris libertatem se offerre & ius aequum, aliaq; bona plurima. His dictis, repletisq; mirifica spe plebeijs hominibus, à duobus egregijs actionibus administrationem Reip. orsus est, quæ solent esse tyrannidis cuiuslibet exordia, agrorum diuisio, & alieni aris remissio, in se curam utriusq; recipiens, imperator creatus causa constituenda & in popularem formam redigenda Reipub. V. I. I. gō autem libēter alienorum bonorum rapinam accipiente, iam plenariam potestatem adeptus aliud intulit consilium, per quod deceptos ciues pariter libertate omnes exiit. Fingens enim uereri si nequis tumultus à diuitibus in plebem cooriretur, propter diuisionem agrorum & aris alieni remissionem, neue bellum ciuile ac cedes existerent, ait se unicum modum inuenire quo caueri hoc possit, si omnes arma ex adibus prolata dijs dedicarent, ut queant eis uti contra externum hostem si opus fuerit, non contra scissos. interim rectissimè deponi penes deos. Quod ubi persuasit, abstulit una die Cumanorum arma omnium: deinde

deinde sequētibz scrutatus priuatas ades, multos bonos uiros in eis occidit, quasi nō omnes indicassent arma dijs debita. quo facto tribus custodijs tyrānidem suam communiē: quarum una constabat ex sordidissimis & nequissimis ciuibz, quorum ope Reipub. gubernacula optimatibus ademerat: altera ex impijs seruis, quos ipse herorum suorum occisores manumiserat: tertia ex conductiis barbaris immanissimis. hi non pauciores erant duobz milibus, in re militari longe praestantiores ceteris. Interemptorum effigies ex omnibus templis in profanos locos transfuit, suis in locos earum substitutis: domos eorum & pradia bonaq; cetera inuadens, exportato inde auro argentoq;, & siquid aliud inerat dignum possessione tyrannica, reliqua largiebatur suae dignitatis assertoribus. sed plurima & maxima dona dabat ijs qui heros suos occiderant. ac illi petebant etiam uxores eorum & filias in cōiugium. ceterum masculam occisorum progeniem principio contemptam, postea siue oraculo quopiam monitus, siue ipse reputans eam in suum ali periculum, conatus est omnem una d:ē perdere. sed deprecantibus id matrum maritis apud quos alibantur pueri, pro magno munere concessit eis uitam, ita tamen ut caueret nequando conspiratione facta molirentur aliquid contra tyrannidem: iussitq; omnes ex urbe abire alium aliò, & per rura sparsos degere procul

procul omnibus liberalibus disciplinis ac studijs,
 exercentes pastoralia munia & agrestia ope-
 ra facientes, mortem interminatus si quis eorum
 deprehenderetur intra moenia. Illi relictis pa-
 ternis laribus ruri alebantur quasi mancipia,
 seruiantes patrum suorum intersectoribus. Et ne
 uel in aliorum ciuium quoquam animus fieret
 generosus ac masculus, dedit operam ut effœ-
 minaretur tota urbana iuuentutis educatio,
 sublatis gymnasijs & armorum meditationibus,
 & mutata uictus ratione qua prius utebantur
 pueri. iussit enim eos more uirginum comam
 alere ac plectere fertisq; redimiri & reticulis,
 induiq; pictis tunicis taliribus, amiciriq; te-
 nuibus & mollibus palliolis, & in umbra de-
 gere. In ludum saltatorium, aut euntes ad tibi-
 cinem fidicinemue comitabantur pedagoge mu-
 lies cum flabellis & umbellis, ipseq; laua-
 bant eos, pectines in balnea deferentes & ala-
 bastros unguentariis atq; specula. huiusmodi
 educatione corruptos usq; ad annum ætatis ui-
 gesimum, tum demum inter uiros censeri passus
 est. Cumq; his alijsq; multis modis illussisset &
 insultasset Cumanis ciuibus, à nullo libidinum
 crudelitatumue genere temperans, iam in tuto
 putans suam tyrannidem, senex tandem poenis
 dedit excisus à stirpe dijs hominibusq; plauden-
 tibus. Insurrexerunt enim in eum, & ciuitatem
 pristinae libertati reddiderunt filij cesarum ab
 ipso

ipso ciuium, quos olim una die uolens occidere,
 cohibitus fuerat satellitum qui matres eorū ha-
 bebant precibus, relegatis in agros pueris. Nam
 cū aliquot annis post iter per uicos faciens,
 animaduerrisset in eis multum iuuentutis ualide,
 timens eorum conspirationem & praeuenire uo-
 lens, cogitauit omnes ex improviso interficere:
 adhibitisq; amicis consultabat quomodo posset
 eos cito & facile opprimere. Hoc ubi sensere iu-
 uenes, siue alicuius consciorū indicio, siue suspi-
 cione moti uerisimili, fugerunt in montes arre-
 ptis ferramentis rusticis: moxq; adfuit eis auxi-
 lium Cumanorum exulum qui agebant Capuae:
 inter quos nobilissimi erant, & plurimos Cam-
 panorum habebant hospites, Hippomedontis fi-
 lij, eius qui Herusco bello fuerat magister equi-
 tum: omnes armati & arma illis quoq; afferen-
 tes, adducentesq; Campanos mercede conductos
 & amicorum manum ualidam. coniunctis de-
 inde uiribus agros inimicorum infestabant la-
 trocinjs, praedus abigentes, & seruos abducentes
 à dominis: uinctosq; soluentes armabant: &
 si quid rerum pecorumue non poterant ferre age-
 req;, incendebant & iugulabant. Ibi tyranno
 perplexo animi, nec expediēti rationem qua
 inimicis occurreret, quod nec aperte re gererent,
 nec eodem loco hererent diutius, sed pro nocturni
 diurni: ut itineris spatios, nunc hic mane, nunc
 illic uespere grassarentur, cluderentq; militem
 praese

praesidio missum agrestibus, ultro quidam è numero exulum se obtulit. lacerato uerberibus corpore per fugam simulans. is ueniam à tyranno stipulatus, pollicitus est perducturum se copias illius eò loci, ubi sequentem noctem acturi essent exules. & habita est fides homini, quòd nihil premiù poscens se ipsum praeberet obsidem. moxq; missi ducum fidißimi addito equitatu & mercenarijs copijs, cum mandatis ut exules omnes si possent, aut certe plurimos uinctos in urbem pertraherent. tum fictus ille transfuga exercitù per inuios & desertos saltus itinere laborioso tota nocte cõtinuato ab urbe quàm longissimè. Interea fugitiui exulesq; in Averno monte prope urbem positis insidijs, ubi signo ut cõuenerat à speculatoribus dato cognouerunt discessum exercitus, miserunt ex suis circiter L. X. audacissimos, mastrucatos & fasces sarmentorum gerentes, qui crepusculo alij per alias portas uelut operarij se clam in urbem insinuauerunt: depromptisq; quos in fascibus celauerant gladijs conuenientes in unum simul portam inuaserunt quae ad Auernũ fert: caesisq; custodibus per cubilia, suos iam mœnibus propinquos admiserunt portis patentibus, sentiente nemine. erat enim illa nocte seclum quoddam publicum, & totum uulgus uacabat potationibus alijsq; hilaritatibus, ita ut sine impedimento peruenirent ad tyranni regiam. ac ne circa ianuam quidem multi

nigil

uigilabant custodes: sed hic quoq; alios sopitos
 alios ebrios confoderunt non magno negotio: &
 irruentes in aedus uno agmine, alios omnes nec
 corporis iam nec mentis pra uino compotes in-
 gulauerūt more pecorum: ceterū Aristodemum
 cum liberis & cognatis comprehēsū, ad mul-
 tamq; noctē prius laceratum & excruciatum
 omni tormentorū genere, postremo & ipsum in-
 terfecerunt. atq; ita radicitus euulsa tyranni fa-
 milia, ut nec paruulos filios, nec uxorem, nec ullū
 ex eorum uniuersa cognatione reliquum sine-
 rent, scrutati etiā per totam noctem adiutores
 tyrānidis, simul cum luce orta in forum proces-
 serunt: aduocataq; cōcione, & armis positis, re-
 stituerūt in integrū temp. Ad hunc Aristode-
 mum quartodecimo anno eius tyrānidis exules
 Tarquiniani uenerunt, poscentes sibi ius reddi
 contra patriam. Legati primū negabant se ue-
 nisse ad iudicium, quōd potestatem dicenda cau-
 sa non haberent, quam à senatu non acceperint:
 deinde cum nihil proficerent, uiderentq; tyrannū
 propensorem in partem aduersam propter pre-
 ces exulum, petito tēporis spatio, & uadati pe-
 cunijs, nemine amplius obseruāte, & causa etiā
 tum pendente furtim dederunt se in uiam. famu-
 liciū eorum & iumentā pecuniasq; allatas fru-
 mentationis gratia tyrannus detinuit. ita he le-
 gationis re infecta reuersa sunt. ceterū qui missi
 fuerunt in Aeturiā, milium & frumentum ab

eius regionis populis coemptū in urbem cōpor-
 tauerunt nauibus secundo flumine, quo cōmea-
 tu breui absumpto laborabatur inopia sicut
 antea, ut nullū cibum intentatū relinquerēt, ad
 qucm adigere solet necessitas. quo factum est ut
 multi uel præ inopia, uel præ insuetis alimentis
 affectis essent corporibus, pauperes uero præ
 inedia prorsus inualidis. quod ubi Volscis nuper
 deuictis est cognitū, occultis legationibus se in-
 uicem ad bellū sollicitabant, rati populū Ro. ne-
 quaquam parem fore fami simul & hostibus.
 Sed diuina prouidentia cui erat cura ne is popu-
 lus inimicis succumberet, tum quoq; manifeste
 uim suam exeruit. tanta enim pestilentia repēte
 Volscos inuasit, quanta in omni hominum me-
 moria nec apud Gracos fuit nec apud barba-
 ros, nulli ætati parcens uel conditioni uel sexui,
 siue in debiles incidere siue in ualidos. cuius cla-
 dis magnitudo satis liquere potest ex nobili eius
 gentis urbe Velitris, que magna prius & popu-
 losa sic tum exhausta est, ut decima tantū pars
 incolarū reliqua manserit. qui superfuere inco-
 lumes legatis in hoc missis desolationem patriæ
 conquesti, se & sua dediderūt in fidē Romani po-
 puli. nam & antea colonos ex urbe acceperant,
 in quorū agros tunc uacantes petebant submitti
 novos dominos. quo cognito Romanos alienarum
 calamitatum miseratio subijt, ita ut obliuiscen-
 ventur iniuriarū, rati satis pœna dÿs luisse ini-
 micos

micos pro cogitato scelere. *U*elittas uero nō par-
 uum colonorū numerum mitti placuit reputan-
 tibus multa inde prouentura cōmoda. nam *E*-
 locus ipse uidebatur idoneus qui occuparetur
 ualido præsidio, ut impedimento esset res nouas
 molientibus: *E* in urbe apparebat l. uiorē fore
 alimentorū inopiam, si migraret non contēnen-
 da plebis portio. Sed nihil æque mouit ac seditio
 uix dum priore extincta sup. pullulans, quæ ne
 maturesceret eo facilius decreta est colonia.
 rursus enim ut antè plebs concitabatur infensa
 patricijs, multaq; in eos iactabantur conuicia:
 alijs incuriam eorum *E* supinitatem incusanti-
 bus, qui non multo ante prospexerint annonæ:
 alijs data opera caritatem inductā assuecran-
 tibus, per iracundiam *E* libidinē uexanda ple-
 bis, à qua se desertos fuisse meminerint. quo ci-
 tius coloni deducti sunt à creatis in hoc trium-
 uiris, ex senatus auctoritate. plebi autem princi-
 pio gratum erat mitti aliquos in coloniam, fa-
 me carituros *E* regionem habitaturos fertile.
 deinde considerantes pestem quæ urbem ipsis de-
 stinatam uacuescebat absumptis habitatori-
 bus, *E* aduenas metu similis tractationis terre-
 bat, paulatim mutabant animos, ut multo pau-
 ciores dicerēt nomina, quā quantū senatus decre-
 uerat. atq; hos ipsos iam consilij pœnitebat, *E*
 tergiuersabantur exitum. relicta est tamen do-
 mi hæc pars, *E* quotquot non sponte proficisci

cuperent, senatusconsulto facto ut ex omni civiū numero sorte coloni ducerentur, gravissima & irremissibili multa proposita ire detrectantibus. Ita bene magna manus necesse habuit Velitras migrare, nec multis diebus post alia. Norbā Latinini nominis urbē non ignobit. Fefellit tamen sua spes patricios quantum ad compescendam seditionem attinet: quod reliqua plebs magis etiā efferaretur, nociferans in patres per coetus & sodalitia, paucis primū cōcuntibus, mox gregatim, gravius iam urgente inopia: concursuq; facto in comitium tribunos vocabāt. Coacta deinde concione, progressus in medium Sp. Icilius, qui tunc locum principem inter collegis tenebat, & ipse vehementer in senatū inuectus est quantū poterat gravans eū invidia, & alios iubebat suam mētem coram populo proponere, nominatim Sicinium & Brutū tunc aediles, qui & primæ secessionis plebi autores fuerant. & introducto in rempub. tribunatu primi eū magistratum affecuti sunt. Hi progressi maliciosissimas conciones habuerunt, iam dudū preparatas, quas multitudo libēter audiebat: quasi data opera et insidijs diuitū cōtigerit presens inopia, quia libertatē illis inuitis plebs per secessionem inuenisset. non enim eque gravari fame locupletes atq; inopes. nam illis esse occulta penuria, pecuniæq; ad emendos cōmeatus aduēcticios, quibus freti facile possint hoc malum con-

ectura

remnere : plebeios carere utroq; . Addebant coloniam deductam in locos pesti obnoxios manifesto periculo, exaggerantes id quantum poterat, & rogantes quis tandem malorum finis, reficantesq; memoriam prioris diuitum seuericia, qua in nexos usi fuerant, & alia similia declamantes magna licentia. Postremo Brutus sermonem suum comminatione clausit: si uelint sibi parere, breui se effecturum ut qui malum hoc accenderunt, ipsi restinguerent. ita tum cōcio dimissa est. Postera die consules senatū conuocauerunt nouationem aliquam timentes, & solliciti quoniam Brutus plebis assentator euaderet: multa ibi dicta sunt ab ipsis consulibus, multa à natu maioribus, nonnullis censentibus deliniendam plebem omni comitate uerborū, & pollicitatione opera: placandosq; duces eius, proposita rerū difficultate, rogandosq; ut uelint in commune consulere: alijs contra suadentibus nihil indulgendum uulgo imperito & refractario, nec aledam improbam & intolerabilem eius adulatorum insaniam: sed respondendum non esse patricios in culpa, & senatui rem curae fore pro uiribus. ceterum turbatores plebis obiurgandos cum interminatione, daturus meritas pœnas nisi seditiones fouere desinant. Huius sententiæ princeps fuit Appius, quæ & uicit magna patrum contentione, ita ut populus clamoribus eorum territus è comitio in curiam concurreret, erectis

in expectationem omnibus. post hæc C O S S. di-
 iam uergente in concionem à se uocatam pro-
 gressi conabantur senatus uoluntatem osten-
 dere: sed intercedente tribuno exorta est indeco-
 ra altercatio. nam utrinque clamoribus age-
 batur, & obstrepebant sibimicem, ut difficile
 esset quid sibi uellent intelligere. Consules pro
 potestate postulabant sibi tota pariter urbe
 ius imperij. edicto tribuni contendebant suum
 locum esse concionem. sicut illorum senatum: &
 in sua potestate esse quicquid per plebē iudican-
 dum decernendum. pro his plebs stabat accla-
 matione addens animos, & parata congruere cū
 obstantibus si opus sit: consules stipabantur à pa-
 tricijs. eratq; ingens certamen, quasi in præsentii
 uictoria ius omne quod in posterum habituri es-
 sent consisteret. iamq; sol circa occasum erat,
 & procurrebat passim è domibus in fo-
 rum: uidebanturq; ni nox licet diremisset, à ma-
 nibus non temperaturi & iactu lapidum. quod
 ne fieret, progressus in medium Brutus à consu-
 libus dicendi potestatem sibi petijt, seditionem se
 compositurum pollicitus. illi putantes se uicisse,
 quòd presentibus tribunis concionator plebeius
 à se dicendi copiam petierit, permiserunt hoc
 ei. qui silentio facto nihil aliud locutus sic in-
 terrogauit consules. Meministis'ne, inquit, in-
 ter conditiones pacis concessum nobis, ut quoties
 tribuni concionem aduocauerint, ei se patricij
 non

non misceant, neq; interturbent? Meminimus, inquit Geganus. Tum Brutus: Cur igitur impeditis nos, & non sinitis tribunos que uolunt dicere? Respondit Geganus: quia non ipsi conuocauerunt plebem in concionem, sed nos C O S S. quam si ipsi uocassent, non ingereremus nos: nunc quia coiuuit ex autoritate nostra, non hos concionari uetamus, sed nos uetari iniquum ducimus. Tum Brutus, Vicimus Quirites, concesserunt nobis aduersarij quod uolumus. Abite nunc & desinite contendere: cras uobis ostensurum me polliceor, quantam habeatis uim. Vos quoq; tribuni in presentiarum eis foro cedite, non cessuri ubi potestatem uestri magistratus intellexeritis. intelligetis autem breui. ego hoc uobis declarabo, & superbos istos docebo modestiam. quod si nos decepero, quod uultis mihi facite. His uerbis cum nemo contradiceret, soluta est concio, uariante expectatione hominum. nam inopes putabant egregium aliquid excogitasse Brutum, nec temere tam ingentia pollicentium. patricij contemnebant leuitatem hominis, audacia promissa rati non ultra uerba processura. nihil enim a senatu concessum tribunis, nisi ut opem ferant plebeijs iniurijs patientibus. non tamen omnes, presertim natu grandiores, negligebant hoc negotium, solliciti ne graue aliquod malum afferat hominis insania. Sequenti uero nocte Brutus communicato cum

tribunis consilio, & preparata manu plebeiorum non modica, descendit cum eis in forum ante claram lucem aede Vulcani occupata, qui locus destinatus erat concionibus, uocabatq; plebem in comitium. ac mox referto foro (neque enim unquam antea tanta turba conuenerat) progressus in medium Icilius tribunus multis uerbis accusauit patricos, memoras omnia quae unquam contra plebeios egerant. deinde aiebat se hysterna die per eos a dicendo prohibitum, & potestate sui magistratus exutum. Quid, inquit, nobis fiet reliquum, si ne loqui quidem permittimur? quomodo uestrum alicui per eos oppresso poterimus succurrere, si nobis potestas conuocandi nos adimitur? Verba enim initium sunt omnium operum: & manifestum est, quibus dicere quae sentiunt non licet, eos non facturos etiam quae uolunt. aut igitur reddimus nobis potestatem quam accepimus, nisi uultis eam confirmare ut tuta sit: aut lege lata uetate nequis nobis posthac impedimento sit. Haec locutus, acclamante plebe, ferret legem, iam scriptam habens recitabat: moxq; tribus iussit ferre suffragia, quod res dilationem non pateretur, ne forte impediretur interuentu consulum erat ante lex haec. Concionanti apud populum tribuno nemo contradicito. nec dicentem interpellato. Si quis contra fecerit, uades dato tribunis soluturum se mulctam quam imposuerint. qui uades non dedit.

derit, morte mulctator, & bona eius sacra sunt. Siquid controuersia mulctarū huiusmodi causa inciderit, iudicia penes populum sunt. hac lege confirmata suffragijs populi, tribuni concionem dimiserunt: plebs bono animo abiit, magnam Bruto habens gratiam, cuius legem hanc inuentum putabat. secuta sunt deinde multa altercationes tribunorum & consulum, dum neque plebs senatusconsulta rata habere uult, neque senatus approbare plebscitis. ita per contentionem utrique suspecti erant alteris. non tamen odium hoc processit ad facinus aliquod grauius, ut fieri solet in huiusmodi perturbationibus. nam neque pauperes impetum fecerunt in uides diuitum, ubi putarent inuenturos se frumentum reconditum, aut comteatum uenalem ausi sunt diripere: sed perserebant res paruas emere magno precio, & cum argentum deficeret, cōtenti erant radicibus & oleribus. neque diuites freti suis ac clientelarū opibus induxerūt animū ut soli urbem tenerent, per uim pulsis aut casis inopibus: sed uelut prudentes patres iram moderabātur erga filios, indulgenter eorū errata ferendo. In hoc rerū urbanarū statu, propinqui populi inuitabāt siqui uellent ad se migrare, offerentes ultero ius ciuitatis & alia humanitatis officia, quidā benigna mente ob beneuolentiā & miserationem, alij malitiose ob inuidiam felicitatis pristina: multiq; cum totis fa-

bb s mil

milijs mutarunt domicilium, quorum alij redie-
 runt mox ut tranquillitas urbi est reddita, qui-
 dam in totũ emanferũt. Hæc videtibus C O S S.
 placuit ex s. C. delectu habito exercitũ educere.
 arripuerunt autẽ occasionem hæc festã excurren-
 tibus & agrum vastantibus hostibus, reputan-
 tes interim & alia huius expeditionis cõmoda:
 videlicet leuiorẽ fore annonã domi relictis iam
 paucioribus, & armatos maiorẽ copiam ali-
 mentorũ habituros missis in hosticũ frumenta-
 toribus. seditionẽ quoq; interquieturam durante
 militia. V. debatur etiã multum ad confirmandã
 reconciliationẽ facere cõmunis patriciorum ac
 plebeiorũ militia, interq; pericula prosperæ ex
 æquo aduersæq; fortunæ societas. Verum plebs
 non tam facile parebat ut antea, neq; spõte da-
 bat nomina: cogere uero eam legibus nolebant
 cõsules, sed uoluntarij quidã è patricijs conscri-
 pti sunt unã cum suis clientibus. quos pauci ex
 plebe secuti sunt. ductabat autem eos Cn. Mar-
 cius qui Coriolos ceperat, & ex conflictu cum
 Antiatibus fortitudinis palmã retulerat: cuius
 ductus maxime parti militũ addebat animos,
 uel quòd amarant eum, uel quòd bonã spem con-
 ciperent. Jam enim fama celebrabatur, & ma-
 gno terrori erat hostibus. Is exercitus usq; An-
 tium progressus, præter magnam frumenti uim
 in agris repertam, mancipijs quoq; pecoribusq;
 multis potitus est, breuiq; ditior factus domum
 redijt.

redijt, ita ut qui manserant in urbe mœsti oblo-
 querentur tribunus, quorum culpa uidebantur
 simili felicitate fraudati. In hunc modũ Gegani-
 us & Minucius huius anni consules magnis
 iactati tempestatibus & penè obruti, euaserũt
 tamen & seruauerunt rempublicam, maiore pru-
 dētia quàm felicitate. Hos secuti M. Minucius
 Augurinus, A. Scmpronius Atratinus, ite-
 rum eundē magistratum adepti, uiri armis &
 consilio clari multam curam habuerunt impor-
 tandi frumenti aliorũq; comœtuum, uelut in
 annonæ uilitate concordia populi consisteret:
 non tamen eis utrunq; contigit, saturitatem cõ-
 sequente petulantia: & quando minime puta-
 batur, tunc denuo maximum populus Romanus
 periculum adiit. nam & legati frumentatũ missi
 è mediterraneis & maritimis emporijs fruges
 coemptas aduexerunt in horrea publica: & ne-
 gotiatores frumentarij undiq; confluerāt. quos
 ciuitas exonerauit redemptis mercibus ex ara-
 rio, quæ asseruarentur publice. Venerunt & le-
 gati superiore anno in Siciliam missi Geganius
 Paleriusq; cum multis oncrarijs, quæ afferebant
 tritici quinquaginta milia medimnũm Siculo-
 rum: quorum dimidium emerant admodum uilti
 precio, reliquum tyrannus dono miserat, suoque
 sumptu aduexerat. eius appulisse postquam in
 urbe cognitum est, diu agitatũ est inter patri-
 cios quid eo deberent facere. nam qui equissi-
 mi

mi erant plebeiq; amatissimi, cōsiderantes eam in quantis esset necessitatibus, & donum tyranni suadebant diuidendum plebeijs hominibus, & emptum pecunia publica reuendendum eis paruo pretio, docentes hoc maxime pacto fieri posse ut deliniti beneficio pauperes equiores redduntur diuitibus. at arrogantiores & amici paucorum opimatium potentia, aiebant omnibus modis omniq; studio plebem affligendam: consulebantq; ut quā possent carissime frumentum ei uenderent, ut uel necessitate adaēta sobrietatem discretet, & magis subyccretur ciuitatis legibus. ex horum numero erat & Marcius ille Coriolanus cognomine, nō ut reliqui dissimulans timore suam sententiā, sed aperte magnaq; audacia clamitans, multis plebeijs audiens. nam prater publicas odij causas, etiā priuatim infensus erat plebi ob recentem ut illi uidebatur iniuriam. Consulatum enim ambiēti proximis comitijs cum non deessent patriciorum studia plebs aduersata magistratum eum dare noluit, uerita uiri claritatem & audaciam, ne forte his fretus conaretur è repub. tollere potestatem tribunitiam, augēte metum cum alacritate patriciorum, qui nulli unquam candidato aque fauerant. hac igitur offensa irritatus, & mutatam remp. in pristinā formam restitui cupiens, & ipse (ut dixi) palam aduersabatur plebis potentia, & idem ut facerent persuadebat alijs.

alijs. Tamq; circa se habebat ualidam sodalitatem nobilium iuuenū, & multos clientes quos illi militia commoda cōciliauerant: quibus clatus ferociebat & agebat splendide, in ciuitate insigniter præminens, sed minus felici exitu. Senatu enim hac de causa coacto, & rogatis ex more primum senioribus, in quibus multi aperte contrarias plebi sententias dicebant, ubi ad iuniores ex ordine uentum est, à C O S S. petita proferendi quæ uellet facultate, omnibus annuuntibus & aures attentas præbentibus, in hunc modum contra plebem differuit. Non necessitate inopiæ coactam plebem secessisse P C, sed malitiosa mente ut optimatum potentiam destrueret. & ipsa posset omnia, puto uos fermè omnes intellexisse ex tam iniquis pacis conditionibus. quandoquidem non contenta fidem è contractibus sustulisse, uiolasseq; leges de his cōditas, nouum magistratum instituit per quem consularius antiquaretur, cumq; lege lata sacrosanctū fecit, & nunc is recenti plebiscito tyrannica potestate suffultus est uobis imprudentibus. Cum enim homines hanc maximam potestatem nati honesto pretextu succurrendi præsis iniuria ciuibus, abuentes ea bona uestra ferant agantq; uetante nemine: quòd nec priuatus quisquam nec magistratus id audeat metu legis aiferentis uobis dicendi faciendiq; copiam, & mortem uinantis liberam uocem emittentibus: quodnam

nomina

nomen ei potestati dabimus si sapimus nisi uerissimum illud tyrannidis & confessum omnibus? quid enim refert unius ne uiri, an totius plebis, feramus tyrannidem? effectus certe utriusque idem est. Optimum igitur fuisset ne semen quidem huius potestatis admittere, sed quiduis perferre potius: sicut bonus hic Appius censebat multo ante mala hæc prospiciens. quod quia non est factum, nunc saltem omnes unanimiter euulsam radicibus eijciamus è ciuitate, dum imbecillis est & expugnata facilis. Nec primis hoc nobis P C aut solis accidit: sed multi saepe per inconsiderantiam constituti in necessitatibus, agnito errore quòd principio malorum non obstiterissent, eorum incrementa conati sunt tollere: apparuitque poenitentiam sero incipientium sapere, licet non cõferenda sit cum prouidentia, tamen alio modo non minus rebus cõsulere, dum effectum auferri cuius fefellerat principia. Quod si qui uestrum moleste quidem firunt plebis insolentiam, & compefcendam putant ne pergat ulterius: sed religione quadam tenentur, ne uideantur à conuentis priores discedere, & iusurandum contemnere: sciant se non inferre iniuriam, sed repellere: nec uiolare pacta, sed in uiolatores eorum animaduocare, nulli deorum ira obnoxios, & pie iusteq; consulentes suis commodis. quod autem plebs non stet conditionibus uiolato scedere, non uos, hinc liquet: quia
non

non est contenta ijs quæ in reditu obtinuit. petijt enim tribunitiã potestatem ne à senatu lederetur ipsa, nõ ut senatum ultro lederet. utitur autem ea non ad quæ uti debet, aut ad quæ inuenta est, sed ad corruptelam ac confusionem huius reipublicæ. Meministis sanè concionis nuper habitæ, tum quæ à tribunis tunc dicta sint arroganter & impudentissime, quamq; se nunc iactent insani homines, ubi uident eo plebiscito contineri totam uim reipublicæ, quam ipsi facile obtinebunt cum nos uincant numero. quid igitur nobis faciendum restat quando ipsi cœperunt transgredi leges & fœdera, nisi ut nos defendamus, & quæ iniuste usurpant, iuste ab eis extorqueamus, cohibeamusq; cupiditates eorum in posterum: gratiamq; dijs habeamus, qui non eam mentem eis dederint, ut circumscripta repub. modeste agerent cetera: sed tantam eis impudentiam & fraudulentiam immiserint, quæ uos cogat & recuperare iam perditã, & reliqua diligenter custodire ne uobis pereant. Nec alia melior occasio expectanda est, siquidem sapere incipitis: quando magna pars fame afflictæ sunt, cui reliqui non poterunt diu resistere præ inopia, si rari & cari commeatus præbeantur. quapropter asseruandos censo, nec remittendum quicquam de pretio, sed flagellandam annonam quàm maxime, tantiq; uendenda omnia, quanti uobis libuerit:

fuerit: nec immerito, quando iustum est & ra-
 tioni consentaneum ingratam plebem premere,
 conferentem in nos culpam caritatis & ino-
 pie quæ propter ipsorum secessionem accidit,
 agris per eos vastatis ac direptis tanquam ho-
 stilibus, & propter hoc exhausto in externas
 frumentationes arario: quamuis non his solis
 uos affecerunt iniurijs, ut intelligamus quo-
 nam modo nos tractaturi sint, nisi omnia pro li-
 bidine plebis serimus, sicut concionatores eorum
 nos territantes minati sunt. quodsi præsentem
 occasionem emiseritis è manibus, posthac fru-
 stra similem optabitis. & si cognouerit plebs
 noluisse uos uires eius dissoluere nec potuisse, in-
 stabit uobis multo grauior, ut uolentibus qui-
 dem nocere, sed minime ualentibus. Ad hanc
 orationem Marcij uariatum est in senatu sen-
 tentijs, & tumultuatum etiam. Nam qui iam
 inde à principio dissensionis insensæ plebi pacem
 inuiti fecerant, in quibus erat iuuentus penè to-
 ta, & è senioribus quisq; ditissimus ac ambi-
 tiosissimus, moleste ferentes uulgi insolentiam
 laudabunt uirum ut generosum & amantem
 patrie, optimeq; consulentem reip. At qui pro-
 pensiores erant in plebem, censu honoribusq;
 modici, & nihil pace habentes potius, uerba
 eius non libentibus accipiebant animis: postu-
 labantq; ut non uolentiores, sed prudentiores
 præessent humilioribus, & equitatem non ut
 indeca.

*indecoram aspernarentur, sed amplecterentur ut necessariam, cum aliàs, tum coniungendis mutua beneuolentia ciuibus: aiebantq; insanam eius orationem, non liberam. hæc tamen pars ut parua & debilis, cogebatur cedere ni numeroq; potioribus. Hæc uidentes tribuni (aderant enim in senatu uocati à C O S S.) fremebant & obiurgabant Marciū appellantes eum pestem perniciemq; reip. quem plebi male loquentem & ciuile bellum in urbem importantem nisi cohiberent patres mulctatum capite aut exilio, ipsi se id facturos minabantur. ad quorum uerba etiam maiore tumultu exorto, præsertim iunioribus minas indigne ferentibus, audacior iam Marcius inuehebatur in tribunos acrius: Immo, inquit, uos perturbatis reimp. concionibus uestris seducentes turbam inopem: quod ni desieritis, non uerbis posthac uobiscum agam sed manibus. Exacerbato autem senatu, tribuni cognito plures esse qui uellent potestatem plebi semel concessam adimere, quàm qui cuperent stare conditionibus, proripuerunt se curia uociferantes, & inuocantes deos testes fœderum. deinde coacta in concionem plebe, indicauerunt quid in senatu locutus sit Marcius, iuebantq; ut causam apud populum diceret. quos cum ille contemneret, atq; etiam uiatores eorum à quibus accersibatur cum contumelia uerborum reijceret, magis exasperati assumptis adilibus et
c c
aliquos*

aliquot alijs ciuibus propraauerunt ad eum, for
 te fortuna herentem adhuc pro curia, stipatum
 multis patricijs cæterisq; sodalibus. quo uiso
 imperauerunt ædilibus ut eum comprehenderet.
 & nisi sponte sequeretur, ui ducerent. erant au-
 tem tunc ædiles *L. Junius Brutus*, *Sp. Icilius Ru-
 ga*. hi accesserunt quasi arrepturi hominem. pa-
 tricij contra indignati tribunorum audaciam,
 qui ante iudicium aliquem sui ordinis duceret,
 obiecerunt se pro *Marcio*, & pugnis abegerunt
 eos qui propius illum accederent. ad cuius facti
 rumorem tota urbe prosiliebat ex ædibus, ho-
 noratis & diuitibus contendentibus protegere
Marcium simul cum patricijs, & recuperare
 pristinum statum recip. humilibus autẽ & ege-
 nis paratis tribunos defendere, & quicquid iu-
 berent facere, sublata omni reuerentia qua ab
 iniurijs cohibiti fuerant hæctenus. nihil tamen
 atrox ea die commissum est. sed differebãt in cra-
 stinum, exorati à *C O S S.* Sequenti die primi tri-
 buni in forum progressi uocato in concionẽ po-
 pulo, unus post alium grauiter accusabãt sena-
 tum quod nõ starẽt fœderibus, essentq; oblitii iu-
 risiurandi plebi dati de offensarũ obliuione: af-
 ferebãtq; argumentũ parũ sincere plebeijs recon-
 ciliatorum, frumenti penuriam cuius ipsi aucto-
 res fuerint. & missos in utranq; coloniã, quic-
 quid præterea moliti essent ad minuendam ple-
 bis multitudine. Vehementer etiam taxatus est
Marcius

Marcus, reserentibus uerba eius qua in senatu
dixerat: utq; uocatus ad dicendam causam apud
populum, non modo non paruerit, uerum etiam ad-
les ad se uenientes pulsatos reiecit. citabatq;
testes in senatu dictorum honoratissimum quemq;
eius ordinis: facte uero adilibus iniurie, totum qui
tunc in foro adfuerat populum. His dictis dabant
patribus, si uellent, pro se dicendi copia, detinen-
tes in comitio populum, donec senatus dimittere-
tur. nam forte de hoc ipso consultiabatur in curia,
utrum respondere apud populum ad obiectas ca-
lumnias sit satius, an eas dissimulare silentio. et
quia pluribus placebant humana quam superba
sententia, C O S S. dimisso senatu processerunt in
comitium, pro omnibus responsuri ad calumnias, et
deprecaturi pro *Marcio*, ne plebs animaduer-
teret in eum grauius. quorum senior *Minutius* ita
locutus est. Quod ad inopiam frumenti attinet
Quirites, paucis uerbis opus est, nec alijs quam uo-
bis testibus. Scitis certe ipsi fruges non prouenisse
se propter sationem intermissam, nec ignoratis
quam agrorum uastitatis causa sit, quomodo
modo acciderit ut tantum egregiorum fundorum
uacuum sit frugibus, mancipijs, pecoribus: qua
partim ab hostibus direpta sunt, partim a uobis
tam multis absumpta, non aliunde uictum perenti-
bus. Est igitur causa non quam concionatores isti
per calumniam afferunt, sed quam ipsi scitis: quod
cum ita esse uos non lateat, desinite calamitatem

hanc imputare nostris insidijs, & irasci nobis
 immeritis. Caterũ colonos necessitas cõegit de-
 duci ex cõmuni omniũ uestrũ sententiã, ut essent
 presidio locis ad bellũ opportunissimis: profuitq̃;
 id tam iniquo tẽpore, tum ipsis qui profecti sunt
 tum uobis reliquis. nam illi uberiorẽ habent rerũ
 copiã: his qui mãserũt, magis quã antẽ cõmea-
 tus sufficiunt. nec improbari potest consiliũ, quo
 sorte lecti sunt tam ex uestro ordine quã ex no-
 stro mittẽdi in colonias, futuri eiusdem fortune
 participes. quid igitur in mentẽ uenit istis con-
 cionatoribus criminari nos, qui eandẽ uobiscum
 habemus & fortunã & sententiã, siue malam
 ut isti aiunt, siue ut nobis uidetur cõmodam. Nã
 calũnias quibus appetierũt senatũ proximũ,
 nolle nos moderari rerũ uenaliũ preia, conari
 per insidias tollere potestã tribunitiã, retinere
 secessionis memoriã, & omnibus modis plebem
 afflictã cupere, breui factis ipsis diluemus: quan-
 do nullius malefici sumus nobis cõscij, & pote-
 statem tribunitiã quibus cõditionibus tũc uobis
 cõcessimus, eisdẽ cõfirmamus nũc quoq̃: frumen-
 tum etiam ita uẽdetur, sicut uobis omnibus pla-
 cuerit. expectate igitur si quid horũ nõ præsta-
 bitur, & tum demũ nos accusate. quod si uelletis
 diligẽter exanunare hanc cõtrouersiam, iustius
 patricij nos plebem accusaremus, quã senatũ
 nos, qui hoc facitis non expectato nostrorum
 consiliorum exitu. Atqui nemo nescit quã
 facile

facile sit cuius rebus turbatis concordiam è civitate tollere, ea criminanti quorum fides incerta pendeat, & non tam nos tueri possit, quàm continere in officio. Nec soli duces uestri obiurgationem merentur qui calumnijs senatum impetunt, sed non minus vos qui eis temere creditis, & nondum experti fidem patrum, iam illis indignamini: quos oportebat si quas in futurum timere iniurias, iram quoq; in illa servare tempora. nunc certe præpropere magis quàm prudenter agitis, dum securitatem uestram in malefaciendo collocatis. Hæc pro toto senatu contra calumnias tribunorum puto sufficere. quoniam autem & singulos nostrum falso criminantur, quasi sententijs in senatu dictis scramus in civitate dissidia: & nunc Cn. Marcium amatorem patriæ libere de Repub. locutum necare aut in exilium agere cupiunt, volo de hoc quoq; quod iustum est dicere: vos considerate quàm modeste ac vere locuturus sum. Vos plebeij redeuntes cum senatu in gratiam satis putabatis es alienum remitti vobis, & in auxilium pauperum vim patientium magistratus petijstis creari ex uestro corpore. pro utroq; impetrato magnas nobis egistis gratias. magistratum autem consulum abrogare, aut senatui regimen rerum adimere, pervertereq; bene constitutum Republicæ ordinem, nec petijstis, nec unquam petetis. quid igitur vobis nunc accidit, ut velitis confundi hæc

cc 3 omnia?

omnia? aut quo iure honores nostros tollere cupitis? si senatores à sententijs ex animo liberetis: dicendis deterrueritis, quid à uestris magistratibus expectandum est? aut quibus legibus patricios mortis exilij'ue reos peragere poterunt? nam nec ueteres leges hanc uobis potestatem dant, nec nouæ conditiones initi cum senatu fœderis. legum porro præscripta transgredi, & uim iure potiorem facere, non plebis est, sed tyrannorum, si uera licet dicere. Ego suaderem uobis, ut quæ à senatus benignitate imperastis retineatis: quæ uero cum rediretis in gratiam non postulastis, ne nunc quidem usurpetis. ut autem melius intelligatis nihil moderatū iustum'ue tribunos petere, sed iniqua & impossibilia cupere, rem considerate perinde ac si uestrum esset negotium: & fingite à senatoribus uestris magistratus accusari, quòd male de senatu loquantur apud uos, & perditum eant remp. hætenus bene administratã ab optimatibus, seditionesq; concitant: quæ sanè uera crimina sunt, faciunt enim omnia: deniq; quòd maiorem concessa potestatem sibi usurpent, conantes quemlibet nostrum indemnatum occidere: ac deinde postulari ut talia facientes liceat impune interficere: quomodo ferretis hanc summi ordinis arrogantiam? quid diceretis? an non indignaremini dicentes uobis iniuriam fieri si adimatur loquendi libertas, proposito uita
peri

periculo audentibus pro plibe liberam uocem
 emittere? negare non potestis. Et postea que ipsi
 non ferretis, equum putatis ferre alios? hæcine
 sunt illa uestra ciuilia modestaq; cōsilia? an non
 hoc pacto criminatōribus uestris fidem astrui-
 tis, ut uideantur iuste ac è Repub. suadere, ne si-
 namus iniquam hæc uestram potētiam crescere?
 mihi certe uidemini astruere. quod si contrā
 quā in simulamini uultis facere, me autore mo-
 desti estote: & si quibus uerbis offendimini, ea
 non iracūde ferre sed ciuiliter. hoc enim modo &
 ipsi bonorum uirorū opinionem lucifeceritis, &
 inimicos uestros ad pœnitentiam adduxeritis.
 Ergo cum ratio uobis reddita sit ni fallor iustis-
 sima, suadeo nequid faciatis præter officium. Be-
 neficiorū quoq; nostrorū meminertis ut equum
 est, qua non ut exprobremus, sed ut placatiores
 uos habeamus, tum uetera, tum hæc nouissima
 reditus uestri tempore accepta, nobis non uobis
 obliuiscenda, reuocamus in memoriam: & pro
 multis à nobis impetratis hanc unā gratiam re-
 poscimus, ne occidatis neue pellatis uirū aman-
 tem patrie, & in re militari omnium excellen-
 tissimum. magnam profecto iacturā faceremus
 Quirites, si ciuitas tantam uirtutem amitteret.
 Iustissimum est igitur ut ipsius causa remittatis
 iram hanc, memores quos uestrū bello seruati sa-
 lutem ei debeant, & egregiorū facinorū magis
 quā uerborum inutilium. nam uerba uiri nihil

uos leserunt, gesta adiuucrunt plurimum. quod si hunc indignum iudicatis uestra gratia, saltem nostris atq; senatus cum donate precibus, & tandem firmiter redite nobiscum in gratiam, ac ciuitati pristinam unitatem reddite. Id si uobis persuaderi non finitis. scitote nec nos cessuros uestrae uolentiae: sed experti uestram uoluntatem, aut amicitiam sinceram colemus officijs, aut ciuiliis belli calamitatumq; grauissimarum iniuriam habebimus. Hæc differente Minutio tribuni uidentes tum oratione modesta tum benignis pollicitijs flecti multitudinem egre ferebant, præsertim C. Sicinius Bellutus secessionis autor & dux armorum tempore, insensissimus optimatibus & hac una re inter ciues nobilis, tunc tribunus omnium collegarum maxime auersabatur ciuitatis concordiam & statum pristinum, ut minime sibi utilem. Tantū enim aberat ut honores aut potentiam speraret in administrata per optimates Republica, homo ignauus, male institutus, nec belli artibus spectatus nec pacis, ut etiam capitis periculo esset obnoxius ob seditionem à se commotam, & ciuitatem afflictam inde tot calamitatibus. Is communicato cum collegis consilio surrexit, & præfatus quædam de plebis miserijs, laudatisq; C O S S. quod dignitati essent plebi rationem reddere, patribus quoq; aiebat se habere gratiam, quod tandem inciperent agere curā inopum: & adiecit, testem se su.

se futurum unà cum cæteris , si dictis facta re-
 sponderint. His dictis cum iam uideretur mitior
 & ad ueniã pronior, uersus ad Marcium astan-
 tem consilibus, Quid tu, inquit, bone uir, non de-
 fendis hic apud ciues tuos quæ in senatu dixisti?
 imò non supplex deprecaris eorum iram ut mul-
 tæris clementius? nam inficiari non suadeo co-
 ram tot cõscijs , aut ad impudentem defensionem
 confugere , quamuis sis Marcus , & maiore
 quam qui priuatum hominem deceat animo: nisi
 forte C O S S. & patritijs decorum est pro te cum
 plebe agere, te uero idẽ pro teipso facere dedecet.
 Hæc autem dicebat non ignorans uirum esse ma-
 gnanimum , nec posse animum inducere ut sui-
 metipsius accusator multam sibi remitti pete-
 ret, & ad preces mouendamq; miserationẽ præ-
 ter ingeniũ suum refugeret: sed aut omnino cau-
 sam non dicturum , aut pro arrogantia natiua
 sine modestia blanditijs ue plebem allocuturum,
 id quod factum est. præbito enim silentio, & pe-
 nẽ omnibus inclinatis ad absoluẽdum hominem,
 si se accommodaret temporibus, tam arroganter &
 contemptim eos affatus est , ut nihil inficiaretur
 eorum quæ in senatu contra plebem dixerat, nec
 ullam præ se ferret poenitentiam, aut misratio-
 nem ueniãue peteret. imò ne iudicio quidem eo-
 rum se uolebat submittere , quasi non habetium
 iudicandi potestatem legitimam. quod si quis
 apud C O S S. reum se alicuius non recte dicti

facti'ue ageret, paratum se aiebat causam dicere. nunc uero se prodijisse ad plebeios ipsis uocantibus, ut obiurgaret ipsorū iniquas cupiditates, in quas erupissent uel secessionis tempore uel post reditum, suaderetq; cohiberent eas in posterum. post hac magna audacia inuictus est in omnes, sed in tribunos maxime. inerat autē eius uerbis non ciuili reuerentia bonis rationibus admonentis populum, nec priuati hominis sobria modestia loquentis ad potentiores insensos sibi, sed uelut insultantis intrepide inferioribus & obnoxius bilis immodica, insignisq; contemptus affectorum iniuria. quapropter & loquente etiam tum magnus tumultus erat, ut quidq; placeret aut offenderet in tam diuersis multitudinis uoluntatibus alijs applaudentibus, obstrepentibus alijs: & ubi desijt, maior etiam coortus est clamor ac strepitus. nam patritij optimum uirū appellantes, laudabant eius ingenuam facundiam, affirmantes solum omnium esse liberum, qui nec inimicorum ex aduerso stantium turba sit terretus, nec ciuiū superbos & iniquos conatus blanditijs delinire conatus sit. plebei uero agre scirentes improperia predicabant eum molestum & acerbum, hostiumq; omnium insensissimum. nec deerat quibusdam animus, id quod uidebatur facile, statim eum interficere. hos adinuabant duces multitudinis. instigatore præcipuo Sicinio. qui acerbissime inuictus in hominem, accenso

furore

furore populi, accusationem clausit capitali sententia, quam latam aiebat à tribunorum collegio, ob iniuriam factam adilibus, quos pridie iussos à se ut cum ducerent, pulsatos abegerit. nam contumeliam ministris factam, in ipsos qui iusserant recidere. his dictis iussit cum duci in imminentem foro tumultum. est autē locus uasta rupe horrendus, unde solent damnatos dare precipites. *Sodites* inquit accesserunt ut cum comprehenderent. cōtrā patritij cum magno clamore simul fecerunt in eos impetum, ac rursus plebs in patritios. nec iam in dictis factis uel decorum seruabatur utrinq; impellentibus se inuicem nec à manibus temperantibus. cohibiti sunt tamen à C O S S. in medios se dantibus, & per lictores turbā summouentibus. tanta tum erat eius magistratus reuerentia, tantum honoris tribuebatur potestati regia. Ibi *Sicinius perturbatus* & anxius, quòd timeret ne aduersarios cogeret uim ui repellere, nolens à cœptis desistere, nec tamen ualens sententiā suam exequi, cogitabat quidnam faceret. quem herentem uidens *L. Iunius Brutus*, concionator ille qui conditiones pacis excogitauerat, uir acer cum aliās, tum in expediendis difficultatibus, solus solum monuit ne contenderet, desisteretq; ab incepto nimis iniquo & calido, cum uideat uniuersos patritios irritatos, paratosq; omnes, si à C O S S. uocentur, arma corripere: plebs uero maximam partem

ambig

ambigere, nec libenter uirum omnium nobilissi-
 mum ad supplicium praescriptum indemnatum de-
 dere. consulebat autem tum quidem cedere, nec
 pugnare cum C O S S. nequid sequatur durius,
 sed uiro diem ad populum dicere: & quod plu-
 rium suffragijs ratum fuerit id facere. nam esse
 uolentiae tyrānicæ quod tum patrare conaretur,
 ipse accusator & iudex, idemq; poenae arbiter.
 ciuilius autem data dicenda causa potestate,
 reum passurum quicquid iudicatum fuerit. Pa-
 ruit Sicinius uidens hoc consuleisimum: & pro-
 gressus in medium, Cernitis, inquit, Quirites stu-
 dia patritiorum ad cades & uolentiam tēdere,
 qui unum hominem superbum totiq; ciuitati no-
 xium, uobis omnibus praefrunt. nos non sumus
 eorum similes, non sumus tam praecipites: nec in-
 feremus bellum, nec inferentibus repugnabimus.
 sed quoniam honestum praetextū habent legem,
 cuius propugnatores fontem eripiunt supplicio,
 quod ea non sinat ciuem Ro. indemnatum occidi,
 fruantur hoc iure quamuis ipsi non agant no-
 biscum legibus: ut intelligant malle nos erga ci-
 ues in nos peccantes uti clementia quam uolentia.
 Nos igitur abite, & expectate tempus quod
 breui aderit. nos interim res magis urgentes cu-
 rabimus, & uiro huic dato ad causæ dictionem
 merdisandam spatio, diem dicemus qua sistatur
 uestro iudicio. ubi uero calculos habueritis in
 manibus suffragijs legitimis mulctate illum ut
 dignus

dignus uidebitur. & de hoc quidem hactenus. quod uero ad frumentū uendendum atq; dispensandum attinet, ut id fiat quā iustissime, nisi senatui cura fuerit, nos providebimus. his dictis concionem dimisit. Post hæc consules coacto senatu deliberabant per otium de componendis tumultibus: uisumq; est eis primū demereri plebem annonæ uilitate: deinde agere cum eius magistratibus ut in gratiam senatus ab incepto desistant, nec Marcium adducāt in iudicium populi. quod impetrari si non possit, id quātum fieri potest differant, donec iræ uulgi languescendo in dies cōcidant. his decretis s. c. de annonā promulgarūt, approbatum mox omnibus laudantibus. erat autem talc. Precia rerum ad quotid. anum uictum uenaliū non maiora esse, quā fuissent ante seditionem annonā uilissima. à tribunis deinde multis precibus, cum remissionē non possent, dilationem impetrarunt iudicij quantam petierant: eamq; mox ipsi longius prorogarunt arte huiusmodi. Legatos Siculos qui post donum tyranni Romam peruectum repetebant patriam, piratæ Antiatum interceperūt, cum non longe ab eorum portu in salo iecissent ancoras: direptisq; rebus eorum hostiliter, ipsos quoq; coniecerunt in carcerem. his cognitis C O S S. expeditionem decreuerunt in Antiates, quò legatos ob hoc missos infecta re dimisissent: habitoq; iuniorū delectu ex utroq; ordine militē eduxerunt,

susp

suspensis interim causis tam priuatis quàm publicis omnibus donec in armis esset Romanus populus, quod opinione citius desijt. Nam Antiatres ubi cognouerunt se pecti totis uiribus, sine mora uersi ad preces & res sicularum. addiderunt & corpora, ut necesse habuerint Romani urbem repetere. Dimisso exercitu Sicinius pro concione diem dixit Marcio: iussitq; non urbanos modo frequentes adesse ad id iudicium, sed agrèstem quoq; multitudinem intermissis operibus ad eam diem præsto esse, quasi serèda essent suffragia pro libertate saluteq; totius populi: monito etiam Marcio, ut auderet suam causam committere iudicio legitimo. Consules communicato cum senatu consilio existimauerunt non permittendam eantam potestatem populo: uidebantur enim sibi rationem uctandi legitimam inuenisse, qua dissoluerent aduersariorum omnia consilia. post hæc uocatis in colloquium magistratibus plebis unà cum suis necessarijs, sic locutus est Minutius. Nobis tribuni uidetur ex urbe scditio tollenda omnibus uiribus, & nullo modo contendendum cum plebe, præsertim cum uideamus uos omissa uel iure ac uerbis agere. quam uoluntatem uestram laudantes æquum censemus senatusconsilia recipere præire more patrio. potestis autem uosipsi testes esse, semper ex quo urbs hæc à maioribus nostris est condita, honorem hunc senatui habitum: nec unquam quicquam absq;

S. C. de

S. C. decretum suffragijs populi, non modo nunc, sed ne sub regibus quidem. illi enim quod senatui placuisset, ad populum referebant, atq; ita ratum faciebant. hoc ius nolite nobis auferre, nec inueteratū bonum morem tollite: sed si qua re iusta honesta q; opus habetis, apud senatū ea proposita, quod patribus placuerit referre ad populum. hæc Coss. uerba egre ferebat Sicinius, nolens quicquam in senatus potestatem cōmittere. collega uero illius ex Decij sententia concesserunt s c fieri, cum prius & ipsi iustum quiddā postulassent, quod eis Coss. negare non poterant: uide licet ut patres data dicendi copia tribunis ipsis, alijsq; uel eadem uel contraria suadentibus auditis, tum demū quod iustum & è Rep. uideatur pronuntient, sed iurati quemadmodum fieri solet in confesso iudicium, atq; ita s c. fiat ex sentētia plurium. quo à consulibus impetrato solum est colloquium. postera uero die frequenti senatu, postquam consules indicauerunt patribus quid inter se ac tribunos conueniat, uocatos illos in senatum iusserunt quid postulent dicere. Tum progressus Decius, is qui senatusconsultum fieri permiserat, in hunc modum locutus est. Non lateat nos patres conscripti, futurum ob certas causas ut hic noster aduentus accusatorem apud plebem habeat unum è nostro collegio: qui negat opus à nobis accipere quod nobis leges dant, aut ius nostrum imputandum pro accepto
benefi

beneficio: quod iudicium nobis periculosum est, ne damnati ut proditores & transfugæ, mulctemur grauisime. huius non nescij, tamē ad uos uenire sustinuumus, freti iustitia & iureiurando, quo obligati seretis sentētiās. Nobis quidē non ad est ea grauitas, quæ requiritur in differentibus de tantis negotijs: sed rerum ipsarum grauitas impetrabit ut attenti audiatis: & si petere uidebimur iusta, Reip. utilia, addam & necessaria, ultero nobis ea cōcedatis. ac primū de iure dicturus sum sum. Vos P C pulsus nostra ope regibus, & constituta hac Reipub. forma quam non reprehendimus, uidentes plebeios in iudicijs opprimi quoties litigarent cum patitijs, id quod non raro fiebat, legem tulistis auctoritate P. Valerio Cos. licere homini plebeio à patitijs oppresso prouocare ad populum: qua lege nihil fuit utilius ad tuendam ordinum cōcordiam, & repellendos reges subinde tentantes reditum. hac igitur lege, Marcio huic à quo nobis omnibus uim & iniuriam factam affirmamus, diem ad populum dicimus, & ibi causam iubemus dicere. nec senatus consulto est opus. ubi enim legibus destituimur, ibi uestris consuliis locus est & populi suffragijs. ubi uero præsto est lex inuiolabilis, parcendum est etiam si uos nihil consulueritis. nemo sanē dixerit, priuatis hominibus affectis iniuria prouocationem esse ad populum, nobis tribunis non esse idem ius. huius igitur legis

legis fiducia ne uestrum quidem iudicium resu-
 gimus. quod autem ad naturæ non scriptas le-
 ges attinet, postulamus P. C. ut iure æquo uobiscū
 uiuere liceat nobis qui multa magna bella ue-
 stris auspicijs gessimus, egregiamq; operam ad
 debellandū nauauimus, nec minima causa fui-
 mus ut non aliorum imperata faciatis, sed ipsi
 habeatis in alios imperiū. Sic autē non decriore
 iuris conditione fuerimus P. C. si eos qui corpori-
 bus nostris & libertati conantur iniuriam fa-
 cere, metu poenarum cohibeatis. Magistratus
 sanè, administrationem rerum, honoresq; uirtu-
 te ac fortuna potioribus deberi fatemur: ceterū
 iniurias non pati, & si quis intulerit in eū iure
 uindicari, omnium ex æquo ciuū commune di-
 cimus & sicut splendida illa & magnifica uo-
 bis cedimus, ita æqua ista & cōmunia nolumus
 amittere. hætenus de iure, licet possim afferre
 & alia. quod autē et reipublicæ postulata ple-
 bis conscrant, paucis accipite. age si quis uos in-
 terroget, quæ sit maxima ciuitatum calamitas
 & perniciē afferens celerrimā, nōne responde-
 retis discordia. mihi certe ita uidetur. quis igitur
 adeo stultus est, aut morosus, aut æquabilita-
 ti iniquus, ut non uideat data populo potestate
 legitima indicādi causas quæ ad ipsum attinēt,
 concordē fore rempublicā. sin cōtrariū uobis plu-
 ceat, & adimatis nobis libertatē (libertas enim
 auferitur ablato iure ac legibus) confestim nobis
d d d d

disfidendi & rebelland: necessitatem uos impo-
 situros. nam ex quacunque ciuitate ius legesq;
 exulant, in eam sedicio bellamq; solent ingruere.
 & qui nūquam experti sunt calamitates bel-
 lorum ciuiliū, non mirum si non effunduntur
 presentibus incommotis nec futura mala ma-
 ture prohibent. qui uero, ut uos, leuibus periculis
 tentati, libenter eis remedium afferunt pro tem-
 pore, hi quid honeste causari poterunt, si rursus
 in eadem mala incidunt? quis non damnet ue-
 stram imperitiam & amentiam, si cum nuper
 tollende seditionis causa plebi quedam inuiti
 concesseritis, nec utilia uobis fuisse nec admo-
 dum honesta: nunc nullo facultatum uestrarum
 aut honoris compendio, nullo reipublice cōmo-
 do, ipsam exacerbetis in eius inimicorum gra-
 tiam? Non facietis, si sapitis. Equidem libenter
 uos rogarem, quid cogitantes tunc uobis dede-
 ritis reditum quibus uoluimus conditionibus?
 utrum ratione prouidentes id esse factu optimū,
 an necessitate coacti? si enim credidistis id esse
 reipublica quin maneret in eadem sententiā? quod
 si necessitas ita postulabat, nec licebat aliter fa-
 cere, quin equo seruis animo? nam principio fur-
 tassus expediebat non concedere, si negare pote-
 ratis: ubi uero semel concessum est boni consule-
 re. mea certe opinione recte prospexistis P. C. paci
 publicae, & nunc stare debetis eius conditioni-
 bus. Deos enim uobis dedistis sponsores foederis,
 multa

multa mala imprecati eius transgressoribus, tum ipsis, tum in sempiternum eorum posteris. Itaque iusta & iustitia nos petere, quasque uos necesse sit facere, satis ostendimus, siquidem meministis iurisiurandi, nec opus est ut nos hac de re obtundam pluribus. Quod uero nostra quoque plurimum intersit ab hoc incepto nec ui depelli, nec dolo deduci, & quod coacti in hoc certamen descenderimus, grauius & plusquam grauius offensi ab hoc uiro, audite P. C. & reuocate in memoriam, que dicturus sum sciencibus: simulque fugite uestrum esse negotium, siquis è nobis plebeijs ausus fuisse apud populum talia dicere ac facere contra uos, qualia Marcius apud uos hic dixit, quomodo affecti essetis in eum. Conditiones pacis firmissimas & tantumnon adamantinis astrictas uinculis, quas nec uobis iuratis nec uestris posteris uiolare fas est, quandiu hæc urbs habitabitur, primus uestrum ausus est uiolare hic Marcius, nondum quadriennio ex ælo ex quo facta sunt, non clam aut in obscuro quopiam angulo, sed palam in hoc loco uobis omnibus presentibus, sententia lata de abolenda tribunitia potestate, cuius ut primariæ atque unicæ libertatis nostræ custodis fidem sicuti redymus nobiscum in gratiam: cõ arrogantiæ prouectus, ut libertatem hanc pauperum noninãs iniuriam, & iuris equalitatem tyrannidem, adimenda

dd 2 hæc

hæc nobis censeret. & quod est maxime im-
pium, meministis P. C. cum dixisse, nunc esse op-
portunum tempus promendi iras omnibus su-
perioribus plebis erratis debitas: suasisseq; quã-
do attenuata sit diuina rerum uictui necessa-
riarũ inopia, nunc sibi permitti ut retineat an-
nonam in eisdem difficultatibus. non enim du-
raturos nos longo tempore, paucos cibos empi-
tantes magna pecunia, utpote inopes: sed abitu-
ros aliquò relicta urbe, remanentes uero absu-
mentos genere mortis infelicissimo. & in tan-
tum insaniebat agitatus intemperijs, ut præter
incommoda alia quæ sequerentur hoc uiolandi
per senatum sœderis consilium, nec illud quidem
animaduerteret, pauperum turbam fame peti-
tam auctores eius aggressuram & habituram
pro hostibus. quod si uos insania pari approbas-
setis eius consilium, nihil erat medium, sed aut
uniuersa plebs deleta fuisset, aut nihil ex patri-
cijs gentibus superfuisset reliquũ. non enim adco-
seruilitèr præbuissemus nos pellendos nec adòsue,
sed inuocatis dijs genijsq; calamitatis nostræ te-
stibus, opplevissemus (mihi credite) forum &
uias cadaueribus, litantésque magno cratere
ciuilis sanguinis, ita demum accepissemus por-
tionem debitam. ad tam impia facinora P. C. sen-
debat huius concio. nec dictis tantum seditio-
nem moliebatur Marcius à factis abstinens,
sed habens ad nutum suum paratum globum
iuncta.

iuuenum , uocatus ad magistratum non paruit: & cum nostro iussu ministri uellent comprehensum ducere, pulsatos repulit, denique ne nostris quidem pepercit corporibus. quapropter quod ad hunc attinet, nomē tantum inane sacrosanctorum nobis est reliquum, res uero non respondent nomini. & quomodo alijs de iniuria querentibus opitulabimur, qui ne ipsi quidem in tuto sumus? His igitur iniurijs affecti nos pauperes ab uno uiro nondum tyranno, sed huc aspirante, easq; uel perpepsi, uel iam iam passuri nisi uestrum P. C. obstitisset maior pars, an non merito indignamur, rogamusq; ut auxiliari nobis ac condolere uelit, uocantibus eum ad equum & legitimum iudicium, in quo totus populus per tribus diuisus, causa cognita iuratus laturus est suffragia. I Marci illò, & quæ hic paras dicere, apud uniuersos tuos ciues congregatos responde, siue bono animo his dabis optimum consilium, siue suadebas è rep. siue iniustum est sententiarum hic dictarum rationem reposci, siue non malitiose nec præmeditatus, sed per iram effudisti scelerata hæc consilia, siue aliam quãcunq; defensionem habes, descende ab illa superba tyrannicaq; iactantia ad civilem modestiam miser, & tandem fac te alijs hominibus simile, sume rei deprecãtis habitũ humilẽ ac miserabilem, qualem tuus casus postulat. & non uim parans contra laesos, sed eis te submitte, peccata

dd 3 luc

lutem. Imitare saltem horum uirorum bonorum equanimitatem, qua teuti erga ciues tuos non dedecet: qui cum tot sint numero quos nūc uides, tātis uirtutibus spectēt ut iam militariibus quā̄m civilibus, quibus ne longum quidem tempus recensendis sufficeret, nihil seuum aut superbum stauerūt in nos uiles & humiles ipsi magni & uenerandi, sed priores mentionem pacis fecerunt inuitantes ad concordiam, quando nos ab illis fortuna separauerat: & conditiones non quas sibi putarent commodissimas, sed quales nos poseebamus concesserunt: ac postremo suspiciones propter frumenti diuisionem nuper exortas, dignati sunt accurate diluere. Omitto alia, pro te ipso tuisq; furijs quas non preces adhibuerunt, uel publice apud totum populum, uel priuatim prehensando plebeios singulos, & pœnam deprecando? Ergo consules & senatum tanta urbis presidem decebat Marci sustinere iudicium populi, te uero non decet? nec turpe sibi putant hi omnes pro te absolucndo plebem sollicitare precibus, te uero pudet idem facere? Nec hoc tibi satis est uir egrigie, sed quasi re bene gesta elata ceruice obambulas iactans uerba magnifica, & nihil dignaris remittere de pristina superbia. Omitto quòd uliro plebem incusas, ei conuicians & minitans. Et postea non cedit uos P. C. tanta hominis superbia, qui plura sibi unus, quā̄m uos omnes uobis, usurpat: cum de-

beat

beat etiamsi omnes pro eo pugnare uelletis, ue-
stra prompta uoluntate contentus, recusare be-
neficium cōiunctum damno reipublicæ, potiusq;
causam dicere, & nullius multa & periculum re-
fugere. hoc erat boni ciuis officium, re uera uir-
tutem amantis, non ostentantis uerbis inanibus.
at ista facinora cuius instituti, cuius animi si-
gna sunt? dextra data fidem temerare, pacis cō-
ditiones tollere, bellum cum plebe gerere, nō ab-
stinere uim à magistratibus, nullius facti ratio-
nem uelle reddere, seū contemptis iudicijs, pa-
trocinijs, deprecationibus, quasi nemine ciuium
non sit superior, obambulare impaude. An-
non hæc ingenij sunt tyrannici? mihi sanè ui-
dentur. Et tamen sunt quidam uestri ordinis
qui tali suffundunt frigidam & applaudant
strenue, non nisi ob innatum odium plebis impli-
cabile, haud intelligentes malum hoc in ciuita-
te succrescere non magis in humilioris ciuium
paris quàm in honoratioris perniciem, putan-
tes se in tuto fore oppressis aduersarijs. Non ita
se res habet o imperiti homines, quos Mar-
cius iste tandem experimento docebit uel se-
ro & suo malo sapere, scireq; quomodo ado-
lescens contra plebem tyrannis adolescat con-
tra totam rempublicam: quæ nūc quidem à no-
bis incipit, cæterum postquã inualuerit non par-
cet ne uobis quidem. Hæc ubi locutus est De-
cius, cæteri q; trib. pl. addiderunt siquid ab illo
dd 4 præ

prætermiſſum uideretur, cum iam dicendæ eſſent
 ſententiæ, primi ſeniores & honoratiores citati
 ordine à C O S S. aſſurgebant, deinde hiſ ætate
 dignitateq; proximi, poſtremi iuniores, non ut
 dicerent aliquid (indecorum tunc apud Roma-
 nos erat hoc, nemine iuvene exiſtimante ſe ſa-
 pientioſem ſenibus) ſed ut diſcederent in conſu-
 larium ſententiæ. iubebantur autem quotquot
 aderant, quemadmodum ſolet in iudicijs, iurati
 ferre ſententiã. Tunc Claudius quem ſupra pa-
 tricioſũ omnium inſenſiſſimum pl. bi diximus,
 nec unquam pacem ei datam probaſſe, fieri ſ. c.
 non ſinebat, locutus in hunc modũ. Illem equi-
 dem, id quod ſæpe à dÿs precatuſ ſum, ut falſuſ
 eſſem opinione, quã dum de reconciliatione ple-
 bis agebatur habui, cẽſens nec honeſtuſ nec iu-
 ſtuſ nec uobis uilẽ fore profugorũ redituſ:
 & quotieſcunq; ſuper hoc conſularetur, pri-
 muſ diſſuaðẽs atq; etiã uultuſ ceteriſ me de-
 ſerentibuſ: Vtq; uoſ P. C. qui meliora ſperanteſ
 nihil non pl. bi concedebatiſ nullo reſpectu iu-
 ſtiſ, intelligẽtioreſ me haberemini. nunc quo-
 niam contra uoluntatem meam uotaq; reſ ce-
 cidit, & ut tunc quoq; ſuſpicabar, gratia uerſe
 ſunt in odium ac inuidiam, obiurgationeſ mole-
 ſtiſ & inaneſ, cuiuſ facileſ & non inſolitaſ,
 ut intẽpeſtiuiſ omittam. tantum quomodo præ-
 terita corrigi poſſint, duntaxat que curationem
 admittunt, & præſentibuſ rebuſ meliùſ conſu-
 lamur.

lamus, conabor dicere. quamuis non sum nescius fore ut multis insanire et in mortē ruce uidear, si liberam de hoc sententiam proferam, cogitans quam periculosa sit dicendi libertas, & casum Marcij, qui nunc non ob aliam causam currie (ut sic loquar) pro carnibus. Sed non arbitror securitatis propria maiorem habendā rationem quā utilitatis publicæ. iamdudum enim periculis obieci corpus meum pro uobis P. C. deuotū contētionibus pro repub. ii aq; quicquid fors tulerit, cū omnibus uel cū paucis, aut etiam solus si necesse fuerit, generose perferā. cæterum quoad uixero, nihil me deterrēbit quominus proferam quod sentio. Ac primum hoc uos certò scire uolo, plebem iniquo animo ferre præsentem statum reipub. & qua illi nimis indulgenter concessa sunt perūsse, uosq; iam cōtēmi eo nomine, quasi necessitate cogente largiti sitis ea, non ex animi beneuolentia iudiciōe. Videte quomodo post defectionem plebis & arma contra uos aperte sumpta, cum nihil aliud quererentur nisi soluendo se non esse, uobis aris alieni remissionem, & per secessionem commissorum impunitatem decernentibus, quòd se nihil præterea postulare dicerent: quamuis plerique uestrum (non enim omnes ab istis consultoribus decepti sunt) negarent antiquandas leges quæ ad fidem contractuum pertinent, aut temere dandam errorum ueniam: non cōtēsi hac impetrata gratia,

dd s sia,

eia, cuius desiderio se aiebant secessisse, confestim
 aliam maiorem magisq; iniqua concedi sibi pe-
 rebant, & permitti ut tribunos crearent annis
 singulis, praetextentes nostram potentiam, ut ha-
 berent qui contra eam adissent pauperibus, sed
 reuera insidiātes reip. & uolētes plibi adnini-
 strationē eius astruere. Hoc quoq; persuaserunt
 nobis cōsultores, utq; collegiū tribunorū admit-
 teretur in senatū malo reip. praesertim ad augē-
 dam senatus inuidiā, me sicut dubio procul me-
 ministris nullum reclamāte, testātī q; deos simul
 & homines, bellum ciuile perpetuū uos in urbē
 introducere, & praedicente quae uobis iam acci-
 derunt omnia. Quid igitur fecit bona ista plebs
 postquā hunc quoq; magistratū obtinuit? non est
 modeste usa hac gratia, nec reuerēter eam acce-
 pit, sed uelut meriti expressam à cōterritis: moxq;
 sacrosanctū eum magistratū fieri uoluit. & iu-
 reirādo securitati eius cauere, maiorē honorē
 postulans quā quem dedistis cōsulibus. Sustinui-
 stis & hoc, stantesq; inter c. s. & porrecta, iu-
 reirando deuouistis uos uostrāq; progeniē. Quid
 sum fecit potita hoc quoque? Pro gratia &
 officio debito reip. exorsa ab istis fraudibus ac
 iniquitatibus per quas ad maiores sibi gradum
 faciat, inconsulto senatu leges fert, & his con-
 firmat uobis inuitis. Vistra decreta nihil mora-
 tur, cōsules incusat male tractata reip. et siquid
 praeter nostram expectationē accidit secus quā
 uell

uellemus (ut nō semper datur consilijs humanis quiduis assequi) non fortune sed malitiæ nostræ imputat: fingensq̃ sibi per nos insidias strui & timorē simulans, nos quasi se libertate patriæ priuare conemur insimulare non desinit: præ se ferens non aliud remedium scire, quàm si prior quæ timet ipsa nobis inferat. quod cū sepe aliàs declarauit ut meministis, tum uero nunc maxime, dum Marcium hunc uirum bellicosum, nec nobilitate nec uirtute secundum ulli nostri ordinis, obiecto crimine quòd insidietur sibi & inimicas hic contra se dicat sententias, indemnatum conatur occidere. & nisi cōs indignitatem rei non ferentes, uestrumq̃ pars sincerior, conglobati cohibuissetis conatus iniquissimos, uno illo die perdidissetis omnia quæ maiores tantis laboribus quesita uobis reliquerunt, quæq̃ uos non minoribus tuemini, dignitatem, imperium, libertatem: & qui uestrum generosiores sunt, non ferentes sine his bonis uiuere, priusquã his spoliarentur, amisissent animam aut mox aut paulo post. quid enim uetare poterat, tam fœde abrepto hoc Marcio tanquam in solitudine, quin ego post eum perirem descriptus inimicorum manibus, & quotquot unquã aduersari sunt aut aduersaturi uidentur iniquis plebis cupiditatibus? non enim contenta esset nos duos tantum sustulisse de medio, nec intra hos constitisset facinorum limites, si licet futurorum ex
præteri

præteritis coniecturam sumere: sed à nobis factò initio, quicquid aduersariorum sibi obsisteret, rapuisset torrentis in morem inuoluissetq; uno æmine, non nobilitati parcens, non uirtuti, non ætati. Hanc uobis P. C. plebs egregiam gratiam pro tot maximis beneficijs, uel reddidit iam, uel redditura erat, si non fuisset per uos cohibita.

Age nunc & illud rursum considerate, quod fecit post uestrum hoc præclarum facinus & prudentissimum, ut discatis quonammodo agendum cum ea sit. Ille igitur ut animaduertit uos non amplius laturos suam insolentiam, sed paratos congregari, territus est: ac mox seipsum recolligens uelut è crapula aut insania, à ui ad ius transijt: diemq; uiro dixit quasi ad iudiciũ, ipse futurus & accusator & testis & iudex et pœnæ arbiter: cumq; hic quoq; resisteretis, rati non ad iudicium uocari hominem sed ad supplicium: uidens rem nõ esse in sua potestate, nec nisi ex S. C. fore iudicium in quo ipse autoritatẽ suã exerat, posita nunc superbia quam tunc spirabat, uenit ad nos oratum unam etiã hanc gratiam. His sanè consideratis sapite tandem, & sentite quicquid hætenus ei simplicius quàm prudentius gratificati estis, totum id cecidisse in uestra damna et incõmoda. quoties uero strenue restitistis iniqua perentibus, securũ esse felicem exitum. Quid igitur uobis hæc sciẽtibz suadeo? Quæ est mea de præsentis negotio sententia? Quæ plebi

plebi quomodocunq; largiti estis & pacis causa concessistis, rata seruate, nihil horum mouentes, nō ut honesta & ex dignitate recip. quā enim esse possunt? sed ut necessaria & incorrigibilia. Ceterum quæ per vim & præter ius inuitis extorquere nititur, nec cōcedite, nec permittite, sed dictis factisq; repugnate tam omnibus quàm singulis. non enim oportet eum qui semel errauit uel precibus flexus uel ui coactus, & in cæteris errare: sed prioris offendiculi memorē cauere ne in posterum impingat similiter. atq; hoc in commune uos omnes moneo, ut parati sitis iniquis plebis cupiditatibus resistere. quòd uero etiam id de quo nūc agitur cæteris eius iniustis conditionibus sit simile, non iustum aut æquum ut tribunus nos decipiens uult euincere, discite qui nondum clare perspiciatis. Lex de iudicys populi, qua Decius nititur, non contra nos patricios scripta est, sed pro plebeyis uim patientibus: ut liquet ex ipsius legis uerbis ambigui nihil habentibus, et confessum est apud uos omnes qui rem tenetis optime: & asseram argumentum quo omnes iuris controuersia decernuntur, tempus X I X. annorum ex quo lex hæc perlata est: quo toto spatio Decius non potest ullam actionem ex hac lege contra ullum patricium ostendere, uel priuatam uel publicam: aut si ait se posse, ostendat, & non erit opus uerbis amplius. Ceterum conditiones quibus nuper plebs recepta est in gratiā.

(nam

(nam de his quoq; oportet uos discere, quando tribunus male interpretatur eas) duo hæc ei cōcedunt, aris alieni remissionem & magistratū hunc quotannis creandum in defensionem uim patientium, præterea nihil. maximo autem argumento colligere potestis nec ex lege nec ex pacto ius esse plebi iudicandi hominem patricium, ex hoc ipso quod nunc plebs facit. petit enim à uobis hoc quod non habet hæctenus. nemo uero quicquam ab alijs petit, quod ipsi legibus est licitum. Iuri porrò natura non scripto, ad quod nos Decius reuocat, qui consentaneum est, siue accusent plebeij siue accusentur, iudicium esse populi: patriciorum uero lites, siue ipsi rei sint, siue reos agant alios, non dirimi à patricijs: & istorum conditionem utroq; modo potiolem esse, nostram neutro? quod si Marcus aut alius quicumq; patricius lesit plebem, & reus est mortis aut exilij, non apud ipsos sed hic iudicatus pœnas det legibus. Nisi forte Deci uulgus æquus erit iudex, & nihil sibijpsi gratificabitur contra inimicum ferens suffragia: hi uero si ipsis committantur calculi, reum pluris faciēt quam lesam ab eo remp. relaturi pro periurio execrationes & odia hominum, deorumq; iram meritam, & cum spe mala uicturi. non est æquum ut de senatu uos plebeij sic existimetis, cui honoribus, magistratibus, & quicquid est in urbe præstantius, cessisse uos propter uirtutem eius fateamini,

mini, & gratias agitis ob prompte nauatam
 uobis in urbem restitucendis operā. pugnant enim
 hæc inter se: nec consistit, ut quos laudatis, eos
 timeatis: & quibus maiora commisisistis, eis non
 credatis cætera. quin potius constanter eis aut
 omnia creditis, aut de omnibus diffiditis? nunc
 quorum iusta existimatis consilia, eos his ipsis
 iuste dijudicandis non putatis idoneos. Poterā
 P. C. & alia multa de iure dicere, sed uel hæc
 sufficiant. Quoniam autem de utilitate conatus
 est dicere Decius, bonā esse concordiam, malam
 seditionem: & si obsecundemus plebi, concordem
 fore ciuitatem: s̄n ueremus quos uult patriciorū
 pellere occidereq; , inducturos nos bella ciuilia,
 cum multa possim ad hæc dicere, paucis conten-
 tus ero. Ac primum deniror dissimulationem
 Decij, non enim dicam inscitiam, si putat utili-
 tatem reipublice melius intelligi à se qui nu-
 per accessit ad tractanda negotia ciuilia, quam
 à nobis qui in eis consenuimus, & ciuitatem è
 parua magnam fecimus. deinde si persuasurum
 se credit, ut aliquem inimicis dedatis ad sup-
 plicium, presertim ciuem uestrum non obscuro
 nec uili natū genere, quem ipsi habetis pro præ-
 stantissimo in re militari. frugiq; homine, & in
 rebus ciuilibus tractandis nulli secūdo. atq; hæc
 ausus est dicere, cum sciat uos semper maximū
 habere respectū supplicum, ac ne hostibus qui-
 dem huc confugientibus hanc humanitatem
 claudere

claudere. Quod si contrariam de nobis opinionē
 habuisses Deci, esse nos impios in deos, iniustos
 erga homines, quod aliud facinus consulere po-
 potuisses grauius, quod nos dijs hominibusq;
 exosos radicitus perderet? Non opus est nobis te
 consultore Deci, nec de ciuibus dedendis, nec de
 alijs rebus per nos agēdis: nec putamus externa
 prudentia hominis iuuenis iudicandum nobis de
 negotijs proprijs, ut qui usq; ad hoc aetatis lon-
 ga malorum bonorumq; experientia doctiores
 euasimus, & minas istas quibus nos non nunc
 primum territatis, sed & antea sepius inten-
 tatis, consueta lenitate feremus intrepide. Et si
 dictis addideritis facta similia, defendemus nos
 dijs iuantibus, qui in autores belli uindicant,
 nec deerunt auxilia hominum à socijs. nam &
 Latini omnes, quibus nuper ciuitatē dedimus,
 stabunt pro nobis, creaturi pro hac urbe ut cō-
 muni iam patria: & tam multae bonaeq; colonia
 modis omnibus annitentur ut incolumis maneat
 uetus patria, defensa & ipsorum uiribus. quod
 si necessitatē nobis imposueritis opem undecūq;
 petendi, sustinebimus Deci & seruitijs liberta-
 tem, & hostibus pacē dare: omnibus deniq; ho-
 minibus spe praemiorum ad cōmunem uictoriā
 inuitatis uobiscum congregari. quibus subsidijs ne
 urbs haec opus habeat faxit Iupiter dijq; ceteri
 qui ei praesident, usq; intra uerba haec horrenda
 consistat res, nec sequatur quicquam durius.

Hæc

Hæc Appius. Tum M. Valerius senatorum popularis maxime, & semper ad partes reconciliandis promptior aperte plebi patrocinator est, meditata oratione castigatis qui civitatem scindendo unam non esse sinerent, plebem dividendo à patricijs, excitarentq; civilia bella de causis leuibus. laudabatq; eos qui utilitatis publicæ respectu omnia concordie posthaberent: docens si plebi permittatur iudiciũ, & hanc gratiam à uolente senatu impetret, forte nõ processuram ad exitũ, sed contentam deditioe, æquius quàm durius consulturam de deditioe. quòd si tribuni omnino iudicium fieri urgeant, absoluturam reum uirtutis eius reuerentia, quãdo recēs etiamnũ sit memoria præclarorũ ipsius facinorum, relaturamq; senatui pro cõcessa sibi potestate hanc gratiã, proq; facilitate in concedendis postulatis, modo non iniqua sint. Suadebat tamen senatum aduocatorum fungi officio, & adesse causam dicenti homini: simulq; C O S S. senatores, ordinem patriciũ, deprecari, ne in reũ animaduertatur seuerius: id non parui momenti fore ad salutem periclitantis: nec per se tantum reo fauẽdum, sed per clientes etiam & amicos, aut quomodocunq; deuinctos beneficijs plebeios homines, repositendumq; ab eis gratiam suffragiorum tempore. Futurum etiam hic magnum usum amantium reipub. malisq; ciuibus insensorum ciuium, quorum magnus sit in plebe numerus:

e e

merus:

merus: maior uero eorum qui indolescunt humanis miseris, & miserantur honoratos uiros fortune malignitate pessundatos. Sed maxima eius orationis pars ad Marcium uersa est, miscens monitis preces, & necessitatem precibus. Rogabat enim, quandoquidem ipse habeatur causa dissidij senatum inter & plebem, & tyrannici animi opinione grauetur propter ingenium arrogantius, omnesq; metuant ne propter ipsum seditione orta ciuile bellum sequatur, & calamitates quas id secum solet trahere: ne fide calumniatoribus suis astruat, nihil mutans de pristina ratione uitae inuisa ciuibus: utq; sumpto reorum habitu, eorum sese permittat potestati quos l. sisse dicatur, & iniuste obiectum crimen iusto iudicio diluat. Id & ad salutem eius esse tutissimum, & ad gloriam cuius amore teneatur splendidissimum, & superioribus ipsius gestis consequens sin autem ferociam modestie preferat, & periculum suum in senatum reijciat, fore ut ex hac contentione uicti discedant cum iniuria, uictores cum ignominia. Hic uero multus erat in mouendis affectibus, recensens calamitates maximas & fama celebratas que inuibus per seditiones accidissent. Hæc differens cum multis lacrymis non simulatis sed ueris uir etate ac dignitate in primis uenerandus, ut uidit senatum flecti, audacius iam locutus est. Quod si, inquit, aliqui uestrum P. C. terrentur nomen more submit

*submitte*ndi patricios iudicio populi, uerenturq; crescentem tribunorum potentiam, discant se falli, & contra quam conuenit credere. *Nix* enim aliud est utilius ad salutē reipublice, tuēdamq; libertatem eius & potentiam, atq; concordiam conseruandam, quam assumi plebem ad publica negotia: & administrationē rerum ita temperari, ut nec penes solos optimates, nec solos plebeios sit, sed utrinq; mixta, id uero proderit omnibus. Nam facillime ad iniurias & iniquitates prolabitur unaqueq; iam dicta forma reipublice, si per se sola sit: quod si mediocriter misceantur, pars que consuetum ac decentem modum excedere uidetur, in ordinem reuocabitur ab altera magis sobria retinenteq; mores pristinos. nam regia potestas ad scuitiam inclinata & superbiam, paulatimq; in tyrannidem degenerans, loco cedere cogitur optimatibus. Ceterum paucorum potentia penes optimates sita, sicut nunc penes uos, ubi diuitijs & factionibus elata, iustitie ceterarumq; uirtutum nullam rationem habuerit, plebis prudentia corrigitur. Plebs ipsa ubi ab administratione legitima discesserit, & neglecta iuris disciplina perturbationibus agitari cœperit, ab uno quopiam optimo uiro compestitur, & retrahitur ad officium. Vos autem p. c. satis prouidistis ne regia potestas uertatur in tyrannidem. pro uno enim duobus commisitistis reipub. gubernacula,

non absq; praestituto temporis termino, creato
 magistratu annuo: nihilo mirus addidistis eis
 custodes trecentos viros patriciorum atate vir-
 tuteq; maturissimos, ex quibus senatus constat.
 Vobis autem ipsis ne ab honesto discedatis nul-
 lam haecenus ut videtur adhibuistis custo-
 diam. Quamuis vobis non timeo ne nimia feli-
 citate corrumpamini, qui nuper civitatem libe-
 rastis à diutina tyrannide, & nondum nacti
 estis otium ad insultandum illudendum'ue alijs
 propter continuatam bellorum seriem. Sed dum
 posteritatem vestram cogitatione praecipio,
 quantasq; mutationes longum aevum afferat,
 vereor ne quando potentiores senatores novatis
 rebus imprudenti civitati tyrannicam domina-
 tionem ingerant. Ergo si & plebem ad rempub.
 admiseritis, nihil hinc nascetur mali: sed si quis
 extiterit qui velit plus posse quam alij, & in se-
 natu aliquam factionem in hoc sibi paraverit
 (oportet enim providere omnibus quae civitati
 accidere est verisimile) die per tribunos dicta co-
 gatur magnus ille vir & venerabilis rationem
 factorum & cogitatorum reddere utili ac hu-
 mili plebeculae: & si conuictus fuerit maleficij,
 poenas dabit: meritas. ipsa porro plebs ne petu-
 lanter lasciviat tantam nacta potestatem, neue
 à malis viris exagitata infestet bonos (solet
 enim in vulgo tyrannis subolescere) cauebit id
 & licentiam nimiam comprimet vir aliquis
 prudens

prudens dictator à uobis dictus : qui pro potestate libera uitiosam partem è ciuitate tollendò, incorruptum seruabit reliquum : & correctis eius moribus, creatisq; magistratibus qui prudentissime regant rempublicam, post sex menses ab initia dictatura priuatus erit denuo, nihil præter honorem ex ea lucratus. Considerantes igitur huiuscemodi formam rei, optimam esse, nolite auerere plebem : sed sicut creandi magistratus annuos, legum sancendarum aut irritandarum, pacis belliq; decernendi potestatem à uobis accepit, & nihil horum penes solum senatù est, cum nulla maiora sint ciuitatis negotia : sic eam & ad iudicandum adnuite, præsertim in causis que ad rempublicam attinent, ubi quis motu seditionis, aut tyrannidis affectate, aut prodicionis tractate reus agitur, aut similibus criminum. Quæto enim maiorem terrorem proposueritis legum transgressoribus & moru corruptoribus, adhibendo superbis & auaris hominibus custodes multos oculos, tanto melius constitutam habebitis rempublicam. hæc & alia quedam in hanc sententiam locutus desit : quæ quotquot post eum rogati sunt, paucis excipis, approbauerunt. Cumq; iam scribendum esset s. c. Marcus impetrata dicendi copia, sic exorsus est. Quomodo me p. c. gessi in hac repub. et quomodo propter meam erga uos beniuolentiam periclitor, quamq; maligne præter spem fauor

*uſter ei reſpondeat, ſcitis omnes, ſciturum melius
 ubi negotium meum ad exitum peruenerit. Sed
 quoniam uincit Valerij ſententia, ſit uobis felix
 coniectura mea fruſtratio. Caterum ut & uos
 qui ſ. c. ſcribitis, ſciatis quibus conditionibus
 ſibi: dedendus ſim, & ego qua de re periclitor,
 iubete tribunos coram dicere, quodnam crimen
 ſit, & quo accuſer nomine. Hæc ille, ratus ſe his
 uerbis effecturum ut cauſam apud ſenatum di-
 ceret: & uolens tribunos profueri hac de cauſa
 ſe illum accuſaturos. qui communicato inter ſe
 conſilio, crimen tyrannidis affectate obiecerunt,
 denuncianteſ ut ad id reſponſurus ueniret in iu-
 dicium, nolenteſ crimen in ſimplicem cauſam in-
 cludere, eamq; nec ualidam, nec gratam ſenati,
 ſibiq; relinquenteſ integrum accuſare arbitratu
 ſuo. ſimulq; ſenatum quo minus Marcio patro-
 cinaretur deterrituroſ ſe putanteſ atrocitate cri-
 minis & inuidia. Tum Marcius: Si ad hanc
 calumniam reſpondendum eſt, permitto me iudi-
 cio populi, nec in mora ſum quin ſ. c. ſcribatur.
 Eius criminis reum agi gratum fuit pleriq; ſe-
 natorum duobus nominibus: uel quia hæc cauſa
 non poſtulabat ut proferretur quid quiſq; ſena-
 tor ſentiret, id quod aliãſ non caruiſſet inuidia:
 uel quia facile ſperabatur abſoluendus uir in
 omni uita frugi & irreprehenſibilis. Fit igitur
 ſ. c. & ſpatium ad deſenſionem meditandam
 prorogatum eſt in trinundinum. nundine nono
 quoq;*

quoq; die celebrabantur, ut nunc etiam: quo
 plebs agræstis in urbem ad mercatum conuenie-
 bat, finiendisq; litibus, & ad suffragia ferenda
 de negotijs publicis quorum ius erat pates popu-
 lum, aut de quibus senatus reculisset ad eum: re-
 liquis septem diebus ruri degerebant, quod magna
 pars ob paupertatem operarentur suis manibus.
 Caterum tribuni accepto s. c. progressi in comi-
 tium concionem aduocauerunt: & ualde lau-
 dato senatu, licetq; eius decreto, diem Marcio
 dixerunt, ad quam iusserunt omnes ciues adesse,
 cognituros de rebus maximis. His promulgatis
 utriq; se parabant, plebeijs cupientibus punire
 hominem arrogantissimum, patritijs propugna-
 tori optimatum studentibus ne in inimicorū po-
 testatem ueniat: utrisq; libertatem suam & in-
 columitatem in euentu huius iudicij sitam existi-
 manibus. Vbi uero affuerent tertie nundinae,
 agræstium turba, quæ in urbem nunquam an-
 tea confluxerat, summo mane forum occupauit:
 tribuni multitudine conuocata ad tribus a comi-
 tia, loca fori funiculis distincta cuiq; assignaue-
 runt tribui: primumq; tunc Rom. populus tribus
 tribus comitijs uiritim tulit suffragia, multum re-
 clamantibus patritijs, & centuriata ex more
 fieri postulantibus. Superioribus enim temporibus,
 quoties ex s. c. populus uocaretur ad suffragia,
 per COS s. uocari solbat ad centuriata comi-
 tia, prius solemnibus quibusdam sacris peractis.

quorum nonnulla etiam nostro sunt tempore. Conueniebat autem multitudo in campum Martium sub signis cum suis centurionibus non sicut ac in militia. calculos ferebant non unâ omnes, sed centuriatim, nec nisi uocati a C O S S. Cumq; in uniuersum essent centum nonagintatres centurie in sex classes diuise, prima uocabatur ad suffragia cuius census erat maximus, & primum obtinebat in bellis ordinem, in qua censebantur equitum octodecim centurie, octuaginta peditum. hanc sequebatur censu minor, secundum in acie locum occupare solita, nec perinde armata ut prima acies, sed aliquanto leuius: constabatq; uiginti centurijs: quibus attribuebantur di. fabrorum aliorumq; opificum bello uilium. Tertia classis totidem centuriarum sed censu minor, armaturaq; leuiore, locum tenebat ordine proximum. Quartæ deinceps uocabantur, ut censu proximis inferiores, ita in tutiorem religati ordinem, quantum ad armaturam expeditiores etiam. hi quoq; uiginti centurijs explebant, & attributus habebant duas centurias cornicinum tubicinumq;. Quinta classis minimi census fundis armabatur & iaculis, nullum locum habens in acie: expedita manus & uelitationibus tantum apta sequebatur legionarios, centurie triginta numero. Egentiissimi autem ciuium, non pauciores reliquis omnibus, ultimum habebant suffragium, in unam omnes reiecti
centu

centuriam. hi sicut à collatione tributorum, sic à delectibus immunes militiam non sequerantur nisi uoluntarij, ijs de causis autoritatis in suffragando minima. Ergo si primæ classis nonaginta septem centuriæ cõsentirent, hoc est equites & maximi census pedites, finis erat suffragiorum, nec uocabantur nonagintaquinque reliquæ. quod ni fieret, secunda classis uiginti duarum centuriarum uocabatur, & diinceps tertia, donec consensirent nonaginta septem centuriæ, sepiissime decernentibus primis classibus, ut non esset opus ultimis: sed rarissime incidebat tanta ambiguitas, ut deueniretur ad ultimam inopum centuriam, quæ diuisis bifuriam prioribus CXCII, alterutri parti accedens eam suo momento preponderare faceret. Itaque Marcij fautores poscebant centuriata comitia. sperantes fore ut à prima classe, aut certe secunda tertianæ absolueretur: tribuni uero idem suspicantes tributa maluerunt cogere quibus committeretur iudicium, ne uel diuitibus pauperes cederent, uel proletarij classicis, neue extrema plebis pars excluderetur à suffragijs, sed æquum ius calculorũ esset omnibus tribulibus uocatis pariter. Videbanturq; æquum postulare, quod populi iudiciũ penes plebem potius debeat esse quam penes factionem optimatum, & lase Reip. crimen ad omnium cognitionem pertineat. id cum egre obtinuissent à patricijs, iamq; causam dici oporteret, primus Mi-

nutius COS. è superiore loco allocutus est multitudinem ex mandato senatus, exorsus à commemoratione beneficiorum quæ plebs accepisset à patribus: deinde pro tam multis & egregijs reposcens unam ab ea gratiam, ipsis tunc necessariam, & Reipub. bonam atq; commodam. post hæc adiecit multa in laudem pacis & concordie, recensens quantas felicitates ambæ ciuitatibus afferant: e contra discordiam damnans bellaq; ciuilia, quibus & urbes excise sint unâ cum suis populis, & nationes integre interuicione deletæ. Orabatq; ne ira indulgentes deteriora sequantur, neglectis potioribus, sed in futurum sobrie prospicerent: & cum agatur de re maxima, non nequissimum quenq; ciuem in consilium adhibeant, sed uiros optimos à quibus sciant pacis belliq; tēporibus adiutam patriam, de quorum fide dubitare nō deceat, quasi possint esse sui dissimiles. Summa orationis eò tendebat ne suffragia ferrent contra Marcium, sed si fieri posset propter ipsius uirtutem uirum absoluerent, memores quomodo sit meritis de Reipubl. & in bellis pro libertate pop. Ro. imperioq; gestis quam egregia facinora ediderit: nec esse bonorum uirorum officium, ut contra ius ac fas, plus apud se ualere sinant uerba ciuis inania quam tot benefactorum gratiam: honestam etiam remissionem fore, quando se ultero inimicis prabeat, expectans illorum sententiã. sin autem erga ipsum gerant

odium

odium implacabile, respiciant deprecantem pro
 eo senatum, trecentos viros totius civitatis opti-
 mos, flectanturq; nec propter unius inimici pœ-
 nam tot amicorum preces repellant, sed donent
 eum tot bonorū viroꝝ gratia. Hac & his si-
 milia locutus postremo sic clausit orationem: Si
 suffragijs suis eum absoluerint, fore ut absolutus
 videatur propter innocētiā: sin iudicium ei re-
 miserint, fore ut deprecatoribus eam gratiam de-
 beat. Vbi Minutius desijt, Sicinius tribunus pro-
 dijt in medium, negans se sponte prodituum li-
 bertatem populi, aut passurum ut prodatur ab
 alijs: sed si serio sistant hominē ad iudicium pa-
 truij, daturum se populo calculos, nec aliud fa-
 cturum prætereā. Tum Minutius: Quandoqui-
 dem certum est tribune suffragijs submittere ho-
 minem, intra tyrannidis crimen stet accusatio:
 huius reum peragite quibus potestis probatio-
 nibus. Verba autem eius quæ ad senatum contra
 plebem fecit ut dicitis, nō accusate. absolutus est
 enim per senatum quod ad hoc attinet, & certis
 conditionibus citatus est ad populum. ac mox
 s. c. legit, atq; ita protēstatuſ descendit. Tum
 primus tribunorū Sicinius accusationem ag-
 gressus est quā accuratissime, quicquid unquā
 reus fecit aut dixit cōtra plebem, ad affectatio-
 nem tyrannidis referens. post eum perorauerunt
 tribunorū præcipui. Deinde ubi uices dicendi
 uenerunt ad Marcium, exorsus ab adolescentia
 sua

sua recensuit quoties militauerit pro Republica, quot coronis ab imperatoribus donatus sit, quot hostes uiuos ceperit, quot ciues in praelijs seruauerit, & ad singula dicta ostendebat dona, imperatores testes citabat, & ciues seruatos uocabat suo quenq; nomine. Illi uocati adcrant, lamentantes, rogantesq; suos ciues, ne autorem suae salutis ut hostem perderent, unamq; pro multis animam reposcentes, & se ipsos dedentes pro commulcandos quomodolibet. Eorum pleriq; plebeyi erant, bene de Repub. meriti, quorum aspectum & preces reuerita plebs mouebatur ad miserationem & lacrymas. Vi uero scissa ueste Marcus petrus cicatricibus oppletum ostendit, & pari modo affectas ceteras partes corporis, rogans num putent eiusdem esse multos in bello seruare, & seruatos in pace perdere: & qui consistat ut idem aliquis dicatur tyrannidem affectare, & plebem ex urbe pellere, per quam praecipue solet tyrannis coalescere & foueri: nondum loqui desierat, cum mitior & bonorum uirorum amantior plebis pars acclamabat absoluendum hominem, pudendum existimans uel hoc ipsum quod huiusmodi criminis reus ageretur uir qui toties uita suam contempisset pro salute omnium. Ceterum qui erant ingenio inuido, & honestis infenso seditiosi homines, egre ferebant uirum absolutum: non habebant tamen quid facerent, cum nihil in eo inuenirent in tyrannum compescens, de quo

quo tum agebatur crimine. Quod ubi animadvertit Decius ille qui sua oratione impetrauerat s. c. de hoc iudicio, surrexit, & indicto silētio sic locutus est. Quoniam Marcij uerba Quirites in senatu dicta, quaeq; inde facta uolētia cōsecuta sunt, absolute patrij. ac ne nos quidē accusare permittunt, omīssis uerbis audite factum huius egregij uiri q̄ superbū & tyrannicū; & qualem uestrā legē homo priuatus uiolare ausus sit discite. Scitis nimirū omnes praeda ex hostibus nostra uirtute partam legibus addici populo, & ne ducem quidē exercitus in eam ius habere, nedum priuatū aliquē: sed quaestoris esse eam uēdere, & pecuniā referre in ararium. Hanc legē nullus ab v. c. non dicā uiolauit, sed ne reprehēdit quidem, excepto uno hoc Marcio: qui contēpta eius auctoritate solus ausus est nup̄ fraudare praeda nostram Remp. Cum enim inuasissēmus agrū Aniatē, & multum mancipiorū, pecorū, frumenti, aliarumq; rerū acquisiuissemus. nec quaestori haec dedit, nec ipse argenti quicquā in arariū retulit, sed totam praedam suis amicis dilargitus est. hoc equidem argumentū aio tyrānidis. quid ni? cum aduatores suos & satellites futuraq; tyrānidis assertores publica donet pecunia. id ego dico apertā legū perniciem. Alterutrū igitur demonstrat Marcus, aut praedā ex hostibus captam se non diuisisse amicis suis, aut factū quidē sed saluis legibus: quorū neutrū dicet uobis audientibus, qui scitis ipsi & legē & factū, nec potestis nisi

contra leges & iustitiam hunc absoluerunt. Omis-
 sis igitur coronis, donis, cicatricibus, ceterisque
 prestigijs, ad hæc respondeo Marci, iam tibi dicendi
 locum facio. Hæc accusatio magnam inclinationem
 fecit in partem alteram. nam qui prius equiores ei
 fuerant, his auditis sauebat remissius. ac mali-
 tiosa iurba, hoc est plebis pars maxima, modis
 omnibus perditum hominem cupiens, iam a occasione
 arrepta magis etiam exasperata est. Verum enim
 erat de præda diuisa, licet non malo animo factum
 esset, nec ad struendam tyrannidem, ut calaniabatur
 Decius: sed optimo animo, ut esset aliquod leua-
 men calamitatis publicæ. nam plebe dissidente à
 patricijs, hostes audaciores ob eam rem facti diue-
 xabant agrorum plebem incursionibus & popula-
 tionibus: & quoties senatus uellet aliquos emit-
 tere qui arceant, nemo plebeius exhibet, sed alienis
 malis gaudebant negligebantque: patriciorum autem
 manus non erat ad repugnandum per se satis uali-
 da. Hoc animaduerso Marcius promissit Consulibus,
 si se ducem faciant, exercitus uoluntariorum
 educto breui se poenas sumpturum de hostibus. quo
 impetrato, conuocauit clientes & amicos, & si
 qui alij ciues cupiebant participes esse felicitatis
 ducis præstantissimi. Cumque iam uideretur habere
 circa se manum satis ualidam, ex inopinato hostes
 inuasit. factaque irruptione in agrum referunt ma-
 gna bonarum rerum copia, multaque præda potius
 permisit milites inter se totam partiri, ut socij per-
 cepto laborum fructu promptiores ad alias expe-

ditiones fieret: contra qui per pigritiã domi manserãt, videtes quãtis cõmodis se ipsos propter seditionẽ priuauerint, cauerent sibi in posterũ. atq; hęc tũ fuit mens hominis. Valgus autẽ subdolum & inuidũ iniquẽ interpretabatur factũ hoc, ne largitionẽ quandã tyrannicã qua sibi cõciliarce multitudinẽ: quapropter clamoribus ac tumultu totum forũ perstrepebat, nec Marcio ad hęc respondere ualente, nec consulibus, nec ullo alio, ne præter expectationẽ obiecto hoc crimine. ce quoniam nemo amplius respondebat, tribuni exilij perpetui multa imposita colligebant suffragia tribuũ, opinor ideo pœna capitali abstinentes, q̃ uererentur ne absolueretur à populo. perlatis deinde suffragijs, & dinumeratis calculis, nõ magna exitit differentia. Cum enim una & uiginti tũc tribus essent, à nouẽ absoluebatur Marcus: quibus si accessissent duæ, absolutus fuisset legitime. Hoc fuit primũ de partitio uero populi iudicium: & ex illo tẽpore morẽ sibi fecerũt tribuni quibuscũq; liberet diẽ ad populũ dicere, unde maximũ incrementũ potestas plebis habuit: sicut optimiũ factio detrimentũ accepit maximũ dignitatis pristinae, admissis plebeijs hominibus in senatũ, ad magistratus & sacerdotia, aliosq; honores quondã solis cõcessos patritijs: quos postea plibi cõcavit, partim inuita & necessitate coacta, partim sapiẽti cõsilio iducta, sicut dicitur suo tẽpore. Ceterũ mos iste potẽtiores accusandi apud populũ, nullã materiã præbere potest eum

uel laudare uel uisuperare uolentibus. Inuiti
 boni & honesti uiri haudquaquam prodegerant
 à tribunis tractabantur: sicut etiam
 sunt: sicut etiam inuita ac studiorum ratione reddere poenas luunt
 merit. ut. quod quoties recto iudicio fieret, sed
 merenturque; elati magnatum spiritus mirifica res
 uisa est, laudabaturque ab omnibus. Quoties au-
 tem uir Reip. utilis per inuidiam tolleretur iniuste,
 reliquis graue id uidebatur inuentorem eius moris
 incusantibus. acciditque; iam saepenumero, ut pop-
 Ro. deliberas satisne esset omni abrogare, an sinere
 ut erat relictus à maioribus, nullum expediret con-
 siliium. quod si mihi quoque licet de tanta re mea sen-
 tentiam interponere, mihi uidetur mos ipse si per se
 examinetur utilis, & Reip. Romanae necessarius,
 sed qui magis minusue comodus esset pro tribu-
 norum ingenijs. nam quoties haec potestas incidere
 in uiros iustos & prudentes, amantioresque; patrie
 quam utilitatis propriae, perniciosus Reip. homi-
 nibus paratum erat supplicium, metuque; deterreban-
 tur à maleficio similes. Bonus autem uir, & bono
 animo tractas Remp. iustus erat ab iniquo iudi-
 cio & alienis à suo instituto criminacionibus.
 quoties uero nequam & intemperantes auarique; ho-
 mines ad piscerentur hanc potestatem, faciebant his
 contraria. quae propter non opus erat morem corrigi
 ut uitiosum, sed in creandis plebis praesidiis de-
 lectum bonorum uirorum habere, & non temere cui uis
 rem

rem tanti momēti cōmittere. Atq; hic fuit sedi-
 tionis exitus quā prima post pulsos reges ex cau-
 sa patricijs exiit. Proleior autē in hac nar-
 ratione fui, nē quālibet re quō patricij tantam
 hostilitatē plebi permisissent, neq; casis neq; pulsis
 civitatibus, sicut fit in civitatibus alijs. Nam
 unusquisq; dum aliquid prater opinionē audit,
 cupit causam eius discere, nec aliās facile fidem
 habet narrationibus. Cogitabam igitur parum
 aut nihil impetraturū me fidei, si hoc tantum di-
 xissem, patricios plebi suam tradidisse potentia,
 & cum possent per optimates Rempub. guber-
 nare, plebi commississe maximarum rerum arbi-
 trium: causas porrò cur ita factum sit omis-
 sisse: capropter omnes recēsi. Et quoniā ea mu-
 tatio nō vi & armis expressa est, sed uerbis im-
 petrata & rationibus, necessarium duxi ante
 omnia ponere ipsas orationes, quibus tum usi
 sunt utriusq; factionis principes. demiror autem
 illos qui res bello gestas accuratissime describē-
 das existimant, & nonnūquam uno pralio plu-
 rimum uerborum insumunt, locorum naturas,
 armaturas militum, modum quo acies instructe
 fuerint, adhortationes ducum, ceteraq; denar-
 rantes que alterutris uictoriam pepererint: dum
 uero seditiones & civiles motus produunt, non
 opus putant orationes cōmemorare, quarum in
 admirandis negotijs consiciendis tanta fuerit
 efficacia. Vix enim aliud est in tota Romano-

rum reip. ratione æque dignum laude atq; adeo imitatione omnium hominum, mea quidem opinione, ac tanta civilitas: ut neq; plebs contemptis patricijs, editaq; maxima eade optimatum, omnem eorum potentiam sibi usurpauerit: neq; viri dignitate præminentes plebem universam oppresserint suis opibus externisue auxilijs, ut in posterum sine metu uiuerent: sed non aliter se gesserint quàm fratres cum fratribus aut liberi cum parentibus in bene instituta familia, de æquabilitate uerbis disceptantes & controuersias dirimentes rationibus, nunquam progressi ad inhumana facinora cladesq; immedicabiles, quales memorantur accidisse in alijs ciuitatibus seditione laborantibus: ut Corcyra, Argis, Milesi, totaq; Sicilia. Hæc est causa cur diligentius quàm compendio narrare ista maluerim, iudicium esto cuiq; liberũ. Ergo ubi res hunc exitum habuit, plebs dimissa est aliquanto insolentior, existimans iam sublatam ex urbe optimatum potentiã: patricij uero deictis uultibus & animis incusabãt Valerium, ex cuius autoritate plebi iudicium permiserant. Marcus cum multorum lacrymis & genitibus domum deductus est, ipse ad eũ casum nec gemitu edito, nec ullo dicto gestuq; qui uirum dedecere magnanimitatem. sed maiorem etiam fortitudinem præ se tulit ingressus ædes, cum uideret uxorem matremq; lacris uestibus plangentes pectora, & ut in carissimorum digressu fieri solet uoci-

ferantes, nihil flexus lamentis ac lacrymis mulierum : tantum uale dixit eis , & forti animo esse iussis commendaui filiolos : quorum grandior expleuerat decennium, minor in ulnis etiãnum gestabatur. aliàs nihil immoratus affectibus , ac ne uiatico quidem accepto , properauit ad portam, nemine sciente quò tenderet. Paucis deinde diebus post comitiorum tempus aduenit, COS S. facti, Q. Sulpicius Camerinus, Sp. Largius Flauus iterum. Eo anno multis prodigijs urbs est territa. nam & spectrorum nouæ facies multis obuersatæ sunt, & ex auditæ uoces emissæ à nemine, & monstrosi ac uix credendi partus extiterunt hominum atque pecudum , multisq; locis reddebantur oracula , & fanaticæ mulieres canebant urbi fortunam miserabilem. nec cessabat pestilentia , magna pernicie pecorum. hominum tamen mortes crebræ non erant, cum morbis tantum conflictabantur : alijs deorum hanc indignationem esse interpretantibus, quòd uirum optimum eiecissent è patria : alijs nihil horum ad deos referentibus , sed fortunæ omnes humanos casus imputantibus. Tandem uenit in senatũ quidam T. Latinus ægrotus letica delatus, uir senior & satis amplariũ facultatum dominus, cæterum ruri plerunq; habitare & opus rusticum exercere solitus. Is aiebat uisum sibi in somnis Capitolinũ Iouem dicere, *Latine, dic tuis ciuibus, mihi ludis presultatorem*

ff 2 distl

displicuisse: qui nisi magnifice instarentur, periculum urbi fore. Se experrectum nihili fecisse somnium, ceu inane & unum è uulgaribus. sed denuo sibi dormienti obuersatam eandē dei speciem, irati iam quòd iussa non fecisset, minantisq; magnum malum ni faciat. Cumq; & secundum somnium contempsisset, quòd puderes hominem rusticum & senem apud senatum denarrare somniorū terricula, ne forte risum ciceret, post paucos dies repēte amisisse filium iuuenem, nec morbo correptum, nec ulli manifesta causa exitij. Ac rursus deum in somnis uisum indicare filij mortem pœnam esse contemptus ac negligentiae, securamq; mox aliam. Tum uero se gauisum si mors instaret iam uitæ saturo. At deū non hanc sibi pœnam inflixisse, sed in omnia membra dolores immisisse intolerabiles, ut nullos artus mouere posset absq; cruciatu grauissimo. ac tum demū amicos in consilium adhibitos, quorū iussu nūc in senatum uenisset. Dum hæc narrat, uidebatur dolor paulatim se remittere. ubi uero narrationem absoluit, surgēs è lectica inuocato deo, pedibus suis per urbem domum sanus redijt. At senatū metus inuast, attonitis omnibus, nec ualentibus conijcere quid sibi deus posceret, quisue esset ille pōpe presul-tator, quem sibi placuisse negaret. Tandem quidam ex illis facti reminiscitur, attestātib; cæteris. Non obscurus quidam paterfamiliās seruum damnatum uirgis cadendum, & quo ma-

gis cōspicua poena esset, per medium forū aliāq; precipua loca urbis agendum conseruis tradiderat, quā mox pompa ludorū traducta est: qui eum ad furcā adstrictis ambobus manuū tenuis brachijs, & ad pectus reuinctis nudū sequebatur lacerantes uerberibus. Is in tali necessitate cōstitutus uoces ominosas emittebat quas dolor exprimeret, & gestus ad flagra indecoros edebat. Hunc omnes accipiebant à deo significari saltatorem nō bonū. Quoniā autem huc narrationis uerū est, nō opinor silentio prætereūdum quomodo hi ludi fiāt non digressionum amœnarum & theatricarum gratia, sed ut seriæ cuiusdam rei, fidem faciam: uidelicet gentes quæ primū ad habitandam Romam conuenerunt Græcarum fuisse illustrissimas, non ut quidam opinantur uagas & barbaras. Pollicitus sum enim in fine primi libri, quem scripsi de eius gentis originibus, confirmaturum me hoc argumentis innumeris, in medium productis eorum præcis moribus, legibus & studijs, quæ durant usq; ad nostra tempora, sic ut per manus accepta sunt à maioribus: existimans scribentibus antiquitates regionis alicuius non satis esse si fidem sequantur indigenarum, sed opus esse certis & irrefragabilibus testimonijs, inter quæ præcipuum locum tribuo singulorum populorum religionibus. nam hæ diutissime seruantur apud Græcos & barbaros, nemine facile nouante in

his aliquid metu numinum, maxime in regionibus barbaris, ex multis causis nunc non referendis: nec potuit longa seculorum series efficere ut patrios deorū cultus dediscerent, mutarentue in his aliquid uel Aegyptij, uel Afri, uel Galli, uel Scythæ, uel Indi, aliaue ulla gens barbara, nisi forte in alienam potestatem redacta, & coacta uictoris ritus recipere. Ceterum populus Romanus nunquam eam fortune iniquitate expertus est, sed ipse semper alijs iura reddidit. Ergo si barbarici fuissent generis, tantum aberat ut mutarent sacra quibus suam felicitatem deberēt, ut ea potius in subditas omnes gentes inucherent, easq; ad horum cultum traducerent: nec uetuisset quicquam quin eorum opera Grecia fieret barbara, etate iam septima degēs sub illorum imperio. Alius forte cōtentus fuisset ex presentibus populi Romani exercitijs argumenta non leuia priscorum institutorum sumere. Ego uero nequis hanc probationem putes inualidam, falsò suspicans post deuictam Græciam mutatos inde meliores ritus quos preferrent patrijs, coniecturas sumam ex illo tempore, quo nec Græciam tenebant, nec alias transmariinas prouincias: sequarq; idoneum autorem Q. Fabium, qui unus pro multis mihi sufficit, ut Romanorum scriptorum antiquissimus, commentatus non audita ab alijs, sed quæ ipse nouerat. Iudos hos decreuit senatus Romanus, ut supra dictum est, bello Latino uotos à dictatore

A. Postumio, priusquam signa conferret cum Latinis populis, qui uiolato foedere descuerāt, uolebantq; Tarquinium in regnum reducere. in horum simulq; sacrificiorum impensus assignata suere quingentae argenti minae annuae, quod obseruatum est usq; ad bellum Punicum. Per eos dies agebantur multa more Graecanico circa mercatus & excipiendos hospites communesq; inducias, quae operosum esset commemorare: pompa autem sacraq;, ex quibus licet aestimare & reliqua, habebant se hoc modo. Priusquam spectaculum committeretur, uiri potestate ac dignitate praeminentes pompam ducebāt dijs à Capitolio per forum in circum maximum, in qua primi erant eorum filij pubertatis proximi, qui iam per aetatem interesse possent, equis inuecti quorū patres erant Romani equites, ceteri pedites in pedestrem accensendi militiam, distincti per alas & centurias classiumq; ordines ac si ludū literariū peterent, ut apparet hospiti bus futura inuectus urbana, quā esset egregia forma & numero. hos sequebātur quadrigarij, bigarij, singulariumq; equorum agitatores: post quos athletae grauiorum leuiorumq; certaminum, nudi cetera pudenda tantum tecti subligaribus campestribus: qui mos Romae manet nostro quoq; tempore: sicut olim fuit in Graecia, in qua nunc antiquatus est, orto à Lacedaemonijs initio. Primus autē nudauit totū corpus

ff 4 in

in Olympiaco stadio decurrens Neanihus Lacedamonius Olympiade quintadecima: antea uero turpe habebatur apud omnes Græcos toto corpore nudo certare, sicut colligere licet ex Homero testium omnium grauiſſimo & antiquiſſimo, qui ſuccinctos inducit heroes. certe Aiacis & Ulixis luctam ludis in Patrocli honorem funebrib. deſcribens ſic ait:

*Tum ſeſe in medium cœtū duo magna dedere
Corpora heroum ſuccincta.*

Atq; etiā maniſteſtius idē liquet ex Odysſea, ubi Irum & Ulyxem facit pugiles his uerſibus:

-Diuus Ulyxes

*Proſilit in medium feruens, partiq; pudenda
Subligar iniecit. Mendicum porrò metu
bergiuerſantem fingens ſic canit:*

*Aſt Iro frigidus tetigit præcordia ſanguis.
Illi cunctanti licet, inuito atq; trementi
Subligar inducunt.*

Hunc certe priſcorum Græcorū morem, qui hodieq; Romæ ſeruatur, ſatis apparet non à nobis eos deſumpſiſſe poſteriore tēpore: ſicut nec abolitū ueuſtate, quemadmodū apud nos. Athletas ſequebantur ſaltatorum chori diuiſi triſariam, primo uirorum, deinceps imberbium, poſtremo puerorum: poſt quos tibicines inſlātes aſiqui moris breues tibias, quarum & nunc uſus eſt, cithariſtæq; plectentes lyras ſeptem fidium eburneas & que uocantur barbita, quibus iam uiti Græcia deſijt, apud Romanos uero adhibē-

tur omnibus antiquis cerimonijs. Saltatorum habitus erat tunica punicea balteis arcis astrictæ gladijs dependentibus gestabantq; breuiorcs mediocribus lanceas : uiri uero etiam areas galeas cristis pinnatis insignes. quemq; chorũ præcedebat unus uir, qui præibat catiris saltationis formulas, unus item militares ac cõcitatos præcincens modulos rhythmis plurunq; proceleumaticis. id genus exercitiij apud Græcos olim cùm primis erat celebre, armata saltatio qua uocatur pyrrica : siue id Minervæ inuentum est. qua post deletos Titanas in leticia uictoriali fertur prima saltasse armata choreasq; duxisse : siue prius etiam institutum à Curetibus, dum infantem Iouem mulcerent armorum sonitu concinnisq; gesticulationibus, ut habent fabule. quem morem priscis Græcis uulgarem fuisse indicat Homerus cum aliàs sepe, tum in calatura clypei Achilli à Vulcano donati. fingens enim in eo duas ciuitates, alteram pace florentem, bello diuexatam alteram, feliciorẽ illam describit festos dies agentem, uacantemq; nuptijs ut fieri solet atq; conuiujs. Carmen sic habet.

- Arctæ canoros

Tibia dat sonitus salit omnis ad incita pubes
 Carmina, & audaces cœtu feruente choreas
 Deducunt. iuuac è patulis spectare fenestris,
 Vestibulis domuum pulchras astare puellas.
 Rursusq; aliã choream Cressicam constantẽ ex
 innuptis pullis & iuuentute, ubi sic canit:

-Spectandum deniq; multa

Arte chorū, et uario distīxerat ordine qualē
 Construxisse serunt Cretæis Dædalon oris
 Formosæ auxilium Minoidos ignibus olim.
 Illic & nitidi iuuenes pulchræq; puellæ
 Stabant, alternata manu ceu uincla tenentes.
 Deinde habitū eorū describēs ut mares in armis
 gesticulatos intelligamus, hæc subiicit:

-Pulchras hæ ferre coronas,

Hi gladios auro nitidos.-

Presultatores quoq; aliorum sic describit:

Plurima circumstans delectabatur amicū
 Turba chorū spectās, medio gemini pueri arte
 Præibant magna thiasis, saluq; rotabant
 Corpora.- Nec tātū è meditata ista certā-
 minibusq; apta saltatione, qua in cerimonijs
 pōpisq; Romani utebātur, eorū cū Græcis appa-
 ret cognatio, uerū etiam è ludicra & satyrica.
 Post armatos enim saltatores in pōpa incedebāt
 Satyri, sicinnē referētes Græcanicā. habitus ho-
 rum Silenos representatiū erāt hirsute tunice,
 quas quidā appellāt scortecas, amiculaq; cōser-
 ta ex omni florū genere. alius itē satyrorum, ex
 hircinis tergoribus cāpestria, stræq; horrentes in
 uertice, aliaq; his similia. hi serias illas saltā-
 tiones ridicule imitabātur deprauātes per ludi-
 briū, quibus lusibus satyricis salibusq; i. im inde
 à priscis seculis delectatos Romanos apparet è
 triūphis etiā. permittitur enim uictores deducē-
 tibus iambos & dicteria iacere in imperatores

clarissimos, quæadmodũ Athenis solebãt pöpã in plaustris ducẽtes scõmatibus obuios impetere: nũc autẽ extẽporalib⁹ utũtur uersiculis. quin & in illustriũ uirorũ funebrib⁹ pöpis inter alios fereerũ precedebãt saltatores Satyrici, maxime in diuitũ. Lusus autẽ satyricos, nec Zigurũ, nec Umbrorũ, nec a'iorũ barbarorũ Italiã habitãriũ fuisse inueniũ si docere uoluerõ, uercor ne molestus uidear laborãs in euidẽti re demõstranda. Post hos choros transibat agmẽ citharistarũ ac tibicinũ: post quos alij gestãtes acerras argẽteas aureasq; tam sacras quã publicas, suffitũq; faciẽtes. Extremũ agmẽ claudebãt simulacrorum baiuli, habẽtium quales apud Græcos fingũtur effigies, eundẽq; habitũ. eadẽ insignia munerãq; quorũ inuẽtores & donatores tradũtur: nec solũ Iouis, Iunonis, Mineruæ, Neptuni, aliorumq; quos Græci inter x i i. numerãt, sed antiquiorũ etiã, quorum x i i. illi sunt progenies, Saturni, Themidis, Latonæ, Parcarũ, Memoris, ad hęc Proserpine, Lucine, Nympharũ, Musarũ, Horarũ, Gratiarũ, Liberi, semideorũq; quorũ anime post mortẽ inter celites relatae pari cũ his honore colũtur, Hercules, Esculapij, Castorũ, Helena, Panis, & aliorũ innumerorũ. atqui si barbari fuissent Romæ cõditores & festi huius institutores, quorsum attinebat Græcanicos deos geniosq; omnes colere cõtẽptis patrỹs? aut ostẽdat nobis aliquis præter Gracã nationẽ aliã cui sacra hæc sint domestica, & iũ demũ probationẽ

hęc ut ineptā calūniatur. Peracta pōpa cōfīsim
 sacrificabant consules sacerdotesq; quibus fas
 erat & uictimarij, idq; more nostratium. Lotis
 enim manibus, & luſtratis aqua pura uicti-
 mis, molaq; conspersis earum capitibus, uotisq;
 nuncupatis, tum ministros eas mactare inbebāt.
 quorum alij stantem etiam tum hostiam ueſte
 feriebant in tempora, alij cadentē cultris exci-
 piobant, ac mox direpto tergore concidebant
 membratim, delibat. asq; ex singulis extis alijsq;
 membris primitias farre obuolutas in canistrū
 offerebāt sacrificātibus: qui aris impositas suc-
 cendebant, & uinum affundebant insuper, quę
 singula in sacrificijs Gręcorum factitari solita
 apud Homerum uidere est. nanq; manus lauā-
 ses heroas inducit molisq; uentes, ubi sic canit:

*Dant famuli manibus lymphas, queis salsaq;
 farra contrectent. Pulos quoq; de ca-
 pite uictime defectos in ignem iecisse sic ait:*

*Ardentesq; focos raptis de uertice uillis
 spargit. Uictibus etiam ferientes in frontē,
 et collapsas mactātes, sicut in Eumai sacrificio.
 Icta graui trunco cadit hostia, moxq; ca-
 dentem Excipiunt cultro.*

*Primitias item extorum desumentes aliorumq;
 membrorū, casq; farre prius imbutas consecran-
 tes super al. aribus, in eodem sacrificio fingit:*

*Pollin. conspersos adines, per singula carpens
 Inicit in flammis Ithacensis.*

Quę etiam etate mea Romanos in sacris obser-

uare comperi, uel hoc uno argumento satis persuasus, non barbaros fuisse Romæ conditores, sed è multis Græciæ locis conuenas. Fieri enim potest ut quidam barbari circa fæstorum ac sacrorum rationem non nihil cum Græcis commune habeant: sed impossibile est ut conueniant omnia. Superfunt pauca de certaminibus dicenda, quæ à perfecta pompa spectabantur. primus erat quadrigarum, bigarum, singulariumq; equorum cursus, sicut olim in Olympia, et nunc quoq; In his equestribus certaminibus duo quædam priscorum instituta seruantur à Romanis hoc quoq; seculo: alterum trigariorum, quod defecit in Græciâ, usitatum heroum temporibus, ut Homerus testatur describens eorum prælia: quo duobus equis bigarum in morem iunctis adiungebatur tertius funalis loramenti adnexus, quem inde *πρωτοπον* Græci uocabant. alterum quod apud paucos aliquot Græciæ populos durat ex antiquitate reliquum, uectorum cursus. finito enim equorum certamine, uiri qui prius cum aurigis eodem curru uehebantur, quas poëta parabatatas, Athenienses apobatas nominant, desilientes in pedes cursu certant in stadio. Post equorum cursum athletæ inducebantur, cursores, luctatores, pugiles. hæc enim tria genera certaminum apud priscos Græcos erant, ut Homerus indicat in Patrocli funere. Cæterum medio inter certamina tempore bene de republica meriti coronabantur, uocq; præconis celebrabantur ex more

Græcorum laudatissimo, sicut Athenis per liberalia factitatum est: & ostentabantur spectatoribus relata ex hoste spolia. sed de his neq; silendum erat omnino, quæ poscebat argumenti ratio: neq; tamen immorandum est eis diutius, reuocante nos à diuerticulo narrationis serie. Vt enim senatus cognouit de seruo qui ante pompam heri iussu sub furca cæsus fuerat, nouitatem hanc auersatus quòd eum presultatorẽ à deo significatum interpretaretur, requisito & pro dignitate punito domino, alios ludos Ioui decreuit duplo maiore sumptu quàm antea. Hæc sunt quæ his C O S S. gesta produntur.

DIONYSII ALEXAN-

DRI F. HALICARNASSEN.

antiquitatum siue Originum

Romanarum, Liber

Octauus.

In quo bellum Coriolani contra Rom. pop. & eius mors. Bellum cum Hernicis, Equis, Volscis. Legis agrariæ prima inuentio per Sp. Cassium, ipsiusq; Cassij suppliciũ. rursus bellũ cũ Volscis & Veientibus. tẽpus annorũ octo.

BEQUENTI autem anno, Olympiade septuagesima tertia, qua uicit in stadio Astylus Crotonicẽsis, Anchise Athenis principe, C O S S. fuere C.

Julius Tullus, P. Pinarius Rufus, uiri minime bellicosi, & ob hoc ipsum à populo creati: quorum consulatu maximum periculum populus Romanus adiit, ut minimū abfuerit quin crueretur funditus. Marcius enim ille Coriolanus qui ob suspicionem tyrannidis exilio perpetuo mulctatus fuerat à populo, indigne hunc casum ferens, & quomodocunq; ulcisci acceptam ab inimicis iniuriam cupiens, unam Volscorum potentiam Romanis parem inueniebat, si de communi sententia ductu prudentis imperatoris bellum eis inferrent: cogitabatq; si hoc eis persuadere posset, committiq; sibi copiarum imperiū, facile se rem cōsueturum. Deterrebatur tamen ab hoc conatu conscientia tot illatarū ei genti cladum, alienatarumq; ab eis tot oppidorum opera sua. Tandem contempto periculo rem aggressus, obseruata nocte obscura uenit Antiū nobilissimam Volscorum urbem cœnæ tempore: ingressusq; ades uiri potentis, nobilis, belloq; clari, & summe in ea gente autoritatis, Tulli Aeli, supplex ad focum sedenti accidit: denarrataq; sua necessitate in quam redactus esset inimicorum iniurijs, orabat ut humano affectu se miserum exciperet, nec pro hoste haberet, sed pro subdito: néue in calumiosum afflictumq; uim exereret, considerans humanarum fortunarum uicissitudines. Discite, inquit, hanc instabilitatem fortis uel exemplo meo, qui modo in maxima, urbe uisus præstantissimus, nūc ab

omnibus destitutus, exul & humilis ante te id-
 ceo, passurus quod tibi hosti libuerit. Polliceor
 autem tantum boni me Volscis allaturum rece-
 ptum in amicitiam, quantum mali hostis intu-
 li. Quod si mauis in me animaduertere, conse-
 stim iram exerce, & mortē mihi largire quā
 citissimam, tua manu mactato hic ad larē pro-
 prium. hac locutū porrecta dextra Tullus à fo-
 co subleuat, iubens bono esse animo. nihil enim
 sua uirtute indignum passurū: magnamq; gra-
 tiam ei se habere, quòd aduenerit ad se, honoris
 sui causa id factum interpretans: pollicebaturq;
 se Volscos omnes ei cōciliaturum factō à suis ci-
 uibus initio: quod & præstitit. Nec ita multo
 post de bello Romanis inferendo consulti uerunt
 sine arbitris. Tullus uolebat confestim omnibus
 Volscorum uiribus concitis urbē inuadere, dum
 seditionibus agitaretur populus, et imbelles du-
 ces haberet. Marcius uero aiebat prius iustam
 priamq; belli causam querendam, docens omni-
 bus negotijs adesse numina, bello uero tanto ma-
 gis, quanto periculosior est eius alea. & erant
 tunc Romanis ac Volscis induciæ, in duos annos
 factæ paulo antea. Si inconsiderate, inquit, &
 præpropere bellum intuleris, uiolabis induciis,
 nec habebis deos propitios. Quod si expectaueris
 donec ipsi hoc faciant, defendere te uideberis &
 uindicare uiolata fœdera. Id quomodo fieri oport-
 teat, ut ab illis uideatur ortū belli principium,

nos uero iustum piuntq; bellum gerere, ego post longam cogitationem inueni. opus est enim ut à nobis decepti iura priores tēmerent. modum autē decipiendi, quem continui hactenus occasionem expectans, nunc proferam, quando te ad bellum animatum uideo. Ludos pop. Romanus instaurabit magnifice, confluentq; ad eos spectandos multi hospites. hoc expectato tēpore i tu quoq; & fac quantum potes ut plurimi Volscorum conferant se ad id spectaculum. Vbi uero in urbe fueris, fidiſſimum aliquem amicum mitte ad C O S S. qui occulte moneat, Volscos parare urbi nocturnas insidias, ideoq; uenisse tam multos. Certo scito si hoc audierint sine cunctatione eieturos uos ex urbe, præbiturosq; iustam iræ materiam. Latius id Tullus accepit, & tempus expeditionis operiens, interim totus erat in apparandis rebus bello necessarijs. Deinde postquam consulatum inierunt Iulius & Pinarius, præstantissima Volscorum inuentus ex omnibus oppidis auctore Tullo ad spectacula conuenit: quorum maior pars diuertit in loca sacra & publica, quòd hospitia priuata non sufficerent: & quoties per uias incederent, cateruatim ambulabant, non sine murmure ac suspitione populi. Interea subornatus à Tullo index adit consules, ut Marcius suaserat: & ut in re occulta quam de amicis apud inimicos præferret, à consulibus iuratis silentij fidem securitatem suam

stipulatur, ac tum demum de insidijs figmentum
 eis communicat : creditumq; est facile, ac mox
 uirum conuocatis senatoribus index in conspe-
 ctum eorum productus, accepta & ab illis fide,
 dixit eadem quæ antè apud consules dixerat.
 qui cum iam ante suspicari cœpissent, uidentes
 tantum iuuentutis ex una gente male pacata
 in suam urbem receptum, accedente huc indicio
 cuius dolus ignorabatur, ualde in opinione sua
 confirmari sunt : placuitq; omnibus summoneri
 eos ex urbe ante solis occasum, pœn. i capitis per
 præconem denuntiata contra facientibus : ut au-
 tem tuto & illesi discederent, id curare consu-
 les. Hoc S C facto præcones per omnes uias di-
 missi qui ediceret, Volscos euestigio ex urbe abi-
 re omnes per unam portam Capenam. alij uero
 cum C O S S. deducebant abeuntes, quando ma-
 xime apparuit numerus eorum & robur, eodem
 tempore omnibus per unam portam exeuntibus.
 primus Tullus exhibat proptere, occupatoq; non
 longe ab urbe loco idoneo, postremos scrius ue-
 nientes ibi colligebat. ubi uero omnes conuen-
 runt, concionabundus in Romanos inuectus est,
 dicens Volscos grauem & insandam ab eis
 accebissee iniuriam, solos omnium hospitem ex-
 pulsos : postulabatq; ut quisq; in suam patriam
 id renuntiaret, daretq; operam ut compescatur
 Romanorum superbia, ipsiq; luant pœn. u iuris
 uiolati meritas. His dictis ulro indignantes
 exacer

exacerbavit amplius, atq; ita concionem dimisit. Postquam autem oppidatim cognitum est de accepta cōtumelia, non sine facti exaggeratione, ab ira se nemo continuit: missisq; circa populos legationibus totius gentis ind. Etum est concilium, in quo consilijs collatis de bello agerent. Nec cessabat incitator Tullus, donec honoratiores und. q; cōvenerunt Ecetram, præterq; hos magna turba alia. erat enim sita loco apto ad eorum populorum comitia. ibi post multos sermones à proceribus habitos ventum est ad suffragia eorum qui aderant: obtinuitq; autor belli sententia, quando per Romanos priores foedus violatum sit. iamq; de modo gerendi consultantibus progressus in medium Tullus suasit acciri Marcium, & ex illo queri quomodo Romani possint debellari. hunc enim maxime scire quæ laborent res Romanæ, quæ valeant. placuit consilium, moxq; acclamatum est ab omnibus, vocarent hominem. Tum Marcius arrepta occasione optatissima prodijt mœstus ac lacrymabundus: & post modicum silentium sic exorsus est. Si existimarem vobis omnibus æque calamitatem meam cognitam, non necessarium crederem super ea disserere. Sed quoniam in tantæ ingeniorum varietate probabile est non desore qui falso licet atq; immerito suspicentur me nō sine iusta causa pulsum à Rom. populo, primum omnium reddenda mihi ratio est mei exiliij. Re-

rum illud oro per deos, ut & uos, qui iam ante scitis quàm indignis modis ab inimicis sim habitus, quamq; præter ius ac fas in hoc infortunium inciderim, patienter me audiat: nec prius desideretis meum consilium, quàm me autorem eius qualis sim examinaueritis. Nec enim diu huic parti sermonis immorabor, etiamsi repetendus est altius. Populus Romanus à principio rempublicam habuit mixtam ex potestate regum & optimatum, quæ sub ultimo rege Tarquinio uersa est in tyrannidem. eum optimates conspiratione facta eiecerunt ex urbe: moxq; ipsi rempub. administrauerunt optime prudentissimèq; constitutã confessione omnium. Nuper autem ante triennium fermè aut quadriennium, egentissimi quiq; inertissimiq; ciuium malos duces secuti cum alia multa proterue fecerunt, tum postremo tentauerunt optimates submouere à gubernaculis reipublicæ, magno dolore senatus, qui iam sibi cauendum intelligebat, ne illa detrimenti aliquid acciperet: in quo negotio insignis fuit inter seniores optimates opera Appij Claudij uiri multis nominibus laudatissimi, inter iuniores mea: nec desimus uti liberis uerbis in senatu, non insensibilem, sed suspectam habentes malorum potentiam, nec ut ciuem aliquem seruitute premere-mus, sed ut conseruaremus libertatem omnium & reipublicæ regimen redderemus potioribus.

Hæc

*Hæc uidentes nequissimi illi plebis antiſtites, ſtatuerunt primos nos qui aperte ſibi aduerſa-remur è medio tollere, non ambos ſimul aggreſſi, ad uitãdam facinoris inuidiam, ſed orſi à me iuniore & opprimi facili. Ac primò iniudicatum conati ſunt perdere, deinde à ſenatu ad mortem deditũ accipere. Fruſtrati autẽ utroq; diem mihi dixerunt ipſi futuri iudices, obiecto crimine affectatæ tyrannidis, ne hanc quidem abſurditatem ſentientes: neminem tyrannũ contra plebem conſpirare cum optimatibus, ſed potius plebis ope potentiſſimum quẽq; è ciuitate tollere. nec iudices dati ſun: mihi more patrio centuriatis comitijs, ſed quod omnes fatẽtur improbaſſimum iudicium & de me primo ac ſolo factum, in quo plus ualitura erant ſuffragia mercede operas ſuas locantium uagorum hominum alieniq; appetentium, quàm bonorum uiro- rum & iuſtorum amantiumq; reipublicæ. Tan- tum autem innocentie mihi ſuperſuit, ut ab ini- quo bonis uiris, & ob hoc mihi quoq; inſenſo uulgo iudicatus, duobus tantum damnatus ſim calculis, tribunis poteſtatem deponentibus ni ego dãnarer, dicentibusq; ſe extrema à me paſ- ſuros, & omni ſtudio cõtentioneq; aduerſum me connitentibus. Hæc igitur paſſus à meis ciuibus uitam hanc non duxi mihi uitalem, niſi pœnas de ipſis ſumerem. quapropter cum liceret mihi uiuere in otio uel apud Latinorum cognatum
§§ 3 aliquem*

aliquam nobis populum, uel in quapiam recens
à patribus nostris deducta colonia, nolui ma-
lens ad uos confugere: quos sciebam maximis à
populo Romano affectos iniurijs, eiq; insensissi-
mos, ut unà uobiscum communes calamitates ul-
ciscerer pro uiribus, seu uerbis seu factis opus ad
id fuerit. habeoq; uobis magnam gratiam quòd
exceperitis me, atq; etiam maiorem pro honore
mihi habito, traditis obliuioni omnibus malis
acceptis à me belli tempore. Ergo qualis uir es-
sem, si honoribus debitis priuatus ab ingratis
ciuibus, simulq; patria, domo, amicis, penatibus,
maiorum sepulcris, alijsq; bonis omnibus, &
his cunctis inuentis apud uos, cum quibus gessi
bellum in illorum gratiam, non infestarem quos
pro ciuibus inimicos expertus sum, nec benefa-
cerem his quos pro hostibus amicos comperi?
Equidem pro uiro non habeo qui nec inimicis,
irascitur, nec seruatoribus suis bene uult. pa-
teriam porro existimo, non que me ciuem dedi-
gnatur, sed in quam homo externus ascitus
sum: & regionem eam amicam puto in qua tu-
rus manco, non in qua iniurijs exagitatus sum:
speroq; dijs iuuantibus & uestra opera fretus
breui magnam mutationē futurum. Scitis enim
populo Rom. tot bellis exercito nullum hostem
magis formidatum quam uos: nec aliud magis
curare semper, quam ut gentem uestram quan-
tum possunt reddant debilem. & ideo populos
uestris

uestros alios opprimunt bello, alios fallunt spe
 amicitie, ne coniunctis viribus commune bellum
 geratis cum eis: qui si pro dignitate uestra de-
 certare pergatis & in bellum consentiatis ut
 nunc facitis, potentiam eorum facile tolletis è
 medio. Et quoniam cognoscere cupitis quid ipse
 de modo ac ratione belli gerendi sentiam, siue id
 peritie siue benivolentiae meae testimonium est,
 siue uirtusq; dicam nihil dissimulans. Ante
 omnia moneo curetis habere prætextum belli iu-
 stum ac pium: qui quomodo querendus sit etiam
 cum uestro commodo audite. Ager Romanus à
 principio paruus fuit & sterilis: quod autem ei
 post accessit multatus finitimis amplatus est &
 fertile: quòd si quisq; populus partem suam per
 uim creptam uelut recipere, nihil erit iam par-
 uum, egenum, debile, quàm Romana urbs. huius
 rei à uobis fieri decet initium. Mittite legatos
 qui repetant ab eis occupata uestra oppida,
 munitionibusq; quas in nostra terra muniunt
 iubeant eos excidere, & si quid aliud de uestro
 usurparunt reddere, nec prius bellum inferre, quàm
 illi responsum dederint. Si enim hæc feceritis, al-
 terutrum consequemini: aut res uestras recipie-
 tis sine sumptu & periculo: aut honestam iu-
 stamq; belli causam habebitis. Est enim omnium
 confessione honestum, si quis alieni non appe-
 tens, contentusq; res suas repetere, passus re-
 pulsam armis persequatur ius suum. Agendum

quid putatis Romanos facturos uobis hæc postulantibus? Vtrum reddituros uestrum agrum? & quid uetabitis quin mox relinquunt quicquid alienum est? Venient enim *Aequi, Albani, Hætrusci*, alijq; repetunt terras suas. An retenturos occupata, nihilq; iustum facturos? ut ego certe opinor. Ergo protestati ab illis prioribus ortam iniuriam, sumetis arma necessaria, & habebitis auxiliares quotquot ab eis spoliati sunt, nec possunt aliter quam armata manu res suas recipere. Est autem admodum opportunum rem aggrediendi tempus populis læsis à Rom. populo, quod ex insperato fortuna obtulit, dum illi ob seditionẽ suspecti sunt inuicem, & duces habent imperitos militia. Hæc sunt de quibus amicos summa fide beneuolentiãq; monendos uerbis censui: quæ uero factis exequenda erunt & arce providenda, committetis copiarũ uestrarum imperatoribus. meum erit quocunq; loco me res uestras tueri uolueritis, dare operam nequo milite, centurionẽ uel, tribunonẽ uel deterior habear. Vos me in fidem uestram recepto utimini ut uobis uideatur commodum, persuasum habentes me si hostis uobis obesse potui, socium etiam profuturum non mediocriter. Hæc loquentem *Volsci* libenter se audire præ se ferebant: ut uero dicere desijt, conclamarunt recte monere: nullaq; ampliore deliberatione addita comprobarunt hominis sententiam. scriptoq; decreto, mox nobilissimũ quẽq; oppid

oppidatim delectum Romam in legationem miserunt. Ceterum Marcio decreuerunt dignitatem senatoriam & ius gerendorum magistratum honorumq; omnium : & non expectato Rom. populi responso cuncti se bello parabant : cum si qui prioribus prælijs fracti fuerant , recipiebant animos uelut euersuri Romanum imperium. At legati Romam missi ut in curiam introducti sunt , aiebant Volscos magnopere cupere ut sublatis cōtrouersijs sine dolo malo amici socij q; populi Rom. habeantur : futuramq; fidam & firmam eam amicitiam, si agros suos & oppida per Romanos occupata receperint : aliàs nec pacem inter eos firmam futuram nec amicitiam. natura enim ita comparatum ut iniuria pressi male uelint opprimentibus. orabantq; ne sibi iusti belli necessitatem imponerent. His dictis, & legatis excedere iussis, in senatu consultatum est : nec multò post reuocatis de communi patrum sententiã sic est responsum. Non latet nos Volsci, non amicitiam uos, sed honestam occasionem belli querere. nam quæ à nobis petitis, scitis uos non impetraturos. postulatis enim iniqua & impossibilia. nam si donatos nobis agros pœnitentiã ducti repeteretis , iniustum esset eos non restitui pristinis dominis. quorum uero dominium iure belli amisistis , eos iam alienos iniuste petitis. nos certe his maxime gaudemus possessionibus , quibus bello positi sumus : nec no-

strum hoc institutum est ut scitis, sed mos receptus apud deos æque ac homines, apud Græcos pariter ac barbaros: nec animus est in ustram gratiã semel bello quæsitus cedere per ignauiam. turpissimum enim esset, res uirtute fortitudineq; parcas amittere per stultitiam & formidinem. Quod uero ad bellum attinet, nec inferre id uos cogimus, nec si bellare uobis certum est, quo minus id faciatis deprecamur: sed si priores inceperitis, arcebitus. Hac Volscis renuntiate: simulq; monete, illos priores arma sumpturos, nos uero lacebitos & posteriores. Cum hoc responso legati Volscorum ad suam gentem remissi sunt. Rursum igitur coactis comitijs, decernitur deos iubere ut bellum Ro. populo inferant. Tum imperatores eligunt Tullum & Marcium, qui deletibus habendis tributisq; colligendis præsent, aliaq; parent qua belli usus postulat. cumq; iam dimittendus esset conuentus, assurgens Marcius sic locutus est. Quæ decreta sunt his comitijs bene habent, exequenda suo tempore. Interim dum deletus habebuntur, aliaq; expediuntur quæ ut uideo sine mora non possunt confieri, ego & Tullus ibimus. quibus licet prædari ex hostico & lucrari, sequimuni. Pollicor uobis, deo iuuantis, multa commoda. adhuc enim Romani sunt imparati, quòd uideant nos nondum contraxisse copias. itaq; secure nobis licbit quantum uouerimus agrorum percurrere. Probata Volscis
hæc

hac quoq; sententia priusquam Romæ conatus eorum noscerentur profecti sunt cum magna uoluntariorum manu : quorum partem Tullus in Latinorum agros duxit, ne qua inde hosti subuenirent auxilia , cum reliquis Marcius urbem petijt : perterritisq; improviso malo agræstibus multi capti sunt tum serui tum liberi : bouum quoq; , iumentorum , pecorum , magna uis : & frumentum, ferramenta, instrumentaq; rustica uel direpta sunt uel corrupta. postremo uille iniecto igne à Volscis exusta sunt, ut non nisi longo tempore possent reparari à dominis. maxime uero in plebeiorum prædia seuebatur, patriciorum latifundijs est parcium : aut si quid eis damni datum est, id intra mancipiorum ac pecorum prædam constitit. Sic enim Volscis mandarat Marcius, quo magis inter patricios & plebem suspiciones gliscerent, & seditio maneret in urbe diutius, quod etiam contigit. Vi enim Romam renuntiata est agrorum uastatio, cognitio non æque afflictus esse res omnium, pauperes uociferabantur in diuites, ab his inductum contra se Marcium, patricij uero uasframentum hoc ducis esse aiebant. nemo tamen uel rebus percuntibus succurrere, uel reliquas seruare uolebat ob prodicionis suspicionem mutuam. Itaq; Marcius reduxit domum integras copias dibaccharas in hostem pro arbitrio, & luculenta præda ditatas. Pari modo paulò post Tullus ex agris Latin

Latin

*Latinorum cum magna præda redijt. nam & illic hostis non ausus est congregari, ut imparatus & oppressus malo repentino. quo factum est ut omnes Volscorum populi ingentes spes conceperint, & opinione citius conscripto exercitu, alacritate magna quicquid opus esset suppeditarentur imperatoribus. Postquam autem præsto fuit totus exercitus, cum collega Marcius consilia contulit, quomodo res gerendæ sint in posterum. Mihi, inquit, Tulle uidetur optimum diuisis inter nos bifariam copijs, alterũ nostrum cum militum robore hostes petere, facereq; pugnae copiam: quam si non detrectauerint, uno pralio de summa rerum decernere. quòd si non audebunt (ut futurum credo) militi maiore ex parte tiro-ni & imperitis rei militaris ducibus hæc aleam committere, tum agros eorum populari, socios distrahere, colonias expugnare, à nullo temperare maleficio. alterum uero hic relictum agros custodire cum oppidis, ne forte incustoditos hostis inuadat, & magnam accipiamus ignominiam, si appetentes aliena exuamur proprijs. Sed is qui hic mansurus est, debet instaurare sicubi collapsa sunt mœnia, fossas repurgare, castella munire in quæ agricola refugiant: nouas copias conscribere, commeatus foris militibus suggerere, arma fabricare, & siquid aliud opus sit, expedire celeriter. Tibi optionem offero, externis ne copijs præesse malis, an ijs quæ
hic*

hic relinquenter ad regionis custodiam. Vehementer hoc Tullo placuit, & quia notam habebat hominis felicitatem & industriam, illi permisit educendum exercitum. At Marcius non amplius cunctatus Circeios petijt, oppidum promiscuè habitatū à Romanis colonis & ciuibus ueteribus, eoq; obiter positus est. Nam oppidani ubi cognouerunt hostem occupato agro iam ad mœnia sua contendere, apertis portis obuiam progressi deditiōem fecerunt, receptiq; in fidem nihil hostile passi sunt. frumentum tantum in unum mensem imperatum, uestesq; in usum militum, & aliquantulum pecunie: presidiumq; relictum modicum, uel ad ipsos in fide continendos, uel ad arcendam uim hostium. His Romam nuntiatis maior etiam terror incubuit, patritijs plebem incusantibus quòd uirum bellicosum, industrium, magnanimum eiecerint, Volscisq; ducem dederint: plebis magistratibus in senatum crimen reuerentibus, quasi dolo illorum res gereretur: & bellum non impeteret totum populum, sed plebem Romanam duntaxat: cui opinioni accedebat uulgi pars pessima. Caterum de exercitu scribendo, euocandis sociorum auxilijs, curandis necessarijs, in tanta similitate nunquam in mentem uenit. Id animaduertentes natu maximi communicato inter se consilio aggressi sunt priuatim publiceq; turbulentiissimum quemq; è plebe cohibere ab huiusmodi suspicionibus & crimina

minationibus, ostendentes periculi magnitudi-
 nem quo urgeatur ob unius uiri nobilis exilium,
 & quanto maius instet si perulantia plebis plu-
 res exacerbetur eodem modo: profeceruntq; non
 parum. Sedato porrò tumultu senatus in curiam
 conuocatus primum Latinorum legatis qui tum
 petebant auxilium, respondit non facile esse in
 presentiarum id mittere. Licere ipsis exercitum
 conscribere, eiq; proprios duces praeficere, tan-
 tumq; copiarum, quantum Romanus populus
 miserit, in id bellum mittere. nam utrunq; ueti-
 tum fuerat foederis conditionibus. deinde consu-
 libus mandauit delictum habere, urbem custo-
 dijs firmare, auxilia sociorum accersere, exer-
 citum uero non prius educere quam instructis
 rebus omnibus. eisdem approbauit populus. su-
 pererat autem de annuo magistratu non mul-
 tum temporis: quapropter nihil eorum quae de-
 creta sunt confici potuit, sed rem semiperfectam
 tradiderunt successoribus. Hi fuere Sp. Nautius,
 Sex. Furius: qui conscriptis copijs ex urbana
 multitudine quammaximis per castella oppor-
 tuna disposuerunt speculas, nequid ignorarent
 eorum quae in agris fuere: multum frumenti
 pecuniarum, armorum breui comparauerunt.
 atq; ita domi apparatus uidebantur omnia quae
 praesens postularct necessitas. Sed socij nō omnes
 parebant alacriter, nec cogi poterant ad pra-
 benda auxilia, quod timeretur proditio, nonnullis
 aperta

aperte ad *Volscos* deficientibus. primi *Aequi* desciverunt, mox initio belli ab illis impetrato foedere: miseruntq; *Marcio* maximas & alacerrimas copias: quorum exemplo moti & alij multi clam fauebant *Volscis*, non publice mittentes auxilia, sed permittentes si suorum aliquis uellet sequi eorum militiam, atq; adhortantes etiam, tantum ut uetarent aberat: breuiq; tantum uirium eis accreuit, quantum nunquam ante habuerant, neq; dum maxime floret eius gentis felicitas. his fretus *Marcius* rursum in agrum *Romanum* irrupit: moratusq; ibi per aliquot dies deuastauit quicquid superioribus populationibus intactum reliquerat. paucis tamen corporibus ingenuorum in hac expeditione positus est. collecta enim cariore suppellectile multo ante confugerant, pars in urbem, pars in castella munitiora, ut quaeq; erant proxima. Pecora uero quae illi mature abigere non poterant, seruosq; pastores, & triticum etiam tum iacens in aruis aliasq; fruges uel demessus uel comportatas, hostes abstulerunt. sic ille exercitus depopulatis omnibus, & nemine congregi auso, domum reductus est grauis praeda ut egre incederet. Quo uiso *Volsci* & audita *Romanorum* timiditate, qui nuper alienorum agrorum populatores, iam impune suos uastari in conspectu suo sinebant, magnos coll. gerunt animos & conceperunt spem imperij, quasi iam minimo
negoa

negotio possent delere aduersariorum potētiā: decretisq; supplicationibus, templa sua foraq; ornabant spolijs: uacantesq; epulis atq; hilaritatibus celebrabant Marcium, præferentes eum in rei militaris peritia omnibus omnium seculorum imperatoribus tam Græcis quàm barbaris, maclum felicitate dictitantes cui omnia sine labore succederent ex sententia. quapropter nemo militaris ætatis erat qui non libenter sequeretur eius ducis auspicijs, quòd omnes facinorum eius participes esse cuperent, ex omnibus populis ad eum confluente multitudine. At imperator ubi Volscorum alacritatem confirmauit, & depressam hostium uirtutem redegit ad consiliorum inopiam, contra socijs eorum urbes quæ in fide manserant, duxit exercitum: paratisq; rebus ad oppugnationem necessarijs, in Tolerinos Latini nominis populum fecit impetum. qui quoniam ad bellum se preparauerant, comportatis ex agro suis rebus intra mœnia, restiterunt fortiter. & cum aliquandiu sustinuissem oppugnationem sauciatis multis hostibus, tandem à sūditoribus depulsi sub uesperam multis locis nudarunt mœnia. Quo uiso Marcus alios milites iussit ad motis scalis eas muri partes cōscendere. ipse cum lectissimo quoq; portam aggressus est, multis telis petitus è turribus: per fractisq; repagulis primus urbē ingressus est. eam portam seruabat ualida manus hostium, qui aliquandiu

repugn

repugnauerunt strenue : sed multis caſis reliqui
 terga uerterunt diffugientes per uias. ille urge-
 bat interficiẽs quotquot aſſequeretur, ſolis par-
 cens ſupplicibus qui arma proijcerent. in creta
 mœnia quoq; ſcalis capta ſunt. In hunc modum
 expugnata urbe Marcius ſelectis è præda ſpo-
 lijs quibus deos donaret ornaretq; Volſcorũ op-
 pida, reliquum conceſſit militibus. inerat autem
 multum mancipiorum, frumenti, pecuniarum, ut
 uictoribus ad exportandum non ſufficeret una
 dies, ſed per uices agentes ferentesq; consumerẽt
 multum temporis. Imperator direpto deſolatoq;
 oppido Bolam duxit exercitum, non imparatam
 & ipſam, ut quæ aduentum eius præſenſerat.
 quam cum ſe putaret primo impetu expugnatu-
 rum non uno loco aggreſſus eſt mœnia. Oppida-
 ni uero expectata opportunitate tẽporis, aperta
 porta inſtructi erumpunt, & aggreſſi proxi-
 mos, multis caſis, pluribus ſauciatis, reliquis fu-
 gatis, intra mœnia ſe recipiunt. At Marcius
 cognita Volſcorũ fuga (nam forte fortuna non
 aderat cum accepta eſt ea ignominia) cum
 paucis propere aduolauit, recollectisq; quos fu-
 ga diſperſerat, & hortatu ſuo reſtuitis in or-
 dinem, & monitis quid opus factõ ſit, iuſſit ut
 quæ hoſtes eruperant oppugnarent oppidũ. Tum
 Bolani primo ſucceſſu feroces erumpũt iterum,
 Volſcis ut moniti fuerant non excipientibus eo-
 rum impetum, ſed per procliuia refugientibus:

h h

quos

quos oppidani dolum non intelligentes diu persecuti sunt. Eos *Marcus* longe à mœnibus distractos inuasit cum lectissimis iuuenum, multosq; uel repugnantes uel fugientes occidit, hærensq; tergo priusquam porta clauderetur irrupit intra mœnia: porta uero in potestatem redacta mox repletum est hostibus oppidum. *Bolani* desertis mœnibus in domos refugerunt. prada hominum & rerum concessa militi: oppidum quemadmodum illud alterum per otium magnis opibus exhaustum igni est traditum. Inde *Laticos* cum exercitu petijt, *Latini* nominis populis unum ex *Albanorum* colonijs: quos ut terreret exuribat eorum uillas obiter, quàm maxime conspicuum fore putabat clausis incendium. *Laticani* ficti firmis mœnibus nec territi sunt, nec uersi ad ignauiam, sed strenue propugnando sepius hostem scandentem reiecerunt à mœnibus. postremo tamen expugnati sunt, quòd non ualeret pauci multis sine intermissione repugnare. nã *Volsci* ab omni parte oppugnabãt, succedentes fessis recètes, ita ut oppidani diesq; noctesq; continuato labore defatigati cogerentur muris decedere. *Marcus* hoc quoq; oppidum diripiendum concessit militi, captiuis sub hasta uenditis copie ad pedum traductæ sunt, & hoc *Latini* nominis. id primo impetu captum, tractatumq; ut alia. Sequenti luce duxit *Corbionem*. propinquãsi porta aperta sunt, oppidani obuiã effusi

effusi supplices deditioem fecerunt. his lauda-
 tis prius quòd optime sibi consuluissent impera-
 nit pecuniam & frumentum in usum exercitus:
 quibus alacriter exhibitis abduxit exercitum
 versus Coriolos: acceptoq; in fidem oppido, libe-
 raliter adiutus com meatibus, pecunijs & cate-
 ris quæ imperauerat, uelut per pacata duxit
 sine noxa exercitum. Valde enim curabat ne-
 quid hostile paterentur dediticij, parcens agris
 eorum & his quæ inerat pecoribus atq; man-
 cipijs. nec sinebat militem diuersari in oppidis,
 ne peccaret furtis rapinis'ue, sed castra meta-
 batur prope mœnia. Ad Bouillas demũ exer-
 citus admotus est urbem tũc nobilem & armo-
 rum peritia secundam nulli Latini nominis: ex-
 clusũq; fiducia mœnium firmitatis & propu-
 gnatorum multitudinis, suos ad rem fortiter ge-
 rendam cohortatus est magnis premijs proposi-
 tis his qui primi euasissent in mœnia: pugna-
 ramq; est circa urbem acriter. nam Bouillani nõ
 contenti defendere muros eruptione quoq; pu-
 gnabant, hostemq; propellebant per decliua.
 plurimi Polscorum ibi casi, diuq; oppugnatio
 durauit uix ulla spe uictoria. Sed imperator in
 cadentium locum alios sufficiens efficiebat ne
 sentiretur detrimentum numeri. laborantes au-
 tem confirmabat sua presentia semper succur-
 rens quocunq; res posceret, nec uerbis tantũ, ue-
 rum etiam exemplo suos animans. nam omnia

h h 2 sub

subibat pericula, nihil intentatum relinquens, donec ui mœnia caperet. tandemq; redacta in potestatem urbe, uictos partim occidit repugnantesq;, partim uiuos cepit: adeptusq; clarissimam uictoriam, præda onustum abduxit exercitum, ditatumq; pecunijs plurimis: nusquam enim plures inuenta sunt. Post hæc quacunq; iter facerēt & ager erat in potestate, nec oppidum ullum eis se opposuit præter Lauinium, quod primum à Troianis Aeneæ socijs olim in Italia fuerat cõditum, à quo etiam Romanorum originem deductam diximus. Oppidani autem quiduis passuri uidebantur potius quàm nepotum suorum fidem deseruri. ergo acriter pugnatum est aliquot oppugnationibus, atq; etiam eruptionibus. Sed nihil profecerunt primi impetus, ita ut obsidione opus fuerit. absistens igitur ab irrito conatu Marcius circumvallauit oppidum, quo eum auxilia, tum cõmeatus. excluderet. At Romani audientes excidia sociarum urbium, & compulsos ad defectionem populos, sollicitatiq; quozidianis in fide manentium auxiliumq; implorantium legationibus, ad hæc territi obsidione Lauinijs, quod solum remorari uidebatur ne hostis urbem infestus ptereret, unum malorum omnium remedium credebant, si decreto populi renocaretur in patriam Marcius, uociferante tota plebe, tribunisq; paratis de irritanda multa referre ad populum. sed patricij nolebant

quic

quicquam de re semel iudicata mutari, nec nisi ex senatusconsulto tribunis referendi ius erat. quod sanè mirandum, cur ita senatus superiore tempore semper Marcij studiosus, tunc plebi hominẽ reuocare uolenti aduersatus sit, haud facili coniectura num experiri uolens eius constantiam, an idco difficilẽ se præbens quo magis accèderet desiderium, an uero ut eorũ calumnias refelleret, qui patres & fauere Marcio, & ei fuisse autores belli mouendi iactarent. nam ipsi dissimulabant causam huius consilij. His pertransugas cognitis Marcus, ut erat iratus, mox exercitum uersus urbem mouit: & ad fossas Cluilias quinq; ab urbe millia passuum castra posuit, relicta copiarum parte quanta sufficeret ad continuãdam obsidionem Lauinij. ad cuius aduentũ tantus in urbe tumultus exortus est, ac si iam iam instaret oppugnatio, omnibus iniussu magistratum arma corripientibus, & alijs discurrentibus ad mœnia, nonnullis portas agminatim nullo duce petentibus. nec deerant qui armatis seruiijs parietes domesticos pararent defendere, alijs rursus qui arcem Capitolinam aliãue urbis loca munitiora occuparent: mulieres ad templa deorum currebant passis crinibus, precibus auersura imminens periculum. per hanc trepidationẽ exacta nocte ac parte sequentis diei. cum nihil fieret eorum quæ timuerant, nec castra moueret Marcus, concur-

h h 3 sus

sus plebis in forum factus est uocantis patres in
 curiam, & nisi uiro decernerent reditum, mi-
 nantis seipsos consulturos sibi ut proditis. quo
 factum est ut ex S. C. quinq; seniores ex patribus
 legati ad illum mitterentur, qui erant ei gratif-
 simi, acturi de pace atq; amicitia. missi sunt
 M. Minucius, Postumius Cominius, Sp. Lar-
 gius, P. Pinarius, Q. Sulpitius, omnes consula-
 res. hi postquã in castra uenerunt, Marcius se-
 dens in confessu nobilissimorũ Polscorum alio-
 rumq; sociorum quo loco maxime possent ab o-
 mnibus exaudiri que dicerentur, eos ad se uo-
 cari iussit: qui ubi coram fuere, Minucius qui in
 consulatu suo plurimum pro eo laborauerat,
 plebiq; se opposuerat, sic orsus est. Non ignora-
 mus Marci affectum te à plebe iniuria, apud
 quam nefarij criminis reus peractus è patria
 pulsus es: nec miramur si indigne fers hoc infor-
 tunium. Sic enim natura comparatum est ut la-
 sus ei qui se lesit infensus sit. Illud miramur, non
 discernere te ratione in quos uindicare debeas,
 nec moderate poenas exigere: sed eodẽ loco habes
 innoxios noxios, amicos inimicos, mouesq; natu-
 re leges immobiles, & confundis sis, ne tui qui-
 dem ipsius memor, quis è quibus ue natus sis: &
 uenimus à republica legati è patricijs natu ma-
 ximi, tuiq; studiosissimi, afferentes uiolati iuris
 ex postulationem mixtam precibus, accepturiq;
 uicissim condiciones pacis quas uelis renuntiare
 pop

populo: simulq; admonituri quid in rem tuã fore putemus, quid ue te facere deceat maxime. Ac primùm de iure dicitur. Conspirauit in te plebs à tribunis irritata, conatiq; sunt te indemnatum occidere quibus cras terribilis. Id ne fieret nos senatores prohibuimus, effecimusq; nequid patereris contra ius. Postea qui uetiti sunt interficere, dicim tibi dicere uoluerunt ad populum, quòd apud senatum plebi male locutus sis. restitimus hic quoq; ut nosti, nec passi sumus te uel sententie dictæ uel orationis habitæ pœnas luere. hic quoq; frustrati, postremo adierunt nos obijcētes tibi tyrannidem ad hoc crimen refellendum ipse te obtulisti, quòd plurimum abessis ab eo, permisistiq; de te iudicium populo. ac tunc quoq; tibi senatus affuit, multis pro te suscipis precibus. quid igitur mali tibi fecimus nos patricij? Cur nos bello petis, quorum tantum fauorem in tua causa expertus es? Imò ne plebem quidem totam te expulsam uoluisse satis apparet, quando duobus tantum calculis damnatus es. quapropter ne his quidem iure hostis esse potes, quorum absoluebaris suffragijs. Sed fac si libet à tota plebe atq; etiam senatu multatum te hoc infortunio, omnesq; nos tuo dignos odio, quid damni dederunt scemina tibi Marci, ut earum hostis sis. cuius earum calculo ciectus es? quam concionem habuerunt aduersus te? quid uero pueri nostri uel egerunt uel cogitauerunt iniuste

contra te? quibus nunc imminet periculum ca-
 ptiuitatis aliarumq; miseriarũ qua solent eue-
 nire ui captis urbibus. non equũ iudicas Mar-
 ci, qui putas sic persequendos inimicos & no-
 xios, ut interim ne amicis quidem parcatur &
 infantibus. hæc certe secus quàm bonum uirum
 decet cogitas. Et ut omnia ista omitteam, quid
 responderes dic per Iouem, si quis te roget, qua-
 nam iniuria lacepsitus monumenta maiorum
 diruas, honoresq; eis ab hominibus concessos
 adimas? deorum item aras, templa, fana, quo-
 nam merito ipsorum offensus spolias, exuris, sub-
 uertis, eosq; cultu priuas solenni ac legitimo?
 quid ad hæc posses dicere? equidem nihil uideo
 Atq; hæc pro nobis Marti, proq; senatu &
 alijs tuis ciuibus, quos is perditum nihil laesus ab
 eis, proq; sepulcris & aris patriæ qua te genuit
 & educauit dicta sint. Nisi forte censes æquum
 omnes homines etiam innoxios unà cum uxori-
 bus & liberis à te plecti, atque etiam deos ge-
 niosq; urbem, agrosq; pœnas dare tribunorum
 dementia, nihilq; haberi eximium. An non sa-
 tis pœnarum iam exegisti ab omnibus, tot edi-
 sis stragibus, tot agris igni ferroq; uastatis, tot
 funditus euersis urbibus, tot abolitis deorũ de-
 monumq; caremonijs & religionibus quibus
 multa loca desolata sunt? Equidẽ arbitror in-
 dignum uiro cui quantulacumq; uirtutis cura
 est, uel amicos cum inimicis confundere, uel iram
 in

in delinquentes implacabilem gerere, eos præ-
fertim qui iam satis poenarum lucrunt. Hæc igitur
sunt quibus uel nostrum ordinem excusa-
mus, uel deprecamur pro plebe. Restat ut subij-
ctiam quæ tui studiosi tibi pollicentur si redeas
in gratiam cum patria. tuum est præsentem po-
rentiam adiutam fauore numinum moderate
dispensare, cogitareq; quam mutabiles sint for-
tune uices, quam nihil in rebus humanis stabile:
Et quicquid ad summum claritatis fastigium
euaserit indignationem deorū non effugere, uer-
tiq; rursum in nihilum: idq; potissimum usu ue-
nire s̄quis ac superbis ingenijs Et humanitatis
oblitis. Licet autē tibi nunc honestissimis condi-
tionibus pacē componere. nam Et senatus totus
ad decernendum tibi reditum paratus est, Et po-
pulus ad legē sanciendam qua irritetur de exi-
lio tuo lata sententia. quid igitur uetat te sua-
uissimarū Et carissimarum necessitudinū con-
spectu frui, Et patriam toties armis defensam
recipere, præesse imperantibus Et ductores du-
cere, honestissimamq; nominis memoriam relin-
quere? horum certe promissorū omniū breui præ-
standorum nos sponsores sumus. nunc enim non
decebat ex s. C. aut plebiscito tibi decerni a quō
aliquid dum exercitum habes contra nos Et
geris te hostiliter. quòd si ab armis discedas, tibi
afferemus decretum de tuo reditu. Hæc sunt qua
reconciliatus habebis commoda. quòd si irasci

h h s per g

pergens similitatem nolis deponere, multæ tibi obuenient molestiæ, sed duæ præcipuæ. primo quod male concupisti, frustra laborabis populi Romani potentiam, præsertim Volscorum ope subuertere: deinde etiamsi uoti compos euadens, habebis mortaliu[m] omnium miserimus. Cur autem ita opiner patienter audi Marci me dicentem libere, & primu[m] tentare te impossibilia. Scis ipse po. Rom. abundare multa iuuentute domestica, ex qua si eximatur seditio, quod ut propediç fiat extorquebit ipsa belli necessitas, conciliante omnes communi periculo, nec Volsci præualcunt, nec ulla gens alia quæ Italiam incolit. multum uirium est & Latinis alijsq; socijs atq; colonis nostris, quos propemodum omnes breui affuturos expecta. duces quoq; tui similes tum seniores tum iuniores tot nobis sunt, quot uix omnibus alijs populis. sed maxima spes est quæ nos nunquam in aduersitatibus fefellit, in maiore humanis uiribus deorum beneuolentia, qui per octo iam ætates nostram urbem conseruauerunt non solum liberam, uerum etiam fortunatam & imperantem multis gentibus. nec nos Pedanis aut Tolerinis alijsue paruis ciuitatibus conser, quarum expugnasti oppida: potest enim etiam te inferior imperator & minoribus instructus copijs infirma munimenta a paucis defensa capere: sed considera urbis magnitudinem rebus bello gestis clarissima, & deor

deorum fauore fortunatissima, per quem ex par-
 ua tam magna facta est: tuasq; istas copias qui-
 bus fretus rem tam arduam aggredieris, ne puta
 factus nunc alias, sed memento te *Volscos* &
Aequos ducere, quos nos ipsi toties praelio uici-
 mus, quoties ausi sunt congregari. Proinde scitote
 cum deterioribus aduersus praestantiores certat-
 urū, & cum toties uictis aduersus uincere sem-
 per solitos. Quod si contra se res haberet, mirā-
 dum tamē si tam peritus rei militaris uir igno-
 ras in periculis non tantum audaciae suppetere
 solere aliena usurpātibus, quantū sua bona de-
 fendentibus. nam illis ut male cedat, nihil perit,
 his nihil reliquum fit nisi rem gerāt fortiter. nec
 alia causa est cur interdū maiores copiae uincā-
 tur à minoribus, & potentiores à debilioribus.
 Vehemens enim res est necessitas, & extremum
 periculū satis est ad indendā audaciam sicui non
 innata sit. qua de re hac dixisse sufficiat, quāuis
 plura possem dicere. Dicā unum etiam: id si non
 cum ira sed ratione iudicaueris, probabitur tibi
 sat scio, mouebitq; te ad poenitentiam. quidnam
 illud? Nemini mortaliū dii dederunt certam fu-
 turorum scientiam: nec post homines natos quis-
 quam extitit cui omnia cesserint prospere, nus-
 quam aduersante fortuna: ideoq; homines lon-
 geni & multo rerum usu affecti eximiam pru-
 dentiam, priusquam aggrediantur aliquam
 rem euentū eius spectandū existimant, non enim

sane

tantum quem ipsi sibi destinauerint, sed eum etiam qui potest præter expectationem accideret: id quod maxime decet imperatores potestate præminentes, in quos tam boni quàm mali euentus causa uulgo referri solent: & si uiderint ex frustratione nullum aut paruum damnum futurum, aggrediuntur rem: sin multa magnaq; ne incipiunt quidem. hoc tu quoq; fac, & antequam periclitieris prospice quid futurum tibi sit si non contingat uictoria. accusaberis apud tuos hospites ut aggressus rem impossibilem. deinde ubi nos cum exercitu agrum illorũ ingressi uastabimus, nec enim lacepsiti quiescemus; alterutrum euadere non poteris, quin aut ab ipsis turpiter interficiaris ut magnæ calamitatis autor, aut à nobis quos perdere atq; in seruitutẽ redigere conatus sis. & fortassis illi priusquã aliquid à nobis patiantur, pacis impetranda causa dedent te ad supplicium: quod sepe coacti sunt facere multi tam Graci quã barbari. Hæcine tibi parua & contemnenda uidentur, cum sint coniuncta extremo periculo? Age quid si succedat, quid inde magnificum tantãq; contentione appetendum consequi potes? quam egregiã gloriam? expende & hoc. primò carendum erit carissimis affectibus, matre misera, cui pro partus ac educationis molestijs non bonam reseres gratiam: pudica coniuge, quæ in uiduitate constabescit tui desiderio, noctesq; diesq; deplorans

EUNUM

tuum exilium: ad hæc duobus filijs, qui deberent
 dignos maioribus suis honores in patria fortu-
 nata capessere: quos omnes uidebis misere per-
 ditos, si ausus fueris manibus nostris admouere
 tuas copias. non enim tuis parcent qui timebunt
 rebus & cognationibus proprijs, eandem expe-
 ctantes à te scuitiam, imò sentientes etiam. non
 abstinebunt ab eis tormenta nec ullum iniuria-
 rum ac cõumeliarum genus exasperati suis ca-
 lamitatibus. In culpa uero non tam ipsi erunt,
 quàm tu qui hanc eis necessitatem imposueris. has
 uoluptates carpes è tuis successibus. Quid laudè
 & honorè, quibus potissimum boni uiri mouen-
 tur, qualem inde habiturus sis uide. matricida
 diceris, filiorum interfector, uxoris perniciēs, pa-
 tris malus genius: nec ad sacra, nec ad epulas,
 nec ad domesticum larem, admittet te quisquam
 iustus ac pius: ac ne ipsis quidem carus eris in
 quorum ista facis gratiam: sed abusi ad suam
 uilitatem tuis impijs facinoribus, odio prose-
 quentur mores alienos, ab humanitatis consilijs.
 Omitto dicere, non solum inuisum te fore equis-
 simo cuiq; uerũ etiam obnoxium inuidiæ pariuũ.
 & inferiorũ suspitionibus, quorum utrunq; so-
 let insidias parere: aliasq; molestias taceo, quæ
 necessario sequuntur uirum sine amicis habitan-
 tem peregre: sicut & diras quæ facinorosis im-
 mittuntur ab infensis numinibus: à quibus cor-
 pus & animam excruciatu post miserã uitam
 sortium

fortiuntur tristem exitū. Hæc considerans Mar-
 ci respisce, & desine meminisse iniuriæ acceptæ
 à patria. & in fortunam reiecta mutuarum of-
 fensarum culpa, lætus reuertere domum ad am-
 plexus matris gratissimos, officia cōiugis sua-
 uissima, salutationes liberorum dulcissimas, teq̃;
 ipsum restitue ornamentum ingens & bonū pa-
 triæ, quæ te tantum uirum educauit & genuit.
 Ad hæc post paruam morulam sic Marcius.
 Tibi quidem Minuci, uobisq̃; alijs senatus le-
 gatis amicus sum, paratus quantum possum be-
 nefacere, ut qui & olim ciuis uester sociusq̃; cu-
 rarū sæpe opera uestra usus sum, & iam exul-
 in aduersa mea fortuna constantem uestram
 beneuolentiã experior, non tam erga me qui nec
 amicis prodesse, nec inimicis nocere ualeo, quam
 erga matrem meam, uxoremq̃; ac liberos, quorū
 calamitates uestra providentia leuiores reddi-
 tis. cum cæteris Romanis bellum gero hostiliter,
 nec eos odisse desinā: qui cum me honorare de-
 berent ob tam multas res gestas egregias, quasi
 grauissimi criminis conuictum turpiter exege-
 runt è patria, nec matrem meam reueriti, nec li-
 beros miserati, nec ullo tacti affectu humano.
 hoc cum sciatis, sic, uid uobis ipsis à me impetra-
 tum cupitis, ne pigeat dicere apud paratū gra-
 tificari quantum mihi est possibile. Cæterum de
 pace ac reconciliatione cū | op. Rom. quā suade-
 tis ostentantes spem reditus, desinite agere. Sci-
 licet

licet optandus est mihi reditus in eam urbem,
 in qua uirtutis præmia ferunt ignauissimi, ma-
 lesficiorum pœna infliguntur innocentibus. Dic
 enim obsecro, quam ob culpã expertus sum hoc
 infortuniũ? ob quod facinus indignũ meis maio-
 ribus? prima militia rudimẽta posui adolescens
 admodum, quando contra reges ui reditũ qua-
 rentes pugnauimus. ex eo prælio ciuicam coro-
 nam retuli, donatus ab imperatore ob ciuem ser-
 uatum. & hostem perditum. deinde in omnibus
 tum equestribus tum pedestribus prælijs insignẽ
 nauau operam, in omnibus militaria dona me-
 ritus: & neq; urbs ulla capta est cuius ego mœ-
 nia non primus aut cũ primis conscenderim: neq;
 hostes in acie fugati sunt, quin mihi accepta
 ferretur uictoria omnium qui interfuissent testi-
 monio: neq; ullum aliud opus militia præclarũ
 extitit absq; mea uel felicitate uel audacia. Vc-
 rum hæc fortasse posset alius quoq; uir fortis de-
 se iactare, etiam si nõ tam multa. Sed quis pos-
 set urbem ostendere captam à se milite uel cen-
 turione, sicut ego Coriolus? eodemq; die fusum ac
 fugatum exercitum hostium, sicut ego Antia-
 tium fugauis, qui ueniebant obsessis auxilio? ta-
 ceo talium facinorum contempta præmia, au-
 rum, argentũ, mancipia, iumenta, pecora, lati-
 funda: quando ad uitandam inuidiam ex omni
 præda unum tantum bellatorem equũ accepi, et
 ex captiuis unum hospitem, reliquas diuitias in
 commu

*commune deposui. Ob hæc facta utrum poena dignior eram an honoribus? utrum nequissimis civiũ subijci, an reddere iura inferioribus? An non ob hæc me plebs expulit, sed quòd aliàs flagitiosus essem ac luxu perditus. Et quis unquã vidit propter meum luxum aut licentiam aliquem multatum patria, uel libertate, uel pecunia, aut afflictum quouis modo? imò ne inimicus quidem ullus unquam mihi tale quicquam obiecit uel priuatim uel publicè: sed uniuersos habui testes quotidianæ frugalitatis inculpatisime. Dixerit aliquis ita me uersatum in republica, ut exosus hoc nomine in calamitatem incidrim, quòd cũ potuissem meliori parti adherere, deteriorem prætulerim, & continenter aduersatus optimatibus remp. patrio more tractantibus, potestatem eorum ad impericium uulgi trãsserre conatus sim. imò diuersissima fuerunt mea studia Minuci, ut penes senatum esset reipublice cura, & ut conseruaretur status eius pristinus. pro his honestissimis exercitijs, quæ apud maiores nostros habebantur emulatione dignissima, hanc felicem ac fortunatam gratiam patria mihi reddidit, non à plebe sola eiccto Minuci, sed multo prius à senatu: qui ab initio me spe inani erexit, dum tribunus aduersaret a structionibus sibÿpsis tyrannidem, securitatem pollicitus: deinde à plebe sibi metuens destitutus inimicis prodidit. in ipse Minuci consul eras
quando*

quando s. c. factū est de iudicio, & quando Valerius dedendam me plebi suadens ualde laudatus est: cum ego ueritus ne senatus quoq; suffragio damnarer, assensi & iudicandum me praebui. I nunc Minuci, responde utrum senatui poena dignus uisus sim ob bene tractatam rempublicam, an plebi tantūmodo. Si enim omnes contra me consensistis, & omnes me abire compulstis, liquet uirtutem esse inuisam uobis omnibus, nec esse locum in urbe qui uirum honestum ac bonum capiat. quod si a plebe senatus coactus est id contra animi sui sententiam facere, male institutam habetis rempublicā, in qua nequam homines plus quā senatum posse sitemini. & postea uultis ut in talem ciuitatem reuertar, ubi meliores parent deterioribus? ergo insanum me putatis. sed finge hoc mihi persuasum, & pace facta iam me reuersum, quid animi posthac erit mihi? quam uitam uicturus sum? Verum securiora consilia secutus, magistratus, honores, aliaq; quibus me dignum existimo appetam, ambiamq; fauorem uulgi penes quem talium conferendorum potestas est? malus igitur ex bono fiam, & nihil mihi praeterita uirtus proderit. an mores eosdem retinens, idemq; institutum in republica, aduersabor diuersum sentientibus? id quidem si fecero, dubio procul iterum plebem habebo insensam, iterum contra me poscet aliud iudicium: & in promptu crimen erit, quod per

ipsam restitutus in patriam, non colam eam incundis officijs. non potestis negare. Exorietur deinde aliquis Icilio similis aut Decio tribunus audax, qui accusabit me inter ciues dissidia ferere, aut insidiari plebi, aut rempublicam hostibus prodero, aut tyrannidē ut Decius calūniatus est affectare, aut aliud contra leges facere quodcumq; ipsi uisum fuerit: non enim inimico crimina decrunt: quibus accedent & hæc non diu dissimulata qua per me hoc bello gesta sunt, agri excisis arbutis uastati, præde abactæ, urbes ad defectionem coactæ, propugnatores earū partim cæsi, partim redacti in potestatē hostiū. Hæc obijicientibus accusatoribus quid responsurus sum? aut quo utar auxilio? An non igitur manifestum nihil præter pulchre ficta uerba uos asserre Minuci, & rem nefariam honesto nomine prætexere? non enim reditum mihi conceditis. sed uictimam plebi me reducitis, uolentes ac prudentes fortasse: nihil enim boni de uobis suspicor: aut si ita mauultis, sit ita nescire uos quid passurus sim. Sed quid mihi proderit uestra uel ignorātia uel stultitia, qui nihil uetare etiam si uelitis poteritis, & cogemini hoc quoq; largiri plebi sicut cætera. Jam satis ostensum est inuictum esse mihi hūc ut uos uocatis reditum, ut ego existimo celarem uiam ad perniciem. quod uero nec ad gloriam, aut honorem, aut pietatē mihi conferat, quando etiam de his monuisti Minuci recte

recte faciens : sed inhoneste ac impie facturum
 sim, si uestram autoritatem sequar, audi uicis-
 sim. Ego Volscis dum hostis eorum eram multa
 mala intuli, asserens imperium patrie, poten-
 tiamq; & gloriam. An non igitur par erat ho-
 norari me ab ijs quos beneficijs affeceram, à le-
 sis haberi odio? Igitur factum est quod debuit? imò
 fortuna in contrarium uertit omnia. Vos enim
 in quorum gratiam illis eram inimicus, exutum
 me bonis omnibus & in nihilum redactum abie-
 cistis: hi uero tot malis à me affecti me inopem,
 exulem, laris egenum exciperunt in oppida sua.
 nec contenti facto tam magnanimo, ciuitatem
 mihi dederunt apud omnes suos populos, simulq;
 magistratus & honores maximos. Omitto alia,
 nunc imperatorem me crearunt omnium quas
 emiserunt copiarum, & remp. in manus meas
 tradiderunt. Age quo pectore possem hos pro-
 ducere, à quibus sic honoratus sum, laesus uero ne
 minimum quidem? nisi forte beneficijs eorum le-
 dor, sicut nos meis. egregiam uero laudem mihi
 afferret apud homines cognita geminata pro-
 ditio. quis non me laudaret audiens comperisse
 me hostes à quibus iuandus eram, & ami-
 cos factos qui inimici capitales fuerat, ac postea
 cum deberem odio respondere odientibus, amore
 amantibus, fecisse contrarium? Iam uera quod
 ad deos attinet, considera Minuci, quales nunc
 erga me sint, quales'ue futuri sint in posterum, si

uestrum consilium secutus fidem prodidero. nunc
 adiuuant me quicquid aggredior, & nihil non
 succedit: id quod quantum argumentum putatis
 pietatis mea? Si enim contra patriam impium
 bellum gererem, oportebat habere me aduersa
 numina. quoniam autem secunda fortuna aspi-
 rat, & quicquid tento succedit, satis apparet
 me uirum esse pium, nec conatus meos impios.
 quid si mutatus res uestras promoueam, horum
 deteriores reddere cupiam? Annon omnia uer-
 tentur in cōtrarium, & ultricem experiar Ne-
 mesim? & sicut ex humili magnum me di fecer-
 unt, sic rursus ex magno fiam humilis? meisq;
 calamitatibus erudientur alij? Mihi quidem id
 persuasum est de dijs: & terribiles istas furias
 & implacabiles ultrices, quarum tu quoq; Mi-
 nuci meministi, tum credo uexaturas meū cor-
 pus & animum, si deseruero ac prodidero eos
 qui me seruarunt à uobis perditum, & insuper
 tractauerunt honorificentissime: quibus sponso-
 res deos dedi, me malo eorum non uenisse, & ha-
 etenus seruaui fidem. Dum uero amicos uocas
 Minuci qui expulerūt me, patriam qua abne-
 gavit, naturaq; leges inuocas, et de pietate dis-
 seris, uideris mihi communi sensu carere, qui ne-
 scias amicum ab hoste non aspecta facie discer-
 ni aut nomine audito, sed usu et operibus. ama-
 mus enim omnes iuuantē, ladentem odimus, no-
 ut humanis legibus uisum fuerit, sed iuxta scm̄
 piternum

piternum natura ius nullo antiquandum tempore, & firmiter inhaerens omnibus sensum habentibus. ideoq; & amicis ob acceptam iniuriam renuntiamus, & ex inimicis amicos facimus ob acceptam gratiam. patriam quoq; tantisper dum prodest pietate prosequimur, si noceat deserimus, non propter locum amantes eam, sed propter commoda. nec soli privati homines in hoc consentiunt, sed & ciuitates & gentes integra. atq; ita qui hanc opinionem habet, nihil a iure diuino humanoue discrepat. Ego certe dum meum ago negotium, iuste, utiliter, honesteq; facio, nihilq; a pietate digredior. nec iudicia morror hominum qui coniecturas magis quam ueritatem sequuntur, contentus approbare me dijs superis. quibus iuuantibus non conor impossibilia, si licet ex praeteritis argumentum de futuris sumere. Quod uero petitis ut modeste fortuna uisat, nec radicitus gentem Romanam eruat, urbemue subuertam funditus, poteram dicere Minuci, non esse hoc mihi in manu, nec a me peti debere: mihi copiarum tantum imperium creditum, penes hos manere belli & pacis arbitrium. Non tamen sic respondeo: sed in honorem deorum patriorum, sepulcrorumq; reuerentiam ac natalis soli, simulq; miseratione mulierum ac puerorum in quos immeritos maritorum ac parentum peccata recidunt, atq; etiam in uestra gratiam Minuci, quos legatos misit populus, hoc respon-

fum do. Si populus Romanus redhibitis agris et oppidis que occupauit, reuocatisq; colonis, Volscos in foedus amicitiam perpetuam, iusq; ciuitatis sicut Latinos iureiurando interposito recipiat, pacem ei do. Renuntiate hęc, & quemadmodum modo apud me, sic apud eos de iure apte differite. equum esse ut quisq; sua bona in pace possideat, magniq; estimandum nec hominem ullum nec tempus metuere: turpe uero alienarum possessionum cupidine bellum sustinere non necessarium coniunctum cum salutis periculo: & ostendite illis premia que alienorum agrorum appetentes manent rebus aduersis uel prosperis. & si uobis uideretur, addite: periculum esse ne dum aliena oppida inuadunt, si frustrantur, amittant etiam urbem propriam, & insuper inspiciant pessime tractari uxores, rapiq; liberos, & in seruitutem abduci parentes decrepitos. Doceteq; senatum, hęc mala non imputanda Marcio, sed ipsorum stultitię: si cum liccat iure seruato feliciter digere, maline de summa rerum aleam iacere, & continenter inhare alienis ditionibus. habetis responsum, pręterea nihil expectate aliud, sed abite & dispicite quid uobis opus factu sit. ad deliberandum xxx. dies do. Interim in uestram gratiam Minuci ex hoc agro abducam exercitum: non posset enim sine magno uestro danmo hic manere: ceterum ad trigessimũ diẽ expectate me ad accipiendũ responsum

sum reuersurum. His dictis surgens dimisit confistorium. Sequenti uero nocte circa ultimam uigiliam motis castris duxit ad reliqua Latinorum oppida: siue quòd reuera audisset uentura inde Romam auxilia, sicut apud milites pro concione dixit: siue ipse rumorem cum fuisset, ne uideretur cessare in gratiam hostium. Tum aggressus Longulam, expugnata minimo negotio diripuit sicut alias exinanitiq; captiuis abductis, ac mox porrò contra Satricanos duxit exercitiũ. & positus hoc quoq; oppido, praedaq; armorum cum presidio missa Ecetra, ipse cum copijs suis Scetiam petijt: & hac etiã capta ac direpta, Polustiam aggressus est. Hæc quoq; uix expugnata ad ulteriora dedit transitũ. Itaq; Albiolani & Mugillani expugnati sunt eodẽ impetu, Corani uero deditione in fidem recepti. Ita subactis intra dies triginta Latinorũ septem oppidis Romã petijt cum multo maiore quàm prius exercitu, & trigesimo fermè stadio ab urbe in Tusculana uia castra posuit. Interea senatus post diutinas de Marcij postulatis consultationes decreuit nihil faciendum indignũ maiestate Romani populi: sed si Volsci deductis è Romano sociorumq; agro copijs pacati legatos de amicitia miserint, senatũ consultare de conditionibus fœderis, ac deinde referre ad populum: sin manere pergant & rem hostiliter gerere, nihil misc decernendum. Semper enim populus Romanus

diligenter cauit ne uideretur hostium metu imperata facere: sed foedere iunctis aduersarijs & in fidem receptis largiretur quicquid equum peterent: eumq; animum constanter obrinuit in multis grauibus periculis usq; ad nostram aetatem, siue bellis externis urgeretur, siue civilibus. Hac ubi senatui placuere, rursus electi sunt in legationem alij decem consulares qui peterent nequid graue iubcat & indignum Romano populo, siquidem uelis diuturnum ac stabile foedus fieri: sed positis inimicitijs, abductoq; exercitu, uerbis & rationibus impetret quae cupiat: quando quicquid necessitas pro tempore uel priuatis hominibus uel ciuitatibus extorqueat, sanctissimè duret donec cesset ea necessitas. Cum his mandatis legati profecti sunt quamprimum audierunt de aduentu Marcij: ad quem admissi multis suaserijs uerbis usi sunt, seruata interim dignitate Rom. populi. Quibus ille nihil aliud respondit, nisi ut melius sibi consulerent, & reuertentur post triduum. non enim se ampliores daturum inducias. Cumq; illi nescio quid ad haec uellent dicere, non permisit, sed iussit euestigio castris excederent, minatus ni faciant habiturum se eos pro exploratoribus. ita illi silentio confessim se dederunt in uiam. Hac tam superba & minacia postquam legati renuntiauerunt senatui, ne tum quidem placuit emitti exercitum: siue quòd parum fiderent inexperto bellorum militi:

militi : erant enim tirones pleriq; : siue quòd timerent ignauiam consulum, in quibus nihil erat industrie, periculosam rati hanc aleam : siue deterriti sunt prodigijs, augurijs'ue, & S. byllinis oraculis, aut alijs religionibus patrijs, quorum etas ea fuit obseruantior quàm nostri seculi homines : sed iusserunt presidjs urbem firmari & propugnatoribus. Inter horum apparatus nondum abiecta omni spe flectendi Marcium si maior & honoratior legatio mitteretur, decreuit ut pontifices, augures, ceteriq; sacerdotes & sacrifici, quorum magnus est numerus, eorumq; nobilitate ac dignitate præcellètijs, præferentes deorum quibus initiati essent insignia, sacroq; uestitu uenerabiles, uno agmine castra hostium peterent, eadem postulaturi quæ legati proximi. Qui admissi & auditi ne ipsi quidem impetrarunt quæ uolebant : sed suasie eis ut irent & imperata facerent, si pacem habere cupiant : aliàs bellum uenturũ expectarent ad urbis mœnia : edixitq; ne posthac legati mittantur ad se.

At Romani hoc quoq; conatu frustrati desperata pace parabant se ad oppugnationem sustinendam, dispositis circa fossas & portas iunioribus, super mœnia uero emeritis, sed qui labori ferendo etiam tum essent idonei. Interea mulieres ut malo iam imminente relictis penetralibus adium priuatarũ currebant ad templa deorum, & cum lamentis pronoluebãtur ante simulacra:

ii 5 erantq;

erantq; omnia sacra loca referta eiulatu fœ-
 minarum supplicantium, sed Capitolini Iouis
 templum maxime. Ibi quadã dignitate præmi-
 nens annisq; matura, & aliàs prudens fœnuna,
 Valeria Publicolæ illius qui cum primis urbem
 à tyrânide liberauerat soror, diuinitus instincta
 in summa templi arca constitit: uocatasq; ad se
 ceteras, primum consolata est iubens bono esse
 animo nec perterriti periculo. deinde polliceba-
 tur unicam spem salutis publicæ reliquã, quæ in
 ipsarum solarum opera sita sit, si uelint quæ fa-
 cienda sunt facere. Tum una ex earum numero:
 Et quomodo nos fœminæ possemus seruare pa-
 triam uiris cessantibus? quas uires ad hoc habe-
 mus inualidæ & miseræ? Non opus est, inquit
 Valeria, manibus & armis, à quibus uacatio-
 nem habemus sexus priuilegio, sed uerbis & af-
 fectibus. Acclamatum est uno ore, proferret si
 quid haberet auxiliij. Tum illa: In hoc sordido
 & inculto uestitu, assumptis alijs mulieribus, du-
 centes et paruos liberos, eamus ad ades Veturia
 matris Marcij, & depositis ante ipsius genua
 pueris, rogemus cum lacrymis, ut nos innocentes
 miserata, & in extremo periculo constitutã pa-
 triam, progrediatur ad castra hostium, ducens
 secum nepotes eorumq; matrẽ & nos uniuersas:
 comitabimur enim eam, & ipse ducẽtes liberos:
 deinde ut supplex filium oret, ne quam calami-
 tatem inferat patri. nam ad eius lamenta &
 preces

preces miseratio subibit hominem, & humanitatis respectus. non ita ferrum pectus habet ac impenetrabile, ut matrē ante genua sua uoluntari sustineat. Placuit omnibus id consiliū, uotisq; factis ut diū precibus suis uim persuadēdi & gratiam adderent, procedentē è tēplo comitate sunt: ac mox assumptis alijs matronis simul adierunt domum *Veturia*, quas cum uidisset uxor *Marcij Volumnia* prope socrum asidens, mirata, quid inquit, uobis uultis mulieres, quòd tam multæ uenistis ad domum afflictam & miseram? Tum *Valeria*: In extremo periculo constitutæ iū ipsarum nostri pueri confugimus supplices ad te *Veturia*, quæ sola reliqua est opem à te petentes: primum ut miserearis communis patriæ, nec patriaris eam nemini unquā antè obnoxiam libertate à *Volsis* exui, si tamen parcent ei, & non funditus conabuntur euertere. deinde ut pro nobis ipsis supplicare uelis & his infelicibus pueris, ne simus inimicis ludibrio, quæ non sumus causa uestri infortunij. Siquid est in te humanitatis *Veturia*, misere mulier mulierum cum quibus sacra habuisti communia, & assumpta tecum bona hac *Volumnia* eiusq; pueris nobisq; supplicibus ferentibus hanc tenellam progeniem, uade ad filium, ora, obsecra, precari non desine, pro multis unam hanc repositens gratiam, ut pacem dei suis ciuibus, & reuertatur in desiderantem se patriam. certò enim persuadebis, nec despic

despiciet te ante suos pedes iacentem uir pius. Quem si in urbem reduxeris, & ipsa immortalē habebis gloriam, ut par est, ob ereptā è tam horribili periculo patriam: & nos honoratiores apud maritos facies, quæ bellum submouerimus quod ipsi nequiuissent repellere: uidebimur illarum posteræ ac progenies, quæ sub Romulo bellum Sabinum legatione sua diremerunt, conciliatisq; ducibus ac populis, urbem hanc ex parua magnam fecerunt. Honestum est periculum Veturia, filium recipere, liberare patriam, seruare suas ciues, uirtutis immortalē gloriam ad familie posteros transmittere. Concede nobis libens & alacris hanc gratiam nec cūctare Veturia, nam imminens periculū nullus moras patitur. His dictis effuse lacrymans conticuit. Lamentantibus autem & alijs mulieribus ac uehementer deprecantibus Veturia paulisper lacrymata inquit: Ad infirmā & exilem spem confugistis Valeria opem querentes à nobis miseris feminis, quibus non deest pietas erga patriam & uoluntas seruandi qualiscunq; ciues, sed non supersunt uires & efficacia. alienatus est enim à nobis Marcius ex quo triste illud iudicium de eo fecit populus, & totā familiam æque exosam habet ac patriam: id quod non ex alio quàm ipso cognouimus. Postquam enim damnatus domum redijt amicis deducantibus, cum reperisset sordidatas & in gremijs icnentes mæstos ipsius puer

pueros, deplorantesq; fortunam quam habituræ
 essemus illius orbatæ præsentia, stans aliquan-
 tum smotus siccis oculis ut lapis: Perijt, inquit,
 vobis *Marcus*, mea mater tuq; *Volumnia* mu-
 lierum optima, expulsus à ciuibus quòd uir bo-
 nus esset amansq; patriæ, quodq; pro ea multos
 labores pertulerit. at uos, ut bonas mulieres de-
 cet, modérate ferte hunc casum: hos pueros ab-
 sentia meæ solatium, educate ut dignum est uo-
 bis uestraq; familia: quibus ubi adoleuerint for-
 tunam precor meliorem meâ, uirtutem non dete-
 riorum: & ualete. iam enim ab eo relinquens ur-
 bem quæ bonos uiros non capit. Vos quoq; dij pe-
 nates & lares patrij genijq; huius loci præsides
 ualete. Hæc ubi dixit, nos miseræ edentes uoces
 quas dolor exprimebat, plangentesq; pectora,
 ruebamus in amplexus ultimos, ego maiorem
 trahens puerum, mater eorum in ulnis minorem
 gercns. Ille auersus & repulsis nobis inquit: Nec
 tibi mater *Marcus* posthac erit filius, sed abs-
 tulit senectutis tuæ nutritorem patria: nec tibi
Volumnia maritus, sed sis felix alium maritum
 nacta fortunatiorem me: nec uobis filij charissi-
 mi pater ero, sed orbi & desolati apud has usq;
 uirilem etatem educabimini. Hæc locutus non
 dispositis rebus domesticis, non mandatis ullis
 datis, ne loco quidem indicato quem peteret,
 abiit miser ex adibus solus ô matrone, sine ser-
 uo, sine pecunia, ne unius quidem diei uatico
 assum

*assumpto: & iam quartum hunc annum agie
 in exilio omnes nos pro alienis habens, nihil scri-
 bit, nihil mandat, non quid agamus scire curat.
 Apud tam durū & impenetrabilem animum
 Valeria quid efficiat preces nostrum, quas nec
 amplexu dignatus est nec osculo, nec ulla alia
 comitate, digrediens extremum ex adibus? At-
 tamen si hoc quoq; petitis uos mulieres, & cer-
 tum est uidere nos rem indecoram cœptantes,
 fingite iam & me & Volumniam ad eum acce-
 dere unâ cum pueris. quid primum ego mater di-
 ctura sum? quæ preces afferam filio? dicite &
 docete me. rogabo ut parcat suis ciuibus à qui-
 bus patria pulsus est innocens? ut misereatur po-
 puli, qui nec misertus est ipsius nec condoluit? ut
 deserat & prodat eos, qui multis afflicti ab eo
 calamitatibus, non hostiliter sed per amice exce-
 perunt exulim? quo animo rogabo filium, ut in-
 sensissimos sibi homines amet, seruatoribus in-
 iuriam faciat? Hæcine decet sanæ mentis ma-
 trem à filio petere, hæcine à marito coniugem?
 non cogite nos matronæ hæc orare ab eo, quæ
 impetrari neq; ius sinit neq; fas. Omittite mise-
 ras iacere sicut afflicte sumus à fortuna, nec
 dedecus insuper addite. Finita oratione tantus
 eiulatus mulierum coortus est, tantis ades per-
 sonucrunt gemitibus, ut longe per urbem exau-
 diretur clamor, & concursus multitudinis fieret,
 ita ut turbis opplerentur uici proximi. Tum
 Valer*

*Valeria denuo maiore contentione prolixis usa est precibus, alicq; matrone ut quaq; erat alterutri amicitia cognationeue coniunctissima: nec desinebant supplicare tangentes genua. Tandem Veturia precibus earum uicta legationem suscepit pro patria, pollicita se ituram cum uxore Marcij liberisq; & alijs quotquot uellent comitari coniugibus ciuium. Ita leta matrone dijs in uota uocatis egressa ex eius adibus, quid egissent consulibus nuntiauerunt. qui laudata harum uoluntate senatuq; conuocato retulerunt de profectioe illarum, & an permittenda sit rogauerunt sententias: multaq; uerba super hoc facta sunt, usq; ad uesperam consultantibus. quidam enim non paruum periculum demonstrabant, si mulieres una cum liberis sinerentur ire in castra hostium: nam si illi contempto iure supplicum & legationum eas retineant, fore ut urbe potiantur sine certamine: censebantq; solus Marcij cognatas sinendas proficisci una cum liberis. Alij ne his quidem permittendum exitum, sed diligenter asseruandas uelut obsides, quo minus hostes in urbē seuiant. Rursum alij suadebant omnibus permittendum, ut maiore cum dignitate Marcij cognatae perfungantur deprecatione pro patria. quas nihil mali passuras sponsores ostendebant primum deos quibus curae sunt supplices: deinde uirum ipsum quem adirent, cuius nota esset uita
integra*

*integritas abhorrens ab omni scelere. Hæc sententia uicij magna cum laude tum senatus prudentia, qui optime in futurum prospexit nihil deterritus periculo: tum pietatis Marcij, de quo hoste fuit opinio nihil patraturũ impium in imbellem ciuitatis partem quæ se ipsius fidei committeret. Senatusconsulto facto cõsules progressi in comitium concionem aduocant obscura iam nocte: expositisq; senatus placitis edicunt ut mane præsto sint ad portam qui deducant mulieres proficiscentes: se interim curaturos necessaria. Sub lucem matronæ pueros secum habentes cum facibus accesserunt ades Veturia, eamq; deduxerunt ad portam. Consules qui mulas iugales, carpentæ, aliãq; uehicular præparauerant, impo-
 sitas eis profecti sunt per satis longum uia spæ-
 tium. aderant in consulum comitatu multi senatores aliq; ciues, laudantes eas & precantes eis fausta omnia. Ut uero à longe prospectum est agmen mulierum, Marcius mittit aliquos equites qui cognoscant quenam ea turba urbem egressa sit, & ad quid ueniat: cumq; renuntiaretur, Romanas matronas aduentare cum pueris, & matrem ipsius uxoremq; cum suis pueris præcedere: primum demiratus est mulierum audaciam, quæ castra hostium peteret absq; uirorum præsidio, idq; cum pueris, nec pudore matronali retentæ quo minus in ignotorum uirorum conspectum uenirent: nec periculo deterritæ quod
 incur*

incurrere poterant, si apud suos ius minus uale-
 ret quàm lucri ac prædæ cupiditas. deinde cum
 idem prope essent, occurrere matri extra castra
 cum paucis decreuit, imperatorias secures relin-
 quere iussis licitoribus, & fasces ubi prope ma-
 trem ueniretur submittere. sic enim Romanis
 mos est, quoties minores magistratus obuiam
 sunt maioribus, qui seruat & hodie. Ex hoc
 more tunc Marcus uelut maiorem potestatem
 conuenturus, imperij deposuit insignia. Tanta in
 eo uiro pietatis cura fuit. Ubi uero conuenere,
 prior mater accessit ad salutandum, sordidatæ
 in morem lugentium, oculis lacrymatione tabi-
 dis, miserabilis admodum qua uisa Marcus,
 rigidus hætenus & confirmatus ad perseren-
 das omnes molestias, non ualuit amplius mane-
 re in proposito: sed abreptus humanis affecti-
 bus, amplexus est eam salutauitq; blandissime,
 & flens diu dolore exanimatam labantemq;
 sustinuit. Postquam matris salutationi satis
 indulgentum est, uxore ac liberos excipiens inquit:
 Bone mulieris officium fecisti Voluntia que apud
 matrem meam manseris, non deserens eius soli-
 tudinem, quo nihil mihi gratius potuisti facere.
 post hæc utrunq; filium exosculatus, rursus se
 ad matrem uertit, iussitq; dicere quid postulet.
 Illa omnibus audientibus ait se nihil petituram
 impium, rogabatq; ut pro tribunali se audiret.
 pergratum id fuit Marcio, qui se putabat ho-
 nestius

nestius responsurū coram multitudine, nec defu-
 eurus iustas rationes quibus occurreret matris
 precibus. Ergo ad imperatorium tribunal pro-
 gressus, primū insit lictores inde sellā in pavi-
 mentū transferre, indignum ratus è sublimiore
 loco & pro potestate cū matre agere. deinde no-
 bilissimis ducum & centurionū adhibitis in cō-
 sessum, & admissis quicumq; adesse cuperēt, ma-
 tri fecit dicendi copiā. Tum Veturia stans unā
 cum cōiuge Marcij liberisq; & Romanarū ma-
 tronarū nobilissimis, primū diu fleuit humi de-
 fixis oculis, multū ipsa specie mouens ad miseri-
 cordiā: deinde ubi ad se redijt sic locuta est. *Haec*
mulieres fili Marci cogitantes uim hostilem &
calamitates persequēdas si urbē nostrā expugna-
ri contingeret, desperata omni ope alia, quādo-
quidem uiris earū pacem petentibus nimis dure
ac superbe respondisti, adductis sic cū suis pueris,
& pannis hisce amictu lugubribus, confugerūt
ad me tuam matrē, & Volumniā tuam uxore,
rogantes ne dissimulaueris firamus se indignis-
sime tractari à tuis, quæ nulla unquā in re nos
offendissent, & felicitatis nostræ tempore bene-
uolæ, nec inuictæ miseriarum nostrarum condō-
lencia. Testes enim eis sumus, post discessam tuā
è patria, nos desolatus in rebus afflictis conti-
nuenter interuisit atas ab eis consolantibus &
compatiētibus. Quorum officiorū memores ego
& uxor tua domestica uita mihi socia, preces
car

earum non auersata sustinuimus ita ut roga-
 bant uenire ad te, & deprecari pro patria. Hic
 Marcius orationē eius interrumpens, Rem, in-
 quit, impossibilem petis mater, ut hospites pro-
 dam expulsoribus. & meis spoliatoribus maxi-
 morum bonorum largitores, quibus ego impera-
 tor creatus deos atq; demonas spōsiores dedi, nec
 me proditurum rempublicā eorum, nec pacē ho-
 sti daturum nisi ex consensu Volscorū omnium.
 Proinde tum deorum metu quos iuravi, tum ho-
 minum reuerentia quibus fidem dedi, debellabo
 cum Ro. populo. quòd si agros de Volscis occu-
 patos reddiderint, ipsosq; in amicitiam &
 aquabilem societatem sicut Latinos receperint,
 pax eis dabitur, aliter uero non. Vos igitur ma-
 trona abite, & dicite hac maritis uestris, &
 suadete ne delectentur usurpandis alienis di-
 tionibus, sed contenti sint si datur frui proprijs,
 nec expectent dum Volsci bello adempta eodem
 iure belli recipiant. Victores enim non satis pu-
 tabunt sua recipisse, nisi etiam uictos spolient.
 qui si pernicacia solita retinentes quæ nihil ad
 se pertinent, malent quiduis perpeti, illis impu-
 tate uentura mala, non Marcio, nō Volscis, non
 cuiquam aliorum mortalium. Te uero mater ui-
 cissim filius oro, ne sis mihi auctor facinoris in-
 iusti iuxta atq; impij, neue stes pro insensibilibus
 mihi contra amicos fidiſsimos: sed mecum ma-
 ne ut æquum est, & eandem quam ego patriam

incole, & domum quam paravi, meis honoribus
 frui, mea te oblecta gloria, amicos & inimi-
 cos cōmunes mecum habitura. Depone iam lu-
 etum istum misera, quē pertulisti propter meum
 exilium, & uexare te isto squalore desine. mihi
 enim mea mater cetera supra spem & supra
 notum contigerunt benignitate deorū atq; ho-
 minum: tui uero cura, cui non refero in senectu-
 te nutricandi gratiam, in abescēs pectōri acer-
 bam mihi uitam facit, nec sinit frui bonis prae-
 sentibus. quōd si mecum esse uolueris particeps
 rerum mearū omnium, nihil mihi ad summam
 felicitatē deerit, quae potest homini consingere.
 Finita oratione Veturia tātisper cunctata dum
 circumstantiū acclamations conquiescerent, sic
 locuta est. At ego fili Marci nec ut Volscos
 prodas postulo, qui exulem te receperunt, & ho-
 norauerunt imperio copiarum suarum concedi-
 so: nec uolo ut reconcilieris priuatim absq; con-
 sensu publico, contēpta religione iurisiuradi, quo
 te obstrinxisti dum sumeres imperiū: nec credas
 matri tuae sic mentem deos ademisse, ut unico
 filio carissimo turpe aliquid & impiū suadeat:
 sed rogo ut de cōmuni gentis sentētia hostis esse
 desinas, autoritate tua Volscis inductis ad aequas
 condiciones, & pacem quae utrisq; honesta sit: id
 quod fieri poterit, si nunc abducto exercitu in
 unum annum concedas inducias. eo temporis spa-
 tie licetbit legatis ultra. citroq; cōmeantibus de
 amic

amicitia uera & firma pace agere. certo enim scito populum Romanū quoad maiestate ipsius salua fieri poterit, omnia non grauatim concessurum uerbis & precibus: quod si quis ui cogat, ut tu nunc facis, nihil largiturum nec maius nec minus, sicut potes aliorum exemplo discere, uel hoc Latinorum nouissimo, qui depositis armis impetrarunt quicquid petierant. Volsci, sicut fieri solet, insolescunt felicitate nimia: quos si doceas qualemcūq; pacem quouis bello potiorrem esse, & amicitias spontaneas coactis preferendas ut firmiores: esseq; prudentium uirorum rebus prospere succedentibus moderate fortuna uti: cōtrā in afflictis ad nihil inhonestum se demittere: aliaq; quae ad lenitatem & equitatem faciunt, nō ignota uobis remp. tractantibus: facile ponent ferociam, & arbitrio tuo committerent ut agas quae in rem ipsorum fore uidebuntur. quod si difficiles se praebeant, nec admittant tua monita, eluti rebus gestis tuis auspicijs, ac si fortunam perpetuo sint habituri propitiam, palam depone imperiū: ne uel proditor fias corū qui fide nituntur tua, uel hostis coniunctorum indiuulsis necessitudinibus. nam utrumq; est impiū. hae precatura ueni ad te Marci fili, non impossibilia sicut tu ais, sed quae salua pietatis ac iustitia consciētia possis facere. At insaniam times siquid des meis precibus, auditurus ingratus erga benemeritos, qui te hostem excepimus

kk 3 host

hospitio admississent in partem omnium qua communicantur natiuis ciuibus. hæc sunt enim qua uerbis extollis tantopere. ergo non abunde illis retulisti gratiam, iam nunc uictis à te beneficentia? quibus cum hæctenus gratum & optatum fuerit in libera patria uiuere, non solum constabilisti eis hanc libertatem, sed in tantum ipsos euexisti, ut ambigant utrum imperium Romanum delere sit satius, an in societatem eius donatos ciuitate recipi. Omitto spoliatorum ornamenta, ditatumq; præda militem. Et hos tantis per te auctos felicitatibus putas non fore contentos bonis suis præsentibus, & indignaturos nisi patriæ sanguine parentaueris eorum manibus? Ego certe non puto. Superest etiam dicendum quiddam, si rationem in iudicium adhibeas, multum apud te ualiturum, parum si iram, de iniusto odio quo persequeris patriam. que neq; sana erat aut institutis patrijs regebatur, quando de te suffragia tulit, sed morbo laborabat magnaq; tempestate iactabatur: neq; totius ea fuit sententia, sed peioris partis sequentis præfectos nequissimos. imò etiam si non à pessimis, sed ab omnibus, ut inutilis recip. expulsus fuisses, tum quoq; debuisses obliuisci eius iniurie. nam & alijs multis optimis patriæ consultoribus idem usu uenit: variq; in rep. uersantur, quorum uirtuti non aduersetur emulorum inuidia. ac tamē ferūt hæc Marci uiri fortes ut hu-

mano

manos casus , deliguntq; sibi domiciliũ ubi pa-
erie nihil incommodent. Fecit hoc Tarquinius
Collatinus, ut domesticum exemplũ afferã, is qui
inter præcipuos liberatores urbis fuit: deinde ca-
lumniam petiit quòd mutato animo faueret ty-
rannorum reditui, & ob hoc pulsus in exilium,
non recondidit iram, nec cum tyrannis arma in-
gratis ciuibus intulit, quo factò uerisimiliorem
fecisset calumniam: sed in ueterem nostram pa-
triam Lauiniũ se contulit, ibiq; uita reliquũ ex-
egit , nihilo iniquior patria. Sed fac licere laesis
nullo amcorũ inimicorũ, noxiorum innoxiorum
discrimine ulcisci acceptam iniuriam, an non fa-
sis pœnarũ exigisti ab iniquis iudicibus? ferti-
lissimos eorum fundos fecisti pecoribus compa-
scuos , urbes depopulatus es socias multis labo-
ribus redactas olim sub ipsorum imperium, iam
tertium annum intra mœnia cohibitos grauasti
commeatiuum inopia. nunc pergis diruta urbe in
captiuitatẽ abductis ciuibus exsatiare imma-
nam iracundiam. & neq; uenientes à senatu de-
gatos, absolutionem criminis reditumq; in pa-
triam offerentes, uiros amicos es reueritus, neq;
sacerdotes postremo ab uniuerso populo missos,
uiros senes præferentes uerbenas & sacras co-
ronas calitum : sed hos quoq; repulisti pernica-
citer , imperioso responso haud secus ac uictis
dato. Equidem non possum laudare hæc tam su-
perba & immatia, tamq; inhumanam iuris

executionem, cum uideã omnes homines in mu-
 tuis offensis ad deprecationem confugere: & à
 dijs hunc morem institutũ, ut nostro merito ira-
 tos placemus humiliter petita uenia. Sic enim
 quæuis ira solet languescere, & in misratio-
 nem uersi odium. eos uero qui superbe supplicium
 preces despiciunt indignationem deorum incur-
 rere, & miseris absunt calamitatibus. nam ipsi
 dij qui sic iubent, ante omnes nobis exẽplo sunt,
 faciles ad humanorum erratorum ueniam &
 placabiles, sepe numero post graues peccatorum
 offensas uotis propitiati ac uictimis. nisi forte
 tibi Marci æquum uidetur, deorum iras morta-
 les esse, immortales hominũ. Recte igitur & ex
 dignitate tua faceris, si remiseris culpam poeni-
 tenti patriæ, perentiq; pacem ac ueniam, &
 quicquid olim tibi abstulit, nunc restitucẽti. quod
 si erga illam es implacabilis, mihi fili hanc ho-
 noris causa cõcede gratiam, a qua nihil uulga-
 re accepisti, quale quiuis alius filius, sed res ma-
 ximas ac pretiosissimas, quibus parasti cetera,
 nimirum tale corpus & talem animam. à me
 enim hæc mutuatus es, nullo auferenda uel loco
 uel tẽpore: nec omnia Volscorum aliorumue ho-
 minũ beneficia, etiã si calum attingant magni-
 tudine, tantum apud te ualere fines, ut his cedat
 nature ius: sed meus eris omni tempore, mihiq;
 primã debebis acceptæ uitæ gratiã, & sine cau-
 satione obsequeris meis precibus. Hanc enim le-
 gem

gem natura prescripsit omnibus qui sensus & rationis sunt participes : qua freta Marci fili ego te oro ne bellum inferas patriæ , & obsisto tuae uolentiae. aut igitur me prius resistentem tibi matrē tua manu macta furijs, atq; ita bellum infer patriæ : aut matricidiū exhorrescens cede tuae matri, & uliro dona fili hanc gratiā. Ergo cum hanc legē, quam nullū unquam tempus aboleuit, pro me habeam, indignā me censeo Marci quæ sola honoribus ab hac mihi concessis per te spolier. huic accedūt mea beneficia, quæ multa et magna cōmemorare possum: quādo te pupillū à patre relictum assumens mansi uidua , educationis labores pertuli , nec matris tantū, sed patris, fratris, nutricis, sororis, omnium carissimarum necessitudinū loco tibi fui. deinde ubi uirilem togā sumpsisti cum liceret mihi relictis curis alteri nubere , aliosq; liberos gignere, & plura parare senectuti meæ presidia, nolui, sed mansi in eisdē laribus, contenta presentis uisæ genere, in te uno collocatis omnibus meis uoluptatibus & commodis , quibus me fraudasti partim sponte, partim inuitus, fecistiq; omnium matrum miserrimam. quo enim unquam tempore ex quo adultus factus es, uixi sine meum aut tristitia? quando exhilaraui propter te animum, cum te uiderem bella bellis, praelia praelijs nequentem & continuantem alia post alia reportare uulnera? Sed forte uoluptati mihi matri

kk s esse

esse cœpisti ex quo admotus es ad curam reipub.
 imò tum maxime infelix fui, uidens te iactatū
 seditionibus. in quibus enim maxime pollere ui-
 debaris actionibus, uehementius spirans contra
 plebeiam factionem aduersam optimatibus, hæ-
 me terrebant plurimū, cogitantē humane uitæ
 uicem exiguuo momento mutabilem, quæq; plu-
 rima audieram de aliorum casibus, semper illu-
 stribus uiris infensam aut decorum indignatio-
 nem aut inuidiam hominū. atq; utinam me se-
 fellisset animi mei presagium. oppressus es inui-
 dia ciuium, & abreptus à patria. quæ autem
 post hæc uita mea secunda est, si licet uitā dicere,
 ex quo me disolatam cum hisce pueris relin-
 quēs abūsti, in his sordibus exacta est, in his pā-
 nis lugubribus. pro quibus omnibus hæc à te re-
 posco gratiam, nec hætenus tibi molesta, nec fu-
 tura in posterum, ut reconcilieris tuis ciuibus
 iam tandē, & desinas implacabiliter irasci pa-
 trie, quod utriq; nostrum bonum fuerit atq; cō-
 modum. nam & tu persuasus nihil facinorosum
 admittes, puramq; & immunem à diris seruabis
 conscientiam: & mihi à toto populo honor ha-
 bebatur, à uiris pariter ac mulieribus, feliciterq;
 reliqua uita defunctæ gloriæ sempiternam, ut
 credendum est, res hæc pariet: & si quis locus
 est, qui humanas animas à corpore solutas
 recipiat, meam non subterraneus caligino-
 susq; capiet, miserorum domicilium, nec campi
 quos

quos Zethæos nominant: sed sublimis & purus
 æther, in quo aiunt dijs genitos beatos animos
 degere: quibus renuntiata tua pietate cōcessaq; sibi
 gratia & honore habito, semper aliquam
 bonam retributionem tibi petet à superis. quòd
 si repulcris tuam matrem & inhonoratam di-
 miseris, quid tibi propterea mali uenturum sit
 non possum dicere, nec libet ominari tristia. illud
 sat scio, etiam si tibi cætera omnia succedant
 prospere, fingamus enim hoc quoq; certe propter
 meos casus uexaberis dolore perpetuo, qui te nõ
 sinet frui bonis alijs. non sustinebit enim Vici-
 ria contumeliosam repulsam passa tot testibus
 uel minimum temporis spatium superuivere, sed
 in conspectu omnium uestrum tum amicorum
 tum inimicorum meipsam interficiam, uindictã
 commẽdans diris ultricibus. quam necessitatem
 aueriant dij Romani custodes imperij, dencq; bo-
 nam ac piam mentem Marcio, ut sicut in ad-
 uentu meo secures deposuit & fasces submisit,
 sellamq; de tribunali in solum transtulit, cæte-
 raq; imperatoria insignia uel minuit uel in to-
 eum amouit, significans se in alios imperium ha-
 bere, ipsum subiectum materno imperio: ita nõ
 honoratam me faciat & conspicuam donata
 communi patria, reddatq; è miserrima mulierũ
 omnium felicissimam. & si fas est ad filij genus
 matrem procumbere, nec hoc nec aliam quãuis
 submissionem grauabor pro salute patria. *Hæc
 elocuta*

elocuta humi se proiecit, & ambabus manibus
 amplexa pedes Marcij deosculata est: ac mox
 secutus est ingens ciuium mulierum. Volsci, uero
 qui assidebant, nouitatem eius spectaculi non
 ferentes auerterunt oculos. ipse Marcus profi-
 liens è sella, correptam matrem erexit semani-
 mem, eamq; cõplexus cum multis lacrymis ex-
 clamauit, *Vicisti mater, quod nec tibi bene uer-
 ret, nec mihi. Patriam seruasti, me uero piū &
 indulgentem perdidisti filium.* Hæc effatus iuit
 in tentorium. iussis sequi uxore, matre, atq; li-
 beris, eamq; dicm absumpsit deliberando cū eis
 quid opus factō sit. tandem in hæc cõsensum est.
*De reditu eius nec ad populum referre senatū,
 nec ipsum quicquam statuere, priusquam cum
 Volscis pax componatur receptis in amicitiam.
 ipsum uero copiis sine noxa non secus quā per
 pacatas terras abducere: redditaq; ratione re-
 rum in imperio gestarū ad utilitatem eorum à
 quibus id commissum accepisset, petere ut si fieri
 possit, se pacificatore amicitia inter utrosq;
 cõcat æquis conditionibus. quod si successibus
 elati pacem recusent, abdicare se imperio. aut
 enim idoncorū inopia neminē suffecturos: aut si
 temere cuiuspiam exercitum cõmiserint, suo ma-
 gno malo cognituros quid debuissent eligere.*
*Hæc sunt que tum uidebantur iusta & pia, nec
 ullam infamiam, cuius maxime is uir rationem
 habuit, allatura. Sed terrebat eos quadam su-
 spicio,*

spicio, ne forte inconditum vulgus frustratū spe
 delendi amulorum potentiam, factum id ferat
 iniquius, & tanquam proditorem indicta cau-
 sa perimat. uisum est tamen uirtute ac fide inco-
 lumi quoduis subire periculum. iamq; uergente
 sole post mutuos amplexus egressi sunt è tento-
 rio: ac mox mulieres in urbem reuersæ sunt. At
 Marcius pro concione causa reddita cur à bello
 desisteret, rogatisq; militibus darent ueniam, et
 domum reuersi beneficiorū memores adissent sibi
 contra uim aliorū, multa in eam sententiam lo-
 cutus iussit parare se in profectionem excessu-
 ros castris nocte proxima. Romani uero leuati
 metu periculi: nam rumor reditum mulierū præ-
 uerterat: lati procurrebant obuiam, salutatio-
 nibus, iubilis, alijsq; hilaritatis signis, ut solent
 præter spem erepti, præ se ferentes gaudium, mo-
 do singuli, modo conuenientes in circulos: totaq;
 noctem exegerunt in conuiujs & uoluptati-
 bus. sequenti uero die coactus à consulibus se-
 natus de honoribus Marcio decernendis agere
 in aliud tempus magis opportunum distulit. ma-
 tronis uero ob prompte nauas am reipub. operam
 decreuit laudationem in æs incisam referendam
 in ararium ad perpetuam posteritatis memoriã:
 præterea premium quod ipsis foret. gratissimū:
 quod senatusconsultum plebiscito confirmatum
 est. illæ de communi consilio n. h. l. inuidiosum pe-
 tuerunt, nec aliud quam ut sibi senatus permissis
 liceat

liceat templum Fortune muliebri edificare, quo loco incolmitatem urbis impetrauerant, eoq; quotannis cōuenire ad sacrificium, redeunte die quo pax data est. Senatus tamen populusq; Romanus decreuit locum cmi pecunia publica ubi sanum dedicaretur deæ, in eoq; templum et ara ex præscripto pontificum: sumptuq; publico sacrum anniuersarium ibi fieri, cui præsit matrona quã ipsæ delegerint ad id ministerium. Itaq; ex senatusconsulto prima creata est sacerdos Valeria, quæ mulieribus legationis autor fuerat, & Marcij matri persuaserat, ut ei profectiōni uellet interesse. qua præeunte primum sacrificium mulieres peregerunt pro populo in ara recens in sano facta, priusquam absolueretur templū aue deæ simulacrū, calendis decēbris anni secuti proxime. nam ea die bellum finitum fuit. anno deinde post primū sacrificiū altero ædes quæ publice locata fuerat dedicata est pridie nonas quintiles à cōsule Proculo Virginio. Non alienum autem fuerit à legibus hstoriae, & cum primis necessarium ad corrigendam persuasionē quorūdam, qui deos nec honoribus per homines sibi delatis gaudere, nec sceleribus offendi opinantur, memorare manifestatam numinis eo tempore presentiam, idq; semel atq; iterum, sicut habetur in commentarijs pontificum: ut religiosi homines confirmentur in sua pietate, nec eos bonæ mentis pœnitcat: inemendabiles uero

tanto

tanto magis exosi sint dijs & miseri, si neq; maiorum autoritate moveantur, ut credant diuina providentia regi res hominum. Fertur cum ex senatusconsulto publice locatum esset dea templum atq; simulacrum, seorsum ex collaticia matronarum pecunia locatam aliam effigiem: cumq; utraq; consecraretur eo ipso die dedicationis eam que mulierum sumptu parata fuerat, latine locutam in mulierum presentia, uoce clara & diserta, RITE ME MATRONAE DEDICASTIS. Cumq; ut ferè fit in nouis & inopinatis uel uocibus uel uisionibus, multe dubitarent ne forte non simulacrum esset quod humanam uocem ediderat, praesertim que tum aliud agentes non satis attente uiderant loquentem effigiem, nec satis crederent ijs que se etiam uidisse aiebant: paulò post iam referto templo, cum forte fortuna maximum esset silentium, maiore uoce iterum totidem uerba simulacrum edidit, ut nulla relinqueretur ambiguitas. His cognitis senatus decreuit annua sacra ceterumq; cultum ex pontificum sententia. Ceterum mulieres monitu primæ sacerdotis morem instituerunt simulacrum hoc nec à bis nuptis coronari nec à uidijs, sed solis recens nuptis tribui hoc honoris & ministerij. Verum de his rebus nec silentio prætermittenda erant que produntur ab eius gentis domesticis scriptoribus, nec diutius immorandum est talibus di

bus digressionibus. quapropter reuertar ad nar-
 rationis seriem. Post discessum mulierum Mar-
 cius sub diluculum motis castris uelut amicus
 iter faciebat: & postquam Volscorum fines at-
 tigit, totam prædam quæ ipsi contigerat largi-
 sus militibus, nihilo sibi retento domum redijt.
 Legiones Volscæ diuitijs graues reuerse gau-
 debant à bello interquiescere, fauentesq; suo du-
 ci facile ignoscebant supremam manum bello
 non impositam maternarum precum reuerentia.
 at iuuentus quæ domi relicta māserat, inuidens
 tam luculentis lucris militum, & frustrata spe
 quam de perdomandis Romanis expugnandaq;
 urbe conceperat, uehementer contra eum exa-
 sperabatur: ac postremo assumptis in odij socie-
 tatem aliquos gentis proceribus in tantum effe-
 rata est ut ad impium facinus progressa sit. sed
 maxime Tullus Aetius iras popularium con-
 citauerat, quòd multos haberet in unoquoq; op-
 pido factionis suæ homines. Is iamdudum inui-
 dia percitus decreuerat Marcium, si subiugata
 Roma uictor reuerteretur, per insidias clam tol-
 lere: sin re infecta rediret, ut proditorcm interfi-
 ciendum suæ factioni obycere: quod & factum
 est. coacta enim non mediocri manu accusauit
 hominem, coniecturis de futuro sumptis ex re-
 bus præteritis: iubibatq; ut abdicato imperio ra-
 tionem administrati redderet. præerat autem
 ijs copijs quas oppidorum præsidio relictas di-
 ximus.

ximus, & poterat pro imperio uel concionem
 conuocare, uel diem cuiilibet dicere. Marcius
 uero neutrum detrectabat, tantum de ordine
 contendebat, uolens prius rationem rerum bello
 gestarum reddere, ac tum demum si ita Volscis
 omnibus uideatur imperium deponere. nec de se
 iudicium committi uolebat uni cuiquam populo,
 quod nullius non maiorem partem corrupisset
 Aetius, sed uniuerse gentis legitimis comitijs,
 in qua mos erat quoties de magnis rebus cōsul-
 randum esset, consiliarios conuenire è singulis
 populis. id non ferebat alter, ut qui sciret uirum
 disertum, si in dignitate manens rerum egregie
 gestarum rationem redderet, facile persuasurum
 multitudini: & adeò alienum fore à proditionis
 crimine, ut clarior etiam & honoratior factus
 potestatem componende pacis consensu omnium
 acciperet: diuq; durauit in comitijs ea conten-
 tio, exactis per altercationes diebus aliquot.
 uim enim neuter poterat inferre alteri, quod pa-
 res essent dignitate imperatoria. Cumq; nullus
 contentionum finis fieret, Tullus die dicta Mar-
 cio, ad quam imperio deposito causam de pro-
 ditione diceret, subornatisq; ad facinus auda-
 cissimis quibusdam quos pollicitationibus cor-
 ruperat. uenit ad indicta comitia: progressusq;
 ad tribunal, postquam multum diuq; accusa-
 uit Marcium, prouocabat multitudinem, ut nisi
 ille sponte deponeret imperium, totis uiribus eum

compesceret. qui cum editiorem locum conscen-
disset ut pro se diceret, primùm à factione Tulli
loqui uetante reclamatum est, deinde ferocissi-
mus quisq; feri conclamant, circumuentumq; la-
pidibus coniectis necant fœdum in modum.
Eum in foro iacentem, & qui casum illius ui-
derunt, & qui iam mortuo superuenerunt mise-
rati sunt, ut qui malam recepisset gratiam, me-
morantes quàm bene meritus esset de republi-
ca: homicidasq; illos comprehensos cupiebant,
qui tam impium perniciosumq; exemplum edi-
derint, & per uim hominem iniudicatum
eumq; ducem occiderint. Sed insignis fuit co-
rum indignatio, qui auspitijs eius militauerant:
& quoniam non potuerunt uiuo succurrere,
statuerunt defuncto debitam referre gratiam,
collatis in forum rebus ad honorandum bo-
num uirum necessarijs. iamq; paratis omni-
bus ornatum imperatorio cultu imposuerunt in
lecticam instratam splendide: tum prelati ma-
nubijs & spolijs, coronisq; & captarum ur-
bium imaginibus, suis humeris extulerunt eum
spectatissima fortitudinis iuuenes, mœsto ac la-
crymante populo funus deducente ad rogam con-
structum in præcipuo suburbio. Ibi cæsis inferijs
parentatum est ei non aliter quàm fieri solet in
summorum regum aut imperatorum exequijs:
ardentiq; astiterunt ultimum uale dicentes &
amici donec flâma languescens subsideret: moxq;
ossa

ossi collecta humauerunt eodem loco, & insu-
 per tumulum altum certatim congesserunt, mo-
 numētum insigne futurum apud posteros. Hinc
 exitum habuit *Marcus*, atate sua uir bello
 maximus, & omnibus iuuenilibus uoluptati-
 bus superior, iustitiæ cultor non legum pœna-
 rum uel metus coactus, sed utroneus & ad hanc
 natus, ut qui uix inter utruerque numeraret inno-
 centiam, nec solum ipse alicuius ab omni uitio,
 sed ab alijs etiam uiritem exigens, magnani-
 mus ac munificus, & ad subleuandam amico-
 rum quam nosset inopiam promptissimus, belli-
 caq; laude nulli secundus ex optimatibus. &
 nisi impeditus fuisset seditionibus, maximum in-
 crementum eius auspitijs accepisset Romanum
 imperium. Sed non poterat omnes uirtutes na-
 sura humana capere, nec unquam e mortali se-
 mine nascetur uir absolute bonus. huic certe tan-
 tis diuinitus ornato uirtutibus inhæserūt etiam
 quadam uitia. non inerat enim eius moribus
 mansuetudo & hilaritas, nec in appellando sa-
 lutandoq; comitas, nec in offensis ingenium pla-
 cabile, nec illa que omnes actiones humanas or-
 nat gratia, sed semper morosus & tristis erat.
 hæ ei sepe in bellis obseruunt, præcipue rigida
 immodicaq; iuris obseruantia, & nulla equi-
 tate temperata seueritas. Videturq; uerum esse
 illud ab antiquis dictum philosophis, mediocri-
 tates non extremitates esse morum uirtutes.

praesertim iustitiam. Nam siue infra modum sit, seu excedat nimium, parum prodest: interdum etiam quosdam in calamitates & mortes miserabiles irreparabiliaq; damna conijcit. Marcio sanè nihil aliud exiliū attulit, ceterarumq; uirtutū fructum abstulit, quā summa & exactissima iustitia. Cum enim debuisset plebi non nihil cedere, obsecundareq; eius cupiditatibus, atq; ita primus inter ciues haberi, noluit: sed contradicens ad iniusta omnia conciliato sibi odio expulsus est. Volscis etiam bello finito cum liceret ei deponere imperium & migrare aliò donec rediret in patriam, neq; se inimicorū insidijs & incondita multitudini obycere, malens suo periculo rationem rerum gestarum reddere ijs a quibus id imperium acceperat, & si conuinceretur maleficij poen. as dare legibus, summa iustitia non pulchram mercedem recepit. si igitur corrupto corpore simul etiam anime substantia quaecunq; tandem ea est interit, haud uideo quomodo beatos credere debeā, qui nullo ex uirtute fructu percepto, etiam pereūnt propter eam. quod si immortales sunt nostrae animae ut quidā existimant, aut post relictum corpus aliquantodurant tempore, bonorum uirorum longissimo, malorum contra perbreui, non contemnendum praemium uirtutis studiosos sequitur, etiā si fortuna usi sint parum propitia, uidelicet bene audire à uiuentibus, & frui diuturna sui memoria:

via: quod & illi uiro contigit. non solum enim
Volsci mortem eius luxerunt, & colunt ut uirū
 olim optimū: uerū etiam *Romani* ubi cum casum
 cognouerunt, accipientes pro suo magno infor-
 tunio, priuatim ac publice luxerunt hominem:
 & eorum matrone, sicut in domestico luctu, po-
 sito auro & purpura ornatuq; cetero, atro a-
 miectu sunt usq; per annum integrum. quinctiam
 memoria eius post quingentesimū ab obitu an-
 num nondum euauit, sed nostro quoq; tēpore
 ab omnibus celebratur ut uir iustus et pius. Ita
Romani euaserunt hoc periculum, quale nun-
 quam ad eam aetatem adierant, quo minimum
 abfuit quin à *Volscis* & *Aequis* *Marcio* du-
 ce urbs funditus euersa sit. Post paucos inde dies
 ambo *Romani* consules cducto magno exercitu
 progressi usq; ditionis suae terminos, castra me-
 tati sunt seorsim in duob⁹ tumulis munitissimis.
 nihil tamen gesserūt memorabile, sed re infecta
 reuersi sunt, tamen si hostes egregiā occasionem
 rei bene gerendae praebuerāt. prius enim *Volsci*
 & *Aequi* cū exercitu Romanū agrum inua-
 serant, quòd placeret nō dare hosti ad recolligen-
 das uires spatium, sed uti perterritorū metu, spera-
 rentq; ultro deditionē facturos. Ibi ex certami-
 ne *Volsci* *Aequi* ne imperatorē darēt orta se-
 ditio, arreptisq; armis secutū est atrox praeliū: in
 quo nec ordinibus seruatis, nec signis obseruatis,
 cateruatim & promiscue pugnauerūt, ingēsq;

strages est edita multis utrinq; cadētib; , et nisi nox interuenisset, certatū fuisse usq; ad utriusq; exercitus perniciem. Sic inuiti dirempti sunt, & in sua castra reuersi. sequenti uero luce ambo exercitus retro abierūt unde uenerant. Caeterum consules audito ex transfugis & captiuis qui ex ipso euaserant praelio, quanta rabies & deorum ira hoſtes inuaſiſſet, nec uſi ſunt occasione optatiſſima, triginta non amplius ſemoti ſtadijs, nec diſcedentes perſecuti ſunt, cum potuerint deſeſſos, ſancios, paucos è multis ſuperſtites, incompoſitum agmen, ipſi recentes & inſtructi facile interneſione delcre: ſed motis caſtris & ipſi reduxerunt in urbem exercitum, ſiue contenti fortunę beneficio, ſiue non ſatis fidentes tironum exercitui, ſiue quòd ne paucos quidem uellent amittere. Reuerentes ignominioſe accepti ſunt. timiditatis notati: nec amplius urbem egreſſi tradiderūt magiſtratum ſucceſſoribus. ſequenti anno conſules fuerunt uiri bellicoſi, C. Aquilius, T. Sicinius. hiſ ad ſenatum de bello reſequentibus, primum placuit legatos mitti ad Hernicos, qui uelut ab amicis reſ repeterent. nam bello Volſco iniurias ab eis acceperant, excuſſionibus & latrocinijs finitimos agros infeſtantiſſibus. interim dum reſponſum expeſtatur, conſules quàm maximum exercitum conſcribere, & à ſocijs auxilia per legatos accerſere, frumentum, arma, pecunias, aliaq; bello neceſſaria certat

tertatim comparare ac celeriter. ut uero legati
 renuntiarunt responsum Hernicorum: eos negare
 foedus sibi unquam intercessisse cum Romano po-
 pulo, quod autem cum rege ictum sit Tarqui-
 nio, iam finitum existimare morte ipsius & exi-
 lio. quod si qua rapina latrociniaue facta sint,
 non totius gentis, sed priuatorum hominum di-
 cere facinora lucris proprijs inservientium, quos
 ipsos se non posse ad supplicium dedere, & ha-
 bere se quoq; de quo uicissim querantur, nec bel-
 lum decretare: senatus his cognitis decreuit tri-
 fariam diuidi conscriptas ex iunioribus copias.
 Vnam partē C. Aquilium in Hernicos ducere,
 alteram in Volscos collegam eius T. Sicinium.
 cum tertia Sp. Largium, qui praefectus à consu-
 libus creatus fuerat, custodire agros urbi proxi-
 mos. eos uero qui non dedissent nomina, quot-
 quot essent ferendis armis idonei, sub signis ha-
 bitos custodire arces urbis & moenia, nequa re-
 pentina uis hostium ingruat per uniuersa inuen-
 tuis absentiam. his praesse uirum consularem
 A. Sempronium Atratinum. quae omnia mox
 facta sunt. Aquilius Hernicis in agro Prane-
 stino inuentis prope castra illorum & ipse sua
 metatus est, paulo longius ab Urbe quam di-
 centesimo stadio. Tertia uero die postquam ca-
 stra contulerant, progressis in aciem Hernicis
 & pugna copia facta, Romani quoq; producti
 sunt: moxq; sublato clamore concurrerunt.

eminus primum missilibus consauciantes se inuicem. dein equitum turma conflixerunt & legiones peditum: diuq; pugnatum est acriter neutris loco cedentibus. tandem acies Romanae coepit laborare, ut quae diu uacauerat à praelijs. quoniam nisi Aquilius iussit recentes in hoc seruos in locum scissorum succedere, saucios uero ac defatigatos transferri in ultimam aciem. At Hernici ubi senserunt moueri hostium ordines, rati hoc esse fugae initium, cohortati se inuicem impressionem fecerunt in fluctu. unam aduersam aciem quos recentes Romani exceperunt fortiter, rursusq; redintegratum est praelium, Hernicis quoque ducibus in locum laborantium recentes submittentibus. iamq; uesper instabat, cum consul cohortatus equites ut fortè sibi nauarent operam, ipse cum primis irrupit in dextrum cornu hostium: quo post paruam moram impulso magna caedes est edita. ita turbatis in hoc cornu Hernicorum ordinibus, leuum resistebat atq; etiam urgebat Romanos in dextro aduerso pugnantes, breui tamen retulerunt pedem hi quoque. Nam Aquilius fortissimorum iuuenum globo stipatus succurrit & ibi, accendens & nomine inclamans spectatae uirtutis uiros: & sicubi segnius repugnantes animaduerteret, signiferis erepta signa coniebat in hostes medios: ut metu militaris poena, quam daturi erant nisi ea recepissent, cogerentur fortiter rem gerere. semperq; ipse.

NE

ut quæq; pars laborabat aderat, donec ex ad-
 verso pugnantes impelleret. ita profligato utroq;
 cornu, ne media quidem acies locū suum tenuit:
 sed turbatis ordinibus effusa fuga castra pete-
 bāt Hernici, Romanis eorum terga cadentibus:
 tantumq; audaciæ in eo certamine superfuit, ut
 eorum nonnulli tentarens uallum hostium, conan-
 tes id expugnare primo impetu. quorum alacri-
 tatem nec tutam nec ueilem cernens consul iussit
 receptui canere, atq; ita inuitos ab oppugnatione
 reuocauit, ueritus ne è superiore loco telis petiti
 reijcerentur cum damno ac ignominia, & iam
 partam obscurarent gloriam. Sole demum occi-
 dente Romani læti & uitulantes castra sua re-
 petunt. sequenti nocte strepitus magnus & cla-
 mor exaudiebatur è castris Hernicis, & ignes
 multi collucebant in eis. desperātes enim se posse
 ad iterandum pralium sufficere, deserere castra
 decreuerūt iniussu ducum: atq; hac erat clamo-
 ris & concursationis causa. nam pro se quisq;
 properabat uocantes se inuicem, neglectis gemi-
 tibus & precibus eorum qui derelinquebantur
 egroti aut saucij. Id ignorantes Romani, qui ex
 captiuis acceperant alias copias Hernicis uen-
 suras auxilio, clamorē illum & tumultum rati
 ortum propter aduentum illorum, correptis ar-
 mis corona cinxerūt castra, nequa nocturna uis
 eis inferretur, interim modo collisis scutis edentes
 strepitum, modo clamorem tollentes qualis fis
 ll s acieb

acibus concurrentibus. Hernicis autem hoc
 quoq; timorem augebat, nec aliter quam si ho-
 stes se insequerentur, dispersi fugiebant, alius per
 aliam uiam. ubi uero illuxit & exploratum
 missi equites renuntiarunt, nec auxilia noua ue-
 nisse hostibus, & eos qui pridie pugnauerant fu-
 gisse, Aquilius educto exercitu castra deserta
 cepit, referta iumentis, armis, commeatibus, &
 uulnerati ibi deprehensi nō pauciores his qui fu-
 gerant: immissoq; equitatu in palantes per uias
 & auia nemora, multi uiui capti sunt: quo sa-
 ctum est ut impune agros Hernicorū peruagatus
 preda abegerit, nemine audente congrredi. Dum
 haec gerit Aquilius, collega eius T. Sicinius in
 Volscos missus cum robore copiarum in Voliter-
 num agrū irrupit. nam ibi erat Tullus Aetius
 Volscorum dux cum florētissimo exercitu, uolens
 Romanorū socios debellare primum, sicut Mar-
 cius initio belli fecerat, ratus in eodem metu Ro-
 manos etiamnum esse, nec missuros auxilium in
 fide sua manentibus. ut uero se mutuum conspe-
 xerunt exercitus, sine mora congressi sunt. fuit
 autem locus medius, in quo pugnandum erat,
 tumulus saxosus & salcbrosus, ubi equitatus
 neutris esset usui. id animaduertentes Romano-
 rum equites, & turpe sibi ducentes si spectatores
 tantum essent certaminis, adierunt consulem, ro-
 gantes ut si ipsi uideretur, permitteret eos omnis
 equis pedestrem pugnam inire. ille ualde lau-
 dates

datos iussosq; descendere circa se habuit, ut cum
 eis posset laborantibus succurrere: fueruntq; hi
 tum præcipua causa Romanorum uictoria. nam
 peditum copia pares erant uel armatura uel nu-
 mero. simulq; ordinum ratione ac pugnandi pe-
 ricia, & inferendo pedem referendoq; , uitandis
 infligendiq; ictibus exercitati pariter. omnem
 enim militarem artem Marcio duce in Roma-
 num morem mutauerant. Itaq; ad multum diei
 Marte a quo certatū est: & loci natura inæqua-
 lis nunc hos nunc illos iuuabat. at equites Ro-
 mani diuisi bisariam, pars ex transuerso hostes
 inuasit à dextro cornu, pars superato tumuli
 ambitu in eorum terga fecit impetum. ac mox
 alij lanceas eiaculati sunt, alij equestribus gla-
 dijs longioribus ferientes brachia & cubitos, mul-
 torum manus defensantes corpora uel protegen-
 tes abscedebant unā cum ipsis armis defensorijs
 ac protectorijs: multorum genua talosq; consan-
 ciantes profundis uulneribus prosternebāt semi-
 neces. iamq; undiq; urgebantur Volsci, à fronte à
 peditibus, à latere ac tergo ab equitibus: quam-
 obrem supra uires repugnantes strenue post edita
 multa militaris audacia facinora in dextro cor-
 nu penè ad unū concisi sunt. media uero acies &
 alterū cornu postquam dextri cladem uiderunt,
 & Romanos equites pari modo in se tendere, ex-
 plicatis ordinibus sensim castra repetebāt, equi-
 tibus instructis insequentibus. quò simulatq;

ueniunt

uentum est, noua pugna oritur, equitibus uallum aliquot locis cōscendentibus, hostibus acriter repugnātibus. Cumq; Romani iam laborarent, consul fossis per pedites suo iussu expletis coniectu fascium, primus trāsgridi batur cum lectissimis equitum iuxta portam firmissimam, & reiectis propugnatoribus, excisisq; porta catractis, intra uallum irrupit, sequētes se pedites recipiens. Occurrit Tullus. Actius cum ualentissimis Volscorum & audacissimis, edens multa praclara facinora. erat enim pugator robustus & manu promptus, sed imperio parum idoneus. ibi labore fessus oppletusq; uulneribus cecidit. Ceteri Volsci aut in propugnatione castrorū concisi sunt, aut abiectis armis uitam impetrauerunt supplices: pauci admodum fuga seruati domum redierunt incolumes. His Romae cognitis per nuntios missos à consulibus ingens gaudium fuit: dijs supplicationes, consulibus honores decreti, non tamen pares ambobus. Sed Sicinio qui à maiore terrore urbem liberasse uidebatur delicto Volscorum iniurioso exercitu duceq; caeso, triumphus cōcessus est: & inuectus est in urbem praelatis spolijs, captiuis currum precedentibus, militibus uictoriae socijs prosequētibus, equis tractus insignibus aureis falceris, culeu ut mos est regio. Aquilio conigit ouatio, de qua dictum est quid à triumpho differat. ingressus est urbem pedibus non sine sua pompa: atq; ita hic annus finijt. sequentes
consu

*consules Proculus Virginus , sp. Cassius tertium , cum legionibus & sociorum auxilijs in bellum profecti sunt. Virginio Aequi , Cassio Hernici & Volsci , prouincia obuēnit. Aequi munitis oppidis , & in ea comportatis rebus carioribus , agros uastari , uillas incendi passi sunt , ita ut Virginus minimo negotio maiorem eius regionis partē peruagatus uastitate uinetorum arborumq; edita , nemine descendente , integras copias reduxerit. Volsci & Hernici contra quos duxit Cassius , primum statuerant iacturam populationum contemnere , inclusi mœnibus : nec tamen permanserunt in ea sententia , non ferentes excisis plantis sedari fundos fertilissimos , quos non facile possent reparare , ac ne munitionibus quidem satis fidentes in quas confugerant : sed per legatos pacem petierunt à consule , primum Volsci : quo facilius impetrauerunt , pecunia consuli persoluta quanta imperata est , praeibitq; comitatibus exercitui , recepti in fidem ac ditionem populi Romani , nec de a quo iure conrendentes amplius. deinde Hernici destitutos se à socijs uidentes , & ipsi de pace atq; amicitia egerunt cum consule. Caterum Cassius multis uerbis prius accusata gente apud legatos , respondit , prius illis facienda quae uictos & subingatos decet facere , atq; ita demum petendam amicitiam. Cumq; legari pollicerentur quicquid aequum esset ac possibile , imperauit eis pecuniam
in stip*

in stipendium aliquot mensium, & frumentum
 quantum in unum mensem militibus sat esset: ad
 quæ paranda dierum aliquot induciæ concessæ
 sunt: omnibusq; magna alacritate representa-
 tis celerrime, rursus amicitiam petebant. Cas-
 sius collaudatos prius ad senatum remisit. Pa-
 teribus post longam consultationem placuit in
 amicitiam eos recipi. Cæterum leges fœderis Cas-
 sium consulem constituere suo arbitrio, & rata
 esse ipsius placita. Hæc ubi senatus decrevit,
 Cassius in urbem reuersus petijt triumphum se-
 cundum, subiugatis gentibus maximis, gratia
 magis usurpans eum honorem quam iure postu-
 lans, quippe qui nec urbes ullas expugnauerat,
 nec hostem acie fuderat, nec triumphi ornamen-
 tum captiuos ullos habebat aut spolia quæ in
 pompa traduceret: unde opinionem arrogantia,
 quod supra ciuilem modum se extolleret, inui-
 diamq; populi lucratus est. triumpho impetrato
 pacis Hærniciis datæ conditiones protulit, tran-
 scriptas ex Latinorum fœdere: quas agre tulit
 honoratissimus quisq; senatorum & natu ma-
 ximus, ipsumq; suspectam habebat, quod indi-
 gnum censerent cognatis suis Latinis honore
 æquari alienigenas, & spectata fidei homines
 ijs quorum nulla extarent erga populum Roma-
 num merita. nec placebat eius fastus qui acce-
 pto à senatu honore, non uicissim patribus hono-
 rem habuerit, ut cõmunicaret cum eis consilium,
 sed

sed ut ipsi uisum est scriptas condiciones protule-
 rit. Ita nimia felicitas ei periculosa fuit & inu-
 uilis : sicut plerisq; hac occasione surrepere solet
 insana superbia et immoderata cupidines. triums
 enim cōsulatum duorum triumphorum honore
 ciuibus aetatis suae praeinens, elatius se gerebat :
 & principalis potestatis appetens, cum animad-
 uertisset facillimā omnium atq; rursissimā uiam
 ad regnum tyrannidē mē, multitudinis fauorem
 redemptum largitionibus, eam ingressus est : ac
 mox agrum quendam publicū, qui per incuriam
 magistratum à diuitibus occupatus fuerat, sta-
 tuit plebi diuidere : & fortassis illi successisset
 quod coeptabat, si non ulterius proiectus fuisset
 suis cupiditatibus, per quas non parua seditione
 mota infelicem exitum habuit. Uolebat enim &
 Latinos in partem agrorum assumi, & recens
 ciuitate donatos Hernicos, fauorem harum gen-
 tium sibi concilians. itaq; altera post trium-
 phum die uocata concione pro tribunali, ut mos
 est triumphalibus, primum rationem rerum à se
 gestarum reddidit, cuius capita erant haec : pri-
 mo suo consulatu Sabinos de principatu consen-
 dentes cum Romano populo, magno pralio à se
 uictos, coactosq; imperium Romanum agno-
 scere : secundo sedata seditione reductam ple-
 bem in patriam : Latinos cognatos Romanorum,
 sed eisdem imperij gloriisq; amulos, in amici-
 uiam & ciuitatem receptos, ut postea Romana
 part

patriam existimarent nõ aduersariam: hoc ter-
 tio Volscos ex hostibus amicos factos: Hernicos
 gentem magnam & ualidam, quæ ut propinqua
 uel prodesse possit uel ledere, in deditiõem uliro
 uenientes receptos, his atq; similibus denarratis
 autoritatẽ sibi uindicabat apud populum, quasi
 præ cæteris habens curam Reip. habiturusq; in
 posterum. Postremo sic orationem finijt, ut polli-
 teretur plebi tot tantaq; beneficia, quanta nemo
 ad eam diem præstiterit, quantumuis laudatus
 ob plebis studium: idq; fore propediem. Concione
 dimissa ne momentum quidem cessans temporis,
 sequenti die senatum conuocauit in curiam, iam
 sollicitum propter orationem ipsius proximam:
 & priusquam aliud quicquã ageret, quod pri-
 die apud plebem calauerat in medium protulit:
 quandoquidem plebs perueilis fuerit Reipub. tam
 in asserenda libertate quàm in parando imperio,
 providendum ei diuiso agro, qui bello partus no-
 mine uocetur publicus, reuera occupetur ab im-
 pudentissimo quoq; patritio. & frumenti à Ge-
 lone Sicilie tyranno donati, quod cum debuisset
 omnibus ciuibus diuidi, uenditum fuerat pau-
 peribus, pretium emptoribus reddendum ex era-
 rio. Adhuc eo loquente fremitus erat in senatu
 moleste uerba eius serentium. ubi uero desijt,
 & collega Virginius ualde accusauit cum ut
 seditionem introducẽtem in Romanum popu-
 lum, & cæterorum senatorum honoratissimus
 quisq;

quisq; ac natus maximus , præcipue Appius Claudius , ita ut inter exacerbatos per multas horas duraret altercatio non sine conuitijs am.rulentissimis. Diebus qui sequuti sunt Cassius continuatis concionibus fauorem plebis sibi conciliabat, de diuidendis agris differens, & in aduersarios uehementer inuehens. Virginius uero quotidie senatum cogens de cõmuni patrum sententia parabat contra eum præsidia legitimaq; obstacula. Virumq; comisabatur globus assecularum ad tutelam corporis, inopes, sordidi, & ad quiduis audendum prompti, Cassium: nobiliores & sinceriores Virginium. Itaq; aliquandiu deterior pars in concionibus nullum superabat alteram: tandem æquata sunt. nam tribuni uel quòd non uideretur è rep. largitionibus corrumpi multitudinẽ exemplo pessimo , uel quòd inuidia tangerentur, quia non ipsi essent auctores eius beneficij, quorum erat plebem curare, sed alius: uel quòd nolent eum uirum cum periculo ciuitatis crescere , meliori parti adiuncti aduersabantur legibus quas ferebat Cassius , docentes iniquum esse partem magnis populi Romani laboribus. non solis ciuibus Romanis assignari, sed Latinos quoq; ex æquo participes eorum fieri , qui periculo non intersuerint , atq; etiam Hernicos recens acceptos in amicitiam, quibus gratum esse deberet quòd bello subacti proprios agros non amitteret. Et plebs nunc tribunis assentiebat,

m m quòd

quòd singulas portiones non magni momenti putaret, si partem publici agri caperet cū Latinis & Hernicis: nunc Cassij popularibus sermonibus persuasa mutabat sententiā, quasi per tribunos patricijs prodita, qui causam intercedendi honestam prætexcrēt Latinos & Hernicos. aiebat enim se lege cauturū ut agri solis assignētur pauperibus: satiusq; esse ac iuius modicū accipere, quam multa sperando in totum frustrari. In hanc sententiam cōcionante Cassio cum sepe flucteretur vulgus, prodijt in medium unus tribunorum C. Rabuleius vir minime stolidus, pollicens se breui compositurum consulum dissidij, & populo commonstraturum quid opus factum sit. cumq; acclamatum esset ei, moxq; silentium præbitū, Nonne, inquit, Cassi tuq; Virgini, hęc legis sunt capita: unum, oportetne agrum publicum uiritim diuidi: alterum, oportetne & Latinos et Hernicos partē eius accipere. Ita est inquirunt. Ille porro, Tu inquit, Cassi de utroque refers ad populum. quid tu Virgini, dic per deos, utrum alterum tantum abrogas quod ad socios attinet, nec æquas hic nobis Latinos & Hernicos? an illud alterum quoq; & ne nobis quidem diuidendum censes quod est publicum? ad hoc mihi responde nihil dissimulans. Cumq; Virginius dixisset de Latinis Hernicisq; in partem æquam admittendis se contradicere, ceterum ciuibus Romanis passurum se assignari agros, si idem

si idem omnibus uideatur tribunus uersus ad multitudinem inquit: ergo quoniam alterū sententiæ caput placet ambobus C O S S. alteri cōtradicitur à collegarum altero, & neuter alterum potest cogere, quod ambo offerunt, iam nūc accipiamus, id uero de quo ambigitur, differatur in tempus aliud. Acclamante populo ut rectissime monenti, & postulante tolli ex lege partem illam quæ gigneret dissidium, Cassius inops consilij, ut qui nec absistere à ferenda lege uellet, nec posset pergere tribunis aduersantibus, tunc dimisit cōcionem. Sequentibus uero diebus infirmitatem simulans, non amplius ueniebat in forum, sed domi manens hoc agebat ut per uim legem perferret: & accersebat ad suffragia ex Latinis & Hernicis quotquot poterat. Illi frequentes conueniebant, breuiq; repl. ta est urbs hospitibus. Hoc cognito Virginius uoce praconis edixit per compita, ut omnes quibus in urbe non esset domicilium excederent, praefinito ad id non magno temporis spatio. Cassius uero insit contrarium proclamari, ut quotquot haberent ciuitatis ius, manerent donec perferatur lex. cumq; contentionis nullus finis fieret, ueriti patres ne ad arma res ueniret, aliaq; quæ solent in seditiosis comitijs accidere, dum lex ferretur conuenerunt in curiam semel decreturi de toto negotio. Ibi Appius primus rogatus sententiam negabat plebi agrum diuidendum, docens

m m

2

mol

molestum & inutilem cohabitatore fore uul-
 gum, si otio assuescat & abliguriendo publico,
 nihilq; relicturum ex publicis uel prædijs uel
 pecunijs: aciebatq; rem pudendam, cum Cassium
 incusent ut autorem instituti pessimi, & ple-
 bis corruptorem, postea ipsos confirmare id ue-
 lut iustum & utile: cogitandum etiam si diui-
 dantur publica, pauperes habituros gratiam
 non ipsis qui hoc decreuerunt, sed auctori eius sen-
 tentiæ Cassio, qui senatum inuitum ad decernē-
 dum coëgisse uisus sit. hæc præfatus & alia in
 eundem sensum, postremo consuluit è senatu ho-
 noratissimum quemq; eligi qui uisant agrum
 publicum determinentiq;: & siquid ex eo furium
 aut per uim priuati homines depascant aut co-
 lint, dignoscant ac reddant publico. determina-
 tum porrò ab illis agrum diuidi in fundos quor-
 cunq;: & terminis decentibus distinctum, uendi
 suadibat, maxime quem priuati controuersum
 facerent, ita ut emptoribus contra uindicato-
 res eorum sit actio: reliquum in quinquennium
 locari. quicquid autem pecuniæ confectum fue-
 rit ex ijs locationibus, impendi in stipendia mi-
 litum, & in sumptus bello necessarios. nunc
 enim inquit, pauperes merito inuident diuitibus,
 qui sibi usurpauerunt quod est publicum: nec mi-
 rum est si eos diuidi malunt quàm occupari à
 paucis hominibus impudentissimis. quòd si ui-
 derint decedere inde istos qui nunc ex eis fructus
 perc

percipiunt , & qua publica sunt uere publica fieri , inuidere nobis desinent , & refrigescet ille amor legis agraria , ubi intellexerint maiorem esse utilitatem possessionis publicae , quàm agellorum diuisorum uiritim . Doceamus , inquit , eos quantum intersit : & quòd si unusquisq; pauperum paruum agri modum acceperit , & fortasse incommodū uicinum habuerit , nec ipse ualebit eum pra paupertate colere , nec alij locare nisi uicino . sin autem latifundia uarias & non contemnendas culturas habentia locentur publice , magnos inde prouenturos redditus : & satius esse ipsis quoties eundem erit in militiam ex publico frumentū atq; stipendiū accipere , quàm è suis promptuarijs penuria nonnunquā laborātib; fore etiam ut minus grauentur contribuenda pecunia . Hac sententia cum satis placere uideretur , secundo loco rogatus A. Sēpronius Atratinus dixit . Ante omnia laudandus est mihi Appius , ut prudentissimus in uenturis prospiciendis , sententiarumq; autor honestissimarum utilissimarūq; , & in recte iudicatis constantissimus , nec metu nec gratia dimoueri à proposito facilis . nunquam enim eius prudentiam ac magnanimitatem laudare mirariq; desino : nunc quoq; sententiam non aliam quàm ille dicturus sum paucis modo additis quae mihi omisisse uidetur . Nā Hernicis te Latinis recens ad ius ciuitatis admissis ne ipse quidē agros nostros diuindend

*dendos censeo. non enim ex quo illi in amicitiam
 recepti sunt eos agros parauimus, sed antea no-
 stro Marte, nullis externis auxilijs, hostibus no-
 stris ademimus. Respondendū igitur est eis, quas
 possessiones ante coniunctam amicitiam uel illi
 uel nos habuimus, eas proprias ac perpetuas de-
 bere manere suis dominis : quicquid autē agro-
 rum post fœdus communi militia parauerimus,
 ex eo cuiq; populo suam portionem obuēturam.
 Sic enim neq; socijs uelut affectis iniuria causa
 irascendi præbbitur: nec populo Romano timē-
 dum erit ne uideatur magis utilitatis quàm ho-
 nestatis rationem habuisse. Cæterum electionem
 uirorum, quos Appius definitores publici agri
 esse uoluit, ualde approbo. nam hoc pacto libe-
 rius cum plebe agere poterimus, que nūc utroq;
 nomine indignatur : & quòd ipsi nihil fructus
 referunt ex publico, & quòd ex nobis aliquod
 nullo iure ijs agris fruuntur : quos si publicatos
 uiderint, & eorum prouētus in necessitates im-
 pendendi publicas, non putabunt sua referre utrum
 agris fruuntur an eorum presentibus. Omitto
 nonnullos inopum magis gaudere alienis detri-
 mentis quàm proprijs cōmodis. non tamen opi-
 nor satis esse utrumq; hoc in s. c. scribi, sed alio
 quodam officio promerendam plebis gratiam,
 de quo dicam paulo post, ubi prius causam ex-
 posuero uel potius necessitatem, cur id faciendū
 sit. Scitis proculdubio quid pro concione tribu-
 nus*

nus dixerit, quando rogabat alicum è consuli-
 bus hunc Virginium, quid sentiat de diuidendis
 agris, utrum ciuibus Romanis permittat diuidi
 agrum publicum, socijs non itè: an ne nobis qui-
 dem patiatur cū diuidi. cumq; ille dixisset per-
 mittere se ut nobis diuidatur si idem placeat
 omnibus, hac permissioe & tribunos nobis
 adiunctos, & plebem mitiorem redditam. cur
 igitur que tunc concessimus nunc retractamus?
 aut ad quid conferent ista preclara nostra sta-
 tuta dignaq; imperio, si usum eorum nō persua-
 serimus? non persuadebimus autem. & hoc ne-
 mo uestrum ignorat. minus enim offenduntur qui
 sua spe frustrantur, quam qui alienis pollicitis.
 ueniet rursus qui gratias eis leges ferat, nos à
 tribunis quoq; destituentur. quid igitur facien-
 dum censeam audite, quid'ue addendum Ap-
 pij sententia. Sed prabere oro mihi silentium, &
 quieti estote donec audieritis omnia. Eligendis
 ad inquisitionem ac definitionem agrorum siue
 decem uiris, siue quocunq;, cōmittite ut discer-
 nant quantum agri debeat esse publicum, &
 quinquēnalibus locaionibus augere populi re-
 ditus: quantum item plebi diuidi. Tum quem illi
 agrum plebi diuidēdum assignauerint, de eo uos
 cognoscite, omnibúsne, an his qui nullam por-
 tionem habent, an his quorum census est mini-
 mus, aut quomodocunq; diuidi placeat. Crea-
 tionem autem decemuirorum, & senatuscōsulti
 m m 4 quod

quod de diuidendis agris facietis executionem, & reliqua eò pertinentia, quoniam reliquū magistratus consulum tempus breue est, demā danda futuris consulibus censeo, ut agant quod maxime uidebitur è republica. Nam neq; tanta negotia breui tempore possunt confici, neq; hi dissidentes inter se consules prudentius dispicere possunt quid sit utile, quàm futuri quorū speramus concordiam. Plerūq; autem utile est differre, caretq; periculo: & multa mutantur uel unius diei tempore. praterca magistratum consensus omnium bonorum causa solet esse ciuicibus. h. ec est mea sententia, si quis meliorem habet, dicit. Huius uerba magnis laudibus excepta sunt, omnesq; qui post rogati sunt, in eandem concesserunt sententiam. post hac tale s. c. scriptum est. Decemuiri creati è consularibus natu maximi terminato agro publico, pronuntient quantum eius locandum sit, quantum diuidendum populo. ceterum socijs ius ciuitatis adeptis, si quis posthac ager communi militia partus fuerit, sua cuiq; populo portio continget ex fœdere. electionem autem decemuirorum, & agrorum distributionem, & quicquid curandum erit, curent futuri COS S. Id s. c. ad populum relatum & Cassij conciones cohibuit, & gliscentem seditionem inopum non fuit ulterius progredi. Insequenti anno initio septuagesimequartæ Olympiadis, qua uicit in stadio *Athylus*

*lus Syracusanus, Athenis principe Leostrato,
 Q. Fabio, Ser. Cornelio C O S s. duo patricij iu-
 uenes maiorum imaginibus nobilissimi, suisq;
 potentes clientelis ac opibus, & in ordine iunio-
 rum nemini secundi tractadis negotijs publicis,
 Cæso Fabius frater consulis, & L. Valerius Pu-
 blicolæ nepos eius qui reges expulit, quaestores
 & proinde conuocandæ concionis potestatem ha-
 bentes, superioris anni consuli Sp. Cassio agraria
 legis auctori diem dixerunt, qua apud popu-
 lum tyrannidis affectata reus causam suam age-
 ret. ad quam diem ingenti multitudine coacta
 enarrauerunt pro concione gestâ eius que ma-
 nifeste indicarent nihil boni cū habuisse in ani-
 mo: qui primū Latinis pro magna felicitate du-
 centibus si contingeret eis Romana ciuitas, non
 contentus hanc in suo cōsulatu indulgisse, etiam
 tertiam prædæ partem in cōmuni militia decre-
 uerit: deinde Hernicos quibus bello subactis gra-
 tum esse deberet si non multarentur agro pro-
 prio, amicos maluerit facere quàm subditos, &
 ciues potius quàm stipendiarios: agrorum quoq;
 ac prædæ cuiuscunq; alteram tertiam deciderit:
 ut diuisa trifariam præda subditi & aduen-
 dus tertias accipiant, ciues Romani & domi-
 ni unicam: monstrabantq; hinc secururū è duo-
 bus absurdis alterutrum, ut si quos alios ob mul-
 ta magna merita honorare uelint qualibus La-
 tinos muneribus, aut qualibus Hernicos nihil de
 m m s rep*

*republica meritos, cum reliqua sit tantum una
 scitia, aut non habeant quam illis dent, aut si
 eadem eis deccrnant, sibÿpsis nihil reliquum fa-
 ciant. Addebant cum publicare uellet bona ci-
 uitatis, nec ex s. C. nec ex colligæ consensu, co-
 natum ui legē perferre. ut non idco solū iniquus
 fuerit inutilisq; reipublicæ, quòd cum debuisset
 cōsulto senatu, si id patribus placiret, commu-
 nem supremi ordinis facere hanc gratiam, in se
 unum eam transmouerit: uerum etiam, quod o-
 mnium sit grauiſſimum, uerbis tantummodo
 ostentasset populo donationem agri publici, re
 autem uera cum Romanis auferre uoluisset quo-
 rum partus erat laboribus, quandoquidē unicā
 portionem accepturi essent, Hernici uero & La-
 tini, ad quos ager is nihil pertineat, duas. &
 quòd ne tribunis quidem intercedētibus, & al-
 terū legis caput quod aduenas participes facie-
 bat abrogantibus paruirit, sed omnibus bene
 reipub. consulētibus pertinaciter aduersatus sit.
 citabantq; uniuersos ciues testes horū omnium.
 Post hæc etiam occultas tyrannidis probationes
 proferebant, collatas ei ab Hernicis & Latinis
 pecunias, armaq; cōparata: quodq; affectaren-
 tur eum audacissimi populorū illorum iuuenes
 occultorum consiliorum socij, multarumq; alia-
 rum rerum ministri. Hic quoq; testes adducebāt
 multos tum ciuium tum sociorum nec malos nec
 ignobiles: quibus credens populus, nec meditatiss
 eius*

eius orationibus motus, nec misericordia flexus,
 tametsi tribus liberis multisq; amicis atque co-
 gnatis cum eo sordidatis reorum habitu depre-
 cantibus, ac ne rerum quidem gestarum & ho-
 norum per cas promeritorum ratione habita,
 damnauit hominem. adeò insensus erat tyrannidi,
 ut ne poenam quidem moderatus eum capi-
 te mulctauerit. Verebatur enim ne missus in exi-
 lium uir imperatorij artibus etate sua præ-
 stantissimus idem faceret quod nuper Mar-
 cius, & amicis iratus conspiratione facta cum
 hostibus bellum grauisimum inferre patria.
 itaq; peracto iudicio quæstores ductum in foro
 imminentem rupem, toto populo inspectante de-
 derunt precipitem. hoc enim tum erat uulgare
 apud Romanos supplicium. Id propius fidem est,
 quãuis non desint qui prodant aliter. aiunt enim
 etiam tum latente affectatione tyrannidis, pri-
 mum Cassij patrem suspitione motum rem ac-
 curatissime perquisitam detulisse ad senatum:
 quo iudice simul & accusatore conuictum reũ,
 domestica animaduersione uerberatum neca-
 rumq;. & ut tum erant mores patrum in filios
 fontis, inclementia facit hanc quoq; opinionem
 credibilem. nam & antea Brutus in ambos fi-
 lios animaduertit ut maleficos, securi percussos
 quòd uiderentur agere de reducendis regibus: &
 postea Manlius Gallico bello imperator, filium
 post egregiam in pugna operam editam corona-
 tum

rum prius uirtutis ergò, mox quia contra imperium ad eam pugnam excesserat presidio, ut desertorem necauit. alij quoq; patres, quidam maiore, quidam minore de causa, nec pepercerunt filijs, nec eos miserati sunt. quantum igitur ad hanc seueritatem attinet, ei opinioni fidem ut dixi non abrogo: sed alijs non minimi momenti argumentis traducor in contrariam: quia post eius necem & ades dirutæ sunt, ubi nunc quoq; ante Telluris patet arca, in cuius parte postea deam hanc consecrauit populus in uia que ad Carinas fert: & bona eius confiscata sunt, indeq; cum alia templorum ornamenta, tum signũ Cereri factum ex ære cum hac inscriptione, **EX CASSIA FAMILIA.** Quòd si pater eius index simul & accusator punitorq; fuisse, nec domus eius esset diruta, nec bona publicata. Apud Romanos enim nihil filij possident uiuis patribus: sed licet eis & pecunijs & corporibus filiorũ uti arbitrati suo. unde satis constat patrem non fuisse mulctatum ob indicium per eum factũ tyrannidis filij: & hoc est cur priori opinioni accedam libentius. posui tamen utramq; ut lectori liberam electionẽ facerẽ. Cumq; nonnulli monerent tollendos etiam filios Cassij, uisum est senatui tam inhumanũ exemplum non introducendum in rempublicã, remissaq; ex senatusconsulto pœna, licuit adolescentulis tuto in patria uiuere absq; ulla ignominia: & ex eo
tempo

tempore usq; ad nostram atatem mos hic Romæ servatus est, ut parentum peccata impune sine liberis, siue illi tyranni, siue parricide fuerint, siue proditores, quod apud Romanos crimè est grauisimum. & qui morem hunc antiquare aggressi sunt nostris temporibus circa finem Marfici belli & ciuilis, arcendo proscriptorum liberos curia paternisq; honoribus quàm diu rerum potiti sunt, nisi sunt rem dignam hominũ inuidia deorumq; indignatione facere. quapropter procedente tempore non euaserunt ulionem iustissimam, ex altissimo fastigio sic deiecti, ut ne genus quidem eorum nisi per foeminas deductum sit reliquum. is uero qui illos è medio sustulit, morem antiquum restituit. Caterum apud nonnullos Græcos moribus receptum est ut ex tyrannis nati necentur cum patribus, aut mittantur in perpetuum exilium, quasi natura non ferat bonos filios nasci è malis patribus, aut malos è bonis. utrorum autem consuetudo sit melior, qui uolet dispiciat: mihi reuertendum est ad narrationis seriem. Post Cassij mortem optimates cū sua factione ferociores & elatiores quàm plebeij facti sunt: qui propter humilitatem nominis ac uitæ contractiores iam damnabant suum iudicium, quòd passi sint è medio tolli propugnatorẽ plebis optimũ. Augebant hunc mœrorem consules non exequendo decreta senatus, cum deberent decemuiros agris finiendis creare, & ad senatum

natum referre, quantum agri quibus'ue diuidi
 placeat. iamq; cœtus fiebant de fraude sibi fa-
 cta querentium, & incusabãtur tribuni ut pro-
 ditores reipublicæ. Illi uero continue conciona-
 bantur exposcētes pollicita. Itaq; uisum est con-
 sulibus belli prætextu tumultuantem populi par-
 tem ablegare, quòd foree fortuna per id tempo-
 ris ager Romanus latrocinij finitimorum infe-
 staretur & excursionibus. has iniurias ut ulci-
 scerentur prolatis signis conscribebant urbanas
 copias. cumq; pauperes non darent nomina, non
 ualentes eos legibus cogere: præsto enim erant
 tribuni in fauorē multitudinis, intercessuri si quis
 conaretur uel corporibus militiam decrectantiū
 afferre uim, uel auferre pignora: interminati nō
 permissuros se turbari plebem à quibusdam, ca-
 citam suspicionem reliquerunt fore ut dictator
 crearetur, qui cessantibus reliquis magistrati-
 bus potestatem habeat nulli obnoxiam & ty-
 rannicæ similem. quæ opinio ubi plerib; animus
 subijt, ueritine Appium crearent uirum durū
 & difficilem, maluerūt quiduis pati potius. Cæ-
 terum conscriptis legionibus consules eduxerunt
 eas in militiam. Cornelius Veientem agrum uas-
 tavit ab actis prædis quas inuenerat: ac mox le-
 gatis Veientium captiuos redemptos reddidit, et
 in annū dedit inducias. Cum altero exercitu Fab-
 bius in Aequorum agrum irrupit, atq; inde in
 Volscorum. At Volsci cum aliquādiu res suas
 diripi,

diripi, agros vastari tulissent, tandem contempta Romanorum paucitate occurrerunt conferti ex Animate agro correptis armis precipiti magis quam prudenti consilio: qui si palantes Romanos oppressissent inopinato aduentu, magna accepta fuisset ignominia: nunc uero consul pramonitus ab exploratoribus predatores reuocauit celeriter & instruxit aciem. Volsci uero qui contemptim & audenter ueniebant, conspectis præter expectationem ordinibus hostium non mediocriter sunt perterriti: neglectaq; utilitate publica sua quisq; saluti consuluit. retro enim fugiebant quantum poterant, alius per aliam uiam. maior enim pars in urbem euasit: non magnus globus sed instructissimus recepit se in montis cuiusdam uerticem, ibiq; in armis pernoctauit. Insequentibus diebus cum consul tumulum cinxisset custodijs interclusis omnibus exitibus, fame compulsi se ipsos & arma dediderunt. consul tota præda spolijsq; & captiuis per quaestores uenditis, in urbem deferri iussit pecuniã: nec ita multo post ex hostico motis castris domum reduxit exercitum iam in anni exitu. Instantibus porro comitijs, placuit patribus irritatam plebem uidentibus & pœnitentem damnationis casũ cauere nequid nouaret iterum spe largitionum & legis agraria, si incitaretur ab aliquo facundo & popularibus concionibus idoneo ad consularem maiestatem eucto. id facile caneri

caueri posse uidebatur, si consul crearetur uir à plebe alienissimus. Itaq; autores petendi consulatus fuerunt alteri ex accusatoribus Cassij Casoni Fabio fratri Quinti consulis: cui collegam addiderunt sue factionis L. Æmilium uirum patricium. his magistratum petentibus plebs ne eo potirentur efficere nequibat, quamuis relictis comitijs è campo discederet. nam centuriatorum comitiarum suffragia sunt penes nobilissimos, & prima classis homines, raroq; in eis ueniebatur ad classes medias. Ultima uero classis, in qua maxima egeae plebis pars ferebat calculos, unicum ut iam dictum est habebat suffragium, Anno ab urbe condita ducentesimo septuagesimo consules facti sunt L. Æmilius Mamerci F. Casso Fabio Casonis F. principe Athenis Nicodemo: quibus res ex uoto successit, nulla ciuili seditione turbante rempublicam, externis bellis populum Romanum infestantibus. Ita certe in omnibus locis tam Græcarum quàm Barbararum gentium usu uenit, ut cessantibus externis periculis domi ciuitates exagrentur seditionibus: sed maxime id accidit in bellicosissimis populis, & libertatem atq; imperium sibi uindictantibus. exasperantur enim ingenia cupiditatibus dedita si prohibeantur à consuetis exercitijs: & ideo prudentes reipub. præsides semper alunt aliqua bellorum seminaria, satius ducentes foris cõflictari quàm domi. ergo ut iam dixi feliciter

*feliciter consulibus accidit subditorum rebella-
 tio. Nam Volsci siue domestico Romanorum mo-
 tu freti, quippe plebe exasperata erga proceres:
 siue ad abolendam superiore anno acceptam
 ignominiam inducti copiarum suarum multi-
 tudine, siue utraq; hac causa moti, decreuerunt
 bellum cum populo Romano gerere: coactaq; op-
 pidatim iuueniunt partem copiarum miserunt con-
 tra Latinos & Hernicos: cum reliqua maiore
 & ualidiorē domi expectabant aduentum ho-
 stium. His Romam nuntiatis placuit bifariam
 diuisis copijs alterum exercitum Latinis &
 Hernicis presidio mittere, altero populari re-
 gionem Volscorum. COSS. ex more sortientibus,
 Cæsioni Fabio tutela sociorum obuēnit: alterum
 exercitum Lucius duxit ad Antium: iamq; pro-
 pinquus eius urbis montibus conspectus hostium
 copijs ex aduerso castra posuit in tumulo. Se-
 quentibus deinde diebus subinde prouocatus ad
 pugnam, tandem ubi tempestiuū uisum est edu-
 xit copias, & priusquam manus conscrerentur
 exhortatione usus iussit signa canere. Milites
 ut mos est sublato clamore cōflixerūt tota acie:
 cōsumptisq; missilibus gladios stringētes inua-
 serunt se inuicē pari alacritate atq; audacia.
 erant enim ut iam ante dixi ad eundē modum
 exerciti, & neq; rei militaris peritia Romani,
 qua plerunq; solebant uincere, neq; indefessa la-
 borum tolerantia superiores erant. eisdem enim
hostes*

*hostes pollebāt uirtutibus, ex institutione Mar-
 cū Romanorum ducum clarissimi. itaq; neutri
 loco semel occupato dimoueri poterant. deinde
 paulatim Volsci pedem reserebant seruatīs or-
 dinibus recipientes insinuantes se Romanos, ut
 hoc stratagemate turbarētur ordines inuen-
 tium se ferocius, & sub ictu essent aduersarijs.
 rati enim hoc fugę initium urgebant retro sen-
 sim cedentem hostem integris & ipsi ordinibus.
 ubi uero cursu uiderunt eos castra petere, perse-
 quebantur iam incōpositę: postremi uerò agmi-
 nis cēturia spoliabant cadauera uelut paria ui-
 ctoria, & discurrebant ad uillis diripiendas.
 quod ubi Volsci animaduertunt, & qui fugā
 simulauerant iam propinqui uallo in hostē ob-
 uersi restiterūt: & qui in castris relictī fuerāt,
 patentibus portis eruperūt locis aliquot, ut mox
 mutaretur fortuna pręlii, qui modo persequēban-
 tur fugientibus, qui fugiebant persequentibus.
 ibi multi fortes Romani ceciderunt impulsī per
 decliua, & circumuenti pauci à pluribus. nec
 clementius tractati sunt qui ad spolia direprio-
 nesq; se uerterant, non ualentes instaurare or-
 dines & in intū se recipere. Nam hi quoq; op-
 pressi ab hostibus aut confossi sunt, aut uiui ca-
 pti. quòd si qui uel horum uel illorū qui per cliuā
 profligati erant elapsi sunt, sero in castra redie-
 runt equitum auxilio. qui ne interneccione dele-
 rentur, imber etiam repentinus adiuuit & ca-
 ligo*

tigo densissima nebula similis, quae hostes ab ul-
 teriori inspectione prohibuit prospectum adi-
 mens. Sequenti nocte consul instructum exercitum
 abduxit silentio quo hostem falleret, & sub ue-
 speram demum castra posuit ad oppidum Lon-
 gulam in terreno quodam tumulo ad arcendam
 nimidoneo : ubi subsistens & remedijs resouit
 saucios, & mœstos ob ignominiam inopinatam
 oratione solatus est. In hoc rerum Romanarum
 statu Volsci prima luce ut cognouerunt deserta
 castra progressi occupauerunt ea : spoliatisq;
 hostium cadaueribus, & sublatis feminecibus
 de quorum salute spes erat, suisq; sepulchris, rece-
 perunt se in propinquum Antium. Ibi victo-
 riales pœana canentes, supplicantesq; circa o-
 mnia templa, per continuos aliquot dies epu-
 lati sunt. qui si hac victoria contenti nihil am-
 plius tentassent, honestum finem huic bello impo-
 suissent: nam Romani non fuissent ausi amplius
 è castris ad bellum progredi : quippe quibus
 optabile erat ex hostico discedere, fugam igno-
 miniosam quã certam mortẽ ualentibus. nunc
 uero plura æquo appetentes amiserunt etiam
 prioris uictorie gloriam. Vt enim cognouerunt
 ex transfugis & exploratoribus paucos euasis-
 se Romanos & in his plerosq; saucios, per con-
 temptum arreptis armis properauerunt ad eos:
 multi etiam inermes ex urbe procurrerunt cum
 sis ad spectaculum certaminis, aut etiam ad
 rapinas

rapinas & prædam. cumq; aggressi tumulum
 undiq; uallum conarentur subuertere, primi o-
 mnium in eos impetum fecerunt Romani equites
 tunc pedibus prouolantes propter loci naturam:
 deinde triarij cõglobatis cohortibus. hi sunt ue-
 terani spectata uirtutis, quibus tempore pugne
 credunt castrorum custodiam: & non nisi neces-
 sitate coacti ad horum extremum subsidium re-
 fugiunt. eos Volsci excipientes aliquandiu resis-
 terunt acriter: deinde propter iniquitatem loci
 recedebant: ac postremo non multum laesis ho-
 stibus, ipsi afflicti grauius, receperunt se in pla-
 nitiem. ibi castra metati diebus insequentibus
 explicantes aciem Romanis faciabant pugnan-
 di copiam, illis intra uallum se continentibus.
 Quo uiso Volsci in contemptum eorum adducti
 conuocabant ex oppidis copias, uolentes castra
 expugnare multitudine militum: percussissentq;
 præclarum facinus non magno negotio consule
 cum exercitu aut ui aut deditioe in potestatem
 redacto: iam enim laborabatur uictus inopia:
 nisi superueniens Romanis auxilium impedisset
 felicitatem hostium honestissimum sibi finem
 iam sperantium. nam aliter consul Cæso Fabius
 audito coll. g. e. infortunio uoluit confestim oppu-
 gnatis succurrere: sed retentus religione augurio-
 rum extorumq; minacium, lectissimas tamen
 cohortes misit ad illũ: que occultis & noctur-
 nis itineribus priusquam hostis sentiret perue-
 nerunt

nerunt in castra: ea res animum addidit Aemilio. At Volsci freti suorum multitudine, atq; hoc ipso magis quòd Romanus non prodiret in aciem, condensati subibant aduersum tumulum. Consul passus eos cliuum per otium ascendere. Et circa uallum opera mulsum insumere, mox dato signo multis simul locis per dirutas munitiones emisit milites. Itaq; alij cominus pugnant gladijs, alij è munimentis subiectos feriebant missilibus nullo ictu irrito, ut in constipata multitudine. Volsci multis amissis reiecti à tumulo egre in castra sua refugerunt. Romani iam tuti frumentatum in agros eorum descenderunt ad subleuandam castrensem inopiam. Instante deinde comitiorum tempore Aemilius mansit apud exercitum, pudore clidis ignominiose, qua partem maximam militum amiserat: collega eius tribunis cura castrorum commissa in urbem profectus est: cõvocatoq; ad comitia populo, consularium aliquot quibus plèbs consulatum dari cupiebat ratione nulla habita, quòd hi magistratum non peterent, de solis candidatis centuriatim collegit suffragia. hi erant designati à senatu, quos iussit renuntiare consules, non admodum gratos plèbeijs hominibus. designati sunt in annum sequentem consules iunior frater eius qui præerat comitijs M. Fabius Cæsonis F. L. Valerius M. F. qui de Cassio ter consule tyrannidis affectate damnato supplicium

plicium sumpserat. Hi magistratu inito retulerunt ad senatum de supplemento conscribendo pro desideratis ad Antium militibus: impetratoq; in id s. c. dixerūt ut ad certam diem praesto essent militaris aetatis homines daturi nomina. quamobrem tota urbe tumultuatum est, pauperimo quoq; seditiosè uociferante & detrectante uel senatus uel consulum imperia, quādo promissa de diuidendis agris sint irrita: confluebantq; cateruatim ad tribunos proditionem eis exprobrantes, & magnis clamoribus flagitantes illorum auxilium. Cumq; alijs non uideretur tempestiuum externo bello instante domesticas renouare inimicitias, unus eorum C. Manius negabat se prodita plebe permissurum delectū consulibus, nisi prius decemuiris agro publico diuidendo creatis, & s. c. super hoc promulgato. & cum consules ei contradicerent, praesens bellum causantes per quod staret quo minus promissa soluerentur, negabat se uerba eorum morari, dicens omni ui delectum se prohibiturum. & fecit, nihil tamen potuit efficere. nam C O S S. progressi in campum Martium, positis ibi sellis delectum habebant, & qui citati non parerēt, eos quoniam ipsos ducere nequibant, mulctabāt peculio, si qui agros haberent caesis arboribus, uillis dirutis: qui uero alienos fundos à se cōductos colerēt, corū agētes firētesq; instrumētum rusticum, iuga bouum & iumenta pecoraq; tum

ferra

ferramenta omnis generis, uasa, uehiculaq; intercessore delectus tribuno nullam opem ferre ualente. nihil enim potestatis extra urbem habent, quòd circumscripta sit mœnibus : imò ne pernoctare quidem extra urbem eis fas est, nisi Latinis feriis, quando omnes po. Ro. magistratus pro communi salute in Albano monte Ioui sacrificant. hodieq; manet is mos, ut tribuni nihil pro potestate agant extra mœnia. quin etiam ciuili belli, quod nostra ætate gestum est omnium maximum, idonea causa uisa est multis h. sc. : quòd aliquot tribuni plebis quæsti se ab eo imperatore qui tum tenebat Italiam ui urbe pulsos, ne quam amplius potestatem haberent, ad Gallicos exercitus eorumq; imperatorẽ quasi nusquam aliàs euti, confugissent. qua occasione ille usus, ut magistratui plebis potentissimo sua potestate cõtra maiorum iusurandum priuato succurrẽs pio iustoq; bello, armis in urbem tribunos restituit. sed tunc plebeij homines tribunitia potestate nihil adiuui submiserunt animos, & uenientes ad delectum dabant nomina, signaq; sequi sacramento adigebantur. itaq; supplemento legionum conscripto consules sortiti sunt provincias. Fabio is obuenit exercitus qui ad iutulam sociorum missus fuit, Volsci Valerio, cui etiam supplementum conscriptum est datum ducẽdum in provinciam. Cuius aduentu cognito hostibus uisum est consultius alterum exercitum accersere, castra in

munitionem locum transferre, cauere ne per contemptum & temeritatem in periculum ut ante incidant: quae omnia perfecta sunt celeriter: fuitq; ambobus ducibus idem belli gerendi propositum, suas munitiones tueri si quis inuadat, alienas per uim non aggredi: quo factum est ut multum temporis contereretur his cunctationibus, nec tamē in ea mente permanere potuerunt. quoties enim ex utrisq; castris frumentatum aut ad alia necessaria petenda mitteretur copiarum pars aliqua, conflictus sequebantur & uulnera alternante uictoria: quod cum sepius fieret, cadebant non pauci, plures sauciabantur. Sed Romanorum iactura non supplebatur: Volscorum exercitus augebatur alijs post alios ueniens. ea fiducia duces produxerūt eos in aciem: cumq; Romani quoq; prodissent, acris pugna equitum, pedum, uelutum commissa est ex aequo exercitatorum & alacrium, unoquoq; in seipso collocante spem uictoriae. Vt uero multi utrinq; occubuerunt, plures semineces iacebant, reliqui pauci ne ipsi quidem rem gerere poterant, scutis pregraunte infixorum telorum multitudinem inutilibus, hebetatis aut praefractis gladijs, continuato per totum diem labore solutis nervis & ad inferendos ictus debilibus, sudore, siti, anhelitu, sicut fit per aestum in longo certamine utrosque uexantibus, nullo memorabili pugnae precio facto, libenter ambo exercitus signo per
duces

duces dato receperunt se in castra sua. Neutri postea progressi sunt in aciem, sed obseruabant è propinquo frumentatorũ, pabulatorum, aquatorum, lignatorum exitus. In urbe tamen multi opinabantur atq; etiam uulgo iactabant, exercitium Romanum cum uincere posset, data opera nihil egregium gerere, odio consulis & indignatione in patres ob dolo frustratam spem diuisionis agrorum. Ipsi quoq; milites consulem ut parum peritum imperatoriarum artium culpabant missis priuatim ad necessarios suos literis. Interea dum hæc in castris geruntur, in urbe obseruata sunt multa prodigia deorũ iram significantia, exaudite ominose uoces incerto autore, obuersate oculis noue spectrorum facies. quæ omnia eò tendebant, ut creditum est uatibus simul consulis & pontificibus, offensos esse deos quorum sacra non rite fierent. quam ob rem magna inquisitione secuta, tandem indicium ad pontifices delatum est, unam Vestalium ignis sacri custodum Opimiam amissa uirginitate sacra polluere. Cuius criminis uera confessione questionibus expressa, alijs quoq; argumentis conuictam traduxerunt per medium comitium, dempta prius capiti corona suis manibus, uiuamq; defoderunt in specu subterraneo. duos uero eius corruptores flagitiij coargutos confestim necauerunt uerberatos publice. Quo facto mox litatum est, & uates responderunt placata iam

n n s esse

esse numina. Consules deinde ad comitia uenerunt, certatumq; magna contentione inter plebem & patritios: dum hi aliquem è iunioribus impigrum, & minime popularem designari cupiunt, studentes candidato suo Appij Claudij filio plebeys infensissimi, uiro arroganti & audaci, clientelis etate sua pollentissimo: plebs contra senioremem aliquem sibi dari consulem postulat spectata iam equitatis & nihil curaturum nisi Reipub. commoda. magistratus quoq; huius dissidij contagium corripuit, alieris alterorum potestatem irritantibus. quoties enim consules indicerent comitia quibus candidati consulatum peterent, tribuni pro sua potestate intercedebant. rursus quoties hi uocarent ad comitia populum, consules non sinebant, contententes suum hoc esse officium. incessabantq; se criminationibus mutuis stipati factiosis ciuibus, interdum ira usq; ad pugnos prorumpente, ne minimum ab armis abesset seditio. id uidens senatus diu considerauit quidnam agendum esset, nec ui cohibere ualens plebem, nec uolens oedere. Sententiarum altera rigidior erat, dictatorem comitiorum causa dici aliquem ciuem idoneum: eum pulsus uitiosis & contagiosis hominibus, correctoq; siquid superiorum magistratum inscitia labefactatum esset in Reipub. eaq; arbitrato suo cōstituta magistratus creare uiros optimos. Altera mitior, interreges eligi è
natu

nata maximis honoratissimisque, quibus cura sicut optima fiat creatio magistratuum, quemadmodum factum est expulsis regibus. In hanc pluribus euntibus interrex nominatus est A. Sempronius Atratinus abrogatis reliquis magistratibus. qui ad certos dies administrata sine seditione Republica, designavit alium ex more Sp. Lartium. Is centuriatis comitijs secundum classes collectis suffragijs cum bona utriusque partis gratia designavit C. C. S. C. Iulium plebis studiosum, Q. Fabium Casonis F. I. I., addictum optimatibus. Hunc plebs priore consulatu nihil offensa passa est adipisci secundum odio Appij, gaudens repulsa ipsius filij. procercs etiam qui requirebant consulem industrium, nihil temere plebi concessurum, probabant hunc seditionis exitum. Horum consulatu Acqui facta in Latiorum agros irruptione, abegerunt multum mancipiorum atque pecorum repentino latrocinio. Veientes quoque Etruscus populus bonam Romanam agri partem infestaverunt excursionibus. Cumque senatus dilatis in aliud tempus Aequis à Veientibus decrevisset res repeti, illi videntes sibi esse impune primum maleficio, rati fore et in posterum, eò venerunt audacie, ut non iam prädatoria manu, sed iusto exercitu Arzonam expugnarent: direptisque villis simul cum oppido ditati præda domum se reciperent. Veientes legati Romanis responderunt nihil ad se per

se pertinere illos prædones profectos ex alijs Hetruscorum populis, atq; ita re infecta eos dimiserunt. Quod ubi senatui renuntiatum est, bellum Veientanum decrevit ambobus COS S. Reclamatum est tamen huic senatus placito, multis decretantibus militiam, & plebi renouantibus memoriam agrorũ diuisionis decreta ante quinquennium, querentibusq; illis sibi fide publica, & totius Hetruria bellum id fore iactantibus, si Veientibus succurrant ceteri populi. Nihil tamen horum uerba ualuerunt, sed s. c. plebiscito confirmatum est, suasu & hortatu sp. Lartij. Post hæc COS S. cum exercitibus profecti seorsum non longe à Veijs castrametati sunt: & cum per aliquot dies hostis non prodiret, depopulati agrum abactaq; præda quam plurima domum reduxerunt copios. nec aliud eorum consulatu memorabile gestum est.

DIONYSII ALEXAN-

DRI F. HALICARNASSEN.

antiquitatum siue Originum

Romanarum, Liber

Nonus.

In quo bellum cum Veientibus. Fabiæ gentis internecio. Seruilius accusatus. contentiones urbanæ. Appii mors. Bellum cum Aequis ac Volscis. tempus annorum xx.

SEQ

EQVENTIS anni magistratum comitijs rursus inter partes orta est contentio, optimatibus utrunq; suae factionis consulem destinantibus, plebe popularibus fauente pari studio: quae non prius cessauit quam inter partes conuenit ut unaquaq; daret consulem. à senatu designatus est Ceso Fabius II. is qui Cassium tyrannidis reum peregerat: à plebe Sp. Furius, LXXV. Olympiade, principe Athenis Calliade, quo tempore Xerxes expeditionem fecit in Graciam. Ad hos quamprimum magistratum inierunt uenit Latinorum legatio, petens à senatu ut ad se mitteretur aliter consulem cum exercitu, qui compefcat Aequeorum insolentiam: Etruria quoq; uniuersa moueri nuntiabatur, breui in armis futura. Coactum enim erat gentis concilium: ubi cum Veientes enixissimis precibus egissent ut eos in societate belli contra Romanos gerendi pertraherent, tandem decretum est, licere Etruscis qui uelint ire in eam militiam, ita ut iustum exercitum Veientes colligerent. His in urbe cognitis iussi sunt Coss. exercitibus conscriptis contra hostes ire, aliter Latinis opem laturus, aliter cum Etruscis bellum gesturus. His obnitebatur Sp. Icilius unus è tribunorum collegio, quotidianis concionibus promissam agrorum diuisionem à senatu exposcens, negansq; se passurum uel de bello uel de ulla alia re
 agi

agi decerni ue nisi prius exeat decemuiris fini-
 niendo ac diuidendo agro publico, sicut plebi
 promissum fuerat. Hic herentem senatum nec
 expedientem consilium App. Claudius submo-
 nuit, darent operam dissidium inter tribunos
 fieri: potestatem enim illam intercessoriam sa-
 cro sanctam & legibus confirmatam non posse
 nisi suis met dissolui uiribus. & quia unus quili-
 bet eorum hac potestate sit praeditus, curarent
 semper consules ut unum è collegio, si non plures,
 sibi ac senatui conciliant, cuius opera utantur
 aduersus ceteros. Ea sententia ualde probata
 est C O S S. & patrum primoribus: effeceruntq;
 omnibus tentatis ut quatuor è tribunis in partes
 senatus transirent. qui aliquandiu rationibus
 conati Icilium auertere ab actionibus agrarijs
 donec redirent pacata tempora, illo peruicaci-
 ter manente in proposito, & non cessurum se
 decerante, adeo ut ausus sit coram populo super-
 bissimam uocem edere, malle se Etruscos cete-
 rosq; hostes urbe potitos uidere, quam occupato-
 res publico agro frui sine: tandem arrepta oc-
 casione aduersandi honestissima, quando etiam
 plebs offendebar tam impotenti dicto, aiunt se
 actioni collega intercedere: aperteq; iam stabant
 à senatu & cōsulibus. ita desolatus Icilius nihil
 amplius poterat. Post hæc delectus est habitus:
 & quicquid usus belli posceret subministraba-
 tur magna promptitudine tam priuatum quam
 publ

publicè. Consules sortiti exercitus eduxerunt celeriter, Sp. Furius in Aequos, Cæso Fabius in Etruriam. Spurio successerunt omnia feliciter, hostibus non ausis cōgredi, multumq; præda atq; captiuorum hac expeditione partum est. nam ferme totum hosticum peruagatus est agens & ferens, prædam omnem largitus militi, quo factum est ut prius etiam plebis amator habitus, tum existimationē eam confirmauerit: ex ætōq; militiæ tēpore integras & diatas reduxit copias. Alter cōsul Cæso Fabius egregie functus omnibus imperatorijs munijs nullam tamē rerum gestarum laudem retulit, non sua culpa, sed quòd exosus esset exercitui, ob Cassium cōsulem, quem conuictum affectata tyrannidis affecerat extremo supplicio. nam neq; imperata eius exequerentur celeriter, neq; loca sibi opportuna occupabāt, quæ ab atacriter aggredientibus uel ui uel furto occupari poterant, neq; aliud quicquam prompte faciebant quod ad honorem atq; gloriam ducis sui posset cōducere. reliqua tamen eorum insolentia tum ipsi minus molesta erat, tum Reipub. non admodum noxia: postremum autem peccatū non mediocrem utriq; attulit ignominiam coniunctam periculo. Cū enim acies utrinq; in mediū castrorum campum descendissent totis uiribus, multis editis egregijs facinoribus, & hoste in fugam uerso, nec persecuti sunt eum consule uehementer instant, nec castra expugnare uoluerunt.

sic

*sed relicta imperfecta uictoria in sua castra re-
 uersi sunt. Cumq; imperatorē eum quidā appel-
 lare conarētur, magnis clamoribus uniuersi con-
 uitiabātur, dicentes per ipsius imperitiā deside-
 rari multos uiros strenuos: & post multas uerbo-
 rum cōtumelias irati postulabāt ut motis castris
 in urbē se reduceret non suffecturos ad iterādum
 praelium si hostis impeteret. & neq; monitis eius
 mouebātur, neq; flectebātur precibus, neq; minis
 intentatis, si quando & his uteretur, terrebātur:
 sed exasperabantur his omnibus. tantusq; fuit
 ducis & imperiorū contemptus, ut media nocte
 surgentes tētoria resigerent, arma sumerent, sau-
 cios deportarent, iubente nemine. hoc cognito ne-
 cesse habuit omnibus profectiois signum dare,
 ueritus eorum temeritatem ne à se deficerent. Illi
 haud secus quā fugā seruati magna celeritate
 confecto itinere sub diluculum fuerunt urbi pro-
 ximi. at custodes qui stabant in mœnibus igno-
 rantes amicum agmen esse, arreptis armis conuo-
 cabant se inuicem: reliqua etiam ciuitas quasi
 magna clade accepta pauore ac tumultu referta
 fuit: nec prius aperta sunt portæ quā luce iam
 clara domesticæ legiones agnoscerentur: ut præ-
 ter ignominiam desertorum castrorum pericu-
 lum etiam non mediocre adierint, in tenebris per
 hosticum discedentes nullo ordine. quos si hostes
 re cognita persecuti fuissent, nihil uetabat inter-
 necione delicti totum exercitum. Causa autem
 huius*

huius seu discessus seu fuge fuit ut dixi publicum ducis odium, & quòd ei honorem inuiderent, ne triumphans in urbem reuēctus illustris fieret. Postridie uero Hetrusci cognito Romanorum discessu spoliauerunt eorum cadauera: direptisq; impedimentis, quæ multa ut in diurni belli usum parata in castris relicta fuerant, quasi uictores finitimis agris populatis retro abduxerunt exercitum. Sequentis anni consules, Cn. Manlius, M. Fabius iterum, ex senatusconsulto contra Veientes quàm maximum ducturi exercitum, edixerunt ad quam diem delectum habere uellent, ut presto essent daturi nomina. cumq; tribunorum unus Tib. Pontificius intercederet, postulans plebi agros promissos diuidi, consules quemadmodum & superiores benigne appellatis eius collegis effecerunt inter ipsos dissidium, ac mox senatus mandata executi sunt libere. itaq; conscriptis intra paucos dies copijs profecti sunt cum binis urbanis legionibus, nec paucioribus sociorum atq; colonorum auxilijs. Latini & Hernici duplum eius quod petitum est miserant eis, nec tamen omnium usi sunt opera, sed gratijs actis remiserunt dimidium. Tertius quoq; exercitus iuniorum due legiones iussus est excubare pro mœnibus, siqui alij hostes ex improuiso existerent. emeritam uero etatem in urbe reliquerunt arcibus ac mœnibus presidio. ad motis deinde prope Veios exercitibus ca-

stra munierunt in duobus tumulis non multum
 inter se distantibus. hostes quoq; ante urbem ca-
 stra habebant, magnus & ualidus exercitus.
 conuenerant enim eò totius Etruriae proceres
 cum suis clientibus, ut Romanos non mediocri-
 ter superarent numero. Consules uisa hostium
 multitudine armorumq; splendore, solliciti erant
 ne parum tutum esset suos non consentientes
 concordibus hostium copijs opponere in acie.
 itaq; uisum est consultius castris bene munitis
 bellum ducere expectando aliquam occasionem
 ex hostium audacia temeraria: interim per feren-
 tarios subant uelitationes continuas, nullo euen-
 tu memorabili. Etrusci morarum impatientia
 timiditatem Romanis exprobrabant qui non
 progredierentur in aciem, & de se magnifice sen-
 tiebant, quibus totis campis cederetur. auxie
 cum consulum & exercituum contemptum no-
 ua opinio, quasi dijs propitijs ipsi bellum gere-
 rent. nam alterius consulum Cn. Manlij prae-
 torium de caelo tactum fuit: laceratum est fulmi-
 ne tentorium, euersus focus, arma saedata uel
 ambusta uel in totum contrita, occisus eximius
 equus quo in praelijs uti consueuerat, & famu-
 lorum aliquot. Interpretibus prodigij monenti-
 bus deos significare castrorum oppugnationem
 & clarissimorum uirorum interitum, Manlius
 excitos media nocte milites traduxit in altera
 castra, ut intra easdem cum collega munitio-
 nes

nes tēderet. *Ætrusci migrationis causa ex quibusdā captiuis cognita magis etiam elati sunt, uelut infesto Romanis numine, conceperūtq; magnam spem uictoriae. Vates quoq; Ætrusci, qui profitentur exactiorē scientiam rerū celestium & fulgurum unde ueniant, quoue se recipiāt, à quibus dijs mittantur, quid boni maline portendant, hortabantur suos ad praliū, sic differentes de oblato Romanis prodigio. Fulmine delato in Consulis tentorium, in quo pratorium erat, eoq; usq; ad focum delato, significatam esse diuinitus exercitui castrorum expugnationem & clarissimorum perniciem. Ergo, inquiūt, si mansissent in loco tacto, nec prodigiū secū ad alios trāstulissent, unis tantū castris captis, exercitus unius exitio defuncti satiassent indignationem numinis. nunc quia uolentes magis quàm dijs sapere transferunt in alia castra loco eo deserto, ac si non hominibus illi clades portenderent sed locis, tota eorum ira incumbit ex æquo in utrosq; tam qui exceperunt, quàm qui excepti sunt. Et quia dijs fatalem necessitatem denuntiantibus, non expectato fato suis castris ultero cesserunt hostibus, altera que desertores illos exceperunt, pro desertis expugnabuntur. His à uatibus auditis Ætrusci partem copiarum suarum miserunt ad castra modo à Romanis deserta occupanda, tanquam munimentum castris alteris oppositum. erat enim locus admodum firmus & ipsis op-*

portunus, ut uia ex Vrbe in Romana castra ferenti imminens. alijs præterea rebus in suum compendium præparatis cum hostium dispendio, produxerunt militem & consulibus æquo loco pugnandi fecerunt copiam. quibus quiescentibus audacissimus quisq; uallo adequitans increpabat mulierum exercitum appellitans, ducesq; ipsos timidissimis animantibus per conuicium comparans, & alterutrum postulans: aut descenderent in planiciem, si uiri fortes essent, decreturi uno prælio: aut si fateretur ignauiam, armis uictori traditis, poenisq; maleficiorum persolutis, nihil præclarum sibi usurpare amplius: faciebantq; hoc quotidie. & cum nihil proficerent, decreuerunt eos circumuallare, fame ad deditionem compulsuri. Hæc COS S. diu ferebant non timiditate aut pusillanimitate: erant enim ambo animosi & bellicosi: sed suspectam habentes plebeiæ militum ignauiam uoluntariam & segnicie propter seditiones agrarias. adhuc enim obuersabantur auribus & oculis que anno superiore consuli honorem inuidentes turpiter & præter maiestatem pop. Rom. fecerant, uictis concessa uictoria, & fuga simulata admissa ignominia, ne illi uiro triumphus contingeret. ergo cum uellent seditionem in eorum castris tollere, & uniuersam multitudinem redigere in pristinam concordiam, idq; omnibus consilijs agerent: quoniam neq; animaduersione
 in

in quosdam castigare licebat ceteros propter
 insitam superbiam & arma quæ habebant in
 manibus, neq; rationibus persuadere in tanta
 animorum obstinatione: uidebantur hi duo mo-
 di reliqui per quos eximeretur seditio: ad corri-
 gendos mansuetiores (erant enim & tales non-
 nulli admixti multitudini) pudor opprobriorum
 hostilium: ad intractabiles autem necessitas,
 quam uniuersum humanum genus metuit. *U*t
 igitur horum utrumq; fieret, permisit hostem
 insultare uerborum contumelijs, quietem impu-
 rantem ignauia: & per contemptum suis illu-
 dere, ut necessitatem fortitudinis imponerent
 his qui nolent sponte rem fortiter gerere. sic
 enim fore sperabant ut ad prætorium cõcurren-
 tes præ indignatione clamoribus præliũ posce-
 rent, id quod factum est. *U*t enim hostes cœpe-
 runt castrorum exitus uallo intercludere, rem
 non ferendam Romani rati, pauci primum, mox
 cateruatim confluebant ad tentoria consulum,
 nociferantes & proditionem eis obiectantes: &
 nisi quis ducem se præbuerit, illorum iniussu ar-
 reptis armis erupturos se dicentes. cumq; unde-
 quaq; acclamaretur, duces adesse tempus ex-
 pectatum existimantes, licitoribus mandauerunt
 ad cõcionem uocare milites. Tum Fabius egres-
 sus prætorium sic eos allocutus est. Tarda qui-
 dem uenit uestra indignatio post tot hostiles
 contumelias commilitones atq; præfecti, & ista

confligendi cum hostibus cupiditas quæ scrius
 quam oportebat uos subijt, iam intēpestiua est.
 dudum debueratis hoc facere, cū primum uidi-
 stis eos è munitionibus descendētes prouocare ad
 prælium. tunc enim honeste certassemus de im-
 perio, & ex dignitate Ro. populi. nunc uerò ne-
 cessariò pugnabimus, & ut felix cōingat exi-
 tus, certè par decus non erit, at ament recte faci-
 tis, dum uel nunc tandem præteritam tarditatē
 uultis corrigere, & quod reliquū est uirium ani-
 morūq; recolligere: habeturq; uobis magna gra-
 tia ob hunc ardorem honestissimum, siquidem
 amore uirtutis exortus est. præstat enim sero
 quam nunquā officium facere. Atq; utinam o-
 mnes pariter utilitatis cōmunis respectū habe-
 ris, utinam eadem uniuersis insit alacritas. nunc
 ueremur ne plebcij ob legem agrariā insensu ho-
 norationibus magnā cladem afferant recip. &
 suspicamur indignabundas istas acclamaciones
 nō ab omnibus eodē animo fieri: sed alios ut pœ-
 nas de hoste sumant exire cupere, alios ut ausu-
 giant. causam autem huius suspicionis non ua-
 res præbuerunt nec coniecturæ, sed facta mani-
 festaria eaq; nuper conspecta ut scitis anno pro-
 ximo: quādo cōtra hos ipsos hostes ualido misso
 exercitu, et primo prælio depugnato feliciter, cū
 consul & dux uester Cæso, frater meus cui suc-
 cessi, posset castra hostium ui capere, & uicto-
 riam clarissimam referre in patriam, inuiden-
 ces

res ei gloriam quòd nō esset plebis studiosus, neq;
 ad gratiam eius tractaret rempublicam, nocte
 praelium secuta iniussi reuulsis tentorijs ausu-
 gerunt è castris, neq; periculo deterriti ne nullo
 ordine, nullo duce noctu hostico excederent: neq;
 metu ignominiae secutura quòd quantum in se
 esset hosti de imperio cederent, eiq; à se uicto-
 horum metu tribuni uosq; centuriones & mili-
 tes, qui neq; praesse possunt neq; parere uolunt,
 cum sint multi, pernicaces & armati, neque
 prius cum hoste congredi uoluimus, neq; nunc
 etiam audemus cum talibus propugnatoribus
 de rerum summa decernere, ne impedimento sint
 alijs omnem alacritatem praestantibus. atta-
 men si & illorum animos deus aliquis incitat,
 & omnis perniciosissimis recip. disidijs possunt
 expectare pacata tempora, praesentiq; uirtute
 abolere praeteritas ignominias cupiunt, nihil ue-
 rat nos cum bona spe hostem aggredi. nam pre-
 ter alias occasiones uictoriae maximas nobis
 praebet hostium stultitia: qui cum tanto maio-
 res habeant copias, ut uel hac una prerogativa
 possint nostrae fortitudini atq; peritiae resistere,
 hac praecipua commoditate seipsi priuauerunt.
 absumpta exercitus parte in castrorum praesi-
 dia. deinde cum deberent caute ac prudenter
 agere singula. reputantes cum praestantioribus
 sibi esse negotium, temere inconsiderateq; ruunt
 in praelium, ac si inuicti sint ipsi, nos uero eorum

audacia perterriti, id præ se ferunt istæ circumvallationes, istæ castrorum obequitationes cum dictorum factorumq; contumelijs. Hæc cogitantes & tot honestissimarum pugnarum memores quibus eos profligastis, ite alacres in prælium, & quem quisq; locum in acie tuendum acceperit, cum sibi domum, agrum, patriam existimet. qui suum manipularem seruauerit, suæ salutis consultum credat: ecôtra seipsum proditum, is qui illum destituerit. Illud præcipue meminertis, resistendo & pugnando paucos uiros cadere, inclinata uerò semel acie uersaq; in fugam paucissimos euadere. Hæc ad accendendam suorum uirtutem eo memorante non sine lacrymis, & tribunos, centuriones, aliosq; spectata fortitudinis milites nominatim appellante, pollicenteq; maxima eximiæ operæ præmia pro cuiusq; merito, honores, diuitias, aliaq; commoda, conclamatum est à iubentibus cum bono esse animo, & in prælium se ducere. Aderat ibi M. Flauoleius uir plebeius & colonus operari suis manibus solitus, non uilis tamen, sed laudatæ corporis animiq; fortitudinis, cæturio primi pili, hoc est inter L. X. uirius legionis cæturiones præcipuus. is ubi editiore loco constitit, statura quoq; cõspiciuus: hoccine, inquit, timetis C O S. ne facta nostra dictis non respondeant? ego primus uobis pro meipso certissimam fidem faciam. nos ciues eiusdemq; fortunæ socij, si idem quod

quod ego faciatis recte feceritis. Hac locutus
 stricto gladio iuravit patrium sacramentum,
 cuius apud Romanos vis est maxima, bona sua
 fide non nisi uictorem se reuersurum ex acie. hoc
 eius exemplum omnibus placuit, moxq; ambo
 consules id imitati sunt, ceteriq; duces minorum
 ordinum tribuni atq; centuriones, & deinceps
 reliqua multitudo militum. quo facto ingēs ala-
 critas totum exercitum subiit, mutuaq; beneuo-
 lentia, simulq; robur & audacia. digressiq; è
 concione frenabant equos equites. ceteri gladios
 lanceasue acuebant, aut scuta extergebant,
 breuiq; omnes erant parati ad prelium. *Ac*
 C O S S. dijs in uota uocatis ut sibi duces essent,
 produxerūt suos in aciem. quibus uisis *Hetrusci*
 mirati ex aduerso prodierunt totis uiribus. *Ve*
 uerò æquo loco utriq; constitierunt, dato signo
 conflixerunt tam equites quàm pedites, multis
 primo concursu cadentibus. Romanum dextrum
 cornu cui *Manlius* consul præerat, sibi opposi-
 tos impulit, equitibus pedestrem pugnam capes-
 sentibus. at sinistrū circumueniebatur à dextro
 hostium, quòd *Hetrusca* acies ea parte esset non
 paulo protensior, ita ut laboraret saucijs multis
 militibus. ei legatus præerat *Q. Fabius* bis
 C O S. diuq; restitit uaria uulnera perferens:
 postremo lancca traiecto usq; præcordia pecto-
 re exanguis cecidit. quo audito *M. Fabius* con-
 sul, qui in media uersabatur acie, assumptis ua-
 lid

lidiſſimis cohortibus, accitoq; altero fratre Caſſone, præteruolans ſuam aciem eò proceſſit ubi Romani circumueniebantur: moxq; in hoſtes irruens congregi auſorum magna ſtrage edita reliquos propulit, & fratrem adhuc ſpirantem ſuſtulit, qui non multo poſt eſt mortuus. Cæterum ultores eius magis etiam in aduerſos incitati, nulla propriæ ſalutis ratione habita, cum modica manu in conferiſſimos penetrantes accubabant cadauera, ita ut iam hac parte turbarentur Hætruſci, reiectis qui primùm uincebãt. at ſiniſtrum eorum cornu fugæ proximum inſtãte Manlio, uerſa uice fugauit oppoſitos. nam quidam coniecta lancea femur eius ad inguem uſq; diſcidit, qui à proximis mox in caſtra relatus eſt. is caſus animos auxit hoſtibus ratis ducem Romanum occubiſſe, & alijs etiã ſuccurrentibus impreſſionem fecerunt in orbatos duce ſuo. ita Fabijs neceſſe fuit ruſſum è ſiniſtro in dextrum cornu tranſcurrere. Quibus cum ualido globo aduentantibus Hætruſci à perſequeñdo deſtiterunt, cõdenſaueruntq; ſuos ordines. Ibi redintegrata pugna utrinq; multi occubuerunt. Dum in hunc modum certatur, pars Hætruſcorum quæ deſerta Manlij caſtra occupauerat, ſigno ab imperatore ſuo dato magna celeritate atque alacritate inuaſit altera caſtra, ut non magni momẽti præſidio cuſtodita. nec eos ſefellit opinio. nam præter triarios & paucos alios

milit

militari robore præditos, ceterum uulgus negoti-
 atorum, lixarum calorumq; , & opificum in-
 erat. ibi multis in angustum locum concurrenti-
 bus: nam de aditu portæ certabatur: acri pugna
 coorta multi tam Romani quàm hostes cæsi sunt.
 Manlius quoq; consul qui cum equitatu eò ad-
 uolauerat, prolapsa equo non ualens præ uulne-
 ribus resurgere perijt , & circa eum ceciderunt
 multi alij fortes iuuenes. quo factò castra capta
 sunt, non irritò Tuscorum uaticinio. qua uictoria
 si uti sciissent hostes, & capta castra mu-
 nissent præsidio, potiti fuissent impedimentis,
 eiectis turpiter militibus. nunc ad direptionem
 uersi, & pleriq; ad curam corporum, cgregiam
 prædam emiserunt è manibus. Ut enim aliter cõ-
 sul amissa castra cognouit, properauit eò cum
 lectissimis equitum atq; peditum. cuius aduentu
 audito Hetrusci discurrentes in uallum corona
 facta propugnabant fortiter: fuitq; ingens cer-
 tamen, his sua recipere conantibus, illis si expu-
 gnarentur internecionem timentibus. quod cum
 protraheretur diutius, Hetrusci è superiore lo-
 co contra totius diei labore fessos propugnanti-
 bus, T. Sicinius legatus cum C O S. communi ca-
 to consilio iussit receptui canere, & simul col-
 lectos unum tantum castrorum latus oppugna-
 re, quod uidebatur minus munitum quàm cæte-
 ra. portas autem onisit ratione probabili, qua
 minime falsus est, remissuros contentionem si
 sal

salutem sperauerint. qua desperata si undiq; cingerentur hostibus, nullo patente exitu, ausuros extrema necessario. itaq; dum unum tantummodo latus oppugnatur, Hetrusci emissa pugna per auersam portam in sua castra se receperunt. Consul uerò hac clade depulsa rursus recurrit in aciem. Ferunt nunquã ad eam etatem Romanos pugnasse tam magno pralio, siue diuturnitas eius spectetur, siue pugnatorum numerositas, siue fortunæ nunc his nunc illis fauoris uicissitudines. erant enim urbana iuuentutis circiter XX. millia peditum, & cū his equites alarij IIII. legionum MCC. colonorum quoq; & sociorum par numerus. pugnatum est autē usq; ad solis occasum, cum cœpissent paulo ante meridiem. Fortuna uerò diu nutauit, nunc huc nunc illuc inclinante uictoria. alter consulum cecidit: & unus legatorum qui bis consul fuerat, aliq; multi tribuni & centuriones quot nunquam antea. Victoria tamen penes Ro. fuisse uidetur, non ob aliud quàm quòd sequenti nocte Hetrusci desertis castris abierunt. Postera die Romani direptis hostium castris & sepulis suorum cadaueribus, in castra se receperunt. Ibi pro concione donati sunt ob egregiam uirtutem & hesternam fortem operam, primum Cæso Fabius consulis frater mirificis facinoribus spectatissimus, secundo loco T. Sicinius cuius consilio castra recepta fuerant, tertio M. Flauolcius primipili

mipili centurio, uel ob iusiurandum, uel ob admirandam fortitudinem. His peractis & paucis aliquot diebus in eisdem castris cōsumptis, postquam nullos amplius hostes uiderunt qui pugnare cuperent, domum reuersi sunt. Cumq; totus populus pro maximo praelio feliciter depugnato triumphum offerret superstiti consuli, recusauit ipse negans uel fas uel ius esse in fratris & collegæ funeribus lauream sumere. Itaq; repositis signis dimissisq; militibus consulatū eiurauit, cū duo menses superessent de magistratu annuo. nō poterat enim obire consularia munia uulnere immani saucius ita ut decumberet. Senatus interreges elegit comitiorum gratia, quibus à secundo interrege habitis creatus est C. Fabius is qui militariibus donis ornatus fuerat, frater eius qui modo consulatu decesserat, nunc tertium consul, & cum eo T. Virginius. Hi cum exercitibus quos cuique sors dederat profecti sunt, Fabius contra Aequos Latini agri populatores, Virginius contra Veientes. Aequi aduentu exercitus cognito, prope castris ex hostico motis receperūt se in sua oppida. agros eorū consul impune populatus est, ita ut multa præda, multis captiuis potiretur negotio minimo. Ceterū Veientes cum à principio mœnibus se continuissent, tandem occasionem nacti hostes per campos dispersatos & prædabundos aggressi ordinibus instructis, recepta præda multos

occid

occiderunt ausos congregari, reliquos in fugã uerterunt. Et nisi T. Sicinius legatus cū instructa manu peditum equitumq; succurrēs eos represisset, potuisset deleri totus exercitus: sed huius interuentu reliquis data est in unum se recolligendi copia. iamq; congregati omnes tumulum quendam occupant sub uesteram, ubi secutã noctem egerunt. Hac uictoria Veientes elati obfederunt tumulum, & alios ex urbe acciuerunt, quasi obsessos breui ob rerum inopiam ad deditionem coacturi. Cumq; magna multitudo uenisset, bina castra fecerunt ad latera tumuli minus ardua. alijs quoq; multis locis opportunis disposuerunt minores custodias, ut armatis replerentur omnia. at Fabius per literas à collega monitus de obsessorum extremo periculo, fame subigendorũ nisi maturè succurratur, motis castris properauit contra Veientes: & si una die serius uenisset, nihil profecisset rebus perditis superueniens. pressi enim inopia prodicrant in pugnam ut morerentur honestius, & cõgressi pugnantibus corporibus inedia, siti, uigilijs, alijsq; incõmodis: sed paulo post cõspectus exercitus Fabij magnus & instructus, suis audaciam, hostibus pauorem attulit. nam Etrusci rati se ualidis & recentibus copijs impares, relictis castris abierunt. At Romani exercitus postquã cõuenerunt, magnis castris prope urbem loco munito positus per aliquot dies optimam

Veientis

*Veientis agri partem populati domum reuersi
 sunt. Veientes ut audiuerunt Romanum exerci-
 tum dimissum, cum expedita iuuentute sua ui-
 cinorumq; populorum irruerunt in campos fi-
 nitimos, eosq; refertos frugibus, pecoribus, homi-
 nibus, diripuerunt. descenderāt enim è munimē-
 tis coloni propter pabulum pecorum agrorumq;
 culturam freti exercitu suo: quo opinione citius
 domum reuerso priusquam illi se in tutum reci-
 perent, nemine sperāte sic afflictos Veientes tam
 cito ausuros hostilia, breui tempore magnam
 Romani agri partem percurrerunt populando
 usq; Tiberim & montem Ianiculum ad uige-
 simum ab urbe stadium & ulterius, non minore
 damno populi Romani quā ignominia: quōd
 nulle essent sub signis quae eos prohiberēt copiae:
 ita haec excursio facta est prius quā colligeren-
 tur & centuriarentur Romani milites. In sena-
 tu post consultationē de modo belli gerendi cum
 Veientibus, placuit ad agrorum tutelam prae-
 sidium haberi continenter in finibus. Sed graua-
 bantur sumptu, quōd aerarium esset exhaustum
 continuis expeditionibus, nec priuatorum homi-
 num tributa sufficerent: nec parū difficultatis
 erat in conscribendis militibus: quōd nemo uo-
 lens proficisceretur in cam militiam, ubi non per-
 uices sed indefinenter exercendi essent labori-
 bus. His de causis senatum hesitantem & an-
 xium autore consule Fabia gens adiit, ultero
 suam*

suam operam ad hoc bellum offerens, clientibus
 & amicis iuuantibus suo sumptu id sustinere
 pollicens. Quibus ingentibus gratijs actis, & in
 hac eorum promptitudine spe uictoria tota col-
 locata, sumptis armis profecti sunt, populo fa-
 miliam inter patricias clarissimam ad caelum
 ferente laudibus, & ire fortes, ire felices iubente,
 deosq; uotis & sacrificijs solitante, ut inceptis
 euenius pares concederent. Praerat eis M. Fabius,
 qui superiore anno consul Hetruscos pra-
 lio uicerat, ducebatq; ad summum quatuor mi-
 lia militũ. horum maior pars clientes erant &
 sodales, ex ipsa Fabia gente C & C. & sex uiri-
 cam manũ paulo post alia secuta est, ductu Cæ-
 sonis Fabij consulis. Cumq; peruenissent prope
 fluium Cremeram, qui non longe à Veijs abest,
 castellum pro copiarum numero in tumultu quo-
 dam prærupto communierunt, duplici fossa &
 aggere cinctum distincto crebris turribus, cui
 de fluuio nomen indiderant Cremeræ: quod opus
 per multas operas & consule adiutante citius
 opinione absolutum est. eo profecto M. Fabius
 ad ulteriores Veientem agrum pronectus qui
 reliquã contingit Hetruriam, ubi erant Veien-
 tium pecora, quod nunquam ea uenturum Ro-
 manum militem crederent, magnam prædam
 abegit in castellum recens conditum, lætus uel
 quod hosti tam cito dignam persoluisse gra-
 tiam, uel quod presidarijs magnam pararet
 copiam

copiam. nihil enim in publicum retulit, nec militibus diuisit, sed pecora, iumenta iuga boum, feramenta, reliquumq; instrumentum rusticum colonis castellanis largitus est, atq; his peractis reduxit exercitum. Ceterum Veientium res post eum locum communitum non bene se habebant, quod nec agricolatio tuta esset, nec importatio comestuum. Nam Fabij diuisis quadrifariam copijs, una parte presidio castelli relicta, tribus alijs agrum hosticum infestabant preedas agentes ferentesq;: & sepe Veientem hostem nunc ex insidijs nunc aperte se inuadentem profligauerunt, multisq; caesis intra munimenta se receperunt. quo factum est ut illi ne auderent quidem congregari amplius, sed intra moenia plerunq; se continentes non nisi furtim progredierentur: atq; ita hiems ea exacta est. Sequenti anno L. Aemilio, C. Seruilio COS. nuntiatum est Romam Volscos & Aequos foedere iunctos in Romanum agrum propediem irruptionem facturos. nec falsus erat nuntius. Viriq; opinione citius proximos quosq; agros uastabant, rati Romanos & sibi repellendis & bello Hetrusco gerendo fore impares. Rursus aliunde nuntiabatur eam Hetruriam in bellum conspirasse, decreuissq; Veientibus auxilia. Confugerant enim ad eorum opem non ualentes excindere castellum domesticis uiribus, obsecrantes per cognationem & amicitiam totq; bella gesta communibus

pp auspice

aspicijs, ut horum omnium memores bello se iu-
 uarent contra Ro. populum, qui oppositi pro to-
 ta *He-truria* continuum bellum sustineant, Ro-
 manos obicctu suo arcetes à reliquis eius re-
 gionis populis. quibus rationibus *He-trusci* per-
 suasi polliciti sunt eis quantum petebant auxi-
 liarem exercitum. His cognitis senatus statuit
 tres exercitus emittere: properatisq; delectibus
L. Aemilius contra *He-truscos* missus est. cum
 eo profectus est *Caso Fabius* superioris anni con-
 sul impetrata à senatu uenia ut sibi liceat in-
 teresse bello quod gentiles sui *Cremenses* gere-
 bant, *Marci* fratris ductu in eam militiã pro-
 fecti anno proximo: istq; ei proconsularis pote-
 stas addita. Alter consul *C. Seruilius* in *Vol-*
sos duxit exercitum: in *Aequos* uerò procos.
Ser. Furius. In uno quoq; exercitu due legiones
 erant, *Latinorum*, *He-trnicorum*, aliorumq; so-
 ciorum par numerus. Proconsul *Furius* non mi-
 nus feliciter quam celeriter bellum confecit. uno
 enim praelio *Aequos* fudit ac fugauit, idq; mi-
 nimo negotio, primo statim congressu territos:
 deinde agros uastauit hoste compulso intra
 moenia. *Seruilio* temere ac prapropere congresso
 non successit ex animi sententia *Volscis* praua-
 lentibus. itaq; necesse habuit amissis multis ui-
 ris fortibus posthac abstinere à praelijs, & in-
 tra castra manendo per uelitationes solas bel-
 lum ducere. Ceterum *L. Aemilius* quem in *He-*
truriam

iruriam missum diximus, exercitu Prætorum
 ante ipsorum urbem inuento, simulq; magnis eius-
 dem gentis auxilijs, nihil cunctatus est: sed al-
 tera die postquam castrametatus est producto
 in aciem exercitu acerrime confligit cum hosti-
 bus. Cumq; ancipiti Marte certaretur, equitatu
 immisit in dextrum cornu hostium, quo pertur-
 bato in aliterum inuectus est. ex equo pugnans
 quæ loci natura id patiebatur: ubi minus, desi-
 liens in pedes, & pugnam prosequens. Laboran-
 te autem utroq; cornu ne media quidem acies
 locum suum retinere potuit, sed impulsæ est ab
 aduersarijs peditibus: ac mox omnes in castra
 compulsi sunt. Nec Similius persequi destitit
 seruatis interim ordinibus, cadens terga postre-
 mi agminis. Castra quoq; per totam eam diem
 & sequentem noctem sine intermissione oppu-
 gnata sunt. sequenti uero die hostibus lassitu-
 dine, uulneribus, peruigilio deficientibus ui ca-
 pta sunt. Etrusci ubi uiderunt uallum transcen-
 di, desertis castris pars in urbem refugerunt,
 pars in montes proximos. Ea die consul perman-
 sit in castris hostium: sequenti uero coronis ui-
 ros fortes donauit alijsq; donis militaribus: &
 quicquid in castris repertum est iumentorum
 atq; mancipiorum opulentiæq; tætoria militibus
 in prædam concessit, ditato magis quàm ante
 unquam exercitu. sumptuosa enim & delicato
 uictui consuetæ Etruscorum gens erat tam do-

mi quam militiae, circumferens secum praeter necessarios commatus diuitem & arte laboratam supellectilem uariam, quotidianarum uoluptatum instrumentum luxuriosissimum. Insequentibus diebus fessi multum uidentes pacem à consule petierunt per legatos supplices. qui cum lacrymis multa questu & precati ad mouendam miserationem, impetrauerunt ut sibi liceat legatione ad senatum missa de pace agere: interim dum responsum refertur, milites abstineant à maleficijs. pro hac legatione concessa C. O. S. imperauit eis frumentum duorum mensium in usum exercitus, & stipendium sex mensium: quibus acceptis & inter milites diuisis, induciae factae sunt. Senatus legatis auditis & consulis literis acceptis, rogantis ac monētis ut celeriter bellum Etruscum finirent, hostibus pacem quam peterent dari statuit ijs legibus, quae L. Aemilio C. O. S. uiderentur optima. C. O. S. ex S. C. populum uidentem in foedus pacis recepit, magis equitatis ratione habita quam utilitatis uictoris populi, non agro multatum, non alijs pecunijs, ne obsidibus quidem acceptis ad fidei certitudinem. id factum ei magnam inuidiam attulit, effecitque ut fraudaretur debita pro rebus bene gestis gratia. nam triumphum petenti obiecta est arrogancia, quod leges foederis non ex senatus sententia prescripsit. quod ne per iram aut in suam contumeliam factum interpretaretur, bellum uolscum

scum ei decreuerunt : ut ope sua subleuato collega , & illic quoq; si posset rebus gestis feliciter (erat enim uir admodum fortis) aboleret indignationem errato priore meritam. ac ille offensus hac repulsa uehementer de senatu apud populum questus est, quòd patres egre ferrent Hetrusco bello finem impositum. id eos insidiosè & in contemptum pauperum facere, ne bellis externis leuati promissis agros reposcant , toties iam decepti eorum fallacijs. his & huiusmodi alijs probris per furorem asperso patriciorum ordine dimisit suum exercitum : proconsulis quoq; Furij copias ex Æquis reuocatas sacramento soluit : unde tribunis magna senatum pro concionibus accusandi materia præbita est , dissidiaq; serendi pauperes inter & diuites. Sequuntur cōsules C. Horatius, T. Menenius, L X X V I. Olympiade, qua uicit in stadio Scamander Mitylenæus, Phædone Athenis principe. Hi principio civili tumultu impediabantur quo minus res gererent , irritata plebe , & nihil aliud agi sinente prius quàm diuideretur ager publicus : sed postea tales turbationes presenti necessitati cesserunt , ut uolentes nolentes irent in militiam. nam Hetruscorum undecim populi pacis expertes in communi concilio Veientes accusabant , quòd inconsultis cæteris pacem cum Romanis fecerint , & alicruum ab eis postulabant , aut discederent à Romanorum fœdere.

aut in illorum partes concedentes contra se bellum ex professo gererent. Veientes pacis necessitatem excusabant, à qua quomodo honeste discedere possent, concilio dispiciendum relinquebant. Tum quidam submonuit, accusari posse non deductum è castello Cremera præsidium. hoc ut fiat petendum esse, & ni impetretur, ab oppugnatione castelli bellum inchoandum. In hæc postquam consensus est, dimiserunt concilium: nec multo post Veientes legatis ad Fabios missis repecebant castellum, armata iam tota Etruria. Hæc ubi Romæ ex ipsorum Fabiorum literis sunt cognita, iussi sunt ambo COS. ad bellum proficisci, tum hoc novum Etruscum, tum Volscum illud iam dudum inceptum. Horatius duas legiones duxit cum validis sociorum auxilijs. Tantundem copiarum attributum est Menenio ituro in Etruscam militiam. qui dum cunctantius profectioem expedit, interim Cremera expugnata est deleta interneccione gente Fabia. De hac clade duplex est opinio, sed altera verisimilior: mihi utramq; libet apponere, ita ut comperi. quidam aiunt cum instaret gensile sacrificium profectos ad id comitatos paucis clientibus, nec sub signis, nec explorato itinere, sed negligenter quasi per pacatum incederunt. Etruscos vero qui hæc præsciuerant, missa copiarum parte struxisse insidias in via; reliquam vero partem secutam

interual

interuallo modico. deinde cum ad locum infessum uenissent Fabij, Etruscos aggressos illos tam à fronte quàm à lateribus, & paulo post superuenisse à tergo reliquos. sic undiq; circumuentos à funditoribus sagittarijs iaculatoribusq; uario missilium genere confixos atq; obrutos eminus. Sed hæc narratio mihi minus fit uerisimilis. nam neq; tot uiros sacrorum causa in urbem absq; s. c. reuersos est probabile, cum ea sacra curari potuerint per gẽtiles relictos in urbe iam etatis emeritæ homines: & ut nulli domi relictis fuerint, uix credibile est omnes decessisse ex præsidio. poterant enim tres quatuorue pro tota gente sacra facere. quamobrem mihi hoc uideatur incredibile. Propius ueritati existimo quod alij tam de gentis interitu quàm de castello capto produnt in hunc modum. Cum sepenumero prædatum exirent, & inuitatæ successibus cohortes cõtinuè procederent ulterius, Etrusci parato ualido exercitu in propinquo castra posuerunt clàm hostibus. deinde propulsis in pascua gregibus pecorum armentisq; equorum & bouum illectabant uiros ad prædam co modo. illi castello egressi comprehensis pastoribus abigebant pecora. Hæc sepius factitando Etrusci, semperq; proliciendo hostem longius à munitionibus, corruptis nimia securitate illorum animis, & insecatis lucro continuo, noctu locis opportunis disposuerunt insidias, præmissis qui occuparent

imminentes campis speculis. sequenti die multa
 armenta è castellis emiserunt cum paucorum
 armatorum presidio. Hoc Fabijs nuntiato, esse
 ultra proximos colles campum plenum omni pe-
 cudum genere, eorumq; non satis custoditorum
 ab exigua manu militum, prodierunt è castello
 relictis tantum presidarijs, emensoq; propere
 medio spatio uenerunt in conspectum custodum,
 qui non expectauerunt eorum impetum. at Fa-
 bii iam securi captis pastoribus abigebant etiam
 pecudes. interea Hetrusci multis locis coorti ex
 insidijs undiq; in eos impetum faciunt. ibi Ro-
 mani pleriq; palantes prius quàm sibi inuicem
 possent succurrere, oppressi sunt. unus eorum glo-
 bus festinans ad montana us se in locum tutum
 recipere, in alias insidias inter fructea incidit.
 ibi acri pugna commissa cades utrinq; magna
 facta est. tandem ingenti strage edita supersti-
 tes euaserunt in arduum quendam tumulum, ubi
 sequentem noctem egerunt sine comitatibus.
 sequenti uero luce presidarij cognito suorum
 casu, maiorem partem predatorum cesim, for-
 tissimum quemq; oppugnari obsessos in deserto
 quodam tumulo, & nisi mature subueniatur
 subigendos uictus inopia, exiuerunt magna fe-
 stinatione per paucis relictis ad castelli custo-
 diam. hos Hetrusci prius quàm coniungerentur
 cum alteris circumuenerunt, & fortissime repu-
 gnantes tandem ad unũ interfecerunt. nec multo
 post

post illi obfessi in tumultu fame sitiq; premente
 statuerunt cum hoste congredi, pauciq; cum
 multis confligentes à mane pugnaverunt usq; ad
 uesperam, tanta strage hostium ut multis lo-
 cis impedirentur acerviis cadaucrum. Etrusci
 amissa plus quàm tertia parte suorum, & reli-
 quis timentes, signo receptui dato pugnaq; in-
 termissa, per caduceatores offerebant eis tutum
 transitum, si traditis armis castello excederent.
 quas conditiones uiris illis auersantibus, malen-
 tibusq; oppetere fortiter, instaurato praelio per
 uices eos aggressi sunt, non iam ut ante comi-
 nus, sed è longinquo certatim petentes saxis
 alijsq; telis missilibus instar hibernæ niuis. Ro-
 mani milites in globos condensati procurrebant
 in hostem: quo retro cedente configebantur telis
 undiq; iamq; gladijs uel hebetatis uel fractis,
 clypeis circumquaq; perforatis, stabant exan-
 gues pleriq; & telis horrendes, membris præ
 multitudine uulnerum languidis, cum E-
 trusci contemptim eos inuadunt. at Romani fe-
 rarum ritu occurrentes, eorum hastilia prehen-
 dentes perfringebant, & gladios extorquebant:
 quidam ex strage resurgentes conglobati repu-
 gnabāt animis magis quàm corporibus. quam-
 obrem hostes retro cesserunt pernicacia uirorum
 territi, & audacia quam ex uitæ desperatione
 conceperant: rursusq; saxis eos eminus impete-
 bant, & quicquid contentio telum faceret. ita

eandem missilibus sunt obruti. victores accurrerunt ad praesidiarios, praese gerentes illustrium virorum praefixa contis capita, sine mora ditionem sperantes, sed frustra. nam reliquiae Fabianorum accense emulatione generosi sociorum exitus, prodierunt admodum exigui, numero, & post longum certamen eodem quo caeteri modo interneccione deleti sunt. castellum militibus vacuum ab Haetruscis captum est. Haec narratio fide dignior videtur mihi quam alicra illa quam prius memorauimus, quamuis utraque graues Romanorum historicos autores habeat. quod uero addunt aliqui nec uerum nec uerisimile, sed uanis rumoribus ad posteros traditum, operapretium est coarguere. dicunt enim quidam CCCVI. Fabijs casis ex tota gente unicum puerum relictum superstitem, id quod ne fieri quidem potuit. nec enim poterant omnes calibes esse ac sine filijs. nam prisca lege cogebantur uxores per aetatem ducere, educareq; liberos, quam diligenter usq; ad suum seculum seruatae haudquaquam soli contempsissent Fabij. sed detur hoc quoq; illud certe dari non potest, ne fratrem quidem aetatis tertiae fuisse illorum cuiquam. fabulis enim hoc esset simile figmentisq; theatricis. Iam patres eorum ad tantam orbitatem redacti, necdum omnes effecti, annon uolentes nolentes dedissent operam liberis, ne cultores deessent sacris gentilijs, neue fami-

lia tam nobilis interiret. quòd si ne patres quidem habuerunt superstites, prodigiosa certe res in tanto numero nemini fuisse infantem filium, aut uxorem gravidam, aut puerum fraterculum, aut patrem ætatis integræ. Hæc reputans veram eam famam non credo. Illud uerum est, cum in trium fratrum, Cæsonis, Marci, Quinti, domo per septennium consulatus continuatus sit, soli Marco superstitem fuisse filiolum, atq; has intelligi Fabiæ familiæ reliquias nihil prohibet. & quia nemo ex ea gente inclaruit præter hunc iam adultum, hinc natam esse multorum opinionem, neminem præterea supersuisse Fabium, non quòd nullus prorsus alius relictus sit, sed quòd nullus illis similis, uirtutem non cognationem æstimando. Et de his quidem hæc dixisse sufficiat. Hærusci Fabiis cæsis captaq; Cremera duxerunt exercitum porrò contra legiones Romanas reliquas. non longe enim inde erant castra Menenij consulis parum tuto loco sita. & quando Fabia gens cum clientelis suis perijt, consularis exercitus circiter xxx. stadijs à loco cladis aberat: quapropter multorum opinio fuit, sciuisse consulem periculum Fabio- rum, sed neglexisse, quòd inuideret eis tantam uirtutem & gloriam. quo factum est ut post accusatus à tribunis, hac potissimum de causa damnatus sit. Vehementer enim populus Romanus luxit tot talium uirorum uirtute mulctatus.

& impl

& implacabili odio persecutus est quicquid eius
 cladis causam præbuisse uideretur : diem quoq;
 huius casus inter atros & nefastos retulit , &
 ad quiduis boni operis auspicandum religiosos.
 Etrusci uero ubi prope Romanos uenerunt, uisis
 eorum castris sub montis latere , contempserunt
 ducis imperitiam : & usi fortuna beneficio, mox
 assumpto equitatu euaserunt per alterum mon-
 tis latus in uerticem prohibente nemine. occupa-
 toq; imminente Romanis tumulto imposuerunt ei
 præsidium : ac deinde per orium adductis eò ce-
 teris copijs castra uallo & profunda fossa mu-
 nierunt. quòd si Menenius animaduertisset
 quanto potiore loco essent res hostium, & intel-
 lecto errore suo periculoq; exercitus transtulisset
 eum aliò , sapienter fecisset. nunc uero quia
 pudendum ducbat peccasse uideri, difficilis mo-
 nitoribus in uere pudendam cladem incidit. nam
 hostes qui è loco superiore interdum ad uelita-
 tationes progrediebantur , nunquam inferiores
 discedebant, sepe comæatus interceptantes, &
 pabulatores aquatoresq; per insidias opprimen-
 tes : eoq; redegerunt consulem, ut nec tempus nec
 locum pugnae posset eligere , quod apud impera-
 tores maxima habetur imperitiæ. contra E-
 trusci utriusq; horum habebant arbitrium. at-
 tamen ne cum quidem castra mouere Menenius
 sustinuit, sed maluit in aciem suos educere spre-
 tis monitoribus. Etrusci uero in rem suam
utem

utentes amentia consulis descenderunt è castris duplo numero. ut uero conflixerunt exercitus cadebant multi Romani non ualentes seruare ordines, Hetruscis à fronte propellentibus, quos loci natura iuuabat, suis uero à tergo urgentibus, quòd in longum pateret Romana acies. itaque cæsis centurionum nobilissimis reliquus exercitus in castra compulsus est. uictores & signis & saucijs & cadaueribus positi sunt. castra quoq; continuata per diem noctemq; oppugnatione capta sunt militibus profugientibus. multum ibi mancipiorum, multum reliquæ prædæ partum. contenti enim corpora seruare impedimenta reliquerant, ne armis quidem retentis pleriq;. At in urbe postquam cognita est clades & castrorum expugnatio: nam ante lucem ex fuga primi uenerant: magnus tumultus, ut par erat, exortus est: nec aliter quàm si mox irruiturus esset hostis, arreptis armis magna discursatione alij mœnia periebant, alij stationem pro portis, nonnulli occupabant loca urbis edita. totaq; urbs perstrepebat clamore confuso, domesticis uigetioribus singula tecta occupantibus: ignibus quoq; continuatis ut in obscura nocte, & accensis per tecta cubiculaq; facibus collucebant omnia, incendijs quandam speciem præbentia procul intuentibus. quòd si tum Hetrusci contempta castrensi prædâ institiissent uestigijs fugientium, totus ille exercitus deletus fuisset:

nunc

nunc uersi ad direptionem impedimentorum curamq; corporū, egregia seipso priuauerunt gloria. Sequenti die uersus urbē ducentes exercitum Ianiculum montē xvi. stadijs distantem occupant: ibi Romam in cōspectu habentes agros impune populabantur magna urbanorū contumelia, donec alter consul Horatius à Volscis exercitum reduceret. tum demū Romani rem iurā rati armata iuuentute domestica produxerūt copias. pugnatum deinde ad Spci stadio ab urbe octauo, hostesq; profligati: atq; iterū ad Collinā portam maiore pralio fusi fugatiq; egregie: quibus duabus uictorijs respirauit à pauore populus, simulq; is annus peruenit ad exitū. sequenti anno post æstiuum solstitium sextili mense cōsulatum inierunt uiri rei militaris prudētēs, Sp. Seruilius, A. Virginius: quibus bellum Etruscum durum alioqui & difficile uidebatur utile collatum ad res domesticas. nam cum proxima hieme desertus & in cultus fuisset ager propter occupatum uicinum montē & excursions continuas, ac ne externi quidem cōmeatus importarentur à negotiatoribus, laboratū est magna inopia frumenti, urbe præter domesticam turbā agrestium quoq; multitudine referta. inerāt enim centum & decem milia ciuium qui pubertatem attingerant, ut proximo censu liquuit: mulierum autē & puerorum, seruitiorū item, negotiatorū & opificum inquilinorum (nemini enim ciui Romano aut

caup.

cauponari, aut opificia sordida exercere licebat) triplum tantum quantum ciuium: quibus difficile erat uerba dare cōcurrentibus in forum, indignantibus & in magistratus uociferantibus, caternatimq; in aedes diuitū irruentibus, & sine pretio diripere conantibus penuria. Nec cessabant interim tribuni, sed pro cōcione accusabant patritios: semper eos aliquid moliri contra pauperes dicentes, & uniuersa quae unquam acciderant mala, etiam quae incuitabilis fortuna uis afferre solent mortalibus, in illorum reserctes malitiam: atq; ita magis exacerbabant uulgus sapte sponte procliuē ad contumelias. In tam misero rerum statu C O S S. dimissis in propinqua loca qui cōmeatus coemerent, per singulas quoq; domos ciues frumentū profiteri iusserunt, ut quod superesset familiari usui cōferretur in publicum. quibus artibus effecerūt ne pauperum audacia prorumperet in facinora, utq; magis uacaret delectus habere. Postremo absumptis omnibus quae domi ad uictum prodesse poterant, externis comeatibus tardius subuenientibus, foris hoste urgente, intus fame; leuius malum duxerunt se ac suos externis periculis exponere, quā intra mœnia seditionibus & inopia confici: euctūq; copijs intempesta nocte traiecerūt flumen ratibus, & prius quā clara dies illuceret castra conuulerunt cum hostibus. sequenti uerò die militem produxerūt in aciem. In dextro cornu Virginis praer

præerat, in sinistro Seruilius. Latum id fuit Hæ-
 truscis, si semel etiam succederet afflicturis Ro-
 manam potentiam, quòd scirent imperij robur in
 ea stare acie, & spes licet uana uictoriam pro-
 mitteret, quia Arnenij copias iniquo loco supe-
 rauerant. Commissum est acre prælium & diu-
 turnum: Hætrusci multis casis, pluribus amissis,
 in castra se receperunt. Virginius dextrũ cornu
 cohibuit ne retro cedentibus insisteret, iubens con-
 tentos esse præsentis successu. Seruilius alteri cor-
 nui præfectus cum suis diu persecutus est eos qui
 sibi oppositi fuerunt. ut uero ad acclinia uentum
 est, conuersi Hætrusci succurrente & castrorum
 præsidio fecerunt in persecutores suos impetum.
 qui cum aliquantisper restitissent, coacti terga
 uertere, propulsiq; per declinia, disiecti passim
 cæsi sunt. at Virginius cognito sinistri cornus
 casu, per montem suos instructos duxit trans-
 uerso itinere: & superueniens à tergo hostibus
 suos persequentibus partem militum reliquit ad
 prohibendos siqui è castris in auxilium suorum
 prorumperet, cum reliquis hostes inuasit: interea
 Seruiliiani resumptis animis in pugnam reuersi
 sunt. itaq; circumuenti Hætrusci cum neq; per-
 rumpere possent oppositam aciem, neq; in castra
 urgentibus à tergo alijs refugere, misere maior
 pars contrucidati sunt. Romani cruenta uictoria
 potiti sunt, ne ipsis quidem admodum lato euen-
 tu prælii. Consules in castris ibi circa stragem
 positis

positis pernoctauerūt. At ea manus Etrusco-
rum que Ianiculū montem occupauerat, quoniā
domo nulla submittebantur auxilia, decreuit
presidio decēdere: noctuq; profecta Viros pete-
bat, quæ ciuitas Etruscarū erat sibi proxima.
Romani castris positi, direptis impedimētis quæ
in fuga per trepidationē relicta fuerāt. saucios
etiam multos ceperunt, uel in tentorijs iacentes,
uel passim stratos toto itinere. quidā enim desi-
derio patriæ supra uires ausi conabantur se qui
suorū discessum, postea deficientes collabebantur.
Semineces: quos Romanorū equites ad multiū uie
persecuti conficiebant. Fuis fugatisq; hostibus,
castello diruto, milites cum spolijs in urbem re-
uersi sunt, reserentes in prælio casorum cadauē-
ra, miserabile ciuitati spectaculum propter de-
sideratos tot uiros fortissimos, populo ancipite
inter luctū & uictorialē lætitiā. Senatus dijs
persoluit uotiuas uictimas, consulibus triumphū
negauit. nec ita multo post urbs repleta est com-
meatibus uarijs, partim coemptis aëre publico.
partim subuectis a frumētarijs negotiatoribus,
ita ut restitueretur annona pristina uilitas. Fi-
nitis bellis externis intestina seditio recrudit,
tribunis plebē turbātib; quorū cætera: actio-
nes patres impedierunt delinitis singulis: cæteriū
accusationē Menenij qui superiore anno consul
fuerat, impedire frustra conati sunt. Q. Cōsidius
& T. Genucius diem ei dixerunt: iussusq; ra-

tionem reddere parum feliciter administrati imperij, & in primis amisse Cremeræ atq; Fabiorum exitij, cum haud procul inde stativa habuisset, tributis comitijs indicatus ferme omnibus calculis dānatus est: quamuis esset Agrippæ Mecenij filius, eius qui plebem patricijs reconciliatam in urbem reduxerat, quiq; defunctus à senatu publicis impensis magnifice funeratus fuerat, & à matronis honoratus luctu annuo non tamen capitalis muleta fuit, sed pecuniaria, si ad nostri seculi mores ac vitas conferatur ridicula: sed illius temporis hominibus suis manibus necessarium uictum quarentibus, praesertim huic cui paupertas pro patrimonio relicta fuerat, grauis, duo milia arcorum assiū. id nomisma libræ fuit, ut tota muleta sedecim talēta æris cōficeret. Inuidiosum hoc uidebatur eo seculo, ac proinde mitigatum est abrogatis multis pecuniarijs & translatis ad boues pecoraq; , taxato numero ultra quē non liceret magistratui à priuatis muletā exigere. Hac Mecenij damnatio rursus exasperauit erga plebē patriciorum animos, ut neq; agrorū diuisionē fieri permitterent, nec ulla in re uellent ei gratificari. Et paulo post ipsam plebem eius iudicij poenituit, ubi cognouit de eius uiri obitu. nam uitata hominū consuetudine nunquā postea conspectus est in publico: cumq; posset exsolui a muleta uersari in munijs publicis, paratis ad numerandū

anus

amicis, noluit: sed uita seipsum multans domi
 mœrore inediaq; cõtabit. nec aliud eo anno ge-
 stũ est. P. Valerio Publicolo, C. Nautio C O S S.
 initio statim anni, alius uir patricius Sp. Serui-
 lius, ut cõsulatu abiit reus capitis fuit, à L. Cæ-
 ditio & T. Statio Tr. pl. die dicta. ab eo magis
 infortunij quàm peccati exigebatur ratio, quòd
 proximo pralio Hetruscos in castra refugientes
 audacius persecutus quàm prudentius, moxq;
 eruptione facta repulsus, robur iuuentutis ami-
 serit. Hoc uiri periculũ indignissime tulerunt pa-
 tricij. rem non sirendã inter se dictitãtes, eos qui
 se pro rep. impigre hostibus obijciant, si aduersa
 fortuna reflauerit ignauie accusari ab ijs qui
 nunquã in acie steterint: atq; hoc modo cohibita
 ducũ audacia libertatẽ simul & imperium ue-
 nire in periculum. itaq; magnis deprecationibus
 apud plebeios agebant ne damnarẽt hominem.
 ostendentes non esse è rep. damnari duces ob in-
 fortunium. postquam autem dies iudicij uenit,
 progressus in medium L. Cæditius accusationẽ
 exorsus est, dicens illius stultitia & imperitia in-
 manifestariã pernicicm inductum exercitum,
 desideratumq; robur & florem Rom. populi, &
 nisi re cognita collega festinus opem tulisset re-
 presso impetu hostium, suosq; ciues seruasset, de-
 leto altero exercitu in posterum dimidium tan-
 tummodo uirium habituram fuisse r. comp. His
 dictis testes citabat centuriones superstites &

quosdam milites alios, qui ad regendam suæ su-
 gæ ignominiam, infelicitatē duci uertebant cri-
 mini. post hæc magnam miserationem defuncto-
 rum mouēs, & cladem exaggerans, nullis uer-
 bis contemptim effusus in patriciorum inuidiam
 ut eos à deprecando deterreret, reo pro se dicēdi
 fecit potestatem. Tum Scruilius sic defensionem
 aggressus est. Si in iudicium me uocastis Quiri-
 tes, et officij mei rationē reposcitis, paratus sum
 causam dicere: sin ad certum supplicium, &
 nihilo potiore cōditione futurus sum approbata
 innocentia, iam nunc arreptū hoc corpus tra-
 ctate ut libitum est. Sic enim mori felicius exi-
 stimo quā peracta causa non persuasisse iudici-
 bus. tum enim uidebor merito pati quicquid de
 me statueritis. uestra quoq; minor erit culpa, si
 etiam nūc incerti criminis reum per irā necaue-
 ritis. licetbit autem mihi de animis uestris conie-
 cturam sumere ex tumultu aut silentio, utrū ad
 supplicium proniores sitis an ad iudiciū. His di-
 ctis reticuit. mox silentio præbito, & plerisque
 bono animo esse iubentibus ac quicquid uellet
 dicere, denuo exorsus est. Ergo si iudices uos
 Quirites nō inimicos habeo, facile uobis appro-
 babo meam innocentiam. incipiam autē ab ijs
 quæ uobis omnibus sunt notissima. Ego creatus
 sum consul cum optimo hoc *Virginio*, quo tem-
 pore *Hetrusci* communito in *Ianiculo* præsidio,
 agroq; *Romano* in suam potestatem redacto.

spena

spem conceperāt breui se deleturos uestrum im-
 perium. inira mœnia fame interim simulq̄; sedi-
 tione laborabatur. nec expediebatur ullum salu-
 bre consilium. tam iniquo reip. tempore, tamq̄;
 turbulento & horribili, admotus gubernaculis,
 hostes op̄e collega uici duobus prælijs, coegi q̄;
 deserto præsidio discedere: breuiq̄; post famē po-
 puli repleto foro commeatibus uenalibus, &
 successoribus meis agrum hostibus uacuum, ur-
 bem sanam ac trāquillam tradidi. Cuius igitur
 criminis reus sum? nisi forte uictoria crimen est.
 quòd si aliqui milites in prælio feliciter depu-
 gnato ceciderūt, quæ culpa est seruilij? nec enim
 dum aliquem duces habent sponsores uitæ
 descendantium in prælium: nec ea conditione im-
 perium accipimus, ut omnes hostes deuincamus
 integris nostris copijs. quis enim mortalium in se
 tam fortunæ quàm consiliorum euentus recipe-
 ret? sed magna operæ præmia semper magnis
 emuntur periculis. Nec mihi primo cum hosti-
 bus congresso hic casus accidit, sed propemodum
 omnibus qui unquam minore manu maiorem
 exercitum ausi sunt aggredi. Nam sepe usu ue-
 nit ut qui modo persequebātur hostem mox ipsi
 fugerent, & qui multos occiderant plures è
 suis amitterent. Taceo multos omnino uictos
 accepta clade maxima reuersos domum cum
 ignominia, quorum nemo pœnas dedit infortu-
 nijs. Satis enim ad pœnam est ipsa calamitas:

Et hoc ipsum laude frustrari grauis ac molesta
 iactura est ducibus, etiamsi nihil accedat pre-
 terea. Et tamen tantum abest ut detrectem, quod
 meo iure possem, etiam pro fortuna causam di-
 cere, ut præter cæterorum ducum morem patiar
 in disquisitionem uocari fortunam meam non ma-
 nus quam consilium: modo hoc unum præferri mihi
 liccat, me humanarum actionum felicitatem infeli-
 citatemue non ex ipsis actionibus indicare, qui-
 bus tantam uarietatem inesse uideo, sed ex earum
 euentu. qui si ex sententia ceciderit, etiamsi per
 multa tristia ad eum perueniatur, nihilominus
 laude ac emulatione omnium dignum haberi au-
 dio, et ad bonam fortunam referri. quoties uero
 finis malus est, etiamsi omnia iucunda præcesse-
 rint, id non felicitati tribui sed infortunio. Huc
 igitur spectantes exanuniate fortunam que mihi
 in bello hoc adfuit. Si me uictum fuisse compe-
 rietis, malam pronuntiate: sin uictorem, bonam.
 Verum de fortuna, quoniam eam disputationem
 molestam uideo, et si plura dicere possem, desi-
 no. Sed quia consilium quoque meum accusatur,
 non proditoris aut ignauiæ: nec enim tam per-
 frictæ frontis sunt aduersarij, ut hæc uulgata
 cæterorum ducum reorum crimina obijcere audeant:
 sed imperitiæ militarium artium et insipientiæ,
 quod periculum subierim non necessarium usque ca-
 stra hostem persecutus, reddam etiam huius ra-
 tionem: cum in promptu mihi sit dicere: aliena
 facta

*facta reprehendere facillimum esse cuius, res
 egregias gerere perdifficile paucisq; datū, neq;
 tam facile futura prospici, ut iudicari de prae-
 teritis: quandoquidem haec sensibus percipimus,
 illa praesagijs atq; cōiecturis colligimus, in qui-
 bus inest fallaciarum plurimum. perfacile item
 cuius esse uerbis ducta re ac regere copias pro-
 cul periculo, quemadmodum accusatores mei fa-
 ciunt. Sed ut ista omittam, agite per deos dicite,
 solus ego aut primus castra nisus sum aggredi,
 & exercitum per accliuia ducere? an idem fece-
 runt imperatores uestri alij, euentu uario? Cur
 igitur omiſſis alijs me iudicatis si haec imperite
 ac parum ex officio facta putatis? quā multa
 exempla maioris audaciae uenerunt in mentem
 ducibus, quoties tempus non ferret tuta cōsilia?
 quidam enim signiferis erepta signa coniccerūt
 in hostes medios, ut signioribus necessitatem for-
 titudinis imponerent, scientibus foedum suppli-
 cium propositum his qui signa non retulissent
 incolumia. quidam traductis in hosticum copijs
 ruperunt pontes fluminum, ut desperato effugio
 pugnaturis audaciam infererent. alij tentorijs
 una cum impedimentis crematis, effecerunt ut
 sui necessario ex hoste pererent quicquid opus
 haberent. Omitto infinita alia consilia ducum
 audacissima, uel nunc usitata, uel à maioribus
 memoria prodita, quibus praeter spem frustrati
 nunquam ad pœnam uocati sunt. nisi hoc forsū*

aliquis obijciet, me alijs in manifestã perniciem
 expositis, ipsum mihi cauiffe à periculo. quòd si
 inter ceteros uersatus postremus excessi pralio,
 cui feci iniuriam eiusdem cū alijs fortunæ par-
 ticeps? atq; hæc de me ipso dixisse sufficiat. nunc
 de ordine amplissimo, quoniam commune odium
 propter agros non diuisos me quoq; contingit,
 quod nec accusator dissimulauit, uerum bonam
 accusationis meæ partem in hoc insumpsit, libet
 paucis apud uos dicere. dicam autem libere, si-
 cut & uestra utilitas & mea dignitas postulat.
 Præter ius & fas Quirites facitis, qui pro tot
 tantis senatus in uos beneficijs nullam habetis
 gratiam: quòd siquid uestris precibus negauerit,
 non per inuidiam, sed quia hoc impetrari non sit
 è rep. irascimini maiorem rationem haberi uti-
 litatis publicæ quàm uestri desiderij. atqui de-
 bueratis optima eius consulta boni consulere,
 & publicorum commodorum respectu à priua-
 ris uestris cupiditatibus abstinere: aut si non po-
 restis ratione imperare affectibus noxijs, saltem
 persuadere quod postulatis, non per uim conari
 eripere. nam ultronea dona & dantibus iucun-
 diora sunt quàm extorta, & accipientibus ma-
 gis perpetua quàm illa contraria. Quod uos me
 Dius fidius non consideratis, sed turbamini &
 efferamini, ac ne momento quidem temporis ci-
 uilitatem quiescere sinitis. Ergo præstat bellum
 habere quàm pacem, quando in bellis inimicis
 male

male facimus, amicis in pace. At qui si putatis Quirites omnia senatus consilia honesta esse cōmoda q̄; reip. ut reuera sunt, quin hoc quoq; tale creditis? Sin prorsus nihil ita ut deberent curare opinamini, sed male turpiterq; administrare rempub. quin potius in totum amoto magistratus ipsi capeſſitis, in cōmune consulitis, bella pro imperio geritis, quàm acciditis eum paulatimq; consumitis, iudicijs tollentes quemq; illustrissimum? satius enim esset nos in uniuersum à uobis infestari, quàm unum post alium priuatis calumnijs apperi. Verùm non uos in culpa estis, sed concionatores isti qui uos perturbant, nec imperiũ ferentes nec imperare ipsi scientes. Et quantum ad istorum insipientiam atq; imperitiam attinet, iam saepe subuersum fuisset uobis hoc nauigium. nunc uero lapsus eorum corrigit, & ciuitatem seruat incolumem, hic ipse senatus qui tam male audit apud uos. Hæc siue iucunda uobis auditu, siue molesta, uerissima certe ausus sum dicere, ut qui malum ob libertatem reipub. utilem emori, quàm ad solam uoluptatem uestrã loquendo seruari. Hæc locutus, nec ullis amplius querimonijs usus aut deplorationibus deprecationibusue abiectis & supplicibus, nec quicquã ingenerosum præ se ferens, cessit in uicem dicendi succedere uolentibus uel aduocatis uel testibus. itaq; multorum testimonijs subleuatus est, & in primis Virginij collega sui, auctoris eius

victoria, qui non solum alienum cum à culpa
 pronuntiavit, verum etiam laudandum duxit, ut
 virum rei militaris peritissimum, ducemq; for-
 tissimum addiditq;, si eos belli huius non pœni-
 teat, ambobus sibi habendam gratiam: sin mi-
 nus, ambos ex æquo plectēdos. cōmunicatis enim
 factis & consilijs fortunam quoq; communem
 fuisse. movebat autem non solum oratio viri, sed
 & tota vita spectata bonis operibus. nec parū
 faciebat ad affectus ciendos habitus hominis,
 alieno dolore mœsti, & haud minus sat agentis
 quàm in proprio periculo. quo factum est ut
 etiam desideratorum necessarij, qui alioqui ni-
 debantur implacabiles, molliti mitiores se præ-
 starent, irasq; ponerent, ut mox apparuit. reus
 enim calculis omnibus absolutus est. atque ita
 evasit Servilius. Paulo post Romani expeditio-
 nem susceperunt in Etruriam ductu P. Valerij
 COS. Rursus enim Veientes bellum moverunt
 ascitis in eius societatem Sabinis: qui hætenus
 non ausi se admiscere nulla spe victoria, tunc
 post profligatum Menenium, communitumq; in
 Ianiculo presidium, affectas rati Romanorum
 vires, & collapsos animos, inuenerunt Etruscos
 magnis copijs militum. Quibus cum sua iuven-
 tute coniunctis Veientes, expectabant aliorum
 Etruscorum auxilia, Romam ipsam petituri
 cum maiore parte exercitus, sperantes nemine
 occurrere audente aut expugnaturus se illam,
 aut

aut fame ad deditiōem coacturos. Sed dum au-
 xilia cunctantur praeuenti sunt à Valerio : qui
 assumpto copiarum domesticarum robore so-
 ciorumq; auxilijs quantū potuit latenter egres-
 sus est. sub uesperam enim traductis trans Ti-
 berim militibus, nō longe ab urbe quieuit: dein-
 de medio noctis excitos prius quā illucesce-
 ret admonit alteris castris hostium. bina enim
 erant modico intervallo inter se distantia, seor-
 sum Hetruscis ; seorsum Sabinis tendentibus.
 Priores Sabinos aggressus est sopitos plerosque,
 ac ne excubijs quidem satis custoditos, ut qui
 in pacato solo nihil minus quā hostem timerent
 de quo nullum nūtiū acceperant. itaq; primo
 impetu castra capta sunt. ibi alij iugulabantur
 in cubilibus, alij dum arma induunt recens ex-
 citi, quidam armati quidem sed passim repu-
 gnantes nullo ordine : maxima pars suis castris
 effusi, dum altera cursu pctunt, ab equitibus in-
 tercepti perierunt. In hunc modum captis Sabi-
 nis castris, Valerius duxit ad altera, ubi Vciē-
 tes locum non ualde munitum occupauerāt. hos
 latere non potuit. nam & dies clara iam erat,
 & Sabini clapsi è clade similem illis imminere
 nuntiauerant, itaq; pugna fuit opus. Hetrusci
 acriter pro castris pugnantes occidebant multos
 hostium, multos item suorum amittebant, adcoq;
 anceps certamen fuit, ut diu dubitaretur utrō
 inclinaret uictoria. tandem à Romano equitatu
 impulsis

impulsi refugerunt in castra persequente consule. qui postquā ad munimēta peruenit, male munita parumq; tuta ut diximus, ea locis aliquot aggressus oppugnationem in multam noctem continuauit. Etrusci labore non intermisso fecerunt castra sub diluculum deserunt: quorum pars in urbem fugit, pars per salus proximis dispersa est. ubi uero hac quoq; castra capta sunt, iussit reliquum dici dari curae corporū: sequenti deinde pradam in uerisq; repertam diuisit uictoribus, qua magni pretij fuit, & fortissimū quenq; donauit ex more coronis militaribus. in his praecipuus fuit & in profligandis Veientibus spectatissimus Seruilius superioris anni consul, nuper absolutus iudicio populi, tunc uero legatus Valcrij, ante omnes donis ac premijs honoratus amplissimis. deinde spoliatis hostium cadaueribus & suorum sepultis, consul productum exercitum instruxit ante Veiorum moenia, ut inclusis pugnae potestatem faceret. Cumq; nemo prodiret, difficilem uidens oppugnationem tam munita urbis, bonam partem agri populatus est: ac mox in Sabinos milite traducto ex illa quoq; regione haecenus intacta praedis per aliquot dies actis, grauem iam nouis impedimentis reduxit exercitum. Venienti populus ad multum uis coronatus occurrit suffitum thuris transeuntis faciens, & poculis mulsi militem excipiens. Senatus triumphum ei decreuit. *Alter consul*
C. Nau

C. Nautius, cui Latiorum Hernicorumq; turandorum obuenerat provincia, aliquādiu profectionem distulit, non quòd imparatus esset aut timidus, sed in Veientium bellum intentus, ut siquid accideret illi exercitui, præsto esset urbi agroq; præsidium, si hostis quemadmodum antè admotis ad urbem copijs communicare uellet propinquum locum aliquem, unde omnia infesta faceret. interim in Latio cum Aequis & Volscis debellatum est: & nuntij retulerūt prælio uictos excessisse agro Latino, nec iam opus esse auxilijs. nihilominus Nautius rebus in Hetruria prospere cedentibus eduxit exercitū, ingressusq; Volscorum regionem fuga ex parte magna desertam paucis mancipijs potitus est & pecoribus: incensisq; aruis eorum tum segete flauentibus, alijsq; nō paucis damnis datis, nemine subuenire auso reduxit suos incolumes. præterea nihil memorabile gestum est ab his consulibus.

A. Manlius inde & L. Furius fuere COSS. Senatus bellum contra Veientes decreuit. ea provincia Manlio sorte obtigit: qui celeriter eductis copijs castra prope Veios posuit. Hostes inclusi mœnibus aliquandiu per legationes sollicitarunt Hetruriae populos, & Sabinos novos socios, orantes ut succurrant sibi celeriter: cumq; nusquam impetrarent auxilia absumptis com meatibus fame urgente prodierunt ad consulem: natu maximi & honoratissimi præferentes

supplu

*supplicum insignia & pacem petentes. Manlius imperato unius anni stipendio, & frumento quantum in duos menses exercitui sufficeret, ubi hæc allata fuerint, eos se missurum ad senatum est pollicitus, cum quo de pacis legibus agerent. Illi representata incunctatè pecunia, tum stipendij nomine, tum ea quam permissu consulis uice frumenti numerauerunt, Romam profecti sunt: admissiq; in senatum ueniam præteritorum petierunt, pacemq; in posterum: ac post multas uel pro pace uel contra sententias uicit ea pars cui fœdus placebat: & induciæ in annos quadraginta sunt eis data. Legati actis senatui gratijs domum reuersi sunt. Manlius parte pacis ouas in urbem redijt. His C O S S. census actus est, censa capitum C X X X M. & aliquot insuper. deinde L. Semilius Mamercus tertium, & Vopiscus Iulius C O S S. fuerunt L X X V I I. Olymp. qua in stadio uicit Dates Argiuus, Charete Athenis principe. Hi consulum habuerunt inquietum & laboriosum, cessantibus quidem bellis & pacatis hostibus, sed domesticis seditiõibus in salutis periculum adducti unà cū ipsa repub. nam militaris multitudo quietis impatiens statim flagitauit diuisionem agri publici, inopes instigante tribuno pleb. Cn. Genutio. Is uir audax nec infacundus concionibus suis ad captandam tenuis plebecule gratiam abutens, extorquere conabatur à consulibus, ut quod se-
natus*

natus iam dudum de diuidendis agris decreuerat,
 tandem exequerentur. Hi negabant ad se perti-
 nere quod alieno consulatu decretum esset Cas-
 sio Virginioq; C O S S. dicentes illorum fuisse id
 officium. Senatusconsulta non habere vim legis
 perpetuae, sed esse instituta unius anni. Elusus
 hac consulum causatione Genutius, quia non po-
 terat maiorem potestatem cogere, aliam uiam
 ingressus est. cōsularibus Manlio & Furio, qui
 superiore anno magistratum gesserant diem di-
 xit. Crimini erat iniuria facta plebi, quia non
 creassent decemuiros qui ex s. c. agros sibi diui-
 derent. Cur autem antea nemo consulum accu-
 satus sit hoc nomine, cum x i i. anni elapsi es-
 sent ex quo id s. c. scriptum fuit, et hos duos de-
 mum reos uane promissionis ageret, non iniquas
 causas afferbat: postremo negabat aliter cogi
 posse ad diuisionem agrorum praesentes consules,
 nisi uideant ab alijs exactas poenas neglecti offi-
 cij, & idem sibi timendum intelligant. Hac lo-
 cutus & populum hortatus ad iudicium, iura-
 uit se permansurum in proposito, nec omissu-
 rum accusationem: simulq; diem dixit utriq;
 At patricios hoc cognito paor ingens & cu-
 ra subijt, incertos quomodo reos possent eripere,
 audaciamq; tribuni compescere. iamq; decreue-
 rant, siquid durius plebs in consulares statueret,
 per vim ei resistere, uel si armis opus fuerit. non
 tamen eò uentum est, inopinato huius periculi
 remed

remedio. nam ipso iudicij die, Genutius mortuus in suo lecto inuentus est, nullò cadis. aut ueneni laquei'ue, aut alioqui uolentia mortis uestigio. Quo cognito & prolato in forũ corpore, uisum est omnibus diuinitus impeditũ iudicium, moxq; comitia soluta sunt. nam collegarum nemo ausus est renouare seditionem, & ipsis Genutij furorẽ damnantibus. quòd si cõsules nihil satagentes amplius, seditionẽ fortuito sopitam siuissent quiescere, nullum eis fuisset periculum: nunc superbe ac contumeliose plebem tractantes, & ostentantes sui magistratus potestatem, magnorum malorum causa fuerunt. nam ad delectum habendum progressi, citatos nec parentes multando uerberandoq; effecerunt ut plebs in furorẽ uerteretur ex causa huiusmodi. P. Volevo ex plebe uir bello fortis, qui superioribus expeditionibus ordines duxerat, tunc inter gregarios ascriptus, negabat se militem fieri debere, nullam ignominiam in militia meritum. C O S S. offensi eius libertate, misso licitore spoliari hominem & uirgas expediri iusserunt. Ille tribunorum opem inuocans, Prouoco, inquit, ad populum. cumq; consules nihil eius uociferatione mouerentur, & licitor uestem circumscindere, pergeret, uir etate ferox et uiribus rem indignatus ipse sibi tribunum præstitit, & unum alterum'ue licitorem pugnis probe concussum à se epulit. C O S S. irati uniuersos apparitores in

eunt.

eum concitant. non tulerūt hoc plebeij qui aderant : conglobati sublatoq; clamore scinuicem cohortati, Volcronem cripiunt pulsatis lictoribus. deniq; in C O S S. impetus factus est, qui ni è foro se proripuissent, perpetratum fuisset nefarium facinus. Hoc facto in diuersa studia scissa est tota ciuitas: & tribuni qui haectenus quicue rant, cfferati inuehebantur in consules: nec iam de agrorū diuisione, sed de reip. statu maior feruebat contentio. nam patricij ferentes indigne potestatem summam contemptā, ausum apparitores pulsare deposcebant ad rupis Tarpeia supplicium. contra plebeij cateruatim uociferabantur cohortantes se ne libertatem suam proderent: utq; ad senatū deferrent nomina consulum, & animaduersionē aliquam in eos poscerent: qui ciuē Romanū tribunorum opem inuocantem & prouocantem ad populum, cōtempso iure magistratū simul & populi, tanquā uile mancipiū uerberari iusserint. Ita neutris de contentione quicquā remittētibus, reliquū eius consulatus tempus totum inglorium praeterijt, nec domi nec foris ulla re gesta memorabili. Proximis comitijs L. Pinarius, P. Furius creati sunt C O S S. huius anni principio religionibus quibusdā territatus est populus, multis prodigijs apparētibus, & uatibus atq; pontificibus iram deorum denuntiantibus, quòd sacra non rite fierent. nec ita multo post pestilentia inuasit mulieres

lieres quanta nunquã antea, præsertim graui-
 das. immaturos enim & mortuos fœtus effun-
 dentes & ipse moriebantur: & neq; supplica-
 tiones circa templa deorum arasq; habita, neq;
 lustrationes priuata publica'ne quicquã profi-
 ciebant. Hac calamitate seuiente seruus quidã
 pontificibus indicat, unam uirginum Vestalium
 Urbiniã uirginitate amissa impure sacra pro
 populo facere: qui amotã à sacris & in iudi-
 cio conuictã uerberauerunt, traductãq; per
 urbem uiuam defoderunt. ex incestu patrori-
 bus alter sibÿpse manus intulit: alter à pontifi-
 cibus comprehensus in foro sub furca flagris cæ-
 sus ac necatus est. atq; ita demum pestilentia
 desijt. Et seditio iam inueterata plebe à pa-
 tricÿs disidente rursus renouata est opera P.
 Voleronis, qui superiore anno ab Æmilio &
 Julio COS miles pro centurione scriptus im-
 perium eorũ contempserat: postea tribunus hac
 potissimã de causa ab infima plebe creatus (nã
 loco humili natus & in egestate magna edu-
 catus fuerat) quod primus omnium consularem
 potestatem regie parem ipse priuatus contem-
 pssisset: tum quod magistratũ ambiens pollicitus
 esset ablaturum se potestiam à patricÿs. Hic quã
 primum licuit placata deorum ira tractare
 remp. pro concione legem tulit de tribunitÿs co-
 mitÿs, ut pro curiatis tributa fierent: quorũ hæc
 est differentia. Curiatis comitÿs de re quapiam
in fine

in senatu prius tractata suffragia curiatim colligebantur, idq; auspiciato: aliàs nisi ausus addicerent ea comitia habebantur pro irritis. Tributa uero inconsulto senatu, nullis auspiciibus adhibitis, una die peragebantur à tribulibus. Habebat autem è quatuor collegis duos legis ferendæ socios, atq; ita reliqui superabatur numero qui dissentiebant, ac C O S S. & senatus totusq; ordo patricius legi quo minus perferretur summaui resistebant: & postquã dies rogationis uenit, in comitio multe grauissimorũ uirorum & in primis consulum orationes sunt habitæ, declarationum quantum incõmodorum inesset in ea lege. tribuni cõtra suis orationibus resellere conabantur consules, ac uicissim illi tribunos: totusq; is dies per orationum suadentium ac dissuadentium uicissitudines uerborumq; altercationes absumptus est. nocte superueniente tribuni plebis actionem eam distulerunt in trinundinũ. ad presinitam diem maior etiam quã antea turba confluxit, res non aliter quã prius magna contentione acta est. Id animaduertens Volero apud se statuit posthac nec consulibus dissuasionem legis permittere, nec patricijs suffragia, sed in totum eos comitijs arcere. habebat enim illi sua sodalitia, & cum clientelarum cateruis multas fori partes occupabant, animos addendo legis dissuasoribus, defensoribus contra obstrependo, aliãq; multa indecora faciebant, quæ pre se fer-

rent futuram in suffragijs confusionem & uia-
 lentiam. Hæc eius consilia non tam ciuilia quã
 tyrannica præcediuit alia dira calamitas. In-
 uasit enim urbem pestilētia, reliquam etiã Ita-
 liam peruagata, sed nusquam alibi quã Romæ
 infestior: cui nec humana ope ulla succurri po-
 terat, sed curati æque atq; incurati morieban-
 tur: nec supplicationũ sacrificiorumq; , & quod
 extremum afflictis rebus quæri solet remedium,
 lustrationum priuatarum publicarum'ue ulla
 erat utilitas. Seueibat id malum uullo ætatis,
 sexus, roboris, imbecillitatis'ue discrimine, ad-
 uersus medicinam ac remedia contumax, non
 mulieribus parcēs, non uiris, nō natu grandibus,
 non inuenibus: non tamē diuturnum, quod solū
 in causa fuit quo minus uniuersus deperiret po-
 pulus: sed torrētis in morē aut incēdij uno impe-
 tu inuadebat hominem & abripiebat. Sedata
 hæc peste Volero appetēte sui magistratus exi-
 tu, quia legē perferre non poterat, proximis co-
 mitijs iterū tribunatū petiit, permulta magnifi-
 ce de se pollicens: quod & impetrauit, cum eoq;
 duo illi collegæ. His patres opposuerūt uirū iam
 inde à paternis certaminibus infestum plebi, et
 nihil detrimenti capere passurum rem optima-
 rium, Appium Claudium Ap. F. quem inuitū
 ac ne in campum quidem progressum, nihilomi-
 nus absentē præiudicio suo creauerunt cōsulem.
 Comitijs facile peractis, nam pauperes cōfestim
 è cam

è campo discesserunt audito Appij nomine, consulatum inierunt, T. Quintius Capitolinus, Ap. Claudius Sabinus, ingenio simul & uoluntate dissimiles. Nam Appio placebat externa militia distineri otiosam plebem & inopem, ut uictum quotidianum, quo domi carceret, ex hostico suis sibi parans laboribus adiutaret Rom. imperiũ, nec molesta esset patribus rempub. tractantibus. non defuturam honestam belli occasionem ijs qui ad imperium aspirantes inuidiosi essent omnibus. & de futuro argumentabatur ex prateritis, docens omnes superiores scditiones exortas bellis cessantibus. Quintio uero nõ probabatur belli principium querere, aienti gratũ esse debere si ad bella necessario repellenda uocata plebs pareat: & cõmonstranti fore ut si militiam detrectantibus uim adhibeant, plebs per desperationem abijciat magistratus reuerentiam, quemadmodum cõsulatibus proximis: unde geminum instare periculum. aut enim sanguine cadibusq; civilibus seditionem esse compefcendam, aut plebem demerendam parum honestis obsequijs. erat autem penes Quintium eius mensis imperium: quamobrem necesse erat collegam nihil inuito illo facere. At Ulerò cum collegis socijs nihil amplius cunctati de lege quam superiore anno perferre non potuerant, iterum rogationem ferebant, addito legi, ut etiam adiles eisdem comitijs fierent, & quic-

quid per plebem agi decerni'ne diceret, ageretur
tributis comitijs. quod nihil aliud erat, quàm à
senatu in plebem transferre potentiam. Hoc co-
gnito consules cura subijt quomodo primo quoq;
tempore quàm fieri posset tutissime tollenda esset
ea seditio. Appius censibat uocandos ad arma
qui saluam uellent Romp. & si qui ex aduerso
arma caperent, habendos pro hostibus. Quintius
rationibus persuadendam plebem aiebat, & do-
cendam quàm perniciosis consilijs præcepta ra-
piatur per ignorantiam rerum salubrium: extre-
ma insanie dicens ab inuitis ciuibus extorquere,
quod impetrari possit à uolentibus. In eam sen-
tentiam à frequenti senatu itum est: consistimq;
in comitium progressi C O S S. à tribunis petie-
runt copiam dicendi & diu. egre utrumq; con-
cessum est. ea dies ubi uenit, foro uaria turba
referto, quia factionis utriusq; magistratus sub-
sidijs se firmauerant, dissuasores legis prodierunt
in medium. ibi Quintius uir mitis & populari
facundia gratiosus, primus ueniã præfatus ap-
posite admodum & plausibiliter cõcionatus est,
adeò ut suasores legis haberent, nihil ualentes
afferre uel iustius uel æquius. quèd si collega eius
nihil tentasset amplius, actum erat de lege ut
iniquissima: nunc illius oratione superba &
inopibus auditu molestã factum est ut plebs ex-
asperata ad acriorem & perniciores conten-
tionem accensa sit. non enim ut ingenuos ciues
allo

allocutus est, penes quos esset legis sancienda irritanda'ue arbitrium: sed ut uiles inquilinos, nec satis liberos, nimis licenter & acerbè incusauit, deoctionem exprobrans fraudatosq; creditores, defectionem à coss. raptis signis castra deserua, exiliumq; uoluntarium, periurium & arma pro patria sumpta mox conuersa in ipsius uiscera. Proinde nil mirum, contemptores deorum, periuros, ducum desertores, patria quantum in se sit desolatores, nec nisi ad fidem irritandam mores corrumpendos, leges antiquandas, in eam reuersos, impudenter se gerere, nec posse bonorum ciuium officium præstare: sed semper obsequentes suis cupiditatibus plus æquo sibi usurpare: nunc proprios magistratus petendo, eosq; sacrosanctos & nemini obnoxios. nunc quoslibet è patribus in capitis iudicium uocando, legitimaq; iudicia, quibus de capitali pœna ciuium exiliu'ne multa statuitur, contra pristinam consuetudinem peruertendo, & à sinceriore ciuitatis parte ad sordidum & sine lare uulgus transferendo: nunc ad inopis ac meritorie turbæ commoda, in nobilitatis iniuriam, leges ferendo tyrannicas & nefarias, ne cognitione quidem harum permissa patribus, sed hoc quoq; honore priuando, quem semper ab urbe condita habuerint etiam sub regibus. his alijsq; similibus probris in eos congestis, à nulla contumelia, nullo cõuitio temperans, postremo in hæc uerba desijt, quibus maxime

plebs offensa est: nunquam in ciuitate causas
 quascunq; dissidiorum de fore, sed semper alijs
 post alios morbis laboraturam, dum tribunicia
 potestas in ea manebit: ostendens omnium insti-
 tutionum ciuilium consideranda initia, ut pia sint
 iustaq;: Sic enim natura comparatum, ut è bonis
 seminibus boni fructus proueniât, ex malis mali
 perniciosiq;. Si, inquit, hic magistratus in ciui-
 tatem per concordiam inuectus esset bonis au-
 bus, fuisse nobis multorum magnorum bonorum
 causa, concordie, bonarum legum, bonæ spei de
 dijs, innumerorum aliorum. nunc quoniam per
 uolentiam, iniquitatem, seditionem, belli ciuilis
 metum, aliaq; abominanda inductus est, quid
 bonæ salutaris'ue rei sperandum est admissio se-
 mel hoc magistratu? quæ propter superuacaneum
 est auxilia remediâne contra pullulantia mala
 querere, quæcunq; potest excogitare humana
 ratio, pessima radice manente incolumi. nun-
 quam enim diris non infestabimur donec nefasta
 hæc furia & uomica inherens ciuitati corrup-
 pet suo tabo honesta omnia. sed de his aliâs di-
 cetur tempestiuus. nunc quoniam prouidendum
 est presenti negotio, dicam quòd sentio nihil dis-
 simulans: neq; hanc legem, neq; ullam aliam non
 prætractatam à senatu patiar perferri me con-
 sule: sed tum dictis optimates defendam, tum
 factis (si opus fuerit) non cedam aduersarijs. Si
 ante nesciistis quantâ uim consulatus habeat,
 certe

certe discitis me consule. Sic Appius. Tum ad respondendum surrexit C. Lectorius tribunorum natu & dignitate maximus, uir bello spectatus, nec in idoneis tractandis civilibus negotijs. Hic alius rem repetens multa pro plebe dixit. Hos uituperatos à consule inopes, post exantlatos tot labores bellis uarijs, non solum sub regibus quod necessitatis uideri poterat, uerum etiam deinceps pro patriæ libertate parandoq; imperio, nullam retributionem accepisse à patricijs, nullius communis boni participes, sed quasi captiua mancipia libertate per eos exutos: cuius recuperanda desiderio coactos relinquere patriam, & alias sedes querere, ubi homines ingenui non patrentur seruilia. deinde nec uim factam senatui, nec bello acquisitum redditum. rogatos ut relicta reciperent, cessisse ciuium suorum precibus. deinde commemorauit iniurandum & leges redditus: in quibus erat primum omnium offensarum obliuio, deinde proprius plebis magistratus, qui subueniret pauperibus & aduersarios eorum reprimere. Post hæc recitauit leges nuper à plebe latas, de iudicandis quibuscunq; patricijs, & de suffragijs à cœturiatis ad curiata comitia translatis. Hæc pro plebe locutus sermonem uertit ad Appium. Et postea, inquit, tu audes his conuiuium facere, per quos magna ex parte, illustris ex obscura, hæc ciuitas est reddita, seditiosos uocans & exules? quasi non omnes meminerimus

tuos maiores dissidentes à Sabinorum procri-
 bus, relictis patria sedibus huc uenisse supplices:
 nisi forte uobis honestum est libertatis desiderio
 patriam antiquam reliquisse: Romanos idem fe-
 cisse non decet. Audes etiam uituperare tribu-
 nitiã potestatem, ut in urbem inuictam malo
 Reipublica? & suades his tollere pauperum au-
 xilium sacrosanctum à dijs hominibusq; con-
 firmatum, inimice plebis tyranno quàm ciui si-
 milior? nec sentis te interim & senatusi conui-
 tiari, & huic quem geris magistratui? nam to-
 tus senatus in reges insurrexit propter intolera-
 bilem eorum superbiam uolentiamq;, & crea-
 tis C O S S. priusquam illos pelleret alijs regiam
 potestatem tradidit. itaq; quod de tribunatu pl.
 dicis, malo Reip. in ciuitatem receptum, quia ex
 discordia natus est, id dictum in consulatum re-
 cidit. nec enim aliunde ortus est, quàm ex patri-
 tiorum defectione à regibus. Sed quid ego hæc ti-
 bi loquor quasi bono ac moderato ciui? quem
 omnes hi sciunt durum, asperum, infestum pl. bi
 natum, nec ullo modo posse propter genuinam
 feritatem mansuescere. quin potius omisis uer-
 bis te aggredior, & ostendo tibi quantam uim
 plebs habeat, quam te non puduit sordidam &
 sine lare appellare: quantaq; sit huius magi-
 stratus potestas, cui te leges cogunt cedere. Ergo
 nihil dissimulans ad rem ueniam. Hæc locutus
 per omnia sacra decernit, nolle se nisi perlata
 lege

lege uiuere. Tum silentio facto & omnibus incertamen intentis, quidnā incepturus esset, iubet Appium concione excedere. Quo non parente, sed stipante se liētoribus aliāq; turba quam in hoc paratam domo adduxerat, & repugnare malente quā excedere, Zētorius indictō per praconem silentio pronuntiauit, collegium tribunorum iubere duci consulem in carcerem. ac mox iussus apparitor accessit eum apprehensurus, sed à proximo liētoře pulsatus & repulsus est. ad quod factum clamore ex indignatione circumstantium coorto, uadit ipse Zētorius cohortatus uulgum ut adisset auxilio, ualido globo iuuenū se opponente, quos circa se habebat Appius. secutae sunt foedae altercationes uociferationesq; & protrusiones, postremo rixa prorupit ad pugnos atq; inde ad iactus lapidum. Effervesceēs malum ne ulterius procederet effecit alter consul Quinctius, rogando omnes obsecrandoq; unā cum senioribus senatoribus, & in mediam pugnam se proijciendo. & iam parum diei supererat, ut uel inuiti dirimerentur. Insecutis diebus magistratus accusabant se inuicem: consul tribunos, eripere sibi magistratum uoluisse duci iubentes in carcerem: tribuni consulem, pulsasse sacrosancta corpora: & praeferebat Zētorius manifestas suggillationis notas in facie: tota ciuitate disidijs efferata. Plebs cum tribunis occupauit Capitoliū, diurnis nocturnisq; id seruans excub

excubijs. Senatus magna cura quarebat modum quo sedaretur seditio, sollicitus tum propter periculi magnitudinem, tum propter dissensionem consulum. Nam Quintius concedi plebi non iniqua petenti censebat, Appius timori malibat quam cedere. Cumq; nullus contentionum finis fieret, Quintius seorsum tribunos, seorsum Appium orabat obsecrabatq;, ut publica commoda plus quam priuatos affectus apud se ualere sinerent: & animaduertens illos iam experientia sapientiores factos, collegam uero in sua manere pernicacia, persuasit tribunis ut in potestate senatus fierent. deinde conuocato senatu, ualde laudatis tribunis, obsecrauit collegam ne publica saluti obsisteret: moxq; consulares rogauit sententiam. Primus P. Valerius Publicola pro sententia dixit: Quae inuicem se criminantur tribuni & consul, mutuasq; iniurias per tumultum factas, quoniam non dolo malo nec priuata rei causa eò uentum esset, sed per contentionem de Republica remitti debere mutuum, nec uocari in iudicium. Quod uerò ad legem attineat, quoniam Appius consul non patiatur eam ferri senatu inconsulto, referri ad senatum de ea. Ceterum tribunos unà cum consulibus operam dare ut concors sit ciuitas, & decorum seruetur in ferendis suffragijs. Probata omnibus hac sententia Quintius confestim de lege ad senatum reuulit: & post longam dissuasionem Appij tribunorumq;

norumq; suasiones, uicē ea senatus pars que ro-
 gationem permittebat: factoq; s. c. & reconci-
 liatis magistratibus, plebs ob uoluntatem sena-
 tus leta legem comprobauit suo suffragio. Ex
 illo tempore usq; ad nostram etatem comitia
 creandorum tribunorum atq; ædiliū absq; au-
 spicijs peraguntur suffragio tribuum. atq; is fi-
 nis eius seditionis fuit. Paulò post placuit exer-
 citus conscribi, & utrumq; consulem contra
 Aequos atq; Volscos proficisci. Nuntiabatur
 enim utriusq; gentis magnas copias populari
 agros sociorum. Comparatis celeriter exerciti-
 bus, Quintius Aequos, Appius Volscos, pro-
 uinciam sortitus est. Vtriq; cōsuli negotium suc-
 cessit ut succedere par fuit. Exercitus Quintij
 lenitatis eius & æquitatis amore prompte iussa
 capessēbat, pleraq; munia sponte exequens, quò
 duci suo honorem pararet atq; gloriam: ma-
 gnamq; hostici agri partem prædabundus per-
 uagatus est, Aequis obuiam prodire nõ auden-
 tibus, unde magna præda potitus est: nec multo
 post incolumis in urbem redijt cum duce rebus
 egregie gestis conspicuo. Qui uerò Appij ductu
 profecti sunt, odio ducis in disciplina contineri
 non potuerunt. nam & aliās toto eius militiæ
 tempore data opera negligenter rem gesserunt
 atq; contumaciter: & in aciem contra Volscos
 producti noluerunt congregari: sed & centuriones
 & antesignani, quidam etiam desertis signis in
 castra

castra se receperunt: & nisi hostes inopinatam
 fugam mirati, insidiasq; ueriti abstinuissent à
 persequendo, perisset maior pars militum. id fa-
 ciebant præ inuidia, ne consul uictor triumpho
 alijsq; ornaretur honoribus. sequenti die cum ille
 increparet ignominiosam fugam, hortareturq;
 ad abolendam eam ignominiam, ac nisi fortiter
 resisterent, minaretur poenas statusas legibus,
 pergebant detrectare uociferantes, abduceret se
 ex infestis terris saucios & ob id ad pugnam
 inutiles. multi enim integras corporis partes
 quasi uulnerati obligauerant. itaq; Appius co-
 actus est exercitum ex hostico deducere. Volsci
 extremum agmen carpentes non paucos inter-
 emerunt. Ut uerò in pacatum uentum est, consul
 pro concione militibus exprobrata ignauia, ait
 se ut in desertores animaduersurū: multumq; de-
 precantibus senioribus & honoratis ne publice
 cladi aliam nouam calamitatem adderet, nihil
 motus decessi: respondit: ac mox & centuriones
 quorum cohortes fugerant, & antesignani quo-
 rum signa amissa fuerant, partim securi percussi
 sunt, partim occisi sustibus. relique copiae deci-
 matae sunt: que poena solennis apud Romanos est
 eorū qui ordines deseruissent signaue amississent.
 Post hæc exosus dux cū mæsto & ignominioso
 exercitu ad comitia redijt. sequenti anno con-
 sulatū inierunt L. Valerius iterum, Tib. Ami-
 lius. nec diu cessauerunt tribuni, sed mentionem
 fecer

fecerunt legis Agraria: aditisq; consulibus postulabant ratum haberi quod senatus promiserat consulatu Sp. Cassij & Proculi Virginij, afferentes preces & obsecrationes maximas. & habuerunt fauentem utrumq; consulcm, Tib. Semilium propter offensam ueterem nõ omnino iniustam, quia patri eius triumphum petenti senatus negauerat: Valerius autem reconciliare sibi plebem cupiebat, insensam propter mortem Sp. Cassij, quem ipse questor tyrannidis affectata conuictum & damnatum affecerat supplicio, hominem etate sua rebus domi forisq; gestis clarissimum, qui primus mentionem Agraria legis in ciuitate intulerat, eo nomine potissimum exosus patricijs, quasi plebem ad se allectans. Igitur pollicitus C O S S. relaturos se de diuisione publici agri ad senatum, & cõfirmationem legis adiuturos, freti his tribuni uenerunt in senatum, & uerbis usi sunt mansuetis: quibus nil contradicentes consules, ne uiderentur contentione querere, seniores rogauerunt sententiam. Primus autem rogatus est L. Semilius pater alicuius consulum, qui dixit sibi è Republ. uideri si bona publica possideantur ab omnibus potius quam à paucis: gratificandumq; plebi ut ea cõcessio imputetur pro beneficio. sepe enim coactos ei cõcessisse quod sponte largiri noluerant. tum occupatores earum possessionum qui tanto tẽpore clam fructus inde percepissent, gratius habere debere

pro

pro tam diu dissimulato negotio: & si uerentur in posterum, non debere pertinaces esse. Addebat, præter ius receptum consensu gentium, quo publica habentur omnium communia, priuata uero possessiones quas quisq; bono modo sibi parasset: necessitatem etiam incumbere senatui, quòd de agro diuidendo s. c. factum sit ante annos septemdecim. ostendebatq; id decretum in utilitatem publicam, ne ager incultus iaceat, neue urbani pauperes nihil negotij habentes, ut nunc, alienis bonis inuideant: utq; iuuentus educetur in domesticis patrimonijs, & honeste educata tanto fiat animosior. nam eos qui nihil rei familiaris habeant, & ex mercenarijs operis se alant, aut omnino nullos liberos sibi cupere, aut si procreandis dent operam, parum felices fructus prouenire coniugij, nimirum humilis & mendicitati proximi. Ergo, inquit, pro sententia dico, s. c. cuius executio propter secula turbulenta tempora dilata est, confirmandum à COSS. creandosq; decemuiros qui agros diuidant. Post hunc Appius Claudius superioris anni consul rogatus cōtrariam dixit sententiā, docens nunquam senatus uoluntatem fuisse ut diuiderentur publica: qui si uoluisset, iam dudum id fecisset. Sed deliberandum id distulisse in tēpus aliud, quo facilius sopiretur seditio quam tum excitabat consul affectans tyrannidem. Quo damnato neq; successores cōsules ex eo s. c. quicquam

quam egisse, cernentes quantis malis aditus in civitatem aperiretur, si reciperetur mos publica diuidendi pauperibus: neq; per continuos deinceps x v. consulatus ullū consulē, licet plebe sepius periculose tumultuante, sustinuisse quicquā facere contra bonum publicū: ut qui ne ius quidem finientorum agrorum ex illo s. c. habuerint, sed soli primis quorum consulatu id factum sit. Ergo, inquit, ne vobis quidem Valeri tuq; Aemili de diuidendis agris referre licet, quod à senatu vobis mandatum non est: nec recte facitis aut ex institutis maiorum uestrorum honestissimorū, atq; adeò non sine periculo. Hæc de s. c. quo tot annis post COS S. facti non tementi, dixisse sufficiat. de illis porrò qui uel per vim uel clam occupant publica, paucis dicam. Siquis compertū habet aliquē frui agris quorū se legitimum possessorē approbare nequeat, deferat eum ad consules iudicandum iuxta leges, quas nil opus recentes condere. iam dudum enim scriptæ sunt, nec adhuc antiquatæ. Quoniã autem & de utilitate differuit Aemilius, assensurans eam diuisionem bono fore omnibus, ne hanc quidem partem non coargutam relinquam. Videtur enim mihi præsentem tantummodo rerum statum spectare, in futurū nequaquam prospicere: & parvā rem putās publica concedi otiosis cænis hominibus, nescit quantorū malorum causa in hoc sita sit. Sic enim semel admissus

malus mos permanebit in urbe grauis ac perniciosus in perpetuum. potiri enim malis cupiditatibus auget eas non eximit, id quod res ipsa declarat. Quid opus est uos meis aut *Aemilij* uerbis credere? Nostis ipsi quantum hostium uicimus, quantum agrorum populati sumus, quantum prædæ ex oppidis expugnatis partum est, magno hostium dispendio. qui olim beati nunc ad egestatem redacti sunt. Ab his cõmodis nemo istos repulit, qui nunc de inopia queruntur, ex quo fuerunt huiusmodi lucrorum participes. nam igitur ex his lucris aliquid accessit eorum fortunæ pristinae, aut ideo in re lautiore sunt? Utinam essent, ut minus mol. *Stos* cohabitatores haberemus. at nunc uidetis & auditis eos queri de extrema inopia. itaq; etiã si quæ petunt impetrauerint, atq; ampliora etiã, nihilo maiores facultates habebunt. nõ enim in fortunis eorum inest egestas, sed in moribus, quos ne regum quidẽ & tyrannorum omnium exatiauere munificentia, nedũ unum rusculũ. quibus si hæc cõcesserimus, idẽ faciemus quod medici qui ægrotis morem gerunt. non enim ægra pars ciuitatis sanabitur, sed sana inficietur contagio. In un:uersum P. C. magna uobis cura opus est & diligentia, ut in integrum restituantis corruptos ciuitatis mores. Videtis quò processerit plebis immodestia, utq; detrectet imperiũ consulũ: quam ad eò non pœnitet domesticorum facinorum, ut
in

in castris quoq; agatur eisdem intemperijs, arma proijciens, ordines deserens, signa prodens hostibus, ante congressum ignominiose fugiens, quasi ageretur de mea gloria, non de securitate incolumitateq; patriæ. Et nunc Volsci de Romanis trophæa statuunt, & templa illorum nostris ornantur spolijs, iactantq; se ut nunquam antè illi populi, paulo prius ducibus nostris supplices ne occisione perirent aut uenirent sub hasta. Hiscine factis æquum aut honestum est uos referre gratiam? hæccine remunerari diuisione agri publici? cuius partem, quam isti sibi postulant, hostis occupat. Sed quid opus est hos accusare? qui male nati, male educati, paruam honestatis rationem habent: cum uideamus maiorum instituta ne in nostris quidem manere moribus. grauitati nonnulli nomen imponunt superbie, que iustitia est appellant stultitiam, que fortitudo insaniam, rusticitatem que est modestia. contrà que apud priscos illos odiosa erant, hæc efferuntur & in admiratione sunt hoc corrupto seculo: ignauia, loquacitas, malitia, uersutia, habentur pro sapientia: quæadmodum simplices & in nullo bono proposito constâtes iræstabilis habentur & dociles, cû à talibus multæ potentes ciuitates subuersæ sint funditus. Hæc P. C. siue auditu incûda uobis sint siue molista, certe uere dicta sunt & libere, si persuafero uobis utilia nûc, tuta in posterû: mihi uerò qui public

blicorum commodorū amore contemno priuatas
 inimicitias, allatura non mediocria pericula.
 Scio enim ratione futura presagire, et quid mi-
 hi accidere possit exemplum ex alijs sumere. In
 hanc Appij sententiam alijs fermè omnibus dis-
 scedentibus senatus dimissus est, iratis tribunis
 quòd repulsam passi sint, & iam tū uindictam
 spirantibus. itaq; post longā consultationē pla-
 cuit eis diē Appio dicere, lite aestimata capite,
 idq; mox pro cōcione fecerunt, hortati omnes ut
 ad eam diē adessent ad suffragia. Crimina erāt
 hæc. Malas eū contra plebē sentētiās dicere, se-
 ditionē in ciuitatē inducere: intulisse uiolētās ma-
 nus sacrosancto tribuni corpori: exercitui præ-
 fectum clide accepta reuersum esse eū ignomi-
 nia. his ei pro cōcione obiectis, diēq; dicta, denū-
 tiauerunt ut ad causam dicendam se sisteret. Id
 eum omnes patricij ferrent ægerrime, nihilq; sibi
 ad summam sollicitudinem reliquum facerent
 quo reum seruarent, Appiumq; hortarentur
 ut tempori cedens habitum præsentis fortunæ cō-
 uenientem sumeret: negauit se quicquam abie-
 ctum suisq; maioribus indignum admissurum,
 addens se milies emori malle, quàm alicuius
 genua tangere. eos quoq; qui pro ipso deprecari
 parabant uenit, dicens duplicatum pudorem
 sibi fore si alios pro se facientes aspiceret, quæ
 sibijipsi parum decora putaret. Hæc aliaq; mul-
 ta similia dictitās, nec uestimento nec uultu mu-
 tato,

tato, nec quicquã remittens de magnanimitate
 pristina, ut uidit totam ciuitatem eius certami-
 nis expectatione arrectã, paucis ante iudicium
 diebus mortem sibi consciuit. eius tamẽ necessa-
 riy morbo extinctum finxerunt. prolato deinde in
 forum corpore filius eius à tribunis & C O S S.
 petijt, ut sibi more maiorum liceat pro concione
 patrẽ oratione funebri ornare. tribuni uero dum
 adhuc uocaretur populus à C O S S. urgendo
 denunciabant adolescenti, tolleret cadauer è fo-
 ro. Non tulit hoc populus, nec dissimulauit hæc
 iniuriam, ut inhonoratum corpus eijceretur, sed
 permisit adolescentem patri extremum & mo-
 ribus receptum honorem persoluere. atq; hic finis
 fuit Appij. Ceterum C O S S. conscriptas co-
 pias eduxerunt ex urbe, L. Valerius cõtra Ae-
 quos, Tib. Æmilius cõtra Sabinos. nam hi se-
 ditionis tempore in agrum Romanum irruptio-
 ne facta, eiusq; magna parte uastata, multum
 prade abegerant. Æqui aliquoties cum hoste
 congressi, multis uulncribus in castra firmo loco
 sita compulsi, deinde abstinebant à pralio. Va-
 lerius oppugnationem eorum aggressus, prohi-
 bitus est diuinitus. iam enim progresso & rem
 ineptanti caligo superne cum imbre magno in-
 cubuit, simulq; fulgura & aspera tonitrua.
 exercitu uerò tempestate disiecto confestim sere-
 nitas redijt. Hac religione uatumq; monitis mo-
 tus consul, ommissa oppugnatione ad uastandos

eorū agros uersus est, concessaq; militi tota præda, reduxit domum copius. Tib. *Æmiliū* quī contemptim per hosticum uagatū & iam nihil hostile timentem Sabini aggressi sunt: collatisq; signis pugnatum est à meridie usq; uesperā, nox diremit prælium, incerta uictoria. sequentibus diebus utriq; suos funerauerunt, & castra cōmunierūt: cōtentiq; sua tueri, neutri laceſcebāt alteros: tandemq; diuersi abierunt. sequenti anno LXXVIII. Olympiade, qua in stadio uicit *Parmenides Pestanus*, *Theagenide Athenis* principe, COS S. Romæ fuerunt, *A. Virginius Calimontanus*, *T. Numicius Priscus*, quorum consulatus initio nuntiatum est *Volſcos* aduenire cum magno exercitu: nec multo post incendium suburbani cuiusdā castelli agrestium fuga deserti conspectum est. Consules quia nondum illuxerat missis speculatū equitibus, & dispositis per mœnia custodijs, ipsi ante portas stationem habebant cum expeditissimo quoq; , expectantes quid renuntiarent equites. deinde clara iam luce cum militibus interim collectis contra hostes properabant. at illi direpto incensoq; castello celeriter se inde proripuerunt. consules restincto incendio, præsidioq; loco imposto, in urbem reuersi sunt. Post aliquot dies ambo consules cum domesticis & auxiliaribus copijs profecti sunt *Virginius* in *Æquos*, in *Volſcos* *Numicius*, pariter felici successu. nam *Virginius*

nium *Aequi* agros suos impune uastare passi sunt, non ausi congredi: simul tantum *lectorum uirorum* manum collocauerunt in quodam nemore, quæ hostes palantes aggrediretur ex insidijs, sed is conatus fuit irritus, quia mature dolum senserunt *Romani*. acri pugna commissa multos ex suis *Aequi* desiderauerunt, nec amplius uoluerunt martē experiri. *Numicio* quoq; ducenti exercitum ad *Antium*, quod tunc inter primarias *Volscorum* urbes fuit, nullus exercitus se opposuit, sed omnes populi defensabant se mœnibus. interea uastatus est ager arbuſtis excisis, & oppidulum maritimum captū, quod *Antiatibus* erat nauale simul & forum rerū uenalium ad uictum pertinentium, quæ negotiationibus maritimis subuehebatur, interdum & latrocinijs. Hoc direpto mancipia, pecuniæ, pecora, merces, in prædam ceſſerunt militi. Libera corpora, quæ cladi superfuerunt, sub hæſta sunt uendita. Captae sunt etiam uigintiduae longæ naues *Antiatium*, & alia nauium armaimenta instrumentaq;. Post hæc *consulis* iussu ædes incense sunt, naualia diruta, equata solo mœniæ, ne oppidum relictum *Antiatibus* eſſet uſui. atq; hæc seorsum gesta sunt singulorum *consulum* auspicijs. Post hæc coniunctis duobus exercitibus fines *Sabinorum* ingressi, agrosq; depopulati, sub finē anni redixerūt domū copias. T. Quintio Capitolino. Q. Seruilio Prisco C O S S.

S S

r

statim

statim initio anni fuit in armis Romanus exercitus, auxilijs quoq; sociorum ulero conuenienti-
 bus. moxq; COS S. uotis in Capitolio factis, lu-
 stratoq; exercitu, contra hostes profecti sunt. Sa-
 bini, quæ Seruilij prouincia fuit, adeò nõ pugna-
 uerunt, ut ne exercitum quidem producerent: sed
 intra munimenta se continentes spectabant
 agrorum uastationem, uillarum incendia, ser-
 uitorum transfugia, ut minimo negotio magna
 prada simul aucti & gloria Romani domum
 repeteret. Interea Quintius cõtra Volscos Ae-
 quosq; profectus, qui coniunctis copijs ad An-
 eium confederant, militari gradu iter emensus
 opinione citius eis superuenit: nec longe ab eo-
 rum castris, ubi primum in conspectum uenit lo-
 co plano impedimẽta deposuit, ne uideretur me-
 tuere hostem longe præstantem numero. Vtrinq;
 deinde ad pugnam parati processerunt in acie,
 congressiq; dubio Marte certauerunt usq; meri-
 dicem, laborantibus continue submittentes sub-
 sidia: quæ parte potior erat Volscorum Ae-
 quorumque conditio, Romanis quod numero
 deerat alacritate suppletibus. Ibi Quintius
 uidens multos suorum cecidisse, ex superstiti-
 bus plurimos uulneratos, cogitabat receptui si-
 gnum dare: sed ueritus ne opinione fugæ hosti-
 bus animos adderet, perdurare maluit: assum-
 ptisq; fortissimis equitum, dextro suorum cor-
 nisi, quæ maxime laborabatur, succurrit: &
 nunc

nunc tribunorum centurionumq; ignauiam increpans, nunc antea acta praelia memorans, nunc ignominiam si fugiant periculo coniunctam ponens ob oculos, ad ultimum opportunissimo figmento rem labantem sustinuit, quod & suis audaciam, & hosti pauorē attulit. dixit enim alterū cornu fugatis hostibus iam castris illorū esse proximum: simulq; impressionē in hostes facit, ipse cum tota fortissimorum equitum turma relictis equis pedestrem pugnam capessens: moxq; omnes exēplo accensi, quasi alij facti, propellunt oppositos, Volscis qui erāt in aduerso cornu non amplius resistere ualentibus. Quibus profligatis Quintius rursus consensu equo in alterum cornu aduolans ostendebat fugatam partem hostium. cohortabaturq; ne uirtute cederent alteris. quo facto cessit tota hostium acies effusa fuga castra sua repetens. nec tamen diu Romanus institit, mature signo receptui dato, nec uiribus iam nec armis integris. Interiectis deinde aliquot dierum inducijs, qui sepeliendis casis curandisq; uulneribus, & reparando bello impensi sunt, denuo pro castris Romanis certatum est. Nam Aequorum & Volscorum copijs auctis supplemento misso à circumuicinis populis, dux eorum fretus suis copijs, quintuplo quam hostiles essent maioribus, uidensq; Romana castra parum munito loco sita, oppugnandi tempus adesse putauit. quod ut semel

apud se statuit, eductis circa mediam noctem militibus Romanos circumdedit ne clam à castris discederent. Gratum hoc fuit Quintio, cui non ignota erat multitudo hostiũ: expectataq; hora diei fermè tertia, uigilijs uelitationibusq; fessos animaduertens non centuriatim nec instructis accedere ordinibus, sed passim & temere, aperta porta erupit cum lectissimis equitũ sequentibus denso agmine peditibus. At Volsci territi hac audacia furiosoq; impetu, breui à castris repulsi sunt. non longe inde aberat leniter acclivis tumulus: in eum cursu se receperunt, ut interquiescerent, moxq; instaurarent aciem. Sed non licuit eis se recolligere, hostibus in uestigijs hærentibus constipatis quatuor poterant ne impellerentur per decliua. certatumq; est ad multum diei, multis utrinq; cadentibus. Volscis & numero & loco superioribus neutrum profuit, Romana uirtute peruadente omnia: depulsiq; tumulo & ad castra refugientes in medio nulli occisi sunt. Semper enim Romanus tergo hærebat, nec prius destitit, quàm castris ui posiretur, itaq; captiuis corporibus, equis, armis, pecunijs permulcis in suam potestatem redactis, eam noctem in captis castris exegerunt. sequenti die paratis rebus ad oppugnationẽ necessarijs consul in Antiatem agrũ mouit, trigesimo inde distantem stadio. Inerat Antio tunc Aequorum auxiliariorũ præsidium: qui Romanorũ audacia

territi

territi cogitabant inde profugere. Sed re An-
 tiatibus cognita, actiti abire, consulti auerunt de
 urbe Romanis tradenda si uenirent. hoc quoq;
 consiliū indicio compertū à ciuibus efficit ut tē-
 poris iniquitati cederent: cōsentientibusq; pra-
 sidiarijs Quintio se dediderunt, his cōditionibus,
 ne Aequi fide C O S. accepta decederent, An-
 tiates presidio Romano in urbē suā recepto im-
 perata faccrēt. Sic potitus Antio C O S. acce-
 pro stipēdio cæterisq; quibus opus habebat exer-
 citus, relictoq; ibi presidio reduxit militem, ex-
 ceptusq; est honorifice triumphali pompa in ur-
 bē inuectus. Anno deinde insequenti Tib.
 Aemilius iterum & Q. Fabius C O S S. sunt.
 hic Fabius erat unius trium fratrum filius, qui
 cum clientelis suis ad Cremeram interierant. Ho-
 rum consulatione tribunis rursus agrarios conci-
 tantibus, & adiuuante Aemilio consule, sena-
 tus demereri plebē ac subleuare cupiēs, decreuit
 ei diuidi agri de Volscis & Antiatibus supe-
 riore anno capti partem aliquam. Triumui-
 ro agro dando creati sunt, ipse T. Quintius Capi-
 tolinus, cui se Antiates dediderant, L. Furius,
 A. Virginius. Id nō admodū expetendū uisum
 est plerisq; plebeijs, quasi ablegarentur à patria.
 adeoq; pauci nomina dedere, ut ad explendum
 coloniæ numerum Latini & Hernici qui uellēt
 adderentur. his triumuiro agrum diuiserūt, par-
 te quadā eius relicta Antiatibus. Interea con-
 sul

sul uterq; profectus est cum exercitu, *Acemilius*
in Sabinos. in Aequos Fabius. Acemilius nus-
 quam hostem pugnare paratū inuenit: sed im-
 pune peruaſtato agro ad comitia tempore uo-
 cante redijt. *Aequi* non expectatis cladibus à
Fabio pacem petiere. C O S. imperato duorum
 mensium frumento, binis in singulos milites tu-
 nicis. stipendio sex mensium, & siquid opus ha-
 bebat præterea, inducias eis dedit donec à ſena-
 tu conditiones acciperent. Patres ad *Fabium* le-
 gatos gentis remiserrunt, permiſſo ipſi conditionū
 arbitrio. ex eius autoritate ſecutum est fœdus
 his legibus. *Aequorum* populi ſaluis ſuis agris
Romanorū ſubditi ſunt, Romanis nihil mittuto,
 præter auxilia quoties accita fuerint, caq; ſum-
 ptu proprio. Itto fœdere *Fabius* reduxit exerci-
 tum, & unā cum collega magistratus in annum
 ſequentem designauit. Hi fuerunt *Sp. Postumius*
Albinus, Q. Seruilius Priſcus iterum, C O S S.
 Horum conſulatu *Aequi* recens acceptam pa-
 cem ſibiſſi fecerunt irritam ex cauſa huiusmo-
 di. *Antiates* qui urbana & ruſtica prædia
 habebant, manſerunt in eis colentes tam nouorū
 colonorum agros quā ſuos, pro locatione tan-
 tum pendentes certam partem fructuum: ceteri
 qui nihil tale habebant, patria relicta excepti
 libenter ab *Aequis*, *Latinorū* agros infeſta-
 bant latrocinijſ, paulatim in ſocietatem aſci-
 ſcentes audaciſſimum quēq; gentis *Aequorum*
 egentiffi

egentissimumq̄: Super hac re Latinorum legatis apud senatum querētibz, & aut exercitum ad se mitti, aut arma ad defensionem sibi permitti postulanti- bus, patres neutrū concesserunt: sed tribus legatis electis, quorum princeps erat Q. Fabius, qui pacem genti dederat, mandauerunt eis scitari à proceribus populorum, utrum consilio publico manus latronum mittantur in agrum sociorum Romanumq̄: nam huius quoq̄ partem incurserant exules: an nihil id ad publicam causam pertineat. & si priuata ea facinora esse responderint, res repetere noxiosq̄; ad supplicium deposcere. Aequi legatis ambigue responderunt, negātes latrocinium fuisse publicum, nec tamen uolentes eius autores dedere, qui amissa patria uagi ad se uenissent supplices. Tum Fabius indignans & fidem foederum inuocans, ut uidit Aequos simulate agere, tempusq̄; ad deliberandum petere, inuitatus ad hospitium annuit quo res eorum uiseret: circumductusq̄; per loca sacra et publica, armorumq̄; officinas, cū animaduerteret quedam iam perfecta, quedā adhuc esse in manibus, facile mentem eorum intellexit. in urbem deinde reuersus renunciauit senatui que audierat & uiderat. qui nihil amplius cunctatus foeciales decreuit eò mittere, denuntiatiuros bellū nisi exules Antiatum expellerent, & res per iniuriam ademptas pollicerētur reddere. Aequi satis audēter
responde

responderunt, non inuitas se bellum accipere. non
 licuit tamen Romanis exercitum eo anno cōtra
 illos mittere, siue auspicijs uetantibus, siue quòd
 magna parte anni laboraretur morbis uarijs.
 tantum præsidio sociorū C O S. Q. Seruilus ad-
 duxit manum modicam, cum qua in agro La-
 tino statua habuit. In urbe edem Dij fidij col-
 lega eius Sp. Posthumus dedicauit nonis iunijs
 in luco Bellona, locatam ab ultimo regū Tar-
 quinio, non tamen ab illo consecratam. Sed tum
 demum ex S. C. id fecit Posthumus, ut restatur
 eius ædis inscriptio. Aliud nihil memorabile
 his C O S S. gestum est. Olympiade L X X I X.
 qua uicit Xenophon Corinthius, Archedemide
 Athenis principe C O S S. facti sunt T. Quin-
 tius Capitolinus tertium, Q. Fabius Vibulanus
 icerum, quibus ambobus senatus magnos & be-
 ne instructos exercitus attribuit. Quintus iussus
 est seruare pacatos agros à finitimorū iniurijs,
 Fabius ad populandam Aequorum regionem
 missus est. is hostem in finibus obuium habuit,
 occurrentem cum magno exercitu. cumq; utriq;
 castra opportunis locis communiissent, progressi
 in campum, priores aliquanto Aequi, mox &
 Romani, pugnauerunt ad multum diei strenue,
 singulis in sua dextera uictoriam collocantibus.
 postremo continuis ictibus hebetatis plerorūq;
 gladijs, duces receptui signo dato reduxerunt in
 castra suos exercitus. Post hæc non amplius totis
 uiribus

uiribus certatum est, sed tantum continuis uelitationibus inter aquatores & deductores commeatuum, equo Marte plerunq;. Dum hæc geruntur, pars quadam Aequorum exercitus per incustoditos tramites inuasit in eam Romani agri partem, qua maxime auersa erat à suis finibus, ac proinde minus custodita, ex qua multos captiuos, multum præda abduxit: inscijsq; Quintianis penes quos erat agrorum custodia, recepit se in sua: idq; sæpius facti abant magno rubore consulum. Tandem Fabius cognito ex captiuis & exploratoribus è castris Aequorum profectum robur exercitus, ipse quoq; in castris suis senioribus relictis noctu exijt cum florentissimis equitum atq; peditum, & paulo post hosti iam præda onusto superuenit. ita & præda recepta est, & prælio uicti sunt quotquot ceciderunt uiriliter: reliqui dispersi refugerunt tamen in sua castra propter locorum peritiam elusis persecutoribus. Hac inopinata clade fracti Aequi relictis noctu castris receperunt se intra mœnia, nec postea prodierunt, passi frumentum iam maturum hostes abspoliare, & pecorum greges abigere, resq; suas diripere, uiliter incendere, captiuos multos abducere. His gestis Fabius reduxit exercitum instantibus iam comitijs: idem fecit & Quintius. Reuersi in urbem creauerunt consules M. Posthumius Alburnus, Sp. Furius, qui mox consulatum inierunt.

Ad

Ad hos nuntij sociorum Latini nominis uenerunt propere, inductiq; in senatum indicauerunt Antiates ad defectionem spectare, occulte per legatos Aequis eos sollicitantibus, Volscis uero etiam aperte mercatus praetextu ad eos uentiantibus, ductu eorum qui Antium deseruerat quando ager diuisus est, & ob paupertatem ad Aequos transfugerant, ut antea diximus. Nec solos indigenas corruptos esse, uerum etiam magnam partem aduenarum: & nisi urbem eam occupauerint praesidio, illinc quoq; inopinatum bellum Romanis exoriturum. paulo post superuenerunt Hernicorum legati nuntiantes magni Aequorum exercitum finibus suis egressum populari agros sociorum Romani populi: iunctosq; his Volscos maiorem eius exercitus partem conficere. Senatus decreuit ad Antiates dubiae fidei (quidam enim eorum excusatum se uenerant, & satis apparebat nihil sanum eos cogitare) mittendum aliud praesidium, quod eos in officio contineat: contra Aequos uero Sp. Furium COS. exercitum iussit ducere. utriq; sine mora profecti sunt. Aequi cognito Romanorum aduentu, relicto agro Hernico iuerunt eis obuiam: & ut in mutuum conspectum uenerunt ambo exercitus, non longe semota à se inuicē castra ea die posuerunt. Sequenti uero hostes ad uallum Romanorum accesserunt, tentaturi quid habeant animi. quibus non progredientibus leui uelita

uelitatione defuncti ualde sibi placentes disces-
 serunt. Consul postridie castra in tutiorem locū
 transtulit, eaq; profundiore fossa, altiore uallo
 munijt. quo uiso creuit audacia hostium, ac ma-
 gis etiam postquam nouis auxilijs aucti sunt ab
 Aequis Volscisq; submissis, ita ut oppugna-
 tionem nō differrent. At COS. cogitans se im-
 parem ambabus gētibus, equitibus, cū litcris in
 urbem missis opem celcrem petijt: ut in extremo
 constitutus periculo. quibus circa mediam noctē
 receptis collega Posthumius patres per aliquos
 pracones domibus excitos in curiam conuocat:
 factumq; est ante lucem S. C. T. Quintium ter
 consulem cum robore peditum equitumq; &
 proconsulari potestate cōsestim ire castris sub-
 sidio: A. Posthumium cōscriptis copijs & ac-
 citis repentinis auxilijs, quā primū fieri posset
 illum subsequi. Prima luce Quintius uolunta-
 riorum quinq; millia in armis habuit, quos sine
 mora eduxit. Id suspicati Aequi statuerūt Ro-
 manos priusquā eis subueniretur aggredi con-
 fisi suorū numero, quos diuiserunt bisariam. cer-
 ratumq; est tota die ferociter illis uallum subuen-
 tibus, & nec iaculis, nec sagittis, nec saxis mis-
 silibus submoueri se patictibus. postremo COS.
 & legatus cohortati seinuicem subito apertis
 portis erumpunt eodem tempore, & cū ualidif-
 simis iuuenum incurrentes in oppugnatores, ab
 utraq; parte iam uallum cōscendentes repellunt.

fugientes consul non diu persecutus in castra rediit. sed frater & legatus eius P. Furius ardore animi euectus usq; ad castra eorū tergo heredo cadendoq; infecutus est, habens secū nō plus quā duas cohortes quingenarias. hoc animaduerso hostes circiter quinque mille castris progressi eos à fronte adoriuntur. equites uerò circumuecti terga inuadunt. Ita circumuicini & interclusi quamuis traditis armis salutem possent redimere: inuitabatur enim huc ab hostibus pro magno ducentibus mille fortissimos uiros in potestatem redigere, sperantibusq; tanto honestiore pacem se inuenturos: contemptis illorum uerbis si ipsos cohortati nequid admitteret indignum patriā pugnando non inulti ad unū cesi sunt. Hoc successu elati Aequi rursus pro castris adfuerunt Romanis legati aliorumq; nobilium uirorū prefixa hastis capita ostentantes, & hoc terrore ad deditionem eos cogi posse putantes, quod longe aliter euenit. nam extinctorum misratio reliquis duplo maiores animos indidit, certis aut eodem modo mori, aut uincere. illum igitur noctem obsessi peruigilauerunt, sartiendo uallo alijsq; rebus necessarijs ad sustinendam oppugnationem apparandis intenui. nec eos si illis expectatio. nam reuersa luce rursus multis locis uallum conuellebatur: & crebris eruptionibus nunc Aequi repellabantur, nunc ipsi compellebant in castra progressos temere. durantq; id certamen

cecitamen per totam diem, in quo etiam consil
 iaculo per scutum in femur uulneratus est, aliq;
 multi qui circa eum uersabantur. Tamq; penè
 desperatis rebus ex inopinato sub uesperam
 Quintius Romanis conspectus est cum recentibus
 uoluntariorum auxilijs: ad quorum aduen-
 tum hostes ommissa oppugnatione receptui ceci-
 nerunt: Romani uero erumpentes extremū agmē
 eadebant aliquandiu: sed breui & ipsi destite-
 runt: persequi, retardansibus uulneribus. Viraq;
 deinde pars se castris suis continuit. Post ali-
 quot dies Aequi Volsciq; rati opportunū tem-
 pus prædandi uenisse, dum Romane inuentutis
 robur destinetur externa militia, Romani agri
 partem inuadunt longissime disitam, quā ma-
 xima erat agrestiu scouritas: ubi multū præ-
 da, multum captiuorum partum est. sed in rece-
 dendo non eadem fuit felicitas. nam alter C O S.
 Posthumius, qui iam ualidas copias in auxiliū
 obsessorum comparauerat, ut audiuit factum
 hostium, occurrit eis ex insperato. Illi aduentu
 eius nil territi, impedimentis in locum quendam
 situ munitum sepositis, & addito eis satis uali-
 do præsidio, reliqui acie structa cum Romanis
 congressi sunt memorabili prælio, nec numero
 pares nec armaturæ genere, concurrentibus eò
 qui prius dispersati fuerant: multiq; Romani ce-
 ciderunt, & parum absuit quin prædatores in
 alieno agro deprehensi clarum de propugnatio-
 ribus

ribus trophæum statuerint. sed COS. unâ cū le-
 Etissimis equitum detractis equis frenis illati in
 confertissimam aciem hostium perruperunt or-
 dines prostratis plurimis: cum antesignanis ob-
 eritis etiam reliqui uersi sunt in fugam: & qui
 impedimentis custodes appositi fuerant, relictis
 eis proximos mōtes cursu petebant. minor pars
 in pugna perijt, in fuga plurimi, locorum igna-
 ros equitibus consecrantibus. Interea Furius ut
 collegam aduentare cognouit, ueritus ne hostes
 obuiam illi profecti iter intercluderent, oppu-
 gnatione distinere hos statuit: quam tamen non
 expectauerunt, sed suorum clade audita ex his
 qui euaserant, motis prima statim nocte castris
 repetierunt patriam, re gestâ non omnino ex
 animi sententia. nam præter absumptos in præ-
 lijs & predationibus, in hac quoq; postrema
 fuga maior quâ antè numerus desideratus est.
 Fessi enim labore ac uulneribus egregq; gradum
 promouentes destituebantur uiribus, collabeban-
 turq; maxime circa riuos & fluuios præ siti:
 quos affecuti equites occidebant. Romanis præ-
 clara uictoria, sed non incruenta contigit, eos
 uiris fortissimis unâ cū legato amissis. atq; hæc
 sunt gestâ his consulibus. Sequenti uero anno
 L. Ebutio, P. Seruilio Prisco consulibus, neque
 domi neq; militia quicquam memorabile ge-
 stum est, pestilentia sæuiente magis quàm un-
 quam antea, quæ primum equorum boumq;
 armen

armenta inuasit, mox caprarum ouiumq; gre-
 ges aggressa penè totum quadrupedum genus
 absumpsit, contagio transcunte ad pastores &
 agricolas, donec malum agros peruagatum in
 urbem postremo incubuit. Seruitiorum mercena-
 riaq; multitudinis hac peste absumptæ ne nu-
 merus quidè iniri potuit, nam primò coacervatæ
 in plaustris cadauera exportabantur, deinde
 uilissimus quisq; in profluentem Tiberim proy-
 ciebatur. Senatorum quarta pars extincta est,
 & in his ambo C O S S. maiorq; pars tribuno-
 rum collegij. cæpit is morbus circiter calend.
 septemb. durauitq; annum eum continuum non
 atati ulli parcens non sexui. Quod ubi apud ui-
 cinas gentes est cognitum, Volsci & Aequi
 rati uenisse tempus excidendi Romani imperij,
 societatis fœdere iccto, paratisq; rebus oppugna-
 tioni necessarijs, quàm celeriter potuerunt cdu-
 xerunt ambos exercitus. & ne Romani sociorū
 auxilijs subleuantur, Latinorū Hernicorumq;
 agros primum inuasunt. Quo die utriusq; gen-
 tis sociæ legati ad petendam opem in urbem ue-
 nerunt, Ebutius mortuus erat, P. Seruilius exi-
 gua in spe trahens animam, senatum conuoca-
 uit. pleriq; semimortui lecticis in curiam illati,
 responderunt legatis, renuntiarent suis, senatum
 illis permittere ut sua uirtute hostem arceant
 tantisper dum consul melius habuerit, & exer-
 citum in defensionem eorum collegerit. Hoc re-
 et 3 sponso

sponso accepto Latini comportatis rebus suis ex agris in oppida, cōtenti mœnia tutari, contēnebant damna cætera. Hernici non ferentes uastationem & direptionem rerum suarum, arreptis armis progressi sunt hosti obuiam: editaq; egregia pugna, multis suorum amissis, pluribus hostium occisis, postremo coacti intra mœnia se recipere non amplius tentauerunt maris atcam. Aequi & Volsci agrū eorum impune posthac populati usq; in Tusculanum processerunt: & hoc quoq; rapinis foedato repugnante nemine per agrum Sabinum in Romanum populabundi transferunt. In urbe magnus tumultus excitatus est, non tamen ea positi sunt. nam Romani licet infirmi corporibus, & utroq; consule orbati, nusper enim & Scruilius è uita excesserat, supra uires armati compleuerunt ambitum mœnium, qui tunc non maior quā Athenarum erat. erāt autē partim in tumulis sita & rupibus mediocri presidio propter loci naturam opus habentibus: partim munita Tiberi fluuio: cuius latitudo est quatuor ferme iugerum, profunditas nauibus etiam magnis meabilis, fluxus concitatus & uorticofus siquis alius, peditibus nō nisi ponte superabilis: qui tunc unicus erat sublicius, dissoluebaturq; belli tempore. quā uerò maxime hostibus urbs est obnoxia, ab Esquilina porta Collinam usq;, opere manu facto munita est, fossa lata centum pedes quā minimum, alia tringinta.

ginta, cui imminet murus alto & luto intus suffultus aggere, nec arcebus quassari nec cuniculis suffodi: facilis. ea munitione septem ferme stadiis longa, lata quinquaginta pedibus, occupabatur multitudine instructorum civium arcantium hostem imperitum oppugnandi eo sculo, quo necdum res ludines inveniunt fuerant alia: ut huiusmodi machina. Itaque desperata expugnatione abducta sunt inde copiae, & agro prius quacunq; iter facerent vastato redierunt in patriam incolumes. Romani creatis interregibus comitiarum causa, quod vacante magistratibus summis imperio solent facere, per eos designaverunt L. Lucretium, T. Veturium Geminum COS S. qui ne consulatum inierunt pestilentia desijt, simulq; à civilibus actionibus quies fuit, Sex. Titio trib. pl. ad primam mentionem legis Agrariae ab ipsa plebe cohibito & expectare iusso feliciora tempora. civitati iam satis valide nihil aequo cordi fuit, ac poenas sumere de his qui invalidam & alioquin male affectam insuper vexaverant. ac mox ex s. c. & plebiscito delictibus habitis, nemine vel iustam immunitatem causante, quicquid militaris etatis fuit dedit nomina. Copijs trifariam diuisis, cum parte una Q. Fabius vir consularis urbis praesidio relictus est, duae reliquae cum consulis in Aequos & Volscos profectae sunt. Idem iam & hostes fecerant. nam utriusq; gentis robur in castris erat in agro Hernico, initio

inde facto infestaturum omnes Romano parentes imperio. reliqua manus externa militiæ minus utilis oppidatim in præsidia diuisa est contra re-
 pectinos incursum hostium. Romanis consulibus uisum est optimum per oppida hostium circum-
 ferre bellum, hoc consilio quòd si peterentur sin-
 guli populi, facile dissolueretur eorum exercitus, omnibus promptioribus ad arcendum patria pe-
 riculum quàm ad hostes infestandos. Lucretius
Aequorum agros inuasit, Volscorum Veturius.
Acqui contempto uastationis damno tantum
munitioibus se tuebantur. Volsci ficti numero
suorum & audacia, hostemq; arcere conati, ca-
stra opposuerunt Veturio. Sed in acie apparuit
quantum ualeret tironum turba ex oppidanis
& agrestibus pro tempore confusa delectu su-
multuario, in qua plures essent incermes aut rei
militaris imperitissimi. uix enim primum con-
gressum Romanorum sustinuit, clamore ipso &
armorum strepitu in fugam uersa, ita ut multi
inter uiarum angustias obtererentur compres-
sione mutua, multi ab equitibus circa portas op-
primerentur. Sic Volsci suo malo docti à pugna
abstinuerunt in posterum. At Aequorū pro-
ceres morarum non amplius patientes decreue-
runt & ipsi fortiter aliquid facere, & omiſſis
Latinis Hernicisq; properato itinere ipsam Ro-
manam petere. Fore enim ut alterutro modo res si-
bi succedat ex sententia, uel urbe capta per in-
uent

uenturæ absentiam, uel hoste coacto suis finibus excedere & recurrere in auxilium patriæ. hoc igitur consilio celerabāt iter quantum poterant, ut improuisi adessent ad mœnia, ac mox oppugnationem aggredierentur. Iamq; Tusculum usq; peruenerant, cum cognouerunt mœnia Romana armatis oppleta, & ante portam in statione quatuor cohortes sexingenarias. quapropter mutato consilio, deflexerunt de uia, & agrum superiore expeditione intactum populati sunt. Occurrit eò confestim L. Lucretius consul, castraq; cum eis contulit. Illi ut prius de summa rerum armis decernerent, quàm alter consul Veturius cum collega se iungeret, depositis impedimentis in quodam tumulo, appositisq; presidio duabus cohortibus, reliqui processerunt in aciem: congressiq; cum Romanis diu rem gesserunt fortiter. deinde ostendente se eis à tergo manu militum è quodam montano castello descendentium, existimauerunt alterum aduentare consulem, & ueriti ne circumuenirentur, in fugam se uerterunt. In hoc prælio uterq; dux hostium post edita multa præclara facinora cecidit, & circa eos multi alij fortes uiri. qui super fuerunt fuga dispersi receperunt se in suam quisq; patriam. Post hæc nemine prohibente Lucretius Æquorum agrum uastauit, Volscorum Veturius, usq; ad comitiorum tempus, ac tum demum reductæ sunt domum copie. Lucretius triumphans

phans urbem inuectus est, Veturius ouans redijt
ex s. c. pompa pari caetera, nisi quòd pedibus
non curru ingressus est.

DIONYSII ALEXAN-
DRI F. HALICARNASSEN.

*Antiquitatum siue Originum
Romanarum, Liber
Decimus.*

In quo res populi R. o. à consulatu P. Vo-
lumnii, Ser. Sulpitii per annos x i i.

*Equitur Olympias LXXX,
qua stadio uicit Tonymbas Thef-
salus, Phrasicle Athenis prin-
cipe. Roma consules creati sunt,
P. Volumnius, Ser. Sulpitius Ca-
merinus. His foris nulli fuit negotium, quia nec
in hostem uindicare accepto exercitu, nec suis
sociorumue rebus praesidio esse iussi sunt. tantum
intra moenia curabant nequam nouam seditionem
plebs contra senatum moueret. turbabatur enim
rursus à suis tribunis, asserentibus nihil esse liberè
ciuitati conuenientius, quàm equum ius agendi
de Republica: eoq; uolebat omnia tam priuatim
quàm publice ex legum praescripto geri. nondum
enim erat apud Romanos ius equum omnibus ci-
uibus, nec omnes ex equo ordines admittentur
ad tractandam Remp. nec ius scriptum extabat:
sed*

sed quandiu regnatum est in urbe, regum arbitrio licet dirimebantur, quod tum erat pro legibus. trās lato deinde à regibus ad annuos magistratus imperio, inter cetera officia regia iuris quoq; reddendi munus ad eos deuenit. id ius maxima ex parte cōstabat uirorum potestate præditorū præiudicijs, minima pars eius habebatur in libris pontificum: quarū legum scientia penes solos erat patritios, quòd hi soli huiusmodi libros uersarent. reliquum uulgus negotiatorum & agricolarum quod non nisi mercatus gratia in urbem statis diebus cōueniebat, prorsus imperitum erat rerum talium. Primus C. Terentius trib. pl. superiore anno consulare imperium certis legibus circumscribere tentauerat, quas ipso rogante ferret populus: sed rem imperfectam omisit, quod ciuium maior pars distineretur militia, consulibus data opera bellum usq; in comitiis trahentibus. Ceterum hoc consulatu totum tribunorum collegium rem eandem aggressum est denno, duce & autore L. Virgilio, in contrarium tendentibus cum toto senatu cōsulibus ceterisq; eiusdem factionis ciuibus. quamobrē crebro senatus habitus, conciones penè quotidianæ, utriusq; partis magistratibus nihil de summo conatu remittentibus: quæ omnia uidebantur tendere ad aliquam magnam cladem Reipublicæ non humanis tantum coniecturis, uerum multo magis signis diuinitus ad terrorem augendum

obla

oblatis, qualia nunquam in omni hominum memoria reperiiebantur in publicos relata commentarios. nam celum arsisse, terram cum mugitu tremuisse, uarias spectrorum facies horrendasq; uoces oculis atq; auribus hominum obuersitas proditum erat saepe antea: quod uero haectenus inuisum inauditumq; plus caeteris omnibus prodigijs terruit, erat niuis in morem demissa caro frustis maioribus minoribusq;. haec ab omni genere auium interuolitantium direpta sunt prius quam terram attingerent: reliquum quod intercidit, in urbe agrisq; sparsum iacuit multo tempore, nec colore mutato nec odore contra morem ueterascētium carniū. id uates indigenae interpretari non potuerunt. Libri Sibyllini per duumuiros aditi monuerunt cauendū ab externo hoste ne in urbem penetret cum libertatis periculo, magisq; etiam ne seditiones ciuiles hostibus aditum aperiant. proinde nascentibus obstandum esse, deosq; placandos, quorum fauore de hoste adipiscantur uictoriam. quod oraculum ubi uulgatum est, primum per pontifices dijs quibus oportuit supplicatum atq; litatum est: deinde conuocato senatu, cui etiam tribuni pl. intersuerunt consultatū de salute publica. Omnibus placebat finem tandem fieri criminationum mutuarū. Ex oraculi monitu sarciri concordiam ordinum: sed non inueniebāt quid primum alteri deberent sedere alteris, quōne modo seditionis materiam e
ciui

ciuitate eximere. nam COS S. & senatus proce-
 res malorū causam in tribunos referrebat, ut qui
 nouis legibus inducendis perturbare conarentur
 bene constitutam Remp. Tribuni contra nihil se
 indignum Romana maiestate aut iniquum uel
 noxium introducere aiebant, sed bonas leges &
 equabilitatem: quibus si consules cum patitijs
 obsistāt, ipsos causam seditionis futuros, qui sua
 compendia quarant ex alienis dispendijs, & in
 libera ciuitate potentiam plus quā civilem af-
 fectent. huiusmodi altercationibus aliquot dies
 contriti sunt inaniter, tam publicis quā priua-
 tis negotijs pendentibus. tandem tribuni cernētes
 nihil se accusationibus senatus proficere, hoc
 omisso concionem aduocant, eiq; legem se perla-
 turos pollicentur. quod cum probaretur multitu-
 dini, sine mora rogationem iam ante in hoc pa-
 ratam recitant, cuius capita erant hæc. Decem-
 uiros legitimis comitijs à populo eligi, ætate,
 prudentia, dignitate præstantissimos, & qui bo-
 næ suæ famæ rationem habeant maximam. eos
 uiros leges de negotijs tam priuatis quā publi-
 cis promulgare, quibus legibus sua iura præscri-
 bantur tam priuatis ciuibus quā annuis ma-
 gistratibus. Hac rogatione lata tribuni potesta-
 tem dederunt omnibus dissuadere uolentibus in-
 trinundinum. extiteruntq; multi ex senatu eius
 legis dissuasores seniores iunioresq; nō infacundi
 homines. deinde tribuni morarum impatientes
 omiſſ

omissis concionibus diem certam statuerunt ad quam omnes ciues praesto essent laturo de lege suffragia, quòd iam non prolixis orationibus amplius opus esset sed calculis ferendis per tribus: atq; ita concionem dimiserunt. Hic C O S S. & patritiorum potentissimus quisq; audacius se tribunis opposuerunt, negantes se admissuros rogationes de quibus in senatu praconsultatum non sit. Leges enim communes totius ciuitatis esse debere, non partis alicuius: esseq; id certum ad perniciem iter uel ciuitatibus uel priuatis familijs, si deterior pars potiori leges praescribat. Quam, inquit, potestatem legum ferendarum uobis sumitis? annon certis conditionibus magistratum istum à senatu impetrauistis, ut uim patientibus pauperibus succurratis, nec aliud teneretis praeterca? Imò etiamsi aliquid potestatis à senatu contentionum radio extorsistis, annon totum id amisistis ratione comitiorum mutata? quando iam nec ex s. C. eam potestatem accipitis, neq; centuriae de uobis ferunt suffragia, nec ex more sacrificatis ante comitia, sed absq; omnibus caerimonijs magistratũ capessitis. Quid igitur ad uos leges pertinent, qui omnes leges contemnitis? Huiusmodi uoces tum uulgo tribuni audiebant à seniorum iuniorumq; sodalitijs, nam patrij uiros bonos & dignitate aliqua praeditos blandis mulcebant alloquijs, refractarios uero minis compecebant. quosdam etiam

ex

ex infima plebe , qui priorum commodorum
 studio nihili faciebant quietem publicam , pul-
 satos uelut mancipia foro eieiebant. In hoc or-
 dine plurimum poterat Cæso Quintius maximus
 stipatus sodalicio , L. Quintij Cincinnati filius ,
 genere ac facultatibus cum primis honestus , ad
 hæc aspectu pulcher & belli pacisq; artibus
 conspicuus , aduersus plebi , nec uerbis nec factis
 inuidiosis temperans. huic applaudebant pa-
 tritij cæteri , optmq; pollicendo addebant ani-
 mos : plebeij contra pessime oderant. eum tribuni
 aggressi decreuerunt è medio tollere , deterrituri
 hoc pacto cæteros iuuenes ab audacia simili.
 igitur rei capitalis accusato diem dixerunt ad
 populum : quæ ubi aduenit , pro concione accu-
 satione proluxa in hominem inuerti sunt , enu-
 merantes quàm uolentus erga plebeios fuerit ,
 & testes facinorum eius adducentes ipsos qui
 iniuriam acceperant. facta deinde reo pro se di-
 cendi copia , non ibi se causam dicturum ait , sed
 ad tribunal consulum , eorumq; iudicio satisfac-
 turum his qui se lesos querebantur. Tum pater
 iuuenis uidens plebcm offensam eius peruicacia ,
 patrociniatus est filio , plurima ut ficta resellens
 crimina : & quæ inficiari non poterat eleuans
 parua esse dicens nec digna animaduersione pu-
 blica. quin illa ipsa facinora non per contume-
 liam commissi , sed in cõtentionibus iuuenilibus ,
 in quibus aliquoties & alios pulsasse , & ipsum
uapit

uapulasse propter temeritatem etatisq; imma-
 tura ferociam. orabatq; plebcios ut non tantum
 eius petulantie meminissent, uerumetiam pra-
 clarorum militiae facinorum, defensiq; una cum
 priuatoru ciuium libertate imperij patria: qui-
 bus uirtutibus meritis sit gratiam multitudinis
 & in delicto ueniam. moxq; enumerauit quoties
 legitima stipendia fecerit filius, quibus pralijs
 interfuerit, quibus donis militaribus ab impera-
 toribus suis ornatus fuerit, quot ciuicas, quot
 murales coronas acceperit. postremo ad preces
 & miserationem mouendam uersus, rogabat ut
 pro uita omniu testimonio innocenter acta hanc
 unam sibi donarent gratiam, incolumitate filij.
 Vehementer mouit plebcm patris deprecatio, ui-
 debaturq; libenter gratificatura homini. Quod
 ubi sensit Virginius, uidens intolerabile posthac
 futuram iuuenum insolentiam, si Caso suam im-
 pune ferret, surrexit, & Tuam, inquit, Quinti
 tum caetera uirtus tum erga plebe beneuolentia
 satis testata est, debeturq; tibi & habetur honor
 hoc nomine. Sed huius tui iuuenis superbia ferri
 non potest, nec ullam meretur ueniam: qui sub
 tam populari modestoq; patre educatus, ut
 omnes scimus, contempta domestica disciplina,
 ausus est tyrannice & barbarice feritatis exem-
 pla in ciuitate introducere. quod certe si te nescio
 factum est, nunc merito postquam in cognitionem
 tuam uenit, ex a quo nobiscum indignationem
 tibi

tibi mouere debet : *sin te dissimulante insultauit egenis ciuibus. tu quoq; malus fuisti quantūuis existimatus bonus & honestus uir. Sed nesciebas eum indignum te patre. Id uero ut credatur facile impetrabis meo quoq; testimonio. Alienum te esse ab hac culpa facile credimus, hoc tantū molestū est, quòd nō aequae ac nobis iniquitas istius stomachū tibi moueat. Vt autē melius scias quale malum in reip. perniciem imprudens alueris, quā immane ac tyrannicū, ac ne à civili quidē cade purū, audi facinus ciuis egregiū, & si libet confer cū præclaris istis quæ memorasti militia decoribus. Vos quoq; qui propēsiore uide mini ad misericordiam, an tali ciui parcendum putetis, ipsi uideritis. Hæc locutus testem citauit unum è collegio M. Volscium, iussitq; bona fide quæ sciret dicere. moxq; silentio facto, & omnibus expectatione suspēsis, Volscius aliquantū prius secū meditatus sic orsus est. Equidem Quirites omnium maxime iam dudum cupio legibus pœnas de hoc homine reposerere: quod quia hætenus per fortune tenuitatem ut uni è uulgo non licuit, qui accusator esse nō potui, testis certe proloquar quā immani affectus sim iniuria. Frater mihi fuit Lucius omnium mortalium dilectissimus, is mecum apud amicū cœnatus noctu domum reuertebatur. emensi forum incidimus in hunc. Cæsonem comitatum turba probè poterū iuenū. hi primum cauillis nos ag-*

u u

gressi

gressi sunt, quod solent ebrii inuicem in humilio-
 res sibi permittere. tandem frater etiam in hūc
 dixit quiddam liberius: ac mox ab indignabū-
 do pugnis petitus & calcibus necatus est: dein-
 de me uociferantem & succurrere parantem,
 omisso illo non prius pugnis contundere desit,
 quam prostratū pro ex animi relinqueret: sicq;
 quasi re bene gesta discessit: nos quidā qui casu
 superuenerāt sustulerunt cruentos, fratrem ene-
 etum ut dixi, me seminecem & nihilo meliore
 spe trahentem animā. Hæc facta sunt L. Ebu-
 tio, P. Seruilio consulibus peste grassante, à qua
 neq; nos immunes fuimus. quæ quoniam utrumq;
 consulcm absumpsit, nec ego cum aduersario le-
 gibus agere tunc potui. Successerunt consules L.
 Lucretius, T. Peturius, quos diu militia distinuit
 ab urbanis negotijs. ubi uero reuersi sunt, quo-
 tics ad magistratus citatus est, totics (ut multi-
 cines norūt) pugnos ab eo retuli. Hæc sunt Qui-
 ritcs quæ apud uos pro testimonio dico uerissi-
 me. His auditis minimum absuit quin Caso in-
 teriret impetu populi: ad cō Volscius homines
 concitauerat: sed cō s s. cohibuerunt multitu-
 dinem, atq; etiā tribuni aliquot, quòd res mali
 exempli uideretur: quin & plebis magna pars
 erat integra, quæ nollet de capite certantem in-
 demnatū perire. Ita præualuit iustitiæ ratio ut
 differretur iudicium, non sine magna cōentione
 asseruandusne interim reus esset in uinculis, an
 dato

dato uadimonio dimittendus, ut pater postulabat. Senatus demū arbitrio uadari placuit. Sed postridie iuuenis litem simul & uadimonia deseruit: tribuni absentem damnauerūt & uades numero decem mulctauerūt pignoribus. Ita Cæso insidijs tribunorū circumuentus, qui etiam Volsciū falsum ut post compertū est testem subornauerant, exulatū in Hetruriam abiit, Pater eius maxima parte bonorū suorū diuendita satisfacit uadibus: contentusq; uno trāstiberino rusculo, unoq; humili tuguriolo, cū paucis seruis uitā laboriosam sustētauit, præ dolore ac inopia nec urbem inuisens, nec amicos salutās, ac ne publicis quidem se miscens hilaritatibus. Caterum tribuni multum sua spe falsi sunt. Ad eō enim nihil profecit Cæsonis calamitas ad moderandā iuuenum insolentiam, ut multo etiam ferociores sine redditi, dictis factisq; rogationem oppugnantes, ut hoc consulatu nullo pacto lex perferri potuerit. itaq; plebs in annum sequentem eosdem tribunos refecit. Vbi uero P. Valerius Publicola, C. Claudius Sabinus C O S S. magistratum inierunt, periculū quale nunquam antè ab externis gentibus in urbem incubuit, ascitum ut Sibyllini libri præmonebant ex intestinis seditionibus, haudquaquam uano tot superioris anni prodigiorum præsagio: cuius belli origo & gesta C O S S. nunc denarrāda sunt. Tribuni refecti in annū alterum quo legem perferrent fa-

cilius, quoniam intelligebant alterum consulum C. Claudium laborare innato plebis odio, nihilq; intentatū relictarum quod ad rogationem impediendam faceret : ad hāc iuuentutis patriciæ tantam ferociam, ut per vim nō posset deprimi, acrius rem agere adorti sunt, & terrorem tam plebi quàm consulibus incutere. ac primum rumores per urbem sparserūt uarios. deinde à mane usq; uesperam in propatulo consulantes, neminem nisi ex collegio admittebant in colloquiū illud secretius. postremo ubi uisum est tempus exequendi consilia, literas fictitias à subornato quodam ignoto homine in foro acceperūt: moxq; uultu ad mœrorem composito plangentes se surrexerunt, ad quē casum concursu uulgi facto, & omnibus magnum aliquod malum diuinantibus contineri his literis, silentio per præconem indicto: *Extremum, inquit, plebi periculum instat Quirites: & nisi deus aliquis propitiua innocentes respiceret, actum esset de nobis. rogamus ut tantisper expectetis dum rem nuntiata ad senatum referimus, quo possimus in commune consulere.* his dictis proripiunt se ad consules. Interim autem dum senatus cogitur, uarij sermones iactabantur toto foro, alijs data opera ut mandatum à tribunis acceperat per circulos sermones ferentibus, alijs quæ suus cuique timor fugebat ea tribunis nūtiata suspicantibus. alius Casonem Quintium à populo
damn

damnatum aduentare aiebat in urbis excidium cum *Aequorum* atq; *Volscorum* copijs, ultero delato ad eum duarum gentium imperio. alius hunc ipsum reduci postliminio stipatum milite externo conducto stipe patriciorum hominum, idq; ad abolendam tam in presens quam in futurum plebciorum potentiam. Rursum alius, non totum patriciorum ordinem id moliri, sed iuniores tantummodo. nec decrant qui assuerarent intra moenia latere hominem, & hoc agere ut in potestatem suam redigat loca urbis munitissima. atq; ita urbe tota comota expectatione calamitatis alicuius, cum omnia parum tuta uiderentur mutuis suspicionibus, consules senatum aduocauerunt, tribuni ostenderunt literas. Quorum unus pro omnibus *A. Virginius* sic locutus est. Quam diu nihil aliud quam rumores incerti audiebantur *P. C.* puduit atq; piguit nos de rebus incomperis ad uos referre, quod ueremur ne perturbata metu ciuitate paulo post uideremur alicui plus aequo creduli, nec satis prudenter faciles. quamuis ne tum quidem omnino eos negleximus, sed quantum in nobis fuit ueritatem scrutati sumus diligentissime. Nunc quoniam diuina providentia huius imperij custos perpetua prodit conatus nefariorum hominum, literasq; ab hospitibus amicis recens missas accepimus, quas mox recitari audietis, & consonant externa indicia cum domesticis, nec res uergens ullam

amplius dilationē patitur, prius quā efferatur
 in populum, uobis ut par est nuntiabitur. Scitote
 coniuratum in plebem à uiris non obscuris, in
 quibus fertur esse aliquot non multos tamen è
 senatoribus, maximā uero partē ex equestri
 ordine, quos nondum indicari tempus est. Hi, ut
 comperimus, statuerunt per noctis tenebras ex
 improviso in adibus nostris sopitos nos oppri-
 mere: iugulatisq; tribunis pl. & siqui alij liber-
 tatis amore ipsis aduersantur, reliqua deinde
 per otium peragere, & abrogare quicquid un-
 quā plebi à uobis P. C. concessum est. Et quoniā
 ad hoc facinus nō mediocri externa manu mili-
 tum occulte cōparata opus fore uidebāt, assump-
 serunt in huius consilij societatem unū è nostris
 exulibus Casonē Quintiū: qui cedis & seditio-
 nis conuictus, à quibusdam nostris pœne subtra-
 ctus est: cui nunc reditū pollicētur honoresq; &
 alia opere premia. nam & ille uicissim polli-
 citus est adducturū se Æquorū Volscorumq;
 copias, quantas opus fuerit. aderitq; breui ducēs
 secum audacissimum quemq; sed clam & alios
 post alios: reliquum copiarum expectabit donec
 nos pl. bis magistratus de medio tollamur, ut
 eum aggrediatur plebeciam multitudinem siquis
 pro libertate quid audeat. Hæc sunt P. C. consi-
 lia nefariorum ciuium, qui nec decorum iram ue-
 rentur, nec magni pendunt existimationē homi-
 num. quapropter in tanto periculo cōstituti sup-
 plices

*plices ad uos confugimus, uosq; obtestamur per
 sacra communia, per tot bella simul gesta, ne pa-
 tiamini cōtra ius & fas ab inimicis nos oppri-
 mi: sed ferte opem, & iusta indignatione con-
 cepta pœnus de auitoribus tam nefarij consilij
 sumite, si non de omnibus, saltem de coniuratio-
 nis principibus. & ante omnia petimus quod est
 æquissimum, ut nobis tribunis pl. hanc inquisi-
 tionem committatis. nam præterquam quòd ra-
 tio hoc postulat, tanto diligētiores in hoc nego-
 rio erimus, quanto ipsi propiores sumus pericu-
 lo. Quòd si qui uestrum nihil gratificari possunt,
 nihil admittunt quod pro plebe dicatur, eos li-
 bens interrogauero, quid indigne firunt, aut
 quid ipsi postulant? utrum nullam inquisitio-
 nem fieri, & dissimulari rem tam nefariam ex-
 cogitatam in plebis perniciem? & quis hoc sa-
 nus dixerit, qui modo à cōiuratione alienus sit?
 nisi forte idco ueritatem scrutandam non existi-
 mant, ne ipsi in periculum ueniant. quos ego au-
 diendos non puto, si h. incognitionem trahant
 ad consules, & nobis adimant. Alioquin idem
 nobis plebeijs magistratibus dicere licuerit, si
 quis plebeios homines reos coniurationis contra
 senatum facte postulet, uidelicet ad nos perti-
 nere inquisitionem de plebeijs hominibus. sed
 quid inde sequetur? ut nulla unquam fiat de
 rebus occultis quæstio. nos certe idem non postu-
 laremus. suspecta enim est talis ambitio. Vos*

quoq; non recte facietis si audiat is istos à nobis
 semper dissennientes, qui nos habent pro ciuita-
 tis hostibus. nulla re p. c. magis quã celeritate
 nunc opus est. Periculũ est anceps, nec nobis cun-
 ctari licet, malis adcò non cunctantibus ut iam
 immineant. itaq; omiſſis cõtentionibus & pro-
 lixis orationibus decernite quod uidetur è rep.
 Hac locutus coniecit ſenatum in maximã confi-
 liorum inopiam. Patres enim capita inter ſe cõ-
 ferentes aiebãt aq̃ue periculofum negare tribu-
 nis inquisitionem de re tam magna atq; conce-
 dere. Interim alteri conſulum C. Claudio ſuborta
 ſuſpicio coëgit eum in hac uerba erumpere. Non
 uereor Virgini ne me hi coniuurationis putent
 participem, quam cõtra uos & plebem factam
 dicitis, ideoq; uel mihi timẽtem uel ex meis ali-
 cui huic culpæ obnoxio, uobis nunc cõtradicare.
 nam uita antea cõta ab hac me ſuſpicionẽ libe-
 rat. Quod autem s. p. q. Romano bonũ & cõ-
 modum fore cõſeo, dicturus ſum libere. Tota uia
 mihi errare uidetur Virginius, ſiquem noſtrum
 putet negaturũ inquisitionem habendam de re
 tam magna atq; neceſſaria, aut magiſtratus
 plebcios ad eam inquisitionem admittẽdos. Ne-
 mo tam ſtultus eſt aut iniquus plebi, qui hoc di-
 xerit. Roget aliquis: quid igitur ſurrexiſti con-
 tradicturus ſi tibi probatur quod iſti poſtulant?
 Dicam per Iouem, quid ſibi uelit mea oratio.
 Ego p. c. cenſeo prudentibus diligenter cõtẽm-
 planda

planda rerum omnium initia: nam qualia hæc fuerint, tales de eis sermones solent fieri. age igitur audite quidnam sibi tribuni ab initio proposuerint, quòdne sit eorū consilium. Nihil potuerunt hoc anno efficere eorum quæ superiore conati sunt, uobis æque ut antè resistētibus, & frigescentibus plebis studijs. Hoc illi scientes cogitauerūt quomodo uos inuitos sibi cedere cogerent, eademq; etiam plebi imponeretur necessitas. Cum igitur nullam iustam & ueram rationem inuenire possent qua utrumq; hoc efficerēt, post multos inanes conatus multasq; uersutias tandem hæc ratio placuit: criminemur coniuuisse quosdam ex uiris illustribus in plebem ut eam priuente sua potentia, & statuisse iugulare quicumq; se eis opponeret, huiusmodi rumores ubi per urbem sparsimus, quibus metus facile fidem adstruet, subornemus hominem ignotum qui nobis literas offerat in publico. postea senatum ingressi indignemur & opem imploremus, rei q; indicata postulemus nobis inquisitionem. Si enim patricij concedere eam noluerint, arrepta occasione plebem in eos concitabimus, habebimusq; paratam ad omne obsequium. sin concesserint, pro noxijs arripiemus generosissimum quemq; & maxime nobis aduersum tam ex senioribus quàm ex iunioribus: illi damnationis metu aut clam nobiscum transigent, aut cogentur urbe cedere. atq; ita redigemus aduersarios

uu 5 ad

ad magnam solitudinem. Hæc erant illa consilia P. C. quibus occupatos uidiſtis his diebus. hic dolus contra optimates texebatur, hæc retia tendebantur equitibus. id ita eſſe paucis uerbis oſtendam. Age Virgini, uos quibus tam graue inſtat periculum, à quibus hoſpitibus accepiſtis literas: ubi habitantibus? unde uobis notis? unde ueſtras conſultationes ſcientibus? Quid cunctamini, & poſthac mauultis quàm iam nunc dicere? quis uero eſt qui uobis eas literas reddidit? quin producit eum in medium ut ab ipſo incipiat inquiſitio: uerane ſint iſta qua affertis, an ueſtra figmenta ut mihi ſubolet. Iam domeſtica iudicia cum externis ut uos dicitis conſentientia quanam ſunt? quin illa quoq; producit? non poteſtis opinor approbare nobis quod nec factum nec futurum eſt. En P. C. egregia iudicia, non coniuurationis in iſtos, ſed malicioſi doli contra nos parati, quem hi conantur regeres. Sed res ipſa ſatis loquitur. In cauſa autem eſtis uoſipſi, qui à principio tantum iſtis permiſiſtis, inſanumq; hunc magiſtratum tanta armaſtis poteſtate, & anno ſuperiore paſſi eſtis Caſonem Quintiũ reum agi falſis criminibus, & tam inſignem optimatum propugnatorem uobis eripi. itaq; eò profecit iſtorum impudentia, ut iam non ſingulos uexent, ſed uno agmine bonos uiros conentur ex urbe pellere. Et quod grauiſſimum eſt, ne ferunt quidem nos ſibi contradicere, ſed deterrẽt

trah

trahendo in suspicionem confociati facinorosi
occultiq; consilij, osores plebis nominantes, &
que hic dicuntur reuocantes ad iudicium po-
puli, quod telum semper in promptu habent.
Verum de his aliàs dicitur opportunius. nunc
compendio loquendum est, nec contendendum
ulterius. Ego hos ut ciuitatis turbatores ob-
seruandos censeo, ne dent alicuius magna
cladis initium. quod non solum hic dico clam
populo, sed pro concione quoque pari liber-
tate paratus sum eadem dicere, ostendereq;
nihil eis imminere periculi, inò ipsos maliciose
agentes omnia, factis que inimicorum sunt spe-
ciem beneuolentiæ pratexere. Finis orationis
acclamationibus exceptus est senatusque di-
missus, tribunos nemine morante amplius. Tum
Virginus aduocata concione in senatum si-
mul & consules inuehebatur: nec Claudius ta-
cuit, eadem repetens que in senatu iam dixerat.
& persuasum est cordatioribus è plebe uanum
esse timorem, stulti maluerant rumoribus crede-
re. Pessimus quisq; & nouarum rerum semper
cupidus, tantum seditionis & tumultus occasio-
nem querebat. In tam perturbato ciuitatis sta-
tu Ap. Herdonius Sabinus, uir domi nobilis &
opulentus, rem Romanam occupare aggressus
est, siue sibi siue sue genti dominationem paràs,
siue gloriosi nominis cupidus. is communica-
to cum amicis consilio ex clientelis & seruitijs
breui

breui confecit quatuor fermè hominum millia:
 eosq; armis & com meatibus bene instructos in
 nauces fluuiales imposuit, eas intempeſta nocte
 appulit ad ripam Capitolio proximam, nec toto
 diſtanciam ſtadio. ubi excenſione facta, per por-
 tam Cœmentinam quam uocant, ſacratam &
 ex oraculo quodam patentem, occupauit Capi-
 tolium arccmq; contiguam, hoc animo ut exules
 reciperet, ſeruos uocarct ad pilca, oberatis re-
 miſſionē polliceretur, inopes ciues & ob id ini-
 quos potentioribus oblata rerum nouandarum
 occasione, commodorum faceret participes. Ve-
 hementer enim illi ſp̄cm & animos addebat in-
 teſtina urbis ſeditio, ut qui ſc̄lebat peſſime con-
 uenire pl̄c̄bi cū patricijs, nec facile putabat al-
 teros opem laturos aliteris. quòd ſi primus co-
 natus non ſuccederet, tum uero uocare ſtatuerat
 Sabinorum exercitum Volſcorum'ue, aut aliarū
 uicinarum gentium quibus graue eſſet Rom. im-
 perium. Sed in totum ſua ſpe falſus eſt, nec ſer-
 nis ad eum transfugientibus, nec exulibus con-
 uenientibus, nec inopibus aut oberatis ſua com-
 moda publicis præferentibus, externarum quoq;
 gentium quæ ſperabat auxilijs excluſis breui-
 tate temporis. triduo enim quatrduo'ue res in
 integrum reſtituta eſt, populusq; Rom. maximo
 tumultu liberatus atque periculo. Occupata
 enim arce, diſſugientibusq; ijs qui non ſunt con-
 ſoſi primo impetu, clamore coorto maior pars
 populi

populi quid hoc mali esset nescia, correptis armis occupauit editiores urbis areas quales in ea passim uidentur, atq; etiam humiliores planicies. Defecti uero uiribus atateq; fessi unà cum mulieribus in adium recta conuolauerunt, inde in hostem pugnaturi missilibus quem iam putabant opplesse loca urbis omnia. Prima uero luce ubi cognitum est Capitolium atq; arcē teneri, eumq; esse Herdonium, consules in forum progressi ad arma uocabant populum. Tribuni concione aduocata negabant obstaturos se bono publico: equum tamē aiebant ut plebs subitura tam periculosum certamen, sciret sibi propositum certum aliquod premium. Si, inquit, pollicentur uobis patricij, & fidem suam iure iurando obstringunt, finito hoc bello decemuiros legibus scribendis se creaturos, & posthac equo uobiscum iure uicturos, adiuuemus eos in liberanda patria. quòd si nihil equum dignantur facere, quid opus est nos uitam periculis exponere, quando nihil inde fructus ad nos rediturū est? mouerunt hæc plebem, nec iam audiebat alios. Tum Claudius negauit sibi nunc opus tali- bus auxiliarijs qui non nisi mercede eaq; magna conducti uellent opem ferre patriæ. uiros patricios ad recipiendam arcem cum armatis clientibus, & si qui uoluntarij se adiūxerint. que manus si parum ualida uideatur, uocaturum se Latinos & Hernicos, & seruis (si id necessitas postula

postulauerit) libertatem promissurum, 'deniq;
 quorumuis opera citius usurum quã eorum qui
 tam iniquo patria tempore ueterum offensarum
 memoriam reficent. At Valerius collega indi-
 gnationem cohibebat, ne plibem exasperando
 in totum insensam patricijs redderet: admonens
 ecdendum tempori: & cum externo hoste de iu-
 re dimicandum, cum ciuibus disceptandum ex
 æquo. In huius sententiam cū senatus esset pro-
 pensior, consul progressus in comitium grauita-
 ris plenam orationem habuit, quam iureiuran-
 do clausit: si populus alacriter id bellum susce-
 perit atq; gesserit, pace constituta permissurum
 se tribunis cœptam rogationẽ, daturumq; ope-
 ram ut in suo consulatu plibem uoti compotem
 faciat: Sed dijs aliter uisum, nec promissa pra-
 stare ualuit urgente iam fatali die. Soluta dem-
 de cõcione sub uesperam ad præstituta loca con-
 currebant qui darent nomina & sacramentũ
 dicerent: totumq; huius diei reliquum & nox
 insequens insumpta est habendis delectibus. Lu-
 ce redeunte centuriones sub signis adduxerunt
 militem, confluentem & agresti multitudine: &
 celeriter rebus apparatus consules sortiti sunt
 numia, diuisis inter se copijs. Claudio mœnium
 obuicnit custodia, nequis externus hostis cum
 obfisso posset se cõiungere. omnes enim magnum
 aliquem motum timebant, ne quicquid usquam
 esset hostium conspiraret in suam perniciem.

Valerio

Valerio arcis oppugnationē fors obtulit. Eodem tempore cetera urbis munita loca infessa sunt praesidijs, itemq; uia ferentes in Capitolium, ne seruitia uel inopes plebeij ad hostem transfugerent, qui metus tunc erat non minimus. Externum autem auxilium à solis Tusculanis uenit in tempore, eadem nocte adductum à dictatore eius populi L. Mamilio uiro impigro: hosq; solos in partē periculi assumpsit Valerius, ususq; est egregia eorum opera in recipiendo Capitolio. Oppugnabatur autem arx undiq;: nam alij è propinquis adibus uasa bitumine piceq; reserta atq; incensa iaculabantur in eam: alij congestis sub rupem sarmentorum fasciculis mox accendebant ipsam congeriem, secundo uento flammam adiuuante: fortissimorum militum globus per aduersum clium & uiam manu factam in arcem tendebant. hi quamuis praestarent numero in angustijs explicare se non poterant, telis non irritis in confertos cadentibus. itaq; nec numerus proderat, nec durata bellis uirtus per ardua nitentibus, nec cominus sed missilibus pugnantibus, inualidis ex inferiore loco ictibus. contra è sublimi iacta ictu adiuuabant ipso pondere. non defatigabantur tamen oppugnatores, sed perdurabant in continuatis die nocteq; laboribus. tandem telis & uiribus obsessos destituentibus arx ui capta est oppugnationis die tertia. multi in eo certamine Romani uiri fortes ceciderunt

ceciderunt, omnium autem confessione fortissi-
 mus ipse consul: qui multis uulneribus acceptis
 non tamen destitit, donec moenia scandenti sa-
 xum ingens impactum uitam simul ademit &
 uictoriam. Arce capta Herdonius uir robu-
 stus & manu promptus, edita prius magna stra-
 ge circa se, obrutus telis periit. Ceteri qui cum eo
 Capitolium occupauerant, pauci uiui capti, ma-
 ior pars seipsi iugulauerunt aut per rupes pra-
 cipitauerunt. Finito hoc siue bello siue latroci-
 nio statim tribuni seditionem renouauerunt, po-
 stulantes à superstite consule quae Valerius de
 lege ferèda promiserat. Claudius traherat tem-
 pus nunc lustrationibus urbis nunc supplica-
 tionibus, interdum etiam ludis oblectans popu-
 lum. tandem consumptis omnibus tergiversatio-
 nibus opus dixit altero consule qui in locum de-
 functi subrogaretur, quod enim à se uno agatur
 nullam uim habiturum: nec se posse quicquam
 nisi unà cū collega pro potestate agere. atq; ita
 rursus re dilata, diem indixit comitijs subro-
 gandi collega. interim procures senatus clam in-
 ter se consultauerunt cui consulatum manda-
 rent. die comitiorum citata prima classe omniu
 centuriarum tam equestrium quã pedestrium
 suffragijs consul renūtiatus est L. Quintius pa-
 ter Caesonis eius quem tribuni metu damnationis
 urbem deserere coegerant. reliqua classes ne ci-
 tatae quidem sunt, quòd tribus centurijs uince-
 rentur

rentur cum prima collata. Ingratū id plebi fuit, quasi insensum habituræ consuli m. Senatus misit ad Quintium qui eum in urbē ad magistratum sumendum adducerent. forte fortuna tunc nouale ad sementem aratro præscindebat, ne tunnicatus quidem, sed solo succinctus subligari & caput tectus pileo. ubi uero cateruam hominum uidit rus suam petere, coh. bito aratro aliquantisper dubitauit qui essent quid'ue sibi aduentus eorum posceret: deinde à uiatore præcurrente alios monitus ut uestem sumeret, iam celsior è iugurio prodijt obuiam uenientibus: tum nō nomine sed consul salutatus indutusq; purpura, cum securibus & alijs insignibus ut sequeretur in urbem rogatus est. obicit ille paulisper, ac cum lacrymis Ergo, inquit, hoc anno agellus mihi non sciretur, & de uictu periclitabimur. deinde uale uxori dicto, iussaq; rei familiaris curam gerere, in urbem abiit. Quod ideo mihi dictum est, ut omnes sciant quales tum pop. Ro. præfides habuerit, manibus suis uictum querentes, imperatos, nec grauatim innocentem paupertatem ferentes, adeò non affectantes potestatem regiam, ut ultero etiam oblatam nil morarentur. Sic enim apparebit quā dissimiles fuerint nostri seculi hominibus, longe alia studia sectantibus, præter admodum paucos qui adhuc imperij dignitatem sustinent priscorum similes. Sed ut ad rem propositam reuertamur, Quintius

quàm primum magistratū inijs, tribunos à nouis legibus ferendis compeſcuit una denuntiatione, abducturum se omnes ciues in Volſcos in militiam ni quieſcerent. Illis uero delectus haberi ſe paſſuros negantibus, aduocata concione iuuenes ſacramenti monuit conſulibus præſtandi, ſecuros ſigna quocunq; illi iuſſerint. nec de futuros maietàti Rom. populi. nunc poſt delatam ſibi conſularem potetàtem, habere ſe omnes eo ſacramento deuinctos. hæc locutus iurauit ſe legibus animaduerſurum in decretares imperium: ſimulq; ſigna proferri iuſſit ex arario. Et ut ſciatis, inquit, uos in totum uacaturos me conſule ab actionibus tribunicij, iam nũc prædico uobis non deducturũ me ex hoſtico exercitiũ niſi exacto magistratus mei tempore. quapropter parate uos ut in caſtris hibernaturi. ita territis metu laborum, et remitti ſibi eam militiam peſentibus, gratificaturum ſe illis dixit ſi nihil mouerent, et magistratum ſibi quietum iuri dicendo præberent. tumultu hoc pacto ſedato, cauſis multis iam inueteratas cognouit et ex æquo bonoq; dijudicauit, tota die pro tribunali ſedens comis et aditu facilis: adeoq; plauſibilem reddidit optimatum potentiam, ut homines ignobiles et alioquin humiles à potentiſſimis præſiſſi tribunos non requirerent, nec nouas leges de iure æquando deſiderarent contenti præſentibus. per hæc negotia magna cum laude ma-
gistrata

gistratu exacto, maiorem etiam meruit, quòd in
 eo retineri noluit, quamuis multum rogante se-
 natu, ut esset qui opponeretur tribunis iam ter-
 tium annum in eodem magistratu permanenti-
 bus, uir uenerandus non minus quàm metuendus,
 & quem plebs ut honestissimū non grauaretur
 ferre consulē. Sed ille se neq; tribunorum co-
 rundem continuatam potestatem probare ait,
 neq; admissurum ut in similem reprehensionem
 ipse incidere: multumq; pro concione inuēctus in
 eos: qui magistratu finito non decederent, per-
 sancte iurauit non accepturum se consulatum
 nisi priore deposito, simulq; diem indixit comi-
 tijs, & designatis cōsulibus in suum se tugurio-
 lum ad pristinam laboriosam uitam contulit.

*Q. Fabio Vibulano tertium, L. Cornelio consu-
 libus Latinas ferias celebrātibus. Sequi sele-
 ctorum sex millia hominum leuiter armati no-
 cturno itinere peruenerunt Tusculum Latini no-
 minis urbem à Roma centesimo ferme stadio dis-
 sitam, reperijsq; ut in alia pace patentibus por-
 tis & incustoditis mœnibus, primo impetu eam
 ceperunt, insensī Tusculanis, quòd constantes in
 fide Rom. populi, præter alia officia in Capitolio
 recuperando strenuam nauassent operam: multi
 ciuium insecuti sunt inopinato aduentu oppres-
 si, quamuis maior pars per auersam portam ef-
 fugit, quos non uel morbus retardauit uel senii.
 mulieres & pueri mancipiaq; in prædam cesserunt*

runt cum pecunijs. Vbi uero fuga clapsi cladem
 eam Romam nuntiauerunt, consules decreuerūt
 reducendos celeriter in patriam profugos. Sic
 rursum tribuni delectus impediētes reclama-
 bant, poscentes prius comitia perferendis suis ro-
 gationibus. Eam moram moleste ferente sena-
 tu superuenerunt à Latinis alij nuntij, de An-
 tiatium defectione, uno consensu nouellorum co-
 lonorum & Volscorum habitatorum eius urbis
 ueterum. Hernici quoq; nuntiabant, Volscos &
 Aequos ex more iam agros suos populari. tot
 nuntijs sollicitatus senatus decreuit non diffe-
 rendum amplius, sed cum omnibus copijs occur-
 rendum hosti, & mittendum in bellum utrunq;
 consulem: habendumq; pro hoste si quis ciuis so-
 cius'ue nomen in eam militiam dare deirecta-
 uerit. cesserunt tandem tribuni & siuerūt dele-
 ctus habere consules: qui celeriter accitis auxi-
 lijs, mox profecti sunt, relicta domi ad custodiã
 scrtia parte urbanorum militum. Fabius con-
 tra Aequos properauit Tusculum, qui disces-
 serant iam urbe directa, & paucis in arce reli-
 ctis quòd esset munitissima. Hos quidam aiunt
 quoniam sub prospectu Romã haberent, ubi ui-
 derunt exire exercitum ulro decessisse presidio.
 alij oppugnatos prius à Fabio, moxq; dedi-
 tione facta sub iugum missos. ita reddito suis
 ciuibus Tusculo, consul sub uesteram inde
 mouit, audito ad Algidum esse Volscorum
 Aequor

Aequorumq; exercitum : & continuato per noctem itinere sub lucem conspectus est hostibus in patente campo stativa habentibus sine fossa & uallo , ut qui in pacato solo nihil sibi timerent. Ergo suos ad rem fortiter gerendam cohortatus , primus in hostem impetum fecit cum equitibus, quos mox sublato clamore secuti sunt pedites. itaq; nonnulli etiam eum cubantes cæsi sunt , quidam surgentes & conantes resistere, maxima pars diuersa fuga salui consuluit. captis nullo negotio castris , præda militi concessa, exceptis captiuis Tusculanorum corporibus, non diu hic moratus duxit Ecestram quæ eum Volscorum caput erat: positisque; prope urbem castris per aliquot dies dimicationem expectauit: sed nemine prodeunte in aciem agrum populatus est , referum hominibus & pecoribus. præoccupati enim repentino aduentu , res suas in loca tutiora comportare nequuerant. Ea præda omni concessa militibus , multis diebus in populationes insumptis, tandem domum reduxit exercitum. Alia parte alter consul Cornelius Volscos offendit expectantes se in finibus : cum quibus congressus fusos atq; fugatos intra mœnia compulsi , & in proximo castrametatus est. cumq; nemo amplius armatus occurreret. excisis arbutis circumuallabat oppidum. ita necesse habuerunt hostes rursus totis uiribus in aciem progredi , sed incondita multitudo non diu pu-

gnam sustinuit, rursus coacta intra mœnia
 turpiter fugere. Cōsul uero nullam respiratio-
 nem eis concedens scalas admonit, & portas
 discussit arrietibus: fessisq; propugnatoribus non
 magno negotio ui in oppidum penetravit. quic-
 quid auri, argenti, pecuniarumq; inuentum re-
 lictum est in ararium: captiui quoq; cum reliqua
 praeda sub hastâ uenerunt: militibus uestis ces-
 sit & alimenta reliquaq; huius generis. dein-
 de tam ex colonis quã ex ueteribus Antiatii-
 bus nobilissimi defectionis autores fuisse cōuicti
 securi percussi sunt magno numero, lacerati
 prius uerberibus. His gestis & ipse domũ red-
 xit copias. Venientibus consulibus senatus iuit
 obuiam, & ambobus triumphũ decreuit. Ac-
 qui per ligatos pacem impetrauerunt his con-
 ditionibus: ut agros suos atq; oppida retinentes
 quæ ante fœdus tenuerant, parerent Ro. imperio,
 immunes à tributis, tantumq; bello auxilia mis-
 suri ex fœdere quemadmodum alij socij. atq; ita
 hic annus abiit. Sequentis anni cōsules, C. Nau-
 tius iterum, L. Minutius inito magistratu ali-
 quandiu cōflictati sunt in urbe cum tribunis de
 rogationibus, A. Virgilio cum collegis iam
 quartum annum eundem magistratum obtinen-
 te. deinde uicinis gentibus bellum cientibus &
 imperium in discrimen adducensibus, consules
 libenter occasione à fortuna oblatam arripue-
 rūt: habitoq; deletam & accitis auxilijs trifariã
 diuiserunt

diuiserunt copias : partem unam reliquerunt
 Q. Fabio Vibulano urbis prefecto, cum reliquis
 duabus ipsi profecti sunt. in Sabinos Nautius, in
 Aequos Minutius. ambæ enim hæ gentes tum
 defecerant ab imperio : Sabini propalam, &
 usq; Eretum cum exercitu uenerant quadrage-
 simo ab urbe distitum stadio. Aequi uerbis so-
 cietatem recentem simulantes, factis se gerbant
 hostiliter. Latinos enim bullo laccßinerät, quasi
 nullo sibi coniunctos scdere. eius expeditionis
 dux erat Gracchus Clælius uir industrius, qui
 delatum ad se gentis imperium proxime regiam
 potestatem cuexerat. progressus enim cum exer-
 citu usq; Tusculū, ex quo capto atq; direpto su-
 periore anno Romani Aequos expulerant, mul-
 tum mancipiorum abegit & pecorum, si getesq;
 iam tum maturus corrupit. ad eum cum legati à
 senatu Romano uenissent causam quasituri cur
 Aequi insistarent socios, post recens fœdus af-
 fecti nulla iniuria, repetituriq; captiuos & cæ-
 teras res Tusculanis ademptas, iussuriq; ut exer-
 citum abduceret, diu simulans occupationes ne
 audire quidem eos uoluit. tandem ubi uisum est
 admittere, mādatis senatus expositis: Demiror,
 inquit, nos Romani, cum ipsi omnes pro hostibus
 habeatis etiam à quibus læsi non estis, tantum
 imperandi cupidinc : non permittere Aequis ut
 ab inimicis suis Tusculanis pœnas exigant, cum
 tamen illis non sit cautum in fœdere. ergo si res

Tusculanorum reposcitis, non à me, sed ab hac
 fago petite: simulq; ostendit arborem proximam.
 affecti hac contumelia Romani non statim per
 indignationem eduxerunt exercitum, sed iterum
 legatos ad eum miserunt cum focialibus, qui
 deos geniosq; testarentur se uiolata iura execu-
 turos, iusta piaq; arma coactos sumere: ac tum
 demum COS. profectus est. *Gracchus* cognito
 Romanorum aduentu mouit exercitum, ut ho-
 stem insequentem in ea loca pertraheret, ubi ipse
 futurus erat potior: quod & euenit. ingressus
 enim conuallem quandam cinctam montibus,
 postquam etiam consulem eam ingressum uidit
 persequēdi studio, uerso agmine uiam qua extra
 conuallem fere occupat: quo factum est ut Ro-
 mani non quem uellent locum castris caperent,
 sed quem dabit ratio temporis, ubi nec pabula-
 tio commoda erat loco circumdato montibus nu-
 dis & asperis, neq; frumentatores in hosticum
 mitti poterāt absumptis commeatibus quos do-
 mo attulerunt, neq; castra mutare licebat ob-
 sessis ab hoste exitibus: quare conati ui eum pel-
 lere loco, reiecti sunt acceptis multis uulneribus,
 & in sua castra compulsi. Tum *Claelius* suc-
 cessu factus ferocior, circumuallare illos aggres-
 sus est, sperans fame ad deditionem cogendos.
 His Romam nuntiatis *Q. Fabius* praefectus ur-
 bis s. l. Etum copiarum suarum robur in auxi-
 lium misit consuli, ductus *T. Quintij* quaestoris
 & con

& consularis viri. deinde ad alterum consulcm
 Naucium in Sabinos misit literas, significans
 quid accidisset Minucio, rogansq; ut ipse ueniat
 celeriter. Ille commissa legatis castrorum cura
 cum equitibus Romam properauit: noctuq; ur-
 bem ingressus cōsultauit cum Fabio senioribusq;
 quid nā factū sit opus. & quia uidebatur omni-
 bus tempus dictatorem poscere, magistratū cum
 L. Cincinnato tradidit: atq; his peractis retro ad
 suum exercitum abiit. prefectus urbis misit qui
 ad imperium Quinsium adducerent. Forte tum
 tractabat opus quoddam rusticum: & conspe-
 cta turba suspicatus eam ad se uenire, sumpta
 ueste paulo cultior factus est ei obuiā. accedenti
 oblatis sunt equi salerati & secures XXXIII,
 purpuraq; cum ceteris insignijs regijs. unde ui-
 dens dictatorem se esse, ad eum non delictatus est
 hoc honore, ut non sine indignatione dixerit:
 Perijt huius quoq; anni fructus propter meas
 occupationes, & esuricendum est familiae. deinde
 urbem ingressus ciues iussit bono esse animo, ora-
 tione usus apud populum quae excitare spem
 posset. mox omnibus militaris aetatis ex agro si-
 mul & urbe coactis, accitisq; sociorum auxi-
 lijs, magistrum equitum dixit L. Tarquinium
 uirum non magnae existimationis propter pau-
 peratē, cetera bello strenuum: & adiunctis
 sibi T. Quintij copijs, qui data opera signius
 iter faciendo dictatorem expectabat, admouit
 xx 3 ad

ad hostem exercitum. Vbi uero satis considera-
 uit locorum naturam in quibus castra erant,
 partem exercitus sui collocauit in editiore loco,
 unde poterat uetare nequa noua auxilia com-
 meatus. *Aequis* submitterentur, reliquos ipse
 produxit in aciem. nec *Clælius* pugnam decre-
 tauerit, ut qui non cõmencendum circa se habere
 exercitum ipse uir magnanimus. dimicatum est
 acriter, Romanis bellorũ assuetudine duratis fa-
 cile laborem ferentibus, & equitibus quacunq;
 parte laboraretur succurrentibus, donec *Clælius*
 cum suis coactus est in castra refugere. Post hæc
Quintius circumdatum uallo crebris castellis di-
 stincto, quoniam sciebat non satis instructũ com-
 meatu, oppugnauit insuper, iusso ab altera ca-
 strorum parte oppugnationi adesse *Minutio*, ita
 ut *Aequi* com meatibus simul & auxilijs ex-
 clusi, nec ferentes continuatos assultus hostium,
 supplices à *Quintio* pacem per legatos peterent.
 Ille respondit ceteros *Aequos* armis ademptis
 sub iugum se transmissurum: *Gracchũ* uero belli
 ducem cum alijs defectionis autoribus ut hostem
 tractaturum: iussitq; ut eos uinctos sibi dederent.
 Quibus annuentibus illud insuper mulctæ nomi-
 ne imposuit, ut quoniam ipsi non laceßiti *Tu-*
sculum diripuerant, uicissim *Corbionem* sibi di-
 ripiendũ præberent. Cum his responsis legati di-
 missi, pa lo post reuersi sunt *Gracchũ* uinctum
 adducentes cum ceteris defectionis autoribus.
 ipsi

ipsi cum copijs *Aequorum* inermes castris suis
 egressi & per *Romana* iraducti, postremo sub
 iugum missi sunt: & *Corbionem* ex pacto dedi-
 derunt. hoc uno impetrato, ut ingenuis antequam
 oppidum diriperetur liceret excedere, pro quibus
 acceptis *Tusculani* captiui sine pretio alio di-
 missi sunt. ex ea prada quod lectissimū erat *Ro-*
manam deferri mandavit, reliquum permisit suis
 & *T. Quintij* quaestoris militibus, *Minutianos*
 contentos esse debere dicens quod ipsi hostibus
 prada non fuerint. His rebus gestis & magistrat-
 um deponere coactō *Minutio*, reversus est in ur-
 bem clariore triumpho quā ullus ducū ad eam
 diem, intra sextumdecimum diem ex quo magi-
 stratum acceperat profligato ualido hostium
 exercitu, eorumq; urbe direpta ac munita prae-
 sidio, catenatum prae se agens ducem cum alijs ca-
 ptiuis illustribus. Et quod maxime mirretur ali-
 quis, summam potestatem quam in sex menses ac-
 ceperat, statim intrauit pro cōcione S. P. Q. *Ro-*
mano ratione rerum gestarum prius reddita.
 cumq; senatus ei permitteret quantum uellet
 modum ex bello quasito agro sibi sumere, & ex
 prada mancipia resq; alias, quas iusto hone-
 stoq; suo labore partas in paupertatis remedium
 uertere poterat: cognatis quoq; ac gentilibus
 priuata munificentia hominem ornare uolenti-
 bus, & nihil magis cupientibus quā talem ui-
 rum uidere diuitem, noluit quicquā eorum qua
 offereb

offerebantur accipere: tantum laudata eorum uoluntate recepit se in suum praedolam, operariamq; uitam regia pratulit, magis sibi paupertate placens quam alij homines diuitijs. Nec multo post alter C O S. Nautius acie uictis Sabinis & agro eorū uastato reduxit domum copias. Sequitur L X X X I. Olymp. qua in stadio uicit Polymnaſtus Cyrenensis, Athenis Callia principe, quo anno Roma C. Horatius, Q. Minutius suere C O S S. Horum consulatu rursum Sabinum praedatum in agros Romanos descenderunt, profugi agrestes agminatim in urbem uenientes nuntiabant infesta omnia Fidenas usq; & Crustumerium. Aequi quoq; nuper deuicti arma retractabant: & noctu misso inuentus robore, Corbionis, quod oppidum superiore anno amiserant, praesidium sopitum inuasunt atq; interfecerunt, exceptis paucis qui forte aberant. alia manus ualida Hortianam Latini nominis oppidum primo impetu cepit. & iram quam in Romanos non potuit, effudit in socios, cadibus seniendo in omnes quocumque puberitate attingissent, nisi siqui inter primam trepidationē elapsi sunt: mulieres uero pueros & senes captiuos abduxerunt, & praeda conuasata quantum poterant, prius quam à Latinis populis succurreretur in eorum se receperunt. His duabus elidibus eodem tempore nūtiatis senatus iussit proficisci utrunq; consulem. At Virginius cum collegis iam quin-

tum tribuni plebis reserti delectus impediabant quemadmodum annis superioribus, domesticum bellum prius finire postulantes, legemq; tandem perferri quam tot annis ferendo cluderentur, plebe quoq; in senatum iactante uoces plenas inuidia. Cumq; tempus extraheretur nec consulibus de lege concedere, nec tribunis delectus permittere uolentibus, multis orationibus tam in curia quam in comitio frustra habitis, tribuni pl. aliud nouum institutum contra senatum inuenerunt quod tunc seditionem sopiit, & in posterum magnam accessionem fecit plebis potentia. id referre libet quomodo acciderit. Dum Romanorum aequae ac sociorum agri ab hostibus impune popularentur, qui durante seditione non erant solliciti ne quis cum armis ad arcendos prodiret obuiam, C O S S. senatum coegerunt, quasi extremum tunc consultaturi de Republica & post aliquot orationes habitas ubi ad sententias rogandas uentum est, primus L. Quinctius qui superiore anno dictator fuerat, ut non belli solum uerumetiam pacis artibus aetate sua clarissimus, dixit pro sententia quod maxime tum tribunos tum ceteros ciues mouit: actionem illam de legibus, quandoquidem in praesentiarum alia res magis urgeant, differendam in tempus opportunius. bellum uero quod sit praemanibus, & tantum non in urbem ipsam incumbat, propulsandum modis omnibus, nec committendum

ut

ut quod imperium maiorum maximis laboribus
 partum accepissent, id turpiter amittatur per
 ignaviam. Quòd si plebis opera ad id tuendum
 impetrari nequeat, debere patritios unà cum
 clientibus uoluntarijsq; militibus hostem ag-
 gredi. fore enim ut alterutrum consequantur,
 aut uictoriam leuiorem & clariorem quàm un-
 quam antea, aut in pralio mortem honestis-
 simam. hanc periculo neque se desore, sed rem
 gesturum a que cum ualidissimis, idemq; fa-
 cturos omnes seniores quibus libertas cordi sit
 & gloria. In hanc sententiam ubi ab omnibus
 itum est, concionem aduocauerunt consules. ad
 quam confluentie populo ut rem nouam audi-
 turo, progressus in medium C. Horatius con-
 batur persuadere plebi ut hanc quoque expe-
 ditionem nolens ac libens sumeret. ceterum tri-
 bunis reclamantibus, & plebem auertentibus,
 rursus exorsus consul, Rem egregiam, inquit,
 Virgini fecistis diuisa à senatu plebe: &
 quod ad uestram partem attinge actum est de
 imperio ceterisq; commodis quaesitis uel ma-
 iorum uel nostris laboribus. nos tamen non st-
 nemus hac nobis eripi sine sudore ac puluere,
 sed sumptis armis unà cum alijs ciuidus qui
 patriam cupiunt incolumem, ibimus cum bona
 spe in pralium: & si quis Deus curat iusta
 certamina, fauente huius urbis fortuna reper-
 tabimus uictoriam. quòd si aliquis Deus iratus
 salu

salutem nobis inuidet, nos tamen pietatem erga patriam retinebimus, nec grauabimur pro ea mortem honestam oppetere. uos intirim domi cum mulierculis manete generosi plebis praesides, nobis deseris uel potius proditis: ut nec uictoria nostra uobis honori sit, nec si res aliter ceciderit ipsi carcatis periculo: nisi forte sperariis extinctis patricijs hostes uobis relatueros hanc gratiam, ut patria uos sinant frui libertateq; cum imperio, quos prius quam ad hanc ueniretis insaniam agris multaastis & oppidis, & huiusmodi cladibus affecistis ut nunquam intermoritura sit earum memoria. Sed quid ego plebem increpo que nunquam sponte peccauit? ac non potius uos Virgini, qui hos praclaros mores in ciuitatem inuehatis. nos certe quos fortes uiros esse cogit necessitas, semel decreuimus, nec est quod nos dimicare pro patria prohibeat: nos desertores & proditores Reipubl. dijs poenas dabit, si non & hominibus, imò his maxime: quod nolim uideri dictum minaciter & terrendi tantum gratia. Certò enim scitote eos qui relictii fuerint ad urbis custodiam, si hostes uictores fuerint, eam que ipsos deceat mentem habituros. nam cum barbari homines ab hostibus deuicti noluerint coniuges & liberos in eorum potestatem uenire, sed potius has incenderint, hos ingulauerint, putatis Romanos haectenus alijs imperare solitos aliquid de sese consulturos

urpiter? non adeò sunt degeneres, sed à uobis inimicis incipientes contruc. d. ibunt etiam carissimos. hæc igitur considerantes concionamini & nouus rogationes ferte si libet. hæc & similia locutus produxit seniores patrum flentes: quibus conspectis plebs nec ipsa temperauit à lacrymis. itaq; uehementer motis affectibus etate ac dignitate hominum, consul post interpositum breue silentium: Non pudet uos Quirites, inquit, nec sub terram uos abditis? & his senibus pro uobis iuuenibus arma sumentibus, deseretis quos patrum appellatione salutastis hætenus? O miseri ac ne Quiritium quidem nomine digni aut hac patria, cuius conditores parentes suos gestauerunt humeris, dijs per armatos hostes & in òndia uiam præbentibus. Tum Virginius ut uidit flecti plebem his sermonibus, ueritus ne uel se inuito bellum suscipiat, progressus in medium, Non deserimus, inquit, uos patres neq; prodimus, sicut nec antè unquam deseruimus, imò & uiuere uobiscum uolumus & pati quicquid fortuna libuerit: sed pro nauata semper opera mediocrem gratiam repositimus, ut quemadmodum periculorum sumus participes, ita æquo iure degamus, constitutis legibus libertatis custodibus, quibus omnes utamur in posterum. quòd si qui certò destinastis pernegare nobis hanc gratiam, emoriq; maualtis quàm concedere, desinemus contendere.

Sed

Sed aliud à nobis petimus beneficium, quo impetrato forsàn non opus erit novis legibus. ueremur autem ne hoc quoq; nobis negetur, quod nullo senatus detrimento concedi potest, & plebi erit gratum atque honorificum. Respondit consul, si tribuni actionem hanc in senatus gratiam omittant, facile impetraturos quod peterent, insitq; quid petant dicere. Virginius pauca prius cum collegis collocutus, ait se apud senatum dicturum. ac mox senatum ingressus secum privilegia plebis deferens, petijt duplicari tribunorum numerum, ut posthac quotannis decem crearentur. id ceteri patres sine controversia concedendum censebant, ut innoxium reip. suadente in primis L. Quintio tum principem auctoritatem in senatu obtinente. Solus contra dixit C. Claudius Appij filius, eius qui semper iniquis plebis postulatibus aduersatus fuerat, & ex disciplina patris in consulatu suo inquisitionem in equestrem ordinem per calumniam de coniuratione suspectum non permitti tribunis effecerat. Is paucis uerbis docebat non sperandum plebem modestiorem fore si duplicaretur tribunorum numerus, sed insolentiorum potius. neq; enim eos sumptuos magistratum certis conditionibus quibus circumscribatur eorum licentia, sed confestim mentionem facturos de lege agraria communicandisq; honoribus, omniaq; dicturos ac facturos ut potentiam ple-

yy *bis*

his prouident, cum senatus & optimatum factionis dispendio. uisusq; est nonnihil dicere. sed magis mouit autoritas Quintij, ostendentis in rem senatus esse augeri tribunorum numerum. facilius enim paucos conspirare quàm plures. nec aliud esse remedium contra eius magistratus uolentiam, quàm quod ab Appio Claudio Caij patre commostratum sit, uidelicet si non consentiat id collegium. In hanc sententiam s. c. factum est, licere plebi decem tribunos quotannis sibi creare, modo ne quis reficeretur qui proximo anno eundem magistratum gessisset. Id s. c. promulgauit Virginius, factumq; est plebiscitum ut in sequentem annum decem tribuni crearentur. Ita seditione composita habitoq; delectu consules sortiti sunt, Sabinos Minucius, Aequos Horatius. Sabinorum ager peruastratus est, ipsis intra oppidum se continentibus. Aequi occurrentes ad praelium quamuis acriter dimicarint, postremo tamen profligati sunt & compulsi intra oppida, amisso illo oppido pro cuius mœnibus pugnatum fuerat. Horatius quoq; hostem tandem congregari ausum fudit ac fugauit, uastatoq; agro Corbionis tum mœnia tum priuata adificia diruit, atq; ita reduxit exercitū. Anno sequenti M. Valerio, Sp. Virgino COS S. nullum bellum externum fuit, domi contentiones reeruduerunt inter tribunos & consules, ex qua
 const

conflictatione tribuni superiores discesserunt. Nam antea tantum in concionibus regnabant tribuni, senatum uocare aut sententiam dicere eis non licuit, sed consulum is honos fuit. Huius anni tribuni primi senatum conuocare ausi sunt auctore Icilio, qui eius collegij princeps erat uir industrius & pollens Romana facundia. hic quoq; ausus est aliquid nouare in rep. Auentinum ad edificia plebis postulans. collis hic est XII. ferme stadiorum ambitu comprehensus mœnibus, qui tum nō totus habitabatur, sed nemorosus erat & publicus. de hoc plebeys assignando consules compellauit tribunus, rogans ut ex S. C. id fieret: quibus rem differentibus, per apparitorem consules citauit ad collegium, iussos senatum uocare. apparitor repulsus à licitore iusso id facere, tantam indignationem mouit collegio, ut licitorem correptum ad rupem Tarpeiam ducerent. nec consules tamen grauius eam contumeliam ferentes potuerunt eum eripere, tantum aliorum tribunorum opem inuocabant. quod enim ex eius collegij sententia sic nemini uicari licet nisi tribuno. illi autem iam ante conspirauerant, nihil nouare nisi de communi consilio, neq; quenquam de collegio intercedere uoluntati collegarum plurium: in idq; mox ab inito magistratu inter sacra coniurauerant, sic maxime rati fore inuiolabilem suam auctoritatem si inter ipsos conueniat. huius igitur

*eur coniurationis respectu responderunt decre-
 tum esse de lictore. non tamen perstiterunt in ea
 sententia, sed remiserunt iram & supplicium
 hominis condonauerunt senioribus patrum de-
 precantibus, ueriti etiam inuidiam quod primi
 morte mulctarent hominem qui magistratus
 iussu fecisset, & solliciti ne per hanc occasionem
 ad extrema audenda patricij necessario se uer-
 terent. Quo facto senatuq; coacto, cōsules gra-
 uiter incusauerunt tribunos. Pro quibus respon-
 dit Icilius excusans iram in lictorem, & sacra-
 tas leges pro se asserens, quæ neq; magistratui
 neq; priuato concedebant ut aduersaretur tri-
 buno. Senatum etiam non iniuria conuocare se
 aggressum meditata oratione persuadere cona-
 batur. deinde ubi satis responsum ad accusa-
 tionem consulum uidebatur, mentionem legis in-
 tulit. Erat autem huiusmodi. Quæ priuati ho-
 mines bono iure parta possideant, ea manere
 penes pristinos dominos. Quæ per uim aut frau-
 de occupassent edificijs, ea restituito ex arbitro-
 rum sententia pretio adificationis addici popu-
 lo. quæ publica sint, ea sine pretio plebi diuidi.
 Docebat deinde legem hanc ciuitati fore utilif-
 simã, presertim ad coercendas seditiones agrari-
 us. nam inopem plebem contentam fore urba-
 nis prædijs, quæ nunc publica cum sint, occupen-
 tur tamen à multis potentibus. Hæc dicti multi-
 assensiebant. solo dissentiente C. Claudio. tandem*

S. C.

S. C. factum est ut plebi locus is daretur. Post hæc in præsentia pontificum & augurum duorumq; sacrificarum cœturiatis comitijs lex perlatâ est à consulibus, quæ extat in Auentino incisa in columna ærea. deinde plebeij areas eius soli disicerunt sibi ad ædificia, occupâtes quantum quisq; poterat. interdum duo trësue plurësue unas ædes collatis impendijs extruebant, alijs infimas earum partes, alijs cœnaculum sibi sumentibus. ita totus is annus ædificando absumptus est. Sequens consules habuit T. Romulium & C. Veturium, tribunos L. Icilium cum collegis resectum, memorabilis varijs motibus. nam & civilis seditio iam languescere uisa excitabatur à tribunis: & externi hostes insurrexerunt maiore bono ciuitatis quàm incommodo, quòd ea res ad eximendam seditionem faceret. Sic enim in orbem redibãt uicissitudines, ut pax seditionem afferret, bellum concordiam. id animaduertentes summi magistratus, nihil magis quàm externos motus optabant: & quoties foris pax esset, quærebant bellorum occasiones, ut qui intelligerent felicitatem urbis bello crescere, labefactari domesticis seditionibus. Eadem fuit mens & præsentis anni consulum, rebus pacatis ab egena otiosaq; multitudine sibi timentiu. Et recte quidem quòd destinandos putarent militia, sed in eo peccatum est, quòd cum in uitiosa ciuitate moderatos delectus habere deberent, nullus

excusationem recipiebant, legum poenas intentantes in bona & corpora segnius parentium. qua seueritas intempestiua occasionem tribunis plebem turbandi præbuit, ut pro concionibus uociferarentur in consules, obijcientes illis quòd multos tribunitia potestate functos in carcerem duci iusserint. cumq; clamoribus nihil se uiderent proficere, sed maiore seueritate delectus fieri, aggressi sunt factis obistere. Consulibus uero pro imperio resistentibus, irritatis contentione animis, interdum non temperabatur à manibus. aderat præsto consulibus iuuenus patricia, tribunis miserimus quisque & ignauissimus. prima contentionis die uictores discesserunt consules: sequentibus uero affluente ex agris multitudine, tribuni rati se iam non impares continue concionabantur, ostentantes suos apparitores suggillatos, & deposituros se magistratum militantes, si nullum sibi expectandum esset à plebe auxilium. cumq; non admodum audirentur, senatum adierunt, qui tum forte in curiam ea de causa conuenerat: questiq; sunt de non ferendis iniurijs, orantes ut plebi suum relinquatur auxilium: iam non potestatem suam tantum uiolari, uerumetiam corpora: tantam esse consulum & eorum coniurata factionis insolentiam. postulabantq; alterutrum, ut consules aut si conscij sibi essent innocentia & non lese tribunitia potestatis sacrosancta, pro concione
mag

magistratum eivarent: aut si religio esset iurare, apud populum causam dicerent. se enim diem eis dicturos. Responderunt consules iniuriarum à tribunis factum initium, qui non ueriti sine inferre uim corporibus consulum, primum per adiles & apparitores duci iussis in carcerem summis magistratibus, deinde ipsi etiam cum suis ferocissimis stipatoribus in eos manus iniicientes. demonstrabantq; quid interesset inter ipsos magistratus: cōsulum esse potestatem regiam, tribunitiam ideo receptam in ciuitatē ut oppressis opitularetur: adeoq; nō licere tribunis diem consulibus dicere, ut id ne in minimum quidem patricij ordinis eis inconsulto senatu liceat. minabaturq; si illi plebem uocaret ad calculos, se ad arma uocaturos patricios. Per has altercationes die consumpta senatus nihil definiit, ne uel consulum uel tribunorum magistratum minueret, quòd utrumq; nō careret periculo. itaq; cum etiam à senatu tribuni re infecta discederet, reuersi ad populū cōsultabant quid facto sit opus. qui turbulentissimi erant suadebant nouam armatam plebis in sacrum montem secessionem ubi olim castra habuerat: eam sedem belli fore contra patricios, qui contra fœdus aperte antiquarent potestatem tribuniciam. Id maiori parti displicuit, quòd negarent paucorum qui tribunos leserant culpam in totam aduersam factionem conferendam: dicerentq; expectandam legum

animaduersionem quæ sacrosanctorũ corporum uioladores morte mulctarent aut exilio. qui mitioris erant ingenij ab utrisq; dissentiebãt: quòd nec secessio probaretur nec indemnatorum supplicium, præsertim consulum, qui magistratus esset maximus: deflectendam esse iram potius in eorum adiutores, & de illis pœnas sumendas quæ statuta sint legibus. Quòd si illa die tribuni irã non abstinuissent à C O S S. & senatu, nihil uetabat quin ea die ciuitas seipsam perderet: adeò omnes ad arma & bellum ciuile parati erant. nunc quia re dilata tempus ad maturius deliberandum sibi reliquerunt, & ipsi mitiores facti sunt & aliorũ iras lenierunt: dieq; dicta C O S S. in trimundinũ, qua pecunijs mulctarentur, dimiserunt concionẽ. iamq; instante die iudicij desliterũt ab hoc proposito ad deprecationẽ honoratissimi cuiusq; post hæc pro concione populum allocuti, dixerunt culpam in se admissam remittere se in gratiam eorum quibus nihil negare sibi putarent: iniuriã uero ipsi plebi factam ultimos ne malo exemplo noceat. Promulgatu-ros enim se legẽ agrariã per annos x x x. iam extractam, tum eã quæ de æquando iure à proximis tribunis perferri non potuerat. hæc tũ iurando polliciti edixerunt ad quã diem populus conuenire debeat ad ferenda suffragia. quæ ubi aduenit, primũ ipsi multa pro lege locuti & alijs suadendi potestatem fecerunt. Cumq; multi
proc

processissent in medium, cōmemorantes militiæ facinora, & rem indignam clamitantes ex tam amplis agris bello partis nullam se accepisse portionem, eosq; usurpari à potentioribus uolentibus fructum percipientibus: postulantesq; ut periculorum participes etiam in præmiorū partem admitterentur: plebe libenter hæc audiente, nullus eam magis mouit quã L. Siccus Dentatus, quo nemo plura enumerauit facinora. Erat autem admiranda specie, ætate quæ maxime pollet uir animi, ut annos natus duo de sexaginta, facundia quoq; militari præditus. is ita locutus est ad populum. Ego Quirites si singillatim percensere uellem mea facinora, dies me deficiat: capita rerum tantū dicturus sum compendio quanto potero. X L. iam annis pro patria milito, X X X. annis duxi ordines nunc centurio, nunc tribunus, iam inde ex quo C. Aquilius, T. Sicinius C O S S. à senatu contra Volscos missi sunt. eo bello miles annos X X V I I. natus cū in prælio cecidisset cohortis meæ centurio & hostes signa prehensarent, solus me opposui, reiectisq; hostibus signa seruaui, à cohorte ignominiam depuli morte grauiorem uiris fortibus, quemadmodum ipsi milites restati sunt ornantes me corona aurea: restatus & consul Sicinius qui me centurionem esse iussit. Alio rursus prælio in quo tribunus castrorum præfectus prostratus est, & aquila uenit in potestatem ho-

stium,

stium, pari modo pro tota legione certans, aquilam
 recepi, praefectum seruavi: qui pro lata ope
 referens gratiam, tribunatum mihi cessit, &
 commisit aquilam: quod tamen accipere nolui,
 ratus indecorum eum spoliare honoribus, cui vi-
 tam donaueram. pro eo merito consul me primae
 legionis tribunū fecit, quae eo praelio duce orbata
 fuerat. Haec sunt Quirites facinora quibus in-
 notui & ad honores perueni. deinde iam clarus
 omnibus certaminibus interfui, quod puderet
 priora decora non aequare posterioribus: conti-
 nuoq; postea militavi nullum laborē, nullum pe-
 riculū refugiens: semperq; donatus à consulibus
 spolijs, coronis, alijsq; muneribus & honoribus
 abij. & ut compendio dicam his XL. annis cen-
 ties & uicies dimicavi in acie, vulnera XLV.
 accepi aduersa omnia, nullum auersum: & ex
 ijs una die XII. quando Sabinus Herdonius ar-
 cē occupauit & Capitoliū. dona ex diuersis pu-
 gnis retuli, XIIII. ciuicas, tres murales, octo au-
 reas coronas. praeterea torques aureos LXXIII.
 armillas aureas LX. hastas puras XVIII.
 faleras XXV. & ex his nouē ex pronocatione
 prostrato hoste singulari certamine. Hic tamen
 ego Siccus, qui tot annos pro uobis Quirites
 militavi, tot praelijs pugnaui, tot donis honora-
 tus sum: qui nullū periculū unquam refugi au-
 uitavi, sed in acie uersando, in oppugnatione,
 inter pedites, inter equites, cum omnibus, cum
 paucis

paucis, solus, toto corpore conuulneratus sum: qui unà cum alijs commilitonibus tam multos bonos agros parau Rom. populo, partim Etruscis & Sabinis ademptos, partim Aequis & Volscis atq; Pomptinis, alijsq; hostibus, nec ipse portionem ullam ex eis accepi, nec uestrum quisquam Quirites qui eorundem laborum fuistis socij: sed uiolentiſſimus quisq; & impudentiſſimus maximam partem eorū multis iam annis possidet: eisq; fruuntur, non dono à nobis acceptis, neq; emptis pretio, aut aliud ullum ius in eos ualentes pretendere. Qui si æque nobiscum laborassent dum eos agros quaesiuimus, ne sic quidem æquum aut ciuile erat ad paucos peruenire quæ sunt omnium, at tamen habuisset forsasse quendam rationis pretextum eorum auaritia. Cum autem nullum possint memorare egregium ac uirile facinus, cuius merito res nostras occupent, eas retinentes perfricta fronte etiam post redargutionem quis ferat? Age proderat aliquis, meq; uanitatis conuincat, & istorum magnificorū aliquem ostendat qui dignior sit ne plus quàm ego ex publico possideat. num quia pluribus annis militauerit, pluribus prælijs decerauerit, plura uulnera acceperit, aut coronis, spolijs, donis præmijs' ue militaribus mihi præferendus sit? quibus rebus hostes infirmiores fuit, patria clarior & auctior. imò ostendat uel decimam partem eorum quæ ego ostendi. Sed isto-

rum

rum pleriq; quantillam portionem eorum possunt ostendere? nonnulli uero uix cum gregario milite conferendi sunt nauata opera, ut qui uerbis quã factis clariore sunt, & amicis grauiore quã hostibus, nec communem hanc ciuitatem se habitare putant, sed suam propriam: quasi non unã nobiscum à tyrannide liberati sint, sed nos in hereditatem à tyrannis acceperint: quorum ut alias maiores minores uel contumelias dissimulem, nimirum notis omnibus, qualis est illud superbie quòd ne uocem quidem pro patria nos emittere sinunt liberam, ac ne hiscere quidem? Sed Sp. Cassium qui primus diuidendorum agrorum mentionem facit, ter consulem, bis triumphalem, tot honoribus, tot rebus domi forisq; gestis insignem ac nemini etate sua secundum, obiecto tyrannidis crimine falsis oppresserunt testimonijs, de rupeq; dederunt precipitem, non ob aliud nisi quia plebis amator erat & patriæ. tum C. Genutium tribunum nostrum quia post. x i. annos eandem legem renouabat, & proximi ante suum tribunatum anni consulibus diem dixerat, neglecto etiam S. C. quod super ea lege factũ fuerat, quoniam aperte necare non potuerunt, clam pridie quàm iudicium fieret sustulerunt è medio. quæ res adeò terruit alios, ut postea nemo non sibi cauere ab huiusmodi periculo, iamq; x x. annis tyrannidi similem istorum licentiam ferimus. Omitto
alia,

alia, hoc ipso tempore cum magistratus nostri
 quibusdam plebcjs uim patientibus subuenirēt,
 freti lege que istos sacrosanctos esse uoluit, qui-
 bus non affecti sunt iniurijs? pugnis petiti &
 calcibus, coacti sunt foro excedere. & uos hæc
 feretis, neq; quæretis quomodo de istis pœna su-
 matur, saltem suffragijs, quibus solis potestis
 declarare uos liberos? Agite Quirites nũc tan-
 dem assumite mentem ingenuam & legẽ agrar-
 iam ferentibus tribunis confirmate uestris cal-
 culis, ne auditis quidem dissuasoribus. Vos uero
 tribuni adhortatione opus non habetis, qui rem
 ulero aggressi recte facitis quòd nemini ceditis.
 quòd si iuuenum pernicacia & impudentia im-
 pedimento uobis fuerit quo minus colligatis
 suffragia urnas & calculos eripientiũ aut per-
 tumultum aliquid turbantium, declarate eis
 uim uestri collegij. & quoniam consulibus ma-
 gistratum abrogare non decet, hos priuatos
 eorum uolentia ministros adducite in iudicium
 populi, qui sacratas leges uiolare non dubitant
 cum uestre potestatis iniuria. Grata fuit plebi
 hæc exhortatio, tantãq; uim habuit, ut multi-
 tudo (sicut dixi) uideretur neminem laturo qui
 uellet legem dissuadere. Sed Icilius assurgens, cæ-
 tera dixit recte locutum Siccium, multisq; lau-
 dibus ornauit hominem. quòd uero dissuadere
 uolentibus non permitteret, nec iustum esse nec
 receptum ciuitatis moribus, maxime cum de
 lege.

lege agatur qua iuri faueat contra uiolentiam non esse dandam occasionem ijs qui sua commoda pluris faciant quā tranquillitatem publicā. His dictis iussit in crastinum adesse qui uellent contra legem perorare, atq; ita cōcionem dimisit. Tum consules domi cœtū patrum habuerunt eorum præcipue qui magis pollerent autoritate opibusq; : eosq; docuerunt modis omnibus legi obnitendum, uerbis primum, & si his nihil proficiant factis etiam. iusseruntq; ut mane in forū conuenirent cum amicis & clientibus quamplurimis. pars circa tribunal in comitio consisteret, alij passim diuersa fori loca occuparet, ne plebs posset in unum coire. quod consilium postquā placuit ante claram lucem iam forum occupatum erat à patricijs. post hac affuerunt tribuni & consules, iussiq; sunt per præconem qui uellent contra legem dicere. Cumq; multi boni uiri prodirent ad dicendum, nemo præ tumultu concionis exaudiri poterat: nam alij acclamabant dicentibus addentes animum, alij reclamabant et obstreperbant, pari contentione partis utriusq; eum consulibus indignantibus & protestantibus à plebe initium uolentiae fieri, qua neminem audire sustineat: responderūt tribuni iam quintum annum easdem se orationes audire nulla utilitate, ni conuitiese & inanes altercationes placeant. ita dici magna parte absumpta, iamq; plebe poscente calculos, rem non amplius seren-
dam

dam rati iuuenes patricij plebeios in suas tribus secedere parantes impediebant, & urnas cum calculis eripiebant, ministros ad id assignatos pulsantes & profligantes è foro. tribunis uero uociferantibus & in mediam aduersariorum urbem se proijcientibus, ipsis quidem cedebant quacunq; se inferrent: ceteros plebeios qui uelint illos sequi non permittent, ut nihil opis esset in eorum magistratibus: tandemq; patricij uicerunt ne perferretur lex, trium familiarum opera præcipua, quæ constantè affuerunt consulibus. hi erant Posthumij, Sempronij, Clælij, generis claritate, clementis, opibus, dignitate, rebus gestis præstantissimi, per quos maxime stetit ferri quo minus plebiscito sanciretur lex agraria. Postridie tribuni cum nobilissimis è plebe consultauerunt quomodo tractandum esset id negotium, uno omnium consensu non consulibus diem dicendam sed eorum propugnatoribus & ministris, qui minore inuidia puniri poterant, quemadmodum Siccus monuerat. restabat ut de accusandorum numero, criminis nomine, æstimatione multæ statueretur. qui feroces erant omnia hæc augebant ad terrorem incutiendum cætris: contra mitiores ad moderatam & clementiam reuocabant singula: cuius sententiæ Siccus fuit autor, is qui pro concione legem agrariam suaserat. Placuit igitur omnis patricijs alijs diem dicere solis Clælij, Posthum

Posthumij, atq; Sempronij. Crimini fore quod
 contra sacratas leges quas de tribunis S. P. Q.
 R. iulerat, quibus discrete cauebatur nequis tri-
 bunos inuitos cogeret, ipsi eos cohibuissent ne co-
 gnitionem de lege perferrent ad populum. mul-
 ta uero placuit non mors, aut exilium, aut ali-
 quid inuidiosum, ne absoluerentur eo facilius,
 sed ut bona eorum sacrarentur Cereri: quæ omnium
 mitissima poena lege prescribatur. Factum
 est ita, & adfuit dies iudicij. Tum consules &
 reliquæ patriciorum familie quæ frequentes
 aderant in senatu, censuerunt cedendum esse im-
 potentie tribunorum, ne uetiti audeant peius
 aliquid, permittendumq; offerat e plebi ut effu-
 sa bile in nobilium uirorum patrimonia posthac
 fiat mansuetior & tractabilior utcumq; mul-
 tatis inimicis, & alioqui pecuniarum iacturam
 sarciri facilius. itaq; absentes rei damnati sunt,
 & tribunis satisfactum uidebatur constabili-
 ta eorum potestate civiliter. bona damnatorum
 patricij redemerunt à populo æquo pretio, resti-
 tueruntq; pristinis dominis. & hic fuit eius con-
 tentionis finis. Nec ita multo post rursus tribu-
 nis legem promulgantibus, interuenit nuntius
 de hostibus per agrum Tusculanum properan-
 tibus Romam magno agmine, unum Tusculum
 moram itineri. Sequorum facere, non diu fa-
 cturum nisi mature succurratur oppidanis labo-
 rantibus. itaq; senatus decreuit ambos consules
 ire

ire obviam: qui mox omnes ciues iusserunt dare nomina. Ibi Tribuni conati sunt seditionē renouare impediendo delectus, sed frustra. Factum est enim s. c. ut patricij bellum sustineant cum suis clientibus. reliquis ciuibus qui sponte pro patrie salute arma sumpserint deos fore propitios, iratos contra desertoribus consulum. eo s. c. pro concione recitato, multi plebciorum etiam sponte dederunt nomina, pars ingenuo quodam pudore, ne decerent populo propter fidem erga Romanum imperium saepius infestato ab hostibus. & in his ipse Siccus diuitum publico agro incubantium accusator cum cohorte octingentaria emeritorum qui in eius honorem secuti sunt militiam, fortitudine reiq; militaris peritia facile primi in eo exercitu: maior uero pars in senatorum gratiam. nec decerant quos praedae spes inuitaret ad quauis pericula: breuiq; instruct. simus exercitus & satis numerosus comparatus est. Quo cognito hostes non expectauerunt eius aduentum, sed receperunt se in sua. Hos consules properato itinere ad Antium assecuti in praecepto quodam loco castrametatos, ipsi quoq; non procul ab eis castra posuerunt: & aliquandiu exercitus uterq; intra suū uallum se continuit. tandem Aequi Romanos ultro lacessiuerunt freti suo numero, & infestis aquatoribus. hoc animaduerso consules non amplius cunctati sunt. penes Romulium tunc

ΣΣ

erat

erat imperium. is dato pugnae signo prodijt in
 aciem, instructisq; peditum & equitum ordi-
 nibus, accitum ad se Siccium ita allocutus est.
 Nos Sicci hic cum hoste dimicabimus. tu inte-
 rim dum acies utraq; se ad praelium expedit, per
 obliquam illam uiam conscenso monte castra
 hostium aggredere: ut qui nobiscum conflicta-
 buntur, aut quod fore credimus, me tu ne sua ca-
 stra expugnentur, trepide se per uiarum angu-
 stias recipientes nobis faciliorem uictoriam pre-
 bebant: aut si manserint in uestigio, castra amitte-
 rant. nec enim ualidum est presidium, cum ei to-
 ta sit in loci natura fiducia: & oëtingenaria
 cohors quae te ducem sequitur ex ueteranis con-
 stans, tabernaculorum custodes ex improviso
 adorta facile profligabit ipsa audacia. Ad
 haec Siccium, Equidem promptus sum imperata
 facere, sed quod iubes non tam facile est quã ti-
 bi uidetur. nam & castra in prærupto saxo si-
 ta sunt, ad quae unicam uiam ferre uideo, per
 quam hostes descendunt contra nos: & presi-
 dium uel paruum nec admodum strenuum, satis
 uidetur ad reijciendos multo maiores quã meae
 sunt copiae: & locus ipse presidarios tutabi-
 tur. Quapropter malletem te mutare consilium:
 nam tentare periculosum est. quod si omnino sta-
 tuisti duobus locis pugnare uno tempore, ma-
 num idoneam selectorum uirorum adde quae me
 sequatur una cum emeritis. non enim obrepe-
 mus.

mus, sed palam castra oppugnabimus. Plura parantem dicere de ratione sui consilij consul interpellauit. Nom multis uerbis, inquit, opus est: sed si audes imperata facere i celeriter, & imperatoris munia tibi usurpare desine. sin periculum refugis, utar aliorum opera: tu uero qui centies uicies in acie dimicasti, x l. annos militasti, conuulneratus toto corpore, quoniam ultero uenisti abi ne uiso quidem hoste, & pro telis linguam contra patricos acue. Vbi nunc sunt illa multa dona, torques, armillae, haeste, phaleræ, corona accepta à consulibus, detracta singulari certamine uictis spolia, ceteraq; molesta quæ te iactantem perulimus? Hoc unum opus serio periculosum ostendit qualis sis, opinione magis uir fortis quã re uera. Ibi Siccus motus conuicio, Non ignoro, inquit, Romuli alteruterum tibi propositum, ut aut uiuo mihi paratam gloriam adimas & ignauie notam inuras turpissimam, aut misero & obscuro exitio me perdas obiectum hostibus. nam & ego uidcor liberali prudentia præditus, non enim me in dubium periculum, sed in mortem certam mittis. attamen hæc quoq; iussa perficiam, & dabo operam ne ignauus uidear, aut expugnaturus castra, aut si spe frustrabor moriturus fortiter. uos commilitones mihi testes apud reliquos ciues eritis, si lethum meum audieritis, uirtutẽ meam perdidisse, & nimiam loquendi audaciã.

Hoc responso dato consuli lacrymans consaluta-
 uit omnes familiares, atq; ita cum sua cohorte
 & ipsa mœsta lacrymanteq; non aliter quã
 in mortem profectus est: commiserante uniuerso
 exercitu, quasi ex octingentis uiris neminem
 posthac uisuro. At Siccus non ea uia qua Ro-
 mulius credidit, per latus montis duxit, sed in
 saltum quendam densissimum. ibi suos sic allo-
 cutus est. Misit nos dux ut uidetis in exitium.
 putauit enim per obliquam illam uiam ituros,
 per quam eundo impossibile erat hostes fallere.
 ego uos ducam per aliam illis non conspicuam,
 & bona spes est inuenturum me calles aliquos
 qui nos ad castra perducant in uerticem. quare
 bono iste animo. Hac locutus per saltum duce-
 bat, cuius magnam partem emensus fortefortu-
 na uirum nactus est rusticum cunctis nescio quò,
 quem per iuuenes comprehensum uia ducem se-
 cit. ille circum montem ductos non sine mora in
 tumultu castris imminente statuit, unde compen-
 diaria decliuisq; ferebat uia. Interea Romano-
 rum & Aequorum acies concurrerant, certaba-
 nantq; fortiter, numero, armis, animis pares, diu
 neutro inclinante uictoria, sed nunc his nunc il-
 lis aduersos urgētibus tam pedibus quã equi-
 tibus: ceciderantq; ex utraq; parte uiri nobiles.
 tandem depugnatum est. nam Sicciana cohors
 ubi prope castra Aequorum peruenit, incustodi-
 tam eam ualli partem offendit: eorum enim
 presid

presidium diuersam petierat, intenteumq; pugna
 spectabat. At Romani celeriter deuolarunt à
 uertice clamoremq; ingentem sustulerunt. quo
 inopinato casu hostes consternati, nec opinati
 tam paucos esse, sed adesse alterum consulem,
 proiecerunt se è castris, ne arma quidem retinen-
 tes pleriq;. Sicciani uero occidebant eos quot-
 quot ad manus uenirent, & occupatis castris
 tendebat in aciem. tum Aequi ubi castra capta
 intellexerunt ex clamore fugientium, moxq; ho-
 stem à tergo uiderunt, omisso certamine pro se
 quisq; fugiebant per diuersas uias nullo ordine,
 non sine clade maxima. hercebant enim tergo Ro-
 mani usq; ad noctem occidentes quos asseque-
 bantur, sed nullius fortior opera fuit quàm Siccij,
 nullus maiore stragē edidit: qui ubi deuiet. ho-
 stem uidit, iam nocte cohortem in capta à se ca-
 stra reduxit ingenti plenā letitia. omnes enim in-
 columes erāt & integri, non solum euitato im-
 minenti periculo, uerum etiā parta maximā glo-
 ria, patrē suū appellātes & seruatorē deumq;,
 necnon alijs honorificentissimis nominibus: non
 poterātq; satiari uariis cōplexibus & alijs hi-
 laritatis indicijs. atq; interim & reliquus Ro-
 manorū exercitus à persequēdo reuersus castra
 sua repetijt. Iamq; media nox erat, cū Siccio me-
 mori missum se in mortē à C O S S. in mentē ue-
 nit laudē eius uictoriæ corrūpere. cōmunicat cū
 suis consilium: quod ubi placere uidit, omnibus

prudentiam uiri & magnanimitatē admiran-
 tibus, arma sumit & alios iubet sumere: ac pri-
 mum quicquid in hostilibus castris erat homi-
 num, equorum, ceterorumq; iumentorum contru-
 citat, deinde incendit tentoria frumento, uesti-
 mento, armis aliq; apparatu referta, ad hanc
 præda quam multā è Tusculano agro hostes cò
 congesserāt: omnibusq; igne absumptis circa di-
 luvulū, nihil præter arma ferens abiit: emensusq;
 uiam propere Romam peruenit. ut uero conspecti
 sunt homines armati iubilantes & festinantes
 multo cruore fœdati, concursus factus est reduces
 uidere audireq; res gestas cupientium: illi in fo-
 rum usq; progressi tribunis omnia denarraue-
 runt: qui coacta concione iusserunt eos eandem
 narrationē coram populo repetere. Tum Siccus
 in mediam turbam progressus uictoriam indica-
 uit, simulq; rei gestæ modū: & quòd sua uirtute
 octingentorumq; seniorū quos in mortem certam
 misissent consules, & castra Aequorum capta
 sint, & reliqui in fugam uersi qui pugnabant in
 acie. postulabatq; ut nemini alteri pro uictoria
 haberetur gratia: postremoq; uerba hæc addi-
 dit: animas tantum & arma retulimus, nihil
 aliud. His auditis populus ad miserationem mo-
 uis est & lacrymas, et aatem uirorū & uirtutem
 considerās, & obloquens ijs qui talibus uiris ur-
 bem orbare uoluerāt: quæ res, ut Siccus iam ante
 præuiderat, publicū consilibus excitauit odium.
 nam

nam ne senatus quidem eam tulit equo animo, nec triumpho eos dignatus, nec ullo honore alio qui solet cōcedi uictoribus. Siccio plebs quę summam potuit honorē tribuit, eumq; primis comitijs tribunū creauit. Hęc eo anno gęsta sunt memorabilia. Inde COS S. Sp. Tarpeius, A. Terminus. hi cū alijs in rebus plebi obsecuti sunt, tum S. C. de lege per tribunos ferenda fecerunt, cum uiderent nihil consequi patres uetando præter odium & inuidiam, præstoq; esse multam cuiq; ad certamen promptissimo. sed maxime terrere recens casus superioris anni consulum, male à plebe exceptorum, nullo à senatu auxilio. Nam Siccus ille qui Aequorum castra ceperat. tunc ut dixi tribunus, ea ipsa die qua magistratum inijt, post peracta pro salute sacra sollemnia, ante omnia diem dixit Romulio, inde tractationem Reipublicę auspicatus. Collegam eius C. Veturium arripuit L. Halienus edilis, qui proximo anno tribunus fuerat. Cumq; ante diem iudicij magna studia & hortationes ambobus exhiberentur, consulares fauore senatus freti prope modum contemnebant periculum, senioribus & iunioribus patriijs pollicentibus duros se operam ne iudicium fieret. At tribuni præcauentes omnia, non precibus, non minis, non periculis mouebantur: sed postquam dies dicta uenit conuocauerunt populum. & iam ante rusticana curba in urbem confluxerat, qua ad urbanam

multitudinem adiuncta non solum forum opple-
tum est, sed etiam uici per quos itur in comi-
sium. Prior reus actus est Romulius accusante
Siccio. Crimini dabatur uiolata in consulari
sacrofancta potestas tribunicia, preterea peti-
tus insidijs à duce suo unà cum cohorte ipse Sic-
cius. testes citabantur uiri qui fuerant in eo exer-
citu nobilissimi, & quidem patritij: & in his
iuuenis sua maiorumq; uirtute clarus Sp. Virgi-
niius. is pro testimonio dixit: se M. Icilio unius
è Siccij cohorte filio patrem comitanti, amico
& aquali suo, gratiam eius profectiois ut mor-
tisera impetrare uoluisse à consulibus per pa-
truum suum A. Virginiu tunc legatum. Id
consulibus negantibus se facturos, obortus sibi
lacrymis amicum deflenti. Iuuenem uero illum
cognito deprecatoris officio ipsum uenisse, &
egisse quidem gratias pro beneuolentia, negasse
tamen se usurum ea gratia, quæ pietati officie-
ret: & patrem tanto minus deserturum, quanto
certiorem mortem peteret, ut comperitum sit omni-
bis: sed iturum unà defensurumq; patrem pro
uiribus, futurum eiusdem fortunæ participem.
ad hoc iuuenis testimonium nemo non miseratus
est sortem eorum hominum. Ut uero Icilij quoq;
citati pater ac filius de seipsis testati sunt, ple-
riq; iam non temperabant à lacrymis, plebey
maxime. Respondit Romulius non humiliter nec
pro ratione temporis, sed indignabunde & su-
midè,

*mide, quo magis accendit iram populi. itaq;
 damnatus est omnium tribuum calculus. multa
 erat aris decem milia, prudenti sanè Siccij con-
 silio, quo minus pro reo niterentur patrij, co-
 gitantes agi tantum de pecunia, & plibs faci-
 lius damnaret hominem consularem, nec uita
 multatum nec patria. Dam nato Romulio, post
 aliquot dies eundem exitum iud:cij T. curius ha-
 buit. is x v. M. multatus est. Hac consideran-
 tes presentis anni consules cautiore facti sunt,
 ut iam aperte fauerent plebis partibus. ac pri-
 mum centuriatis comitijs lex lata est, licere
 omnibus magistratibus sue potestatis lesa reos
 multare. nam antea solis consulibus id licuit.
 multa tamen modus non ipsorum arbitrio reli-
 ctus est, sed praefinitus ne duos boues, triginta
 oues excederet. Quae lex diu seruata est apud
 Romanos. deinde tribuni ad senatum retulerunt
 de legibus scribendis, quibus in perpetuum ute-
 retur ciuitas. Post uarias procerum sententias
 uicij popularis admodum T. Romulij contra ex-
 pectationem partis utriusq;. Omnes enim opi-
 nabantur ob recentem damnationis offensam
 fore aduersum plebis uoluntati. Ille ubi ex ordi-
 ne ad eum uentum est, erat enim inter atate di-
 gnitateq; medios, sic pro sententia locutus est.
 Quae à plebe passus sum P. C. non meo merito
 sed quia in partes uestras fui propensior, mole-
 sta memorati sunt praesertim apud non ignaros,*

non tamen superuacua, ut sciatis quicquid dicturus sum, me non in gratiam plebis, cum qua mihi non optime conuenit, sed respectu Reipublicae dicturum. Nemo uero miretur si uidebor mei dissimilis, quasi uel antè non recte inserim, uel nunc non recte mutem sententiam. Ego P. C. quamdiu putavi uestras partes firmiores, ita ut debui steti pro optimatibus non magni plebem faciens. postquam autem meo malo sum factus sapientior, & magna mercede didici uobis esse plus consilij quam potentiae, multosq; uestros propugnatores arreptos à plebe uobis necessario dissimulantibus: quod utinam nec ego, nec meus collega experti essemus: mutavi sententiam. & quoniam de nobis iam transactum est, restatq; prouidendum ne alij tractentur pari modo, oro & uniuersos & singulos ut commode utamur rebus praesentibus. Optime enim administratur ciuitas dum se fortunae accommodat: & optimus consultor est, qui non ad odium aut gratiam sed ad utilitatẽ publicam attemperat sua consilia. Nec aliunde melius consilia petuntur quae in futurum profint, quam à praeteritarum rerum exemplis. Nostra certe P. C. haecenus ea fuit conditio, ut quotiescunq; contentio cum plebe incideret, inferiores discederemus, multati uirorum illustrium mortibus, iniurijs, exilijs. & quid praest calamitosius ciuitati accidere, quam optimorum ciuium decisio? & hac uobis pare

parens consulo, quòd nolim uel huius anni magistratus periculis obijci, ac postea deferri, uel alium quenquam, id quod perquam alienum est ab utilitate publica. In summa censeo legatos mittendos ad Græcas urbes quæ sunt in Italia, & alios Athenas, qui petant à Græcis leges optimas, & nostro instituto conuenientissimas. Quibus reuersis referendum ad senatum de legislatoribus eligendis, & quodnam eorum futurum sit imperium, quàmue diuturnum, deq; cæteris rebus ad id negotium pertinentibus. Abstinentum autem à seditionibus & contentionibus cum plebe calamitosis maxime cum de legibus agitur, & si non aliarum rerum, saltem maiestatis imperij rationem habendam. Romulio uterq; consul accessit, multa in eandem sententiam locuti meditati orationibus, ac mox senatus pars maxima. Tamq; scribendum erat senatusconsultum, cum Siccus tribunus qui Romulio diem dixerat, assurgens prolixè hominem laudauit, quòd mutata sententia non tam similitatum priuatarum quàm Reipublicæ rationem habuisset, nihil à recto deflectens. Hanc, inquit, præclaram uiri uoluntatem remunero, & multam illi remitto, atq; iam nunc cum eo in gratiam redeo. Vincat nos cum sit uir optimus. Assenserunt & ceteri tribuni. Romulius tamen non accepit hanc gratiam, sed laudata tribunorum uoluntate, ait se rediturum pecuniam debitam

debitam. iam enim sacratam esse, nec fraudandos deos lucris legitimis. & fecit quod est pollicitus. s. c. facto & per plibiscitum confirmato, legati electi sunt qui à Grecis leges peterēt, Sp. Posthumius, Ser. Sulpitius, A. Manlius. triremes eis assignatæ & ornatæ sunt ex ærario pro maiestate Rom. imperij. L X X X I I. Olymp. qua uicit stadio Lycus Larissensis Thessalus, Chærephane Athenis principe, exacto anno ab V. C. trecentesimo, P. Horatio, Sex. Quintilio
 C O S S. pestilentia Romam inuasit quanta nunquam antea: qua seruitia sunt absumpta penè omnia, ciuium circiter dimidium, nec medicis sufficientibus, nec domesticorum atq; amicorum ministerijs. nam qui alijs succurrere conabantur, infecti contagio corripiebantur eodem malo, ita ut multe domus desolarentur ob curantium inopiam: eratq; nō minima causa pestis eiusq; diuturnitatis quòd proijciebantur corpora. nam primum nature communis incolumi reuerentia, & suppetente copia rerum necessariarum funeri, cremabant & humabant caduera: deinde sine honestatis respectu, cogente etiam inopia, proijciebant in cloacas subterraneas aut in profluentem Tiberim pars maxima: quæ delata ad ripas inficiebant aërē grauolentia, unde presentaneum erat ualentibus periculū. nec aqua fluminis amplius erat potabilis, uel odoris radio, uel nausæ fastidioq;: nec in urbem tantummodo malum id
 sanij.

ſauit, uerum per rura etiam: imò agrifte uulgus non mediocriter id ſenſit communi cum quadrupedibus cōtagio. Ergo quādiu ſpci fuit aliquid in dijs, populariter ſacris operabātur & luſtrationibus, multiq; noui ritus tunc in urbem introducti ſunt parum congruentes deorum cæremōnys. ubi uero increbuit opinio nō eſſe cura dijs res mortalium, nec tangi eos miſericordia, & ipſi religiones neglexerunt. hac clade abſumptus eſt C O S. Sex. Quintilius, quiq; ſurrogatus eſt ei Sp. Furius, & quatuor ex tribunorum collegio, ſenatores quoq; multi ac boni. Ad hanc occaſionem Aequi conati ſunt bellum inferre Ro. populo, per legatos ſolicitantes in eius ſocietatem alias gentes parū pacatas: nihil profecerunt tamen. nam prius quā exercitū colligerent, inter ipſum apparatū belli peſtis cadem in ipſorū populos incubuit, non Aequos ſolū peruagata ſed Volſcos & Sabinos etiam, cum maxima clade hominum. Quo malo agrorum cultura impedita acceſſit inſuper aliud, fames et annonæ caritas. His igitur C O S. nihil domi foris' ue geſtum eſt, quod commentarijs ſit proditum, nimirum prægrauante peſtilentia. Sequens annus C O S. habuit L. Menenium, P. Sextium, quo peſtis in totum deſijt. Tum uero publice dijs ſupplicatū eſt, & ludi facti magnifice: totuſq; populus erat in epulis, exegitq; inter hilaritates eam hiemem. initio deinde ueris multum frumenti cōportatum eſt

est undiq; partim ex arario cõmptum, partim à priuatis inuectum negotiatoribus. Laborabat enim non mediocriter plebs commeatuum inopia, quòd agrorum magna pars inculta iaceret colonis absumptis pestilentia. Per idem tempus reuersi sunt legati leges afferetes ab Athenis & Italicis Græcorum urbibus: moxq; tribuni pl. adierunt C O S S. postulantes ut ex S. C. legumlatores crearentur. qui cum nescirent quomodo continuis precibus obtūdentes ablegarēt, nec uolentes optimatum potētie officere, honesto prætextu rem distulerunt: instare comitorū tempus, eaq; futura propediem. designatis uero C O S S. unā cum illis se relaturos ad senatū de legumlatoribus. id tribunis placuit, habitisq; solito maturius comitijs designauerūt *Ap. Claudium & T. Genutium.* deinde otiosi relicta cura Reipub. quasi ad alios iam pertinente, non adhibebant mentē tribunis, extrahentes reliquum cõsulatus inaniter. & erat alter C O S. *Menenius ualerdinaris*, ut quidā putabant tabescens præ mœrore animi. Hac occasione usus *Sextius*, quasi ipse dimidiata potestate nihil posset agere, tribunorum preces eludebat in nouos magistratus differens. Qui ubi uiderunt C O S. aliud agere, ad *Appium & collegam* confugerūt, cti am si nondum hi magistratū assumpserant, eosq; nunc pro concione nunc priuatim sollicitabant. tandemq; persuaferunt eis ut pro plebe facerent, propositis
magnis

*magnis honoribus ac præmijs. Subijt enim Appium noui cuiusdã magistratus desiderium, ut patria ferret leges pacis & concordie, ut una esset uoluntas ciuitatis totius. Non tamẽ permansit in officio boni uiri ornatus magistratu eximio, sed postremo incidit in ambitionẽ nefariam, corruptus potestatis magnitudine, ut minimũ abfuerit a tyrannide: qua de re suo loco dicitur cõmodius. tũc uero bono cõsilio consentienteq; collega uocatus aliquoties per tribunos in concionẽ multa disseruit populariter. Capita uero eius concionis fuerunt hæc. *Ut leges ferantur, & seditiones equis conditionibus è ciuitate tollantur, tam sibi cordi esse quàm collegæ, neq; se dissimulare suam sententiam. creandi uero legislatores nullã sibi esse potestacẽ, quando nondum magistratũ inijssent. Menenio uerò atq; collegæ adeò se nõ aduersarios exequẽtib; senatus uoluntatem, ut adiuuari sint eos etiã, magnamq; gratiã habituri, qui si pergãt simulare, negãtes sibi licere alios magistratus creare, designatis iam Coss. se nõ obstanturos quo minus creent: libẽtẽr q; cessuros alijs in suam uicẽ electis, modo id probetur senatui. Ceterum populo hanc uoluntatem collaudante, & multitudine irrũpente in curiam, necesse habuit Sextius solus senatũ cogere, quoniam Menenius collega propter morbum aberat, & referre de legibus. Multa ibi dicta sunt tum ab ijs qui leges poscebant, tum ab ijs qui satis putabant patrias consue**

consuetudines. sed uicit designatorum C O S S. sententia, quam dixit App. Claudius primo loco rogatus, eligendos decemuiros è senatus primoribus. corū annum esse imperium ex eo die quo creati fuerint, cum ea potestate quam modo C O S S. olim reges habuissent. interim cessare omnes magistratus alios, donec iuxta leges creati fuerint. decemuiros uero priuatis iura reddere, & Remp. constituere. Hoc S. C. tribuni curia progressi recitauerunt pro concione, magna cum laude senatus Appijq; autoris eius sententia. deinde ubi dies comitorum aduenit, tribuni cōvocato populo cōsules quoq; designatos adesse iusserūt, ut pollicita prestarent: atq; hi progressi magistratum ciurauerunt. Quos populus uehementer laudauit admiratusq; est, & in creandis decemuiris eorum in primis rationem habuit. Creati sunt centuriatis comitijs App. Claudius, & T. Genucius, qui designati C O S S. fuerant, cumq; his P. Sextius eius anni consul, & tres legati qui à Grecis leges attulerant, P. Posthumius, Ser. Sulpitius, A. Manlius, & unus ex superioris anni Coss. T. Romulius qui accusante Siccio damnatus, post autor popularis sententiæ fuerat: ex reliquo deinde senatu C. Iulius, T. Veturius, P. Horatius, consulares omnes. Tribunorum uero, Aedilium, Quæstorum, aliq; magistratus ad tempus antiquati sunt. sequenti anno decemuirum assumptis ciuitatis gubernaculis

aggr

aggressi sunt remp. constituere. penes unum fa-
 sces erant & reliqua consularis potestatis in-
 signia. Is senatum conuocabat, decreta confir-
 mabat, ceteraq; agebat pro imperio. reliqui ad
 minuendam potestatis inuidiam non multum à
 priuatis differebant habitu. deinde alius in po-
 restatem succedebat seruariis uicibus, idiq; ad cer-
 tos dies donec elaberetur tempus annum. omnes
 autem à mane pro tribunali cognoscebant cau-
 sas priuatis & publicas, tum quæ ad subditos
 pertinerent & socios, & lites controuersas di-
 rimebant, de singulis disceptantes summæ equi-
 tate atq; iustitia: uisumq; est ciuitati optimum
 eius anni decemuirale imperium. Sed maxime
 laudabatur cura plebeiiorum hominū, & pre-
 sentaneum contra omnem uim atq; iniuriam
 auxilium: iactabaturq; à multis non fore opus
 ciuitati alijs magistratibus, cum unus ad ob-
 eunda omnia munia mira prudentia sufficias,
 cuius princeps habebatur Appius, & laudē à
 populo feribat totius collegij. nā non ea solū que
 unā cū collegis agebat opinionē bonitatis ei con-
 ciliabāt, sed multo magis ea que per se exerce-
 bat continue, salutando & appellādo comiter,
 alijsq; officijs pauperes demerēdo. Hi decemiri le-
 ges conscriptas tum ex Græcorū iure, tum è pa-
 trijs consuetudinibus proposuerunt in decem ta-
 bulis cognoscendas cuiuslibet, ferentes admoneri
 se à priuatis hominibus, & hoc agentes ut leges

A. A.

plac

placere omnibus: diuq; consultauerunt cum proceribus reuocantes ad exactissimum examen singulas. ubi uero uise sunt bene habere, primum senatu coacto nemine contradicente s. c. de eis fecerunt: deinde centuriatis comitijs in presentia pontificum, augurum, aliorumq; sacerdotum, à re diuina exorsi, calculos dederunt centurijs. tum plebiscito quoq; confirmatas & in arcas columnas incisas una serie proposuerunt in loco fori maxime conspicuo. & quoriam non multum supererat de magistratu annuo, conuocatis patribus reuulerunt ad eos de comitijs. Inter uarias sententias uicit ea que censabat reficiendos in annum sequentem decemuiros. uidebatur enim aliquantiu deesse legum numero propter breuitatem temporis quo perlatæ sunt: & opus esse qui iam laturu obseruatione à uolentibus nolentibus exigant, ad id uero maxime idoneum magistratu cum potestate libera. sed nihil magis in causa fuit cur reficeretur quam tribunitie potestatis abrogatio, que maxime querebatur. atq; hæ publicæ consultationes fuere. priuatim autem senatus proceres decreuerunt ambire cum magistratum, ueriti ne si forte homines turbulenti hanc potestatem adipiscerentur, cladem aliquam afferrent reip. Plebe autem senatus uoluntatem comprobante decemuiros diem indixerunt comitijs, magistratum uero petierunt honoratissimi & natu maximi

ximi è patribus. ibi omnium ore ad calum fere-
batur decemuirorum princeps Appius, tota
plebe annitente ut in magistratu retineretur;
quòd nõ alius è toto collegio melius se in co ges-
sisset. ille primum fide recusabat, missionem pe-
ccens ab administratione aque negotiosa ac in-
uidiosa. tandem uelut omnium precibus cedens
professus est se magistratum petere, & compe-
ritores criminando, quasi sibi parum aquos præ-
inuidia, amicis suis aperte fauebat. itaq; rur-
sum centuriatis comitijs decemuir factus est.
cum coq; Q. Fabius Vibulanus IIII. consul, uir
inculpatus hæctenus: è reliquis uero patricijs
ipsius Appij fauore creati sunt, M. Cornelius,
M. Seruilius, L. Minucius, T. Antonius, Ma-
nnius Rabulcius, uiri non admodum clari: ex ple-
be uero Q. Petilius, Cæso Duellius, Sp. Oppius.
hos tres Appius assumpsit ut maiorem sibi
conciliaret plebis gratiam, æquum dicens ma-
gistratus eius qui omnibus præsit, etiam plebem
esse participem. Sic Appius magis laudatus
quàm ullus regum aut consulum, in annum se-
quentem accepit magistratum, nec aliud eo
anno actum est. sequenti uero Sp. Claudius
cum collegis decemuiratum consulari potestate
inijt idibus Maijs, quæ inciderunt in plenilu-
nium, ut tum menses obseruabantur pro ratio-
ne lunari. Ante omnia foedus clandestinum
inter ipsos iureiurando ictum est, nequis ex col-
legio

legio ulla in re aduersaretur alteri, sed quod uni eorum placuerit, idem probaretur omnibus: néue conitiâ haberent, perpetuoq; retinerent, imperium: néue quenquam alium ad id admitterent, ipsiq; pari honore, pari potestate essent: senatusconsultis plebiscitisq; non nisi raro idq; necessario uterentur: maximam partem rerum pro imperio agerent. Primo honoris die, qui Romanis festus ac religiosus est, post peracta sacra solennia mane prodierunt omnes cum omnibus insignijs regijs. at populus ut uidit eos non amplius retinere popularem illum & moderatum magistratus habitum, nec per uices insignia regia sumere, statim ingenti mœstitia correptus est. maxime terrebant secures additæ lictorum fascibus qui duodeni præcedebant singulos, submouentes per uias pulsantesq; multitudinem, quemadmodũ olim sub regibus: qui mos cõfestim post eorum eiectionem antiquatus fuerat à P. Valerio plebis amatore, illo qui in regiam potestatẽ successerat. cum deinceps omnes insecuti consules ut pulchri exempli autorem imitati sunt, contenti fascibus, nec addentes secures nisi in expeditionibus, alijs'ue profectiõibus. quoties uero bellum externum gererent, aut res subditorum inuiserent, secures ad terrorem adhibebant absq; inuidia ciuium, quòd hæc tum hostibus tantum minari uiderentur aut subditis. Tunc uera ad conspecta regia potestatis insignia

signia magnus terror, ut dixi, omnes inuasit, aeternum esse de libertate opinantes, & pro uno rege diem se habituros. Ita perturbata multitudine decemviri statuerunt eo metu securitatem sibi quarere, stipantes se singuli manu audacissimorum sibiq; coniunctissimorum iuuenum. nec mirum si in humili fortuna inuenti sunt qui adulerentur tyrannice potentia, sua commoda preferentes bono publico: illud mirandum, non defuisse in patriciorum ordine claros genere atq; opibus qui patienter ferrent oppressam à decemviris libertatem patriæ: qui omnibus uoluptatibus indulgentes licentia magna exercebant imperium, S. P. Q. Romanum pro nihilo habentes, omnium ipsi legislatores & iudices, multos ciuium occidentes iniuste, multos bonis exuètes. Ut autem iniusta eorum facinora speciem haberent iustitiæ, singula cause cognoscebantur in iudicio, subornatis ex sua cohorte accusatoribus, iudicibus operas mutuas sibi præbentibus. Eæ cause non minimi momenti erant: proinde qui non fidebant iuri suo, necesse habebant iudicum sodalicis se iungere, alioqui non erat spes uictoriæ. ita breui factum est ut plures in urbe corrupti essent quam sani. qui enim offendebantur licentia decemviroꝝ succidebant in sua prædia tempus comitiorum expectantes, quasi ex æto anno deponituri essent potestatem, & creaturi magistratus alios. illi uero scriptis que

deerant legibus in duas tabulas, addiderunt eas decem prioribus, & inter eas unam, que uocabatur inter patricios & plebeios connubium: non ob aliã, ut ego interpretor, causam, quã ne consociatis familijs inter ordines fieret concordia. Vbi uero comitiorũ tẽpus aduenit, ualere iussis patrijs consuetudinibus simul & nouis legibus, neq; senatus neq; populi suffragijs expectatis, in magistratu permanserunt. Sequitur Olympius LXXXIII. qua stadio uicit Criso Himerẽsis, Philisco Athenis principe, consularẽ potestatem obtinente Romæ Appio Claudio, anno decemuiratus tertio. collegæ quoq; anni præteriti in eadem potestate manserunt.

DIONYSII ALEXANDRI F. HALICARNASSEN.

*Antiquitatum siue Originum
Romanarum, Liber
Undecimus.*

Lapo Birago Florentino
interprete.

TERTIA autem & octogesima Olympiade, qua uicit Criso Himeræus, imperante Athenis Philisco, dissoluunt Romani decemuirorum imperium, tres annos ipsum curam agens reipublicæ. *Quemadmodum*

dum autem conati sint radicatam iam potentiam euertere, & quibus uiris libertatis, & ob quas causas & occasiones à principio resumens conabor enarrare, necessarias esse existimās, & pulchras tales disciplinas omnibus (ut ita dicā) hominibus, maximeq; illis qui in speculatione philosophiæ, rerūq; civilium uersantur. Non enim multis hoc solum sufficit ex historia percipere, quod bellum Persicum (ut de eo nunc loquar) uicere Athenienses & Lacedæmonij, duobus prælijs naualibus unoq; terrestri debellātes Barbarum, ter millicies millenos ducentem homines, non plures ipsi cum socijs centum & decem milibus. Sed et locos uolūt in quibus gestæ sint res, discere ex historia, & audire causas, ob quas mirabilia, præterq; opinionem publicam opera perfectæ sint, et qui duces exercituum fuerint Barbaricorumq; & Græcorū narrari: nulliusq; (ut ita dicam) nō auditores fieri perfectorum in certamine. Dilectatur enim hominis cuiusq; sensus manu ductus per sermones ad opera, neq; solum dicentes audiens, sed etiam quæ fiant, uidēs. Neq; quando actiones civiles audiunt, satis est eis rerum summam finemq; discere, quod concesserint Lacedæmonijs Athenienses muros urbis suæ dirui, percindiq; naues, ac presidium in arcem duci, proq; patria eius populi potētia, principatum paucorū reipublicæ designari dominū, ne certamē quidem illi aduersus eos suscipiētes:

sed statim postulant, quenam essent tunc occupantes ciuitatē necessitates, ob quas acerba ista miseraq; sustinuerit: & quibus ei persuasum sit rationibus, & à quibus uiris dictis, & quacūq; consentanea sint rebus, uolunt edoceri. Uiris autem ciuilibus, quibus ego addo etiā philosophos, quicunq; non uerborum, sed pulchrorum operum exercitationem philosophiam putant, delectari omnium speculatione, quae sint reb. adhaerentia, ut hominibus ceteris commune est. Utraq; uoluptas superest, ut in necessarijs temporibus ualde profint ex tali peritia ciuitatibus, ducantq; eas uolentes ad utilia oratione. Nam facillime discunt homines, iuuentiaq; & ledentia, quādo ea ex multis exemplis uident: & eis qui se ad haec hortentur, multam attestantur prudentiam, multamq; sapientiam. Propter has causas uisum est mihi omnia d. l. gener per se nferre gesta circa dissolutionem principatus paucorum, quaecunq; digna mentione puto. Faciam autem de his uerba, non ab ultimis incipiens, quae uisa sunt multis sola fuisse causa libertatis (Dico autem circa uirginem peccato per amorem ab Appio, adiecta enim est ea etiam ultima plebi ira, cum innumera alia praecessissent) Sed ea per quae primum ciuitas coeperit à decemuiratu affici contumelia, prima dicam: percenseboq; deinde omnes quae fuerunt in seditione iniquitates. Prima igitur uisa esse causa odij, princip

tipatus paucorum fuit: quia cōiunxissent priori
 magistratui secundum, negligentes plebem, ac
 senatum despicientes: deinde quia præstan-
 tissimos Romanorum, quibus minime gratia
 erant quæ ab eis fierent, alios urbe expulerunt,
 causas affrentes falsas & graues, alios oc-
 ciderunt, summittentes eis accusatores ex ami-
 cis suis, & causas eas ipsi iudicantes. Ma-
 xime uero quia feroçissimos iuuenum, quos
 habebant circum se unicuique, permittebant
 agere ferrèque bona aduersantium illi statui
 reipublica. hiq; tanquam bello capta per uim
 ab hostibus patria, non modo cætera possissa
 lege ab eis auferebant, sed in uxores eorum for-
 mosas impie obsecuebant, in filias illi etiam nu-
 biles contumeliosi. Indignantestq; super his ui-
 ros aut patres uerberibus tanquam mancipia
 concidibant: efficiebantq; ut quibuscunque non
 ferenda ista uiderentur, hi patriam relin-
 quentes cum uxoribus & cum filijs in proxi-
 mas demigrarent urbes, suscipientibus eos La-
 tinis ob cognationem, atque Hernicis ob da-
 tum eis nuper à Romanis ius ciuitatis æquum:
 ita ut ad extremam relinquerentur (ut consen-
 taneum est) in urbe studiosi tyrannorum, & hi
 quibus nulla erat publicorum cura. Neq; enim
 permansere patricij, haud dignâtes blandiri du-
 cibus, nec ualentes eis quæ fierent aduersari. scd
 nec conscripti in senatorũ confissum, quos oportet

rebat necessariò magistratibus adesse, in urbe
 erant: sed horum plures composita supellectile
 relinquentes desertas domos, morabantur in
 agris suis. decemuirisq; uoluptati erant illu-
 strissimorum uirorum fugæ, cum multis alijs,
 tum hac causa maxime, quòd intemperantiæ
 iuuenum addebatur multum arrogantia, ne-
 queuntium eos uidere, quorum presentia petu-
 lanter agentibus ipsis erubescendum erat. De-
 serti igitur urbe meliore parte, libertateq; omni
 amissa, occasionẽ pulcherrimã suscipientes uicti
 ab ea bello, cupientesq; contumelias detrimen-
 taq; sua sarcire, recuperareq; amissa, tanquam
 propter paucorum principatum agrotante ur-
 be, neq; ea conspirare, aut cõcordia esse, resume-
 req; rempublicam amplius ualitura, paratis
 omnibus opportunis ad bellum, magnis in eam
 exercitibus incurrunte. Et eodem tempore Sabi-
 ni irrumpentes in confinem sibi regionem, mul-
 taq; facti prædæ domini, eademq; edentes ma-
 gnam multitudinis agræstis, in Regillo castra po-
 suere. distat enim urbs ea Roma ceterum Et qua-
 draginta stadijs, prope flumen existens Tiberim.
 Aequi quoque Tusculanorum agrum inua-
 dentes sibi finitimum, multumq; eius popula-
 res, in Algido castrametabantur. Ubi uero au-
 dinere decemuirum inuasionẽ hostium, perturbati
 sodalitates cõuocant, Et cum eis quid opus esset
 factu deliberabant. Ac mittendum quidem esse
 extra

extra fines exercitum, nec expectandum donec uenirent ad urbem ipsam hostium copiae, omnibus uidebatur. Multam uero exhibebat eis dubitationem: primum quidem, an ducendi ad arma essent Romani omnes, etiam praesenti urbis status inimici. Deinde qualem oporteret fieri militum conscriptionem, utrum eam arrogantem et seueram, quales fieri sub regibus ac consulibus consuetudo erat: an humanam et moderatam. Videbaturque illud etiam non parua eis inquisitione dignum, quidnam futurum esset id quod sanciret de bello sententiam, decerneretque collectionem exercitus: utrum senatorium concilium, an plebeia multitudo, an horum neutrum: quandoquidem suspectum eis utrumque erat, et utrique ipsi pariter etiam inuisi erant: tandemque multis agitatae decreuerunt conuocare senatum, dareque operam ut bellum eis ille decerneret, descriptionemque exercitus fieri permitteret. Nam si utraque haec a senatu confirmarentur, primum quidem obtemperaturos putabant omnes, sublata praesertim tribunitia potestate, cui soli per leges licebat aduersari potestum iussis: deinde ipsi uiderentur obsequentes senatui, et ageres statuta ab eo, accepisse ex legibus belli potestatem. His constitutis, preparatisque ex sodalibus proprijs, et ex cognatis qui dicturi in senatu essent conferentes ipsis sententias, et ijs qui eadem non sentirent aduersaturi, processerunt in forum, ac pra-

con

conem assistentes euncari consulturos nomine iusserunt: obtemperabatq; moderatorum nemo. sapiusq; clamante præcone, prodeunteq; nemine, nisi ex adulantibus decemviratui, in quibus erat pars illius status pessima: mirabantur qui tunc crāt in foro, si qui nulla unquam de re senatum conuocassent, tunc primum cognoscerent, quod esset aliquis apud Romanos bonorum uirorum confessus, quos de republica considerare oporteret. Hæc uidentes decemuiui, conati sunt ex ædibus consiliarios educere. Cæterum audientes plures eorum urbem deseruisse rem in posterum distulerunt, mittentesq; interim in agros, illinc eos euocarunt. Atq; repleto senatu procedens Appius dux ille decemuiratus, nuntiavit utrinq; bellum, & ab Arquis & à Sabinis inferri Romæ. Orationemq; habuit multa cū diligentia compositam, cuius finis fuit: ut descriptio exercitus decerneretur fieriq; egressus celer, tanquam non dante ut aliter fieri posset tempore. His ab eo dictis, astitit Lucius Valerius cognomine Potitus, uir magnifice de se sentiens ex progenitoribus. nam pater eius is fuerat qui Herdonium Sabinum obsederat obtinentem Capitolium, locumq; ipsum recuperauerat ipse in pugna moriens: & paternus auus Publicola, is qui reges cecerat, constitueratq; optimatum potentiam. Prætereuntem autem uidens ipsum Appius, & aduersum se dicturum esse suspicatus:

eatus: non est, inquit, locus tuus Valeri iste, neque
 conuenit tibi nunc dicere. sed ubi seniores & ho-
 noratiores te sententiam protulerint, tu tunc
 uocatus quod tibi uidetur dices. At non, inquit
 Valerius, de his dicturus astiti: sed de alijs ma-
 ioribus, magisque necessarijs, de quibus audire
 Senatum puto primum oportere. Scient enim ex
 his quæ audient illi, utrum ista magis sint ne-
 cessaria Reip. de quibus eos conuocastis, an quæ
 à me sunt dicenda. sed ne me priua dicendi po-
 testate, senatorem ipsum & Valerium, ac uo-
 lentem de salute urbis dicere. Si uero seruas
 consuetam erga omnes arrogantiam, quos tri-
 bunos appellabo? sublitum est enim à uobis ui-
 oppressorū ciuium auxilium. Et quonam istud
 minus est malum, quando Valerius Potitus tan-
 quam minimorum unus ipse æquum non obti-
 neo, sed indigeo tribunitie potestatis? Non sic
 erit tamen. sed quando magistratu illo. priuati-
 sumus, uos qui cum hoc etiam suscepistis magi-
 stratus illius potestatem, dynastas urbis omnes
 appello. Nec ignoro sanè inaniter me hoc face-
 re. sed nolo omnibus manifestam fieri coniu-
 rationem uestram, quòd confunditis res urbis, &
 habetis unam omnes sententiam. Imo uero te so-
 lum appello Fabi Vibulane tribus ornatum
 consulatibus, habes'ne adhuc eandem men-
 tem, an exurges & auxilium oppressis fires?
 ad te enim senatus spectat. Vbi uero Valerius
 h. sc

hec dixit, sedebat Fabius præ pudore nihil respondens. Appius autem reliquiq; decem exilientes omnes cum dicere prohibebant. Tumultu uero senatum occupante, indignantibusq; plurimis, & recte eos his qui ex sodalitate erant facere existimantibus, assurgit Marcus Horatius, Barbatu dictus, Horatij pronepos eius qui cum Valerio Publicola consul fuit post ejectionem regum, uir in rebus bellicis grauis, nec ad dicendum inualidus, & iam pridem Valerio amicus. Isq; igitur non amplius bilem continens: Citius, inquit, cogitis me Appi frenos rumpere, uos non amplius moderate agentes, sed Tarquinius induentes, qui ne uerbo quidem potiri finitis uolentes de salute reipublicæ dicere. Virumue uobis ex mente abiit, saluos esse adhuc Valeriorum cyncientium tyrannidem posterorū? ac relinqui adhuc familie Horatorum successionem, quibus patrium est ire obuiam, & cum alijs & solos trahentibus in seruitutē patriam? an putastis tantam nostram cæterorumq; Romanorum ignauiam, ut amplectamur si quis sinat quoquo modo nos uiuere? de libertateq; et fiducia dicamus nihil, aut faciamus? an uos potentie magnitudo inebriat ad auferendam Valerio dicendi potestatem? aut cæterorum senatorum alicui? Quinam estis, aut quem habentes legitimum magistratum? an non in annum creati estis reipub. presidentes? an non tempus elapsū

elapsum est magistratus uestri? an non privati
 nunc facti estis ex lege? Quid igitur erit prohibens
 quenquam nostrum qui uelit concionem
 aduocare? potestatemq; uestram, quam habe-
 tis prater leges, accusare? tradite ciuibus calcu-
 los de hoc ipso, num oporteat decemuiratum ue-
 strum manere, an patrios iterum designare ma-
 gistratus. Siq; hoc populus insaniens sustineat,
 habete iterum constitutionem eandem, prohibe-
 req; quaecunq; uelit aliquis pro patria dicere. Si
 enim iusta ista uidebuntur, digni utiq; crimus
 & hæc & peiora adhuc pati, subiecti uobis,
 ac sordibus & turpi uita maculantes nostras
 ipsorum ac maiorum nostrorū uirtutes. Adhuc
 autem dicentem cum circumstant decem illi
 cum clamore, potestatem uibrantes, minantesq;
 se eum precipituros de rupe, ni sileat. Ad quod
 exclamarunt omnes, tanquam uiolata eis liber-
 tate. Eratq; plenus indignatione ac tumultu se-
 natus: decemuiros tamen statim prohibitionis
 illius & minarum pœnituit, ubi ex ea re sena-
 tum irritatum cognouere. Posteaq; progrediens
 Appius rogansq; tumultuantes, ut se breue
 continerent tempus, postquam compescuit quod
 turbatum erat: Neminem, inquit, uestrum con-
 siliarij fraudamus dicendi potestate, quicumq;
 in tempore conuenienti dicat, sed hos lasciuien-
 tes & exurgentes antequam uocentur coërce-
 mus. Ne igitur indignemini, nam & Horatio
 & Vale

& Valerio, & cuicumq; alij sententia dicenda
 potestatem secundum veterem consuetudinem
 & ornatum, loco suo facimus, siquidem de eis
 dicant, de quibus consultaturi convenistis, nec
 aliquid extra ea. si vero vos ducunt, seditionemq;
 in urbe serant nihil ad rem concionantes,
 tunc potestatem hanc coercendi incompósitos
 Marce Horati habemus acceptam à populo,
 cum & consulum & tribunorum decrevit nobis
 imperium. Nec ut videtur tibi tempus adhuc
 præterijt. Neq; enim in annum creati, neq; in
 tempus aliud præfinitum sumus: sed donec omnem
 constituamus legum lationem. Eis igitur quæ
 in mente habemus perfectis, ac reliquis confirmatis
 legibus, tunc magistratum deponemus, rationemq;
 gestorum ijs qui volent nostrum reddemus:
 prius autem neq; consularem neque tribunitiam
 potestatem minuemus. De bello vero quemadmodum
 celerrime pulcherrimeq; hostibus repugnemus,
 sententiam postulo vos progredientes dicere:
 primum quidem (ut consuetum est vobis, & decens) seniores, deinde mediæ
 ætatis viros, ultimos vero iuvenes. Et his dictis,
 primum vocavit patrum suum C. Claudium, qui
 exurgens, huiusmodi orationem habuit: Postquam
 patres vult me Appius primum sententiam dicere,
 me honorans ob cognationem (ut ei convenit)
 & postquam opus est me quæ sententiam
 de bello adversus Aequos atq; Sabinos dicere,
 prius

priusquam uobis mentem meam declarem, uel-
 lem illud uos inquirere, qua spe clati Aequi
 & Sabin: bellum nobis ausi sunt inferre, &
 excurrentes populari regionem nostram, optan-
 tes ipsi antea, & dijs magnam habentes gra-
 tiam, si quis sineret eos sua habere iute. Si hoc
 enim discatis, etiam liberationem à bello, qua sit
 optima, discetis. Illi igitur audientes agitari flu-
 etibus, & agrotari iamdiu partium nostra ci-
 uitatis morem, neq; esse presidentibus, reipubli-
 cae populum, aut patricios beneuolos, nec hoc illi
 uanè audientes (ita enim habet ueritas, neque
 opus est me causas uobis scientibus dicere) su-
 spicari sunt, si bellum nos aliquod extrinsecus
 occuparet simul cum malis intra muros, uidere-
 turq; magistratibus educendas esse uires propu-
 gnatrices regionis, neq; ciues habituros ipsos
 promptos omnes ad militare sacramentum ut
 antea, inimice affectis eis erga magistratus: ne-
 que duces punitioibus ex lege aduersum non
 dantes nomina usuros esse, utpote metuentes
 ipsos, ne malum aliquod maius agerent, ac pa-
 rentes eis, armaq; capientes milites, aut signa
 desererent, aut permanentes iidem in prelijs
 sponte sua male decertarent. Quorum quidem
 non uerisimile sperarunt nihil. Quando enim
 concors ciuitas bellum suscipit, & idem omni-
 bus apparet utile, tam imperantibus quam pa-
 rentibus, prompte omnes uadunt ad difficilia,

nec laborem nec periculum ullum metuentes. Quando uero antequam res intra muros constituatur, egrotans eadem campestribus occurrat bellis. adestq; multitudini cogitatio, quod non ipsa male pro commodis suis patitur, sed ut imperent sibi alij stabilius: adestq; ducibus altera, quod non minus hostilem habent suum militem, quam aduersarium: languent caetera, & est quaeq; uis satis ualens ad tales exercitus debellandos & perdendos. Haec sunt patres Sabinarum & Aequorum ratiocinationes, quibus fidentes illi irruerunt in regionem nostram. Si igitur indignantes ipsi nos despectos ab clauis, & irati, ut nunc, decernamus aduersus eos exercitum, uereor ne nobis quae illi praecogitarunt eueniant: imò uero scio probè euentura. Si uero prima constituamus maxime quae necessaria: sunt haec autem multitudinis bona constitutio, & quod omnibus eadem appareant uitalia: pellentes urbe inhabitantem gentilitiam contumeliam & cupiditatem, restituentesq; ueterem reipublicae formam: perculsi hi qui nunc sunt ferores, deq; manibus arma abijcientes uenient intra non multum tempus, restituentes praedam, & de pace collocuturi: aderitq; nobis id quod nunc omnes optamus, bellum sine armis aduersus eos conficere. Haec igitur puto nos cogitantes oportere consilium de bello, quando nobis turbulente intra muros res habent, in praesentia

sentia omittere: deq; concordia & ornatu civili proponere, ut quicumq; uelit dicat. Non enim licuit nobis prius quã de bello uocaremur ab hoc magistratu, de rebus civilibus, si quid eorũ que sunt nõ recte habeat cognoscere. Multa enim reprehensione dignus esset, si quis huius rei tempus omittẽs, nũc dicere de alijs postulet. Nec hoc habet aliquis quod dicat certe, quod hoc tempus prætereuntes ut non idoneum, poticmur alio magis idoneo. Nam si ex præteritis uolet aliquis euentura coniectare, multum erit post hoc tempus, per quod non cõueniemus de aliquo reipublicæ cõsultaturi. Cõseo autem & uos Appi præsidentes urbis, debere commune bonum à conferẽtib; reipublicæ nõ priuatim nobisipsis considerare. Si uero ueri aliquid licenter, ac non ad uoluptates uestras dico, ne mihi hac causa inimicitias indicite: cogitantes quod non in cõtumeliam aut opprobrium magistratus uestri uerba facio, sed ut ostendam quibus fluctibus agitẽtur res ciuitatis, & salutem & correctionem eorum, si qua est, demõstrem. fortasse enim & cæteris, quibuscunq; curæ est ut patria pulchre habeat, necessarius est sermo de cõsuentibus reipublicæ. Sed mihi quidem præcipue. Primum quia principatu sententiæ ob honorem dignato, pudor esset multa q; fatuitas, primum exurgẽtem nõ etiam que primum corrigi oporteat dicere: deinde quia mihi conuenit patrio

*Appij decemviratus principis uni omnium ma-
 xime dilectari, cum ab eis publica optime pro-
 curantur, ac mœrere quocunq; magis, cum econ-
 uerso non pulchre: superq; his, quod ei seclta ma-
 iorum succedo, que communem utilitatem pri-
 uatis commodis anteponat, nullumq; proprium
 consideret periculum. Hanc ego nūquam uolens
 proderem. Esseq; mihi hanc uite electionem fa-
 teor, nec turparem unquam illorum uirorum
 uirtutes. De presenti igitur reipublice consti-
 tutione, quod ea nobis male habeat, offendan-
 turq; ex ea propè omnes, hoc nobis maximum
 argumentum fiat, Omnes quondam publica ad-
 ministrantes, quod solum nobis ignorare non li-
 cet, fugiunt ex urbe quotidie relinquentes lares
 patrios: elegantiores uero plebeiorum, alij in ur-
 bes finitimas cum uxoribus & filijs transtule-
 runt habitationes, alij in agros plurimum hinc
 distantes. Sed nec patriciorum multi faciunt in
 urbe ut antea mansiones suas, sed horum plu-
 res ducunt in agro uitam. Et quid opus est de
 alijs dicere? quando etiam senatorum pauci
 quidam cognatione & amicitia coniuncti no-
 bis intra muros manent. Alij uero solitudinem
 desiderabiliorem ducentes patria, cum senatum
 opus fuit cōuocare, ex agris uiritim euocati con-
 uenerunt, quibus patrium erat unà cum magi-
 stratibus custodiam habere patrie, neq; ulli pu-
 blicorum non interesse. Quid igitur putatis, bo-
 na sug*

na fugientes homines an mala, patriam suam relinquere? ego quidem puto mala. Et quo minus malo esse putatis urbi, maximeq; Romanorum, cui multis opus est domesticis corporibus, si obtentura est stabiliter inter accolus principatū, à plebeijs eam relinqui, deseri à patricijs, neq; bello eam premente, neq; pestilentia, neq; alia à deo missa calamitate ulla? Vultis igitur audire quæ sint causæ cogentes homines deserere templa & monumenta maiorum, larasq; & possessiones paternas, atq; omnem terram patriam potiore ducere? non enim fit hoc sine causa. Ego vobis dicam, nec occultabo. Accusationes sunt Apri magistratus uestri multæ & à multis, utrum vere an falsæ, haud opus est in presentia me querere, sunt tamen. Nichil dicam de sodalibus uestris, qui ad presentia se accommodant. Boni equidem & ex bonis geniti, quibus conuenit sacrificia facere, magistratus gerere, alijsq; frui honoribus quibus patres eorum fruebantur, dolent ab his abacti per vos, & maiorum amittentes dignationes. Mediocris autem fortune homines in urbe, sineq; curiositate multa quietem sequentes, iniustos vobis raptus pecuniarum obijciunt. Queruntur deflentq; in nuptas improperia, uinositatesq; in filias nubiles, aliasq; contumelias multasq; & graues. Plebeiolorum uero pauperrima sors, non amplius comissionum aut suffragiorum dominat.

nec uocata in concionem, nec alicuius humani-
 tatis ciuili alicuius particeps, propter ista om-
 nia uos odit, magistratumq; istum uestrum ty-
 rannidem appellat. Quo igitur modo corrigetis
 & compescetis has ciuium in uos criminatio-
 nes? Hoc enim mihi dicendum restat. Si senatus-
 consulto facto reddatis populo cognitionem,
 utrum ei uideatur creandos rursus esse consules
 & tribunos, aliosq; magistratus patrios, an in
 hac forma reipublice permanendum. Si enim
 amabunt Romam omnes per principatum pau-
 corum regi, decernentiq; uos in eadem permane-
 re potestate, ex lege habebitis, non ui magistra-
 tum. Si uero uolunt consules iterum aliosq; ut
 antea magistratus creare, deponetis ex lege po-
 testatem, nec inuitis uestris equalibus domina-
 ri uidebimini. Est enim istud tyrannicum, a uo-
 lentibus uero imperia accipere Aristocrati-
 cum. Tuius autē institutionis te principem puo
 Appi esse oportere, atq; a te constitutam com-
 pescere te quoq; oligarchiam, nobis ipsum ali-
 quando utilem, nunc grauem. Quae uero mihi
 credens deponensq; inuidiosum istum magistra-
 tum, Licraturus sis audi. Si enim collegium ue-
 strum totum huius etiam fuerit sententia, omnes
 propter te incipientem putabunt illos bonos fa-
 ctos. Si uero isti perstare cupient in potentia
 praeter leges, tibi omnes habebunt gratiam,
 quod solus iusta facere uolueris: illos uero ma-
 gistratu

gistratu inuitos cum pudore damnoq; priuabunt. Pactiones enim si quas fecidistis inter uos arcanas, fidemq; dedidistis sponsores facientes deos (fortasse enim & tale aliquid est uobis factum) seruatias eas putato impias, ut aduersum ciues & patriam, at solutas, pias fore. Dei enim se ad pulchros iustosq; consensus adhiberi gaudent, non ad turpes & iniustos. Si uero metu inimicorum fias ad deponendum magistratum segnior, ne ab eis in pericula adducaris aliqua, cogarisq; poenas gestorum dare, non recte times. Neq; enim tam parui animi, aut tam ingratus est futurus populus Romanus, ut meminisse delictorum uelit obliuisciq; beneficiorum: sed examinans bona presentia cum malis prateritis, ista digna putabit uenia, ista laudibus. Licet autem tibi etiam operum ante decemuiratum multorum & pulchrorum populum admonere, proq; illis gratiam in auxilium & in salutem tuam adducere, defensionibusq; ad obiecta uti multis. Ad unum quidem tanquam ipse non peccaris, sed ignorante te aliquis aliorum: ad aliud uero tanquam tu minime sufficeres ad ea quae aliter faceret inhibenda, parus ille tecum potestatis: ad aliud tanquam alicuius alterius operis utilis gratia coactus fueris aliquid inconsultum tolerare. Multius autem sermo fieret, si uellem omnes defensiones enumerare. Nam & quibus nulla est defensio, neq; iusta, neq; conueniens,

hi confitentēs & deprecantes mitigant leſorum iras, alij in amentiam ætatis confugientes, alij in prauorum hominum colloquia, alij in magnitudinem imperij, alij in omnes ſeducentem cogitationis humanas fortunam. Ego tibi deponenti imperium, pollicor dilectorum omnium affuſuram obliuionem, reconciliationeſq; cum plebe tibi fore, ut in malis decentes. Sed uereor ne excuſatio tua iſta ſit, ne imperio decedas, neq; uerum ſit periculum: in numeris enim affuit deponentibus tyrannides nihil pati graue à ciuibus: ſiniq; ueræ cauſe ambitio & inanis gloriatio ſequens decori imaginem, & deſiderium exitialium uoluptatum, quas tyrannica uita afferunt. Si uero tu uis non ſimulacra & tenebras honorum atq; ſauitatum ſequi, ſed honoribus ueris perfrui, redde patriæ optimatum potentiam, & honores à paribus capias & amore a poſteris potiar: proq; mortali corpore immortalẽ gloriam nepotibus tuis relinque. Hi enim honores certi ſunt, & ueri, & qui auferri nequeant, gratioſiq; ac non pœnitendi. Virte gaudens animum ad bona patriæ, quorum quidem tu pars fuiſſe uideberis non minima, grauem tibi adimens potentiam. Facies autem exempla horum maiores tuos, cogitans quod illorum uirorum nemo unquam appetens tyrannicæ poteſtatis fuit, nec probroſis uoluptatibus corporis obediens. Hincq; illis eſt uiuentibus honos habitus,

bitus, sequiturq; mortuos à posteris laus. Te-
 stentur enim omnes eos potentie optimatum,
 quam cicctis regibus ciuitas nostra constituit,
 firmissimos exiisse custodes. Nih. lq; etiam uer-
 borum tuorum clarissimorumq; operum laet.
 Pulchra enim sacre prima tua ciuiliu operum
 fundamenta : magnasq; ipsa nobis uirtutis tua
 spes praebentia, quibus etiam consequentia te
 caetera agere postulamus. Redi rursus in natu-
 ram tuam fili Appi, electionemq; actionum in
 Republica. aristocraticus fias non tyrannicus.
 Fuge loquentes ad uoluptatem, per quos egressus
 es ex bonis institutis, & à recta seductus uia.
 Non enim habet rationem aliquam, ut à quibus
 malus ex bono factus es, fias ab eis rursus ex
 prauo utilis. Haec tibi sepe exponere uolui, solus
 cum solo colloquens, & te aliqua tanquam igno-
 rantem docere, aliquorum autem ut peccantem
 admonere. Fuiq; domi tuae non semel. Sed me ex
 adibus filij tui abegerunt, non esse tibi otium di-
 centes, sed alia quaedam agere magis necessaria.
 Si uero tibi erat aliquid pietate erga genus ma-
 gis necessarium, non forsitan iussi à te filij, sed per
 se ipsi cognoscentes me in congressu excluderunt.
 & uelim istud fuisse uerum. Res autem nunc me
 ea cogit in senatu dicere quae tunc uolebam tibi,
 postquam solum soli non licuit. Tempus enim fert
 ut dicantur pulchra Appi omnia & uilia co-
 ram hominibus potius quam nusquam. Reddente

autem te generi tuo debita, restor deos, quorum
 delubra arasq; communibus sacrificijs honora-
 mus Appij generis successores, geniosq; maio-
 rum, quibus post deos honores gratiasq; secun-
 das reddimus, ultraq; hos omnes terram que pa-
 trem tuum continet, fratrem meum, quod exhi-
 beo tibi animam & uocem meam optima con-
 sulens, proq; uiribus corrigens ignorantias tuas
 postulo, te non malum sanare malo, neq; plu-
 rium ipsum appetentem presentia amittere, nec
 ut paribus melioribusq; imperes, minoribus de-
 terioribusq; parere. Multa adhuc & de multis
 uolens dicere tecum dubito. Nam si te Deus du-
 cit ad meliora consilia, hac quoq; plura quam
 fuisset satis dixi: si uero ducit ad peiora, dice-
 rem etiam reliqua inaniter. Habetis patres &
 uos urbi presidentes sententiam meam, & de
 belli dissolutione, & de tumultuum in urbe cor-
 rectione. siq; aliquis meliora dicet uincant opti-
 ma. Hac cum dixisset Claudius multamq; spem
 senatui exhibuisset, tanquam deposituris magi-
 stratum decemuris Appius quidē nihil ad hac
 uoluit respondere. Ex alijs autem progrediens
 Marcus Cornelius: Nos, inquit, Claudi de pro-
 prijs utilitatibus ipsi cognoscimus, nihil tui con-
 sily indigentes. sumus enim in prudentissimo ata-
 ris statu, ita ut nihil differentium ignoremus: nec
 amicis indigemus, quibus si oportuerit, consi-
 liarijs utamur. Parce igitur rem faciens intem-
 pesti

pestimam, uir senior, nec egentibus consilio sententias afferens. Appium enim si alicuius admonere uolueris, aut quod uerius est maledicere, cum senatum egressus fueris maledicito: nunc autem de bello cum Acquis & Sabinis, qua de re uocatus es sententiã proferens, quid uideatur tibi dicito, atq; desine extra rem garrulans. Post hæc autem assurgit Claudius mæstus, plenosq; habens oculos lacrymarum, ac dicit: Appius ne responso quidẽ dignum cõsiliarium me patrum suum putat, aduersantem ipsum uobis. sed ut prius ades suas mihi clausit, etiam senatũ hunc inaccessibleẽ, quemadmodum ei uidetur, facit: siq; opus est uerum dicere, urbe ipsa expellor. Non enim possem eum amplius rectis uidere oculis, maioribus nostris indignum, tyrannicasq; emulantem iniquitates: sed assumens mea omnia & meos, ab eo iam ad Sabinos urbem habitaturus Regillum, ex qua nostrum est genus: moneboq; illic donec isti obtineant pulchrum istum magistratum. Vbi uero quæ diuino de hoc decemuiratu facta erunt (fient autem intra non longum tempus) tunc adero. & quæ quidem de me sunt talia. De bello uero patres hanc uobis sententiam affero, nequid de re ulla decernatis, donec ercentur magistratus. & his dictis, multamq; affictus à senatu laudẽ ex sententia generosa, libertatisq; amatricẽ, sedit. Post hũc autem assurgens Lucius Quintius Cincinnatus, &

Titus

Titus Quinctius Capitolinus, & Lucius Lucretius: subindeq; omnes presidentes senatui, sententia Claudij accesserunt. Qua ex re perturbati decemviri decrevere non amplius consiliarios ex aetate aut consilij dignitate euocare, sed ex familiaritatibus sodalitatibusq; suis. ac progrediens Marcus Cornelius citat Lucium Cornelium fratrem, qui Quinto Fabio V. bulano ter consuli collega fuerat, uirum promptum & acrem, nec ad civiles orationes non idoneum, qui assurgens hac dixit: Erat quidem istud patres mirabile, si aetatis huius homines, hi qui ante me sententiam dixerunt, presidereq; uolentes senatui, ex ciuilibus offensis irreconciliabiles haberent erga presidentes urbi inimicitias. Quos oportuit quantum fieri potuit cauere, & sensu optimo admonere iuuenes, ut de pulchris rebus certarent: ac non hostes, sed amicos ducerent de communibus bonis amulos. Multo autem est hoc adhuc mirabilius, si priuatas inimicitias ad res communes ciuitatis transferunt, maluntq; una cum inimicis perdi, quam seruari cum amicis: excessum quoq; quendam facientes dementiae, neq; procul à deorum offensa hi senatus presidentes nostri. Nam indignati quod petentes ipsos decemuiratum, quem nunc accusant, uicere qui uisi sunt magis idonei, bellum gerunt cum eis irreconciliabile. Et in hoc ueniunt fatuitatis, imò potius insanie, ut dum

mod

modo uiros istos apud uos crimentur, sustineant totam patriam euertere. Qui uastari uidentes ab hostibus regionem nostram, uidentesq; eos iamiam uenturos ad urbem (non enim multum est quod interiacet) cohortandi loco: excitandiq; iuuenes ad certamen pro patria, ipsis quoq; omni cum promptitudine ac studio, quantum uires talium patiuntur, patriæ opem ferentibus, de ornatu nunc uos Reipublicæ considerare æquum censent, magistratusq; creare nouos, & omnia potius quam inimicos nostros ulcisci. Nec hoc possunt intelligere, se sententias imò uota efferre impossibilia. Sic enim intucamini: Senatus fiet consultum de comitijs: deinde efferent id in populum decerni statuentes eis forum ab hoc tertium: quo enim modo fiet aliquid decernendum à populo uere firmum, nisi fiat ex legibus? Deinde ubi tribus tulerint suffragia, tunc senatum magistratus noui conuocabunt & de bello consultandum proponent? Per hæc autem comitorum tempora, tanta ipsa, si ad urbem hostes uenient, propinquabuntq; muris, quid agemus tunc Claudii? dicemus scilicet, expectate donec alios creemus magistratus. Persuasit enim uobis Claudius de re nulla alia consultare, neq; aliquid in populum efferre, neq; exercitus conscribere, nisi ante quod ad magistratus pertinet constituamus ut uolumus. Abite igitur & cum creatos consules aliosq; magistr

*magistratus audieritis, & parata nobis omnia
 opportuna ad bellum, tunc uenite facturi uerba
 de reconciliationibus: quandoquidem incepistis
 nos ledere, nihil ipsi à nobis passi: & quaecunq;
 per excursions damna nobis intulistis, ea omnia
 aestimata pecunijs, ut iustum est, capiemus.
 Agrestum autem nobis exitium non compu-
 tabimus. Neq; si qua mulier libera contumelia
 habita, aut per uiolentiam rapta est militem,
 neq; aliud quicquam intolerabile. Et illi ista
 promouantibus nobis recipiant, concedentesq; ci-
 uitati magistratus creare nouos, & opportuna
 ad bellum parare, tunc ueniant preces loco ar-
 morum ferentes. O ingentem horum fatuitatem
 quibus in mentem uenit talia delirare. Magnam
 nostram indolentiam, si dicentibus istis talia,
 non indignamur, sed audire sustinemus, tamquam
 de hostibus ac non de nobis ipsi patriaq; consul-
 tantes. Neq; tollimus è medio nugatores, cele-
 remq; decernimus uexate regioni opem, ac non
 armantes robur omne ciuitatis, ad illorum urbes
 castra ipsi ponimus. Sed manentes domi, de-
 cemq; obiurgantes uiros, magistratusq; nouos
 constituentes, deq; ciuili ornatu speculantes, ut
 per pacem, sinimus omnia regionis nostra ho-
 stium potestatis fieri. ad extremumq; in pericu-
 lum de seruitute urbisq; euerfione uenimus, bel-
 lum ire permittentes ad muros. Non sunt patres
 sanorum hominum hac consilia: nec ciuilis est
 prouid*

providentia, potiores publica utilitate ducere
 priuatas inimicitias: sed peruicacie intempe-
 stive inconsultaq; sunt infestationis, calamito-
 saq; inuidiae, quae non sinit possidentes eam tem-
 perantes fieri. Sed has harum peruicacias abire
 finite. Quae uero decreta urbi salutaria, uo-
 bisq; ipsis consulentibus conuenientia, terribi-
 liaq; hostibus futura sint, ego conabor dicere:
 Bellum aduersus Aequos Sabinosq; decernite:
 legionesq; cum plurima promptitudine sistinan-
 tiaq; conscribite, ad has uiasq; profecturas
 gentes. Cum uero finem uobis bellum pulcherrimum
 habuerit, reuersaq; fuerint in urbem co-
 pie, & pax facta, tunc de ornatu opportuno
 tempore Reipublicae speculemini. rationemq; de
 omnibus à decemuiris, quae in magistratu ege-
 rint, petitote: nouosq; create magistratus, ac
 iudicia constituite. proq; meritis unumquemq;
 cum iduestrae potestatis fuerit aestimate: haec
 discentes, quòd non rebus tempora, sed res ser-
 uiunt temporibus. Hac à Cornelio dicta senten-
 tia, assurgentes post eum omnes, praeter paucos,
 fuere illius opinionis. alij quidem necessaria &
 praesenti tempore conuenientia ista putantes es-
 se: alij uero declinantes, & colentes metu im-
 perij decemuiros. Erat enim & pars non mini-
 ma senatorum percussa magnitudine potestatis.
 Ubi uero plures dictae sunt sententiae, multoq;
 ceteros superare nisi sunt qui bellum decer-
 nebant,

nebant, tunc Lucium Valerium in ultimis illi
 evocarunt, eum quem dixi statim ab initio vo-
 lentem aliquid dicere, ab eis esse prohibitum.
 Isq; exurgens huiusmodi orationem habuit: Vi-
 detis patres horum decemvirosum insidias, qui
 me in principio non permiscent vobis dicere qua
 proposueram. Et nunc fecere mihi in ultimis di-
 cendi potestatem, cogitantes id quod quidem
 consentaneum est, quod accedens ipse etiam ad
 sententiam Claudij nihil prodero Reipublica,
 cum sit à paucis confirmata: aliamq; afferens
 sententiam, praeter eas quae ipsis dicta sunt, etiam
 si optima proposuero, frustra litium confusor
 ero. sunt enim facile numerabiles post me dicturi
 quidam, quos si etiam mihi omnes assentientes
 habuero, quid amplius fiet mihi, ne minimam
 quidem partem habituro sententiarum quae Cor-
 nelio assensere. sed non ego tamen ista suspi-
 cans dubitabo sententiam meam dicere. Quan-
 do enim audistis omnia, est in vobis optima eli-
 gere. De decemviratu igitur quemadmodum
 curet publica, quaecunq; optimus dixit Claudius,
 à me quoq; dicta existimate. Et quòd novos
 magistratus antè creari oporteat, quàm de bel-
 lo decernatur: etenim dicta sunt ab eo viro hac
 optime. Verum postquam conatus est Cornelius
 eam sententiam in impossibile adducere, multa
 interim futura ostendens civilis dispensationis
 tempora, existente iam in manibus bello, irri-
 dereq;

dereq; res conatur haud opportunis irrisioni-
 bus, quibus multos uestrū decipiens seduxit: ego
 uobis econuerso non impossibilem esse Claudij
 sententiam ostendam. Nam quod ea sit inutilis,
 dicere ne uituperantium quidem eam ausus est
 aliquis. ac docebo uos quemadmodum regio tu-
 ta fiat, & dent poenas qui sunt ausi eam affli-
 gere, ac quo modo patriam resumamus optima-
 tum potentiam: & hæc fiant admittentibus unā
 omnibus qui sunt in urbe, neq; aliquo in contri-
 rium uolentie agere, nullum ego demonstrans uo-
 bis sapientiam, sed gestarum à uobis ipsis re-
 rum exempla afferens. Vbi enim experimentum
 docet quid conferat, quid illic opus est specula-
 tionibus? Meministis ab eisdem gentibus uires
 aliās ut nunc in nostrum, aliās in agrum eodem
 tempore sociorum nostrorum irrumpere, C. Nau-
 tio & L. Minucio C O S S. nonus puto ab hoc
 siue decimus est annus. Tunc igitur mittentibus
 uobis ad utraq; has gentes multam bonamq;
 inuentutem, alteri consulum coacto includere
 exercitum in locis asperis, nihil agere prorsus
 licuit. Sed obfusus est in uallo, eratq; idem in pe-
 riculo, ne penuria cibariorum caperetur. Nau-
 tio autem confidenti aduersus Sabinos, neces-
 sarium erat configere cum eis assidue, neq; col-
 lege poterat laboranti opem ferre. Eratq; illud
 non obscurum, quod direpto aduersus Aequos
 exercitu, nec is qui erat Sabinis oppositus satis

restitisset cocuntibus utrisq; gentibus. Talibus
 igitur periculis urbem circumstantibus, nec con-
 cordibus intra muros ciuibus, quod auxilium
 inuenistis? de nocte ipsi media in sinarum con-
 uenientes, id quod quidem res omnes inuenisse
 confisum est, & labentem in infelicem casum
 urbem erexisse, magistratum creastis, unum belli
 pacisq; donum, omnes alios extinguentes. Et
 ante diem designatus est dictator Lucius Quin-
rius, is qui optimus, nec ille quidem tunc in ur-
 be, sed in agro agens. Quis uero post hæc fuerint
 eius uiri opera, scitis probe, quod uires idoneas
 statim parauit, periclitantemq; liberauit exer-
 citum, deq; hostibus poenas sumpsit, ducem co-
 rum etiam captiuum ducens. & hæc omnia ille
 intra quatuordecim dies tanquam modo confi-
 cians, & siquid aliud conquassatum erat in re-
 publica restituens, securus facesq; deposuit: neq;
 prohibens tunc quicquam fuit, nos uelentes uno
 die magistratum creare nouum. Hoc igitur
 exemplum imitantes oportere puto nos, quando
 nihil aliud possumus, dictatorum antequam hinc
 exeatis dicere. Nam si hoc tempus præterimus
 non congregabunt decem uiri nos amplius con-
 sultaturos de re aliqua. & ut fiat ex lege no-
 bis dictatoris dictio, interregem nos creare aequi-
 censio, eligentes maxime idoneum ex ciuibus
 (ut est nobis consuetum) quando neq; interreges
 neque consules, neque ullum alium legitimum
 (ut

(ut nunc est res) magistratum habetis. Nam his quidem uiris praterijt magistratus tempus fascesq; eis lxx aufert. Hæc sunt patres, quæ uos ut agatis admoneo, & utilia & possibilia. Ea uero quam Cornelius introducit sententia, dissolutio expressa est potentia optimatum. Nam si semel hi decem ex hoc prætextu belli, domini armorum fiant, uereor quidem ne eis aduersum nos utantur: etenim nolentes illi fasces deponere, arma scilicet deponent? Hæc igitur cogitantes, caute istos homines, & eorum prouidete fraudi. Est enim melius prouidentia, quam pœnitentia. Estq; prudentius malis uiris non credere, quam qui ante crediderit, accusare. Hanc sententiam enuntiante Valerio gratiosam pluribus, ut ex uoce ipsa coniectare facile erat: postq; illum assurgentibus, erat enim pars senatus ea iuuenum reliqua, hæc esse optima existimantibus, præter paucos: postquam omnes declararunt sententias suas, oportebatq; consulta finem capere, postulabat Valerius, ut decem illi proponerent rursus disceptationem. rogantes iterum senatores omnes sententiam. & hæc dicens erat multis senatorum, uolentibus retractare sententias priores, obsequens. Verum uolens Cornelius permittere decem uiris ducatum belli, acriter repugnabat, iudicatum esse dicens iam rem, & habere finem legitimum latis omnium sententijs. Numerariq; eis uolebat,

bat, nec agi quicquam noui amplius. Hæc cum ab utroq; dicerentur multa ambitione & clamore, & senatu dissidente ad utramq; partem: uolentibus alijs corrigi inornatum illius administrationis Valeriumq; adiuantibus: alijs uero peiora eligentibus, & eis qui sibi pericula ex mutatione status fore suspicabantur Cornelio assentientibus sumentes causam decemuirum agendi quicquid uellent turbationẽ senatus, ad Cornelij sententiam accedunt. Atque progrediens unus eorum Appius, de bello inquit aduersus Aequos & Sabinos cognituros conuocauimus uos patres, potestatemq; fecimus dicendi uolentibus omnibus à primis usq; ad nouissimos, uocantes quemq; suo loco. Tribus autem pronuntiatas sententijs differẽtibus, Claudij, Cornelij, ultimiq; Valerij, indicastis de eis uos reliqui. Declarauitq; unusquisq; audientibus omnibus, cui sententiæ accederet. His autem omnibus ex lege peractis, postquam pluribus uestrum uisus est Cornelius optima proposuisse, declaramus hunc uincere, demonstratamq; ab eo sententiam scribentes efferimus. Valerius autem & qui cum consentiunt, quando ipsi consulari potientur potestare, causas finem iam habentes, iniudicatas faciant, si hoc eis placuerit, & probata à uobis omnibus consilia irrita cõstituant. & his dictis iussuq; scriba eligere senatusconsultũ in quo decretum erat, ut conscriptionem exercitus belliq; duc

ducatum assumerent decemviri, cōcilium dissol-
 uit. His ex rebus decemviratus sodalitatis ho-
 mines, & severi, & feroces extabant, tāquam
 cæteris superiores facti, & qui ne sibi adimere-
 tur potentia persequerentur, postquā fiebant semel
 armorum domini. Qui vero optime de republica
 sentiebant, moesti ac territi, nullius amplius rei-
 publicæ partis futuri domini dividebantur in
 multas partes: natura quidem magis de generis
 hominibus, coactis omnia victoribus concedere,
 seque addicere in sodalicia decemviratus: minus
 autem trepidis, assistentibus cura reipublicæ, &
 ad minime curiosam sollicitamque se accommo-
 dantibus vitæ: eis vero quibus inerat plurimum
 generosi moris sodalitates proprias comparan-
 tibus, conspirantibusque inter se ad custodiã sui,
 statusque illius mutationem. Harum autem sode-
 litatum duces erant, primi ausi in senatu dicere
 de dissolutione decemviratus, L. Valerius, &
 Marcus Horatius, munientes illi armis domos
 suas, & custodiam famulorum firmã, & clien-
 tum circa se habentes, ita ut nec violenti ali-
 quid pati possent, nec reprehendi timiditatis.
 Quicumque vero neque colere superiorum potesta-
 tem vellent, neque quicquã reipublicæ convertere,
 neque vitam sine negotio quietam vivere videba-
 tur pulchrum, nec pugnare pro viribus facile,
 quandoquidem delere velle tantam potentiam,
 stultum videbatur, urbem relinquebant. horumque
 C C 3 dux

dux uir illustris erat Caius Claudius, Appij
 principis decemuiratus patruus, promissa seruans
 quæ in senatu fecerat fratris filio, quando postu-
 lans ut potestatem deponeret, ei nõ persuasit. Se-
 cutus aq; est cum multa amicorum, multa aq; cli-
 entum turba. Hocq; incipiente, alia etiam ciuilibus
 multitudo non iam furtim aut pauci simul, sed
 aperte & gregatim relinquebant patriam, du-
 cētes secum uxores & filios. Decem autem uiri
 agre ferentes ista, primum quidem prohibere ni-
 rebantur, claudētes portas, & homines aliquos
 corripientes. deinde eos inuasit timor, ne prohi-
 biti ad uim conuerterentur: uisimq; est rectum
 consilium, sibiq; melius, extra pedes inimicos
 esse, quam permanentes se conturbare. Reseruan-
 tesq; portas permisissent abire qui uellent. Se-
 des uero eorum & sortem & alia quæcunq; in
 fuga ferri non possent, referentes id delictum in
 desertionem exercitus, uerbo publicabāt: re au-
 tem uera auicis suis tanquam à populo empta
 largiebantur. Hæc uero crimina aditæ priori-
 bus multo infestiores erga decemuiratum fecere
 & patricos & plebeios. Sed si tamen nihil
 esset peccatum ultra supradicta, uidentur mihi
 illi multum tempus permansuri fuisse in eadem
 potestate. Nam custodiens potestatem eorum
 seditio manebat adhuc in urbe, ob multas cau-
 sas & per multa aucta tēpora, propterq; eam
 gaudebant utriq; mutuo alterorum malis. Ple-
 beij

beij quidem uidentes patriciorum spiritus deic-
 ctos, nulliusq; rei amplius senatum dominum.
 Patricij uero cernentes libertatem plebeciorum
 amissam, nec uim ipsos habentes minimam, ex
 quo eis tribunitiâ potestatem decemuiri ad-
 merant. Verum illi arrogantiâ utentes multa
 ad utramq; partem neq; belli moderati, neq; do-
 mu temperantes, concordés omnes fieri coegerunt,
 ac dissolui sibi imperium, quanquam propter
 bellum arma adepti essent. Ultima autem pec-
 cata eorum ob quæ perditum sunt à plebe (hanc
 enim maxime insectantes exacerbabant) fuerunt
 talia. Post decretum de bello prope conscri-
 bentes exercitum, diuidentesq; eum trifariam,
 in urbe duas reliquerunt legiones, custodiae co-
 rum causa qui intra muros permangebant, qua-
 rum erat dux Appius decemuiratus princeps,
 & cum eo Sp. Oppius. Tresq; alias habentes hi
 duces, eduxerunt aduersus Sabinos, Quintus
 Fabius & Quintus Petilius, & M. Rabolenus.
 Reliquas autem accipientes Marcus Corne-
 lius, & Lucius Minucius, et Marcus Sergius,
 & Titus Antonius. & ultimus Casus Duil-
 lius, ad bellum aduersus Aequos sunt profe-
 cti. Militabant autem cum eis Latini, & ab
 alijs socijs auxilia non pauciora illi civil: mul-
 titudine. Sed nihil eis tamen ad uictum cessit.
 Tantas namq; ducentes eos copias domesticas,
 tantas socias, contemnentes hostes, quia nuper

collecti essent qui militabant, castra propius eos
 posuere. Commeatumq; eisdem dispositis per iti-
 nera insidijs auferebant, exeuntesq; ipsos pabu-
 latum excipientes illi affligebant: ac si quando
 equites cum equitibus ad manus uenirent, &
 pedites cū peditibus pugnantes ex acie, ex omni
 parte superiores Aequi discedebāt, male spōte
 agentibus non paucis Romanorū in congressi-
 bus, neq; ducibus suis parentibus, neq; ire aduer-
 sus hostes uolentibus. qui uero aduersus Sabi-
 nos militabant, minoribus uexati malis ultero
 uallum relinquere cogitarūt. Deq; media nocte
 exercitum excitantes abduxerunt ex hostili in
 agrum suum, fugæ similem facientes profectio-
 nem illam: donec ad urbem Crustumeriam haud
 procul Roma distantem aduenere. At qui in
 Algido regionis Aequorum castra posuerāt,
 multas plagas accipientes ab hostibus & per-
 stare uolentes in arduis, tanquam damna cor-
 rectori, miserabiles res passi sunt. Nam irrucit-
 tes in eos hostes, & qui pro castris stabant de-
 turbantes, supergressi sunt munitiones. Atque
 uallum occupantes, paucos quosdam resistentes
 interfecere: plures uero persequentes ipsi perdi-
 dere. Seruati autē ex fuga uulnerati ex eis pars
 maior & amissis armis propè omnes, deuen-
 erunt in urbem Tusculum. Tabernacula namq;
 eorum & iumenta & pecunias & famulos o-
 mnemq; apparatus belli hostes diripuerant. *ubi*
uero

uero sunt hæc nuntiata in urbe, quicunq; erant
 inimici decemuiratus, & qui prius occulti abane
 odium, tunc se detegebant, gaudentes malis du-
 cum actionibus. Eratq; iam circa Horatiũ &
 Valeriũ manus ualida, quos esse dixi optimatũ
 sodalitaris duces. Appius autem & Sp. sug-
 gerebant collegis, qui in exercitu erant, arma,
 & pecunias, & frumētum, & cetera quorum
 indigebant, publica simul & priuata multa cũ
 superbia capientes: & in locum amissorum de-
 ligentes ex omni tribu qui possent ferre arma eis
 mittebant, diligentemq; adhibebant in urbe
 custodiam occupantes locos eius opportunissi-
 mos, ne se laterent mouentes aliquid qui cum
 Valerio conspirabant: admonebantq; collegas
 duces exercituum per arcanos nuntios, ut ad-
 uersantes sibi perderent: clam illustres quidem
 homines, palam uero eos quorum minus futurũ
 esset sermonis, causas semper aliquas afferentes
 ut uiderentur iuste mortui. Atq; fiebant ista.
 Alij enim ad excursions ab eis missi, alij præ-
 sidio adducentibus com meatum, alij ad alios
 usus bellicos destinati extra castra cum fuif-
 sent, nusquam amplius uidebantur. Humillimi
 uero aut fugæ cogitate insimulati, aut delatio-
 nis ad hostes arcanorum, aut ordinum inobser-
 uationis, palã ad terrorem cæterorum perdeba-
 tur. fiebatq; duplex militum exitiũ: familiarĩũ
 quidem decemuiris, in prælijs aduersus hostes

occisorum: & eorum qui optimatum constitutionem euperēt, sub ducibus amissorum. multaq; etiā in urbe talia ab Appio & à collega eius perficiebantur. Atq; aliorum quidem, quāquam plurimum interemptorum, minus fuit in multitudine sermonis: unius autem plebciorum illustrissimi, & qui plurimas in rebus bellicis demonstrarat uirtutes, mors crudelis & impia perpetrata in alero exercituum ubi erant tres duces, omnes illic stantes paratos ad rebellionem fecit. Erat enim qui occisus fuit Siccus, is qui in pugnis decertarat centum & uiginti, ferens ex omnibus præmia fortitudinis: quem absolutum iam per ætatem militia dixi ultero belli aduersus Aequos participē esse uoluisse, octingentorumq; hominū cohortem expleto ex quoq; legibus militia tempore, ob beneuolentiam eorum in se adduxisse. Cum quibus missus ab alero consulum ad castra hostium oppugnanda, in euidens ut uidebatur omnibus exitiū, uallim cepit uniuersaq; uictoria consulibus causa exiit. Hunc uirum multos spargentem sermones in urbe aduersus duces exercituum, ut ignauos & imperitos belli, uolens Appius quamprimum tollere, in colloquia eum prouocat humana. uolbatq; ipsum perquirere de ijs que fierēt in exercitu, & quemadmodum possent corrigi errata ducum, dicere ipsum hortabatur. Postremoque persuasit ei ut in castra iret ad Crustum

mer

meriam posita, potestatem habens legati. Est enim omnium sacratissimum & honoratissimū apud Romanos legatus: potestatem & vim habens imperantis, inuiolabilitatemq; & uenerationem sacerdotis. Vbi uero in castra uenit, suscipientibus eum communiter ducibus & rogantibus ut commilitaret remanens, & iam dona quedam dantibus ipsis ei, aliaq; pollicentibus deceptus ille ab hominibus improbis prestigijsq; uerborum, nesciens quod ista insidiosè fierent, uir militaris morumq; simplicium, cum alia suasit eis quaecunq; esse putabant utilia: tum primum omnium, ut transferrent castra ex suo agro in hostilem admonerat, iacturatus narrans quas facerent eo loco confidentes, & enumerās emolumenta quaecunq; castra transferentes habituri essent. illi autem admonitiones se iucunde suscipere simulantes: Et cur, inquiunt, non tu huius motionis castrorum dux es? locum anse speculatus uallē opportunum? Habes enim eorum peritiam toties ipse militans, & nos tibi cohortem dābimus electorum iuuenum leuis armaturae: aderitq; tibi propter aetatem equus & armatura tantos uiros decens. Suscipiente autem negotium Siccio ac petente leucis centum electos, nullam moram interponentes illi emittunt eum, nocte adhuc durante, & cum eo centū illos eligentes ex amicis suis scelestissimos, quibus mandant ut trucident eum uirum, mercedem magnā

cadis

cedis pollicentes. Vbi uero discedentes à castris
 uenerunt in tumulosum locum & angustum,
 diff. cilemq; propter asperitatem riparum tran-
 siri equo nisi gradatim uadenti: signum dantes
 inter se. cateruam faciunt, ut regressuri in cum
 conferti. Famulus autem subscutarius quidam
 Siccy bell. strenuus, suspicatus eorum mentem,
 index fit domino. Atq; ille ubi se conclusum
 uidit in loco arduo, in quo non poterat ui equū
 agere, desilit, ac stans in rupe, ne se circumire
 possent, solum habens subscutarium ueniētes cos
 expectat. facientibusq; omnibus in se impetum
 multis ipsis, circiter quindecim eorum interficit,
 bisq; totidem uulnerat. uidebaturq; ceteros etiā
 occisurus pugnans si obuij processissent. Illi autē
 intelligentes quā inexpugnabile quiddam hoc
 esset, & quod nunquam aggredientes eum ca-
 perent, manum amplius conferere desierunt. atq;
 distantes longius, iaciebant alij in eum iacula,
 alij manum implentes lapides, alijq; fustes.
 quidam autem progredientes ex transuersis
 rupibus, & supra caput eius facti, petras ma-
 ximas superne deuoluebant, donec tandem mul-
 titudine ex opposito iactorum ac superne de-
 missorum gravitate eum confecerunt. Taliq;
 igitur Siccus potitus est fato. Qui uero eadem
 peregerant, redeuntes in castra, sauciosq; addu-
 centes, sparsere sermonem, quod apparens eis
 hostium cohors, Siccium interfecerat, & cete-
 ros qui

ros qui in eam primi incidissent. & quod uix
 ipsi multis uulneribus acceptis effugerant: uide-
 banturq; illi omnibus dicere credibilia. Sed non
 latuit tamen id facinus, quamuis facta eade in
 solitudine, nullumq; ea habente indicem, fato
 ipso non permittente, mortaliaq; omnia inspec-
 tante iudicio, coargutumq; est scelus ipsum in-
 dubitabilibus coniecturis. Nam qui in castris
 erant putantes hunc uirum dignum publica se-
 pultura, & honoribus ultra ceteros excellenti-
 bus, propter multa quidem alia, maxime uero
 quia legatus ipse, perq; etatem à bellicis certami-
 nibus liber, in periculum tamen se uolens pro
 communi utilitate dederat, decreuere conuenien-
 tes in unum ex tribus legionibus egredi ad in-
 quisitionem corporis, ut cum multa securitate et
 honore referretur in castra. Concedentibusq;
 istud eis ducibus metu, ne quam exhiberent de
 se suspicionem, pulchritudini ipsi consilij con-
 uenientiq; aduersantes officio: captis armis
 exire. Et ubi uentum est ad locum, ut uiderunt
 neq; syluos neq; ualles neq; locum quenquam
 alium communiter opportunum insidijs, sed &
 nudam & illustrem & angusti transitus ru-
 pem, suspicati sunt quamprimum quod gestum
 erat. Postea accedentes ad mortuos, ut uidere
 proiectum sicciuum, ipsum minime spoliatum,
 sicq; ceteros: mirabantur si uidentes inimicos
 hostes neq; arma ademissent eis, neq; ipsos spo-
 liassent.

liassent. perscrutantesq; circum omnia, ubi nul-
 lum equorum aut hominum uestigium inuene-
 re, præter ea quæ in uia erant, immachinabilem
 rem putarunt, apparuisse illis hostes non appa-
 rentes sibi, tanquam uolucres uolantes aliquas
 suauiter. Superq; omnia ista & cætera maxi-
 mum eis argumentum uidebatur non occisi uiri
 illius ab hostibus, sed ab amicis, quòd nullus
 hostium mortuus inueniretur. Neq; enim puta-
 bant inultum mortuum esse Siccium robore &
 animo constantissimum, neq; subscutarium &
 alios cum eo cadentes, præsertim gesta ad ma-
 nus pugna. Coniectabant autem istud ex uulne-
 ribus quæ multa habebat Siccium, alia lapidi-
 bus crassis, alia iaculis, aliâq; gladijs: sicq;
 subscutarius: interemptiq; ab illis omnes, gla-
 dijs aut lapidibus aut iaculis: sagitta autem
 apparebat nulla. Indignatio deinde secuta est
 omnium & clamor, multusq; comploratus. &
 ubi defleuerunt hanc calamitatem, attolentes
 mortuum deferentesq; in castra, multa in duces
 conuitia iaciebant. Postulabantq; maxime ut
 ex lege militari homicidæ necarentur: siq; mi-
 nus, saltem iudicium eis traderent. Erantq; mul-
 ti uolentes eos accusare. Vbi uero non exaudie-
 runt duces, sed eos uiros occultarunt, distule-
 runtq; iudicia, dicentes Romæ ea daturus uolen-
 tibus accusare: cognoscentes illi esse ducum has
 insidias. Siccium quidem sepeliere, elationem
 facientes

facientes illustrissimam, rogumq; cumulantcs
 maximum. Alia quoq; pro uiribus inuitantes,
 que in supremum honorem ferri uiris strenuis
 lex uult. A decemuiratu uero ydem alienati
 sunt omnes, deq; defectione cogitabant. Apud
 Crustumeriam igitur & Fidenas exercitus
 propter Siccij legati mortem presidentibus ini-
 micus erat. Cōfidens uero in Alcido Aequo-
 rum regionis aliter, & que in urbe erat multi-
 tudo omnis, bellum cum eis ob has causas ges-
 sit. Vir plebeius L. Verginius nemine in rebus
 bellicis deterior, cohortisq; habens cuiusdam du-
 catum, in quinque illis legionibus statutus aduer-
 sus Aequos militantibus, filiam habebat o-
 mnium Romanarum uirginum formosissimam,
 patriumq; screntem nomen, desponsam Icilio
 unius uirorum tribuniciorum Icilio filio, qui pri-
 mus constituit tribuniciam potestatem &
 accepit primus. Hanc puellam cum spectasset
 iam nubilem Appius Claudius decemuiratus
 princeps, legentem in ludo literarum (erant
 enim puerorum ludi tunc circa forum) statim
 captus est pulchritudine puelle. adhuc magis
 extra sensus fuit, coactus sepe ludum præter-
 gredi uictus iam affectu. Cumq; eam non posset
 sibi matrimonio coniungere iam nuptam alicri,
 ipsiq; etiam uxorem habens, nolensq; præterea
 plebeij generis uxorem capere, ob dispiciensiam
 conditionis eius, præterq; legem quam ipse in
 duod

duodecim tabulis scripserat: primum quidem co-
 natus est corrumpere puellam donis, mittens ali-
 quis semper ad nutrices eius sceminas (erat
 enim orbata matre puelli) ac dans multa, plu-
 raq; datis pollicens. Inhibuerat autem tenta-
 tibus nutrices sceminis, ne offerrent quis puella
 amator esset, sed esse unum tantum dicerent ua-
 lentium bene quibus uellet maleq; facere. Vbi
 uero nihil eis persuasit, sed maiore quam prius
 custodia septam uirginem animaduertit, inflam-
 matus ex affectu cogitauit impudẽtiorẽ uiam.
 Ac summittens ex clientibus suis quendam M.
 Claudium, hominem confidentem & ad omne
 ministerium paratum, narrato ei affectu suo,
 & edocto eodem quascunq; ipsum agere uellet
 & dicere, emittit eum ducentem secum complu-
 res impudentissimorum hominum. atq; ille ad-
 ludum ueniens puellam capit, uolebatq; palam
 per forum eam abducere. Clamore autem exor-
 to, multaq; concurrente turba, prohibitus du-
 cere quò uellet puellam, uadit ad magistratum.
 Sedebat autem solus in tribunali tunc Ap-
 pius, querens pecunias ac ius dicens indigentibus.
 Volente itaq; eo ducere, clamor undiq; &
 indignatio erat ex circumstante turba, postu-
 lantibus omnibus expectari donec uirginis co-
 gnati adessent. Iussitq; Appius sic fieri. Bre-
 uiq; affuit auunculus puellæ P. Numitorius,
 amicos multos & cognatos secum ducens, uir
 ipse

ipse inter plebeios clarus: neq; multo post spon-
 sus Icilius manum ipse quoq; circum se habens
 iuuenum plebeiorum firmam. Isq; ubi tribunal
 adijt anhelans adhuc attollensq; uocem iube-
 bat illum dicere, quisnam esset ausus tangere
 puellam ciuem, & quid sibi idem uolens. Silen-
 tio autem facto, M. Claudius is qui puellam ce-
 perat huiusmodi orationem habuit. Nihil à me
 nec proteruum nec uiolentum gestū est in puel-
 la Appi claudi, sed dominus ex lege duco: ac
 quemadmodum hæc mea sit discite. Est mihi fa-
 mulam paterna ualde diu seruiens, huic prægnan-
 ti uxor Verginij familiari eidem & se aduenti
 persuasit, ut si pareret traderet sibi infantem.
 Eaq; seruans promissa cum enixa esset hanc fi-
 liam apud nos, finxit peperisse se abortum, tra-
 diditq; infantē Numitoria, quæ eam sibi sub-
 dens educauit, filiorum ipsa neq; maris neq;
 scemina mater alicuius. Latuerunt autem prius
 hæc me, quæ nunc per iudicium cõperi: habeoq;
 huius rei testes multos & bonos, perscrutatusq;
 ipse famulam, ad cõmunem legē omnibus confu-
 gio, quæ nõ subdentium sed matrum esse filios iu-
 stum censet, liberarum liberos, seruarum seruos,
 ipsos sequentes dominos quoscunq; matres corū
 habeant. Per hanc igitur legem postulo serua
 meæ filiam abducere, iudicium subire uolēs: siq;
 aliquis sibi eam uendicet, uades dare idoneos si-
 stendi eam ad iudicium. si uero celerē uult ali-
 quis

quis fieri cognitionē, sum paratus ad dicendam sub testatim causam, neq; corpus uadare, aut rebus alijs dilationes afferre. Vtram uero uelint isti harum electionum capiant. Hac cum dixisset Claudius multis additis precibus ne deterior aduersarijs fieret: quia cliens ei erat, & fortune homo humilis: suscipiens sermonem auunculus puellae, & pauca dicens eaq; ipsa ad magistratum dici cōuenientia: patrē esse ait puellae ex plebejs hominibus Verginium, absentem ipsum militatēq; pro patria: matrē uero fuisse Numitoriam, suam ipsius sororem, sceminam pudicam & bonam, eamq; non multis ante annis mortuam, educatamq; esse uirginem uti liberam & ciuem deceat, atq; nuptam secundum leges esse eam Icilio, finemq; iam habiturū fuisse matrimonium, nisi bellam cum Aequis citius extitisset. cumq; essent anni haud minus quindecim praeteriti, intra hoc tempus nihil tale unquam dicere aggressum esse ipsis Claudium. postea uero quam nubilis puella, uiroq; matura fuerit, & excellere uideatur forma, tunc uenire amantem ipsum, impudentissimam confingentē calumniam, non à se ipso, sed ab homine putante sibi cupiditatem omnem quoquo modo ceteros gratificari oportere. Licet igitur de filia defensurum esse patrem inquit ipsum, cum uenisset, ab exercitu: corporis autem uendicationem, quā opus esset fieri secūdū leges, ipsum se praesturū.

qui

qui sit puellæ auunculus, iustaq; sibi, arbitrius, ni-
 hil postulans neq; extraneum neq; quod nõ sit
 iustum ceteris Romanis, dari, nisi etiam iustum
 sit dari omnibus hominibus, cum ducatur cor-
 pus aliquod in seruitutem ex libertate, non au-
 ferentẽ aliqua libertatẽ, sed custodiuntẽ ipsam,
 dominum esse corporis usq; ad finem iudicij.
 Dixitq; multas ob causas conueniens esse Ap-
 pio, ut custodiret hoc iustum: primũ quia hanc
 legem ipse simul cum alijs in duodecim tabulis
 scripsisset: deinde quia esset idem decemuiratus
 princeps, superq; his decemuiratum cum consu-
 lari tribuniciãq; potestate sumpsisset, cuius o-
 ptimum opus est imbecilibus deservisq; civibus
 opem ferre, postulabatq; ut confugiens ad se
 virginis miseretur, iam pridem matre orbatæ,
 desertæq; etiam nunc à patre, in periculoq; posi-
 ta, non pecuniarum patrimonialium amitten-
 darum, sed & uiri & patriæ, & (quod maxi-
 mum uidetur esse humanorum bonorum) corpo-
 ris proprij libertatis, destensq; contumeliam in
 quam tradenda esset puella, multamq; commo-
 uens astantium commiserationem, de tempore
 postremo litis hoc dixit. Quandoquidem finem
 eius celerem uult Claudius, dicens nihil se iniu-
 ste egisse annis iam quindecim clapsis: aliquis
 quidem alius decertans de rebus tantis, acerba
 sibi pari uideretur, indignareturq; ut uerisimile
 est, nisi obtineret postulans, facta pace, & cum

reuersi essent omnes qui nunc sunt in exercitu,
 defendi tunc causam, cum & testium & ami-
 corum esset. & indicum litigantibus utrisq;
 copia: res ciuiles & moderatas proponens rei q; pu-
 blicæ Romane consuetas. Sed nos, inquit, ora-
 tionum non indigemus neq; pacis neq; turbæ a-
 micorum aut indicum, neq; rem in tempora iu-
 dicialia differimus. sed & in bello & in penu-
 ria amicorum, & sub non equis iudicibus to-
 lerabimus subito defendere, tantum à te peten-
 tes tempus Appi, quantum sit sufficiens puella
 patri ab exercitu reuerso, ad deplorandis foreu-
 nis proprias, & per seipsum litem defendere.
 Talia dicente Numitorio, turbâq; circumstante
 clamore significante illum iusta postulare, con-
 tinens se parumper Appius: Ego, inquit, legem
 non ignoro de uadatione ductorum in seruitutē
 positam, quæ non sinit esse corpus apud auferen-
 tes usq; ad finem litis: neq; eam quam ego scri-
 psi dissoluerem unquam uolens. tamen illud iu-
 stum puto, duo cum sint uendicantes hoc corpus
 sibi, dominus, & pater, si uterq; adesset, patrem
 tenere corpus usq; ad iudicium: sed quando ille
 abest, dominum id abducere, uades dantem ido-
 neos sistendi illud ad magistratum, cum pater
 eius affuerit. De uadibus autem & aestimatio-
 ne, ac ne ulla uos re sitis inferiores in causa, ego
 multam Numitori adhibebo prouidentiam: si d-
 nunc puellam trade. Hunc tunc finem inferente
 Appio,

Appio, multus fiebat fletus super uirgine à circumstantibus eam sceminis & plangor, multusq; clamor & indignatio à circumstante tribunali turba. Ducturus uero sponsam Icilius se inferit ei, & dicit: Non me uiuo Appi abducet hanc aliquis. sed si uideretur tibi legem solucere, iusta cõfundere, libertatemq; nobis auferre, ne nega amplius exprobratam uobis tyrannidem: sed deciso mihi collo & hanc abduc quocũq; uideretur tibi, & uirgines mulieresq; ceteras: ut intelligant iam aliquando Romani se pro liberis seruos factos, nihilq; illi deinceps fortuna sua maius sentiant. Quid adhuc differs? ac non sanguinem meum ante tribunal tuum coram omnium oculis fundis? scito tamen hoc clare, quod aut magnorum malorum Romanis, aut magnorum bonorum initium mors mea erit. Adhuc autem loqui uolentem iussi à magistratu lictores arcebant eum à tribunali, ac parere iudicatis iuebant: uolebatq; Claudius puellam capiens abducere, uunculo sponsoq; obsistentibus. Uidentes autem luctum miserabilem qui tribunal circumstabant unà omnes exclamarunt: nulliusq; momenti ducentes potestatem superioris, contēdunt obuiam uiolatoribus: ita ut incursum eorũ timēs Claudius uirginē dimitteret, & sub pedes ducis cõfugeret. Appius autē à principio perturbatus, efferatos omnes uidēs, dubitauit diu quid agi oporteret. Deinde Claudio ad tribunal uocato,

Et cum co pauca collocutus ut uisum est, signi-
 ficans circumstantibus ut quiescerent, dicit ta-
 lia: Ego plebeij cautionem de uadatione corporis
 per Claudium, postquam uideo uos exasperatos
 ad hanc declarationem, omitto: uolensq; grati-
 ficari uobis, persuasi clienti meo, ut sinat cognat-
 os uirginis uades dare donec pater eius adsit.
 Abducite igitur Numitori puellam, & uadi-
 monium sistendi eam in crastinum firmate. Suf-
 ficit enim uobis hoc tempus ad nuntiandum ho-
 die Virgino, & cras intra trium aut quatuor
 horarum spatium ad adducendum è castris eum.
 Percontibus autem eis plus temporis, nihil am-
 plius respondens surrexit, tolliq; sellam iussit.
 Atq; ubi è foro abiit mæstus & per afflictum
 furens, cogitauit non amplius tradere cognatis
 uirginem: sed quando illa per uadationem pro-
 ducta esset, ut eam abducere maiorem sibi custo-
 diam assistens ne à turbis uiolaretur, ac loca cir-
 cum tribunal ceteruis sodalium clientumq; pra-
 occupans. & ut honesta cum accusatione hoc
 ageret, nõ adueniente ad uadimonium patre, dat
 fidissimis equitibus epistolam in castra, mittens
 eos ad Antonium legionis ducẽ in qua milita-
 bat Virginius: postulansq; ut eũ detineat in di-
 ligenti custodia, ne se lateat de filia audiens fu-
 giensq; è castris. Cæterum præueniunt eum præ-
 mussi ab alijs usq; ab incipiente controuersia ne-
 cessarij puellæ, Numitorij filius fraterq; Icilij,
 egreg

egregia indolis adolescentes, iuueniliſq; pleni im-
 petus effuſis habenis ipſi adigentes flagellus equos,
 ſiſtantesq; iter & Verginium de his qua age-
 rentur certiorẽ faciẽtis. Ille autẽ ueram cau-
 ſam celans Antonium, neceſſarij q; ſui arcti cu-
 iuſdam mortẽ ſe audiuiſſe fingens, cui ſunus &
 ſepulturã procurare oporteret ipſum ex lege, di-
 mittitur circiter lucernarũ accenſiones. Pergitq;
 unã cum iuuenibus per uias alias, timens perfe-
 cutionem ab exercitu ſimul & ab urbe: quod
 etiam cœnit. Nam accipiens Antonius epiſto-
 lus circiter primã uigiliam, emiſit aliam ad cõ-
 prehendendum cum equitum: & ex urbe emiſſi
 alij tota nocte obſeruauerunt ab exercitu ſeruen-
 tem uiam. Vbi uero nuntiauit quidam Appio
 ueniſſe Verginium, extra ſenſum factus affuit
 ad tribunal magno cum comitatu perq; cognato-
 ros produci puellam iuſſit. quod cum factum ef-
 ſet, illiq; adueniſſent, Claudius eoſdem ruruſ ſer-
 mones percurrit: poſtulans fieri iudicem eius rei
 Appium, nullam ipſum interponentiẽ moram:
 cum & iudex adieſſet, & teſtes, familiamq;
 ipſe traderet. in quibus omnibus multa inerat
 ſimulata miſeria, ſi non æquis potiretur iuribus
 ut antea fuerat, quia cliẽs eſſet Appij Clau-
 dius. multa q; adhibebatur adhortatio, ut non
 ille miſeriora dicentibus, ſed iuſtiora poſtulan-
 tibus eſſe uellet auxilio. Pater autem puellæ re-
 liquiq; neceſſarij defendebãt ſubditiõem multa
inſtaq;

iustaq; dicentes & uera: t. inquam neq; causam
 ullam subditiōis rationabilem habuisset Numi-
 torij soror uxorq; Virginij, uirgo uiro nupta
 iuueni, neq; multo post nuptias pariens: ne siqui-
 dem maxime uoluisset alicnū genus in propriam
 domum introducere, cur alicnæ seruæ potius in-
 fantem susciperet quàm fœmæ liberæ, eiq; ge-
 nere aut amicitia coniunctæ, à qua fidenter ha-
 beret & certū id quod suscepisset: potestatemq;
 habentem ipsam dicebant, uerius sexus uelle
 prolem capiendi, marem potius electuram fuisse
 subditum quàm puellam. parientem enim fœmi-
 nam, quæ filijs indigeat, diligere & educare ei
 oportere quodcunq; ei natura afferat. Subden-
 tem uero uerisimile esse, melius quàm deterius
 capere. Ad indicem autem & testes quos se
 Claudius multos & idoneos exhibiturum dice-
 bat, adhibebant ex probabilibus rationem, tan-
 quam nunquam rem silentio indigentem, & per-
 unam subministrari ualentem, egisset palam &
 cum testibus liberis Numitoria, ut puellam edu-
 catam sibi, postea matris domini eriperet. Tem-
 pusq; aiebāt non paruum ipsum quidem esse ar-
 gumento quòd nihil sani diceret accusator. Non
 enim indicem aut testes quindecim annos secre-
 tam habituros fuisse subditam, sed & adhuc
 prius dicturos. criminantesq; illi accusatorum
 fides ut non ueras, neq; congruas, postulabant
 opponi eis suas ipsorum fides, multas illi & insi-
 gnes

gnes nominantes foeminas, quas uidisse dicebant grauidam Numitoriam ex mole uentris atq; pigritia: praeterq; ista ostendebant ipsas quae in partu puerperioq; affuissent, ob cognationem & quid illa pareret uidissent: postulabantq; eas examinari. Et quod erat argumentum omnium clarissimum, multis uiris mulieribusq; attestantibus, non tantum liberis sed & seruis: dicebant illi hoc ad extremum, quod matris lacte nutrita esset haec infans. esse autem illud immachinabile, impleri lacte mammas foeminae non parientis. Haec & multa his similia adhibentibus ipsis fortissima, & quae in contrarium rationes recipere non ualere: multamq; permiscens ex calamitate puella commiserationem, alij quidem omnes quicumq; istos sermones audierant, formaeq; illud miserabile animo concipiebant, quoties spectarent uirginem (nam in ueste ipsa sordida mœsteq; aspiciens, pulchritudinemq; consumens oculorum rapiebat ad se aspectus omnium: adeo ei supra hominem forma aderat quaedam & gratia formae) absurditatem deflebant, ex quibus bonis, in quas contumelias impropriaq; decideret: subibatq; eos illa cogitatio, quod soluta libertatis lege, nihil erat quod prohiberet suas quoq; uxores & filias pati eadem quae illa. Haec igitur & multa alia his similia cogitantes, & inter se colloquentes flebant. Appius autem ut uir sensu per naturam

non ualens, magnitudineq; potestatis corruptus,
 tumido animo & ardentibus amore uiscibus,
 neq; ad sermones defendentium mentem adhibe-
 bat, neq; lacrymis puella frangebatur: condolen-
 tiamq; astantium irato accipiebat animo, tan-
 quam ipse maiori dignus esset misericordia, gra-
 uiora patiens propter illam ob quam in seruitu-
 tem traheretur forma excellētiā. Per hęc igitur
 omnia stimulatus & insaniens, sermonē elo-
 qui sustinuit impudentem: per quem manifestus
 fuit suspicātibus, finxisse ipsum aduersus uirgi-
 nem calumniā, & opus esse ausum agere tyranni-
 cum & crudelē. Nam dicentes adhuc eos iu-
 bens desinere, ubi id factum est, atq; omnis per fo-
 rum turba impetum accepit, desiderio adducta
 cognoscendi quæ ab eo dicerentur: sæpius cōuer-
 tens faciem huc & illuc, & cateruas amicorum
 quibus forum occupauerat oculis dinumerans,
 hæc dixit: Ego de hac re Vergini & uos qui
 cum eo adestis non nunc primam audiui, sed
 adhuc antiquius & priusquam hęc susciperem
 magistratum. Quo autem modo cognouerim, au-
 dite. Pater Claudij huius moriens uoluit me fi-
 lium hunc suum puerum qui relinquebatur tue-
 ri: sunt enim domus istius nostræ clientes ex pro-
 genitoribus. Tutela itaq; tempore indicium fa-
 ctum est de puella mihi, quemadmodum subdi-
 disse eam sibi Numitoria, accipiens à serua
 Claudij: ac rem discutiens, reperi ita esse. At-
 tingere

tingere autem me ipsum hoc negotium non conueniebat. Putavi enim esse melius relinquere potestatem huius filio cum uir esset, utrum ipse ancillam abducere, an absolucere eam uellet alioribus, accipiens pretium, aut etiam gratis largiens. Hoc autem in tempore ego ciuilibus actionibus inuolutus, non amplius res Claudij cura habui. Huic autem proprium ut uideatur recensenti censum, reddito de ancilla indicio, sicut & mihi prius, sanè nihil iniustum petitur, si uulnatam ex serua abducere. si enim alteruter alteri persuasisset, pulchre res haberent. Postquam autem in controuersiam res uenit, & testor ego & iudico, hunc esse ancille dominum. Ubi uero hæc audierunt quicumq; aderant uiri integri iustaq; dicentibus aduocati, intendentes in celum manus exclamarunt comploratu & indignatione mixtum eiulatum. Decem uiratus autem aduatores adhortantem ualentemque angere fiduciam potentibus uocem attollebant. irritato autem foro, omnisq; sermonum generis & affectionum pleno, edicens Appius silentium: Nisi, inquit, desinat is seditionem ferentes in urbe, & tanquam ducis aduersantes nobis turbulenti ipsi & nusquam utiles, neq; pace neque bello, necessitate coerciti cedetis: ne putetis hæc præsidia que in Capitolio sunt & in arcibus, esse à nobis aduersus externos hostes parata, ac nos intus sedentes corrumpere

in ur

*in urbe omnia permissura. Sententiam igitur capientes meliorem ista quam nunc habetis, nos quibus nihil est negotij abite si sapitis & res uestris curate. Tu autem habens ancillam Claudi, duc eam per forum timens neminem. Erunt enim tibi comites duodecim secures Appij. Vbi uero hac dixit, alij quidem gementes frontemq; ferientes, neq; lacrymas cohibere ualentes, decesserunt è foro: abigebatq; puellam complexam patrem & osculantem, suauissimisq; appellan-tem uocibus. In tali autem malo Verginius opus animo concipit sanè patri erumnosum & amicum, uerùm libero uiro magnificiq; sensus decens. Perita enim amplectendi filiam ultimarum saluationum uenia, & colloquendi quæcunq; uellet solus cum sola priusquam è foro duceretur, concedente istud duce, & inimicis paulum deccdn-sibus, suscipiens solutam & defluentem, seq; de-
 tinentem, primum reuocauit, deosculatusq; est ac liquorem lacrymarum deterfit. deinde eam paulatim subtrahens, ubi prope tabernam lanij cuiusdam fuit, arreptum de mensa eius cultrum per uiscera exegit filia, hoc tantum dicto: liberam se & honestam filia ad manes progenitorum mitto: nam uiuenti neutro horum per tyrannum tibi potiendum erat. Exorto autem clamore, habens cruentatum gladium, totusq; persusus sanguine, quem puellæ insufflarat cedes, currebat per urbem furibundus, uocansq; eius ad liber-
 ratem:*

tatem : atq; percurſis portis aſcendit equum qui
 ei paratus erat : contenditq; ad exercitum, Icilio
 & Numitorio adoleſcentibus qui eum à caſtris
 adduxerant , tunc etiam comitantibus , ac ſe-
 quente quoq; eum plebeiorum turba alia non
 pauca, ita ut eſſent circiter quadringenti. Ap-
 pius autem ut puellæ caſum cognouit , è ſella
 exiit, perſequiq; Verginium uolebat. multa di-
 cens agensq; indecora. Cæterum circumſtantibus
 eum amicis, & ut nihil peccaret poſtulantibus,
 abiit erga omnes indignatus. Eoq; iam domi
 manente, nuntiant quidam ſodalium, quod circa
 cladem puellæ Icilius ſocer patruusq; Numito-
 rius cum amicis alijs cognatisq; ſtantes ſanda
 & infanda dicunt aduerſus eum , uocantq; po-
 pulum ad libertatem. Ille autem præ iracundia
 mittit lictorum aliquot duci iubens clamantes in
 carcerem, & efferri cadauer è foro, rem faciens
 ſtuliſſimam minimeq; temporibus congruam.
 Nam cum oportuiſſet mitigare turbã , quæ
 iuſtam iræ cauſam habuiſſet, cedentẽ ipſum ſta-
 tim tempori, poſtea q; alia excuſantem, alia de-
 preccantem , alia aliquibus alijs beneficijs recu-
 perantem , adductus idem ad uiolentius coëgit
 eos in amentiam conuerſi: neq; enim permiferunt
 circumuallantes trahi mortuam , neq; in carce-
 rem eos uiros duci , ſed inclamantes qui uim af-
 ferrent impulſu eos ac uerberibus expulerunt è
 foro : ita ut cogeretur Appius cum amicis
 plurib

pluribus & clientibus in forum ire cohiberi iu-
 bens & arceri ex compitis qui in eis perstarent.
 Sentientes autem consilium egressus eius Vate-
 rius & Horatius, quos esse dixi principalissi-
 mos libertatis recuperatorum: mulierem bonamq;
 iuventutem circum se ducētes, ante mortuam con-
 sistunt. & ubi prope fuit Appius, primum qui-
 dem in odiosa uerba & impropria aduersus li-
 centiam eorum prorupere: uerbis deinde etiam
 opera adijcētes similia, ferientesq; & auer-
 tentes obuios. Appius autem mæstus ex ea præ-
 ter spem punitione, neq; habens quid aduersus
 hos uiros ageret, uiam ire cogitauit exitiosissi-
 mam. Tanquam enim adhereret ei adhuc mul-
 tudo, ascendens ipse in adem Vulcani, popu-
 lum ad concionem euocauit: accusareq; conatus
 est illorum uirorum iniquitatem & consume-
 liam, tribunitia ipse potestate & spe leni ela-
 tus, quod cum eo simul populus indignatus per-
 mitteret eos uiros de rupe deici. Valeriani autem
 alterum fori locum occupātes, deponentesq; cor-
 pus uirginis in loco unde omnibus futurum esset
 conspicuum, concionem alteram congregarunt
 mulierem inferentes Appij sociorumq; accusa-
 tionem. Oportebat autem (quod quidem uerissi-
 mile est) ut quos moueret dignitas illorum uiro-
 rum, & quos puella miseratio grauias & à gra-
 uibus ob infelicem decorē passæ, & quos ipsum
 ueteris constitutionis Reipub. desiderium in hanc
 concionem

concionem hortaretur, plures ipsi alijs congregarentur: ita ut pauci quidam circa Appium fierent reliqui, decemviralis illi factionis, in quibus quoq; erant aliqui non amplius magistratui illi obdientes ob multas causas, sed si aduersariorum res ualuisent, libenter ipsi in decemuiros incurfuri. Videns autem se desertum Appium, coactus est mutare sententiam foroq; decedere. quod maxime ei profuit. nam missis in potestatem plebeiort pulchras eis persoluisset poenas. post haec autem potiti quanta uellunt potestate Valerius & Floratius, sermonem aduersus decemviratum intulere, confirmantes qui adhuc dubitarent: magisq; item al enarunt ciuilem urbem à decemviratu cognati uirginis ferentes in forum lecticam, aliumq; ornatum sepulchralem quam potcrant preciosissimum comparantes, elationemq; facientes corporis per illustrissima urbis compita, unde à pluribus conspiciendi essent. Exiliebant enim ex adibus mulieres & uirgines deflentes hunc casum, floresq; aliqua & coronas aduersus lectulum iniicientes, alia zornas & balicos, aliaq; uittas uirginalis comas, & quadam item retortos crinium detondentes cincinos. Viri autem capientes aliqua ex proximis officinis, alia pretio, alia gratia, oblati donis ornabant funeris elationem, ita ut id funus per urbem celebre duceretur, promptiq; omnes fierent ad dissoluendum decemviratum, nisi quòd qui

qui sentiebant cum eo magistratu tenentes arma
 magistratum eis metum inferebant. nec Vale-
 rius & Horatius censebant per civilem sangui-
 nem contentionem tolli oportere, & in talibus
 quidē perturbationibus urbs erat. Ceterum Ver-
 ginius quē dixi sua manu filiam occidisse, agens
 equum pro uiribus aduenit circiter accensionem
 lucernarum ad castra in Algido, talis qualis
 ab urbe excurrerat totus conspersus sanguine,
 tenensq; in manibus cultrum lanij. quem uiden-
 tes qui pro castris excubabant, coniectare non
 poterant quidnam passus esset. sequebanturq; ut
 audituri rem & magnam & grauem. Ille au-
 tem flens ibat innuensq; obuijs, ut sequerentur.
 Excurrebantq; ex tabernaculis per quae trans-
 ibat media coenantes omnes conglobati, laternas
 facesq; habentes, sollicitudinisq; & tumultuum
 pleni, circumstantesq; eum sequebantur. Isq;
 ubi in patentem locum uenit, stans in parte qua-
 dam celsiori, unde ab omnibus uideri posset,
 enarrat quae se deprehendissent calamitates, ex-
 hibens uerborum testes eos qui sibi in urbe affue-
 rant. & ubi uidit complorantes multos & lacry-
 mantes, ad preces supplex conuersus est, orans ne
 se negligrent, neue se inultū sinecent patriamq;
 uituperatam. quae cum diceret, multa erat cu-
 piditas omnibus audiēdi, iubebantq; eum dicere.
 isq; carpens iam fidentius decemuiros, & enar-
 rans quam illi multis rem ademissent, & quam
 multos

multos uerberibus cæcidissent, multosq; patriam fugere coegissent, nihil ipsos delinquentes: mulierum quoq; uirginumq; nubilium raptus, puero- rumq; liberorum improperia, aliasq; eorum ini- quitates crudelitatesq; enumerās: hoc modo, in- quit, nos uituperant hi qui neq; lege habentes hanc potestatem, neq; senatusconsulto, neq; iussu populi, eam sibi assumpserūt. Nam tempus an- nuum, post quod oportebat imperantes ipsos tra- dere alijs rempub. præterijt: sed tenent eam ar- morum uiolentia multam nostram dispicientes timiditatem, multam molliorem tãquam scemi- narum. subeat unumquenq; uestrum cogitatio eorum que ego sum passus, & que alios passos nouit. Siq; aliquis uestrum inescatus uoluptatib. ab eis aliquibus aut gratijs deccmiratum non timeat, nec ut ad se ueniant aliquãdo acerba me- ruit, discens iste nihil esse tyrannis fidei, neq; ob beneuolentiam alicui dari à potētib. gratias, cæteraq; similia, mutet sensum: atq; una uentes omnes uos sententia, liberate à tyrānis patriam, in qua sunt deis templa extructa, & maiorum uestrorum reliquæ, quas post deos honoratis, & senes patres alimēta à uobis multa dignaq; suis laboribus repetentes, & uxores legitime & fi- liæ nubiles non parua ipse indigentes habentiū eas cura, mariumq; soboles, quibus debentur iu- sta nature progenitorum. Domos autē & for- am & pecunias multis patrum, multis uestris

B B

ipso

ipsorum laboribus quasitus taceo, quorum nihil
 licet nobis habere certum, donec decem dominē-
 tur tyranni. Non est hominum temperantiū &
 generosorum aliena per uirilitatē acquirere, &
 amitti per molliē propria negligere: aut cum
 Aequis Volscis & Sabinis omnibusq; finiti-
 mis diuturna bella de principatu, sineq; inter-
 missione gerere, nec aduersus imperantes uobis
 præter leges pro securitate uestra & libertate
 arma capere. an non urbis resumentur spiritus,
 cōstabuntq; uobis cogitationes, patrū uirtute di-
 gna. qui ob unius femina cōtumeliā, uiolata ab
 uno filiorū Tarquinij proturq; illā callamitatē
 se interimentis, adeò sunt indignati, illoq; casu
 irritati, communē quandam contumeliā illam
 existimātes, ut nō eiecerint tantū urbe Tarqui-
 nium, sed omnino deminatū regium sustul-
 rint, uetuerintq; deinceps Romanorum aliquem
 in uitam totam magistratum gerere non obno-
 xium, iurantes ipsi iuramenta maxima, & in
 nepotes execrationes, si aduersum ista facerent,
 imprecantes. Deinde autem non tulerunt illi
 unius flagitiosi adolescentis tyrannicam cōtu-
 meliam in corpus liberum, uos multorum feretis
 capitum tyrannidem, uentem omni iniquitate
 & petulantia? & in dies magis usuram, si nūc
 patiamini & toleretis? non sol. hi fuit filia
 excellens forma, quam aperie uiolare, inq; eius
 contumeliā obsecrare aggressus est At pius.
 sed

Sed sunt uobis multa etiam alijs filia, alijs uxores, alijsq; decentis indolis filij adolescentuli, quos quid prohibebit ab aliquo alio decem tyrannorum siue etiam ab Appio ipso pati eadem? nisi forsitan uobis decorum aliquis est sponsor, quod impunitas sinentibus uobis calamitates has meas, non ad multos uestrū uenient similes acerbitates, sed ad filiam usq; meam progredientes amores tyrannici desinent, & in reliqua puerorum uirginumq; corpora temperantes erunt. Sed multa tamen, scite clare, fatuitatis foeditatisq; esset cogitare ista, & quod nequaquam acerba illa euenient dicere, Infinita (ut solet fieri) sunt tyrannorum concupiscentia, tanquam legem quae eas cohibeat, aut metum non habentes ullum. Mihi igitur exequentes uiri ultionem iustam & parantes uobis ipsis ne talia patiamini securitatem: rumpite iam al. quando frenos o infelices & miseri, relictisq; oculis respicite ad libertatem. Quam enim aliam ob causam magis quam ob hanc ipsam indignandum erit uobis quidem? tanquam seruas abducunt ciuium filius tyranni, & per uerbera sponsus ducunt. Quo autem in tempore liberos resumetis spiritus praesens omittentes, quo corpus erectum habetis armis? Adhuc dicente eo, exclamarunt multi pollicentes ultionem, euocaruntq; nomine duces ordinum, postulantes ut negotium susciperent. Ac iam multi aduenientes dicere au-

dabant palam, si quid graue passi essent. Audientes autem quæ fierent quinq; uiri illi quos dixi rebus præfectos esse, ac timentes ne quis in se fieret turbæ impetus decurrunt in prætorium omnes, & cum amicis speculabantur, si qua ratione possent compefcere turbationẽ illam propria ipsi circumfistentes arma. Vbi uero audiuerunt abisse eos in tabernacula, ac desinentem quiescentemq; tumultum, ignorantes illi uisum esse pluribus centurionum, per arcanas coniurationes ut ab eis desciscerent, liberarentq; patriã, instituerunt ubi dies quã primum fieret, perturbantem milites Verginium comprehendere in custodiaq; habere, atq; copias emittentes. è castris ducere aduersus hostes: regionemq; eorum optimam castrametantes populari, non sinentes esse milites de ijs quæ fierent in urbe amplius curiosos, partim propter emolumenta, partim propter futura pro se cuiq; certamina. Contigit autem cogitatorum eis nihil. Neq; enim permisere centuriones uocatum ire in prætorium Verginium, suspicantes ne quid graue pateretur. quin & sermonem interceptum quod uolebant in hostes turbas ducere, exprobrabant talia dicentes: quã nos pulchre ductastis. antea, ut spem nunc bonam capientes nos sequamur, qui quantum nondum ulli antea Romanorum duces alij, exercitum ex urbe ipsa educentes, & à socijs congregantes, neque ullam reportastis de inimicis

uict

uictoriam, neq; damnum eis ullum intulistis. Sed
 ignauiam ipsi uestram imperitiam. q; ostendistis.
 Maleq; castrametantes ydem, regionemq; ue-
 stram tanquam hostes populantes, nos pauperes
 & egenos effecistis. De quibus itē hostes omnes
 quoscūq; antea pralijs uicimus cum duces nobis
 meliores aderant, nunc & trophæa in oppro-
 brium nostrum erigunt, & tabernacula nostra,
 & seruos, armaq; & pecunias raptas habent.
 Virginius autem ex ira, & quia nihil duces
 amplius timeret, arrogātius eos carpebat, lucem
 eos & exitium uocans patriæ: suadensq; omni-
 bus centurionibus ut signa tollerent ducerentq;
 domum exercitum. horretibus autem nullus sa-
 cra mouere signa, neq; tutū neq; sanctū esse exi-
 stimantibus omnibus duces relinquere ob sacra-
 mentum militare, quod maxime omnium seruāt
 Romani: iubet enim militātes sequi ducem quo-
 cunque ducat: lexq; ducibus potestatem dedit
 occidendi non parentes relinquentesue signa
 indemnatos & indicta causa: uidens eos Vir-
 ginius hæc pauentes, inq; religionem trahentes,
 docebat legem soluisse eis sacramentum, quan-
 doquidem oporteret creatum ducem ex lege le-
 gionibus imperare. Esse autem decumuirorum
 præter leges potestatem, annum excedentem
 tempus, ad quod designata erat. parere autem
 non imperantibus ex lege, nequaquam esse
 obedientiam aut pietatem, sed amentiam &

*insaniam. Hac audientes illi, recteque ea dici existimantes, cohortatiq; inter se, & fiduciam etiam quandam capientes à numine, signa tollunt, extraq; uallum ferunt. Futurū autem erat, quod sanè solet in uarijs moribus, neq; omnibus optima cognoscentibus, ut essent aliqui etiam manentes cum ducibus milites & centuriones: non tot tamen illi numero, sed multo alijs pauciores. Hi igitur exeuntes è castris, ac tota die iter facientes, uesperī in urbem adueniunt, nuntiante superuentum corū nullo: perturbaruntq; intra muros stantes non mediocriter, putantes hostium ingressum esse exercitum. Eratq; clamor cursusq; per urbem incompositus, nec tamen diu permansit ea perturbatio, ut mali aliquid per eam fieret. Vadentes enim clamabant per compita, se amicos esse & in bonum urbis ingredi exhibebantq; similia uerbis opera, uiolantes nihil. Profecti uero in Auentinum (est enim unus comprehensorum in urbe collium ponendis castris ualde opportunus) ponunt arma circa Dianæ sedem. dieq; sequenti firmātes castra, ac præfectos creantes decem, communium rerum dominos, quorum dux erat M. Oppius, quieti permanserunt. adueneruntq; non multo post eis etiam auxilia ab exercitu qui Fidenis erat, præcipui trium legionum centuriones magnam manum adducentes, alienati ipsi quoq; ab illis ducibus ex quo Siccium legatum occide-
rant*

rant (ut dixi supra) sed timentes defectionem incipere , tanquam amica essent decemuiratui quinque alia in Algido legiones : tuncq; ubi cognouere defectionem earum , fortuna euentu cupide amplectentes. Erant autem harum etiam legionum duces creati in itinere prefecti decem : quorum erat illustrissimus Sextus Manilius. Vbi uero permixti sunt inter se armis depositis permiserunt illis prefectis uiginti omnia ad rempublicam pertinentia , dicereq; & agere : exq; illis duos elegere presidetes , Marcum Oppium & Sextum Manilium , qui consilium constituentes ex omnibus centurionibus , cum illis omnia tractantes perseuerabant. Incerta autem multis adhuc eorum mente , Appius ut qui cognosceret se presentis turbationis autorem fuisse maximum. & malorum que per eam expectabantur fore , noluit quicquam publicorum amplius attingere , sed domi stabat. Colligens uero ei in urbe Spurius Oppius perturbatus & ipse a principio , tanquam se quam celerrime inuasurus inimicis , ad hocq; uenientibus , ubi eos cognouit nihil molientes noui , metu deposito senatum conuocauit , accersens unumquemq; eorum e domibus : cisq; adhuc congregatis , uenere duces ab exercitu qui Fidenis erat ; agre frenetes castra a militibus deserti : utraq; esset : si adentesq; senatui ut pro excessu rei dignam aduersus eos iram susciperet. Vbi uero sententiam

efferre unumquenq; senatorum oportuit, dixit
L. Cornelius: Oportere abire eos qui in *Auenti-*
no erant eo ipso die in castra ad que deputati
 erant, & à ducibus iussa exequi, nemine futuro
 reo gestorum, præter autores solos defectionis,
 de hisq; duces iudicia exercere. Quod si ista mi-
 lites non faciant, cõsultare tunc de eis senatum,
 tanquam ordinis desertoribus, in quo à ducibus,
 statuti fuerant, militarisq; violatoribus sacra-
 menti. Primi autem deinceps imperium à popu-
 lo centuriatis concitijs accepere, *L. Valerius Po-*
titus, & *M. Horatius Barbatus*, natura ipsi
 populares & maioribus suis in hanc sectam
 succedentes, qui seruantes promissa que plebejs
 fecerant, cum arma eis deponere persuaserint,
 numpè se plebi omnia uilia perfecturos, leges
 sanxerunt centuriatis concionibus, agrè quidem
 se centibus patricijs, sed contradicere erubescen-
 tibus: cum alias quasdam quas non opere est
 scribere, tum eam qua posita à plebe leges cu-
 riatas concionibus, iubebat ex a quo omnibus Ro-
 manis poni, nim eandem habentes eas quam
 que centuriatis concionibus ferende essent.
 erantq; pœna apposita soluentibus aut trans-
 gredientibus legem, si deprehenderentur, mors
 & bonorum publicatio. Hæc lex patriciorum
 ambiguitates quas cum plebejs antea facie-
 bant, nolentes positas ab eis legibus parère. Nec
 omnino concionibus curiatis firmata esse existi-
 mantes

mantes communia ciuitatis omnia decreta, sed decretum esse illis solis proprium. quodcumq; uero centuriata cognouisset concio, hoc putantes & sibÿpsis & alijs statutum ciuibus. dictum est enim prius etiam quod in curiatis concionibus uincebant plebey pauperesq; patricos. In centuriatis autem patricij multo alijs, pauciores, superiores fiebant plebeijs. Hac confirmata à consulibus lege, cum alijs (ut dixi) quibusdam popularibus, tribuni statim illud tempus opportunum putantes puniendorum decemuirorum, diem eis oportere dici existimarunt, non illi eos omnes simul in iudicium, ne prodesse ne alteri alteris, sed singulos adducentes: opinabantur enim hoc modo facilius captabiles eos fieri. speculantesq; à quo inciperent opportunissimo, cogitarunt primum Appium iudicio subijcere, cum aliarum iniuriarum causa odiosum plebi, tum uero nouissime perpetratarum in uirginem iniquitatum. Hoc enim perditio uidebatur sibi etiam ceteros superaturi. siq; ab humilioribus inciperent, molliores fore suspicabantur iras ciuium ad illustrissimos ultimosq; iudicandos, uehementiores quidem ipsas (quod iam sepe euenit) in prioribus certaminibus. His igitur illi cōsulis, continuerunt ceteros, & ut extra sortem Virginius Appium accusaret decreuerūt. Deferturq; dehinc ad plebem à Virgino accusatus in concionem Appius, petiturq; tempus ad

defensionem. Verum ductus ipse in carcerem ut
 custodiretur usq; ad finem iudicij (non enim ua-
 des dandi data est ei potestas) ante diem desti-
 natam iudicio in uinculis moritur: ut suspicio
 multorum fuit iussu tribunorum: ut uero illi, di-
 luere uolentes culpam, uulgarunt, se ipse laqueo
 suspendens. Post illum autem Spurius Oppius
 ductus ad plebem ab alio tribunorum Publio
 Numitorio causaq; positus dictione omnibus
 capitur calculis, carceriq; traditus moritur eo-
 dem die. Reliqui uero ex decem priusquam eis
 dies diceretur, se exilio ipsi mulctarunt, bonaq;
 eorum omnia tam mortuorum quam exulum
 accipientes questores urbani in publicum reu-
 lere: diesq; deinde etiam Marco Claudio ei qui
 uirginem capiebat ut seruam dicitur à sponso
 uirginis eiusdem Icilio: usq; causam in iubente
 iniquè agere Appium referens liberatur mor-
 te, mulctaturq; exilio. neq; aliquis alius sub-
 ministrantiū iniquū aliquod decemuiris subiit
 discrimen publicum: sed data est omnibus secu-
 ritas. Introducensq; institutum istud fuit Mar-
 cus Duellus tribunus hanc rem agrè screntibus
 iam ciuibus, & se hostes fieri expectantibus.
 Vbi uero sedata sunt in urbe turba, decretum
 firmans, ut educatur aduersus hostes quamce-
 lerrime exercitus: sancienteq; populo id quod
 à senatu decretum erat, aliter consulum Vale-
 rius dimidium copiarum habens aduersum

Acq

Aequos eduxit eas & Volscos. conuenerant enim utraq; hæ gētes. Atq; Aequos sciens ex prioribus successibus gloriabundos, in multam deuenisse contemptionem Romanarum uirium, adhuc magis attollere uoluit, ferocioresq; eos facere opinionē exhibens non ueram, tanquā horreret cum eis manum conferere. ostenditq; signa timentis omnia, locum castris ponendis eligens excelsum, egregq; accessibilem, fossamq; circumducens profundam & uallum erigens altissimum. prouocantesq; in pugnam hostes, exprobrantesq; sepius ignauiam tolerabat quietus manens. Vbi uero cognouit optimam manum hostium ad excursionem Hernicorum agri Latinorumq; egressam, & in castris neq; militiam neq; strenuam custodiam relictam, hoc tempus esse opportunum putans, eduxit exercitum: & instruxit ut ad pugnam. nemineq; aduersum prodeunte eam diem quieuit: sequeri uero duxit copias ad eorum castra non admodum munita ipsa. que cum obsideri audiissent qui egressi erant ad excursiones, redeunt: nec unā tamen, nec cōpositi, sed & sparsi & pauci simul, ut casus tulit apparentes. ac relictī in castris ubi aduentantes conspexere socios, ferociores iam facti exeūt, & in aciem quidē instructi. fitq; certamē magnum & utrinq; cedes multa. In quo uincētes Romani & qui resistebant auertunt, & qui fugiebant persequentes, alios occidunt, alios captiuos

priuos ducunt. hisq; peractis Valerius iam licen-
 ter regionem hostium populabatur. Marcus au-
 tem Horatius missus ad Sabincnsē bellum, ubi
 gesta à collega suo cognouit, educens & ipse
 copias, progreditur è castris ocyus totis uiribus,
 aduersum non pauciores numero Sabinos, rerūq;
 ipsos militarium peritissimos. Demonstrarant
 enim illi quoq; spiritus & audaciam multam
 ex prioribus successibus aduersus sibi oppositos,
 & omnes cōmuniter & priuatim eorū ductor.
 Erat enim non dux bonus tantummodo, sed
 miles quoq; manu promptus. Ceterum pugnan-
 tibus magna cum alacritate equitibus, uictoria
 potitus est clarissima, multos hostiū interficiēs,
 multoq; plures capiens: ualli quoq; deserti do-
 minus, in quo & hostium apparatus multum,
 & prædam omnem quā ex agro Romano abe-
 gerant, & captiuos suorum plurimos repperit
 & seruaui. non enim praucnerant, ob con-
 temptum Sabini remittentes domum emolumen-
 ta. Consul itaq; uolens res hostium esse militibus
 suis emolumento, excipit ipse ex spolijs quascūq;
 deis consecraturus erat. prædam uero reliquam
 adeptis eam reddidit. Hisq; peractis duxit Ro-
 mam copias, per idq; tempus redijt etiam Va-
 lerius, magnifice utriq; de se ex uictorijs sentien-
 tes, & se triumphos sperantes ducturos esse cla-
 rissimos. nec respondit tamen eis euentus ad-
 spectum. Nam perosus eos senatus castra habentes

tes tunc extra urbem in campo Martio, & ab utrisq; gesta cognoscens, non permisit eos uictoriale perficere sacrificium, multis quidem palam aduersantibus, maxime uero C. Claudio (erat enim hic ut dixi Appij decemuirum & à tribunis nuper interfecti patruus) proferente leges per quas potentiam senatus imminuerant, aliaq; instituta quaecunq; illi administrantes remp. persecerant. ad extremumq; percurrente decemuirorum quos hi tribunis prodiderant, aliorum quidem interitum, aliorum uero honorum publicationem, tanquam prater iusiurandum & foedera, ac dicente quæ per sacra firmata essent inter patricios & plubeios, facta esse in securitatem omnium antè aëtorum & obliuionem: Appijq; mortem asserente non sua manu sed per insidias fuisse tribunorum ante cause dictionem, ut nec ipse oratione in iudicio, nec misericordia potiretur: ut uir in periculo constitutus, dignitate generis insignis, & cuius multa in remp. essent merita, iusiurandum & fidem implorans, quibus credentes homines in reconciliationem conuenerant, filiosq; & cognationem adducens, & personam sumens humilem, & alia multa faciens multitudinem in cõmiserationem attrahentia. Hæc igitur accusationes consulum multas effundente Claudio, etiã astantibus uisum est satis esse debere cõsulibus, si non ipsi poenæ darent, nedum triumphis aut talium concess

concessionum aliqua digni haberentur. negante igitur triumphū eis senatu, indignati Valerius & Horatius, grauemq; hanc putantes contumeliam, aduocarunt ad concionem multitudinē. multumq; accusato senatu, assentientibus cooperantibusq; tribunis, legemq; introducentibus, potestatem triumphandi à populo accipiunt, primi Romanorum omnium hanc consuetudinem introducentes. Dehincq; rursus in dissensiones expostulationesq; deuenire aduersus patricios plebey. Instigabant enim eos tribuni concionantes quotidie dicentesq; aduersus senatum multa: irritabatq; multos suspicio, quā tribuni ipsi studebant ut uehemens fieret, fama sine auctore aucta, coniecturisq; non paucis, tanquam leges soluturi essent patricij, quas Valerius et Horatius consulatum gerentes tulerant: detinebatq; multos ualida, nec à fide distans hæc opinio. Et que quidem sub his consulibus gesta sunt, fuisse talia. sequente uero anno consules Sp. Herminius & T. Verginius Calimontanus, & ab eis magistratum accipientes, M. Genutius

Hic nulla traductio Latina reperitur, quia Græcus codex uetustate corrosus deficit.

nihil autem respondentibus, sed indignantibus, progrediens Scaptius ad pulpitum: Et abeis, inquit, ciues à dissidentibus ipsis concessum quod ipsi sibi regionem nostram nihil ad eos pertinentem uendicant, ad hæc; nos respicientes iustā iurīq;

iuriq; iurando cōuenientia decernite. Talia di-
 cente Scaptio, consules subibat pudor cogitan-
 tes, quod neq; iustum, neq; decentem finem cau-
 sa susceptura esset si regionem aliquam de qua-
 lis esset inter alios, electus iudex populus Rom.
 nunquam ea sibi antea uendicata, nunc adem-
 ptam litigatoribus sibi ipse adiudicaret. Sumiq;
 plurima a consulibus & a principibus senatus
 in auersionem huius rei dicta & frustra. Nam
 qui suffragia accipere, multam esse stultitiam
 dicentes negligere se alios sua occupantes, ac ne-
 pium quidem putātes se iudicio finem illaturos,
 si Aricinos aut Ardeates declararent agri,
 de quo lis erat, dominos: iurati ipsi se, quorum-
 cunq; cum esse inuenirent, ipsis cum adiudicatu-
 ros: irati illi etiam contendentes, quoniā frau-
 dados agro, ipsos capere iudices uoluissent, ne li-
 ceret eis deinceps agrum suum recuperare, quem
 irati iudicantes, ipsi aliorum esse cognouissent:
 hac ratiocinantes illi, a greq; ferentes, tertium
 iussere uas poni calculorum in quaq; tribu pro
 Romana urbe, in quo suffragia deponerent. fitq;
 omnilus suffragijs dubij iuris agri populus Ro-
 dominus, & hac sub his gesta sunt consulibus.
 Marco autem Genutio & C. Quintio consuli-
 bus, ciuiles iterum exurrexere dissensiones, postu-
 lantibus plebijs licere Romanis omnibus consu-
 latum capere. Gerebant enim consq; patricij
 ipsum soli, cēturiatis comitij designati. legemq;
 tribuni

tribuni conscriptam de comitijs consularibus
 inferbant, omnes præter unum C. Furium con-
 sentientes, per quam dominum faciebant popu-
 lum cognitionis, quocunq; anno patricios uellet
 siue plebeios ad cōsularum admittere. Quis res
 ægre ferentes senatorij ordinis uiri, ut qui uide-
 rent principatum suum dissolui, omnia sustinen-
 da potius arbitrabantur quàm ut hanc legem
 ferri sinerent. iraq; & accusationes actionesq;
 assiduè fiebant inter se contrariis in priuatis
 cœtibus & in cōmunibus conuentibus patricio-
 rum omnium alienatorum à plebeijs. multiq; in
 senatu sermones, multi in concionibus dicti erāt
 à præsidentibus potentis optimatum: mitiores
 quidem ab eis qui putarent per ignorātiā uti-
 litatis peccare plebem: ferociores uero ab alijs
 qui per insidias & inuidiā erga patricios rem
 compositam esse dicerent. Extraelo autem in-
 cassum tempore nuntij à socijs adueniunt dicen-
 tes quòd cum incursum in se magno exercitu
 Aequi & Volsci essent, rogabant sibi celere
 mitti opē, ut in semita belli positus dicebanturq;
 ex Etruscis etiam Vinctes ad defectionem se-
 parare. neq; Romanis quoq; amplius Ardea-
 ses obtemperabant, irati eis obdubitabilem re-
 gionem illam quam electus superiore anno popu-
 lus Rom. iudex sibi adiudicarat. Ista audiēs se-
 natus, decreuit exercitū conscribere, & mitte-
 re utrunq; consulem. Sed aduersabantur decre-
 tis eor

ris eorum inferentes legem tribuni, potestatemq; habentes obsistendi consulibus, aufirentesq; eis ductos ad militare sacramentum, neq; poenam finentes illos de contumacibus ullam sumere. Valde autem postulante senatu ut in presentia peruicaciam abijcerent, & cum finem cepissent bella, tunc de comitijs legem proponerent, & intū aberant illi ut cedere uellent temporibus, ut de alijs quoq; rebus senatusconsulis se esse aduersaturos dicerent, neq; de re ulla decretum illud confirmari permissuros, nisi senatus ipse de lege quæ ab ipsis inferbatur præconsuleret. neq; tantum in senatu ad consules in has minas prouecti erant, sed ad iurandum etiam in concionibus iuramenta apud eos maxima, per suam ipsorum fidem, ne qua prorsus dissolucendi aliquid cognitorum ab eis spes fieret. Ad has autem minas quid agi opus esset speculabantur æuo maximi, primiq; præsidentium potentia optimatum, congregati à consulibus ipsi per se in priuatum conuentum. Caiusq; Claudius uir minime popularis, & hanc sectam in rep. suscipiens à maioribus, arrogantiorē inferbat sententiā. Neq; plebi consulari cedendum esse, neq; ullo magistratu alio: ac conantes contrarijs his agere, armis esse prohibendos, nisi eis persuaderetur uerbis, nemini prorsus parcendo nec priuato nec magistratu: omnes enim conantes patrias consuetudines mouere, & ornatum ueterem admini-

*strandi corrumpere, alienos esse & hostes urbis. T. autem Quintius non sinebat ut aduersarium coërceri, neq; armis aut per civilem iri sanguinē in plebeios, aduersantibus præsertim tribunis: quos patres, inquit, nostri esse sacrosanctos decreuere, deos geniosq; sponsores pactio-
 rum facientes, iuramentaq; dantes maxima, & in suā, & in nepotum euerfionem, si quid cōpositorum transgredierentur. huic autem sententiæ acceden-
 tibus etiam cæteris aduocatis in eum cōfessum, suscipiens sermonem Claudius: Non ignoro, in-
 quit, quanta crepido nobis iacietur omnibus ca-
 lamitatum, si permiserimus plebi suffragia de
 lege accipere: sed non habens quid agam nec ua-
 lens tot uiris uobis contradicere, cedo equidem
 uestris consilijs iustum enim est declarare unū-
 quenq; que uideantur reip. collatura, parere ue-
 ro iudicatis à pluribus. Illud tamen cuius ad-
 moneam uos in rebus difficilibus ac consilium
 non recipientibus, habeo: ut de consulatu nec nūc
 nec in posterum concedatis alicui præterquam
 patricijs quibus solis fas est & piū. Quando
 autem in necessitatem concludamini, ut nunc,
 faciendi etiam ciues alios participes maximæ
 potestatis & imperij, tunc præfectos loco con-
 sulum create numerum aliquem præfinites. mi-
 hi enim uidentur octo uel sex sufficere. Nec in
 his tamen uiris minor patriciorum quā plebeio-
 rum sit numerus. Ista enim facientes ipsi, neq;*

consul

*consulum imperium in humiles & indignos
 deicietis, neq; uobis dynastias construxisse iniu-
 st. u. neq; plebem unius imperij participem effe-
 cisse uidebimini. Laudantibus autem sententiã
 eius omnibus, neq; ullo contradicente, audite, in-
 quit, quæ uobis etiam consulibus commemoran-
 da habeam. Prædicta die qua consulum cõfir-
 maturi estis & à senatu iudicata, proponetisq;
 defendendam & accusandam legem, ubi dictis
 in utranq; partem rationibus tempus fuerit ro-
 gandarum sententiarum, neq; à me, neq; ab hoc
 Quintio incipite, neq; ab alio seniorum quoquã:
 sed à popularissimo senatorum Lucio Valerio.
 Postq; eum rogate, siquid uoluit dicere, Marcum
 Horatium. Et ubi ab eis sententias exquisue-
 ritis, tunc iubete nos seniores dicere. Ego enim
 omni utens licentia efferam aduersantem tri-
 bunis sententiam: prodest enim hoc reip. Institu-
 tumq; de præfectis introducei postea, si uolenti-
 bus uobis fiet, Titus hic Genutius. Decentissima
 enim sententia, minimeq; suspicionem exhibens
 utiq; fiet, si hic eam frater tuus Marce Genuti
 dicat. Visa sunt hæc etiam ab eo proposita,
 discusseruntq; illi ex conuentu: & tribunos ti-
 mor inuasit ex arcana illorum uirorum coitio-
 ne, ut in malum ea magnum aliquod plebis fa-
 cta: quandoquidem domi ac non in aperto con-
 sedissent, neq; quenquam præsidendum plebi
 participem consiliorum assumpsissent. Postq;*

illud concilium, & ipsi ex plebeissimis aliquot congregantes, auxilia & custodias machinabantur aduersum insidias quas sibi fore à patricijs suspicabatur. Vbi uero tempus uenit quo præconsultum fieri oportebat, cõuocantes senatum consules, multasq; facientes adhortationes ad concordiam & bonum morem, dcdere primum de lege sermonem introducentibus eam tribunis. ac progrediens unus ex eis Canulcius, quòd iusta esset aut utilis, neq; docuit neq; meminit. Mirari autem se dixit consules, quòd iam deliberatio ac iudicatio inter se quid agi oporteret, rem nunc tanquam minime approbatam indigentemq; consilij, in confessum conarentur inferre, orationemq; de ea introducentibus ipsis dedissent, dissimulationem inferentes, neq; ætati- bus suis congruam, neq; imperij magnitudini conuenientem: prauarumq; ait ipsos actionum initia in rep. introducere, concilia congregantes secreta in priuatis domibus, neq; omnes consiliarios in ea aduocantes, sed sibi ipsis commodissimos. atq; aliorum quidem à consilio domestico abactorum, se minus mirari inquit: Marco uero Horatio, Lucioq; Valerio euerforibus decemuiratus, uirisq; iisdem cõsularibus, nec ullo minus ad consulendũ de rep. idoneis, haud dignatis aduocatione in conciliũ, se profecto stupefactũ esse, neq; assequi se posse coniectura quã fuisset istud iusta ratione. Verum unam suspi-
cari

cari causam , quod prauas ipsi & inutiles ad-
 uersus plebem sententiis introducturi , noluerint
 in hæc consilia popularissimos aduocare , indi-
 gnaturos nimirum , neq; neglecturos si quod in-
 iustum institutum fieret aduersus plebem . Talia
 dicente Canulcio , multa cum indignatione , aq;
 illis senatoribus qui non assumpti erant in con-
 siliis , irato animo rem ferentibus , progrediens
 aliter consulum Genucius conabatur excusare ,
 mitigareq; eorum iras : se amicos assumpsisse di-
 cens , non ut agerent aduersus plebem , sed ut cū
 ualde necessarijs deliberarent , quidnam agentes
 uideretur neutrum electionum imminuere , utri
 senatui celeriore cognitionem de lege dantes ,
 an tardiore . Horatium autem & Valerium ,
 nulla alia se causa in consilium non adhibuisse ,
 nisi hac ipsa , ne qua de eis plebi oritur suspici-
 o , tanquam mutantibus administrationis sue
 electionem , si fuissent alterius sententiæ , que dis-
 ferri æquum censibat cognitionē de lege , in tem-
 pus magis opportunum . Postquam uero assum-
 ptis omnibus compēdiosior cognitio uisa est me-
 lior : se , ut illis uisum sit agere : & his dictis , iu-
 ratuſq; per deos se uera dicere : eos etiam qui ex
 senatoribus uocati erant , dixit omnem esse deli-
 tuos criminationem , non uerbis sed operibus . ac
 quandoquidem accusare , aut defendere uolen-
 tes , legem , iusta allegassent , adducturos se ad
 rogationem sententiæ , non suo maximos & ho-
 noratiss

noratissimos senatorum, quibus ex patrijs con-
 suetudinibus etiam redditum est hoc premium:
 neq; suspectos plebeijs, tanquam nihil ipsos pro-
 cis utile aut dicturos aut sensuros: sed ex iuue-
 nibus eos qui esse uiderentur popularissimi. &
 hæc pollicitus factaq; uolentibus potestate di-
 cendi, postquam nemo neque accusaturus le-
 gem, neq; defensurus astitit: progrediens rur-
 sus rogauit primum Valerium, quid reipub. con-
 ferret, & quid senatui præconsulere suaderet.
 Isq; assurgens multosq; percurrrens de se, de que
 maioribus sermones tanquam ipsis ad utilita-
 tem reipub. plebetorum partibus præpositis, &
 enumerans à principio omnia occupantia ur-
 bem pericula propter eos qui contraria in repu-
 blica agerent, atque dicens eis omnibus qui se
 inimicè erga plebeios habuissent, fuisse inutile
 demonstrasse in plebem odium: multumq; lau-
 danta plebe, tanquam autore maxima facta
 urbi non libertatis tantummodo, sed etiam prin-
 cipatus: ubi & hæc & his similia percurrit,
 postremo dixit non posse urbem esse liberam
 ex qua aliquis æquabilitatem tolleret. dixitq;
 uideri sibi esse legem iustam, quæ uellet Ro-
 manos omnes participes consularis potesta-
 tis fieri, qui quidem uita essent irreprehensi-
 bilis opera que demonstrassent illo honore di-
 gna. Tempus autem cognitionis legis ipsum
 minime opportunum, cum in bellicis perturbacionibus

tionibus urbs esset. Consulabatq; tribunis, ut si-
nerent conscriptionem militum fieri, nec egres-
sum inhiberent: ac consulibus, ut cum optimum
finem bello imposuissent, primum omnium præ-
consultum de lege in populum offerrent. Hacq;
scribi iam uolebat & utrosq; consentire. Hanc
sententiam offerente Valerio, & post cum Ho-
ratio (Nam secundum locum ei dedit C O S S.)
idem affectus omnes adstantes subiit. Nam qui
legem uolebant tolli, dilutionem de cognitione
eius læto animo audientes, illud post bellum ne-
cesse esse sibi de lege præconsultare, grauiter ac-
cipiebant: qui uero firmam eam uolebant à se-
natu iudicari, hoc quidem iustam legem esse con-
fessum iri læte audiebant: illud uero in alia in-
cidere præconsultum tempora, irato animo ac-
cipiebant. Secuto autem ad eam sententiam ue-
solet tumultu, quia neutris grata erant partes
eius omnes, progrediens consul tertium C. Clau-
dium sententiam rogauit. qui ex præsidentibus
alteri factioni aduersus plebeys arrogantissi-
mus uidebatur & potentissimus. isq; præparato
orationem percurrrens, omnia quæcunq; unquam
pulchris patrysq; consuetudinibus contraria ui-
sa sunt commemorauit: eiusq; principale fuit
in quod inclinauit sententia, ne quam trade-
rent cognitionem senatui de lege, nec in præsens,
nec in futurum tempus consules: tanquam ca-
ferente in dissolutionem optimatum potentie.

confusuraq; ornatum ciuitatis omnem. Exorto autem ad hanc sententiã maiore adhuc tumultu, tertius uocatus astitit T. Genutius, consulum alterius frater, qui pauca loquens de occupantibus urbem temporibus, duorum ait difficillimorum necesse ei alterum cuenire: uel ut propter contentiones ambitionesq; ciuiles ualide res hostium fierent: uel ut uolens quæ extrinsecus inferbantur auertere, male ipsa ciuile bellum domesticumq; dissolueret. Duorum autem malorum, quorum necesse esset inuitos eos alterum sustinere, uideri sibi hoc ait minus inutile, ut concederet senatus plibi diuelli potius patrium Reipublicæ ornatum, quàm gentibus exteris & hostibus ridiculam urbem fieri. Et his dictis probatam ab ijs qui in consilio priuato fuerant, sententiam protulit: quam introduxerit (ut dixi) Claudius: ut pro consulibus præfectos crearent tres ex patitijs, & tres ex plebeijs, consularem habentes potestatem: & ubi eis finitum esset tempus imperij, oporteretq; creari magistratus novos, tunc senatum plebemq; conuenientes, cognoscere utrum cōsules an præfectos malens imperium suscipere: & quod omnibus suffragium ferentibus uideretur, firmum esse: peragiq; hoc in annos singulos præconsultum. Hanc sententiam effrenie Genutio multa omnium secuta est laus, omnesq; serè post eum astantes confissi sunt hæc esse optima. Scribiturq; à consulibus

libus decretum, quod tribuni multo cum gaudio accipientes, processerunt in forum. Posteaq; aduocantes multitudinem ad concionem, multis laudes enarrarunt senatus, petere magistratum iubentes quicumq; uellent plebciorum simul cum patitijs. Adcò autem leuis quædam est res desiderium sine ratione, & cito in alteram partem transiens, maximeq; multitudinis, ut hi tanti antè facientes hoc potiri magistratu, ac nisi eis hoc datum esset à patitijs relicturi urbem ut antea, aut armis ipsi eum assumpturi, ubi concessum hoc acceperunt, abstiterint statim desiderio, studiaq; in alteram partem transferunt. multis enim plebciorum proficentibus se præfecturam hanc petere, magnoq; studio preces adhibentibus, neminem eorum dignum hoc honore putauerunt. Sed facti ipsi suffragiorum domini petentes eum magistratum patitios illustres uiros eos omnes præfectos creauere, Aulum Sempronium Atratinum, Lucium Atilium Longum, Titumq; Clælium Siculum. Hiq; primi proconsulare imperium accipiunt anno tertio octogesimæ quartæ Olympiadis, imperante Athenis Diphilo. Obtinentesq; isti illud septuaginta tres dies tantum, uliro ipsi deposuere, secundum patrias consuetudines ob missa quædam à deo signa prohibentia eos publica administrare. Abdicantibus uero se his magistratu, conueniens senatus creat interreges, qui

comitia prædicentes, tradentesq; populo cognitionem utrum præfectos creare uellent an consules: iudicante ipsomet manendum esse in ueteri consuetudine, permiserunt patritijs ut qui eorum uellent peterent consulatum. Fuitq; iterum ex patritijs consules, L. Papyrius Mugillanus, & L. Sempronius Atratinus, unius eorum fratres qui præfecturam deposuerant. hiq; eo anno duo apud Romanos magistratus extitere, maximam habentes potestatem. Non in omnibus tamen Romanis annalibus hi utriq; inueniuntur, sed in alijs præfecti tantum, & in alijs consules, in non multis autem utriq;. Quibus quidem nos non ex ratiocinatione fidem adhibemus, sed credentes testimonijs sacrorum repositorumq; librorum. Aliud autem nullum sub magistratu horum neq; bellicum neq; civile opus dignum historia gestum est. Fœdera uero cum Ardeatunæ urbe de amicitia societateq; icta sunt. Miserant enim legationem Ardeates, depositis de regione exostulationibus, uolentes ut amici Romanis socij q; fierent. Hæc q; fœdera collegium consulum confirmauit. Sequenti uero anno decernente populo iterum creari consules, suscipiunt consulatum Luna mensis Decembris plena, Marcus Geganius Macerinus iterum, & Titus Quintius Capitolinus quintum. COSS. Hiq; senatū docentes, quod cum multa alia neglecta erant ob continuas militias cōsulum, tum
uero

uero unum maxime necessarium neglectum erat, census legitimus, ex quo numerus militaris atque hominum cognoscebatur, diuitiarumque magnitudo, quarum pro modo oportebat unumquodque ad bellum tributa pendere, nullo intra decem & septem annos censu condito, à Lucij Cornelij & Quinti Fabij consulatu, ita ut boni quidem uiri & utiles, in censibus militumque essent: flagitiosissimi uero prauissimi que sine censu relinquerentur, locumque alium perciperent, in quo liceret eis ut uellent uiuere.

Est conuersum, sanctissime pater, id omne quod in ambobus tuis codicibus Græcis repperitum est, sumque ausus in hac ultima libri parte, præter meam consuetudinem aliquid, haud equidem addens aut detrahens, sed in fragmentis confuse scriptis, & præpostere in ambobus codicibus mutans ordinem: non autoris equidem hunc esse errorem putans, sed librariorum. nam cum decemuiratum statim primi consules sequantur Lucius Valerius Potitus, & Marcus Horatius Barbatus, quod cum ex aliis historicis, tum ex hoc ipso, & in hac parte uideri potest, horum gestis præposuerant librarii Græci alia post gesta, atque duo non coherencia inter se fragmenta in unum contulerant: quod ego aduertens (neque enim difficile animaduersu

uersu fuit) uolui auctori ipsi hanc quam poteram opem paruulam apud Latinos ferre: quod & ipsum fuisset, puto, pudori mihi ni fecissem, nec uisus essem tam perspicuam rem uidisse. Tu me, oro, pro tua egregia animi nobilitate magnificentiaq; commendatum habe deditissimum tibi seruulum.

F I N I S.

RERVM IN HOC OPE-
RE NOTATV DIGNA-
RVM INDEX.

*Ea quæ asteriscum * sequuntur, in secundo
habentur tomo : reliqua quæ præcedunt,
in primo.*

A Borigines Romani generis auctores	17.
quando Romam occuparint	ibidem
Aborigines qui & quare dicti	32. à Grecis
oriundi	32.88
Aborigines Siculæ cõfines bello inuadunt	36.90
Aborigines Oenotrorum posteri	129. 131. 171.
ipforum ora limites	131
Acalis Eumedis filia	92
Acarnanes Leucada tenent	77
Acestorides Athenarum princeps	459
Achsi Pergamum diripiunt	71. eorum fœdus
cum Seneca & Troianis	72. Oriundi à Gre-
cis, Ponti accola	130
	<i>Acha</i>

<i>Achaia</i> quæ, & unde dicta 37. quot gentes in se complectatur	47
<i>Achillis clypeus</i> à <i>Vulcano</i> fabricatus *	89
<i>Aediles</i> qui, & eorum potestas	612
<i>Aegestus</i> casu natus & educatus in <i>Sicania</i> 79. Eius progenies 79. Mors	109
<i>Aegesta</i> cur ab <i>Aenea</i> condita	80
<i>Aegypti</i> fertilitas	59
<i>Aelius Tubero</i> autor <i>gravis</i> , & scriptor diligens 117. Eius <i>Annales</i>	25
<i>Aemilie V. Stali</i> quale miraculum circa ignis perpetui custodiam acciderit	206
<i>Aenea</i> aduentus in <i>Italiam</i> 70.80. <i>Laurentum</i> appulit 69. Rex <i>Aboriginum</i> , & <i>Latini</i> regis gener	69
<i>Aeneæ gesta</i> 75.80. eius similitas cū <i>Alexandro</i> 74. prodidit <i>Priamū</i> 74. <i>Achaïs</i> <i>Troiam</i> prodidit 74. Eius cum <i>Achaïs</i> fœdus 73. eius classis in <i>Hellspontum</i> traiecit	73
<i>Aeneæ</i> aduentus. multa indicia in <i>Delo</i> 76. & in <i>Ætio</i> & <i>Ambracia</i>	77
<i>Aeneas</i> ubi locorū defunctus sit, incōpertum	75
<i>Aeneas</i> oppidū in <i>Pallene</i> à <i>Troianis</i> cōditū	76
<i>Aeneas</i> <i>Dodonam</i> oraculi causa nauigat 77. eius miseræ <i>Dodoneæ</i>	ibidem
<i>Aeneæ</i> templum apud <i>Aegestanos</i>	80
<i>Aeneæ</i> reditus in <i>Troiam</i> cur efficitus	81
<i>Aeneæ</i> sepulcra cur multis in locis mōstrētur	82
<i>Aeneæ</i> somnium	85
<i>Aeneæ</i>	

<i>Aeneæ fœdus cum Latino</i>	88
<i>Aeneas condit Lauinium</i>	35
<i>Aeneæ connubiū cum Lauinia Latini filia</i>	
89. <i>Condidit Lauinium</i>	88
<i>Aeneæ corpus post pugnam non inuentum, ad</i>	
<i>superos translatum</i>	94
<i>Aeneas quæ sacra ex arce Ilij abstulerit</i>	100
<i>Aeneas cum Vlyſſe è Moloſſis delatus in Ita-</i>	
<i>liam, urbis Romæ conditor</i>	103
<i>Aeneas quatuor filios habuit</i>	103
<i>Aeneas Siluij filius, Latinorum rex</i>	102
<i>Aequi Volſcis deficientibus ſe adiungunt,</i>	548.
* 111. 221. <i>Latinorum agros populantur,</i>	* 548.
327. <i>Tuſculanorum agros infeſtante</i>	* 378
<i>Aequorum fuga & clades</i>	* 556
<i>Aequi perpetui Romanorum hoſtes</i>	* 565
<i>Aequorum agri à Rom. uaſtati</i>	* 173. 207. 225.
279. 297	
<i>Aequorū exercit⁹ ſocios Romanorū iſteſtat</i>	* 291
<i>Aequorum fœdus cum Volſcis contra Romanos</i>	
* 293. <i>expeditio contra Latinos & Hernicos,</i>	
<i>in Tuſculanū & in Sabinorū Romanorumq̄</i>	
<i>agros</i>	* 293. Romā obſidere properat * 296. co-
<i>rundem cum Romanis pugna</i>	* 277. 325. 330. 356
<i>Aequorum copie ſub iugum miſſæ</i>	* 330. eorum
<i>pugna cum Rom. & clades</i>	* 338. 408. 443
<i>Aequi cum Volſcis contra Romanos bellum</i>	
<i>mouent</i>	* 443. Latinorum & Hernicorum
<i>agros uaſtante</i>	ibidem
	<i>Acioli</i>

<i>Actoli nunc, olim Curetes</i>	37
<i>Axonensis pagus</i>	92
<i>Azei qui</i>	29
<i>Africa fertilitas aestimata</i>	59
<i>Agatharchus quando stadium uicerit</i>	371
<i>Agathoclis res gestae</i>	104
<i>Agathylli poeta locus de Aenea morte</i>	75
<i>Albanus ager uinis fertilissimus</i>	60
<i>Agrippa Latinorum rex</i>	102
<i>Agrippa Menenius Lanatus cōsul, eiusq; gesta 466. plebis patronus 602. eius fabula 606.</i>	
<i>Mors, & funus publicum</i>	618
<i>Agilla olim, nunc Care oppidum</i>	299
<i>Alba Latinorum rex</i>	102
<i>Alba à Latinis conditur 70. Solo equata 269.</i>	
<i>& quare solo sit equata</i>	97. 582
<i>Albanorum Respubl. è solis Gracis atq; Latinis 232. eius gloria & antiquitas</i>	233
<i>Albani Lauinensium coloni</i>	234
<i>Albiolani à Cn. Marcio expugnati</i>	* 135
<i>Alladius Latinorum rex impius diluuiò absumptus</i>	102
<i>Alpheus fluius</i>	57
<i>Alsum oppidum à Tyrrhenis captum</i>	41
<i>Aluntium Siciliae</i>	78
<i>Amata Latini coniunx</i>	94
<i>Anactorium Corinthijs ademptum</i>	78
<i>Anaxilaus historicus</i>	17
<i>Ambrax Ambracis rex</i>	77

Alci

<i>Anchisa urbs</i>	103
<i>Amphyctionicus conuentus</i>	349
<i>Anchises Butrotum appulie</i>	77
<i>Anchise porcus</i>	ibid.
<i>Anchise defuncto facillum dicatur</i>	95
<i>Anchises Athenarum princeps</i>	* 94
<i>Anchisiensium tabula</i>	107
<i>Anienis & Tiberis cōfluentes ad Fidenas</i>	296
<i>Anicis fluuij descriptio</i>	460
<i>Anius Dcli rex</i>	76.88
<i>Amulius Albanum imperium occupat</i>	109
<i>Amulius rex Latinorum Numitorem fratrem maiozem pellit 103. Amulij facinora</i>	109
<i>Annales Romani</i>	286
<i>Annibalis bellum</i>	150
<i>Antemna bellum Romanis infert</i>	167
<i>Antēna urbs à Grecis oriūda, Siculis p̄ Abori- gines adēpta, Romana colonia facta</i>	171* 171
<i>Antemnates qui & unde</i>	36
<i>Antemnatum familiae Romam translatae</i>	171
<i>Antias Vlyssis filius</i>	105
<i>Antiates Volsci Tarquinio Supbo fœdere iun- guntur 379. belli socij Latinis 516. Coriolani auxiliantur 614. eorum clades</i>	612
<i>Antiatum defectio à Romanis</i>	* 324
<i>Antigoni historici scripta qualia</i>	24
<i>Antiochus Syracusanus historicus</i>	31.43.106
<i>Antium primaria Volscorum urbs 95. à Ro- manis captum</i>	* 283.324
	<i>Apiole</i>

<i>Apiole ciuitas. Latina à Romanis deficit</i>	288. à
<i>Tarquinio. diripitur & concrematur</i>	289
<i>Ap. Claudij migratio ad Romanos</i>	462
<i>Ap. Claudij factio</i>	554
<i>Appius Claudius Sabinus consul, cuiusq; gesta</i>	535. * 261. 365
<i>Appio Claudio cur dies dicatur à tribunis plebis</i>	* 276. eius obitus. nolūtarius, et funus * 277
<i>Appius Claudius nouū magistratum affectat</i>	* 367. Eius ambitio. * 371
<i>Appius Claudius decemuir</i>	* 368
<i>Appij Claudij terciū decemuiri facinora</i>	* 410
<i>Appius Herdonius Sabinus Capitolium occupat.</i>	316. occiditur * 320
<i>Aquile miraculum.</i>	287
<i>Aratinus poëta. omnium antiquissimus</i>	99
<i>Arcadia ingens diluuium</i>	91
<i>Arcadia olim Lycaonia</i>	131
<i>Arcades Græcorum primi Italiã habitauerunt.</i>	
<i>30. primi Græcarū literarū & instrumentorū musicorum usum in Italiã inuexerunt</i>	55. primi leges in Italia tulerunt
<i>56. cōmunes sedes cum Aboriginibus habuerunt</i>	56
<i>Arcades Palantini quomodo se Herculis fidei commiserint.</i>	64
<i>Arcades diluuium fugiunt in Thraciam.</i>	99
<i>Arcades Euandriū colonia ducē secuti</i>	129. 132
<i>Archedemides Athen. princeps</i>	* 286
<i>Archestratides Athen. princeps</i>	317
G G	<i>Ard</i>

<i>Ardeas Ulyssis filius</i>	104
<i>Ardeates Rutuli Italorum omnium fortissimè</i>	
395. à Romanis deficiunt	* 448
<i>Ardeatum sœdus cum Romanis</i>	* 458
<i>Aricinorū auxilia cōtra Arūtē Lartii filiū</i>	457
<i>Aricini Romanos in concilio ad Ferentinum</i>	
accusant	475. 488
<i>Aristhus scriptor rerum Arcadiæ</i>	75
<i>Aristodemus Malacus Cumanorum tyrannus</i>	
524. Aruntem Lartii occidit 457. quare di-	
ctus Malacus, & qua occasione ad tyrānidē	
peruenerit * 5. eius facinora & conciones ad	
milites, senatum, populumq; * 7. & 10. mors	
& tyrannidis pœnæ	* 14
<i>Arsius heros</i>	436
<i>Artona à Veientibus expugnata</i>	* 203
<i>Aruns Demarati filius</i>	286
<i>Aruns Tarquinius quare Egerius, & postea</i>	
etiā Colatinus dictus 290. Hetruscis auxilijs	
præfectus 306. Eius mores & ingeniū	253
<i>Aruntiis Lartii Porsenæ filij prudens consiliū</i>	
451. eius interitus	457
<i>Aruns à Larte patre missus ut propriam di-</i>	
tionem sibi quarat	* 9
<i>Ascanius lacus</i>	73
<i>Ascanius rex Phrygiæ 82. Troiam in paternū</i>	
principatum redijt	73
<i>Ascanium Albā condidisse 105. quando mor-</i>	
tuus 100. eius prodigium	127
<i>Assaracus Trois filius</i>	92

<i>Assyriorum imperiū modicam Asia partem</i>	
<i>obtinuit non longo tempore</i>	19
<i>Asyll⁹ Syracusan⁹ quādo stadiū uicerit *</i>	184
<i>Asylus Crotoniensis quādo stadiū uicerit *</i>	94
<i>Asylum Romuli</i>	148
<i>Athenarum amplitudo 335. ambitus *</i>	294
<i>Atheniensium imperium quale fuerit</i>	20
<i>Atheniensium quidam Hyperacry & Paralij</i>	
<i>uocati, & quare</i>	32
<i>Atheniensium magistratus decennalis</i>	109
<i>Atheniensium resp. quando floruerit</i>	140. 404
<i>Atheniensium mos patronos sibi eligendi</i>	141
<i>Atheniēses notati 149. unico pralio uicti, ibid.</i>	
<i>Atheniensium exēplū Romani imitati 234. 492</i>	
<i>Atheniensium pugne cum Persis * 375. eorum</i>	
<i>muri à Lacedem diruti</i>	ibid.
<i>Atheniensium leges Romam allata *</i>	366
<i>Atlas primus Arcadiae rex</i>	90
<i>Auentinus rex Latinorum</i>	103
<i>Auentinus collis unde dictus 103. fossa &</i>	
<i>uallo munitus</i>	172
<i>Auentini collis descriptio, & quando mœni-</i>	
<i>bus circumdatus sit</i>	282. 351
<i>Auentinus ad plebis adificia postulatur *</i>	339.
<i>eius situs</i>	ibidem
<i>Augures qui</i>	201
<i>A. Manlius consul, eiusq; gesta *</i>	257. cur dies
<i>illi dictus à Cneo Genutio tribuno</i>	* 255
<i>A. Posthumi⁹ cōsul 510. dictator eiusq; gestas</i>	11

<i>A. Posthumi</i> Alb ^y cōsul, eiusq; gesta	547. * 287
<i>A. Sempronius Aratinus</i> consul	509. p. r. e. f. e. t. u. s. u. r. b. i. 511. * 167. 181. i. t. e. r. ū. c. ō. s. u. l. , e. i. u. s. q. ; g. e. s. t. a. * 27. q. u. a. m. o. b. r. e. i. n. t. e. r. r. e. x. c. r. e. a. t. u. s. * 203. i. n. i. b. u. n. u. s. m. i. l. i. t. u. m. * 457
<i>A. Virginius Calimontanus</i> consul, eiusq; gesta	547. 555. * 238. 278
<i>A. Ternius</i> consul, eiusq; gesta	* 359
<i>Aurunci</i> gens barbara 41. eorū regio	546. c. o. r. u. m. p. u. g. n. e. c. u. m. R. o. m. a. n. i. s. d. e. s. c. r. i. p. t. i. o. , i. b. i. d.
<i>Ausones</i> fugientes Iapygas ī Sicilia trauciunt	43
<i>Ausonia</i> Grecis dicta Italia	58
<i>Auspicio</i> disciplina Etrusca	287

B

B abylonia fertilitas aestimata	59
B acchiadarum genus Corinthi	286
<i>Barbari</i> qui & quando admixti Rom.	129
<i>Barbarorum</i> expeditio contra Cumanos	7
<i>Barbitorum</i> usus apud Grecos & Romanos	88
qualis	
<i>Bellona</i> lucus Romæ	* 286
<i>Bellum Achaicum</i> idē cum Troiano	79. <i>Al-</i>
banum eiusq; causa	219. 229
<i>Bellum Aricinum</i>	457
<i>Bellum civile</i> maximum quod	199. 200
<i>Bellum cum Auruncis</i> 546. cum Tarquinijis	
513. cum Volscis	535. 538
<i>Bellum Gabinum</i> 384. Etruscum 298. 319. <i>L. b.</i>	
tinum 306. <i>L. art. Porsena</i> cū Romanis.	456.
	<i>Persis.</i>

I N D I O N Y S I V M.

<i>Persicum</i> * 175. <i>Veientanum</i>	299. * 204
<i>Bellum Tarquinij Superbi cum Ardeatibus,</i> <i>eiusq; causa</i>	396
<i>Bella Hispanica, & Italica</i>	149
<i>Bola à Cn. Marcio capta direpta et exusta</i> *	113
<i>Bouille diu oppugnata à Cn. Marcio, tandem ca-</i> <i>pta & direpta</i>	* 115
<i>Brutorum familia posterior, plebeia</i>	440
<i>Butrotus Epiri portus</i>	78

C

C <i>Acti gesta contra Herculem</i>	63. 67
<i>Calius uir fortis</i>	171
<i>Calius mons unde dictus</i>	171
<i>Calius collis qui 185. quādo urbi adiūctus</i>	218
<i>Canina bellū Romanis insere 167. capitur</i>	168
<i>Canina urbs à Grecis oriūda, Siculis per Abo-</i> <i>rigines adēpta, colonia Romana facta</i>	171
<i>Caninensium familie Romam translata</i>	170
<i>Caso Duellius decemuir</i>	* 371
<i>Caso Fab. quæstor, eiusq; gesta</i>	* 185
<i>Caso Fab. consul, eiusq; gesta</i> * 192. 205. 210.	
221. <i>Proconsul</i>	* 226
<i>Casonis Quiniij facinora cōtra plebeios</i>	* 303
<i>Caso Quintius licem & uadimonia deserens in</i> <i>Hetruriā exulatū it 307. absens insidijs tri-</i> <i>bunorum circumuentus damnatur.</i>	ibid.
<i>Cere nunc, olim Arvilla oppidum</i>	41. 299
<i>Ceretani à Ser. Tullio deficiunt</i>	352
<i>C. Aquilius scriptor Romanus</i>	308

<i>C. Aquilius consul, eiusq; gesta</i>	* 166
<i>C. Claudius Sabinus consul, eiusq; gesta</i>	* 307
<i>C. Claudius tribunus aduersus</i>	* 340
<i>C. Claudius dux eorum qui decemuiros ex urbe fugiebant</i>	* 406
<i>Caius Gracchus tribunus plebis seditiosus</i>	141
<i>C. Horatius consul, eiusq; gesta</i>	* 229. 338
<i>Caius Iulius Tullus cōsul, eiusq; gesta</i>	* 94. 203
<i>C. Iulius decemuir</i>	368
<i>C. Licini⁹ un⁹ è primis quinq; tribunis plebis</i>	611
<i>C. Mœnij tribuni facinus</i>	198
<i>C. Mutij Cordi oratio & factum</i>	447
<i>C. Mutius dono publico honoratus</i>	457
<i>C. Nauius consul, eiusq; gesta</i>	* 243. 316
<i>C. Papyrius summus pōtifex reuocauit tabulas legum Pompilij & Marcij</i>	217
<i>C. Quincius consul, eiusq; gesta</i>	447
<i>C. Rabuleij tribuni factum</i>	178
<i>C. Sempronius historicus</i>	29
<i>C. Seruilius consul, eiusq; gesta</i>	225
<i>C. Sicinius bellutus unus è primis quinq; tribunis plebis</i>	611. * 20
<i>C. Terentius trib. pl. primus consulare imperium certis legibus circumscribere tentat</i>	* 299
<i>C. Veturius consul, eiusq; gesta</i>	* 341
<i>C. Veturio dies dicta à L. Faliēno adili dānato multa imposta aris quindecim milia</i>	* 359.
<i>Callius Agathoclis rerum scriptor</i>	* 361 104 Call

<i>Callias Athenarum princeps</i>	* 4. 338
<i>Calliroë Scamandri filia</i>	92
<i>Callistrati historia de reb. Samothracia</i>	99
<i>Calpunij annales</i>	25
<i>Calpurnius Piso scriptor Rom.</i>	113
<i>Camerini agrū Romanum infestant</i> 186. eorum <i>urbs capta & Romana colonia facta</i>	ibid.
<i>Camerinorum urbs nullo ante Romam condita ab Albanis</i>	186
<i>Camerini colonos Romanos secū habitantes op- primūt</i> 188. eorū <i>urbs iterū expugnatur</i> ibid. <i>in foedus & amicitia Romanorū recepti</i>	292
<i>Camerini à Romanis deficiunt</i> 443. & <i>quare</i> 462. 473	
<i>Camerinorum supplicium & excidium</i>	474
<i>Camillorum sacerdotium</i>	154
<i>Campani agri fertilitas</i>	60
<i>Campani partim aperte partim occulte deficiunt</i> 565	
<i>Campus Martius Romæ</i>	344. & 414
<i>Campus Pomptinus totius Latij maximus</i>	394
<i>Canephoros puella innupta</i>	41
<i>Cannensis clades</i>	150
<i>Capetus Latinorum rex</i>	102
<i>Capitolinus tumulus olim Saturnius</i>	56. 132
<i>Capitolinus tumulus olim Tarpeius</i>	310
<i>Capitolium unde dictum</i> 392. <i>eius templum à</i> <i>Tarq. Prisco inchoatum, & à Tarq. Super-</i> <i>bo perfectum est</i>	ibid.

Capitolium à plebe & tribunis occupatur	* 267
Capitolium ab Sp. Herdonio occupatur	* 316.
oppugnatur	* 319
expugnatur	* 320
Capua urbs quare dicta	105
Caput hominis Romæ, in Tarpeio tumulo sub terra inuentum	390
Capis ab Seneca & Troianis condita	75
Capys Assarici filius	92
Capys Latinorum rex	102
Carmenta Ro. que Græcis Themis	52
Carmentis ara Romæ	54
Carmentis uaticinium de Hercule	64
Carnis pluuia miraculosa Romæ	* 300
Carthago quando condita	106
Carthago affectat imperium	150
Carthaginensium opes nauales maxime	21
Carthaginenses humanis uictimis Saturnum placarunt	81
Castorum apparitio	524
Castorum fons Romæ & templum	524
Castra Lartia Porscne qualia	456
Celer præfectus centurionum	146
Celeres qui, & unde dicti	146
Census Romæ actus * 238. 254. sub T. Largio dictatore	305.
sub Sp. Cassio	619
Centuriarum cum suis classibus enumeratio	
	* 71
Centuriones qui	339
Centurionum Romanorum cum L. Virgino contra quinque	

quinq; decemuiros coniuratio *	436 eorum ca-
stra in Auentino *	438. centurionum coniu-
ratio alia contra tres decemuiros	ibid.
Cephalon Gergithius, scriptor antiquus	75. 103
Cereris & Liberi ades Romæ	528. 617
Cherephanes Athen. princeps	* 364
Cheronensis pugna	149
Characteres Græci antiqui qui	351
Chares Athenarum princeps	* 254
Charopus Athenarum princeps	103. 109
Choræ Creticæ descriptio	* 89
Chryse Palantis filia, Dardani coniunx	90
Cinethium promontorium unde dictum	76
Cinethus Aeneæ socius	76
Circæ domicilium antiquum	395
Circeÿ colonia Arunti Tarquinio à patre di-	
cata	395
Circeÿ quo modo à Cn. Mar. capti	* 109
Circus maximus inter Palatinum & Auen-	
tinum montes situs	300
Civi Romano cauponari non licuit	* 238. 239
Ciuum Romanorum numerus qua arte à Seruio	
rege auctus	344
Ciuum centum & decem milia Romæ	* 238
Ciuitatum sociarum & bello subactarum pa-	
troni, è Ro. ciuibus lecti	143
Claudiorum familiæ laudes	* 394
Claudiorum patria antiqua, Regillum Sabino-	
rum	* 395
	GG 5 clas

<i>Classium Romanarum ordines</i>	339
<i>Cleonidas Thebanus quando stadiū uicerit</i>	285
<i>Clientum officia quæ fuerint</i>	142
<i>Clælia uirginis obsidis facinus 454. præmia à Porsena & Romanis</i>	456
<i>Clæliorum familia Albana ad magistratus Romæ gerendos admissa</i>	267
<i>Clæliorū familiæ facta * 351. ijs dies dict⁹ à tri- bunis * 352 absentes damnati pecunijs</i>	ibid.
<i>Cloacarum Romæ structura</i>	308
<i>Cluili Albanorum dictatoris facinora 223. mors qualis</i>	ibidem
<i>Cluilia fossa</i>	222
<i>Clusini Latinis contra Romanos auxiliatur</i>	293
<i>Clytadora Laomedontis filia</i>	92
<i>Cn. Gellij testimonium comprobatum</i>	165
<i>Cn. Genucij trib. conciones & facinora * 254. obitus miraculosus</i>	* 256
<i>Cn. Manlius consul, eiusq; gesta</i>	* 209
<i>Cn. Marcij fortia facta 614. & quare dictus Coriolanus</i>	617
<i>Cn. Marcij expeditio in Volscos, consilium & oratio contra plebem</i>	* 26
<i>Cn. Marcij excusatio apud plebem</i>	* 75
<i>Cn. Marcius dux contra Antiates, eiusq; sa- ctum * 76. exilio mulctatur perpetuo * 78. Vol- scorū imperator electus * 106 112. Eius contra Romanos expeditio 106. Tandem Romanis pla- cat⁹ * 157. Ei⁹ mors * 162 uirtutes et uicia * 163</i>	<i>Cn.</i>

I N D I O N Y S I V M.

<i>Cn. Marcij consilia & gesta</i>	96
<i>Colatini Romanis repugnantes inclementer à Tarquinio tractati</i>	290
<i>Colles septem quando uno muro cincti</i>	335
<i>Collina quarta pars Romæ</i>	335
<i>Colonia Velitras Volscorum & Norbam Latinorum deducta</i>	* 20
<i>Coloniæ patroni è Ro. civibus lecti</i>	143
<i>Comitia centuriata quæ</i>	343
<i>Comitiarum centuriarum suffragia quæ</i>	* 192
<i>Comitiarum curiatorum & tributorum descriptio</i>	* 258. 259
<i>Commentarij censorij qui</i>	107
<i>Compitalia sacra quæ</i>	336
<i>Concionum lex</i>	* 25
<i>Coniuratio de reducendis Tarquinij, & consilibus interficiendis</i>	420
<i>Coniuratio servorum Romæ oppressa</i>	476. 479
<i>Coniuratio & tumultus plebis Romæ defectio à consilibus</i>	548. 558
<i>Coniurationes contra decemviros</i>	* 406
<i>Coniuratorum supplicij modus mirabilis à Ser. Sulp. excogitatus</i>	481
<i>Connubiorum leges variæ</i>	156
<i>Consualia Romanis, quæ Arcadibus Hippocratia</i>	55. 166
<i>Consulum Romanorum ornatus & insignia</i>	303
<i>Consulum officium</i>	348
<i>Consules quando creati</i>	408
	<i>Conf</i>

I N D E X

<i>Consulatus & Tribunorum dissidium</i>	202. 302.
3 8. 239	
<i>Consulatus quibus primum datus</i>	440
<i>Consus consiliorum occultorum praeses deus</i>	166
<i>Conuentus Amphielyonicus</i>	349
<i>Corani deditio à C. Mar. recepti</i>	* 136
<i>Corbio quo pacto Rom. dedita</i>	* 114
<i>Corbionis praesidium Romanorum ab Aequis occisum * 332. eius moenia & aedificia à Rom. diruta</i>	* 338
<i>Corinthijs Anaetorium ademptum</i>	78
<i>Corinthiorum seditio</i>	286
<i>Corioli quasi caput Volscorum 613. eius oppu- gnatio 614. expugnatio</i>	615
<i>Corioli deditio capti à Cn. Marcio</i>	* 115
<i>Coritus mons</i>	33
<i>Corniculani quo pacto ob suam dissensionem expugnati sine</i>	291
<i>Corniculi montes</i>	36
<i>Corniculum Latinorum ciuitas direpta & in- censa</i>	291
<i>Corruptorum Opimiae Vestalis supplicium * 201</i>	
<i>Corruptorum Urbinae Vestalis mors & suppli- cium</i>	* 258
<i>Cortona Romanorum colonia, olim Croton uo- cata</i>	47
<i>Cremera fluius & castellum</i>	* 224
<i>Cremera expugnata</i>	* 230
<i>Cretenses quando in Italiam deducti</i>	32
<i>Crensa</i>	

<i>Cecusa Priami filia, Anchisæ coniunx</i>	<i>Aeneæ mater</i>	269.
<i>Crimisus fluuius</i>		79.
<i>Criso Himerensis quando stadium uiccrie</i>	*	374
<i>Cronius tumulus apud Elidem.</i>		56.
<i>Croton Vmbrorum urbs ab. Aboriginibus</i>	<i>et</i>	
<i>bona parte Pelasgorum capta</i>		40.47
<i>Croton olim, post Cortona uocata, et Romanorum colonia facta</i>		47. quando condita. 195
<i>Crotoniata à Pelasgis oriundi</i>		50
<i>Crotoniata cum circumuicinis gētibus. linguam communem non habent.</i>		51
<i>Crotoniata et Placiani procul à se inuicē distiti lingua conueniunt</i>		51
<i>Crusæa Thracum gens 71. Crusæi barbari</i>		75
<i>Crustumeria colonia Rom.</i>		570
<i>Crustumeriorum urbs expugnata, et Rom. colonia facta</i>		171
<i>Crustumini colonia Latina, quando in ditionem Rom. uenerint</i>		289. deficientes clementer à Tarquinio tractantur
<i>Crustumium bellum Romanis infert</i>		167
<i>Crustumium multis seculis ante Romam conditum</i>		171
<i>Crustumium ab Albanis conditum</i>		171. 189
<i>Cumæ Græca urbs à quibus condita.</i>	*	5. eius diuitiæ et potentia. * 6
<i>Cumani Hetruscos persequuntur.</i>	*	458
<i>Cumanorum acies contra barbaros.</i>	*	7

Cumano.

<i>Cumanorum resp. qualis</i>	* 8
<i>Cumanorum occisorum filij, interempto</i>	<i>Aristo-</i>
<i>demo tyranno, suam remp. restituunt</i>	* 14. 15
<i>Curtes olim, nunc Aetoli</i>	37
<i>Cures caput gentis Sabinorū</i>	171. unde dicti 183
<i>Cures urbs conditur</i>	184
<i>Curia quæ</i>	155
<i>Curiaj Albani proles mirabilis</i>	238
<i>Curiaiorum trigeminorum mater, Horatorum</i>	
<i>trigeminorum matertera</i>	240
<i>Curiaj trigemini quomodo cæsi</i>	244
<i>Curiaiorum familia Albana ad magistra-</i>	
<i>tus Romæ gerendos admissa</i>	267
<i>Curiones qui</i>	139
<i>Cursule urbis situs</i>	33
<i>Curtiani bello fortes</i>	177
<i>Curcius lacus in foro Romano unde dictus</i>	178
<i>Custodes sacrorum pontifices dicti</i>	212
<i>Cutilia lacus descriptio</i>	34
<i>Cutilia urbs à Sabinis capta</i>	184. eius situs 33
<i>Cyllene mons 32. Cyllene nympa,</i>	<i>ibidem</i>
<i>Cyprius vicus sceleratus dictus</i>	268
<i>Cypseli tyrannis</i>	288

D

D <i>Literam ante inuentum P usurpabant</i>	
<i>prisci</i>	98
<i>Dacilis Mesenij victoria</i>	103
<i>Damasias Athenarum princeps</i>	276
<i>Damastes Sigeensis historicus</i>	104
<i>Dard</i>	

<i>Dardanenses ad Aegeam fugiunt</i>	71
<i>Dardanum Troianum oppidum</i>	90: cōditur 91
<i>Dardanus Iouis filius</i>	76. colonia dux in Phrygiam ex Arcadia
	90
<i>Dardanus princeps Aexonensis</i>	92
<i>Dardanum ex Artica sedes transtulisse</i>	92
<i>Dardanus oppidum sui nominis in Troade condit</i>	91.99
<i>Dardano oraculum in Samothracia datum</i>	99
<i>Dauniorum felicitas circa olearum curam</i>	60
<i>Daunij à Gallis pulsī, quare Cumas excindere conati</i>	* 6
<i>Decemviri qui</i>	162
<i>Decemviris sorte cōmittebatur urbis imperiū</i>	193
<i>Decemvirorum imperium abrogatum</i>	193
<i>Decemvirorum imperium annuū quale</i>	* 368.
<i>eorum nomina & munia per uices</i>	ibidem
<i>Decemvirorum gesta & leges</i>	* 369. eorum
<i>foedus inter se & coniuratio, facinora immania</i>	* 372. eorum imperium abrogatum * 374
<i>Decemvirorum praefectura contra Sabinos & Aequos</i>	* 407
<i>Decimae spoliiorum ex bello Latino quantae</i>	528
<i>Decuriones qui</i>	139
<i>Demagoras historicus</i>	103
<i>Demaratus Corinthius</i>	286
<i>Denates pro penates cur prisci dixerint</i>	98
<i>Dianae Ephesiae delubra</i>	154
<i>Dictator quando & qua potestate creatus.</i>	& un

<i>Unde sic dictus</i>	501
<i>Dictator nullus fuit absq; magistro equitū</i>	504
<i>Dictatores annui ab Albanis primū creati</i>	503
<i>Dictatorum modestia quandiu durauerit</i>	507
<i>Dictatorum fuisse tyrannidem</i>	507
<i>Dimas rex Arcadiæ</i>	91
<i>Diognetus princeps Athenarum</i>	564
<i>Dionysius Chalcidensis historic.</i>	104
<i>Dionysij Halicarnassensis commentariorum scopus 17. eius appulsus in Italiam, educatio, studia, & reliqua.</i>	27
<i>Dionysius senior Syracusanorum tyrannus</i>	* 4
<i>Diphilus Athenarum princeps</i>	* 457
<i>Diuites Romani quomodo suffragiorum uim fermè soli adepti sint</i>	342
<i>Diuortium nullum Romæ per quingentos & uiginti annos</i>	159
<i>Dius fidius quis</i>	184
<i>Dij fidij edes Romæ quando locata, & dedica- ta</i>	* 286
<i>Doctores sacri qui</i>	212
<i>Doriensium & Ionum linguæ cognatio</i>	49
<i>Doriensium opus</i>	350
<i>Duumuiri ad custodienda Sibyllina oracula creati</i>	393

E

<i>Ecetra Volscorum urbis situs</i>	* 98
<i>Ecetra Volscorum caput</i>	* 325
<i>Ecetrani Volsci Tarquinio Superbo, fœdere iunguntur</i>	

<i>unguntur</i>	379
<i>Ecetranorum ager à Romanis captus , præsi-</i>	
<i>diarijs diuisus</i>	546
<i>Edicta quid sint Romanis</i>	501
<i>Egerius sociali Latinorū exercitui præfect⁹</i>	298
<i>Egeria nymp̃ha cum Numa congressa</i>	197
<i>Elyma cur ab Aenea condita</i>	79
<i>Elymi sedibus suis eiekti ab Oenotris in Sici-</i>	
<i>liam traũciunt</i>	43
<i>Elymi qui ☉ cur dicti</i>	79
<i>Eniochides Athenarum princeps</i>	286
<i>Enyalij temetum</i>	189
<i>Epei arā Romæ Saturno dedicāt cū Hercule</i>	56
<i>Epei Herculi militantes in Italiam profecti</i>	90
<i>Epei ab Elide in Italiam profecti</i>	132
<i>Epitelides Lacon quando stadium uicerit</i>	317
<i>Epityches promontorium unde dictum</i>	81
<i>Eratosthenis chronographia</i>	104
<i>Eratosthenis regule incorruptæ supputandi</i>	
<i>tempora</i>	107
<i>Ereti urbis situs</i>	327
<i>Erichthonius author Aeneæ generis</i>	76
<i>Erichthonius quare omnium hominum fortu-</i>	
<i>nariſſimus</i>	92
<i>Erythræ Idæ uiculus</i>	83
<i>Esquilina, quarta pars Romæ</i>	335
<i>Esquilinus collis iustā oppidi magnitudine urbi</i>	
<i>additus</i>	335
<i>Etruria, uide sub litera H</i>	

<i>Euandro & Carmentæ Romanos quotannis sacrificare</i>	54
<i>Euander primus Herculem diuinis honoribus dignatus</i>	64
<i>Euander Arcadium rex 68. in Italiam uenit 51.90.129. eius solenne Arcadicum 117. eius ara Romæ 54. Mercurij & Themidis nym- phæ filius</i>	112
<i>Eumæi sacrificium</i>	* 92
<i>Eurybates Atheniësis quãdo stadiũ uicerit</i>	218
<i>Euryleon rex Latinorum, mutato nomine in su- ga, Ascanius dictus</i>	95
<i>Euryleon Acneæ filius</i>	103
<i>Eurysthenes Herculem iussit boues Gerionis abigere</i>	62
<i>Euxenus poëta uetus</i>	57

F

F abij Maximi annales	25
<i>Fabium unicum, eumq; puerum, è trecentis sex superstite relictũ, opinio reprehësa</i>	* 234
<i>Fabiorum exercitus quantus</i>	* 224
<i>Fabiorum gesta</i>	* 224. 225. & deinceps
<i>Fabiorum gens internecone deleta</i>	* 230. eorum
<i>pugna cum Hetruscis</i>	* 232
<i>Factio Marcia urbe pulsa</i>	326
<i>Falernus ager uinis fertilissimus</i>	60
<i>Falernum præstantissimum uinorum Italia</i>	97
<i>Familia censoria qua</i>	108
<i>Fanum commune Romanorum, Latinorum, Herni</i>	

I N D I O N Y S I V M.

<i>Hernicorum, Volscorum</i>	379
<i>Faronia dea olim Feronia</i>	184
<i>Farracia qua</i>	138
<i>Faunus Aooriginum rex 68. à Marte oriun-</i> <i>du. Romanis honoratus</i>	53
<i>Fauni vox è sylua Romanis audita</i>	438
<i>Faustulus regionum subulcorū magister</i>	115. 121
<i>Faustuli facinus</i> 127. <i>sepulcrum,</i>	<i>ibidem</i>
<i>Faustulus Romulo aperit quomodo eum fratre</i> <i>expositus fuerit</i>	118
<i>Faustulus ad Amulium adducitur</i>	120
<i>Fecialium collegium à Numa institutum</i>	209.
<i>corum officia ibidem. ritus sacri</i>	211
<i>Feriae Latinae</i>	380. * 323
<i>Feriae Latinae quare tertio auctae</i>	618
<i>Feriarum Latinarum institutum quale</i>	* 199
<i>Feronia ager</i>	184
<i>Feronia dea templum</i>	184. 270
<i>Ficana Latinorum ciuitas quomodo à Marcio</i> <i>rege expugnata</i>	279
<i>Ficulenses qui ex unde</i>	36
<i>Fidene ab Albanis condita</i> 189. <i>à Romulo ca-</i> <i>pta</i> 188. 170. <i>eius urbis situs</i> 183. <i>à Romanis</i> <i>capta</i>	466. 298
<i>Fidenates quid legatis Romanorum responde-</i> <i>runt</i> 253. <i>eorum fuga</i>	259
<i>Fidenatium urbs deditione capitur à Romanis</i> <i>270. à Romanis deficiunt</i> 224. 279. <i>direpta</i> <i>eorum urbe à Marcio rege vincuntur</i>	380
H H 2	<i>Fiden</i>

<i>Fidenates primi Latinorum omnium in fœdus & amicitiam Tarq. recepti</i>	292
<i>Fidenates à Romanis cur deficiant</i>	462
<i>Fidenates exules in concilio Latinorum bellum contra Romanos urgent</i>	475
<i>Fidenates exules arce occupata efficiunt ut ciuitas à Rom. deficiat</i>	476
<i>Fidenates obfessi à Romanis Latinorum opem implorant 477. iterum obfessi</i>	480
<i>Fidei quare Numa primus tēplū sacrauerit</i>	215
<i>Flamines qui</i>	200
<i>Fœneratorum Romæ scuitia</i>	473
<i>Fontes spontanei Latinis miraculofi apud L. in rentum</i>	82
<i>Fortune muliebris tēplum adificatur</i>	* 158
<i>Fortune uirilis tēplum Romæ</i>	353
<i>Forum quomodo à Tarquinio ornatum</i>	308
<i>Fratres trigemini Albani quomodo cū trige- minis Romanis ad pugnā destinētur 238. ho- nestatem cognatione potiozem habent</i>	242
G	
G abiorum urbis situs	123
G abij ciuitas Latina, Albanorumq; co- lonia. & eius situs 383. prodicione capti	388
<i>Gabini quō dolis Sexti Tarquinij decepti</i>	385
<i>Gallos humanis uictimis Saturnum placasse</i>	61
<i>Gallorum expeditio contra Romam</i>	107
<i>Gegania pro Tanaquile nusquam nominata in historijs</i>	326
<i>Geganiorum familia Albana ad magistratus</i>	

<i>Romæ gerendos admissi</i>	267
<i>Gellius scriptor reprehensus § 20. eius annales 29</i>	
<i>Gelo tyrannus</i>	* 207
<i>Gracchus Clælius Æquorum dux, cuiusq; gesta * 327. uinctus deditus Romanis</i>	* 320
<i>Græcia quædiu sub Romanis fuerit</i>	* 86
<i>Græcorum præscorum mos scribendi circa nomina à uocali incipientia</i>	40
<i>Græcorum certamen contra Ligures</i>	67
<i>Græcos omnem iniuriam à domo Æneæ abstinnisse</i>	74
<i>Græcorum crescens potentia 94. eorum generis indicia apud Romanos</i>	130
<i>Græcorum natura quid differat à barbaris</i>	129
<i>Græcorum mores, sacra, leges</i>	150. 151
<i>Græcorum fabulæ qualis</i>	152
<i>Græcorum disciplina dissoluta</i>	161
<i>Græcorum mos antiquissimus, mulieres in conubium rapere</i>	165
<i>Græci quædo cæperint mutare statum publicum</i>	503
<i>Græcorum ciuitates à principio sub regibus fuisse</i>	502
<i>Græcorum illustrißimos ad habitandam Romam primum conuenisse</i>	* 85
<i>Græcorum dij deaq; cum Romanis cõmunes</i>	* 91
<i>Græcorum mos, ut ex tyrannis nati necentur cum patribus, aut in perpetuum mittantur auxilium</i>	* 189
<i>Græcorum leges Romam allata</i>	* 366

H

H Aemonia olim, nunc Thessalia	37. 90. 192
Hegeſippus ſcriptor antiquus	75
Helni ſocij	77
Hellanicus Zeſbius hiſtoricus	42. 49. 58. 73
Heraclio Athenarum princeps	371
Herculis geſta	56. 58. & ſeqq. & 129. 13
Hernici ſocietatem cum Tarquinio Superbo decernunt	379
Hernici perpetui Romanorum hoſtes	565. 596
Hernicorum pugna cum Romanis * 167. fuga * 168. 294. legati ad Romanos * 173	
Hernici in ſœdus & amicitiam Romanorum recepti * 173. Latinis ſœdere equati * 174	
Hernicorum pugna cum Aequis & Volſcis * 294. 325	
Hersilia cum Sabinis ſœminis regium ſenatum adit 180. Eius laus	217
Hetruſcorum diſciplina, mores & cultus	136. 171. 212
Hetruſci in ripa Tiberis Romanis negotiatoribus inſeſti 285. eorum ſtrages 294. * 240. captiuitas	297. 459
Hetruſci Sabinis auxiliantur	296
Hetruſcorum urbes quando floruerint	286
Hetruſci Fidenas prodicione capiunt	298.
Vejis auxilia mittunt	299
Hetruſcorum mos circa ſuorum regum liſtores	302
Hetruſci	

<i>Hetrusci Romano imperio subiecti</i>	328.	<i>se dedunt</i>	
<i>Seruius Tullio</i>	352.	<i>deficiunt à Romanis</i>	565
<i>Hetruscorum in castris Porsenæ seditio</i>			452
<i>Hetruscis septem pagi olim per Romanos ablatis</i>			
<i>Porsenæ redditus</i>			453
<i>Hetruscorum pugna cum Romanis</i>	* 217.	240	
<i>Hetrusci Vicinitibus auxilia pollicentur</i>	* 225.	à	
<i>Romanis fugantur</i>			* 227
<i>Hetruscorum duodecim populi</i>	594.		* 229
<i>Hetruscorum stratagemata & pugna cum Fabijs</i>	* 232.	<i>clades tertiæ suorum partis</i>	ibid.
<i>Hieronymi Cardiani opus de successione hereticorum principum</i>			23
<i>Hipparchus Athenarum princeps</i>			509
<i>Hippocrates tyrannus</i>			* 4
<i>Hippocrasia Arcadibus, quæ Romanis consualia</i>			55
<i>Hippomedon magister equitum Cumis</i>			* 8
<i>Horatia quercle ob sponsum & fratres interfectos</i>			247
<i>Horatij Romani proles mirabilis</i>			238
<i>Horatij trigemini uictoria</i>	246.	<i>cuius oratio contra sororem quam occidit</i>	248
<i>Horatij seueritas priuata</i>	149.	<i>uictime, epule & gaudium publicum</i>	249
<i>Horatius trigeminus parricidij reus agitur</i>			250
<i>sub iugum mittitur</i>			252
<i>Horatius trigeminus cum tribunis & centurionibus missus ut Albani solo æquet</i>			268
	H H	4	<i>Horat</i>

<i>ccrit</i>	419.459
<i>Iffe ciuitatis & insule situs</i>	33
<i>Italiae termini 28. Limes</i>	106
<i>Italiae gentium tria nomina confusa</i>	50
<i>Italia quando & cur sit nominata</i>	57
<i>Italia Saturno dicata, & Saturnia olim dicta</i>	38.57
<i>Italia Graecis Hesperia & Ausonia dicta: indigenis uero Saturnia</i>	58
<i>Italia forum nobilissimum quod</i>	270
<i>Italo regnum delatum 31. eius gesta</i>	57
<i>Itali qui, & unde</i>	31
<i>Iugum quid Romani uocent</i>	251
<i>Iuliorum familia Albana in senatum Romanum admissa</i>	267
<i>Iulia familiaru oim maxima et illustrissima</i>	101
<i>Iulia gens sacerdotio honore hereditario fruitur</i>	101
<i>Iulus maior Ascanij filius in regnum succedere postulat, cui pro regno sacerdotij honor repositus est</i>	ibidem
<i>Iuniorum familia posterior plebeia</i>	440
<i>Iupiter Faun⁹ 612. Feretri⁹ quare dict⁹ 169. stator unde dictus 185. terminalis 213. latialis 380</i>	
<i>Ius scriptum quando nullum Romae</i>	* 298
<i>Iuuentus dea quare augurum precibus flecti nequiuert</i>	315
L	
<i>Labici Albanorum colonia</i>	* 114.
	Laced

<i>Lacedaemoniorum imperium quale</i>	10
<i>Lacedaemoniorum mos circa regiam custodiam</i>	
146. <i>circa publica conuiuia</i>	156
<i>Lacedaemoniorū reges non erant sui arbitrij</i>	146
<i>Lacedaemoniorum Respub. 405. institutum</i>	503.
<i>pugnae cum Persis</i>	* 375
<i>Lacus Regillus</i>	511
<i>Larissa Peloponnesiaca urbs</i>	42
<i>Lars Porfena Clusinatorum rex</i>	442
<i>Lars Porfena quo pacto Romae obsidionem sol- uere conatus sit</i>	593
<i>Latinus Hercules filius 68. Aboriginum rex</i>	
68. <i>eius conflictus cum Rutulis.</i>	ibidem
<i>Latinus rex cōtra Rutulos infeliciter pugnat 86. contra Troianos ducit exercitum</i>	ibidem
<i>Latini regis somnium</i>	86
<i>Latinus in pugna cadit</i>	93
<i>Latinus secundus Latinorum rex</i>	102
<i>Latini qui & unde dicti</i>	70.90
<i>Latinorū colonia in Pallantiū & Saturniā</i>	69
<i>Latini Aeneae defuncto sacellum dicant</i>	94
<i>Latini Ascanium suspectum habent de nece Lauiue</i>	101
<i>Latini quarum & quot gentium commune no- men fuerit</i>	133
<i>Latinorum imperium penes quos</i>	232
<i>Latinorum ciuitates quare contra Romanos coniurauerint</i>	273
<i>Latinorum bellum quomodo per quinque annos gestum</i>	

<i>gestum sit</i>	274
<i>Latinorum pugna cum Romanis</i>	292.298
<i>Latini Rom. imperio omnes subiecti</i>	328
<i>Latinorum concilium ad forum Ferentinum</i>	375
<i>Latini decepti L. Tarquinium principem isto foedere faciunt</i>	379
<i>Latini cur à Rom. deficiant</i>	474
<i>Latini Rom. bellum denuntiant</i>	477
<i>Latini inducias cum Rom. faciunt</i>	506
<i>Latinorum triginta populi</i>	581.594
<i>Latinorum auxilia Romanis adducta</i>	613
<i>Latinorū cum Ro. foedus quæ in se continet</i>	617
<i>Latinorum ager à Sabinis vastatus</i>	* 378
<i>Latini cum decemviris militant</i>	* 407
<i>Latium quod</i>	104
<i>Laurentia Faustuli coniunx quare lupa dicta 123. Romulum pœnitentem consolatur</i>	117
<i>Laurentum Italiae finis errorum Aeneæ</i>	81
<i>Laurenti fontes miraculosi</i>	82
<i>Lausus Mezentij filius obruncatur</i>	95
<i>Lauina Anij regis filia fatidica</i>	88
<i>Lauina Latini filia</i>	88
<i>Lauina Herculis coniunx</i>	68
<i>Lauina grauida post mortem Aeneæ Asca- nium priuignum fugit</i>	101
<i>Lauinienses optimates Tatio insidias struunt</i>	186
<i>Lauiniensium coloni Albani</i>	233
<i>Lauinium conditur 70.88. quando conditum 92. obsidetur 95. Oppugnatum à Cn. Marcio * 116</i>	
<i>Zeleg</i>	

<i>Leges olim, nunc Locri</i>	37
<i>Leostratus Athen. princeps</i>	218. * 185
<i>Legati apud Rom. dignitas qua</i>	* 411
<i>Leucasia insula unde dicta</i>	80
<i>Leuctrensis pugna</i>	149
<i>Lex terminalis à Numa lata</i>	213
<i>Lex Valeria sublata</i>	498
<i>Lex tribunitia qua & quando lata</i>	611
<i>Lex de concionibus</i>	439. * 24
<i>Lex de iudicijs populi explicata</i>	* 61
<i>Lex de tribunitijs comitijs</i>	* 258. 269
<i>Legis descriptio qua in Aventino incisa co- lumna aerea</i>	* 340
<i>Lex de multandis reis lese potestatis cuiusq; magistratus</i>	* 361
<i>Lex de curiatis & centuriatis comitijs</i>	* 440
<i>Lex de triumphis à plebe petendis</i>	* 446
<i>Leges connubiorum uarie</i>	157
<i>Leges Amphictyonica</i>	349
<i>Leges P. Valerij qua</i>	442
<i>Leges decem tabular. columnis aereis incisa</i>	* 369
<i>Leges duodecim tabularum</i>	* 374
<i>Libertini qui</i>	344
<i>Libitina Venus dicta</i>	337
<i>Licinij Crassi expeditio qualis contra Par- thos</i>	138
<i>Licinius Maccr historicus</i>	25. 503. * 4
<i>Ligurum origo incomperta</i>	29
<i>Ligures & Italiae & Gallie partes quasdam habie</i>	

<i>habitane</i>	29
<i>Ligures agris suis pulsos duce Siculo in Siciliam reuersos</i>	42
<i>Liguriae Italiae situs</i>	32
<i>Liris fluij ortus & cursus</i>	27
<i>Lista Aooriginum metropolis</i>	34
<i>Locri nunc, olim Teleges</i>	37
<i>Longula Volscorum capta</i>	613
<i>Longula à Cn. Marcio expugnata et direpta</i> * 135	
<i>Lucius Aemilius consul, eiusq; gesta</i> * 192. 225	
<i>Lucij Aquilij facinus</i> 426. <i>supplicium</i> 427. 433	
<i>Lucius Atilius Longus tribunus militu</i> * 457	
<i>Lucius Caecilius Metellus uir consularis, adiuuus Vestalis</i>	203
<i>L. Cincius res urbis Romae Graecè scripsit</i>	24
<i>Lucius Cornelius Sylla primus dictator a crudeliter usus est, eiusq; facinora multa enumerata</i>	507
<i>L. Cornelius consul eiusq; gesta</i> * 323. 396. 440	
<i>L. Ebutius consul, eiusq; gesta</i> * 292. <i>obitus</i> * 293	
<i>L. Geganius legatus in Siciliam pro frumcio</i> * 3	
<i>L. Furius consul, eiusq; gesta</i>	* 253. 255
<i>L. Furius trimuir agro diuidendo creatus</i>	* 283
<i>L. Halienus edilis Caio Veturio diem dicit</i>	* 359
<i>L. Icilius princeps collegij tribunorum eiusq; facinus</i>	* 340. 349
<i>L. Iun. quare Brutus dictus, & libertatis Romanae autor, eiusq; gesta</i>	399. 408. 417. 423. 426
<i>L. Iun. Bruti facta mirifica</i>	428
<i>L. Iun.</i>	

<i>L. Iunius uir seditiosus quare Brui nomen usur-</i> <i>pauerit</i>	588
<i>L. Iunius Brueus adilis</i>	* 34
<i>L. Lucretius consul eiusq; gesta</i>	* 295
<i>L. Mamilius dictator Tusculanorum Romanis</i> <i>auxiliatur</i>	* 319
<i>L. Mamij testimonium</i>	39
<i>L. Menenius consul, eiusq; gesta</i>	* 365
<i>L. Minucius consul, eiusq; gesta</i>	* 316
<i>L. Minucius decemuir</i>	* 371
<i>L. Papyrius Mugillanus cōsul, eiusq; gesta</i>	* 458
<i>L. Pinarius consul, eiusq; gesta</i>	* 257
<i>L. Pisonis sententia de Tarpeie facinore</i>	174
<i>L. Pisonis Frugi annales</i>	326
<i>L. Quiniij Cincinnati oratio pro Casone filio ad</i> <i>plebem</i>	* 303. uita laboriosa * 307. 322
<i>L. Quintius Cincinnatus P. Valerio defuncto</i> <i>consul suffectus, eiusq; gesta</i>	* 321. 329. 333. 337
<i>L. Sempron. Atratinnus cōsul, eiusq; gesta</i>	* 458
<i>L. Siccij fortia facta</i>	* 354. 356. 358
<i>L. Siccius dux cohortis octingenarie emerito-</i> <i>rum</i>	* 353. Tito Romulio diem dicit * 360
<i>L. Tarquinius Priscus rex Romanorum eligi-</i> <i>tur</i>	285. 289. eius ortus & patria, & quomodo Romam uenerit, eius gesta ibidem. triumphus de Latinis 295. quomodo Marcij filiorum in- sidijs peremptus fuerit 314. eius laudes 315. è plebeio in patritiorum ordinem ascitus 320. eius notum bello Sabino 389
	<i>Lucius</i>

- Lucius Tarquinius Superbus* quare dictus, & quando regnauerit 108. eius mores & ingenium 352. eius incesta nuptiae cum *Tullia minori*, insidiae & factiones contra soccrum 356. facinora nefanda 364. illegitime ad regnum peruenit, & quare *Superbus* dictus, & eius gesta nefanda 371. *Egerij*, *Tarquiniij Prisci* fratris filij nepos, quare *Collatinus* dictus 396
- Lucij Tarquiniij Superbi* regno iam pulsij gesta 421. eius scelera enumerata 409. eius regni tempus 419. à *Latinis* restitui in regnum postulat 475. inopes & seruos *Romae* ad conuersionem impellit 478. eius calamitates extremae, & obitus 533
- Lucius Tarquinius Collatinus* *Lucretiam* coniugem ex animem inuenit 401
- Lucius Tarquinius Collatinus* consulatu se abdicat, & *Lauinium* proficiscitur 434
- Lucius Tarquinius* magister equitum dictus, eiusq; gesta * 329
- Lucius Valerius* Quaestor, eiusq; gesta * 185
- L. Valerius* consul, eiusq; gesta * 197. 270
- L. Valerius Potitus* cur senatu exclusus * 452
- L. Virginij* centurionis filia *Scilio* desponsa, ab *Appio Claudio* decemuiro tentata * 415
- L. Virginij* facinus in perimenda filia * 428. eius filiae funus * 431
- L. Virginij* facinus * 417. accusatio contra *Appium Claudium* * 441
- Lucumo*

<i>Lucumo Hetruscus vir strenuus</i>	172. in pugna	
	cadit 178. Demarati filius	286
<i>Lucretia casus horrendus.</i>		397
<i>Lucretia cadauer in atrata lectica, sublimi loco ante curiam positum</i>		408
<i>Lucta Aiacis & Ulyssis, Iri & Ulyssis</i>		* 87
<i>Ludiones unde dicti.</i>		209
<i>Ludorum Latinorum descriptio</i>		* 86
<i>Ludi funebres in Patrocli honorem</i>		* 87
<i>Ludorum certamina descripta.</i>		* 92
<i>Ludi Latini quare duplo maiore sumptu instaurati</i>	* 97. eorum descriptio	* 86
<i>Lupa appellatio que priscis Grecis</i>		123
<i>Lupercal Romanis quod Grecis Lycaum</i>		54
<i>Lustrum quod</i>		344
<i>Lusus satyrici unde dicti</i>		* 90
<i>Lycæon Oenotri filius</i>		132
<i>Lycæones duo, & unde</i>		29
<i>Lycæonia olim, nunc Arcadia</i>		131
<i>Lycurgus que murmuratus sit à Cretensibus.</i>		155
<i>Lycurgus Eunomi nepotis tuor</i>		184
<i>Lycurgus profectus Delphos ex Apollinis prescripto leges ferre uideri uoluit</i>		198
<i>Lycus Larissensis Thessalus quando stadium uicerit</i>		* 364
<i>Lydia que, & unde dicta</i>		48

M

M	<i>acedonum potentia quando Romanis armis è medio sublata</i>	19
----------	---	----

<i>Macedonum imperij limites</i>	20
<i>Macedonum bella</i>	149
<i>Macedones Th:banos & Athenienses unico prælio vincunt, ac libertate principatūq; Grae- cie multant</i>	149
<i>Machinae bellicae quando nondū inuenta</i> *	295
<i>Maonibus exitialis sterilitas incumbit</i>	48
<i>Magnorum dcorum templum in Ambracia à Troianis constructum</i>	77
<i>Mamurius faber insignis</i>	209
<i>Manij Gel. facinus 426. supplicium</i>	424
<i>Manus Papyrius rex sacrificulus</i>	420
<i>Manius Rabulcius decemvir</i>	* 372
<i>Manius Tullius Longus consul, eiusq; gesta 484. obitus</i>	ibid.
<i>Marcus Ancus quàm diu regnavit</i>	108
<i>Marcij Ancis regis ortus</i>	217
<i>Marcus Ancus rex Ro. eligitur</i>	276
<i>Marcij paternum regnū recipere conantur</i>	303.
320. 321. in iudicium citati perpetuo exilio damnantur	322
<i>M. Aquilij facinus 426. supplicium</i>	427. 424
<i>M. Atilius duumvir quare & quò necatus</i>	393
<i>M. Claudij raptus & facinus</i> * 416. facinus aliud * 421. exilio multatus	* 442
<i>M. Cornelius decemvir</i> * 371. eius facinus	* 396
<i>M. Fabius consul, eiusq; gesta</i>	* 197
<i>M. Fabius dux exercitus Fabiorum</i>	* 24
<i>M. Fabij filius superstes quo pacto reliquiae suae familiae</i>	

I N D I O N Y S I V M .

<i>familia dictus</i>	* 238
<i>Marci Flauoleij cęsurionis factum</i>	* 216. prę-
<i>mia militaria</i>	* 220
<i>M. Geganius Macrinus iterum consul, eiusq;</i>	
<i>gesta</i>	* 458
<i>M. Gellij facinus</i>	426. supplicium
<i>M. Horatij factum</i>	418
<i>M. Horatius consul</i>	441. iterum
<i>M. Horatius Barbatus dux coniurationis con-</i>	ibid.
<i>tra decęuiros</i>	* 405. cōsul eiusq; gesta * 440
<i>Marci Iciliij casus</i>	* 360
<i>M. Iunij origo</i>	399
<i>M. Minucius consul</i>	509. eius gesta
<i>M. Scruilius decęuir</i>	* 378
<i>M. Tarquinius Laurentinus index coniura-</i>	
<i>tionis</i>	479. eius pręmium
<i>M. Valerij factum</i>	426
<i>M. Valerius consul</i>	459. eius gesta
<i>460. pręmiũ</i>	
<i>461. legatus bello Sabino</i>	464. bello Latino
<i>occubuit</i>	522
<i>M. Valerij legati gesta</i>	474
<i>M. Valerij, Publicole filij facta & obitus</i>	522
<i>M. Valerius dictator, eiusq; gesta</i>	552
<i>Mariis antiquissimum oraculum</i>	<i>Materia</i> 34
<i>Marnuij urbi situs</i>	34
<i>Masculos & filias primogenitas educandi mos</i>	
<i>qualis Romanis</i>	147
<i>Matiere urbis situs</i>	34
<i>Medus fidius unde natus</i>	183

<i>Medullia ab Albanis condita</i>	217
<i>Medullia oppidum Latini nominis quare ab Hostilio expugnatum</i>	274
<i>Medullia à Latinis expugnata, et à Marcio rege recepta</i>	278
<i>Medullia colonia Romanorum</i>	570
<i>Medullinorum exemplum</i>	171
<i>Medullini à Romanis deficiunt</i>	548
<i>Melus sinus oceani</i>	91
<i>Menecrates Xanthius historicus</i>	74
<i>Mesapiorum felicitas circa olearum culturam</i>	60
<i>Mesula urbis situs</i>	33
<i>Mesiliorum familia Albana ad magistratus Romæ gerendos admissa</i>	267
<i>Metius Curtius Sabinus vir robustus</i>	177
<i>Metius Sufficius Clivily successor 223. eius facinora</i>	223. <i>ibidem</i>
<i>Metius Suffesius. singulare certamen quomodo decretauerit 237. eius oratio ad Hostiliū regē 238. altera 240. ex Alba auxiliares copias Hostilio adducit 252. proditio 253. proditio alia 258. proditio alia super aliam 260. proditionis reus agitur 265. iterum seditionem concitat 268. eius supplicium</i>	<i>ibid.</i>
<i>Mezentius rex Tyrrenorum quare arma contra Aeneam sumpserit</i>	94
<i>Mezentius caduccatores Laninium misit</i>	96
<i>Miltiades Athenarum princeps</i>	* 6
<i>Mincrua inventum saltatio armata</i>	* 88
	<i>Minos</i>

<i>Minos Cretensis Iouis colloquia simulavit</i>	197
<i>Minturna Romanorum colonia</i>	27
<i>Minutiani milites quomodo à Lucio Quintio dictatore creati</i>	* 331
<i>Misenus portus à quo dictus</i>	80
<i>Morges Itali regis successor</i>	31
<i>Morges rex Italiae</i>	106
<i>Morgetes qui & unde</i>	31
<i>Mosynæci Asiae populi</i>	47
<i>Mugillani à Cneo Marcio expugnati</i>	* 136
<i>Mugonia porta Romæ quæ</i>	185
<i>Mulieris partuum terminus</i>	325
<i>Mulieres Latine maritis Romanis bello Lati- no adherent, & Romane maritos Latinos relinquunt</i>	509
<i>Muri Babylonij notati</i>	349
<i>Musarum unâ palam ad Numã uentit asse</i>	197
<i>Myro Athenarum princeps</i>	474
<i>Myrsilus Lesbicus historicus</i>	44. 50
<i>Myscelus quomodo Croæonem condidit</i>	195

N

N <i>avius Actius augurum illustrissimus</i>	311. 312
<i>Navius sublatus nusquam comparuit</i>	314
<i>Nautiorum gentis origo & nobilitas</i>	586
<i>Necanthus Lacedæmonius primus pugilum ro- rum corpus nudauit</i>	* 87
<i>Neoptolemi euasio</i>	72
<i>Neptunus Aeneadem fata uaticinatur</i>	81
	I I 2
	Nic

<i>Nicias Opuntinus quando stadium uicerit</i>	474
<i>Nicodemus Athenarum princeps</i>	* 192
<i>Nomentani deficientes à Romanis ad Latinos per Tarquinium recepti</i>	290
<i>Nomentum ab Albanis conditum</i>	189
<i>Numitor Latinorū rex 103. eius tēperātia</i>	109
<i>Numitor à fratre minore fraudatur iperio</i>	109
<i>Numitoris pastores insidiantur Romulo & Re mo</i>	116
<i>Numitor quomodo agnouerit nepotes ex filia 118. principatum recipit</i>	124
<i>Numitoris & Romuli consilium de rapiendis uirginibus</i>	164
<i>Numitor Albanos Romulo in auxiliū mittit</i>	172
<i>Numitorij facinus</i>	* 422. 429
<i>Nundine Romanis nona quaq; die</i>	164
<i>Nundine que fuerint</i>	* 71
<i>Nutricium custodia & fidei exemplum</i>	* 416
O	
O <i>Crisia mater Seruij Tullij Tarquinio regi in prædæ partem concessa</i>	317
<i>Octavius Mamilius Tusculanus 175. cōtra Ro manos bellum mouet 441. Latinos à Romanis ad defectionē sollicitat 474. inopes & seruos Romæ ad coniurationem impellit</i>	478
<i>Octauij Mamiliij Latinorū ducis gesta 488. 510. obitus</i>	528
<i>Ocnotrie limites</i>	30
<i>Ocnosri progenies enarrata & appulsus eius</i>	20

<i>in Italiam</i>	<i>ibid.</i>
<i>Oenotri qui 31. eorum genus & sedes</i>	131
<i>Oenotros Umbris partem agrorū admississe</i>	32
<i>Opicorum terra Latium uocata</i>	104
<i>Optima Vestalis corruptæ supplicium</i>	* 201
<i>Opiter Virginius Tricostus consul, eiusq; gesta</i>	
473	
<i>Oraculi antiqui descriptio</i>	39
<i>Oraculum Dardano datum</i>	99
<i>Oracula Sibyllina</i>	308. 528. * 300. 307
<i>Oraculorum Sibyllinorum cura & usus quibus apud Romanos, & quando incendio absumpta sint</i>	393
<i>Oracula Sibyllina per duumuiros adita</i>	* 300
<i>Orchomenus Arcadica cur insula dicta</i>	75
<i>Oruinij urbis amplexus</i>	33
<i>Ostia Romanorum colonia</i>	27
<i>Ostia à Marcio munita, & unde dicta</i>	285
<i>Onatio quando primum inuenta, eiusq; descriptio</i>	471
<i>Onatio A. Manlij de Vicentibus</i>	* 254
<i>Onatio C. Aquilij de Eternicis</i>	* 172
<i>Onatio P. Postumij de Sabinis</i>	471
<i>Onatio Titi Veturij Gemini consulis de Volscis</i>	
* 298	

P

P aganalia sacra	317
Pagani Romani qui	337
Palantini in Italiam delati	90
	II 4 Pal

<i>Palantium oppidulum olim, nunc Palatium Romanis dictum</i>	52
<i>Palantium muris cinctum à Latinis</i>	70
<i>Palantium quare muniendū Romulo uisum</i>	126.
<i>urbis speciem habere incipit</i>	127
<i>Palantium Arcadiæ oppidum</i>	52. 132
<i>Palatinus quare nominatus è septem Romæ collibus maxime medius</i>	132
<i>Palus Herculis filius</i>	68
<i>Palantis fabula enarrata</i>	55
<i>Palatinus collis, antiquissimum Romæ domicilium</i>	283
<i>Palatina, quarta pars Romæ</i>	335
<i>Palatij urbis situs</i>	33
<i>Palinurus portus à quo dictus</i>	80
<i>Palladium fabulosum in templo Vesta</i>	100
<i>Pallene peninsula</i>	73
<i>Pan Arcadum deus antiquissimus</i>	54
<i>Pan Lyceus</i>	117
<i>Parilia unde originem habuerint</i>	128
<i>Parmenides Pestanus quādo stadiū uicerit</i>	*278
<i>Patris imperium in filium durius apud Romanos, quam heri in mancipium</i>	161
<i>Patres qui</i>	141
<i>Patres conscripti qui</i>	144
<i>Patres conscripti quando aucti</i>	307
<i>Patrum in filios seueritatis exempla</i>	*188
<i>Patricij qui</i>	140
<i>Patriciorum ordo quando auctus</i>	307. 4:4
	<i>Patric</i>

<i>Patriciorum insidia contra Servium Tullium</i>	331
<i>Patriciorum oppressio</i>	372
<i>Patricij quo pacto à Tarquinio Superbo tractati</i>	413
<i>Patricij Romani suis manibus necessarium vitium quaerunt</i>	* 242
<i>Patriciorum iuvenum facinora contra tribunos plebis</i>	* 306. 351
<i>Patriciorum cum plebeijs dissidium</i>	* 405. 440
<i>Patrocli funus</i>	419
<i>Patroni Thurius</i>	78
<i>Patronatus ius quod fuerit Romanis</i>	141
<i>Patronos eligendi mos Graecus</i>	141
<i>Patronorum & clientium mutua officia quomodo & quam diu durarint</i>	142
<i>Pedum Latinorum oppidum quo pacto à Cneo Marcio captum & direptum</i>	* 114
<i>Pelasgiorum quae & unde dicta</i>	37
<i>Pelasgi regis progenies</i>	37
<i>Pelasgi cum alijs Graecis oppida muniunt in sedibus relictis à gente Sicula</i>	27
<i>Pelasgi quando in Italiam deducti</i>	32
<i>Pelasgi ab Aboriginibus recepti communibus opibus Siculos infestant</i>	37. 40
<i>Pelasgorum natio oriunda ex Peloponneso</i>	37
<i>Pelasgorum genus relictum Spinae interijt</i>	39
<i>Pelasgi Umbrorum quibusdam oppidulis positum</i>	39
<i>Pelasgorum seditio propter decimas deo reddend</i>	

<i>dendas</i>	44
<i>Pelasgorum calamitatis descriptio</i>	43
<i>Pelasgorum res quando deficere cœperint</i>	47
<i>Pelasgi ydē cum Tyrrhœnis 46. diuersi ab eis s̄</i>	
<i>Pelasgi ex Hæmonia in Italiã profecti</i>	90. 132
<i>Pelasgi Argis oriundi in Italiam uenerūt</i>	119
<i>Peloponnesij in Italia ab Hercule relictī</i>	70
<i>Peloponnesij cum Hercule Saturniam inhabi-</i>	
<i>tant</i>	129
<i>Pelopsis funus</i>	439
<i>Penates quàm uarie uocentur Græcis</i>	98
<i>Pergamæ munitio</i>	71
<i>Periander Corinthiorum tyrannus</i>	386
<i>Persarum exercitus ter millies milleni</i>	* 375
<i>Pestilentia seu itia Romæ 400. * 258. 292. 365</i>	
<i>Pestilentia Romæ quamobrem</i>	* 82
<i>Pestilentia Romæ & per totam Italiam in uni-</i>	
<i>uerso populo</i>	* 260
<i>Peucecij appulsus in Italiam</i>	30
<i>Peucecij qui appellati</i>	30
<i>Phædon Athenarum princeps</i>	* 229
<i>Phalerium scintillas quasdam Pelasgici gene-</i>	
<i>ris seruat</i>	41
<i>Phaliscum Iunonis templum</i>	41
<i>Phascenium scintillas quasdam Pelasgici ge-</i>	
<i>neris seruat</i>	41
<i>Phanodemus Antiquitatum Atheniensium</i>	
<i>scriptor</i>	92
<i>Phœneatæ Herculi militantes ð Italiã profecti</i>	90
<i>Phœt</i>	

I N D I O N Y S I V M.

<i>Pherceydes Atheniensis scriptor antiquus</i>	35
<i>Philischus Athenarum princeps</i>	* 374
<i>Philiscus Syracusanus historie scriptor</i>	43
<i>Phrasicles Athenarum princeps</i>	* 298
<i>Phryges pro Troianis nominati</i>	50
<i>Phthiotis que & unde dicta</i>	37
<i>Pila Horatia, monumentum Roma</i>	252
<i>Pitaria Marci filia Vestalis impura</i>	308
<i>Pinariorum familia Herculis sacra credita</i>	65
<i>Pisa à Tyrrenis occupata</i>	41
<i>Pittacus tyrannus</i>	502
<i>Placiani à Pelasgis oriundi</i>	51
<i>Placiani & Crotoniata procul dissi lingua tamen conueniunt</i>	51
<i>Plebeiorum cum patricijs dissidium</i>	* 405
<i>Plebs Romana quã misere à Tarquinio Super- bio tractata</i>	412
<i>Plebiscitum de perpetuo Tarquiniorum exilio</i>	420
<i>Plebs Romana coniuratio & tumultus</i>	548.
<i>defectio à consulibus</i>	559. 562.
<i>Plebs & patriciorum contentio propter con- sules designandos</i>	* 202. 205
<i>Plebi quando concessum decem tribunos creare</i>	* 338
<i>Plebs Romana quare decemuirorum magistra- rum antiquauerit</i>	* 407
<i>Plebs comitijs curiatis, patricij centuriatis uin- cebant</i>	* 440
	Ple

<i>Pleiades Atlantis filia</i>	90
<i>Politorium Latiavorum civitas quomodo à Mar- cio rege lis capta</i>	278
<i>Polustia Volscorum expugnata</i>	613. * 135
<i>Polybius Megalopolites histor.</i>	20
<i>Polymastus Cyrenensis quando stadium nice- rit</i>	* 332
<i>Popilium forum</i>	42
<i>Pomerini campi Italiae</i>	184
<i>Pompilius Numa quandiu regnauerit</i>	108
<i>Pompil. Numa Romuli successor</i>	156
<i>Pompilij Numa lex de parentum potestate in filios</i>	162
<i>Pomp. Numa quomodo rex electus</i>	194
<i>Pompilius Numa regnum Romanorum recusat 195. rex declaratur</i>	ibid.
<i>Pompilij Numa gesta</i>	196. 208. 216. 217
<i>Pompilius Numa populi Romani suffragijs è plebeio in patriciorum ordinem ascitus</i>	320
<i>Pompo. Sabinus Pomp. Numa pater</i>	194
<i>Pomptini Suesse incolae legatis Tarquinij su- perbè respondent 380. vincuntur & mise- re tractantur</i>	381
<i>Pontificum summum sacerdotium apud Rom. 64. à Numa institutum</i>	212
<i>Pontificum officium in sarcinendo ponte Sublicio</i>	285
<i>Pontificum commentarij * 118. libri de legibus * 299</i>	* 299
<i>Populi Romani oppressio</i>	373
<i>Populi ius quod</i>	412
	<i>Pop.</i>

I N D I O N Y S I V M .

<i>Pop. Rom. semper alijs iura reddidit</i>	* 85
<i>Pop. Rom. ferme funditus deletus</i>	* 94
<i>Populorum bellicosorum & ad libertatem aspi- rantium ingenia que</i>	* 192
<i>Porca grauida oraculi sine ostēdit</i>	<i>Æneæ</i> 84
<i>Porcij Catonis annales.</i>	25
<i>Porcius Cato scriptorum Romanorum doctissi- mus & diligentissimus</i>	29. 107
<i>Posthumius Cominius consul, eiusq; gesta</i>	474.
364	
<i>Posthumiorum familia facta</i>	* 351. ijs dies
<i>à tribunis dictus</i>	* 352. absentes damna- ei pecunijs.
	ibid.
<i>Potitorum familia Herculis sacra credita</i>	65
<i>Prefecti equitum qui</i>	340
<i>Presides populi Rom. olim suis manibus uictum quarebant</i>	* 321
<i>Priamus cur ab Æneæ proditus</i>	74
<i>Proca rex Latinorum</i>	102
<i>Proculus Virginius consul, eiusq; gesta</i>	* 173
<i>Prochysa insula unde dicta</i>	81
<i>Prodigium dum Alba longa conderetur</i>	97
<i>Prodigium in fundamentis edificij sacri</i>	390
<i>Prodigium Tarquinio Superbo. infortunium minitans</i>	395
<i>Prodigia caelastica circa Romuli ortum atq; obi- tum uisa.</i>	193
<i>Prodigia aliquot enumerata que Rome acci- derunt</i>	* 82. 201. 300
	<i>Prolema.</i>

<i>Prolem necandi aut exponendi mos qualis Rō-</i> <i>manis</i>	147
<i>Publicius Ancus Coranus Latinorum impe-</i> <i>rator</i>	273
<i>Publicola quare dictus Pub. Valerius</i>	441
<i>P. Ebutius Hclua consul, eiusq; gesta</i>	485
<i>P. Furius consul, eiusq; gesta</i>	* 257
<i>Publij Furij legati bello contra Aequos obi-</i> <i>tus</i>	* 290
<i>P. Horatij Cocleis cognomē. genus, facta, glo-</i> <i>ria, effigies posita & premia data</i>	445
<i>P. Horatius cōsul, eiusq; gesta</i>	* 364. decemvir 368
<i>P. Licinius unus è primis quinq; tribunis ple-</i> <i>bis</i>	611
<i>P. Minucius consul, eiusq; gesta</i>	* 3
<i>P. Numitorij factum</i>	* 416. 442
<i>P. Pinarius Rufus consul, eiusq; gesta</i>	* 94
<i>P. Posthumius Tubercus consul,</i>	459. eius
<i>gesta</i>	459. 466
<i>P. Posthumius decemvir</i>	* 368
<i>P. Servilius Priscus consul, eiusq; gesta</i>	* 535.
<i>292. obitus</i>	* 293
<i>P. Sextius cōsul, eiusq; gesta,</i>	* 366. decemvir * 368
<i>P. Tarquinius Laurentinus index coniuratio-</i> <i>nis 479. eius pramium</i>	484
<i>P. Valerius mittitur ad nuntiandum casum</i> <i>Lucretia marito</i>	398
<i>P. Valerius libereatis publicæ assertor</i>	427.
<i>consul creatur</i>	434
	<i>P. Val</i>

I N D I O N Y S I V M.

<i>P. Valerij consulis gesta</i>	437.	<i>cognomen Publicole</i>	441
<i>P. Valerius Publicola iterum, tertium, et quintum consul, eiusq; gesta</i>	442. 462.		* 320
<i>P. Valerij Publicole mors, laudes</i>			471
<i>P. Valerij, Publicole filij facta & obitus</i>			521
<i>P. Valerius legatus in Siciliam pro frumcto</i>			* 4
<i>P. Veurius consul, eiusq; gesta</i>			485
<i>P. Valerionis casus</i>	* 256	<i>facinora.</i>	* 258. 260
<i>P. Volumnius consul, eiusq; gesta</i>			* 298
<i>Pugilum Græcorum mos nudandi corpora à quibus cœperit, & quando desierit</i>			* 87.
<i>Romanorum</i>			* 88
<i>Puteal locus Romæ</i>			314
<i>Pyramides Memphisica notatæ</i>			349
<i>Pyrgion Athenarum princeps</i>			107
<i>Pyrrhi Epirotæ de bellis liber</i>			23
<i>Pythagoras Lacedæmonius quando stadium uicerit</i>			195
<i>Pythagoras philosophus quot ætatibus Numæ posterior</i>	195.	<i>quando in Italia docuerit</i>	196
<i>Pythica oracula</i>			75

Q

<i>Questores Romani cur Sp. Cassio dicantur</i>	* 185
<i>Questorum magistratus antiquatus</i>	* 168
<i>Quintiliorum familia Albana ad magistratus Romæ gerendos admissa</i>	167
<i>Quintus Clælus Sículus consul, eiusq; gesta</i>	42. 506

<i>Q. Confidius trib. pl.</i>	* 245
<i>Q. Fabius rerum Rom. scriptor</i>	24. * 86
<i>Q. Fabius consul, eiusq; gesta</i>	* 185. 203. 217.
	281. 286. 295
<i>Q. Fabius Vibulanus consul, eiusq; gesta</i>	* 286.
	323. 327. 328
<i>Q. Fabius Vibulanus decemuir</i>	* 371
<i>Q. Servilius magister equitum</i>	553
<i>Q. Servilius Priscus consul, eiusq; gesta</i>	* 279.
	284
<i>Q. Sulpitius Camerinus consul, eiusq; gesta</i>	* 82
<i>Quirinalis collis qui</i>	185
<i>Quirinus quis</i>	183
<i>Quirites unde dicti.</i>	181

R

R <i>Ea Numitoris filia, Vestæ sacerdos</i>	110
<i>Reate urbis situs</i>	33
<i>Reatinus ager qñ Aboriginib⁹ habitatus</i>	183
<i>Regillum Sabinorū oppidū 462. eius situs</i>	* 395
<i>Regillensium uirorum circiter quinq; millia cū</i>	
<i>Appio Romam migrarunt</i>	462
<i>Religionum ac ceremoniæ libri octo à Nu-</i>	
<i>ma conscripti</i>	201
<i>Remurie situs</i>	125
<i>Remus & Romulus Æneæ filij, seu nepotes ex</i>	
<i>fil. à Latina regi obsides dati ex fœdere</i>	106
<i>Renu & Romuli gesta</i>	115. 117. 133
<i>Respublica Laconica</i>	146
<i>Reip. Romanæ dispositio.</i>	140
	Resp.

<i>Resp. Romana perturbatissima post Romuli obi-</i> <i>um</i>	197
<i>Responsum Dodoncum Aenea datum</i>	77.83.
<i>Erythraeum siue Sybillinum</i>	ibid.
<i>Regis Romani munia qua fuerint</i>	146
<i>Regis potestas diminuta ab ipso rege Tullio</i>	348
<i>Regis nomē quomodo Roma retentum</i>	406. 420
<i>Rex sacrificulus quis</i>	421
<i>Regibus quando securae praeferi solitae</i>	302
<i>Regum Rom. ornatus & insignia</i>	302
<i>Reges sceptrae & diademata à Romanis dono</i> <i>accipiunt ad suā potestatē confirmandā</i>	302
<i>Reges quā diu Roma regnauerint</i>	419
<i>Regum Graecorū veterū qua potestas fuerit</i>	502
<i>Reges Lacedaemoniorū nō erant sui arbitrij</i>	146
<i>Regum Lydorum & Persarum gestamina</i>	302
<i>Rhene nymphea Cylleica</i>	91
<i>Roma Ilensis faemina facinus</i>	103. Romuli &
<i>Remi mater</i>	104
<i>Romam multi scriptores Tyrrenicam urbem</i> <i>opinati sunt</i>	50
<i>Roma à Romuli colonia nomen accepit</i>	70
<i>Romae conditae & conditorum eius tempus in-</i> <i>certum apud multos autores</i>	105
<i>Roma bis condita</i>	106
<i>Roma tertia, antiquior Troianis tēporibus</i>	106
<i>Romae extremae aedificatio</i>	106
<i>Roma à Gallis capta</i>	107
<i>Roma urbs Graeca, nō barbarorū aut fugitino-</i>	rum

<i>in refugium eius conditores fuisse Græcos</i>	* 91
<i>Roma urbis situs</i>	131
<i>Roma quando condita</i>	135
<i>Roma exemplum primum coloniarum</i>	170
<i>Roma quō brevi tempore maxima facta</i>	135
<i>Roma quo pacto mediterranea, maritima & transmarina copia fruatur</i>	284
<i>Rome mœnia qualia</i>	* 294
<i>Rome ambitus 335. Athenarum amplitudini comparatus</i>	338
<i>Roma in quatuor partes diuisa</i>	338
<i>Rome pili impuri exprobrati</i>	347
<i>Roma firmè à Vulscis & Aequis euerfa</i>	* 165
<i>Romanorum uetus historia Græcis penè omnibus ignota</i>	28
<i>Rom inus Euandro & Carmene quotannis sacrificare</i>	54
<i>Romanorum mos sacrificandi ab Hercule traditus</i>	61
<i>Romani Corinthijs Anactorium ademerunt</i>	78.
<i>Scarnanibus Leucida & alia donarunt</i>	77
<i>Romani ex quibus gentibus concreti</i>	90. 130
<i>Rom inus sermo qualis</i>	130
<i>Rom. imperium transmarinum quod</i>	110
<i>Romanorum mos obseruandi auspicia in comitijs</i>	137
<i>Rom. mos diuouendi corporis</i>	143
<i>Romanorum uires quomodo per Romulum au- cta</i>	144

Romanor

I N D I O N Y S I V M .

<i>Romanorum felicitas ad leges Romuli referenda</i>	156
<i>Romanorū leges circa obedientiam liberorū</i>	160
<i>Romanorum pietas</i>	209
<i>Romanorum ager uniuersus in pagos à Numa diuisus</i>	217
<i>Romani Medulliam capiunt, & suam coloniam faciunt</i>	217
<i>Romani agrum Albanum inuadunt</i>	219
<i>Romanorum nobilitas ex qua re</i>	233
<i>Romanorum illustrium mos in luctibus priuatis simul & gaudijs publicis</i>	249
<i>Romanorum mos deditione captos sub iugum mittendi</i>	251
<i>Romani regum potestatem quomodo confirmant</i>	302
<i>Romanorum instituta circa seruitia</i>	345
<i>Romanos Græcis literis usos</i>	351
<i>Romanorum mos in eligendo rege</i>	370
<i>Romanorum mos ducendi funera per forum</i>	369
<i>Romanorum mos & inuentum orationes funebres habendi</i>	439
<i>Romanorum acies contra Latinos</i>	504
<i>Romanorum expeditio in Volscos</i>	515
<i>Romanis tritunorum corpora sacrosancta</i>	611
<i>Romanorum expeditio contra Antiatas</i>	* 45
<i>Romanorum simulacra enumerata</i>	* 91
<i>Romani sacris ludibus delectati</i>	* 90
<i>Romani circa festorum & sacrorum rationem</i>	cum

<i>cum Græcis conveniunt in omnibus</i>	* 92
<i>Romanorum exercitus mulierum appellatus ab</i>	
<i>Ætruscis</i>	* 211
<i>Romanorū prælium maximū quod fuerit</i>	* 220.
<i>ipsorum de Ætruscis victoria ibid. &</i>	* 238
<i>Romanorum militum qui ordines deseruerant</i>	
<i>supplicium</i>	* 270
<i>Romanorum tres legiones Sicciꝝ funus celebrat,</i>	
<i>& à decēviris alienantur * 414. quinq; legio-</i>	
<i>nes aliæ quo pacto à decēviris alienantur ibid.</i>	
<i>Romanorum quadringenti cum Lucio Virginio</i>	
<i>coniurant</i>	* 429
<i>Romulus cognominem urbem condidit.</i>	27
<i>Romulus rex decimusseptimus ab Æneæ</i>	70
<i>Romulus & Remus Vestali uirgine nati Amu-</i>	
<i>lium regem occidunt</i>	103. 114
<i>Romulus Æneæ filius</i>	103
<i>Romulus et Rem⁹ colonia ex Alba duces</i>	103. 105
<i>Romulus quandiu regnauerit</i>	108
<i>Romuli casula ubi</i>	116
<i>Romuli gesta</i>	116. 138
<i>Romuli & Remi emulatio, contentio, auspiciū</i>	
<i>& prælium</i>	125
<i>Romuli & Remi dissidia</i>	127
<i>Romuli pœnitentia ob occisum fratrem</i>	127
<i>Romulus quomodo primus aquilarum auspicio</i>	
<i>utatur, & mœnia fundet</i>	128
<i>Romuli concio 134. auspiciū</i>	135
<i>Romulus solus Romæ conditor 133. rex decla-</i>	
	<i>ratur</i>

<i>ratur</i>	137
<i>Romuli lex de proditoribus</i>	142
<i>Romuli auctoritas</i>	144
<i>Romuli uictoria, triumphus primus de Caninen- sibus & Antiatibus</i>	167.168
<i>Romulus saxo ictus semimortuus</i>	178
<i>Romulus solus urbis principatum recipit</i>	186
<i>Romuli triumphus de Camerinis, manubiae Vul- cano dedicata, effigies cum Græco rerum à se gestarum elogio</i>	189
<i>Romuli obitus uarie à scriptoribus traditus</i>	191.
<i> eius regni tempus</i>	193
<i>Romuli institutum de securibus</i>	302
<i>Romuli & Pompiliy leges in usum reuocata</i>	331
<i>Romus Aeneæ filius 103. Ascanij filius 105. Emathionis filius 105. Itali filius 104. Mysis filius</i>	104
<i>Rufellani Latinis contra Romanos auxilian- tur</i>	292
<i>Rutuli contra Aeneam arma sumunt</i>	94
<i>Rutuli denuo deficiunt</i>	ibidem
<i>Rutuli Latinis auxilium polliciti, quid Roma- nis respondeant</i>	490

S

S abinus Sangi filius pro deo cultus	184
S abina Hersilia filia, Hostilij regis mater	217
<i>Sabini Lístam noctu ceperunt</i>	34
<i>Sabinorum felicitas circa olearum culturam</i>	60
<i>Sabini gens opulenta & prauulida</i>	167
K K 3	<i>Sabin</i>

<i>Sabinarum uirginum raptus</i>	167
<i>Sabini imperium agri ferunt</i>	171
<i>Sabinorum cultus & uictus</i>	173
<i>Sabini Capitolij arcem occupant</i>	176
<i>Sabinorum cum Romanis pugna</i>	177
<i>Sabini olim Umbri. & unde dicti</i>	184
<i>Sabinorum origo</i> 184. <i>mores</i>	303
<i>Sabinorum historia domestica</i>	184
<i>Sabinorum bellum contra Romanos, eiusq; cau- sa</i>	270. 271. 281. 466. 470
<i>Sabini captiuitas inducienda;</i>	296
<i>Sabini Romano imperio subiecti</i> 228. <i>deiectant imperium L. Tarquinij Superbi</i> 375. <i>agrum Romanum populantur</i> 381. <i>se dedunt Tar- quinio Superbo</i>	383
<i>Sabini Aniene fluuio à Romanis determinan- tur</i> 460. <i>communi consilio omnes bellum cum Romanis discernunt</i>	461
<i>Sabinorum decem millia & trecenti casti, capti circiter quatuor millia</i>	471
<i>Sabini iterum contra Romanos</i> 144. * 150. 278. 284. 338	
<i>Sabini perpetui Romanorum hostes</i>	565. 596
<i>Sabini quo pacto à Romanis perdomiti</i>	594
<i>Sabinorum ager ab Aequis & Volscis uis- itatus</i>	* 254
<i>Sabini à Romanis desiciunt</i> * 327. <i>pugna uin- cuntur agro ipsorum uastato</i>	* 318
<i>Sabini agrum Latinorum uastant</i>	* 378
	<i>Sabi</i>

I N D I O N Y S I V M.

<i>Sabinorum pugna cum Romanis</i>	* 407.444
<i>Sabius, Deus fidius dictus.</i>	184
<i>Sacer mons</i>	559
<i>Sacerdotes eligendi mos qualis Romanis</i>	113
<i>Sacerdotes ac sacrifici Romæ plurimi</i>	154
<i>Sacramenti militaris descriptio</i>	* 417
<i>Sacramentum patrium Romanorum quod</i>	* 217
<i>Salentinum promontorium</i>	77
<i>Salij Collini ab Hostilio instituti</i>	207
<i>Salij Palatini à Numa instituti</i>	ibidem
<i>Saliorum numerus quando duplicatus</i>	271
<i>Saluatio Pyrrhica qualis</i>	* 88
<i>Samon Mercurij filius</i>	91
<i>Samothracia qualis & unde dicta</i>	91
<i>Samothracie sacra</i>	203
<i>Sangum monumentum Romæ</i>	389
<i>Sarricanorum ciuitas à Cneo Marcio capta & direpta</i>	* 135
<i>Saturnia olim, nunc Italia</i>	38.58
<i>Saturnia ciuitas à Tyrrenis capta</i>	40
<i>Saturnius tumulus, nunc Capitolinus</i>	56.132
<i>Saturno multa templa, agri, scopuli, montes per Italiam dicati</i>	57
<i>Saturni fabula</i>	59
<i>Saturno sacram Italiam cur antiqui putauerunt</i>	61
<i>Saturnū ueteres humanis uictimis placabant</i>	61
<i>Satyrus fabularum antiquarum collector</i>	99
<i>Satyrorum descriptio</i>	* 90

<i>Scamander Mitylenæus quando stadium uicerit</i>	* 119
<i>Scamandritæ è familia Hectoris per Neoptole- mum è Græcia dimissi</i>	73
<i>Scriptorum quorundam mendacia & adulationes improbe</i>	21
<i>Scriptorum qui antiquitates Romanas attigerunt apud Græcos enumeratio</i>	23
<i>Scriptorum Romanorum uarietas</i>	174. 183
<i>Scriptores hystorie Romana taxantur</i>	225
<i>Seditio Cumanorum</i>	* 8
<i>Seditiones Corcyra, Argis, Mileti, totaq; Sicilia</i>	* 82
<i>Seditio plebis Rom. * 19. 79. 109. 117. 119. 201. 205. 229. 239. 241. 254. 257. 350. 446</i>	
<i>Semproniorum familia facta * 351. ijs dies dictus à tribunis * 352. absentes damnati pecunijs</i>	ibidem
<i>Senatores Romani semimortui lecticis in curiam illati</i>	* 193
<i>Senatus cõsultatio de tollenda lege Valeria 499</i>	
<i>Senatus Romani origo & initium 144. dignitas & potestas</i>	145
<i>Senatus Romanus à populo constituendi rem publicam arbitrium accipit</i>	284
<i>Senatus Lacedæmoniorum quæ potestas</i>	146
<i>Senatusconsultum de Sabinis fœminis</i>	180
<i>s. c. de Alba solo aquanda</i>	263. 266
<i>s. c. de legatis mittendis ad transcribenda & componenda</i>	compon.

<i>comportanda S'byllina oracule</i>	395
<i>Senum appellatio que priscis fuerit</i>	144
<i>Septem aqua, locus</i>	34
<i>Septem pagi</i>	191. 453
<i>Sequini Albani proles mirabilis</i>	238
<i>Seruiliorum familia Albana ad magistratus Romae gerendos admissa</i>	267
<i>Seruorum coniuratio Romae</i>	478
<i>Seruis manumissis ius ciuium à Seruio rege com- municatum</i>	345
<i>Seruius Corn. consul, eiusq; gesta</i>	* 185
<i>Seruius Furius proconsul contra Aequos exer- citum ducit * 226. eosq; uincit</i>	ibidem
<i>Seruius Sulpitius Camerinus consul, eiusq; ge- sta</i>	476. * 298
<i>Seruius Sulpitius decemuir</i>	* 368
<i>Seruius Tullius L. Tarquinio regi succedit</i>	306.
317	
<i>Seruŷ Tullij natales prodigiosi 317. eius gesta</i>	
319	
<i>Seruŷ Tullij uicaria Reipublica administra- tio</i>	320
<i>Seruŷ Tullij regis mors & funus</i>	353. 370
<i>Seruŷ Tullij gestorum breui repetitio</i>	369
<i>Seruŷ Tullij leges abolentur</i>	373
<i>Seruŷ Tullij leges de contractibus, & cetera in- sticuta in usum reuocata</i>	421. 425
<i>Setia à Cneo Marcio capsa & direpta</i>	* 135
<i>Sextus Furius consul, eiusq; gesta</i>	* 110
K K S	<u>Sextus</u>

<i>Sexus Manilius dux coniuratorum contra tres decemuiros</i>	* 419
<i>Sexus Quinsilius consul, eiusq; gesta obitus</i>	* 364. ibidem
<i>Sex. Tarquinij doli per quos Gabinorum impe- rator eligitur. 285. facinora</i>	388
<i>Sexus Tarquinius a patre Gabinis rex impo- situs</i>	389
<i>Sex. Tarquinius quare Collatiam missus, & eius facinus</i>	396. 444. 485
<i>Sex. Tarquin. imperator Sabinorum electus</i>	462
<i>Sexus Tarquinius dux exercitus Latinorum ad signiam</i>	485. 489
<i>Sexii Tarquinij Latinorum ducis gesta obitus</i>	510. 512
<i>Sex. Titius tribunus plebis</i>	* 295
<i>Sibylle carmina & oracula</i>	57
<i>Sibylle libri</i>	75
<i>Sibyllæ Erythraea nympha fatidica</i>	83
<i>Sicania, olim Trinacria, nunc Sicilia</i>	42
<i>Sicani genus Hispanicum a Liguribus fugatum in Trinacriam</i>	42
<i>Sicani Troianos in partem agrorum admit- tunt</i>	79
<i>Siccij facta & satum memorabile</i>	* 410. su- nus * 413
<i>Sicilia nunc, olim Trinacria & Sicania</i>	42
<i>Sicilia cum Sardinia ditiois Romanae facta</i>	149
<i>Sicilia oppulacim tyrannos habet</i>	* 45. & seq. SICILIA

I N D I O N Y S I V M .

<i>Sicinius Bellutus autor defectionis plebeia</i>	359
<i>Siculcum Ficulcensium urbis pars</i>	36
<i>Siculcum prisca habitationis vestigium</i>	131
<i>Sculus hospes Norgeris principatum in Italia constituit</i>	38
<i>Siculus Itali filius Ausonum rex nomen Sicilia indidit</i>	43
<i>Siculus profugus à Roma</i>	106
<i>Siculi barbari urbem Romam primi tenuerunt</i>	
27. 131	
<i>Siculi qui ex unde</i>	38
<i>Siculi quando reliquerint Italiam</i>	43
<i>Siculi Italia expulsi</i>	43. 131
<i>Signia colonia Tuo Tarquinio dicata à pa- tre</i>	395
<i>Signia Romanorum colonia defensa</i>	485
<i>Signa aquilonaria optima haberi</i>	1:7
<i>Silenti h. Florici scripta qualia</i>	24
<i>Sinquirium à Romanis munitum</i>	442
<i>Solitaurilia sacra quæ</i>	344
<i>Solonis consilium</i>	492
<i>Solonium Etrusca urbs</i>	171
<i>Somnium Tui Latini</i>	* 83
<i>Somniorum horribilium descriptio</i>	479
<i>Sorores gemine trigminos masculos edunt</i>	218
<i>Spartanorum clades ex amissum imperium</i>	149
<i>Spartanos Lycurgi suavitatem persasos urbem suam in perpetuum deseruisse</i>	184
<i>Spartani à Doronibus oriundi ipsdem impe- rarunt</i>	rarunt

<i>varunt</i>	234
<i>Spēctaculorum locus Romę qualis</i>	309
<i>Sphærus Lacedæmonias quando stadium vice-</i> <i>rit</i>	276
<i>Spineticum, unum ex ostiis Padis</i>	38
<i>Sp. Caruilins primus Romę uxorem repudiavit</i> <i>ob sterilitatem</i>	159
<i>Sp. Cassius Velinus consul, eiusq; gēsta</i>	473.
564. * 173	
<i>Sp. Cassius primus magister equitum</i>	504
<i>Spurius Cassius tyrannidis reus peractus & ca-</i> <i>pitate multatus * 187. eius supplicia diversa</i> <i>narrata</i>	<i>ibidem</i>
<i>Sp. Furius consul, eiusq; gēsta</i>	* 205. 287
<i>Sp. Icilius Ruga unus ē primis quinq; tribunis</i> <i>plebis</i>	618
<i>Sp. Icilius Ruga adilis</i>	* 34
<i>Sp. Largij facta</i>	445. 448. 468
<i>Sp. Largius consul</i>	457
<i>Sp. Largius p̄fectus urbi</i>	505. * 167
<i>Sp. Largius quam ob rem interrex creatus * 203</i>	
<i>Spurius Largius Flavius consul iterum, eiusq;</i> <i>gēsta</i>	* 82
<i>Sp. Lucretius interrex creatur 408. 418. prius</i> <i>urbi p̄fectus à Tarquinio Superbo</i>	414
<i>Sp. Lucretius nobilis Romanus</i>	396
<i>Sp. Lucretius primus pro concione priuatus cur</i> <i>loquatur</i>	432
<i>Sp. Lucretius consul</i>	448
	<i>Sp. NAN</i>

<i>Sp. Nautius consul, eiusq; gesta</i>	* 110
<i>Sp. Oppius decemuir</i>	* 371
<i>Sp. Oppij iterum decemviri facinora</i>	* 409
<i>Sp. Oppius iterum decemuir senatum conuocat contra coniuratos * 439. à tribunis plebis damnatus in carcere moritur</i>	* 442
<i>Sp. Posthumius Albinus cōsul, eiusq; gesta</i>	* 284
<i>Sp. Scruilius consul, eiusq; gesta</i>	* 238. 243
<i>Sp. Scruilius omnibus omnium calculis absolu- sus * 250. legatus bello Vientano * 252. eius fortia facta</i>	ibidem
<i>Sp. Tarpeius consul, eiusq; gesta</i>	* 338
<i>Spurius Vecilius Laniniensis Latinorum impe- rator</i>	273
<i>Sp. Virginius consul, eiusq; gesta</i>	* 338
<i>Sp. Virginiy testimonium contra consules</i>	* 60
<i>Sp. Virginius Sexto Quincilio defuncto consul suffectus</i>	* 360
<i>Strategema L. Tarquinij Prisci</i>	296
<i>Sublicius pons quomodo sacer, & à Marcio Tiberi impositus</i>	284
<i>Suburbiorum Roman. descriptio</i>	334
<i>Suburrana quarta pars Roma</i>	336
<i>Suissa Pometia à Romanis obsissa & expu- gnata</i>	543
<i>Suessa expugnata direptio</i>	592
<i>Suna urbis situs</i>	33
<i>Sylua Arfio heroi sacra</i>	436
<i>Sylvius Seneca posthumus Ascanio fratri succe</i>	

<i>Succedie</i>	100.108
<i>Sylvius quare dicitur, quomodo regnum adeptus, quando mortuus</i>	101.108
<i>Syracusinorum seditio</i>	179

T

T abule censoria	344
<i>Tullus tyrannus</i>	182
<i>Tanaquil Lucumonis uxor, Thuscaram artium perita</i>	317
<i>Tarpeia uirginis facinus 171. interitus</i>	175
<i>Tarpeius tumulus nunc Capitolinus</i>	310
<i>Tarquiniens. s. a. S. r. Tul. deficiunt</i>	352
<i>Tarquiniy Collatini exemplum</i>	* 151
<i>Tarquinius Hetruscus praesidijs Romanis prae- fatus 179. eius uirtus quid m. rueris</i>	282
<i>Tarquinta uxor S. ruij regis 351. eius mors</i>	370
<i>Tarquinta Bruti filia, Marci Junij uxor</i>	399
<i>quomodo strangulata</i>	411
<i>Tarquiniy ex Hetrurijs migrationis tempus per- sitatum</i>	324
<i>Tarquiniorum exilium & annuus magistratus cum potestate regia curiam decretus</i>	417
<i>Tarquiniorum opes populo ad diripiendum da- tae</i>	433
<i>Tarquiniorum exercitus contra consules</i>	436
<i>Tarquiniorum castra ante Romam</i>	447
<i>Tarquiniorum facinus impium contra obsides Romanos Porsena datus</i>	454
<i>Tarquimys hospitium a Porsena renuntiatum</i>	455
<i>Tarq</i>	

I N D I O N Y S I V M.

<i>Tarquinij Etruscorum urbes</i>	286
<i>Telegonus Polysses & Circeus filius</i>	378
<i>T. Uene Latinorum civitas quomodo à Marcio rege capta</i>	278
<i>T. Uenenfes qui & unde</i>	36
<i>T. Uerentius Varro Antiquitatum scriptor</i>	34
152. 294	
<i>Terminalia que</i>	213
<i>Terminus quare augurum precibus flecti nequi- uerit</i>	312
<i>Terminorum significatio que</i>	214
<i>T. E. Strina uicus</i>	184
<i>Teucris regio</i>	92
<i>Teucrus rex</i>	92
<i>Theaz. nides Athenarum princeps</i>	* 278
<i>Thebanorum imperium quale</i>	20
<i>Thebani uno pralio uicti, L. bertacq; simul & principatu Græcia multati</i>	149
<i>Themis Græcis que Romanis Carmenta</i>	52
<i>Th. mi. Stoc. s. Athen. principes</i>	547
<i>Th. ologia Romana</i>	152
<i>Theophrasti commentarius De regno inscri- ptus</i>	502
<i>Theopompus historicus</i>	17
<i>Th. ssal. i. nunc. il. m. Harmonia</i>	90. 112
<i>Th. ssalonica quando condita</i>	76
<i>Thessalorum mos patronos sibi eligendi</i>	142
<i>Th. ssalorum institutum</i>	503
<i>Th. r. ssybuli Arist. ssij factum</i>	386
<i>Thucyd</i>	

<i>Thucydidi de Siculis testimonium</i>	43
<i>Thucydidi locus de Pelasgi</i>	46
<i>Tiberinus Latinorum rex</i>	102
<i>Tiberis fluvij descriptio</i>	27.284. * 294
<i>Tiberis & Anienis cōfluentes ad Fidenas</i>	296
<i>Tib. Aemilius consul eiusq; gesta</i>	* 270.283
<i>Tiberij Junij facinus 426. supplicium</i>	428
<i>Tib. Pontificij tribuni facinus</i>	* 209
<i>Tiburtini montes</i>	36
<i>Tigillum Sororium Roma</i>	251
<i>Timæi Siculi de rebus prisca historia 23. eius locus de Roma</i>	106
<i>Timæus scriptor notatus</i>	98
<i>Tiora urbis situs</i>	34
<i>Tisicrates Crotonicēsis quādo stadiū uicerit 509. quando stadium iterum uicerit 548. tertio 564</i>	
<i>Titus Antonius decemuir * 371. eius facinus</i>	* 423
<i>Tit. Clælius Siculus tribunus militum</i>	* 457
<i>Titus Ebutius Helua magister equitum 511. eiusq; gesta</i>	513
<i>Tit. Geganius Macerinus consul, eiusque gesta</i>	* 3
<i>Tit. Genucius trib. pleb.</i>	* 242
<i>Tit. Genucius consul designatus</i>	* 366
<i>Tit. Genucius decemuir</i>	* 368. 456
<i>Titi Herminij facta</i>	418. 444. 448
<i>Tit. Herminius consul</i>	417
<i>Titi Herminij legati bello Latino facta & obitus</i>	

obitus	922
Tit. Junij facinus 426. supplicium	427
Tit. Largius consul, eiusq; gesta	474
Tit. Largius Flavius consul, eiusq; gest. e	486
Tit. Largius Flavius dictator primus Romæ, eiusq; gesta	504
Tit. Largius urbi præfectus	555
Tit. Largius legatus bello contra Volscos	614
Tit. Latini somnium & casus mirabilis	* 83
Tit. Lucret. consul 442. eius factum 444. ite- rum consul	462
Tit. Menenius consul, eiusq; gesta	* 229
Titi Menenij multa pecuniaria * 242. obitus ibidem	
Tit. Quintius Capitolinus consul, eiusq; gesta * 261. 279. 286. 289. 458	
Tit. Quintius Capitolinus triumvir agro divi- dendo creatus	* 283
Tit. Quintius quaestor & dux exercitus contra Æquos	* 328. 329
Tit. Romulius consul, eiusq; gesta	342
Tito Romulio dies dicta à L. Siccio tribuno * 358. damnatus imposita multa pecuniaria * 361 remissa	* 363
Titus Romulius cum tribunis plebis in gratiam redit	* 363
Titus Romulius decemvir	* 368
Titus Sicinius consul, eiusq; gesta	* 166
Titi Sicinij legati bello Hetrusco factum * 219 L L dona	

<i>dona militaria, ibidem. bello Vientano factum</i>	* 212
<i>Titus Tarquinius quare ad oraculum Delphicum profectus 400. eius factum 444. aliud 514. vulnus</i>	520
<i>Tit. Tattus Sabinorū rex 17. pari potestate honoreq; cū Romulo regnat 181. eius sedes</i>	185
<i>Tit. Tattus quomodo extinctus 186. eius amici agrum Latinienſem populantur</i>	187
<i>Titi Tatij cōmune imperiū, contēctio cum eodem 188. ſepulcrum & ſolennes inferiæ</i>	ibidem
<i>Tit. Vturi⁹ Gemin⁹ cōſul, eiusq; giſta</i>	547. 555
<i>Tit. Vturius Geminus cōſul, eiusq; giſta</i>	* 295
<i>Tit. Vturius decemvir</i>	* 368
<i>Tit. Virginius conſul, eiusq; giſta</i>	510
<i>Togam quid Romani uocent</i>	308
<i>Tolerinorum urbs quomodo à Cn. Marcio expugnata</i>	* 112
<i>Torybi qui & unde dicti</i>	49
<i>Torymbis Theſſallus quādo ſtadiū uicerit</i>	* 298
<i>Trebula urbis ſuus</i>	33
<i>Triarij qui</i>	* 196
<i>Tribuni qui</i>	139
<i>Tribuni celerum qui</i>	201
<i>Tribunorum corporis ſacroſancta</i>	612
<i>Tribunorum malignitas * 69. accuſatio in Cn. Marcium</i>	* 75
<i>Tribuni patricijs adiuncti plebi aduerſantur</i>	
* 177	
<i>Trib</i>	

<i>Tribuni pl. urbe pulsī ad Gallicos exercitus cō-</i> <i>sugerunt</i>	* 199
<i>Tribunorum & consulum disidium</i>	* 201
<i>Tribunos pl. creandi mos</i>	* 269
<i>Tribuni pl. legem agrariam perferri sollicitant</i> * 271 <i>repulsam patiuntur</i> * 276. <i>temp. iterū</i> <i>urbane</i>	* 298
<i>Tribunorum collegium quid contra consules &</i> <i>senatum tenet</i>	* 301
<i>Tribunorū pl. figmenta & fallacia</i> * 308. <i>conciō</i> <i>malitiosa</i>	* 317
<i>Tribunorum pl. potestas quando tribus annis</i> <i>continuata</i>	* 323
<i>Tribuni pl. ydē quādo quatuor annis magistra-</i> <i>tū cōtinuarint</i> * 326. <i>ydē quādo quinq; annis</i> <i>magistratum cōtinuarint</i> * 333. <i>eorum no-</i> <i>uum institutum contra senatum</i>	<i>ibid.</i>
<i>Tribuni pl. decem quādo primum creati</i>	* 338
<i>Tribunorum magistratus antiquatus</i>	* 368
<i>Tribuni pl. quando primum senatum conuocare</i> <i>ausi sint</i> * 339. <i>eorum facinora</i>	<i>ibidem</i>
<i>Tribuni militum primi qui</i>	* 457
<i>Trinacria olim, p̄est Sicania, nunc Sicilia</i>	42
<i>Triumphancium ornatus & insignia</i>	303
<i>Triumphus Romuli primus de Camenensibus &</i> <i>Antemnatibus</i> 169. <i>secundus de Camerinis</i> 186. <i>tertius de Picentibus</i>	190
<i>Triumphus Hostilij Tulli primus de Albanis</i> 368. <i>secūdus de Fidenatib⁹</i> 170. <i>tertius de S. t-</i> <i>binis</i>	

<i>binis</i>	272
<i>Triumphus L. Tarq. prisci de Latinis</i>	295. de
<i>Hebruscis</i>	301. de Hebruscis scrius 307
<i>Triumphus tres de Hebruscis Serui regis</i>	352
<i>Troas regio</i>	92
<i>Troia, castrorum locus</i>	81
<i>Troia Græcorum urbs celebris</i>	87. post de-
<i>cennale bellum ab Achaëis capta</i>	ibid.
<i>Troiani pro Phrygibus nominati</i>	50
<i>Troiani cum Aenea profugi Laurentum ap-</i>	69. unâ cum Aboriginibus La-
<i>stini nuncupati</i>	70
<i>Troianorum aduentus in Italiam</i>	75.
<i>munera Dodonæ</i>	77
<i>Troiani non uno loco exscenderunt in Italiam</i>	77. eorum classis cur non remotiores Europæ
<i>partes petiuerit</i>	82. eorû are apud Laurenti. 83
<i>Troiani more Græco armati</i>	86
<i>Troianorum cum Aboriginibus cõmunis ex-</i>	88
<i>peditio in Rutulos</i>	89
<i>Troianis oblata varia prodigia</i>	91
<i>Troianorum genus</i>	90. nauigatio
<i>Troianorum deorum imagines in qua templo</i>	98
<i>Romæ</i>	98
<i>Troianorum generis quinquaginta familiae a-</i>	124
<i>pu'd Romanos</i>	124
<i>Troiani profugi quando Italie gentibus com-</i>	129
<i>mixti</i>	129
<i>Tros Erichthonij filius</i>	94
<i>Tucia</i>	

<i>Tucia</i> <i>V. Stalis</i> pudicitia miraculo ipsius dea comprobata	206
<i>Tullia maioris</i> mores & ingenium 353. faci- nora nefanda	366
<i>Tullius Corniculanus</i> in expugnatione Cornicu- li occisus	357
<i>Tully</i> <i>Aetij</i> <i>Aniatis</i> nobilitas * 95. confi- lia & facta,	ibidem
<i>Tul. Aetius</i> <i>V. Alscorū</i> imperator electus * 106. eius expeditio in <i>Latinorum</i> agros ibid. eius crudelitas in <i>Cneum Marcium</i>	* 161
<i>Tullus Aetius</i> <i>Romanorum</i> socios inuadit * 170. eius mors	* 172
<i>Turnus</i> transfuga 94. in pugna cadit ibid.	
<i>Turni Herdonij</i> <i>Coriolani</i> oratio 375. mors miserabilis	379
<i>Tusculanorum</i> auxiliū <i>Romanis</i> adductū * 319	
<i>Tusculani</i> captiui a <i>Quinto Fab.</i> liberati * 327. deinde a <i>L. Quintio</i> dictatore iterū * 331. corū ager uastatus ab <i>Aequis</i> * 294. 327. 357. 378	
<i>Tusculi</i> situs	* 323
<i>Tusculum</i> <i>Latinorum</i> urbs ab <i>Aequis</i> capta & direpta * 323. recepta à <i>Romanis</i> * 324	
<i>Tusculi</i> arx munitissima recepta	* 325
<i>Tuscorum</i> comitatus cum <i>Lucumone</i>	288
<i>Tyberis</i> insula <i>Aesculapio</i> sacra	435
<i>Tyranni</i> qua potestate creati apud <i>Græcos</i> 502	
<i>Tyrannos</i> omnes ex plebis adulatorib. fieri 576	
<i>Tyrrhenia</i> descriptio	46

<i>Tyrrhenia</i> qua & unde dicta	50
<i>Tyrrhencus</i> dux colonia è <i>Maonia</i> in <i>Italia</i>	52
<i>Tyrrheni</i> regis progenies enarrata <i>quadrifariam</i>	52
<i>Tyrrheni</i> maris imperio potiti	30
<i>Tyrrheni</i> an ydem cum <i>Pelasgis</i> 47. 51. <i>Pelasgorum</i> urbes occupant	47
<i>Tyrrheni</i> qui & unde dicti	47. 49
<i>Tyrrheni</i> <i>Italiae</i> indigenae an aduene fuerint, incertum 47. quare non coloni <i>Lydorum</i>	51
quare <i>Pelasgi</i> dicti	ibid.
<i>Tyrrheni</i> <i>Crotoniatis</i> tam vicini dissimilem linguam habent	30
<i>Tyrrheni</i> à Romanis <i>Etrusci</i> appellati	52
<i>Tyrrhus</i> subulcus regius	101

V

V <i>Valeria</i> oratio ad mulieres Romanas	
* 18. ad <i>Veturiam</i>	* 139. 141
<i>Valeria</i> prima sacerdos <i>Fortunae</i> muliebris	* 158
<i>Valerij Antiatii</i> annales	25
<i>Val. Vol. sus</i> uir illustrissimus	182
<i>Valeriorum</i> gens infamatur	556
<i>Valeriorum</i> familiae laudes	* 382
<i>Vates Etrusci</i> Romanis prodigium magnum interpretantur	190
<i>Vatum Etruscorum</i> auctoritas	* 211
<i>Vatiae</i> urbis situs	34
<i>Veientibus</i> quis belli praetextus fuerit contra Romanos	189
<i>Veientis</i>	

<i>V</i> eientium pugna & clades	189.	eorum leg. ui	
ueniam à Romulo petunt			191
<i>V</i> eientium defectio	224.	eorum auxilia Fiden. &	
ascita	152.	castra à Romanis capta	260.
irruptio in agrum Rom.	281.	clades à Rom. ac-	
cepta			282. 299
<i>V</i> eientes à Seruio rege deficiunt	351.	Tarqui-	
nios ex professo adiutant			436
<i>V</i> eientium pugna cum Rom.	* 221. 225. 251.	à Ro-	
manis pacem petunt	* 228.	ab iisdem in	
foedus recipiuntur			ibid.
<i>V</i> eientium legati ad Fabios	* 330.	multa,	
& inducie in quadraginta annos			* 254
<i>V</i> eientes à Romanis deficiunt			* 448
<i>V</i> eiorum Hetrusca urbis descriptio			185
<i>V</i> elia, loca palustria locus Romæ			40. 441
<i>V</i> elitra Volscorum ciuitas à Marcio obsessa			
282. expugnata à Rom.			555
<i>V</i> elitre populosissima quomodo pestilentia ex-			
hausta			* 18
<i>V</i> elitrenses in foedus & amicitiam à Marcio			
recepti			282
<i>V</i> eronius scriptor Romanus			336
<i>V</i> eneris templū in Pallene à Troiade edificatū			
76. & in Cythra ibid. & in Zacyntho			76
<i>V</i> eneris & Aenea cursus certamen			77
<i>V</i> eneris Aeneadis templum in Leucade à			
Troianis constructum	77.	& apud Actium	
& in Ambracia			ibid.
	LL 4	<i>V</i> eneris	

<i>Tyrrhenia</i> qua & unde dicta	90
<i>Tyrrhenus</i> dux colonia è <i>Maonia</i> in <i>Italia</i>	52
<i>Tyrrheni</i> regis progenies enarrata <i>quadrifariam</i>	52
<i>Tyrrheni</i> maris imperio potiti	30
<i>Tyrrheni</i> an ydem cum <i>Pelasgis</i> 47. <i>Pelasgorum</i> urbes occupant	47
<i>Tyrrheni</i> qui & unde dicti	47. 49
<i>Tyrrheni</i> <i>Italiae</i> indigenae an aduene fuerint, in cretum 47. quare non coloni <i>Lydorum</i>	51
quare <i>Pelasgi</i> dicti	ibid.
<i>Tyrrheni</i> <i>Crotoniatis</i> tam vicini dissimilem linguam habent	30
<i>Tyrrheni</i> à Romanis <i>Ætrusci</i> appellati	52
<i>Tyrrhus</i> subulcus regius	101

V

V <i>Valeria</i> oratio ad mulieres Romanas	
* 18. ad <i>Veturiam</i>	* 139. 141
<i>Valeria</i> prima sacerdos <i>Fortunae</i> muliebris	* 158
<i>Valerij</i> <i>Antiatum</i> annales	25
<i>Val. Volusus</i> uir illustrissimus	182
<i>Valeriorum</i> gens infamatur	556
<i>Valeriorum</i> familiae laudes	* 382
<i>Vates</i> <i>Ætrusci</i> Romanis prodigium magnum interpretantur	190
<i>Vatum</i> <i>Ætruscorum</i> auctoritas	* 211
<i>Vatiae</i> urbis situs	34
<i>Veientibus</i> quis belli praetextus fuerit contra Romanos	189
<i>Veientis</i>	

<i>Veientium pugna & clades</i>	189.	eorum leg. ueniam à Romulo petunt	191
<i>Veientium defectio</i>	224.	eorum auxilia Fiden. ascita	152.
		castra à Romanis capta	260.
		irruptio in agrum Rom.	281.
		clades à Rom. accepta	282. 299
<i>Veientes à Seruio rege deficiunt</i>	351.	Tarquinius ex professo adiutane	436
<i>Veientium pugna cum Rom.</i>	* 221. 225. 251.	à Romanis pacem petunt	* 228.
		ab iisdem in foedus recipiuntur	ibid.
<i>Veientium legati ad Fabios</i>	* 330.	inducta, & inducie in quadraginta annos	* 254
<i>Veientes à Romanis deficiunt</i>			* 448
<i>Veiorum Hetrusca urbis descriptio</i>			105
<i>Velia, loca palustria locus Romæ</i>			40. 441
<i>Velitra Volscorum ciuitas à Marcio obsessa</i>			
	282.	expugnata à Rom.	555
<i>Velitra populosissima quomodo pestilentia exhausta</i>			* 18
<i>Velitrenses in foedus & amicitiam à Marcio recepti</i>			282
<i>V. nonius scriptor Romanus</i>			336
<i>Veneris templū in Pallene à Troiadii adificatiū</i>			
	76.	& in Cythra ibid. & in Zacyntho	76
<i>Veneris & Aenea cursus certamen</i>			77
<i>Veneris Aencadii templum in Lencade à Troianis constructum</i>	77.	& apud Alitium	
		& in Ambracia	ibid.
			LL 4
			Veneris

<i>Veneris Aencadis ara supra caput Elymi, in Sicilia</i>	79
<i>Veneris promontorium</i>	78
<i>Venus Libitina dicta</i>	337
<i>Vesuvola urbis situs</i>	33
<i>Vetulonienses Latinis contra Romanos auxiliantur</i>	292
<i>Vesta templum Romulusne an Numa primus condiderit</i>	202
<i>Vestalium ordo qualis</i>	110
<i>Vestales virgines quales</i>	202
<i>Vestalium virginum sacra quæ 203. earum collegium quando auctum</i>	307
<i>Via sacra Romæ</i>	457
<i>Vicus sceleratus antè Cyprius dictus</i>	368
<i>Vicus Tuscus Romæ</i>	458
<i>Viminalis collis iusta oppidi magnitudine urbi additus</i>	334
<i>Vindex Caninensis coniurationis index</i>	427
<i>Virgines peregrina à Ro. raptae sexcentæ octuaginta tres</i>	165
<i>Vlysses quæ sacra ex arce Ilj abstulerit</i>	100
<i>Vmborum gens antiqua & ampla</i>	39
<i>Vmbri indigenæ agri Reatini à Pelasgis exacti</i>	183
<i>Vmbri à Gallis pulsæ, quare Cumas excindere conati</i>	* 6
<i>Vmbri orti Sabini</i>	184
<i>Volaterrani Latinis contra Romanos auxiliantur</i>	

<i>liantur</i>	292
<i>Volsci agrum Romanum infestant</i>	282
<i>Volsci præter duos tantum populos fœdus inire cum Tarq. Superbo renuunt</i>	379
<i>Volsci à Tarq. Superbo bello affliguntur</i>	383.
<i>Gabinis se coniungunt</i>	ibidem
<i>Volsci Latinis auxilia pollicentur per literas</i>	514
<i>Volscorum consilia & facta nefaria contra Romanos, ac postremum fuga</i>	525
<i>Volsci exercitum contra Romanos conscribunt 535. supplices. & trecentis obsidibus datis, iterum deficiunt, & alios ad deficiendum sollicitant</i>	537
<i>Volscorum clades & fuga</i>	543
<i>Volsci domiti & eorum obsides necati</i>	544
<i>Volsci ad defectionem spectant.</i>	548
<i>Volsci citò debellati</i>	555
<i>Volsci perpetui Rom. hostes</i>	565. 596
<i>Volsci Romanis se dedunt</i>	* 18
<i>Volscorum motus alius contra Romanos*</i>	193.
<i>concilium * 98. decretum de legatis Romam mittendis, & Cn. Marcio ad omnes dignitates apud se admittendo * 105. concilium & decretum aliud * 106. dissidium propter Cn. Marcium</i>	* 161
<i>Volscorum & Aequorum inter se seditio & prælium</i>	* 165
<i>Volscorum pugna cum Romanis * 170. clades</i>	* 172. 191. 280. 296. 443

II 5 Volsci

<i>Volsci pacem à Romanis petentes, in eorum f-</i> <i>dem & ditionem recepti sunt</i> * 173.	<i>mulitari</i>
<i>arte ex institutione Cn. Mar. Romanis & qua-</i> <i>ri sunt</i> * 171. 194.	<i>pugna cum Rom. & victo-</i>
<i>ria</i> * 194.	<i>pugna alia ibidem. alia</i> * 197.
<i>fuga ibidem. pugna alia</i>	* 200. 325
<i>Volsci pacati</i>	617
<i>Volscorum motus contra legatos Romano-</i> <i>rum</i>	* 5
<i>Volscorum iuventus omnis ad spectandos ludos</i> <i>Romam conuenit</i> * 97.	<i>urbe expellitur</i> * 98
<i>Volsci debellati à Latinis</i>	* 253
<i>Volsci Romanorum socios infestant</i> * 269.	<i>Romanum agrum vastant</i> * 278
<i>Volsci Antiates ad defectionem sollicitant</i> * 288.	<i>Acquis contra Romanos iungun-</i> <i>tur</i> <i>ibidem</i>
<i>Volscorum praedaio & pugna cum Rom.</i> * 295.	<i>foedus cum Acquis contra Romanos</i> 293
<i>Volsci Hernicorum agros occupant</i>	* 324
<i>Vopiscus Jul. consul. eiusq; gesta</i>	254
<i>Vorum Tarquinij bello Sabino</i>	310
<i>Vrbina Vestalis corrupta supplicium</i>	* 258
<i>Vulturni annis meatu inuersus</i>	* 6

X

X <i>anthus Tydus antiquitatum & patriæ</i> <i>historiæ scriptor</i>	49
<i>Xenagoras historicus</i>	104
<i>Xenoph</i>	

[Faint, illegible handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

Ayuntamiento de Madrid

DIONISIUS
HALICARN.

1555

A
4074